

जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर - पूज्यश्री - घासीलालजी - महाराज -

विरचितया विपाकचन्द्रिका टीकया समलङ्कृतं

हिन्दीगुर्जरभाषानुवादसहितम्

श्री विपाकसूत्रम्

SHRI VIPAKA SUTRAM

नियोजकः

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि-
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशकः

अ० भा० श्रे० स्था० जैनशास्त्रोद्धार-समिति-प्रमुखः
श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट (सौराष्ट्र)

द्वितीया आवृत्तिः प्रति १०००

वीर संवत् २४८५

विक्रमसंवत् २०१५

ईस्वीसन १९५९

मूल्यम् रु. १५=००

: પ્રાપ્તિ સ્થાન :

શ્રી અ. ભા. શ્રે. સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
ગ્રીન લોજ પાસે, રાજકોટ.

Published by :

Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastrôddhar Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT.
(Saurashtra) W. Ry. India.

*

ખીજી આવૃત્તિ : પ્રત ૧૦૦૦

વીર સંવત : ૨૪૮૫

વિક્રમ સંવત : ૨૦૧૫

ઈસ્વી સન્ : ૧૯૫૬

*

મુદ્રક : અને મુદ્રણસ્થાન :
જયંતિલાલ દેવચંદ મહેતા
જય ભારત પ્રેસ,
ગરેડીઆ કુવા રોડ
શાકે મારકેટ પાસે, રાજકોટ.

विपाकसूत्रकी अनुक्रमणिका

नं.	विषय	पृ.
१	मङ्गलाचरण	१
२	अवतरणिका	२-३२
३	चम्पानगरीको वर्णन	३३-३४
४	पूर्णभद्र उद्यानका वर्णन	३५-३६
५	सुधर्मस्वामिकावर्णन	३७-४०
६	जम्बूस्वामीकावर्णन	४१-५४
७	जम्बूस्वामि और सुधर्म स्वामीका प्रश्नोत्तर	५५-५८
८	चंदनपादप उद्यानका वर्णन	५८-६०
९	विजयनृप और मृगादेवीका वर्णन	६१-६२
१०	मृगापुत्रकावर्णन	६३-६४
११	जन्मांधपुरुषका वर्णन	६५-६६
१२	भगवान् का समवसरण का वर्णन	६७-६८
१३	विजयनामक राजाका भगवानका दर्शनके लिये जाना	६८-७३
१४	जात्यान्ध पुरुषका कोलाहल विषयमें जिज्ञासा	७४-७६
१५	अन्धसहायक पुरुषका उत्तर और भगवानके समीप उसका जाना	७७-७८
१६	धर्मकथा में सबका अपने अपने स्थानमें जाना	७९
१७	गौतमस्वामीका वर्णन	८०-८२
१८	जात्यन्ध पुरुषके विषयमें गौतमस्वामीका प्रश्न	८३-८४
१९	जान्यन्ध पुरुषके विषयमें भगवान् का उत्तर	८५-८६
२०	मृगापुत्रको देखनेकेलिये गौतमस्वामीका जाना	८७
२१	मृगादेवी और गौतम स्वामीका संवाद	८८-९७
२२	मृगापुत्रको देखनेकेलिये गौतमस्वामीका भूमिगृहमें जाना	९८-१०४

नं.	विषय	पृ.
२३	गौतमस्वामीका मृगापुत्रको देखना	१०५-१०८
२४	मृगापुत्रके अवलोकनसे गौतम स्वामीके मनका विचार	१०९-१११
२५	भगवान् के समीप गौतमस्वामीके द्वारा मृगापुत्रका वर्णन	११२-११४
२६	मृगापुत्रके विषयमें गौतमस्वामीका प्रश्न	११५
२७	शतद्वारनगर और धनपतिनृपका वर्णन	११६-११८
२८	विजयवर्द्धमानं खेड का वर्णन	११९
२९	एकादि राष्ट्रकूटका वर्णन	१२०-१२४
३०	एकादिराष्ट्रकूटका न्याय वर्णन	१२५-१३३
३१	एकादिराष्ट्रकूटको सोलह प्रकारके रोगोंका उत्पन्न होना और वैद्यादिको बुलानेकी आज्ञा करना	१३४-१३९
३२	वद्यादिकोने राजाके रोगका निदानकर उसका उपचार करना	१४०-१४४
३३	रोगको असाध्य मानकर वैद्यादिकोंका पीछे जाना	१४५
३४	एकादिराष्ट्रकूटका मरकर नरकायुका उपभोग करके मृगादेवीका गर्भ में आना	१४६-१५०
३५	गर्भ के प्रभावसे मृगादेवीका शरीरमें पीडा होना और पतिद्वारा अपमानित होने का वर्णन	१५१-१५३
३६	मृगादेवीका मानसिक विचार	१५४-१५६
३७	मृगपुत्रका वर्णन	१५७-१७१
३८	मृगापुत्रका अनागत भवका वर्णन	१७२-१८६
३९	वाणिजग्राम नगरका वर्णन	१८६-१९०
४०	कामध्वजा वेश्योंका वर्णन	१९१-१९७
४१	उज्जितक दारकका जन्मका वर्णन	१९८-२००
४२	भगवानको वन्दन करनेके लिये मित्र राजाका जाना	२०१-२०२
४३	मित्रराजकी समृद्धिका वर्णन	२०३-२०५
४४	गौतमस्वामीका भिक्षाचर्याके लिये जाना	२०५-२०८

नं. विषय

४५	उज्झितक दारकका वर्णन	२०९-२१५
४६	उज्झितकके पूर्वभवविषयमें गौतमस्वामीका प्रश्न	२१६-२२०
४७	उज्झितकका पूर्वभवका वर्णन	२२१-२३१
४८	उज्झितकका पूर्वभव गोत्रासकूटग्राहकका वर्णन	२३२-२७४
४९	उज्झितकका इह भव और आगामि भवका वर्णन	२७५-२८४
५०	उज्झितकका आगामिभव और प्रियसेन नपुंसकका और श्रेष्ठिकुल में जन्मग्रहणका वर्णन	२८५-२८८
५१	उज्झितक जीवका मोक्ष गमनका वर्णन और अध्ययनसमाप्ति	२८९-२९१
५२	अभयसेनका वर्णन	२९२-३१२
५३	अभयसेनका पूर्वभव संबंधी गौतमस्वामीका प्रश्न	३१३-३१५
५४	अभयसेनका पूर्वभवका वर्णन	३१६-३३०
५५	अभयसेनका वर्णन और उनके पूर्वभवका वर्णन	३३१-३९७
५६	शकटका वर्णन	३९८-४१४
५७	शकटका जन्म वर्णन	४१५-४२८
५८	शकटका वर्णन	४२९-४५१
५९	बृहस्पतिदत्तका वर्णन	४५२-४७९
६०	नन्दिसेनका वर्णन	४८०-५२९
६१	उदुम्बरदत्तका वर्णन	५३०-५८३
६२	शौर्यदत्तका वर्णन	५८४-६१९
६३	देवदत्तका वर्णन	६२०-६८६
६४	अञ्जूका वर्णन	६८७-७०६
६५	दूसरा श्रुतस्कंधका आरंभ और अवतरणिका	१-४
६६	सुबाहु कुमारका वर्णन	५-५८
६७	भद्रनन्दीकुमारका वर्णन	५९-६३

नं.	विषय	पृ.
६८	सुजातकुमारका वर्णन	६४-६६
६९	सुवासवकुमारका वर्णन	६६-६८
७०	महाचन्द्रकुमारका वर्णन	६८-७०
७१	वैश्रवणकुमारवर्णन	७०-७२
७२	महावलकुमारका वर्णन	७२-७४
७३	भद्रनन्दी कुमारका वर्णन	७४-७६
७४	महाचन्द्रकुमारका वर्णन	७६-७८
७५	वरदत्तकुमारका वर्णन	७८-८२
७६	ग्यारहवे अंगका वर्णन	८२-८४

પ્રસ્તાવના

વિપાકસૂત્ર જૈન આગમનું અગીઆરમું સૂત્ર છે. એ કર્મવિપાકદશાને નામે પણ ઓળખાય છે. વિદ્વાન ટીકાકાર મુનિ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ આરંભ વાક્યોમાં કહે છે તેમ એમાં જીવનાં શુભ-અશુભ કર્મોના ફળભૂત વેદનારૂપ વિપાકનું વર્ણન છે. આ સૂત્રના પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ અને દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધ, એવા બે વિભાગો છે. એમાં પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ દુઃખવિપાકસ્કન્ધ છે અને તે ખૂબ વિસ્તારવાળો છે, જ્યારે બીજો શ્રુતસ્કન્ધ સુખવિપાકસ્કન્ધ છે, જે એકદમ ટૂંકો છે. પ્રથમ વિભાગના વિષયભૂત પાપી જીવો અતિ દુઃખ ભોગવી છેવટે આત્મપુરુષાર્થથી મુક્ત થાય છે, જ્યારે બીજા વિભાગના વિષયભૂત બધા પુણ્યશાલી જીવ-આત્માઓ મહાવીર સ્વામીના બોધથી આજીવંતધારી શ્રાવક ધર્મનો અંગીકાર કરી એજ ભવમાં નિર્ઝન્ય ધર્મ સ્વીકારે છે તેઓ થોડા ભવો કર્યા બાદ મુક્ત થશે. દરેક વિભાગનાં કુલ દશ અધ્યયનો છે. જંબૂસ્વામીએ મહાવીર સ્વામીના પાંચમા ગણુધર શુરુ સુધર્મા સ્વામીને સૂત્રનાં અધ્યયનો વિષે પ્રશ્નો કરેલા તેના ઉત્તરરૂપે આ દશ અધ્યયનો કહેવામાં આવ્યાં છે. આખું સૂત્ર ગદ્યમાં છે અને સમાસો વગેરે તેમાં બહુ નથી. ભાષાદષ્ટિએ પણ તેનો અભ્યાસ આવશ્યક છે.

આ સૂત્રની સંસ્કૃત ટીકા અભયદેવસૂરીએ કરી છે. વિક્રમ સંવત ૧૫૮૨માં જંબુનિવાસી શ્રીમાળી આરસિંહ રાણાએ અગીઆર અંગોની પ્રતો લખાવી હતી તેમાં એક પ્રત વિપાકસૂત્રની છે. પ્રાચ્યવિદ્યાવિશારદ વેબરે Indian Antiquary ના સત્તરમા અને વીસમા ગ્રંથોમાં આ સૂત્ર વિષે વિવેચના કરી છે. વયોવૃદ્ધ મુનિ શ્રી ઘાસીલાલજીસંપાદિત આ સૂત્રમાં પાઠ, છાયા, અન્વય, સંસ્કૃત ટીકા અને ગૂજરાતી હિન્દી અનુવાદો તથા ભાવાર્થમાં જૈન આગમ સાહિત્યના પ્રકાશનના ઇતિહાસમાં અનન્ય સ્થાન ધરાવશે.

વિપાકસૂત્ર અનેક રીતે અભ્યાસ માગે છે. મહાવીરસ્વામી ગૌતમ આદિ ગણુધરો સહિત ભરતક્ષેત્રની જે જે નગરીઓમાં વિચર્યા હતા તેમનાં નામો, જે

नं.	विषय	पृ.
६८	सुजातकुमारका वर्णन	६४-६६
६९	सुवासवकुमारका वर्णन	६६-६८
७०	महाचन्द्रकुमारका वर्णन	६८-७०
७१	वैश्रवणकुमारवर्णन	७०-७२
७२	महाबलकुमारका वर्णन	७२-७४
७३	भद्रनन्दी कुमारका वर्णन	७४-७६
७४	महाचन्द्रकुमारका वर्णन	७६-७८
७५	वरदत्तकुमारका वर्णन	७८-८२
७६	ग्यारहवे अंगका वर्णन	८२-८४

પ્રસ્તાવના

વિપાકસૂત્ર જૈન આગમનું અગીઆરમું સૂત્ર છે. એ કર્મવિપાકદશાને નામે પણ ઓળખાય છે. વિદ્વાન ટીકાકાર મુનિ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ આરંભ વાક્યોમાં કહે છે તેમ એમાં જીવનાં શુભ-અશુભ કર્મોના ફળભૂત વેદનારૂપ વિપાકનું વર્ણન છે. આ સૂત્રના પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ અને દ્વિતીય શ્રુતસ્કન્ધ, એવા બે વિભાગો છે. એમાં પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ દુઃખવિપાકસ્કન્ધ છે અને તે ખૂબ વિસ્તારવાળો છે, જ્યારે બીજો શ્રુતસ્કન્ધ સુખવિપાકસ્કન્ધ છે, જે એકદમ ટૂંકો છે. પ્રથમ વિભાગના વિષયભૂત પાપી જીવો અતિ દુઃખ ભોગવી છેવટે આત્મપુરુષાર્થથી મુક્ત થાય છે, જ્યારે બીજા વિભાગના વિષયભૂત બધા પુણ્યશાલી જીવ-આત્માઓ મહાવીર સ્વામીના યોધથી આજીવંતધારી શ્રાવક ધર્મનો અંગીકાર કરી એ જ ભવમાં નિર્ઝન્ય ધર્મ સ્વીકારે છે તેઓ થોડા ભવો કર્યા બાદ મુક્ત થશે. દરેક વિભાગનાં કુલ દશ અધ્યયનો છે. જંબૂસ્વામીએ મહાવીર સ્વામીના પાંચમા ગણુધર ગુરુ સુધર્મા સ્વામીને સૂત્રનાં અધ્યયનો વિષે પ્રશ્નો કરેલા તેના ઉત્તરરૂપે આ દશ અધ્યયનો કહેવામાં આવ્યાં છે. આખું સૂત્ર ગદ્યમાં છે અને સમાસો વગેરે તેમાં બહુ નથી. ભાષાદષ્ટિએ પણ તેનો અભ્યાસ આવશ્યક છે.

આ સૂત્રની સંસ્કૃત ટીકા અભયદેવસૂરીએ કરી છે. વિક્રમ સંવત ૧૫૮૨માં જંબુનિવાસી શ્રીમાળી આરસિંહ રાણાએ અગીઆર અંગોની પ્રતો લખાવી હતી તેમાં એક પ્રત વિપાકસૂત્રની છે. પ્રાચ્યવિદ્યાવિશારદ વેબરે Indian Antiquary ના સત્તરમા અને વીસમા ગ્રંથોમાં આ સૂત્ર વિષે વિવેચના કરી છે. વયોવૃદ્ધ મુનિ શ્રી ઘાસીલાલજીસંપાદિત આ સૂત્રમાં પાઠ, છાયા, અન્વય, સંસ્કૃત ટીકા અને ગૂજરાતી હિન્દી અનુવાદો તથા ભાવાર્થમાં જૈન આગમ સાહિત્યના પ્રકાશનના ઇતિહાસમાં અનન્ય સ્થાન ધરાવશે.

વિપાકસૂત્ર અનેક રીતે અભ્યાસ માગે છે. મહાવીરસ્વામી ગૌતમ આદિ ગણુધરો સહિત ભરતક્ષેત્રની જે જે નગરીઓમાં વિચર્યા હતા તેમનાં નામો, જે

ઉદ્યાનોમાં તેમનાં સમવસરણો થયાં હતાં તેમનાં નામો, જે યક્ષ-ચૈત્યોમાં એ સમવસરણો થયાં હતાં તે ચૈત્યોનાં તથા ચૈત્યોના અધિષ્ઠાતા પક્ષોનાં નામો અહીં આપવામાં આવ્યાં છે. બીજી નગરીઓનાં નામો પણ અહીં મળી આવે છે. એ નગરીઓનાં રાજા રાણીઓ, યુવરાજો અને યુવરાણીઓ, સાર્થવાહો, ગાથાપતિઓ, વૈદ્યો, ગણિકાઓ, રાજનાપિતો, ચિત્રકારો, ગોમંડપો, ચોરપલિકાઓ, અધિકારીઓ, વગેરેના અહીં ઉલ્લેખો મળે છે. એ ઉપરથી તે સમયના રીતરીવાજોનું આપણને જ્ઞાન થાય છે. એમાંના કેઈ કેઈ ઉપયોગી નિર્દેશો અહીં ટૂંકામાં આપવામાં આવ્યા છે.

નગરીઓમાં મૃગાગ્રામ, વાણિજ્યગ્રામ, પુરિમતાલનગર, શોભાંજની નગરી, કૌશાંબી નગરી, મથુરા, પાટલીખંડ. શૌર્યપુર, રોહિતક, વર્ધમાનપુર, રાજગૃહ, હસ્તિશીર્ષ, હસ્તિનાપુર, વૃષભપુર, વીરપુર, વિજયપુર, સૌગંધિકા નગરી, ચિકીત્સિકા નગરી, કનકપુર, મહાપુર, ચંપાનગરી, સાકેત (અયોધ્યા), શતદ્વાર, છગલપુર, ઇન્દ્રપુર, સુપ્રતિષ્ઠપુર, વાણારસી, સર્વતોભદ્ર, સિંહપુર, નંદીપુર, ગંગપુર, પુંડરીકિણી, ઇંધુકાર, મહાઘોષ, સુઘોષ, માણિપુર, વગેરે છે. એમાં કૌશાંબી, વાણિજ્યગ્રામ, મથુરા, શૌર્યપુર, હસ્તિનાપુર, વાણારસી, રાજગૃહ, સાકેત, એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ સમકાલીન નગરીઓ છે.

તમામ નગરીઓનાં મુખ્ય ઉદ્યાનોનાં તથા ત્યાં આવેલા યક્ષોનાં નામો અહીં આપેલાં છે, ઉદ્યાનોનાં નામોમાં ચન્દનપાદપક, દ્વૈતીપલાશ, અમોઘદર્શી, દેવરમણ, ચન્દ્રોત્તર, ભંડીર, વનખંડ, વિજય વર્ધમાન, પૃથ્વી-અવતંસક, પુષ્પ કરંડક, સ્તૂપકરંડક, મનોરમ, રક્તાશોક, પૂર્ણભદ્ર, ઉત્તરકુરુ, ચન્દનવન, નીલાશોક, શ્વેતાશોક, સહસ્ર (આંખા) વન, એ મુખ્ય નામો છે. આ નામો કેવાં અર્થ-સૂચક છે ! !

મહાવીર સ્વામીનાં સમવસરણો યક્ષોનાં ચૈત્યોવાળાં ઉદ્યાનોમાં થતાં. ત્યાં જ પરિવદો થતી, ઉપદેશ ત્યાં જ અપાતો, રાજારાણીઓ, પ્રજાજનો વાંદવા તથા ઉપદેશ સાંભળવા ત્યાં જ જતાં. વિપાકસૂત્રમાં ઉદ્યાનોના યક્ષોનાં સૂચક નામો આપવામાં આવ્યાં છે. આ યક્ષ-દેવતાઓની માનતા થતી હતી. ઉદુંબર યક્ષના નામ ઉપરથી એક અધ્યયનના વિષયભૂત છવ-આત્માનું નામ ઉદુંબરદત્ત પાડવામાં આવ્યું હતું. એ જ અધ્યયનમાં ઉદુંબરયક્ષની પૂજાનું ખૂબીદાર વર્ણન કરવામાં

આવ્યું છે. આ યજ્ઞોનાં અર્થસૂચક નામો અહીં આપ્યાં છે:- જેમકે, સુધર્મા, અમોઘ, શ્વેતભદ્ર, માણિભદ્ર, સુદર્શન, ઉદ્ધંબર, શૌર્ય, ધરણ, કૃતવનમાલ, ધન્ય, વીરસેન, અશોક, સુકાલ, વીરભદ્ર, રક્તપાલ, પૂર્ણભદ્ર, પાર્શ્વમિત્ર, વગેરે.

રાજરાણીઓનાં જે નામો આવે છે તેમાં શતાનીક, તેની રાણી મૃગાદેવી, તેમનો પુત્ર ઉદય, ઉદયની યુવરાણી પદ્માવતી, એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ નામો છે.

સૂત્રમાં વર્ણવેલા સાર્થવાહો વહાણો લઈ દેશાંતર વેપાર કરતા હતા અને અઢળક દ્રવ્યનું ઉપાર્જન કરતા હતા.

દુર્યોધન નામે ચારપાલક-જેઇલર-નિર્નય નામે મોટો ઇંડાં-માંસનો વેપારી, ચિત્ર નામે રાજ-આશ્રિત નાવિત અને આલંકારિક, ધન્વંતરી નામે રાજવૈદ્ય, સંમુદ્રદત્ત નામે મચ્છીમાર, અહીં વર્ણવામાં આવ્યા છે. અહીં પૃથ્વીશ્રી અને કામધ્વજ ગણિકાઓનાં મનોરમ વર્ણનો આવે છે. અહીં પ્રિયસેન નયુસકના રંજન પ્રયોગોનો નિર્દેશ મળે છે. અહીં સોળ રોગોનાં નામો આવે છે, અને તેમને ટાળવાનાં ઉપાયોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. અહીં રાજ્યની સેનાઓનાં સવિસ્તર વર્ણનો મળી શકે છે. દેહાંતરની સજ્જના વિધિઓનું અહીં વર્ણન જોવામાં આવે છે.

અહીં જીલમી અધિકારીઓ પ્રજા ઉપર કેવો જીલમ ગુજારતા હતા તે વાંચી શકાય છે. ભસ્મક રોગથી પીડાતા મૃગાપુત્રને રાજમહેલના ભોંયરામાં લાકડાની ગાડીમાં ભક્તપાન - ખોરાક-પાણી જે સાધન વડે રાણી મૃગાવતી પહોંચાડતી હતી તે કાળ-શકટિકા-લાકડાની ગાડીનું વર્ણન અહીં મળે છે. રાજ્યના હુસ્મનોનો નાશ કરતા કૂટાગારોની રચના અહીં વાંચી શકાય છે. નાના ગઢ જેવી પાંચસો ચોરોની નિવાસભૂમિ ચોર-પલ્લિકાનું વર્ણન અહીં મળે છે. અનેક સ્તંભોથી વિભૂષિત ઘાસપાણીના પૂરવઠાથી ભરપૂર, સંખ્યાબદ્ધ પશુઓને રક્ષતા ગોમંડપોનું વર્ણન અહીં મળી શકે છે.

વિપાકસૂત્ર અર્થસૂચક શબ્દપ્રયોગોથી ભરપૂર છે. કામધ્વજ ગણિકા કણ્ઠીરથ રથમાં નગરીમાં ફરતી હતી. લાંચ રૂશવત માટે અહીં ઉત્ક્રાંત શબ્દનો

પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. કસ્ટાઈ માટે છાગલિક શબ્દ વપરાયો છે. રસોઈઆ માટે મહાનસિક શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે. જે સ્ત્રીનાં બાગકો ઉછરતાં નહિ તે સ્ત્રી બાતિનિનુકા કહેવાતી હતી. અનેક શબ્દ-પ્રયોગો આવે છે, જે ભાષા-શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ સ્પષ્ટ છે. એક અધ્યયનમાં રાષ્ટ્રકૂટ ક્ષત્રિયનો ગંભીર ઉદ્દેશ થયો છે. સૂત્રોમાં ઉકરણ માટે ઉત્કુટિકા શબ્દ વપરાયો છે પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધના પ્રથમ અધ્યયનમાં ઇન્દ્ર મહોત્સવનો ઉદ્દેશ છે ક્ષીરધાત્રી, મન્નજનધાત્રી, મંડનધાત્રી, ક્ષીરમહાધાત્રી, અંકધાત્રી, એ પાંચ પ્રકારની ધાત્રી—નર્સ Nurse ના ઉદ્દેશો મળે છે. તે સમયની સ્ત્રીઓ દોહડમાં માનતી હતી. પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધના પાંચમા અધ્યયનનો સુવંતોલક નગરીના જિતશત્રુ રાજાની મહેશ્વરદત્ત રાજ્યના વિવર્ધન માટે રાજપુરોહિત શાંતિહોમમાં નરમેધ કરતો હતો અને તેમાં બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય શૂદ્ર ચારે વર્ણોના યુવકોને હોમતો હતો !!

ગ્રામ્યવિદ્યાનો કોઈ પણ અભ્યાસી આ સૂત્રમાં વિવિધ સાહિત્ય ભેધ શક્યો અહીં તો તે ખ્યાલ ટૂંકાનાં આપવામાં આવ્યો છે.

તા. ૨, મંગલ, ૧૯૫૬ રવિવાર.
ગોંડળ (સૌરાષ્ટ્ર)

કામદાર કેશવલાલ હિંમતરામ
નિવૃત્ત પ્રોફેસર.

दानवीरोनी नामावली.

*

श्री अखिल भारत श्वेताम्बर स्थानिकवासी

जैन शास्त्रोद्धार समिति.

*

गरेडीया कुवा रोड-ग्रीन लोज पासे,

राज कोट.

*

शरुआत ता. १८-१०-४४ थी ता. १५-६-५९ सुधीमां

दाखल थयेल मेम्बरोनां सुबारक नामो.

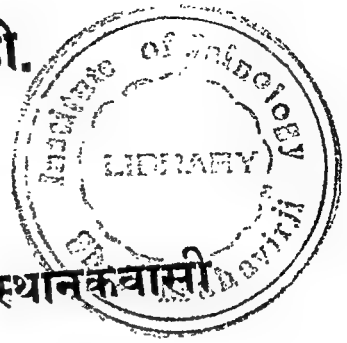
*

गामवार ककावारी लिस्ट.

★

(रु. २५० थी ओछी रकम भरनारलुं नाम आ यादीमां

सामेल करेल नथी.)

ઉદ્યાનોમાં તેમનાં સમવસરણો થયાં હતાં તેમનાં નામો, જે યક્ષ-ચૈત્યોમાં એ સમવસરણો થયાં હતાં તે ચૈત્યોનાં તથા ચૈત્યોના અધિષ્ઠાતા પક્ષોનાં નામો અહીં આપવામાં આવ્યાં છે. બીજી નગરીઓનાં નામો પણ અહીં મળી આવે છે. એ નગરીઓનાં રાજા રાણીઓ, યુવરાજો અને યુવરાણીઓ, સાર્થવાહો, ગાથાપતિઓ, વંદ્યો, ગણિકાઓ, રાજનાપિતો, ચિત્રકારો, ગોમંડપો, ચોરપલ્લિકાઓ, અધિકારીઓ, વગેરેના અહીં ઉલ્લેખો મળે છે. એ ઉપરથી તે સમયના રીતરીવાજોનું આપણને જ્ઞાન થાય છે. એમાંના કેાઈ કેાઈ ઉપયોગી નિર્દેશો અહીં ટૂંકામાં આપવામાં આવ્યા છે.

નગરીઓમાં મૃગાગ્રામ, વાણિજ્યગ્રામ, પુરિમતાલનગર, શોભાંજની નગરી, કૌશાંબી નગરી, મથુરા, પાટલીખંડ, શૌર્યપુર, રોહિતક, વર્ધમાનપુર, રાજગૃહ, હસ્તિશીર્ષ, હસ્તિનાપુર, વૃષભપુર, વીરપુર, વિજયપુર, સૌગંધિકા નગરી, ચિકીત્સિકા નગરી, કનકપુર, મહાપુર, ચંપાનગરી, સાકેત (અયેધ્યા), શતદ્રાર, છગલપુર, ધન્દ્રપુર, સુપ્રતિષ્ઠપુર, વાણારસી, સર્વતોલદ્ર, સિહપુર, નંદીપુર, ગંગપુર, પુંડરીકિણી, ઇંદુપુર, મહાઘોષ, સુઘોષ, માણિપુર, વગેરે છે. એમાં કૌશાંબી, વાણિજ્યગ્રામ, મથુરા, શૌર્યપુર, હસ્તિનાપુર, વાણારસી, રાજગૃહ, સાકેત, એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ સમકાલીન નગરીઓ છે.

તમામ નગરીઓનાં મુખ્ય ઉદ્યાનોનાં તથા ત્યાં આવેલા યક્ષોનાં નામો અહીં આપેલાં છે, ઉદ્યાનોનાં નામોમાં ચન્દનપાદપક, દ્વતીપલાશ, અમોઘદર્શી, દેવરમણ, ચન્દ્રોત્તર, લંડીર, વનખંડ, વિજય વર્ધમાન, પૃથ્વી-અવતંસક, યુષ્પ કરંડક, સ્તૂપકરંડક, મનોરમ, રક્તાશોક, પૂર્ણલદ્ર, ઉત્તરકુરુ, ચન્દનવન, નીલાશોક, શ્વેતાશોક, સહસ્ર (આંખા) વન, એ મુખ્ય નામો છે. આ નામો કેવાં અર્થ-સૂચક છે ! !

મહાવીર સ્વામીનાં સમવસરણો યક્ષોનાં ચૈત્યોવાળાં ઉદ્યાનોમાં થતાં. ત્યાં જ પરિવદો થતી, ઉપદેશ ત્યાં જ અપાતો, રાજારાણીઓ, પ્રજાજનો વાંદવા તથા ઉપદેશ સાંભળવા ત્યાં જ જતાં. વિપાકસૂત્રમાં ઉદ્યાનોના યક્ષોનાં સૂચક નામો આપવામાં આવ્યાં છે. આ યક્ષ-દેવતાઓની માનતા થતી હતી. ઉદુંબર યક્ષના નામ ઉપરથી એક અધ્યયનના વિષયભૂત છવ-આત્માનું નામ ઉદુંબરદત્ત પાડવામાં આવ્યું હતું. એ જ અધ્યયનમાં ઉદુંબરયક્ષની પૂજનું ધૂળીદાર વર્ણન કરવામાં

આવ્યું છે. આ યજ્ઞોનાં અર્થસૂચક નામો અહીં આપ્યાં છે:- જેમકે, સુધર્મા, અમોઘ, શ્વેતભદ્ર, માણિભદ્ર, સુદર્શન, ઉદુંબર, શૌર્ય, ધરણુ, કૃતવનમાલ, ધન્ય, વીરસેન, અશોક, સુકાલ, વીરભદ્ર, રક્તપાલ, પૂર્ણભદ્ર, પાર્શ્વમિત્ર, વગેરે.

રાજરાણીઓનાં જે નામો આવે છે તેમાં શતાનીક, તેની રાણી મૃગાદેવી, તેમનો પુત્ર ઉદય, ઉદયની યુવરાણી પદ્માવતી, એ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ નામો છે.

સૂત્રમાં વર્ણવેલા સાર્થવાહો વહાણો લઈ દેશાંતર વેપાર કરતા હતા અને અઢળક દ્રવ્યનું ઉપાર્જન કરતા હતા.

હૃયોધન નામે ચારપાલક-જેઘલર-નિર્નય નામે મોટો ઇંડાં-માંસનો વેપારી, ચિત્ર નામે રાજ-આશ્રિત નાવિત અને આલંકારિક, ધન્વંતરી નામે રાજવૈદ્ય, સંમુદ્રહત્ત નામે મચ્છીમાર, અહીં વર્ણુવામાં આવ્યા છે. અહીં પૃથ્વીશ્રી અને કામધ્વજ ગણિકાઓનાં મનોરમ વર્ણુનો આવે છે. અહીં પ્રિયસેન નપુંસકના રંજન પ્રયોગોનો નિર્દેશ મળે છે. અહીં સોળ રોગોનાં નામો આવે છે, અને તેમને ટાળવાનાં ઉપાયોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. અહીં રાજ્યની સેનાઓનાં સવિસ્તર વર્ણુનો મળી શકે છે. દેહાંતદંડની સજાના વિધિઓનું અહીં વર્ણુન જોવામાં આવે છે.

અહીં જીલમી અધિકારીઓ પ્રજા ઉપર કેવો જીલમ ગુજારતા હતા તે વાંચી શકાય છે. ભસ્મક રોગથી પીડાતા મૃગાપુત્રને રાજમહેલના ભોંયરામાં લાકડાની ગાડીમાં ભક્તપાન - ખોરાક-પાણી જે સાધન વડે રાણી મૃગાવતી પહોંચાડતી હતી તે કાળક-શકટિકા-લાકડાની ગાડીનું વર્ણુન અહીં મળે છે. રાજ્યના હુશ્મનોનો નાશ કરતા કૂટાગારોની રચના અહીં વાંચી શકાય છે. નાના ગઠ જેવી પાંચસો ચોરોની નિવાસભૂમિ ચોર-પલ્લિકાનું વર્ણુન અહીં મળે છે. અનેક સ્તંભોથી વિભૂષિત ઘાસપાણીના પૂરવઠાથી ભરપૂર, સંખ્યાબદ્ધ પશુઓને રક્ષતા ગોમંડપોનું વર્ણુન અહીં મળી શકે છે.

વિપાકસૂત્ર અર્થસૂચક શબ્દપ્રયોગોથી ભરપૂર છે. કામધ્વજ ગણિકા કાળીરથ રથમાં નગરીમાં ફરતી હતી. લાંચ રૂશવત માટે અહીં ઉત્કેચ શબ્દનો

પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે. કસાઈ માટે છાગલિક શબ્દ વપરાયો છે. રસોઈઆ માટે મહાનસિક શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે. જે સ્ત્રીનાં બાળકો ઉછરતાં નહિ તે સ્ત્રી જાતિનિન્દુકા કહેવાતી હતી. અનેક શબ્દ-પ્રયોગો આવે છે, જે ભાષા-શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ અજોડ છે. એક અધ્યયનમાં રાષ્ટ્રકૂટ ક્ષત્રિયનો ગંભીર ઉલ્લેખ થયો છે. સૂત્રોમાં ઉકરડા માટે ઉત્કુટિકા શબ્દ વપરાયો છે પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધના પ્રથમ અધ્યયનમાં ઇન્દ્ર મહોત્સવનો ઉલ્લેખ છે ક્ષીરધાત્રી, મજ્જનધાત્રી, મંડનધાત્રી, કીડારમણધાત્રી, અંકધાત્રી, એ પાંચ પ્રકારોની ધાત્રી-નર્સ Nurse ના ઉલ્લેખો મળે છે. તે સમયની સ્ત્રીઓ દોહલમાં માનતી હતી. પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધના પાંચમા અધ્યયનનો સર્વતોભદ્ર નગરીના જિતશત્રુ રાજાની મહેશ્વરદત્ત રાજ્યના વિવર્ધન માટે રાજપુરોહિત શાંતિહોમમાં નરમેધ કરતો હતો અને તેમાં બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય વૈશ્ય શૂદ્ર ચારે વર્ણોના યુવકોને હોમતો હતો !!

પ્રાચ્યવિદ્યાનો કોઈ પણ અભ્યાસી આ સૂત્રમાં વિવિધ સાહિત્ય જોઈ શકશે. અહીં તો તે ખ્યાલ દ્વંકામાં આપવામાં આવ્યો છે.

તા. ૨, ઓગસ્ટ, ૧૯૫૯ રવિવાર.
ગોંડળ (સૌરાષ્ટ્ર)

કામદાર કેશવલાલ હિંમતરામ
નિવૃત્ત પ્રોફેસર.

दानवीरोनी नामावली.

*

श्री अखिल भारत श्वेताम्बर स्थानकवासी

जैन शास्त्रोद्धार समिति.

*

गरेडीया कुवा रोड-ग्रीन लोज पास,

राज कोट.

*

शरुआत ता. १८-१०-४४ थी ता. १५-६-५९ सुधीमां

दाखल थयेल मेम्बरोनां सुवारक नामो.

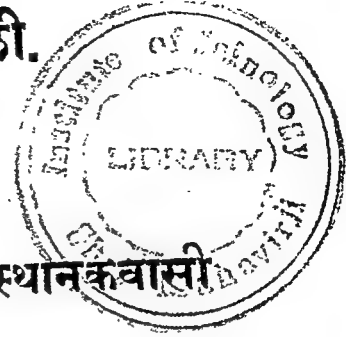
*

गामवार ककावारी लिस्द.

★

(रु. २५० थी ओछी रकम भरनारनुं नाम आ यादीमां

सामेल करेल नथी.)

आद्यमुरव्वीश्रीओ-६

(ओछामां ओछी रु. ५००० नी रकम आपनार)

नंबर	नाम	गाम	रुपिया
१	शेठ शान्तीलाल मंगळदासभाइ जाणीता मीलमालीक	अमदावाद	१००००
२	शेठ हरखचंद कालीदासभाइ वारीया हा. शेठ लालचंदभाइ जेचंदभाइ, नगीनभाइ, वृजलालभाइ तथा बल्लभदासभाइ	भाणवड	६०००
३	कोठारी जेचंदभाइ अजरामर हा. हरगोविंदभाइ जेचंदभाइ	राजकोट	५२५१
४	शेठ धारजीभाइ जीवनभाइ	वारसी	५००१
५	स्व. पिताश्री छगनलाल शामळदासना स्मरणार्थे ह. भोगीलाल छगनलालभाइ भावसार	अमदावाद	५२५१
६	स्व. दिनेशभाइना स्मरणार्थे ह. शेठ कांतिलाल मणीलाल जेसींगभाइ	अमदावाद	५०००

मुरव्वीश्रीओ-२१

(ओछामां ओछी रु. १००० नी रकम आपनार)

१	वकील जीवराजभाइ वर्धमान कोठारी ह. कहानदासभाइ तथा वेणीलालभाइ	जेतपुर	३६०५
२	दोशी प्रभुदास मूळजीभाइ	राजकोट	३६०४
३	म्हेता गुलाबचंद पानाचंद	राजकोट	३२८९।।।।
४	म्हेता माणिकलाल असुलखराय	घाटकोपर	३२५०
५	मंगवची पीतान्वरदास गुलाबचंद	जामनगर	३१०१
६	शेठ शामजीभाइ बेलजीभाइ वीराणी	राजकोट	२५००
७	नामदार ठाकोर साहेबलखधीरसिंहजी बहादुर	मोरवी	२०००
८	शेठ ल्हेरचंद कुंवरजी ह. शेठ न्यालचंद ल्हेरचंद	सिद्धपुर	२०००
९	शाह छगनलाल हेमचंद वसा ह. मोहनलालभाइ तथा मोनीलालभाइ	मुंबई	२०००

१०	श्री स्थानकवासी जैन संघ		
	ह. शेठ चन्द्रकांत वीकमचन्द मोरबी	१९६३	
११	म्हेता सोमचंद तुलसीदास तथा तेमनां धर्मपति		
	अ. सौ. मणीगौरी मगनलाल	रतलाम	१५००
१२	म्हेता पोपटलाल मावजीभाइ	जामजोधपुर	१३०१
१३	दोशी कपुरचंद अमरशी ह. दलपतरामभाइ.	जामजोधपुर	१००२
१४	बगडीआ जगजीवनदास रतनशी	दामनगर	१००२
१५	शेठ आत्माराम माणेकलाल	अमदावाद	१००१
१६	शेठ माणेकलाल भाणजीभाइ	पोरबंदर	१००१
१७	श्रीमान चंद्रसिंहजी साहेब म्हेता (पल्लव मनेजर)	कलकत्ता	१००१
१८	म्हेता सोमचंद नेणसीभाइ (करांचीवाळा)	मोरबी	१००१
१९	शाह हरीलाल अनोपचंद	खंभात	१००१
२०	कोठारी छबीलदास हरखचंद	मुंबई	१०००
२१	कोठारी रंगीलदास हरखचंद	शिहोर	१०००

सहायक मेम्बरो-५३

(ओछामां ओछी रु. ५०० नी रकम आपनार)

१	शाह रंगजीभाई मोहनलाल	अमदावाद	७५१
२	मोदी केशवलाल हरीचंदभाई	साबरमती	७५०
३	श्री स्थानकवासी जैनसंघ		
	हा. शेठ झुंझाभाइ वेलसीभाइ वढवाण शहेर		७५०
४	शेठ नरोत्तमदास ओघडभाइ	शीव	७००
५	शेठ रतनशी हीरजीभाइ ह. गोरधनदासभाइ.	जामजोधपुर	५५५
६	वाटवीया गीरधर परमानंद ह.अमीचंदभाइ खाखीजाळीआ		५२७
७	मोरबीवाळा संघवी देवचंद नेणशीभाइ तथा तेमनां धर्म- पति अ.सौ. मणीबाइ तरफथी ह. मुलचंद देवचंद. मलाड		५११
८	वोरा मणीलाल पोपटलाल	अमदावाद	५०२
९	गोसलीया हरीलाल लालचंद तथा चंपावेन गोसलीया	अमदावाद	५०२

१० शाह प्रेमचंद माणेकचंद तथा अ. सौ.

समरतवेन

अमदावाद ५०२

११ शेठ इश्वरलाल पुरुषोत्तमदास

अमदावाद ५०१

१२ शेठ चंदुलाल छगनलाल

अमदावाद ५०१

१३ शाह शान्तीलाल माणेकलाल

अमदावाद ५०१

१४ शेठ शीवलाल डमरभाई (करांचीवालां)

लींबडी ५०१

१५ कामदार ताराचंद पोपटलाल धोराजीवाळा

राजकोट ५०१

१६ म्हेता मोहनलाल कपुरचंद

राजकोट ५००

१७ शेठ गोविंदजीभाई पोपटभाई

राजकोट ५००

१८ शेठ रामजी शामजी वीराणी

राजकोट ५०१

१९ स्व. पिताश्री नंदाजीना स्मरणार्थे

ह. वेणीचंद शान्तीलाल (जावुआवाळा)

मेघनगर ५०१

२० श्री स्थानकवासी जैनसंघ

ह. शेठ ठाकरशी करशनजी

थानगढ ५००

२१ शेठ ताराचंद पुखराजजी

औरंगावाद ५००

२२ श्री स्थानकवासी जैनसंघ

औरंगावाद ५००

२३ म्हेता मूळचंद राघवजी

हा. मगनलालभाई तथा दुर्लभजीभाई

ध्राफा ७५०

२४ शेठहरचंद पुरुषोत्तम हा. इन्दुकुमार

चोरवाड ५००

२५ शेठ केसरीमलजी वसतीमलजी गुगलीया

राणावास ५०१

२६ स्वा. जैनसंघ

हा. वाटवीआ अमीचंद गीरधरभाई खाखीजाळीआ

५०१

२७ शेठ खीमजीभाई वाचाभाई हा. फुलचंदभाई,

गुलाबचंदभाई नागरदासभाई तथा जमनादासभाई मुंबई

५०१

२८ शेठ मणीलाल मोहनलाल डगली

हा. मुळजीभाई मणीलाल मुंबई

५०१

२९ स्व. फांतीलालभाईना स्मरणार्थे

हा. शेठ बालचंद साकरचंद मुंबई

५०१

३० कामदार रतीलाल दुर्लभजी (जितपुरवाळा)

मुंबई ५०१

३१	शाह जयंतीलाल अमृतलाल	शीव	५०१
३२	चोरा मणीलाल लक्ष्मीचन्द	शीव	५०१
३३	शेठ गुलाबचन्द भुदरभाई तथा कस्तुरबेन		
	हा. भाई अनोपचन्द	खाररोड	५०१
३४	महान त्यागी बेन धीरजकुंवर चुनीलाल म्हेता	घाफा	५०१
३५	श्री स्थानकवासी जैनसंघ	घाफा	५०१
३६	श्री मगनलाल छगनलाल शेठ	राजकोट	५०१
३७	शेठ चतुरदास ठाकरशी तथा		
	अ. सौ. नंदकुवरबेन तरफथी	जामनगर	५०३
३८	शेठ देवचन्द अमरशी		
	(बेन धीरजकुंवरनी दीक्षा प्रसंगे भेट)	भाणवड	५०१
३९	श्री स्थानकवासी जैनसंघ		
	(बेन धीरजकुंवरनी दीक्षा प्रसंगे भेट)	भाणवड	५०१
४०	वकील वाडीलाल नेमचन्द शाह	वीरसगाम	५०१
४१	म्हेता शांतिलाल मणीलाल ह. कमळाबेन म्हेता	अमदावाद	५५६
४२	श्रीयुत लालचन्दजी तथा अ. सौ. घीसाबेन	"	५०१
४३	शेठ मोहनलाल मुकुटलाल बालया	"	५०१
४४	स्व. शेठ उकाभाई त्रीभोवनदासना स्मरणार्थे		
	तेमनां धर्मपत्नी लक्ष्मीबाई गीरधर तरफथी		
	हा. मरघाबेन तथा मंगुबेन	"	५०१
४५	पारंख जयंतीलाल मनसुखलाल राजकोटवाळा		
	हा. विनुभाई	"	५०१
४६	श्रीयुत शेठ लालचन्दजी मीश्रीलालजी	"	५०१
४७	श्री वांकानेर स्था. जैन संघ	वांकानेर	५०१
४८	श्री स्था. जैन संघ	बोटाद	५०१
४९	शेठ शुद्धमलजी शेशमलजी जोवर (बरार)	पीपळगांव	५०१
५०	स्व. तुरखीया लहेरचन्द माणेकचन्दना स्मरणार्थे		
	तेमना धर्मपत्नि जीवतीबाई तरफथी		
	ह. भाई जयंतीलाल तथा पूनमचन्द	डभास	५०१

५१ शाह अचळदास शुक्नराजजी	
हा. शेठ शुक्नराजजी	अमदावाद ५०१
५२ भावसार खोडीदास गणेशभाइ	धंघुका ५०१
५३ अ. सौ. हीरावेन माणिकलाल म्हेता घाटकोपर (मुंबई)	५०१
४६० मेम्बरोनुं गामवार लीस्ट	

अमदावाद तथा परांओ.

१ शेठ गीरधरलाल करमचन्द	२५१
२ शेठ छोटालाल वखतचन्द ह. फकीरचन्दभाइ	२५१
३ शाह कान्तीलाल त्रीभोवनदास	२५१
४ शाह पोचालाल पीताम्बरदास	२५१
५ शाह पोपटलाल मोहनलाल	२५१
६ शेठ प्रेमचन्द साकरचन्द	२५०
७ शाह रतीलाल वाडीलाल	२५१
८ शेठ लालभाइ मंगळदास	२५१
९ स्व. अमृतलाल वर्धमानना स्मरणार्थ	
ह. कानजीभाइ अमृतलाल	२५१
१० भावसार भोगीलाल जमनादास (पाटणवाळा)	२५१
११ शाह नटवरलाल चन्दुलाल	२५१
१२ शाह नरसिंहदास त्रीभोवनदास	२५१
१३ श्री शाहपुर दरीयापुरी आठकोटी स्था. जैन उपाश्रय	
ह. वहीवट कर्ता शेठ इश्वरलाल पुरुषोत्तमदास	२५१
१४ श्री छीपापोळ दरीयापुरी आठकोटी स्था. जैनसंघ	
ह. चन्दुलाल अचरतलाल	२५१
१५ शाह चीनुभाइ वालाभाइ	
C/o. शाह वालाभाइ महासुखराम	२५१
१६ शाह भाइलाल उजमशी	२५१
१७ श्री सुखलाल डी. शेठ हा. डो. कुं. सरस्वतीम्हेन शेठ	२५१
१८ श्री सौराष्ट्र स्था. जैनसंघ	
हा. शाह कान्तिलाल जीवनलाल	२५१

१९ मोदी नाथलाल महादेवदास

२० शाह मोहनलाल त्रीकमदास

२१ श्री छकोटी स्था. जैनसंघ

हा. शाह पोचालाल पीताम्बरदास

२२ शेठ पोपटलाल हंसराजना स्मरणार्थे

हा. शेठ बाबुलाल पोपटलाल

२३ देशाइ अमृतलाल वर्धमान बापोदरावाळाना स्मरणार्थे

हा. भाइलाल अमृतलाल देशाइ

२४ शाह नवनीतलाल अमूलखराय

२५ शाह मणीलाल आशाराम

२६ शाह चीनुभाइ-साकरचन्द

२७ शाह वरजीवनदास उमेदचन्द

२८ शाह रजनीकान्त कस्तुरचन्द

२९ संघवी जीवणलाल छगनलाल (स्था. जैन)

३० शाह शांतिलाल मोहनलाल धांगध्रावाळा

३१ अ. सौ. बेन रतनबाइ नादेचा

हा. धुलजीभाइ चंपालालजी

३२ शाह हरिलाल जेठालाल भाडलावाला

३३ श्री सरसपुर दरीयापुरी आठकोटी स्था. जैन उपाश्रय

हा. भावसार भोगीलाल छगनलाल

३४ शेठ पुखराजजी समतीरामजी सादडीवाळा

३५ स्व. पिताश्री जवाहीरलालजी तथा पूज्य चाचाजी

हजारीमलजी बरडीयाना स्मरणार्थे

हा. मूलचंदजी जवाहीरलालजी

३६ स्व. भावसार बबाभाइ (मंगळदास) पानाचंदना स्मरणार्थे

हा. तेमनां धर्मपत्नि पुरीवेन

३७ स्व. पिताश्री रवजीभाइ तथा स्व. मातुश्री मूळीवाइना

स्मरणार्थे हा. ककलभाइ कोठारी

३८ भावसार केशवलालभाइ मगनलालभाइ

३९ शाह केशवलाल नानचंद जाखडावाळा हा. पार्वतीबेन	२५१
४० शाह जीतेन्द्रकुमार वाडीलाल माणिकचंद राजसीतापुरवाळा (साबरमती)	२५१
४१ श्री स्था. जैन संघ (साबरमती)	२५०
४२ श्री वीपिनचंद्र तथा उमाकांत चुनीलाल गोपाणी (राणपुरवाळा)	३०१
४३ भावसार छोटालालभाई छगनलालभाई	२५१
४४ भावसार शकराभाई छगनलालभाई	२५१
४५ अ. सौ. जीवीबेन रतीलाल हा. भावसार रतीलाल हरगोविंददास	२५१
४६ संघवी वालुभाई कमलशी तथा तेमनां धर्मपत्निओ अ. सौ. चंपाबेन तथा वसंतबेन तरफथी	२५१
४७ अ. सौ. विद्याबेन वनेचंद देशाई हा. भुपेन्द्रकुमार वनेचंद देशाई	२५१
४८ स्व. पारेख नानचंद गोविंदजी सोरवीवाळाना स्मरणार्थ हा. रतीलाल नानचंद पारेख	३०१
४९ शाह नटवरलाल गोकळदास	२५१
५० शाह शामलभाई अमरशीभाई	२५१
५१ शाह त्रीभोवनदास मगनलालना स्मरणार्थ तेमनां धर्मपत्नि शीवकुंवरबेन तरफथी हा. रतीलाल त्रीभोवनदास	४०२
५२ अ. सौ. कंकुबेन (भावसार भोगीलालभाई छगनलालभाईनां धर्मपत्नि)	३०९
५३ अ. सौ. सविताबेन (जयंतीलाल भोगीलालनां धर्मपत्नि)	२५१
५४ अ. सौ. शांताबेन (दीनुभाई भोगीलालनां धर्मपत्नि)	२५१
५५ अ. सौ. सुमदाबेन (रमणभाई भोगीलालनां धर्मपत्नि)	२५१
५६ शेठ हीराजी रुगनाथजीना स्मरणार्थ ह. वागमलजी रुगनाथजी	३०१
५७ शेठ मणीलाल चोघाभाई	२५१
५८ पटवा सुमेरमलजी अनोपचन्दजी जोधपुरवाळा	३०१

- ५९ स्व. माणैकलाल वनमाळीदास शाहना स्मरणार्थे
हा. रमणलाल माणैकलाल २५१
- ६० स्व. शाह धनराजजी खेमराजजीनां स्मरणार्थे
हा. कनैयालालजी धनराजजी ३०१
- ६१ श्री सारंगपुर द. आ. को. स्था. जैन संघ
हा. शाह रमणलाल भगुभाई २५१
- ६२ दोशी हरजीवनदास जीवराज तथा लक्ष्मीबाई लहेरचन्दना
स्मरणार्थे हा. दोशी मनहरलाल करसनदास मुळीवाळा २५१
- ६३ शाह पूनमचन्द फतेहचन्द २५१
- ६४ श्री चतुरभाई नंदलाल २५१
- ६५ श्रीयुत अमृतलाल ईश्वरलाल २५१
- ६६ शाह जादवजी मोहनलाल तथा शाह चीमनलाल अमुलखभाई २५१
- ६७ अ. सौ. लाभुवेन मगनलाल हा. शाह अमृतलाल धनजोभाई
वढवाण शहेरवाळा ३०१
- ६८ अ.सौ. बहेन कान्तावेन गोरधनदास(चांद मुनिना उपदेशाथी) २५१
- ६९ दोशी फुलचन्द सुखलालभाई बोटादवाळाना स्मरणार्थे
हा. दोशी छवीलदास फुलचन्दभाई २५१
- ७० लालाजी रामकुमारजी जैन २५१
- ७१ शेठ छोटालाल गुमानचन्द पालनपुरवाळा २५१
- ७२ शाह धीरजलाल मोतीलाल २५१
- ७३ संघवी सूर्यकांत चुनीलालना स्मरणार्थे
हा. संघवी जीवणलाल चुनीलाल २५१
- ७४ भावसार मोहनलाल अमुलखराय २५१
- ७५ शाह फुलचन्द मुलचन्दभाई हा. हसमुखभाई फुलचन्दभाई २५१
- ७६ लल्लुभाई मगनभाई चूडावाळाना स्मरणार्थे
ह. जसवंतलाल लल्लुभाई ३०१
- ७७ श्रीमान मीश्रीलालजी जवाहीरलालजी बरडीया अल्वरवाळा २५१
- ७८ महेता मुळचन्द मगनलाल २५१

- ७९ वैद्य नरसीदास साकरचन्दनां धर्मपत्नि रेवावाइना स्मरणार्थे
ह. हरीलालभाइ २५१
- ८० कुमारी पुष्पावेन हरीलाल (चांदमुनिना उपदेशथी) २५१
- ८१ शाह मणीलाल ठाकरशी ह. कमळावेन मणीलाल
(चांदमुनिना उपदेशथी) २५१
- ८२ मीस नलीनीवेन जयंतिलाल २५१
- ८३ अ. सौ. लीलावती ईश्वरलाल २५१
- ८४ स्व. उमेदराम त्रीभुवनदासना धर्मपत्नि काशीवाइना
स्मरणार्थे ह. शांतिलाल उमेदराम (चांदमुनिना उपदेशथी) २५१
- ८५ स्व. भावसार मोहनलाल छगनलालना धर्मपत्नि दिवाळी-
वाइना स्मरणार्थे ह. रतीलाल माणेकलाल
(चांदमुनिना उपदेशथी) २५१
- ८६ म्हेता देवीचन्दजी खूबचन्दजी धोका. गढसीयाणावाळाना
स्मरणार्थे ह. म्हेता चुनीलाल हरमानचन्द २५१
- ८७ धासीलालजी मोहनलालजी कोठारी C/o. लक्ष्मी पुस्तकभंडार २५१
- ८८ शाह मणीलाल छगनलाल २५१
- ८९ स्व. शेठ नाथलाल रतनाभाइ मारफतीयाना स्मरणार्थे
पुनाव्हेन तरफथी ह. करसनभाइ (चांदमुनिना उपदेशथी) २५१
- अजमेर
- १ शेठ भुरालाल मोहनलाल २५१
- अमरेली
- १ मास्तर हकमीचन्द दीपचन्द शेठ २५१
- अमलनेर
- १ शाह नागरदास वाघजीभाइ २५१
- २ श्री स्था. जैनसंघ हा. शाह गांडालाल भीखालाल २५१
- अल्वर
- १ श्रीमती चंपादेवी C/o. बुद्धामलजी रतनलालजी सचेती २५१
- २ चांदमलजी महावीरप्रसाद पालावत २५१

आणंद

- १ शेट रमणीकलाल ए. कपासी ह. मनसुखलालभाई २५१
आसनसोल

- १ बावीसी मणीलाल चत्रभुजना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि
मणीबाई तरफथी ह. रसिकलाल, अनिलकांत, विनोदराय. २५१
आटकोट

- १ शाह चुनीलाल नारणजी ३०१
उदयपुर

- १ श्रीयुत साहेबलालजी महेता ३०१
२ शेट मोतीलालजी रणजीतलालजी हींगड २५१
३ शेट मगनलालजी बागरेचा २५१

- ४ अ. सौ. बहेन चन्द्रावती ते श्रीमान बहोतलालजी नाहरनां
धर्मपत्नि ह. शेट रणजीतलालजी हींगड २५१

- ५ स्व. शेट कालुलालजी लोढाना स्मरणार्थे
ह. शेट दोलतसिंहजी लोढा २५१

- ६ स्व. शेट प्रतापमलजी साखलाना स्मरणार्थे
हा. प्राणलाल हीरालाल साखला २५१

- ७ पूज्य पिताश्री मोतीलालजी म्हेताना स्मरणार्थे
ह. रणजीतलालजी मोतीलालजी म्हेता २५१

- ८ शेट छगनलाल बागरेचा २५१

- ९ शेट भीमराज थावरचन्द बाफणा २५१

उमरगांवरोड

- १ शाह मोहनलाल पोपटलाल पानेलीवाळा २५१

उपलेटा

- १ शेट जेठालाल गोरधनदास २५१

- २ स्व. बेन संतोकबेन कचरा ह. ओतमचन्दभाई, छोटालालभाई
तथा अमृतलालभाई वालजी (कल्याणवाळा) २५१

३ शैठ खुशालचंद कानजीभाइ हा. शैठ प्रतापभाइ	२५१
४ संधाणी मूळशंकर हरजीवनभाइना स्मरणार्थे	
हा. तेमना पुत्रो जयंतीलालभाइ तथा रमणीकलाल	२५१
५ दोशी विठ्ठलजी हरखचंद	२५१

एडन केम्प

१ शाह गोकळदास शामजी उदाणी	२५१
२ शाह जगमोहनदास परसोतमदास	२५१

कुशळगढ

१ शैठ चंपालालजी देवीचंदजी	२५१

कत्रासगढ

१ श्री जैन श्वे. स्था. संघ ह. देवचंद अम्लख	२५१

कलकत्ता

१ श्री कलकत्ता जैन श्वे. स्था. (गुजराती) संघ	
ह. शाह जयसुखलाल प्रभुलाल	२५१

कलोल

१ शैठ मोहनलाल जेठाभाइना स्मरणार्थे	
ह. शैठ आत्माराम मोहनलाल	२५१

२ डो. मयाचंद मगनलाल शैठ ह. डो. रतनचंद मयाचंद	२५१

३ स्व. नाथलाल उमेदचन्दना स्मरणार्थे	
ह. शाह रतीलाल नाथलाल	२५१

४ शाह मणीलाल तलकचन्दना स्मरणार्थे	
ह. मारफतीया चन्दुलाल मणीलाल	२५१

५ स्वर्गस्थ श्रीयुत वाडीलाल परशोत्तमदासना स्मरणार्थे	
ह. घेलाभाइ तथा आत्मारामभाइ	२५१

६ शैठ नागरदास केशवलाल	२५१

७ श्री स्थानकवासी जैन संघ	

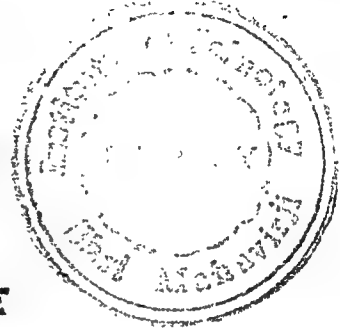
ह. शैठ आत्मारामभाइ मोहनलालभाइ	२५१

कडी

- १ श्री स्था. दरीयापुरी जैन संघ
ह. भावसार दामोदरदासभाइ इश्वरभाइ २५१
- २ पार्वतीबेन C/o. जेसींगभाइ इश्वरभाइ २५१

कानपुर

- १ शाह रमणीकलाल प्रेमचन्दभाइ ३००
- २ शाह हरकीशनदास फूलचन्दभाइ २५१
- ३ स्व. काळीदास जेठालालना स्मरणार्थ
ह. सुमनलाल काळीदास २५१

कुंदणी-आटकोट

- १ दोशी रतीलाल टोकरशीभाइ २५१

कोलकी

- १ पटेल गोविंदलाल भगवानजी २५१
- २ पटेल खीमजी जेठाभाइ बाघाणी
(तेमना स्व. सुपुत्र रामजीभाइना स्मरणार्थ) ३०२

खाखीजाळीया

- १ बाटवीया गुलाबचन्द लीलाधर २५१

खीचन

- १ शेठ कीशनलाल पृथ्वीराज ३५२

खुरदा रोड

- १ शेठ गीरधारीलालजी सीताराम ३००
- २ शेठ नरसीहदास शांतीलालजी भोरलावाळा २५१

खंभात

- १ शेठ माणिकलाल भगवानदास २५१
- २ श्री स्था. जैन संघ ह. पटेल कान्तीलाल अंबालाल २५१
- ३ शाह साकरचन्द मोहनलाल २५१
- ४ शाह चन्दुलाल हरीलाल २५१

५ शाह शकराभाइ देवचन्द	२५१
६ शाह त्रिभोवनदास मंगळदास	२५१
गांधीधाम	
१ शाह मोरारजी नागजी एन्ड कुं.	२५१
गुंदा	
१ स्व. महेता पूनमचन्द भवानभाइना स्मरणार्थे	
ह. तेमनां धर्मपति दीवाळीवेन लीलाधर	२५१
गोंडल	
१ स्व. दाखडा वच्छराज तुलसीदासनां धर्मपति कमळबाइ	
ह. माणिकचन्दभाइ तथा कपुरचन्दभाइ	२५१
२ पीपळीआ लीलाधर दामोदर तरफथी तेमनां धर्मपति	
अ. सौ. लीलावती साकरचन्द कोठारीना बीजा वरसीतपनी	
खुशालीमां	३०१
३ कामदार जुठालाल केशवजीना स्मरणार्थे	
ह. हरीलाल जुठाभाइ	३०१
४ स्व. कोठारी कृपाशंकर माणिकचन्दना स्मरणार्थे	
ह. तेमनां धर्मपति प्रभाकुंवरवेन	२५१
५ कोठारी गुलाबचन्द रायचन्द	२५१
६ जसाणी रुगनाथभाइ नानजी ह. चुनीलालभाइ	२५१
गोधरा	
१ शाह त्रिभोवनदास छगनलाल	३०१
गुंदाला (कच्छ)	
१ शाह मालशी घेलाभाइ	२५१
घटकण	
१ शाह चन्दुलाल केशवलाल	२५१
घोलवाड (थाणा)	
१ महेता गुलाबचन्दजी गंभीरमलजी	३००

घोडनदी

१ श्रेष्ठ चांदमल मोहनलाल भंडारी

२५१

चुडा (झालावाड)

१ श्री स्था. जैनसंघ हा. रतीलाल गांधो प्रमुख

जलेसर (बालासोर)

१ संघवी नानचन्द पोपटभाई थानगढवाळा

जयपुर

१ श्रीमान हिंमतसिंहजी साहेब गलूंडिया एडिसनल
कमीशनर अजमेर डीवजनवाळाना धर्मपत्ति अ. सौ.
माणिककुंवरव्हेन तरफथी ह. खुशालसिंहजी गलूंडिया

३५१

जामजोधपुर

१ श्री स्था. जैनसंघ ह. म्हेता पोपटलाल मावजीभाइ

३८७

२ शाह त्रीभोवनदास भगवानजी पानेलीवाळा

२५१

३ दोशी माणिकचन्द भवान

२५१

४ पटेल लालजी जुठाभाइ

२५१

५ श्रेष्ठ बावनजी जेठाभाइ

२५१

जामनगर

१ श्रेष्ठ छोटालाल केशवजी

२५१

२ चोरा चीमनलाल देवजीभाइ

२५१

३ डो. साहेब पी. पी. श्रेष्ठ

२५०

४ शाह रंगीलदास पोपटलाल

२५१

जामखंभाळीया

१ श्रेष्ठ वसनजी नारणजी

२५१

२ श्री. स्था. जैनसंघ ह. म्हेता रणछोडदास परमाणंद

२५१

३ संघवी प्राणलाल लवजीभाइ

२५१

४ म्हेता हेमचन्द काळीदास

२५१

जावरा

- १ स्व. भंडारी स्वरूपचंदजी शाहना धर्मपत्नि मोतीबेनना
स्मरणार्थे ह. श्रीयुत लालचन्नी राजमलजी किशनगढवाळा
(चांदमुनिना उपदेशथी) २५१

जुनागढ

- १ शाह मणीलाल मीठाभाइ ह. हरीलालभाइ
(हाटीना मालीआवाळा) २५१

जुनारदेव (मध्य प्रांत)

- १ घेलानी त्रीकमजी लाधाभाइ २५१

जैतपुर

- १ शेठ अमृतलाल हीरजीभाइ ह. नरभेरामभाइ (जसापुरवाळा) २५१
२ दोशी छोटालाल वनेचन्द २५१
३ कोठारी डोलरकुमार वेणीलाल २५१
४ अ. सौ. व्हेन सुरजकुंवर वेणीलाल कोठारी २५१

जैतलसर

- १ शाह लक्ष्मीचन्द कपुरचन्द २५१
२ कामदार लीलाधर जीवराजना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि
जयकवेन तरफथी ह. शान्तीलालभाइ गोंडलवाळा २५१

जोधपुर (राजस्थान)

- १ शेठ हस्तीमलजी मनरूपमलजी सामसुखा २५१
२ शेठ पुत्रराजजी पदमराजजी भंडारी २५१

जोरावरनगर

- १ श्री श्वे. स्या. जैन संघ ह. शेठ चंपकलाल धनजीभाइ २५१

डोंडाइचा

- १ श्री स्या. जैन संघ हा. शेठ चंपालालजी मारवे २५०

ढसा (वाया धोळा)

- १ श्री ढसागाम श्री स्या. जैन संघ ह. एक सदग्रहस्थ तरफथी २५१

थानगढ

१ शाह ठाकरशीभाइ करशनजी	२५१
२ शेठ जेठालाल त्रीभोवनदास	२५१
३ शाह धारशीभाइ पाशवीरभाइ ह. सुखलालभाइ	२५१
४ शाह त्रीभोवन गोपालजी तथा अ. सौ. कसुंबावेन त्रीभोवन	२५१

दहाणुरोड (थाणा)

१ शाह हरजीवनदास ओघड खंधार (करांचीवाळा)	२५१

दिल्ली

१ लाला पूर्णचंदजी जैन (सेन्ट्रल बेंकवाळा)	३५१
२ श्रीयुत म्हेताबचंद जैन	२५१
३ लालाजी मीठनलालजी जैन एन्ड सन्स	३०१
४ लालाजी गुलशनरायजी जैन एन्ड सन्स	३०१
५ अ. सौ. सज्जनवेन इंदरमलजी पारेख	२५१

धार (मध्यप्रांत)

१ शेठ सागरमलजी पनालालजी	२५१

ध्रांगध्रा

१ श्री स्था. जैन मोटा संघ ह. शेठ मंगळजीभाइ जीवराज	२५१
२ संघवी नरसीदास वखतचंद	३०१
३ ठक्कर नारणदास हरगोवींददास	२५१
४ कोठारी कपूरचन्द मंगळजी	२५१

धोराजी

१ म्हेता प्रभुदास मूळजीभाइ	३५१
२ पिताश्री भगवानजी कचराभाइना स्मरणार्थे	
ह. पटेल दलीचंद भगवानजी	२५१
३ अ. सौ. बचीवेन बाबुभाइ	२५१
४ धी नव सौराष्ट्र ओइल मील प्रा. लीमीटेड	२५१
५ स्व. रायचंद पानाचंद शाहना स्मरणार्थे	
ह. चीमनलाल रायचन्द	३०१

- ६ गांधी पोपटलाल जेचंद २५०
 ७ देशाई छगनलाल डाह्याभाई लाठवाळानां धर्मपत्नि दिवाळीवेन
 तरफथी ह. कुमारी हसुमती २५१

धंधुका

- १ शेठ पोपटलाल धारशी २५१
 २ स्व. गुलाबचन्दभाईना स्मरणार्थे ह. पोपटलाल नानचन्द २५१
 ३ वसाणी चत्रभुज बाघजीभाई २५१

नंदुरवार

- १ श्री स्थानकवासी जैन संघ ह. शेठ प्रेमचन्द भगवानलाल २५०
 पोर्टसुदान

- १ शेठ सोमचन्द परसोतमदास ३०१

पाणसणा

- १ श्री स्थानकवासी जैन संघ ह. छोटालाल पुंजाभाई २५१

पालणपुर

- १ लक्ष्मीवेन ह. महेता हरीलाल पीताम्बरदास २५१
 २ श्री लोकागच्छ स्थानकवासी जैन पुस्तकालय २५१
 ३ महेता मणीलाल भाईचन्दभाई २५१
 ४ महेता सूरजमल भाईचन्दभाई २५१

पालेज

- १ स्व. मनसुखलाल मोहनलाल संघवीना स्मरणार्थे
 ह. भाई धीरजलाल मनसुखलाल ३०१

पुना

- १ शेठ उत्तमचन्दजी केवळचन्दजी धोका २५१

प्रांतिज

- १ श्री प्रांतिज स्था. जैनसंघ ह. श्रीयुत अंवालाल महासुखराम २५०

फालना

- १ महेता पुत्रराजजी हस्तीमलजी (सादडीवाळा) ३०१

- २ महेता कुन्दनमलजी अमरचन्दजी (सादडीवाळा) २५१
बरवाळा (घेलाशा)
- १ स्व. मोहनलाल नरसीदासना स्मरणार्थे २५१
ह. तेमनां धर्मपत्नि सुरजबेन मोरारजी
बगसरा (भायाणी)
- १ शेठ पोपटलाल राघवजी रायडीवाळा ह. शेठ मानसंग प्रेमचन्द २५१
बेराजा (कच्छ)
- १ शेठ गांगजी केशवजी (ज्ञानभंडार भाटे) २५१
बालोतरा
- १ शाह जेठमलजी हस्तीमलजी, भगवानदासजी भणसारी २५१
बोरा
- १ स्वरूपचन्दजी जवाहरमलजी बोरडीया २५१
मेनोबाइ सुगनलालजीना स्मरणार्थे
(चांदमुनिना उपदेशी) २५१
बेंगलोर
- १ बाटवीया वनेचन्द अमीचन्द महावीर टेक्षटाइल स्टोर तरफथी २५२
भाइ चन्द्रकांतना लग्ननी खुशालीमां
बोटाद
- १ स्व. वसाणी हरगोविंददास छगनलालना स्मरणार्थे २५१
ह. तेमनां धर्मपत्नि छबलबेन
बाकानेर
- १ शेठ भेरुदानजी शेठीया २५४
बोडेली
- १ शाह प्रवीणचन्द्र नरसीदास (साणंदवाळा) २५१
२ शाह गीरधरलाल साकरचन्द २५१

भाणवड

१ शेट जेचंदभाइ माणेकचन्द	३५२
२ संघवी माणेकचन्द माधवजी	२५१
३ शेट लालजीभाइ माणेकचन्द (लालपुरवाळा)	२५१
४ शेट रामजी जीणाभाइ	२५१
५ शेट पदमशी भीमजी फोफरीआ	२५१
६ फोफरीआ गांडालाल कानजीभाइ	
ह. अ. सौ. शांताबेन वसनजी	२५१
७ वकील मणीलाल खेंगारभाइ पूनातर	२५१

भीलवाडा

१ श्री शांति जैन पुस्तकालय ह. चांदमलजी मानमलजी संघवी	२५१
२ शेट भीमराज मीश्रीलालजी	२५१

भोजाय (कच्छ)

१ ज्ञान मंदिरना सेक्रेटरी शाह कुंवरजी जीवराज	२५१

भावनगर

१ स्व. कुंवरजी बाबाभाइना स्मरणार्थे	
ह. शाह लहेरचन्द कुंवरजी	३०१
२ कोठारी उदयलालजी साहेब	२५१

मद्रास

१ शेट मेघराजजी देवीचन्दजी महेता	२५१
२ श्रीयुत बापालाल भाइचन्द महेता	२५१

मनोर (थाणा)

१ शाह शेरमलजी देवीचन्दजी जसवंतगढवाळा	
ह. पूनमचन्दजी शेरमलजी बोल्या	२५१

मानकुवा (कच्छ)

१ स्व. महेता कुंवरजी नाथालालना स्मरणार्थे	
ह. तेमनां धर्मपत्ति कुंवरवाइ हरखचन्द	२५१
(मानकुवा स्थानकवासी जैनसंघ माटे)	

मालेगांव

१ श्री स्था. जैन संघ ह. फतेलाल मालु जैन	२५१
मुंबई तथा परांओ	
१ शेठ छगनलाल नानजीभाई	२५१
२ शाह हरजीवन केशवजी	२५१
३ घेलाणी प्रभुलाल त्रीकमजीभाई (बोरीवली)	२५२
४ शेठ छोडुभाई हरगोविंददास कटोरीवाला	२५१
५ श्री वर्धमान स्था. जैन संघ	
ह. केशरीमलजी अनोपचन्दजी गुगळीया (मलाड)	२५१
६ शेठ डुंगरशी हंशराज वीसरीया	२५१
७ शाह रमणीकलाल काळीदास तथा	
अ. सौ. कान्तावेन रमणीकलाल	२५१
८ शाह हिंमतलाल हरजीवनदास	२५१
९ शाह रतनशी मोणशीनी कम्पनी	२५१
१० शाह शीवजी माणेक (कच्छ बेराजावाळा)	२५१
११ बोरा पानाचन्द संघजीना स्मरणार्थे	
ह. ग्रंथकलाल पानाचन्द एन्ड ब्रदर्स	२५१
१२ स्व. पू. पिताश्री वीरचन्द जेसींगभाई लखतरवाळाना	
स्मरणार्थे ह. केशवलाल वीरचन्द शेठ	२५१
१३ शा. कुंवरजी हंसराज	२५१
१४ स्व. मातुश्री माणेकबेनना स्मरणार्थे	
ह. शेठ वलभदास नानजी (पोरबंदरवाळा)	३०१
१५ एक सदगृहस्थ हा. शेठ सुंदरलाल माणेकचन्द	२५१
१६ अ. सौ. पानबाई हा. शेठ पदमशी नरसिंहभाई [मलाड]	२५१
१७ श्रीयुत अमृतलाल वर्धमान बापोदरावाळा	
हा. दलीचन्द अमृतलाल देशाई	२५१
१८ स्व. शाह नागशी सोजपाळ गुंदाळावाळाना स्मरणार्थे	
हा. रामजी नागशी [मलाड]	३०१

- १९ शाह रामजी करशनजी थानगढवाळा २५१
- २० शाह नगीनदास कल्याणजी वेरावळवाळा २५१
- २१ शीवलाल गुलाबचन्द शेठ मेवावाळा २५१
- २२ स्व. जटाशंकर देवजी दोशीना स्मरणार्थे २५१
हा. रणछोडदास [बाबुलाल] जटाशंकर दोशी ३०१
- २३ स्व. गोडा वणारशी त्रीभोवन सरसइवाळाना स्मरणार्थे २५१
हा. जगजीवन वणारशी गोडा [मलाड] २५१
- २४ स्व. त्रीभोवनदास ब्रजपाळ वींछीयावाळाना स्मरणार्थे २५१
हा. हरगोविंददास त्रीभोवनदास अजमेरा २५१
- २५ स्व. कानजी मूळजीना स्मरणार्थे तथा मातुश्री २५१
दिवाळीबाइना १६ उपवासना पारणा प्रसंगे
हा. जयंतीलाल कानजी [मलाड] २५१
- २६ शेठ खुशालभाइ खंगारभाइ २५०
- २७ शाह प्रेमजी मालशी गंगर [मलाड] २५१
- २८ स्व. पिताश्री पत्तुभाइ मोनाभाइना स्मरणार्थे २५१
हा. शाह कानजी पतुभाइ (मलाड) २५१
- २९ शाह वेलजी जेशींगभाई छासरावाळा तरफथी तेमनां २५१
धर्मपतिन अ. सौ. स्व. नानबाइना स्मरणार्थे ३०१
- ३० स्व. पिताश्री रायशी वेलजीना स्मरणार्थे ३०१
हा. शाह दामजी रायशी (मलाड) ३०१
- ३१ शेठ ब्रंबकलाल कस्तुरचन्द लींबडीवाळा तरफथी २५१
श्री अजरामर शास्त्रभंडार लींबडी माटे (माढुंगा) २५१
- ३२ स्व. पिताश्री भीमजी कोरशी तथा मातुश्री पालावाइना ३०१
स्मरणार्थे हा. शाह उमरशीभाइ भीमशी (मलाड) ३०१
- ३३ शेठ चुनीलाल नरभेराम वेकरीवाळा २५१
- ३४ शाह बरजांगभाइ शीवजी (मलाड) २५१
- ३५ श्रीयुन रतीलाल भाइचद महेता २५१

३६	शाह खीमजी मूळजी पूंजा (मलाड)	२५१
३७	मेसर्स सवाणी ट्रान्सपोर्ट कम्पनी हा. शेठ माणिकलाल वाडीलाल	२५१
३८	घेलाणी बलभजी नरभेराम हा. नरसीभाई बलभजी	२५१
३९	अ. सौ. समताबेन शान्तीलाल C/o. शान्तीलाल उजमशी शाह (मलाड)	२५१
४०	तेजाणी कुबेरदास पानाचन्द	२५१
४१	कपासी मोहनलाल शीवलाल	२५१
४२	स्व. केशवलाल बलराज कौठारीना स्मरणार्थे सुरजबेन तरफथी हा. तनसुखलालभाई (मलाड)	२५१
४३	दडीया अमृतलाल मोतीचंद (घाटकोपर)	२५१
४४	शेठ सरदारमलजी देवोचन्दजी कावेडीया (सादडीवाळा)	२५१
४५	दोशी चत्रभुज सुन्दरजी (घाटकोपर)	२५१
४६	दोशी जुगलक्रीशोर चत्रभुज (घाटकोपर)	२५१
४७	दोशी प्रवीणचन्द्र चत्रभुज (घाटकोपर)	२५१
४८	शाह त्रीभोवनदास मानसिंग दोढीवाळाना स्मरणार्थे हा. शाह हरखचन्द त्रीभोवनदास	२५१
४९	शाह जेठालाल डामरशी घांगघावाळा हा. शाह वाडीलाल जेठालाल	२५०
५०	शाह चन्दुलाल केशवलाल	२५१
५१	स्व. पिताश्री शामळजी कल्याणजी गोंडलवाळाना स्मरणार्थे हा. वृजलाल शामळजी वावीशी	२५१
५२	शाह प्रेमजी हीरजी गाला	२५१
५३	स्व. पिताश्री भगवानजी हीराचन्द जसाणीना स्मरणार्थे ह. लक्ष्मीचन्दभाई तथा केशवलालभाई	३०१
५४	स्व. पिताश्री हंसराज हीराना स्मरणार्थे ह. देवशी हंसराज कच्छ बीदडावाळा (मलाड)	२५१

- ५५ स्व. मातुश्री गोमतीबाइना स्मरणार्थे ह. पोपटलाल पानाचन्द २५१
- ५६ शेठ नेमचन्द स्वरूपचन्द खंभातवाळा
ह. भाइ जेठालाल नेमचन्द २५१
- ५७ स्व. पिताश्री शाह अंबालाल परसोतम पाणशणावाळानां
स्मरणार्थे तेमना पुत्रो तरफथी ह. बापालालभाइ २५१
- ५८ वेन केशरबाइ चन्दुलाल जेसींगलाल शाह २५१
- ५९ दडीया जेसांगलाल ब्रीकमजी २५१
- ६० शाह कान्तीलाल मगनलाल (घाटकोपर) २५१
- ६१ कोठारी सुखलालजी पूनमचन्दजी (खार) २५१
- ६२ स्व. मातुश्री कडवीबाइना स्मरणार्थे ह. तेमना पौत्र
हकमीचन्द ताराचन्द दोशी (अंधेरी) २५१
- ६३ पारेख चीमनलाल लालचन्दनां धर्मपत्नि अ. सौ. श्रीमती
चंचळबाइना स्मरणार्थे ह. साराभाइ चमनलाल २५१
- ६४ शाह कोरशीभाइ हीरजीभाइ ३०१
- ६५ पिताश्री कुंदनमलजी मोतीलालजी मुथाना स्मरणार्थे
ह. मोतीलाल जुवरमल (अहमदनगरवाळा) २५१
- ६६ श्री वर्धमान श्वेताम्बर स्था. जैन संघ
ह. शेठ रूपचन्द शीवलाल कामदार (अंधेरी) २५१
- ६७ अ. सौ. कमळावेन कामदार ह. रूपचन्द शीवलाल (अंधेरी) २५१
- ६८ धी मरीना मोर्डन हाइस्कूल ट्रस्ट फंड
ह. शाह मणीलाल ठाकरशी २५१
- ६९ स्व. मातुश्री जीवीबाइना स्मरणार्थे
ह. शामजी शीवजी कच्छ गुंदाळावाळा (गोरेगांव) २५१
- ७० शाह रवजीभाइ तथा भाइलालभाइनी कंपनी (कांदीवली) २५१
- ७१ अ. सौ. लालुवेम ह. रवजी शामजी (कांदीवली) २५१
- ७२ अ. सो. वेन कुंदनगौरी मनहरलाल संघवी (खाररोड) २५१
- ७३ शाह करशन लधुभाइ (दादर) ३०१

- ७४ अ. सौ. रंजनगौरी चन्दुलाल शाह
C/o. चन्दुलाल लक्ष्मीचन्द (माढुंगा) २५१
- ७५ म्हेता मोटर स्टोर्स हा. अनोपचन्द डी. महेता (मुंबई) २५१
- ७६ शेठ मनुभाई माणेकचन्द
हा. झाटकीया नरभेराम मोरारजी (घाटकोपर) २५१
- ७७ खेताणी मणीलाल केशवजी (वडीयावाळा) घाटकोपर २५१
- ७८ स्व. कस्तुरचन्द अमरशीना स्मरणार्थे हा. तेमनां धर्मपत्नि
झवेरवेन मगनलालनी वती-
जयंतीलाल कस्तुरचन्द मश्कारीआ २५१
- ७९ स्व. पूज्य मातुश्री जकलबाईना स्मरणार्थे
हा. देशाई ब्रजलाल काळीदास (मलाड) २५१
- ८० शाह नटवरलाल दीपचन्द तरफथी तेमनां धर्मपत्नि
अ. सौ. सुशीलावेनना वर्षीतपनी खुशालीमां २५१
- ८१ शेठ रसीकलाल प्रभाशंकर मोरबीवाळा तरफथी तेमनां
मातुश्री मणीवेनना स्मरणार्थे ३०१
- ८२ कोटीचा जयंतीलाल रणछोडदास सौभाग्यचन्द
जुनागढवाळा २५१
- ८३ मोदी अमेचन्द सुरचन्द राजकोटवाळा
हा. डोसालाल अमेचन्द २५१
- ८४ स्व. शाह रायशी कचराभाईना स्मरणार्थे तेमनां
धर्मपत्नि नेणबाई वती ह. शाह जेठालाल रायशी २५१
- ८५ श्रीयुत जे. सी. वोरा २५०
- ८६ श्री वर्धमान स्था. जैन आचक संघ
ह. संघवी चीमनलाल अमरचन्द (दादर) २५१
- ८७ स्व. आशाराम गीरधरलालना स्मरणार्थे ह. शांतिलाल
आशारामनी वती जसवंतलाल शांतीलाल लखतरवाळा २५१
- ८८ शांतीलाल डुंगरशी अदाणी २५१

८९ श्रीमती मणीबाई वृजलाल पारेख	
चेरीट्रेवल ट्रस्ट फंड ह. पारेख वृजलाल दुर्लभजी	२५१
९० शाह मनहरलाल प्राणजीवनदास	२५१
९१ चोरा ठाकरशी जसराज	
C/o. M/s. ठाकरशी एन्ड कुं.	२५१
९२ दोशी भीखालाल वृजलाल	२५१
९३ शाह गोपालजी मानसंग	२५१
९४ दोशी फूलचन्द साणेकचन्द	२५०
९५ गांधी कांतीलाल साणेकचन्द	२५१
९६ शेठ मणीलाल गुलाबचन्द	२५१
९७ कोठारी रमणीकलाल कस्तुरचन्द	२५१
९८ व्हेन चन्दवेन अमृतलाल वारिया	२५१

मांडवी (कच्छ)

१ श्री स्था. छ कोटी जैन संघ हा. महेता चुनीलाल वेलजी	२७७

मांडवा (धोळाजंकशन)

१ श्री मांडवा स्था. जैन संघ	
ह. अ. सौ. कन्चनगौरी रतिलाल गोसलीया गढडावाळा	२५१
मेसाणा	

१ शाह पदमशी सुरचन्दना स्मरणार्थे हा. शीवलाल पदमशी	२५१
मोम्बासा	

१ शाह देवराज पेथराज	२५०
२ श्रीयुत नाथालाल डी. महेता	२५१

यादगिरी

१ शेठ यादरमलजी सूरजमलजी वेन्कर्स	२५०

राणपुर (झालावाड)

१ श्रीमति मातुश्री समरतबाईना स्मरणार्थे	
ह. डो. नरोत्तमदास चुनीलाल कापडीया	२५१

राणावास (मारवाड)

१ शेट जवानमलजी नेमीचन्दजी हा. बाबु रीखवचन्दजी ३०१

राजकोट

१ धी वाडीलाल डाइंग एन्ड प्रिन्टींग वर्क्स ४००

२ शेट रतीलाल न्यालचन्द २५१

३ बाबु परशुराम छगनलाल शेट (उदेपुरवाळा) २५०

४ शेट मनुभाइ सुळचन्द (एन्जीनीअर साहेब) २५१

५ शेट शान्तीलाल प्रेमचन्द तेमनां धर्मपत्निना वरसीतप प्रसंगे २५१

६ उदाणी न्यालचन्द हाकेमचन्द वकील २५१

७ शेट प्रजाराम वीठ्ठलजी २५१

८ वहेन सुर्यवाळा नौत्तमलाल जसाणी (वरसीतपनी खुशाली) २५१

९ मोदी सौभाग्यचन्द मोतीचन्द २५१

१० वदाणी भीमजी वेलजी तरफथी तेमनां धर्मपत्नि

अ. सौ. समरतवेनना वरसीतपनी खुशाली २५१

११ दोशी मोतीचन्द धारशीभाइ (रीटायर्ड एन्जीनीअर साहेब) २५१

१२ कामदार चन्दुलाल जीवराज २५०

१३ हेमाणी घेलुभाइ सवचन्द २५१

१४ प्रभुलाल न्यालचन्द दफतरी २५१

१५ स्व. महेता देवचन्द पुरुषोत्तमना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि

हेमकुंवरवाइ तरफथी हा. जयन्तिलाल देवचन्द महेता २५१

राजाजीकाकेरडा (भीलवाडा)

१ श्रीमान जोरावरमलजी धर्मचन्दजी डुंगरवाल

(मुनिश्री मांगीलालाजीना उपदेशथी) २५१

रायचुर

१ स्व. मातुश्री मोंघीवाइना स्मरणार्थे ह. शाह शीवलाल

गुलायचन्द वढवाणवाळा २५१

रंगुन

१ कामदार गोरधनदास मगनलालनां धर्मपत्नि अ.सौ. कमळावेन २५१
रापर (कच्छ)

१ पूज्य वालजीभाइ न्यालचन्द २५१
लखतर

१ शाह रायचन्द ठाकरशीना स्मरणार्थे २५१
हा. शाह शान्तीलाल रायचन्द

२ भावसार हरजीवनदास प्रभुदासना स्मरणार्थे २५१
हा. भाइ त्रीभोवनदास हरजीवनदास

३ शाह चुनीलाल माणेकचन्द २५१

४ शाह जादवजी ओघडभाइ सदादवाळाना स्मरणार्थे २५१
हा. भाइ शान्तीलाल जादवजी

५ दोशी ठाकरशी गुलाबचन्दना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि २५१
समरतवेन वृजलाल तरफथी हा. जयन्तिलाल ठाकरशी

६ शाह तलकशी हीराचंदना स्मरणार्थे ह. अमृतलाल तलकशी २५१
लालपुर

१ शेठ नेमचन्द सवजीभाइ मोदी हा. मगनलालभाइ २५१

२ शेठ मुळचन्द पोपटलाल हा. मणीभाइ तथा जेसींगलालभाइ २५१
लाखेरी (राजस्थान)

१ मास्तर जेठालाल मोनजीभाइ हा. महेता अमृतलाल २५१
जेठालाल (सीवील एन्जोनीअर साहेब)

लीमडी (पंचमहाल)

१ शाह कुंवरजी गुलाबचन्द २५१

२ छाजेड घासीराम गुलाबचन्द २५१

३ शेठ वीरचन्द पन्नालालजी कर्णावट २५१

लींबडी (सौराष्ट्र)

१ शाह चक्रुभाइ गुलाबचन्द २५१

लाकडीया (कच्छ)

- १ श्री स्या. जैन संघ हा. शाह रतनशी करमण २५१
लोनावाला
- १ शेट धनराजजी मूलचन्द मृधा २५१
वढवाण शहरे
- १ शाह दीलीपकुमार सवाइलाल हा. मावइलाल धंवकलाल शाह २५१
- २ शाह मगनलाल गोकळदास हा. रत्तीलाल मगनलाल कामदार २५१
- ३ संघची मूलचन्द वेंचरभाइ हा. भाइ जीवणलाल गफळदास २५१
- ४ शेट घुजलाल सुन्वलाल २५१
- ५ शेट कान्नीलाल नागरदास २५१
- ६ चोरा चत्रभुज मगनलाल २५१
- ७ संघची शीवलाल हीमजीभाइ २५१
- ८ शाह देवशी देवकरण २५१
- ९ चोरा डोसाभाइ लालचन्द स्या. जैन संघ २५१
हा. चोरा नानचन्द शीवलाल
- १० चोरा धनजीभाइ लालचन्द स्या. जैन संघ २५१
हा. चोरा पानाचन्द गोचरदास
- ११ दोशी वीरचन्द सुरचन्द हा. दोशी नानचन्द उजमशी २५१
- १२ स्व. चोरा मणीलाल मगनलाल २५१
हा. चोरा चत्रभुज मगनलाल

वटामण

- १ श्री वटामण स्या. जैन संघ २५१
हा. श्री डाह्याभाइ हलुभाइ पटेल
- वलसाड
- १ शाह खीमचन्द मूलजीभाइ २५१

चणी

- १ महेता नानालाल छगनलालनां धर्मपत्नि स्व. चंचळवेन
तथा पुरीवेनना स्मरणार्थे हा. भाइ मनहरलाल नानालाल २५१

वडोदरा

- १ कामदार केशवलाल हिमतराम प्रोफेसर साहेब
(गोंडलवाळा) २५१

- २ वकील मणीलाल केशवलाल शाह २५१

वडीया

- १ पंचमीया भवानभाइ काळाभाइ (जेतपुरवाळा) २५१

वांकानेर

- १ मास्तर कान्तीलाल त्रंबकलाल खंढेरीया २५१

- २ दफ्तरी चुनीलाल पोपटलाल मोरवीवाळा
हा. भाइ प्राणलाल चुनीलाल २५१

वींछीया

- १ श्री स्था. जैन संघ ह. अजमेरा रायचन्द वृजपाळ २५१

वीरमगाम

- १ शाह वीठ्ठलभाइ सोदी मास्तर २५१

- २ शाह नागरदास माणैकचन्द २५१

- ३ शाह मणीलाल जीवणलाल (शाहपुरवाळा) २५१

- ४ शाह अमुलख (वचुभाइ) नागरदासनां धर्मपत्नि अ. सौ.
वेन लीलावंतीना वरसीतपनां पारणानी खुशालीमां
ह. भाइ कान्तीलाल नागरदास ३००

- ५ स्व. शेठ उजमशी नानचन्दना स्मरणार्थे
ह. शेठ चुनीलाल नानचन्द २५१

- ६ स्व. शेठ मणीलाल लक्ष्मीचन्दना स्मरणार्थे
ह. खीमचन्दभाइ (खाराघोडावाळा) २५१

- ७ स्व. शेठ हरीलाल प्रभुदासना स्मरणार्थे
ह. शेठ अनुभाइ हरीलाल २५१
- ८ संघवी जेचंदभाइ नारणदास २५१
- ९ स्व. शाह वेलशीभाइ साकरचन्दभाइना स्मरणार्थे
ह. चीमनलाल वेलशी २५१
- १० पारेख मणीलाल टोकरशी लातीवाळा तरफथी
(मोटीवेनना स्मरणार्थे) २५१
- ११ शाह नारणदास नानजीभाइना सुपुत्र वाडीलालभाइनां
धर्मपत्नि अ. सौ. नारंगीवेनना वरसीतप निमित्ते
हा. शान्तीभाइ २५१
- १२ स्व. छवीलदास गोकळदासना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्नि
कमळावेन तरफथी हा. मंजुलाकुमारी २५१
- १३ श्री स्था. जैन आविका संघ २५१
हा. प्रमुख अ. सौ. रंभावेन वाडीलाल २५१
- १४ स्व. त्रीभोवनदास देवचंद तथा स्व. अ. सौ. चंचळवेनना
स्मरणार्थे हा. डो. हिंमतलाल सुखलाल २५१
- १५ शाह मूळचन्द कानजीभाइ तरफथी
हा. नागरदास ओघडभाइ २५१
- १६ शेठ मोहनलाल पीतांबरदास
हा. भाइ केशवलाल तथा मनसुखभाइ २५१
- १७ श्रीमती हीरावेन नथुभाइना वरसीतप निमित्ते
हा. नथुभाइ नानचन्द शाह ३०१
- १८ स्व. मणीयार परसोतमदास सुन्दरजीना स्मरणार्थे
हा. शेठ साकरचन्द परसोतमदास २५१
- १९ शेठ मणीलाल शीवलाल २५१

वेरावल

१ शाह केशवलाल जेचन्दभाइ २५१

- २ शाह खीमचन्द सौभाग्यचन्द वसनजी २५१
 ३ स्व. शेठ मदनजी जेचंदभाइना स्मरणार्थे तेमनां धर्मपत्ति
 लाडकुंवरवाइ तरफथी ह. धीरजलाल मदनजी २५१

सरखेज

- १ स्व. पिताश्री शाह फकीरचंद पुंजाभाइना स्मरणार्थे
 ह. शाह रमणलाल फकीरचंद २५१

सतारा

- १ स्व. मदनलालजी कुंदनमलजी कोठारीना स्मरणार्थे
 ह. तेमनां धर्मपत्ति राजकुंवरवाइ मदनलालजी २५१

सादडी

- १ शेठ देवराजजी जीतमलजी पूनमीया
 सालवनी (बंगाळ)
 १ दोशी चुनीलाल फुलचंद मोरवीवाळा २५०

साणंद

- १ शाह हीराचन्द छगनलाल ह. शाह चीमनलाल हीराचन्द ३०१
 २ अ. सौ. चंपावेन ह. दोशी जीवराज लालचन्द २५१
 ३ पटेल महासुखलाल डोसाभाइ २५१
 ४ शाह साकरचन्द कानजीभाइ २५१
 ५ पुरीवेन चीमनलाल कल्याणजी संघवी लीमडीवाळाना
 स्मरणार्थे हा. वाडीलाल मोहनलाल कोठारी २५१
 ६ पारेख नेमचन्द मोतीचन्द मुळीवाळाना स्मरणार्थे
 ह. पारेख भीखालाल नेमचन्द २५१
 ७ संघवी नारणदास धरमशीना स्मरणार्थे
 हा. भाइ जयन्तिलाल नारणदास २५१

सुरत

- १ श्री स्या. जैन संघ हा. शाह रतीलाल लल्लुभाइ २५१
 २ श्रीयुन कल्याणचन्द माणेकचन्द हडालावाळा २५१
 ३ श्री हरीपुरा छकोटी स्या. जैन संघ हा. बाबुलाल छोटालाल २५१

सुवह (कच्छ)

- १ सावळा शामजी होरजी तरफथी सदानंदी जैन मुनिश्री
छोटालाल महाराजना उपदेशथी सुवह स्था. जैन संघ
ज्ञानभंडारने भेट

सुरेन्द्रनगर

- १ शेठ चांपशीभाइ सुखलाल २५१
२ भावसार चुनीलाल प्रेमचन्द २५१
३ स्व केशवलाल मूळजीभाइनां धर्मपत्नि अमृतबाइना
स्मरणार्थी हा. शाह भाइलाल केशवलाल २५१
४ शाह न्यालचन्द हरखचन्द २५१
५ शाह वाडीलाल हरखचन्द २५१

संजेली (पंचमहाल)

- १ शाह लुणाजी गुलाबचन्द २५१
२ श्री स्था. जैन संघ हा. शेठ प्रेमचन्द दलीचन्द २५१
हादीना माळीया

- १ शेठ गोपालजी मीठाभाइ २५०
२ अ. सौ. मंजुलाबेन भगवानदास गांधी २५१
हारीज

- १ अमुलखभाइ मुळजी हा. प्रकाशचन्द अमुलख ३०१
२ स्व. बेन चन्द्रकान्ताना स्मरणार्थी हा. अमुलख मुळजीभाइ ३०१
हुबली

- १ हीराचन्द वनेचन्दजी कटारीया २५१

ता. १५-६-५९ सुधीमां मेम्बरोनी संख्या.

६ आय सुरब्बीश्री

५३ सहायक मेम्बरो

२१ सुरब्बीश्री

४६० लाइफ मेम्बरो

६८ बीजा कलासना मेम्बरो

कुल मेम्बरो ६०८

राजकोट

साकरचन्द भाइचन्द शेठ,
मंत्री.

ता. १६-६-५९

શ્રી અખિલ ભારત યુવેતામ્બર સ્થાનકવાસી જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિની

અગત્યની અપીલ

સ્થાનકવાસી જૈન ભાઈઓ અને બહેનો :-

સ્થાનકવાસી સમાજને બે અવલંબન છે. તેમાં પહેલું મુનિવર્ગ અને બીજું શાસ્ત્રશ્રવણ છે. જ્યાં જ્યાં મુનિમહારાજોની ગેરહાજરી હોય છે (અને ભવિષ્યમાં રહેવાની છે) તે સ્થળે આ શાસ્ત્રો સ્થાનકવાસી કોમને ટકાવી રાખવા મોટામાં મોટું સાધન છે.

ઓછામાં ઓછા રૂ. ૫૦૦૦૭ આપી આઘ મુરખીપદ આપ દિવાવી શકો છો.

ઓછામાં ઓછા રૂ. ૩૦૦૦૭ આપી એક શાસ્ત્ર આપના નામથી છપાવી શકો છો.

ઓછામાં ઓછા રૂ. ૧૦૦૦૭ આપી મુરખીપદ મેળવી શકો છો.

ઓછામાં ઓછા રૂ. ૫૦૦૭ આપી સહાયક મેમ્બર બની શકો છો.

અને ઓછામાં ઓછા રૂ. ૨૫૦૭ આપી લાઘક મેમ્બર તરીકે દરેક ભાઈ-બેન દાખલ થઈ શકે છે.

ઉપરના દરેક મેમ્બરોને ૩૨ સૂત્રો તથા તેના તમામ ભાગો મળી લગભગ ૭૦ ગ્રંથો જેની કિંમત લગભગ ૮૦૦ ઉપર થાય છે તે લેટ તરીકે મળી શકે છે. અને દરેક શાસ્ત્રમાં તેમનું નામ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

દરેક શાસ્ત્ર ૪ ભાષામાં તૈયાર થાય છે. એટલે દરેક પાનામાં ૪ ભાષા જોવામાં આવશે. ઉપરમાં અર્ધભાગધી, તેની નીચે સંસ્કૃત છાયા-ટીકા ત્યાર બાદ હિન્દી રાષ્ટ્રભાષા અને છેવટે ગુજરાતીમાં અનુવાદ જોવામાં આવશે.

શ્રમણ વર્ગ, શ્રાવક વર્ગને દરેક પ્રદેશમાં વસતા સમાજનાં દરેક અંગને એક સરખી રીતે ઉપયોગી થાય તેવી રીતે ખ્યાલ કરીને શાસ્ત્રની રચના કરવામાં આવે છે.

બહાર દેશાવરમાં વસતા આપણા ભાઈઓને તેમજ ગામડામાં વસતા શ્રાવકોને તેમજ પુરસદે વાંચન કરનાર બહેનો તેમજ વિદ્યાર્થીઓને એક સરખું ઉપયોગી થઈ શકે તેવું સાહિત્ય બીજી કોઈ જગ્યાએ મળી શકે તેમ નથી.

श्रीवीतरागाय नमः ॥

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-विरचित-
विपाकचन्द्रिकाटीकासमलङ्कृतम्

श्री विपाकसूत्रम्

[मङ्गलाचरणम्]

मालिनीवृत्तम्-

परमगुणगभीरं तीर्णसंसारतीरं

वृजिनघनसमीरं कोपवहेः सुनीरम् ।

क्षपितमिह शरीरं कार्मणं यत् करीरं,

भविजनवरहीरं नौमि तं धीरवीरम् ॥ १ ॥

[वसन्ततिलकावृत्तम्]

आनन्तराऽऽगमसुधारसनिर्झरेण,

संसिच्य धर्मतरुमत्र शुभालवालम् ।

स्वर्गापवर्गसुखराशिफलं प्रदाय,

मोक्षं गतं तमिह गौतममानमामि ॥ २ ॥

[द्रुतविलम्बितवृत्तम्]

कमलकोमलमञ्जुपदद्विकं, विमलबोधिदबोधविवोधकम् ।

मुखलसत्सहदोरकवस्त्रिकं, गुरुवरं प्रणमामि विशोधकम् ॥ २ ॥

(अनुष्टुब्धवृत्तम्)

विपाकश्रुतसूत्रस्य, भावार्थानां प्रकाशिका ।

विपाकचन्द्रिका टीका, घासीलालेन तन्यते ॥ ४ ॥

અવતરણિકા—

इह खलु मिथ्यात्वाविरतिकषायादिमतां ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मकद-
र्थितानां प्राणिनां संसारे वैराग्यजननार्थं भगवताऽस्य विपाकसूत्रस्यार्थः प्रति-
बोधितः । कस्य कस्य कर्मणः कीदृशः कीदृशो विपाको भवतीति बोधेन वैरा-
ग्यमुत्पद्यते, वैराग्येण च परम्परया मोक्षसिद्धिः ॥

વિપાકશ્રુત સૂત્રકી વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાકી અવતરણિકા કા હિન્દી અનુવાદ

સંસારસ્થ સર્વે પ્રાણી, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ ઓર કષાય
આદિ કર્મબન્ધ કરાને વાલે કારણોં સે સદા સંતપ્ત એવં જ્ઞાનાવરણીય
આદિ આઠ પ્રકાર કે કર્મોં સે નિરન્તર અત્યંત ત્રસ્ત હો રહે હૈં ।
સચ્ચી આત્મિક શાંતિ કયા હૈ ? ઇસ બાત કા ઉન્હેં જ્ઞાન નહીં હોતા
હૈ । ક્યોંકિ આત્મિક શાંતિ કા સચ્ચા ઉપાય એક વૈરાગ્ય હી હૈ ।
ઉસ વૈરાગ્ય સે વે સર્વથા પરાઈમુખ હૈં, અતઃ ઉન્હેં સંસાર સે વૈરાગ્ય
હો, ઇસલિયે ભગવાન ઇસ વિપાકશ્રુતસૂત્ર કા અર્થ પ્રકટ કરતે હૈં ।
ઇસમેં વે યહ સ્પષ્ટ કરેંગે કિ, કિસ ૨ કર્મ કાં કૈસાર વિપાક હોતા
હૈ ? ઇસકે શ્રવણ સે જીવોં કો વૈરાગ્ય કી ઉત્પત્તિ હોગી, ઉસસે
અન્તમેં ઉન્હેં પરંપરાસંબંધ સે મુક્તિ કા લાભ ઓર સચ્ચી આત્મિક
શાંતિ કી પ્રાપ્તિ હોગી ।

વિપાકશ્રુતસૂત્રની વિપાકચન્દ્રિકા ટીકાની અવતરણિકાનો ગુજરાતી અનુવાદ

સંસારમાં રહેનારા તમામ પ્રાણીઓ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ અને કષાય આદિ
કર્મબન્ધ કરાવનારા કારણો વડે હમેશાં ખૂબ સંતપ્ત, અને જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ
પ્રકારનાં કર્મોથી હમેશાં બહુજ અકળાયેલાં થઈ રહ્યા છે. સાચી આત્મશાંતિ કેવી
હોય ? તે વિષે તુને જ્ઞાન થતું નથી, કારણ કે આત્મિક શાંતિનો સાચો ઉપાય એક
વૈરાગ્ય જ છે. તે વૈરાગ્યથી તે છવો હમેશાં વિમુખ છે, તે કારણથી તેઓને સંસાર
ઉપરથી વૈરાગ્ય થાય તે માટે ભગવાન આ વિપાકશ્રુત સૂત્રનો અર્થ પ્રકટ કરે છે. આ
સૂત્રમાં તે આ સ્પષ્ટ કરશે કે, કયા કયા કર્મોનો કેવો કેવો વિપાક થાય છે ? એનાં
સાંબળવાથી છવોને વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ થશે અને છવટે તેને પરંપરાસંબંધથી મોક્ષનો
લાભ અને સાચી આત્મિક શાંતિ પ્રાપ્ત થશે.

આસ્રવાત્ કર્માગમનં ભવતિ, આસ્રવશ્ચ-કાયવાઙ્મનસાં યોગઃ । સ

કર્મોં કે આને કા નામ આસ્રવ હૈ । આસ્રવ સે આત્મા મૈં નવીનર જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોં કા આના હોતા હૈ, અર્થાત્-જીવ મિથ્યાદર્શન-આદિ-કર્મબન્ધક કારણોં સે નિરન્તર કાર્મણ-વર્ગણાઓં કો યોગોં દ્વારા સ્વીચતા રહતા હૈ । આગત કાર્મણ-વર્ગણાઉં, કષાય કે સંબંધ સે ભિન્નર જ્ઞાનાવરણીય-આદિ-રૂપ સે, સ્વાયે હુએ ભોજન કે પરિપાક કી તરહ પરિણત હોતી રહતી હૈં । મન, વચન ઓર કાય કી ક્રિયા કા નામ યોગ હૈ, ઓર વહી આસ્રવ હૈ ।

ભાવાર્થ-મન, વચન ઓર કાય કે દ્વારા આત્મા કે પ્રદેશોં મૈં જો પરિસ્પન્દ (હલન-ચલન) હોતા હૈ, ઉસે યોગ કહતે હૈં । યોગ કે ત્રીન ભેદ હૈં-મનોયોગ, વચનયોગ ઓર કાયયોગ ।

મનોયોગ-મનકે નિમિત્ત સે આત્મા કે પ્રદેશોં મૈં પરિસ્પન્દ હોના ।

વચનયોગ-વચન કે નિમિત્ત સે આત્મા કે પ્રદેશોં મૈં પરિસ્પન્દ હોના ।

કાયયોગ-કાય કે નિમિત્ત સે આત્મા કે પ્રદેશોં મૈં પરિસ્પન્દ હોના ।

કર્મોંનુ આવણું તેનું નામ આસ્રવ છે. આસ્રવ વડે કરીને આત્માને વિષે નવાં-નવાં જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોં આવે છે, અર્થાત્-જીવ મિથ્યાદર્શન આદિ કર્મબન્ધ કરાવનારા કારણો વડે હમેશાં કાર્મણ વર્ગણાઓને યોગો દ્વારા ઝેંચતો રહે છે, અને તે કાર્મણવર્ગણાઓ કષાયના સંબંધના કારણે જુદા જુદા જ્ઞાનાવરણીય-આદિ-રૂપથી બાધેલા ભોજનના પરિપાકની માફક પકવ થતી રહે છે. મન, વચન અને કાયની જે ક્રિયા તેનું નામ યોગ છે, અને તેજ આસ્રવ છે.

ભાવાર્થ-મન, વચન અને કાય દ્વારા આત્માના પ્રદેશોમાં જે પરિસ્પન્દ (હલન-ચલન) થાય છે, તેને યોગ કહે છે. તે યોગના ત્રણ ભેદ છે-મનોયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગ.

મનોયોગ-મનના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમાં જે હલન-ચલન થાય છે તે મનોયોગ છે, વચનના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમાં જે હલન-ચલન થાય છે તે વચનયોગ છે અને કાયના નિમિત્ત વડે આત્માના પ્રદેશોમાં જે હલન-ચલન થાય છે તેને કાયયોગ કહે છે.

સામ્પરાયિકકર્માસ્રવભેદાઃ કિયન્તઃ ? इत्युच्यते-संपरैति=परिभ्रमति अस्मिन्ना-
त्मेति संपरायः=चातुर्गतिकः संसारः, 'सम्' इति समन्ताद्भावे; 'परा' इति
भृशार्थे; स सम्परायः प्रयोजनमस्य कर्मण इति साम्परायिकं-संसारपरिभ्रमण-
हेतुः । साम्परायिककर्मस्रवभेदाः-पञ्चेन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि, चत्वारः कषायाः
क्रोधादयः, पञ्चाव्रतानि हिंसादीनि, पञ्चविंशतिः क्रियाः कायिकयादयः ।

સમજના ચાહિયે, અર્થાત્ એક મધ્યમ સમય મેં હી સાતાવેદનીય કર્મ
કે વંધ કી વે સિદ્ધર અવસ્થાએં હોતી હૈં, દૂસરે સમયોં મેં નહીં ।
યહ ક્ષીણમોહ-કેવલી કી અપેક્ષા સે કહા હૈ, ઉપશાંત મોહ કી
અપેક્ષા સં અનુત્તરવિમાનવાસી દેવોં કી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમકી
સ્થિતિ હૈ ।

સામ્પરાયિક આસ્રવ કે ભેદ-

ચતુર્ગતિરૂપ સંસાર કા નામ સંપરાય હૈ । યહ સંપરાય હી જિસ
આસ્રવ કા પ્રયોજન હો વહ સામ્પરાયિક આસ્રવ હૈ । સંસારમેં પરિ-
ભ્રમણ કરનેકા જો કારણ હૈ વહ સામ્પરાયિક આસ્રવ હૈ, ઇસકે ભેદ-
શ્રોત્ર-આદિ પાંચ ઇન્દ્રિય, ક્રોધાદિક ૪ કષાય, હિંસાદિક ૫ અવ્રત,
કાયિકી આદિ ૨૬ ક્રિયાएँ, ઇસ પ્રકાર ૩૧ ભેદ હૈં । દસ આસ્રવ કી
વિશેષતા મેં વે નીચે લિખે ભાવ કારણ હૈં, અર્થાત્ સંસારમેં પરિ-
ભ્રમણ કરાને વાલે ઇન કર્મોં કા વંધ કરને વાલે સકષાય જીવોં કે
કર્મવન્ધન તુલ્ય હી હોતા હો સો વાત નહીં હૈ, કિન્તુ તીવ્રભાવ,

સમજવો લેઈએ. અર્થાત્-એક મધ્યમ સમયમાં જ સાતાવેદનીય કર્મના બંધની એ
તમામ લિન્ન-લિન્ન અવસ્થાઓ થાય છે, બીજા સમયોમાં થતી નથી. આ ક્ષીણમોહ
કેવલીની અપેક્ષાથી કહેયું છે, ઉપશાંતમોહની અપેક્ષાથી અનુત્તરવિમાનવાસી દેવોની
તેત્રીસ ૩૩ સાગરોપમની સ્થિતિ છે.

સામ્પરાયિક આસ્રવના ભેદ

ચતુર્ગતિરૂપ સંસારનું નામ સંપરાય છે. આ સંપરાય જ જે આસ્રવનું
પ્રયોજન હોય તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે. સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનું જે કારણ છે
તે સામ્પરાયિક આસ્રવ છે. તેના ભેદ શ્રોત્રઆદિ પાંચ ઇન્દ્રિયો, ક્રોધાદિક ચાર કષાય,
હિંસાદિક પાંચ અવ્રત અને કાયિકી આદિ પચીસ ક્રિયાઓ આ પ્રમાણે ૩૬ આગણ-
યાલીશ ભેદ છે. આ આસ્રવની વિશેષતામાં અહીં નીચે લખેલા ભાવ કારણ છે,
અર્થાત્-સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવવાવાળા એ કર્મોના બંધ કરનાર સકષાય જીવોને
કર્મબંધ તુલ્ય જ થઈ જાય છે તે વાત નથી, પરંતુ તીવ્રભાવ, મંદભાવ, મધ્યમભાવ,

સંસારપરિભ્રમણજનકં સામ્પરાથિકં કર્મ વધ્નતાં સકપાયજીવાનાં કિં તત્કર્મવન્ધસ્તુલ્ય એવં ભવતિ, ઉત તત્ર વિશેષઃ ? ।

ઉચ્યતે-અસ્તિ વિશેષઃ, જીવાનાં હિ પરિણામોઽનેકરૂપસ્તદ્ભેદાત્ કર્મ-વન્ધા નિયમતઃ પ્રતિવિશિષ્ટા એવં ભવન્તિ । તુલ્યા અતુલ્યાશ્ચ કર્મવન્ધા ભવન્તિ, ન તુ નિયમતસ્તુલ્યા એવં ભવન્તિ, નાપિ વા નિયમતોઽતુલ્યા એવં । કદાચિત્ કદાચિત્ તુલ્યપરિણામાનાં તુલ્યા અપિ ભવન્તિ, વિષમપરિણામાનામતુલ્યાશ્ચ ।

નનુ કતિવિધાસ્તે પરિણામા યેષાં વિશેષાઃ કર્મવન્ધાન્ વિશેષયન્તિ ? ।

ઉચ્યતે-તીવ્ર-મન્દ-મધ્યમભાવાસ્તથા જ્ઞાતભાવોઽજ્ઞાતભાવશ્ચ કર્મવન્ધાનાં વિશેષે હેતવો ભવન્તિ, એવં વીર્યવિશેષસ્તથાઽધિકરણવિશેષોઽપિ તત્ર હેતુઃ ।

તત્ર તીવ્રઃ=પ્રકૃષ્ટો ભાવઃ=પરિણામસ્તીવ્રભાવઃ, સ ચ સાતિશયઃ, તદ્-યથા-તીવ્રસ્તીવ્રતરસ્તીવ્રતમં ઇતિ । કારણભેદાત્ કાર્યભેદો ભવતિ, કાર્યભેદોઽપિ કારણભેદં જ્ઞાપયતિ, અતઃ પરિણામમાત્રાપેક્ષ્યા આત્મા કર્મ વધ્નાતિ । તથા

મન્દભાવ, મધ્યમભાવ, જ્ઞાતભાવ, અજ્ઞાતભાવ, વીર્યવિશેષ ઔર અધિકરણ-વિશેષ સે ઇસ આસ્રવ મેં વિશેષતા સ્માની ગઈ હૈ । જીવોં કે પરિણામ જવ અનેકરૂપ હોતે હૈં તવ ઉનકે ભેદ સે આયે હુએ કર્મોં કા વંધ ભી અનેક પ્રકાર કા હોતા હૈ-કભી તુલ્ય ભી હોતા હૈ ઔર કભી અતુલ્ય ભી હોતા હૈ, યહ નિયમ નહીં હૈ કિ તુલ્ય હી હો યા અતુલ્ય હી હો । તુલ્યપરિણામવાલે જીવોં કે કર્મોં કા વંધ તુલ્ય ઔર અતુલ્યપરિણામવાલે જીવોં કે કર્મોં કા વંધ અતુલ્ય ભી હોતા હૈ । અત્યન્ત વઢે હુએ ક્રોધાદિ કષાયોં દ્વારા જો પ્રકૃષ્ટ-તીવ્રપરિણામ હોતે હૈં વે તીવ્રભાવ હૈં । “તીવ્રભાવ” યહ સામાન્ય શબ્દ હૈ । તીવ્ર, તીવ્રતર ઔર તીવ્રતમ ઇસ પ્રકાર ઇસ ભાવકી ૩ અવસ્થાઈં હોતી હૈં,

જ્ઞાતભાવ, અજ્ઞાતભાવ, વીર્યવિશેષ અને અધિકરણવિશેષથી એ આસ્રવમાં વિશેષતા માનવામાં આવી છે.

જીવોના પરિણામ ત્યારે અનેકરૂપ થાય છે, ત્યારે તેના ભેદથી કર્મના બંધ પણ અનેક પ્રકારના થઈ જાય છે. ક્યારેક સમાન પણ હોય છે, અને ક્યારેક અસમાન પણ થાય છે. આ નિયમ નથી કે સમાન કે અસમાન જ હોય. સમાનપરિણામવાળા જીવોને કર્મોના બંધ સમાન અને અસમાનપરિણામવાળા જીવોને કર્મોના બંધ અસમાન પણ હોય છે, બહુજ વધેલા ક્રોધાદિક કષાયો દ્વારા જે પ્રકૃષ્ટ-તીવ્ર પરિણામ થાય છે તે તીવ્રભાવ છે. “તીવ્રભાવ” આ સામાન્ય શબ્દ છે. તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ પ્રમાણે આ ભાવની ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે, તેની ત્રણ અવસ્થાઓ થવાનું કારણ,

મન્દભાવઃ—સ્વલ્પપરિણામસ્તસ્માન્ન સ્વલ્પ એવ કર્મવિશેષોઽવશ્યંભાવી । આન્તરઃ પરિણામો યદા મૃદુર્ભવતિ, તદા કર્મવન્ધોઽપિ સ્વલ્પપરિણામાપેક્ષત્વાન્મૃદુરેવ ભવતિ, તન્ન ન કદાચિત્ તીવ્રભાવતુલ્યો વન્ધઃ । મન્દભાવોઽપિ સાતિશયઃ, તદ્-

इसकी इन तीन अवस्थाओं के होनेका कारण कारणभेद है । कषायों के अंश भी अनेक प्रकार के हैं । इन तमाम अंशों का समावेश इन तीनों अवस्थाओं में हो जाता है । इसी प्रकार जब तीव्र, तीव्रतर और तीव्रतम परिणाम जीवों के होते हैं तो उस समय उन परिणामों की अपेक्षा से होने वाले आस्रव में भी तीव्र, तीव्रतर और तीव्रतम ये तीन अवस्थाएँ होती हैं । तीव्र परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्र, और तीव्रतर परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्रतर, एवं तीव्रतम परिणामों से उपार्जित आस्रव तीव्रतम होगा । स्थिति-बंध में भी इस प्रकार से अन्तर समझ लेना चाहिये । स्वल्पपरिणाम से—कषायों की मंदता से जो भाव होते हैं वे मंदभाव हैं । इन में भी मन्द, मन्दतर और मन्दतम ये अवस्थाएँ हुआ करती हैं । इन मंदभावों की अपेक्षा से भी आस्रव में मन्द, मन्दतर और मन्दतम इस प्रकार की ३ तीन अवस्थाएँ होंगी । अर्थात् मंदभावों से उपार्जित आस्रव भी मंद होगा, एवं मन्दतर और मन्दतम परिणामों से उपार्जित मन्दतर और मन्दतम होगा । तीव्रभावों से जिस प्रकार आस्रव में तीव्रता आती है, उसी प्रकार मंदभावों से उपार्जित

કારણભેદ છે. કષાયોના અંશના પણ અનેક પ્રકાર છે. એ તમામ અંશોનો સમાવેશ આ ત્રણ અવસ્થાઓમાં થઈ જાય છે. એ પ્રમાણે જ્યારે તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ પરિણામ છવોને થાય છે ત્યારે તે સમયે તે પરિણામોની અપેક્ષાથી થવાવાળા આસ્રવમાં પણ તીવ્ર, તીવ્રતર અને તીવ્રતમ એ ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે. તીવ્ર પરિણામોથી ઉપર્જિત આસ્રવ તીવ્ર, અને તીવ્રતર પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્રતર. એ પ્રમાણે તીવ્રતમ પરિણામોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ તીવ્રતમ થાય છે. સ્થિતિબંધમાં પણ આ પ્રમાણે અન્તર સમજ લેવું જોઈએ. સ્વલ્પપરિણામથી—કષાયોની મંદતાથી જે ભાવ થાય છે તે મંદભાવ છે. તેમાં પણ મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમ એ અવસ્થાઓ થયા કરે છે. તે મંદભાવોની અપેક્ષાથી પણ આસ્રવમાં મન્દ, મન્દતર અને મન્દતમ આ પ્રમાણે ત્રણ અવસ્થાઓ થાય છે. અર્થાત્—મંદભાવોથી ઉપાર્જિત આસ્રવ પણ મંદ હોય છે. એ પ્રમાણે મંદતર અને મંદતમ પરિણામોથી ઉપાર્જિત મંદતર અને મંદતમ થયે. તીવ્ર ભાવોથી જે પ્રમાણે આસ્રવમાં તીવ્રતા આવે છે તે પ્રમાણે

ભાવાર્થ—મન સે સંરંભ કરના, મનસે સમારંભ કરના, ઔર મનસે આરંભ કરના, વચન સે સંરંભ કરના, વચન સે સમારંભ કરના, વચન સે આરંભ કરના, કાય સે સંરંભ કરના, કાય સે સમારંભ કરના, કાય સે આરંભ કરના, ઇસ પ્રકાર સંરંભ આદિ કે યોગોં કે સાથ ૯ ભેદ હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર ‘મન સે સંરંભ કરના’ આદિ ૯ ભેદ, ઔર ‘મનસે સંરંભ કરને કી અનુમોદના કરના’ આદિ ૯ ભેદ; યે ૧૮ ભેદ હોતે હૈં । સવ મિલાકર ૨૭ ભેદ હોતે હૈં । યે હી ૨૭ ભેદ, પ્રકારાન્તર સે ઇસ પ્રકાર સમજને ચાહિયે—મન સે સ્વયં સંરંભ કરના, મન સે દૂસરોં સે સંરંભ કરના, મન સે સંરંભ કરનેવાલોં કી અનુમોદના કરના, તથા વચન સે સંરંભ કરના, વચન સે સંરંભ કરના, ઔર વચન સે સંરંભ કરનેવાલોં કી અનુમોદના કરના, એવં કાય સે સંરંભ કરના, કાય સે સંરંભ કરના ઔર કાયસે સંરંભ કરનેવાલોં કી અનુમોદના કરના, ઇસ પ્રકાર યે ૯ ભંગ એક સંરંભ કે હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર સમારંભ ઔર આરંભ કે બી યોગોં કે દ્વારા ૧૮ ભંગ હોંગે, અતઃ પૂર્વોક્ત ૯ ઔર યે ૧૮ ઇસ પ્રકાર ૨૭ ભંગ હો જાતે હૈં । મન સે જો વ્યક્તિ સ્વયં સંરંભ

“સંરંભઃ સંકલ્પઃ, પરિતાપનયા ભવેત્ સમારંભઃ ।

પ્રાણિવચસ્ત્વારંભઃ, ત્રિવિધો યોગસ્તતો જ્ઞેયઃ ॥”

ભાવાર્થ—મનથી સંરંભ કરવો, મનથી સમારંભ કરવો, મનથી આરંભ કરવો; વચનથી સંરંભ કરવો, વચનથી સમારંભ કરવો, વચનથી આરંભ કરવો; કાયથી સંરંભ કરવો, કાયથી સમારંભ કરવો, અને કાયથી આરંભ કરવો; આ પ્રકારે સંરંભ આદિના, યોગોની સાથે નવ લેહ થાય છે. એજ પ્રકારે ‘મનથી સંરંભ કરાવવો’ આદિ નવ લેહ, અને ‘મનથી સંરંભ કરવાની અનુમોદના કરવી’ આદિ નવ લેહ, આ અઢાર લેહો થાય છે. બધા લેહો મળીને સત્યાવીસ લેહો થાય છે. એજ સત્યાવીસ લેહો બીજા પ્રકારે આ રીતે સમજવા લેઈએ—મનથી સ્વયં સંરંભ કરવો, મનથી બીજા પાસે સંરંભ કરાવવો, મનથી સંરંભ કરવાવાળાને અનુમોદન આપવું, તથા વચનથી સંરંભ કરવો, કરાવવો, અને અનુમોદન આપવું, તેમજ કાયથી સંરંભ કરવો, કરાવવો, અનુમોદન આપવું, એ પ્રમાણે ૯ નવ લેહ એક સંરંભના થાય છે. એ પ્રમાણે સમારંભ અને આરંભના પણ યોગો દ્વારા ૧૮ અઢાર લેહ થાય છે. તેથી પ્રથમનાં નવ-૯ અને બીજા ૧૮ અઢાર, એ પ્રમાણે સત્યાવીસ લેહ થાય છે. જે વ્યક્તિ મનથી સ્વયં સંરંભ કરે છે તે કોઈ પણ કપાયના આવેશથી ન

(૨) અજીવાધિકરણં ચ સંક્ષેપતસ્તાવચ્ચતુર્વિધમ્, તદ્યથા-નિર્વર્તના-ધિકરણં ૧, નિક્ષેપાધિકરણં ૨, સંયોગાધિકરણં ૩, નિસર્ગાધિકરણં ૪, ચેતિ । અજીવ-વિષયાન્ નિર્વર્તના - નિક્ષેપ-સંયોગ-નિસર્ગાન્ કુર્વન્ રાગદ્વેષવાન્ આત્મા સામ્પરાયિકં કર્મ વધ્રાતિ ।

નિર્વર્ત્યમાનમજીવદ્રવ્યસંસ્થાનાદિકં નિર્વર્તના, તદ્રૂપમધિકરણં નિર્વર્તના-ધિકરણમ્, તદ્ દ્વિવિધમ્-મૂલગુણનિર્વર્તનાધિકરણમ્ ૧, ઉત્તરગુણનિર્વર્તનાધિકરણં ૨

કરતા હૈ, વહ કિસી ન કિસી કષાય કે આવેશ સે હી કરેગા, વિના હસકે નહીં, હસલિયે મનસે યા વચન સે કિસી ભી યોગ સે સંરંભાદિ કરતે સમય ક્રોધ આદિ ૪ ચાર કષાયોં મેં સે કિસી ન કિસી કષાય કા સદ્ભાવ હોને સે હસ ભાવાધિકરણ કે ૧૦૮ ભેદ હો જાતે હેં । હસ પ્રકાર જીવાધિકરણ કા યહાં તક કથન કિયા ।

અવ અજીવાધિકરણ કા કથન કરતે હેં—

યહ અજીવાધિકરણ સંક્ષેપ સે ૪ પ્રકાર કા હૈ—(૧) નિર્વર્તનાધિકરણ, (૨) નિક્ષેપાધિકરણ (૩) સંયોગાધિકરણ, ઓર (૪) નિસર્ગાધિકરણ । પ્રાણી, અજીવવિષયક હન ૪ અધિકરણોં કો કરતા હુઆ રાગદ્વેષ સે સમ્પન્ન હોકર સાંપરાયિક કર્મ કા બંધ કરતા હૈ ।

(૧) નિર્વર્તનાધિકરણ-રચના કે વિષયભૂત અજીવદ્રવ્ય કા જો સંસ્થાન આદિ હૈ વહ નિર્વર્તના હૈ । ‘નિર્વર્તના’ નામ રચના કા હૈ, રચનારૂપ અધિકરણ હી નિર્વર્તનાધિકરણ કહલાતા હૈ । મૂલ-

કરે છે, તે વિના તે થતો નથી. એટલા માટે મનથી અથવા તે વચનથી કોઈ પણ યોગથી સંરંભાદિ કરવા સમયે ક્રોધ આદિ ચાર કષાયોમાંથી કોઈ એક કષાયનો સદ્ભાવ હોવાથી આ ભાવાધિકરણના એકસો આઠ (૧૦૮) ભેદ થાય છે. આ પ્રમાણે ભવાધિકરણનો પ્રસંગ અહીં સુધી કહ્યો છે.

હવે અભવાધિકરણ સંક્ષેપથી કહે છે —

આ અભવાધિકરણ સંક્ષેપથી ચાર પ્રકારનું છે— (૧) નિર્વર્તનાધિકરણ, (૨) નિક્ષેપાધિકરણ, (૩) સંયોગાધિકરણ અને (૪) નિસર્ગાધિકરણ. પ્રાણી, અભવ-વિષયક આ ચાર અધિકરણોને કરતાં કરતાં રાગ-દ્વેષથી સંપન્ન થઈને સાંપરાયિક કર્મનો બંધ કરે છે.

(૧) નિર્વર્તનાધિકરણ-નિર્વર્તના અર્થાત્ રચનાના વિષયભૂત અભવ દ્રવ્યનાં ને સંસ્થાન આદિક છે તે નિર્વર્તના છે. નિર્વર્તના નામ રચનાનું છે. રચનારૂપ અધિકરણનું નિર્વર્તનાધિકરણ કહેવાય છે. મૂલગુણ-નિર્વર્તના અને ઉત્તરગુણ-નિર્વર્તના,

ચ । અથ કિં નામ મૂલગુણનિર્વર્તનાધિકરણમ્?, ઉચ્યતે—મૂલં ચાસૌ ગુણશ્ચ મૂલગુણઃ, મૂલમાદ્યં સંસ્થાનાખ્યો ગુણો મૂલગુણઃ, સ એવ નિર્વર્તનાધિકરણં મૂલગુણ-નિર્વર્તનાધિકરણમ્, મૂલગુણો હિ નિર્વૃત્તઃ સન્ અધિકરણીભવતિ કર્મબન્ધસ્ય । ઔદારિકાદીનાં પશ્ચવિધશરીરાણાં સ્વસ્વવર્ગણાપ્રાયોગ્યદ્રવ્યનિર્માપિતાનિ સંસ્થાનાનિ પ્રથમસમયાદારભ્ય મૂલગુણનિર્વર્તનાધિકરણરૂપાણિ, બન્ધ-નિમિત્તત્વાત્ । તત્રૌદારિકશરીરસ્યાજ્ઞોપાજ્ઞશુદ્ધિકર્ણવેધાવયવસંસ્થાનાદિ, તથા વૈક્રિયશરીરસ્યાજ્ઞોપાજ્ઞ-કેશ-દશન-નચાદિકમ્, આહારકશરીરસ્ય ચાજ્ઞોપાજ્ઞા-

ગુણનિર્વર્તના ઔર ઉત્તરગુણનિર્વર્તના ઇસ પ્રકાર સે નિર્વર્તના કે ૨ ભેદ હૈં । “ મૂલં ચાસૌ ગુણશ્ચ મૂલગુણઃ, મૂલમાદ્યં સંસ્થાનાખ્યો ગુણઃ મૂલગુણઃ ” મૂલરૂપ ગુણ કા નામ મૂલગુણ હૈ । યહાં આદિ કા જો સંસ્થાન હૈ વહી મૂલગુણ કા વાચ્ય હૈ । વહ નિર્વર્તના કા અધિકરણ હોને સે મૂલગુણનિર્વર્તનાધિકરણરૂપ સે કહા ગયા હૈ । રચના કા વિષયભૂત હુઆ યહ મૂલગુણ, કર્મબંધ કા અધિકરણ હોતા હૈ । ઔદારિક, વૈક્રિયિક, આહારક, તૈજસ ઔર કાર્મણ, ઇન પૌદ્ગલિક પાંચ શરીરોં કે આકાર, અપની ૨ વર્ગણારૂપ યોગ્ય દ્રવ્યોં સે રચે જાતે હૈં । યે આકાર હી કર્મબંધ કે કારણ હોને સે પ્રથમ સમય સે લેકર મૂલગુણનિર્વર્તના કે અધિકરણરૂપ હોતે હૈં । ઔદારિક-શરીર મેં હાથ-પૈર આદિ અંગ ઔર અંગુલી વગૈરહ ઉપાંગોં કી શુદ્ધિ કરના, કાન આદિ અવયવોં કા વીંધના, શરીરકે આકાર કા રચનાવિશેષ કરના, યહ ઔદારિક શરીર કી ઉત્તરગુણનિર્વર્તના હૈ । વૈક્રિયિક શરીર કે અંગ, ઉપાંગ, કેશ, દાંત ઔર નચ આદિ કી

આ પ્રમાણે નિર્વર્તનાના બે ભેદ છે. “ મૂલં ચાસૌ ગુણશ્ચ મૂલગુણઃ, મૂલમાદ્યં સંસ્થાનાખ્યો ગુણઃ મૂલગુણઃ ” અર્થાત્—મૂલરૂપ ગુણ તેનું નામ મૂલગુણ છે. અહીં આદિનું જે સંસ્થાન છે તે મૂલગુણનું વાચ્ય છે. તે નિર્વર્તનાનું અધિકરણ હોવાથી મૂલગુણ-નિર્વર્તનાધિકરણ કહેવાય છે. રચનાના વિષયભૂત થયેલ આ મૂલગુણ, કર્મબંધનો અધિકરણ થાય છે. ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ, એ પૌદ્ગલિક પાંચ શરીરોનાં આકાર પોત-પોતાની વર્ગણરૂપ યોગ્ય દ્રવ્યોથી રચાય છે, એ આકારજ કર્મબંધનું કારણ હોવાથી પ્રથમ સમયથી લઈને મૂલગુણ-નિર્વર્તનાના અધિકરણરૂપ થાય છે. ઔદારિકશરીરમાં હાથ-પગ આદિ અંગોની, અને અંગુલી વગેરે ઉપાંગોની શુદ્ધિ કરવી. કાન આદિ-અવયવોને વીંધવું, શરીરના આકારનો રચનાવિશેષ કરવો તે ઔદારિકશરીરની ઉત્તરગુણનિર્વર્તના છે. વૈક્રિયશરીરના અંગ,

કાષ્ટકર્મ—રથપુત્તલિકાદિકં, તન્નિર્માણં ચ । પુસ્તકર્મચિત્રકર્મણી અપિ સ્ત્રી-પુરુષાદીનામાકૃતેઃ પ્રતિકૃતિરૂપે, તન્નિર્માણરૂપે ચ । એવમન્યદપિ લેપ્યં, પત્રચ્છેદ્યં, જલકર્મ, ભૂકર્મેતિ ઉત્તરગુણનિર્વર્તનાધિકરણં બોધ્યમ્ । એવં કૃપાણા-દિગતવધસ્થાનતા મૂલગુણનિર્વર્તનાધિકરણં, તત્ર તીક્ષ્ણતોજ્જ્વલતાદિ ઉત્તરગુણ-નિર્વર્તનાધિકરણં જ્ઞેયમ્ ।

(૨) અથ નિક્ષેપાધિકરણમુચ્યતે—નિક્ષિપ્યતે=સ્થાપ્યતેઽસાવિતિ નિક્ષેપઃ=સ્થાપ્યઃ કશ્ચિદજીવપદાર્થ એવ, તદ્રૂપમધિકરણં નિક્ષેપાધિકરણમ્ । તત્તત્તુર્વિ-

ચિત્રકર્મ આદિ હૈં । અર્થાત્ કાષ્ટ, મિટ્ટી આદિ સે ચિત્ર વગૈરહ કી રચના કરના ઉત્તરગુણનિર્વર્તના હૈ । કાષ્ટ સે રથ, પુતલી આદિ કા બનાના કાષ્ટ-કર્મ હૈ । મિટ્ટી આદિ સે સ્ત્રી-પુરુષ આદિ કા ચિત્રણ (આકૃતિ) બનાના પુસ્તકર્મ હૈ । ફોટો વગૈરહ બનાના યહ ચિત્રકર્મ હૈ । ઇસી પ્રકાર લેપ્યકર્મ, પત્રચ્છેદ્યકર્મ, જલકર્મ, ઓર ભૂકર્મ આદિ સમસ્ત ચિત્રણ-ક્રિયાઈ, ઉત્તરગુણનિર્વર્તનાધિકરણ સમજ્ઞની ચાહિયૈં । તલવાર આદિ મૈં જો મારને કી યોગ્યતા હૈ, અથવા તલવાર આદિ કી જો રચના હૈ વહ મૂલગુણનિર્વર્તના હૈ, ઉસમૈં તીક્ષ્ણતા, ઉજ્જ્વલતા આદિ કી રચના ઉત્તરગુણનિર્વર્તના હૈ ।

(૨) નિક્ષેપાધિકરણ ઇસ પ્રકાર હૈ—વસ્તુ કે રચને કા નામ નિક્ષેપ હૈ । અજીવપદાર્થ હી રચને યોગ્ય હોતા હૈ । નિક્ષેપરૂપ જો અધિકરણ હૈ વહ નિક્ષેપાધિકરણ હૈ । યહ ૪ પ્રકાર કા હૈ—(૧) અપ્રત્યુપેક્ષિતનિક્ષેપાધિકરણ, (૨) દુષ્પ્રમાર્જિતનિક્ષેપાધિકરણ, (૩)

શુણનિર્વર્તનાધિકરણ—કાષ્ટકર્મ, પુસ્તકર્મ અને ચિત્રકર્મ આદિ છે, અર્થાત્ કાષ્ટ, માટી આદિથી ચિત્ર વગેરેની રચના કરવી તે ઉત્તરશુણનિર્વર્તના છે. કાષ્ટથી રથ, પુતલી આદિનું બનાવવું તે કાષ્ટકર્મ છે, માટી આદિથી સ્ત્રી-પુરુષ આદિના ચિત્રામણ (આકૃતિ) બનાવવી તે પુસ્તકર્મ છે, ફોટો વગેરે બનાવવું તે ચિત્રકર્મ છે. એ પ્રમાણે લેપ્ય-કર્મ, પત્રચ્છેદ્યકર્મ, જલકર્મ અને ભૂકર્મ આદિ સમસ્ત ચિત્રામણ ક્રિયાઓને ઉત્તરશુણનિર્વર્તનાધિકરણ સમજી લેવું જોઈએ. તલવાર આદિમાં જે મારવાની યોગ્યતા છે, અથવા તલવાર આદિની જે રચના છે, તે મૂલશુણનિર્વર્તના છે. તેમાં તીક્ષ્ણતા, ઉજ્જ્વળતા આદિની રચના તે ઉત્તરશુણનિર્વર્તના છે.

(૨) નિક્ષેપાધિકરણ આ પ્રમાણે છે —વસ્તુને રાખવાનું નામ નિક્ષેપ છે, અજીવ પદાર્થ જે રાખવા યોગ્ય છે, નિક્ષેપરૂપ જે અધિકરણ છે તે નિક્ષેપાધિકરણ

ધમ્-અપ્રત્યુપેક્ષિતનિક્ષેપાધિકરણં ૧, દુષ્પ્રમાર્જિતનિક્ષેપાધિકરણં ૨, સહસા-
નિક્ષેપાધિકરણમ્ ૩, અનામોગનિક્ષેપાધિકરણં ૪ ચેતિ । ચક્ષુષાઽનવલોકિતે ભૂપ્રદેશે
નિક્ષેપ્યસ્ય=સ્થાપનીયસ્ય વસ્ત્રપાત્રાદેર્નિક્ષેપઃ=સ્થાપનમ્ અપ્રત્યુપેક્ષિતાધિકરણમ્ ૧ ।
પ્રત્યવેક્ષિતેઽપિ ભૂપ્રદેશે દુષ્પ્રમાર્જિતે, રજોહરણેનાઽપ્રમાર્જિતે વા નિક્ષેપઃ=
સ્થાપનં દુષ્પ્રમાર્જિતાધિકરણમ્ । એકસ્મિન્ સ્થાને ત્રિઃપ્રમાર્જનેન સુપ્રમાર્જિતં
ભવતિ, તદ્વિપરીતં દુષ્પ્રમાર્જિતમ્ ૨ । અપ્રત્યુપેક્ષિત-દુષ્પ્રમાર્જિતદેશે શક્ત્યભાવાત્
સહસા નિક્ષેપઃ સહસાનિક્ષેપાધિકરણમ્ ૩ । અનામોગોઽત્યન્તવિસ્મૃતિઃ, યસ્યૈવ-

સહસાનિક્ષેપાધિકરણ, ઓર (૪) અનામોગનિક્ષેપાધિકરણ ।

વિના દેખે જમીન પર રચને યોગ્ય વસ્ત્ર એવં પાત્રાદિક ઉપ-
કરણકા રચના અપ્રત્યુપેક્ષિતનિક્ષેપાધિકરણ હૈ ૧ । દેખ કર કે મી,
વિના અચ્છી તરહ પૂંજે, અથવા નહીં પૂંજે સ્થાન પર વસ્ત્ર-પાત્રાદિક કા
રચના-યતનારહિત હોકર વસ્તુ રચના-વહ દુષ્પ્રમાર્જિતનિક્ષેપાધિકરણ
હૈ । રચને યોગ્ય સ્થાન કો કમસે કમ રજોહરણ દ્વારા ૩ બાર
પૂંજના ચાહિયે તમી વહ સુપ્રમાર્જિત હોતા હૈ, અન્યથા વહ દુષ્પ્ર-
માર્જિત હૈ ૨ । પ્રતિલેખના ઓર અચ્છી તરહ પ્રમાર્જના કિયે વિના
ભૂમિપર શક્તિ કે અભાવ સે સહસા-એકદમ હી વસ્ત્ર-પાત્રાદિક કા
રચ દેના-વહ સહસાનિક્ષેપાધિકરણ હૈ ૩ । અત્યન્ત વિસ્મૃતિ કા નામ
અનામોગ હૈ, જિસે ઇતની મી સ્મૃતિ નહીં રહતી હૈ કિ સુજ્ઞે યે
વસ્ત્ર-પાત્રાદિક અચ્છી તરહસે પ્રતિલેખિત ઓર પ્રમાર્જિત કિયે ગયે

છે. તે ચાર પ્રકારનાં છે-(૧) અપ્રત્યુપેક્ષિત-નિક્ષેપાધિકરણ, (૨) દુષ્પ્રમાર્જિત-નિક્ષે-
પાધિકરણ, (૩) સહસા-નિક્ષેપાધિકરણ, અને (૪) અનામોગ-નિક્ષેપાધિકરણ.

નજરે ધરાધર લેયા વિના જમીન ઉપર, રાખવા યોગ્ય વસ્ત્ર અને પાત્રાદિક
ઉપકરણને રાખવું તે અપ્રત્યુપેક્ષિત-નિક્ષેપાધિકરણ છે (૧). સારી રીતે લેયું હોય
તો પણ સારી રીતે પૂંજ્યા વિના અથવા તો પૂંજ્યા વિનાના સ્થાન પર વસ્ત્ર-
પાત્રાદિક રાખવાં, યતનારહિત થઇને કોઇ પણ વસ્તુ રાખવી તે દુષ્પ્રમાર્જિત-
નિક્ષેપાધિકરણ છે. વસ્ત્ર-પાત્રાદિક રાખવા યોગ્ય સ્થાનને ઓછામાં ઓછું ત્રણ વખત
રજોહરણ વડે પૂંજવું લેઇએ, ત્યારે તે સુપ્રમાર્જિત થાય છે. તેમ કયાં વિના તે
દુષ્પ્રમાર્જિત છે (૨). પ્રતિલેખના અને સારી રીતે પ્રમાર્જના કયાં વિના જમીન ઉપર
શક્તિના અભાવથી સહસા-એકદમ વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને રાખી દેવું તે સહસા-નિક્ષેપાધિ-
કરણ છે (૩). અત્યંત વિસ્મૃતિ-તદ્દન ભૂલી જવું, તેનું નામ અનામોગ છે. જેથી
કરીને એટલી યાદી પણ નથી રહેતી કે:-મારે આ વસ્ત્ર-પાત્રાદિકને સારી રીતે
પ્રતિલેખના-પરિવેક્ષન અને પ્રમાર્જિત કરેલા સ્થાન પરજ રાખવાં લેઇએ; તેના દ્વારા

मपि स्मरणं नास्ति-‘मया प्रत्यवेक्षिते सुप्रमार्जिते च देशे निक्षेपव्यम्’ इति; तेन यो निक्षेपः क्रियते तदनाभोगनिक्षेपाधिकरणम् ४ ।

(३) संयोजनं संयोगः= मिश्रणम्, एकत्वीकरणं वा, तद्रूपमधिकरणं-संयोगाधिकरणम् । तद् द्विविधम्-भक्तपानसंयोगाधिकरणम्, उपकरणसंयोगाधिकरणं चेति । तत्र भक्तम् अशन-खाद्य-स्वाद्यभेदात् त्रिधा । तस्य संयोजनं=पात्रे मुखे वा व्यञ्जन-गुडोपदंश-फल-शाकादिना सह मिश्रणम् एकत्वीकरणं वा, तथा-पानस्य द्राक्षा-दाडिमपानकादेरपि प्रासुकजलारनाल-देश्च खण्डशर्करामरिचादिभिः सह पात्रे मुखे वा संयोजनं तत् । उपकरण-

स्थान पर ही रखना चाहिये, उसके द्वारा जो उनका निक्षेप किया जाता है वह अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है, अर्थात् किसी वस्तु को योग्य स्थानमें न रखकर बिना प्रतिलेखित, बिना प्रमार्जित किये कहीं भी रख देना अनाभोगनिक्षेपाधिकरण है ४ ।

(३) संयोगाधिकरण—मिला देने का नाम अथवा एकमेक करने का नाम संयोग है । इस रूप जो अधिकरण है । वह संयोगाधिकरण है । यह भी दो प्रकार का है—(१) भक्तपानसंयोगाधिकरण, (२) उपकरणसंयोगाधिकरण । अशन, खाद्य और स्वाद्य के भेद से भक्त ३ प्रकार का है । पात्र में अथवा मुख में व्यञ्जन, गुड, फल और शाक आदि के साथ भक्त-भोजन को मिलाना, अथवा भोजन को इनके साथ एकमेक करना वह भक्तसंयोगाधिकरण है । इसी प्रकार पीने योग्य द्राक्षा, दाडिम आदि के रस, एवं अन्य प्रासुक जल, आरनाल (कांजी) आदि को मिश्री, शर्कर और

ये तेना निक्षेप करवामां आवे छे ते अनाभोग-निक्षेपाधिकरण छे, अर्थात्—कोछ पणु वस्तुने योग्य स्थान पर नछि राखतां प्रतिलेखित कर्था बिना अने प्रमार्जित कर्था बिना गमे त्यां राखी देवुं ते अनाभोग-निक्षेपाधिकरण छे. (४)

(३) संयोगाधिकरण—मेणवी देवुं तेनु नाम अथवा तो जे वस्तुने ऐकमेक करी देवुं तेनु नाम संयोग छे. संयोगइय जे अधिकरण छे ते संयोगाधिकरण छे, तेना पणु जे प्रकार छे—(१) लक्तपान-संयोगाधिकरण, (२) उपकरण-संयोगाधिकरण. अशन, खाद्य अने स्वाद्यना लेहणी लक्तना त्रणु प्रकार छे. पात्रमां अथवा मुखमां व्यञ्जन, गोण, गुण अने शाक आदिनी साथे लक्त-लोअनने मेणवी देवुं, अथवा लोअनने तेनी साथे ऐकत्रित करी देवुं ते लक्तसंयोगाधिकरण छे. जे प्रमाणे पीवा योग्य द्राक्ष, दाडिम आदिना रस, तेमज अन्य प्रासुक पाणी, आरनाल-कांछ आदिने भांड, साकर अने भरी

સંયોગાધિકરણં તુ-ઉપકરણસ્ય વસ્ત્રપાત્રાદેઃ રક્તપીતાદિવર્ણેઃ, તત્પ્રાન્તભાગસ્ય ચ શોભાર્થે વસ્ત્રાન્તરાદિભિશ્ચ નાનાવર્ણમૂત્રૈશ્ચ સહ સંયોજનમ્ ।

(૪) નિસર્જનં નિસર્ગઃ= ત્યાગઃ-ઉજ્જનમ્, તદ્રૂપમાધિકરણં નિસર્ગાધિકરણમ્ । તત્ ત્રિવિધમ્-કાયનિસર્ગાધિકરણં ૧, વાડ્નિસર્ગાધિકરણં ૨, મનોનિસર્ગાધિકરણમ્ ૩-इति । તત્ કાયનિસર્ગઃ કઃ પદાર્થઃ ? इति चेत्, उच्यते-कાયः= શરીરમ્ ઔદારિકાદિ, તસ્ય નિસર્ગો=ન્યાયાપેતમુજ્જનમ્=અવિધિના ત્યાગઃ, સ્વયમેવ શસ્ત્રપાટનાગ્નિજલપ્રવેશોદ્વન્ધનાદિભિરિતિ ભાવઃ । વાડ્નિસર્ગઃ=વાચો-

મિર્ચ આદિ કે સાથ પાત્રસેં યા શુભ મેં મિશ્રિત કરના વહ પાન-સંયોગાધિકરણ હૈ । અર્થાત્-આહાર-પાની આદિ કો દૂસરે આહાર-પાની આદિ કે સાથ નિલના વહ ભક્તપાનસંયોગાધિકરણ હૈ ૧ । વસ્ત્ર-પાત્ર આદિ કા રક્ત, પીત આદિ વર્ણોં કે સાથ, તથા શોભા કે નિમિત્ત ઉસકે પ્રાન્તભાગ કો અન્ય દૂસરે વસ્ત્રોં કે સાથ, તથા અનેક વર્ણ કે ધાગોં કે સાથ યુક્ત કરના સો ઉપકરણસંયોગાધિકરણ હૈ ૨ ।

(૪) નિસર્ગાધિકરણ-ત્યાગ અથવા છોડને કા નામ નિસર્ગ હૈ । નિસર્ગત્વ અધિકરણ કા નામ નિસર્ગાધિકરણ હૈ । યહ ત્રીન પ્રકાર કા હૈ-(૧) કાયનિસર્ગાધિકરણ, (૨) વાડ્નિસર્ગાધિકરણ, ઔર (૩) મનોનિસર્ગાધિકરણ । ઔદારિક આદિ શરીર કા અવિધિરૂપ સે ત્યાગ કરના-શસ્ત્ર આદિ સે ઘાત કર ઉસકા ત્યાગના, અગ્નિ મેં ગિરકર જલ જાના, જલ મેં ડૂબકર મર જાના, ગલે મેં ફાંસી લગાકર અપની હત્યા કર લેના આદિ લોકવિરુદ્ધ અપમૃત્યુ કે કારણોં સે

આદિની સાથે પાત્રમાં અથવા મુખમાં મેળવી દેવું, તે પાનસંયોગાધિકરણ છે, અર્થાત્-આહાર પાણી આદિકને ખીજા આહાર-પાણી વગેરેની સાથે મેળવી દેવું તે ભક્તપાન-સંયોગાધિકરણ છે. વસ્ત્ર-પાત્ર આદિને લાલ, પીળા આદિ રંગોની સાથે તથા શોભા માટે તેના એક ભાગને ખીજા વસ્ત્રોની સાથે તથા અનેક રંગવાળા દોરાઓની સાથે બેડી દેવું તે ઉપકરણ-સંયોગાધિકરણ છે.

(૪) નિસર્ગાધિકરણ-ત્યાગ કરવો અને છોડી દેવું તેનું નામ નિસર્ગ છે, નિસર્ગ-રૂપ અધિકરણનું નામ નિસર્ગાધિકરણ છે, અને તે ત્રણ પ્રકારના છે, (૧) કાયનિસર્ગાધિકરણ, (૨) વાડ્નિસર્ગાધિકરણ, (૩) અને મનોનિસર્ગાધિકરણ. ઔદારિક આદિ શરીરને અવિધિથી ત્યાગ કરવો-શસ્ત્ર આદિથી ઘાત કરીને ત્યાગ કરવો, અગ્નિમાં પડીને બર્ણ-દેવું, પાણીમાં ડૂબીને મરવું, ગળામાં ફાંસી નાંખી પોતાની હત્યા કરવી-વગેરે

અપિ ત્યાગઃ, પ્રેરણં શાસ્ત્રોપદેશાદૃતે, इति भावः । मनोनिसर्गः= मनसो दुष्प्रवृत्तिः ।
અત્ર બહિર્વ્યાપારાપેક્ષયા શરીરાદીનામજીવનિસર્ગાધિકરણત્વમુક્તમ્ । જીવાધિ-
કરણે ચાત્મનઃ પરિસ્પન્દરૂપાન્તર્વ્યાપારાપેક્ષયા મનોવાકાયાનાં ગ્રહણમ્,
મૂલગુણનિર્વર્તનાધિકરણે સંસ્થાનમાત્રં તૈષામિતિ વિશેષઃ ।

શરીર કા સ્વયં વિનાશ કરના સો કાયનિસર્ગાધિકરણ હૈ ૧ । વચન
કી દુષ્પ્રવૃત્તિ કરના-દૂસરોં કો હિંસાદિક પાપકર્મ કરને કી ઓર
ઉપદેશ દ્વારા પ્રેરિત કરના વહ વાઙ્નિસર્ગાધિકરણ હૈ ૨ । માનસિક
દુષ્પ્રવૃત્તિ કા નામ મનોનિસર્ગાધિકરણ હૈ ૩ । યહાં બાહ્યવ્યાપારકી
અપેક્ષા સે મન, વચન ઓર કાય મેં અજીવાધિકરણતા કહી ગયી
હૈ । જીવાધિકરણ મેં આત્મા કે પરિસ્પન્દરૂપ અન્તર્વ્યાપાર કી અપેક્ષા
સે મન, વચન ઓર કાયા કા ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ । મૂલગુણનિ-
ર્વર્તના મેં મન, વચન ઓર કાય કા આકારમાત્ર ગૃહીત હુઆ હૈ ।

ભાવાર્થ—અજીવાધિકરણ કે ભેદરૂપ મૂલગુણનિર્વર્તના મેં
તથા નિસર્ગાધિકરણ મેં, એવં જીવાધિકરણ કે ૧૦૮ ભેદોં મેં મન,
વચન, ઓર કાય કા ગ્રહણ હુઆ હૈ, અતઃ ઇસ પ્રકાર ઇનકે ગ્રહણ
કરને સે પુનરુક્તિ-દોષ કા પ્રસંગ હોતા હૈ, ઇસ પ્રકાર કી આશંકા
કા પરિહાર કરને કે લિયે ટીકાકાર કહતે હૈં કિ-એસી આશંકા
નહીં કરની ચાહિયે; ક્યોં કિ અજીવાધિકરણ કે ભેદરૂપ નિસર્ગા-

લોકવિરુદ્ધ અપમૃત્યુના અકારણેથી પોતાના શરીરનો નાશ કરવો, તે કાયનિસર્ગાધિકરણ છે
૧. વચનની માઠી પ્રવૃત્તિ કરવી, બીજા માણસોને હિંસાદિક પાપકર્મ કરવાનો ઉપદેશ
આપી પ્રેરણા કરવી તે વાઙ્નિસર્ગાધિકરણ છે ૨. માનસિક માઠી પ્રવૃત્તિનું નામ મનો-
નિસર્ગાધિકરણ છે ૩. અહીં બાહ્ય વ્યાપારની અપેક્ષાથી મન, વચન અને કાયામાં
અજીવાધિકરણતા કહેવામાં આવે છે. જીવાધિકરણમાં આત્માના હલન-ચલનરૂપ અન્ત-
ર્વ્યાપારની અપેક્ષાથી મન, વચન અને કાયાનું ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. મૂલગુણ-
નિર્વર્તનામાં મન, વચન અને કાયાના આકારમાત્રનું ગ્રહણ કર્યું છે

ભાવાર્થ—અજીવાધિકરણના ભેદરૂપ મૂલગુણ નિર્વર્તનામાં, તથા નિસર્ગાધિ-
કરણમાં, અને જીવાધિકરણના ૧૦૮ એકસો આઠ ભેદોમાં મન, વચન અને કાયાને ગ્રહણ
કરવામાં આવેલ છે, એટલા માટે એ પ્રમાણે તેના ગ્રહણ કરવાથી પુનરુક્તિ દોષ
આવવાનો પ્રસંગ બને છે. આ પ્રકારની જે શંકા થાય છે તેનો પરિહાર કરવા માટે
ટીકાકાર કહે છે કે-એવી શંકા નહિ કરવી જોઈએ, કારણ કે અજીવાધિકરણના ભેદરૂપ
નિસર્ગાધિકરણમાં મન, વચન અને કાયાના બાહ્ય વ્યાપારને જ ગ્રહણ કરવામાં
આવ્યો છે; મન, વચન અને કાયરૂપ યોગનું ગ્રહણ કર્યું નથી. મનની, વચનની

સામ્પરાયિકં કર્મ જ્ઞાનાવરણીયાદ્યવિધમ્ !

“અકષાયજીવસ્ય ઈર્યાપથસ્યૈવ કર્મણ આસ્રવો ભવતિ, ન તુ સામ્યરાયિકસ્યે”-તિ યદુક્તં, તત્ર કિં નામ ઈર્યાપથં કર્મેતિ?, ઉચ્યતે-ઈરણમ્ ઈર્યા=આગમાનુસારિણી ગતિઃ, સૈવ પન્થાઃ=માર્ગઃ પ્રવેશે यस્ય કર્મણસ્તદીર્યાપથમ્।

ધિકરણ મેં મન, વચન ઓર કાય કે બાહ્ય વ્યાપાર કા હી ગ્રહણ ક્રિયા ગયા હૈ, મન-વચન-કાયરૂપ યોગ કા નહીં। મન કી, વચન કી ઓર કાય કી બાહ્ય દુષ્પ્રવૃત્તિ હી વહાં ગૃહીત હુઈ હૈ। નિર્વર્તનાધિકરણ મેં મન, વચન ઓર કાય કે આકાર કા ગ્રહણ હુઆ હૈ, મન, વચન ઓર કાય કી પ્રવૃત્તિ કા નહીં। જીવાધિકરણ મેં મન, વચન ઓર કાયરૂપ યોગ કો, જો આત્મા કે પ્રદેશોં કા પરિસ્પન્દરૂપ અન્તરંગ પરિણામ હૈ, ગ્રહણ ક્રિયા હૈ। યોગ ક્યા હૈ? હિસ વિષય કા ખુલાશા પીછે ક્રિયા જા ચુકા હૈ।

આઠ પ્રકાર કા જો જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મ હૈ વહી સામ્પરાયિક કર્મ હૈ।

જો જીવ કષાય સે રહિત હૈં ઉનકે ઈર્યાપથકર્મ કા આસ્રવ હોતા હૈ, સામ્પરાયિકકર્મ કા નહીં!”-યહ જો વાત પહિલે કહી હૈ સો ઈર્યાપથકર્મ ક્યા હૈ?—હિસ પ્રકાર કી જિજ્ઞાસા કા સમાધાન કરને નિમિત્ત ટીકાકાર કહતે હૈં કિ-“ઈરણમ્ ઈર્યા=આગમાનુસારિણી ગતિઃ, સૈવ પન્થાઃ=માર્ગઃ પ્રવેશે यस્ય કર્મણઃ, તદીર્યાપથમ્” આગમકી વિધિકે અનુસાર જો ગમન હોતા હૈ વહ ઈર્યા હૈ, યહ ઈર્યા હી જિસ

અને કાયાની બાહ્ય માઠી પ્રવૃત્તિનેજ ત્યાં સ્વીકારવામાં-ગ્રહણ કરવામાં આવી છે. નિર્વર્તનાધિકરણમાં મન, વચન અને કાયાના આકારને ગ્રહણ કરેલ છે. મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિનું ગ્રહણ નથી જીવાધિકરણમાં મન, વચન અને કાયરૂપ યોગ, કે જે આત્માના પ્રદેશોના હલન-ચલનરૂપ અન્તરંગ પરિણામ છે, તેનું ગ્રહણ કર્યું છે. યોગ એ શું છે? એ વિષયનો ખુલાસો પાછળ કરવામાં આવ્યો છે.

આઠ પ્રકારનાં જે જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મ છે, તે સામ્પરાયિક કર્મ છે.

“જે જીવ કષાયથી રહિત છે તેને ઈર્યાપથકર્મનો આસ્રવ થાય છે, સામ્પરાયિક કર્મનો થતો નથી”-એ વાત જે પ્રથમ કહી છે તે ઈર્યાપથ કર્મ શું છે? એ પ્રકારની જિજ્ઞાસાનું સમાધાન કરવા માટે ટીકાકાર કહે છે કે-“ઈરણમ્ ઈર્યા=આગમાનુસારિણી ગતિઃ સૈવ પન્થાઃ=માર્ગઃ પ્રવેશે यस્ય કર્મણઃ, તદીર્યાપથમ્” આગમની વિધિપ્રમાણે જે ગમન થાય છે તે ઈર્યા છે. તે ઈર્યા જે કર્મના આગમનો

गतिरत्रोपलक्षणमात्रं योगमात्रप्रत्ययत्वात् । गच्छतस्तिष्ठतो वा कषाय-
रहितजीवस्य त्रिसमयस्थितिको बन्धो भवति । अकषायो द्विविधः-वीतरागः
सरागश्च । तत्र वीतरागस्त्रिविधः-उपशान्तमोहः, क्षीणमोहः, केवली च ।
तत्र क्षीणमोह-केवलिनौ सर्वथोन्मूलितघातिकर्मराशिकौ । सरागस्तु-संज्वलन-
कषायवानपि यः खल्वविद्यमानोदयः सोऽकषाय एव ।

साम्परायिकेर्यापथकर्मबन्धा नियमेन प्रतिविशिष्टा एव भवन्तीत्युक्तम्,

कर्म के आगमन का मार्ग है वह ईर्यापथकर्म है । ईर्यापथकर्म के आने
में जो ईर्या को कारण रूप से कहा है वह सिर्फ उपलक्षण मात्र है,
अर्थात् ईर्यापथ कर्मका आस्रव केवल योग से ही होता है, कषाय
से नहीं । वह योगी चाहे चल रहा हो, चाहे बैठा हो, उसके तीन
समय की स्थितिवाला ईर्यापथ कर्म का आस्रव ही होगा, साम्परायिक
कर्म का आस्रव नहीं; और उसी का बन्ध होगा । अकषायी-जिनके कषाय
का उदय नहीं है ऐसे जीव दो प्रकार के होते हैं-एक सरागी और दूसरे
वीतरागी । उपशान्तमोहगुणस्थानवाले, क्षीणमोहगुणस्थानवाले और
केवली, ये तीन जीव सर्वथा कषाय से रहित हैं, क्यों कि कषाय
का उदय १० वें गुणस्थान तक ही होता है, आगे के गुणस्थानों में
नहीं । सरागी जीव यद्यपि संज्वलनकषाययुक्त भी होते हैं फिर
भी जिनके इसका उदय नहीं है वे जीव भी उनके उदयाभावकी
अपेक्षा कषायरहित ही माने गये हैं ।

साम्परायिक और ईर्यापथ-कर्म का बंध जीवों के नियम से

मार्ग छे ते धर्यापथकर्म छे. धर्यापथकर्मना आववाभां ने धर्याने कारणरूप कडेल ते
केवण उपलक्षण मात्र छे; अर्थात् धर्यापथकर्मना आस्रव केवण योगी न थाय छे, कषायथी
नहि. ते योगी धर्या भुज्जण चाहे अथवा ते ठेठा रहे ते पण तेने त्रण समयनी
स्थितिवाणो धर्यापथकर्मना आस्रव लाग्गो न, पण साम्परायिक कर्मना आस्रव लाग्गो
नहि; अने तेना न बंध थसे. अकषायी-नेने कषायना उदय नथी अवा-लुवो जे प्रकारना
होय छे-(१) अक सरागी, अने (२) भीजे वीतरागी. उपशान्तमोह-गुणस्थानवाणा,
क्षीणमोह-गुण-स्थानवाणा अने केवली, जे त्रण लुवो सर्वथा कषायथी रहित छे,
कारण के कषायना उदय दशमा गुणस्थान सुधी न होय छे, पण आगणना गुणस्थानां
थतो नथी. सरागी लुव जे के संज्वलनकषाययुक्त पण होय छे, ते पण नेने तेना
उदय नथी. ते लुव पण तेना उदयाभावनी अपेक्षाथी कषायरहित न मानवाभां
आवेल छे.

અથ તસ્ય સામ્પ્રાયિકસ્વેર્યાપથસ્ય ચ કર્મણઃ પરિણામઃ ફલં ચ વિપાક
 ઇત્યુચ્યતે, સ ચ-ઉદયો વેદના ચેત્યુભયરૂપઃ । તત્ર-ઉદયઃ=ઉદયાવલિકાપ્રવેશઃ;
 વેદના=રસાનુભવઃ । તત્ કર્મ પીડાનુગ્રહાવાત્મનઃ પ્રદાય શુક્તભક્તાદિવિકાર-
 વન્નિર્વર્તતે= નિઃસરતિ, અવસ્થાનહેત્વસદ્ભાવાત્ । અત્રેદમુક્તં ભવતિ-વિપાકાત્
 કર્મણો નિર્જરા=આત્મપ્રદેશેભ્યઃ પરિપતનં ભવતિ । દેશતઃ કર્મક્ષયો નિર્જરા,

વિશિષ્ટ હી હોતા હૈ, અર્થાત્ સામ્પ્રાયિક કર્મ કા વંધ કષાયસહિત
 જીવોં કે હોને સે ઉસમેં સ્થિતિવંધ ઓર અનુભાગવંધ વિશિષ્ટ હોતા
 હૈ, પરન્તુ ઈર્યાપથ કર્મ કે આસ્રવ મેં કષાય કા સર્વથા અભાવ હોને સે
 સ્થિતિ ઓર અનુભાગવંધ નહીં હોતા, સિર્ફ પ્રકૃતિવંધ ઓર પ્રદેશ-
 વંધ હી હોતા હૈ । इन दोनों प्रकार के कर्मों का जो परिणाम एवं
 ફલ હૈ ઉસકા નામ વિપાક હૈ । यह विपाक उदय और वेदना इस
 રૂપ સે દો પ્રકારકા હોતા હૈ । ઉદયાવલિ મેં કર્મોં કા પ્રવેશ હોના-
 સ્થિતિ કો પૂરી કરકે ફલ દેના, ઉદય હૈ । રસાનુભવ કા નામ વેદના
 હૈ । ઉદય ઓર વેદના-અવસ્થારૂપ વિપાકવાલા કર્મ આત્મા કી પીડા
 ઓર અનુગ્રહરૂપ ફલ દેકર સ્વાયે હુએ ભોજન કે વિકૃત પરિપાક કી
 તરહ બાદ મેં જાડ જાતા હૈ-આત્મા સે દૂર હો જાતા હૈ, ફિર વહાં
 અપની સ્થિતિ પૂરી હો જાને સે ઠહરતા નહીં હૈ । कहने का तात्पर्य
 યંહ હૈ-વિપાક સે કર્મોં કી નિર્જરા હોતી હૈ-કર્મોં કા થોડાર
 આંશિકરૂપ સે આત્મા કે પ્રદેશોં સે સંબંધ કા વિચ્છેદ હોતા હૈ ।
 નિર્જરા ઓર મોક્ષ મેં યહી અન્તર હૈ કિ સંચિત કર્મોં કા થોડાર નાશ

સામ્પ્રાયિક અને ઇર્યાપથ-કર્મનો બંધ જીવોને નિયમથી વિશિષ્ટ જ હોય છે,
 અર્થાત્-સામ્પ્રાયિક કર્મનો બંધ કષાયસહિત જીવોને હોવાથી તેમાં સ્થિતિબંધ અને
 અનુભાગબંધ વિશેષપ્રકારના હોય છે, પરંતુ ઇર્યાપથ કર્મના આસ્રવમાં કષાયનો સર્વથા અભાવ
 હોવાથી સ્થિતિ અને અનુભાગબંધ થતો નથી, કેવલ પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધ જ
 થાય છે. આ બંને પ્રકારના કર્મોનું જે પરિણામ અને ફળ છે તેનું નામ વિપાક છે. એ
 વિપાક ઉદય અને વેદના એ પ્રમાણે બે પ્રકારનો છે. ઉદયાવલિકામાં કર્મો પ્રવેશ થઈને
 સ્થિતિને પૂરી કરીને ફળ આપે છે તે ઉદય છે. રસાનુભવનું નામ વેદના છે. ઉદય અને
 વેદના અવસ્થારૂપ વિપાકવાળા કર્મ આત્માને પીડા અને અનુગ્રહરૂપ ફળ આપીને
 ખાધેલા ખોરાકના વિકૃત પરિપાકની પેઠે પછીથી છુટી જાય છે, અર્થાત્ આત્માથી દૂર
 થઈ જાય છે. પોતાની સ્થિતિ પૂરી થવાથી ફરીને ત્યાં સ્થિરતા કરતા નથી. કહેવાનો
 આશય એ છે કે:-વિપાકથી કર્મોની નિર્જરા થાય છે-કર્મોના થોડા થોડા અંશરૂપથી
 આત્માના પ્રદેશો સાથેના સમ્બંધનો વિચ્છેદ થાય છે. નિર્જરા અને મોક્ષમાં એ જ

सर्वथा कर्मक्षयो मोक्ष इति विवेकः । निर्जरा द्विविधा-विपाकजा, अविपाकजा वा । विपाकः-उदयः । उदीरणा त्वविपाकः । संसारसागरे परिप्लवमानस्यात्मनः शुभाशुभस्य कर्मणो विपाककालप्राप्तस्य यथायथमुदयावलिकास्रोतसि पतितस्य फलोपभोगादुपजाते स्थितिक्षये या निवृत्तिः सा विपाकजा निर्जरा । यत्तु कर्म-अप्राप्तविपाककालम् औपक्रमिकक्रियाविशेषसामर्थ्यादनुदीर्णं बलादुदीर्य-उदयावलिकामनुप्रवेश्य वेद्यते पनसाम्रफलपाकवत् सा त्वविपाकजा

होना निर्जरा है और उनका सर्वथा विनाश होना मोक्ष है । विपाकजा और अविपाकजा के भेद से निर्जरा दो प्रकारकी है । उदय का नाम विपाक और उदीरणा का नाम अविपाक है । स्थिति विना पूरी किये ही कर्मों के फल देने का नाम उदीरणा है । संसारसागरमें अनादिकाल से गोते खानेवाली आत्मा के साथ क्षीरनीर की तरह संबंधित हुए शुभ और अशुभ कर्मों का यथायोग्य रीति से अपने समय पर प्राप्त फल के उपभोग से स्थिति के क्षय हो जाने पर जो आत्मा से उनकी निवृत्ति हो जाती है वह विपाकजा निर्जरा है । जिस कर्म का उदयकाल प्राप्त न हो उस कर्म को औपक्रमिकक्रिया-विशेष के प्रभाव से उदय में लाकर खपा देना इसका नाम अविपाकजा निर्जरा है । जैसे आम तथा पनस की डाली में लगा हुआ फल जो अपने समय पर पक कर टूट पड़ता है, उसके स्थानापन्न विपाकजा निर्जरा है । इससे आत्मा का कुछ भी हित नहीं होता है । जो फल कि जिसका विपाक काल प्राप्त नहीं हुआ है, डाली

भिन्नता છે કે સચિત કર્મેના-મોક્ષ-નાશ-થવો તે નિર્જરા, અને-તેનો- સર્વથા નાશ થવો તે મોક્ષ છે. વિપાકજા અને અવિપાકજાના ભેદથી નિર્જરાના બે પ્રકાર માનવામાં આવે છે. ઉદયનું નામ વિપાક અને ઉદીરણાનું નામ અવિપાક છે. સ્થિતિ પૂર્ણ કર્યા વિના કરેલા કર્મો જે ફળ આપે તેનું નામ ઉદીરણા છે. સંસારસાગરમાં અનાદિ કાળથી ગોથાં ખાનાર આત્માની સાથે ક્ષીર-નીર-પ્રમાણે સંબંધમાં આવેલાં શુભ અને અશુભ કર્મેના યથાયોગ્ય રીતે પોતાના સમય ઉપર પ્રાપ્ત ફળના ઉપભોગથી સ્થિતિનો ક્ષય થતાં જે આત્માથી તેની નિવૃત્તિ થઈ જાય છે તે વિપાકજા નિર્જરા છે. જે કર્મેનો ઉદયકાળ આવ્યો ન હોય તે કર્મને ઔપક્રમિક-ક્રિયા-વિશેષના પ્રભાવથી ઉદયમાં લાવીને ખપાવી દેવું તેનું નામ અવિપાકજા નિર્જરા છે. જેવી રીતે આંખા તથા પનસની ડાળીમાં લાગેલું ફળ તે પોતાના સમય પર પાકીને ટૂટી જાય છે, તેની માફક વિપાકજા નિર્જરા છે. તેનાથી આત્માનું કોઈ પ્રકારે હિત થતું નથી. જે ફળનો વિપાકકાળ પ્રાપ્ત

નિર્જરા । વિપાકો નિર્જરાયાઃ કારણમ્ । તપોઽપિ નિર્જરાયાઃ કારણં ભવતિ ।
અતો દ્વિવિધા નિર્જરા ભવતિ ।

નિર્જરા કર્મણઃ પરિણામઃ, અતઃ સાઽપિ વિપાક इति વ્યપદિશ્યતે ।
તદભિપ્રાયેણાઽપિ વિપાકસ્ય દ્વૈવિધ્યમુચ્યતે, તદ્ યથા—વિપાકો દ્વિવિધઃ અબુદ્ધિ-
પૂર્વઃ ૧, કુશલમૂલશ્ચ ૨ । તત્રાબુદ્ધિપૂર્વઃ કઃ પદાથઃ? इत्यુચ્યતે, બુદ્ધિઃ પૂર્વા यस્ય
સ બુદ્ધિપૂર્વઃ, ‘કર્મ શાટયામિ’ इत्यેવંરૂપા બુદ્ધિઃ પ્રથમં यस્ય સ બુદ્ધિપૂર્વઃ,
ન બુદ્ધિપૂર્વોઽબુદ્ધિપૂર્વઃ । જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્મણો યદાવરણાદિરૂપં ફલં તસ્મિન્

સે તોડકર પાલ મેં રાખ દિયા જાતા હૈ, વહ સમય કે પહિલે મી
પક જાતા હૈ, ઇસકે સ્થાનાપન્ન અવિપાકજા નિર્જરા હૈ । યહ તપશ્ચર્યા
આદિ દ્વારા સાધ્ય હુઆ કરતી હૈ, ઓર ઇસી સે આત્મકલ્યાણ
કા માર્ગ હાથ લગતા હૈ । જિસ પ્રકાર વિપાક નિર્જરા કા કારણ
હોતા હૈ, ડસી પ્રકાર તપ મી નિર્જરા કા કારણ હોતા હૈ । ઇસ
પ્રકાર નિર્જરા ડો પ્રકાર હોતી હૈ ।

કર્મ કા પરિણામ નિર્જરા હૈ । ઇસ અપેક્ષા સે નિર્જરા મી
વિપાક હૈ, એસા વ્યપદેશ હોતા હૈ । ઇસ અભિપ્રાય સે મી વિપાક
અબુદ્ધિપૂર્વ ઓર કુશલમૂલ કે મેદ સે ડો પ્રકાર કા માના ગયા હૈ ।
“કર્મ શાટયામિ”—“મૈં કર્મોં કી નિર્જરા કરૂં”—ઇસ પ્રકાર કી બુદ્ધિ
સે પ્રેરિત હો જો કર્મોં કી નિર્જરા કરને મેં પ્રવૃત્તિ કરતા હૈ, ડસકા વહ
પરિણામ—વિપાક, બુદ્ધિપૂર્વ હૈ; ક્યોં કિ “બુદ્ધિઃ પૂર્વા यस્ય સ બુદ્ધિપૂર્વઃ”—
જિસ વિપાક કે પહિલે “કર્મોં કી મૈં નિર્જરા કરૂં” ઇસ પ્રકાર કી

નથા થયો અને ડાલી ઉપરથી તોડીને તેને ઘાસમાં રાખ્યું, તે સમય પહેલાં
પણ પાકી જાય છે, તેની માફક અવિપાકજા નિર્જરા છે. આ નિર્જરા તપશ્ચર્યા આદિ
દ્વારા સાધ્ય થયા કરે છે, અને તે વડે કરીને આત્મ-કલ્યાણનો માર્ગ હાથમાં આવે છે.
જેવી રીતે વિપાક એ નિર્જરાનું કારણ હોય છે, તે પ્રમાણે તપ પણ નિર્જરાનું કારણ
થાય છે. આ પ્રમાણે નિર્જરા એ પ્રકારે છે.

કર્મનું જે પરિણામ તે નિર્જરા છે. એ અપેક્ષાથી નિર્જરા પણ વિપાક છે, એવો
વ્યપદેશ થાય છે. એ અભિપ્રાયથી પણ વિપાક અબુદ્ધિપૂર્વ અને કુશલમૂળના લેદથી
એ પ્રકારનો માનવામાં આવે છે. “કર્મ શાટયામિ”—હું કર્મોંની નિર્જરા કરૂં—આ
પ્રકારની બુદ્ધિથી પ્રેરિત થઈને જે કર્મોંની નિર્જરા કરવામાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તે નું તે પરિણામ—
વિપાક બુદ્ધિપૂર્વ છે. કારણ કે “બુદ્ધિઃ પૂર્વા यस્ય સ બુદ્ધિપૂર્વઃ” જે વિપાકના
પહેલાં ‘કર્મોંની હું નિર્જરા કરૂં’—આપ્રકારની બુદ્ધિ થાય છે, તે બુદ્ધિપૂર્વ માનવામાં

नरकतिर्यङ्मनुष्यदेवेषु विपच्यमानेऽनुभूयमाने सति यस्तस्य कर्मणो निर्जरण-
रूपो विपाकः स भवत्यबुद्धिपूर्वकः । अयं संसारानुबन्धी विपाकः । यस्तु
द्वादशविधेन तपसा परीषहजयेन वा जातो विपाकः, स नियमेन बुद्धिपूर्वको
भवति, स कुशलमूल इत्युच्यते । अयमात्मनः कल्याणकारको विपाकः । अयं
हि यदा सकलकर्मक्षयलक्षणो भवति, तदा मोक्षस्य साक्षात्कारणं भवति ।
एवंविधनिर्जरारूपस्य विपाकस्य मोक्षं प्रति साक्षात्कारणत्वमिति जैना-

बुद्धि होती है वह बुद्धिपूर्व माना गया है । इसीका दूसरा नाम
कुशलमूल है । इस प्रकार की बुद्धि जिस परिणाम के पूर्व में नहीं
हो, वह अबुद्धिपूर्व-परिणाम है । ज्ञानावरणीय आदि कर्मों का जो
आत्मिक गुणों को आवरण करनेरूप फल है, जब वह अपने समय
पर नरक, तिर्यञ्च, मनुष्य और देवपर्याय में परिपक्व होकर
उदय में आता है तब वह अपनी स्थिति के पूर्ण होने से अवश्य
निर्जरित हो जाता है, यही अबुद्धिपूर्वक विपाक है । क्यों कि यह
विपाकरूप कर्मकी निर्जरा बुद्धिपूर्वक नहीं हुई है, किन्तु अपने
समयानुसार ही हुई है, अतः यह आत्मा का हितविधायक नहीं
है, प्रत्युत संसारानुबन्धी ही है । जो कर्म का विपाक १२ प्रकार के
तप के आराधन से, अथवा २२ प्रकार के परीषहों के जीतने से
होता है वह नियम से बुद्धिपूर्वक ही होता है, इससे ही आत्मा
का कल्याण होता है, और यही जिस समय समस्त कर्मों का क्षय-
स्वरूप होता है उस समय मुक्ति का साक्षात्कारण होता है । इस प्रकार
निर्जरारूप विपाक में मुक्ति के प्रति साक्षात्कारणता सिद्ध है; ऐसा

आवे છે, આનું બીજું નામ કુશલમૂળ છે. આ પ્રકારની બુદ્ધિ જે પારણામના પૂર્વમાં
નથી થઈ તે અબુદ્ધિપૂર્વ-પરિણામ છે. જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોનું જે આત્મિક ગુણોને
આવરણ કરવા રૂપ ફળ છે તે બ્યારે પોતાના સમય ઉપર નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને
દેવ પર્યાયમાં પરિપક્વ થઈને ઉદય આવે છે ત્યારે તે પોતાની સ્થિતિ પૂરી થતાં અવશ્ય
નિર્જરિત થઈ જાય છે-ખરી જાય છે, તે અબુદ્ધિપૂર્વ વિપાક છે. કારણ કે એ વિપાક-
રૂપ કર્મની નિર્જરા બુદ્ધિપૂર્વક નથી થઈ, પરંતુ પોતાના સમય અનુસાર જ થઈ છે,
તેથી તે આત્મહિતસાધક નથી, પણ સંસારાનુબંધી જ છે. જે કર્મોનો વિપાક બાર
પ્રકારના તપની આરાધનાથી, અથવા બાવીશ પ્રકારના પરિષદોને જીતવાથી થાય છે
તે બુદ્ધિપૂર્વક હોય છે, તેથી આત્માનું કલ્યાણ થાય છે, અને તે જે સમયે સમસ્ત
કર્મોના ક્ષયસ્વરૂપ થાય છે તે સમયે મુક્તિનું સાક્ષાત્કારણ થાય છે. આ પ્રમાણે:

ગમસિદ્ધાન્તઃ ।

વિપાકસ્ય પ્રતિપાદકં=બોધકં શ્રુતં=પ્રવચનં વિપાકશ્રુતમ્ । इदमेका-
दशमङ्गम् । इदं च विपाकस्य शुभाशुभकर्मसम्बन्धित्वेन शुभाशुभकर्मफलभूत-
वेदनारूपं विपाकं वर्णयितुं प्रस्तुतम् । वेदनारूपो विपाकोः दुःखसुखभेदेन
द्विविधः । अतोऽस्य शास्त्रस्य द्वौ श्रुतस्कन्धौ भवतः—दुःखविपाकाख्यः,
सुखविपाकाख्यश्च । तत्र प्रथमश्रुतस्कन्धे दशाध्ययनानि सन्ति, तत्र प्रथमा-
ध्ययनं वर्णयन्निदमाद्यं सूत्रमाह—“तेणं कालेणं” इत्यादि ।

જૈનસિદ્ધાન્ત કા કથન હૈ, इसमें कोई भी विरोध नहीं है ।

इस विपाक का प्रतिपादन करना ही इस शास्त्र का मुख्य
उद्देश है, इसलिये विपाक का प्रतिपादक होने से यह सूत्र भी
“विपाकश्रुत” इसी नाम से प्रसिद्धकोटि में आया है । उदय और
वेदनारूप से विपाक दो प्रकारका पहिले वर्णित हुआ है । उनमें
से इस शास्त्र में अशुभ और शुभ कर्मों के फलभूत वेदनारूप
विपाक का कथन किया जायगा । यह वेदनारूप विपाक भी दुःख
और सुख के भेद से दो प्रकार का है । इसलिये दुःखविपाक और
सुखविपाक इस नाम से यह शास्त्र दो विभागों में विभक्त हुआ
है । प्रथम विभाग में दश अध्ययन हैं । उनमें से प्रथम अध्ययन
का वर्णन करते हुए सूत्रकार इस आदि सूत्र का कथन करते हैं—
“तेणं कालेणं” इत्यादि ।

નિર્ણય વિપાકમાં મુક્તિ તરફ સાક્ષાત્કારણતા સિદ્ધ છે. એ પ્રમાણે જૈનસિદ્ધાન્ત
કહે છે, તેમાં કોઈ પ્રકારનો વિરોધ નથી.

એ વિપાકનું પ્રતિપાદન કરવું તેજ આ શાસ્ત્રનો મુખ્ય-ઉદ્દેશ છે, એટલા માટે
વિપાકનું પ્રતિપાદક હોવાથી આ સૂત્ર પણ “વિપાકશ્રુત” એ નામથી પ્રસિદ્ધકોટિમાં
આવ્યું છે. ઉદય અને વેદનારૂપથી વિપાકના બે પ્રકાર પ્રથમ વર્ણવેલા છે. તેમાંથી
આ શાસ્ત્રમાં અશુભ અને શુભ કર્મોનાં ફળભૂત વેદનારૂપ વિપાકનું વર્ણન
કરવામાં આવશે. એ વેદનારૂપ વિપાકના પણ દુઃખ અને સુખના ભેદથી બે પ્રકાર છે. એટલા
માટે દુઃખવિપાક અને સુખવિપાક એ નામથી આ શાસ્ત્ર બે વિભાગમાં વહેંચાએલું
છે. પ્રથમ વિભાગમાં દશ અધ્યયન છે. તેમાંથી પ્રથમ અધ્યયનનું વર્ણન કરતાં સૂત્રકાર
આ પ્રથમ સૂત્રનું કથન કરે છે—‘તેણં કાલેણં’ ઇત્યાદિ.

॥ મૂલમ્ ॥

તેણં કાલેણં તેણં સમણં ચંપા ણામં ણયરી હોત્થા ।
વણ્ણઓ । તત્થ ણં ચંપાણ ણયરીણ વહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે
દિસીમાણ પુણ્ણભદ્દે ચેદ્દણ હોત્થા । વણ્ણઓ । તેણં કાલેણં
તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતેવાસી
અજ્જસુહમ્મે ણામં અણગારે જાહસંપણ્ણે કુલસંપણ્ણે, વણ્ણઓ,
ચડ્ડસપુઠ્ઠી ચડનાણોવગણ પંચહિં અણગારસણ્ણિં સદ્ધિં સંપરિ-
વુદ્ધે પુઠ્ઠાણપુઠ્ઠિં ચરમાણે જાવ જેણેવ પુણ્ણભદ્દે ચેદ્દણ તેણેવ
ઉવાગચ્છદ્ધ, ઉવાગચ્છિત્તા અહાપહિરૂવં જાવ વિહરદ્ધ । પરિસા
નિગ્ગયા । ધમ્મં સોઙ્ગા નિસમ્મ જામેવ દિસિં પાડબ્ભૂયા તામેવ
દિસિં પહિગયા ॥ સૂ૦ ૧ ॥

॥ ટીકા ॥

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તસ્મિન્ કાલે-સામાન્યેઽવસર્પિણીલક્ષણે
ચતુર્થારકે इत्यर्थः, तस्मिन् समये-विशिष्टे तदेकदेशभूते हीयमानलक्षणे इत्यर्थः ।
સૂત્રે સપ્તમ્યર્થે તૃતીયા । ‘ચંપા ણામં ણયરી’ ચમ્પા નામ નગરી ‘હોત્થા’ આસીત્ ।
યદ્યપ્યધુનાઽપિ સાઽસ્તિ, તથાપ્યવસર્પિણીકાલસ્ય હીયમાનત્વાત્ સુધર્મસ્વામિનઃ
સમયે સા વક્ષ્યમાણવર્ણકવિશિષ્ટા નાસ્તીતિ કૃત્વા ‘આસીત્’ इति भूतकाल-

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં ચંપા ણામં ણયરી હોત્થા’ ઉસ કાલ
ઉસ સમય અર્થાત્ અવસર્પિણી કાલ કે ચૌથે આરે મેં ચમ્પા નામકી
એક નગરી થી । ભૂતકાલિક “હોત્થા” ક્રિયાપદ કા પ્રયોગ હસ
વાત કો લક્ષ્ય મેં લેકર કિયા ગયા હૈ કિ-જિસ પ્રકાર વહ ચંપા
નગરી ચૌથે આરે મેં ઋદ્ધિ આદિ સે સંપન્ન થી વૈસી સુધર્મા સ્વામી
કે સમય નહીં રહી । ચંપા નગરી તો અવ ઓ હૈ, પરન્તુ પહિલે

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં ચંપા ણામં ણયરી હોત્થા) તે કાળ અને તે સમયમાં
અર્થાત્-અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરાને વિષે ચમ્પા નામની એક નગરી હતી. ભૂત-
કાલિક “હોત્થા” ક્રિયાપદનો પ્રયોગ એ વાતનું લક્ષ્ય રાખીને કરેલો છે કે જે પ્રમાણે
તે ચંપાનગરી ચોથા આરામાં ઋદ્ધિ આદિથી સંપન્ન હતી, તેવી સુધર્મા સ્વામીના
સમયમાં રહી ન હતી. ચંપા નગરી તો હાલમાં પણ છે. પરંતુ પહેલાં જેવી નથી.

विवक्षया निर्देशः । कीदृशी सा नगरी?— त्वत् आह—‘वण्णओ’ वर्णकः—
अस्या वर्णनम्, स च—‘ऋद्धित्थिमियसमिद्धा, पमुइयजणजाणवया’ इत्यादिरौप-
पातिकसूत्राद् विज्ञेय इत्यर्थः । तत्र ऋद्धिस्तिमितसमृद्धा—ऋद्धा=नभःस्प
शिबहुलभासादयुक्ता बहुलजनसंकुला च, स्तिमिता=स्वपरचक्रभयरहिता,
समृद्धा=धनधान्यादिपूर्णा, पदत्रयस्य कर्मधारयः; विभवविस्तीर्णा शान्तिसम्पन्ना
चेत्यर्थः, प्रमुदितजनजानपदा—प्रमुदिताः=प्रमोदं प्राप्ताः, जनाः=नागरिकाः,
जानपदाः=अशेषदेशवासिनो यस्यां सा तथा, इष्टप्रभूतवस्तुसौलभ्यात् प्रमु-
दितनिखिलजनेत्यर्थः । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु ‘चंपाए णयरीए वहिया’ चम्पाया
नगर्या वहिः=तस्या बाह्यप्रेदेशे ‘उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए’ उत्तरपौरस्त्ये

जैसी नहीं है । ‘वण्णओ’ इसका सविस्तर वर्णन औपपातिक सूत्र
में ‘ऋद्धित्थिमियसमिद्धा पमुइयजणजाणवया’ इत्यादि है । ‘ऋद्धा’ उसमें
जंचे जंचे महल थे, और वह जनसंख्या से भरी हुई थी । ‘स्तिमिता’
वहां स्वचक्र परचक्र— का भय नहीं था । ‘समृद्धा’ वह धन, धान्य
और विभव से परिपूर्ण थी । ‘पमुइयजणजाणवया’ वहां का प्रत्येक
जन आनंद में सदा मग्न रहता था, दूसरे देशों से आये हुए मनुष्य
वहां पर किसी भी वस्तु की अप्राप्तिजन्य कष्ट का अनुभव नहीं
करते थे । वे भी सदा प्रफुल्लितचित्त रहते थे, कारण कि वहां पर
जीवननिर्वाह की समस्त साधन-सामग्री बहुत ही प्रचुररूप में सुलभ
थी । उस नगरी में ऐसा कोई भी स्थान नहीं था जो जनसमुदाय
से व्याप्त न रहता हो ।

(तत्थ णं चंपाए णयरीए वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए पुण्णभदे

(वण्णओ) तेषु सविस्तर वर्णन औपपातिक सूत्रमां ‘ऋद्धित्थिमियसमिद्धा
पमुइयजणजाणवया’ इत्यादि छे. (ऋद्धा) तेषां उंचा उंचा भेदव होता, अने ते नगरी
भाणुसेधी भरपूर होती. (स्तिमिता) स्वयं-परयकने त्यां सथ न डेतो. (समृद्धा)
धन, धान्य अने वैभवधी ते परिपूर्ण होती. (पमुइयजणजाणवया) त्यांना दरेक भाणुसे
आनंदमां मग्न रहेता होता, भील देशोमांभी आवेला भाणुसे आ नगरीमां डोढ
वस्तु विना दुःख प्राप्तता नहि, अने ते पणु डुमेशां प्रफुल्लित मनधी रहेता होता;
आणु डे अडो जीवन-निर्वाहनी तमाभ साधन-सामग्री विशेष प्रभाणुमां गडुन
सुलभ होती. आ नगरीमां अेवुं डोढ पणु स्थान न डेतुं डे ज्यां भाणुसेनी
वस्ती न होथ.

(तत्थ णं चंपाए णयरीए वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए पुण्णभदे चेइए

दिग्भागे=ईशानकोणे, 'पुण्णभदे' पूर्णभद्रं=पूर्णभद्रनामकं, 'चेइए' चैत्यम्=उद्यानम्, 'होत्था' आसीत्। 'वण्णओ' वर्णकः=वर्णनम्, स च-'चिराइए, पुव्वपुरिसपण्णत्ते' इत्यादिरौपपातिकसूत्रे द्रष्टव्यः; तत्र-'चिराइए' चिरादिकं=चिरकालिकम्, अत एव-'पुव्वपुरिसपण्णत्ते' पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तं-पूर्वपुरुषैः=प्राचीन-पुरुषैः प्रज्ञप्तं=कथितम्, इदं बहुकालतः प्रसिद्धमित्यर्थः।

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतेवासी' अन्तेवासी=शिष्यः 'अज्जसुहम्मे णामं अणगारे' आर्यसुधर्मा नामानगारो विहरतीत्यन्वयः। स कीदृशः? इत्याह-'जाइसंपण्णे' जातिसम्पन्नः=

चेइए होत्था) उस चंपा नगरी के बाह्य ईशान-कोणमें एक पूर्णभद्र नामका बहुत प्राचीन उद्यान था। (वण्णओ) इसका भी वर्णन औप-पातिक सूत्र में "चिराइए पुव्वपुरिसपण्णत्ते" इत्यादि पद द्वारा किया गया है। यह उद्यान चिरकाल का बना हुआ है। पूर्वपुरुषों द्वारा इस उद्यान के बारे में अनुश्रुति चली आ रही है, अर्थात् यह उद्यान बहुत कालसे प्रसिद्ध है।

(तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्जसुहम्मे णामं अणगारे जाइसंपण्णे कुलसंपण्णे, वण्णओ, चउदसपुव्वी चउनाणोवगए पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुव्वाणुपुन्वि चरमाणे जाव जेणेव पुण्णभदे चेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, अहापडिरुवं जाव विहरइ) एक समय की बात है कि-भगवान महावीर के शिष्य श्री-आर्य-सुधर्मा स्वामी अनगार उसी अवसरपिणी काल के उसी चौथे आरे में तीर्थंकरों की परंपरा से विहार करते हुए उस उद्यान में अपने ५०० शिष्यों सहित पधारे। वह कैसे थे? सो कहते हैं-जातिसंपन्न

होत्था) आ चंपानगरीनी अड्डार ईशानकोणुमां ओक पूर्णभद्र नामनो अहुव प्राचीन अगीथो હતો. (વણ્ણઓ) તેનું વર્ણન પણ ઔપપાતિક સૂત્રમાં 'ચિરાઇએ પુવ્વપુરિસ-પણ્ણત્તે' ઇત્યાદિ પદો વડે કર્યું છે. આ ઉદ્યાન અહુ લાંબા સમયનો બનેલો છે. (તેણં કાલેણં તેણં સમએણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અંતેવાસી અજ્જસુહમ્મે ણામં અણગારે જાઇસંપણ્ણે કુલસંપણ્ણે, વણ્ણઓ, ચઉદસપુવ્વી ચઉનાણોવગએ પંચહિં અણગારસએહિં સદ્ધિં સંપરિવુડે પુવ્વાણુપુન્વિ ચરમાણે જાવ જેણેવ પુણ્ણભદે ચેઇએ તેણેવ ઉવાગચ્છઇ, ઉવાગચ્છિત્તા અહાપડિરુવં જાવ વિહરઇ) એક સમયની વાત છે કે ભગવાન મહાવીરના શિષ્ય શ્રીઆર્યસુધર્મા સ્વામી તે અવસરપિણી કાળના તે એથા આરામાં તીર્થંકરોની પરંપરાથી વિહાર કરતા તે ઉદ્યાન-અગીથામાં પોતાના ૫૦૦ શિષ્યો સહિત

સુવિશુદ્ધમાતૃવંશયુક્તઃ, 'કુલસંપન્ને' કુલસમ્પન્નઃ—કુલં=પૈતૃકઃ પક્ષસ્તત્સમ્પન્નઃ, ઉત્તમપૈતૃકપક્ષયુક્ત ઇત્યર્થઃ । 'વર્ણઓ' વર્ણકઃ=વર્ણનમ્, સ ચાન્યત્રોક્તઃ—'વલસંપન્ને, વિણયસંપન્ને, લાઘવસંપન્ને, ઓયંસી, તેયંસી, વયંસી, જસંસી, જિયકોહમાણમાયાલોહે, જીવિયાસામરણમયવિષ્ણુકે' ઇત્યાદિ । અસ્ય વ્યાख्या—વલસમ્પન્નઃ=વલયુક્તઃ, લાઘવસમ્પન્નઃ—લાઘવં=દ્રવ્યતઃ સ્વલ્પોપધિત્વં ભાવતો ગૌરવત્રયનિવારણં ચ, તત્સમ્પન્નઃ, ઓજસ્વી—ઓજઃ=તપઃપ્રભૃતિપ્રભાવાત્ સમુત્થતેજઃ, તદ્વાન્, તેજસ્વી=તેજોલેશ્યાદિમાન્, વચસ્વી—વચઃ=આદેયં વચનં—સકલપ્રાણિગણહિતસમ્પાદકં નિરવઘવચનં, તદ્વાન્ ઇત્યર્થઃ, યશસ્વી = યશોયુક્તઃ,

થે—જિનકા માતૃપક્ષ વિશુદ્ધ થા, કુલસંપન્ન થે—જિનકા પિતૃપક્ષ નિર્મલ થા । શાસ્ત્રોં મેં इनका वर्णन इस प्रकार आता है—“वलसंपन्ने, विणयसंपन्ने, लाघव-संपन्ने, ओयंसी तेयंसी, वयंसी, जसंसी, जियकोहमाणमायालोहे, जीवियासा-मरणभयविष्णुके” इत्यादि । वे आर्य सुधर्मा स्वामी अनगार वलयुक्त, विनयसंपन्न तथा लाघवगुणविशिष्ट थे । द्रव्य और भाव की अपेक्षा लाघव दो प्रकार का होता है । अत्यंत अल्प उपधि रखना यह द्रव्य की अपेक्षा लाघवगुण है, तीन गौरवों से रहित होना भाव की अपेक्षा लाघवगुण है । तपश्चर्या आदि के प्रभाव से जो तेज प्रकट होता है वह ओज, तथा तेजोलेश्या से उद्भूत शारीरिक चमक तेज कहलाती है, श्री सुधर्मा स्वामी इन दोनों से समन्वित थे । ओजस्वी थे और तेजस्वी भी थे । वे वचस्वी थे—उनके वचनों के प्रति समस्त प्राणियों के हृदय में स्नेह था, क्योंकि उनके

પધાર્યા છે. તે કેવા હતા ? તે કહે છે:—ઋતિસંપન્ન હતા—જેનો માતૃપક્ષ વિશુદ્ધ હતો, કુલસંપન્ન હતા—જેનો પિતૃપક્ષ નિર્મલ હતો. શાસ્ત્રોમાં તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે આવે છે—‘વલસંપન્ને વિણયસંપન્ને, લાઘવસંપન્ને, ઓયંસી, તેયંસી, વયંસી, જસંસી, જિયકોહમાણમાયાલોહે, જીવિયાસામરણમયવિષ્ણુકે’ ઇત્યાદિ, તે આર્ય સુધર્મસ્વામી અણગાર બલયુક્ત, વિનયસંપન્ન તથા લાઘવગુણવિશિષ્ટ હતા, દ્રવ્ય અને ભાવની અપેક્ષા લાઘવ બે પ્રકારનું છે. બહુ જ ઘોડી ઉપધિ—ઉપકરણ રાખવું તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ લાઘવગુણ છે. ત્રણ ગૌરવથી રહિત થવું તે ભાવની અપેક્ષાએ લાઘવગુણ છે. તપશ્ચર્યા આદિના પ્રભાવથી જે તેજ પ્રગટ થાય છે તે ઓજ, તથા તેજોલેશ્યાથી ઉત્પન્ન શારીરિક પ્રકાશ તે તેજ કહેવાય છે, શ્રીસુધર્મા સ્વામી એ બન્નેથી સમન્વિત હતા. એટલે ઓજસ્વી અને તેજસ્વી હતા. વચસ્વી હતા—તેમના વચનો પર તમામ પ્રાણિઓના હૃદયમાં સ્નેહ હતો; જે તેમના તે વચનોથી સૌનું સદા હિત થતું હતું, કોઈપણ વખત તેઓ ભાવ

जितक्रोधमानमायालोभः=क्रोधादिकषायविजयीत्यर्थः, जीविताऽऽशमरणभय-
विप्रमुक्तः, पुनस्तद्वर्णनमाह - 'चउदसपुव्वी' चतुर्दशपूर्वी = चतुर्दशपूर्वधारी
'चउनाणोवगए' चतुर्ज्ञानोपगतः= केवलवर्जितमत्यादिचतुर्ज्ञानवान्, 'पंचहिं
अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे' पञ्चभिरनगारशतैः सार्धं संपरिवृतः 'पुव्वानुपुव्वि'
पूर्वानुपूर्व्या = तीर्थकरोक्तपरम्परया, 'चरमाणे' चरन्=विहरन् 'जाव' यावत्-
ग्रामानुग्रामं द्रवन्नित्यर्थः, 'जेणेव पुण्णभदे वेइए तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता'
यत्रैव पूर्णभद्रं चैत्यं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'अहापडिख्वं' यथाप्रतिरूपं=
साधुकल्प्यम् 'जाव' यावत्, यावच्छब्देन - अवग्रहम्=आज्ञाम् अवगृह्य संयमेन
तपसा चात्मानं भावयन् - इत्यर्थस्य संग्रहः, 'विहरइ' विहरति ।

'परिसा निग्गया' परिषन्निर्गता=श्रीसुधर्मस्वामिनं वन्दितुं धर्मकथा-

उन वचनों से सदा हित होता था, कभी वे सावद्य वचन नहीं
बोलते थे । वे यशस्वी थे-उनका यश सर्वत्र प्रसिद्ध था । वे मुनिराज
क्रोध, मान, माया और लोभ के सर्वथा विजयी थे । उन्हें न जीवन
से मोह था और न मरण से भय ही, जीवन और मरण के
प्रति उनके हृदय में सदा समभाव था । न वे जीविताशंसी थे और
न मरणाशंसी ही । ये ग्यारह अंग और चौदह पूर्व के धारी, तथा
मतिज्ञान, श्रुतज्ञान अवधिज्ञान और मनःपर्ययज्ञान, इन चार ज्ञानों
से सुशोभित थे ।

उस उद्यान में पधार कर मुनिकल्प के अनुसार अवग्रह-
आज्ञा लेकर उतरे, और तप-संयम से अपनी आत्माको भावित
करते हुए विचरने लगे ।

वचन ओलता नहि. ते यशस्वी हुता-तेमनुं यश सर्वत्र प्रसिद्ध हुतुं. ते मुनिराजे
क्रोध, मान, माया अने दोषने सर्वथा छुती दीधा हुता. तेमने छवन उपर मोड
के भरण प्रति लय न हुतो. छवन अने भरण प्रति तेमना हृदयमां दुमेशां समलाव
हुतो. ते छविताशंसी न हुता अने भरणशंसी पणु न हुता. ते अगियार अंग
अने चौद पूर्वोनां ज्ञान धरावनार, तथा मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, अने
मनःपर्ययज्ञान, अने चार ज्ञानोथी सुशोभित हुता.

ते उद्यानमां पधारीने मुनिकल्प अनुसार अवग्रह-आज्ञा लधने उतर्या, अने तप-
संयमथी पोताना आत्माने लावित करता थका विचरवा लाग्या.

(परिसा निग्गया) अंपानगरीना निवासी जनोने 'सुधर्मा स्वामी आ
उद्यानमां पधार्या छे' तेवा अणर भल्या के ओटलाभां परिषद (माणुसोना समुदाय)

श्रवणार्थं च परिषद्=वृन्दरूपेण जनसंहतिर्नगराभिर्गता=निःसृता, पञ्चविधा-
भिगमपुरस्सरं तत्र समागताच । एवमत्र योजना-धर्मः कथितः=तेन सुधर्म-
स्वामिना धर्म उपदिष्टः । 'धम्मं सोच्चा निसम्म जामेव दिस्सि पाउब्भूया
तामेव दिस्सि पडिगया' धर्मं श्रुत्वा निशम्य यस्या एव दिशः परिषद्
प्रादुर्भूता=आगता तामेव दिशं प्रतिगता ॥ सू. १ ॥

(परिसा निग्गया) चंपानगरी के निवासियों को ज्यों ही
सुधर्मा स्वामी के उस उद्यान में आने की खबर मिली कि इतने में
ही जनपरिषद् उनकी वंदना और उनसे धर्म श्रवण करने के लिये
बड़ी उमंग से अपने २ स्थान से प्रस्थान कर उस उद्यान में पांच
प्रकार के अभिगमपूर्वक एकत्रित हुई । सुधर्मास्वामी ने आई हुई
उस परिषद् को धर्मदेशना दी । (धम्मं सोच्चा निसम्म जामेव दिस्सि
पाउब्भूया तामेव दिस्सि पडिगया) धर्म सुनकर परिषद् के जन अपने
२ स्थान पर गये ।

भावार्थ—अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में चंपा नाम की
एक नगरी थी, जो अपनी अनुपम कांति और प्रभाव से प्रसिद्ध
थी, जिस में आकाशतलचुम्बी बड़े २ सुन्दर महल और मकान
बने थे । जहाँ की जनता हरएक प्रकार से संपन्न और सुखी थी ।
शांति का जहाँ एकछत्र राज्य छाया हुआ था । जिस में ऐसा कोई
सा भी स्थान नहीं था जो निर्जन हो । हरतरह से यह नगरी
सुखी और लक्ष्मी से हरी-भरी थी । इसके बाहर ईशान-कोण में
एक बहुत प्राचीन पूर्णभद्र नामका मनोहर उद्यान था, जो देखने-

तेमने वंदना तेमन तेमनाथी धर्म सांलणवा भाटे अहुं उमंगथी पोताना स्थानथी
प्रयाणु करीने ते उद्यानमां पांच प्रकारना अभिगम-पूर्वक एकत्र थछ. सुधर्मास्वामीये
आवेली आ परिषदने धर्मदेशना आपी. (धम्मं सोच्चा निसम्म जामेव दिस्सि
पाउब्भूया तामेव दिस्सि पडिगया) धर्म सांलणीने ते परिषद पोतपोताना स्थाने गछ.

भावार्थ—अवसर्पिणी कालना योथा आशामां चंपा नामनी अक नगरी छती,
जे पोतानी अनुपम कांति अने प्रभावथी प्रसिद्ध छती. जेमां आकाशने स्पर्श
करता होय तेवा भोटा भोटा सुन्दर महल अने मकान अनेलां छतां. त्यांनी जनता
तमाभ प्रकारथी संपन्न अने सुखी छती. शांतितुं जयां अकछत्र राज्य छतुं. जेमां
भाणुस-वन्ती विनातुं कोछ पणु स्थान भाळी न छतुं. तमाभ प्रकारथी
आ नगरी सुखी अने लक्ष्मीथी हरी-भरी छती. ते नगरीनी अहार ईशान कोणमां
अहुं प्राचीन पूर्णभद्र नामने मनोहर उद्यान (अगीया) छतुं, जे उद्यान

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समणं अज्जसुहम्मस्स अंतेवासी
अज्जजंबू णामं अणगारे सत्तुस्सेहे जहा गोयमसामी तहा जाव
झाणकोटोवगए विहरइ । तए णं अज्जजंबू णामं अणगारे
जायसड्ढे जाव जेणेव अज्जसुहम्मे अणगारे तेणेव उवागए,
तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ णमंसइ, वंदित्ता
णमंसित्ता जाव पज्जुवासइ, पज्जुवासित्ता एवं वयासी-जइ णं
भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दसमस्स अंगस्स
पण्हावागरणाणं अयमट्ठे पण्णत्ते, एक्कारसमस्स णं भंते ! अंगस्स
विवागसुयस्य समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ? । तए णं

वालों के मन को अपनी ओर बलात् आकृष्ट कर लेता था । जहां
छह ऋतुओं का निवास जनता को सब प्रकारसे सुखित और शांति
प्रदान करता रहता था । एक समय की बात है कि-ग्रामानुग्राम
विहार करते हुए श्री सुधर्मा स्वामी, जो कि अनेक गुण-गणोंसे
मण्डित, शांत, दांत और चतुर्दशपूर्वके धारी थे, उस उद्यान में
अपने ५०० शिष्यों सहित पधारे । नगरनिवासियों को ज्योंही इस
उद्यान में सुधर्मा स्वामी के पधारनेकी खबर पडी त्योंही नागरिक
जन सब के सब उनके वंदन, दर्शन एवं उनसे धर्मश्रवण
करने के निमित्त बड़ी ही उत्कंठा से वहां पर आये, सुधर्मा
स्वामीने धर्मका उपदेश दिया, उपदेश सुनकर वे सब अपने
अपने स्थान गये ॥ सू० १ ॥

(अंगीशे) जेनार भाणुसना मनने पोतानी तरक्क आकर्षण करतुं હતું.
જ્યાં છ ઋતુઓ નગરીની પ્રજાને સર્વ પ્રકારે સુખ અને શાંતિ આપતી હતી.
એક સમયની વાત છે કે ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા શ્રીસુધર્માસ્વામી કે જે અનેક
ગુણ-ગણોથી શોભતા, શાંત, દાંત, અને ચૌદ પૂર્વના ધારણ કરનાર હતા.
તેઓ તે ઉદ્યાનમાં પોતાના પાંચસો શિષ્યો સહિત પધાર્યા. નગરનિવાસીઓને જે વખતે
આ ઉદ્યાનમાં સુધર્મા સ્વામીના પધારવાની ખબર પડી તેજ વખતે નગરીના તમામ
માણસો તેમને વંદન, દર્શન અને તેમના પાસેથી ધર્મશ્રવણ કરવાના નિમિત્તથી બહુજ
ઉત્કંઠાથી ત્યાં ગયા. સુધર્મા સ્વામીએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, ઉપદેશ સાંભળી તે સૌ
પોતપોતાના સ્થાન પર ગયા. (સૂ. ૧)

अज्जसुहम्मस्से अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी-एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं एक्कारसमस्स अंगस्स विवाग-सुयस्स दो सुयक्खंधा पणत्ता, तं जहा-दुर्हाविवागा य, सुहविवागा य ॥ सू० २ ॥

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘अज्जसुहम्मस्स’ आर्यसुधर्मणः=आर्यस्य सुधर्मस्वामिनोऽनगारस्य ‘अंतेवासी’ अन्तेवासी=शिष्यः, ‘अज्जजंबू णामं अणगारे’ आर्यजम्बूर्नामाऽनगारः, अस्य ‘विहरती’-त्यत्रान्वयः । स कीदृशः? इत्याह-‘सत्तुस्सेहे’ सप्तोत्सेधः=सप्तहस्त-प्रमाणशरीर इत्यर्थः । ‘जहा गोयमसामी तहा’ यथा गौतमस्वामी तथा=गौतमस्वामी प्रथमगणधरो यथा भगवतीसूत्रे वर्णितस्तथायं वर्णनीय इत्यर्थः, ‘जाव’ यावत् यावच्छब्देन-‘समचउरंससंठाणसंठिए, वज्जरिसहनारायसंघयणे, कणगपुल्लगनिघसपम्हगोरे, उग्गतवे, दित्ततवे तत्ततवे, महातवे, उराले, घोरे, घोर-

“ तेणं कालेणं ” इत्यादि ।

(तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्जसुहम्मस्स अंतेवासी अज्ज-जंबू णामं अणगारे) उस काल में और उस समय में आर्य सुधर्मा स्वामी के शिष्य श्रीजम्बूस्वामी कि जिनके (सत्तुस्सेहे) शरीर की उंचाई सात हाथ की थी (जहा गोयमसामी तहा जाव) भगवती सूत्र में प्रथम गणधर श्रीगौतमस्वामी का जिस प्रकार वर्णन किया गया है इसी प्रकार इनका भी वर्णन समझना चाहिये । सूत्रस्थ “ जाव ” यह पद “ समचउरंससंठाणसंठिए, वज्जरिसहनारायसंघयणे, कणगपुल्लगनि-घसपम्हगोरे, उग्गतवे, दित्ततवे, तत्ततवे महातवे, उराले, घोरे घोरव्वए, घोरगुणे,

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

(तेणं कालेणं तेणं समएणं अज्जसुहम्मस्स अंतेवासी अज्जजंबू णामं अणगारे) ते क्षणमां अने ते समयमां आर्य सुधर्मा स्वामीना शिष्य श्रीजम्बू स्वामी हुता. तेमना शरीरनी उंचाई सात हाथ हुती. भगवती सूत्रमां प्रथम गणधर श्री गौतम स्वामीनुं ने प्रमाणे वर्णन कियुं छे. ते प्रमाणे जम्बू स्वामीनुं वर्णन समज्जुं लेधये. सूत्रमां ‘जाव’ अये पदः ‘समचउरंससंठाणसंठिए, वज्जरिसह-नारायसंघयणे, कणगपुल्लगनिघसपम्हगोरे, उग्गतवे, दित्ततवे, तत्ततवे, महातवे, , घोरे, घोरव्वए, घोरगुणे, घोरतवस्सी, घोरवंभचेरवासी, उच्छूढसरीरे

ઘ્વણ, ઘોરગુણે, ઘોરતવસ્સી, ઘોરબંધવેરવાસે, ઉચ્છ્રૂઢસરીરે, સંસ્થિત્તવિઝલતેઝલેસ્સે, ઝડ્ઢંજાણુ, અહોસિરે, કયંજલિપુઢે, ઉક્કુડાસણે' ઇત્યેષાં સંગ્રહઃ । અસ્ય વ્યાખ્યા-સમચતુરસ્ત્રસંસ્થાનસંસ્થિતઃ-સમાઃ=તુલ્યાઃ-અન્યૂનાધિકાઃ, ચતસ્રોઽસ્રયઃ=હસ્ત-પાદોપર્યધોરૂપાશ્ચત્વારોઽપિ વિભાગાઃ (શુભલક્ષણોપેતાઃ) યસ્ય સંસ્થાનસ્ય તત્ સમચતુરસ્ત્ર=તુલ્યારોહપરિણાહં, તચ્ચ સંસ્થાનમ્=આકારવિશેષ ઇતિ સમચતુરસ્ત્ર-સંસ્થાનમ્, તેન સંસ્થિતઃ-સમચતુરસ્ત્રસંસ્થાનસંસ્થિતઃ । તથા વજ્રર્ષભનારાચસંહનનઃ-નારાચમ્=ઉભયતો મર્કટબન્ધઃ, ઋષભઃ=તદુપરિ વેષ્ટનપટ્ટાકૃતિકોઽસ્થિવિશેષઃ, વજ્રં=કીલિકાઽસ્થિ-ઉભયમસ્થિ દૃઢીકર્તુ તદ્વેધકમસ્થિ, તેષાં સમાહારઃ, તદ્રૂપં સંહનનમ્=અસ્થાં બન્ધવિશેષો યસ્ય સ વજ્રર્ષભનારાચસંહનનઃ । કનકપુલકનિકષ-

ઘોરતવસ્સી, ઘોરબંધવેરવાસી, ઉચ્છ્રૂઢસરીરે સંસ્થિત્તવિઝલતેઝલેસ્સે, ઝડ્ઢંજાણુ, અહોસિરે, કયંજલિપુઢે ઉક્કુડાસણે" इन सब विशेषणों का सूचक है । इन सबका अर्थ इस प्रकार है- वे आर्य जम्बूस्वामी अनगार समचतुरस्त्रसंस्थानविशिष्ट थे । जिसमें हस्त, पाद, एवं ऊपर और नीचे के शरीर के विभाग न न्यून हो और न अपने प्रमाण से अधिक हो, वह समचतुस्त्रसंस्थान है । छह संस्थानों में से यह प्रथम संस्थान है । वज्रर्षभनाराचसंहनन से वे युक्त थे । आजू-बाजू दोनों ओर मर्कटबंध का नाम नाराच, उसके ऊपर वेष्टनपट्टककी आकृति जैसी जो हड्डीविशेष है वह ऋषभ, दोनों हड्डियों को दृढ करने के लिये कील जैसी हड्डी का नाम वज्र है । इस संहनन में वज्र के समान हाड, वज्र के समान वेष्टन और वज्र के समान कीलियां होती हैं । यह सब से उत्तम प्रकारका शरीर का बांधा है । इसमें

સંસ્થિત્તવિઝલતેઝલેસ્સે, ઝડ્ઢંજાણુ, અહોસિરે, કયંજલિપુઢે, ઉક્કુડાસણે' આ સર્વ વિશેષણોના સૂચક છે. તે સર્વનો અર્થ આ પ્રમાણે છે-તે આર્ય જમ્બૂ-સ્વામી અણગાર સમચતુરસ્ત્રસંસ્થાનવિશિષ્ટ હતા. હાથ, પગ તથા ઉપર અને નીચેના શરીરનો કોઈપણ ભાગ પોતાના પ્રમાણથી ન્યૂનાધિક ન હોય તે સમચતુરસ્ત્રસંસ્થાન કહેવાય છે. છ સંસ્થાનોમાં એ પ્રથમ સંસ્થાન છે. વજ્રઋષભનારાચસંહનનથી તે યુક્ત હતા. આળુ-ખાળુ બન્ને તરફ જે મર્કટબંધ તેનું નામ નારાચ છે, તેના ઉપર વેષ્ટનપટ્ટકની આકૃતિ જેવું જે હાડકું હોય છે તે ઋષભ છે, બન્ને હાડકાંબોને મળખૂત કરવા માટે કીલ-ખીલા જેવા હાડકાંનું નામ વજ્ર છે. આ સંહનનમાં વજ્ર સમાન હાડકાં, વજ્ર સમાન વેષ્ટન-આચ્છાદન અને વજ્ર સમાન ખીલીઓ હોય છે. એ સૌથી ઉત્તમ પ્રકારના શરીરના બાંધા છે. તેમાં આળુખાળુનાં બન્ને હાડકાં પરસ્પરમાં

પદ્મગૌરઃ-કનકસ્ય=સુવર્ણસ્ય, પુલકઃ=ચ્છલં તસ્ય નિકષઃ=શાણનિષ્ઠાસ્ત્રેષ્વા,
'પદ્મ' શબ્દેન પદ્મકિન્નલકં ગૃહ્યતે, પદ્મં=પદ્મકિન્નલકં ચ તદ્વદ્ ગૌર ઇતિ । યદ્વા-
કનકસ્ય=સુવર્ણસ્ય પુલકઃ=સારો વર્ણાતિશયસ્તત્પ્રધાનો યો નિકષઃ=શાણનિ-
ષ્ઠાસુવર્ણરેષ્વા, તસ્ય યત્ પદ્મ=બહુલત્વં તદ્વદ્ ગૌરઃ-શાણનિષ્ઠાઽનેકસુવર્ણરેષ્વા-
વચ્ચાકચિક્વયયુક્તગૌરશરીરઃ । ઉગ્રતપાઃ-ઉગ્રં=વિશુદ્ધં પ્રવૃદ્ધપરિણામવત્ત્વાત્,
પારણાદૌ વિચિત્રાભિગ્રહવત્ત્વાચ્ચ અપ્રવૃણ્યં તપઃ=અનશનાદિ દ્વાદશવિધં યસ્ય સ

આંજૂ-બાજૂ કે દોનોં હાડ પરસ્પર મેં જુડે હુએ રહતે હૈં । इन दोनों को आरपार जोड़ने वाली बज्रखील होती है । इनका शारीरिक सौन्दर्य भी सुवर्ण के भीतरी भाग की, कसौटी पर कसी गई रेखा के समान अधिक उज्ज्वल और कमल के केसर के तुल्य चमकीला एवं गौरवर्ण का था । कसौटी पर सुवर्ण की रेखा जैसे अधिक उज्ज्वल और चमकीली नजर आती है, और कमल के केसर जैसे अधिक मनोमोहक होता है, ये दोनों वस्तुएँ पीतवर्ण गौरवर्ण होती हैं, जैसे इनमें अधिक कांति रहती है उसी प्रकार जम्बूस्वामी का शरीर भी अधिक सतेज और चमकीला था । अतिशय अर्थ में भी 'पुलक' शब्द का प्रयोग होता है । शाण पर बार २ एक ही जगह सोने की मिली हुई रेखाएँ जिस प्रकार अधिक से अधिक चमकीलीं होतीं हैं उसी प्रकार उनका वह शरीर भी अधिक से अधिक चमकता था, गौरवर्णयुक्त वह शरीर भी खूब जगमगाता था । अनशन आदि १२ बारह प्रकार की तपस्या करने में उनके परिणाम सदा उत्तरोत्तर वृद्धियुक्त रहा करते थे, तथा पारणाके

નેડાએલાં નહે છે. એ બંનેને આરપાર નેડનરી વજ્ર ખીલી હોય છે. તેનું શારીરિક સૌન્દર્ય પણ સોનાના અંદરના લાગને કસોટી પર કસતાં જે રેખા દેખાય છે તેના સમાન અધિક ઉજ્જવલ અને કમલના કેસર તુલ્ય ચમકતું એ પ્રમાણે ગૌર વર્ણનું હતું. એ બંને વસ્તુ પીતલવર્ણ અને ગૌરવર્ણ હોય છે જેવી તેમાં બહુજાં કાંતિ નહે છે, એ પ્રમાણે જંબૂ સ્વામીનું શરીર પણ અધિક તેજસ્વી અને પ્રકાશમાન હતું. અતિશય અર્થમાં પણ 'પુલક' શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે. કસોટીના પથ્થર પર વારંવાર એકજ જગ્યાએ મળેલી સોનાની રેખાઓ જે પ્રમાણે અધિકથી અધિક, ચમકતી હોય છે તે પ્રમાણે તેમનું શરીર પણ વધારેમાં વધારે ચમકતું હતું, ગૌરવર્ણયુક્ત તે શરીર પણ ખૂબ પ્રકાશતું હતું. અનશન આદિ બાર પ્રકારની તપસ્યા કરવામાં તેમના મુદતના પરિણામ હંમેશાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિયુક્ત રહ્યા કરતા, તથા પારણાના દિવસે પણ

तथा, तीव्रतपोधारीत्यर्थः; दीप्ततपाः=दीप्तं कर्मवनदाहकत्वेनाग्निवज्ज्वलत्तेजस्कं तपो यस्य स तथा, तप्ततपाः-तप्तं=तापितं तपो येन स तप्ततपाः । तादृशं तपस्तप्तं, येन ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्म भस्मीभवति, कर्मनिर्जरणार्थं तपस्यावानित्यर्थः । महातपाः-महत्=बृहत् प्रशस्तं वा तपो यस्य स तथा । उदारः=सकलजीवैः सह मैत्रीभावात् । घोरः=परिषहोपसर्गकषायशत्रुप्रणाशविधौ भयानकः । घोरव्रतः-घोरं=कातरैर्दुश्चरं व्रतं=सम्यक्त्वशीलादिकं यस्य स तथा । घोरतपस्वी=घोरैः तपोभिः

दिवस में भी वे अनेक प्रकारके अभिग्रह करते थे, इसलिये उनकी तपस्या में किसी भी प्रकार से हीनता नहीं आने पाती थी, इसलिये वे उग्रतपस्वी थे-तीव्र तपों के तपने वाले थे । कर्मरूपी वन का विनाशक होने से अग्नि की तरह उनका तप अधिक प्रज्वलित था । अग्नि जिस प्रकार वन को भस्मसात् करती हुई आगे २ अधिक सतेज होती है, ठीक इसी प्रकार इनकी तपश्चर्या भी कर्मरूपी वन को दग्ध करने में प्रदीप्त थी । उनकी तपस्या से ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्मों की प्रतिक्षण निर्जरा होती थी । इससे अविपाक-निर्जरा के वे अधिकरूप में धनी थे, यह बात स्पष्ट होती है । तपश्चर्या उनकी बृहत् एवं प्रशस्त थी । समस्त संसारी जीवों के साथ उनका मैत्रीभाव था । वे परीषह और उपसर्गों के विजयी थे । कषायरूप शत्रुओं के मर्दन करने में वे अतिशय धीर थे । कायरों से दुश्चर सम्यक्त्व एवं शील आदि व्रतों के वे आराधक थे । वे घोरतपस्वी

अनेक प्रकारना अभिग्रह ते करता हुता, तेथी तेमनी तपस्यामां पणु डोष्ठ प्रकारनी आभी-उणुप आवती नडि, तेथी ते उग्रतपस्वी हुता. तीव्र तपोना करनारा हुता. कर्मरूपी वनना विनाशक होवाथी अग्नि प्रमाणे तेमनुं तप अधिक प्रज्वलित हुतुं. अग्नि ने प्रमाणे वनने पाणी लस्म करी नांणीने आगण आगण सतेज थतो ज्ञय छे ते प्रमाणे तेमनी तपश्चर्या पणु कर्मरूपी वनने पाणवामां प्रदीप्त हुती. तेमनी तपस्याथी ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्मोनी प्रतिक्षण निर्जरा थती हुती, ते कारणुथी अविपाक निर्जराना अधिक रूपमां धनिक हुता, ये बात स्पष्ट छे. तेमनी तपश्चर्या विशेष एवं वज्राणुवा लायक हुती. सर्वसंसारी जीवोनी साथे तेमने मैत्रीभाव हुतो. तेमणे परिषहो अने उपसर्गो पर विजय भेजव्यो हुतो. कषायरूप शत्रुओनु मर्दन करवामां तेओ अतिशय धीर पुरुष हुता. कायर जीवोने कठिन ज्ञाता सम्यक्त्व अने शील आदि व्रतोना ते आराधक हुता. घोरतपस्वी हुता. घोरप्रहारायी हुता. प्रहाराय

તપસ્વી । ધોરબ્રહ્મચર્યવાસી-ધોરમ્=અલ્પસત્ત્વદુશ્વરત્વેનદારુણંયદ્ બ્રહ્મચર્યં, તત્ર વસ્તું
 શીલં યસ્ય સ તથા, ઉચ્છૂદશરીરઃ-ઉચ્છૂદં=ત્યક્તં શરીરં=શરીરશોભાકરણં યેન સ
 તથા, શોભનાર્થશરીરસંસ્કારપરિત્યાગીત્યર્થઃ । સંક્ષિપ્તવિપુલતેજોલેશ્યઃ-સંક્ષિપ્તા=
 શરીરાન્તર્ગતત્વેન સંકુચિતા, વિપુલા=વિસ્તીર્ણા-અનેકયોજનપરિમિતક્ષેત્રગતવસ્તુ-
 ભસ્મીકરણસમર્થા તેજોલેશ્યા=વિશિષ્ટપોજનિતલબ્ધિવિશેષસમુત્પન્નતેજોજ્વાલા
 યસ્ય સ તથા, શરીરાન્તર્લીનતેજોલેશ્યાવાનિત્યર્થઃ । ઊર્ધ્વજાનુઃ-ઊર્ધ્વે
 જાનુની યસ્ય સ તથા । અધઃશિરાઃ=નતમસ્તકઃ, ઇતસ્તતશ્ચક્ષુર્વ્યાપારં નિવર્ત્ય
 નિયમિતભૂમિભાગનિયતદ્દિશિરિત્યર્થઃ । કૃતાઙ્ગલિપુટઃ=મસ્તકન્યસ્તસંપુટીકૃતહસ્તઃ ।
 ઉત્કુટાસનઃ=ઉત્કુટં=ભૂમાવલગ્નપુતમ્ આસનં યસ્ય સ તથા, ભૂમદેશાસ્પૃષ્ઠ-
 પુતતયોપવિષ્ટઃ । ધ્યાનકોઠોપગતઃ-ધ્યાનં=ધર્મધ્યાનં શુદ્ધધ્યાનં ચ, તદેવ કોઠઃ=

થે, ધોરબ્રહ્મચારી થે-બ્રહ્મચર્ય જૈસે મહાન કઠિન વ્રત કે મન, વચન,
 ઓર કાયા સે પાલન કરને વાલે થે । શારીરિક શોભા કી ઓર
 ડનકા વિલકુલ મી લક્ષ્ય નહીં થા । શરીર કે મીતર હી ડન્હોં ને
 તેજોલેશ્યા કો સંવૃત કર રખા થા, બાહર મેં ડસકા ડન્હોંને કહીં
 પર મી કિસી મી સમય ડપયોગ નહીં કિયા । ડસ લેશ્યા કી
 પ્રાપ્તિ જીવોં કો વિશિષ્ટ તપસ્યા દ્વારા હી હોતી હૈ । યહ તેજોલેશ્યા
 ડનેક યોજનતક ક્ષેત્રસ્થ વસ્તુઓં કા સંહાર કરનેવાલી હોતી હૈ ।
 ડોનોં ઘુટનોં કો ડંચે કરકે નતમસ્તક હોકર રહતે થે । મસ્તક પર
 ડન્હોંને અંજલી કર રખી થી । વે ઉત્કુટાસન વાલે થે-જિસ આસન
 મેં વૈઠક જમીન કો સ્પર્શ નહીં કરતી હૈ, કિન્તુ ડાનોં પૈરોં કે
 સહારે વૈઠા જાતા હૈ ડસકા નામ ઉત્કુટ-આસન હૈ । તથા જિસ
 પ્રકાર કોઠે કે મીતર રખા હુઆ ધાન્ય આદિ જહાં-તહાં બિચર

જેવા મહાન વ્રતનું મન, વચન અને કાયાથી પાલન કરનાર હતા. શારીરિક શોભા
 તરફ તેમનું બિલકુલ લક્ષ્ય જ ન હતું, શરીરની અંદરજ તેમણે તેજોલેશ્યાને ગોપવી
 રાખી હતી, બહારમાં તેમણે તેના કોઈ સ્થળે અને કોઈ સમયે ડપયોગ કર્યો ન હતો.
 આ લેશ્યાની પ્રાપ્તિ જીવોને વિશિષ્ટ તપસ્યા દ્વારાજ પ્રાપ્ત થાય છે. આ તેજોલેશ્યા
 અનેક યોજન સુધી ક્ષેત્રસ્થ વસ્તુઓના સંહાર કરનારી હોય છે. તેઓ બન્ને ઘુટણોને
 ડચે રાખી નતમસ્તક થઈને રહેતા હતા. તેમણે મસ્તક-માથાપર અંજલી કરી (મેં હાથ
 બેઠેલા રાખી) હતી. તે ઉત્કુટાસનવાળા હતા. જે આસનમાં બેઠક જમીનનો
 સ્પર્શ કરતી નથી પરંતુ બન્ને પગના આધારે બેસાય છે, તેનું નામ ઉત્કુટાસન
 છે. તથા જે પ્રમાણે કોઠામાં રાખેલું અનાજ આદિ જ્યાં ત્યાં ખરાબ થઈને

कुशलो ध्यानकोष्ठः, तमुपगतो ध्यानकोष्ठोपगतः, यथा कोष्ठगतं धान्यं विकीर्णं न भवति, तथैव ध्यानत इन्द्रियान्तःकरणवृत्तयो बहिर्न यान्तीति भावः, नियन्त्रितचित्तवृत्तिमानित्यर्थः । 'विहरइ' अत्रैवं योजना-संयमेन तपसा चाऽऽत्मानं भावयन् विहरति=आस्ते स्म ।

ततः खलु आर्यजम्बूनामाऽनगारो यत्रैवार्यसुधर्माऽनगारस्तत्रैवोपागत इत्यन्वयः । स जम्बूनामाऽनगारः कीदृशः? इत्याह—'जायसइदे' जातश्रद्धः—जाता=प्रागभूता, संप्रति सामान्येन प्रवृत्ता, श्रद्धा=तत्त्वनिर्णयविषयिका वाञ्छा

कर खराब नहीं हो सकता है तथा सुरक्षित बना रहता है, ठीक इसी प्रकारसे जिनकी इन्द्रिय और मनकी वृत्ति धर्म और शुद्ध ध्यान के बल से बाह्य व्यापार से निवृत्त होकर अन्तर्मुखी बनी हुई थी । इस प्रकार उग्रतपस्यावाले, दीप्ततपवाले, तप्ततपवाले, महातपवाले, उदार-सभी जीवों के साथ मैत्री रखने वाले, घोर और घोरव्रतवाले, घोरगुणवाले, घोरतपस्यावाले, घोरब्रह्मचर्यव्रतवाले, उच्छृङ्खलशरीरवाले-शरीर की ममता नहीं करनेवाले, विपुल तेजोलेश्या का संवरण करनेवाले, ऊर्ध्वजानुसंपन्न, अधोमस्तकयुक्त, अञ्जलिविशिष्ट और ध्यानस्थ होकर संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए विराजमान थे ।

वे श्री आर्यजम्बू-स्वामी अनगार ग्यारहवें अंग के भाव पूछने के अभिप्राय से जहाँ श्री सुधर्मास्वामी विराजमान थे वहाँ पर पहुँचे । वे (जम्बू स्वामी) कैसे थे? सो कहते हैं— "जायसइदे"

विभ्रम नहि जाता सुरक्षित रहे छे, तेज प्रभाणे जेनी इन्द्रियो अने मननी वृत्ति, धर्म अने शुद्ध ध्यानना गणथी गहारना व्यापारथी निवृत्त थधने अन्तर्मुखी अनी रही હતી. એ પ્રમાણે ઉગ્રતપસ્યાવાળા, દીપ્તતપવાળા, તપ્તતપવાળા, મહાતપવાળા, ઉદાર-સહુ જીવોની સાથે મૈત્રી રાખવાવાળા, ઘોરવ્રતવાળા, ઘોરગુણવાળા, ઘોરતપસ્યાવાળા, ઘોરબ્રહ્મચર્યવ્રતવાળા ઉચ્છ્રદશરીરવાળા, અર્થાત્-શરીરની મમતા નહિ કરવા વાળા, તેજોલેશ્યાના સંવરણ કરવા વાળા, ઉર્ધ્વજાનુસંપન્ન, અધોમસ્તક-(નીચા મસ્તક વડે) યુક્ત, અંજલીસહિત અને ધ્યાનસ્થ થઇને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા બિરાજમાન હતા.

તે આર્ય જંબૂસ્વામી અણગાર અગિયારમાં અંગના ભાવ પૂછવાના અભિપ્રાયથી જ્યાં શ્રીસુધર્માસ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચ્યા. તે (જંબૂસ્વામી) કેવા હતા તે

यस्य स तथा, वक्ष्यमाणतत्त्वजिज्ञासावानित्यर्थः, 'जायसंसङ्' जातसंशयः—
जातः=प्रवृत्तः संशयो यस्य स तथा। दशमाङ्गे प्रश्नव्याकरणसूत्रे भगवत्प्रोक्त-
मास्रवसंवरयोः स्वरूपं धर्माचार्यसमीपे श्रुतं, तद्विपाकविषये संशयोत्पत्त्या जात-
संशय इति भावः। 'जायकोउहले' जातकुतूहलः—जातं=प्रवृत्तं कुतूहलम्=
'मत्प्रश्नस्य कीदृशमुत्तरं मम धर्माचार्यो वक्ष्यती'—ति रूपम् औत्सुक्यं यस्य स तथा,
तच्छ्रोतुमौत्सुक्यवानित्यर्थः। 'उत्पन्नसङ्दे' उत्पन्नश्रद्धः=उत्पन्ना—विशेषेण उत्कृष्ट-
तया जाता श्रद्धा यस्य स तथा, यद्वा—श्रद्धायाः स्वरूपस्य तिरोहितत्वे जातश्रद्धः,

पहिले नहीं जाग्रत हुई वह अब सामान्यरूपसे तत्त्वों के विपाक का
निर्णय करने के लिये जिनकी वांछा जगी थी। 'जायसङ्दे' पद
के साथ का 'जाव' यावत् शब्द—"जातसंशयः, समुत्पन्नश्रद्धः, समु-
न्नसंशयः, समुत्पन्नकुतूहलः" इन अन्य विशेषणों का सूचक है, इनका
अर्थ इस प्रकार है—'जातसंशयः' श्रीजम्बूस्वामी पहिले भगवान
द्वारा प्रतिपादित दशम अंग प्रश्नव्याकरण नामक सूत्र में आस्रव
और संवर के भाव श्रीसुधर्मा स्वामी के पास सुना था; अतः
उनके विपाक के विषय में उन्हें संशय की उत्पत्ति हुई। 'जातकुतूहलः'
जब उन्हें उस विषय में शंका उत्पन्न हुई तब 'मेरी शंकाका
समाधान धर्माचार्य किस रूपमें करेंगे'—इस बातकी उनके
चित्त में उत्कंठा जगी थी। "उत्पन्नश्रद्धः, उत्पन्नसंशयः, उत्पन्न-
कुतूहलः" ये पद यद्यपि पूर्वोक्त इन "जातश्रद्धः, जातसंशयः, जातकुतूहलः"

कडे છે 'जायसङ्दे' प्रथम નહિ જાગ્રત થયેલી તે હવે સામાન્યરૂપથી તત્ત્વોના નિર્ણય
કરવા માટે એની ઇચ્છા જાગી હતી. 'जायसङ्दे' पद साथेना 'जाव' यावत्-शब्द
'जातसंशयः, जातकुतूहलः, उत्पन्नश्रद्धः, उत्पन्नसंशयः, उत्पन्नकुतूहलः, संजात-
श्रद्धः, संजातसंशयः, संजातकुतूहलः, समुत्पन्नश्रद्धः, समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्न-
कुतूहलः' એ બીજા વિશેષણોનો સૂચક છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે,—'जातसंशयः' श्री
जम्बूस्वामी प्रथम. भगवान द्वारा प्रतिपादित दशम अंग प्रश्नव्याकरण नामक सूत्रमा
आस्रव અને संवरना भाव श्री सुधर्मा स्वामी पास सुनाया होता. तेना विपाकना विषयमा
तेमने संशयनी उत्पत्ति थछ. 'जातकुतूहलः' तेमने न्याये ते विषयमा उत्कंठा उत्पन्न थछ
त्याये 'मादी शंका' समाधान धर्माचार्य पासथी डेवी रीते मने मण्णेशे? ये बातनी तेमना
चित्तमा उत्कंठा जगी હતી. 'उत्पन्नश्रद्धः, उत्पन्नसंशयः, उत्पन्नकुतूहलः' એ પદ એ

તસ્યાઃ સ્વરૂપસ્ય પ્રાદુર્ભાવે તુ ઉત્પન્નશ્રદ્ધા इति भावः । एवम् ‘उत्पन्नसंसर्ग,
उत्पन्नकोउहल्ले’-उत्पन्नसंशयः, उत्पन्नकुतूहलः इति । ‘संजायसद्भे, संजायसंसर्ग,
संजायकोउहल्ले’-संजातश्रद्धा, संजातसंशयः, संजातकुतूहलः । अत्र ‘सं’ शब्दः
प्रकर्षविशेषादिवाचकः, तेन सविशेषेण भिन्नभिन्नवस्तुस्वरूपनिर्णयेच्छारूपेण

પદોં કે સમાનાર્થક જૈસે પ્રતીત હોતે હૈં, પરન્તુ સૂક્ષ્મદૃષ્ટિ સે
વિચાર કરને પર इनके अर्थ में भेद है, और वह इस प्रकार से है-“जात-
श्रद्धा, जातसंशय, जातकुतूहलः” इन पदों द्वारा श्रद्धा आदि की जो
उनमें जागृति प्रकट की है, वह केवल सामान्यरूपसे ही की गई
समझनी चाहिये । ‘उत्पन्नश्रद्धा’ इत्यादि पदों द्वारा उनमें श्रद्धा, संशय
और कुतूहल की उत्पत्ति विशेषरूपसे प्रकट की जा रही है । श्रद्धा-
तत्त्वों के निर्णयविषयक वाञ्छा जब अपने स्वरूप से अप्रकट अवस्था
में रहती है तब वह सामान्यरूपसे उत्पन्न हुई कही जाती है । इसी
प्रकार संशय और कुतूहल के ‘जात’ और ‘उत्पन्न’ विशेषणों में
भी यही सामान्य और विशेष धर्म की अपेक्षासे समाधान जान
लेना चाहिये । सामान्यरूपसे उत्पन्न हुई श्रद्धा जब विशेषरूपसे प्रकट
होती है, तब वहांपर “उत्पन्नश्रद्धा” इस पद की सार्थकता समझनी
चाहिये । इसी प्रकार ‘संजातश्रद्धा, संजातसंशय, संजातकुतूहलः’ इन
पदों में जो “सं” यह शब्द है वह पूर्वकथित विशेष की अपेक्षा

કે પૂર્વોક્ત આ ‘जातश्रद्धा, जातसंशय, जातकुतूहलः’ पदोंना समान अर्थना सूचव-
नार लेवा देणाय छे, परंतु सूक्ष्मदृष्टी विचार करतां तेना अर्थमां लिनता छे, अने
ते आ प्रमाण छे- ‘जातश्रद्धा, जातसंशय, जातकुतूहलः,’ ओ पदो द्वारा श्रद्धा
आदिनी तेमनामां जागृति प्रकट करी छे. ते केवल सामान्यरूपथीन करी छे ओम
समजवुं नेमओ. ‘उत्पन्नश्रद्धा’ इत्यादि पदो द्वारा तेमनामां श्रद्धा, संशय, अने
कुतूहलनी उत्पत्ति, विशेषरूपथी करवांमां आवी छे. श्रद्धा-तत्त्वना निर्णयविषयक वाञ्छा
न्यारे पोताना स्वरूपथी अप्रकट अवस्थामां रहे छे, त्यारे ते सामान्यरूपथी उत्पन्न
धयेली छेवाय छे, ओ प्रमाण संशय अने कुतूहलना ‘जात’ अने ‘उत्पन्न’ ओ
विशेषणोमां पणु ओ सामान्य अने विशेष धर्मनी अपेक्षाथी समाधान जाली देवुं
नेमओ. सामान्यरूपथी उत्पन्न धयेली श्रद्धा न्यारे विशेषरूपमां प्रकट आय छे त्यारे
त्यां आशय ‘उत्पन्नश्रद्धा’ ओ पदनी सार्थकता समजवी नेमओ. ओ प्रमाण
‘संजातश्रद्धा, संजातसंशय, संजातकुतूहलः’ ओ पदोमां ओ ‘सं’ ओ शब्द छे ते
पूर्वोक्त विशेषनी अपेक्षाओ पणु अधिक विशेष आदि अर्थना द्योतक छे. ते पद श्रद्धा,

जाता=प्रवृत्ता श्रद्धा यस्य स तथा । एवमग्रेऽपि । 'समुत्पन्नसङ्गहे, समुत्पन्न-
संसर्ग, समुत्पन्नकोउल्ले'—समुत्पन्नश्रद्धः, समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्नकुतूहलः ।
तत्र—समुत्पन्ना=सर्वथा संजाता श्रद्धा यस्य स तथा । एवमग्रेऽपि । श्रद्धादयः
शब्दा व्याख्याता एव । अत्र श्रद्धादौ कार्यकारणभावोऽवगन्तव्यः, प्रश्नवाञ्छा
जिज्ञासारूपा श्रद्धा जाता, तस्याः कारणं संशयः, कुतूहलं चेति । अन्ये त्वाहुः-

भी अधिक विशेष आदि अर्थ का द्योतक है । ये पद श्रद्धा, संशय
एवं कुतूहल के भिन्न-वस्तुस्वरूप के निर्णय में जाग्रति प्रदर्शित
करते हैं । तथा 'समुत्पन्नश्रद्धः, समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्नकुतूहलः' ये पद भी
श्रद्धा आदि की उत्पत्ति में सर्वथारूपसे जाग्रति प्रकट करने वाले
हैं । "समुत्पन्ना = सर्वथा संजाता श्रद्धा यस्य सः" अर्थात् सर्व प्रकार से
उत्पन्न हुई है श्रद्धा जिसके वह समुत्पन्नश्रद्ध कहलाता है ।

शंका—सूत्र में सर्वप्रथम "जातश्रद्धः" इत्यादिक जो पद
रखे गये हैं, वे सर्वथा व्युत्क्रमवाले हैं, क्योंकि जबतक संशय या
कुतूहल नहीं होगा तबतक श्रद्धा हो ही नहीं सकती, इसीलिये सर्व-
प्रथम सूत्रमें संशय आदि का पाठ रखना उचित था, बाद में श्रद्धा का ।

समाधान—शंका ठीक नहीं; क्योंकि इस प्रकार के पाठ से
विशिष्ट अर्थ की प्रतीति सूत्रकार को करानी इष्ट है, और वह इस
प्रकार से । यह यद्यपि ठीक है कि—संशयादिपूर्वक ही श्रद्धा की
संगति यहां ठीक जचती है, तो भी श्रद्धा में संशय और कुतूहल-

संशय अने कुतूहलना बिन्न बिन्न वस्तुस्वरूपना निर्णयमां जागृति प्रदर्शित करे छे तथा
'समुत्पन्नश्रद्धः, समुत्पन्नसंशयः, समुत्पन्नकुतूहलः' अे पदो पणु श्रद्धा आदिनी
उत्पत्तिमां सर्वथा इपथी जागृति प्रकट करनारां छे 'समुत्पन्ना = सर्वथा संजाता श्रद्धा
यस्य सः' अर्थात् सर्व प्रकारथी उत्पन्न थयेली श्रद्धा नेने छे ते समुत्पन्नश्रद्ध
कडेवाय छे ।

शंका—सूत्रमां सौथी प्रथम 'जातश्रद्धः' इत्यादिक ने पदो राखेलां छे ते
सर्वथा व्युत्क्रमवाणां छे, कारणु के न्यां सुधी संशय अथवा कुतूहल नहि थाय त्यां
सुधी श्रद्धा होअ शकै नहि । अेटला भाटे सौथी प्रथम सूत्रमां संशय आदिने
पाठ राखयो नेछतो हतो, त्थार पछी श्रद्धानो ।

उत्तर—शंका अशरणर नथी, कारणुके आ प्रकारना पाठथी विशिष्ट अर्थनी
प्रतीति सूत्रकारने कराववी छष्ट छे, अने ते आ प्रकारथी अे ने के ठीक छे के
संशयादिपूर्वक श्रद्धानी संगति करवी, तो पणु श्रद्धामां संशय अने कुतूहल-पूर्वकता

જાતશ્રદ્ધાદિપદત્રયેણાવગ્રહઃ, ઉત્પન્નશ્રદ્ધાદિપદત્રયેણ ઈદા, સંજાતશ્રદ્ધાદિપદત્રયેણ અવાયઃ, સમુત્પન્નશ્રદ્ધાદિપદત્રયેણ ચ ધારણા પ્રતિવોદ્યતે, ઇતિ । ઈદશાઽનેકગુણ-

પૂર્વકતા આને સે અને પરસ્પર મેં કાર્ય-કારણભાવ પ્રદર્શિત હોતા હૈ, પ્રશ્ન કે વશ સે જિજ્ઞાસારૂપ શ્રદ્ધા હોતી હૈ ઉસકા કારણ સંશય ઓર કુતૂહલ હોતે હૈ । (૧) જાતશ્રદ્ધઃ જાતસંશયઃ જાતકુતૂહલઃ, (૨) ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ, ઉત્પન્નસંશયઃ, ઉત્પન્નકુતૂહલઃ, (૩) સંજાતશ્રદ્ધઃ, સંજાતસંશયઃ, સંજાતકુતૂહલઃ, (૪) સમુત્પન્નશ્રદ્ધઃ, સમુત્પન્નસંશયઃ, સમુત્પન્નકુતૂહલઃ, ” । યહાં કોઈ ઇસ પ્રકાર મી સમાધાન ઉપસ્થિત કરતે હૈ કિ-“ જાતશ્રદ્ધઃ ” ઇત્યાદિ ત્રીન પદોં સે સૂત્રકાર યહ બાત પુષ્ટ કરતે હૈ કિ-જંબૂસ્વામી મેં જો સર્વપ્રથમ શ્રદ્ધા, સંશય એવં કુતૂહલ ઉત્પન્ન હુએ વે અવગ્રહરૂપ મેં હી હુએ, ઈદા, અવાય ઓર ધારણારૂપ સે નહીં । “ ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ ” ઇત્યાદિ ત્રીન પદોં સે યહ પુષ્ટ હોતા હૈ કિ વે સબ વાદ મેં હી અને ઈદારૂપ સે, ‘સંજાતશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ ત્રીન પદોં દ્વારા પશ્ચાત્ અવાયરૂપસે, ઓર ‘સમુત્પન્નશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ ત્રીન પદોં દ્વારા ફિર ધારણારૂપ સે પુષ્ટ હુએ ।

ભાવ યહ હૈ-કિ આસ્રવ ઓર સંવર કે વિપાક કે વિષય મેં જો અને શ્રદ્ધા, સંશય ઓર કુતૂહલ હુએ, વે અને સર્વપ્રથમ અવગ્રહરૂપ મેં હુએ, ક્યોં કિ સર્વપ્રથમ પદાર્થ કા અવગ્રહરૂપ હી જ્ઞાન હોતા હૈ । વાદ મેં વહાં પર સંશય કે હોને પર ઉસકે નિરાકરણરૂપ જો

આવવાથી તેમાં પરસ્પરમાં કાર્ય-કારણભાવ પ્રદર્શિત થાય છે. પ્રશ્નના વશથી જિજ્ઞાસારૂપ શ્રદ્ધા થાય છે, જેનું કારણ સંશય અને કુતૂહલ હોય છે. (૧) જાતશ્રદ્ધઃ, જાતસંશયઃ, જાતકુતૂહલઃ, (૨) ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ, ઉત્પન્નસંશયઃ, ઉત્પન્નકુતૂહલઃ, (૩) સંજાતશ્રદ્ધઃ, સંજાતસંશયઃ, સંજાતકુતૂહલઃ, (૪) સમુત્પન્નશ્રદ્ધઃ, સમુત્પન્નસંશયઃ, સમુત્પન્નકુતૂહલઃ । અહીં કોઇ આ પ્રમાણે સમાધાન કરે છે કે:- ‘જાતશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ ત્રણ પદોથી સૂત્રકાર એ વાત પુષ્ટ કરે છે કે- જંબૂસ્વામીમાં જે સર્વપ્રથમ શ્રદ્ધા, સંશય અને કુતૂહલ ઉત્પન્ન થયાં તે અવગ્રહ રૂપમાં જ થયાં છે, ઇદા, અવાય અને ધારણા રૂપથી નહીં. “ ઉત્પન્નશ્રદ્ધઃ ” ઇત્યાદિ ત્રણ પદોથી એ પુષ્ટ થાય છે કે તે શ્રદ્ધાઆદિ પછીથી તેમનામાં “ઈદા” રૂપથી, ‘સંજાતશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ ત્રણ પદો દ્વારા ત્યારબાદ “અવાય” રૂપથી અને ‘સમુત્પન્નશ્રદ્ધઃ’ ઇત્યાદિ પદો દ્વારા તે પછી ‘ધારણા’ રૂપથી પુષ્ટ થાય છે.

ભાવ એ છે કે-આસ્રવ અને સંવરના વિપાકવિષયમાં જે તેમને શ્રદ્ધા, સંશય અને કુતૂહલ થયાં છે તે તેમને સર્વપ્રથમ અવગ્રહરૂપમાં થયાં છે, કારણ કે સર્વપ્રથમ પદાર્થના અવગ્રહરૂપ જ્ઞાન થાય છે. ત્યાર પછી સંશય થતાં તેના નિરાકરણ

સંપન્નઃ શ્રીજમ્બૂસ્વામી, યત્રાર્યઃ શ્રીસુધર્મા સ્વામી વર્તતે તત્રાગત્ય, 'તિક્ષુતો' ત્રિકૃત્વઃ=ત્રીન્ વારાન્ 'આયાહિણપયાહિણં' આદક્ષિણપ્રદક્ષિણમ્ = અંજલિપુટં વદ્ધ્વા તં વદ્ધાંજલિપુટં દક્ષિણકર્ણમૂલત આરમ્ભ્ય લલાટપ્રદેશેન વામકર્ણાન્તિકેન

પ્રયત્નવિશેષ-શુકતા હુઆ જ્ઞાન હોતા હૈ વહ ઈહાં કહલાતી હૈ । વિના અવગ્રહ કે ઈહા-જ્ઞાન નહીં હોતા હૈ । ઈહા કે પશ્ચાત્ અવાય-પદાર્થ કા નિશ્ચયસ્વરૂપ જ્ઞાન હોતા હૈ, ઓર ફિર ધારણા, યહ વહ સંસ્કાર હૈ જો ઉસ પદાર્થ કે જ્ઞાન કો બહુત કાલ તક આત્મા મેં સ્થિર કર રખતા હૈ । યહાં પર મી યહી બાત ઘટિત હોતી હૈ, ક્યોં કિ 'જાત' પદ સે અવગ્રહ કા, 'ઉત્પન્ન' પદ સે ઈહા કા, 'સંજાત' પદ સે અવાયકા ઓર 'સમુત્પન્ન' પદ સે ધારણા કા બોધ સૂત્રકારને જંબૂસ્વામી કે આસ્રવ ઓર સંવર કે વિષય મેં ઉત્પન્ન હુઈ શ્રદ્ધા આદિ જ્ઞાનવિશેષોં મેં કરાયા હૈ । ઇનમેં 'ગૃહીતાર્થ-ગ્રાહકતા'-પુનરુક્તિ ઇસલિયે નહીં હૈ કિ યે પૂર્વ-પૂર્વકી અપેક્ષા ઉત્તરોત્તર વિશેષ વિષય કે સૂચક હોતે હૈ ।

શ્રી જમ્બૂસ્વામીને, સુધર્માસ્વામી કે સમીપ જાકર, સુધર્માસ્વામી કો હાથ જોડકર આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણપૂર્વક ત્રીનવાર વંદના-નમસ્કાર કિયે । અંજલિપુટ કો બાંધકર દક્ષિણ કાન સે લેકર મસ્તક કે પાસ સે ઘુમાતે હુઅ બાયેં કાનતક જો ઉન્હેં ઘુમાકર ફિર મસ્તકપર

ઇય જે પ્રયત્નવિશેષ-તે તરફ ઢળતું જ્ઞાન થાય છે તે ઇહા, પછી અવાય-પદાર્થના નિશ્ચય-સ્વરૂપ જ્ઞાન થાય છે, અને ત્યાર બાદ ધારણા, તે એ સંસ્કાર છે, જે, તે પદાર્થના જ્ઞાનને બહુજ ડાળ સુધી આત્મામાં સ્થિર કરીને રાખે છે.

અહીં આગળ એ વાત પણ ઘટી શકે છે કે:- 'જાત' પદથી 'અવગ્રહ'નો 'ઉત્પન્ન' પદથી 'ઇહા'નો 'સંજાત' પદથી 'અવાય'નો અને 'સમુત્પન્ન' પદથી 'ધારણા'નો બોધ સૂત્રકારે જમ્બૂસ્વામીના આસ્રવ અને સંવરના વિષયમાં ઉત્પન્ન થયેલી શ્રદ્ધા આદિ જ્ઞાનવિશેષમાં કરાવ્યો છે. તેમાં 'ગૃહીતાર્થ-ગ્રાહકતા'-પુનરુક્તિ એટલા માટે નથી કે:- એ પૂર્વ-પૂર્વની અપેક્ષાએ ઉત્તરોત્તર વિશેષવિષયના સૂચક થાય છે.

શ્રીજમ્બૂસ્વામીએ સુધર્માસ્વામીની પાસે જઈને સુધર્માસ્વામીને હાથ ભેડીને આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણપૂર્વક ત્રણવાર વંદના-નમસ્કાર કર્યા. એ હાથ ભેડી તેને જમણા જાનથી લઈને મસ્તક પાસે ફેરવીને ડાળા કાન સુધી લઈ જઈને ફરી એ મસ્તક પાસે

चक्राकारं परिभ्राम्य ललाटप्रदेशे स्थापनरूपं 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा=आदक्षिणप्रदक्षिणं त्रिः कृत्वा, 'वंदइ' वन्दते=स्तौति, 'णमंसइ' नमस्यति=नमस्करोति, 'वंदित्ता' वन्दित्वा 'णमंसित्ता' नमस्यित्वा 'जाव' यावत् 'पञ्जुवासइ' पर्युपास्ते=सेवते । अत्र यावच्छब्देन-एवं योजनाऽवगन्तव्या- 'सुस्मसमाणे, नमंसमाणे, विणएणं पंजलिउडे, अभिमुहे'-इति । अस्यच्छाया-शुश्रूषमाणः, नमस्यन्, विनयेन प्राञ्जलिपुटः, अभिमुख इति । तत्र श्रीसुधर्मस्वामिनं सेवमानः श्रीजम्बूस्वामी 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्-श्रीसुधर्मस्वामिनमपृच्छदित्यर्थः ।

'जइ णं भंते !' यदि खलु हे भदन्त ! = हे भगवन् ! 'समणेणं भगवया महावीरेणं' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'जाव संपत्तेणं' यावत् संप्राप्तेन, अत्र यावच्छब्दादेवं बोध्यम्-आदिकरेण, तीर्थकरेण, स्वयंसम्बुद्धेन, यावत्-सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं संप्राप्तेन=गतेन, 'दसमस्स अंगस्स' दशमस्याङ्गस्य 'पण्हावागरणाणं' प्रश्नव्याकरणानां=प्रश्नव्याकरणरूपस्य 'अयमट्ठे, अयमर्थः=आस्रवसंवरनिरूपणरूपोऽर्थः 'पणत्त' प्रज्ञप्तः=प्ररूपितः-प्रतिबोधित इत्यर्थः, 'एका-

रखा जाता है वह आदक्षिण-प्रदक्षिण है । वन्दना-शब्द का अर्थ स्तुति और नमस्कार का अर्थ-दो हाथ, दो पैर और एक मस्तक, इन पांच अंगों को झुकाना है । वन्दना और नमस्कार करके पर्युपासना (सेवा) करने लगे । सूत्रस्थ 'यावत्' शब्द से "सुस्मसमाणे, नमंसमाणे विणएणं पंजलिउडे, अभिमुहे" इन शब्दों की भी यहाँ योजना होती है ।

श्रीसुधर्मास्वामी की सेवा करते हुए श्री जम्बूस्वामीने पूछा कि-हे भदन्त ! धर्म की आदि करनेवाले, तीर्थकर, स्वयंसंयुद्ध एवं सिद्धिगति को प्राप्त हुए श्रमण भगवन्त श्रीमहावीर प्रभुने प्रश्न-व्याकरण नामक दशम अंग का यह भाव फरमाया है, परन्तु हे

राजवाभां आवे छे ते आदक्षिण-प्रदक्षिण छे. वन्दना शब्दने अर्थ स्तुति, अने नमस्कारने अर्थ-दो हाथ, दो पैर, ओइ मस्तक, ओ पांच अंगोने नमाववुं ते, आ प्रमाणे वन्दना अने नमस्कार करीने पर्युपासना-सेवा करवा लाव्या, सूत्रस्थ 'यावत्' शब्दथी 'सुस्मसमाणे, नमंसमाणे, विणएणं पंजलिउडे, अभिमुहे' ओ शब्दोनी पण् अर्डी योजना थाय छे.

श्रीसुधर्मास्वामीनी सेवा करतां करतां श्रीजम्बूस्वामीओ पूछथुं छे- हे भदन्त ! धर्मनी आदि करवावाणा, तीर्थकर, स्वयंसंयुद्ध छत्यादि विशेषहोथी विशिष्ट अने सिद्धिगतिने प्राप्त करनार श्रमण भगवन्त श्रीमहावीर प्रभुओ प्रश्नव्याकरण नामना

રસમસ્સ ણં મંતે ! અંગસ્સ ' એકાદશસ્ય સ્વલુ હે મદન્ત ! અક્કસ્ય ' વિવાગ-
 સુયસ્સ ' વિપાકશ્રુતસ્ય ' સમણેણં જાવ સંપત્તેણં' શ્રમણેન, ભગવતા મહાવીરેણ
 યાવત્ સિદ્ધિગતિનામધેયં સ્થાનં સંપ્રાપ્તેન ' કે અટ્ટે પ્પણત્તે ! ' કોડર્યઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ।
 'તણ્' તતઃ=જમ્બૂસ્વામિનઃ પ્રશ્નકરણાનન્તરં ' ણં' સ્વલુ 'અજ્જસુહમ્મે અણગારે
 જંબૂ-અણગારં' આર્યસુધર્માણગારો જમ્બૂસ્વામિનમનગારમ્, 'એવં વયાસી'
 એવમ્ અવાદીત્=વક્ષ્યમાણપ્રકારેણાકથયત્-'એવં સ્વલુ જંબૂ !' એવં સ્વલુ હે જમ્બૂ : !
 'સમણેણં જાવ સંપત્તેણં' શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્-સિદ્ધિ-
 ગતિસ્થાનં સંપ્રાપ્તેન=ગતેન 'એકારસમસ્સ અંગસ્સ વિવાગસુયસ્સ દો સુયક્કલંધા
 પ્પણત્તા ?' એકાદશસ્યાઙ્ગસ્ય વિપાકશ્રુતસ્ય દ્વૌ શ્રુતસ્કન્ધૌ પ્રજ્ઞપ્તૌ, 'તંજહા'
 તદ્યથા-'દુઃખવિવાગા ય ' દુઃખવિપાકાશ્ચ-વિપચ્યન્તે=વેદ્યન્તે-અનુભૂયન્તે-ઇતિ
 વિપાકાઃ, દુઃખાન્યેવ વિપાકા વાચ્યતયા યત્ર તે દુઃખવિપાકાઃ, દુઃખરૂપ-
 વિપાકબોધકતયા દુઃખવિપાકનામકઃ પ્રથમઃ શ્રુતસ્કન્ધ इत्यર્થઃ, 'સુઘવિવાગા ય'
 સુખવિપાકાશ્ચ-સુખાન્યેવ વિપાકા યત્ર તે સુખવિપાકાઃ, સુખરૂપવિપાકબોધકતયા
 સુખવિપાકનામકો દ્વિતીયઃ શ્રુતસ્કન્ધ इत्यર્થઃ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

ભગવન્ ! ગ્યારહવાં અંગ વિપાકશ્રુત કા કયા આવ પરમાયા હૈ ? ।
 હસ પ્રકાર જંબૂસ્વામી કે પૂછને પર શ્રી સુધર્માસ્વામી કહતે હૈ
 કિ-હે જંબૂ ! સિદ્ધગતિપ્રાપ્ત શ્રીમહાવીરં પ્રભુને ગ્યારહવૈં અંગ શ્રી-
 વિપાકશ્રુત કે દો શ્રુતસ્કંધ કહે હૈ- એક દુઃખવિપાક ઓર દૂસરા
 સુખવિપાક । જિનકા અનુભવ કિયા જાય વે વિપાક હૈ । જિસ
 શ્રુતસ્કંધ મેં દુઃખ હી વિપાક શબ્દ કે વાચ્ય (અર્થ) રૂપસે પ્રકટ
 કિયે જાયેં વહ "દુઃખવિપાક" હૈ । હસ શ્રુતસ્કંધ કા નામ દુઃખરૂપ
 વિપાક કા બોધક હોને સે હી દુઃખવિપાક હૈ । દૂસરે શ્રુતસ્કંધ
 કા નામ સુખવિપાક હૈ, હસમેં સુખ હી વિપાકરૂપસે વર્ણિત હૈ,
 અતઃ સુખરૂપ વિપાક કા બોધક હોનેસે હસકા નામ "સુખવિપાક" હૈ ।

હસમા અંગના એ લાવ ફરમાવ્યા છે, પરન્તુ હે ભગવન્ ! અગિયારમું અંગ જે
 વિપાકશ્રુત, તેમાં શું લાવ કહેલા છે ? આ પ્રમાણે જમ્બૂસ્વામીએ પૂછ્યું ત્યારે
 શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-હે જમ્બૂ ! સિદ્ધગતિને પામેલા શ્રીમહાવીર પ્રભુએ
 અગિયારમાં અંગ શ્રીવિપાકશ્રુતના બે શ્રુતસ્કંધ કહેલા છે- (૧) એક દુઃખવિપાક અને
 (૨) બીજો સુખવિપાક. જેનો અનુભવ કરવામાં આવે તે વિપાક છે. જે શ્રુતસ્કંધમાં
 દુઃખને જ વિપાક શબ્દના વાચ્ય (અર્થ) રૂપથી પ્રકટ કરેલ છે, તે દુઃખવિપાક છે.
 આ શ્રુતસ્કંધનું નામ દુઃખરૂપ વિપાકનો બોધ કરાવનાર હોવાથી 'દુઃખવિપાક'

॥ મૂલમ્ ॥

પદમસ્સ પં મંતે ! સુયવ્ધસસ દુહવિવાગાણં સમણેણં
જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પપ્પત્તે ? । તણ પં સુહમ્મે અણગારે
જમ્બૂ-અણગારં એવં વયાસી-એવં ચલ્લુ જંબૂ ! સમણેણં ૩ આહ-

ભાવાર્થ-સભા વિસર્જિત હો ચુકને કે બાદ શ્રીજંબૂસ્વામી,
જ્યાં શ્રીસુધર્માસ્વામી વિરાજમાન થે વ્યાં પહુંચે, ઓર ઉન્હેં અપની
સામાચારી કે અનુસાર ૩ વાર વંદના એવં નમસ્કાર કર ઉન્કે
સંમુખ બેઠ ગયે । બેઠકર વિનયકે સાથે ગુરુદેવ સે પ્રશ્ન કિયા કિ-
હે ભદન્ત ! ભગવાન મહાવીર પ્રભુને ૧૦ વેં અંગ મેં આસ્રવ ઓર
સંવર તત્ત્વ કા વર્ણન ભલીભાંતિ કિયા હૈ । અવ મૈં આપ સે યહ
જાનતા ચાહતા હૂં કિ ભગવાને ૧૧ વેં અંગ મેં ઉન્કે વિપાક કા
કિસ રૂપ મેં કથન કિયા હૈ ? સુધર્માસ્વામીને જંબૂસ્વામી સે કહા
કિ-હે જંબૂ ! હસ ૧૧ વેં અંગકા ભગવાન ને દો શ્રુતસ્કંધો મેં વર્ણન
કિયા હૈ । (૧) પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ કા નામ દુઃસ્વવિપાક ઓર દૂસરે
શ્રુતકંધ કા નામ સુસ્વવિપાક હૈ । હનમેં પ્રથમ મેં દુઃસ્વરૂપ વિપાક
કા ઓર દ્વિતીય મેં સુસ્વરૂપ વિપાક કા વર્ણન હૈ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

છે. બીજા શ્રુતસ્કંધનું નામ સુસ્વવિપાક છે. તેમાં સુખનું જ વિપાકરૂપથી વર્ણન કરાયેલું
છે, તેથી કરી સુખરૂપ વિપાકનો બોધક હોવાથી તેનું નામ 'સુસ્વવિપાક' છે.

ભાવાર્થ-સભા-વિસર્જન થયા પછી શ્રી જમ્બૂસ્વામી, જ્યાં શ્રીસુધર્માસ્વામી
ગિરાજમાન હતા ત્યાં પહોંચીને પોતાની સમાચારી પ્રમાણે ત્રણ વાર વંદના નમસ્કાર
કરીને તેના સન્મુખ બેસી ગયા, બેસીને વિનય સાથે ગુરુદેવને પ્રશ્ન પૂછ્યો કે-હે
ભદન્ત ! ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ દસમાં અંગમાં આસ્રવ અને સંવર તત્ત્વનું વર્ણન
બહુ સારી રીતે કર્યું છે. હવે હું આપના પાસેથી એ બાબત બાંધી કહું છું કે
ભગવાને અગિયારમાં અંગમાં તેના વિપાકનું કેવી રીતે વર્ણન કર્યું છે ? સુધર્મા-
સ્વામીએ જમ્બૂસ્વામીને કહ્યું કે હે જમ્બૂ ! એ અગિયારમા અંગનું ભગવાને બે શ્રુતસ્કંધ-
રૂપમાં વર્ણન કર્યું છે, (૧) પ્રથમશ્રુતસ્કંધનું નામ દુઃસ્વવિપાક, બીજા શ્રુતસ્કંધનું
નામ સુસ્વવિપાક છે. તેમાં પ્રથમમાં દુઃખરૂપ વિપાકનું, અને બીજામાં સુખરૂપ વિપાકનું,
વર્ણન કરેલું છે. (સૂ. ૨)

ગરેણં જાવ સંપત્તેણં દુહવિવાગાણં દસ અજ્ઞયણા પપ્પણ્ણત્તા,
તં જહા—

મિયાડત્તે^૧, ડજ્ઞિયણ^૨, અભગ્ગ^૩, સગ્ગે^૪, બહસ્સઈ^૫, નંદી^૬ ।
ઉંબર^૭, સોરિયદત્તે^૮, ય, દેવદત્તા^૯ ય, અંજૂ^{૧૦} ય ॥ ૧ ॥ ॥સૂ૦ ૩॥

ટીકા—

જમ્બૂસ્વામી પુનઃ પૃચ્છતિ—‘પદમસ્સ ણં મંતે !’ ઇત્યાદિ । ‘પદમસ્સ ણં મંતે ! સુયક્કલંધસ્સ’ પ્રથમસ્ય ચલુ હે ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! શ્રુતસ્કન્ધસ્ય, ‘દુહવિવાગાણં’ દુઃખવિપાકાનાં=દુઃખવિપાકનામકસ્ય ‘સમણેણં જાવ સંપત્તેણં’ યાવત્ સંપ્રાપ્તેન ‘કે અદ્દે’ કોડ્ઠર્થઃ=કો ભાવઃ ‘પણ્ણત્તે’ પ્રજ્ઞપ્તઃ? । ‘તણ ણં’ તતઃ ચલુ ‘સુદમ્મે અણગારે’ સુધર્મા સ્વામી અનગારો, ‘જંબૂ-અણગારં’

‘પદમસ્સ ણં મંતે !’ ઇત્યાદિ ।

જંબૂસ્વામી શ્રીસુધર્માસ્વામી સે પૂછતે હૈં—(પદમસ્સ ણં મંતે ! સુયક્કલંધસ્સ દુહવિવાગાણં સમણેણં જાવ સંપત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે ?) હે ભદન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કિ જો આદિકર—અપને શાસન કી અપેક્ષા સે ધર્મકે પ્રથમ પ્રવર્તક, જો “ તીર્થંકર, સ્વયંસંબુદ્ધ—વિના દૂસરે કે ઉપદેશ સે બોધ પાચે હુણ ઇત્યાદિ વિશેષણોં સે વિશિષ્ઠ, ઔર સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાન મેં વિરાજમાન હૈં, ઉન્હોંને દુઃખવિપાક નામક પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ કા કયા ભાવ પ્રરૂપિત કિયા હૈં ? યહાં ‘યાવત્’ પદસે ‘ભગવતા મહાવીરેણ આદિકરેણ તીર્થંકરેણ સ્વયં સંબુદ્ધેન સિદ્ધિગતિ નામધેયં સ્થાનં’ યહાં તક કે પદોં કા

‘ પદમસ્સ ણં મંતે !’ ઇત્યાદિ.

જમ્બૂસ્વામી શ્રીસુધર્માસ્વામીને પૂછે છે કે (પદમસ્સ ણં મંતે ! સુયક્કલંધસ્સ દુહવિવાગાણં સમણેણં જાવ સંપત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે ?) હે ભદન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે જે આદિકર— પોતાના શાસનની અપેક્ષાથી ધર્મના પ્રથમ પ્રવર્તક, તીર્થંકર, સ્વયંસંબુદ્ધ—બીજાનાં ઉપદેશ વિના બોધ પામેલા આ વિશેષણોથી વિશિષ્ઠ અને સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનમાં બિરાજમાન છે. તે પ્રભુએ દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધમાં શું ભાવ પ્રરૂપિત કર્યા છે ? અહીં ‘યાવત્’ પદથી ‘ભગવતા મહાવીરેણ આદિકરેણ તીર્થંકરેણ સ્વયંસંબુદ્ધેન સિદ્ધિગતિનામધેયં સ્થાનં’

जम्बूनामकमनगारम्, 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्—'एवं खलु जंबू !' एवं खलु हे जम्बूः ! 'समणेणं ३' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'आइगरेणं' आदिकरेण=स्वशासनापेक्षया धर्मस्य प्रथमप्रवर्तकेन, 'जाव संपत्तेणं' यावत्-सिद्धिगतिस्थानं संप्राप्तेन 'दुहविवागाणं' दुःखविपाकानां=दुःखविपाकनाम्नः प्रथमश्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, 'दस अज्झयणा पणत्ता' दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि । अध्ययननामान्याह—'तं जहा' इत्यादि । तद्यथा—'मियाउत्ते' मृगापुत्रः १, 'उज्झियए' उज्झितकः २, 'अभग्ग' अभग्नः ३, 'सगडे' शकटः ४, 'बहस्सई' बृहस्पतिः ५, 'नंदी' नन्दिः ६, 'उंवर' उदुम्बरः ७, 'सोरियदत्ते य' शौर्यदत्तश्च ८, 'देवदत्ता य' देवदत्ता च ९, 'अंजू य' अञ्जुश्च १० ॥ सू० ३ ॥

ग्रहण हुआ है । (तए णं सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी-एवं खलु जंबू ! समणेणं ३ आइगरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दस अज्झयणा पणत्ता) इस प्रश्न के समाधान निमित्त श्री सुधर्मास्वामी अपने शिष्य श्री जम्बूस्वामी से कहते हैं कि—'आदिकर' 'आदि विशेषणों से विशिष्ट उन श्री श्रवण भगवंत महावीर प्रभुने दुःखविपाकनामक श्रुतस्कंध के अर्थ को स्पष्टरूप से प्ररूपित करने के लिये दश अध्ययनों की प्ररूपणा की है । (तं जहा) वे १० अध्ययन ये हैं—(मियाउत्ते उज्झियए अभग्ग सगडे बहस्सई नंदी । उंवर सोरियदत्ते य देवदत्ता य अंजू य ॥) (१) मृगापुत्र, (२) उज्झितक, (३) अभग्न, (४) शकट, (५) बृहस्पति, (६) नन्दि, (७) उदुम्बर, (८) शौर्यदत्त, (९) देवदत्ता, और १० अञ्जु ।
भावार्थ—विपाक के दुःखविपाक और सुखविपाक इस प्रकार

अही सुधीना पढोनु अहणु थयुं छे (तए णं सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं एवं वयासी-एवं खलु जंबू ! समणेणं ३ आइगरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दस अज्झयणा पणत्ता ?) आ प्रश्नना संभाधान निमित्ते श्री सुधर्मा स्वामी पोताना शिष्य श्री जम्बू स्वामीने कहे छे—'आदिकर' इत्यादि विशेषणोथी विशिष्ट ते श्रमणु लगवंत महावीर प्रभुये दुःखविपाक नामना श्रुतस्कंधना अर्थने स्पष्ट रूपथी प्ररूपित करवा भाटे दस अध्ययनोनी प्ररूपणा करी छे । (तं जहा) ते दस अध्ययन आ प्रभाणे छे । (मियापुत्ते उज्झियए अभग्ग सगडे बहस्सई नंदी । उंवर सोरियदत्ते य देवदत्ता य अंजू य ॥) (१) मृगापुत्र, (२) उज्झितक, (३) अभग्न, (४) शकट, (५) बृहस्पति, (६) नन्दि, (७) उदुम्बर, (८) शौर्यदत्त, (९) देवदत्ता, (१०) अञ्जु ।

भावार्थ—विपाकना दुःखविपाक अने सुखविपाक ये प्रभाणे मे लेख प्रकट कर्या

॥ મૂલમ્ ॥

જઈ નં મંતે ! સમણેનં ભગવયા મહાવીરેનં આઈગરેનં
તિત્થયરેનં જાવ સંપત્તેનં દુહવિવાગાનં દસ અજ્ઞયણા પળ્લણ્ણા,
તં જહા-મિયાઉત્તે ય જાવ અંજૂ ય । પઢમસ્સ નં મંતે !
અજ્ઞયણસ્સ દુહવિવાગાનં સમણેનં જાવ સંપત્તેનં કે અદ્દે
પળ્લણ્ણે ? । તણ્ણ નં સુહમ્મે અળગારે જંબૂઅળગારં એવં વયાસી-
એવં સ્વલ્લુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં મિયાગામે નામં
ળયરે હોત્થા, વળ્ણઓ । તસ્સ નં મિયાગામસ્સ ળયરસ્સ બહિયા
ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીમાણે ચંદળપાયવે નામં ઉજ્જાણે હોત્થા ।
સઁવોડયઁ વળ્ણઓ । તત્થ નં ચંદળપાયવસ્સ બહુમજ્ઞદેસમાણે
સુહમ્મસ્સ જક્કવસ્સ જક્કવાયયણે હોત્થા, ચિરાઈણે, જહા પુળ્લભદ્દે ।

તત્થ નં મિયાગામે ળયરે વિજણે નામં સ્વત્તિણે રાયા
પરિવસઈ । વળ્ણઓ । તસ્સ નં વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ મિયા
નામં દેવી હોત્થા । સુકુમાલપાણિપાયા, અહીંણપડિપુળ્લપંચિ-
દિયસરીરા, વળ્ણઓ । તસ્સ નં વિજયસ્વત્તિયસ્સ પુત્તે મિયાણે
દેવીણે અત્તણે મિયાઉત્તે નામં દારણે હોત્થા, જાઈઅંધે જાઈ-

સે દો ભેદ પ્રકટ કિયે ગયે હૈં, ઉનમં શ્રી સુધર્માસ્વામી સે જંબૂસ્વામી
યહ પૂછ રહે હૈં કિ-હે ભદન્ત ! પ્રથમ દુઃસ્વવિપાકનામક શ્રુતસ્કન્ધ
કે ભાવ કી કયા પ્રરૂપણા હૈ ? । તવ શ્રીસુધર્માસ્વામી હસ શ્રુતસ્કન્ધ
કો વિશેષરૂપ સે પ્રતિપાદિત કરને કે લિયે મૃગાપુત્રાદિ ૧૦ અધ્ય-
યનો દ્વારા દુઃસ્વવિપાક નામક પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ કે ભાવ પ્રગટ
કરતે હૈં ॥ સૂ. ૩ ॥

છે. તેમાં શ્રી સુધર્મા સ્વામીને જંબૂ સ્વામી એ પૂછી રહ્યા છે કે-હે ભદન્ત ! પ્રથમ
દુઃસ્વવિપાક નામક શ્રુતસ્કન્ધના ભાવની પ્રરૂપણા શું છે ? ત્યારે સુધર્માસ્વામી, એ
શ્રુતસ્કન્ધનું વિશેષરૂપથી પ્રતિપાદન કરવા માટે મૃગાપુત્રાદિ દસ અધ્યયનો દ્વારા
દુઃસ્વવિપાક નામક પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધના ભાવ પ્રકટ કરે છે. (સૂ. ૩)

મૂળ, જાડબહિરે, જાડપંગુલે ય, હુંડે ય વાયવ્યે ય, નાત્થિ ણં
તસ્સ દારગસ્સ હત્થા વા, પાયા વા, કણ્ણા વા, અચ્છી વા,
નાસા વા, કેવલં સે તેસિં અંગોવંગાણં આગિઈ આગિઈમેત્તે ।
તણ્ણં સા મિયાદેવી તં મિયાપુત્તં દારગં રહસ્સિયંસિ ભૂમિ-
ઘરંસિ રહસ્સિણં ભત્તપાણેણં પડિજાગરમાણી પડિજાગરમાણી
વિહરઈ ॥ સૂ૦ ૪ ॥

ટીકા

શ્રીજમ્બૂસ્વામી પૃચ્છતિ-‘જઈ ણં મંતે!’ इत्यादि । ‘जइ णं मंते!’
यदि खलु हे भदन्त!=हे भगवन् ! ‘समणेणं भगवया महावीरेणं आइगरेणं
तित्थयरेणं’ श्रमणेन भगवता महावीरेण आदिकरेण तीर्थकरेण ‘जाव’
यावत् सिद्धिगतिस्थानं ‘संपत्तेणं’ संप्राप्तेन=गतेन, ‘दुहविवागाणं’ दुःख-
विपाकानां=दुःखविपाकनामकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, ‘दस’ दश=दश-
संख्यकानि, ‘अज्झयणा’ अध्ययनानि ‘पणत्ता’ प्रज्ञप्तानि, ‘मियाउत्ते य जाव
अंजू य’ तद्यथा-मृगापुत्रश्च यावद् अञ्जूश्च । तत्र ‘पढमस्स णं मंते !

‘जइ णं मंते!’ इत्यादि ।

‘મંતે!’ હે ભદન્ત ! ‘જઈ ણં’ યદિ ‘આઈગરેણં તિત્થયરેણં જાવ
સંપત્તેણં’ આદિકર-સ્વશાસન કી અપેક્ષા ધર્મકે આદિ પ્રવર્તક, તીર્થકર
ઔર सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त हुए ‘भगवया’ भगवान् ‘महा-
वीरेणं’ महावीरेने ‘दुहविवागाणं’ दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कंध
के ‘दस अज्झयणा’ दश अध्ययन ‘पणत्ता’ प्ररूपित किये हैं । ‘तं जहा-
मियाउत्ते य जाव अंजू य’ जो मृगापुत्र-अध्ययन से लेकर अञ्जू-नामक
अन्तिम अध्ययन तक हैं । उनमें से ‘मंते’ हे भगवन् ! ‘दुह-

‘जइ णं मंते ! इत्यादि.

(મંતે!) હે ભદન્ત ! (જઈ ણં) યદિ (આઈગરેણં તિત્થયરેણં જાવ સંપત્તેણં)
આદિકર-સ્વશાસનની અપેક્ષાએ ધર્મના આદિ પ્રવર્તક, તીર્થકર અને સિદ્ધિગતિ
નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા (ભગવયા) ભગવાન્ (મહાવીરેણં) મહાવીરે (દુહ-
વિવાગાણં) દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના (દસ અજ્ઞયણા) દસ અધ્યયન
(પણત્તા) પ્રરૂપિત કર્યા છે. (તંજહા-મિયાઉત્તે ય જાવ અંજૂ ય) જે મૃગાપુત્ર અધ્યયનથી
આરંભીને અંજૂ નામના છેલ્લા અધ્યયન સુધી છે. તેમાંથી (મંતે!) હે ભગવન્ !

अञ्जयणस्स' प्रथमस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य 'दुहविवागाणं' दुःख-
विपाकानां=दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य 'समणेणं जाव' श्रमणेन भगवता महा-
वीरेण यावत्-सिद्धिगतिनामधेयं स्थानं 'संपत्तेणं' संप्राप्तेन=गतेन 'के अट्ठे
पणत्ते ?' कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? ।

'तए णं' ततः खलु = श्रीजम्बूस्वामिनः प्रश्नकरणानन्तरं खलु
'सुहम्मे अणगारे' श्रीसुधर्मा स्वामी अनगारः श्रीजम्बूस्वामिनमनगारम्,
'एवं वयासी' एवमवादीत्-एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्=कथयति स्म ।
'एवं खलु जंबू !'-एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण खलु हे जम्बू ! 'तेणं कालेणं
तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'मियागामे णामं णयरे' मृगा-
ग्रामो नामकं नगरम् 'होत्था' आसीत् । 'वण्णओ' वर्णकः-वर्णनं, स चौप-

विवागाणं' दुःखविपाकके 'पढमस्स णं अञ्जयणस्स' प्रथम मृगापुत्रनामक
अध्ययन का 'समणेणं जाव संपत्तेणं' आदिकर आदि विशेषणों से
विशिष्ट उन श्रमण भगवान महावीरने 'के अट्ठे पणत्ते' क्या अर्थ
कहा है ? । 'तए णं' श्री जंबूस्वामी के इस प्रकार के प्रश्न करने
के पश्चात् 'सुहम्मे अणगारे' वे सुधर्मा स्वामीने 'जंबूअणगारं' उन जंबू
स्वामी के प्रति 'एवं वयासी' इस प्रकार से कहा-कि 'जंबू ! एवं
खलु' हे जम्बू ! तुम्हारे प्रश्न का उत्तर इस प्रकार है, सुनो- 'तेणं
कालेणं तेणं समएणं मियागामे णयरे होत्था' उस अवसर्पिणी कालके
चतुर्थ आरे में मृगाग्राम नाम का एक नगर था । 'वण्णओ' औप-
पातिक सूत्र में जिस प्रकार से चंपानगरी का वर्णन किया गया है,
ठीक इसी प्रकार से इस नगर का भी वर्णन समझना चाहिये-

(दुहविवागाणं) दुःखविपाकना (पढमस्स अञ्जयणस्स) प्रथम मृगापुत्र नामना
अध्ययननुं (समणेणं जाव संपत्तेणं) आदिकर आदि विशेषणोथी विशिष्ट ते श्रमण
भगवान महावीरे (के अट्ठे पणत्ते ?) शुं अर्थ कह्यो छे ? (तए णं) श्री जम्बू-
स्वामीओ आ प्रभाओ प्रश्न-कर्थो त्थार पछी (सुहम्मे अणगारे) ते सुधर्मा स्वामीओ
जम्बू अणुगार प्रति (एवं वयासी) आ प्रभाओ कह्युं के:- (जंबू ! एवं खलु)
हे जम्बू ! तमारा प्रश्नने उत्तर आ प्रभाओ छे, सांखणो. (तेणं कालेणं तेणं
समएणं मियागामे णयरे होत्था) ते अवसर्पिणी कालना योथा आरामां मृगाग्राम
नामनुं ओक नगर हतुं. (वण्णओ) औपपातिक सूत्रमां जे प्रभाओ चंपानगरीनुं
वर्णन करेहुं छे, ते प्रभाओ आ नगरीनुं वर्णन समओ लेवुं नोछओ. चंपानगरी जे
प्रभाओ अद्विष्ट शोभा आदि शुणोथी विशिष्ट छे, ते प्रभाओ आ नगर पण्यो योतानां

पातिकसूत्राच्चम्पानगरीवद् बोध्यः । 'तस्स णं मियागामस्स णयरस्स' तस्य खलु मृगाग्रामस्य नगरस्य 'बहिया' बहिः=बाह्यप्रदेशे 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशानकोणे, 'चंदणपायवे णामं उज्जाणे' चन्दनपादप-नामकमुद्यानम् 'होत्था' आसीत्, तत् कीदृशः-मित्याह-'सव्वोउय० वण्णओ' सार्वर्तुक० वर्णकः-चन्दनपादपोधानस्य वर्णनं सार्वर्तुक०-इत्यादि विज्ञेयं, तथाहि-'सव्वोउयपुप्फफलसमिद्धे रम्मे नंदणवणप्पगासे पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे' सार्वर्तुकपुष्पफलसमृद्धं रम्यं नन्दनवनप्रकाशं प्रासादीयं दर्शनीयम् अभिरूपं प्रतिरूपम्-इति । तत्र सार्वर्तुकपुष्पफलसमृद्धम्-सार्वर्तुकानि=वसन्तादि-सर्वऋतुसम्बन्धीनि यानि पुष्पफलानि तैः समृद्धं, रम्यं=रमणीयम्, नन्दनवन-प्रकाशं=नन्दनवनतुल्यं, प्रासादीयादिपदानामर्थाः पूर्ववद् बोध्याः । 'तत्थ णं

चंपानगरी जिस प्रकार की अद्भुत शोभा आदि गुणों से विशिष्ट है उसी प्रकार से यह नगर भी अपने अनुपम सौन्दर्य से युक्त है । 'तस्स णं मियागामस्स णयरस्स' उस मृगाग्राम नामके नगर के 'बहिया' बाह्यप्रदेशमें 'उत्तर-पुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तर और पूर्वदिशा के भाग-ईशान कोण में 'चंदणपायवे णामं उज्जाणे होत्था' चंदन-पादप नाम का एक उद्यान-बगीचा था । 'सव्वोउय वण्णओ' इसका वर्णन इस प्रकार समझना चाहिये, (सव्वोउयपुष्पफलसमिद्धे रम्मे नंदणवणप्पगासे पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे) यह समस्त-ऋतुसंबन्धी पुष्प और फलों से सदा हरा-भरा बना रहता था । अनेक जाति के सुगंधित फूलों से यह सुरम्य और इन्द्र के नन्दन-वन जैसा मन को आनंदित करने वाला, प्रासादीय, दर्शनीय, अभिरूप और प्रतिरूप था । 'तत्थ णं चंदणपायवस्स बहुमज्झदेसभाए'

अनुपम सौन्दर्यशी युक्त छे. (तस्स णं मियागामस्स णयरस्स) आ मृगाग्राम नामना नगरमां (बहिया) बाह्य प्रदेशमां (उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए) उत्तर अने पूर्व दिशाना लाग-ईशान कोण-मां (चंदणपायवे णामं उज्जाणे होत्था) चंदन-पादप नामना एक उद्यान-बगीचो हुतो, ते (सव्वोउय० वण्णओ) आनुं वर्णन आ प्रकारे लब्धुं लेधये, (सव्वोउयपुष्पफलसमिद्धे रम्मे नंदणवणप्पगासे पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे) तमास ऋतुनां पुष्पो अने फलोशी ते बगीचो हुमेशा भरपूर हुतो, अनेक जातिना सुगंधित फूलोशी ते सुरम्य अने इन्द्रना नन्दनवन प्रमाणे मनने आनन्द आपनारे, प्रासादीय, दर्शनीय, अभिरूप अने प्रतिरूप हुतो.

चंदणपायवस्स' तत्र खलु चन्दनपादपस्य 'बहुमज्झदेसभाए' बहुमध्यदेशभागे= सर्वथा मध्यभागे 'सुहम्मस्स जक्खस्स' सुधर्मनाम्नो यक्षस्य 'जक्खाययणे' यक्षायतनम्, 'होत्था' आसीत् । तच्च यक्षायतनं वर्णयन्नाह—'चिराइए जहा पुण्णभदे' चिरादिकं=चिरकालिकम्, यथा पूर्णभद्रं=पूर्णभद्रचैत्यसदृशम्, अत्र पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तमित्यादिविशेषणमौपपातिकसूत्राद् विज्ञेयम् ।

'तत्थ णं मियागामे णयरे' तत्र खलु मृगाग्रामे नगरे 'विजए णामं खत्तिए राया परिवसइ' विजयो नाम क्षत्रियो राजा परिवसति । 'वण्णओ' वर्णकः=वर्णनम्, स च 'महयाहिमवंत-महंत-मलय-मंदर-महिंदसारे' इत्यादि-रौपपातिकवद् बोध्यः, अस्य व्याख्या-महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः-महांश्वासौ हिमवान् महाहिमवान्, महान् अन्यपर्वतापेक्षया मलयो=मलयाचलः,

उस चंदनपादप नामक बगीचा के ठीक मध्यभाग में 'सुहम्मस्स जक्खस्स' सुधर्म नामके यक्ष का 'जक्खाययणे होत्था' एक यक्षायतन था । 'चिराइए, जहा पुण्णभदे' पूर्णभद्र चैत्य की तरह यह भी बहुत अधिक प्राचीन था । इसके वर्णन में भी 'पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तम्' इत्यादि औपपातिकसूत्रकथित समस्त विशेषणों का यहां पर भी संघटन कर लेना चाहिये ।

'तत्थ णं मियागामे णयरे' उस मृगाग्राम नगर में 'विजए णामं खत्तिए राया परिवसइ' विजय नामक एक क्षत्रिय राजा रहता था । 'वण्णओ' इस नरेश का वर्णन भी औपपातिक सूत्रमें वर्णित कूणिक राजाकी तरह समझना चाहिये, जैसे—'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' इत्यादि । पर्वतों में जैसे महाहिमवान् पर्वत प्रधान माना जाता है,

(तत्थ णं चंदणपायवस्स बहुमज्झदेसभाए) ओ चंदनपादप नामना बगीचाना मध्य भागमां (सुहम्मस्स जक्खस्स) सुधर्म नामना यक्षनुं (जक्खाययणे होत्था) ओके यक्षायतन इतुं. (चिराइए जहापुण्णभदे) पूर्णभद्र चैत्यनी प्रभाणु आ यक्षायतन पणु णहु प्राचीन इतुं. तेना वण्णनमां पणु (पूर्वपुरुषप्रज्ञप्तम्) इत्यादि औपपातिक सूत्रमां कहेला तमाभ विशेषणाने अहिं लगाडी देवा जेधओ.

(तत्थ णं मियागामे णयरे) आ मृगाग्राम नगरमां (विजए णामं खत्तिए राया परिवसइ) विजय नामना ओके क्षत्रिय राजा रहता इतां. (वण्णओ) आ राजानुं वण्णन पणु औपपातिक सूत्रमां वर्णवेला कूणिक राजा प्रभाणु समल देवुं जेधओ. जेम (महया-हिमवंत-महंत-मलय-मंदर-महिंद-सारे) इत्यादि, पर्वतोंमां जेवी रीते महाहिमवान् पर्वत प्रधान मानवामां आवे छे, 'मलयाचल' जेवा ओधे

મન્દરો=મેરુગિરિઃ, મહેન્દ્રઃ=સુરપતિઃ, પર્વતવિશેષો વા, તદ્વત્ સારઃ=પ્રધાનો યઃ
સ તથા ।

‘તસ્સ ણં વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ’ તસ્ય સ્વલુ વિજયસ્ય ક્ષત્રિયસ્ય રાજ્ઞઃ
‘મિયા ણામં દેવી’ મૃગા નામ દેવી ‘હોત્થા’ આસીત્ । સા કીદશી ?—ત્યાહ
‘સુકુમાલપાણિપાયા’ સુકુમારપાણિપાદા=કોમલકરચરણા, ‘અહીણપહિપુણ્ણપંચિ-
દિયસરીરા’ અહીનપ્રતિપૂર્ણપચ્ચેન્દ્રિયશરીરા-અહીનાનિ=અન્યુનાનિ સ્વરૂપતઃ, પ્રતિ-
પૂર્ણાનિ લક્ષણતઃ પચ્ચાપીન્દ્રિયાણિ યસ્મિન્સત્ તથાવિધં શરીરં યસ્યાઃ સા
તથા । ‘વણ્ણઓ’ વર્ણકઃ=વર્ણનં, સ ચાસ્યા ઔપપાતિકસૂત્રાદ્ ધારિણીદેવી-
વદ્ વિજ્ઞેય इत्यर्थः । ‘તસ્સ ણં વિજયસ્વત્તિયસ્ય’ તસ્ય સ્વલુ વિજયક્ષત્રિ-
યસ્ય=વિજયનામકસ્ય ક્ષત્રિયસ્ય રાજ્ઞઃ ‘પુત્તે’ પુત્રઃ ‘મિયાણ દેવીણ’ મૃગાયા

મલયાચલ જૈસે શ્રેષ્ઠ ગિના જાતા હૈ, મેરુ પર્વત જિસ પ્રકાર સર્વોત્તમ
હૈ ઓર મહેન્દ્ર-સુરેન્દ્ર અથવા પર્વતવિશેષ જૈસે મુખ્ય માના જાતા
હૈ, ડસી પ્રકાર યહ રાજા ભી અન્ય રાજાઓં મેં પ્રધાન-શ્રેષ્ઠ થા ।

‘તસ્સ ણં વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ મિયા ણામં દેવી હોત્થા’ ક્ષત્રિય વંશ
મેં તિલકસ્વરૂપ ડસ વિજય નૃપતિ કી રાની કા નામ મૃગાદેવી
થા । ‘સુકુમાલપાણિપાયા અહીણં વણ્ણઓ’ ઇસકે હાથ ઓર પૈર અત્યંત
સુકુમાર થે । શરીર ભી ઇસકા સ્વરૂપ કી અપેક્ષા ન્યૂનતારહિત, તથા
લક્ષણ કી અપેક્ષા પરિપૂર્ણ પાંચોં ઇન્દ્રિયોં સે યુક્ત થા । ઔપપાતિક
સૂત્ર મેં જિસ પ્રકાર કા વર્ણન ધારિણી દેવી કા કિયા ગયા હૈ ટીક
ડસી પ્રકાર કા વર્ણન ઇસ મૃગા દેવી કા ભી સમજના ચાહિયે ।
‘તસ્સ ણં વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ પુત્તે મિયાણ દેવીણ અત્તણ મિયાપુત્તે ણામં દારણ
હોત્થા’ ડસ વિજય નામક ક્ષત્રિય રાજા કા ઇક પુત્ર થા, જિસ કા

માનવામાં આવે છે. મેરુ પર્વત જેવી રીતે સર્વોત્તમ છે, અને મહેન્દ્ર-સુરેન્દ્ર અથવા
પર્વતવિશેષ જેવી રીતે મુખ્ય માનવામાં આવે છે તે પ્રમાણે આ રાજા પણ અન્ય
રાજાઓમાં મુખ્ય અને શ્રેષ્ઠ હતો. (તસ્સ ણં વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ મિયા ણામં દેવી
હોત્થા) ક્ષત્રિય વંશમાં તિલકસ્વરૂપ એ વિજય રાજાની રાણીનું નામ મૃગાદેવી હતું.
(સુકુમાલપાણિપાયા અહીણં વણ્ણઓ) તેના હાથ-પગ બહુજ સુકોમલ હતા, તેનું
શરીર પણ સ્વરૂપની અપેક્ષાએ ન્યૂનતારહિત અને લક્ષણની અપેક્ષાએ પરિપૂર્ણ પાંચ ઇન્દ્રિ-
યોથી યુક્ત હતું. ઔપપાતિક સૂત્રમાં ધારિણી રાણીનું-દેવીનું જેવું વર્ણન કરેલું છે તેવુંજ
વર્ણન મૃગાદેવીનું સમજી લેવું જોઈએ. (તસ્સ ણં વિજયસ્સ સ્વત્તિયસ્સ પુત્તે મિયાણ
દેવીણ અત્તણ મિયાપુત્તે ણામં દારણ હોત્થા) તે વિજય નામના ક્ષત્રિય રાજાને

नाम मृगापुत्र था—जो मृगादेवी से उत्पन्न हुआ था। वह 'जाइअंधे, जाइमूए, जाइवहिरे, जाइपंगुले य, हुंडे य, वायव्वे य' जन्म से ही अंधा, और जन्म से ही मूंगा था। जन्म से बहिरा और जन्म से ही पांगला था। इसके शारीरिक अवयवों की रचना भी ठीक नहीं थी, क्योंकि इसका हुण्डक संस्थान था—प्रत्येक अवयव अपने-प्रमाणमें रचना से हीन थे, उसके शरीर की बनावट सुन्दर नहीं थी—आकृति दुर्दर्शनीय थी। जिस प्रमाणमें जिस अंग और उपांग की रचना होनी चाहिये उस प्रकार की रचना से हीन अंग और उपांगों का होना ही हुण्डकसंस्थान है, इस नाम-कर्मके उदय से शरीर में अंग और उपांग किसी खाश आकार के नहीं होते हैं। वह वात-रोगसे भी पीडित था। 'णत्थि णं तस्स दाग्गस्स हत्था वा पाया वा कण्णा वा, अच्छी वा, णासा वा' उस लड़के के न हाथ थे, न पैर थे,

એક પુત્ર હતો, તેનું નામ મૃગાપુત્ર હતું. જે મૃગાદેવી થકી ઉત્પન્ન થયો હતો. તે કુંવર (જાડઅંધે, જાડમૂળે, જાડવહિરે, જાડપંચુલે ય હુંદે ય વાયવ્વે ય) જન્મથી આંધળો અને જન્મથીજ મૂંગો હતો, જન્મથી ખડેરો અને જન્મથીજ લૂલો હતો. તેના શરીરના અવયવોની રચના પણ સારી ન હતી, કેમકે તેનું હુંડક સંસ્થાન હતું, તેના શરીરની રચનામાં સુંદરતા ન હતી-નજરે જોતાં ગમે નહિ-તેવી આકૃતિ હતી. જે પ્રમાણે જે જે અંગઉપાંગોની વ્યવસ્થા થવી જોઈએ તે પ્રકારની રચનાથી હીન અંગ-ઉપાંગોનું થવું તેજ હુંડક સંસ્થાન છે. તે નામકર્મના ઉદયથી શરીરમાં અંગ અને ઉપાંગ કોઈ પણ ખાસ આકાર વિનાના રહે છે. તે વાયુના રાગથી પીડિત હતો. (ણતિય ણં તસસ દારગસસ હત્યા વા, પાયા વા, કણ્ણા વા, અચ્છી વા, ણાસા વા)

पादौ वा, 'कण्ठा वा' कण्ठौ वा, 'अक्खी वा' अक्षिणी=चक्षुषी वा, 'णासा वा' नासे वा । 'केवलं से तेसिं अंगोवंगाणं' केवलं तस्य तेषामङ्गोपाङ्गानाम्-
अङ्गानि=शिरः १, उरः २, पृष्ठम् ३, उदरम् ४, बाहुद्वयम् ५-६,
पादद्वयं ७-८ चेत्यष्टौ, उपाङ्गानि=अङ्गावयवभूतानि-कर्णनयननासाऽङ्गल्यादी-
न्यनेकविधानि तेषाम् 'आगिई' आकृतिः=आकारः, 'आगिइमेत्ते' आकृति-
मात्रम्=आकारमात्रं, न तु तदुचितस्वरूपमित्यर्थः । 'तए णं सा मियादेवी'
ततः खलु सा मृगादेवी 'तं मियापुत्तं दारगं' तं मृगापुत्रं दारकं 'रहस्सियंसि'
राहसिके=प्रच्छन्ने-गुप्ते-जनेनाविदिते इत्यर्थः, 'भूमिघरंसि' भूमिगृहे-भूम्य-
धोभागवर्तिनि गृहे, 'रहस्सिएणं' राहसिकेन=प्रच्छन्नेन, 'भत्तपाणेणं' भक्तपानेन
'पडिजागरमाणी२' प्रतिजाग्रती२ = पालयन्ती२ 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ४ ॥

न कान थे, न आँखें थीं और न नाक ही थी, 'केवलं से तेसिं
अंगोवंगाणं आगिइमेत्ते' केवल अंगों-मस्तक, उरस्थल, पृष्ठ, उदर-पेट,
दो बाहु, दो पाँवके, और उपांगों-अंग के अवयवस्वरूप कान, नाक
आँखें और अंगुलि आदि के चिह्न-मात्र ही थे । 'तए णं सा मियादेवी
तं मियापुत्तं दारगं रहस्सियंसि भूमिघरंसि' इस प्रकार की परिस्थितिसंपन्न
उस बालकको उस मृगादेवीने लोगोंकी दृष्टि से छुपे हुए तलघर
में रक्खा था, और 'रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी२ विहरइ' छिपा२
कर भोजन-पान से उसका सावधानी-पूर्वक पालन-पोषण करती थी ।

भावार्थ—१० अध्ययनों में से प्रथम मृगापुत्र नामक अध्ययन
का क्या भाव है ?-इस प्रकार श्रीजंबूस्वामी द्वारा पूछे जाने पर
श्रीसुधर्मा स्वामी इस अध्ययन का स्पष्टीकरण करते हुए कहते

ते कुमारने (पुत्रने) हाथ, पग, कान, आंख, नाक कांछ पणु न डतुं. (केवलं से तेसिं
अंगोवंगाणं आगिई आगिइमेत्ते). केवल अंगों-मस्तक, उरस्थल, पृष्ठ, उदर, पीठ,
ये हाथ, ये पगना, अने उपांगो-अंगना अवयव स्वरूप कान, नाक, आंख
अने आंगणीओना मात्र चिन्हण डता. 'तए णं सा मियादेवी तं मियापुत्तं दारगं
रहस्सियंसि भूमिघरंसि' आ प्रकारना ते भाणकने मृगादेवी, भाणुसोनी नजरे न
पडे ओवी रीते भाणगी घरना नीयेना भागमां राखती डती, अने 'रहस्सिएणं
भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी२ विहरइ' छानी रीते लोअन-अन्न, पाणी आपीने
सावधानीपूर्वक तेनु पालन-पोषण करती डती.

भावार्थ—दश अध्ययनोंमें मृगापुत्रनामवाणा प्रथम अध्ययनने श्रुं लावे
छे ? आ प्रमाणे जम्बूस्वामीओ ज्यारे प्रश्न पूछये त्यारे श्री सुधर्मा स्वामी आ

है—मृगाग्राम—नामक एक बहुत विशाल और सुरम्य नगर था। उसके बाहर ईशानकोणकी ओर छह ऋतुओं की शोभासे विशिष्ट एक चंदनपादप—नामका, बहुत ही प्राचीन, नंदनवन जैसा, विस्तृत मनोहर वगीचा था। उसके ठीक बीचोंबीच सुधर्मनामक यक्ष का एक आश्रय था। उस नगर का शासक क्षत्रियकुलावतंस विजय नामक कोई एक राजा था, जो बहुत प्रतापी एवं नरपतियों का मुखिया था। उसकी रानी का नाम मृगादेवी था। वह बहुत ही सुन्दर एवं सुकुमार-अंगवाली थी। शारीरिक सौन्दर्य से जिसके समक्ष रति भी लज्जित होती थी। उसका शरीर प्रत्येक अंग और उपांगों की परिपूर्णता से भरा हुआ था, किसी भी अंग और उपांग में कोई भी न्यूनता नहीं थी। उसके एक पुत्र हुआ, जिसका नाम मृगापुत्र था। वह वेचारा जन्म से ही अंधा, बहिरा, गूंगा और लंगडा था। संस्थान भी इसका हुंडक था। न इसके हाथ-पैर आदि अंग थे और न अंग के अवयवभूत कोई उपांग ही, सिर्फ उसके शरीर में इनकी आकृतिमात्र ही थी। वह वातरोगी था। मृगादेवी उस बालक को लोगों से छिपाकर मकान के तलघर में ही रखती और वहीं पर उसे खाना-पीना देकर उसका पालन-पोषण करती थी ॥ सू० ४ ॥

अध्ययननु स्पष्टीकरण करता थका कहे छे के:— मृगाग्राम नामनु अेक अहुञ् विशाल अने सुन्दर नगर હતું. તેના બહારના ભાગમાં ઇશાનકોણમાં છ ઋતુઓની શોભાથી વિશેષ શોભતો અંદનપાદપ નામનો અેક ઘણોજ પ્રાચીન નન્દનવન જેવો વિસ્તારવાળો મનોહર બગીચો હતો. તેના મધ્યભાગમાં સુધર્મ નામના યક્ષનું અેક નિવાસસ્થાન હતું. તે નગરનો અમલ કરનાર ક્ષત્રિયકુલાવતંસ વિજય નામનો કોઈ અેક રાજા હતો. તે ઘણોજ પ્રતાપી અને રાજાઓના સમુદાયમાં સુખ્ય હતો. તેની રાણીનું નામ મૃગાદેવી હતું. તે પણ અહુજ સુંદર અને સુકોમલ અંગવાળાં હતાં. રાણીના શરીરની સુંદરતા એવી હતી કે તેના રૂપ પાસે કામદેવની સ્ત્રી રતિ પંથુ લગ્ન પામી જતી હતી. રાણીના શરીર, પ્રત્યેક અંગ ઉપાંગોની પરિપૂર્ણતાથી યુક્ત હતું, કોઈપણ અંગ-ઉપાંગમાં કોઈ પ્રકારની ન્યૂનતા ન હતી. તે રાણીને અેક પુત્ર થયો જેનું નામ મૃગાપુત્ર હતું. તે જિથારો જન્મથીજ આંધળો, બહેરો, મૂંગો અને લંગડો હતો. તે હુંડક સંસ્થાનવાળો હતો. તેને હાથ, પગ આદિ અંગ અને તેના અવયવભૂત કોઈ ઉપાંગ ન હતાં, માત્ર તેની આકૃતિ હતી. તે પુત્ર વાચુના રોગવાળો હતો. મૃગાદેવી તે બાળકને લોકોથી છુપાવીને મકાનના નીચેના ભાગમાં રાખતી હતી, અને ત્યાં આગળ ખાવા-પીવાનું આપીને તેનું પાલન પોષણ કરતી હતી (સૂ० ૪)

॥ मूलम् ॥

तत्थ णं मियागामे णयरे एगे जाइअंधे पुरिसे परिवसइ ।
से णं एगेणं सचक्खुएणं पुरिसेणं पुरओ दंडएणं पगइडि-
ज्जमाणे पगइडिज्जमाणे फुट्टहडाहडसीसे मच्छियाचडगरपहकरेणं
अण्णिज्जमाणमग्गे मियागामे णयरे गिहे गिहे कालुण्णवडियाए
वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

टीका—

‘तत्थ णं’ इत्यादि । ‘तत्थ णं मियागामे णयरे’ तत्र खलु मृगा-
ग्रामे नगरे, ‘एगे’ एकः ‘जाइअंधे’ जात्यन्धः=जन्मकालतोऽन्धः ‘पुरिसे
परिवसइ’ पुरुषः परिवसति । ‘से णं एगेणं’ स खलु एकेन ‘सचक्खुएणं
पुरिसेणं’ सचक्षुष्केण पुरुषेण ‘पुरओ दंडएणं’ पुरतो दण्डकेन ‘पगइडिज्ज-
माणे पगइडिज्जमाणे’ प्रकृष्यमाणः प्रकृष्यमाणः=नीयमानो नीयमानः, ‘फुट्ट-
हडाहडसीसे’ स्फुटितात्यर्थशीर्षः-स्फुटितं-स्फुटितकेशम् अत्यर्थम्, ‘हडाहड’ इति
अत्यर्थयाचको देशीयशब्दः; शीर्षं=शिरो यस्य स तथा, ‘मच्छियाचडगरपहक-
रेणं’ मक्षिकाचटकरप्रकरणे-मक्षिकाणां चटकरः = प्रधानो-विस्तरवान् यः

‘तत्थ णं’ इत्यादि ।

‘तत्थ णं मियागामे णयरे’ उसी मृगाग्राम नगर में ‘एगे जाइ-
अंधे’ एक जन्म से अंधा कोई पुरुष रहता था । ‘से णं एगेणं सच-
क्खुएणं’ वह दूसरे किसी एक नेत्रयुक्त पुरुष की सहायता से ‘पुरओ
दंडएणं पगइडिज्जमाणे’ यष्टि-लकड़ी के सहारे चलता था । चलते चलते
‘फुट्टहडाहडसीसे’ इसके शिर के बाल बिलकुल अस्तव्यस्त-बिखरे
हुए-थे और ‘मच्छियाचडगरपहकरेणं अण्णिज्जमाणमग्गे’ मक्खियों का

‘तत्थ णं’ इत्यादि.

‘तत्थ णं मियागामे णयरे’ ते मृगाग्राम नगरने विषे ‘एगे जाइअंधे’
એક જન્મથી આંધળો કેઈ પુરુષ રહેતો હતો. ‘સે ણં એગેણં સચક્ખુણં’ તે બીજા
કેઈ નેત્રવાળા પુરુષની સહાયતાથી ‘પુરઓ દંડણં પગઇડિજ્જમાણે’ લાકડીનાં
આધારે ચાલતો હતો. ચાલતાં ચાલતાં ‘ફુટ્ટહડાહડસીસે’ તેના માથાના બાલ એકઠમ
વિખરાએલા હતા, અને ‘મચ્છિયાચડગરપહકરેણં અણ્ણિજ્જમાણમગ્ગે’ માખીઓનો

प्रकरः=समूहः स तथा तेन, 'अणिज्जमाणमग्गे' अन्वीयमानमार्गः=अनुगम्यमानमार्गः, तस्य जात्यन्यस्य मार्गे मक्षिकाः पृष्ठतोऽनुधावमाना आसन् मलयुक्तत्वादिति भावः । तथाविधोऽसौ, 'मियागामे णयरे गिहे गिहे' मृगाग्रामे नगरे गृहे गृहे 'कालुण्णवडियाए' कारुण्यवृत्त्या=दयाजनकवृत्त्या, स्वदैन्यं प्रदर्शयतस्तस्योपरि लोकानां दया यथा समुत्पद्येत तथेति भावः; 'वित्तिं' वृत्तिं=जीविकां 'कप्पेमाणे' कल्पयन्=कुर्वाणः सन् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ५ ।

बहुत अधिक समूह, उसके माथे के ऊपर उड़ता हुआ रास्ते भर पीछे चलता था । क्यों कि वह मलिन तन था । इस प्रकार की दुरवस्थासंपन्न वह विचारा 'मियागामे णयरे गिहे गिहे' उस मृगाग्राम नगर में घर घर 'कालुण्णवडियाए वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ' दीनतापूर्वक-दया उत्पन्न हो इस प्रकार से जीविका-भीख मांग कर अपना निर्वाह करता था ।

भावार्थ—उसी मृगाग्राम नगर में एक जन्मांध मनुष्य रहता था । उसे सहारा देने वाला वहां एक और दूसरा भिखमंगा व्यक्ति था जो अंधा नहीं था । उसकी सहायता के बलपर ही यह सब अपना काम किया करता था । वह जन्मांध जब भीख मांगने निमित्त जहीं-कहीं पर जाने के लिये उद्यत होता, तो वह उसे लकड़ी पकड़वा कर ले जाता । अधिक गंदा रहने के कारण दुर्गंध से आकृष्ट मक्खियों का झुंड का झुंड इसके आस-पास माथे पर भिनभिनाता रहता । वह घर-घर अपनी दीनता प्रकाशित करता हुआ

भोटे समूह तेना माथा उपर उडतो હતો, અને તેના સાથે સાથે રસ્તામાં તે સમૂહ પણ જતો, કારણકે તેનું શરીર બહુજ મેલું હતું. આ પ્રકારની દુર્દશાવાળો તે બિચારો 'મિયાગામે ણયરે ગિહે ગિહે' તે મૃગાગ્રામ નગરમાં ઘરે ઘરે 'કાલુણ્ણવડિયાए वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ' दीनतापूर्वक-दया उत्पन्न થાય તેવી રીતે ભીખ માગીને પોતાનો નિર્વાહ કરતો હતો.

ભાવાર્થ—તે મૃગાગ્રામ નગરમાં એક જન્માંધ માણસ રહેતો હતો. તેને સહાય આપનારો એક ભીખારી માણસ બીજો હતો, તે આંધળો ન હતો, તેથી તેની સહાયતાના બળથી તે પોતાનું તમામ કામ કરતો હતો. તે જન્માંધ બ્યારે ભીખ માંગવા નિમિત્તે જ્યાં-ત્યાં જવા માટે તૈયાર થતો ત્યારે તે આંખવાળો તેને લાકડી પકડાવીને લઈ જતો હતો. એકદમ ગંદો રહેવાથી દુર્ગંધથી ખેંચાઈને માખીઓના ઝેળાંઓ તેના આસ-પાસ માથા ઉપર કર્યા કરતાં હતાં. તે ઘર-ઘર પોતાની દીનતા

॥ મૂલમ્ ॥

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે જાવ
સમોસરિણ્ । પરિસા ણિગ્ગયા । તણં સે વિજણ્ સ્વત્તિણ્ ઇમીસે
કહાણ્ લહ્હદ્દે સમાણે જહા કૂણિણ્ તહા નિગ્ગણ્, જાવ
પજ્જુવાસઈ ॥ સૂ૦ ૬ ॥

ટીકા-

‘તેણં કાલેણં’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समणं’ तस्मिन् काले
तस्मिन् समये ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमणो भगवान् महावीरः ‘जाव’
यावत्, इह यावत्कारणात् इदं द्रष्टव्यम्— ‘पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगामं
दूइज्जमाणे सुहंसुहेणं विहरमाणे’ इत्यादि । पूर्वानुपूर्व्यां चरन् ग्रामानुग्रामं
द्रवन् सुखं सुखेन विहरन् यत्रैव मृगाग्रामनामकं नगरं, यत्रैव चन्दनपादप-
नामकमुद्यानं तत्र ‘समोसरिण्’ समवसृतः । ‘परिसा णिगगया’ परिषद् निर्गता=

भीख मांगर कर अपना गुजारा चलाता था ॥ सू० ५ ॥

‘તેણં કાલેણં’ इत्यादि ।

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ उसी काल और उसी समय में
‘समणे भगवं महावीरे जाव समोसरिण्’ श्रमण भगवान् महावीर यावत्
समवसृत हुए, यहाँ ‘यावत्’ शब्द से इन अन्य विशेषणों का ग्रहण
हुआ है, जैसे— ‘पुव्वाणुपुव्वि चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे सुहं-सुहेणं
विहरमाणे’ इत्यादि । अर्थात् वे प्रभु तीर्थं करोचित विहारक्रिया
के अनुसार एक ग्राम से दूसरे ग्राम में विचरते हुए, सुखशान्ता-
पूर्वक वहाँ पर आये । ‘परिसा णिगगया’ श्रीमहावीर प्रभु को वंदना

બહાર કરીને બીજા માંગી-માંગીને પોતાનું શુભરાત ચલાવતો હતો. (સૂ૦ ૫)

‘તેણં કાલેણં’ इत्यादि.

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘સમણે
ભગવં મહાવીરે જાવ સમોસરિણ્’ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર યાવત્ સમવસૃત થયા.
અહીં ‘યાવત્’ શબ્દથી બીજા વિશેષણોનું ગ્રહણ થયેલું છે, જેમ ‘પુવ્વાણુપુવ્વિ
ચરમાણે ગામાણુગામં દૂઈજ્જમાણે સુહં-સુહેણં વિહરમાણે’ इत्यादि. अर्थात्—
તીર્થં કરોચિત વિહાર કરવાની પદ્ધતિ પ્રમાણે એક ગામથી બીજે ગામમાં વિચ-
રતા થકા સુખશાન્તિપૂર્વક અહીં આવ્યા. (પરિસા ણિગગયા) તે નગરના પ્રજા-

श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं धर्मकथाश्रवणाय च परिषद्=वृन्दरूपेण जनसंहति-
नगराभिर्गता-निःसृतैत्यर्थः ।

‘तए णं से विजए खत्तिए’ ततः खलु स विजयः=विजयनामकः क्षत्रियो-
राजा, ‘इमीसे कहाए लद्धे समणे’ अस्याः कथाया लब्धार्थः सन्=श्रमणो
भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इहागतः, इह संभासः,
इह समवसृतः, इहैव मृगाग्रामस्य बाह्यप्रदेशे चन्दनपादपोद्याने यथाप्रतिरूपं=
कथाकल्प्यम् अवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरती’-त्यस्याः
कथाया ज्ञातार्थः सन्नित्यर्थः । ‘जहा कूणिए तहा निग्गए’ यथा कूणिकस्तथा
निर्गतः-यथा कूणिकनामको राजा भगवन्तं वन्दितुं गृहाभिर्गतस्तद्वद् विजय-

करने तथा उनसे धर्मदेशना सुनने के लिये वहां का जनसमूह
वहां पर एकत्रित हो गया। ‘तए णं से विजए खत्तिए इमीसे कहाए
लद्धे समणे’ पश्चात् वह विजय नामका नृपति जब उसे यह
खबर पड़ी कि-‘श्रमण भगवान् महावीर पूर्वानुपूर्वी से ग्रामानु-
ग्राम विहार करते हुए इस मृगाग्राम नगर के बाहिर चंदनपादप
नामके बगीचा में साधुसमाचारी के अनुसार अवग्रह लेकर, तप
और संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरते हैं,
तब ‘जहा कूणिए तहा निग्गए’ जिस प्रकार कूणिक राजा बड़े
ठाठ-बाट के साथ प्रभु की वन्दना एवं धर्मश्रवण करने की इच्छा
से निकला उसी प्रकार यह विजयनामक क्षत्रिय राजा भी भगवान्
को वन्दन करने के लिये बड़े ठाठ-बाट से निकला। अर्थात् भग-
वान् के पधारने की वार्ता सुनते ही राजाका चित्त अपूर्व आनंद से

जलाने लगे। श्रीमहावीर प्रभुने वंदना करवा लेमन् धर्मदेशना सांभगवाने भाटे
ते स्थणे एकत्रित थये। ‘तए णं से विजए खत्तिए इमीसे कहाए लद्धे
समाणे’ पछीथी ते विजय नामना राजने अणर पडी के श्रमण भगवान् महावीर
पूर्वानुपूर्वीथी ग्रामानुग्राम विहार करता-करता आ मृगाग्राम नगरना अहार चंदनपादप
नामना बगीचाभां साधु-समाचारी अनुसार अवग्रह लधने तप अने संयमथी
पोताना आत्माने भावित करता थका विचरे छे, त्यारे ‘जहा कूणिए तहा निग्गए’
के प्रमाणे इष्टिक राजा गहुन् ठाठ-बाटथी प्रभुनी वंदना अने धर्म श्रवण करवानी
इच्छाथी नीक्या हुता ते प्रमाणे आ विजय नामना क्षत्रिय राजा पणु भगवान्नी
वंदना करवा भाटे मोठा ठाठ-बाटथी नीक्या, अर्थात् भगवान्ना पधारवानी बात
ने जताने राजानु चित्त अपूर्व आनंदथी सनाथ गयुं। हृदयभां अपूर्व उत्साह हुता।

नामकः क्षत्रियो राजा हृष्टतुष्टचित्तानन्दितः प्रीतिमनाः परमसौमनस्यितः हर्ष-
वशविसर्पद्हृदयः, स्नातः, कृतबलिकर्मा, कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तः, शुद्ध-
प्रवेश्यानि-शुद्धानि=निर्मलानि, प्रवेश्यानि=राजसभाप्रवेशार्हाणि, मङ्गलानि वस्त्राणि
प्रवरपरिहितः, अल्पमहार्घाभरणाङ्कृतशरीरः, आभिषेक्यं हस्तिरत्नमारूढः, पुरः-
प्रस्थिताष्टाष्टमङ्गलकः सकोरण्टमाल्यदान्ना छत्रेण प्रियमाणेन श्वेतवरचामरैरुद्वय-

भर गया था। हृदय में अपूर्व उत्साह था। प्रभु के दर्शन, वन्दन
और उनसे धर्मश्रवण करने की तीव्र लालसा अन्तःकरण में बढ़ती
चली जा रही थी। चित्तमें थोड़ी सी भी उदासीनता नहीं थी।
प्रभु की ओर ही विचारधारा का प्रवाह अविरत बह रहा था। उसका
मन राजकाज की चिन्ता से निवृत्ति पाकर अपूर्व हर्षोल्लास से युक्त
हो परमशांति का अनुभव कर रहा था। हर्ष के आवेग में राजा
का हृदय भर रहा था। फिर राजा ने स्नान किया, काक आदि
प्राणियों के लिए अन्न देने-रूप बलिकर्म किया, रात्रि के दुःस्वप्न आदि
दोषों की निवृत्ति के लिए कौतुक-मपीतिलकादि, मंगल-दधि अक्षत
आदि का धारण-रूप प्रायश्चित्त किया, और सभा में जाने के योग्य सुन्दर
बहुमूल्य वस्त्र, तथा भारसे थोड़े भारवाले मूल्यसे अधिकमूल्य वाले
अलंकार पहिने। सब प्रकार से सज-धजकर यह सुन्दर गजराज
पर आरूढ हुआ। उस समय राजाके मस्तक पर कोरण्ट के पुष्पों
की माला से सुशोभित छत्र अपनी पूर्ण आभासे सूर्य की आभा
को निवारण करता हुआ चमक रहा था। आजूबाजू दोनों ओर

प्रभुना दर्शन, वन्दन अने तेमना यासेथी धर्म सांलणवानी तीव्र लालसा अन्तःकरणमां
वधवा लागी. चित्तमां थोड़ी पण उदासीनता न હતી. प्रभुની तरફજ તેમની વિચાર-
ધારાને પ્રવાહ અવિચ્છિન્ન વહેતો હતો. તેનું મન એકદમ રાજકાજની ચિન્તાથી
નિવૃત્તિ પામીને અપૂર્વ હર્ષોલ્લાસથી યુક્ત થઈ પરમ શાંતિને અનુભવ કરી રહ્યું
હતું. હર્ષના આવેગમાં રાજાનું હૃદય ભરાઈ ગયું હતું. રાજાએ સ્નાન કર્યું અને કાગડા
આદિ પ્રાણીઓને માટે અન્ન દેવા રૂપ બલિકર્મ કર્યું. રાત્રીમાં માઠાં સ્વપ્ન થયાં હોય
તેના દોષોની નિવૃત્તિ માટે કૌતુક-મપીતિલકાદિ, મંગલ-દધિ, અક્ષત (ચોખા) આદિનું
ધારણરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું, અને સભામાં જવા યોગ્ય સુન્દર બહુ મૂલ્યવાન વસ્ત્ર, તથા
તદન આછા ભારવાળા છતાં મૂલ્યમાં અધિક એવા અલંકાર પહેર્યા. તમામ પ્રકારથી
સજાયમાન થઈને એક સુંદર ગજરાજ (હાથી) પર સ્વારી કરી. તે સમયે રાજાના
મસ્તક પર કોરંટના પુષ્પોની માલાથી શોભતું છત્ર, પોતાના તેજથી સૂર્યના તેજનું

માનૈઃ વૈશ્રમણ ઇવ નરપતિઃ અમરપતિસંનિભયા ઋદ્ધ્યા પ્રથિતકીર્તિઃ હયગજ-
રથયોધકલિતયા ચતુરઙ્ગિણ્યા સેનયા સમનુગમ્યમાનમાર્ગઃ યત્રૈવ ચન્દનપાદપ-
નામકમુદ્યાનં તત્રૈવ પ્રાધારયદ્ ગમનાય । યસ્ય પુરતો મહાન્તોઽશ્વાઃ, અશ્વવરાઃ,
ઉભયપાર્શ્વયોર્નાગાઃ=ગજાઃ, નાગવરાઃ, પૃષ્ઠતો રથસમૂહઃ, તથા યસ્ય પુરતશ્ચાષ્ટાષ્ટ-
મઙ્ગલાનિ પ્રસ્થિતાનિ સ વિજયનામકઃ ક્ષત્રિયો રાજા પ્રગૃહીતતાલવૃન્તઃ-પ્રગૃ-
હીતં તાલવૃન્તં યસ્મૈ સ તથા, ઉચ્છિદ્રૂતશ્વેતચ્છત્રઃ-ઉચ્છિદ્રૂતમ્=ઉપરિવિતાનિતં,
શ્વેતં=શુક્લવર્ણં છત્રં યસ્મૈ સ તથા, પ્રવીજિતવાલવ્યજનિકઃ-પ્રવીજિતા=પ્રચા-
લિતા વાલવ્યજનિકા યસ્મૈ સ તથા, સર્વદ્રૃષ્ટ્યા=સકલયા ઋદ્ધ્યા, સર્વશ્રુત્યા=

શરદ્-ઋતુકે વાદલકે સમાન શુભ્ર-ઉજ્જ્વલ દો ચામર ઢુલ રહે થે ।
દેખને વાલોં કો રાજા ઉસ સમય સાક્ષાત્ કુબેર જૈસા પ્રતીત હોતા
થા । ઇન્દ્ર કે સમાન વિશિષ્ટ વિભૂતિ સે યુક્ત યહ નરપતિ અપની
ચતુરંગિણી-હય ગજ, રથ ઓર પદાતિયોં સે સમન્વિત સેના સે
સહિત હોકર જિસ ઓર ચંદનપાદપ નામ કા ઉદ્યાન થા ઉસી ઓર
જાને કા પ્રસ્થાન કિયા । ઇસ રાજા કે આગે વહેર ઘોડોં પર બેઠે
હુએ સવાર ચલ રહે થે । દોનોં તરફ દિગ્ગજ-જૈસે મદોન્મત્ત ગજરાજ,
પીછે કી ઓર રથોં કા સમૂહ, આગેર ઓર ભી અષ્ટ અષ્ટ મંગલ
ઇસકે માર્ગ કો મંગલમય બનાતે હુએ ચલ રહે થે । ઇસ પ્રકાર વહ
વિજય નામક રાજા કિ જિસપર પંચે ઢોરે જા રહે હૈં, સપેદ છાતા
જિસકે ડપર તના હુઆ હૈ, ઓર ચામર જિસકે દોનોં ઓર ઢુલ
રહે હૈં, વહ અપની સમસ્ત ઋદ્ધિ, સમસ્ત શ્રુતિ-સકલ વસ્ત્ર ઓર

નિવારણ કરતું અમકી રહું હતું. આળુ-ખાળુ બન્ને તરફ શરદ્ ઋતુના વાદળ સમાન
શુભ્ર-ઉજ્જ્વલ બે ચામર ઢળી રહેતાં હતાં. બેનારાએને એ સમયે રાજા સાક્ષાત્
કુબેર જેવા દેખાતા હતા. ઇન્દ્ર-સમાન વિશેષ પ્રકારની સંપત્તિથી યુક્ત એ રાજા
પોતાની ચતુરંગિણી-ઘોડા, હાથી, રથ અને પાયદલથી સમન્વિત સેના સહિત બે તરફ
ચંદનપાદપ નામનો બગીચો હતો તે તરફ જવા માટે ચાલતા થયા. તે રાજાના આગળ
મોટા-મોટા ઘોડાઓ પર સવાર થયેલા રક્ષકો ચાલતા હતા. બંને તરફ દિગ્ગજ જેવા
મદોન્મત્ત ગજરાજ, પાછળના ભાગમાં રથોનો સમૂહ, આગળ-આગળ આઠ-આઠ
મંગળ તેના માર્ગને મંગળમય બનાવીને ચાલતાં હતાં. એ પ્રમાણે તે વિજય નામના રાજા
કે જેના પર પંખા ઢોળાઈ રહ્યા છે, ઉઘાળેલું શ્વેત છત્ર જેના ઉપર શોભિત થઈ રહ્યું
છે અને ચામર જેની બન્ને બાજુ ઢોળાઈ રહેલ છે, તે પોતાની સમસ્ત ઋદ્ધિ,

सकलवस्त्राभरणप्रभया, सर्वबलेन = सर्वसैन्येन, सर्वसमुदयेन = सर्वपरिवारादि-
समुदायेन, सर्वादरेण, सर्वप्रयत्नेन, सर्वविभूत्या = सर्वविभूषया सर्वसंभ्रमेण=
सर्वोत्सुक्येन, सर्वपुष्पगन्धमाल्यालङ्कारेण, सर्वत्रुटितशब्दसंनिनादेन=सर्वेषां त्रुटि-
तानां=वाद्यानां यः शब्दस्तस्य संनिनादेन=प्रतिध्वनिना, महत्या ऋद्ध्या, महत्या
द्युत्या, महता बलेन, महता समुदयेन, महता=बृहता वरत्रुटितयमकसमव-
प्रवादितेन वरत्रुटितानां=श्रेष्ठविविधवाद्यानां, यत् यमकसमकं=युगपत्प्रवादितं=तेन
तथा शङ्ख-पणव-पटह-भेरी-झल्लरी-खरमुखी-हुडुक-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभि-
निर्घोषनादितरवेण-शङ्खादिदुन्दुभ्यन्तानां वाद्यानां निर्घोषस्य नादितरवेण=प्रति-
ध्वनिना समुपलक्षितः मृगाग्रामनगरस्य मध्यमध्येन निर्गत इति भावः । 'जाव
पज्जुवासइ' यावत् पर्युपास्ते । अत्र यावच्छब्दादेवं योजनाऽवगन्तव्या-स विजय-
नामको राजा मृगाग्रामनगरतो निर्गत्य यत्रैव चन्दनपादपनामकमुद्यानं तत्रैवोपा-
गच्छति, उपागत्य श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य किञ्चिद्दूरे छात्रादिकान्
तीर्थकरातिशयान् पश्यति, दृष्ट्वा आभिषेक्यं हस्तिरत्नं स्थापयति, स्थापयित्वा
तस्माद् हस्तिरत्नात् प्रत्यवरोहति, प्रत्यवरुह्य, खड्गच्छत्रमुकुटादिकानि राजचिह्नानि

आभरणों की कान्ति, समस्त सैन्य, समस्त परिवार आदि के समूह
और समस्त अपनी विभूति से अच्छी तरह सुसज्जित हो, बड़े ही
संभ्रमके साथ, अनेक प्रकार के साथ२ बजते हुए शंख, पणव, पटह,
भेरी, झल्लरी, मृदंग, और दुन्दुभि आदि बाजों की गगनभेदी
गडगडाहट से उस मृगाग्राम नगर को शब्दमय करता हुआ ठीक
उसके मध्यभाग से निकला । 'जाव पज्जुवासइ' चलते२ जब वह
बगीचा के निकट पहुँचा तो उसे कुछ दूर पर भगवान के अतिशय
स्वरूप छत्र-चामर आदि बाह्य विभूति दृष्टिपथ हुई । उनके दिखते
ही वह हाथी से उतर गया, और तलवार, छत्र एवं चामर आदि

समस्त समृद्धि, सकल वस्त्र अने आभरणों की कान्ति, समस्त सैन्य, समस्त परिवार
आदिना समूह अने पोतानी तमाम विभूतिथी सारी रीते सुसज्जित थधने भोटा
संभ्रमनी साथे, अनेक प्रकारना अेकसाथे वागता शंख, पणव, पटह, भेरी, अलर,
मृदंग, दुन्दुभि आदि वाद्यत्रोना गगनभेदी गडगडाटथी मृगाग्रामने शब्दमय करता
गामना मध्यभागमांथी निकल्या छे. 'जाव पज्जुवासइ' आलतां आलतां न्यारे ते
गगीयानी नलुक पडोन्था त्यारे थोडे दूर पर भगवानना अतिशयइय छत्र, चामर आदि
ग्राह्य विभूति तेनी दृष्टिअे पडी, तेमने जेतां ज ते राजा हाथी उपरथी नीचे उतरी
गया, अने तलवार, छत्र, चामर आदि राजचिह्नेना त्याग करीन जे स्थणे श्रमण

त्यक्त्वा, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं पञ्चविधेनाभिगमेन=सत्कारविशेषेण अभिगच्छति । पञ्चविधोऽभिगमस्तत्रैवम्—सचित्तानां दृष्टिफलकुसुमादिद्रव्याणां त्यागः १, अचित्तानां वस्त्राभरणादीनामत्यागः २, एकशटिकोत्तराऽऽसङ्गकरणम्=भाषायतनार्थमस्यूतेनैकपटेन उत्तरासङ्गकरणम् ३, चक्षुःस्पर्श—श्रीमहावीरस्वामिनि दृष्टिपथमागते, अञ्जलिप्रग्रहः=संयोजितकरद्वय-संपुटीकरणं चेति ४, मनसस्तस्मिन्नेव भगवति स्थिरीकरणम् ५ इति । पञ्चाभिगमपूर्वकं भगवत्समीपे गत्वा श्रमणं भगवन्तं महावीरं त्रिकृत्वः = वारत्रयम् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति । कृत्वा, वन्दते, नमस्यति, वन्दित्वा, नमस्यित्वा, कायिकी-वाचिकी-मानसिकीभेदेन त्रिविधया पर्युपासनया पर्युपास्ते=सेवते इति ॥ सू० ६ ॥

राजचिह्नों का परित्याग कर जहाँ श्रमण भगवान् महावीर प्रभु विराजमान थे उस ओर पांच प्रकारके अभिगम से युक्त होकर चला । ५ प्रकार के अभिगम ये हैं—(१) सचित्त फूलमाला आदि का त्याग करना, (२) अचित्त वस्त्र-आभरण आदि का त्याग नहीं करना, (३) भाषाको संयमित करने के लिये मुख पर एक सावित वस्त्र (मुखपोतिका के सदृश) रखना, (४) प्रभु के दृष्टिपथ होते ही हाथ जोड़ना, (५) मनको भगवान् में ही स्थिर करना । इन पांच अभिगमों से भगवान् के संनिकट पहुंचकर उसने प्रभुकी श्वार आदक्षिण-प्रदक्षिणपूर्वक वंदना की और नमस्कार किया । पश्चात् मानसिक, कायिक और वाचिक इन ३ प्रकार की उपासना से प्रभु की उपासना करने लगा ।

भावार्थ—उस समय श्रमण भगवान् महावीर पूर्वानुपूर्वी से विहार करते हुए उस मृगाग्राम नगर के बाह्यप्रदेश में स्थित उस

लगवान् महावीर प्रभु गिराजमान हुआ ते तरङ्ग पांच प्रकारना अभिगमयुक्त थमने आलता थया. पांच प्रकारना अभिगम ये छे—(१) सचित्त-फूलमालाना त्याग करवा, (२) अचित्त वस्त्र-आभरण आदिना त्याग नहि करवा, (३) भाषाना संयम साधववा भाटे एक सावित वस्त्र (मुखपोतिका जेवुं) राखवुं, (४) प्रभुने जेतांज जे हाथ जेडवा, (५) मनने लगवान्मांज स्थिर करवुं. आ पांच अभिगमो साथे लगवान्नी नलुकमां पडोखीने तेजे प्रभुनी त्रयुवार आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वक वंदना करी, अने नमस्कार कर्या, पछी मानसिक, कायिक अने वाचिक त्रयु प्रकारनी उपासना प्रभुनी उपासना करवा लाग्या.

भावार्थ—ते समय लगवान् महावीर पूर्वानुपूर्वी विहार करता थका ते

॥ मूलम् ॥

तए णं से जाइअंधे पुरिसे तं महाजणसदं जाव सुणेत्ता
तं पुरिसं एवं वयासी-किन्नं देवाणुप्पिया ! अज्ज मियागामे
णथरे इंदमहेइ वा० जाव निग्गच्छंति ? । तए णं से पुरिसे
तं जाइअंधं पुरिसं एवं वयासी-नो खलु देवाणुप्पिया ! इंद-
महेइ वा जाव निग्गच्छंति, एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे

चंदनपादप नामके बगीचे में पधारे । समाचार पाते ही जनसमूह
एकत्रित होकर, उनकी वंदना तथा उनसे धर्मदेशना सुनने के
निमित्त उस बगीचे में जा पहुँचा । विजय राजा भी भगवान के
आगमनवृत्तान्त को सुनकर अत्यंत हर्षित हो पूरे ठाटबाट के साथ
अपनी समस्त सेना को साथ लेकर प्रभु की वंदना के लिये राज-
महल से हाथी पर सवार होकर निकले । चलते-चलते जब प्रभु की
वाह्य विभूति कुछ दूरसे उन्हें दृष्टि-गोचर होने लगी तब वे हाथी
को खड़ा कर उससे उतर पड़े, और राजचिह्नों का परित्याग कर,
पांच अभिगमों से युक्त हो, प्रभु के निकट पहुँचे । पहुँचते ही
उन्होंने भगवान की तीन बार हाथ जोड़कर वंदना की, नमस्कार
किया, फिर मानसिक, वाचिक एवं कायिक यह त्रिविध पर्युसना-
सेवा करने लगे ॥ सू० ६ ॥

भृगाग्रामनगरना गाह्यप्रदेशमां आवेल चंदनपादप नामना णगीयामां पधार्या, समाचार
भणतांज जनसमूह एकत्रित थधने तेमने वंदना करवा तथा तेमनी पासेथी धर्म-
उपदेश सांलणवा निमित्त णगीयामां नध पडोंथ्या. विजय राजा पणु भगवाननुं
आगमन सांलणीने अत्यंत दुर्ष पामी पूरा ठाठ-भाठथी पोतानी तमाम सेनाने साथे
लधने प्रभुनी वंदना करवा भाटे राजमहलमांथी हाथीपर स्वार थधने नीकल्या.
आलतां आलतां न्यादे प्रभुनी गाह्य विभूति थोडा दूरथी नजरे पडी त्यादे तुरतज
हाथीने उसो राणी नीचे उतरिने राजना तमाम थिहोने छोडी, पांच अलिगमेथी
युक्त थधने प्रभुनी नलक पडोंथ्या, पडोंथतान तेणु प्रभुने त्रणुवार हाथ जोडीने
वंदना-नमस्कार कर्था, अने मानसिक, वाचिक अने कायिक ये त्रणु प्रकारधी
पर्युपासना-सेवा करवा लाय्या (सू० ६)

जाव विहरइ । तए णं एए जाव णिग्गच्छंति । तए णं से
अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी-गच्छासो णं देवाणुप्पिया !
अम्हे वि समणं भगवं जाव पज्जुवासामो । तए णं से
जाइअंधे पुरिसे पुरओ दंडएणं पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे
जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ नमंसइ,
वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ । तए णं समणे भगवं
महावीरे विजयस्स रत्तो तीसे य महइमहालयाए परिसाए
विचित्तं धम्मं परिकहेइ । जहा जीवा बज्झंति । परिसा जाव
पडिगया । विजए वि गए ॥ सू० ७ ॥

टीका—

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से’ ततः खलु स ‘जाइअंधे’
जात्यन्धः=जन्मान्धः ‘पुरिसे’ पुरुषः ‘तं महाजणसइ’ तं महाजनशब्दं=
महान्तं जनशब्दं ‘जाव’ यावत्, इह यावच्छब्दादिदं द्रष्टव्यम्-जनव्यूहशब्दं जन-
बोलं=जनानामव्यक्तवर्णकं ध्वनिम्, इति । ‘सुणेत्ता’ श्रुत्वा ‘तं पुरिसं’ तं=सच-
क्षुष्कं स्वसहायकं पुरुषम् ‘एवं वयासी’ एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-
‘किन्नं’ किं खलु ‘देवाणुप्पिया !’ हे देवानुप्रिय ! ‘अज्ज मियागामे णयरे’

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके अनन्तर ‘से जाइअंधे पुरिसे’ वह जात्यन्ध पुरुष
‘तं महाजणसइ जाव सुणेत्ता’ मनुष्यों के उस कोलाहल को सुनकर ‘तं पुरिसं’
उस अपने सहायकभूत मनुष्य से ‘एवं वयासी’ इस प्रकार बोला-
‘देवाणुप्पिया !’ हे देवानुप्रिय ! ‘किन्नं अज्ज मियागामे णयरे इंदमहे इ वा

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पत्नी ‘से जाइअंधे पुरिसे’ ते जात्यन्ध पुरुष ‘तं महाजणसइ’
जाव सुणेत्ता’ मनुष्योना ते कोलाहल सांख्यीने, ‘तं पुरिसं’ ते पोताना सहायक पुरुषने
‘एवं वयासी’ आ प्रभावे बोलेथे कः— ‘देवाणुप्पिया !’ हे देवानुप्रिय ! ‘किन्नं’
मियागामे णयरे इंदमहे इ वा जाव णिग्गच्छंति’ अर्थात् ‘जाव’ जात्यन्ध

अथ मृगाग्रामे नगरे 'इंदमहे इ वा' इन्द्रमहः=इन्द्रोत्सवः, अत्र 'इ वा' शब्दो वाक्यालंकारे 'जाव णिगच्छन्ति' यावत् निर्गच्छन्ति, अत्र यावच्छब्देन— 'खंदमहे इ वा, मुगुंदमहे इ वा, णागमहे इ वा, जक्खमहे इ वा, भूयमहे इ वा, कूवमहे इ वा, तडागमहे इ वा, नईमहे इ वा, दहमहे इ वा, पव्वयमहे इ वा, जक्खमहे इ वा, चेइयमहे इ वा, थूभमहे इ वा, जं णं एए बहवे उग्गा भोगा राइन्ना इक्खागा णाया कोरव्वा खत्तिया खत्तियपुत्ता भडा भडपुत्ता' इत्यादि 'मियागामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं' इत्यन्तं संग्राह्यम् । छाया—'स्कन्दमह इति वा, मुकुन्दमह इति वा, नागमह इति वा, यक्षमह इति वा, भूतमह इति वा, कूपमह इति वा, तडागमह इति वा, नदीमह इति वा, हूदमह इति वा, पर्वतमह इति वा, वृक्षमह इति वा, चैत्यमह इति वा, स्तूपमह इति वा, यत् खलु

जाव णिगच्छन्ति' यहाँ 'जाव' शब्द से 'खंदमहे इ वा, मुगुंदमहे इ वा, णागमहे इ वा, जक्खमहे इ वा, भूयमहे इ वा, कूवमहे इ वा, तडागमहे इ वा, नईमहे इ वा, दहमहे इ वा, पव्वयमहे इ वा, रुक्खमहे इ वा, चेइयमहे इ वा, थूभमहे इ वा, जं णं एए बहवे उग्गा भोगा राइन्ना इक्खागा णाया कोरव्वा खत्तिया खत्तियपुत्ता भडा भडपुत्ता' यहाँ लेकर 'मियागामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं' यहाँ तक के पदों का संग्रह करना चाहिये । इसका अर्थ इस प्रकार है—क्या आज इस मृगाग्राम नगर में इन्द्रोत्सव है ?, स्कन्दोत्सव है ?, मुकुन्दोत्सव है ? नागोत्सव है ? यक्षोत्सव है ?, भूतोत्सव है ?, कूपोत्सव है ?, तडागोत्सव है ?, नदी का उत्सव है ?, हूदोत्सव है ?, पर्वतोत्सव है ?, वृक्षोत्सव है ?, चैत्योत्सव—स्मारकोत्सव है ? अथवा स्तूपोत्सव है ?,

'खंदमहे इ वा, मुगुंदमहे इ वा, णागमहे इ वा, जक्खमहे इ वा, भूयमहे इ वा, कूवमहे इ वा, तडागमहे इ वा, नईमहे इ वा, दहमहे इ वा, पव्वयमहे इ वा, रुक्खमहे इ वा, चेइयमहे इ वा, थूभमहे इ वा, जं णं एए बहवे उग्गा भोगा राइन्ना इक्खागा णाया कोरव्वा खत्तिया खत्तियपुत्ता भडा भडपुत्ता' आड़ींथी लधने 'मियागामस्स नयरस्स मज्झं मज्झेणं' आड़ीं सुधीना पढेनो संगड डरी देवेो लेधये. आनो अर्थ आ प्रडारे छे—शुं आण् आ मृगाग्राम नगरमां इन्द्रोत्सव छे ? शुं स्कन्दोत्सव छे ? मुकुन्दोत्सव छे ? नागोत्सव छे ? यक्षोत्सव छे ? भूतोत्सव छे ? कूपोत्सव छे ? तडागोत्सव छे ? नदीनो उत्सव छे ? हूदोत्सव छे ? पर्वतोत्सव छे ? वृक्षोत्सव छे ? चैत्योत्सव—स्मारकोत्सव छे ? अथवा स्तूपोत्सव छे ? ने आ धणां उथ,

एते बहव उग्रा भोगा राजन्याः एक्ष्वाका ज्ञाताः कौरव्याः क्षत्रियाः क्षत्रियपुत्राः भटा भटपुत्राः' 'मृगाग्रामस्य नगरस्य मध्य मध्येन-इति । तत्र चैत्यमहः=स्मारकोत्सव इति । 'तए णं' ततः खलु 'से पुरिसे' स सचक्षुष्कः पुरुषः 'तं जाइअंधं पुरिसं एवं' जात्यन्धं पुरुषम् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्-'नो खलु देवाणुप्पिया !' नो खलु हे देवानुप्रिय ! अद्य मृगाग्रामे नगरे 'इंदमहे इ वा जाव निग्गच्छंति' इन्द्रमहः=इन्द्रोत्सवो यावद् निर्गच्छन्ति, 'एवं खलु देवाणुप्पिया !' एवं खलु हे देवानुप्रिय ! 'समणे जाव' श्रमणो यावत्, इह यावच्छब्देनैवं दृश्यम्-भगवान् महावीरः पूर्वानुपूर्व्यां चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् इह समागतः, इह संप्राप्तः, इह समवसृतः, इहैव मृगाग्रामे बाह्यप्रदेशे चन्दनपादपोद्याने यथाप्रतिरूपमवग्रहमवगृह्य संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति । 'तए णं एए' ततः खलु एते

जो ये बहुतसे उग्र, भोग, राजन्य, ईक्ष्वाकुवंशी, ज्ञातवंशी, कौरव, क्षत्रिय, क्षत्रियपुत्र, भट और भटपुत्र आदि मृगाग्राम नगर के मध्यमध्य से होकर चले जा रहे हैं ? । 'तए णं से पुरिसे तं जाइअंधं पुरिसं' इस बात को सुनकर वह चक्षुष्मान् पुरुष उस अंध पुरुष से 'एवं वयासी' इस प्रकार बोला कि-'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! 'नो इंदमहेइ वा जाव निग्गच्छंति' आज इस नगर में इन्द्रोत्सव आदि नहीं है, किन्तु 'एवं खलु देवाणुप्पिया !' हे देवानुप्रिय ! बात यह है कि 'समणे जाव विहरइ' श्रमण भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए तप और संयम से आत्मा को भावित करते हुए इस नगर के बाह्य प्रदेश में स्थित चन्दनपादप नामके उद्यान में, जो ईशान कोण की ओर है, आये हुए हैं । 'तए णं एए जाव निग्गच्छंति' इसलिये उनके

भोग, राजन्य, ईक्ष्वाकुवंशी, ज्ञातवंशी, कौरव, क्षत्रिय, क्षत्रियपुत्र, भट, अने भटपुत्र आदि मृगाग्राम नगरना मध्य-मध्यथी अधिने आत्मा लय छे. 'तए णं से पुरिसे तं जाइअंधं पुरिसं' आ बात सांभणीने ते देणते भाणुस-आंभवाणे भाणुस, आंधणा भाणुसने आ प्रभाणे छडेवा लाग्ये छे- 'देवाणुप्पिया' छे देवानुप्रिय ! 'नो इंदमहेइ वा जाव निग्गच्छंति' आने आ नगरमां इन्द्रोत्सव आदि नथी, परंतु 'एवं खलु देवाणुप्पिया' छे देवानुप्रिय ! बात येम छे छे 'समणे जाव विहरइ' श्रमण भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विहार करता करता, तप अने संयमथी आत्माने भावित रता थका, आ नगरना गहरना प्रदेशमां ईशानकोणमां रह्येला चंदनपादप नामने। गीये छे, त्यां पधायी छे. 'तए णं एए जाव निग्गच्छंति' तेथी तेमने वंदना

‘जाव जिग्गच्छन्ति’ यावन्निर्गच्छन्ति=उग्रा भोगा यावदेकस्यां दिशि एकाभि-
मुखा निर्गच्छन्तीत्यर्थः । ‘तए णं से अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी’ ततः
खलु सोऽन्धपुरुषस्तं=सचक्षुष्कं पुरुषमेवमवादीत्-‘गच्छामो णं देवाणुप्पिया !
अम्हे वि समणं भगवं जाव पज्जुवासामो’ गच्छामः खलु हे देवानुप्रिय !
वयमपि श्रमणं भगवन्तं महावीरं यावत् पर्युपास्महे ।

‘तए णं से जाइअंधे पुरिसे पुरओ दंडएणं’ ततः खलु स जात्यन्धः
पुरुषः पुरतो दण्डकेन ‘पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे’ प्रकृष्यमाणः प्रकृष्य-
माणः=नीयमानो नीयमानः ‘जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ’
यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य ‘तिक्खुत्तो’ त्रिकृत्वः=

वंदन एवं उनसे धर्मश्रवण करने के लिये ये उग्र, भोग आदि
और अन्य समस्त नगरनिवासी जन मृगाग्राम नगर के मध्यमध्य
से एक ही दिशा की ओर चले जा रहे हैं, इसलिये जनसमूह
का यह कोलाहल हो रहा है। ‘तए णं से अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी’
इस बात को सुनकर पश्चात् वह जन्मांध व्यक्ति उस अपने सहायक
व्यक्ति से कहने लगा कि ‘गच्छामो णं देवाणुप्पिया अम्हे वि’ हे
देवानुप्रिय ! चलो, अपने भी चलें, और ‘समणं भगवं जाव पज्जु-
वासामो’ वहां चलकर श्रमण भगवान् महावीर की वंदना, नमस्कार
और त्रिविधरूप से पर्युपासना करें। ‘तए णं से जाइअंधे पुरिसे’ इस
प्रकार उस जन्मांध के कथन को सुनकर वह चक्षुष्मान् पुरुष उस
जन्मांध को ‘पुरओ दंडएण पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे जेणेव समणे
भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ’ दंडे का अन्तभाग पकड़वाकर और

करवा अने तेमनाथी धर्म सांलणवा, आ उग्र लोग आदि अने भील समस्त नगरनिवासी
माणुसो मृगाग्राम नगरना मध्य मध्यथी ओक दिशाभांज आल्या जाय छे, ओटला भाटे
जनसमूहने आ कोलाहल थछ रह्यो छे. ‘तए णं से अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी’
आ बातने सांलणीने पछी ते जन्मांध माणुस पोताना सहायक माणुसने कडेवा
लाग्यो के:-‘गच्छामो णं देवाणुप्पिया ! अम्हे वि’ हे देवानुप्रिय ! आपणु पणु
त्यां जछ्ये, अने ‘समणं भगवं जाव पज्जुवासामो’ त्यां जछने श्रमण भगवान्
महावीरने वंदना नमस्कार अने त्रिविधरूपथी पर्युपासना-सेवा करीये. ‘तए णं से
जाइअंधे पुरिसे’ आ प्रमाणु ते जन्मांध माणुसनां वचनने सांलणीने ते नेत्रवाणो
माणुस ते जन्मांध माणुसना ‘पुरओ दंडएणं पगड्ढिज्जमाणे पगड्ढिज्जमाणे
जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ’ हाथभां लाकडीने ओक छेडो

ત્રીન્ વારાન્ 'આયાહિણપયાહિણં' આદક્ષિણપ્રદક્ષિણમ્=અંજલિપુટં વદ્ધ્વા તં વદ્ધાઅંજલિપુટં દક્ષિણકર્ણમૂલત આરમ્ભ્ય લલાટપ્રદેશેન વામકર્ણાન્તિકેન ચક્રાકારં ત્રિઃ પરિભ્રામ્ય લલાટદેશે સ્થાપનરૂપં 'કરેઈ' કરોતિ, 'કરિત્તા' કૃત્વા=આદ-ક્ષિણપ્રદક્ષિણં કૃત્વા 'વંદઈ નમંસઈ' વન્દતે નમસ્યતિ, 'વંદિત્તા નમંસિત્તા જાવ પજ્જુવાસઈ' વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા યાવત્ પર્યુપાસ્તે ।

‘તણ્ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે’ તતઃ સ્વલુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો ‘વિજયસ્સ રત્તો’ વિજયસ્ય=વિજયનામકસ્ય રાજ્ઞઃ ‘તીસે ય મહઈમહાલયાણ પરિસાણ’ તસ્યાશ્ચ મહાતિમહત્યાઃ પરિષદઃ ‘ત્રિચિત્તં’ ત્રિચિત્રમ્=અનેકવિધં-શ્રુત-ચારિત્રરૂપં ‘ધમ્મં પરિકહેઈ’ ધર્મં પરિકથયતિ, ‘જહા જીવા વજ્જંતિ’ યથા

દૂસરા આગ સ્વયં પકડ કર उसके सहारे उसे लेकर उसी मार्ग से आगे चलता । इस प्रकार उस चक्षुष्मान् पुरुष के सहारे चलता वह अन्ध पुरुष जहाँ भगवान् महावीर विराजमान थे वहाँ क्रमशः पहुँचा, ‘उवागच्छित्ता तिकखुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ’ पहुँचते ही उसके साथ उसने भगवान् महावीर को हाथ जोड़कर तीनबार अंजलि की, ‘करित्ता वंदइ नमंसइ’ फिर वंदना की और नमस्कार किया, ‘वंदित्ता नमंसित्ता जाव पज्जुवासइ’ वंदना नमस्कार करने बाद त्रिवि-धरूप से उनकी सेवा करने लगा । ‘तण् णं समणो भगवं महावीरो विजयस्स रत्तो तीसे य मહइमहालयाण परिसाण त्रिचित्तं धम्मं परिकहेइ’ तदनन्तर श्रमण भगवान् महावीर ने विजयनरेश और सहती जन-मेदिनी के समक्ष श्रुत और चारित्ररूप धर्म की देशना दी, जिसमें यह प्रकट किया गया कि ‘जहा जीवा वज्जंति’ यह जीव कर्मों से

આપી ખીલે છેડા પોતાના હાથમાં રાખી, તે અંધ માણસને લઈને તેજ માર્ગે ચાલતો થયો. આ પ્રકારે તે નેત્રવાળા માણસની સહાયતાથી ચાલતો તે અંધ માણસ ત્યાં ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા ત્યાં હળવે હળવે પહોંચ્યો. ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ તિક્કખુત્તો આયાહિણ-પયાહિણં કરેઈ’ પહોંચતાની સાથેજ તેમણે ભગવાન મહાવીરને હાથ ભેડીને ત્રણવાર અંજલી કરી, ‘કરિત્તા વંદઈ નમંસઈ’ કરી વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા, ‘વંદિત્તા નમંસિત્તા જાવ પજ્જુવાસઈ’ વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી ત્રિવિધ રૂપથી તેમની સેવા કરવા લાગ્યા. ‘તણ્ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે વિજયસ્સ રત્તો તીસે ય મહઈમહાલયાણ પરિસાણ ત્રિચિત્તં ધમ્મં પરિકહેઈ’ તે પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે, વિવિધ રાજા અને મોટી માનવમેદિનીના સમક્ષ શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મની દેશ આપ્યો. તે ઉપદેશમાં એ પ્રગટ કર્યું કે.— ‘જહા જીવા વજ્જંતિ’ આ જીવ

જીવા વધ્યન્તે—ઇત્યાદિ । ‘પરિસા જાવ પડિગયા’ પરિષદ્ યાવત્ પ્રતિગતા । અત્ર યાવચ્છબ્દાદેવં યોજના—પરિષત્=જનસંહતિઃ ભગવતઃ સમીપે સવિધિવન્દન-પુરસ્સરં ધર્મકથાં શ્રુત્વા યસ્યા દિશઃ સકાશાત્ પ્રાદુર્ભૂતા=આગતા, તામેવ દિશં પ્રતિગતા, ઇતિ । ‘વિજણ વિ ગણ’ વિજયોઽપિ ગતઃ । વિજયનામકઃ ક્ષત્રિયો રાજાઽપિ ધર્મકથાં શ્રુત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા નમસ્કૃત્ય સ્વસ્થાનં પ્રતિગત-ઇત્યર્થઃ ॥ સૂ૦ ૭ ॥

કિસ પ્રકાર બંધાતા હૈ ઓર ઉનસે કિસ પ્રકાર છૂટતા હૈ ? ઇત્યાદિ । ‘પરિસા જાવ પડિગયા વિજણ વિ ગણ’ ધર્મકથા કા શ્રવણ કર વહ પરિષદ્ પ્રભુ કો સવિધિ વન્દના કર કે જિસ ઓર સે આઈ થી ડસી ઓર પ્રફુલ્લિતચિત્ત હોકર ચલી ગઈ । વિજય રાજા મી ધર્મ-કથા કો સુનકર ભગવાન કો વંદના ઓર નમસ્કાર કર અપને સ્થાન ગયા ।

ભાવાર્થ—એક દિશા કી ઓર હી એક તરફ જાતે હુએ જન-સમૂહ કે કોલાહલ કી આવાજ જબ ઉસ જન્માંધ વ્યક્તિ કે કાનોં મેં પડી, તબ વહ અપને સહાયભૂત ઉસ સૂઝતે હુએ વ્યક્તિ સે પૂછને લગા કિ—હે ભાઈ ! આજ યહ કોલાહલ હિસ નગર મેં ક્યોં હો રહા હૈ ? ક્યા કોઈ આજ—યહાં ઇન્દ્રમહોત્સવ આદિ વિશિષ્ટ ઉત્સવ હૈ ? ઉસકી હિસ પ્રકાર કી બાત સુનકર વહ સૂઝતા વ્યક્તિ બોલા કિ—ભાઈ ! હિસ નગર મેં હિસ સમય કોઈ મી ઉત્સવ નહીં હૈ, કિન્તુ યહ કોલાહલ જો હો રહા હૈ ઉસકા કારણ યહ હૈ કિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હિસ નગર કે ચંદનપાદપ નામક લગીચે મેં આકર વિરાજમાન

કર્મોથી કેવી રીતે બંધાય છે ?, અને કેવી રીતે છૂટે છે ?, ઇત્યાદિ. ‘પરિસા જાવ પડિગયા વિજણ વિ ગણ’ ધર્મકથાને સાંભળી તે માનવસમુદાય, પ્રભુને સવિધિ વંદના કરીને જે ઠેકાણેથી આવ્યો હતો તે તરફ પ્રફુલ્લિતચિત્તથી ચાલ્યો ગયો, અને વિજય રાજા પણ ધર્મકથા સાંભળીને ભગવાનને વંદના અને નમસ્કાર કરીને પોતાને સ્થાનકે ગયા.

ભાવાર્થ—એકજ દિશા તરફ જતા જનસમુદાયના કોલાહલને અવાજ જ્યારે જન્માંધ માણસે સાંભળ્યો ત્યારે તે પોતાને સહાય કરનાર નેત્રવાળા માણસને પૂછવા લાગ્યો કે—હે ભાઈ ! આ નગરમાં આવે આ શું કોલાહલ થાય છે ? શું આવે અહીં ઇન્દ્રમહોત્સવ આદિ વિશિષ્ટ ઉત્સવ છે ? તેની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને તે નેત્રવાળા માણસે જવાબ આપ્યો કે—ભાઈ ! આ નગરમાં આવે કોઈ પણ ઉત્સવ નથી, પરન્તુ જે કોલાહલ થઈ રહ્યો છે, તેનું કારણ એ છે કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર આ નગરના

॥ મૂલમ્ ॥

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
જેઠ્ઠ અંતેવાસી ઇંદ્રભૂઈ ણામં અણગારે જાવ વિહરઈ । તણ
ણં સે ભગવં ગોયમે તં જાઈઅંધં પુરિસં પાસઈ, પાસિત્તા
જાયસહ્ઠે જાવ એવં વયાસી-અત્થિ ણં મંતે ! કેઈ પુરિસે

હુણે છે । રાજા અને પ્રજા બંનેની ભક્તિ અને આનંદના આવેશથી પ્રેરિત થઈને સજ્જનના સાથે તેના દર્શન અને તેના ધર્મ-શ્રવણ કરવાના ઉદ્દેશ્યથી જાવ વિહરઈ । તેણે તે ભગવાનને ગોયમે તં જાઈઅંધં પુરિસં પાસઈ, પાસિત્તા જાયસહ્ઠે જાવ એવં વયાસી-અત્થિ ણં મંતે ! કેઈ પુરિસે

અંદનપાદપ નામના બીજામાં આવીને ધિરાજમાન થયા છે, રાજા અને પ્રજા બંને ભક્તિ અને આનંદના વેગમાં ઉત્સાહપૂર્વક ભારે ઠાઠ-માઠથી તેમનાં દર્શન અને ધર્મશ્રવણ કરવા માટે જઈ રહ્યા છે. તેની આ વાતને હૃદયમાં ઉતારીને તે જન્માંધ માણસ પણ ‘આલો આપણે પણ પ્રભુનાં દર્શન આદિ માટે જઈએ’ આવી ભાવનાથી મનમાં વિચાર કરીને તેની સહાયતાના બળ પર પ્રભુનાં દર્શન કરવા માટે ગયાં. પ્રભુની પાસે જઈને ભગવાન મહાવીરને વિધિપૂર્વક વંદના-નમસ્કાર કરીને સેવા કરવા લાગ્યા. ભગવાને તે આવેલી જનસમુદાયરૂપ પરિષદ અને વિજય રાજાના સમક્ષમાં શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો. તેમાં એ વસ્તુ જણાવી કે-‘આ જીવ કર્મો વડે કેવી રીતે બંધાય છે, અને કયા પ્રકારે છૂટી શકે છે.’ ઇત્યાદિ. આ પ્રકારના ઉપદેશ સાંભળીને રાજા અને પ્રજા સઘળા મનુષ્યો પ્રભુને વંદના નમસ્કાર કરીને પોતાના પર હાથ અને ઉત્સાહ પામીને ગયાં. (સૂ. ૭)

जाइअंधे, जाइअंधरूवे ? हंता ! अत्थि । कहि णं भंते ! से पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे ? एवं खलु गोयमा ! इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्ते नामं दारए जाइअंधे जाइअंधरूवे, नत्थि णं तस्स दारगस्स जाव आगिइमित्ते । तए णं सा मियादेवी जाव पडिजागरमाणीर विहरइ ।

तए णं से भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी-इच्छामि णं भंते ! अहं तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे मियापुत्तं दारगं पासित्तए । अहासुहं देवाणुप्पिया ! । तए णं से भगवं गोयमे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे हट्ठे तुट्ठे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता अतुरियं जाव सोहेमाणे सोहेमाणे जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मियागामं णयरं मज्झंमज्झेणं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे तेणेव उवागच्छइ ॥ सू० ८ ॥

टीका-

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘समणस्स भगवओ महावीरस्स’ श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ‘जेट्ठे अंतेवासी’ ज्येष्ठोऽन्तेवासी=मुख्यशिष्यः, ‘इंदभूर्इ णामं अणगारे’ इन्द्र-

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उसी काल और उसी समय में, ‘समणस्स भगवओ महावीरस्स’ श्रमण भगवान महावीर के ‘जेट्ठे

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल અને તે સમયને વિષે ‘સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ’ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ‘જેટ્ઠે અંતેવાસી’ ભાટા શિષ્ય

भूतिर्नामाऽनगारः, 'जाव विहरइ' यावद्विहरति । अत्र यावच्छब्देन-सप्तोत्सेधः=सप्तहस्तप्रमाणशरीरः, समचतुरस्रसंस्थानसंस्थितः-इत्यादि वर्णनं भगवतीसूत्रतो विज्ञेयम् । तथाविधोऽसौ ऊर्ध्वजानुः, अधःशिराः, कृताञ्जलिपुटः, उत्कुटुकासनः, ध्यानकोष्ठोपगतः संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरतीत्यर्थः ।

'तए णं से भगवं गोयमे तं जाइअं पुरिसं पासइ' ततः खलु स भगवान् गौतमस्तं जात्यन्धं=जन्मान्धं पुरुषं पश्यति, 'पासित्ता जायसइदे' दृष्ट्वा जातश्रद्धो 'जाव' यावत्-जातसंशयः, जातकुतूहलः-इत्यारभ्य समुत्पन्नकुतूहलः,

अंतेवासी 'बडे शिष्य ' इंदभूई णामं अणगारे ' इन्द्रभूति नामके अनगार थे, 'जाव विहरइ' जो सात हाथ की अवगाहनावाले और समचतुरस्र-संस्थान से युक्त थे । जो जानु को ऊंचे और मस्तक को नीचे किये हुए हाथ जोड़ कर उकड़े आसन से बैठते थे । ये ध्यानरूपी कोष्ठ में निमग्न हुए संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरते थे । 'तए णं से भगवं गोयमे' तदनन्तर उन गौतम स्वामीने 'तं जाइअं पुरिसं पासइ' उस जात्यन्ध-जन्मान्ध पुरुष को देखा, 'पासित्ता' देखकर उन्हें अन्धों के विषय में पूछने की श्रद्धा उत्पन्न हुई, संशय उत्पन्न हुआ, और उत्सुकता भी उत्पन्न हुई । इसी तरह उन्हें उसके विषय में और भी द्वितीय सूत्र में प्रतिपादित उत्पन्नश्रद्धा आदि परिणाम उद्भूत हुए । यही बात 'जायसइदे जाव' इस पद द्वारा यहां प्रदर्शित की गई है । 'जातश्रद्धा' आदि परिणामों में और 'उत्पन्नश्रद्धा'-आदि परिणामों में क्या अन्तर है ? इस विषय का स्पष्टीकरण यहीं द्वितीय सूत्र की व्याख्या में

'इंदभूई नामं अणगारे' इन्द्रभूति नामना अणुगार होता. 'जाव विहरइ' ते सात हाथनी अवगाहनावाणा अने समचतुरस्र-संस्थानथी युक्त होता, ते द्वितीयाने उंचे शरीरने तथा मस्तकने नीचे नभावीने हाथ नेडीने उकड़ु-आसनथी भेडा होता, अने ते ध्यानरूपी कोष्ठमां भेकतार थधने/संयम तथा तपथी आत्माने भावित करता थका विचरता होता. 'तए णं से भगवं गोयमे' ते पछी ते गौतमस्वामीअ 'तं जाइअं पुरिसं पासइ' ते जात्यन्ध जन्मान्ध पुरुषने जेया, 'पासित्ता' जेधने अंधेना विषयमां पूछवानी तेने श्रद्धा उत्पन्न थध, संशय उत्पन्न थयो, अने उत्सुकता पण उत्पन्न थध. अने प्रमाणे तेमने भीजा सूत्रमां ध्यित 'उत्पन्नश्रद्धा' आदि परिणाम उत्पन्न थयां. अने बात 'जायसइदे जाव' आ पद द्वारा अही प्रदर्शित करी छे. 'जातश्रद्धा' आदि भांमां अने 'उत्पन्नश्रद्धा' आदि परिणामांमां शु. अंतर छे ? अने विषयनुं

इत्यन्तो द्वितीयसूत्रे प्रागुक्तोऽर्थो विज्ञेयः । एवंभूतः सन् गौतमस्वामी यत्र श्रमणो भगवान् महावीरस्वामी वर्तते तत्रागत्य त्रीन् वारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं कृत्वा वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा एवमवादीत्—‘अत्थि णं भंते !’ अस्ति खलु हे भदन्त ! = हे भगवन् ! ‘केइ पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे’ कोऽपि पुरुषो जात्यन्धो जात्यन्धरूपः = एवमन्योऽपि कश्चित् पुरुषः जात्यन्धः = जन्मान्धः—जन्मत एव दर्शनशक्तिरहितः, जात्यन्धरूपः = जन्मान्धरूपः—आदित एव नयनयोरनुत्पत्त्याऽतीव दृष्टिहीनः—कुत्सितारूप इत्यर्थः, अतो नात्र पुनरुक्तिदोषः । भगवानाह—‘हंता ! अत्थि’ हन्त ! अस्ति, ‘हन्त’ इति स्वीकारार्थ-

किया जा चुका है । ‘एवं वयासी’ उस जन्मांध को देखकर पूर्वोक्त श्रद्धा आदि परिणामों से युक्त वे गौतम गणधर, श्री श्रमण भगवान् महावीर स्वामी के समीप आकर और उन्हें अपने आचार के अनुसार तीन बार वंदना और नमस्कार कर विनययुक्त बोले— ‘भंते ! अत्थि णं केइ पुरिसे जाइअंधे जाइअंधरूवे’ हे भगवन् ! इस के अतिरिक्त और भी कोई जात्यंध और जात्यंधरूप पुरुष है क्या ? । जन्म से ही दर्शनशक्ति से जो विकल होता है वह जात्यन्ध, एवं जन्म से ही जो नयन-नेत्र की अनुत्पत्ति से युक्त होता है, वह जात्यंध-रूप है । जात्यंध के नेत्र की आकृति तो होती है पर वह देखने की शक्ति से हीन होता है, जात्यंधरूप के नेत्रों की आकृति तक भी नहीं होती वह कुत्सितरूप होता है, यही जात्यंध और जात्यंध-रूप में अन्तर है । इस प्रश्न के उत्तर में भगवान् ने कहा कि हे गौतम ! ‘हंता अत्थि’ हां है । पुनः गौतमस्वामीने प्रश्न किया—

સ્પષ્ટીકરણ અહીં બીજા સૂત્રની વ્યાખ્યામાં કરેલું છે. ‘એવં વયાસી’ તે જન્માંધને જોધને પૂર્વ કરેલી શ્રદ્ધા આદિથી યુક્ત તે ગૌતમ ગણધર, શ્રીશ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સમીપ આવીને તેમને પોતાના આચાર-અનુસાર ત્રણવાર વંદના અને નમસ્કાર કરી વિનયયુક્ત બોલ્યા કે :— ‘ ભંતે ! અત્થિ ણં કેઇ પુરિસે જાઇઅંધે જાઇઅંધરૂવે ’ હે ભગવન્ ! આનાથી બીજો કોઇ જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપ પુરુષ છે ? . નેત્રથી જોવાની શક્તિને દર્શનશક્તિ કહે છે, તે શક્તિથી જે વિકલ-રહિત હોય છે તે જાત્યંધ છે અને જન્મથીજ નેત્રની ઉત્પત્તિ જેને થઈ ન હોય તે જાત્યંધરૂપ છે. જાત્યંધને નેત્રની આકૃતિ તો હોય છે પરંતુ દેખવાની શક્તિ હોતી નથી, જાત્યંધરૂપને તો નેત્રોની આકૃતિ પણ હોતી નથી, અને કુત્સિતરૂપ-ધિક્કારવાયોગ્ય રૂપ હોય છે. આટલું અંતર જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપમાં છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ભગવાને કહ્યું કે :— હે ગૌતમ !

કમવ્યયમ્, હે ગૌતમ ! અસ્ત્યેવં જન્માન્ધો જન્માન્ધરૂપ इत्यर्थः । ગૌતમઃ પુનઃ પૃચ્છતિ—‘કહિ ણં મંતે !’ इत्यादि । ‘કહિ ણં મંતે ! સે પુરિસે જાઇઅંધે જાઇઅંધરૂવે’ कुत्र खलु हे भदन्त ! स पुरुषो जात्यन्धो जात्यन्ध-
રૂપઃ ?, ભગવાન્ કથયતિ—‘એવં खलु गोयमा !’ इत्यादि । ‘એવં खलु गोयमा !’
એવં खलु हे गौतम ! ‘इहेव मियागामे णयरे’ इहेव मृगाग्रामे नगरे ‘विजयस्स
खत्तियस्स पुत्ते’ विजयस्य=विजयनामकस्य क्षत्रियस्य राज्ञः पुत्रो ‘मियादेवीए
अत्तए’ मृगादेव्या आत्मजो ‘मियापुत्ते नाम दारए’ मृगापुत्रो नाम दारकः=
વાલકઃ, ‘જાઇઅંધે જાઇઅંધરૂવે’ जात्यन्धो जात्यन्धरूपः, ‘નત્થિ ણં તસ્સ
દારગસ્સ જાવ આગિહમિત્તે’ न स्तः खलु तस्य दारकस्य यावदाकृतिमात्रम्,
इह यावच्छब्देन—‘હસ્તો વા પાદો વા’ इत्यादिरत्रैव चतुर्थसूत्रे द्रष्टव्यः, ન સન્તિ
તસ્ય હસ્તાઘ્રજ્ઞોપાઙ્ગાનિ, કિન્તુ કેવલં તેષામઙ્ગોપાઙ્ગાનામ્ આકૃતિમાત્રં તસ્ય
વિદ્યતે इत्यर्थः । ‘તણ ણં’ ततः खलु ‘सा मियादेवी’ सा मृगादेवी ‘जाव’
યાવત્, इह यावच्छब्दादेवं योजनीयम्—તં મૃગાપુત્રં દારકં રાહસિકે ભૂમિગૃહે

‘કહિ ણં મંતે ! સે પુરિસે જાઇઅંધે જાઇઅંધરૂવે’ भगवन् ! वह जात्यन्ध
और जात्यन्धरूप पुरुष कहाँ है ?, कहिये । ‘એવં खलु गोयमा !’ हे
गौतम ! सुनो, ‘इहेव मियागामे णयरे विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए
अत्तए मियापुत्ते नामं दारए ज़ाइअंधे ज़ाइअंधरूवें’ इसी मृगाग्राम नगर में
जो विजय नृपति और उनकी रानी जो मृगादेवी हैं, उन दोनों का एक
पुत्र कि जिसका नाम मृगापुत्र है वह जात्यंध एवं जात्यंधरूप है । ‘નત્થિ
ણં તસ્સ દારગસ્સ જાવ આગિહમિત્તે’ उसके कोई भी हाथ पैर आदि अंग
और उपांग नहीं हैं । सिर्फ उनकी आकृति—मात्र ही है । ‘તણ ણં સા
મિયાદેવી જાવ પહિજાગરમાણીર વિહરઈ’ इसीलिये वह मृगादेवी उस

‘હંતા અત્થિ’ હા, છે. ફરીથી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો— ‘કહિ ણં મંતે !
સે પુરિસે જાઇઅંધે જાઇઅંધરૂવે’ હે ભગવન્ ! તે જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપ પુરુષ
ક્યાં છે ? કહેા ! ‘એવં खलु गोयमा’ હે ગૌતમ ! સાંભળો. ‘इहेव मियागामे णयरे
विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्ते नामं दारए ज़ाइअंधे
ज़ाइअंधरूवें’ આ મૃગાગ્રામ નગરમાં જે વિજય રાજા અને તેની રાણી જે મૃગાદેવી
છે. તે બંનેને એક પુત્ર છે, જેનું નામ મૃગાપુત્ર છે. તે જાત્યંધ અને જાત્યંધરૂપ છે.
‘નત્થિ ણં તસ્સ દારગસ્સ જાવ આગિહમિત્તે’ તેને કોઈ પાશુ હાથ પગ આદિ અંગ
અને ઉપાંગ નથી. કેવળ તેની આકૃતિમાત્ર જ છે. ‘તણ ણં સા મિયાદેવી જાવ પહિ-
ર વિહરઈ’ એટલા માટે મૃગાદેવી તે વિરૂપ—કુરૂપ પોતાના પુત્ર મૃગાપુત્રને

રાહસિકેન ભક્તપાનેન 'પહિજાગરમાળીર' પ્રતિજાગ્રતીર=પાલયન્તીર 'વિહરઈ' વિહરતિ । 'તણેળં' સે ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ' તતઃ સ્વલ્લુ સ ભગવાન્ ગૌતમઃ શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં વન્દતે નમસ્યતિ, 'વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી' વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એવમવાદીત્- 'ઈચ્છામિ ણં મંતે ! અહં તુભેહિં અબ્ભણ્ણાણે સમાણે મિયાપુત્તં દારગં પાસિત્તણે' ઇચ્છામિ સ્વલ્લુ હે ભદન્ત ! અહં યુષ્માભિરભ્યનુજ્ઞાતઃ સન્ મૃગાપુત્રં દારકં દ્રઘ્દુમ્ । ભગવાનાહ- 'અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા !' યથાસુખં હે દેવાનુપ્રિય ! =યથા તે સુખં ભવેત્ તથા ક્રિયતામિત્યર્થઃ । 'તણેળં' સે ભગવં ગોયમે સમણેણં ભગવયા

કુરૂપ અપને પુત્ર મૃગાપુત્ર કો મકાન કે એકાન્ત તલઘર (ભોંયરે) મેં છિપાકર રચતી હૈ, ઓર વહીં પર ઉસે સ્નાના-પીના દેતી હૈ, ઓર વડી સાવધાની સે ઉસકા પાલન-પોષણ કરતી હૈ । 'તણેળં' ઇસ પ્રકાર પ્રભુ કે દ્વારા કહે જાને પર પશ્ચાત્ 'સે ભગવં ગોયમે' - ડન ગૌતમ સ્વામીને 'સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ' શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી કો ત્રીનવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદના કી ઓર નમસ્કાર કિયા, 'વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી' વંદના નમસ્કાર કર કે ફિર ડન્હોને કહા કિ- 'મંતે' હે ભદન્ત ! 'તુભેહિં અબ્ભણ્ણાણે સમાણે અહં મિયાપુત્તં દારગં પાસિત્તણે ઇચ્છામિ' યદિ આપ આજ્ઞા પ્રદાન કરેં તો મેં ડસ મૃગાપુત્ર કો દેખના ચાહતા હૂં । ઇસ પ્રકાર ગૌતમ-સ્વામી કી આકાંક્ષા દેખકર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વોલે કિ- 'અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા !' હે દેવાનુપ્રિય ! તુમ્હેં જૈસા સુખ હો વૈસા કરો । 'તણેળં' ભગવાન કી ઇસ પ્રકાર આજ્ઞા પાકર 'સે ભગવં

મકાનના એકાંત તળીયાના ભાગમાં (ભોંયરામાં) છુપાવીને રાખે છે, અને તેને તે દેકાણે જ ખાવા-પીવાનું આપે છે, અને બારે સાવધાનીથી તેનું પાલન-પોષણ કરતી રહે છે. 'તણેળં' આ પ્રમાણે પ્રભુના દ્વારા આ વાત સાંભળીને પછી 'સે ભગવં ગોયમે' તે ગૌતમ સ્વામીએ 'સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ' શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદના અને નમસ્કાર કર્યા. 'વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી' વંદના નમસ્કાર કરીને ફરીથી તેમણે કહ્યું કે, 'મંતે' હે ભદન્ત ! 'તુભેહિં અબ્ભણ્ણાણે સમાણે અહં મિયાપુત્તં દારગં પાસિત્તણે ઇચ્છામિ' તો આપ આજ્ઞા આપો તો હું તે મૃગાપુત્રને તેવાની ઇચ્છા રાખું છું. આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીની ઇચ્છા ભેઠને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બોલ્યા કે- 'અહાસુહં દેવાણુપ્પિયા !' હે દેવાનુપ્રિય ! તન્ને જે પ્રકારે સુખ થાય તેમ કરે.

महावीरेणं अब्भणुन्नाए समाणे हट्ठे तुट्ठे समणस्स भगवओ महावीरस्स' ततः खलु स भगवान् गौतमः श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् हट्ठस्तुट्ठः श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतियाओ' अन्तिकात्=समीपात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति=निर्गच्छति, 'पडिनिक्खमिच्छा' प्रतिनिष्क्रम्य, 'अतुरियं' अत्वरितं मनःस्थैर्यात्, 'जाव' यावत्, अत्र यावच्छब्दादेवं द्रष्टव्यम्—'अचवलमसंभंते जुगंतरपलोयणाए दिट्ठीए पुरओ ईरियं' अचपलं—कायचापल्याभावात्, अत्वरितमचपलमिति—द्वयं क्रियाविशेषणम् । तथा 'असंभंते' असंभ्रान्तः=संभ्रमरहितः 'जुगंतरपलोयणाए दिट्ठीए' युगान्तरप्रलोकनया दृष्ट्या—युगं=यूपस्तत्प्रमाणो—झूसराप्रमाणः—चतुर्हस्तप्रमाणो भूमिभागोऽपि युगम्, तस्यान्तरे=मध्ये प्रलोकनं यस्याः सा तथा तया दृष्ट्या=चक्षुषा 'पुरओ' पुरतः=अग्रे 'ईरियं' ईर्याम्—ईर्या=गतिः, अत्रैर्याशब्देन गतिविषयो मार्गोऽपि गृह्यते, अतः ईर्या=मार्गं, 'सोहेमाणे सोहेमाणे' शोधयन् शोधयन्=प्रेक्षमाणः प्रेक्षमाणो 'जेणेव मियागामे णयरे तेणेव

गोयमे' वे गौतमस्वामी 'समणेणं भगवया महावीरेणं' श्रमण भगवान् महावीर प्रभु द्वारा 'अब्भणुन्नाए समाणे' आज्ञा पाकर 'हट्ठे तुट्ठे' बहुत ही अधिक आनंदित होते हुए, 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ' उन श्रमण भगवान् महावीर के पास से 'पडिनिक्खमइ' निकले, और 'पडिनिक्खमिच्छा' निकलकर 'अतुरियं' धीरे धीरे 'जाव'—'जाव' शब्द से यहाँ पर 'अचवलमसंभंते जुगंतरपलोयणाए दिट्ठीए पुरओ ईरियं' यहाँ तक संगृहीत हुआ है । इसका अर्थ यह है—मानसिक स्थिरता से युक्त और कायिक चपलता से रहित होकर, झूसराप्रमाण या चार हाथ प्रमाण आगे की भूमि का अच्छी तरह से अवलोकन करनेवाली दृष्टि से मार्ग को 'सोहेमाणेर' देखते देखते ईर्यासमिति-

'तए णं' भगवाननी ओ प्रभाणे आज्ञा प्राप्त करीने 'से भगवं गोयमे' ते गौतम स्वामी 'समणेणं भगवया महावीरेणं' श्रमण भगवान् महावीर प्रभु द्वारा 'अब्भणुन्नाए समाणे' आज्ञा भेगवीने 'हट्ठे तुट्ठे' बहुत वधादे आनंद पाभीने 'समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ' ते श्रमण भगवान् महावीरना पासैथी 'पडिनिक्खमइ' नीडण्था, अने 'पडिनिक्खमिच्छा' नीडणीने 'अतुरियं' धीरे धीरे 'जाव' अडी 'जाव' शण्ठथी 'अचवलमसंभंते जुगंतरपलोयणाए दिट्ठीए पुरओ ईरियं' ओटला पढेना संअड थयेवे छे. आने अर्थ ओ प्रभाणे छे—मानसिक स्थिरताथी युक्त अने अधिक चपलताथी रहित थधने, झूसरा अर्थात् चार हाथ प्रमाण आगण करीने भूमिनु सारी रीते अवलोकन तेवी दृष्टिथी मार्गे 'सोहेमाणेर' जेतां २ ईर्यासमितिपूर्वक गमन करीने

उवागच्छइ' यत्रैव मृगाग्रामो नगरं तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता मियागामं
णयरं' उपागत्य मृगाग्रामं नगरं 'मज्झं मज्झेणं अणुपविसइ' मध्यमध्येन अनु-
प्रविशति, 'अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे' अनुप्रविश्य यत्रैव मृगा-
देव्या गृहं 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति ॥ सू० ८ ॥

पूर्वक गमन करते हुए 'जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ' जहां
मृगाग्राम-नामका नगर था वहां पर पहुँचे, 'उवागच्छित्ता मियागामं
णयरं मज्झंमज्झेण अणुपविसइ' पहुँचते ही वे उस नगर में ठीक उसके
बीचोबीच मार्ग से प्रविष्ट हुए, 'अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए गिहे
तेणेव उवागच्छइ' प्रविष्ट होकर जहां मृगादेवी का महल था वहां
पहुँचे ।

भावार्थ—भगवान के बड़े शिष्य गौतम स्वामी, जो कि
सात हाथ की अवगाहनावाले और समचतुरस्रसंस्थान आदि
विशेषणों से युक्त थे, उन्होंने ने उस जन्मांध व्यक्ति को देखकर
बड़े विनय और नम्रता के साथ दोनों हाथ जोड़कर प्रभु से प्रश्न
किया कि—हे भगवन् ! जिस प्रकार यह मनुष्य जन्मांध और
जन्मांधरूप है, क्या इस प्रकार का और भी कोई व्यक्ति है ? ।
प्रभु ने उत्तर देते हुए कहा कि—हे गौतम ! हां है, और वह इसी
मृगाग्राम नगर के राजा विजय और रानी मृगादेवी का पुत्र है,
उसके न कोई अंग हैं और न उपांग, सिर्फ इनकी उसमें आकृति-
मात्र ही दृष्टिगोचर होती है । रानी उस अपने पुत्र को महल के भोंवरे

'जेणेव मियागामे णयरे तेणेव उवागच्छइ' जहां मृगाग्राम नामक नगर હતું
ત્યાં પહોંચ્યા. 'उवागच्छित्ता मियागामं णयरं मज्झंमज्झेणं अणुपविसइ' પહોંચતાંજ
અરાણર નગરના વચલા માર્ગથી પ્રવેશ કર્યો. 'अणुपविसित्ता जेणेव मियादेवीए
गिहे तेणेव उवागच्छइ' प्रवेश करीने जहां मृगादेवीનો મહેલ હતો ત્યાં ગયા.

ભાવાર્થ—ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રીગૌતમસ્વામી કે જેઓ સાત હાથની
અવગાહનાવાળા અને સમચતુરસ્રસંસ્થાન આદિ વિશેષણોથી યુક્ત હતા, તેમણે એ
જન્માંધ વ્યક્તિને જોઈને બહુજ વિનય અને નમ્રતા સાથે એ હાથ જોડીને પ્રભુને
પ્રશ્ન કર્યો કે.—હે ભગવાન્ ! જે પ્રમાણે આ માણસ જન્માંધ અને જન્માંધરૂપ છે, તેવી
રીતે બીજો કોઈ માણસ છે ? પ્રભુએ ઉત્તર આપતાં કહ્યું કે—હે ગૌતમ ! હા છે, અને
તે આ મૃગાગ્રામ નગરના રાજા વિજય અને રાણી મૃગાદેવીનો પુત્ર છે, તેને કોઈ
અંગ નથી તેમજ કોઈ ઉપાંગ પણ નથી, કેવળ તેની આકૃતિમાત્ર તેનામાં છે. રાણી

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ પં સા મિયાદેવી ભગવં ગોયમં એજ્જમાણં પાસહ,
 પાસિત્તા હટ્ટ-તુટ્ટુ જાવ એવં વયાસી-સંદિસંતુ પં દેવાણુપ્પિયા !
 -કિમાગમણપ્પયોયણં ? । તણ્ પં ભગવં ગોયમે મિયાદેવિં એવં
 વયાસી-અહણં દેવાણુપ્પિય ! તવ પુત્તં પાસિડં હવ્વમાગણ ।
 તણ્ પં સા મિયાદેવી મિયાપુત્તસ્સ દારયસ્સ અણુમગ્ગજાયણ
 ચત્તારિ પુત્તે સવ્વાલંકારવિભૂસિણ કરેહ, કરિત્તા ભગવઓ
 ગોયમસ્સ પાણસુ પાહેહ, પાહિત્તા એવં વયાસી-એણ પં મંતે !
 મમ પુત્તે પાસહ । તણ્ પં સે ભગવં ગોયમે મિયાદેવિં એવં
 વયાસી-નો ખલ્લુ દેવાણુપ્પિય ! અહં એણ તવ પુત્તે પાસિડં
 હવ્વમાગણ, તત્થ પં જે સે તવ જેટ્ટે મિયાપુત્તે દારણ જાહ-
 અંધે જાહઅંધરૂવે, જં પં તુમં રહસ્સિયંસિ ભૂમિઘરંસિ રહસ્સિ-
 ણં ભત્તપાણેણં પરિજાગરમાણીં વિહરસિ, તં પં અહં પાસિડં
 હવ્વમાગણ ॥ સૂ. ૧ ॥

મેં રાખતી હૈં ઓર વહીંં ઉસે રાનાપીના દેતી હૈં । પ્રશુ દ્વારા ઇસ
 પ્રકાર કહે જાને પર ગૌતમ સ્વામીને ફિર સાધુસમાચારી કે અનુ-
 સાર વિનયાવનત ભાવ સે પ્રશુ સે પ્રાર્થના કી કિ ભગવન્ ! યદિ
 -આપકી આજ્ઞા હો તો મૈં ઉસ મૃગાપુત્ર કો દેખના ચાહતા હૂં,
 ભગવાને કહા-જૈસા સુખ હો વૈસા કરો । ગૌતમ સ્વામી વહાં સે
 પ્રશુ કી આજ્ઞા પ્રાપ્ત કર ઉસ કો દેખને કે કિયે શાન્તભાવ સે
 મૃગાગ્રામ કી ઓર ઈયાંસમિતિપૂર્વક ચલે, ઓર જહાં મૃગાદેવી કા
 મહલ થા વહાં આયે ॥ સૂ. ૮ ॥

પોતાના પુત્રને મહેલના લોંચરામાં રાખે છે અને તેને ત્યાં ખાવા-પીવા આપે છે. પ્રશુ
 પાસેથી આ વાત સાંભળીને ગૌતમસ્વામીએ ફરીથી સાધુસમાચારીના નિયમાનુસાર વિનય-
 ભાવથી પ્રશુને પ્રાર્થના કરી કે હે ભગવાન્ ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું તે મૃગાપુત્રને
 જોવાની ઇચ્છા રાખું છું. ભગવાને કહ્યું કે-જેમ સુખ ઉપજે તેમ કરો. ગૌતમસ્વામી
 ની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને ત્યાંથી તે મૃગાપુત્રને જોવા માટે શાન્તભાવથી મૃગાગ્રામ તરફ
 મિતિપૂર્વક ગયા, અને ત્યાં મૃગાદેવીનો મહેલ હતો ત્યાં આવ્યા. (સૂ. ૮)

टीका-

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं सा मियादेवी भगवं गोयमं’ ततः खलु सा मृगादेवी भगवन्तं गौतमम् ‘एज्जमाणं’ आगच्छन्तं ‘पासइ’ पश्यति, ‘पासित्ता हट्ठुट्ठ जाव एवं वयासी’ दृष्ट्वा हृष्टतुष्ट यावत् एवमवादीत्—‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया !’ संदिशन्तु=ब्रुवन्तु खलु हे देवानुप्पियाः ! ‘किमागमण-पओयणं’ किमागमनप्रयोजनम् ? । ‘तए णं भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी’ ततः खलु भगवान् गौतमो मृगादेवीमेवमवादीत्—‘अहणं देवाणुप्पिए ! तव पुत्तं पासिउं’ अहं खलु हे देवानुप्पिये ! तव पुत्रं द्रष्टुं ‘हव्वमागए’ शीघ्रमागतोऽस्मि ।

‘तए णं सा मियादेवी मियापुत्तस्स दारगस्स’ ततः खलु सा मृगा-

‘तए णं’ इत्यादि -

‘तए णं’ उसके बाद ‘सा मियादेवी’ उस मृगादेवीने ‘एज्जमाणं भगवं गोयमं पासइ’ आते हुए भगवान् गौतमस्वामी को देखा, ‘पासित्ता’ देख कर ‘हट्ठुट्ठ जाव एवं वयासी’ वह बहुत ही अधिक हर्षित और भक्ति से पुलकित अन्तःकरण हो कर बोली - ‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमागमणपओयणं’ कहिये, भदंत ! आपका किस निमित्त से पधारना हुआ है ? ‘तए णं भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी’ मृगादेवी के इस विनयपूर्ण प्रश्न को सुनकर भगवान् गौतम ने उससे कहा कि—‘देवाणुप्पिए ! अहं णं तव पुत्तं पासिउं हव्वमागए’ हे देवानुप्पिये ! मैं तेरे पुत्र को देखने के लिये ही यहां आया हूं । ‘तए णं’ इस प्रकार गौतमस्वामी की बात सुनकर

‘तए णं’ इत्यादि.

‘तए णं’ त्थारपणी ‘सा मियादेवी’ ते मृगादेवीअे ‘एज्जमाणं भगवं गोयमं पासइ’ आवता भगवान् गौतम स्वामीने जेया, ‘पासित्ता’ जेधने ‘हट्ठुट्ठ-जाव एवं वयासी’ जहुण्ण हर्षित अने संतुष्ट थधने तेमना समीप नल्लभं आवीने विनय अने लळितथी पुलकित-अंतःकरण थधने जेली-‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमागमणपओयणं’ छेडा- भदंत ! आपनुं शुं निमित्तथी अही पधारवुं थयुं छे ? ‘तए णं भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी’ मृगादेवीना विनयपूर्ण अे प्रश्नने सांभजीने भगवान् गौतमे तेमने कहुं छे :— ‘देवाणुप्पिए ! अहं णं तव पुत्तं पासिउं हव्वमागए’ छे देवानुप्पिये ! हुं तारा पुत्रने जेवा भाटे अही आव्ये। छुं. ‘तए णं’ आ प्रभाण्णे गौतमस्वामीनी बात

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ પં સા મિયાદેવી ભગવં ગોયમં એવં વયાસી-સે
કે પં ગોયમા ! તહારૂવે પાણી વા તવસ્સી વા જેણં તવ
એસમટ્ટે મમ તાવ રહસિકણે તુભં હવ્વમક્ખાણે, જઓ પં
તુભે જાણહ ? । તણ્ પં ભગવં ગોયમે મિયાદેવિં એવં વયાસી-
એવં સ્વલ્લુ દેવાણુપ્પિયા ! મમ ધમ્માચરિણે સમણે ભગવં મહા-
વીરે, જઓ પં અહં જાણામિ । જાવં ચ પં મિયાદેવી ભગવયા
ગોયમેણં સદ્ધિં એયમટ્ટં સંલવ્હ, તાવં ચ પં મિયાપુત્તસ્સ
દારગસ્સ ભત્તવેલા જાયા યાવિ હોત્થા ।

તણ્ પં સા મિયાદેવી ભગવં ગોયમં એવં વયાસી-
તુભે પં મંતે ! ઇહ ચેવ ચિટ્ટહ, જા પં અહં તુભં મિયાપુત્તં

કિસ કારણ આપ યહાં પધારે ? । ઇસ વાત કો સુનકર ગૌતમ
સ્વામીને કહા કિ-હે દેવાનુપ્રિયે ! મેરે આનેકા મુખ્ય કારણ તુમ્હારે
પુત્ર કો દેખના હૈ । ઇસ પ્રકાર ગૌતમસ્વામી કા વચન સુનકર
વહ અપને મૃગાપુત્ર કે પીછે ઉત્પન્ન હુએ ચાર પુત્રોં કો વસ્ત્ર ઓર
ભૂષણ આદિ સે અલંકૃત કરકે ચરણોં મેં ઉપસ્થિત કિયે । ગૌતમ
સ્વામીને ઇન્હેં દેખકર મૃગાદેવી સે કહા કિ-મૈં તુમ્હારે ઇન પુત્રોં કો
દેખને કે લિયે નહીં આયા હૂં, મૈં તો ઉસ પુત્ર કો દેખના ચાહતા
હૂં કિ જો ઇન સર્વોં સે બડા હૈ, ઓર જિસે તુમ એકાન્ત અપને
મહલ કે મોંચરે મેં રખે હુએ હો, તથા વહીં પર જિસકે રાને-પીને
કી પૂર્ણ વ્યવસ્થા કર રહી હો ॥ સૂ. ૧ ॥

હે મહન્ત ! કહે, આજ શું કારણથી આપ અહીં પધાર્યા છો ? આ વાતને સાંભળીને
ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યું કે:- હે દેવાનુપ્રિયે ! મારું આવવાનું મુખ્ય કારણ તમારા પુત્રને
લેવાનું છે. આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીનાં વચન સાંભળીને તેણે પોતાના મૃગાપુત્રની
પકડીથી ધયેલા ચાર પુત્રોને વસ્ત્રો અને ઘરેણાં આદિથી શણગારીને તેમના ચરણોમાં
ઉભા રાખ્યા. ગૌતમે તેને લેઈને મૃગાદેવીને કહ્યું કે- હું તમારા આ પુત્રોને લેવા માટે
આવ્યો નથી, હું તો તે પુત્રને લેવા ઇચ્છું છું કે જે સૌથી મોટો છે અને જેને તમે
એકાન્તમાં તમારા મહેલના ભોંયરામાં રાખેલો છે, તથા ત્યાં જેને માટે ખાવા-પીવાની
વ્યવસ્થા તમે કરો છો. (સૂ. ૬)

દારગં ઉવદંસેમિ—ત્તિ કટ્ટુ, જેણેવ ભત્તપાણઘરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ,
 ઉવાગચ્છિત્તા વત્થપરિયદ્વયં કરેઈ, વત્થપરિયદ્વયં કરિત્તા, કટ્ટુ-
 સગડિયં ગિળ્હઈ, ગિળ્હિત્તા વિઉલસસ અસગપાણલાઈમસાઈ-
 મસસ ભરેઈ, ભરિત્તા તં કટ્ટુસગડિયં અણુકડ્ઢમાગીરં જેગેવ
 ભગવં ગોયમે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ, ઉવાગચ્છિત્તા ભગવં ગોયમં
 एवं વયાસી—एह णं तुब्भं भंते ! मम अणुगच्छह, जा णं
 अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदंसेमि । तए णं से भगवं
 गोयमे मियं देविं पिट्ठओ समणुगच्छइ ॥ सू० १० ॥

ટીકા—

‘તए णं’ इत्यादि । ‘तए णं सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी’
 ततः खलु सा मृगादेवी भगवन्तं गौतममेवमवादीत्—‘से के णं गोयमा !’
 स कः खलु हे गौतम ! ‘तहारूवे’ तथारूपः=तादृशो ‘णाणी वा तवस्सी वा
 जेणं तव एसमट्ठे’ ज्ञानी वा तपस्वी वा येन तव एषोऽर्थो ‘मम ताव’ मम तावद्
 ‘रहस्सिकए’ राहसिकः=प्रच्छन्नः—गुप्तः ‘तुब्भं हव्वमक्खाए’ युष्मभ्यं शीघ्र-
 माख्यातः, ‘जओ णं तुब्भे जाणह’ यतः खलु यूयं जानीथ ? । ‘तए णं भगवं

‘तए णं’ इत्यादि ।

‘तए णं’ ભગવાન ગૌતમ કી હસ પ્રકાર કી વાત સુનકર
 ‘સા મિયાદેવી’ વહ મૃગાદેવી ‘ભગવં ગોયમં एवं वयासी’ ભગવાન ગૌતમ
 સે હસ પ્રકાર બોલી કિ—‘ગોયમા ! સે કે णं તહારૂવે णाणी वा तवस्सी
 वा’ હે ભદન્ત ! યહ તો કહિયે એસા વહ કૌન—સા જ્ઞાની અથવા—
 તપસ્વી હૈ ‘जेणं’ जिसने ‘तव’ आपसे ‘मम एसमट्ठो ताव रहस्सिकए
 हव्वमक्खाए’ हमारा यह गुप्त समाचार कहा है, ‘जओ णं तुब्भे जाणह’

‘तए णं’ इत्यादि.

‘तए णं’ ભગવાન ગૌતમની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને ‘સા મિયાદેવી’
 તે મૃગાદેવીએ ‘ભગવં ગોયમં एवं वयासी’ ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહ્યું—
 ‘ગોયમા ! સે કે णं તહારૂવે णाणी वा तवस्सी वा’ હે ભદન્ત ! એ તો કહે,
 એવા તે કોણ જ્ઞાની અથવા તપસ્વી છે, ‘जेणं’ જેણે ‘तव’ आपने ‘मम एसमट्ठो
 ताव रहस्सिकए हव्वमक्खाए’ અમારા આ ગુપ્ત સમાચાર કહ્યા છે, ‘जओ णं
 तुब्भे जाणह’ અને જેનાથી આપે આ સમાચાર જાણ્યા છે. ‘तए णं’ મૃગાદેવીની

‘ગોયમે મિયાદેવીં એવં વયાસી’ તતઃ સ્વલુ ભગવાન ગૌતમો મૃગાદેવીમેવ-
મવાદીત-‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! મમ ધમ્માયરિણ સમણે ભગવં મહાવીરે’
એવં સ્વલુ હે દેવાનુપ્પિયે ! મમ ધર્માચાર્યઃ શ્રમણો ભગવાન મહાવીરઃ, ‘જઓ
ળં અહં જાણામિ’ યતઃ સ્વલુ અહં જાનામિ । ‘જાવં ચ ણં’ યાવત્=યાવતિ
કાલે ચ સ્વલુ ‘મિયાદેવી ભગવયા ગોયમેળં સદ્ધિં’ મૃગાદેવી ભગવતા
ગૌતમેન સાર્ધમ્, ‘એયમદ્દં’ એતમર્થે ‘સંલવહ’ સંલપતિ=ભાષતે, ‘તાવં ચ ણં
મિયાપુત્તસ્સ દારગસ્સ’ તાવત્કાલે ચ સ્વલુ મૃગાપુત્રસ્ય દારકસ્ય ‘મત્તવેલા’
મત્તવેલા=ભોજનાવસરઃ, ‘જાયા યાવિ હોત્થા’ જાતા ચાપ્યમ્ભવત્ ।

‘તણ ણં સા મિયાદેવી ભગવં ગોયમં એવં વયાસી’ તતઃ સ્વલુ સા
મૃગાદેવી ભગવન્તં ગૌતમમેવમવાદીત-‘તુઞ્ઞે ણં મંતે !’ યુયં સ્વલુ હે મદન્ત !

જિસસે કિ આપને હસ સમાચારકો જાના હૈ । ‘તણ ણં’ મૃગાદેવી
કી હસ વાત કો સુનને કે વાદ ‘ભગવં ગોયમે મિયાદેવીં એવં વયાસી’
ગૌતમસ્વામી ને ડસસે કહા કિ ‘દેવાણુપ્પિયા ! એવં સ્વલુ’ હે દેવાનુપ્પિયે !
યહ સવ વાન હસ પ્રકાર હૈ-‘મમ ધમ્માયરિણ સમણે ભગવં મહાવીરે’
મેરે ધર્માચાર્ય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર હૈ, ‘જઓ ણં અહં જાણામિ’
ડનસે મૈને હસ શુસ વાત કો જાની હૈ, ‘મિયાદેવી જાવં ચ ણં ભગવયા
ગોયમેળં સદ્ધિં એયમદ્દં સંલવહ’ મૃગાદેવી જવતક ભગવાન ગૌતમ કે સાથ
હસ પ્રકાર કી વાતચીત કર રહી થી કિ ‘તાવં ચ ણં મિયાપુત્તસ્સ
દારગસ્સ મત્તવેલા જાયા યાવિ હોત્થા’ હતને મેં હી મૃગાપુત્ર કે ભોજન
કા સમય ખી હો ગયા ।

‘તણ ણં સા મિયાદેવી ભગવં ગોયમં એવં વયાસી’ પશ્ચાત્ વહ
મૃગાદેવી ભગવાન ગૌતમસ્વામી સે હસ પ્રકાર કહને લગી કિ-

આ વાત સાંભળીને પછી ‘ભગવં ગોયમે મિયાદેવીં એવં વયાસી’ ગૌતમસ્વામીએ તેને
કહ્યું કે:-‘દેવાણુપ્પિયે ! એવં સ્વલુ’ હે દેવાનુપ્પિયે ! આ તમામ વાત એ પ્રકારે છે કે:-
‘મમ ધમ્માયરિણ સમણે ભગવં મહાવીરે’ મારા ધર્માચાર્ય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર છે.
‘જઓ ણં અહં જાણામિ’ તેઓની યાસેથી મેં આ શુદ્ધ વાતને જાણી છે.
‘મિયાદેવી જાવં ચ ણં ભગવયા ગોયમેળં સદ્ધિં એયમદ્દં સંલવહ’ મૃગાદેવી ન્યાદે
ભગવાન ગૌતમની સાથે આ પ્રકારની વાતચીત કરતી હતી, ‘તાવં ચ ણં મિયા-
પુત્તસ્સ દારગસ્સ મત્તવેલા જાયા યાવિ હોત્થા’ એટલામાં મૃગાપુત્રના ભોજનનો
સમય પણ થઈ ગયો.

‘તણ ણં સા મિયાદેવી ભગવં ગોયમં એવં વયાસી’
તે મૃગાદેવી ભગવાન ગૌતમસ્વામીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે:-

‘इह चेव चिट्ठह’ इहैव तिष्ठत । ‘जा णं’ यावत् खलु-यावति काले खलु ‘अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं’ अहं युष्मभ्यं मृगापुत्रं दारकम् ‘उवदंसेमि’ उपदर्शयामि, ‘त्ति कट्ठ’ इति कृत्वा=इत्युक्त्वा ‘जेणेव भत्तपाणघरे तेणेव उवागच्छइ’ यत्रैव भक्तपाणगृहं तत्रैवोपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता’ उपागत्य, ‘वत्थपरियट्ठयं’ वस्त्रपरिवर्त्तन-वस्त्रस्य परिवर्त्तनं=परिवर्त्तनम् - साधारणवस्त्रपरिधानं ‘करेइ’ करोति, ‘करित्ता’ कृत्वा ‘कट्ठसगडियं’ काष्ठशकटिकां=काष्ठमयं लघुशकट-गाडी-इति प्रसिद्धं ‘गिण्हइ’ गृह्णाति ‘गिण्हित्ता’ गृहीत्वा ‘विउलस्स असण-पाणखाइमसाइमस्स’ विपुलस्याऽशनपानखाद्यस्वाद्यस्य ‘भरेइ’ भरति=पूरयति, अत्र कर्मणः शेषत्वविवक्षायां षष्ठी, ‘भरित्ता’ भृत्वा ‘तं कट्ठसगडियं’ तां काष्ठ-शकटिकाम् ‘अणुकड्ढमाणीर’ अनुकर्षन्तीर ‘जेणेव भगवं गोयमे तेणेव उवा-गच्छइ’ यत्रैव भगवान् गौतमस्तत्रैवोपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता भगवं गोयमं

‘भंते ! तुब्भे णं इह चेव चिट्ठह’ हे भगवान् ! आप कुछ समय तक यहीं पर ठहरिये । ‘जा णं अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदंसेमि’ मैं जब तक आपके लिये मृगापुत्र को दिखलाती हूँ, -‘त्तिकट्ठ’ ऐसा कह कर ‘जेणेव भत्तपाणघरे तेणेव उवागच्छइ’ वह जहाँ भक्तपाणगृह था वहाँ पर गई, और ‘उवागच्छित्ता’ जाकर ‘वत्थपरियट्ठयं करेइ’ वस्त्रपरिवर्त्तन करने लगी ‘वत्थपरियट्ठयं करित्ता’ वस्त्रपरिवर्त्तन कर लेने के बाद ‘कट्ठसगडियं’ गिण्हइ’ उसने एक छोटी सी लकड़ी की बनी हुई गाडी ली, और उसमें उसने ‘विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरेइ’ विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्यके भेद से चारों प्रकार के आहार-पानी भरे, भर कर ‘तं कट्ठसगडियं अणुकड्ढमाणीर’ वह उसे खेंचती हुई ‘जेणेव भगवं गोयमे’ जहाँ गौतमस्वामी खड़े थे ‘तेणेव उवागच्छइ’

‘भंते ! तुब्भे णं इह चेव चिट्ठह’ हे भगवान् ! आप थोड़ा समय रुकाओ, ‘जा णं अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदंसेमि’ अब आपने मृगापुत्र पताबुं, ‘त्तिकट्ठ’ अब प्रभाण्डे उड़ीने ‘जेणेव भत्तपाणघरे तेणेव उवागच्छइ’ ते ल्यां लोअनगृह उतुं त्यां गअ, अने ‘उवागच्छित्ता’ अअने ‘वत्थपरियट्ठयं करेइ’ वस्त्रपरिवर्त्तन करवा लागी, ‘वत्थपरियट्ठयं करित्ता’ वस्त्र पहनाव्या पछी ‘कट्ठसग-डियं गिण्हइ’ तेणु अक नानी लाकडानी पनावेली गाडी लीधी अने तेमां तेणु ‘विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरेइ’ आदी दीते अशन, पान, आद्य अने स्वाधना लेट्ठी आदेय प्रकारना आहार-पाणी पूरी दीते बरीने ‘तं कट्ठसगडियं अणुकड्ढमाणीर’ ते तेन अंचती थकी ‘जेणेव भगवं गोयमे’ ल्यां गौतम स्वामी

एवं वयासी' उपागत्य भगवन्तं गौतममेवमवादीत्—'एह णं तुव्भं भन्ते !'
 एत=आगच्छत खलु यूयं हे भदन्त ! 'मम अणुगच्छह' मम अनुगच्छत=मम
 पश्चाद्भागतः समागच्छतेत्यर्थः, 'जा णं' यावत्=यावत्काले खलु, 'अहं तुव्भं
 मियापुत्तं दारगं' अहं युष्मभ्यं मृगापुत्रं दारकम्, 'उवदंसेमि' उपदर्शयामि । 'तए
 णं से भगवं गोयमे मियं देविं पिट्ठओ समणुगच्छइ' ततः खलु स भगवान्
 गौतमो मृगां देवीं पृष्ठतः समनुगच्छति ॥ सू० १० ॥

વહાં હી પહુંચી, 'ઉવાગચ્છિત્તા' ઔર પહુંચ કર 'ભગવં ગોયમં એવં વયાસી'
 ભગવાન્ ગૌતમ સે ઇસ પ્રકાર કહને લગી—'ભંતે ! તુવ્ભં એહ ણં'
 હે ભદન્ત ! આપ આઈયે ઔર 'મમ અણુગચ્છહ' મેરે પીછેર ચલિયે,
 'જા ણં અહં તુવ્ભં મિયાપુત્તં દારગં ઉવદંસેમિ' મૈં આપકો મૃગાપુત્ર દિશ્વ-
 લાલી હૂં । 'તએ ણં સે ભગવં ગોયમે મિયં દેવિં પિટ્ઠઓ સમણુગચ્છઈ'
 મૃગાદેવી કી ઇસ પ્રકાર કી વાત સુનકર વે શ્રીગૌતમસ્વામી
 ઉસકે પીછેર ચલે ।

ભાવાર્થ:—ગૌતમસ્વામી કી ઇસ પ્રકાર કી મૃગાપુત્ર કો
 દેખને કી ઇચ્છા જાન કર મૃગાદેવી વિસ્મિત સા હોકર કહને લગી—
 ભગવન્ ! કહિયે તો સહી, આપકો હમારે ઇસ પુત્ર કા સમાચાર
 કિસસે જાત હુઆ હૈ ? । મૃગાદેવી કે ઇસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હુએ
 ગૌતમને કહા કિ—હે દેવી ! મેરે ધર્માચાર્ય ધર્મગુરુ શ્રીશ્રમણ ભગવાન
 મહાવીર હૈ, મૈં ઉન્હીં કા અન્તેવાસી હૂં, અતઃ મુક્તે યહ સમાચાર

ઉભા હતા, 'તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' ત્યાંજ પહોંચી, 'ઉવાગચ્છિત્તા' અને પહોંચીને
 'ભગવં ગોયમં એવં વયાસી' ભગવાન ગૌતમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી, 'ભંતે !
 તુવ્ભં એહ ણં' હે ભદન્ત ! આપ આવો, અને 'મમ અણુગચ્છહ' મારા પાછળ-
 પાછળ આવો, 'જા ણં અહં તુવ્ભં મિયાપુત્તં દારગં ઉવદંસેમિ' હું આપને મૃગાપુત્ર
 બતાવું છું. 'તએ ણં સે ભગવં ગોયમે મિયં દેવિં પિટ્ઠઓ સમણુગચ્છઈ'
 મૃગાદેવીની આ પ્રકારની વાત સાંભળીને તે શ્રીગૌતમસ્વામી તેના પાછળ પાછળ આવ્યા.

ભાવાર્થ—ગૌતમસ્વામીની આ પ્રકારની મૃગાપુત્રને લેવાની ઇચ્છા જાણીને
 તે મૃગાદેવી આશ્ચર્ય પામીને કહેવા લાગી કે—હે ભગવાન ! કહો તો ખરા; આપને
 અમારા આ પુત્રના સમાચાર કેના પાસેથી જાણવામાં આવ્યા છે. મૃગાદેવીના આ
 પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા થકા ગૌતમે કહ્યું કે:— દેવી ! મારા ધર્માચાર્ય ધર્મગુરુ શ્રીશ્રમણ-
 ન મહાવીર છે, હું તેમનો અન્તેવાસી (શિષ્ય) છું, તેથી મને આ સમાચાર

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ણં સાં મિયાદેવી તં કટ્ટસગડિયં અણુકઙ્કમાણીર
જેણેવ ભૂમિધરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ, ઉવાગચ્છિત્તા ચ્ચઉપ્પુડેણં
વત્થેણં મુહં બંધેઈ, મુહં બંધમાણી ભગવં ગોયમં એવં વયાસી—
તુબ્ભે વિ ણં ભંતે ! મુહપોત્તિયાણ મુહં બંધેહ । તણ્ણં સે
ભગવં ગોયમે મિયાદેવીણ એવં વુત્તે સમાણે મુહપોત્તિયાણ
મુહં બંધેઈ । તણ્ણં સાં મિયાદેવી પરમ્મુહી ભૂમિધરસ્સ દુવારં
વિહાડેઈ, તઓ ણં ગંધે નિગ્ગચ્છઈ, સે જહા નામણ અહિમડેઈ
વા જાવ તઓઽવિ ણં અણિટ્ટુતરાણ ચેવ જાવ ગંધે પળ્લણ્ણે ।
તણ્ણં સે મિયાપુત્તે દારણ તસ્સ વિઝલસ્સ અસળપાણલાઈ-

અહીં સે પરિજ્ઞાત હુઆ હૈ । પરસ્પર મેં ડન ડોનોં કી જવ તક
હસ પ્રકાર વાતચીત હો રહી થી કિ હતને મેં હી મૃગાપુત્ર કે
ભોજન કા સમય ભી હો ગયા । ભોજન કી વેલા જાન કર મૃગા-
દેવીને કહા કિ—હે ભદન્ત ! આપ થોડા ઠહરિયે, મેં આપકો ડસે
દિલ્લાતી હું । એસા કહ કર વહ મૃગાદેવી વહાં સે ડઠી ઓર એક
કાઠનિર્મિત ગાડી પર લાને—પીને આદિ કી સમસ્ત વિપુલ સામગ્રી
કો ભર કર વહ પુનઃ ગૌતમસ્વામી કે સમીપ પહુંચ કર કહને
લગી—ભદન્ત ! આહ્યે ઓર મેરે પીછેર પધારિયે, મેં આપ કો મૃગાપુત્ર
દિલ્લાતી હું । મૃગાદેવી કી હસ પ્રકાર વાત સુનકર ગૌતમ સ્વામી
ડસકે પીછેર ચલને લગે ॥ સૂ० ૧૦ ॥

તેમના પાસેથી જાણવામાં આવ્યા છે. પરસ્પરમાં એ બન્નેની વચ્ચે આ પ્રકારે
વાતચીત થતી હતી તેવામાં મૃગાપુત્રના લોજનનો સમય પણ થઈ ગયો, લોજનની
વેળા જાણીને મૃગાદેવીએ કહ્યું કે :— હે ભદન્ત ! આપ થોડો સમય થોડી જાઓ,
હું આપને તે મૃગાપુત્ર બતાવું છું. આ પ્રમાણે કહીને તે મૃગાદેવી ત્યાંથી ઉઠી અને
એક લાકડાની ગાડીમાં તે પુત્રને ખાવાપીવાની તમામ સામગ્રી સારા પ્રમાણમાં ભરીને
તે ફરી ગૌતમ સ્વામીનાં નજીક જઈને કહેવા લાગી — હે ભદન્ત ! આવો, અને આપ
મારા પાછળ—પાછળ પધારો, હું આપને મૃગાપુત્ર બતાવું છું. મૃગાદેવીની આ પ્રકારની
વાત સાંભળીને ગૌતમસ્વામી તેના પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યા (સૂ० ૧૦).

मसाइमस्स गंधेणं अभिभूए समणे तंसि विपुलंसि असण-
पाणखाइमसाइमंसि मुच्छिए, तं विउलं असणं४ आसएण
आहारेइ, आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ, विद्धंसित्ता तओ
पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ । तंपि य णं
पूयं च सोणियं च आहारेइ ॥ सू० ११ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं सा मियादेवी तं कट्टसगडियं’ ततः
खलु सा मृगादेवी तां काष्ठशकटिकाम् ‘अणुकड्डमाणी२’ अनुकर्षन्ती२ ‘जेणेव
भूमिघरे तेणेव उवागच्छइ’ यत्रैव भूमिगृहं तत्रैवोपाच्छति, ‘उवागच्छित्ता’
उपागत्य ‘चउप्पुडेणं वत्थेणं’ चतुष्पुटेन वस्त्रेण ‘मुहं बंधमाणी’ मुखं=घ्राणं
बध्नाती=आच्छादयन्ती ‘भगवं गोयमं एवं वयासी’ भगवन्तं गौतमम् एवमवादीत्
‘तुम्हे वि णं भंते!’ यूयमपि खलु हे भदन्त ! ‘मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह’

‘तए णं’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके बाद ‘सा मियादेवी’ वह मृगादेवी ‘तं कट्टसगडियं’
उस गाडी को ‘अणुकड्डमाणी२’ खेचती२ ‘जेणेव भूमिघरे’ जहाँ पर
भोंयरा था ‘तेणेव उवागच्छइ’ वहाँ पर पहुँची, और ‘उवागच्छित्ता’
पहुँचते ही उसने ‘चउप्पुडेणं वत्थेणं’ चार पुट किये हुए वस्त्र से
‘मुहं बंधेइ’ मुख को, अर्थात् नाक को ढक लिया, और ‘मुहं बंधमाणी’
मुख को अर्थात् नासिका को ढकती हुई ‘भगवं गोयमं एवं वयासी’ भगवान
गौतम से कहने लगी कि—‘भंते !’ हे भदन्त ! ‘तुम्हे वि णं मुहपोत्तियाए
मुहं बंधेह’ आप भी अपनी नाकको मुखप्रोच्छनिका से, अर्थात्-धूलि

‘तए णं’ इत्यादि.

‘तए णं’ त्थार पछी ‘सा मियादेवी’ ते मृगादेवी ‘तं कट्टसगडियं’
ते गाडीने ‘अणुकड्डमाणी२’ भेय्थती भेय्थती ‘जेणेव भूमिघरे’ ज्यां
आगण बोयइं डतुं ‘तेणेव उवागच्छइ’ त्यां आगण पडोन्थी, अने ‘उवागच्छित्ता’
पडोन्थीने तेछे ‘चउप्पुडेणं वत्थेणं’ आरधडीवाणेला वत्थथी ‘मुहं बंधेइ’
मुअने, अर्थात् नाकने ढांडी ढीधां, अने ‘मुहं बंधमाणी’ मुअने—नासिकाने ढांडीने
‘भगवं गोयमं एवं वयासी’ लगवान गौतमने ढडेवा लागी डे—‘भंते !’
भदन्त ! ‘तुम्हे वि णं मुहपोत्तियाए मुहं बंधेह’ आप थंछु आयना नाकने

મુખપોતિકયા=મુખપ્રોજ્ઞનિકયા-રજઃસ્વેદાદિપ્રોજ્ઞનાર્થં યદન્યદ્ વત્સસ્વખંડં હસ્તે ધ્રિયતે સા મુખપ્રોજ્ઞનિકેત્યુચ્યતે તયા, 'મુહં વંધેહ' મુખં વધીત=ગ્રાણમાચ્છાદયતેત્યથઃ, 'તદ્ ણં સે ભગવં ગોયમે મિયાદેવીએ એવં વુત્તે સમાણે મુદ્-પોત્તિયાએ મુહં વંધેઃ' તતઃ સ્વલુ સ ભગવાન્ ગૌતમો મૃગાદેવ્યા એવમુક્તઃ સન્ મુખપોતિકયા મુખં વધાતિ-નાસિકામાચ્છાદયતીત્યર્થઃ ।

'મુહં વંધમાણી' 'મુહં વંધેહ' 'મુહં વંધેઃ' इति वाक्यत्रये 'मुह'—शब्दो लक्षणया ग्राणस्य बोधकः । भूमिगृहद्वारोद्घाटनकाले दुर्गन्धाऽऽग्राणचारणाय मुख-वन्धनमनुपपन्नम्, मुखेन गन्धग्रहणाऽसंभवात्, तस्मादत्र 'मुह'—शब्दो न मुखपरः, किन्तु यथा—'गङ्गायां घोषः' इत्यत्र प्रवाहरूपे मुख्यार्थे घोषान्व-

एवं पसीना आदि को पोंछने के लिये जो एक दूसरा बल्लखंड हाथ में रखा जाता है उसको मुखप्रोज्ज्निका कहते हैं उससे अपनी नाक को ढक लीजिए । 'तद् णं' तत्पश्चात् 'से भगवं गोयमे' वे गौतम स्वामी 'मियादेवीए एवं वुत्ते समाणे' मृगादेवीके द्वारा इस प्रकार कहे जाने पर 'मुदपोत्तियाए' मुखप्रोज्ज्निका से 'मुहं वंधेः' अपनी नाक को ढक लिया ।

'मुहं वંધમાણી' 'मुहं વંધેહ' 'મુહં વંધેઃ' इस वाक्यत्रय में 'मुख' यह पद लक्षणा से 'नाक' इस अर्थ का बोधक है, ऐसा समझना चाहिये । क्यों कि यहां पर जो मुख का आवरण करना प्रकट किया गया है वह नाक को ढकने के उद्देश से ही समझना चाहिये, कारण कि भूमिगृह के द्वार का उद्घाटन करने से जो तीव्रतम-असह्य दुर्गंध आवेगी उस का संघना-कार्य मुख नहीं कर

મુખપ્રોજ્ઞનિકાથી, અર્થાત ધૂલ અને પરસેવા આદિને લુછવા માટે જે એક બીજું વસ્ત્રખંડ-કપડાનો ટુકડો હાથમાં રાખવામાં આવે છે તેને મુખપ્રોજ્ઞનિકા કહે છે, તેના વડે આપના નાકને ઢાંકી લેયો. 'તદ્ ણં' ત્યારપછી 'સે ભગવં ગોયમે' તે ગૌતમસ્વામી 'મિયાદેવીએ એવં વુત્તે સમાણે' મૃગાદેવીના કથન પ્રમાણે 'મુદ્વપોત્તિયાએ' મુખપ્રોજ્ઞની વડે 'મુહં વંધેઃ' પોતાનું નાક ઢાંકી લીધું.

'મુહં વંધમાણી' 'મુહં વંધેહ' 'મુહં વંધેઃ' આ ત્રણ વાક્યમાં 'મુખ' એ પદ લક્ષણાથી 'નાક' એ અર્થનો બોધ કરે છે, એમ સમજવું જોઈએ. કારણ કે અહીં આગળ જે મુખનું આવરણ કરવાનું પ્રકટ કર્યું છે તે નાક ઢાંકવાના ઉદ્દેશથી જ સમજવું જોઈએ, કેમ કે લોચનાંના દરવાજાને દિવાલવાથી જે તીવ્રતમ-અસહ્ય દુર્ગંધ આવે, તેની ગંધ દેવી તે કાર્ય મુખનું નથી, એ કામ તો નાકનું છે,

યતાત્પર્યાનુપપત્યા તત્સમીપવર્તિનિ તીરે લક્ષણા મન્યતે, તથા દુર્ગન્ધાઽઽગ્રાણ-
વારણોદ્દેશેન મુખોપરિ વસ્ત્રવન્ધનં નોપપદ્યતે, મુખવન્ધને કૃતેઽપિ ગ્રાણેન્દ્રિયસ્યા-
નાવરણેન તદુદ્દેશસિદ્ધ્યસમ્ભવાદિતિ વન્ધનાન્વયતાત્પર્યાનુપપત્યા તત્સમીપવર્તિનિ
ગ્રાણે લક્ષણા ગમ્યતે । કિંચ-મુખોપરિ સદોરકમુખવસ્ત્રિકા વદ્ધવાસીત્, તત્ર
પુનર્વસ્ત્રવન્ધનવિધાનમનર્થકમ્ । તસ્માદત્ર ‘મુઠ્ઠં’ इति पदं नासिकार्थे लाक्षणिक-
मिति । हनुकपोलनासानयनभ्रूभालादेर्मुखावयवतया मुखत्वव्यपदेशो भवति,
हनुकपोलादौ विकृते सति ‘अस्य मुखं विकृतं, विरूपम्, असुन्दर’-मिति,
शोभने तु तस्मिन्, ‘अस्य मुखं सुन्दरं सुखं कमनीय’-मिति च प्रयोगो लोके
दृश्यते, तत्र नासाऽपेक्षया मुखस्य प्रधानतया मुखशब्दः प्रयुक्तः, मुखसमी-
पवर्तित्वाद् गन्धग्रहणशक्तिमत्त्वाच्च ग्राणस्य बोधः सुकर इति भावः ।

સકતા હૈ, यह काम तो नासिका का है, अतः जिस प्रकार ‘गङ्गायां
घोषः’ इस वाक्य में गंगापद की लक्षणा तीर में होती है, क्यों
कि घोष का सद्भाव प्रवाहरूप मुख्य अर्थ में बाधित होता है, अतः
तत्समीपवर्ती तीररूप अर्थ में लक्षणा से उसका सद्भाव अंगीकार
किया जाता है, ठीक इसी प्रकार दुर्गंध को वारण करने के लिये
मुख के ऊपर वस्त्र का आवरण करना भी युक्तिसंगत प्रतीत नहीं
होता है । कारण कि मुखके आवृत कर लेने पर भी दुर्गंध को नहीं
सूँघने का जो उद्देश है वह किसी प्रकार से सिद्ध नहीं होता है,
इस उद्देश की सिद्धि का तो जो साक्षात्कारण नासिका है, उस के
आवृत करने से ही सिद्ध होता है इसीलिये जिस प्रकार गंगापद की
लक्षणा तत्समीपवर्ती तीर में गृहीत होती है इसी प्रकार यहां पर भी
‘मुख’ शब्द लक्षणा से तत्समीपवर्ती नासिका का ही बोधक होगा ।

તેથી કરી જેવી રીતે ‘ગંગાયાં ઘોષઃ’ એ વાક્યમાં ગંગાપદની લક્ષણા ‘તીર-કાંઠામાં
હોય છે, કારણ કે ઘોષનો સદ્ભાવ પ્રવાહરૂપ મુખ્ય અર્થમાં બાધિત થાય છે, તેથી
કરી તત્સમીપવર્તી તીરરૂપ અર્થમાં લક્ષણાથી તેનો સદ્ભાવ અંગીકાર કરવામાં આવે
છે, એ પ્રમાણે દુર્ગંધનું વારણ કરવા માટે મુખ ઉપર વસ્ત્રને ઢાંકવું તે યુક્તિસંગત
જણાતું નથી, કારણ કે મુખને ઢાંકવાથી પણ દુર્ગંધ નહિ સુંઘવાનો જે ઉદ્દેશ છે
તે કોઈ પ્રકારે સિદ્ધ થતો નથી. કારણ કે જે ઉદ્દેશની સિદ્ધિનું સાક્ષાત્કારણ જે નાસિકા
(નાક) છે તેને ઢાંકવાથીજ સિદ્ધ થાય છે. એટલા માટે જે પ્રમાણે ગંગાપદ લક્ષણાથી
તત્સમીપવર્તી તીરનો બોધક થાય છે, એ પ્રમાણે અહીં પણ ‘મુખ’ શબ્દથી લક્ષણા
સમીપવર્તી નાસિકા-નાક-નોજ બોધ થઈ શકે છે.

કેચિત્તુ વદન્તિ-ગૌતમસ્વામિનો મુખોપરિ મુખવસ્ત્રિકા વદ્ધા નાસીત્, કિન્તુ હસ્ત એવ ધૃતા, અત એવ મૃગાદેવી દુર્ગન્ધાઘ્રાણપ્રતિવન્ધાય 'તુભે વિગં ભંતે ! મુહપોત્તિયાએ મુહં વંધેહ' ઇતિ પ્રાર્થિતવતીતિ, તન્ન સમ્યક્, અનાવૃતમુખે સંપાતિમમૂક્ષમવ્યાપિજીવાનાં રક્ષણાર્થ, તથોઢીયમાનસચિત્તરજોરક્ષણાર્થ, વાયુકાયરક્ષણાર્થ ચ મુખવસ્ત્રિકાવન્ધનસ્ય સકલજૈનાગમતાત્પર્યવિષયતયા મુખવસ્ત્રિકા નાસીદિતિ કલ્પનં તાવન્મિથ્યાત્વવિલસિતં સકલાગમવિરુદ્ધં ચ । અધિકં

તથા-ગૌતમસ્વામીને જવ અપને મુખ પર ડોરે-સહિત મુખપોતિકા બાંધ હી રહી થી, તવ કયા આવશ્યકતા થી કિ વે વહાં પુનઃ વસ્ત્ર સે વંધન કરતે, અતઃ વહાં પુનઃ વસ્ત્ર કા વંધન સર્વથા અનર્થક હી હૈ, હસલિયે ભી યહી માનના ચાહિયે કિ-મુખશબ્દ લક્ષણા સે 'નાસિકા' હસ અર્થ કા હી બોધક હૈ, મુખ કા નહીં । દાઢી, ગાલ, નાક, નેત્ર, ઝૂ, ઓર ભાલ આદિ, યે સવ મુખ કે હી અવયવ હૈ, હસલિયે હનમેં મુખ કા વ્યપદેશ હોતા હૈ । જવ કિસી પ્રાણી કે દાઢી, કપાલ આદિ વિકૃત હોતે હૈ તવ વ્યવહાર મેં યહી કહા જાતા હૈ કિ હસકા મુખ સુન્દર નહીં હૈ, ઓર દાઢી કપોલ આદિ જવ સુન્દર હોતે હૈ તવ કહા જાતા હૈ કિ, દેખો, હસકા મુખ કિતના સુન્દર હૈ । યહાં પર 'નાક' ન કહ કર જો હસ અર્થ મેં 'મુખ' શબ્દ કા પ્રયોગ સૂત્રકાર ને કિયા હૈ હસકા કારણ યહી હૈ કિ નાક કી અપેક્ષા મુખ કી હી પ્રધાનતા માની જાતી હૈ । ફિર 'મુખ' શબ્દ સે નાકકા હી જો યહાં પર ગ્રહણ કિયા

વળી, ગૌતમ સ્વામીએ પોતાના મુખ પર દોરાસહિત મુખપોતિકા બાંધી જ રાખી હતી. તો પછી ફરીને વસ્ત્ર બાંધવાની શું આવશ્યકતા હતી ?, માટે આ સ્થળે ફરી વસ્ત્ર બાંધવાની હકીકત સર્વથા નિરર્થક છે, તેથીજ પણ એજ માનવું જોઈએ કે 'મુખ' શબ્દ લક્ષણાથી "નાસિકા-નાક" એ અર્થનો જ બોધક છે, મુખનો નહિ. દાઢી, ગાલ, નાક, નેત્ર, ઝૂ અને કપાલ આદિ એ તમામ મુખના જ અવયવો છે, એટલા માટે તેમાં મુખનો વ્યપદેશ-વ્યવહાર થાય છે. ત્યારે કોઈ પ્રાણીની દાઢી, ગાલ આદિ વિકૃત હોય છે ત્યારે વ્યવહારમાં એવી રીતે કહેવામાં આવે છે કે તેનું મુખ સુંદર નથી, અને દાઢી, ગાલ આદિ ત્યારે સુંદર હોય છે ત્યારે કહેવામાં આવે છે કે, જુઓ; તેનું મુખ કેટલું સુંદર છે. અહીં આગળ 'નાક' નહિ કહેતાં તે અર્થમાં 'મુખ' શબ્દનો પ્રયોગ સૂત્રકારે કર્યો છે. તેનું કારણ એ છે કે નાકની અપેક્ષા મુખની પ્રધાનતા માનવામાં આવે છે. બીજું કારણ એ છે કે, 'મુખ' શબ્દથી નાકનું જ અહીં અંકજ

જિજ્ઞાસમાનૈસ્તુ દશવૈકાલિકમૂત્રસ્ય મત્કૃતાઽઽચારમણિમજ્જૂષાટીકાયાં પ્રથમા-
ધ્યયને મુખવસ્ત્રિકાવિચારો દ્રષ્ટવ્યઃ ।

ગયા વહુ હસ લિયે કિ એક તો વહુ મુખ કે બિલકુલ સમીપવર્તી હૈ, દૂસરે ગન્ધ કે ગ્રહણ કરને મેં વહી શક્તિસમ્પન્ન હૈ અન્ય નહીં ।

કોઈ ૨ એસા જો કહતે હૈં કિ, ગૌતમસ્વામીને મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા નહીં બાંધી થી, કિન્તુ ઉસે હાથમેં હી રહ્યા થા । જો મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બંધી હોતી તો મૃગાદેવી ‘તુભે વિ ણં મંતે ! મુહપોત્તિયાએ મુહં વંધેહ’—હે ભદન્ત ! આપ ખી અપને મુખ કો મુખવસ્ત્રિકા સે આવૃત કર લીજિયે, એસા ક્યોં કહતી !, અતઃ હસ કથન સે યહી સાબિત હોતા હૈ કિ—ઉન્હોંને ઉસે હાથ મેં હી લે રહી થી ।—એસા કહના ઠીક નહીં હૈ, ક્યોં કિ—હસ પ્રકાર કી માન્યતા, મિથ્યાત્વ કા વિલાસ તથા આગમમાર્ગ સે વિપરીત હૈ । મુખ પર જબ મુખવસ્ત્રિકા બંધી નહીં હોતી તો સંપાતિમ સૂક્ષ્મ જીવોં કા સંરક્ષણ, તથા ઉડતે હુએ સચિત્તરજઃકણોં કા, એવં વાયુકાય કે જીવોં કા ખી રક્ષણ કેસે હો સકતા ?, ઇન્હીં સવ જીવોં કી રક્ષા કો લક્ષ્ય મેં રહકર હી તો મુખ પર સાધુજન મુખવસ્ત્રિકા બાંધતે હૈં, ઓર હસી ઉદ્દેશ સે મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધને કા આગમમેં વિધાન કિયા ગયા હૈ । વિશેષ રીતિ સે હસ વિષય કો જિસે જાનને કી અભિલાષા હો, વે

કરવામાં આવ્યું છે, તે એટલા માટે છે કે, એક તો નાક તે મુખના એકદમ નજીક છે, બીજી વાત એ છે કે ગન્ધને ગ્રહણ કરવામાં તે નાકજ શક્તિ ધરાવે છે, બીજું અવયવ નહિ.

કેઇ કેઇ એવી રીતે જે કહે છે કે, ગૌતમ સ્વામીએ મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધી ન હતી, પરંતુ તેમણે હાથમાંજ રાખી હતી. જો મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધી હોત તો મૃગાદેવી ‘તુભે વિ ણં મંતે ! મુહપોત્તિયાએ મુહં વંધેહ’ હે ભદન્ત ! આપ પણ આપના મુખને મુખવસ્ત્રિકાથી ઢાંકી લેજો.—આ પ્રમાણે શા માટે કહે ? એટલા માટે આ કથનથી સાબિત થાય છે કે તેમણે (ગૌતમસ્વામીએ) તેને હાથમાંજ લઈ રાખી હતી, તે કહેવું ઠીક નથી; કારણ કે એ પ્રકારની માન્યતા મિથ્યાત્વનો વિલાસ તથા આગમમાર્ગથી વિપરીત છે. જો મુખ પર મુખવસ્ત્રિકા બાંધી ન હોય તો સંપાતિમ સૂક્ષ્મ જીવોનું સંરક્ષણ, તથા ઉડતાં સચિત્તરજકણો તથા વાયુકાયના જીવોનું પણ રક્ષણ કેવી રીતે થઈ શકે ?, એ તમામ જીવોની રક્ષાને લક્ષમાં રાખીનેજ સાધુ પુરુષ મુખવસ્ત્રિકા બાંધે છે, અને એજ ઉદ્દેશથી મુખવસ્ત્રિકાને મુખ પર બાંધવાનું માં વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. વિશેષપણે આ વિષયને જેઓ નજીવાની અભિ-

‘तए णं सा मियादेवी’ ततः खलु सा मृगादेवी ‘परस्मुही’ पराङ्मुखी= विमुखी भूमिगृहस्य द्वारं ‘विहाडेइ’ विघाटयति-उद्घाटयतीत्यर्थः । ‘तओ णं’ ततः= तस्माद् भूमिगृहात् खलु ‘गंधे निग्गच्छइ’ गन्धो निर्गच्छति-दुर्गन्धो वहिर्निःसर- तीत्यर्थः । कीदृशः स दुर्गन्धः? इति दृष्टान्तं प्रदर्शयितुमाह-‘से जहानामए’ स यथा नामकम्-‘नामकम्’ इति वाक्यालङ्कारे, सः=दुर्गन्धः यथा=यत्प्रकारस्तथा ‘दृष्टा- न्तेन दर्शयतीति भावः । तथा हि-‘अहिमडेइ वा’ अहिमृतक इति वा, ‘इति वा’ उभयमपि वाक्यालङ्कारे, अहिमृतकस्य यथा गन्धो भवेदित्यर्थः, यथा मृतसर्पकलेवरस्य गन्धो दुःसहस्ततोऽप्यनिष्टतरो गन्ध इत्यग्रेऽन्वयः, ‘जाव’ यावत्-इह यावच्छब्दात्-“गोमडेइ वा, सुणगमडेइ वा, दीवगमडेइ वा, मज्जारमडेइ वा, मणुस्समडेइ वा, महिसमडेइ वा, मूसगमडेइ वा, आसमडेइ वा, हत्थिमडेइ वा, सीहमडेइ वा, वग्घमडेइ वा, विगमडेइ वा, दीवियमडेइ वा” इति । अस्य छाया-गोमृतकः, शुनकमृतकः दीपकमृतकः, मार्जारमृतकः,

‘दशवैकालिक सूत्र’ के प्रथम अध्ययन की ‘आचारमणिमञ्जूषा’ नाम की टीका में देख सकते हैं ।

मृगादेवी के वचन से जब गौतम स्वामीने वस्त्र से नाक को बांध लिया, ‘तए णं’ तब ‘सा मियादेवी’ उस मृगादेवीने ‘परस्मुही’ तिरछा सुख करके ‘भूमिघरस्स दुवारं विहाडेइ’ उस भूमिघर-भोंयरे के द्वार को खोल दिया, खुलते ही ‘तओ णं’ उससे ‘गंधे निग्गच्छइ’ दुर्गन्ध निकली । ‘से जहा नामए’ वह कैसी थी? सो कहते हैं- ‘अहिमडे इ वा जाव’ जिस प्रकार यहाँ ‘यावत्’ शब्द से ‘गोमडे इ वा, सुणगमडे इ वा, दीवगमडे इ वा, मज्जारमडे इ वा, मणुस्समडे इ वा, महिस- मडे इ वा, मूसगमडे इ वा, आसमडे इ वा, हत्थिमडे इ वा, सीहमडे इ वा,

लाषा राभता डोय तेमणे ‘दशवैकालिक सूत्र’ ना पडेला अध्ययननी ‘आचारमणि- मंजूषा’ नामनी टीकाभां लेध लेवुं.

मृगादेवीना वचनथी गौतमस्वामीणे वस्त्रथी न्यारे नाकने ढांझी लीधुं, ‘तए णं’ न्यारे ‘सा मियादेवी’ ते मृगादेवीणे ‘परम्ममुही’ त्रासुं सुण धरीने ‘भूमिघरस्स दुवारं विहाडेइ’ ते लोयरांने दरवाने उधाडये। उधाडतांन ‘तओ णं’ तेभांथी ‘गंधे निग्गच्छइ’ दुर्गन्ध नीकणी, ‘से जहा नामए’ ते डेवी हती?, ते डडे छे-‘अहिमडे इ वा जाव’ ते प्रकारे सर्पना मडहा, अही ‘यावत्’ शब्दथी ‘गोमडे इ वा, सुणगमडे इ वा, दीवगमडे इ वा, मज्जारमडे इ वा, मणुस्समडे इ वा, महिसमडे इ वा, मूसगमडे इ वा, आसमडे इ वा, हत्थिमडे इ वा,

मनुष्यमृतकः, मूषकमृतकः, अश्वमृतकः, इस्तिमृतकः, सिंहमृतकः, व्याघ्रमृतकः, वृकमृतकः, द्वीपिकमृतकः । तत्र गोमृतकः—गोमृतको=मृतकलेवरमित्यर्थः । शुनक-मृतकः—शुनकस्य=कुकुरस्य=मृतको मृतकलेवरम् । दीपकमृतकः—दीपकः=कृकलासः 'गिरगिट' इतिप्रसिद्धस्तस्य मृतकः=शवः—मृतकलेवरमित्यर्थः । एवं—मार्जारमृत-कादयो व्याख्यायाः, द्वीपिको=व्याघ्रविशेषः—'चित्ता' इति भाषाप्रसिद्धः । कीदृशोऽहिमृतकादिरिति तद्विशेषणान्याह—'मय-कुहिय-विणट्ट-दुरभि-वावण-दुग्भि-गंधे' इत्यादि । मृत-कुथित-विनष्ट-दुरभि-व्यापन्न-दुरभिगन्धः' मृतो=जीवविमुक्त एव सन् कुथितः=कोथमुपगतः—शटित इत्यर्थः, तथा विनष्टः=स्वरूपादपेतः सन् दुरभिः=तीव्रतरदुष्टगन्धोपेतः, तथा व्यापन्नः=शकुनिशृगालादिभिर्मक्षितत्वाद् विरूपां=बीभत्सावस्थां प्राप्तः सन् दुरभिगन्धः=दुरभिगन्धोऽस्यास्तीत्यर्थोऽच्, परमतीव्रदुर्गन्धवानित्यर्थः । ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः । 'किमिजालाउ-लसंसत्ते' कृमिजालाकुलसंसक्तः—कृमिजालैः=कीटसमूहैराकुलं=व्याप्तं यथा भवति तथा संसक्तः=परिपूर्णः । तथा—'असुइ-विलीण-विगय-बीभच्छ-दरिसणिज्जे' अशुचि-विलीन-विकृत-बीभत्स-दर्शनीयः— अशुचिः—स्पर्शकरणायोग्यत्वात्, विलीनः—जुगुप्सासमुत्पादकत्वात्, विकृतः—चित्तसमुद्भेगजनकत्वात्, बीभत्सः—

वग्गमडे इ वा, विगमडे इ वा, दीवियमडे इ वा, मय-कुहिय-विणट्ट-दुरभि-वावण-दुग्भिगंधे, किमिजालाउलसंसत्ते, असुइ-विलीण-विगय-बीभच्छ-दरि-सणिज्जे' इतने पदों का संग्रह हुआ है । इन पदों के अर्थ इस प्रकार हैं— सर्प के मृतक, गाय के, कुत्ते के, गिरगिट के, मार्जार के, मनुष्य के, मूषिक के, चूहे के, घोड़े के, हाथी के, सिंह के, व्याघ्र के, वृक-(भेड़िया) के और द्वीपिक चीता के मृतक-मरे हुए शरीर, जो कि कुथित-सड़े हुए, अतएव विनष्ट-आकृतिरहित, दुरभि-दुर्गन्ध-युक्त और व्यापन्न-शृगालादि से खाये जाने के कारण विरूप आकार के हैं, और जिन में कीड़ों का समूह बिलबिला रहा है, और इसी लिये जो स्पर्श के अयोग्य होने से अशुचि, घृणा का उत्पादक होने

सीढमडे इ वा, वग्गमडे इ वा, विगमडे इ वा, दीवियमडे इ वा, मय-कुहिय-विणट्ट-दुरभि-वावण-दुग्भिगंधे, किमिजालाउलसंसत्ते, असुइ-विलीण-विगय-बीभच्छ-दरिसणिज्जे' अटला पढेना संग्रह थये छे. आ पढेना अर्थ आ प्रकारे छे—सिङ्ग, वाघ, घेहुं, चित्तो वगेदेनां मुठ्ठां, डे जे सउठां, आकृति विनानां, दुर्गन्धथी भरपूर अने शियाणो द्वारा लक्षित थवाने कारणे विज्ञाप आकारवाणां छे. अने जेभां झीडाओने आ पीयोपीय भयो छे (अट्टण्दी रह्यो छे), अटला भाटे जे स्पर्श करवा योग्य

द्रष्टुमयोग्यत्वात्, एवं दर्शनीयः=दृश्यमानः यः स तथा । एवंभूते सर्पादि-
मृतके यादृशो गन्धो भवेत्, ततोऽप्यनिष्टतरो गन्धो भूमिगृहतो निर्गच्छती-
त्याह—‘तओ वि णं अणिट्ठतराए’ इत्यादि । ‘तओ वि णं’ ततोऽपि=अहिमृतका-
देरपि खलु, ‘अणिट्ठतराए चेव जाव गंधे’ अनिष्टतरक एव यावद् गन्धः=
दुर्गन्धः ‘पणत्ते’ प्रज्ञप्तः ।

‘तए णं से मियापुत्ते दारए तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइ-
मस्स गंधेणं अभिभूए समाणे’ ततः खलु स मृगापुत्रो दारकस्तस्य विपुलस्या-
शनपानखाद्यस्वाद्यस्य गन्धेन अभिभूतः=आकृष्टः सन् तस्मिन् विपुलेऽशनादिके
मूर्च्छितः, ‘तं विउलं असणं ४’ तं विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम् ‘आसएणं’

से विलीन, चित्त में उद्वेग का जनक होने से विकृत, और देखने
के अयोग्य होने से बीभत्स होता है, और उनसे जिस प्रकार
असह्य दुर्गन्ध निकलती है, ‘तओवि णं अणिट्ठतराए चेव जाव गंधे
पणत्ते’ उससे भी अधिक अनिष्ट दुर्गन्ध उस भोंयरे से निकली ।

‘तए णं’ जब मृगादेवीने भोंयरे के किवाड खोले और
अशन-पान आदि की गाडी वहां पर धकेली उस समय ‘से
मियापुत्ते दारए’ वह मृगापुत्र ‘तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स गंधेण’
उन विपुल अशन, पान, खादिम, और स्वादिम वस्तुओं की सुगंध
से ‘अभिभूए समाणे’ आकृष्ट होता हुआ ‘तंसि विउलंसि असणपाणखाइ-
मसाइमंसि मुच्छिए’ उस अनेक प्रकार की विपुल अशनादिक खाद्य-
सामग्री में मूर्च्छित होकर, ‘तं विउलं असणं ४ आसएणं आहारेइ’ उस

नडि डोवाथी अशुचि, धृष्टपात्र डोवाथी विलीन, चित्तमां उद्वेगनुं कारण डोवाथी विकृत
अने हेभावमां अयोग्य डोवाथी बीभत्स ज्ञाय छे, अने तेमांथी जे प्रकारे असह्य
दुर्गन्ध निकले छे, ‘तओ वि णं अणिट्ठतराए चेव जाव गंधे पणत्ते’
तेनाथी पणु वधारे अनिष्ट दुर्गन्ध ते लोंयरामांथी नीकणी.

‘तए णं’ ज्यारे मृगादेवीजे लोंयरातुं कमाड उघाडथुं अने अशनपान
(लोअन-पाणी) आदिनी गाडी त्यां आगण धकेली ते समये ‘से मियापुत्ते दारए’
ते मृगापुत्र ‘तस्स विउलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स गंधेण’ ते पुष्कण अशन,
पान, आदिम अने स्वादिम वस्तुओंनी सुगंधथी ‘अभिभूए समाणे’ आकर्षण
पामतो थके, ‘तंसि विउलंसि असणपाणखाइमसाइमंसि मुच्छिए’ ते अनेक
प्रकारनी पुष्कण अशनादिक आद्यसामग्रीमां मूर्च्छित थछने ‘तं विउलं असणं ४
आसएणं आहारेइ’ ते समस्त आद्य सामग्रीने पोताना मुअथी उपाडी उपाडीने भाइ गये,

आस्येन=मुखेन 'आहारेइ' आहारयति=भुङ्क्ते । 'आहारित्ता' आहार्य=भुक्त्वा तदशनादिकं 'खिप्पामेव विद्धंसेइ' क्षिप्रमेव विध्वंसयति=विनाशयति, जठराग्नी पाचयतीति भावः । 'विद्धंसित्ता' विध्वंस्य 'ततो पच्छा' ततः पश्चात् 'पूयत्ताए य' पूयतया च-दुर्गन्धश्वेतवर्णविकृतरक्ततयेत्यर्थः; 'सोणियत्ताए य' शोणिततया च 'परिणामेइ' परिणमयति । 'तं पि य णं पूयं च सोणियं च आहारेइ' तदपि च खलु पूयं च शोणितं च वमति, वान्त्वा आहारयति=भुङ्क्ते ॥ सू० ११ ॥

समस्त खाद्यसामग्री को अपने मुख से ही उठार कर खा गया, 'आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ' खाते के साथ ही उसका वह समस्त आहार भस्म हो गया-जठराग्नि द्वारा पचा दिया गया, 'विद्धंसित्ता ततो पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ' और पचते ही उसका परिणमन पीप और शोणित के रूप में हो गया । 'तं पि य णं पूयं च सोणियं च आहारेइ' पश्चात् उस मृगापुत्र ने पीप और खून की उल्टी (वमन) की, और उस छर्दित पीप और खून को भी वह चाट गया ।

भावार्थ—मृगादेवी के पीछे चलते हुए गौतम स्वामी भोंहरे के पास पहुँचे । मृगादेवीने पहुँचते ही अशनादिक से भरी हुई गाड़ी को रोककर चार पुट किये गये कपड़े से अपनी नाकको आवृत किया, और गौतम स्वामी से भी नाक ढंकने के लिये प्रार्थना की । जब उसने और गौतमस्वामी ने अपनी नाकको अच्छी तरह आवृत कर लिया, तब मृगादेवीने उस भोंहरे का

'आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेइ' भावानी साथे तेना ये आहार भस्म थय गये-जठराग्नि द्वारा ते आहारनुं पाचन थय गयुं, 'विद्धंसित्ता ततो पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेइ' पाचन थतां तेनुं परिणमन पदु अने दोहीना रूपमां थय गयुं, 'तं पि य णं पूयं च सोणियं च आहारेइ' पछी ते मृगापुत्रने पदु अने दोहीनी उलटी थय अने ते उलटीमां भहार आवेल पदु अने दोहीने पखु ते खाटी गये।

भावार्थ—मृगादेवीना पाछण-पाछण आवता थयेला गौतमस्वामी, लोंबरानी पासे पडोय्या. मृगादेवी त्यां पडोयता ते अशनादिक (जोराड)नी भरद्वी गाडीने दोहीने थार पटवाणा कपडायी पोताना नाकने ढांकी दीधुं, अने गौतमस्वामीने नाक ढांकवा माटे प्रार्थना करी. त्याइ तेखे तथा गौतमस्वामीने पोताना नाकने सारी रीते ढांकी त्याइ मृगादेवीने ते लोंबराना हरवाणे, त्रासुं भुण राभीने उवाडये. ते उवाड-

॥ मूलम् ॥

तए णं भगवओ गोयमस्स तं मियापुत्तं दारयं पासित्ता
अयमेयारूवे अज्झत्थिए चित्थिए कप्पिए पत्थिए मणोगए
संकप्पे समुप्पज्जित्था—‘अहो णं इमे दारए पुरापोराणाणं
दुच्चिण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं
पावणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरइ । ण मे दिट्ठा
णरगा वा णेरइया वा, पच्चक्खं खलु अयं पुरिसे णरयपडिरू-
वियं वेयणं वेएइ’— त्ति कट्ठु मियं देवि आपुच्छइ, आपुच्छित्ता
मियादेवीए गिहाओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता, मियागामं
णयरं मज्झंमज्झेणं निग्गच्छइ, निग्गच्छित्ता जेणेव समणे भगवं
महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता समणं भगवं
महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ,
नमंसइ, वंदित्ता, नमंसित्ता एवं वयासी ॥सू० १२॥

दरवाजा पीछे की ओर मुखकर उघाडा । उसके उघडते ही वहां से
जो दुर्गंध निकली, वह भरे हुए सर्पादिक के सड़े-गले कलेवर की
दुर्गंधसे भी अधिक असह्य थी । उस स्वाद्यसामग्री की सुगन्धि
से आकृष्ट हो वह मृगापुत्र उसमें अधिक आसक्तचित्त बनकर उसे
अपने मुख से ही उठार कर खा गया । खाते के साथ ही वह
शीघ्र पच गया और पचते ही वह पीप और खून के रूप में
परिणत भी हो गया । मृगापुत्र को उसी समय खून और पीप
की उल्टी (वमन) हुई, वह उसको भी चाट गया ॥ सू० ११ ॥

तांनि साथेज्जे तेमांथी दुर्गन्ध नीकणी, ते भरी गयेला सर्प आदिना सडी अने डोहाई
गयेला कलेवरमांथी जे दुर्गन्ध नीकणे तेनाथी पणु अधिक असह्य दुर्गन्ध नीकणी हुती.
पछी ते भावानी सामग्रीनी सुगन्धथी आकर्षणु पाभीने ते मृगापुत्र तेमां अधिक
आसक्त-चित्त अनीने तेने पोताना मुण्ठथी उपाडी-उपाडी भाष्ट गये. भावानी साथे
ज्जे अेकदम तुरत तेने पायन थछ गयुं, अने पयतांनि साथे ते पइ अने डोहाईये
परिणुत पणु थछ गयुं. ते समये मृगापुत्रने डोहाई अने पइनी उल्टी थछ तेने पणु ते
आटी गये. (सू० ११)

टीका

‘तए णं इत्यादि । ‘तए णं भगवओ गोयमस्स’ ततः खलु भगवतो गौतमस्य ‘तं मियापुत्तं दारयं पासित्ता’ तं मृगापुत्रं दारकं दृष्ट्वा ‘अयमेयारूवे’ अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः, ‘अज्झत्थिए’ आध्यात्मिकः=आत्मगतः, ‘चित्थिए’ चिन्तितः=पर्यालोचितः--पुनः पुनः स्मृतः, ‘कप्पिए’ कल्पितः=कल्पनायुक्तः, ‘पत्थिए’ प्रार्थितः=जिज्ञासितो ‘मनोगए’ मनोगतः=मनोवर्ती ‘संकप्पे’ संकल्पः=विचारः ‘समुप्पज्जित्था’ समुदपद्यत=प्रादुर्भूतः--‘अहो ! णं’ अहो ! आश्चर्यं खलु ‘इमे दारए अयं दारकः ‘पुरापोराणाणं’ पुरापुराणानां=पूर्वसम्बन्धिनां पुरातनानां ‘दुच्चिणाणं’

‘तए णं भगवओ’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके बाद ‘मियापुत्तं दारयं’ मृगापुत्र की परिस्थिति का ‘पासित्ता’ अवलोकन कर ‘भगवओ गोयमस्स’ भगवान गौतम को ‘अयमेयारूवे’ इस प्रकार का ‘अज्झत्थिए’ आत्मगत ‘संकप्पे’ संकल्प ‘समुप्पज्जित्था’ उत्पन्न हुआ । जिसमें ‘चित्थिए’ उन्होंने ने बार२ विचार किया, ‘कप्पिए’ उस विचार में उनके हृदय में अनेक प्रकार की कल्पना भी उठी, ‘पत्थिए’ इन कल्पनाओं में सिर्फ एक यही विचार बार२ जिज्ञासित था कि—यह इस प्रकारकी हालत से युक्त क्यों हुआ है ?, ‘मणोगए’ यह उनका संकल्प अभीतक आत्मगत होकर भी बाह्यरूप में प्रकट नहीं हुआ था—सिर्फ मनके भीतर ही था । वह मनोगत संकल्प इस प्रकार का था—कि ‘अहो इमे दारए पुरापोराणाणं दुच्चिणाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फल-

‘तए णं भगवओ’ इत्यादि.

‘तए णं’ त्थार णाढ ‘मियापुत्तं दारयं’ मृगापुत्रनी परिस्थितिनु ‘पासित्ता’ अवलोकन करीने, ‘भगवओ गोयमस्स’ भगवान गौतमने ‘अयमेयारूवे’ आ प्रकारने। ‘अज्झत्थिए’ आत्माने विषे ‘संकप्पे’ संकल्प ‘समुप्पज्जित्था’ उत्पन्न थयो। जेमां ‘चित्थिए’ तेमहे वारंवार विचार कर्यो, ‘कप्पिए’ ते विचारमां तेमना हृदयमां अनेक प्रकारनी कल्पना पणु थवा लागी, ‘पत्थिए’ आ कल्पनाओमां केवल ओक ओ विचारनी वारंवार छुंतामा थध के:-आ मृगापुत्र आ प्रकारनी हालतमां केवी दीते आव्यो ?, ‘मणोगए’ आ प्रभाहे तेमने संकल्प हणु सुधी आत्मगत थधने पणु णाह्यरूपमां प्रकट थयो न हुतो-केवण मननी अंदरन हुतो। ते मनोगत संकल्प आ प्रकरने हुतो—‘अहो इमे दारए पुरापोराणाणं दुच्चिणाणं दुप्पडि-
असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भव-

દુશ્ચીર્ણાનાં=દુષ્ટભાવેનાચરિતાનાં, 'દુષ્પટિકંતાણં' દુષ્પ્રતિક્રાન્તાનાં-પ્રાયશ્ચિત્તપ્રતિ-
પત્યાદિના અપ્રતિક્રાન્તાનામ્-પશ્ચાત્તાપાદિભિરનિવર્તિતાનામિત્યર્થઃ, 'અસુમાણં'
'અશુમાનામ્-અશુભજનકાનામ્, 'પાવાણં' પાપાનાં 'કઢાણં કમ્માણં' કૃતાનાં
કર્મણાં જ્ઞાનાવરણીયાદીનાં 'પાવણં' પાપકમ્=અશુભમ્ 'ફલવિત્તિવિસેસં'
ફલવૃત્તિવિશેષં-ફલરૂપઃ=પરિણામરૂપો યો વૃત્તિવિશેષઃ=અવસ્થાવિશેષસ્તમ્,
'પચ્છણુબ્ધવમાણે' પ્રત્યનુભવન=મુજ્જાનો 'વિહરઈ' વિહરતિ । તતો મગવાન
ગૌતમો 'ળ મે દિઢ્ઠા ણરગા વા ણેરડયા વા' ન મયા દૃષ્ટા નરકા
વા નૈરયિકા વા, 'પચ્ચક્કવં સ્વલુ અયં પુરિસે' પ્રત્યક્ષં સ્વલુ અયં
પુરુષઃ 'ળરયપટિરુવિયં' નરકપ્રતિરૂપિકાં=નરકસદૃશીં, 'વેયણં' વેદનાં 'વેણઈ'
વેદયતિ=અનુભવતિ, તિક્કટ્ટુ' ઇતિ કૃત્વા=ઇતિ મનસિ કૃત્વા 'મિયં દેવિં'

વિત્તિવિસેસં પચ્છણુબ્ધવમાણે વિહરઈ' અહો ! ઇસ બાલક કી ઇસ દુર્દશા
કા કારણ એક ઇસકે પૂર્વભવ-ઉપાર્જિત જ્ઞાનાવરણીયાદિક અશુભ
કર્મ હી હૈ, જિન્હે ઇસને પૂર્વભવ મેં બડે હી પ્રાણાતિપાતાદિરૂપ દુષ્ટ
ભાવોં સે અર્જિત કિયે હૈ, ઓર ઉપાર્જિત કરકે મી જિનકા ઇસને
પ્રાયશ્ચિત્ત-આદિ દ્વારા સંશોધન નહીં કિયા હૈ, ઓર ઇસી કારણ
જિનકી યહ પરમ્પરા વૃદ્ધિત હોતી ચલી આ રહી હૈ, એસે ઇન
અશુભ કર્મોં કે સ્વોટે ફલ કો યહ ભોગ રહા હૈ ।

યદ્યપિ 'ળ મે દિઢ્ઠા ણરગા વા ણેરડયા વા' મૈને પ્રત્યક્ષરૂપ મેં
નરક ઓર નારકિયોં કો નહીં દેસ્યા હૈ, તો મી ઇસે દેસ્યકર સુજ્ઞે
નરક ઓર નારકિયોં કા પ્રત્યક્ષ અનુભવ હોતા હૈ, ક્યોં કિ
'પચ્ચક્કવં સ્વલુ અયં પુરિસે ણરયપટિરુવિયં વેયણં વેણઈ' યહ પુરુષ
પ્રત્યક્ષરૂપ મેં હી નરક-જૈસી વેદના કા અનુભવ કર રહા હૈ,
'તિક્કટ્ટુ' એસા મનમેં વિચાર કર 'મિયાદેવિં' ઉન્હોંને મૃગાદેવી સે

માણે વિહરઈ' અહો ! આ બાળકની આવી દુર્દશાનું કારણ એક તેના પૂર્વભવના
સંચિત જ્ઞાનાવરણીય-આદિક અશુભ કર્મોં છે, જેને આ જીવે પૂર્વભવમાં મોટા
પ્રાણાતિપાત-આદિરૂપ દુષ્ટભાવોથી ઉપાર્જિત કરેલ છે, અને ઉપાર્જિત કરીને પણ જેણે
તે પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ દ્વારા સંશોધન કર્યું નથી, અને તેથીજ જેની પરમ્પરામાં
વૃદ્ધિ થતી રહી છે, એવા તે અશુભ કર્મોંનું માટું ફળ આ ભોગવી રહેલ છે.

જો કે 'ળ મે દિઢ્ઠા ણરગા વા ણેરડયા વા' પ્રત્યક્ષરૂપમાં નરક અને નારકીના
જીવોને મેં દેખ્યા નથી, તો પણ આ જીવને જોઈને મને નરક અને નારકીઓનો
પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે, કારણ કે- 'પચ્ચક્કવં સ્વલુ અયં પુરિસે ણરયપટિરુવિયં
વેયણં વેણઈ' આ પુરુષ પ્રત્યક્ષરૂપમાંજ નરક જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહ્યો છે,

મૃગાદેવી 'ગચ્છાની'તિ 'આપુચ્છઈ' આપૃચ્છતિ, 'આપુચ્છિતા' આપૃચ્છત્ય 'મિયા-
 દેવીએ ગિહાઓ' મૃગાદેવ્યા ગૃહાત્ 'પડિનિક્ષમઈ' પ્રતિનિષ્ક્રામતિ, 'પડિનિ-
 ક્ષમિતા' પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય 'મિયાગામં નયરં મજ્ઝંમજ્ઝેણં નિગ્ગચ્છઈ' મૃગાગ્રામસ્ય
 નગરસ્ય મધ્યમધ્યેન નિર્ગચ્છતિ, 'નિગ્ગચ્છિતા જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે
 તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' નિર્ગત્ય યત્રૈવ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો વિદ્યતે, તત્રૈવો-
 પાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિતા સમણં ભગવં મહાવીરં તિક્ખુત્તો' ઉપાગત્ય શ્રમણં
 ભગવન્તં મહાવીરં ત્રિકૃત્વઃ 'આયાહિણપયાહિણં' આદક્ષિણપ્રદક્ષિણમ્-અઙ્ગલિપુટં
 વદ્ધ્વા તં વદ્ધપ્રાઙ્ગલિપુટં દક્ષિણકર્ણમૂલત આરભ્ય લલાટપ્રદેશે વામકર્ણા-
 ન્તિકેન ચક્રાકારં ત્રિઃ પરિભ્રામ્ય લલાટદેશે સ્થાપનરૂપં 'કરેઈ' કરોતિ,
 'કરિતા વંદઈ નમંસઈ' કૃત્વા વન્દતે નમસ્યતિ, 'વંદિતા નમંસિતા' વન્દિત્વા
 નમસ્યિત્વા, 'એવં' વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ 'વયાસી' અવાદીત્=અભાષત ॥સૂ. ૧૨॥

'આપુચ્છઈ' જાને કે લિયે પૂછા, ઔર 'આપુચ્છિતા' પૂછકર 'મિયાદેવીએ
 ગિહાઓ પડિનિક્ષમઈ' ફિર વે મૃગાદેવી કે ઘર સે નિકાલે, ઔર
 'પડિનિક્ષમિતા' નિકલકર 'મિયાગામં નયરં મજ્ઝંમજ્ઝેણં નિગ્ગચ્છઈ'
 મૃગાગ્રામ નગર કે ઠીક વીચોવીચ હોકર 'જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે'
 જહાં પર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન થે 'તેણેવ ઉવાગચ્છઈ'
 વહાં પર આ પહુંચે, 'ઉવાગચ્છિતા' આતે હી ઉન્હોને 'સમણં ભગવં
 મહાવીરં' શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કો 'તિક્ખુત્તો આયાહિણપયાહિણં
 કરેઈ, કરિતા વંદઈ નમંસઈ' ત્રીન ચાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વન્દના ઔર
 નમસ્કાર કિયા, 'વંદિતા નમંસિતા એવં વયાસી' વન્દના ઔર નમસ્કાર
 કરને કે વાદ વે ભગવાન મહાવીર સે ઇસ પ્રકાર બોલે-

'ત્તિ કદ્દુ' એ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરીને, 'મિયાદેવી' તેમણે મૃગાદેવીને 'આપુચ્છઈ'
 જવા માટે પૂછ્યું, અને 'આપુચ્છિતા' પૂછીને 'મિયાદેવીએ ગિહાઓ પડિનિક્ષમઈ'
 પછી તે મૃગાદેવીના ઘરથી નિકળ્યા, અને 'પડિનિક્ષમિતા' નિકળીને, 'મિયાગામં
 નગરં મજ્ઝંમજ્ઝેણં નિગ્ગચ્છઈ' મૃગાગ્રામ નગરના અંતરખર વચમાં થઇને 'જેણેવ
 સમણે ભગવં મહાવીરે' ત્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિરાજમાન હતા 'તેણેવ ઉવાગચ્છઈ'
 ત્યાં આવી પહોંચ્યા, 'ઉવાગચ્છિતા' આવતાં તરતજ તેમણે 'સમણં ભગવં મહાવીરં'
 શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને 'તિક્ખુત્તો આયાહિણપયાહિણં કરેઈ, કરિતા વંદઈ
 નમંસઈ' ત્રણવાર પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વન્દના અને નમસ્કાર કર્યા, 'વંદિતા નમંસિતા
 એવં' વંદના અને નમસ્કાર કરીને ભગવાન મહાવીર પાસે આ પ્રમાણે બોલ્યા-

ભાવાર્થ—ગૌતમસ્વામીને અપની આંખોં સે उस मृगापुत्र की ऐसी परिस्थिति देखकर बड़ा ही आश्चर्य किया। उनके हृदयमें अनेक प्रकार की कल्पनाएँ होने लगीं। उन्होंने सोचा कि-इस प्रकारकी इसकी हालत का मूल कारण क्या है?। क्यों यह इस प्रकारसे अत्यंत दुःखी हो रहा है?। जब उनकी विचारधाराने स्थिरता का रूप धारण किया तो उन्हें ज्ञात हुआ कि, इसने पूर्वभव में बड़े ही अशुभ भावों से जो अशुभतम कर्मों का बंध किया है, वे ही इसकी इस कठिनतम आपत्ति के मूलकारण हैं। जो इसने पहिले अशुभतम कर्म कमाये हैं उनकी इसके द्वारा किसी भी रूप में प्रायश्चित्त करके शुद्धि नहीं की गई है, यही कारण है कि वे अब इसे फूटकर निकल रहे हैं। नरक और नारकी ये दोनों बातें शास्त्रप्रतिपादित वस्तुएँ हैं, फिर भी इसे देखकर उन दोनों बातों का मुझे प्रत्यक्ष भान होता है। नरकों में नारकी जीव भी इसी तरह की भयंकर वेदना का अनुभव करते हैं अर्थात् इसकी यह करुणाजनक परिस्थिति साक्षात् नरकों की और नारकी जीवों की प्रत्यक्षता की ज्ञापक है। नरकों में भी तो नारकी जीव ऐसे ही अनंत कष्टों का अनुभव करते रहते हैं। इस प्रकार विचार कर वे गौतमस्वामी मृगादेवी से पूछ कर वहांसे निकले, और निकल कर

ભાવાર્થ—ગૌતમસ્વામી પોતાની નજરે એ મૃગાપુત્રને એવી પરિસ્થિતિમાં જોઈને બહુ જ આશ્ચર્ય પામ્યા. તેના હૃદયમાં અનેક પ્રકારની કલ્પનાઓ થવા લાગી. તેમણે વિચાર કર્યો કે-આ પ્રમાણે આ જીવની હાલત-દશા થવાનું મૂળ કારણ શું છે? શું કારણથી આ પ્રમાણે તે અત્યંત દુઃખી થઈ રહેલ છે. જ્યારે તેમની વિચારધારા સ્થિરતા પામી ત્યારે તેણે જાણ્યું કે આ જીવે પૂર્વ જન્મમાં મોટા અશુભ ભાવોથી જે અશુભતમ કર્મોનો બંધ કર્યો છે, તેજ એની આ મહાન કઠિન આપત્તિનું મૂળ કારણ છે. એ જીવે પહેલાં જે અશુભ કર્મની કમાણી કરી હતી તેની કોઈ પણ રૂપમાં તેણે પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને શુદ્ધિ કરી નથી. તે જ કારણે તે કર્મ આજે ફૂટી-ફૂટીને નીકળી રહ્યાં છે. નરક અને નારકી એ બંને વાતો શાસ્ત્રથી પ્રતિપાદન કરેલી વસ્તુઓ છે, તો પણ આને જોઈને એ બંને વાતોનું મને પ્રત્યક્ષ ભાન થાય છે. નરકમાં નારકી જીવ પણ એવીજ ભયંકર વેદનાનો અનુભવ કરે છે. અર્થાત્ એની આ કરુણાનુક પરિસ્થિતિ સાક્ષાત્ નરકોની અને નારક જીવોની પ્રત્યક્ષતાની જાપક-જ્ઞાન કરાવનાર-છે, નરકોમાં પણ નારકી જીવો આવીજ રીતે અનંત કષ્ટોનો અનુભવ કરે છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગૌતમસ્વામીએ મૃગાદેવીને પૂછીને ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું, અને

॥ मूलम् ॥

एवं खलु अहं तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे मिया-
 गामं णयरं मज्झिमज्झेणं अणुपविसामि० जेणोव मियादेवीए
 गिहे तेणोव उवागए । तए णं सा मियादेवी ममं एज्जमाणं
 पासइ, पासित्ता हट्ठं तं चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च
 आहारेइ । तए णं मम इमे अज्झत्थिए चित्थिए कप्पिए
 पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था-अहो णं इमे दारए
 पुरा जाव विहरइ, से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसि,
 किंणामए वा, किंणोत्तए वा, कयरंसि गामंसि वा, णयरंसि वा,
 किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा, किं वा समायरित्ता, केसिं वा
 पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं
 कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिविसेसं पच्चणुव्वभवमाणे विहरइ
 ॥ सू० १३ ॥

टीका

‘एवं खलु’ इत्यादि । हे भगवन् ! ‘एवं खलु अहं तुब्भेहिं अब्भणु-

मृगाग्राम नगर के बीचों-बीच होते हुए जहां श्रीश्रमण भगवान
 महावीर विराजमान थे वहां पर आये, और आते ही उन्होंने
 भगवान को तीन बार प्रदक्षिणापूर्वक वंदना और नमस्कार किया ।
 पश्चात् भगवान से उन्होंने अपने जाने से आने तक का समस्त
 वृत्तान्त इस प्रकार कहा ॥ सू० १२ ॥

‘एवं खलु अहं’ इत्यादि ।

हे भगवन् ! ‘एवं खलु अहं तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे’ आपकी

प्रयाण्ड उद्दिने मृगाग्राम नगरना मध्यभागमां थधने त्यां श्री-श्रमण भगवान महावीर
 विराजमान हुता त्यां आगण आव्या, अने आवतांज तेमणे भगवानने त्रणु बार
 प्रदक्षिणापूर्वक वंदना अने नमस्कार कर्था. पछी ते गौतमस्वामीअे पोते त्यांथी
 गया अने पाछा आव्या त्यां सुधीनी तमाभ डकीकत आ प्रमाणे उड्डी. (सू० १२)

‘एवं खलु अहं’ इत्यादि.

हे भगवान् ! ‘एवं खलु अहं तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे’ आपकी आशा

ष्णाए समाणे मियागामं णयरं' एवं खलु अहं युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन्
मृगाग्रामनामकं नगरं 'मज्झमज्झेणं' मध्यमध्येन=सर्वथा मध्यमार्गेण 'अणुप-
विसामि०' अनुप्रविशामि-अनुप्रविष्ट इत्यर्थः, ततोऽहं 'जेणेव मियादेवीए गिहे
तेणेव उवागए' यत्रैव मृगादेव्या गृहं तत्रैवोपागतः, 'तए णं सा मियादेवी'
ततः खलु सा मृगादेवी 'ममं एज्जमाणं' मामेजमानम्=आगच्छन्तं 'पासइ'
पश्यति, 'पासित्ता हट्ठ तं चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ' दृष्ट्वा
हृष्ट-तुष्टा यावत् तदेव सर्वं यावत् पूयं च शोणितं चाहारयति । 'तए णं मम'
ततः खलु मम 'इमे' अयम् 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः=आत्मगतः, 'चित्थिए'
चिन्तितः=पर्यालोचितः, 'कप्पिए' कल्पितः=कल्पनायुक्तः 'पत्थिए' प्रार्थितः=

आज्ञा प्राप्तकर मैं 'मियागामं णयरं' मृगाग्राम नगरमें 'मज्झमज्झेणं'
ठीक उसके मध्यमार्ग से 'अणुपविसामि' गया, और जहां मृगादेवी
का महल था वहीं पर पहुँचा । 'तए णं' बाद मैं 'सा मियादेवी'
उस मृगादेवीने 'ममं एज्जमाणं पासइ' सुझे आते हुए देखा, और
'पासित्ता' देख कर वह 'हट्ठ तं चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ'
वह बहुत ही अधिक हर्षित और संतुष्ट हुई । इस प्रकार गौतम-
स्वामीने अपने जाने से लेकर 'वह मृगापुत्र पीप और शोणित का
आहार करता है' यहां तक का समस्त वृत्तान्त श्रीश्रमण भगवान्
महावीर से सविनय निवेदन किया, और फिर यह भी निवेदन
किया कि- 'तए णं मम इमे अज्झत्थिए चित्थिए कप्पिए पत्थिए मणोगए
संकप्पे समुप्पज्जित्था' मैंने उस मृगापुत्र की यह परिस्थिति देखी
और देखकर मेरे अन्तःकरण में उसके प्रति यह अध्यवसाय

प्राप्त करीने हुं 'मियागामं णयरं' मृगाग्राम नगरमां, 'मज्झमज्झेणं' अराधर
नगरना मध्यमार्गे थधने 'अणुपविसामि' गये-प्रवेश कये, अने न्यां मृगादेवीने
भडेव डते त्यां पडोअये. 'तए णं' ते पछी 'सा मियादेवी' ते मृगादेवी 'ममं
एज्जमाणं पासइ' मने आवतो नेये, अने 'पासित्ता' नेधने ते 'हट्ठ तं चेव सव्वं
जाव पूयं च सोणियं च आहारेइ' ते गहुन डर्ष अने सतोष पाभी. आ प्रमाणे
गौतमस्वामीअे पोते त्यां गया त्यांथी आरंभी 'ते मृगापुत्र पइ अने शेअित्तने
आहार करे छे' त्यां सुधीनी वात श्रीश्रमणु लगवंत महावीरने विनयसहित जणुवी,
अने अे पणु निवेदन कयुं छे, 'तए णं मम इमे अज्झत्थिए चित्थिए कप्पिए
पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था' भे ते मृगापुत्रनी अे परिस्थिति नेध
अने तेने नेया पछी मारा अन्तःकरणमां तेना भाटे आ प्रमाणे अध्यवसाय उत्पन्न

जिज्ञासितः, 'मणोगए' मनोगतः=मनस्यवस्थितः, 'संकप्पे' संकल्पः=विचारः, 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=संजातः-अहो ! णं इमे दारए पुरा जाव विहरइ' अहो ! खलु अयं दारकः पुरा यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दात् 'पुराणानां=पुरातनानां पूर्वभवसम्बन्धिनामित्यर्थः, दुश्चीर्णानां=दुश्चरितानां, दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्'-इति योज्यम् । मृगापुत्रस्य दारकस्य यथादृष्टं वृत्तं भगवतः पुरतोऽभिधाय गौतमः पृच्छति- 'से णं भंते !' इत्यादि । 'भंते' हे भदन्त ! = हे भगवन् ! 'से णं पुरिसे' स खलु पुरुषः 'पुव्वभवे' पूर्वभवे=पूर्वजन्मनि 'के आसी' क आसीत् ?, 'किंणामए वा' किं नामको वा, 'किंगोत्तए वा' किंगोत्रको वा, 'कयरंसि गामंसि वा णयरंसि वा' कस्मिन् ग्रामे वा नगरे वा, 'किं वा दच्चा' किं वा कुपात्रे दानं दत्त्वा, 'किं वा भोच्चा' किं वा भुक्त्वा मधमांसादिकं, 'किं वा समाय-

उत्पन्न हुआ कि, 'अहो ! णं इमे दारए पुरा जाव विहरइ' इसकी इस परिस्थिति का कारण इसके द्वारा पूर्वभव में अशुभतम भावों से अर्जित अशुभतम ज्ञानावरणीयादि कर्मों का निकाचित बंध है । इन अशुभतम कर्मों की, कि जो इसे सदा पाप प्रकृतियों के ही बंध कराने वाले हुए हैं, इसने कभी भी आलोचना आदि से शुद्धि नहीं की । इस प्रकार गौतमस्वामी मृगापुत्र के वृत्तान्त को और अपने मानसिक परिणामों को भगवान् से सुस्पष्ट कह कर फिर पूछने लगे कि- 'भंते' हे भदन्त ! 'से णं पुरिसे' वह मृगापुत्र 'पुव्वभवे के आसी' पूर्वभवमें कौन था ?, 'किंणामए वा किंगोत्तए वा' उसका क्या नाम और क्या गोत्र था ?, 'कयरंसि गामंसि वा णयरंसि वा, किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा, किं वा समायरित्ता' किस ग्राम अथवा नगर में वह

थे। हे, 'अहो ! णं इमे दारए पुरा जाव विहरइ' आ छवनी आवी परिस्थिति उत्पन्न थवामां अरुण्ण तेहे पुर्वभवमां अशुभतम लावेथी उपावर्त्त करेल अशुभतम ज्ञानावरणीय आदि कर्मेना निराश्रित भय छे, अे अशुभतम कर्मे, ने तेने पाप-प्रकृतियोना भय अराववावाणां थयां छे, तेनी तेहे कोष्ठ समय पणु आलोचना आदिथी शुद्धि करी नथी। आ प्रभाहे गौतमस्वामी मृगापुत्रना वृत्तान्तने तथा पोताना मानसिक परिणामेने भगवान् पासै स्पष्टरूपधी करीने करीथी पूछवा लाग्या हे- 'भंते' हे भदन्त ! ते मृगापुत्र 'पुव्वभवे के आसी' पूर्वभवमां कोणु डेतो ? 'किंणामए वा किंगोत्तए वा' तेनु नाम शुं अने गोत्र शुं डेतुं ? 'कयरंसि गामंसि वा णं वा, किं वा दच्चा, किं वा भोच्चा, किं वा समायरित्ता' अथा भाभ

रित्ता' किं वा समाचर्य=किं प्राणातिपातादि दुष्कर्म कृत्वेत्यर्थः, 'केसिं वा पुरापोराणाणं दुच्चिणाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कम्माणं पावणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' केषां वा पुरापुराणानां दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरति ॥ सू० १३ ॥

रहता था? ऐसा क्या इसने पूर्वभवमें कुपात्र को दान दिया, अथवा मद्य, मांस आदि अभक्ष्य का भक्षण किया, या प्राणातिपातादिक दुष्कर्मों का आचरण किया? अथवा 'केसिं वा पुरापोराणाणं दुच्चिणाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कम्माणं पावणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' पूर्वभवों में उपार्जित, दुष्ट भाव से आचरित, अशुभ फलजनक, किये हुए किन पाप कर्मों के अशुभपरिणामरूप अवस्था का उपभोग कर रहा है?

भावार्थ—हे भगवन् ! आपसे आज्ञा प्राप्तकर मैं मृगाग्राम नगर के मध्यभाग से मृगादेवी के घर पहुँचा, ज्यों ही मृगादेवीने मुझे अपने महलमें आते हुए देखा त्यों ही वह विशेषरूपसे हर्षित और संतुष्ट हुई, और उसने सविनय वन्दन कर मेरे वहाँ पहुँचने का कारण पूछा, मेरे आगमन के कारण से परिचित हो वह मृगापुत्र के खाने-पीने आदि की समस्त विपुल सामग्री को एक काष्ठ की गाडी में भरकर उसे खेंचती हुई मेरे आगे चली, मैं उसके

अथवा नगरमां रहेतो हतो, ज्येत्तुं कथुं पाप ज्येत्तुं पूर्वभवमां कथुं ? शुं कुपात्रने दान आ'युं, अथवा मद्य, मांस आदि अभक्ष्यनुं लक्ष्णं कथुं, अथवा प्राणातिपातादिक दुष्ट कर्मोनुं आचरणं कथुं ? अथवा 'केसिं वा पुरा पोराणाणं दुच्चिणाणं दुप्पडिक्कंताणं असुभाणं पावाणं कम्माणं पावणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरइ' पूर्वभवोमां उपार्जित, दुष्टभावधी आचरित, अशुभक्षणजनक, करेला कथा पापकर्मोनी अशुभपरिणामरूप अवस्थानो उपभोग करी रह्यो छे ?

भावार्थ—हे भगवन् ! आपनी आज्ञा भेजवीने हुं मृगाग्राम नगरना मध्यभागधी ते मृगादेवीने घेर पड़ो'य्यो, ज्यो' मृगादेवीजे भने पोताना महेलमां आवतो ज्यो' के ते न वअते ते भहुन हर्ष अने संतोष पाभी, अने तेजे सविनय वन्दन करीने भाइं अहिआं आववानुं करणुं पूछयुं, मारा आववानुं करणुं पुइं ज्यो'नीने ते मृगापुत्र भाटे आवा-पीवानी आदि तमाभ सामग्री पूरी दीते ज्ये' लाकडानी गाडीमां भरिने तेने खेंचती थकी मारा आगण-आवण याही, हुं तेना पाछण पाछण आद्यों,

जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे सयदुवारे णामं णयरे होत्था,
रिद्धिथिमियसमिद्धे, वण्णओ । तत्थ णं सयदुवारे णयरे धण-
वई णामं राया होत्था, वण्णओ । तस्स णं सयदुवारस्स
णयरस्स अदूरसामंते दाहिणपुरत्थिमे दिसिभाए विजयवद्धमाणे
णामं खेडे होत्था, रिद्धिथिमिय० वण्णओ ।

तस्स णं विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंच गामसयाइं
आभोए यावि होत्था । तंसि णं विजयवद्धमाणखेडंसि एक्काई
णामं रट्टकूडे होत्था-अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे । से णं
इक्काई णामं रट्टकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंचण्हं गाम-
सयाणं आहेवच्चं पोरेवच्चं सामित्तं भट्ठित्तं महत्तरगतं आणाई-
सरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे विहरइ ॥ सू० १४ ॥

टीका

‘गोयमाइ’ इत्यादि । ‘गोयमाइ !’ गौतम इति=हे गौतम ! इत्येव-
मामन्वय ‘समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी’ श्रमणो भगवान्
महावीरो भगवन्तं गौतमम् एवमवादीत्-‘एवं खलु गोयमा !’ एवं खलु हे
गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे’

‘गोयमाइ’ इत्यादि ।

तच्च ‘गोयमाइ’ हे गौतम ! इस प्रकार संबोधित कर ‘समणे
भगवं महावीरे’ श्रमण भगवान् महावीर स्वामीने ‘भगवं गोयमं एवं
वयासी’ भगवान् गौतम के प्रति इस प्रकार से कहना प्रारंभ किया
कि, ‘एवं खलु गोयमा !’ हे गौतम ? तुम जो पूछ रहे हो सो
उसका उत्तर इस प्रकार है-‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल

‘गोयमाइ’ इत्यादि.

त्यारे ‘गोयमाइ’ हे गौतम ! आ प्रमाणे संबोधन करीने ‘समणे भगवं
महावीरे’ श्रमणु भगवान् महावीर स्वामीणे ‘भगवं गोयमं एवं वयासी’
भगवान् गौतम प्रति आ प्रमाणे उडैवाने आरंभ कर्यो हे- ‘एवं खलु गोयमा’
हे गौतम ! तमे ने पूछा छे तेनो उत्तर आ प्रकार छे. ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’

અહમ્મપ્પલોઈ, અહમ્મજીવી, અહમ્મપ્પલજ્જણે, અહમ્મસીલસમુદાયારે, અહમ્મેણં
 ચેવ વ્રિત્તિં કપ્પેમાણે વિહરઈ,* 'હણ, છિંદ, મિંદ, વિકત્તે, લોહિયપાણી,
 ચંદે, રુદ્દે, સુદ્દે, અસમિવિલયકારી, સાહમ્મિસે, ઉક્કચ્છ-વંચણ-માઈ, નિયડી,
 કૂડમાઈ સાહસંપઓગવહુલે, દુપ્પરિચે, દુચ્છરિચે, દુરણ્ણે, દુસ્સીલે, દુવ્વણે,
 ઇતિ । તત્ત-અધર્માનુગતઃ-અધર્મ-શ્રુતચારિત્રાભાવમનુગતઃ, અધર્મસેવી-અધર્મ
 સેવિતું શીલં યસ્ય સ તથા । તત્ત હેતું પ્રદર્શયન્ વિશેષણાન્યાહ-અધર્મેષ્ઠઃ-અધર્મ
 એવેષ્ઠો યસ્ય સ તથા, અત એવ-અધર્માખ્યાયી=અધર્મોપદેશકઃ, અધર્માનુરાગી=
 અધર્માનુરાગવાન, અધર્મપ્રલોકી=અધર્મમુપાદેયતયા પ્રલોકયતિ=પ્રેક્ષતે યઃ
 સોઽધર્મપ્રલોકી । અધર્મજીવી=અધર્મેણૈવ જીવનશીલઃ, અધર્મપ્રરજ્ઞનઃ=અધર્મે

‘હણ’ ઇત્યારમ્ય ‘દુપ્પહિયાણંદે’ ઇત્યન્તાનિ વિશેષણાનિ ‘દશશ્રુતસ્કન્ધે’ વર્તન્તે ।

અહમ્મસેવી, અહમ્મિદ્દે’ ઇત્યાદિ પદોં કા યહાં પર ગ્રહણ હુઆ હૈ, इनका
 अर्थ इस प्रकार है-यह ‘अहम्माणुगए’ अधर्मानुगत था-श्रुत-
 चारित्ररूप धर्म की पालना से रिक्त था, यह ‘अहम्मसेवी’ अधर्मसेवी-
 अधर्म का ही उपासक था, इसमें कारण यह था कि यह ‘अहम्मिद्वे’ अधर्मेष्ट
 था-अधर्म ही इसे अभीष्ट था । यह ‘अहम्मक्खाई’ अधर्माख्यायी-सदा
 अधर्म की ही प्ररूपणा करता था । ‘अहम्माणुराई’ अधर्मानुरागी-अधर्म
 में ही यह सदा अनुरागी था, ‘अहम्मप्लोई’ अधर्मप्रलोकी-यह इसलिये
 था कि यह अधर्म को ही उपादेयरूप से मानता था, ‘अहम्मजीवी’
 अधर्मजीवी-अधर्म ही इसका जीवन था, अतः ‘अहम्मपलज्जणे’
 अधर्मप्ररज्जन-अधर्म में ही मस्त रहता था, यह ‘अहम्मसीलसमुदायारे’
 अधर्मशीलसमुदाचार-सुन्दर आचार और विचारों से सदा रहित था,

अहम्मिद्वे’ इत्यादि पदनुं आ स्थणे अहण्ण थयुं छे, तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे-ते
 ‘अहम्माणुगए’ अधर्मानुगत-अधर्म भागो आलनार श्रुतचारित्ररूप धर्म पालनथी
 हूर હતો; તે ‘અહમ્મસેવી’ અધર્મસેવી-અધર્મનું સેવન કરનાર, અને અધર્મનો
 ઉપાસક હતો, તેમાં કારણ એ હતું કે એ ‘અહમ્મિદ્દે’ અધર્મેષ્ઠ હતો, એટલે કે
 તેને અધર્મજ વહાલો હતો. તે ‘અહમ્મક્ખાઈ’ અધર્માખ્યાયી-અધર્મી હોવાથી
 હંમેશાં અધર્મનીજ પ્રરૂપણા કરતો હતો, ‘અહમ્માણુરાઈ’ અધર્માનુરાગી-અધર્મમાંજ
 તે હંમેશા પ્રીતિવાળો હતો, ‘અહમ્મપ્પલોઈ’ અધર્મપ્રલોકી-તે અધર્મનેજ ઉપાદેય
 માનતો હતો, ‘અહમ્મજીવી’ અધર્મજીવી-અધર્મ એજ તેનું જીવન હતું, તેથી
 ‘અહમ્મપ્પલજ્જણે’ અધર્મપ્રરજ્જન-અધર્મમાંજ પ્રસન્ન રહેનાર-અધર્મમાં મસ્ત
 રહતો. તે ‘અહમ્મસીલસમુદાયારે’ અધર્મશીલસમુદાયાર-એટલે કે સુન્દર

प्ररज्यते यः स तथा, अधर्मशीलसमुदाचारः=आचारविचारशून्यः, अधर्मेणव
वृत्ति=जीविकां कल्पयन्=कुर्वाणो विहरति । पुनः-जहि=मारय, छिन्धि=छेदय,
भिन्धि=भेदय-इति भाषणशीलः, विकर्त्तकः=नासिकादिकर्त्तनशीलः, अतएव-
लोहितपाणिः=रुधिरस्वरण्टितहस्तः, चण्डः=कोपनः, रुद्रः=भयजनकः, क्षुद्रः=क्षुद्र-
बुद्धिकः, असमीक्षितकारी=अविमृश्यकारी, अत एव-साहसिकः=दुस्साहसवान्,
उत्कञ्चनः=उत्कोचग्राही, वञ्चनः=प्रतारकः, मायी=मायाकरणशीलः, निकृतिः=
निकृतिमान्-गूढमायी, कूटमायी=गूढमायाच्छादनार्थं पुनर्मायाकारकः, साति-

और यह 'अहम्मेणं चेव वित्ति कप्पेमाणे विहरइ' अधर्म से ही अपनी
आजीविका करता था। फिर यह* 'हण, छिंद, भिंद'-मारो, काटो,
'भेदन करो'-इत्यादि वाक्य बोलता रहता था। 'विकत्तए' विकर्त्तक-
प्राणियों के नाक आदि अवयवों को काटनेवाला था, इसलिए
'लोहियपाणी' लोहितपाणि-इसके हाथ खून से भरे रहते थे। यह
'चंडे' चंड-बड़ा क्रोधी और 'रुदे' रुद्र-भयानक था, 'खुदे' बुद्धि
इसकी तुच्छ थी, यह 'असमिक्खियकारी' असमीक्षितकारी-बिना विचारे
कार्य कर बैठता था, अतः यह 'साहस्सिए' साहसिक-बड़ा ही
दुस्साहस वाला था, 'उक्कंचण-वंचण-माई' यह 'उत्कंचन'-धूस-रिश्वत-
खानेवाला पूरा था, 'वञ्चन' दूसरे को ठगने में बड़ा चतुर था,
'मायी' कपटशील था, 'नियडी' निकृतिवाला-गूढकपटी और 'कूडमाई'
कूटमायी-किये हुए एक कपट को दूसरे कपट से छिपा लेता था,

* 'हण' यहाँ से लेकर 'दुप्पडियाणंदे' तक के विशेषण 'दशाश्रुतस्कन्ध' में हैं।

आन्धार अने विचारैथी हुंभेशां रहित हुतो, अने ते 'अहम्मेणं चेव वित्ति
कप्पेमाणे विहरइ' अधर्मैथी आलुविका करतो हुतो। इरी ते * 'हण, छिंद, भिंद'
मारो, काटो, भेदन करो-इत्यादि वाक्य ओलतो रहते हुतो। 'विकत्तए' विकर्त्तक-प्राणी-
ओना नाक आदि अवयवाने कापवावाणे हुतो, तेथी इरी 'लोहियपाणी'-तेना हाथ
लोहीथी भरकाओला रहता। ते 'चंडे'-महान क्रोधी अने 'रुदे'-भयानक हुतो,
'खुदे'-तुच्छ बुद्धिवाणे हुतो। तेमज 'असमिक्खियकारी'-असमीक्षितकारी-बिना
विचारै कार्य इरी ओसतो हुतो, तेथी ते 'साहस्सिए'-साहसिक-भारे साहस करनार
हुतो, 'उक्कंचण-वंचण-माई' ते उलंघन-लांघ्यइश्वत आवावाणे पूरा हुतो,
वंचन-पीनने ठगवाभां बहुत चतुर हुतो, मायी-मायाभां-कपटभां कुशल हुतो।
'नियडी'-गूढकपटी हुतो। 'कूडमाई'-उरला ओक कपटने पीन कपट वडे

* 'हण' अहीथी लछने 'दुप्पडियाणंदे' अहीं सुधीना विशेषण 'दशाश्रुतस्कंध' भां छे।

संप्रयोगवहुलः-सातिसंप्रयोगः=लोकवञ्चनार्थं बहुमूल्यवस्तुनि हीनमूल्यवस्तु-
संमेलनं, स बहुलो यस्य स तथा, दुष्परिचयः=दुस्सङ्गकारकः, दुश्चरितः=दुष्ट-
चरित्रवान्, दुरनुनयः=अविनीतः-केनापि वशीकर्तुंमशक्यः, दुःशीलः-दुष्टं=दोष-
युक्तं शीलं=स्वभावो यस्य स तथा, दुर्व्रतः-दुष्टं=मांसभक्षणादिकं व्रतम्=आचरणं
यस्य स तथा, 'दुष्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्कृत्यकरणेष्वेव प्रसन्नमनाः,
'से णं एक्काई णामं रट्ठकूडे' स खलु एकादिनाम राष्ट्रकूटः, 'विजयवद्ध-
माणस्स खेडस्स पंचणं गामसयाणं' विजयवर्धमानस्य खेडस्य पञ्चानां ग्राम-
शतानाम् 'आहेवच्चं' आधिपत्यं, 'पोरेवच्चं' पौरोवर्त्यं=पुरोवर्तित्वम्-अग्रेसरत्वम्,

'साइसंपओगवहुले' सातिसंप्रयोगवहुल-अच्छी वस्तु में घुरी वस्तु को
मिलाकर अच्छी वस्तु के भाव से बेच देता था। 'दुष्परिचए'
दुष्परिचय-उसके दुष्टों की ही संगति थी, 'दुश्चरिए' दुश्चरित-बड़ा
दुश्चरित्र था, और 'दुरणुणए' दुरनुनय-किसीका भी कहना नहीं
मानने वाला था, 'दुस्सीले' दुःशील-इसका स्वभाव भी दुष्ट था,
'दुव्वए' दुर्व्रत-मांसभक्षणादिक करना इसका दैनिक आचार था।
'दुष्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्द-यह दुष्कृत्य करने में ही सदा आनन्द
मानता था। 'से णं एक्काई णामं रट्ठकूडे' यह एकादि नामका
मांडलिक नरपति 'विजयवद्धमाणस्स णयरस्स पंचणं गामसयाणं आहेवच्चं'
इस वर्द्धमान खेड के पांचसौ गाँवों का स्वयं अधिपतित्व करता था
और अपने नियोगिजनों से भी उनका अधिपतित्व कराता था।
'पोरेवच्चं' स्वयं उनका मुखिया बना हुआ था, और अपने नियोगि-

धुपावनादे। हतो, 'साइसंपओगवहुले' सारी वस्तुभां नठारी वस्तु भेजवीने ते
सारी वस्तुना भावथी वेथी हेतो। हतो। 'दुष्परिचए' तेने दुष्ट भाणुसेनी सोअत
हती, 'दुश्चरिए' अहुण भूडा चारित्र-वाणे। हतो, अने 'दुरणुणए' डोअनु डंडे
नडि मानवावाणे। हतो, 'दुस्सीले' दुःशील हतो-तेने स्वभाव पणु दुष्ट हतो, 'दुव्वए'
दुर्व्रत हतो-मांसभक्षणु करवुं ते तो तेने डंभेशाने आचार हतो, अने 'दुष्पडियाणंदे'
दुष्प्रत्यानन्द हतो-दुष्टकर्म करवाभांज डंभेशां आनन्द मानतो हतो। 'से णं एक्काई णामं
रट्ठकूडे' ते अेकादि नामने। मांडलिक राजन्, 'विजयवद्धमाणस्स णयरस्स पंचणं
गामसयाणं आहेवच्चं' आ वर्द्धमान जेडना पांचसो गाभोनुं पोते अधिपतिपणुं
कस्ते। हतो, अने पोताना नियोगी जनो पासे ते गाभोनुं अधिपतित्व करावतो हतो।
'पोरेवच्चं' पोते तेभोनो उपरी जनीने रडेते। हतो, अने तेणु पोताना नियोगीजनो ने
(रडेनार विश्वाभु भाणुसेने) पणु तेनां मुण्य जनाव्या हता, 'सामिच्चं'

‘सामित्तं’ स्वामित्वं=नायकत्वं ‘भट्टित्तं’ भर्तृत्वम्=पोषकत्वम्, ‘महत्तरगतं’ महत्तरकत्वम्=उत्तमत्वम् ‘आणार्इसरसेणावच्चं’ आज्ञेश्वरसेनापत्यम्-आज्ञायाम्=आज्ञाप्रदाने ईश्वरः=समर्थो यः सेनापतिस्तस्य भावस्तत्त्वं ‘कारेमाणे’ कारयन्=संपादयन् नियोगिकैरिति भावः, ‘पालेमाणे’ पालयन्=स्वयमेव रक्षन् ‘विहरइ’ विहरति ॥ सू० १४ ॥

जनों को भी उनका मुखिया बनाये हुए था, ‘सामित्तं’ स्वयं भी उनका नायक था और अपने नियोगिजनों को भी उनके नायक बना रखे थे, ‘भट्टित्तं’ स्वयं भी उनका पोषक था और अपने नियोगिजनों को भी उनके पोषक किये हुए था, ‘महत्तरगतं’ स्वयं भी यह उन गाँवों में महत्तर-सर्वोत्तम-रूप से विख्यात था, तथा अपने नियोगिजनों को भी यह उनमें महत्तररूप से प्रसिद्ध किये था। ‘आणार्इसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे विहरइ’ इसकी और इसके नियोगिजनों की आज्ञा उन गाँवों में प्रधानरूप से चलती थी।

भावार्थ—अब श्रीश्रमण भगवान् महावीर मृगापुत्र के पूर्व-भव का वर्णन करते हैं कि—हे गौतम ! इस जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में उस काल और उस समय जन और धन आदि से सर्वप्रकार से परिपूर्ण शतद्वार नामका एक सुन्दर नगर था। यह अपने वैभव आदिसे देवलोक की तुलना करता था। जनता इसकी निर्भय

पोते सौने नायक हुतो, अने तेणे पोतानां विश्वासु भाणुसोने पणु नायक तरीके राणेलां हुतां, ‘भट्टित्तं’ पोते तेने पोषक हुतो तेमज तेणे पोताना विश्वासु भाणुसोने पणु तेना पोषक अनाव्या हुतां. ‘महत्तरगतं’ पोते ते गाभेमां सर्वोत्तमइपथी प्रख्यात हुतो. तथा तेणे पोताना विश्वासु भाणुसोने पणु सर्वोत्तमइपथी प्रसिद्ध कर्या हुता. ‘आणार्इसरसेणावच्चं कारेमाणे पालेमाणे विहरइ’ अने तेमनी तथा तेना विश्वासु भाणुसोनी आज्ञा ते गाभेमां प्रधानपणे आलती हुती.

भावार्थ—इसे श्रीश्रमण भगवान् महावीर मृगापुत्रना पूर्वभवनं वर्णन करे छे छे, हे गौतम ! आ जम्बूद्वीपना भरत क्षेत्रमां ते काल अने ते समयने विषे जन अने धन आदि सर्वप्रकारथी परिपूर्ण शतद्वार नामनु अेक सुन्दर नगर हुतुं. ते पोताना वैभव आदि वडे देवलोकनी तुलना करतुं हुतुं. त्यांना भाणुसो भयरहितपणे रहतां हुतां. इरेक प्रकारे प्रजमां तेनुं अेकछत्र राज्य हुतुं.

होकर रहती थी। हरतरह से प्रजा में आनन्द का एकछत्र राज्य था। इस नगर का शासक धनपति नामका नरेश था, जिसके शौर्य और पराक्रम की धाक के मारे प्रबल पराक्रमी शत्रुजन भी काँपते रहते थे। इसी नगर के कुछ निकट अग्निकोण में विजयवर्धमान नामका एक खेद बसा हुआ था। इसमें पाँचसौ गाँव लगते थे। इसका अधिपति 'एकादि' इस नाम का एक मांडलिक राजा था। यह नीति और न्याय मार्ग से विपरीत-वृत्तिवाला था। धर्म-कर्म से इसे बिल्कुल ही प्रीति नहीं थी। यह महाअधर्मी और महाअन्यायी था, दुराचारी और व्यभिचारी था, मांसादिक भक्षण करना और कराना इसका दैनिक आचार था। इसकी आजीविका भी ऐसे ही अधार्मिक कार्यों से संपन्न होती थी। श्रुत-चारित्ररूप धर्म का नाम सुनते ही इसके मस्तिष्क का पारा अपनी मर्यादा को उल्लंघन कर जाता था। स्वयं अधर्मी, दुराचारी, और अन्यायी तो यह था ही और दूसरों को भी इसी प्रकार से बनने का उपदेश आदि देता रहता था। उस खेद में और उससे लगे हुए उन पाँचसौ ग्रामों में इसकी और इसके नियोगिजनों की आज्ञा चलती थी। यह और इनके नियोगीजन वहाँ के अधिपति थे, मुखिया थे, रक्षक थे, स्वामी थे और सेनापति आदि थे ॥ सू. १४ ॥

આ નગરનો શાસક ધનપતિ નામનો રાજા હતો, જેનાં શૌર્ય અને પરાક્રમના લયથી પ્રબળ પરાક્રમી શત્રુઓ પણ કાંપતા હતા. આ નગરની થોડી નજીકમાં-અગ્નિકોણમાં વિજયવર્ધમાન નામનો એક ખેડ વસેલો હતો. તેના તાળામાં પાંચસો ગામ હતાં, તેનો રાજા “એકાદિ” આ નામનો એક માંડલિક અધિપતિ હતો. તે નીતિ તથા ન્યાયમાર્ગથી વિપરીત-વૃત્તિ-વાળો હતો, ધર્મ-કર્મમાં તેને બિલકુલ પ્રીતિ ન હતી, તે મહા-અધર્મી અને મહા-અન્યાયી હતો, દુરાચારી અને વ્યભિચારી હતો, માંસાદિક ભક્ષણ કરવું અને કરાવવું એ તેનો દૈનિક આચાર હતો, તેની આજીવિકા પણ એવીજ અધાર્મિક કાર્યોથી સમ્પન્ન થતી હતી. શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મનું નામ સાંભળતાંજ તેના મસ્તકનો પારો પોતાની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી જતો હતો. પોતે અધર્મી, દુરાચારી, અને અન્યાયી તો તે હતોજ અને બીજાને પણ એપ્રમાણે બનવાનો ઉપદેશ આપતો હતો. તે ખેડ-કસબો અને તેની સાથેના તે પાંચસો ગામોમાં તેની અને તેના નિયોગીજનો-વિદ્વાસુ માણસોની આજ્ઞા ચાલતી હતી. તે પોતે તથા તેના વિદ્વાસુ માણસો ત્યાંના અધિપતિ હતા, મુખ્ય હતા, રક્ષક હતા, સ્વામી હતા અને સેનાપતિ આદિ હતા. (સૂ. ૧૪.)

तए णं से एक्काई रट्कूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंच गामसयाइं बहूहिं करेहि य भरेहि य विद्धीहि य उक्को-
डाहि य पराभवेहि य दिजेहि य भिजेहि य कुंतेहि य लंछपोसेहि य आलीवणेहि य पंथकोट्टेहि य ओवीलेमाणे ओवी-
लेमाणे, विहम्ममाणे विहम्ममाणे, तजेमाणे तजेमाणे, ताले-
माणे तालेमाणे, निद्धणं करेमाणे२ विहरइ ।

तए णं से एक्काई रट्कूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स बहूणं राईसर-तलवर-मांडविय-कोडुंबिय-सेट्टि-सत्थवाहाणं अन्नेसिं
च बहूणं गामेल्लपुरिसाणं बहूसु कजेसु य, कारणेसु य, मंतेसु
य, कुडुंबेसु य, गुज्जेसु य, रहस्सेसु य, निच्छएसु य, ववहा-
रेसु य सुणमाणे भणइ—न सुणेमि, असुणमाणे भणइ—सुणेमि,
एवं पासमाणे भासमाणे गिण्हमाणे जाणमाणे । तए णं से
एक्काई रट्कूडे एयकम्म, एयप्पहाणे, एयविजे, एयसमायारे
सुबहुं पावकम्मं कलिकल्लसं समज्जिणमाणे विहरइ ॥ सू० १५ ॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से’ ततः खलु सः ‘एक्काई’
एकादिः=एकादिनामको ‘रट्कूडे’ राष्ट्रकूटः, ‘विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंच
गामसयाइं’ विजयवर्धमानस्य खेटस्य पञ्च ग्रामशतानि ‘बहूहिं’ बहुभिः ‘करेहि

“ तए णं से एक्काई ” इत्यादि ।

‘तए णं से एक्काई’ फिर वह एकादि नामका मांडलिक
राजा, ‘विजयवद्धमाणस्स’ उस विजय वर्धमान खेट के ‘पंच गामसयाइं’
उन पांचसौ गांवों के निवासी जनों को ‘बहूहिं’ बहुत अधिक
‘करेहि य’ करों से, ‘भरेहि य’ करों की अधिकतासे, ‘विद्धीहि य’ वृद्धि-

‘तए णं से एक्काई’ इत्यादि.

‘तए णं से एक्काई’ पछी ते ओक्कादि नामने मांडलिक राजा ‘विजयवद्ध-
माणस्स’ ते विजयवर्धमान ओडना ‘पंच गामसयाइं’ ते पांचसौ गांमने निवासी
जनने ‘बहूहिं’ बहुत अधिक ‘करेहि य’ करेथी, ‘भरेहि य’ करेथी अधिकताथी,

य' करैश्च=क्षेत्रादिनिमित्तकैः राज्ञे देयद्रव्यैश्च, 'भरेहि य' भरैश्च=राजग्राहकराणा-
मेवाधिक्यैः, 'विद्धीहि य' वृद्धिभिश्च=कृषीवलादीनां दत्तस्य धान्यस्य द्विगुणा-
देर्ग्रहणैश्च, 'उक्कोडाहि य' उत्कोटैश्च-उक्कोडा' इति देशीयः शब्दो लक्ष्यार्थकः,
'लांच', घूस' इति भाषायाम्, 'पराभवेहि य' पराभवैश्च=तिरस्कारकरणैश्च,
'दिज्जेहि य' देयैश्च=सकलवस्तुषु करविशेषैश्च, 'भिज्जेहि य' भेद्यैश्च=दण्डद्रव्यैः-
कश्चिदपराधमाश्रित्य संपूर्णग्रामादिषु ग्राह्यैरित्यर्थः, 'कुंतेहि य' कुन्तैश्च=
कुन्तकम्-एतावद् द्रव्यं त्वया देय'-मित्येवं नियन्त्रणया धनग्रहणैश्च,
'लंछपोसेहि य' लञ्छपोषैश्च=लञ्छाः=चौरविशेषाः, तेषां पोषाः=पोषणानि तैः,
'आलीवणेहि य' आदीपनैश्च=ग्रामादीनां दाहनैश्च, 'पंथकोट्टेहि य' पान्थकुट्टैश्च=
पान्थानां शस्त्रप्रहारेण धनापहरणैश्च, 'ओवीलेमाणे२' अवपीडयन्२ 'विहम्म-
माणे२' विधर्मयन्२=सदाचारच्युतानि कुर्वन्२, 'तज्जेमाणे२' तर्जयन्२,

किसान आदि को दिये गये धान्य आदि को दूने आदि रूप में लेने से,
'उक्कोडाहि य' लांच-घूस आदि से, 'पराभवेहि य' तिरस्कार आदि
से, 'दिज्जेहि य' समस्त चीजों पर कर 'टेक्स' आदि के लेने से,
'भिज्जेहि य' भेद्य-किसीपर कोई अपराध लगाकर समस्त गांव पर
दण्ड कर के वसूल किये द्रव्य से, 'कुंतेहि य' 'तुम्हें इतना द्रव्य
देना पड़ेगा' इस प्रकार की अनुचित चन्त्रणा से लिये गये द्रव्य से,
'लंछपोसेहि य' ग्राम आदि को लुटवाने के अभिप्राय से किये गये
चौरों के पोषण से, 'आलीवणेहि य' ग्राम आदि में अग्नि के लगाने
से, 'पंथकोट्टेहि य' रास्तागीरों को शस्त्रों के प्रहार द्वारा लूटने से,
'ओवीलेमाणे२' सदा दुःखित और 'विहम्ममाणे२' सदाचार से भ्रष्ट
करता हुआ, 'तज्जेमाणे२' तर्जित-करता हुआ- 'देखो, याद रखो, जो

'विद्धीहि य' वृद्धि-पेड़ुत आदिने आपेलां धान्य आदिने अभिप्राय इयमां देवाथी
'उक्कोडाहि य' लांच-इश्वत आदिथी, 'पराभवेहि य' तिरस्कार आदिथी,
'दिज्जेहि य' तमाभ यीजे पर कर (टेक्स) आदि देवाथी, 'भिज्जेहि य'
लेद्य-डोयपणु माणुस पर डोयपणु प्रकारने अपराध-गुन्डो भूकीने समस्त गाभने इंड
उरीने भेजवेला द्रव्यथी, 'कुंतेहि य' 'तमादे आटलुं द्रव्य-धन आपवुं पड्ये'
आवा प्रकारना अनुचित हुकम वडे दीधेला द्रव्यथी, 'लंछपोसेहि य' गाभ आदिने
लुंटावना अभिप्राये करेला और लेखोना पोषणथी, 'आलीवणेहि य' गाभ-
आदिने अग्नि लगाववाथी, 'पंथकोट्टेहि य' रास्तागीरीने हथीआरना प्रहार द्वारा
लुंटावथी, 'ओवीलेमाणे २' सदा दुःखित अने-विहम्ममाणे २' सदाचारथी अट

‘अरे ? ज्ञास्यसि अथ यन्ममेदं न दत्से’ इत्येवमङ्गुल्यादिनिर्देशेन भीषयन्नि-
त्यर्थः, ‘तालेमाणेर’ ताडयन्-कशाचपेटादिभिरिति भावः, ‘निद्धणे
करेमाणेर’ निर्धनानि कुर्वन्-‘विहरइ’ विहरति ।

‘तए णं से एकाई रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स’ ततः खलु स
एकादी राष्ट्रकूटो विजयवर्द्धमानस्य खेटस्य ‘बहूणं’ बहूनां ‘राईसर-तलवर-माडं-
बिय-कोडुंबिय-सेट्टि-सत्थवाहाणं’ राजेश्वर-तलवर-माडम्बिक-कौटुम्बिक-श्रेष्ठि-सार्थ-
वाहानाम्-त्रत राजेश्वराः=युवराजाः तलवराः=नगररक्षकाः-‘कोटवाल’ इति ख्याताः,
माडम्बिकाः=मडम्बाधिपतयः, मडम्बश्च ग्रामविशेषः, यस्य चतुर्दिक्षु योजन-
पर्यन्तमन्यः कोऽपि ग्रामो न विद्यते स इत्यर्थः; कौटुम्बिकाः=ग्रामप्रधानाः,

तुम लोग मुझे अमुक वस्तु न दोगे तो फिर तुम्हारा भला नहीं’
इस प्रकार अंगुली उठाकर उनकी भर्त्सना करता हुआ, एवं
‘ताडेमाणेर’ ताडित करता हुआ-कोडा, थप्पड़, लात और घूसा
आदि से उन पर प्रहार करता हुआ, अन्तमें ‘निद्धणे करेमाणेर
विहरइ’ उन्हें निर्धन-दरिद्री बनाता हुआ रहता था ।

‘तए णं से एकाई रट्ठकूडे’ जब वह एकादि मांडलिक राजा,
‘विजयवद्धमाणस्स खेडस्स’ विजयवर्द्धमान खेट के ‘बहूहि राईसर-तलवर-
माडंबिय-कोडुंबिय-सेट्टि-सत्थवाहाणं अन्नेसिं च बहूणं गामेल्लपुरिसाणं’ अनेक
युवराज, तलवर-नगररक्षक कोटवाल, मडम्बाधिपति, जिसके
चारों ओर एक एक योजन तक कोई भी गांव न हो
वह मडम्ब कहा जाता है, उसके जो शासक होते हैं वे मडम्बाधि-
पति कहे जाते हैं; कौटुम्बिक-गांव के मुखिया पुरुष, अथवा मनुष्यों

करतो थको, ‘तज्जेमाणे २’ तर्जित करतो थको,-‘जुओ, याद राओ; जे तजे दोओ
भने अमुक वस्तु नहि आपो तो पछी तमारी सलाभती नथी.’ जे प्रमाणे आंगणी
उंची करीने तेज्जेणी भर्त्सना करतो थको, जेव ‘ताडेमाणे २’ ताडित-करतो थको-
कोयडा, थप्पड़, लात, ठोंसा आदि वडे तेना पर प्रहार करतो थको, छेवटे ‘निद्धणे
करेमाणे २ विहरइ’ तेज्जेने निर्धन-दरिद्री बनावतो थको रहतो हुतो.

‘तए णं से एकाई रट्ठकूडे’ ज्यारे ते जेकादि मांडलिक राजा, ‘विजय-
वद्धमाणस्स खेडस्स’ विजयवर्द्धमान जेडना ‘बहूहि राईसर-तलवर-मांडबिय-कोडुंबिय-
सेट्टि-सत्थवाहाणं अन्नेसिं च बहूणं गामेल्लपुरिसाणं’ अनेक युवराज,
तलवर, नगररक्षक, कोटवाल, मांडणिक-मंडम्बाधिपति, जेनी जारे जान्नु जेक
येज्जन सुधी कोष पखु गाम न होय तेने मंडम्ब कहे छे, तेना जे शासक होय

कुटुम्बं-परिजनस्तस्य नायका वा, श्रेष्ठिनः-‘शेठ’ इति प्रसिद्धा महाजनाः, सार्थवाहाः=स्वद्रव्येण व्यापारं कारयित्वा लोकोपकारकाः, तेषां द्वन्द्वः, तेषां, ‘अन्नेसिं च वहूणं’ अन्येषां च वहूनां ‘गामेल्लपुरिसाणं’ ग्रामीणपुरुषाणां-ग्रामीणाः=ग्रामनिवासिनो ये पुरुषास्तेषामित्यर्थः, ‘वहूसु’ बहुषु ‘कज्जेसु य’ कार्येषु च=कर्तव्येषु प्रयोजनेष्विति यावत्, ‘कारणेषु य’ कारणेषु च=कार्य-जातसंपादकहेतुषु ‘मंतेसु य’ मन्त्रेषु च=कर्तव्यनिश्चयार्थं गुप्तविचारेषु ‘कुडुंवेसु य’ कुटुम्बेषु=बान्धवेषु च, ‘गुज्जेसु य’ गुह्येषु=लज्जया गोपनीयेषु व्यवहारेषु च, ‘रहस्सेसु य’ रहस्येषु च=रहसि एकान्ते भवा रहस्याः=प्रच्छन्नव्यवहारास्तेषु च ‘निच्छएसु य’ निश्चयेषु=पूर्णनिर्णयेषु च, ‘ववहारेसु य’ व्यवहारेषु=व्यवहारप्रवृत्तयेषु च, ‘सुणमाणे’ शृण्वन् ‘भणइ’ भणति=वदति, ‘न सुणेमि’ न शृणोमि, ‘असुणमाणे भणइ’ अशृण्वन् भणति=वदति, ‘सुणेमि’ शृणोमि, एवं

में प्रधान माने गये व्यक्ति, शेठ-साहूकार-महाजन, सार्थवाह-अपनी पुंजी देकर व्यापार कराकर लोगों के उपकारक, इन सबों के, तथा और भी बहुत से ग्रामीण अन्य पुरुषों के ‘वहूसु कज्जेसु य, कारणेषु य, मंतेसु य, कुडुंवेसु य, गुज्जेसु य, निच्छएसु य, ववहारेसु य’ अनेक कार्यों-कर्तव्ययोग्य प्रयोजनों को, कारणों-कार्यसाधक हेतुओंको, मंत्रों-कर्तव्य को निश्चय करने के लिये किये गये गुप्त विचारों को, अपनेर कुटुम्ब के योग्य सलाहों को, अथवा कुटुम्बीजनों के लज्जा आदि वश गोपनीय व्यवहारों को, रहस्य-गुप्त बातों को, निश्चय-अनिश्चित विषय के पूर्ण निश्चय को, और व्यवहार-व्यावहारिक बातों को ‘सुणमाणे’ सुनता हुआ भी ‘भणइ’ कहता था, ‘न सुणेमि’ हमने नहीं सुना है, और तथा ‘असुणमाणे’ जो कोई की बात

तेने मडंआधिपति कडे छे; डौटुंणिक-गामना मुण्य पुरुष, अथवा भाणुसोमां मुण्य मानवामां आवता पुरुष, शेठे-शाहूकार-महाजन, सार्थवाडे-पोतानी मूडी आपीने वेपार करावीने लोको पर उपकार करना आ अधांना, तथा णीण पणु घणुं आभीणु अन्य पुरुषोनां ‘वहूसु कज्जेसु य, कारणेषु य, मंतेसु य, कुडुंवेसु य, गुज्जेसु य, निच्छएसु य, ववहारेसु य’ अनेक कार्यों-करवा योग्य प्रयोजनोने, कारणा-कार्यसाधक हेतुओने, मंत्रो-कर्तव्योने निश्चय करवा माटे करेवा गुप्त विचारोने, पोतपोताना कुटुंओने योग्य सलाहोने, अथवा कुटुंणी जनोना लांछन आदि भानगी राखवा योग्य व्यवहारोने, रहस्य-गुप्त बातोने, निश्चय-अनिश्चित विषयना पूर्ण निश्चयने अने व्यावहारिक बातोने ‘सुणमाणे’ सांभणतो थके ‘भणइ’ कहेतो के

‘पासमाणे’ पश्यन् ‘भासमाणे’ भाषमाणः, ‘गिण्हामाणे’ गृह्णन्, ‘जाणमाणे’ जानन्, अयमर्थः=पश्यन् वदति न पश्यामीति, अपश्यन् वदति-पश्यामीति, तथा भाषमाणो वदति-नाहं ब्रवीमीति, अभाषमाणस्तु वदति-अहं ब्रवीमीति, तथा गृह्णन् वदति-न गृह्णामीति, अगृह्णन् भणति-गृह्णामीति, जानन् भणति-न जानामीति, अजानन् वदति-जानामीति । ‘तए णं से एक्काई रट्ठकूडे’ ततः खलु स एकादी राष्ट्रकूटः ‘एयकम्मे’ एतत्कर्मा ‘एयप्पहाणे’ एतत्प्रधानः= एतन्निष्ठः, ‘एयविज्जे’ ‘एतद्विद्यः-एषैव विद्या=विज्ञानं यस्य स तथा, ‘एय-

सुनने में न आई हो तो उसे अपने मन से पैदा कर ‘भणइ’ कहता-‘सुणेमि’ अरे ! भाई ! यह क्या बात है, जो तुम्हारी मैं इस बात को सुन रहा हूँ । ‘एवं पासमाणे भासमाणे गिण्हामाणे जाणमाणे’ इसी प्रकार नहीं देखे को देखा और देखे हुए को अदेखा, कही हुई बात को नहीं कही हुई और नहीं कही हुई को कही हुई, नहीं लिये हुए को लिया हुआ और लिये हुए का नहीं लिया हुआ, और ज्ञात को अज्ञात और अज्ञात को ज्ञात कहता था । ‘तए णं’ इस प्रकार की वंचनामय अशुभतम मायाचारी-परिणति से ‘से एक्काई रट्ठकूडे एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे’ उस एकादि राष्ट्रकूट-मांडलिक राजा कि जो इस प्रकार वंचनामय मायाचारी-परिणति को ही अपना कर्तव्य समझे हुए था, जीवन में जिसके यही एक कार्य प्रधान था-यही जिसके जीवन की साधना थी, यही जिसका एक अनुपम विज्ञान था, और यही जिसके सिद्धान्तानुसार

‘न सुणेमि’ सांभल्युं नथी. तथा ‘असुणमाणे’ जे कोधनी वात सांभणवाभां न आवी होय तो तेने पोताना मनभांथी पेदा करीने ‘भणइ’ कहेतो के ‘सुणेमि’ अरे भाइ ! आ शुं वात छे जे तभारी हुं जे वातने सांभणी रह्यो छुं. ‘एवं पासमाणे भासमाणे गिण्हामाणे जाणमाणे’ आ प्रभाणु नडि जेजेदीने जेध छे अने जेजेदीने नथी जेध, कडेदी वातने नथी कही अने नडि कडेदी वातने कही छे, नडि दीधेदी (वस्तु) ने दीधी छे अने दीधेदीने नथी दीधी, अने ज्ञाणुवने नथी ज्ञाणुतो अने नथी ज्ञाणुतो तेने ज्ञाणुं छुं, जेभ कहेतो हतो. ‘तए णं’ आ प्रभाणु कंगाध लरेल अशुभतम मायाचारी-परिणतिथी ‘से एक्काई रट्ठकूडे एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे’ ते जेकादि राष्ट्रकूट-मांडलिक नरेश के जे आ प्रभाणु परवचनामय मायाचारी-परिणतिने जे पोतानुं कर्तव्य समजतो हतो, एवनभां जेने जेभ काम मुज्य हुं, जेभ जेना एवननी साधना हती, जेभ जेना

समायारे' एतत्समाचारः— एषः समाचारः=आचरणं यस्य स तथा, 'सुबहुं पावकम्मं' सुबहु पापकर्म=ज्ञानावरणीयादिकमशुभं कर्म, 'कलिकलुसं' कलिकलुषं-कलहहेतुकलुषं 'समज्जिणमाणे' समर्जयन् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १५ ॥

सर्वोत्तम आचरण था, तथा जो 'कलिकलुसं' आत्मा को अतिशय कलह-दुःखों के दाता होने से मलीमस-मैलतुल्य मलिन 'सुबहुं पावकम्मं' अधिक उत्कृष्टस्थितिसंपन्न बहुत ज्यादा ज्ञानावरणीयादिक अशुभ पाप कर्मोंका 'समज्जिणमाणे विहरइ' बंध करता हुआ रहता था।

भावार्थ—मनमानी करने वाले उस एकादि मांडलिक राजा के राज्य में किसी को सुख नहीं था। प्रजा हरतरह से दुःखी थी। वह प्रजा को अपनी आँखों से सुखी नहीं देख सकता था। जोर-जुल्म से प्रजा पर अपने अधिकार का दुरुपयोग करता था। अपनी अनुचित आवश्यकताओं की पूर्ति के लिये, अथवा प्रजा में अपने भयंकर आतंक का सिक्रा जमाने के लिये वह हर एक अवैध उपायों द्वारा उसके जन और धनका संहार और अपहरण कर आनंदित होता था। करवृद्धि से प्रजा दुःखी रहती थी। कृषक आदिकों के लिये जो इसकी ओर से क्षेत्रों में बौने आदि के लिये धान्य वितरित किया जाता उसे यह दुगुना-तिगुना कर उन

जवनमां अनुपम विज्ञान इतुं, अने अने जेणे पोताना सिद्धांत प्रमाणे सर्वोत्तम आचरण मान्युं इतुं, तथा-जे 'कलिकलुसं' आत्माने अतिशय कलह-दुःखोने आपनार डोवाथी मलीमस-मैल जेवां मलिन 'सुबहुं पावकम्मं' अधिक उत्कृष्टस्थितिसंपन्न अहुं वधारे ज्ञानावरणीय आदि अशुभ कर्मोने 'समज्जिणमाणे विहरइ' बंध करतो थके रहतेो इतो.

भावार्थ—मनमानी करवावाणा ते एकादि मांडलिक राजाना राज्यमां डोवने भुष न इतुं. प्रजा हरेक प्रकारथी दुःखी इती. ते पोतानी आंभोथी प्रजने भुषी जेष्ठ शकतो न इतो. जोर-जुलमथी प्रजा पर पोताना अधिकारने दुरुपयोग करतो इतो. पोतानी जोटी आवश्यकताओंनी पूर्ति भाटे अथवा प्रजमां पोतानी सयंकरताने प्रभाव जभाववा भाटे ते हरेक अवैध उपाये द्वारा तेना जन अने धनने संहार अने अपहरण करीने आनंद पावतो इतो. करवृद्धिथी प्रजा दुःखी रहती इती. जेडुतोने ते पोताना पासेथी जे जेतरेमां ज्ञाववा भाटे अनाव आपतो इतो, ते पाछुं देतो त्यारे अभिषुं प्रबुधसुं करीने

॥ मूलम् ॥

तए णं तस्स एकाइयस्स रटुकूडस्स अण्णया कयाईं
सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगातंका पाउब्भूया,
तंजहा-सासे १, कासे २, जरे ३, दाहे ४, कुच्छिसूले ५, भगंदरे
६, अरिसा ७, अजीरण ८, दिट्ठि ९, -मुच्छसूले १०, अरो-

से बड़ी निर्दयता से वसूल करता था। लांच और घूस का इस
अन्यायी राजा के राज्य में सर्वत्र एकच्छत्र राज्य छाया हुआ था।
इसकी कृपा से दुर्जन और प्रजापीडक जन वहाँ आनन्दित रहते,
और न्यायी एवं धर्मात्माओं को अपना जीवन कष्टमय बिताना
पड़ता था। इसके शासन में सज्जनों एवं न्यायप्रिय व्यक्तियोंका
कोई आदर नहीं था, झूठे और दगाबाजोंकी ही वहाँ चलती थी।
प्रत्येक वस्तु, चाहे वह उपयोगी हो चाहे अनुपयोगी हो सब पर,
कर (टेक्स) की मुद्रा लगी हुई रहती थी। जरा-जरा से अपराध
में लोगों मनमाना दण्ड किया जाता था, दण्ड की तो यहाँ तक
दशा थी कि किसी एक व्यक्ति के अपराधी घोषित होने पर उस
के पूरे गांववालों से इच्छानुसार दण्ड लिया जाता था। 'तुम्हें
इतना दण्ड देना पड़ेगा!' - इस प्रकार की राजघोषणा होने पर
फिर उसकी किसी भी कचहरी में अपील नहीं होती थी। राजाज्ञा

भाहुज निर्दयताथी वसुल करतो હતો. लांच અને રૂશવતનું તે अन्यायी
રાજ્યમાં તમામ ઠેકાણે એકછત્ર રાજ્ય છવાઈ ગયું હતું. તેની કૃપાથી દુર્જન
અને પ્રજાને પીડા કરનાર માણસો તેના રાજ્યમાં આનન્દ કરતા હતા,
અને જે ન્યાયપરાયણ તથા ધર્માત્મા હતા તેઓને પોતાનું જીવન કષ્ટથી
વીતાવવું પડતું હતું. તેના શાસનમાં સજ્જનો અને ન્યાયપ્રિય માણસોને
કોઈ પ્રકારે આદર-ભાવ મળતો નહિ, જૂઠા અને દગાબાજોનું ત્યાં તમામ પ્રકારે
ચલાણ હતું. દરેક વસ્તુઓ કે જે ઉપયોગી હોય અગર ઉપયોગી ન હોય તે તમામ
પર કર (ટેક્સ)ની છાપ લાગેલી રહેતી હતી. જરા-જેટલા અપરાધમાં
પણ માણસો પર પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે દંડ કરતો, દંડની તો ત્યાં સુધી દશા
કરી હતી કે-કોઈ એક માણસનો અપરાધ જાણવામાં આવતાં તેનો તમામ
ગામવાળા માણસો પાસેથી ઇચ્છાનુસાર દંડ લેવામાં આવતો હતો. "તમારે આટલો
દંડ આપવોજ પડશે" - આ પ્રકારનો રાજા તરફથી ઠંડેરા થતાં તેની કચેરીમાં

યણ ૧૧, ॥ ૧ ॥ અચ્છિવેયણા ૧૨, કન્નવેયણા ૧૩, કંઢૂ ૧૪, ઉદરે ૧૫, કોઢે ૧૬ ॥ તણ ણં સે ણ્કાર્દ રટ્ઠકૂઢે સોલસહિં રોગાતંકેહિં અભિભૂણ સમાણે કોહુંબિયપુરિસે સદાવેહ, સદા-વિત્તા ણવં વયાસી-ગચ્છહ ણં તુબ્બે દેવાણુપ્પિયા ! વિજયવદ્ધમાણે સ્વેહે સિંઘાડગ-તિય-ચઠ્ઠ-ચચ્ચર-મહાપહ-પહેસુ મહયાર સદેણં ડ-

હી સર્વોપરિ માન્ય થી । હસ રાજા કે શાસન મેં ચોરોં કો હસ લિયે પુષ્ટ કિયા જાતા થા કિ વે પ્રજાકા ધન અપહરણ કર રાજ-ખંડાર કી વૃદ્ધિ કરેં । જો વ્યક્તિ રાજાકી આજ્ઞા કે અનુસાર નહીં ચલતે, અપને કર્તવ્યકા પાલન કરતે હુણ નીતિમાર્ગકા અનુસરણ કરતે, તો રાજા ડનકે ઘરોં મેં આગ લગવા દેતા થા । પથિકોં કો સદા તસ્કરોં દ્વારા કિયે ગયે અનેક પ્રહારોં કે સાથ ર ધનકા અપહરણ સહન કરના પડતા થા । જો કોઈ વિરોધ કરતા તો રાજાકી તરફ સે વહ દણ્ડિત કિયા જાતા-દુઃખિત કિયા જાતા થા । સદા-ચારિયોં કો સદાચાર સે ચ્યુત ઓર ધર્માત્માઓં કો ધર્મ સે પરાઙ્મુખ કરવાને મેં યા કરને મેં હી રાજા કો આનંદ આતા થા । તર્જના, ભર્ત્સના ઓર તાડનાજન્ય દુઃખોં કો સદા પ્રત્યેક પ્રજાજન કો ભોગાના ઓર નિર્ધન વનાકર ડન્હેં રખના વસ યહી રાજાકી નીતિ ઓર રીતિ થી । યહ થા હસ રાજા કે મનમાને શાસન કા નમૂના ।

કોઈ પ્રકારે અપીલ થઈ શકતી નહિં. રાજાની આજ્ઞા સર્વોપરિ માન્ય રાખવી પડતી હતી. આ રાજાના રાજ્યમાં ચોર લોકોને ઓટલા માટે પુષ્ટ રાખવામાં આવતા હતા કે તે ચોર લોકો પ્રજાના ધનને હરણ કરી રાજાના ભંડારમાં વધારો કરે. જે માણસ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે નહિ ચાલીને-પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરતા થકા નીતિમાર્ગથી ચાલતાં તો રાજા તે માણસના ઘરમાં આગ લગાડી દેતો હતો. મુસાફરોને હમેશાં ચોરો દ્વારા થયેલા પ્રહારો સાથે ધનનું અપહરણ પણ સહન કરવું પડતું હતું. જે કોઈ વિરોધ કરતો તો તેને રાજા તરફથી દંડ કરવામાં આવતો હતો. તથા તેને દુઃખી કરવામાં આવતો હતો. સદાચારીઓને સદાચારથી બ્રહ્મ અને ધર્માત્માઓને ધર્મથી વિમુખ કરવામાં રાજાને આનંદ આવતો હતો. તર્જના (તિરસ્કાર), ભર્ત્સના (અપમાનજનક વચન) અને તાડના (મારવું)-જન્ય દુઃખો હમેશાં દરેક પ્રજાજનને ભોગવવાં અને પ્રજાને નિર્ધન બનાવી રાખવી એજ તે રાજાની નીતિ અને રીતિ હતી. આ હતો તે રાજાના મનમાન્યા કારભારનો નમૂનો.

ग्धोसेमाणार एवं वदह—एवं खलु देवाणुप्पिया ! एक्काइरट्टुकूडस्स
सरीरगंसि सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तं जहा—सासे १,
कासे २, जरे ३, जाव कोढे १६, तं जो णं इच्छइ देवाणु-
प्पिया ! विज्जो वा विज्जपुत्तो वा जाणओ वा जाणयपुत्तो वा,
तेइच्छिओ वा तेइच्छियपुत्तो वा, एक्काइरट्टुकूडस्स एएसिं
सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए, तस्स

राजा, ईश्वर, तलवर माडंबिक आदि जनों साथ बैठ कर
कार्यों, कारणों, मंत्र (सलाह) और गुप्त बातों आदि के विषय में
विचारविमर्श करते समय सुनी हुई बात के लिये वह कहता कि,
यह बात मैंने नहीं सुनी है। तथा जिस बात का कोई भी विषय
नहीं होता उसे यह अपनी मानसिक कल्पना से खडी कर देता
और लोगों को दुःखित किया करता। इसी प्रकार देखी गई, कही
गई, ग्रहण की गई और जानी गई को अदेखी, नहीं कही गई,
नहीं ग्रहण की गई और नहीं जानी गई कहता और विपरीत को
अविपरीत कहता था। इस प्रकार की मायाचारी-परिणति से ही
यह अपने शासन को चलाता था। इस अशुभतम परिणतिमें मग्न
यह राजा, संक्लिष्टयोग और कषायों से, उत्कृष्ट स्थिति को लिये
हुए दुःखदायी प्रकृष्ट ज्ञानावरणीय आदि पाप कर्मों का उपार्जन
करता रहता था ॥ सू० १५ ॥

राजा ईश्वर, तलवर, माडंबिक आदि तमाम भाषुसेनी साथे जेसीने,
कार्यों, कारणों, मंत्रों अने गुप्त बातों आदि भाटे विचार-विमर्श करती वणते
सांख्येदी वातने भाटे कहेतो के आ वात में सांख्यी नथी. तथा जे वातने केछ
पतो पणु न होय तेने ते पोतानी मानसिक कल्पनाथी उली करी देतो अने दोडोने
दुःखी कर्या करतो. आ प्रमाणे जेयेदी, कहेदी, ग्रंहुणु करेदी अने जणुएदीने नडि
जेयेदी, नडि कहेदी, नडि ग्रंहुणु करेदी अने नडि जणुएदी कहेतो, अने विपरीतने
अविपरीत कहेतो हतो. आ प्रकारनी मायाचारी-परिणतिथीज ते पोतानुं राजकाज
चलावतो हतो. आ अशुभतम-परिणतिमां मग्न आ राजाजे, संक्लिष्ट योग
अने कषायोथी, उत्कृष्ट-स्थितियुक्त दुःखदायी प्रकृष्टज्ञानावरणीय आदि पाप कर्मेने
उपार्जन करतो रहेतो हतो. (सू० १५)

णं एकाई रटुकूडे विपुलं अत्थसंपयं णं दलयइ । दोच्चंपि
तच्चंपि उग्घोसेह, उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह । तए
णं ते कोडुंवियपुरित्ता जाव पच्चप्पिणंति ॥ सू० १६ ॥

टीका

‘तए णं तस्स’ इत्यादि । ‘तए णं तस्स’ ततः खलु तस्य ‘एका-
इयस्स’ एकादिकस्य=एकादिनामकस्य ‘रटुकूडस्स’ राष्ट्रकूटस्य ‘अण्णया कयाई’
अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये ‘सरीरगंसि’ शरीरे ‘जमगसमगमेव’
युगपदेव=एकस्मिन्नेव समये, घोरप्राणातिपातादिकर्मफलोदयवशात् षोडश रोगा-
तङ्का उत्पन्ना इत्याह-‘सोलस’ इत्यादि । ‘सोलस रोगातंका पाउब्भूया’
षोडश रोगातङ्काः-रोगाथातङ्काथेति द्वन्द्वः, तत्र रोगाः=दाहज्वरादयः,
आतङ्काः=शूलदयः, यद्वा-रोगाथ ते आतङ्का रोगातङ्काः-रोगा=व्याधयस्त
एव आतङ्काः=तीव्रकष्टकारिणः, प्रादुर्भूताः=समुत्पन्नाः । ‘तं जहा’ तद्यथा-

‘तए णं तस्स’ इत्यादि ।

‘तए णं’ कुछ कालके पश्चात् ‘तस्स एकाइयस्स रटुकूडस्स’ उस
एकादि नामक राष्ट्रकूटके ‘सरीरगंसि’ शरीर में ‘अण्णया कयाई’
कोई एक समय ‘जमगसमगमेव’ एक ही साथ ‘सोलस रोगातंका’
सोलह रोग और आतङ्क-दाहज्वर आदि रोग और शूल वगैरह
आतंक, अथवा तीव्र कष्टकारक होने से रोगरूप आतंक ‘पाउब्भूया’
उत्पन्न हुए, ‘तं जहा’ वे ये हैं-‘सासे १, कासे २, जरे ३, दाहे ४,
कुच्छिमूले ५, भंगदरे ६, अरिसा ७, अजीरण ८, दिट्ठि ९-मुद्धमूले १०,
अरोयण ११, अच्छिवेयणा १२, कणवेयणा १३, कंइ १४, उदरे १५,

“तए णं तस्स” इत्यादि.

‘तए णं’ डेटवोड काण वीत्ता यधी ‘तस्स एकाइयस्स रटुकूडस्स’
ते एकादि नामक राष्ट्रकूटका ‘सरीरगंसि’ शरीरमां ‘अण्णया कयाई’ डेअं अक
समये ‘जमगसमगमेव’ अेकीत्राथे ‘सोलस रोगातंका’ सोल रोग अने आतंक-
दाहज्वर आदि रोग अने शूल वगैरे आतंक, अथवा तीव्र कष्टकारक होवाथी
रोगरूप आतंक, ‘पाउब्भूया’ उत्पन्न थया, ‘तंजहा’ ते अेवी नीते डे :-
१-सासे, २-कासे, ३-जरे, ४-दाहे, ५-कुच्छिमूले, ६-भंगदरे, ७-अरिसा-
८-अजीरण, ९-दिट्ठि-१०-मुद्धमूले, ११-अरोयण, १२-अच्छिवेयणा, १३-
कणवेयण, १४-कंइ, १५-उदरे, १६-कोडे ॥ १-धांस-उन्धांस, २-कांस-

‘सासे’ श्वासः=उर्ध्वश्वासः १, ‘कासे’ कासः=श्लेष्मविकारः २, ‘जरे’ ज्वरस्तापः ३, ‘दाहे’ दाहः=दाहज्वरः ४, ‘कुच्छिशूले’ कुक्षिशूलः ५, ‘भगंदरे’ भगन्दरः ६, ‘अरिसा’ अर्शः=शुदाङ्कुररोगः ७, ‘अजीरण’ अजीर्णकः=आहारस्यापरिणतिः ८, ‘दिष्टिसुद्धशूले’ दृष्टिपूर्वशूलम्-दृष्टिशूलं=नेत्रशूलम् ९, मूर्धशूलम्=मस्तकपीडा १०, ‘अरोअए’ अरोचकः=आहारादादरुचिः ११, ‘अच्छिवेयणा’ अक्षिवेदना १२, ‘कणवेयणा’ कर्णवेदना १३, ‘कंङ्क’ कण्डूः=खर्जुः-‘खाज’ इति प्रसिद्धो रोगः १४, ‘उदरे’ उदरम्=उदररोगः-जलोदरम् १५, ‘कोढे’ कुष्ठः १६ ।

‘तए णं से’ ततः खलु स ‘एक्काई रठ्ठकूडे’ एकादी राष्ट्रकूटः ‘सोलसहिं रोगातंकेहिं अभिभूए समाणे’ षोडशभी रोगातङ्कैरभिभूतः सन् ‘कोडुंवियपुरिसे’ कौटुम्बिकपुरुषान्=आदेशकारिणः पुरुषान् ‘सदावेइ’ शब्दयति=आह्वयति ‘सदावित्ता’ शब्दयित्वा=आहूय, ‘एवं वयासी’ एवम् अवादीत्-‘गच्छह णं तुब्भे देवानुप्पिया !’ गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! ‘विजय-

कोढे १६’ श्वास-उर्ध्वश्वास १, कास-श्लेष्मविकार २, ज्वर-ताप ३, दाह-दाहज्वर ४, कुक्षिशूल-उदरशूल ५, भगंदर ६, अर्श-बवासीर ७, अजीर्ण-अपच ८, दृष्टिशूल ९, मस्तकशूल १०, आहारादिक में अरुचि ११, नेत्रवेदना १२, कर्णवेदना १३, कंङ्क-खाज १४, उदर-रोग-जलोदर १५, और कुष्ठ-कोढ १६ ।

‘तए णं’ पश्चात् ‘से एक्काई रठ्ठकूडे सोलसहिं रोगातंकेहिं’ उस एकादि राजाने इन सोलह रोगों से ‘अभिभूए समाणे’ अत्यंत पीडित होकर ‘कोडुंवियपुरिसे’ अपने आज्ञाकारी पुरुषोंको ‘सदावेइ’ बुलाया, और ‘सदावित्ता’ बुलाकर, ‘एवं वयासी’ इस प्रकार कहा कि-‘गच्छह णं तुब्भे देवानुप्पिया !’ हे देवानुप्रिय ! आप लोग जाओ,

उदरस-श्लेष्मविकार, ३-ज्वर-ताप, ४-दाह-दाहज्वर, ५-कुक्षिशूल-उदरशूल, ६-भगं-दर, ७-अर्श-बवासीर, ८-अजीर्ण-अपच, ९-दृष्टिशूल, १०-मस्तकशूल, ११-अरुचि, १२-नेत्रवेदना, १३-काननी वेदना, १४-कंङ्क-भरज, १५-उदररोग-जलोदर, अने १६-कुष्ठ-कोढ.

‘तए णं’ पछी ‘से एक्काई रठ्ठकूडे सोलसहिं रोगातंकेहिं’ ते एकादि राजाने ते सोलह रोगोधी ‘अभिभूए समाणे’ अत्यंत पीडित थतां ‘कोडुंवियपुरिसे’ पोताना आज्ञाकारी पुरुषोने ‘सदावेइ’ बोलाव्या, अने ‘सदावित्ता’ बोलावीने ‘एवं वयासी’ आ प्रमाणे कह्युं-‘गच्छह णं तुब्भे

વદ્ધમાણે છેડે' વિજયવર્ધમાને છેડે 'સિંઘાડગ-તિય-ચઉક્ક-ચચ્ચર-મહાપહ-પહેસુ' શૃંગાટક-ત્રિક-ચતુષ્ક-ચત્તર-મહાપથ-પથેષુ-શૃંગાટકં=ત્રિકોણમાર્ગઃ, ત્રિકં=ત્રિપથમ્-યત્ર ત્રયો માર્ગા મિલિતાઃ સન્તિ. તત્ સ્થાનમ્, ચતુષ્કં=ચતુષ્પથં-યત્ર ચત્તારો માર્ગા મિલિતાસ્તત્ સ્થાનમ્, ચત્તરમ્=અનેકમાર્ગસંગમસ્થાનમ્, મહાપથઃ=રાજ-માર્ગઃ, પન્થાઃ=માર્ગઃ, ઇષાં દ્વન્દ્વઃ, તેષુ શૃંગાટકાદિષુ જનસમૂહસ્થાનેષુ 'મહ્યાર' મહતાર 'સદેણં' શબ્દેન=નાદેન 'ઉગ્ધોસેમાણાર' ઉદ્ધોષયન્તઃ૨ 'એવં વદહ' એવં વદત-એવં સ્વલુ દેવાણુપિયા !' એવં સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! 'એકકાઈરદ્ધકૂડસ્સ સરીરંગસિ' એકાદિરાષ્ટ્રકૂટસ્ય શરીરે 'સોલસ' ષોડશ 'રોગા-યંકા' રોગાતંકાઃ 'પાહબ્ભૂયા' પ્રાહુર્ભૂતાઃ, 'તં જહા' તદ્ યથા-સાસે ૧ કાસે ૨ જરે ૩ જાવ કોઢે ૧૬, શ્વાસઃ ૧, કાસઃ ૨, જ્વરઃ ૩, યાવત્કુષ્ઠઃ ૧૬, 'તં' તત્=તસ્માત્ 'જો ણં ઇચ્છઈ દેવાણુપિયા !' યઃ સ્વલુ ઇચ્છતિ હે દેવાનુ-પ્રિયાઃ ! 'વિજ્જો વા' વૈદ્યો વા, 'વિજ્જપુત્તો વા' વૈદ્યપુત્રો વા, 'જાણઓ વા'

और 'विजयवद्धमाणे खेडे सिंघाडग-तिय-चउक्क-चचर-महापह-पहेसु' विजय-वर्द्धमान खेट के शृंगाटक-तीन कोने वाले मार्गमें, त्रिक-त्रिपथ-तीन मार्ग जहां मिलते हैं वहां, चतुष्क-चतुष्पथ-चार रास्ते जहां मिलते हैं वहां, चत्तर-बहुत रास्ते जहां मिलते हैं वहां, महापथ-राजमार्ग में और पथ-सामान्य मार्ग में 'मह्यार' जोर २ की 'सदेणं' आवाज से 'उग्योसेमाणा २ एवं वदह' बार बार घोषणा कर यह कहो कि, 'एवं स्वलु देवाणुपिया !' हे देवानुप्रियो ! 'एककाईरद्वकूडस्स सरीरंगसि सोलस रोगातंका पाहबभूया' एकादि राष्ट्रकूट राजाके शरीर में सास, कास-आदि सोलह रोग एक साथ उत्पन्न हुए हैं, 'तं' सो 'जो णं' जो कोई व्यक्ति चाहे वह 'विज्जो वा विज्जपुत्तो वा जाणओ वा जाणय-

देवाणुपिया !' हे देवानुप्रिय ! तमे लब्धो, अने 'विजयवद्धमाणे खेडे सिंघाडग-तिय-चउक्क-चचर-महापह-पहेसु' विजयवर्द्धमान ખેડના શૃંગાટક-ત્રણ ખુણા વાળા માર્ગમાં, ત્રિક-ત્રિપથ-ત્રણ માર્ગ લ્યાં મળે છે ત્યાં, ચતુષ્ક-ચતુષ્પથ-ચાર રસ્તા લ્યાં મળે છે ત્યાં, ચત્તર-ઘણા રસ્તા લ્યાં મળતા હોય ત્યાં, મહાપથ-રાજમાર્ગમાં. અને પથ-સામાન્ય માર્ગમાં 'મહ્યાર' જોર-જોર 'સદેણં' અવાજથી 'ઉગ્યોસે-માણાર' એવં વદહ' વારંવાર ઘોષણા કરી એમ કહો કે- 'એવં સ્વલુ દેવાણુપિયા !' હે દેવાનુપ્રિયો ! 'એકકાઈરદ્ધકૂડસ્સ સરીરંગસિ સોલસ રોગાતંકા પાહબ્ભૂયા' એકાદિ રાષ્ટ્રકૂટ રાજાના શરીરમાં શ્વાસ, કાસ આદિ સોળ રોગ એકસાથે ઉત્પન્ન થયા છે, 'તં' તે 'જો ણં' ને કોઈ માણસ ગમે તે 'વિજ્જો વા વિજ્જપુત્તો

ज्ञायको वा, 'जाणयपुत्तो वा' ज्ञायकपुत्रो वा, 'तेइच्छिओ वा' चैकित्सिको वा, 'तेइच्छियपुत्तो वा' चैकित्सिकपुत्रो वा, 'एक्काइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं' एकादिराष्ट्रकूटस्य एषां षोडशानां रोगातङ्कानां मध्ये एकमपि रोगातङ्कम्, 'उवसामित्तए' उपशमयितुं=चिकित्सयितुं, 'यः खलु इच्छति-' इत्यत्र 'इच्छती-'त्यस्य धातूनामनेकार्थत्वात्-शक्नोतीत्यर्थः, 'तस्स णं एक्काई रट्ठकूडे विउलं' तस्य खलु एकादिराष्ट्रकूटो विपुलाम् 'अत्थसंपयं णं' अर्थसंपदं खलु 'दलयइ' ददाति=दास्यति । भो देवानुप्रियाः ! एवमिदं वाक्यं 'दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह' द्वितीयवारमपि तृतीयवारमपि उद्घोषयत, उद्घोष्य 'एयमाणत्तियं' एताम्=उक्तरूपाम्, आज्ञप्तिकाम्=आज्ञावचनं

पुत्तो वा तेगिच्छिओ वा तेगिच्छियपुत्तो वा 'वैद्य हो या वैद्यका पुत्र हो, ज्ञायक-(रोगोंका ज्ञाता) हो या ज्ञायकका पुत्र हो, इलाज करने वाला हो या इलाज करने वाले का पुत्र हो, कोई भी क्यों न हो 'एक्काइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए इच्छइ' एकादि राष्ट्रकूट के इन १६ प्रकार के रोगों में से किसी एक रोग को भी दूर कर सकता हो तो 'तस्स णं एक्काई रट्ठकूडे विउलं अत्थसंपयं णं दलयइ' उसके लिये निश्चय से यह एकादि राष्ट्रकूट बहुत अधिक अर्थसंपत्ति प्रदान करेगा । 'दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह' इस प्रकार की घोषणा एक बार, दो बार और तीन बार तक करो, 'उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' और घोषणा करके पीछे मुझे खबर दो कि-'हमने इस घोषणा को कर दी है ।'-इस

वा जाणओ वा जाणयपुत्तो वा तेइच्छिओ वा तेइच्छियपुत्तो वा' वैद्य होय के वैद्यनो पुत्र होय, रोगना ज्ञायुकार होय के ज्ञायुकारनो पुत्र होय, इलाज करवा-वाणो होय अथवा इलाज करनारनो पुत्र होय, कोई पणु केम न होय 'एक्काइरट्ठकूडस्स एएसिं सोलसण्हं रोगातंकाणं एगमवि रोगातंकं उवसामित्तए इच्छइ' ओकादि राष्ट्रकूटना ओ सोण प्रकारना रोगोभांथी केअ पणु ओके रोगने पणु दूर करवानी इच्छा राखता होय अर्थात् दूर करी शक्ता होय तो 'तस्स णं एक्काई रट्ठकूडे विउलं अत्थसंपयं णं दलयइ' तेने भाटे निश्चयथी ते ओकादि राष्ट्रकूट राजनी धणीज्ज अर्थ-संपत्ति प्रदान करेशे, 'दोच्चंपि तच्चंपि उग्घोसेह' आ प्रकारनी घोषणा ओके वार, ओ वार अने त्रण वार सुधी करो, 'उग्घोसित्ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' पछी भने पणर आपो के-अमे ओ

‘પચ્ચપ્પિણ્ઠ’ પ્રત્યર્પયત—મદુક્તાનુસારં કાર્યં સંપાદ્ય માં કથયતેત્યર્થઃ । ‘તણં તે કોઢુંવિયપુરિસા જાવ’ તતઃ સ્વલ્પં તે કૌટુંબિકપુરુષા યાવત્ શૃંગાટકાદિષુ ઘોષણાં કૃત્વા, ‘પચ્ચપ્પિણ્ઠંતિ’ પ્રત્યર્પયન્તિ=‘સ્વામિન્ ! ભવદાજ્ઞાનુસારેણાસ્માભિઃ શૃંગાટકાદિષૂદ્ધોષિતમિતિ નિવેદયન્તીત્યર્થઃ ॥ સૂ૦ ૧૬ ॥

પ્રકાર રાજાકી આજ્ઞા પાકર ‘તે કોઢુંવિયપુરિસા જાવ પચ્ચપ્પિણ્ઠંતિ’ ડન કૌટુંબિક પુરુષોં ને વિજયવર્દ્ધમાન નગર મેં જાકર શૃંગાટક, ત્રિપથ ઓર ચતુષ્પથ આદિ માર્ગોં મેં રાજા કી પૂર્વોક્ત ઘોષણા બાર ૨ ઉદ્ઘોષિત કર, પીછે લૌટ કર “ઘોષણા કર દી હૈ” હસ પ્રકાર રાજા કો સ્વર દી ।

ભાવાર્થ—જલ્પ ઉસ રાજા કી અધાર્મિક પ્રવૃત્તિ સે ઓર અનીતિ માર્ગ કે આસેવન સે સંચિત અશુભ કર્મોં કા વિપાક હુઆ તલ્પ ઉસ રાજા કે શરીર મેં કુછ કાલ કે બાદ હી ઇક હી સાથ શ્વાસ, કાસ, જ્વર સે લેકર કુછ તક ભયંકર ૧૬ રોગ ફૂટ નિકલે । જો ઉસ બાત કો પ્રમાણિત કરતે થે કિ, સંસાર મેં રહકર અધાર્મિક પ્રવૃત્તિ હી ચાલૂ રલ્લના મનુષ્ય કે લિયે હિતકર માર્ગ નહીં હૈ । રાજા હન રોગોં સે અત્યંત ત્રસ્ત થા । ઉસને અપને આદેશકારી જનોં કો બુલાકર કહા કિ—‘હે દેવાનુપ્રિય ! તુમ જાઓ ઓર નગરમેં પ્રત્યેક માર્ગ પર હસ બાત કી જોરદાર શબ્દોં મેં બાર ૨ ઘોષણા કરો કિ—‘ઇકાદિ રાજા કે શરીર મેં શ્વાસકાસાદિક રોગોં ને

ઘોષણા કરી દીધી છે.’—આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા પામીને ‘તે કોઢુંવિયપુરિસા જાવ પચ્ચપ્પિણ્ઠંતિ’ તે કૌટુંબિક પુરુષોએ વિજયવર્દ્ધમાન નગરમાં જઈને શૃંગાટક, ત્રિપથ અને ચતુષ્પથ આદિ માર્ગોમાં રાજાએ કહેલી પૂર્વોક્ત ઘોષણા વારંવાર કરી, પછી આવીને ‘ઘોષણા કરી દીધી છે.’ આ પ્રમાણે રાજાને ખબર આપ્યા.

ભાવાર્થ—ત્યારે તે રાજાની અધાર્મિક પ્રવૃત્તિ અને અનીતિમાર્ગના સેવનથી સંચય કરેલા અશુભ કર્મોના વિપાક (પરિપાક) થયો, ત્યારે તે રાજાના શરીરમાં કેટલાક સમય પછી એકજ સાથે શ્વાસ, કાસ, જ્વરથી આરંભીને કોઠ સુધીના ભયંકર સોળ રોગો ફૂટી નીકળ્યા, જે એ વાતની સાક્ષી પૂરતા હતા કે—સંસારમાં રહીને અધર્મમય પ્રવૃત્તિ ચાલૂ રાખવી તે માણસ માટે હિતકર માર્ગ નથી. રાજા આ રોગોથી અત્યંત ત્રાસ પામતો હતો. તેણે પોતાના આજ્ઞાકારી માણસોને બોલાવીને કહ્યું કે—હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જાઓ, અને નગરમાં પ્રત્યેક માર્ગ પર આ વાતની અહુજ બેર-શેર શબ્દોથી વારંવાર ઘોષણા કરો કે—‘એકાદિ રાજાના શરીરમાં

॥ मूलम् ॥

तए णं विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयाख्वं उग्घोसणं
सोच्चा निसम्म बहवे विज्जा य ६ सत्थकोसहतथगया सए-
हिंतो २ गिहेहिंतो पडिनिक्खमंति, पडिनिक्खमिन्ता विजयवद्ध-
माणस्स खेडस्स मज्झंमज्झेणं जेणेव एक्काइरट्टुकूडस्स गिहे
तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता एक्काइसरोरयं परामुसंति, तेसिं
रोगाणं नियाणं पुच्छंति । एक्काइरट्टुकूडस्स बहूहिं अब्भंगेहि
य उवट्टणाहि य सिणेहपाणेहि य वमणेहि य विरेयणेहि य
सिंचणेहि य अवदहणेहि य अणुवासणाहि य बत्थिकम्मेहि
य निरूहेहि य सिरावेहेहि य तच्छणेहि य पच्छणेहि य
सिरबत्थीहि य तप्पणेहि य पुडपागेहि य छल्लीहि य वल्लीहि

भयंकर रूप से अपना घर बना लिया है, सो जो भी कोई वैद्य,
ज्ञायक, चिकित्सक या उनके पुत्र, कि जो इन रोगों की चिकित्सा
करने में सिद्धहस्त हों वे आकर राजाकी चिकित्सा करें, राजा उन
के लिये अधिक से अधिक अर्थसंपत्ति का प्रदान करेगा' । राजा
की यह आज्ञा पाकर उन व्यक्तियों ने (सेवकों ने) विजयवर्द्धमान
नगर में जाकर प्रत्येक मार्ग पर खड़े होकर बार बार राजा की
आज्ञाकी जोर-से घोषणा की, और पीछे आकर "आप की पूर्ण
आज्ञा सुना दी गई है"—इस प्रकार की राजा को खबर दी ॥ सू० १६ ॥

श्यास कास—आदि सोण रोगोअे लयंकर इपथी पोतानु घर यनावी दीधुं छे, तो ने
कोई पणु वैद्य, ज्ञायक, चिकित्सक, अथवा तेना पुत्र अे रोगोनी चिकित्सा करवामां
सिद्धहस्त होय ते आवीने राजनी चिकित्सा करशे तो राजा तेने वधादेमां वधादे
धन-संपत्ति आपशे' राजनी आ प्रमाणेनी आज्ञा पासीने ते सेवकोअे विजय-
वर्द्धमान नगरमां जठ प्रत्येक रस्ता पर उला रहीने वारंवार राजनी आज्ञानी
जेर-शोरथी घोषणा करी, पछी आवीने 'आपनी पूर्ण आज्ञा संभणावी दीधी छे'
आ प्रमाणे राजने जणर आप्या. (सू. १६)

य मूलेहि य कंदेहि य पुप्फेहि य पत्तेहि य फलेहि य
बीएहि य सिलियाहि य गुलियाहि य ओसहेहि य भेस-
ज्जेहि य इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगा-
यंकं उवसामित्तए, णो चेव णं संचाएंति उवसामित्तए ।

तए णं ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य० जाहे नो
संचाएंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमाव रोगायंकं
उवसामित्तए, ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउ-
ब्भूया, तामेव दिसिं पडिगया ॥ सू० १७ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयारूवं उग्घो-
सणं सोच्चा निसम्म वहवे’ ततः खलु विजयवर्द्धमाने खेटे इमामेतद्रूपामुद्धोषणां
श्रुत्वा निश्चय्य वहवो ‘विज्जा य ६’ वैद्याश्च वैद्यपुत्राश्च, ज्ञायकाश्च ज्ञायकपुत्राश्च,
चैकित्सिकाश्च चैकित्सिकपुत्राश्च, ‘सत्थकोसहत्थगया’ शस्त्रकोशहस्तगताः—शस्त्र-
कोशो=नखच्छेदनादिभाजनं हस्ते गतोऽवस्थितो येषां ते तथा, ‘सएहिंतो२’

‘तए णं’ इत्यादि ।

‘तए णं’ घोषणा किये जाने के बाद, ‘विजयवद्धमाणे खेडे
इमं एयारूवं उग्घोसणं सोच्चा’ विजयवर्द्धमान खेट में राजा की पूर्वोक्त
घोषणा को सुनकर, और ‘निसम्म’ हृदय में उसका निश्चय कर, ‘वहवे
विज्जा य ६’ अनेक वैद्य और वैद्यों के पुत्र, ज्ञायक और उनके पुत्र,
चिकित्सक और उनके पुत्र ये सब ‘सत्थकोसहत्थगया’ छुरा, नहरणी आदि
शस्त्रों की पेटी को हाथ में ले लेकर ‘सएहिंतो२ गिहेहिंतो’ अपने घरों

‘तए णं’ इत्यादि.

‘तए णं’ न्गडेरात कर्था नाद, ‘विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयारूवं
उग्घोसणं सोच्चा’ विजयवर्द्धमान जेडमां राजनी पूर्वोक्त न्गडेरातने सांभणीने,
अने ‘निसम्म’ हृदयमां तेना निश्चय करीने ‘वहवे विज्जा य ६’ अनेक वैद्य
अने वैद्योना पुत्रो, न्गणुकार अने तेना पुत्रो, चिकित्सक अने तेना पुत्रो, अने तमाभ
‘सत्थकोसहत्थगया’ छरी, नहरणी, आदि शस्त्रोनी पेटीने हाथमां लधने

स्वकेभ्यः स्वकेभ्यः, 'गिहेहितो' गृहेभ्यः 'पिडिनिक्रमन्ति' प्रतिनिष्क्रामन्ति= निर्गच्छन्ति, 'पडिनिक्रमन्ति' प्रतिनिष्क्रम्य, 'विजयवद्धमाणस्स खेडस्स मज्झंमज्झेणं' विजयवर्धमानस्य खेटस्य मध्यमध्येन 'जेणेव' यत्रैव 'एक्काइरट्ठकूडस्स गिहे' एकादिनामकस्य राष्ट्रकूटस्य गृहं 'तेणेव उवागच्छन्ति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छिता' उपागत्य 'एक्काइसरीरयं' एकादिशरीरकम्=एकादिनामकस्य राष्ट्रकूटस्य शरीरं 'परामुसन्ति' परामृशन्ति=स्पृशन्ति । 'तेसिं रोगाणं' तेषां रोगाणां 'नियाणं'=निदानम् उत्पत्तिकारणं 'पुच्छन्ति' पृच्छन्ति । 'एक्काइरट्ठकूडस्स' एकादिराष्ट्रकूटस्य 'बहूहिं' बहुभिः=बहुविधैः 'अब्भंगेहि य' अभ्यङ्गैश्च= तैलमर्दनैश्च 'उव्वट्ठणाहि य' उद्धर्तनैश्च=मलापकर्षकद्रव्यसंयोगविशेषेण शरीरोपमर्दनैश्च, 'सिणेहपाणेहि य' स्नेहपानैश्च=औषधपरिपक्वघृतादिपानैश्च, 'वमणेहि

से 'पडिनिक्रमन्ति' निकले, और 'पडिनिक्रमन्ति' निकल कर 'विजयवद्धमाणस्स खेडस्स' विजयवर्धमानखेट के 'मज्झंमज्झेणं' बीचों बीच होकर 'जेणेव एक्काइरट्ठकूडस्स गिहे' जहां एकादि राष्ट्रकूट राजा का गृह था 'तेणेव उवागच्छन्ति' वहां पर पहुँचे, और 'उवागच्छिता' पहुँच कर उन्होंने 'एक्काइसरीरयं' एकादि नृपति के शरीर का 'परामुसन्ति' स्पर्श किया । पश्चात् 'तेसिं रोगाणं' उन रोगों का 'नियाणं' निदान- 'उत्पत्ति का मूल कारण क्या है ?' यह 'पुच्छइ' पूछा । पूछने के बाद उन्होंने 'एक्काइरट्ठकूडस्स' उस एकादि राष्ट्रकूट का 'बहूहिं अब्भंगेहि य' बहुत प्रकार के अभ्यंगों-तैलों की मालिश के द्वारा 'उव्वट्ठणाहि य' उद्धर्तना-मल को शरीर से बाहर निकालने वाली औषधियाँ के संयोगविशेष से शारीरिक मालिश

'सएहितो २ गिहेहितो' पोतपोताना धराथी 'पडिनिक्रमन्ति' नीकल्या, अने 'पडिनिक्रमन्ति' निकलीने 'विजयवद्धमाणस्स खेडस्स' विजयवर्द्धमान जेडनां 'मज्झंमज्झेणं' वर्योवर्य थधने 'जेणेव एक्काइरट्ठकूडस्स गिहे' जयां जेकादि राष्ट्रकूट राजानु निवास्थान डतुं 'तेणेव उवागच्छन्ति' त्यां आव्या, अने 'उवागच्छिता' आवीने 'एक्काइसरीरयं' तेभले जेकादि राजाना शरीरने 'परामुसन्ति' स्पर्श कर्ये। पछी 'तेसिं रोगाणं' ते रोगानु 'नियाणं' निदान- उत्पत्तिनु भूद कारण शुं छे ? जे 'पुच्छोत' पूछथुं, पूछया पछी तेभले 'एक्काइरट्ठकूडस्स' ते जेकादि राष्ट्रकूटना 'बहूहिं अब्भंगेहि य' धणुंज प्रकारनां अभ्यंगो-तैलाना मालिश द्वारा, 'उव्वट्ठणाहि य' पीठीओ-भणोने शरीरमांथी जण्डार कढनारी औषधिजानां संयोगविशेषथी शारीरिक मालिश द्वारा, 'सिणेहपाणेहि

य' वमनैश्च, 'विरेयणेहि य' विरेचनैश्च, 'सिंचणेहि य' सेचनैश्च=उष्णजलाभि-
षेकैश्च, 'अवदहणेहि य' अवदहनैः=दम्भनैः-तप्तलोहकोशादिना शरीरावयवविशेषे
दाहकरणैः 'डांभ' इति भाषाप्रसिद्धैश्च, 'अणुवासणाहि य' अनुवासनैः=विरेचन-
विशेषैः-यन्त्रद्वाराऽपानमार्गेणोदरे तैलादिप्रवेशनरूपैः-'इनीमा' इति प्रसिद्धैश्च,
'वत्थिकम्मेहि य' वस्तिकर्मभिश्च=मलनिर्गमार्थं गुदे वर्त्यादिप्रक्षेपैश्चेत्यर्थः, 'निरू-
हेहि य' निरूहैश्च-द्रव्यपक्वतैलरूपविरेचनविशेषैश्च, 'सिरावेहेहि य'
शिरावेधैश्च-विकृतरुधिरनिःसारणार्थं नाडीवेधैश्चेत्यर्थः, 'तच्छणेहि य' तक्षणैश्च-
क्षुरादिना त्वक्छेदनैश्च, 'पच्छणेहि य' प्रतक्षणैश्च=क्षुरादिना हस्तलाघवेन

के द्वारा 'सिणेहपाणेहि य' ओषधि डाल कर पकाये गये घृतादिक
के पिलाने द्वारा 'वमणेहि य' उल्टी-कय करवाने के द्वारा 'विरेयणेहि य'
विरेचनों द्वारा 'सिंचणेहि य' गरम-गरम जल से अभिसेचन
द्वारा, 'अवदहणेहि य' अग्नि में लाल किये हुए लोहे के
तड्डुवे आदि से डांभ देने द्वारा, 'अणुवासणाहि य' यन्त्र से
गुदा द्वारा पेट में तैल आदि के प्रवेश, अर्थात् इनीमा के
प्रयोग द्वारा, 'वत्थिकम्मेहि य' वस्तिकर्म-संचित दूषित मलको
निकालने के लिये गुदा में ओषधिनिर्मित बत्ती आदिके प्रक्षेप द्वारा,
'निरूहेहि य' निरूह-ओषधियां डालकर पकाये गये तैल रूप
विरेचनविशेष द्वारा, 'सिरावेहेहि य' शिरावेध-विकृत रस-रुधिर
को निकालने के लिये नाडी के वेध-काटने द्वारा, 'तच्छणेहि य'
तक्षण-क्षुरा आदि से चमड़ी को छेदने द्वारा, 'पच्छणेहि य'
प्रतक्षण-अपने सधे हुए हाथों से सफाईपूर्वक बढी हुई चमड़ी को

'य' ओषधि भेजनीने पकावेला घृतादिकना पान द्वारा, 'वमणेहि य' उलटी कराववा
द्वारा, 'विरेयणेहि य' विरेचनो-जुलाओ द्वारा, 'सिंचणेहि य' गरम-गरम पाणीना
अभिसेचन द्वारा, 'अवदहणेहि य' अग्निमां तपावेली ढोहानी तराक आदिथी
डांभ देवा द्वारा, 'अणुवासणाहि य' यन्त्रथी गुदा द्वारा पेटमां तेल आदिने प्रवेश
कराववा द्वारा अर्थात् इनीमा द्वारा, 'वत्थिकम्मेहि य' वस्तिकर्मथी-संचित
दूषित मलने काटवा भाटे गुदामां ओषधिनी जनावेली वाट आदि नाभीने ते द्वारा,
'निरूहेहि य' निरूह-ओषधो नाभीने पकावेला तेलरूप ओक प्रकारना विरेचन द्वारा
'सिरावेहेहि य' शिरावेध-विकृत रस-रुधिरने काटवा भाटे नाडीना वेध-कापवा द्वारा,
'तच्छणेहि य' तक्षण-क्षुरा वडे चामडीना छेदन द्वारा, 'पच्छणेहि य' प्रतक्षण-
पेटाना साधेला हाथोवडे अतुरतापूर्वक वधेली चामडीने क्षुरी आदिथी छेलावा द्वारा,

त्वचः प्रतनूकरणैश्चेत्यर्थः, 'सिरवत्थीहि य' शिरोवस्तिभिश्च=शिरसि चर्मकोशं दत्त्वा तत्र संस्कृततैलादिपूरणैश्चेत्यर्थः, 'तप्पणेहि य' तर्पणैश्च-स्निग्धद्रव्येण शरीरसंवाहनैश्च 'पुडपागेहि य' पुटपाकैश्च=पाकविशेषनिष्पन्नौषधविशेषैश्च, 'छल्लीहि य' छल्लीभिश्च=निम्बादित्वग्निभिश्च, 'वल्लीहि य' वल्लीभिश्च=गुडूच्या-दिलताभिश्च, 'मूलेहि य कंदेहि य पुष्पेहि य पत्रेहि य फलेहि य बीजेहि य' मूलैश्च, कन्दैश्च, पुष्पैश्च, पत्रैश्च, फलैश्च, बीजैश्च, 'सिलियाहि य' शिलिकाभिश्च, शिलिका=किराततित्तः 'चिरायता' इति प्रसिद्ध औषधिविशेषः, 'गुलियाहि य' गुलिकाभिश्च 'ओसहेहि य' औषधैश्च 'भेसज्जेहि य' भैषज्यैश्च-अनेकौषधिमिश्रितरूपैः, 'इच्छन्ति' इच्छन्ति 'तेसिं सोलसणं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं

क्षुरा आदि से छीलने आदि द्वारा, 'सिरवत्थीहि य' शिरोवस्ति-सिर में चर्मका कोस बांधकर दबासे निर्मित तैल के भरने द्वारा, 'तप्पणेहि य' तर्पण-स्निग्धद्रव्यसे शारीरिक मालिश द्वारा 'पुडपागेहि य' पुटपाक-पाकविशेष से तैयार की गई औषधियों द्वारा, 'छल्लीहि य' नीम वगैरह की भीतरकी छाल द्वारा, 'वल्लीहि य' गुडूची आदि लताओं द्वारा, 'मूलेहि य, कंदेहि य, पुष्पेहि य, पत्रेहि य, फलेहि य, बीजेहि य, सिलियाहि य, गुलियाहि य, ओसहेहि य, भेसज्जेहि य' मूल, कन्द, पुष्प, पत्र, फल, बीज, शिलिका-चिरायता, गुलिका, औषध और भैषज्यरूप अनेक औषधियों से मिश्रित दवा-विशेष द्वारा

'सिरवत्थीहि य' शिरोवस्ति-शिरसां चामदानेन केस नाभी हवाथी जनावेलुं तेलना भरवा द्वारा, 'तप्पणेहि य' तर्पण-स्निग्ध द्रव्यथी शारीरिक मालिश द्वारा, 'पुडपागेहि य' पुटपाक-पाकविशेषथी तैयार करेली औषधियों द्वारा, 'छल्लीहि य' छल्ली वगैरेनी अंतरछाल द्वारा, 'वल्लीहि यं' गणो आदि लताओं द्वारा, 'मूलेहि य, कंदेहि य, पुष्पेहि य, पत्रेहि य, फलेहि य, बीजेहि य, सिलियाहि य, गुलियाहि य, ओसहेहि य, भेसज्जेहि य' मूल, कन्द, फल, पत्र, बीज, शिलिका, औषध अने लैषज्य आदि अनेक औषधियोंथी मिश्रित दवाविशेष द्वारा

उवसामित्तए' तेषां षोडशानां रोगातङ्कानामेकमपि रोगातङ्कमुपशमयितुम्, किन्तु 'णो चेव णं' नो चेव खलु 'संचाएति उवसामित्तए' शक्नुवन्त्युपशमयितुम्, एकमपि रोगातङ्कं निवारयितुं न शक्नुवन्तीत्यर्थः। 'तए णं ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य०' ततः खलु ते बहवो, वैद्याश्च वैद्यपुत्राश्च०, अत्र ज्ञायकादीनामपि समुच्चयो बोध्यः, 'जाहे' यदा 'नो संचाएति' नो शक्नुवन्ति, 'तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' तेषां षोडशानां रोगातङ्कानामेकमपि रोगातङ्कमुपशमयितुम्, 'ताहे' तदा 'संता' श्रान्ताः=श्रमातुराः, 'तंता' तान्ताः=खिन्नाः, 'परितंता' परितान्ताः=सर्वथा खिन्नाः=रोगातङ्कमपनेतुमसमर्थाः सन्तः 'जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया' यस्या एव दिशः प्रादुर्भूताः=आगतास्तामेव दिशं प्रतिगताः ॥ सू० १७ ॥

'इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' उन पूर्वोक्त १६ रोगों को दूर करने लगे; परंतु 'णो चेव णं संचाएति उवसामित्तए' उन १६ सोलह रोगों में से वे एक भी रोग को दूर करने के लिये समर्थ नहीं हुए। 'तए णं' इस के बाद 'ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य जाहे नो संचाएति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' जब कि वे समस्त वैद्य और उनके पुत्र आदि उन १६ रोगों में से एक भी रोग को उपशान्त करने के लिये समर्थ नहीं हुए 'ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया, तामेव दिसिं पडिगया' तब थक कर, खेदखिन्न हो और हताश हो कर जहाँ से वे आये थे वहीं पर वापिस चले गये।

'इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' ते पूर्वोक्त सोलह रोगों को दूर करवाने भड़केन करवा लाया, परंतु 'णो चेव णं संचाएति उवसामित्तए' ते सोलह रोगों में से एक पण रोग ने ते दूर करवा भाटे समर्थ थका नहि. अर्थात् एक पण रोग भट्टाडी शक्या नहि. 'तए णं' ते पछी. 'ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य० जाहे नो संचाएति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए' न्यारे ते तमाभ वैद्य अने तेना पुत्र आदि ते सोलह रोगों में से एक पण रोग ने निवारण करवा समर्थ थका नहि. 'ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया' न्यारे थकीने जेदणिन्न थक अने हताश जंणीने न्यांथी ते आया उता, त्यां पाछा आया गया.

भावार्थ—उन रोगों से अत्यंत ही पीड़ित हुए उस राजाने कि जिसे वेदना के सारे न रात को नींद थी और न दिन को चैन ही था। अपने आज्ञाकारी मनुष्यों द्वारा जब सारे नगर में अपने रोगों की चिकित्सा करने वालों के लिये धनसंपत्ति के लाभ की घोषणा करवाई तब उस घोषणा को सुन कर वहां के जितने भी वैद्य और उनके पुत्र आदि चिकित्सक थे वे सब अपने रोग का इलाज करने के साधनों से सज्जित हो कर राजा के पास आ पहुँचे। आते ही सब ने राजा के शरीर का, तापमान आदि जानने के लिये, अपने २ हाथों से स्पर्श किया, तथा 'रोग का मूल कारण क्या है!' ऐसा पूछ कर परस्पर में विचार किया। विचार-विमर्श हो चुकने पर राजा की चिकित्सा प्रारंभ हुई। चिकित्सामें अनेक प्रकार के तैल आदि के मालिशों का, उद्धर्तनों—(उबटनों-पीठियों) का, ओषधि में परिपक्व किये गये घृतादिकों का, वमनकारक ओषधियों का, विरेचक चूर्णों का, गर्म जल का, डाँभ देने का, बस्तिकर्म का—गुदाभाग में इत्नीमा-वत्ती आदि लगाने का, विशेषर विरेचक दवाइयों का, नाडी को काटने का, छुरा आदिसे चमड़ी के छेदन करने आदिका प्रयोग किया

भावार्थ—ते रोगीणी गहुज पीडा पाभीने ते राजने वेदनाथी रात्रि अने दिवस निद्रा आवती नहि, तेमज डेअ ठेकाछे येन पडतुं नहि. पोतानी आज्ञामां रडेनारा माणुसे द्वारा न्यारे आणा नगरमां पोताना रोगनी चिकित्सा करवावाणा माटे 'धर्षुज धन-संपत्ति आदिने लाल भणशे' ओवी नडेरात करावी त्यारे, ते नडेरातने सांलणीने त्यांना नेटला वैद्य अने तेना पुत्रा आदि चिकित्सक हुता ते सर्व, रोगना धलाज करवानां पोत-पोताना साधने लधने राजनी पास आवी पडोअ्या, आवीने तुरतज सौ वैद्योणे राजना शरीरने तापमान वगेरे न्हावा माटे पोत-पोताना हाथथी स्पर्श क्यो, तथा रोगनु भूण कारण शुं छे? ओ पूछीने परस्परमां विचार क्यो. परस्पर विचारविनिमय क्यो पछी, राजनी चिकित्सा करवाने प्रारंभ क्यो. चिकित्सा-उपचारमां अनेक प्रकारना तैला वडे मालिश, उद्धर्तने-ओणवाना ओषधोथी परिपक्व करेला घृतादिकना मालिश, वमन (डिलटी) करावनारी दवाओ, विरेचन ओषधो, गरम जल, डाँभ देवा, बस्तिकर्म—गुदाभागमां ओनीमा नाभवी, विशेष-विशेष विरेचक दवाओ, नाडीनु कापवुं, छरी वडे छरी आभडी-नु छेदन-नेदन आदि उपर न्हावेला तमाभ प्रयोगो क्यो. परन्तु अतिशय प्रणज-

॥ मूलम् ॥

तए णं एक्काई रट्ठकूडे विज्जेहि य ६ पडियाइक्खिए
परियारगपरिच्चत्ते निविण्णोसहभेसज्जे सोलसरोगायंकेहिं अभिभूए
समाणे रज्जे य रट्ठे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए, रज्जं च
रट्ठं च आसाएमाणे पत्थेमाणे पीहेमाणे अभिलसमाणे अट्ठ-
दुहट्ठवसट्ठे अट्ठ्ठाइज्जाइं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता काल-
मासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसेणं
सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने । से णं तओ
अणंतरं उवट्ठित्ता इहेव मियागामे णयरे विजयखत्तियस्स
मियादेवीए कुच्चिसि पुत्तत्ताए उववन्ने ॥ सू० १८ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं एक्काई रट्ठकूडे विज्जेहि ६ य’ ततः
खलु एकादी राष्ट्रकूटः वैद्यैश्च वैद्यपुत्रैश्च, ज्ञायकैश्च ज्ञायकपुत्रैश्च, चैकित्सिकैश्च

उस राजा को इन तमाम प्रकारकी चिकित्साओं द्वारा वे लोग थोडा-
सा भी लाभ न पहुँचा सके । दवा करते२ वे लोक थक गये,
परन्तु राजाका उन रोगों में से एक भी रोग दूर नहीं हुआ । जब
उन्होंने रोगकी थोड़ीसी भी क्षीणता नहीं देखी, तब हताश
और खेदविन्न हो कर वे सब के सबही अपने २ घर पर वापिस
लौट गये ॥ सू १७ ॥

‘तए णं एक्काई’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके पश्चात् जब वह ‘एक्काई रट्ठकूडे’ एकादि

तानी साथे आ अशुभ कर्मोना उट्ठय थवाथी ते राजने ते तमाम प्रकारना उपचारोथी
जरा पणु लाभ थये नहि. ज्यादे ते वैद्य आदिने रोगोनी क्षीयता जरा पणु
जेवाभां नहि आवी त्यादे ते णधा ओकदम उतःथ थथ, अने मनमां जेद पाभी
पोत-पोताना स्थाने पाछा आहंथा गया. (सू. १७)

‘तए णं एक्काई’ इत्यादि.

‘तए णं’ त्पार पछी ज्यादे ते ‘एक्काई रट्ठकूडे’ ओकादि राष्ट्रकूट राजने

चैकित्सिकपुत्रैश्च 'पडियाइक्खिए' प्रत्याख्यातः=परित्यक्तः, 'परियारगपरिचत्ते' परिचारकपरित्यक्तः=सेवाकारिभिरपि परित्यक्तः-असाध्यरोगदर्शनादिति भावः, 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' निर्विण्णौषधभैषज्यः=औषधभैषज्यकरणे विरक्तः 'सोलस-रोगायंकेहिं अभिभूए समाणे' षोडशरोगातङ्कैरभिभूतः सन् 'रज्जे य' राज्ये च, 'रठे य' राष्ट्रे च, 'जाव' यावत् 'अंतेउरे य' अन्तःपुरे च 'मुच्छिए' मूर्च्छितः, 'रज्जं च रट्ठं च' राज्यं च राष्ट्रं च 'आसाएमाणे' आस्वादयन् 'पत्थेमाणे' प्रार्थयन्, 'पीहेमाणे' स्पृहयन्=विशेषेण वाञ्छन् 'अभिलसमाणे'

राष्ट्रकूट 'विज्जेहि य ६ पडियाइक्खिए' वैद्य, वैद्यपुत्र आदि चिकित्सकों द्वारा असाध्य जानकर छोड़ दिया गया, तथा 'परियारगपरिचत्ते' इसके जो परिचारक जन थे उन्होंने भी इसे छोड़ दिया तब 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' राजाने भी स्वयं औषधि और भैषज्य के सेवन से उपेक्षावृत्ति करली। इस अवस्था में 'सोलसरोगायंकेहिं अभिभूए समाणे' इसके सोलह रोग-आतंक दिन-प्रतिदिन अधिकारूप में बढ़ते गये और वह उनसे बहुत ही अधिकारूप में पीड़ित होने लगा। फिर भी 'रज्जे य रठे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए' राज्य, राष्ट्र और अन्तःपुर आदि में अत्यंत मूर्च्छित बना हुआ यह 'रज्जं च रट्ठं च आसाएमाणे, पत्थेमाणे, पीहेमाणे, अभिलसमाणे' भोगे हुए राज्य सुखों की अभिलाषा से राज्य आदिमें गूढ़ होता हुआ रातदिन इन्हीं विचारों में मग्न रहा करता कि- 'कहीं इस अवस्था में मेरा यह राज्य मुझ से छूट न जाय?', अतः इसकी प्रार्थना

'विज्जेहि य ६ पडियाइक्खिए' वैद्य, वैद्यपुत्र आदि चिकित्सकोंसे रोग असाध्य ढाण्णी छोड़ी दीधी, तथा 'परियारगपरिचत्ते' तेनी ने सारवार करनेपर परिचारक जन डटा तेमणे पणु राजाने छोड़ी दीधी, त्थारे 'निव्विण्णोसहभेसज्जे' राजाने पोते पणु औषध सेवन करवाभां उपेक्षावृत्ति करी दीधी. ते अवस्थाभां 'सोलसरोगायंकेहिं अभिभूए समाणे' तेना सोण रोगो दिन-प्रतिदिन वधारे-वधारे थता गया, अर्थात् ओकहम वधता गया, अने ते कारण्णुथी ते राजा धण्णोण पीडा पामवा लाण्थो, तो पणु 'रज्जे य रट्ठे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए' राज्य, राष्ट्र अने अन्तःपुर आदिभां ओकहम लारे भूर्च्छा पामेवो ते राजा 'रज्जं च रट्ठं च आसाएमाणे, पत्थेमाणे, पीहेमाणे, अभिलसमाणे' लोगवेला राज्यसुणोनी अलिदापाथी राज्य आदिभां आसकत थयेवो रात्रि-दिवस तेना विचारोभां डुण्थो रठेतो के- 'क्यांक भारी आ अवस्था-स्थितिभां भाइ' राज्य

अभिलषन्, 'अद्दुहद्वसद्दे' आर्तदुःखार्तवशार्तः-आर्तः=मनसा दुःखितः, दुःखार्तः-देहेन, वशार्तः=राज्यसमासक्तेन्द्रियवशेन तत्सुखवियोगसम्भावनया पीडितः, एषां कर्मधारये आर्तदुःखार्तवशार्तः-आर्तध्यानोपगत इत्यर्थः, 'अद्दुहद्वसद्दे' वाससयाइं' अर्धतृतीयानि वर्षशतानि=सार्धद्वयवर्षशतानि, 'परमाउयं' परमायुष्कम्=उत्कृष्टायुष्कं 'पालित्ता' पालयित्वा 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्या रत्नप्रभायाः पृथिव्याः, 'उक्कोसेणं' उत्कर्षेण 'सागरोवमद्विइएसु' सागरोपमस्थितिकेषु 'नेरइएसु' नेरइयत्ताए उववन्ने' नैरयिकेषु नैरयिकतया उत्पन्नः। 'से णं' स खलु 'तओ अणंतरं' ततोऽनन्तरं=ततः पश्चात्, 'उव्वद्वित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य

का, स्पृहा-चाहना का और अभिलाषा-वाञ्छा का यदि कोई विषय था तो वह एक राज्य ही था, उसी में यह स्पृहाशील और अभिलाषासंपन्न बना हुआ था। 'अद्दुहद्वसद्दे' मानसिक दुःखों और शारीरिक कष्टों की परंपरा से, एवं इन्द्रियसंबंधी वैषयिक सुखों की अभिलाषा से अत्यंत दुःखित बना हुआ यह राजा 'अद्दुहद्वसद्दे' वाससयाइं परमाउयं पालित्ता' ढाई सौ (२५०) वर्ष की उत्कृष्ट आयु का पालन कर 'कालमासे कालं किच्चा' अन्त में स्थिति के क्षय होते ही काल प्राप्त होकर, 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इस रत्नप्रभा पृथिवी के 'उक्कोसेणं सागरोवमद्विइएसु' नेरइएसु 'नेरइयत्ताए उववन्ने' उत्कृष्ट एक सागर की स्थितिवाले प्रथम नरकमें नारकीरूप से उत्पन्न हुआ। वहां के अनंत दुःखों को भोगते-जब इसकी नारकीय स्थिति पूर्ण हो गई, तब 'से' वह 'अणंतरं' पश्चात् 'तओ' वहां से

भारी पासेथी छुटी न जाय', तेथी तेने प्रार्थना, स्पृहा अने अभिलाषानो डोर्धपणु विषय होय तो ते ओक राज्यज डतो, तेथी राज्यभांज तेनी स्पृहा अने अभिलाषा क्षयम रहेती डती. 'अद्दुहद्वसद्दे' मानसिक दुःखो अने शारीरिक कष्टोनी परंपराथी, अने इन्द्रियसंबंधी विषयना सुखोनी अभिलाषाथी अहुंज दुःखित गेनेलो ते राजा 'अद्दुहद्वसद्दे' वाससयाइं परमाउयं पालित्ता' अदीसो (२५०) वर्षनु उत्कृष्ट आयुष्य पालन करीने 'कालमासे कालं किच्चा' अन्तमा आयु-स्थितिने क्षय यतांज डण (भरषु) पाभीने 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' ओ रत्नप्रभा पृथ्वीना 'उक्कोसेणं सागरोवमद्विइएसु' नेरइएसु 'नेरइयत्ताए उववन्ने' उत्कृष्ट ओक सागरोपमनी स्थितिवाणा प्रथम-पडेला-नरकमां नारकीपणु उत्पन्न थयो. त्यांना अनंत दुःखोने भोगवतो-भोगवतो ज्याहे तेनी नारकीनी स्थिति पूरी

‘इहेव मियागामे णयरे’ इहेव मृगाग्रामे नगरे ‘विजयखत्तियस्स’ विजय-
क्षत्रियस्य=विजयनामकस्य क्षत्रियस्य राज्ञः, ‘मियादेवीए’ मृगादेव्याः ‘कुच्छिसि’
कुक्षौ=गर्भे ‘पुत्तत्ताए’ पुत्रतया ‘उववन्ने’ उत्पन्नः ॥ सू० १८ ॥

‘उव्वट्ठित्ता’ निकल कर ‘इहेव’ इसी भरतक्षेत्र में स्थित इस
मृगाग्राम नगर में ‘विजयखत्तियस्स’ विजय क्षत्रिय राजा की ‘मिया-
देवीए’ रानी मृगादेवी की ‘कुच्छिसि’ कुक्षि-कूख में ‘पुत्तत्ताए
उववन्ने’ पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ।

भावार्थ—जब वैद्य आदिकों के चापिस अपने घर लौट
जाने से, राजा के परिचारकों को ‘राजा की बीमारी असाध्यकोटि
में पहुँच चुकी है’ यह निश्चय हो गया तब उन्होंने भी राजाकी
परिचर्या—आदि करने की ओर से विमुखता धारण कर ली, ऐसा
होने पर स्वयं राजाने भी ओषधि और भैषज्य आदि का सेवन
करना छोड़ दिया। इस परिस्थिति में रोगों का उपद्रव राजा के
शरीर ऊपर दिन दूना और रात चौगुना होने लगा, राजा की
इस समय की अवस्था बड़ी ही दयनीय थी। इस हालत में भी
वह राज्य, राष्ट्र एवं अन्तःपुर में ही बड़ा मूर्च्छित बना हुआ था।
वह रात-दिन यही चिन्ता करता रहता था कि—‘यदि मैं इस
हालत से आक्रान्त होकर मर गया तो ये सब सुख मुझ से छूट

थई गई त्थारे ‘से’ ते ‘अणंतरं’ पछी ‘तओ’ त्थांथी ‘उव्वट्ठित्ता’ नीकणीने
‘इहेव’ भरत क्षेत्रमां रहैला ओण मृगाग्राम नगरमां ‘विजयखत्तियस्स’ विजय
क्षत्रिय राजनी ‘मिया-देवीए’ राज्ञी मृगादेवीनी कूख-गर्भमां ‘पुत्तत्ताए
उववन्ने’ पुत्रइथी उत्पन्न थयो।

भावार्थ—ज्यारे वैद्य आदि उपचारके पोत-पोताना स्थाने पाछा व्याख्या
गया तेथी राजानां परिवारेने प्पात्री थई के, राजाने रोग असाध्य स्थितिमां आवी
गये छे. आ प्रकारने निश्चय थई गया पछी तेओओ पणु राजनी सेवा (सारवार)
करवामां उपेक्षा धारणु करी लीधी. आ प्रमाणे ज्यारे थयुं त्थारे राजा पणु जाणी
गये अने पोते पणु औषध भावानु अने उपचारो करवानु छोडी दीधुं. आ
परिस्थितिमां राजाना शरीरमां रोगोने उपद्रव दिन-प्रतिदिन वधारेमां वधारे वधवा
लाग्यो. आ समयनी राजनी अवस्था घण्णीण करुणाजनक डती. आवी हालतमां
पणु ते राजा पोताना राज्य, राष्ट्र अने अंतःपुरमांण गडुण आसक्त गनी गये
डतो, अने ते हिवस-रात्रि ओनीण चिन्ता करतो डतो के:-जे आवी स्थितिमां डुं

જાયેંગે, હાય ! મੈં इन्हें कैसे छोड़ूं ! यह राज्य कि जिसमें मैंने देवदुर्लभ सुखों का सेवन किया है, अपनी मनमानी इच्छाओं की पूर्ति जहां मैंने की है, विलास और वैभव में ही मैं जहाँ लगा हुआ रहता था, हाय ! इतना सुन्दर यह राज्य मुझ से कैसे छोड़ा जायगा ! मुझे इस संसार में कुछ नहीं चाहिये, बस; मेरी यही चाह, यही इच्छा और यही अभिलाषा है कि—‘मैं और मेरा यह राज्य, ये दोनों सदा इस संसार में स्थिर रहें’ । इस प्रकार के अनेक संकल्पों और विकल्पों में पड़ा हुआ वह नरेश कि जिसकी शारीरिक स्थिति अत्यंत बिगड़ चुकी थी, जो मरणतुल्य कष्ट से अत्यंत त्रस्त था । राज्य के ऊपर जिसका अत्यंत मोह था, इन्द्रिय-संबन्धी विषयभोगों के भोगने के लिये जिसे इस दशामें भी तीव्र लालसा जग रही थी । वह अपनी ढाईसौ (२५०) वर्ष की आयु समाप्त कर आर्त्तध्यान से बिलबिलाता हुआ मरकर १सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले प्रथम नरक में जाकर उत्पन्न हुआ, और वहां के अनंत और अमर्यादित अशुभतम शीतादिवेदनाजन्य अपार कष्टों को भोगकर अपनी वहां की स्थिति के पूर्ण होते ही वहां

હું:ખી થઈ મરણ પામીશ તો આ તમામ સુખ મારા પાસેથી જતું રહેશે, હાય ! હું તેને કેવી રીતે છોડી શકું ? આ રાજ્ય કે જેની અંદર દેવોને પણ દુર્લભ એવાં સુખોતું મેં સેવન કર્યું છે, મારી દરેક મનમાની ઇચ્છાઓની આ રાજ્યમાં મેં પરિપૂર્ણ કરી છે, વિલાસ અને વૈભવમાંજ હું લાગેલો રહેતો હતો, હાય ! આટલું સુંદર આ રાજ્ય હું કેવી રીતે છોડી શકીશ ? મને આ સંસારમાં ખીજું કશું ચ જોઈતું નથી, ફક્ત મારી એક એજ અભિલાષા અને ચાહના છે કે:—હું અને મારું આ રાજ્ય બંને હંમેશ માટે આ સંસારમાં સ્થિર રહીએ. ’ આ પ્રકારના અનેક સંકલ્પ અને વિકલ્પોમાં પડેલો તે રાજા કે જેની શારીરિક સ્થિતિ બહુજ બગડી ગઈ હતી, અને જે મરણતુલ્ય કષ્ટથી બહુજ ત્રાસ પામતો હતો, રાજ્ય ઉપર જેને ઘણોજ મોહ હતો, ઇન્દ્રિયોત્સર્ગ-ધી વિષયભોગો ભોગવવા માટે આવી દશામાં પણ જેને તીવ્ર લાલસા બગતી હતી. તે રાજા પોતાની અઢીસો (૨૫૦) વર્ષની આયુષ્ય પૂરી કરીને આર્ત-ધ્યાનથી બઝબઝતો થકો મરણ પામીને એક સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પ્રથમ નરકમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો, અને ત્યાંના અનંત અને અમર્યાદિત અશુભતમ શીત-આદિ વેદનાન્ય અપાર કષ્ટોને ભોગવીને, ત્યાંની સ્થિતિને પૂર્ણ કરી ત્યાંથી

॥ मूलम् ॥

तए णं तीसे मियादेवीए सरीरे वेयणा पाउब्भूया,
उज्जला जाव जलंता । जप्पभिइं च णं मियापुत्ते दारए
मियादेवीए कुच्छिसि गब्भत्ताए उववन्ने तप्पभिइं च णं
मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स अणिट्ठा अकंता अप्पिया अम-
णुण्णा अमणामा यावि होत्था । तए णं तीसे मियादेवीए
अण्णया कयाइं पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जाग-
रमाणीए इमे अज्झत्थिए जाव समुप्पजित्था—एवं खलु अहं
विजयस्स खत्तियस्स पुर्विं इट्ठा कंता धिज्जा वेसासिया अणु-
मया आसी, जप्पभिइं च णं मम इमे गब्भे कुच्छिसि
गब्भत्ताए उववन्ने, तप्पभिइं च णं विजयस्स खत्तियस्स अहं
अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था, नेच्छइं णं
विजए खत्तिए मम नामं वा गोत्तं वा गिण्हित्तए, किमंग !
पुण दंसणं वा परिभोगं वा, तं सेयं खलु मम एयं गब्भं
बहूहिं साडणाहि य पाडणाहि य गालणाहि य मारणाहि य
साडित्तए वा ४, एवं संपेहेइ, संपेहित्ता बहूणि खारारण य
कडुयाणि य तूवराणि य गब्भसाडणाणि य खायमाणी य,
पीयमाणी य, इच्छइं तं गब्भं साडित्तए वा ४, नो चेव णं
से गब्भे सडइं वा ४ । तए णं सा मियादेवी जाहे नो
संचाएइं तं गब्भं साडित्तए वा ४, ताहे संता तंता परि-

से निकल कर इस मृगाग्राम नगर में विजय क्षत्रिय राजा के यहां
मृगादेवी की कुक्षि में पुत्ररूपसे उत्पन्न हुआ ॥ सू० १८॥

नीकणीने, आ मृगाग्राम नगरमां विजय क्षत्रिय राजने त्यां मृगादेवीनी कुक्षिमां-
इभमां पुत्ररूपे उत्पन्न थये—गर्भां आये। (सू० १८)

तंता अकामिया अस्सवसा तं गब्भं दुहं-दुहेणं परिवहइ ।
 तस्स णं दारगस्स गब्भगयस्स चैव अट्ठ नालीओ अब्भितर-
 प्पवहाओ, अट्ठ नालीओ बाहिरप्पवहाओ, अट्ठ पूयप्पवहाओ,
 अट्ठ सोणियप्पवहाओ, दुवे दुवे कण्ठंतरेसु, दुवे दुवे अञ्छि-
 तरेसु, दुवे दुवे नक्कंतरेसु, दुवे दुवे धमणिअंतरेसु, अभिक्खणं
 अंभिक्खणं पूयं च सोणियं च परिस्सवमाणीओ २ चैव चिट्ठंति ।

तस्स णं दारगस्स गब्भगयस्स चैव अग्गिए नामं वाही
 पाउब्भूए, जेणं से दारए जे आहारेइ, से णं खिप्पामेव
 विद्धंसमागच्छइ, पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ । तं
 ण य से पूयं च सोणियं च आहारेइ ।

तए णं सा मियादेवी अन्नया कयाइं नवण्हं मासाणं बहु-
 पडिपुण्णाणं दारगं पयाया जाइअंधं जाव आगिइमेत्तं ॥सू० १९॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं तीसे मियादेवीए’ ततः खलु तस्या
 मृगादेव्याः ‘सरीरे’ शरीरे=देहे ‘वेयणा’ वेदना=पीडा, ‘पाउब्भूया’ प्रादुर्भूता=
 समुत्पन्ना, सा वेदना कीदृशी ?-त्याह-‘उज्जला’ उज्ज्वला=उत्कटा, ‘जाव

‘तए णं तीसे०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ उस एकादि-जीव के गर्भमें आने के बाद ‘तीसे
 मियादेवीए’ उस मृगादेवी के ‘सरीरे’ शरीरमें ‘वेयणा’ अनेक वेदना-
 यें ‘पाउब्भूया’ उत्पन्न हुईं, जो वेदनार्यें ‘उज्जला जाव जलंती’ उज्ज्वल-
 महाविकट, विपुल-विशाल, कर्कश-कठोर, प्रगाढ-निबिड, चण्ड-उग्र-

‘तए णं तीसे’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते श्लेकादि लवना गर्भमां आव्या पथी ‘तीसे मिया-देवीए’
 ते मृगादेवीना ‘सरीरे’ शरीरमां ‘वेयणा’ वेदनाओ ‘पाउब्भूया’ उत्पन्न थध,
 ते वेदनाओ ‘उज्जला जाव जलंती’ उज्ज्वल-महाविकट, विपुल-विशाल, लारे

जलंता' यावत् ज्वलन्ती, अत्र यावच्छब्दादेवं द्रष्टव्यम्—'विउला, कक्कसा, पगाढा, चंडा, दुहा, तिन्वा, दुरहियासा' इति । तत्र—विपुला=महती, कर्कशा=कठोरा, प्रगाढा=निविडा—वेदनाया विरामाभावात् निरन्तरेत्यर्थः, चण्डा=उग्रा—भयावहेत्यर्थः, 'दुहा' दुःखा=दुःखोत्पादिका 'तिन्वा' तीव्रा=दुस्सहा—कष्टसह्येत्यर्थः 'दुरहियासा' दुरधिसहा=कदाचित् कष्टतरेण सहा, ज्वलन्ती=ज्वलन्तीव ज्वलन्ती—दाहं कुर्वतीव । 'जप्पमिइं च णं' यत्प्रभृति=यदारभ्य—यस्माद्विप्ला—दारभ्य च खलु 'मियापुत्ते दारए' मृगापुत्रो दारकः=मृगापुत्रनामकः पुत्रः, 'मियादेवीए कुच्छिंलि' मृगादेव्याः कुक्षौ 'गवभत्ताए उववन्ने' गर्भत्वेनोत्पन्नः=गर्भावस्थां प्राप्तः—गर्भे समागत इत्यर्थः, 'तप्पमिइं च णं' तत्प्रभृति=तदारभ्य—तस्माद्विप्लादारभ्य च खलु 'मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स' मृगादेवी विजयस्य क्षत्रियस्य राज्ञः, 'अणिट्ठा' अनिट्ठा=प्रतिकूला, 'अकंता' अकान्ता=अकमनीया—अमनोहरेत्यर्थः, 'अप्पिया' अप्रिया=द्वेष्या, 'अमणुण्णा' अमनोज्ञा=असुन्दरा, 'अमणामा' अमनोऽमा=अमनोगता=मनस्यनवस्थितेत्यर्थः, 'यावि' चापि 'होत्था' असवत्, गर्भधारणकालतः प्रभृति स्वपतिनाऽपमानिता जातेत्यर्थः ।

भयावह, दुःखोत्पादक, तीव्र—दुःसह कष्ट से सहन योग्य, दुरधिसह—अधिककष्ट से सहन करने योग्य और शरीरभरमें दाह उत्पन्न करने—वालीं थीं । तथा 'जप्पमिइं च णं' जिस दिन से लेकर 'मियादेवीए' मृगादेवी की 'कुच्छिंलि' कुक्षि में 'मियापुत्ते दारए' वह मृगापुत्र दारक 'गवभत्ताए उववन्ने' गर्भरूप से उत्पन्न हुआ 'तप्पमिइं च णं' उसी दिन से लगाकर 'मियादेवी' वह मृगादेवी 'विजयस्स खत्तियस्स' अपने पति विजय राजा के लिये 'अणिट्ठा, अकंता, अप्रिया, अमणुणा, अमणामा यावि होत्था' अनिष्ट—प्रतिकूल, अकमनीय—अमनोहर, अप्रिय—द्वेष्य, अमनोज्ञ—असुन्दर और अमनोज्ञ—मन में नहीं रहने योग्य—अनगमती बन गई ।

सणत, प्रगाढ—चंड—निजिड, उग्र—लयानक, दुःख उत्पन्न करनारी, तीव्र—दुस्सह कष्टथी सहन करवा योग्य. दुरधिसह—अधिक कष्टथीः सहन करवा योग्य अने आभा शरीरमां दाह उत्पन्न करनारी होती. 'जप्पमिइं च णं' ने द्विसथी 'मिया—देवीए' मृगादेवीनी कुक्षिमां—उदरमां 'मियापुत्ते दारए' मृगापुत्र दारक 'गवभत्ताए उववन्ने' गर्भरूपथी उत्पन्न थयो, 'तप्पमिइं च णं' ते द्विसथी आनंलीने 'सा मियादेवी' ते मृगादेवी 'विजयस्स खत्तियस्स' पति विजय क्षत्रिय भाटे 'अणिट्ठा, अकंता, अप्रिया, अमणुणा, अमणामा यावि होत्था' प्रतिकूल, अमनोहर,

‘तए णं तीसे मियादेवीए’ ततः खलु तस्या मृगादेव्याः, ‘अणया कयाइं’ अन्यदा=कदाचित् कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये ‘पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि’ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये—रात्रेः पूर्वे भागः पूर्वरात्रः, रात्रेरपरो भागः—अपररात्रः, तावेव—तदुभयमिलितो यः कालसमयः=कालरूपः समयः, मध्यरात्र इत्यर्थः, तस्मिन्, ‘अवरत्त’—इत्यत्र चार्षत्वादेकरेफलोपः ‘अपररात्र’—इतिच्छाया; ‘कुडुंवाजागरियाए’ ‘कुटुम्बजागरिकया=कुटुम्बार्थजागरणेन—कुटुम्बचिन्तया, ‘जागरमाणीए’ जाग्रत्याः=अजातनिद्रायाः, ‘इमे’ अयम् ‘अज्झत्थिए’ आध्यात्मिकः=आत्मविषयः ‘जाव समुप्पज्जित्था’ यावत् संकल्पो=विचारः समुदपघत—‘एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुव्वि इद्दा’ एवं खलु अहं विजयस्य क्षत्रियस्य पूर्वमिश्रा, ‘कंता’ कान्ता, ‘धिज्जा’ ध्येया=चिन्तनीया, ‘वेसासिया’ विश्वासिता—विश्वासः संजातोऽस्यामिति तथा, विश्वासपात्रमित्यर्थः, ‘अणुमया’ अनुमता=संमता ‘आसी’ आसम्, ‘जं पमिइं च णं मम इमे गव्वे’ यत्प्रभृति च खलु समायं गर्भः, ‘कुच्छिसि’ कुक्षौ=उदरे ‘गव्वत्ताए उववन्ने’ गर्भत्वे-

‘तए णं तीसे मियादेवीए अणया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंवाजागरियं जागरमाणीए’ कुछ समय पश्चात् एक दिन रात्रि के पूर्वभाग और अपरभाग से मिलित समय में—मध्यरात्रि में—वह मृगादेवी कुटुम्ब की चिन्ता से जग रही थी उस समय ‘अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था’ उसके निज मन में, चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित और मनोगत ऐसा विचार उत्पन्न हुआ कि—‘एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुव्वि इद्दा कंता धिज्जा वेसासिया अणुमया आसी’ मैं अपने पति विजय राजा के लिये पहिले, इष्ट, कान्त, मनोज्ञ, ध्येय-चिन्तनीय, विश्वासपात्र और संमत थी, परन्तु ‘जण्णमिइं च णं मम

अप्रिय, अमनोज्ञ—असुन्दर अने अणुगमती गनी गर्भ।

‘तए णं तीसे मियादेवीए अणया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंवाजागरियं जागरमाणीए’ डेटलाक समय पछी ओक द्विस रात्रीना पूर्वभाग अने अपरभागथी मिश्रित समयमां ओटवे मध्यरात्रिमां ते मृगादेवी, कुटुम्बनी चिन्ताथी जगरी रही હતી, ते समये ‘इमे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था’ तेना मनमां चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित अने मनोगत विचारो उत्पन्न થયા કે— ‘एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुव्वि इद्दा, कंता, धिज्जा वेसासिया, अणुमया आसी’ હું મારા પતિ વિજયરાજાને પ્રથમ ઇષ્ટ, બહાલી, કાંત, સુંદર, મનજ્ઞ—મનહરુ કરનારી, ધ્યેય-ચિન્તનીય અને વિશ્વાસપાત્ર તથા માનીતી હતી; પરંતુ

नोत्पन्नः, 'तं पभिं च णं विजयस्स खत्तियस्स अहं अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था' तत्पभृति च खलु विजयस्य क्षत्रियस्याहमनिष्ठा यावत् अमनोऽमा=अमनोगता जाता चाप्यभवम् । 'नेच्छइ णं विजए खत्तिए' नेच्छति खलु विजयः क्षत्रियो राजा 'मम नामं वा गोत्तं वा' मम नाम वा गोत्रं वा 'गिण्हित्तए' ग्रहीतुम्, 'किमंग पुण दंसणं वा परिभोगं वा करित्तए' किमङ्ग ! पुनर्दर्शनं वा परिभोगं वा कर्तुमिति, 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेयं' श्रेयः खलु 'मम एयं गव्भं' मम एतं गर्भं 'बहूहि' बह्वीभिः 'साडणाहि य' शाट-नाभिश्च=गर्भस्य खण्डशः करणेन विनाशनैश्च, 'पाडणाहि य' पातनाभिश्च 'गालणाहि य' गालनाभिश्च 'मारणाहि य' मारणाभिश्च 'साडित्तए वा ४'

इमे गव्भे कुच्छिसि गव्भत्ताए उववन्ने ' जिस दिन से मेरी कुक्षि में यह जीव आया है 'तप्पभिं च णं विजयस्स खत्तियस्स अहं अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था' उसी दिन से लेकर मैं अपने पति के लिये अनिष्ट, अक्रान्त, अप्रिय, अमनोज्ञ और अमनोगत हो गई हूँ । 'नेच्छइ णं विजए खत्तिए मम नामं वा गोत्तं वा गिण्हित्तए, किमंग ! पुण दंसणं वा परिभोगं वा, तं सेयं खलु मम एयं गव्भं बहूहि साडणाहि य पाडणाहि य गालणाहि य मारणाहि य, साडित्तए वा ४ एवं संपेहेइ' अरे ! क्या कहूं !, प्राणनाथ तो मेरे नाम और गोत्र को भी लेने में लज्जित होते हैं, तो फिर उनकी मुझे देखने की और परिभोग की तो पात ही क्या है ?, अतः अब इसी में मेरी भलाई है कि-मैं इस गर्भ को विनाश करनेवाले प्रयोगों द्वारा खण्ड खण्ड

'जप्पभिं च णं मम इमे गव्भे कुच्छिसि गव्भत्ताए उववन्ने' ७ दिवसथी मारा गर्भमां आ एव आव्हे छे 'तप्पभिं च णं विजयस्स खत्तियस्स अहं अणिट्ठा जाव अमणामा जाया यावि होत्था' ते दिवसथी हुं मारा पति विजयरत्नने अनिष्ट, अक्रान्त, अप्रिय अने अणुभानीती थछ गछ छुं. 'नेच्छइ णं विजए खत्तिए मम नामं वा गोत्तं वा गिण्हित्तए, किमंग ! पुण दंसणं वा परिभोगं वा, तं सेयं खलु मम एयं गव्भं बहूहि साडणाहि य पाडणाहि य गालणाहि य मारणाहि य साडित्तए वा ४ एवं संपेहेइ' अरे ! शुं कहुं ! मारा प्राणुनाथने तो मारुं नाम अने मारा गोत्रनु नाम देवासां पणु लल्ल आवे छे, तो पछी नेवानी के परिभोगनी वातज् कयां रही ?, मारे भाटे जस जेज् मारुं सारे छे के-आ गर्भना विनाश थाय तेवा प्रयोगे द्वारा जेना दुकडे दुकडा करी नाथुं, गर्भ गणी जाय तेवा उपाये द्वारा गाणी नाथुं,

तत्र षोडशसु नाडीषु 'अट् पूयप्पवहा, अष्टौ पूयप्रवहाः, 'अट् सोणियप्पवहा' अष्टौ शोणितप्रवहा इति । केन प्रकारेण ता अष्टाष्टसंख्यका इति जिज्ञासाया-
माह- 'दुवे दुवे' इत्यादि । 'दुवे दुवे' द्वे द्वे=द्वे पूयप्रवहे द्वे शोणितप्रवहे
'कर्णांतरेसु' कर्णान्तरयोः=श्रोत्ररन्ध्रयोः, 'दुवे दुवे' द्वे द्वे 'अच्छित्तरेसु' अक्ष्य-
न्तरयोः, 'दुवे दुवे नक्कंतरेसु' द्वे द्वे नासान्तरयोः 'दुवे दुवे' द्वे द्वे=द्वे पूय-
प्रवहे, द्वे शोणितप्रवहे 'धमणिअंतरेसु' धमन्यन्तरेषु=हृदयकोष्ठकान्तर्वर्तिनाडी-
मध्येषु, 'अभिक्खणं अभिक्खणं' अभीक्ष्णमभीक्ष्णं=पुनः पुनः 'पूयं च सोणियं च'
पूयं च शोणितं च 'परिस्सवमाणीओर चैव' परिस्सवन्त्यः२ एव=वहन्त्यः२ एव
'चिद्धंति' तिष्ठन्ति ।

'तस्स णं दारगस्स गम्भगयस्स चैव' तस्य खलु दारकस्य गर्भगतस्यैव
'अग्निए नामं वाही' अग्निकनामको व्याधिः=भस्मकनामको वातजनितो रोग-
विशेषः 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः । अग्निकव्याधेः स्वभावमाह- 'जेणं से' इत्यादि ।

शरीर से बाहिर पीप आदि को । इस प्रकार ये सोलह नाडियां जो
शरीर के भीतर और बाहर रुधिर एवं पीप आदि अपवित्र और
अशुचि द्रवरूप रस को बहाती थीं, उनमें से दो दो नाडियां कानों
के दोनों रन्ध्रों में, दो दो आंखों के भीतर में, दो दो
नाक के नथनों के भीतर में और दो दो हृदयकोष्ठ के भीतर
रही हुई नाडियों के बीच में निरन्तर चार२ पीप और शोणित
को बाहर और भीतर बहाती रहती थीं । 'तस्स णं दारगस्स
गम्भगयस्स चैव अग्निए नामं वाही पाउब्भूए, जेणं से दारए जे आहारेइ से
णं खिप्पामेव विद्धंसमागच्छइ, पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ' तथा
गर्भ में रहे हुए ही इस मृगापुत्र का वहीं पर एक भस्मक व्याधि भी
उत्पन्न हो चुकी थी, जिससे जो कुछ भी यह माता के द्वारा खाये हुए

आ प्रभावे सोऽण नाडीओ शरीरनी अंदर अने षडार दोही अने पइ आदि
अपवित्र प्रवाहीइय रस्सने बडेवरावती हती, तेभांथी भे भे नाडीओ जानना अन्ने
छिद्रोभां, भे भे नाडीओ नेत्रनी अंदर, भे भे नाकना नस्कोराभां, भे भे नाडी हृदयना
डोहानी अंदर रहेही नाडीओना पचभां निरंतर बारवार पइ अने रुधिरने
षडार अने अंदर बडेवरावती हती. 'तस्स णं दारगस्स गम्भगयस्स चैव अग्निए
नाम वाही पाउब्भूए, जणं से दारए जे आहारेइ, से णं खिप्पामेव विद्धंस-
मागच्छइ, पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणमइ' तथा गर्भभां रहेला ते
मृगापुत्रने अेक भस्मक नामनेा रोग पषु उत्पन्न थइ चुक्यो हतो, तेथी तेनी माता

‘जेणं से दारए जे आहारेइ’ येन व्याधिना स दारकः यत् खलु आहारयति,
‘से णं खिप्पामेव विद्धंसमागच्छइ’ तत् खलु क्षिप्रमेव विध्वंसमागच्छति=परिणामा-
न्तरं प्राप्नोति, तदेवाह—‘पूयत्ताए’ इत्यादि । ‘पूयत्ताए सोणियत्ताए च परिणमइ’
पूयतया शोणिततया च परिणमति । ‘तं पि य’ तदपि च ‘से’ सः=दारकः, ‘पूयं च
सोणियं च आहारेइ’ पूयं च शोणितं च आहारयति ।

‘तए णं सा मियादेवी’ ततः खलु सा मृगादेवी ‘अण्णया कयइ’ अन्यदा
कदाचित् ‘नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं’ नवानां मासानां बहुप्रतिपूर्णाणां ‘दारगं’
दारकं=पुत्रं, ‘पयाया’ प्रजाता=प्रजनितवती । कीदृशं दारकमित्याह—‘जाइअंधं’
जात्यन्धम्—जन्मकालादारभ्यान्धं=नेत्रहीनम्, ‘जाव’ यावत्—इह यावत्करणात्
‘जाइमूयं’ जातिमूकम् इत्यादि बोध्यम्, ‘आगिइमेत्तं’ आकृतिमात्रम्=अङ्गोपा-
ङ्गानाम् आकारमात्रधारिणम् ॥ सू० १९ ॥

आहार आदि को लेता था वह शीघ्र ही भस्म हो जाता, और पीप
तथा रुधिर के रूप में परिणत हो जाता । ‘तं पि य से पूयं च सोणियं
च आहारेइ’ उस पीप और रुधिरको भी यह खा जाता । ‘तए णं
सा मियादेवी अण्णया कयाइ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारगं पयाया
जाइअंधं जाव आगिइमेत्तं’ मृगादेवी के जब गर्भ के नौ माह के पूरे
दिन निकल चुके तब उसके इस पुत्र का जन्म हुआ, जो जन्म से ही
अंधा और मूंगा आदि था । इसके कोई भी अंग और उपांग पूर्ण
नहीं थे; किन्तु उन सबकी केवल आकृति-मात्र ही थी ।

भावार्थ—मृगापुत्र के अशुभ कर्मों की अतिशय प्रबलता
प्रकट करते हुए सूत्रकार कहते हैं कि—जब से यह गर्भ में आया

द्वारा आधेन जोराकमांधी ने झंझ आहार ते मृगापुत्र देतो હતો ते તુરત જ
ળણીને ભસ્મ થઈ જતો હતો, અને પછી તથા રુધિરના રૂપમાં પરિણત પણ
ધઈ જતો હતો, ‘તં પિ ય સે પૂયં ચ સોણિયં ચ આહારેइ’ તેને પણ તે ખાઈ
જતો હતો. ‘તए णं सा मियादेवी अण्णया कयाइ नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं
दारगं पयाया जाइअंधं जाव आगिइमेत्तं’ मृगादेवीने न्यारे गर्भने नव
मासना पूरा દિવસ થયા ત્યારે તેને એક પુત્રનો જન્મ થયો, તે જન્મથીજ
આંધળો અને મૂંગો હતો, તેનું કેઈ પણ અંગ-ઉપાંગ પૂરું ન હતું, પરંતુ તે
તે તમામની આકૃતિ માત્ર જ હતી.

ભાવાર્થ—મૃગાપુત્રના અશુભ કર્મોની પ્રબળતા પ્રગટ કરતાં સૂત્રકાર કહે છે
છે કે :—ન્યારથી તે ગર્ભમાં આવ્યો હતો તે સમયથી તેને સુખ મળ્યું ન હતું,

था तभी से इसे सुख नहीं मिला, और इसके निमित्त से विचारी माताको भी सुख नहीं मिला। इस अभागे के गर्भ में आते ही माता को अनेक प्रकार के शारीरिक और मानसिक असह्य दुःखों को भोगना पड़ा। अपने पति के लिये यह गर्भावस्था के पहिले जितनी प्राणों से भी अधिक प्रिय आदि रूप में थी, गर्भ रहने पर वह उतनी ही अपने पति के लिये अप्रिय और अनगमती बन गई। इसके पति की तो इसके ऊपर यहां तक उपेक्षावृत्ति हो गई कि इसका नाम लेना भी उसको नहीं गमता। हर तरह से पति द्वारा उपेक्षित हुई उसने, एक दिन जब कि वह कुटुम्ब की चिन्ता से अत्यंत व्यथित होने की वजह से मध्यरात्रि तक में भी निद्रा से वंचित हो रही थी, इस अपने पति की उपेक्षा का मूल कारण एकमात्र गर्भ ही निश्चित किया। उसने उस गर्भ को नष्ट-विनष्ट आदि करने के लिये अनेक गर्भविध्वंसक क्षार आदि ओषधियों का और अन्य उपायों का आश्रय लिया, परन्तु फिर भी वह नष्ट न हुआ और न मिरा, न गला और न मरा ही। जब उसका कोई उपाय और वश न चला तब उसने किसी तरह से घड़ी उपेक्षा और दुःखित चित्तवृत्ति से उसे वहन किया।

तेमज तेना निमित्तथी गिचारी तेनी माताने पण सुभ मज्जुं न डतुं. એ અભાગી જીવ ગર્ભમાં આવતાં જ માતાને અનેક પ્રકારની શારીરિક અને માનસિક અસહ્ય પીડા-દુઃખ વગેરે ભોગવવું પડ્યું. ગર્ભાવસ્થા પહેલાં પોતાના પતિને તે જે પ્રમાણે પ્રાણુથી અધિક પ્રિય આદિ રૂપમાં હતી, તે બાળક ગર્ભમાં આવ્યા પછી તે મૃગાદેવી પોતાના પતિને તેટલી વહાલી ન રહી; પરન્તુ ઉલટી અપ્રિય અને અણગમતી બની ગઈ. તેના ઉપર તેના પતિને એટલે સુધી અણગમો અને ઉપેક્ષાવૃત્તિ થઈ ગઈ કે તેણે તેણીનું નામ લેવું પણ ગમતું નહિ. દરેક રીતે પતિદ્વારા ઉપેક્ષિત થયેલી તેને, એક દિવસ કુટુંબની ચિન્તાથી બહુજ દુઃખિત થવાના કારણે અર્ધરાત્રિ સુધીમાં પણ નિદ્રા ન આવી, ત્યારે તેણે પોતાની તરફ પોતાના પતિની ઉપેક્ષાનું મૂળ કારણ એક માત્ર આ ગર્ભજ છે, એ પ્રમાણે નિશ્ચય કર્યો. પછી તેણે તે ગર્ભને નાશ આદિ કરવા માટે અનેક પ્રકારના ગર્ભનાશ કરનારા ક્ષાર આદિ ઔષધોનો અને ઉપાયોનો આશ્રય લીધો. પરન્તુ તે ગર્ભનાશ પામ્યો નહિ તેમજ ગર્ભપાત પણ થયો નહિ, ત્યારે તેનો કેઈ પણ ઉપાય આદ્યો નહિ ત્યારે તે વાતની ઉપેક્ષા કરીને બહુજ દુઃખ પામીને તેણી ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી.

गर्भ-अवस्था में ही इस बालक की १६ नाडियाँ रात और दिन खून और पीप की धाराएँ बहाती रहतीं। इनमें ८ नाडियाँ तो शरीर के भीतर खून आदि बहातीं और ८ नाडियाँ शरीर के बहार पीप आदि बहातीं। इस प्रकार जो ८ नाडियाँ रक्त को और ८ नाडियाँ पीप को बहाने वाली थीं, इनमें से २-२ खून और पीपको बहाने वाली नाडियों का स्त्राव कानों के भीतर और बाहर था, २-२ का आंखों के भीतर और बाहर, २-२ का नासिका के भीतर और बाहर, और २-२ का हृदयकोष्ठ के भीतर और बाहर था। इस पुण्यहीन अभाग्ये गर्भ के दुःखों का अन्त नहीं था। इसके एक और भयंकर, अनिष्ट व्याधि थी, जिसके कारण इसके आहार किये हुए भोजन का स्वादे ही पचन हो जाता था और यह भूखे का भूखा ही बना रहता था। इस व्याधि का नाम भस्मक व्याधि है। इसमें खाया हुआ भोजनादि पदार्थ पेटमें पहुँचते ही भस्म हो जाता है, क्षुधा की निवृत्ति एक क्षण के लिये भी नहीं होती है, यही दशा इस गर्भस्थ बालककी थी। खाये हुए भोजन का परिपाक रुधिर और पीप के ही रूपमें होता था, उसे भी यह खा जाता था अपने नौ माह की पूरी स्थिति पूर्ण कर यह मृगादेवी की कुक्षि से जन्मा, और जन्म से ही

गर्भावस्थामांज आ पाण्डनी १६ नाडीयो रात्रि अने द्विस रुधिर अने पड़नी धारायो वडेवरावनी रહેती. तेमांथी आठ नाडीयो ते शरीरनी अंदर रुधिरने वडेवरावती अने आठ नाडीयो शरीरनी गडार पड़ने वडेवरावती. आ प्रमाणे ने आठ नाडीयो रुधिर अने पड़ने वडेवरावती હતી तेमांथી બે બે રુધિર અને પડને વડેવરાવતી નાડીઓનો સ્ત્રાવ કાનોની અંદર અને ગહાર હતો, બે બે નો નેત્રમાં તથા નેત્રની ગહાર, બે બે નો નાસિકાની અંદર અને ગહાર, અને બે બે નો હृદયના કોઠાની અંદર અને ગહાર હતો. આ પુણ્યહીન અभागી गर्भने दुःखનો छेડો ન હતો. તેને ખીજી પણ એક અનિષ્ટ ભયંકર વ્યાધિ હતી. તેના કારણથી તેનું ખાધેલું ભોજન ખાવાની સાથેજ પાચન થઇ જતું હતું, તેથી ભૂખ્યો ભૂખ્યો થઇ રહેતો હતો. આ વ્યાધિ-રોગનું નામ ભસ્મક રોગ હતું. આ રોગમાં ખાધેલો જોરાક પેટમાં જતાંજ ભસ્મ થઇ જાય છે. તેથી क्षुधा-ભૂખ એક ક્ષણ માત્ર પણ મટતી નહિ. આવી દશા આ ગર્ભમાં રહેલા પાણકની હતી. ખાધેલા જોરાકનો પરિપાક રુધિર અને પડના રૂપમાં થતો હતો, તેને પણ આ મૂકતો નહિ, એટલે કે ખાઇ જતો હતો. પોતાના નવ માસની સ્થિતિ પૂરી કરીને તે

॥ મૂલમ્ ॥

તણ પં સા મિયાદેવી તં દારગં હુંડં અંધરૂવં પાસડ, પાસિત્તા મીયા તત્થા ઉવિગ્ગા સંજાયમયા અમ્મધાઈં સદા-
વેડ, સદાવિત્તા એવં વયાસી-ગચ્છ પં દેવાણુપ્પિયા ! તુમં
એયં દારગં એગંતે ઉક્કુરુડિયાણે ઉજ્જાહિ । તણ પં સા અમ્મ-
ધાઈં મિયાદેવીણે તહત્તિ એયમટ્ટં પડિસુણેડ, પડિસુણિત્તા જેણેવ
વિજણે સ્વત્તિણે તેણેવ ઉવાગચ્છડ, ઉવાગચ્છિત્તા કરયલપરિગ-
હિયં સિરસાવત્તં મત્થણે અંજલિં કટ્ટુ એવં વયાસી-એવં સ્વલુ
સામી ! મિયાદેવી નવણં માસાણં જાવ આગિડમેત્તં । તણ
પં સા મિયાદેવી તં હુંડં અંધરૂવં પાસડ, પાસિત્તા મીયા
તત્થા ઉવિગ્ગા સંજાયમયા મમં સદાવેડ, સદાવિત્તા એવં
વયાસી-ગચ્છ પં તુમં દેવાણુપ્પિયા ! એયં દારગં એગંતે ઉક્કુ-
રુડિયાણે ઉજ્જાહિ, તં સંદિસહ પં સામી ! તં દારગં અહં
એગંતે ઉજ્જામિ, ઉદાહુ મા ! । તણ પં સે વિજણે સ્વત્તિણે
તીસે અમ્માધાઈંણે અંતિણે એયમટ્ટં સોચ્ચા તહેવ સંમંતે ઉટ્ટાણે
ઉટ્ટેડ, ઉટ્ટિત્તા જેણેવ મિયાદેવી તેણેવ ઉવાગચ્છડ, ઉવાગ-
ચ્છિત્તા મિયાદેવિં એવં વયાસી-દેવાણુપ્પિયા ! તુમ્હં પઢમે
ગઢમે, તં જડ પં તુમં એયં એગંતે ઉક્કુરુડિયાણે ઉજ્જાસિ,
તઓ પં તુમ્હં પયા નો થિરા મવિસ્સડ । તો પં તુમં એયં

અંધા ઓર ગૂંગા, આદિ હુઆ । કિસી મી અંગ ઓર ઉપાંગ કી
પૂર્તિ હસકે નહીં થી, કિન્તુ યહ કેવલ ઉન સવકી આકૃતિમાત્ર સે
હી યુક્ત થા ॥ સૂ. ૧૦. ॥

મૃગાદેવીના ઉદન્તી જન્મ પામ્યો, અને જન્મથીજ તે આંધળો અને મૂંઝો હતો. તેને
કેઇ પણ અંગ કે ઉપાંગની પૂર્તિ ન હતી, પરન્તુ તેની આકૃતિમાત્ર હતી. (સૂ. ૧૬)

दारुणं रहस्सियगंसि भूमिघरंसि रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडि-
जागरमाणीं विहराहि, तो णं तुम्हं पया थिरा भविस्सइ ।

तए णं सा मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स तहत्ति
एयमइं विणएणं पडिसुणेइ, पडिसुणित्ता तं दारुणं रहस्सि-
यंसि भूमिघरंसि रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडिजागरमाणीं
विहरइ । एवं खलु गोयमा ! मियापुत्ते दारए पुरा पुराणाणं
जाव पच्चणुवभवमाणे विहरइ ॥ सू० २० ॥

टीका

‘तए णं इत्यादि । ‘तए णं सा मियादेवी तं दारुणं’ ततः खलु सा
मृगादेवी तं दारुणं ‘हुंडं’ हुण्डय्=अव्यवस्थिताङ्गावयवं-सर्वावयवप्रमाणविकल-
संस्थानेन युक्तमित्यर्थः, ‘अंधरूवं’ अन्धरूपं ‘पासइ’ पश्यति, ‘पासित्ता’ दृष्ट्वा
‘भीया’ भीता=भययुक्ता भयजनकविकृताकारदर्शनात् ‘तत्था’ त्रस्ता=त्रासमुपगता,
‘अयमस्माकं कीदृशमशुभं विधास्यती’ति-चिन्तनात्, ‘उव्विग्गा’ उद्विग्ना=व्याकुला-

‘तए णं सा’ इत्यादि ।

‘तए णं’ बालक के जन्म होनेके पश्चात् ‘सा मियादेवी’ उस
मृगादेवीने ‘हुंडं’ हुण्डक-स्वास आकार से रहित एवं समस्त
अवयवों के प्रमाण से शून्य संस्थानवाला, तथा ‘अंधरूवं’ अन्धरूप
‘तं दारुणं’ उस पुत्र को ‘पासइ’ देखा, ‘पासित्ता’ देखते ही
यह इस विचार से कि-“यह हमारा क्या अनिष्ट करेगा?”
‘भीया, तत्था, उव्विग्गा, संजायभया’ अत्यंत डर गई एवं त्रस्त हुई,
उद्विग्ना-व्याकुल हुई, तथा भय से उसका शरीर कांपने लग गया ।
पश्चात् ‘अम्मघाई’ धाय माता को ‘सदावेइ’ बुलाया, ‘सदावित्ता’

‘तए णं सा.’ इत्यादि.

‘तए णं’ आगकने जन्म तथा पछी ‘सा मियादेवी’ ते मृगादेवीये
‘हुंडं’ हुंड-आस आकाररहित ओरके के तमाभ अवयवोनां प्रमाणुथी शून्य संस्थान
वाणा, तथा ‘अंधरूवं’ अंधरूप ‘तं दारुणं’ ते पुत्रने ‘पासइ’ ओथे, ‘पासित्ता’
देखतांज ते “ओ विचारथी के आ अमाइं केवुं अनिष्ट करेथे” ‘भीया तत्था
उव्विग्गा संजायभया’ अहुंज लय पाभी गइ, अने पीडित थइ, व्याकुण पण थइ, तथा
लय वडे तेनुं शरीर कंपवा लाग्थुं, पछी ‘अम्मघाई’ धाय माताने ‘सदावेइ’

कम्पमानहृदयेत्यर्थः, 'संजायभया' संजातभया=भयजनितकम्पेन प्रचलितगात्रा,
 'अम्मधाई' अम्बाधात्री 'सदावेइ' शब्दयति=आह्वयति, 'सदावित्ता' शब्दयित्वा
 'एवं वयासी' एवमवादीत्- 'गच्छ णं देवाणुप्पिया ! तुमं एयं दारगं एगंते'
 गच्छ खलु हे देवानुप्रिये ! त्वमेतं दारकमेकान्ते=निर्जने, 'उक्कुरुडियाए'
 'उत्कुरुटिकायाम्=कचवरनिक्षेपस्थाने 'उज्झाहि' उज्झ=उत्सृज-क्षिपेत्यर्थः ।
 'तए णं सा' ततः खलु सा 'अम्मधाई' अम्बाधात्री 'मियादेवीए' भृगादेव्याः
 'तहत्ति' तथाऽस्तु-इत्युक्त्वा 'एयमट्टं' एतमर्थं 'पडिसुणेइ' प्रतिशृणोति=स्वी-
 करोति, 'पडिसुणित्ता जेणेव विजए खत्तिए, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता'
 प्रतिश्रुत्य यत्रैव विजयः क्षत्रियः, तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'करयलपरिग्गहियं
 सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी' करतलपरिगृहीतं शिरसावर्तं मस्त-
 केऽञ्जलिं कृत्वा एवमवादीत्- 'एवं खलु सामी !' एवं खलु हे स्वामिन !

बुलाकर 'एवं वयासी' उसने ऐसा कहा कि- 'देवाणुप्पिया ! गच्छ णं
 तुमं' हे देवानुप्रिये ! तुम शीघ्र जाओ, और 'एयं दारगं एगंते उक्कुरु-
 डियाए' इस बालक को ले जाकर किसी एकान्त स्थान में उकुरडी-
 कचरे के पुंजमें 'उज्झाहि' डाल आओ । 'तए णं सा अम्मधाई' भृगा-
 देवी के इस प्रकार के कहे हुए वचनों को सुनकर वह धायमाता
 'तहत्ति' 'तथास्तु' ऐसा कहकर, 'मियादेवीए एयमट्टं पडिसुणेइ' भृगादेवी
 के कथित अभिप्राय को स्वीकृत किया, 'पडिसुणित्ता' स्वीकृत कर
 'जेणेव विजए खत्तिए तेणेव उवागच्छइ' वह फिर जहाँ पर विजय क्षत्रिय
 थे वहाँ पर आई, 'उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए
 अंजलिं कट्टु एवं वयासी' आकर उसने दोनों हाथ जोड़ मस्तक पर

गोलावी, 'सदावित्ता' गोलावीने 'एवं वयासी' तेने आ प्रभाणु छलुं के:- 'देवा-
 णुप्पिया गच्छ णं तुमं' हे देवानुप्रिये ! तमे नदही नओ, अने 'एयं दारगं
 एगंते उक्कुरुडियाए' आ नण्डने दई नदने कौं पणु अकान्त स्थानमां उडरडा
 के कयराना ढगलामां 'उज्झाहि' नाणी आवो. 'तए णं सा अम्मधाई' भृगा-
 देवीनां आ प्रडरनां छेलां वयनोने मांणोने धायमाता 'तहत्ति' तथास्तु (तमे
 छलुं ते प्रभाणु करीश) - अ प्रभाणु छलीने, 'मियादेवीए एयमट्टं पडिसुणेइ'
 भृगादेवीनां छेलां अलिप्रायने स्वीकार कर्यो, 'पडिसुणित्ता' स्वीकार करीने 'जेणेव
 विजए खत्तिए तेणेव उवागच्छइ' ते पछी न्यां विजय क्षत्रिय हुता त्यां आवी
 'उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी'
 आवीने तोणु नने हाथ नेडी साथ पर अंजली करीने आ प्रभाणु निवेदन कर्युं-

‘मियादेवी नवण्हं मासाणं जाव’ मृगादेवी नवानां मासानां यावत्, अत्र यावच्छ-
ब्देनैवं द्रष्टव्यम्—बहुप्रतिपूर्णानां दारकं प्रजनितवती जात्यन्धं यावत् अङ्गोपाङ्गा-
नाम् ‘आग्निमेत्तं’ आकृतिमात्रम् । ‘तए णं सा मियादेवी तं हुंडं अंधरुवं पासइ’
ततः खलु सा मृगादेवी तं हुण्डमन्धरूपं पश्यति, ‘पासित्ता भीया तत्था
उव्विग्गा संजायभया ममं सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी’ दृष्ट्वा भीता वस्ता
उद्विग्ना संजातभया मां शब्दयति, शब्दयित्वा एवमवादीत्—‘गच्छ णं तुमं
देवाणुप्पियां !’ गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! ‘एयं दारगं एगंते उक्कुरुडियाए’
एतं दारकमेकान्ते उत्कुरुटिकायां=कचवरस्थाने, ‘उज्झाहि’ उज्झ=क्षिप, ‘तं’
तत्=तस्मात् ‘संदिसह णं सामी’ संदिशत खलु यूयं हे स्वामिन् ! ‘तं दारगं

अञ्जलि करके इस प्रकार निवेदन किया—‘सामी’ हे स्वामिन् !
‘मियादेवी नवण्हं मासाणं जाव आग्निमेत्तं’ मृगादेवी के नौ मास के पूर्ण
समय होने पर पुत्र प्रसव हुआ है, वह जन्मान्ध और जन्मान्धरूप
है, एवं जिसके कोई भी अंग और उपांग पूर्ण नहीं है, सिर्फ उन
सबकी उसमें आकृतिमात्र ही है । ‘तए णं सा मियादेवी तं हुंडं अंधरुवं
पासइ पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा, संजायभया मम सदावेइ’ जब मृगादेवीने
उस हुण्डक और अंधरूप बालक को देखा तो देखते ही बहुत कुछ
डर गई, चित्तमें विशेष उद्विग्न हुई, एवं मारे भयके उसके समस्त
शरीर में कपकपी छूटने लगी । ऐसी हालत में उसने मुझे बुलाया
और ‘सदावित्ता एवं वयासी’ बुलाकर इस प्रकार कहने लगी कि—
‘देवाणुप्पिया’ हे देवानुप्रिये ! ‘तुमं णं गच्छ’ तुम जाओ, और ‘एयं
दारगं एगंते उक्कुरुडियाए उज्झाहि’ इस बालक को किसी एकांत

‘सामी !’ हे स्वामिन् ! ‘मियादेवी नवण्हं मासाणं जाव आग्निमेत्तं’ मृगादेवीने नव
मासने। समय पूरा धतां पुत्रने। जन्म थये। छे, ते जन्मांध अने जन्मांधरूप छे, ओटवे। के
तेने। को। थण् अंग अने उपांग पूर्ण नथी, केवण ते सर्वनी तेनामां आकृतिमात्र न छे.
‘तए णं सा मियादेवी तं हुंडं अंधरुवं पासइ पासित्ता भीया तत्था उव्विग्गा
संजायभया ममं सदावेइ’ न्यारे मृगादेवीअे ते हुंडक अने अंधरूप जाणकने जेथे,
तथा जेतांनी साथे। ते भड्डे। ररी गछे. चित्तमां विशेषथे उद्वेग पाभी अने
भयना करणे तेना शरीरमां कपारी छूटी. आवी हालतमां तेणे मने ओलावी अने
‘सदावित्ता’ ओलावीने ‘एवं वयासी’ आ प्रभाणे छेवा लागी के ‘देवाणुप्पिया’
हे देवानुप्रिये ! ‘तुमं णं गच्छ’ तमे जाओ अने ‘एयं दारगं एगंते उक्कुरु-
डियाए उज्झाहि’ आ जाणकने को। ओकांत स्थानमां उकरा।मां के क्यरा।मां नाभी

પ્રતિશ્રુત્ય=સ્વીકૃત્ય 'તં દારણં રહસિયંસિ ભૂમિઘરંસિ રહસિણં ભક્તપાણેણં પઢિજાગરમાણી ૨ વિહરહ' તં દારકં રહસિકે ભૂમિઘરે રહસિકેન ભક્તપા-
નેન પ્રતિજાગ્રતી ૨=પાલયન્તી ૨ વિહરતિ ।

‘એવં સ્વલુ ગોયમા!’ એવં સ્વલુ હે ગૌતમ ! ‘મિયાપુત્તે દારણ’
મૃગાપુત્રો દારકઃ ‘પુરા પોરાણાણં’ પુરા=પૂર્વકાલે કૃતાનામિતિ ભાવઃ, અત એવ
પુરાણાનાં=ચિરન્તનાનાં ‘જાવ પચ્છણુભવમાણે’ યાવત્ પ્રત્યનુભવન્ અત્ર યાત્ર-
ચ્છલ્લદેન ‘દુચ્છિણ્ણાણાં દુપ્પલિકંતાણં અશુભાણં પાવાણં કઢાણં કમ્માણં પાવણં
ફલવિત્તિવિસેસં’ इति, અત્રત્યત્રયોદશસૂત્રગતઃ પાઠોઽનુસન્ધેયઃ । દુશ્ચીર્ણાનાં
દુષ્પ્રતિક્રાન્તાનામશુભાનાં પાપાનાં કૃતાનાં કર્મણાં પાપકં ફલવૃત્તિવિશેષં પ્રત્યનુભવન્
વિહરતીત્યન્વયઃ ॥ સૂ૦ ૨૦ ॥

રહસિયંસિ ભૂમિઘરંસિ રહસિણં ભક્તપાણેણં પઢિજાગરમાણી ૨ વિહરહ’
સ્વીકાર કરેલો બાલકને એકાન્ત શુભરૂપ મોહરે મેં રાખીને,
પ્રચ્છન્નરૂપ સે દિયે ગયે ભોજન ઓર પાન સે ઉસકા પાલન-પોષણ
કરને લગી । ‘એવં સ્વલુ ગોયમા! મિયાપુત્તે દારણ પુરા પોરાણાણં જાવ
પચ્છણુભવમાણે વિહરહ’ હસ પ્રકાર હે ગૌતમ ! મૃગાપુત્ર દારક પૂર્વકાલીન
અત એવ ચિરન્તન ઓર દુશ્ચીર્ણ- અશુભતમ સ્વોદે અધ્યવસાયો સે
ઉપાર્જિત તથા આલોચના આદિ શુદ્ધિ સે અનિવર્તિત-દૂર નહીં
કિયે ગયે એસે અશુભ અપને કિયે હુણે પાપકર્મોં કા અશાતારૂપ
અશુભ ફલ ભોગ રહા હૈ ।

ભાવાર્થ—હસ બાલક કા હુણ્ડક સંસ્થાન હૈ, હસકે અવયવ
કિસી સ્વાસ આકાર કે નહીં હૈ, ઓર ન વે અપને પ્રમાણાનુસાર
હી હુણે હૈ, યહ તો એક વિલક્ષણ આકૃતિમાત્ર હૈ, ન જાને હસકે

રમાણી ૨ વિહરહ’ સ્વીકાર કરીને તે જાણકને એકાન્ત શુભરૂપ ભોજનમાં રાખીને
શુભરૂપથી ભોજન-પાન આપીને પાલન-પોષણ કરવા લાગી. ‘એવં સ્વલુ ગોયમા !
મિયાપુત્તે દારણ પુરા પોરાણાણં જાવ પચ્છણુભવમાણે વિહરહ’ એ પ્રમાણે હે
ગૌતમ ! મૃગાપુત્ર દારક પૂર્વકાળના હોવાના કારણે પુરાતન અને દુશ્ચીર્ણ-અશુભતમ માઠા
અધ્યવસાયોથી ઉપાર્જિત (મેળવેલાં), તથા આલોચના-આદિ શુદ્ધિ વડે કરી દૂર નહિ
કરેલાં એવાં અશુભ પોતાના કરેલા પાપકર્મોનાં અશાતારૂપ અશુભ ફળને ભોગવી રહ્યો છે.

ભાવાર્થ—આ જાણકનું હુંડક સંસ્થાન છે, તેના અવયવોમાં કોઈ પ્રકારનો
પાસ આકાર નથી, અને તે અવયવો પોતાના પ્રમાણ-અનુસાર પણ નથી. આ તો
એક વિલક્ષણ આકૃતિમાત્ર છે, ન જાણે આથી શું અશુભ થશે ? અને એ કેવા પ્રકારનું

कारण क्या अशुभ होनेवाला है ?, और यह कौन सा अनिष्ट करेगा ?, इत्यादि विचारों से त्रस्त एवं उद्विग्न बनी हुई मृगादेवी का शरीर सहसा भावी अनिष्ट की आशंका से कंप उठा । उस से रहा नहीं गया और धायमाता को बुलाकर कहा कि, तुम इस बालकको किसी एकान्त स्थानमें जाकर उकरडी पर कूड़े-कचरे में छोड़ आओ । रानी की इस बात को सुनते ही वह 'तथास्तु' कहकर विजय नरेश के निकट उनका अभिप्राय जानने के लिये पहुँची और रानी के उस पुत्रप्रसव का समस्त समाचार एवं रानी का हार्दिक विचार आद्योपांत कह सुनाया । राजा सुनकर आश्चर्यचकित हो उठा, और जैसा बैठा था वैसा ही रानी के निकट आपहुँचा । आते ही उसने अपना निजी विचार रानी से प्रकट करते हुए कहा कि-ऐसा करना योग्य नहीं है, कारण कि यह तुम्हारा प्रथम गर्भ है । इसमें इस प्रकारका कृत्य भावी संतान की स्थिरता में बाधक होगा, अतः अब यह जैसा हुआ है सो सब ठीक है, इस विषयमें विशेष चिन्ता न कर इसके पालन-पोषण की ही चिन्ता करना अब विशेष श्रेयस्कर है, इसलिये इसका सर्वोत्तम यही उपाय है कि तुम इसे अपने महलके भौहरे में गुप्तरूप से रखो, वह स्थान ऐसा है कि जहाँ पर कोई भी

अनिष्ट करे ? , इत्यादि विचारोत्थी त्रास अने उद्वेग पावेकी ते मृगादेवीनुं शरीर अेकदम लविष्यमां अनिष्ट थवानी शंकाथी कंपवा लाग्युं . पोताथी न रही शंकायुं भाटे धायमाताने ओलावीने कहुं के-तमे आ भाणकने केअ अेकान्तस्थानमां नधने उकरडांमां भूकी आवो . राणीनी आ वातने सांलणीने 'तथास्तु' कहीने ते, विजय नरेश पासे तेमनो अलिप्राय जाणुवा भाटे पडोन्ची, अने राणीना ते पुत्र-प्रसवना तमाम समाचार, तथा राणीना अंतरने ने विचार हुते ते तमाम पडेवेथी छेड्छे सुधीना कही संलणाव्या . राजा कहीकत सांलणीने आश्चर्यचकित थअ, तरतअ न्यां राणी हुता त्यां आवी पडोन्च्या, आवीने राजअे पोताना विचारो प्रगट करतां कहुं के-अे प्रमाणे करवुं ते योग्य नथी, कारण के आ तमारे प्रथम गर्भ छे . तेमां आ प्रकारनुं कृत्य तमारा लावी संतानोनी स्थिरतामां बाधक निवड्छे, तेथी ने थयुं ते सर्व ठीक छे . आ भाणतमां विशेष चिन्ता न करतां तेनां पालन-पोषणनी चिन्ता करवी ते न विशेष कट्याणुकारी छे . भाटे तमे अे भाणकने पोताना भडेलना लोयरांमां गुप्तरूपमां राणो . ते अेवुं स्थान छे के न्यां आगण केअ पणु व्यक्त आवी के नध

॥ મૂલમ્ ॥

મિયાપુત્તે ણં મંતે ! દારણે ઇઓ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા
 કહિં ગમિહિં ? , કહિં ઉવવજિહિં ? ગોયમા ! મિયાપુત્તે દારણે
 વત્તીસં વાસાઇં પરમાઉયં પાલઇત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા
 ઇહેવ જંબુદ્દીવે દીવે મારહે વાસે વેયડ્ડગિરિપાયમૂલે સીહકુલંસિ
 સીહત્તાણે પચ્ચાયાહિં, સે ણં તત્થ સીહો મવિસ્સઇ અહમ્મિણ
 જાવ સાહસિણે વહું પાવં જાવ સમજિણઇ, સમજિણિત્તા કાલમાસે
 કાલં કિચ્ચા ઇમીસે રયણપ્પમાણે પુઢવીણે ઉક્કોસં સાગરોવમ-
 ટ્ઠિંણસુ જાવ ઉવવજિહિં । સે ણં તઓ અણંતરં ઉવ્વઢિત્તા
 સરીસિવેસુ ઉવવજિહિં । તત્થ ણં કાલં કિચ્ચા દોચ્ચાણે પુઢવીણે

વ્યક્તિ આ-જા નહીં સકના. અતઃ વહીં પર ગુપ્તરૂપ સે ઇસકે
 રવાને-પીને કી પૂર્ણ વ્યવસ્થા રલ્લો, એસા કરને સે ભાવી સંતાન
 સ્થિર હોગી ઓર ઇસકા મી પાલન-પોષણ હો જાયગા । રાજા કી
 ઇસ સંમતિ કો સ્વીકૃત કર, રાનીને રાજાકે દ્વારા પ્રદર્શિત પદ્ધતિ
 કે અનુસાર હી ડસ બાલક કી સબ પ્રકારકી વ્યવસ્થા કર ડસકા
 પાલન-પોષણ કરને લગી । શ્રીવીર પ્રભુ ગૌતમસ્વામી સે કહતે
 હૈં કિ-હે ગૌતમ । યહ તુમ્હારે પ્રશ્ન કા ઉત્તર હૈ, ઇસસે તુમ
 સમજ ગયે હોંગે કિ-યહ મૃગાપુત્ર પૂર્વભવ મેં બાંધે હુણ ચિરન્તન
 અપને દુશ્ચીર્ણ ઓર દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભ પાપ કર્મોં કા અશુભ ફલ
 મોગ રહા હૈ ॥ સૂ. ૨૦ ॥

થકે તેમ નથી, તેથી ત્યાં ગુપ્તપદ્ધતિ તેના ખાવા-પીવાની પૂરી વ્યવસ્થા રાખો અને
 તે પ્રમાણે કરવાથી ભાવી સંતાન પણ સ્થિર થશે, અને આ બાળકનું પણ પાલન-
 પોષણ થશે જશે. રાણી આ પ્રકારની સંમતિને સ્વીકાર કરીને રાજાએ ખતાવેલી
 પદ્ધતિ પ્રમાણે જ તે બાળક માટે રાણી તમામ પ્રકારની ગોઠવણ કરીને પાલન-પોષણ
 કરવા લાગી. શ્રીવીરપ્રભુ ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હો ગૌતમ ! આ પ્રમાણે તમારા
 પ્રશ્નનો ઉત્તર છે. આ ઉપરથી તમે સમજી ગયા હશે કે-આ મૃગાપુત્ર પૂર્વભવમાં
 બાંધેલા ચિરન્તન-પુરાતન પોતાના દુશ્ચીર્ણ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભ પાપકર્મોંનું અશુભ
 ફળ ભોગવી રહ્યો છે. (સૂ. ૨૦)

उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं०, से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता पक्खीसु उव्वज्जिहिइ, तत्थ वि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त सागरोवमाइं०, से णं तओ सीहेसु य०, तयाणंतरं चउत्थीए०, उरगो, पचमीए० इत्थी, छट्ठीए० मणुओ, अहे सत्तमाए० ।

तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता से जाइं इमाइं जलयरपंचिदि-यतिरिक्खजोणियाणं सच्छ-कच्छभ-गाह-मगर-सुंसुमाराऽऽदीणं अद्धतेरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइं, तत्थ णं एगमेगंसि जोणिविहाणंसि अणेगसयसहस्सखुत्तो उदाइ, उदाइत्ता तत्थेव भुज्जो भुज्जो पच्चायाइस्सइ ।

से णं तओ उव्वट्ठित्ता एवं चउप्पएसु उरपरिसप्पेसु भुयपरिसप्पेसु खहयरेसु चउरिंदिएसु तेइंदिएसु वेइंदिएसु वणप्फइएसु कडुयस्खेसु कडुयदुद्धिएसु वाऊसु तेऊसु आऊसु पुढवीसु अणेगसयसहस्सखुत्तो०, से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता सुपइट्ठपुरे णयरे गोणत्ताए पच्चायाहिइ ।

से णं तत्थ उम्मुक्खवालभावे जोव्वणगमणुपत्ते अन्नया कयाइं पढमपाउसंसि गंगाए महाणईए खलीणमट्ठियं खणमाणे तडोए पल्लिए समाणे कालं गए तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाइस्सइ ॥ सू० २१ ॥

॥ टीका ॥

मृगापुत्रस्य पूर्वभववृत्तान्तं सर्वं भगवद्वचनाद्वगत्य गौतमो भगवन्तं पृच्छति—‘मियापुत्ते णं भंते !’ इत्यादि । ‘भंते !’ हे भदन्त ! = हे भगवन् !

‘मियापुत्ते णं’ इत्यादि ।

इस प्रकार श्रीगौतमस्वामीने श्रीवीर प्रभु के सुख से

‘मियापुत्ते णं’ इत्यादि.

आ प्रभाते श्रीगौतमस्वामीने श्रीवीरप्रभुना सुखशी मृगापुत्रनां समस्त पूर्व-

‘मियापुत्ते णं दारए’ मृगापुत्रः खलु दारकः ‘इओ’ इतः=अस्माद् भवात्, ‘कालमासे कालं किच्चा’ कालमासे=मरणावसरे कालं कृत्वा, ‘कहिं गमिहिइ’ कुत्र गमिष्यति?, ‘कहिं उव्वज्जिहिइ’ कुत्रोत्पत्स्यते?, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि। ‘गोयमा!’ हे गौतम! ‘मियापुत्ते दारए’ मृगापुत्रो दारकः ‘वत्तीसं वासाइं’ द्वात्रिंशद् वर्षाणि, ‘परमाउयं पालइत्ता’ परमायुष्कं पालयित्वा ‘कालमासे कालं किच्चा’ कालमासे=मरणसमये प्राप्ते कालं कृत्वा=मरणं प्राप्य ‘इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे’ इहेव जंबुद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे ‘वेयइहगिरिपायमूले’ वैताड्यगिरिपादमूले=वैताड्यनामकपर्वतस्याधोभागसमीपे ‘सीहकुलंसि’ सिंहकुले ‘सीहत्ताए’ सिंहतया ‘पच्चायाहिइ’ प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते, ‘से णं तत्थ सीहो भविस्सइ’ स खलु तत्र सिंहो भविष्यति, कीदृशोऽसौ भविष्यती? त्याह—‘अहम्मिए’ अधार्मिकः ‘जाव साहसिए’ यावत् साहसिकः, अत्र याव-

मृगापुत्र का समस्त पूर्वभव का वृत्तान्त जानकर पुनः प्रभु से यह पूछा कि—‘भंते’ हे भदन्त! ‘मियापुत्ते णं दारए इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गमिहिइ’ मृगापुत्र बालक इस भव में काल के अवसर में काल कर कहाँ जायगा? ‘कहिं उव्वज्जिहिइ’ कहाँ पर उत्पन्न होगा?। प्रत्युत्तर में प्रभुने कहा—‘गोयमा!’ हे गौतम! ‘मियापुत्ते दारए वत्तीसं वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे’ यह मृगापुत्र बालक वत्तीस वर्ष की उत्कृष्ट आयु का पालन कर स्थिति के क्षय होने पर मर कर इस मध्य जंबुद्वीप के भरत क्षेत्र में ‘वेयइहगिरिपायमूले’ वैताड्य पर्वत की तलहटी में ‘सीहकुलंसि’ सिंह के कुलमें ‘सीहत्ताए पच्चायाहिइ’ सिंह की पर्याय से उत्पन्न होगा। ‘से णं तत्थ सीहो भविस्सइ अहम्मिए जाव साहसिए’

भवन्तं वृत्तान्तं जल्लुत्ते इरी प्रभुने आ प्रभाणु पृच्छथुं के—‘भंते!’ हे भदन्त! ‘मियापुत्ते णं दारए इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गमिहिइ’ मृगापुत्र यावत् स भवमां भरथु प भीने थ्यां जये?, ‘कहिं उव्वज्जिहिइ’ थ्यां उत्पन्न थये? प्रत्युत्तरमां प्रभुने थ्यु—‘गोयमा!’ हे गौतम! ‘मियापुत्ते दारए वत्तीसं वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे’ आ मृगापुत्र यावत् जतीश वर्षना उत्कृष्ट आयुथनुं पालन इरीने स्थितिना क्षय थतां भरथु प भीने, आ मध्यजंबुद्वीपना भरतक्षेत्रमां ‘वेयइहगिरिपायमूले’ वैताड्य पर्वतनी तलेदीसां, ‘सीहकुलंसि’ सिङ्गना कुलमां, ‘सीहत्ताए पच्चायाहिइ’ सिङ्गनी अर्थथी उत्पन्न थये, ‘से णं तत्थ सीहो भविस्सइ अहम्मिए जाव साहसिए’

च्छब्देन-‘सूरे दहप्पहारी’ इत्यादि बोध्यम् । एवंविधः स ‘बहुं पावं जाव’
बहु पापं यावत्, तत्र-बहु=बहुविधं पापं=प्राणातिपातादिलक्षणं, यावत्पदेन-
कलिकलुषम्-इत्यस्य संग्रहः, ‘समज्जिणइ’ समर्जयति, अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्यां
‘समज्जिणित्ता’ संमर्ज्य=पापकर्मोपार्जनं कृत्वा, ‘काल मासे कालं किच्चा’
कालमासे कालं कृत्वा, ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए’ अस्यां रत्नप्रभायां
पृथिव्याम् ‘उक्कोसं’ उत्कर्षं यथा स्यात्तथा ‘सागरोवमट्ठिइएसु जाव’
सागरोपमस्थितिकेषु यावत्-‘नैरयिकेषु नैरयिकतया’ इति संग्रहः, ‘उव्वज्जि-
हिइ’ उपपत्स्यते । ‘से णं’ स खलु ‘तओ अणंतरं’ ततोऽनन्तरम्=तत्पश्चात्
‘उव्वट्ठित्ता’ उद्भूत्य=रत्नप्रभापृथिव्या निर्गत्य ‘सरीसिवेसु’ सरीसृपेषु=नकुला-

वह वहां अधर्मी, शूर, दहप्रहारी एवं साहसिक सिंह होगा ।
‘जाव’ शब्द से यहां ‘सूरे दहप्पहारी’ इन पदों का संग्रह किया
गया है । ‘बहुं पावं जाव समज्जिणइ’ यावत् शब्द से यहां पर भी
‘कलिकलुसं’ इस पद का ग्रहण हुआ है । वह सिंह अपनी पर्याय
से अनेक प्रकार के कलिकलुष प्राणातिपातादिरूप पापकर्मों का
संचय करेगा । ‘समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा’ उनका संचय कर
के कालमास-मृत्यु अवसर में मरकर वह ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए
उक्कोसं सागरोवमट्ठिइएसु जाव उव्वज्जिहिइ’ इसी रत्नप्रभा-पृथिवी के
एक सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले प्रथम नरकमें नारकीरूपसे
उत्पन्न होगा । ‘से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता सरीसिवेसु उव्वज्जिहिइ,
तत्थ णं कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेण तिन्नि सागरोवमाइं’ पश्चात्
वह वहां से निकल कर सरीसृप-नकुल आदि योनियों में उत्पन्न

ते त्यां अधर्मी, शूरवीर, दहप्रहारी अने साहसिक सिंह थशे. ‘जाव’ शब्दथी अडीं,
‘सूरे दहप्पहारी’ आदिपदेनो संग्रह करीं छे. ‘बहुं पावं जाव समज्जिणइ’
यावत् शब्दथी अडीं पणु ‘कलिकलुसं’ ओ पदनुं ग्रहण थयुं छे, ते सिंह पोताना
पर्यायथी अनेक प्रकारना कलिकलुष प्राणातिपातादिरूप पाप कर्मोना संचय करशे.
‘समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा’ तेना संचय करीने मृत्युना अवसरे भरणु
णभीने ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसं सागरोवमट्ठिइएसु जाव उव्व-
ज्जिहिइ’ पछी ते उव आ रत्नप्रभा पृथ्वीनां उत्कृष्ट ओक सागरनी स्थितिवाणा
पडेला नरकमां नारकीरूपे उत्पन्न थशे. ‘से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता सरीसि-
वेसु उव्वज्जिहिइ, तत्थ णं कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेण तिन्नि
सागरोवमाइं’ पछी ते त्यांथी नीकणी सरीसृप-नकुल (नोणीया) आदिनी

दिषु 'उव्वज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'तत्थ णं कालं किच्चा' तत्र खलु कालं कृत्वा 'दोच्चाए पुढवीए' द्वितीयस्यां पृथिव्याम्, 'उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं' उत्कर्षेण त्रीणि सागरोपमानि स्थितिं प्राप्स्यति । 'से णं तओ अणंतरं' स खलु ततोऽनन्तरम् 'उव्वट्ठिच्चा' उद्दृष्ट्य=द्वितीयस्याः पृथिव्या निर्गत्य 'पक्खीसु उव्वज्जिहिइ' पक्षिषूत्पत्स्यते । 'तत्थ वि कालं किच्चा' तत्रापि कालं कृत्वा 'तच्चाए पुढवीए' तृतीयस्यां पृथिव्यां 'सत्त सागरोवमाइं०' सप्त सागरोपमानि स्थितिं प्राप्स्यति । 'से णं' स खलु 'तओ' ततः=तत्पश्चात् 'सीहेसु य०' सिंहेसु चोत्पत्स्यते । 'तयाणंतरं' तदनन्तरं 'चउत्थीए०' चतुर्थ्यां पृथिव्यां नैरयिकेषु नैरयिकतयोत्पत्स्यते । तत उद्दृष्ट्य 'उरगो' उरगः=सर्पो भविष्यति । तत्रापि कालं कृत्वा 'पंचमीए' पञ्चम्यां पृथिव्यां नैरयिके-

होगा । पश्चात् वहां की स्थिति के क्षय होने पर वह द्वितीय नरक कि जहाँ पर तीन सागर की उत्कृष्ट स्थिति है, उसमें जन्म धारण करेगा, फिर 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठिच्चा पक्खीसु उव्वज्जिहिइ' वह वहां से निकलकर पक्षियों के कुल में उत्पन्न होगा । 'तत्थ वि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त सागरोवमाइं० से णं तओ सीहेसु य०, तयाणंतरं चउत्थीए०, उरगो०, पंचमीए०, इत्थी, छट्ठीए०, मणुओ, अहे सत्तमाए०' वहां से मर कर सातसागर की उत्कृष्ट-स्थितिवाले तृतीय नरक में, वहां से निकल कर निर्यग्गति में सिंह की पर्याय में, वहां से मर कर दस सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले चतुर्थनरक में, वहां से अपने समय में मर कर सर्पपर्याय में, वहां से मर कर फिर सत्रह (१७) सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले पंचम नरक में, वहां

येनिष्शेमां उत्पन्न थये. पछी त्यांनी स्थितिने क्षय करीने ते थीज नरकमां त्यां आगण त्रणु सागरोपमनी उत्कृष्ट स्थिति छे, तेमां जन्म धारणु करथे. पछी 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठिच्चा पक्खीसु उव्वज्जिहिइ' ते त्यांथी नीडणीने पक्षीओना कुगमां उत्पन्न थये. 'तत्थवि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त सागरोवमाइं०, से णं तओ सीहेसु य०, तयाणंतरं चउत्थीए०, उरगो, पंचमीए०, इत्थी, छट्ठीए० मणुओ, अहे सत्तमाए०' पछी त्यांथी नीडणीने तिर्य्य गतिमां सिंहुनी पर्यायमां भरणु पाभीने सात सागरोपमनी उत्कृष्ट-स्थिति-वाणा त्रीज नरकमां, त्यांथी नीडणीने तिर्य्य गतिमां सिंहुनी पर्यायमां, त्यांथी भरणु पाभीने दस सागरोपमनी उत्कृष्ट-स्थिति-वाणा येथा नरकमां, त्यांनी ते स्थिति पूरी करीने सर्पपर्यायमां, त्यांथी भरणु पाभीने करी सत्तर (१७) सागरोपमनी उत्कृष्ट-

पूतपत्स्यते । तत उद्भूत्य स खलु 'इत्थी' स्त्री भविष्यति । तत्रापि कालं कृत्वा 'छट्टीए' षष्ठ्यां पृथिव्यां नैरयिकेषूपत्स्यते । तत उद्भूत्य स खलु 'मणुओ' मनुजः=मनुष्यो भविष्यति, तत्रापि कालं कृत्वा 'अहेसत्तमाए' अधः-सप्तम्यां पृथिव्यां नैरयिकेषु नैरयिकतयोत्पत्स्यते ।

'तओ अणंतरं' ततोऽनन्तरम् 'उव्वट्ठित्ता' उद्भूत्य=अधःसप्तम्याः पृथिव्या निर्गत्येत्यर्थः, 'से' स मृगापुत्रदारकजीवः, 'जाइं इमाइं' यानि इमानि 'जलयर-पंचिंदिय-तिरिक्खजोगियाणं मच्छ-कच्छभ-गाह-मगर-सुंसुमारादीणं' जल-चरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्गुणिकानां मत्स्यकच्छपग्राहमकरसुंसुमारादीनां 'अद्धतेरसजा-इकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइं' अर्धत्रयोदशजातिकुलकोटियोनिप्रमुखशतसहस्राणि-जातौ=पञ्चेन्द्रियजातौ कुलकोटीनां योनिप्रमुखाणि=योनिद्वारकाणि तेषां यानि शतसहस्राणि=लक्षाणि तानि, अर्धत्रयोदश च तानि जातिकुलकोटीयोनि-प्रमुखशतसहस्राणि च-अर्धत्रयोदशजातिकुलकुकोटियोनिप्रमुखशतसहस्राणि-पञ्चेन्द्रियजातौ सार्धद्वादशलक्षकुलकोटीः प्राप्स्यति । 'तत्थ णं' तत्र खलु

से मर कर स्त्रीपर्यायमें, वहां से पश्चात् मर कर बाईस सागर की उत्कृष्ट स्थितियुक्त छठवें नरकमें, वहां से निकलकर मनुष्य पर्याय में, और अन्त में वहां से भी मर कर तेतीस (३३) सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले सातवें नरक में उत्पन्न होगा । 'तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता से जाइं इमाइं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगियाणं मच्छ-कच्छभ-गाह-मगर-सुंसुमारादीणं अद्धतेरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइं' पश्चात् वहां से निकल कर वह मृगापुत्र का जीव पञ्चेन्द्रिय-तिर्यग्वर्णों के भेदस्वरूप जलचर-मत्स्य, कच्छप, ग्राह मगर और सुंसुमार आदि तिर्यग्गति-नामकर्मविशिष्ट तिर्यग् जीवों की पञ्चेन्द्रियजातिमें-जो साढ़े बारह (१२॥) लाख कुलकोटि हैं उनमें-उत्पन्न होगा ।

स्थितिवाणा पांचमा नरकमां, त्यांनी स्थिति पूरी करीने स्त्रीपर्यायमां, त्यांथी मरणु पाभीने भावीस (२२) सागरापमनी उत्कृष्ट-स्थिति-वाणा छट्ठा नरकमां, त्यांथी नीकणीने मनुष्य पर्यायमां अने अन्तमां त्यांथी मरणु पाभीने तेतीस (३३) सागरापमनी उत्कृष्ट-स्थितिवाणा सातमा नरकमां उत्पन्न थये. 'तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता से जाइं इमाइं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगियाणं मच्छ-कच्छभ-गाह-मगर-सुंसुमारादीणं अद्धतेरसजाइकुलकोडिजोणिपमुहसयसहस्साइं' पछी त्यांथी नीकणीने ते मृगापुत्रने एव पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्गोना भेद-स्वरूप जलयर, मच्छ, ग्राह, मगर अने सुंसुमार आदि तिर्यग्गतिनामकर्मविशिष्ट तिर्यग् एवानी पञ्चेन्द्रियजातिमां डे

‘એગમેગંસિ’ એકૈકસ્મિન્ ‘જોણિવિહાણંસિ’ યોનિવિધાને=યોનિભેદે ‘અણેગ-સયસહસ્સવ્સુત્તો’ અનેકશતસહસ્રકૃત્વઃ=અનેકલક્ષવારમ્ ‘ઉદ્દાઈ’ અવદ્રાતિ=મ્રિયતે, ‘ઉદ્દાઈત્તા’ અવદ્રાય=મૃત્વા ‘તત્થેવ’ તત્તૈવ ‘મુજ્જોર,’ મૂયો મૂયઃ=પુનઃપુનઃ, ‘પચ્ચાયાઈસસઈ’ પ્રત્યાયાસ્યતિ=ઉત્પત્સ્યતે । ‘સે ણં’ સ સ્વલુ ‘તઓ’ તતઃ ‘ઉવ્વટ્ઠિત્તા’ ઉદ્વૃત્ય=નિર્ગત્ય, એવં ‘ચઉપ્પણ્ણસુ’ ચતુષ્પદેષુ ગવાદિષુ ‘ઉરપરિસપ્પેસુ’ ઉરઃપરિસર્પેસુ=સર્પાદિષુ ‘મુયપરિસપ્પેસુ’ મુજપરિસર્પેસુ=મુજગામિષુ નકુલગોધિકાદિષુ ‘સ્વહયરેસુ’ સ્વચરેષુ=ગગનચરેષુ પક્ષિષુ, ‘ચઝરિંદિણ્ણસુ’ ચતુરિન્દ્રિયેષુ, ‘તેઈંદિણ્ણસુ’ ત્રીન્દ્રિયેષુ, ‘વેઈંદિણ્ણસુ’ દ્વીન્દ્રિયેષુ, ‘વણ્ણપ્પઈણ્ણસુ’ વનસ્પતિકેષુ, ‘કહુયરુક્ખેસુ’ કટુકવૃક્ષેષુ, ‘કહુયદુદ્ધિણ્ણસુ’ કટુકદુગ્ધકેષુ=અર્કાદિષુ, ‘વાઝસુ’ વાયુષુ, ‘તેઝસુ’ તેજસુ, ‘આઝસુ’ અપ્પસુ, ‘પુઢવીસુ’ પૃથિવીષુ ‘અણેગસયસહસ્સવ્સુત્તો’ અનેકશતસહસ્રકૃત્વઃ=અનેક-

‘તત્થ ણં એગમેગંસિ જોણિવિહાણંસિ અણેગસયસહસ્સવ્સુત્તો ઉદ્દાઈત્તાર તત્થેવ મુજ્જો મુજ્જો પચ્ચાયાઈસસઈ’ એકર યોનિ કે ભેદ મેં લાખોં વાર જન્મ-મરણ કરેગા । ‘સે ણં તઓ ઉવ્વટ્ઠિત્તા એવં ચઉપ્પણ્ણસુ, ઉરપરિસપ્પેસુ, મુયપરિસપ્પેસુ, સ્વહયરેસુ, ચઝરિંદિણ્ણસુ, તેઈંદિણ્ણસુ, વેઈંદિણ્ણસુ, વણ્ણપ્પઈણ્ણસુ, કહુયદુદ્ધિણ્ણસુ, વાઝં, તેઝં, આઝં, પુઢવીસુ, અણેગસયસહસ્સવ્સુત્તો’ પશ્ચાત્ વહાંસે નિકલ કર વહ ચતુષ્પદ-ગાય આદિ તિર્યચોં મેં, ઉરપરિસર્પ-સર્પાદિકોં મેં, મુજપરિસર્પ-નકુલ ગોહ આદિકોં મેં, સ્વચર-પક્ષિયોં મેં, ચતુરિન્દ્રિયોં મેં, તેઈન્દ્રિયોં મેં, દ્વીન્દ્રિય જીવોં મેં ઓર એકેન્દ્રિય વનસ્પતિકાય કટુકવૃક્ષોં મેં, કટુકદુગ્ધવાલે આકડા આદિ વૃક્ષોં મેં, વાયુકાય મેં, તેજસ્કાય મેં, અપ્કાય મેં, ઓર પૃથિવીકાય મેં લાખોંવાર ઉત્પન્ન હોગા । ‘સે ણં તઓ અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા સુપ્પઈટ્ઠપુરે ણયરે

એના સાડાબાર લાખ (૧૨૫૫) કુલકોટી છે તેમાં, ઉત્પન્ન થશે. ‘તત્થ ણં એગમેગંસિ જોણિવિહાણંસિ અણેગસયસહસ્સવ્સુત્તો ઉદ્દાઈત્તાર તત્થેવ મુજ્જો મુજ્જો પચ્ચાયાઈસસઈ’ તેમાં એક એક યોનિના લેદમાં લાખો વાર જન્મ અને મરણ કરશે. ‘સે ણં તઓ ઉવ્વટ્ઠિત્તા એવં ચઉપ્પણ્ણસુ, ઉરપરિસપ્પેસુ, મુયપરિસપ્પેસુ, સ્વહયરેસુ, ચઝરિંદિણ્ણસુ, તેઈંદિણ્ણસુ, વેઈંદિણ્ણસુ, વણ્ણપ્પઈણ્ણસુ, કહુયરુક્ખેસુ, કહુયદુદ્ધિણ્ણસુ વાઝં, તેઝં, આઝં, પુઢવીસુ, અણેગસયસહસ્સવ્સુત્તો’ પછી ત્યાંથી નીકળીને તે જીવ ચતુષ્પદ-ગાય આદિ તિર્યચોમાં, ઉરપરિસર્પ-સર્પાદિકોમાં, મુજપરિસર્પ-નોળીઆ-ધો આદિમાં, ખેચર-પક્ષિયોમાં, ચતુરિન્દ્રિયોમાં, તેઈન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિય જીવોમાં અને એકેન્દ્રિય વનસ્પતિકાયિક કટુક વૃક્ષોમાં, કટુકદુગ્ધવાળા-આકડા આદિ વૃક્ષોમાં, વાયુકાયમાં, અગ્નિકાયમાં, અપ્કાયમાં અને પૃથિવીકાયમાં લાખોવાર ઉત્પન્ન થશે. ‘સે ણં તઓ અણંતરં

लक्षवारम् उत्पत्स्यते । 'से णं' स खलु 'तओ अणंतरं' ततोऽनन्तरम् 'उव्वट्ठित्ता' उद्भूत्य=निर्गत्य 'सुपइट्ठपुरे णयरे' सुप्रतिष्ठपुरे नगरे, 'गोणत्ताए' गोत्वेन=वृषभत्वेन-बलीवर्दतयेत्यर्थः, 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ।

'से णं तत्थ' स खलु तत्र 'उम्मुक्कवालभावे' उन्मुक्तवालभावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'जोव्वणगमणुपत्ते' यौवनकमनुप्राप्तः=तारुण्यमुपागतः, 'अन्नया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये 'पढमपाउसंसि' प्रथमप्रावृषि=प्रथमवर्षाकाले, 'गंगाए महाणईए' गङ्गाया महानद्याः 'खलीणमट्टियं' खलीनमृत्तिकां-खलीनं=नदीतटं तस्य या मृत्तिका ताम्, 'खणमाणे' खनन्=उत्खनन् 'तडीए' तट्यां, पतितायामिति शेषः, 'पेल्लिए समाणे' पीडितः सन् 'कालं गए' कालं गतः=मृतः । तत्पश्चात् 'तत्थेव' तत्रैव 'सुपइट्ठपुरे' सुप्रतिष्ठपुरे=सुप्रतिष्ठपुरनामके 'णयरे' नगरे 'सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए' श्रेष्ठिकुले पुत्रतया 'पच्चायाइस्सइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ॥ सू० २१ ॥

गोणत्ताए पच्चायाहिइ 'पश्चात् वहां से निकलकर वह सुप्रतिष्ठितपुर नगरमें गोण-बेलरूप से उत्पन्न होगा । 'से णं तत्थ' वहां पर वह 'उम्मुक्कवालभावे' बाल्यावस्था को छोड़कर 'जोव्वणगमणुपत्ते' जब यौवन अवस्थाको प्राप्त करेगा, तब 'अन्नया कयाइ' कोई एक समय 'पढमपाउसंसि' प्राथमिक वर्षाकाल में गंगाए महाणईए' गंगामहानदी 'के खलीणमट्टियं खणमाणे तडीए पेल्लिए समाणे कालं गए' तीर की मिट्टी को अपने सींगों से खोदेगा और खोदते-जब तट उस पर गिर पड़ेगा तब उसके नीचे दब जाने से उसकी मृत्यु हो जायगी, और मर कर वह 'तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाइस्सइ' वहीं पर सुप्रतिष्ठपुर नगर में किसी एक श्रेष्ठी-सेठ के घरमें पुत्ररूप से उत्पन्न होगा ।

उव्वट्ठित्ता सुपइट्ठपुरे णयरे गोणत्ताए पच्चायाहिइ 'पछी त्यांथी नीकणीने ते सुप्रतिष्ठपुर नगरमां गोण-सांढ-अणह-इपथी उत्पन्न थशे. 'से णं तत्थ' त्यां ते 'उम्मुक्कवालभावे' आल्यावस्थाने पूरी करीने 'जोव्वणगमणुपत्ते' न्यारे युवावस्थाने प्राप्त करशे, त्यारे 'अन्नया कयाइ' कौछ अेक समय 'पढमपाउसंसि' प्राथमिक वर्षा-कालमां 'गंगाए महाणईए' गंगा महानदीना 'खलीणमट्टियं खणमाणे तडीए पेल्लिए समाणे कालं गए' तीरनी भाटीने पोताना शींगडाथी जोहशे, अने जोहतां जोहतां ते तेना उपर पडी जशे, अने तेना पर भाटी पडवाथी ते हणाछ जशे, तेथी तेनुं मृत्यु थशे, अने ते भरणु पाभीने 'तत्थेव सुपइट्ठपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि

भावार्थ—श्रमण भगवान महावीर के श्रीमुख से मृगापुत्र का समस्त पूर्वभवीय वृत्तान्त यथावत् जानकर श्रीगौतमस्वामीने उनसे फिर यह प्रश्न किया कि—हे प्रभो ! आप यह और प्रकट करने की कृपा करें कि वह मृगापुत्र मरकर कहां उत्पन्न होगा ?, तब प्रभुने गौतमस्वामीके इस प्रश्न का उत्तर देते हुए इस प्रकार कहा कि—हे गौतम ! वह मृगापुत्र अपनी उत्कृष्ट बत्तीस (३२) वर्ष की आयु को समाप्त कर जब इस पर्याय का परित्याग करेगा, तब वह सर्वप्रथम इस जंबूद्वीपस्थित भरतक्षेत्रान्तर्गत वैताढ्य पर्वत की तलहटी में सिंह की पर्याय को धारण करेगा । उसमें वह अपनी अधार्मिक, शौर्यविशिष्ट, दृढप्रहारकारी एवं साहसिक प्रवृत्ति से अनेक प्रकार के अशुभतम प्राणातिपातादिरूप पापकर्मों का उपार्जन करेगा । उसके प्रभाव से अपनी आयु के परिसमाप्त होते ही यह मरकर प्रथम नरक का नैरयिक होगा, वहां की १ सागर की स्थिति समाप्त कर, वहां से निकल कर यह तिर्यच-पर्याय में सरीसृप-आदि जीवों की पर्याय को धारण कर, और मर कर द्वितीय नरकका नैरयिक होगा । वहां की तीन सागर की स्थिति

पुत्तत्ताए पच्चायाइस्सइ' त्यां सुप्रतिष्ठपुर नगरमां कोअ ओक शेठना घेर पुत्रइपे उत्पन्न थशे.

भावार्थ—श्रमण भगवान महावीरना सुभथी मृगापुत्रना तमाम पूर्व-भवनां वृत्तान्तने यथावत् ज्ञाणीने श्रीगौतमस्वामीओ भगवानने इरीथी आ प्रश्न कर्यो के:—हे प्रभो ! आप ओ पणु ज्ञाववानी कृपा करो के ते मृगापुत्र मरण पाभी क्यां उत्पन्न थशे ? . त्यारे प्रभुओ गौतम स्वामीना आ प्रश्नना उत्तर आपतां आ प्रमाणे कह्यु के:—हे गौतम ! ते मृगापुत्र पोतानुं उत्कृष्ट जत्रीश (३२) वर्षनुं आयुष्य पूर्ण करीने ज्यारे ते पर्यायना त्याग करशे, त्यारे ते सौथी प्रथम आ जम्बूद्वीपमां रहेल भरतक्षेत्रनी अंदरना वैताढ्य पर्वतनी तणेटी मां सिंहनी पर्यायने धारणु करशे, तेमां ते पोतानी अधार्मिक, शौर्यविशिष्ट, दृढप्रहारकारी, साहसिक प्रवृत्तिथी अनेक प्रकारनां अशुभतम प्राणातिपातादिरूप पाप-कर्मनुं उपार्जन करशे. तेना प्रभावथी पोतानुं आयुष्य पूर्ण करीने मरण पाभी प्रथम नरकना नारकी थशे. त्यांनी ओक १ सागरनी स्थिति पूर्ण करीने, त्यांथी नीकणीने पाछे ते तिर्यच-पर्यायमां सरीसृप आदि जिवानी पर्यायने धारणु करशे, यछी त्यांथी मरण पाभीने भील नरकमां नारकी थशे, त्यांनी त्रणु सागरनी

भोगकर जब वहां से निकलेगा तब फिर से यह पक्षियों के कुल में पक्षीरूप से जन्मेगा। यहां की प्राप्त स्थिति भोगकर, फिर मर कर तृतीय नरक में जायगा। वहां की सातसागर की उत्कृष्ट स्थिति की समाप्ति कर, मर कर वहां से पुनरपि सिंह के भव को प्राप्त करेगा। यहां से मरकर चतुर्थनरक, कि जहां १० सागर की उत्कृष्ट स्थिति है उसमें नैरथिक का जीव होगा। वहां से मर कर १७ सागर की पांचवें नरककी स्थिति को और वहां के दुःखों को भोगतेर आयुष्य को समाप्त कर के निकल कर स्त्रीपर्याय में आयेगा। यहां मर कर छठे नरक की २२ सागर की स्थिति को वहां नारकी की पर्याय लेकर समाप्त कर, वहां से निकल फिर मानव पर्याय को पा, सातवें नरक का नैरथिक होगा, जहां ३३ सागर तक यह अनंत अपार कष्टों का भोक्ता बनेगा। सप्तम नरक की ३३ सागरप्रमाण स्थिति को भोगकर यह वहां से निकल जलचर-पंचेन्द्रिय-तिर्यञ्चों में साढे चारह (१२॥) लाख कुलकोडि की अनेक योनियों में लाखों बार जन्म-मरण कर, चतुष्पद-गाय आदि की पर्याय में, उरपरिसर्प-आदिकों में, चतुरिन्द्रिय जीवों में, तेजन्द्रिय जीवों में, द्वीन्द्रिय जीवों में और एकेन्द्रियजीव-वनस्पति-

स्थिति लोगवीने अने त्यांथी नीकणीने ते पक्षियेना कुणमां पक्षीरूपथी जन्म पावथे. त्यांनी प्राप्त स्थिति लोगवीने, भरषु पाभीने त्रीन नरकमां जथे. त्यां सात ७ सागरनी उत्कृष्ट स्थितिने पूर्ण करी, भरषु पाभीने त्यांथी इरी पणु सिंडना लवमां आवथे. त्यांथी भरषु पाभीने येथुं नरक के ज्यां दस १० सागरनी उत्कृष्ट स्थिति छे तेमां नारकीने लव थथे. ते स्थिति पूर्ण थतांज ते सर्पनी येनिमां जन्म पावथे. त्यांथी भरषु पाभीने सत्तर (१७) सागरनी पांचमा नरकनी स्थिति वडे त्यांना दुःषेने लोगवीने आयुष्यने समाप्त करतां भरषु पाभीने पछी स्त्रीपर्यायमां आवथे. त्यांथी भरषु पाभीने छठ्ठा नरकनी २२ आवीस सागरनी स्थितिने नारकी लव पणु समाप्त करीने त्यांथी नीकणीने मनुष्यपर्यायने पाभीने सातमा नरकमां नारकी लव थथे, ज्यां ३३ तेत्रीश सागर सुधी अनंत-अपार कष्टेने लोगवथे. सातमा नरकनी तेत्रीश-सागरप्रमाण स्थितिने लोगवीने ते त्यांथी नीकणीने जलचर-पंचेन्द्रिय-तिर्यञ्चोमां साडा आर लाख (१२॥) कुलकोटीनी अनेक योनियोमां लाखो बार जन्म-मरण करीने चतुष्पद-गाय आदिनी पर्यायमां, उरपरिसर्प आदिमां, चतुरिन्द्रिय लवोमां, तेजन्द्रिय लवोमां, द्वीन्द्रिय लवोमां अने एकेन्द्रिय लव-

॥ मूलम् ॥

से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे विण्णायपरिणयमेत्ते
जोव्वणगमणुप्पत्ते तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा
निसम्म मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइस्सइ । से
णं तत्थ अणगारे भविस्सइ-ईरियासमिए जाव गुत्त वंभयारी ।

से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता
आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्म
कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिइ । से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता
महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवंति अड्ढाइं जहा दढपइन्ने
सा चेव वत्तव्वया, कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ ।

एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुह-
विवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमेट्ठे पण्णत्ते त्तिवेमि ॥सू० २२॥

विवागसुए दुहविवागाणं मिगापुत्तीयं णामं पढमं अज्झयणं समत्तं ॥ १ ॥

काय में, कटुकवृक्षों में, कटुकक्षीरवाले अर्क आदि वृक्षों में,
वायुकाय में, तैजसकाय में, अप्काय एवं पृथिवीकाय में लाखों
वार जन्म-मरण करेगा । पश्चात् सुप्रतिष्ठितपुर नामक नगर में वह
एक मदोन्मत्त सांड होगा । यह सांड जब अपनी वाल्यावस्था
को व्यतीत कर अपनी पूर्ण जवानी के जोशमें चढ़ेगा तब गंगानदी
के तट की मिट्टी को सींगों द्वारा खोदेगा । उस नदी का तट
उस पर गिर पड़ेगा, इससे वह मर कर उसी नगर में किसी
एक सेठ के यहां पुत्र होगा ॥ सू० २१ ॥

वनस्पति कायमां, कटुक वृक्षमां, कटुकहृषपाणा आकडा आदि वृक्षमां, वायुकायमां,
तैजसकायमां, अप्कायमां, अने पृथिवीकायमां पणु लाणो वार जन्म-मरणु करथे.
पछीथी सुप्रतिष्ठितपुर नामना नगरमां ते अेक मन्दोमत्त सांड थथे. ते सांड न्यारे
पोतानी आल्यावस्थाने पूरी करीने पोतानी पूरी जुवाननीना लेशमां थढथे त्यारे गंगा नदीना
कांठे ते कांठानी माटीने सींगडा द्वारा थोढथे, त्यारे ते नदीने कांठा तेना उपर पडथे, तेथी
मरणु पाभीने ते न नगरमां केअ अेक शेठना घेर पुत्ररूपे जन्म पावथे. (सू० २१)

टीका

‘से णं’ इत्यादि । ‘से णं’ स खलु ‘उम्मुक्कवालभावे’ उन्मुक्तवाल-
भावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, ‘विण्णायपरिणयमेत्ते’ विज्ञातपरिणतमात्रः—विज्ञा-
तम्=विज्ञानं—विशिष्टं ज्ञातं, तत् परिणतमात्रं यस्य स तथा, परिपक्वविज्ञान इत्यर्थः,
‘जोव्वणगमणुपत्ते’ यौवनकमनुप्राप्तः, ‘तहारूवाणं थेराणं अंतिए’ तथारूपाणां
स्थविराणामन्तिके ‘धम्मं’ धर्मं ‘सोच्चा निसम्म मुंडे भवित्ता’ श्रुत्वा निशम्य
मुण्डो भूत्वा, ‘अगाराओ’ अगारात् अगारं=गृहं परित्यज्येत्यर्थः, ‘अणगारियं
पव्वइस्सइ’ अनगारितां प्रव्रजिष्यति=साधुत्वं प्राप्स्यति । ‘से णं तत्थ अण-
गारे भविस्सइ’ स खलु तत्र अनगारो भविष्यति । कीदृशः ? इत्याह—‘ईरि-
यासमिए’ ईर्यासमितः=विवेकपूर्वकगमनवान् ‘जाव’ यावद् ‘गुत्त बंभयारी’ गुप्त
ब्रह्मचारी=पूर्ण ब्रह्मचर्यपालकः ‘से णं तत्थ बहूइं वासाइं’ स खलु तत्र बहूनि

‘से णं तत्थ’ इत्यादि ।

‘से णं तत्थ’ वह पुत्र, वहां ‘उम्मुक्कवालभावे’ विण्णायपरिणयमेत्ते
जोव्वणगमणुपत्ते’ कौमार-अवस्था बीत जाने पर परिपक्वविज्ञानवाला
हो, जब यौवन-अवस्था में प्राप्त होगा, तब ‘तहारूवाणं थेराणं अंतिए
धम्मं सोच्चा निसम्म’ तथारूप स्थविर आचार्यों के समीप धर्म का
श्रवण और उसे हृदय में धारण कर ‘मुंडे भवित्ता’ मुंडित हो
‘अगाराओ’ गृहका परित्याग करके ‘अणगारियं पव्वइस्सइ’ अनगार-
अवस्था को अंगीकार करेगा । ‘से णं तत्थ अणगारे भविस्सइ, ईरिया-
समिए जाव बंभयारी’ वह मुनि पांच समिति और तीन गुप्ति का आराधक
और गुप्त ब्रह्मचारी होगा । ‘से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामणपरियागं
पाउणित्ता’ वह उस अवस्था में अनेक वर्षों तक उस श्रमणपर्याय का—

‘से णं तत्थ०’ इत्यादि ।

‘से णं तत्थ’ ते पुत्र त्यां ‘उम्मुक्कवालभावे’ विण्णायपरिणयमेत्ते जो-
व्वणगमणुपत्ते’ बाल्यावस्था पूरी तथा पछी परिपक्व-विज्ञानवाला थछने ज्यारे
युवान-अवस्थाभां आवशे, त्यारे ‘तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म’
तथारूप स्थविर आचार्योंनी पासो जछ धर्मने सांलणी, ते धर्मने हृदयभां धारणु करीने
‘मुंडे भवित्ता’ मुंडित थछने ‘अगाराओ’ घरने परित्याग करीने ‘अणगारियं
पव्वइस्सइ’ अणुगार (साधु)-अवस्थाने अंगीकर करशे. ‘से णं तत्थ अणगारे
भविस्सइ ईरियासमिए जाव बंभयारी’ पछी ते मुनि पांच समिति, त्रणु
गुप्तिना आराधक अने गुप्तब्रह्मचारी थशे. ‘से णं तत्थ बहूइं वासाइं साम-

वर्षाणि 'सामण्यपरियागं' श्रामण्यपर्यायं=संयमपर्यायं 'पाडाणत्ता' पालयित्वा, 'आलोइयपडिक्कंते' आलोचितप्रतिक्रान्तः-आलोचितं=गुरवे निवेदितं यदतिचारजातं तत् प्रतिक्रान्तं=गुरुपदिष्टप्रायश्चित्तेन पुनरकरणप्रतज्ञया विशोधितं येन स तथा, 'समाहिपत्ते' समाधिप्राप्तः-समाधिं=शुभध्यानम् प्राप्तः=उपगतः, 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्मे कल्पे=प्रथमे देवलोक, 'देवत्ताए' देवत्वेन 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'से णं तओ अणंतरं चयं' स खलु ततोऽनन्तरं चयं=शरीरं-देवदेहमित्यर्थः, 'चइत्ता' त्यक्त्वा, 'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे=महाविदेहक्षेत्रे 'जाइं कुलाइं भवन्ति' यानि कुलानि भवन्ति 'अइढाइं' आढ्यानि, तेषां खलु अन्यतरस्मिन् कुले पुत्रतयोत्पत्स्यते । 'जहा दढपइन्ने' यथा दृढप्रतिज्ञः-औपपातिकसूत्रे यथा दृढप्रतिज्ञनामको भव्यो वर्णितस्तथाऽयमपि वाच्य इत्यर्थः । 'सा चेव वत्तव्वया' सैव वक्तव्यता-या दृढ-

संयमभाव का-पालन कर, 'आलोइयपडिक्कंते' अपने लगे हुए अतिचारों को गुरुदेव से निवेदन कर, और उनके द्वारा कथित शुद्धि के अनुसार फिर नहीं करने की प्रतिज्ञा से उनका संशोधन कर, 'समाहिपत्ते' शुभ-ध्यानरूप समाधि में लवलीन हो, 'कालमासे कालं किच्चा' अपने आयुकर्म की स्थिति पूर्ण होने पर काल कर वहां से 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्म-नामक प्रथम देवलोक में 'देवत्ताए उववज्जिहिइ' देवरूप में उत्पन्न होगा । 'से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवन्ति अइढाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया, कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' पश्चात् अपनी पूर्ण आयु का परिभोग कर उस देवपर्याय का परित्याग कर वह वहां से च्यवकर, महा-

ण्यपरियागं पाडाणत्ता' ते मुनि-अवस्थाभां अनेक वर्षो सुधी श्रमण-पर्याय-संयमभावने पाणीने, 'आलोइयपडिक्कंते' गोताने लागेला अतिचारिने गुरुदेव पास निवेदन करी, अने तेरले छेदी शुद्धिने अनुसरिने करीथी अतिचार नहि करवानी प्रतिज्ञाथी तेनु संशोधन करी 'समाहिपत्ते' शुभध्यानरूप समाधिभां लवलीन थछ, 'कालमासे कालं किच्चा', अने पोताना आयुष्यकर्मनी स्थिति पूर्ण थतां भरणु प.भीने त्यांथी 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्मनामका प्रथम देवलोकभां 'देवत्ताए उववज्जिहिइ' देवरूपभां उत्पन्न थथे. 'से णं तओ अणंतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवन्ति अइढाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ' पछी पोताना पूर्ण आयुष्यने लागवीने ते देवपर्यायने त्याग करी, त्यांथी अवीने, महाविदेहक्षेत्रभां

प्रतिज्ञस्य वक्तव्यता=वर्णनं, सैवास्यापि वक्तव्यतेत्यर्थः । तामेव स्मारयन्नाह—
‘कलाओ’ इति । ‘कलाओ’ कलाः, काः ? द्वासप्ततिसंख्यकाः कला स्तेन ग्रहीष्यन्ते,
यथा दृढप्रतिज्ञेन गृहीता इति भावः । ‘जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ’ यावत्
सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति, इति भावः, अत्र यावच्छब्देन सर्वं चरित्रं वाच्यम् ।
सेत्स्यति, भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति—इत्येषां संग्रहः । तत्र सेत्स्यति=सिद्धो
भविष्यति—कृतकृत्यो भविष्यति, भोत्स्यते=केवलज्ञानेन सर्वं ज्ञेयं ज्ञास्यति,
मोक्ष्यते=सकलकर्मबन्धाद् विमुक्तो भविष्यति, परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुखं
प्राप्स्यति । सर्वदुःखानाम् अन्तं=नाशं करिष्यति ।

विदेह क्षेत्र में जो भी समृद्धिशाली कुल हैं उनमें से किसी एक
कुल में पुत्रपने उत्पन्न होगा । औपपातिक सूत्र में जिस प्रकार से
दृढप्रतिज्ञ का वर्णन किया गया है ठीक उसी प्रकार से इसे भी
समझना चाहिये । ‘कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ’ यही बात
इन पदों से सूत्रकारने स्पष्ट की है कि जिस प्रकार दृढप्रतिज्ञ
७२ कलाओं में प्रवीण था उसी प्रकार से यह भी उनमें निपुणमति
होगा, वह जिस प्रकार समस्त कर्मों का अन्त करने वाला हुआ,
यह भी उसी प्रकार होगा । यावत् शब्द से ‘सेत्स्यति भोत्स्यते,
मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति’ इन पदों का ग्रहण है, इनका अर्थ इस
प्रकार है—‘सेत्स्यति’ वह सिद्ध-कृतकृत्य होगा, ‘भोत्स्यते’ केवल ज्ञान
से समस्त ज्ञेयों का ज्ञाता होगा, ‘मोक्ष्यते’ समस्त कर्मों के बन्धन
से सर्वथा मुक्त होगा, ‘परिनिर्वास्यति’ पारमार्थिक आत्मिक अनन्त
अव्याप्य सुखों को प्राप्त करेगा, ‘सर्वदुःखानाम् अन्तं करिष्यति’ इस

ने समृद्धिशाली कुल छे तमांनो डोछ पण् ओक कुलमां पुत्रपे उत्पन्न थये.
औपपातिक सूत्रमां ने प्रमाणे दृढप्रतिज्ञनुं वर्णन करवामां आव्युं छे, पराणर तेन
प्रमाणे आछीं पण् समजनुं लेछये. ‘कलाओ जाव सव्वदुक्खाणमंतं करिस्सइ’
येन वात, आ पढेथी सूत्रकारे स्पष्ट करी छे डे:—ने प्रमाणे दृढप्रतिज्ञ गढोतेर (७२)
कलाओमां प्रवीणु हतो. ते प्रमाणे आ पण् तेमां निपुणमुद्धिवाणे थये, ते ने प्रमाणे
समस्त कर्मेना अन्त करनार थये ते न प्रमाणे आ पण् थये. ‘यावत्’ शब्दथी
‘सेत्स्यति, भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति’ ओ पढेनुं अडण् करवानुं छे.
तेनो अर्थ आ प्रमाणे छे— ते सिद्ध-कृतकृत्य थये, केवलज्ञानथी ज्ञातुवा येज्य
समस्त पदार्थेना ज्ञातुकर थये, समस्त कर्मेना बन्धनथी सर्वथा मुक्त थये,
पारमार्थिक आत्मिक अव्याप्य सुखेने प्राप्त करथे, ‘सर्वदुःखानाम् अन्तं करिष्यति’

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જમ્બૂસ્વામિનમાહ—‘એવં खलु जंबू !’ इत्यादि । ‘एवं खलु जंबू !’ एवं खलु हे जम्बूः ! ‘समणेणं भगवया महावीरेण जाव संपत्तेणं’ श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थानं संप्राप्तेन ‘दुहविवागाणं’ दुःखविपाकानां=दुःखविपाकनामकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्येत्यर्थः, ‘पढमस्स अज्झयणस्स’ प्रथमस्याध्ययनस्य ‘अयमट्ठे’ अयमर्थः—मृगापुत्रस्यातीतवर्तमानानागतभवसम्बन्धिदुःखविपाकरूपोऽर्थः, ‘पणत्ते’ प्रज्ञप्तः=कथितः । ‘त्ति वेमि’ इति ब्रवीमि=हे जम्बूः ! यथा भगवताऽभिहितं तथैव त्वां कथयामि, न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ॥ सू० २२ ॥

प्रकार वह समस्त दुःखों का और उनके कारणभूत समस्त कर्मों का विनाश करने वाला होगा ।

‘एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेण जाव संपत्तेणं दुह-विवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते त्ति वेमि’ इस प्रकार श्री सुधर्मास्वामी जंबूस्वामी से कहते हैं कि— हे जम्बू ! सिद्धिगति नामक स्थान का प्राप्त हुए श्रीमहावीरप्रभुने दुःख विपाक नामक प्रथम श्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन का यह मृगापुत्र के अतीत, अनागत और वर्तमान-भवसंबंधी दुःखविपाकरूप भाव का कथन किया है । उन्होंने जैसा कहा वैसा ही मैंने तुम से कहा है, इसमें निजकल्पना से मैंने कुछ भी नहीं कहा है ।

भावार्थ—वह पुत्र जब क्रमशः अपने कुमारावस्था के बीतने पर परिपक्वविज्ञानवाला हो यौवन-अवस्था को प्राप्त करेगा, तब वह तथारूप स्थविरों के पास धर्म की देशना के श्रवण से और

આ પ્રકારે તે સમસ્ત દુઃખો અને તેના કારણભૂત સમસ્ત કર્મોના વિનાશ કરનાર થશે.

‘એવં खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेण जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते-त्ति वेमि’ આ પ્રમાણે શ્રીસુધર્માસ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે-હે જંબૂ ! સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રી મહાવીરપ્રભુએ દુઃખવિપાક-નામના પ્રથમે શ્રુતસ્કંધનાં પ્રથમ અધ્યયનને આ મૃગાપુત્રના અતીત (ગયા સમયના), અનાગત આવતા સમયના અને વર્તમાનભવસંબંધી દુઃખવિપાકરૂપ ભાવનું કથન કર્યું છે. તેમણે જે પ્રમાણે કહ્યું હતું તેવુંજ મેં તમને કહ્યું છે, તેમાં મેં મારી સ્વતંત્ર કલ્પનાથી કંઈ પણ કહ્યું નથી.

ભાવાર્થ—તે પુત્ર જ્યારે ક્રમે-ક્રમે પોતાની બાલ અવસ્થાને પૂર્ણ કરી, પરિપક્વવિજ્ઞાનવાળા થઈ યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરશે, ત્યારે તે તથારૂપ સ્થવિરો સેથી ધર્મના ઉપદેશને સાંભળવાથી અને હૃદયમાં તેનું મનન કરવાથી, સંસાર,

॥ इति श्रीविश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-
कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्र-
पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-‘जैन-शास्त्राचार्य’-पदभूषित-कोल्हापुरराज-
गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-
घासीलाल-व्रतिविरचितायां विपाकश्रुते प्रथमश्रुत-
स्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायां
मृगापुत्रीयं नाम प्रथममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥१॥

हृदय में उसका मनन करने से, संसार, शरीर और भोगों से
विरक्त हो, गृहस्थावस्था को त्याग कर, मुनिदीक्षा को अंगीकार कर,
संयमी हो जावेगा। उस अवस्था में यह अनेक वर्षोंतक संयमभाव
की सच्ची आराधना करने वाला होगा, और जो कुछ अतीचार
लगे होंगे इनकी आलोचना और प्रतिक्रमण से शुद्धि कर, शुभ-
ध्यानरूप समाधि में मग्न होकर, अपनी आयु को पूर्ण कर के
यह सर्वप्रथम प्रथम देवलोकमें देव होगा। वहां को सुखराशि को
भोगकर फिर वहां से चवेगा, और महाविदेह क्षेत्रमें किसी
समृद्धिशाली कुल में पुत्ररूप से जन्म लेकर, दृढप्रतिज्ञ की तरह
प्रत्येक कलाओं में विशारद बन, अन्त में समस्त कर्मों का अन्त
कर निर्वाणस्थान को प्राप्त करने वाला होगा।

इस प्रकार श्री सुधर्मास्वामी अपने शिष्य श्री जंबूस्वामी
को संबोधन करते हुए कहते हैं कि-हे जम्बू! इस दुःखविपाक-
नामक प्रथम श्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन का यह मृगापुत्र के

शरीर अने लोकोत्थी विरक्त यद्यने गृहस्थावस्थानो त्याग करी, मुनिदीक्षाने अंगी-
कार करी, संयमी यद्य जशे. ते अवस्थाभां अनेक वर्षो सुधी संयमभावनी साची
आराधना करवावाणा यशे, अने जे कांछ अतीचार लग्या दुशे तेनी आलोचना
अने प्रतिक्रमण करी शुद्ध जनी, शुभध्यानरूप समाधिभां तद्वत्तीन यद्यने, पोतानु
आयुष्य पूर्ण करीने सौथी प्रथम पडेता देवलोकां देव यशे त्यांना सुषोनां सांडारने
लोगवी, पछी त्यांथी यवीने महाविदेह क्षेत्रभां डेछ समृद्धिशाली कुलभां पुत्ररूपे
जन्म पाबीने, दृढप्रतिज्ञनी मादक दरेक कलाओभां विशारद जनी, अंतभां समस्त
कर्मोनी अंत करी निर्वाणस्थानने प्राप्त करनार यशे.

आ प्रमाणे सुधर्मास्वामी पोताना शिष्य श्रीजम्बूस्वामीने संबोधन
करीने केहे छे के-हे जम्बू! आ दुःखविपाक नामना प्रथम श्रुतस्कंधना पडेता

અતીત, અનાગત, ઔર વર્તમાન-ભવ-સંવંધી દુઃખવિપાકરૂપ અર્થ કા કથન શ્રીવીરપ્રભુને કિયા હૈ, અતઃ જૈસા મૈને ઁનસે સુના વૈસા હી તુમસે કહા હૈ, અપની કલ્પના સે કુછ નહીં કહા હૈ ॥ સૂ૦ ૨૨ ॥

ઇતિ વિપાકશ્રુત કૈ દુઃખવિપાકનામક પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ કી
વિપાકચન્દ્રિકા નામક સંસ્કૃત ટીકા કૈ હિન્દી
અનુવાદ મૈ મૃગાપુત્રનામક પ્રથમ
અધ્યયન સંપૂર્ણ હુઆ ॥ ૧ ॥

અધ્યયનનેા આ મૃગાપુત્રનાં ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન-ભવસંવંધી દુઃખવિપાક
રૂપ અર્થનું કથન શ્રીપ્રભુએ કર્યું છે, તેથી જે રીતે મેં તેમની પાસેથી સાંભળ્યું
છે, તેવું જ મેં તમને કહ્યું છે, મારી પોતાની કલ્પનાથી કાંઈપણ કહ્યું નથી. (સૂ૦ ૨૨)

ઇતિ વિપાકશ્રુતના દુઃખવિપાક નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધની વિપાકચન્દ્રિકા
નામની ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં મૃગાપુત્ર નામનું
પ્રથમ અધ્યયન સંપૂર્ણ થયું. (૧)

॥ अथ द्वितीयमध्ययनम् ॥

श्रीजम्बूस्वामी दुःखविपाकश्रुतस्कन्धस्य प्रथमाध्ययनगतं संपूर्णमर्थं श्रुत्वा द्वितीयाध्ययनार्थं श्रोतुमुत्कण्ठितः सन् श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति—
'जइ णं भंते !' इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहाविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते, दोच्चस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहाविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते ? तए णं से सुहम्मं अणगारे जंबू—अणगारं एवं वयासी—एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वाणियग्गामे णामं णयरे होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धे, तस्स णं वाणियग्गामस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए दूइपलासे णामं उज्जाणे होत्था, तत्थ णं दूइपलासे सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था, वण्णओ ॥ सू० १ ॥

टीका

'जइ णं भंते !' यदि खलु हे भदन्त ! हे भगवन् ! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन यावत्संप्राप्तेन, अत्र 'यावत्' पदेन—श्रमणेन भगवता

द्वितीय अध्ययन

श्री जम्बूस्वामी, दुःखविपाक-श्रुतस्कन्ध के प्रथम अध्ययन के अन्तर्गत संपूर्ण अर्थ का अवधारण कर द्वितीय अध्ययन को सुनने के लिये उत्कण्ठित होते हुए श्री सुधर्मास्वामी से पृच्छते हैं— 'जइ णं भंते !' इत्यादि ।

'भंते' हे भदन्त ! 'जइ णं' यदि 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमण

द्वितीय अध्ययन

श्रीजम्बूस्वामी, दुःखविपाक-श्रुतस्कन्धना प्रथम अध्ययनमां आवेला सम्पूर्ण अर्थ सांभलीने, भीज अध्ययनने सांभलवानी उत्कण्ठायी श्रीसुधर्मास्वामीने पूछे छे—
'जइ णं भंते !' इत्यादि.

'भंते !' हे भदन्त ! 'जइ णं' यदि 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमण

મહાવીરેણ' ઇત્યારમ્બ્ય સિદ્ધિગતિનામધેયં સ્થાનમ્' ઇત્યન્તાનિ પદાનિ સંગ્રાહ્યાણિ, 'દુહવિવાગાણં' દુઃખવિપાકાનાં=દુઃખવિપાકસ્ય શ્રુતસ્કન્ધસ્યેત્યર્થઃ; આદરાર્થે વિપાકવાહુલ્યવિવક્ષયા વા ઇહ વહુવચનમ્, 'પદમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ' પ્રથમસ્યાધ્યયનસ્ય 'અયમદ્દે' અયમર્થઃ-પૂર્વમુક્તોઽર્થઃ 'પણ્ણત્તે' પ્રજ્ઞસઃ, 'દોચ્ચસ્સ ણં મંતે ! અજ્ઞયણસ્સ' દ્વિતીયસ્ય સ્વલુ હે મદન્ત ! અધ્યયનસ્ય 'દુહવિવાગાણં' દુઃખ વિપાકાનાં=દુઃખવિપાકશ્રુતસ્કન્ધસમ્વન્ધિનઃ, 'સમણેણં જાવં સંપત્તેણં' શ્રમણેન યાવત્ સંપ્રાપ્તેન-શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્ સિદ્ધિગતિસ્થાનં' સંપ્રાપ્તેન કોઽર્થઃ પ્રજ્ઞસઃ ?-ભગવતા દુઃખવિપાકશ્રુતસ્કન્ધસ્ય દ્વિતીયાધ્યયને કોઽર્થઃ કથિત ઇત્યર્થઃ ।

'તણ્ણં સે સુહમ્મે અણગારે' તતઃ, સ્વલુ સ સુધર્માણગારં, 'જંબૂ-અણગારં' જમ્બૂવનગારમ્-જમ્બૂનામકમનગારમ્ 'એવં વયાસી' એવં=વંક્ષ્યમાણ-પ્રકારેણ અવાદીત્-'એવં સ્વલુ જંબૂ' એવં સ્વલુ હે જમ્બૂઃ ! 'તેણં કાલેણં તેણં સમણ્ણં' તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે 'વાણિયગ્ગામે ણામં ણયરે' વાણિજગ્રામો

ભગવાન મહાવીરને, કિ જો સિદ્ધિગતિનામક સ્થાન કો પ્રાપ્ત કર ચુકે હૈં, 'દુહવિવાગાણં' દુઃખવિપાક-નામક પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ કે 'પદમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ' પ્રથમ અધ્યયન કા 'અયમદ્દે પણ્ણત્તે' યહ પૂર્વોક્ત અર્થ પ્રતિપાદિત ક્રિયા હૈ તો 'મંતે !' હે મદન્ત ! 'દુહવિવાગાણં દોચ્ચસ્સ અજ્ઞયણસ્સ' ઇસી દુઃખવિપાકનામક શ્રુતસ્કંધ કે દ્વિતીય અધ્યયન કા 'સમણેણં જાવં સંપત્તેણં' ઊન્હીં શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રશ્નને કિ જો સિદ્ધિગતિનામક સ્થાન કો પ્રાપ્ત હો ચુકે હૈં, 'કે અદ્દે પણ્ણત્તે ?' વ્યા ભાવ પ્રતિપાદિત ક્રિયા હૈ ? 'તણ્ણં સે સુહમ્મે અણગારે' ઇસ પ્રકાર શ્રી જંબૂસ્વામી કે પ્રશ્ન કો સુનકર વે સુધર્માસ્વામી અનગાર 'જંબૂ-અણગારં' જંબૂસ્વામી અનગાર કે પ્રતિ 'એવં વયાસી' ઇસ પ્રકાર બોલે-'તેણં કાલેણં તેણં સમણ્ણં' ઊસ કાલ ઊસ સમય મેં 'વાણિયગ્ગામે

મહાવીરે કે જેણે સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરેલ છે તેણે 'દુહવિવાગાણં' દુઃખવિપાક-નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના 'પદમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ' પ્રથમ અધ્યયનના પૂર્વોક્ત અર્થ પ્રતિપદન કર્યો છે તો 'મંતે' હે મદન્ત ! 'દુહવિવાગાણં દોચ્ચસ્સ અજ્ઞયણસ્સ' આ દુઃખવિપાક શ્રુતસ્કંધના બીજા અધ્યયનના સમણેણં જાવં સંપત્તેણં' તે શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પ્રશ્ન કે જે સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પ્રાપ્ત થઈ ચુક્યા છે તેણે 'કે અદ્દે પણ્ણત્તે' શું ભાવ પ્રતિપાદન કર્યો છે ? 'તણ્ણં સે સુહમ્મે અણગારે' આ પ્રકારના શ્રીજમ્બૂસ્વામીના પ્રશ્નને સાંભળીને સુધર્માસ્વામી અણગાર 'જમ્બૂ-અણગારં' જમ્બૂસ્વામી અણગાર પ્રતિ 'એવં વયાસી' આ પ્રમાણે બોલ્યા- 'તેણં કાલેણં તેણં સમણ્ણં' તે કાળ અને તે સમયને

नामं नगरम् 'होत्था' आसीत् । तत् कीदृशः?—मित्याह—'रिद्धित्थिमियसमिद्धे'
ऋद्धिस्तिमितसमृद्धम्—ऋद्धं=नभःस्पर्शिवहुलप्रासादयुक्तं बहुजनसंकुलं च, स्तिमितं=
स्वचक्रपरचक्रभयरहितं, समृद्धं च=धनधान्यादिमहर्द्धिसम्पन्नम्, अत्र पदत्रयस्य
कर्मधारयः ।

'तस्स णं वाणियग्गामस्स' तस्य खलु वाणिजग्रामस्य 'उत्तरपुरत्थिमे
दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे, ईशानकोणे इत्यर्थः; 'दूइपलासे णामं उज्जाणे'
दूतीपलाशं नामोद्यानम् 'होत्था' आसीत् । 'तत्थ णं दूइपलासे तत्र खलु
दूतीपलाशे 'सुहम्मस्स' सुधर्मणः=सुधर्मनामकस्य 'जक्खस्स' यक्षस्य 'जक्खाय-
यणे' यक्षायतनम्=व्यन्तरदेवविशेषस्थानम्, 'होत्था' आसीत् 'वण्णओ' वर्णकः=
यक्षायतनस्य वर्णनम्, स चान्यत्रोक्तरीत्या बोध्य इत्यर्थः ॥ सू० १ ॥

णामं णयरे होत्था' वाणिजग्राम नाम का एक नगर था, 'रिद्धित्थिमियसमिद्धे'
जिसमें नभस्तलस्पर्शी अनेक बड़े ऊँचे प्रासाद थे, और जो
अनेकानेक जनों से व्याप्त था । जहाँ पर प्रजा सदा स्तिमित-
स्वचक्र और परचक्र के भय से रहित थी । जो धन और धान्य
आदि महा ऋद्धियों से संपन्न था । 'तस्स णं वाणियग्गामस्स उत्तरपुर-
त्थिमे दिसीभाए' उस वाणिजग्राम नगर के ईशान कोण में 'दूइपलासे
णामं उज्जाणे होत्था ।' एक 'दूतीपलाश' इस नाम का बगीचा था ।
'तत्थ णं दूइपलासे सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था, उस बगीचे
में सुधर्मा नामके व्यन्तरदेव का एक आयतन था । 'वण्णओ' इसका
वर्णन औपपातिक सूत्रमें 'चिराइए' इत्यादि पदों द्वारा वर्णित पूर्णभद्र
चैत्य जैसा समझना चाहिये ।

विषे 'वाणियग्गामे णामं णयरे होत्था' वाणिजग्राम नामनुं एक नगर
हुतुं 'रिद्धित्थिमियसमिद्धे' ने नगरमां आकाशने स्पर्श करे तेवा
घण्टा मोटा-मोटा हुंथा मडेले हुता, अने ने घण्टा मणुसेथी परिपूरु
हुतुं, जयां प्रजा हुमेशां ययणतारहित, तथा स्वयंके अने परयंकना लयथी
रहित हुती, ने धन-धान्य आदि महान ऋद्धिथी लरेहुं हुतुं. 'तस्स णं वाणियग्गामस्स
उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' ते वाणिजग्राम नगरना ईशानकोणुमां 'दूइपलासे णामं
उज्जाणे होत्था' एक 'दूतीपलाश' नामने लगीथो हुतो. 'तत्थ णं दूइपलासे
सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था' ते लगीयामां सुधर्म नामना व्यन्तर
देवनुं एक रडेवानुं स्थान हुतुं. 'वण्णओ' तेनु वणुन औपपातिकसूत्रमां
'चिराइए' इत्यादि पदो वडे करेव पूरुल्लेख चैयना वणुन प्रमाणे समलु देवुं.

भावार्थ—श्री जंबूस्वामी सुधर्मा स्वामी से दुःखविपाक श्रुतस्कंध के प्रथम अध्ययन का भाव यथावत् श्रवण कर द्वितीय अध्ययन के भाव को श्रवण करने के लिये उत्कंठित होकर उनसे पूछते हैं कि—हे भदन्न ! इसके द्वितीय अध्ययन का क्या भाव है ? तब श्री सुधर्मा स्वामी कहते हैं—हे जंबू ! उस काल और उस समय में नभस्तलस्पर्शी प्रासादों एवं जनमेदिनी से परिपूर्ण एक वाणिज्य-ग्राम नाम का नगर था । जहां पर प्रजामें हरएक प्रकार का सुख और आनंद था, कोई भी किसी भी प्रकार से दुःखी नहीं था । वहां प्रजा को न अपने राजा की तरफ से कोई कष्ट था, और न अन्य राजाओं की तरफ से कष्ट था । प्रजा में धन-धान्य-आदि ऋद्धियों की कमी नहीं थी । उस नगर के ईशान कोण में दूतीप-लाश नामका एक उद्यान था, जो बहुत प्राचीन था । हरएक प्रकार के वृक्षों से और षड् ऋतु की शोभा से जो सदा अलंकृत रहता था । यहां सुधर्मनामके एक व्यंतर देव का आयतन था । इसकी शोभा पूर्णभद्र चैत्य जैसी थी ॥ सू० १ ॥

भावार्थः—श्रीजम्बूस्वामी श्रीसुधर्मास्वामी पासैथी दुःखविपाक श्रुतस्कंधना प्रथम अध्ययनना भाव यथावत् सांभलीने द्वितीय—भीम अध्ययननां भावने सांभलवानी उत्कंठा यथाथी तेमने पूछवा लाग्या डे—डे भदन्त ! दुःखविपाक-नामक श्रुतस्कंधना आ भीम अध्ययनना भाव शुं छे ? त्पारे श्री सुधर्मास्वामी कडे छे डे—डे जम्बू ! ते कण अने ते समयने विषे आकाशने स्पर्श करे तेवा गहुज डिया भडेत्ते अने मानवमेदिनीथी लरपूर ओक वाणिज्यग्राम नामनु नगर डतुं, जयां प्रजने तमाम प्रकारनां सुखो अने आनंद भगतां डतां, डोछ प्रकारे डोछ पणु भाणुस दुःखी न डतो, तेमज ते नगरनी प्रजने पोताना राजवां तरङ्गी पणु डोछ प्रकारे दुःख न डतुं, तेमज परराज्य अर्थात् भीम राजये तरङ्गी पणु लय न डतो । प्रजने धन—धान्य आदि तमाम प्रकारनी ऋद्धियोनी जेट न डती । ते नगरना ध्यानडोणुमां ' दूतीपलाश ' नामने ओक गगीयो डतो, ते घण्टेज प्राचीन डतो, दरेक प्रकारनां वृक्षोथी अने छ ऋतुयोनी शोभाथी डमेथां ते शोभतो डतो । त्यां सुधर्मनामना ओक व्यंतरदेवनुं निवासस्थान डतुं । तेनी शोभा औपपातिकसूत्रमां वर्षुवेल पूरुभद्र चैत्य जेवीज डती (सू० १)

मूलम्

तत्थ णं वाणियग्गामे मित्ते णामं राया होत्था । तत्थ णं मित्तस्स रत्तो सिरी णामं देवी होत्था । वण्णओ । तत्थ णं वाणियग्गामे कामज्झया णामं गणिया होत्था । अहीण-जाव सुरूवा बावत्तरिकलापंडिया चउसट्ठिगणियागुणोववेया एगूणतीसे विसेसे रममाणी एक्कतीसरइगुणप्पहाणा वत्तीसपुरिसोवयारकुसला णवंगसुत्तपडिबोहिया अट्टारसदेसीभासाविसारया सिंगारागार-चारुवेसा गीयरइगंधप्पणट्टकुसला, संगय-गय-हसिय-भणिय-वि-हिय-विलास-ललिय-संलाव-निउण-जुत्तोवयार-कुसला सुंदर-थण-जहण-वयण-करचरण-लावण्णविलास-कलिया ऊसियज्झया, सह-स्सलंभा विदिण्णलुत्तचामरवालवीयणिया, कण्णीरहप्पयाया वि होत्था । बहूणं गणियासहस्साणं आहेवच्चं घोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगतं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणी पालेमाणी विहरइ ।

तत्थ णं वाणियग्गामे विजयमित्ते णामं सत्थवाहे परिवसइ, अड्ढे । तस्स णं विजयमित्तस्स सुभद्दा णामं भारिया होत्था, अहीण० । तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते सुभद्दाए भारियाए अत्तए उज्झियए णामं दारए होत्था । अहीण जाव सुरूवे ॥ सू० २ ॥

टीका

‘तत्थ णं’ इत्यादि । ‘तत्थ णं वाणियग्गामे’ तत्र खलु वाणिजग्रामे ‘मित्ते णामं राया’ मित्रो नाम राजा, ‘होत्था’ आसीत् । ‘तत्थ णं मित्तस्स

‘तत्थ णं’ इत्यादि ।

‘तत्थ णं’ उस्स ‘वाणियग्गामे’ वाणिजग्राम नगर में ‘मित्ते णामं राया होत्था’ मित्र इस नाम से प्रसिद्ध एक राजा था । ‘तत्थ णं’

‘तत्थ णं’ इत्यादि.

‘तत्थ णं’ त्यां ‘वाणियग्गामे’ वाणिजग्राम नगरमां. ‘मित्ते णामं राया होत्था’ मित्र ये नामथी प्रसिद्ध ओक राजा हुता. ‘तत्थ णं’ त्यां ‘मित्तस्स

रण्णो' तत्र खलु मित्रस्य राज्ञः 'सिरी णामं देवी' श्रीर्नाम राज्ञी 'होत्या' आसीत् । 'वण्णओ' वर्णकः=वर्णनम्, तत्रौपपातिकसूत्रे द्वादशसूत्रोक्तधारिणीदेवी-वर्णनवद् बोध्यम् ।

'तत्थ णं वाणियग्गामे' तत्र खलु वाणिजग्रामे 'कामज्झया णामं गणिया' कामध्वजा नाम गणिका, 'होत्या' आसीत् । सा कीदृशीत्याह— 'अहीण-जाव सुत्वा' अहीन-यावत्सुत्वा, अत्र यावच्छब्दादेवं योजना, द्रष्टव्या— 'अहीणपडिपुण्णपंचिदियसरीरा, लक्खणवंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडि-पुण्णमुजायसव्वंगमुंदरंगी, ससिसोमाकारा कंता पियदंसणा, सुत्वा' इति । तत्र 'अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा'—अहीनानि—लक्षणतः, संपूर्णलक्षणानीत्यर्थः; परिपूर्णानि—स्वरूपतः, नातिद्वैत्वानि नातिदीर्घाणि नातिपीनानि नातिकृशा-

वहां उस 'मित्रस्य रण्णो सिरी णामं देवी होत्या' मित्र राजा की श्री नाम की रानी थी । 'वण्णओ' औपपानिकसूत्र के १२ वें सूत्र में धारिणी देवी का जैसा वर्णन किया गया है, ठीक इसी प्रकार से इसका भी वर्णन समझना चाहिये । 'तत्थ णं वाणियग्गामे कामज्झया णामं गणिया होत्या' उसी वाणिजग्राम नगर में 'कामध्वजा' इस नामकी एक गणिका—देखा थी । 'अहीण-जाव-सुत्वा' जो अहीन यावत् सुत्प थी, यहां 'जाव' शब्द से 'अहीणपडिपुण्णपंचिदियसरीरा, लक्खणवंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णमुजायसव्वंगमुंदरंगी, ससि-सोमाकारा, कंता, पियदंसणा, सुत्वा,' इन पदों का ग्रहण हुआ है । जिनका अर्थ इस प्रकार है—लक्षण की अपेक्षा अहीन—अर्थात् समस्त लक्षणों से युक्त, तथा स्वरूप की अपेक्षा परिपूर्ण—न अधिक

रण्णो सिरी णामं देवी होत्या ' ते मित्र-राजने श्री नामनी राज्ञी इती. 'वण्णओ' तेन वर्णन औपपानिकसूत्रे (१२भा.) बारमा सूत्रमां धारिणी देवीनं ते प्रमाहे वर्णन कहेलुं छे ते न प्रमाहे आ श्री-नामनी राज्ञीनं वर्णन समलुं लेवुं. ' तत्थ णं वाणियग्गामे कामज्झया णामं गणिया होत्या ' ते वाणिजग्राम नगरमां कामध्वजा नामनी एक गणिक-देखा : इती इती. ' अहीण-जाव-सुत्वा ' ते अहीन यावत् सुत्प इती. आ. रूपे. 'जाव' शब्दशी 'अहीणपडिपुण्णपंचिदिय-नरीरा, लक्खणवंजणगुणोववेया, माणुम्माणप्पमाणपडिपुण्णमुजायसव्वंगमुंदरंगी, ससिमोमाकारा कंता पियदंसणा सुत्वा' आ उपर कहेलां पदे. अडलु - करवामां आयां छे. तेमने: अर्थ आ प्रमाहे छे :- लक्षणनी अपेक्षाये अहीन अर्थात् समस्त लक्षणों से युक्त, तथा स्वरूपनी अपेक्षाये परिपूर्ण अर्थात् - इत्थता-दीर्घता

નીત્યર્થઃ, એતાદૃશાનિ પञ्च इन्द्रियाणि यत्र तद्अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियं, तादृशं शरीरं यस्याः सा तथा, 'लक्षणव्यञ्जनगुणोपपेता' लक्षणानि=चिह्नानि-हस्तरेखा-दिरूपाणि स्वस्तिकादीनि, व्यञ्जनानि=मशतिलादीनि, तान्येव गुणाः प्रशस्तरूपाः, तैरुपपेता-सुसंपन्ना । 'मानोन्मानप्रमाणप्रतिपूर्णसुजातसर्वाङ्गसुन्दराङ्गी, मानं=जलादिपरिपूर्णकुण्डादिप्रविष्टे पुरुषादौ यदा द्रोणपरिमितं जलादि निःसरति, तदा स पुरुषादिर्मानवानुच्यते, तस्य शरीरावगाहनाविशेषो मानमत्र गृह्यते । उन्मानम्=ऊर्ध्वमानं-यत् तुलायामारोप्य तोलनेऽर्धभारप्रमाणं भवति तत् । प्रमाणं=निजाङ्गुलीभिरष्टोत्तरशताङ्गुलिपरिमितोच्छ्रायः, मानं च उन्मानं च प्रमाणं

हूस्व न अधिक दीर्घ, न अधिक पीन और न अधिक कृश, अपने२ प्रमाण से विशिष्ट ऐसी पांचों इन्द्रियों से जिसका शरीर सुशोभित था । हस्त की रेखा आदि चिह्नरूप जो स्वस्तिक आदि हुआ करते हैं वे लक्षण कहे जाते हैं । मसा. तिल आदि जो शरीर में हुआ करते हैं वे व्यञ्जन हैं । इन दोनों प्रकार के चिह्नों से जो संपन्न थी । जल से भरे हुए कुण्ड में मनुष्य के प्रविष्ट होने पर जब उससे द्रोणपरिमित जल बाहर निकलता है तब वह पुरुष मानवाला कहलाता है । यह मान शरीर की अवगाहना-विशेषरूप ही यहाँ गृहीत हुआ है । तराजू पर चढ़ाकर तो तोलने पर जो अर्धभार प्रमाण होता है वह उन्मान है । अपनी अंगुलियोंद्वारा १०८ अंगुलि-परिमित जो उंचाई होती है वह प्रमाण है । अर्थात् उसके शरीर के मस्तक से लेकर पैर तक के समस्त मान उन्मान एवं प्रमाण से युक्त थे,

(લાંબાપણું અને ટુંકાપણું), સ્થૂલતા-કૃશતા (બડાપણું અને ટુણગાપણું) થી રહિત પોતપોતાના પ્રમાણથી વિશિષ્ટ સંપૂર્ણ શક્તિવાળી પાંચ ઇન્દ્રિયોથી જેનું શરીર સુશોભિત હતું, હાથની રેખા વગેરેના ચિહ્નરૂપ જે સ્વસ્તિક આદિ હોય છે તેને લક્ષણ કહેવામાં આવે છે, મસા, તિલ, આદિ જે ચિહ્ન શરીરમાં થાય છે તેને વ્યંજન કહે છે. તે ઉપર જણાવેલા બન્ને પ્રકારના ચિહ્નોથી તે યુક્ત હતી. પાણીના ભરેલાં કુંડમાં મનુષ્ય પ્રવેશ કરતાં તેમાંથી દ્રોણ-પ્રમાણ પાણી બહાર નીકળે ત્યારે કરતાં તેમાંથી દ્રોણ-પ્રમાણ પાણી બહાર નીકળે ત્યારે તે પુરુષ માનવાળા કહેવાય છે. એ માનને તે શરીરની અવગાહનાવિશેષરૂપે જ અહીં ગ્રહણ કરેલ છે. ત્રાજુ પર ચઢાવીને તોળવાથી જે અર્ધભાર પ્રમાણ થાય છે તે ઉન્માન છે. પોતાની આંગળીઓથી ૧૦૮ આંગળીઓના પ્રમાણમાં જે ઉંચાઈ હોય તે પ્રમાણ કહેવાય છે. અર્થાત્ તે વેશ્યાનું તમામ શરીર મસ્તકથી લઈને પગ સુધીના તમામ અવયવો માન. ઉન્માન અને પ્રમાણથી યુક્ત હતા, તથા જે જે અવયવોની

चेति मानोन्मानप्रमाणानि, तैः प्रतिपूर्णानि=संपन्नानि, अत एव सुजातानि= यथोचितावयवसंनिवेशयुक्तानि, सर्वाणि=सकलानि, अङ्गानि=मस्तकादारभ्य चरे-
णान्तानि यस्मिस्तादृशम्, अत एव सुन्दरमङ्गं=वपुर्यस्याः सा तथोक्ता । ‘शशि-
सौम्याकारा कान्ता प्रियदर्शना’-शशीव=चन्द्र इव, सौम्यः=सुन्दरः, आकारः=
स्वरूपं यस्याः सा तथा, कान्ता=कमनीया-मनोहरा, प्रियं=हृदयाह्लादकं दर्शनं
यस्याः सा तथा । सुरूपा-शोभनं रूपं यस्याः सा तथा । ‘वावत्तरिकलापंडिया’
द्वासप्ततिकलापण्डिता, ‘चउसट्टिगणियागुणोववेया’ चतुःषष्टिगणिकागुणोपपेता,
‘एगूणतीसे विसेसे रममाणी’ एकोनत्रिंशति विशेषेषु रममाणा, ‘एकतीसरइ-
गुणप्पहाणा’ एकत्रिंशद्वर्तिगुणप्रधाना, ‘वत्तीसपुरिसोवयारकुसला’ द्वात्रिंशत्-
पुरुषोपचारकुशला, ‘णवंगसुत्तपडिवोहिया’ नवाङ्गसुप्तप्रतिवोधिता, ‘अट्टारसदेसी-

तथा जिन अवयवों की जैसी सुन्दर रचना होनी चाहिये, वैसी ही
सुन्दर रचना से वे विशिष्ट थे- किसी भी अंग की रचना न्यूनाधिक
नहीं थी। इसीलिये जिसका शरीर सर्वाङ्गसुन्दर था। जिसका
आकार चन्द्रमा के समान सौम्य था। जो मन को हरण करनेवाली
होने से कमनीय थी। जिसका दर्शन भी अन्तःकरण को आह्लाद-
कारी था। इसीलिये जिसका रूप विशिष्ट शोभा से युक्त था।
वह ‘वावत्तरिकलापंडिया’ वहत्तर (७२) कलाओं में निपुण थी।
‘चउसट्टिगणियागुणोववेया’ गणिका के चौसठ (६४) गुणों से युक्त थी।
‘एकतीसरइगुणप्पहाणा’ रतिसंबंधी ३१ गुणों में अतिशय चतुर थी,
‘वत्तीसपुरिसोवयारकुसला’ ३२ ऐसे गुण कि-जिनसे पुरुषवर्ग अपनी
ओर आकृष्ट हो-रीझें, उनमें विशेष चतुर, ‘णवंगसुत्तपडिवोहिया’

જેવી રીતે સુન્દરતા અને રચના હોવી જોઈએ તેવીજ સુન્દર રચનાથી તે પૂર્ણ
હતી, કોઈ પણ અંગની રચના ન્યૂનાધિક ન હતી, એટલે કે તેનું શરીર
સર્વાંગસુન્દર હતું, જેનો આકાર ચન્દ્રમાસમાન સૌમ્ય હતો, જે મનને હરણ
કરવાવાળી હોવાથી કમનીય હતી. જેનું દર્શન પણ અન્તઃકરણને આહ્લાદ
આપનાર હતું. તેથીજ જેનું ૩૫ વિશિષ્ટશોભાપૂર્ણ હતું, તે ‘વાવત્તરિકલાપંડિયા’
ગણોતર (૭૨) કલાઓમાં નિપુણ હતી. ‘ચઉસટ્ટિગણિયાગુણોવવેયા’
ગણિકાના ચોસઠ શુભો તેનામાં પૂર્ણ હતા. ‘એગૂણતીસે વિસેસે રમમાણી’
એગણત્રીશ (૨૬) વિષયસંબંધી વિશેષોમાં રમણ કરવા વાળી હતી. ‘એકતીસરઈ-
ગુણપ્પહાણા’ રતિસંબંધી એકત્રીસ (૩૧) શુભોમાં અતિશય ચતુર હતી.
‘વત્તીસપુરિસોવયારકુસલા’ એવા બત્રીસ શુભો તેનામાં હતા કે જેનાથી પુરુષવર્ગનું
પ્રેમાના તરફ આકર્ષણ થાય અને તેના પર પ્રસન્ન થાય તે શુભોમાં વિશેષ ચતુર

भासाविसारया' अष्टादशदेशीयभाषाविशारदा 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गारा-
गारचारुवेसा-शृङ्गारस्य=शृङ्गाररसस्य अगारमिव=गृहमिव चारुः=शोभनी वेषो=
नेपथ्यं वस्त्रादिरचना यस्याः सा तथा । 'गीय-रङ्-गन्धर्व-णट्ट-कुसला' गीत-
रति-गन्धर्व-नाट्य-कुशला=गीतरतिश्चासौ गन्धर्व-नाट्य कुशला चेति समासः ।
गन्धर्व-नृत्ययुक्तगीतम्, नाट्यं तु नृत्यमेव, तत्र कुशला । 'संगय-गय-हसिय-भणिय-
विहिय-विलास-ललिय-संलाव-निउण-जुनोवयार-कुसला' संगत-गत-हसित-भणित-वि-
हित-विलास-ललित-संलाप-निपुण-युक्तोपचार-कुशला-संगतेषु = समुचितेषु गत-
हसित-भणित-विहित-विलास-ललितसंलापेषु निपुणा, तत्र गत-गमनं गजहंसादि-
वत्, हसितं-स्मितं, भणितं वचनं कोकिलवीणादिस्वरेण च युक्तं, विहितं-चेष्टितं,
विलासो-नेत्रचेष्टा, ललितसंलापः-वक्रोक्तयाद्यलङ्कारसहितं परस्परं भाषणं, तेषु

सोये हुए नव अंग-दो कान, दो नेत्र, दो नाँक, एक जीभ, एक
चमड़ी और एक मन-ये जिसके जग चुके हैं, अर्थात् जिसकी
समस्त इन्द्रियां अपना-विषय ग्रहण करने में बड़ी निपुण हैं,
ऐसी थी । अष्टादशदेशीभाषाविसारया' वह १८ देशों की भाषा जाननेवाली
थी, 'सिंगारागारचारुवेसा' शृङ्गार रस का घर, सुन्दर वस्त्राभूषणों से
सज्जित वेषभूषावाली, 'गीय-रङ्-गन्धर्व-णट्ट-कुसला' विद्या में, रतिविद्या
में और गन्धर्व, नाट्यकला (नृत्ययुक्त गीत का नाम गन्धर्व, और
केवल नाचने का नाम नाट्य) इनमें कुशल, संगय-गय-हसिय-भणिय-
विहिय-विलास-ललिय-संलाव-निउण-जुनोवयार-कुसला संगत-समुचित गत-
गज एवं हंस आदि जैसी चाल चलने में, हसित-हसने में, भणित
कोकिल जैसी वाणी बोलने में, विहित-अनेक प्रकार की मनको
लुभाने वाली चेष्टाओं में विलास-नेत्र की चेष्टा में, ललितसंलाप-

हती. 'णवंगसुत्तपडिवोदिया' सुतेलां नव अंग-ये कान, ये नेत्र, नाकना ये छिद्र,
ये क लला, ये क आभडी अने ये क मन, ते जेनामां जगि यूकेलां हतां, अर्थात् जेनी
तमाम इन्द्रियो पोत-पोताना विषयोनु ग्रहण करवामां गहुन निपुण हती. 'अष्टादशदेशी-
भाषाविसारया' जे अठार देशनी भाषा जाननारी हती, 'सिंगारागारचारुवेसा'
शृङ्गाररसनु घर, सुन्दर वस्त्राभूषणोधी सज्जित वेष भूषावाणी, 'गीय-रङ्-गन्धर्व-णट्ट-
कुसला' संगीत-विद्यामां, रति-विद्यामां अने गन्धर्व, नाट्यकला (नृत्ययुक्त गीतनु नाम
गन्धर्व, अने इहक नाचवानु नाम नाट्य) तेमां कुशल, संगय-गय-हसिय-भणिय-
विहिय-विलास-ललिय-संलाव-निउण-जुनोवयार कुसला, संगत-समुचित गत-गज
अने हंस आदि जेवी चाल चालनारी, हसित-हसवामां, भणित-बोदिला जेवी
वाणी बोलवामां, विहित-अनेक प्रकारनी मनने बोलावे तेवी चेष्टाओमां, विलास-

निपुणा=चतुरा, तथा युक्तेषु=समुचितेषूपचारेषु कुशला, ततः पदद्वयस्य कर्म-
धारयः । 'सुन्दर-थण-जहण-वयण-कर-चरण-नयण-लावण-विलास-कलिया' सुन्दर-
स्तन-जयन-वदन-कर-चरण-नयन-लावण्य-विलासकलिता, सुन्दरस्तनजवनादिनयन-
ननेषु लावण्यविलासयुक्तेत्यर्थः; 'ऊसियज्झया' उच्छ्रितध्वजा-ऊर्ध्वीकृतजयपताका,
'सहस्सलंभा' सहस्रलाभा, सहस्रलाभः-गीतनृत्यादिकलाप्रदर्शनस्य शुल्कं यस्याः
सा तथा, 'विदिण्णछत्तचामरवालवीयणिया' वितीर्णछत्रचामरवालव्यजनिका=छत्रं
च चामरं च वालव्यजनिका चेति द्वन्द्वः, छत्रचामरवालव्यजनिकाः, ता
वितीर्णाः-भूपेन पारितोषिकतया दत्ता यस्यै सा तथा, 'कण्णीरहप्पयाया वि'

निपुण-वक्त्रोक्ति आदि अलंकारसहित परस्पर संभाषण करने में विशेष
विशारद, उचित उपचार करने में बहुत ही कुशल 'सुन्दर-थण-जहण-
वयण-कर-चरण-लावण-विलास-कलिया', सुन्दर अंग-प्रत्यगों से युक्त,
रमणीय जंघायों से मनोहर, चंद्रतुल्य मुख से संपन्न, कमल जैसे
कर-चरण वाली, तथा लावण्य और विलास से विशिष्ट, अथवा
लावण्य के विलास से सहित थी, 'ऊसियज्झया' जिसके विलासभवन
पर सदा विजयपताका फहराती रहती थी, 'सहस्सलंभा' जिसके गीत,
नृत्य आदि कलाओं का शुल्क (फीस) सहस्रमुद्राये थीं, 'विदिण्णछत्त-
चामरवालवीयणिया' राजा की ओर से जिसे पारितोषिकरूप में छत्र
चामर और वालव्यजन प्रदान किये गये थे, और 'कण्णीरहप्पयायावि'
जो कर्णारिथ-प्रवहणविशेष में बैठकर गमन करनेवाली थी, ऐसी
वह कामध्वजा नामकी वेश्या 'होत्या' थी । 'कण्णीरहप्पयाया वि' में

नेत्रनी चेष्टाभां ललितसंलापनिपुण-वक्त्रोक्ति आदि अलंकारसहित परस्पर संलाषण
करवाभां विशेष विशारद, उचित उपचार करवाभां बहुत ही कुशल, 'सुन्दर-थण -
जहण -वयण -कर -चरण-लावण-विलास-कलिया' सुन्दर अंग-प्रत्यगोथी
युक्त, रमणीय जंघाओथी मनोहर, चंद्रतुल्य मुणवाणी, कमल सरभा कर-चरण
वाणी तथा लावण्य अने विलासथी विशिष्ट अथवा लावण्यपूर्ण-विलास सहित होती,
'ऊसियज्झया' अने नेना विलासभवन उपर तेना नामनी सदाय विजयध्वज
हरती होती. ऐसी 'सहस्सलंभा' नेना गीत. नृत्य आदि कलाओनु शुल्क (फीस)
सहस्रमुद्राओ इतुं. 'विदिण्णछत्तचामरवालवीयणिया' राजा तरकी नेछे
धनभमां छत्र, चामर अने वालव्यजन भेजव्या होता, अने 'कण्णीरहप्पयायावि'
ने कर्णारिथ-विशिष्ट प्रकारनी सवारीभां भेसीने प्रयाण करवावाणी होती. आ
प्रभावे शक्ति धरावनारी ते 'कामध्वजा' नामनी वेश्या 'होत्या' होती.

કર્ણીરથપ્રયાતાઽપિ-કર્ણીરથઃ=પ્રવહનવિશેષઃ, તેન પ્રયાતં-ગમનં યસ્યાઃ સા તથા, કર્ણીરથોહિ કેપાશ્ચિદેવ ઋદ્ધિમતાં ભવતીતિ, સોઽપિ તસ્યા અસ્તીત્યતિશય-પ્રતિપાદનાર્થોઽપિશબ્દ इति । ‘હોત્યા’ આસીત્, સા કામધ્વજાનામ્ની વેશ્યા એવંવિધાઽઽસીદિતિ ભાવઃ । સા ગણિકાસુ મુખ્યાઽઽસીદિત્યાહ-‘વહૂળં’ इत्यादि । ‘વહૂળં ગણિયાસહસ્રાણં’ વહૂનાં ગણિકાસહસ્રાણામ્ ‘આહેવચ્ચં’ આધિપત્યં= નેતૃત્વમ્, ‘પોરેવચ્ચં’ પૌરોવૃત્ત્યં=પુરોવર્તિત્વમ્-અગ્રેસરત્વમિત્યર્થઃ, ‘સામિત્તં’ સ્વામિત્વં=પ્રમુત્ત્વં ‘મદિત્તં’ મર્તૃત્વં=પોષકત્વમ્, ‘મહત્તરગત્તં’ મહત્તરકત્વમ્=અન્ય-વેશ્યાપેક્ષ્યા શ્રેષ્ઠત્વમ્, ‘આણાઈસરસેનાવચ્ચં’ આજ્ઞેશ્વરસેનાપત્યમ્-આજ્ઞેશ્વરઃ= આજ્ઞાપ્રધાનો યઃ સેનાપતિસ્તસ્ય ભાવઃ કર્મ વા-આજ્ઞેશ્વરસેનાપત્યમ્, તદિવ તત્તથા, તત્ ‘કારેમાણી’ કારયન્તી પરૈઃ, ‘પાલેમાણી’ સ્વયં પાલયન્તી ‘વિહરઈ’ વિહરતિ ।

અપિ શબ્દ હસ વાત કી પુષ્ટિ કે નિમિત્ત સૂત્રકારને દિયા હૈ કિ યહ કર્ણીરથ વિશેષધનિક વ્યક્તિયોં કે હી ઘર પર હોતા હૈ; વહુ સી ઉસકે પાસ થા, હસસે ઉસકે ઋદ્ધિ કી અતિશયતા જાની જાતી હૈ । ‘વહૂળંગણિયાસહસ્રાણં આહેવચ્ચં પોરેવચ્ચં સામિત્તં મદિત્તં મહત્તરમત્તં આણાઈસરસેનાવચ્ચં કારેમાણી પાલેમાણી વિહરઈ’ વહુ વેશ્યા સમસ્ત ગણિકાઓં મેં મુખ્ય થી હસીલિયે હજારોં વેશ્યાઓં કા નેતૃત્વ કરતી થી, ઉન સબ મેં અગ્રેસર માની જાતી થી । સ્વામિનીરૂપ સે ઉનમેં પ્રસિદ્ધ થી । ઉન સબકા યહ પોષણ કરતી થી, અન્ય વેશ્યાજનોં કી અપેક્ષા હસી કારણ યહ શ્રેષ્ઠ ગિની જાતી થી । જિસ પ્રકાર અપની સેના કા નાયક સેનાપતિ સમસ્ત અપની સેના મેં આજ્ઞા-પ્રધાન સેનાપતિત્વ પદ કા ઉપભોગ કરતા હૈ, અથવા અપની આજ્ઞા-

“કર્ણીરહપ્પયાયાવિ” આ પદમાં “અપિ” શબ્દ, જે વાતની પુષ્ટિ માટે સૂત્રકારે આપેલ છે કે-આ કર્ણીરથ, વિશેષ ધનવાન માણસોના ઘેર જ હોય છે, તે રથ પણ તેની પાસે હતો, તે પરથી તેની ઋદ્ધિની વિશેષતા બાણી શકાય છે. ‘વહૂળં ગણિયાસહસ્રાણં. આહેવચ્ચં પોરેવચ્ચં સામિત્તંમદિત્તં મહત્તરગત્તં આણાઈસરસેનાવચ્ચં કારેમાણી પાલે-માણી વિહરઈ’ તે વેશ્યા સમસ્ત વેશ્યાઓમાં મુખ્ય હતી; તેથી કરીને આ કામધ્વજા થીજ હજારો વેશ્યાઓનું નેતૃત્વ-નેતાપણું કરતી હતી, અને તે સર્વમાં અગ્રેસર મનાતી હતી, થીજ તમામ વેશ્યાઓમાં સ્વામિનીરૂપથી તેની પ્રસિદ્ધિ હતી, અને તે સૌ વેશ્યાઓનું પોષણ કરતી હતી, આ કારણથી તે સૌમાં શ્રેષ્ઠ ગણાતી હતી. જે પ્રમાણે પોતાની સેનાનો નાયક-સેનાપતિ પોતાની તમામ સેનામાં આજ્ઞાપ્રધાન-સેનાપતિપદનો ઉપભોગ કરે છે, અથવા પોતાની આજ્ઞાપ્રમાણે

‘તત્થ ણં વાણિયગામે ણયરે’ તત્ર સ્વલુ વાણિજગ્રામે નગરે ‘વિજયમિત્તે ણામં સત્થવાહે પરિવસઈ’ વિજયમિત્તો નામ સાર્થવાહઃ પરિવસતિ । સ કીદ્દશઃ ?

इत्याह-‘अद्दे’ आढ्यः=समृद्धिसम्पन्नः । ‘तस्स णं विजयमित्तस्स’ तस्य स्वलु विजयमित्रस्य ‘सुभद्दा णाમं भारिया’ सुभद्रा नाम भार्या ‘होत्था’ आसीत्, सा कीदृशी ?-त्याह-‘अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा’ अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा । ‘तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते’ तस्य स्वलु विजयमित्रस्य पुत्रः, ‘सुभद्दाए भारियाए’ सुभद्राया भार्याया ‘अत्तए’ आत्मजः=अङ्गजः, ‘उज्झियए णाમं दारए’ उज्झितको

नुસાર ઉસકા સંચાલન કરતા હૈ, ટીક યહ બી સમસ્ત વેશ્યાજન-રૂપ અપની સેના કા સંચાલન કરતી ઔર ઉસમેં અપની આજ્ઞા કા એકચ્છત્ર રાજ્ય સ્થાપિત કરતી થી । ઇસકી ઇચ્છા કે વિરુદ્ધ વહાં એક બી વેશ્યા પ્રવૃત્તિ નહીં કરતી । જો બી કોઈ નિયમ યહ વનાતી ઉસકા યહ સ્વયં પાલન કરતી હુઈ દૂસરી વેશ્યા સે બી પાલન કરાતી થી ।

‘તત્થ ણં વાણિયગામે’ ઉસ વાણિજગ્રામ નગર મેં ‘વિજયમિત્તે ણામં સત્થવાહે પરિવસઈ’ વિજયમિત્ર નામકા એક સાર્થવાહ રહતા થા । ‘અદ્દે’ વહ્ વહુત અધિક ધની થા । ‘તસ્સ ણં વિજયમિત્તસ્સ સુભદ્દા ણામં ભારિયા હોત્થા’ ઉસ વિજયમિત્ર સાર્થવાહ કી સુભદ્રા નામ કી પત્ની થી । ‘અહીણં’ વહ્ અહીન ઔર પરિપૂર્ણ પંચેન્દ્રિયોં સે વિશિષ્ટ શરીરવાલી થી । ‘તસ્સ ણં વિજયમિત્તસ્સ પુત્તે સુભદ્દાએ ભારિયાએ અત્તએ ઉજ્ઞિયએ ણામં દારએ હોત્થા’ ઉસ વિજયમિત્ર સાર્થવાહ કા એક પુત્ર થા, જો સુભદ્રાભાર્યા કા અંગજાત થા, એવં જિસકા નામ ઉજ્ઞિત થા ।

તે સેનાનુ સંચાલન કરે છે, ણરાગર તેવીજ રીતે કામધેવળ વેશ્યા પણ તમામ વેશ્યાજનરૂપ પોતાની સેનાનુ, સંચાલન કરતી અને તેના પર પોતાની આજ્ઞાનું એકછત્ર રાજ્ય સ્થાપિત કરતી હતી, તેની ઇચ્છાવિરુદ્ધ ત્યાંની એક પણ વેશ્યા કોઈ પણ કામ કરતી નહિ. પોતે જે કોઈ નિયમ કરે તેનું પોતે પાલન કરતી, અને બીજી વેશ્યાઓ પાસે પાલન કરાવતી હતી.

‘તત્થ ણં વાણિયગામે’ તે વાણિજગ્રામ નગરમાં ‘વિજયમિત્તે ણામં સત્થવાહે પરિવસઈ’ વિજયમિત્ર નામનો એક સાર્થવાહ (શેઠ) રહેતો હતો. ‘અદ્દે’ તે બહુજ ધનવાન । ‘તસ્સ ણં વિજયમિત્તસ્સ સુભદ્દા ણામં ભારિયા હોત્થા’ તે વિજયમિત્ર સાર્થની સુભદ્રા નામની પત્ની હતી. ‘અહીણં’ તે ખોડ-ખાપણ વિનાની સમ્પૂર્ણ અંગવાળી) અને તમામ પાંચ ઇન્દ્રિયોથી વિશિષ્ટ શરીરવાળી હતી. ‘તસ્સ ણં વિજયમિત્તસ્સ પુત્તે સુભદ્દાએ ભારિયાએ અત્તએ ઉજ્ઞિયએ ણામં દારએ હોત્થા’ તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહને એક પુત્ર હતો, જેનું નામ ઉજ્જિત હતું,

नाम दारकः=वालकः, 'होत्था' आसीत्, स कीदृशः ? इत्याह—'अहीण जाव सुरूवे' अहीन-यावत्-सुरूपः=सुन्दराकृतिकः, अत्र 'यावत्'—पदेन 'अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः, इत्यारभ्य सुरूपः इत्यन्तः पदसमूहः संग्राह्यः ॥ सू० २ ॥

यह 'अहीण जाव सुरूवे' अहीन यावत् सुरूप थी। यहाँ 'जाव' पद से 'अहीणपडिपुण्णपंचिदियसरीरे, लक्खणवज्जणगुणोववेए, माणुम्माणप्पमाण-पडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगे, ससिसोमाकारे, कंते, पियदंसणे सुरूवे' इन सूत्रोक्त समस्त पदों का संग्रह करना चाहिये। इनका अर्थ पिछले सूत्रमें स्पष्ट लिखा जा चुका है।

भावार्थ—उस वाणिजग्राम नामके नगर में मित्र नामसे प्रसिद्ध एक राजा था। उसकी रानी का नाम श्रीदेवी था। वह समस्त स्त्रियों के उचित सद्गुणों से विभूषित थी। रानी धारिणी जैसी ही यह थी। उस नगर में कामध्वजा नाम की एक वेश्या रहती थी। जो सौन्दर्य से भरी हुई थी। वेश्याओं में जितने भी गुण होने चाहिये वे सब इसमें थे। ७२ कलाओं की यह पूर्ण चतुर थी। गणिका के ६४ गुणों से यह तन्मय थी। २९ प्रकार के विशेषों में यह पूर्ण दक्ष थी। ३१ प्रकार के रतिविषयक गुणों की यह पूर्ण जानकार थी। परपुरुषों के रिझाने में हेतुभूत ३२ प्रकार के उपचारों में यह पूर्णरूप से कुशल थी। शृंगाररस की यह परा-

ने सुभद्रा स्त्री थी। जन्म पायेला होता, ते 'अहीण जाव सुरूवे' अहीन यावत् सुरूप होता. 'अहीणपडिपुण्णपंचिदियसरीरे, लक्खणवज्जणगुणोववेए माणुम्माण-प्पमाणपडिपुण्णसुजायसव्वंगसुंदरंगे ससिसोमाकारे कंते पियदंसणे, सुरूवे' या सूत्रमां कहेला ये तमाम विशेषणोथी युक्त होता. ये पढेला अर्थ पाछणना सूत्रमां स्पष्ट लख्ये छे.

भावार्थ :—ते वाणिजग्राम नगरमां मित्र नामथी प्रसिद्ध एक राजा होता. तेनी राणीने नाम श्री देवी हुतुं. ते तमाम स्त्रीओना उचित सद्गुणोथी सोलायमान होती. धारिणी राणी नेवी ते होती. ते नगरमां कामध्वजा नामनी एक वेश्या रहेती होती. ते सौंदर्यथी भरपूर होती. वेश्याओमां नेटला गुणो होवा नेछये ते तमाम तेनामां हुतां, गडोतेर कलाओमां ते पूरी चतुर होती, गणिकाना येसठ गुणोमां ते तन्मय होती. ओगणुत्रीश (२६) विशेषोमां ते पूरी रीते कुशल होती, ओकत्रीश ३१ प्रकारना रतिविषयक गुणोनी पूरी जणुकार होती परपुरुषने रीआववामां उपयोगी भत्रीस (३२) प्रकारना उपचारोमां ते पूरी रीते कुशल होती.

काष्ठा थी । सुन्दर वेषभूषा से यह सदा सुसज्जित रहा करती, एवं गीत, रति और गंधर्वनृत्य में यह विशेषरूप से प्रसिद्ध थी । इसकी चाल मत्तगजराज जैसी थी । कोकिल एवं वीणा का स्वर भी इसके सामने फीका था । चेष्टाएँ भी इसकी मनको मुग्ध करने वाली थीं । नेत्रों का नर्तन इसका अजीबप्रकार का था । वक्रोक्ति आदि अलंकार तो इसके भाषण में भरे ही रहते थे । इसके सब अंग-प्रत्यंग सुन्दर थे । चंद्रमा भी इसके मुखश्री के समक्ष लज्जित होता रहता था । इसके करपल्लव कमल के समान कोमल थे । अनियारे दीर्घ नयनों की चितवन तो अद्भुत ही थी । इसके विलासभवन पर सदा ध्वजा फहराती रहती थी । एक बार के ही गीतनृत्य आदि में जिस हजारों सुद्राओं की प्राप्ति हो जाया करनी थी । राजा की ओर से भी इसे पुरस्काररूप में छत्र चामर आदि प्राप्त हुए थे । जहाँ पर भी यह जाती थी कर्णोरथ में बैठकर ही जाती, इतनी तो यह विभूतिमती थी । यह अपने समस्त गणिकाओं के समूह का नेतृत्व करती थी । सब ही इसकी आज्ञानुसार चलती और इसके प्रत्येक आदेश को शिर-माथे पर चढ़ानी थी । मतलब कहने का यह कि-जिस प्रकार सेनापति अपनी सेना

शृंगाररसनी तो ते अवधि होती, सुन्दर वेष-भूषाथी ओ हमेशा सुसज्जित रहती होती ओ प्रमाणे गीत, रति अने गंधर्व नृत्यमां ते पास करीने वधाये प्रसिद्ध होती. तेनी आल मद्गन्मत्त होती जेनी होती. स्वरमां डोयल अने वाणीना स्वर पणु तेना स्वर पासे प्रीका लागता होता. तेनी हरेक चेष्टाओ पणु मनने मुग्ध करनारी होती. नेत्रना पदकार पणु विचित्र प्रकारना होता. वक्रोक्ति आदि अलंकार तो तेना भाषणमां भरदाज रहता होता. तेना तमाम अंग-उपांग सुन्दर होता. चन्द्रमा पणु तेना मुख पासे लज्जयमान धरि जतो हुतो. तेना गन्ने हाथ कमल जेवा डोमण होता, सोधी अग्रण लांभा नेत्रोनी चितवन अद्भुतज होती, तेना विलासभवन पर हमेशा ध्वज झरकती रहती, ओकर वषतना तेने गीत अने नृत्यमां डण्डे शिआनी प्राप्ति धती होती, ओटकुंज नहि पणु राज तरङ्गथी तेने छत्र, चामर आदि सत्कारशे भणैलां होतां, अने ज्यां जती होती त्यां कर्णोरथमां ठेसीने जती होती. आ प्रमाणे ते वैभवशाही होती. ते पोतानी तमाम गणिकाओनु नेतापणुं करती, अने तमाम तेनी आज्ञा प्रमाणे आलती, तेमज तेना हरेक हुकमने गणिकाओ पोताना माथा पर अदावती होती, तात्पर्य ओज के-जे प्रमाणे सेनापति

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं जाव समोसढे । परिसा निग्गया । रायावि निग्गओ, जहा कूणिओ निग्गओ धम्मो कहिओ । परिसा राया पडिगया ॥ सू० ३ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरः ‘जाव’ यावत्= पूर्वानुपूर्व्या चरन् ग्रामानुग्रामं द्रवन् यत्रैव वाणिजग्रामनगरस्य दूतीपलाशनामक-मुद्यानं, यत्रैव सुधर्मयक्षस्य यक्षायतनं वर्तते, तत्रैव ‘समोसढे’ समवसृतः=

का संचालन करता है-ठीक उसीप्रकार यह भी वेश्याओं की सेना-पति जैसी ही संचालिका थी । उस नगर में एक विजयमित्र नाम का सार्थवाह रहता था जो विशेषरूप से धनसंपन्न था । इसकी पत्नी का नाम सुभद्रा था । इसके उज्जित नामका एक पुत्र था । यह बहुत ही अधिक सौन्दर्यसंपन्न था । इसका प्रत्येक अंग और उपांग लावण्यता से भरा हुआ था ॥ सू० २ ॥

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल उस समय में ‘समणे भगवं जाव समोसढे’ श्रमण भगवान् महावीर प्रभु पूर्वानुपूर्वी से ग्रामानुग्राम विहार करते हुए जहां वाणिजग्राम नाम के नगर में दूतीपलाश नाम का उद्यान था, और उसमें जहां पर सुधर्मयक्ष का

पोतानी सेनानु संचालन करे छे तेन प्रमाणे कामध्वजा पणु वेश्याओंनु सेनापतिप्रमाणे संचालन करती छती ते नगरमां अेक विजयमित्र नामने। सार्थवाह (धनवान संधने। नायक) रहितो छतो. अने ते विशेषरूपमां धनसंपन्न छतो. तेनी पत्नीनु नाम सुभद्रा छतुं. तेने उज्जित नामने। अेक पुत्र छतो, ते पणु णहुण वधारे सौंदर्यधी संपन्न छतो. तेना प्रत्येक अंग अने उपांग लावण्यताथी लरेवां शोभतां छतां. (सू० २)

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते अण अने ते समयने। वधे ‘समणे भगवं जाव समोसढे’ श्रमण भगवान् महावीर प्रभु पूर्वानुपूर्वीथी ग्रामानुग्राम विहार करता थका न्यां वाणिजग्राम नामना नगरनु दूतीपलाश नामनु उद्यान (णगीथो)

समागतः । 'परिसा' परिषद्=जनसंहतिः, 'निग्गया' निर्गता-भगवद्वन्दनार्थं
नगरतो निःसृता । 'रायावि' राजाऽपि मित्रनामा वृषश्च 'निग्गओ' निर्गतः=
भगवन्तं वन्दितुं स्वनगरतो निःसृतः । 'जहा कूणिओ निग्गओ' यथा कूणिको
निर्गतः, यथा कूणिको राजा हस्तिस्कन्धवस्त्रगतः सकोरष्टमाल्यदास्ना छत्रेण
ध्रियमाणेन श्वेतवरचामरैरुद्धूयमानैः वैश्रमण इव नरपतिः, अमरपतिसंनिभया

आयतनं था वहां पर पधारे । 'परिसा निग्गया' प्रभु का आगमन
सुनकर नगर की परिषद् एकत्रित होकर प्रभु के दर्शन और धर्म-
श्रवण के लिये हर्षित होती हुई निकली । 'राया वि निग्गओ जहा
कूणिओ निग्गओ' राजा भी कूणिक राजा की तरह चढे ही ठाठबाट
से अपने राजमहल से प्रभु को वंदन करने के लिये निकला ।
प्रभु को वंदना के लिये कूणिक राजा जिस प्रकार की तैयारी के
लाभ निकला था, उसका वर्णन इस प्रकार है—श्री भ्रमण भगवान्
महावीर जिस समय चंपानगरी के उद्यान में विहार करते हुए
पधारे थे उस समय उनके आगमन का वृत्तान्त सुनकर उनके
वंदन के लिये राजा कूणिक भी श्रेष्ठ गजराज पर बैठ कर गया था
उसके ऊपर छत्रधारियोंने जो राज्यचिह्नस्वरूप श्वेत छत्र ताना था
वह कोरंट के पुष्पों की माला से चारों ओर से वेष्टित था, को-
रंट की मालाएँ उसके चारों ओर लटक रही थीं । उसके दोनों पा-
र्श्वभाग की तरफ सफेद सुन्दर दो चामर हुल रहे थे । राजा उस

हुत, अने तेमां ने ठेकेले दुधमयइतुं तिकसुस्थान हुतुं ते ठेकेले पधार्था
'परिसा निग्गया' प्रभुतुं आवगमन सांभलीने नगरनी परिषद ओइदी थइने प्रभुतुं
दर्शन अने तेमनी पालेधी धर्म सांभलवा माटे दुर्घ पामीने नीकली. 'राया वि
निग्गओ जहा कूणिओ निग्गओ' नगरना राजा पछु कूणिक राजा ने प्रभाहे ठेके-
माइथी गया हुता, ते प्रभाहे ठेकेमाइथी पोतना राजमहेइथी प्रभुने वंदना करवा
माटे नीकल्या, प्रभुनी वंदना माटे कूणिक राजा ने प्रभाहे तैयारी करीने नीकल्या हुता,
तेतुं पछुन न. प्रभाहे छे-- श्रीभ्रमण भगवान् सडावीर ने समये चंपानगरीना
उद्यानसां विडुर करता थडा पधार्था हुता ते समये तेमना आवगमनी बात सांभलीने
तेमने वंदन करवा माटे राजा कूणिक पछु सोधी सारा हाथी पर ओइने गया हुता
तेना उपर छत्रधारीओने ने सफेद राज्यचिह्नस्वरूप छत्र राख्युं हुतुं तेने कोरंटना
पुष्पानी माला चारे आनु वीयाओइती हुती, अने चारे आनु ते माणाओ लटकती हुती.
अने तेनी अने आनु-तरफ सफेद सुन्दर ओ चामर ठगी रहीं हुतां. आ समये राजाते
देखाव, तेनाराओने कुंभर ओयो जघाते हुतो. इन्द्र ओयी विभूतिथी तेनी निर्मल

ऋद्ध्या प्रथितकीर्तिः, दयगजरथप्रवरयोधकलितया चतुरङ्गिण्या सेनया समनुग-
म्यमानमार्गः सर्वाङ्गारविभूषितो महत्या ऋद्ध्या महत्या ह्युत्या महता बलेन
महता समुदयेन महता वरत्रुटितयुगपत्प्रवादितेन शङ्ख-पणव-पटह-भेरि-झलरि-
खरमुखी-हुडुक-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभि-निर्घोषनादितरवेण चम्पाया नगर्या मध्य-
मध्येन भगवन्तं वन्दितुं निर्गतस्तथा मित्रनामको भूपोऽपि वाणिजग्रामनगरा-
न्निर्गत इत्यर्थः । निर्गत्य यत्रैव दूतीपलाशाख्यमुद्यानं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य

समय देखनेवालों को कुबेर जैसा मालूम होता था । इन्द्र जैसी वि-
भूति से इसकी निर्मल कीर्ति खूब बढ़ रही थी । इसके आगे २
हाथी, घोड़ा, रथ और बलिष्ठ योद्धाओं का समूह रूप चतुरङ्गिणी सेना
चल रही थी । इसके शरीर पर राज्यविभूति के परिचायक और नृपति
के धारण करने योग्य समस्त अलंकार अपनी पूर्ण आभासे चमक
दमक करते हुए सुशोभित हो रहे थे । इस प्रकार यह राजा
विशिष्ट ऋद्धि से शरीर की विशिष्ट कान्ति से, अपनी समस्त सेना
से, उमराव आदि सर्व प्रकार के परिवार के समुदाय से और सर्व प्रकार के
वादित्रों के एक ही साथ किये गये गर्जनरवसे युक्त शङ्ख, पणव,
पटह, भेरी, झालर, खरमुखी, हुडुक, मुरज, मृदङ्ग और दुन्दुभी आदि
के निर्घोषों की महाध्वनि से सहित होकर चंपानगरी के ठीक बीच-
बीच से होकर प्रभु को वंदन करने के लिये निकला था, इसी प्रकार
की सजावट से मित्रराजा भी प्रभु के आगमन का वृत्तान्त सुनकर
उनके वंदन के लिये अपने नगर से निकला । निकल कर वह वहाँ
पहुँचा, जहाँ दूतीपलाश नाम का बगीचा था । उसके कुछ पास

कीर्ति भूषण वधती जाती होती । तेना आगण-आगण हाथी, घोड़ा, रथ अने गलवान
योद्धाओंने समूह रूप चतुरङ्गिणी सेना आसती होती । तेना शरीर पर राज्य विभूतिनी
आणआण आपनारा अने राजाके धारण करवा योअ तमाअ अलंकार ते धारण करवाथी
पूर्ण कान्तिथी अक्यकार करतां आसता होता । आ प्रमाणे आ राजा विशेष प्रकारनी संप-
त्तिथी, शरीरनी विशेष कान्तिथी, पोतानी समस्त सेनाथी, उमराव आदि सर्व प्रकारना
परिवारसमुदायथी अने सर्व प्रकारना वाद्यत्रोना अेक साथे थती गर्जनाथी युक्त,
शङ्ख, पणव, पटह, भेरी, झालर, खरमुखी, हुडुक, मुरज, मृदङ्ग अने दुन्दुभी
आदिना अवाजना महाध्वनिसहित चंपानगरीना मध्य रस्ता पर थअने प्रभुने वंदन
करवा माटे नीकल्या होता, आवाज प्रकारनी सजावटथी मित्रराज पण प्रभुना आगमननी
हकीकत सांखणीने तेमना वंदन माटे पोताना नगरथी नीकल्या, अने नीकलीने न्यां
दूतीपलाश नामने भगीचे होता त्यां पहुँची गयां । नछकमां जातां न तेछे भगवानना

श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य नातिदूरे नातिसमीपे छात्रादिकं तीर्थकरातिशयं पश्यति, दृष्ट्वा आभिषेक्यं हस्तिरत्नं स्थापयति, स्थापयित्वा आभिषेक्याद् हस्ति-
रत्नात् प्रत्यक्षरोहति, प्रत्यक्षं खड्गच्छत्रचामरमुकुटादिराजचिह्नानि त्यक्त्वा यत्रैव
श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं
पञ्चविधेनाभिगमेन अभिगच्छति । पञ्चविधेनाभिगमेन अभिगत्य श्रमणस्य भग-
वतो महावीरस्य त्रीन् चारान् आदक्षिणप्रदक्षिणं करोति । कृत्वा वन्दते नम-
स्यति । वन्दित्वा नमस्यित्वा कारिकायादिकया त्रिविधपर्युपासनया पर्युपास्ते ।

पहुँचते ही उसने भगवान् की छत्र चामर आदि बाह्यविभूति के, जो तीर्थकर प्रकृति के अतिशयस्वरूप थी; दिखते ही अपने गजराज को महावत से खडा करवाया और उससे उतर कर वह अपने समस्त खड्ग, छत्र, चमर और मुकुट आदि राजचिह्नों का परित्याग कर पांच अभिगमों से युक्त हो जहाँ प्रभु विराजमान थे वहाँ पहुँचा । पांच अभिगम ये हैं— पुष्पनाला आदि सचित्त द्रव्यों का छोड़ना १, अचित्त द्रव्य—वस्त्र आभरण आदि का रखना २, मुख की यतना के लिये एकपट-अखंडवस्त्रका उत्तरासंग करना ३, प्रभु को देखते ही हाथ जोड़ना ४, और मन को अन्य कार्यों से हटाकर उनकी ही भक्ति में तन्मय करना ५ । पहुँचते ही उसने प्रभु को तीनवार प्रदक्षि-
णापूर्वक नमस्कार किया । पश्चात् मन वचन और काया से प्रभु की उपासना-सेवा करने लगा । प्रभु के समक्ष अपने समस्त अंगों का संकोचन करना और नञ्जीभूत होकर दोनों हाथ जोड़ उनके सममुख बैठना यह काय से उपासना है, प्रभु के वचन निकलते ही ' भदन्त !

छत्र चामर आदि गह्वरणी विभूति, के २ तीर्थकरप्रकृतिना अतिशयरूप हुती, तेने
नेतां ७ पोताना भावतने सूचना करी हाथीने उलो राख्यो. अने हाथी उपरथी
उतरीने पोताना तमाम भइग, छत्र, चामर अने मुकुट आदि ७ राजचिह्नो हुता
तेने छोडीने पांच अलिगमोथी युक्त थइने जयां प्रभु विराजमान हुता त्यां पछोँच्या.
पांच अलिगमो आ प्रमाणे छे:— पुष्पनी भावा आदि सचित्त द्रव्योने त्यज् देवुं
(१), अचित्त द्रव्य-वस्त्र-आभरण आदि राखवुं (२), मुणनी यतना भाटे एकपट
अखंडवस्त्रनुं उत्तरासंग करवुं. (३) प्रभुने नेतां ७ हाथ जोडवा (४), अने मनने
भीनत काममांथी हुवावीने प्रभुनी ७ लोकांमां तन्मय करवुं. (५) त्यां पछोँचीने तेले
प्रभुने त्रण वार प्रदक्षिणपूर्वक नमस्कार कर्या, पछी मन, वचन अने कायावडे प्रभुनी
उपासना-सेवा करवा लाग्या. प्रभुना समक्ष पोताना तमाम अंगोनुं संकोचन करवुं
अने नञ् थइने जे हाथ जोडीने समुण भेसवुं ते कायावडेनी उपासना छे; प्रभुना

‘धम्मो कहिओ’ धर्मः—श्रुतचारित्रलक्षणो धर्मः कथितः—भगवता निगदितः ।
‘परिसा राया पडिगया’ परिषत्, राजा मित्रभूषश्च, सर्वे प्रतिगताः—यस्या
एव दिशः प्रादुर्भूतास्तामेव दिशं प्रतिगता इत्यर्थः ॥ सू० ३ ॥

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
जेद्वे अंतेवासी इंदभूई जाव तेउलेस्से छट्ठं—छट्ठेणं जहा पण्णत्तीए
पढमाए जाव जेणेव वाणियग्गामे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
वाणियग्गामे उच्चनीचमज्झिमकुलाइं अडमाणे जेणेव रायमग्गे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तत्थ णं बहवे हत्थी पासइ,
सण्णच्चवच्चवम्मियगुडिए उप्पीलियकयत्थे उद्दामियघंटे णाणाम-
णिरयणविविहगेवेजे उत्तरकंचुइए परिकप्पियज्झयपडागवरपं-
चामेले आरुहहत्थारोहे गहियाउहप्पहरणे । अण्णे य तत्थ
बहवे आसे पासइ, सण्णच्चवच्चवम्मियगुडिए, आविद्धगुडे,
ओसारियपक्खरे उत्तरकंचुइए ओचूलमुहचंडाधरचामरथासकप-

धन्य हैं, आपके वचन बिलकुल सत्य हैं ’ इत्यादि वचनों का उच्चारण
करना सो वचन से उपासना है, भगवान की सेवा भक्ति में मन लगाना
सो मनद्वारा उपासना है ! ‘धम्मो कहिओ’ प्रभुने आई हुई परिषद् और
राजा को धर्मका उपदेश दिया । ‘परिसा राया पडिगया’ श्रुत चारित्ररूप
धर्म का उपदेश श्रवणकर परिषद् जहाँ से आई थी वहाँ वापिस
गई । राजा भी अपने नगर को वापिस गया ॥ सू० ३ ॥

वचन नीकणतां न “ लहन्त ! धन्य छे, आपनां वचन निगलकुल सत्य छे ” इत्यादि
वचनोनुं उच्चारण करवुं ते वचननी उपासना छे, भगवाननी सेवा-भक्तिमां मन
लगावुं ते मन द्वारा उपासना छे. ‘धम्मो कहिओ’ प्रभुणे परिषद् तथा राजाने
धर्मो उपदेश आप्थे. ‘परिसा राया पडिगया’ श्रुतचारित्ररूप धर्मो उपदेश
सांभणीने परिषद् न्यांथी आवी छती त्यां पाछी गछ, राज पणु पोताना नगर तरक्
पाछे गथे (सू० ३)

रिमंडियकडिए, आरूढस्सारोहे गहिआउहप्पहरणे, तेसिं च णं
 पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ, अवओडगबंधणं उक्कत्त-
 कण्णगासं णेहतुप्पियगतं वज्झकरकडिजुयणियत्थं कंठे पगुण-
 रत्तमल्लदामं चुण्णगुंडियगायं चुण्णयं वज्झपाणप्पियं तिलं चैव
 छिज्जमाणं काकणिसंसखाविज्जं णवीखक्खरसएहिं हम्ममाणं
 अणेगणरणारिसंपरिवुडं, चच्चरे चच्चरे खंडपडहएणं उग्घोसिज्जमाणं
 इमं च णं एयारूवं उग्घोसणं सुणेइ-‘णो खलु देवाणुप्पिया !
 उज्झियगस्स दारगस्स केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ,
 अप्पणो से सयाइं कम्माइं अवरज्झंति’ ॥ सू० ४ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । तेणं कालेणं तेणं समएणं ममणस्स भगवओ
 महावीरस्स ’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य
 ‘जेट्ठे अंतेवासी ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः ‘इंदभूई’ इन्द्रभूतिः, ‘जाव तेउलेस्से
 यावत् तेजोलेश्यः, अत्र यावच्छब्दात्-‘णामं अणगारे गोयमगोत्ते’ इत्यादि
 ‘संखित्तिविउलतेउलेस्से’ छाया-इन्द्रभूतिनामकोऽनगारो गौतमगोत्रो यावत्
 संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्यः- इति द्रष्टव्यम् ‘छट्ठं-छट्ठेणं जहा पणत्तीए’ पष्ठ-षष्ठेन

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल उस समय में ‘समणस्स
 भगवओ महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई’ भगवान महावीर के बड़े
 शिष्य इन्द्रभूति अनगार ‘जाव तेउलेस्से’ जो गौतम गोत्रके थे
 एवं तपके प्रभाव से उद्भूत विस्तृत तेजोलेश्या जिन्होंने अपने श-
 रीरके भीतर ही संक्षिप्त करके दवा रखी थी ‘छट्ठंछट्ठेणं जहा पण-

“तेणं कालेणं” इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते शत्रु अने ते समयमां भगवओ
 महावीरस्स जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई’ भगवान महावीरना भोटा शिष्य इन्द्रभूति
 अनगार ‘जाव तेउलेस्से’ जे गौतम गोत्रना हुता, तपना प्रभावथी उत्पन्न थयेसी
 विस्तृत तेजोलेश्या जेभछे पोताना शरीरनी अंदरअ संक्षिप्त करीने दबावी राखी
 हुती, ‘छट्ठं-छट्ठेणं जहा पणत्तीए’ अने जे छट्ठं-छट्ठनुं तप करता हुता. छट्ठं

यथा प्रज्ञप्तौ=भगवतीसूत्रे यथा कथितं तथा वाच्यमित्यर्थः; तत्र हि ' छट्-छट्टेणं
अणिक्वत्तेणं तत्रोक्त्तमेणं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ, तए णं से भगवं गोयमे
छट्ठक्खमणपारणगंसि ' इत्युक्तम् । अस्य च्छाया-पष्ठ-षष्ठेन अनिक्षिप्तेन तपः
कर्मणाऽऽत्मानं भावयन् विहरति । ततः खलु स भगवान् गौतमः पष्ठक्षपणपारणके,
' पढमाए ' प्रथमायां ' जाव ' यावत्-इह यावत्-करणादिदं द्रष्टव्यम् ' पोरिसीए
सज्जायं करेइ, वीयाए पोरिसीए ज्ञाणं ज्ञियाइ, तइयाए पोरिसीए अचवलमसंभंते
सुहपोत्तियं पडिलेहेइ वत्थाइं पडिलेहेइ, भायणाणि पमज्जइ, भायणाणि उग्गाहेइ,
उग्गाहिता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता समणं
भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता एवं वयासी-इच्छामि णं भंते!
तुव्वमेहिं अब्भणुण्णाए समाणे छट्ठक्खमणपारणगंसि वाणियगामे णयरे उच्चणीयम-
ज्झिमाइं कुलाइं घरसमुदाणस्स भिक्खायरियाए अडित्ताए । अहासुहं देवाणुप्पिया !
मा पडिवंधं करेह । तएणं भगवं गोयमे समणेणं भगवया महावीरेणं अब्भ-
णुण्णाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतियाओ पडिनिकख-
सइ, पडिनिकखमित्ता अतुरियमचवलमसंभंते जुगंतरपलोयणाए दिट्ठीए पुरओ
इरियं सोहेमाणे' इति । पौरुष्यां स्वाध्यायं करोति, द्वितीयायां पौरुष्यां ध्यानं
ध्यायति, तृतीयायां पौरुष्याम् अचपलमसंभ्रान्तो मुखपोतिकां-सदोरकमुख-
वस्त्रिकामित्यर्थः प्रतिलेखयति, वस्त्राणि प्रतिलेखयति, भाजनानि=पात्राणि प्रमा-
र्जयति, भाजनानि उद्ग्राहयति गृह्णातीत्यर्थः, यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीर-
स्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा

त्तीए ' और जो छठ-छठ तप करते थे । छठ (बैले) के पारणाके
दिन भगवतीसूत्रमें कही विधिके अनुसार ' पढमाए जाव ' प्रथम
पौरुषीमें जिन्होंने स्वाध्याय और द्वितीय पौरुषीमें ध्यान किया । तृतीय
पौरुषीमें अचपलरीति से असंभ्रान्त होकर सदोरकमुखवस्त्रिका की
तथा वस्त्रों की एवं पात्रों की प्रतिलेखना कर, उन पात्रों को लेकर
वे जहां श्रमण भगवान् महावीर थे वहां आये, आकर उन्होंने उन्हें
वंदन एवं नमस्कार किया । वंदन और नमस्कार कर प्रभुसे

(गोला)ता प.रणाता द्विसे भगवतीसूत्रमां कथिक विधि-अनुसार ' पढमाए जाव ' प्रथम पौरुषीमां जेगळे स्वाध्याय अने भीछ पौरुषीमां ध्यान कर्तुं. त्रीछ पौरुषीमां अचपलतारहित असंभ्रांत यधने दोरासाथेनी मुअवस्त्रिका, वस्त्रा, अने पात्रानी प्रतिलेखना करीने ते पात्रोने लधने ते जयां श्रमण भगवान् महावीर इता त्यां आव्या, आवीने तेमने वंदन-नमस्कार कर्था, वंदना-नमस्कार करी प्रभुने

नमस्यित्वा एवमवादीत्—इच्छामि खलु हे भद्रन्त ! युष्माभिरनुज्ञातः षष्ठक्षपण-
पारणके वाणिजग्रामे नगरे उच्चनीचमध्यमानि कुलानि गृहसमुदायस्य भिक्षा-
चर्यायै अटितुम्, भिक्षानयनार्थं गन्तुमिच्छामीत्यर्थः । भगवानाह—‘अहानुदं’
इत्यादि । यथानुखं हे देवानुमिय ! प्रतिवन्धं=विलम्बं मा कुरु । ततः खलु
भगवान् गौतमः श्रमणेन भगवता महावीरेणाभ्यनुज्ञातः सन् श्रमणस्य भगवतो
महावीरस्य अन्तिकान्=भगवतः समीपान्, प्रतिनिष्क्रामति, प्रतिनिष्क्रम्य अत्त-
रितम्=शीघ्रतारहितम् अवपलम्=चंचलजारहितं यथास्यात्तथा असंभ्रान्तः=उद्वेग-
रहितः युगान्तरप्रलोकनया=पुरोवर्तिवर्तुर्दन्तप्रमाणभूभागमभ्यावलोकनतत्परया
दृष्ट्या पुरतः ईर्या=गमनं शोधयन् ‘जेणेव वाणियग्गामे णयरे तेणेव
उवागच्छइ’ यत्रैव वाणिजग्रामो नगरं तत्रैवोपागच्छति ‘उवागच्छित्ता
वाणियग्गामे उच्चनीचमज्झिमाङ्कुलाइं’ वाणियग्रामे उच्चनीचमध्यमानि कुलानि,
‘अडमाणे’ अटन=विचरन् ‘जेणेव’ यत्रैव ‘रायमग्गे’ राजमार्गः,—‘तेणेव उवा-

इस प्रकार कहा—हे भद्रन्त ! आज मेरी यह इच्छा है कि मैं
यदि आप आज्ञा प्रदान करें कि इस षष्ठ-क्षपण के पारणा
के निमित्त वाणिजग्राम में उच्च, नीच एवं मध्यम कुलोंके घरों में
भिक्षाचर्या के लिये जाऊँ । उनकी इसप्रकार प्रार्थना सुनकर भगवान्ने
कहा कि—हे देवानुमिय ! तुम्हें जैसा सुख हो वैसा करो, विलम्ब न
करो । इस तरह प्रभुके फरमाने पर गौतमस्वामी भगवान् के पास
से उठकर अचपलगीति से उद्वेगरहित होकर ‘जेणेव वाणियग्गामे
तेणेव उवागच्छइ’ वाणिजग्राम में आये । ‘उवागच्छित्ता वाणियग्गामस्स
उच्चनीचमज्झिमाङ्कुलाइं अडमाणे’ आकर वहाँ के उच्च नीच एवं मध्यम
कुलों के घरों में फिरते हुए ‘जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ’ जहाँ
राजमार्ग था वहाँ आये । ‘उवागच्छित्ता तत्थ णं वदवे अत्थि दत्थी

आ प्रसाहे इहुं—हे भद्रन्त ! आगे भारी से इच्छा छे के के आये आज्ञा आये
तो हुं आ षष्ठ-क्षपणता (पाण्डुनिमित्ते) वाणिजग्रामां उच्च, नीच अने मध्यम
पुणानां घरमां लिङ्गचर्या करवा साटे जई, तेसनी से प्रसाहेनी प्रार्थना
सांभगी भगवाने इहुं के—हे देवानुमिय ! तसने ने प्रदरे सुख थय ते प्रसाहे
करे, विलम्ब न करे, आ प्रसाहे प्रभुनी आज्ञा थतां गौतमस्वामी भगवाननी
पसेथी उहीने अचपलपहे उद्वेगरहित थं ‘जेणेव वाणियग्गामे तेणेव उवागच्छइ’
वाणिजग्रामां आथ्य, ‘उवागच्छित्ता वाणियग्गामस्स उच्चनीचमज्झिमाङ्कुलाइं
अडमाणे’ आवीने त्यांता तमाभ उच्च, नीच अने मध्यम पुणवाणाना घरमां करीने
‘जेणेव रायमग्गे तेणेव उवागच्छइ’ त्यां राजमार्ग इतो त्यां आव्या, उवाग-

गच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छिता उपागत्य, तत्थ णं बहवे' तत्र खलु बहून् 'हत्थी' हस्तिनः=गजान् 'पासइ' पश्यति । कीदृशान् हस्तिनो पश्यति ? इत्याह—'सण्णद्ध०' इत्यादिना । 'सण्णद्धवद्धवम्मियगुडिण्' संनद्धवद्धवर्मितगुडितान्—संनद्धं वद्धाः संनद्धवद्धाः=रज्ज्वादिना कवचस्य दृढबन्धनं प्राप्ताः, अत एव वर्मिताः=कवचिताः—संनाहयुक्ताः, ते चामी गुडिताः=गुडाः—हस्तिकवचाः—संजाता एषामिति गुडिताः—हस्तिकवचधारका इत्यर्थः, अत्र गोबलीवर्दन्यायेन वर्मितेति विशेषणोपादानम्, तान् 'उप्पीलियकयत्थे' उत्पीडितवरत्रान् उत्पीडिता = गाढतरसंलग्ना वरत्रा=हस्तिमध्यबन्धनरज्जुर्येषां ते तथा तान् 'कयत्थ' इति देशीयः शब्दो वरत्रावाचकः । यद्वा—'कयत्थ' इति पृष्ठरक्षार्थं मुपधानाकारं तूलपूर्णमुपकरणं 'कूथ' इति प्रसिद्धम्, तत्र उत्पीडितं—गाढतरबद्धं येषां ते तथा तान्, तथा 'उद्दामियघंटे' उद्दामितघण्टान्—उद्दामिताः प्रलम्बिता, घण्टा येषां ते तथा तान्, तथा—'णाणामणि रयणविविहगेवेज्जे' नानामणिरत्नविविधग्रैवेयकान्=नानामणिरत्नमयानि विवि-

पासइ' आते ही उन्होंने वहां अनेक हाथियों को देखा । वे हाथी किस प्रकार के थे ? सो कहते हैं—'सन्नद्धवद्धवम्मियगुडिण्' इन सब हाथियों को जो कवच पहिराये गये थे, वे सब मोटे रस्सों से उन पर कस कर बंधे हुए थे । 'उप्पीलियकयत्थे' 'कयत्थ' यह देशीय शब्द है, इसका अर्थ 'वरत्रा अर्थात् हाथियों के मध्य भाग के बांधने की रस्सी' ऐसा है । अथवा 'कयत्थ' शब्द का अर्थ भाषा में 'कूथ' भी होता है । यह हाथियों पर पृष्ठ-पीठ की रक्षा के निमित्त बांधी जाती है । इसमें रूई भरी होती है, और इसका आकार विस्तृत तकिया जैसा होता है । 'उद्दामियघंटे' इन प्रत्येक हाथियों की आजू-बाजू झूल के पास दोनों ओर बड़े घंट लटक रहे थे । 'णाणाम-

च्छिता तत्थ णं बहवे हत्थी पासइ' आवतां न तेमणे त्यां अनेक हाथीओने जेया. ते हाथी केवा प्रकारना हुता ? ते कडे छे—'सन्नद्धवद्धवम्मियगुडिण्' ओ तमाम हाथीओने जे कवच पहिरावेलां हुतां, ते तमाम मोटां मोटां होरडांथी तेनापर कसी डरीने बांधेलां हुतां 'उप्पीलियकयत्थे' "कयत्थ" आ शब्द देशी छे. तेना अर्थ वरत्रा अर्थात्—हाथीओना मध्य भागने बांधवानी रस्सी (होरडी) ओवेला थाय छे. अथवा 'कयत्थ' शब्दने, अर्थ भाषामां 'कूथ' पणु थाय छे. ते हाथीओना पीठनी रक्षा मोटे बांधवामां आवे छे, तेमां इ लरेहुं डाय छे, अने ओना आकार मोटा ओशिका जेवा डाय छे. 'उद्दामियघंटे' ते प्रत्येक हाथीओने आलु—आलु जुलनी पासे जन्ने आलु मोटा—मोटा घंट लटकी रह्या हुता. 'णाणामणिरयणविविहगेवेज्जे'

ધાનિ ગ્રૈવેયકાણિ=ગ્રીવાભરણાણિ યેષાં તે તથા તાન્, 'ઉત્તરકંચુઈ' ઉત્તરકંચુક્રિતાન્-ઉત્તરકંચુકાઃ=તનુત્રાણવિશેષાઃ સંજાતા યેષાં તે તથા તાન્, 'પરિકલ્પિયજ્ઞયપડાગવરપંચામેલં' પરિકલ્પિતધ્વજપતાકાવરપશ્ચા-પીડાન્-પરિકલ્પિતાઃ=ચિત્રિતા ધ્વજાઃ પતાકાશ્ચ વરાઃ પશ્ચ આપીડાઃ=શિરો-ભૂષણાણિ યેષાં તે તથા તાન્, ધ્વજત્રિતયમધ્યે પતાકાદ્વયમેતત્પશ્ચકં હસ્તિશિરો-ભૂષણમિતિ ભાવઃ । 'આરુઢહસ્ત્યારોહે' આરુઢહસ્ત્યારોહાન્-આરુઢાઃ હસ્ત્યારોહાઃ-હસ્તિપકાઃ 'મહાવત' इति પ્રસિદ્ધાઃ યેષુ તે તથા, તાન્ 'ગહિયાઉહપ્પહરણે' ગૃહીતાયુધપ્રહરણાન્, ગૃહીતાણિ=સ્થાપિતાણિ । આયુધાણિ=શસ્ત્રાણિ પ્રહરણાણિ=અસ્ત્રાણિ યેષુ તે તથા તાન્, એવંવિધાન્ ગજાન્ ગૌતમઃ પશ્યતિ સ્મેત્યર્થઃ । અન્યાંશ્ચ તત્ર વહૂન્ અશ્વાન્ પશ્યતિ । કીદશાનશ્વાન્ ? इत्याह-'સળ્લઢ્' इत्यादि । 'સળ્લ-

ગિરયણવિવિહગેવેજ્જે' इन सर्वों के गलों में ग्रैवेयक-कण्ठाभरण पहि-नाये गये थे । जो कण्ठाभरण ये पहिने हुए थे वे नाना प्रकार के मणियों एवं रत्नों से खचित थे । 'उत्तरकंचुइए' तनुत्राणविशेष का नाम उत्तरकंचुक है, ये भी सभी हाथियों को पहिनाये गये थे । 'परिकल्पियज्ज्ञयपडागवरपंचामेले' जो धारण किये इन हाथियों के शिर पर चित्रित तीन ध्वजायें और दो पताकायें इस प्रकार पाँच शिरोभूषण थे । इस शिरोभूषण में धारण किये तीन ध्वजाओं के बीच में दो पताकाएँ होती हैं । 'आरुढहस्त्यारोहे' इन सब पर हस्तिपक-महावत बैठे हुए थे । 'गहियाउहप्पहरणे' शस्त्र एवं अस्त्र इन सब हाथियों पर लदे हुए थे, अथवा इन समस्त हस्तिपकों (महावतों) के हाथों में अस्त्र-शस्त्र सुसज्जित थे । 'अण्णे य तत्थ वहवे आसे पासइ' हाथियों के बाद

તે હાથીઓના ગજામાં ગ્રૈવેયક-કંઠાભરણ પહેરાવેલાં હતાં. જે જે કંઠાભરણ પહેર્યાં હતાં તે તમામ નાના પ્રકારના મણિયો, અને રત્નોથી જડેલાં હતાં. 'ઉત્તરકંચુઈ' તનુત્રાણવિશેષનું નામ ઉત્તરકંચુક છે તે પણ તમામ હાથીઓને પહેરાવેલાં હતાં, 'પરિકલ્પિયજ્ઞયપડાગવરપંચામેલે' આ હાથીઓનાં માથાં ઉપર, ચિત્રિત ત્રણ વળાઓ અને બે પતાકાઓ આ પ્રકારે પાંચ શિરોભૂષણ હતા. આ શિરોભૂષણમાં ત્રણ છુ ધ્વજાઓના વચ્ચેમાં બે પતાકાઓ હોય છે. 'આરુઢહસ્ત્યારોહે' એ તમામ ઉપર મહાવત બેઠા હતા. કોઈ પણ એવો હાથી ન હતો કે જેના પર મહાવત બેઠો ન હોય 'ગહિયાઉહપ્પહરણે' શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર એ તમામ હાથીઓએ તે તમામ હાથી પર લાદેલાં હતાં, અથવા તે એ તમામ મહાવતોના-હાથમાં અસ્ત્ર-શસ્ત્ર સુસજ્જિત હતાં. 'અણ્ણે ય તત્થ વહવે આસે પાસઈ' હાથીઓ પછી ગૌતમસ્વામીએ અનેક

द्वन्द्ववर्मियगुडिण' संनद्वन्द्ववर्मितगुडितान्=संनद्वन्द्वः, अत एव वर्मिताः=धृत-
कवचाः गुडिताः=अश्वकवचवन्तः, गुडशब्दोऽश्वकवचेऽपि वर्तते, अत्र पदत्रयस्य
कर्मधारयसमासः; तान् । एतत्पदबोधितमेवार्थं स्पष्टीकुर्वन्नाह - 'आविद्धगुडे,
ओसारियपक्खरे उत्तरकंचुइए' इति । आविद्धगुडान्-आविद्धाः=संलग्नाः, गुडाः=
कवचा येषां ते तथा, तान्, तथा अवसारितपक्खरान्-अवसारितानि=अवल-
म्बितानि, पक्खराणि=कवचा येषां ते तथा, तान् 'पक्खर' इति देशीयः
शब्दोऽश्वकवचवाचकः । तथा उत्तरकञ्चुकितान्-उत्तरकञ्चुकाः=तत्तुत्राणविशेषाः
संजाता येषामिति तथा, तान् । 'ओचूलमुहचंडाधरचामरथासगपरिमंडियकडिण'
अवचूलकमुखचण्डाधरचामरस्थासकपरिमण्डितकटीन्=अवचूलमुखं=त्रल्गायुक्तमुखम्,
अत एव चण्डाधरं=भयानकाधरोष्ठं येषां ते तथा, चामरैः, स्थासकैः=दर्पणैः परि-
मण्डिता कटियेषां ते तथा, ततः कर्मधारयः, तान् । 'आरूढस्सारोहे' आरूढाश्वारो-
हान्-आरूढाः अश्वारोहा येषु ते तथा तान् । 'गहियाउहप्पहरणे' गृहीतायुधप्रहर-

गौतमस्वामीने अनेक घोडों को भी देखा । ये घोडे भी 'सन्नद्वन्द्व-
वर्मियगुडिण, आविद्धगुडे, ओसारियपक्खरे, उत्तरकंचुइए, ओचूलमुहचंडाधर-
चामरथासगपरिमंडियकडिण' हाथियों के जैसे कवच धारण किये हुए थे
वैसे इन घोडों के भी थे, फर्क सिर्फ इतना ही था कि हाथी हस्ति-
कवचों से युक्त थे और ये घोडे घोडेसंबंधी कवचों से युक्त थे । तात्पर्य
इनका यह है कि—ये घोडे ऐसे थे कि जिन पर कवच लटक रहे
थे, और शरीर की रक्षा के लिये जिन्हें विशेष परिधान भी पहिनाये
गये थे । इनके मुखमें लगामें लगी हुई थीं, उनकी वजह से
इनके मुखके अधरोष्ठ बड़े भयानक दीखते थे । इनका कटिभाग
स्थासको (दर्पणों) से शोभित हो रहा था । इन सब पर भी बड़े
२ अश्वारोही-सवार थे । इन पर भी अस्त्र शस्त्र लदे हुए, अथवा

घोडाओने पाणु लेया. ओ घोडाओओ पाणु 'सन्नद्वन्द्ववर्मियगुडिण, आविद्धगुडे,
ओसारियपक्खरे, उत्तरकंचुइए. ओचूलमुहचंडाधरचामरथासगपरिमंडियकडिण'
हाथीओ नेवा कवच धरणु करेलां हुतां. इरक मात्र ओटलो न हुतो के हाथी
हाथीना कवचोथी युक्त हुता, त्यारे आ घोडाओ घोडासंबंधी कवचोथी युक्त हुता.
तात्पर्य ओओ के-घोडाओ ओवा हुता के नेना उपर कवच लटकी रह्यां हुतां, अने
शरीरनी रक्षा माटे नेने विशेष परिधान पाणु पड़ेराव्यां हुतां. तेना भोढाभां लगाम
लागेली हुती, ते कारणथी तेना भोढाभां नीचेना लाग लयानक देयातो हुतो, तेनी
कभरने भाग दर्पणोथी शोभतो हुतो. ते इरक घोडाओ उपर भोटा-भोटा सवार ओहा
हुता. ते घोडाओ उपर पाणु अस्त्र-शस्त्र लाहेलां हुतां, अथवा तमाभ स्वाशाना

णान्-गृहीतानि=स्थापितानि, आयुधानि=शस्त्राणि, प्रहरणानि=अस्त्राणि येषु ते तथा तान्, तथा-‘तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ’ तेषाम् हस्त्या-रूढानाम् अश्वारूढानां च खलु पुरुषाणां मध्यगतम् एकं पुरुषं पश्येति । कथम्भूतं पुरुषं पश्यती ?-त्याह-‘अवओडगवंधणं’ इत्यादि । ‘अवओडगवंधणं’ अवकोटकबन्धनम्=रज्ज्वा गलं हस्तद्वयं च मोटयित्वा पृष्ठभागे हस्तद्वयस्य बन्धनं यस्य स तथा तम्, ‘उक्कत्तकण्णनासं’ उत्कृत्तकर्णनासम्=छिन्नकर्णनासिकम्. ‘णेहतुप्पियगतं’ स्नेहतुप्पियगात्रम्-स्नेहेन=घृतेन ‘तुप्पिय’ लिप्त-स्निग्धमित्यर्थः गात्रं यस्य स तथा तम्, ‘तुप्पिय’ इति देशीयः शब्दो घृतलिप्तवाचकः । वज्झकरकडिजुयणियत्थं’ वद्धकरकडियुगन्यस्तम्, वद्धौ करौ कडियुगे न्यस्तौ=निक्षिप्तौ यस्य स तथा तम्, ‘कडि’ इति-लोहमयं बन्धनं ‘हथकडी’-इति भाषा-प्रसिद्धम् । ‘कंठे गुणरत्तमल्लदामं’ कण्ठे गुणरक्तमाल्यदामानं=कण्ठे=गले गुण इव=कण्ठमूत्रमिव रक्तं=लोहितं माल्यदामं=पुष्पमाला यस्य स तथा तं रक्तकणे-

सब सवारों कि हाथों में अस्त्र शस्त्र सुसज्जित थे । गौतमस्वामीने इन घोड़ो के देखने के पश्चात् ‘ तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ ’ उन सब हस्तिपकों एवं घुडसवारों के बीचमें एक ऐसे पुरुष को देखा जो गले और दोनों हाथों को मरोड कर और उन दोनों हाथों के पृष्ठ भाग में लाकर गले के साथ उनको बांधना अव-कोटक बन्धन है ‘ अवओडगवंधणं ’ अवकोटकबन्धनसे युक्त था ‘उक्क-त्तकण्णनासं ’ कान और नाक जिसके कटे हुए थे ‘ णेहतुप्पियगायं ’ घी से जिसका शरीर चिकना हो रहा था । ‘ वद्धकरकडिजुयणियत्थं ’ जिसके बंधे हुए हाथ हथकड़ियों से युक्त थे-जिसके दोनों हाथों में हथकड़ियां पड़ी हुई थीं ‘ कंठेगुणरत्तमल्लदामं ’ जिसके कंठमें लाल डोरे के समान कनेर के लाल पुष्पोंकी माला पहिनी हुई थी । ‘ चुण्ण-

हाथमां हथिआर शोभतां हुतां, ओटले के ते सवारो हथिआरोथी सुसज्ज हुता. गौतमस्वामीओ आ घोराओने लेया पछी ‘ तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं ’ एगं पुरिसं पासइ ’ ते तमास हाथीना भडावतो अने घोडेसवारोना वन्धमां ओक ओवा पुरुषने लेयो के ने ‘ अवओडगवंधणं ’ अव कोटक, बांधनथी युक्त हुतो. गणा अने णत्ते हाथोने भरडीने, अने ते णत्ते हाथोने पृष्ठ लगमां लावीने गणानी साथे तेने बांधवुं ते अवकोटक बांधन छे ‘ उक्कत्तकण्णनासं ’ इन अने नाक नेनां डगाछ गयेलां हुतां, ‘ णेहतुप्पियगायं ’ नेनुं शरीर भी वडे करीने चिकनासाणुं थछ रहेल हुतुं. ‘ वद्धकरकडिजुयणियत्थं ’ नेना बांधेला हाथ हाथकडीओथी युक्त हुता. नेना णन्ने हाथमां हाथकडी पडी हुती. ‘ कंठेगुणरत्तमल्लदामं ’ नेना कंठमां (गंणाभां)

પુષ્પમાલાયુક્તમિત્યર્થઃ । ‘ચુણ્ણગુંડિયગાયં’ ચૂર્ણગુંડિતગાત્રમ્=ચૂર્ણેન ગૈરિકેણ ગુંડિતં=લિપ્તં ગાત્રં=શરીરં यस્ય સ તથા તમ્, ગૈરિકરાગરક્તદેહમિત્યર્થઃ, ‘ચુણ્ણયં’ ચૂર્ણકં=સંત્રસ્તમ્ ‘વજ્જપ્રાણપ્પિયં’ વધ્યપ્રાણપ્રિયં=વધ્યાઃ-વધદણ્ડ-યોગ્યાઃ પ્રાણાઃ=ઉચ્છ્વાસાદયઃ પ્રિયા यस્ય સ તથા તમ્, પ્રાણદણ્ડં પ્રાપ્તુમર્હ-મિત્યર્થઃ । ‘તિલં તિલં ચૈવ છિજ્જમાણં’ તિલં તિલં ચૈવ છેદ્યમાનમ્-તિલશ-સ્તિલશ્છેદ્યમાનમિત્યર્થઃ, ‘કાકણિમંસસ્વાવિજ્જં’ કાકણિમાંસસ્વાદ્યં ‘કાકણિ’ લઘુતરાણિ માંસાનિ=માંસસ્વંડાનિ-કાકાદિમિઃ સ્વાદ્યાનિ यस્ય સ તથા તમ્, ‘ણવીસ્વક્વરસણ્હિં હમ્મમાણં’ નવ્યસ્વર્સ્વરશતૈર્હન્યમાનમ્-સ્વર્સ્વરઃ=અશ્વત્રાસનાર્થ-ચર્મમયતોત્રવિશેષઃ, ‘ચાબૂક’ इति भाषाप्रसिद्धः, स्फुटितवंशो वा । शतसंख्यकाश्च ते नव्याः स्वर्स्वरास्तैर्हन्यमानं = ताड्यमानम्, ‘अणेगणरणारिसंपरिवुडं’ अनेक-नरनारीसंपरिवृतं, ‘चच्चरे चच्चरे’ चत्त्वरे चत्त्वरे-अनेकमार्गसंमिलिते स्थाने २ ‘खंडपडहणं’ खण्डपटहेन-खण्डः = खण्डितः स्फुटितो यः पटहः

ગુંડિયગાયં’ શરીર મી જિસકા ગૈરિક-ગેરુ-કે ચૂર્ણ સે લિપ્ત હો રહા થા । ‘ચુણ્ણયં’ જો અત્યંત સંત્રસ્ત થા । ‘વજ્જપ્રાણપ્પિયં’ જિસકે ઉચ્છ્વાસ આદિ પ્યારે પ્રાણ, વધદંડ કે યોગ્ય હો રહે થે-જો પ્રાણદંડ પ્રાપ્તિ કે યોગ્ય હો રહા થા । ‘તિલંતિલં ચૈવ છિજ્જમાણં’ જિસકા શરીર તિલ-તિલ કે બરાબર કાટા જા રહા થા, ‘કાકણિમંસસ્વાવિજ્જં’ જિસકા માંસ છોટેર ટુકડે કર, કૌવા આદિ પક્ષિયોં કે સ્વિલાને કે લાયક હો રહા થા । ‘ણવીસ્વક્વરસણ્હિં હમ્મમાણં’ સૈકડોં નવીન ચર્મનિર્મિત કોડોં સે જો પીટા જા રહા થા । ‘અણેગણરણારિસંપરિવુડં’ જિસે દેસવને કે લિયે અણેક નર ઓર નારિયોં કા સમૂહ એકઠા હુઆ થા, ઓર ઇસીલિયે જો ઇન સબ સે ઘિરા હુઆ થા । ‘ચચ્ચરે ૨ સ્વંડપડહણં

લાલ દોરા જેવી લાલ કરેણુના ફૂલોની માળા હતી. ‘ચુણ્ણગુંડિયગાયં’ શરીર પણ જેનું ગેરના ચૂર્ણથી લિપ્ત થઈ રહ્યું હતું, ‘ચુણ્ણયં’ અને જે બહુ જ ત્રાસી ગયેલ હતો. ‘વજ્જપ્રાણપ્પિયં’ જેનાં શ્વાસોચ્છ્વાસ આદિ વહાલા પ્રાણ વધ દંડને લાયક થઈ રહ્યાં હતાં-જે પ્રાણદંડ પામવા યોગ્ય બની રહ્યો હતો. ‘તિલં તિલં ચૈવ છિજ્જમાણં’ જેના શરીરના તલ-તલ જેવડા નાના-નાના ડકડા કરવામાં આવતા હતાં. ‘કાકણિમંસસ્વાવિજ્જં’ જેનું માંસ નાના-નાના ટુકડા કરીને કાગડા આદિ પક્ષિઓને ખવરાવવા લાયક થઈ રહ્યું હતું. ‘ણવીસ્વક્વરસણ્હિં હમ્મમાણં’ સૈકડો નવીન ચામડાના તૈયાર કરેલા કોથડા વડે કરીને જેને માર મારવામાં આવતો હતો. ‘અણેગણરણારિસંપરિવુડં’ જેને જેવા માટે અનેક નર નારીઓનો સમુદાય એકઠો થયો હતો; અને તે માટે તે સૌથી ઘેરાઓલો હતો. ‘ચચ્ચરે ૨ સ્વંડપડહણં’ ઉગ્ગોસિ-

॥ મૂલમ્ ॥

તણ ણં સે ભગવઓ ગોયમસ્સ તં પુરિસં પાસિત્તા ઇમે ણ્યારૂવે
અજ્ઞતિથણ, ચિંતિણ કપ્પિણ, પતિથણ, મનોગણ સંકપ્પે સમુપ્પ-
જિત્થા અહો ણં ઇમે પુરિસે જાવ ણરયપડિરૂવિયં વેયણં વેણ્ઠ-
ત્તિકટ્ટુ વાણિયગ્ગામે ણયરે ઉચ્ચનીયમજ્ઞિમકુલેસુ જાવ અહ-
માણે અહાપજ્જતં સમુદાણં ગિણ્ઠહરૂ, ગિણ્ઠિત્તા વાણિયગ્ગામસ્સ
મજ્ઞં-મજ્ઞેણં જાવ પડિદંસેરૂ, પડિદંસિત્તા સમણં ભગવં મહા-
વીરં વંદેરૂ ણમંસરૂ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા એવં વયાસી-એવં રુલુ

જો બંધા હુઆ હૈ, કાન ઓર નાસિકા જિસકી કાટી જા ચુકી હૈ,
ગલે મેં લાલ કનેર કે પુષ્પોં કી માલા જિસે પહિનાયી ગઈ હૈ, જિસકી
દશા વહુત વુરી કી જા રહી હૈ, પ્રાણદંડ કે યોગ્ય જો ઘોષિત કિયા
જા ચુકા હૈ, જિસકા માંસ કૌવા ઓર કુત્તોં કે રાને યોગ્ય હો
રહા હૈ। એસી દયનીય દશાસે પરિપૂર્ણ ઇસ પુરુષ કો દેરુકર ઇન્હે
વડા હી અફસોસ હુઆ। ઇસકે વિષય મેં યહ ઘોષણા મી જો ઁસ
સમય પ્રત્યેક ચોરાહે પર કી જા રહી થી ઁન્હોને સુની। ઘોષણા
મેં યહ કહાં જા રહા થા કિ-ઇસ પુરુષ કી ઇસ દશા કા કારણ
ન યહાં કા રાજા હૈ, ઓર ન રાજા કા પુત્ર હૈ; કિન્તુ યહ સ્વયં
હી અપને કિયે હુણ કર્મોં કા ફલ મોગ રહા હૈ ॥ સૂ. ૪ ॥

એવો પુરુષ છે કે જે બાંધેલો છે, જેનાં નાક અને કાન કાપી નાખેલાં છે, ગળામાં લાલ
કરેણના પુષ્પોની માળા જેને પહેરવી છે. જેની દશા બહુત વુરી કરાય છે પ્રાણદંડ
યોગ્ય હોવાની બહેરાત થઇ ચૂકી છે જેનું માંસ કાગડા અને કુતરાને ખાવા યોગ્ય
થઇ રહ્યું છે. આવી દયાજનક દશાથી પરિપૂર્ણ આ પુરુષને જોઈને તેમને ભારે અફસોસ
થયો. આ માણસની બાબતમાં જે બહેરાત તે સમયે દરેક સ્થળે ચોટામાં થઇ રહી
હતી તે પણ સાંભળી, બહેરાતમાં કહેવામાં આવતું હતું કે:-આ પુરુષની આવી દશા
થવાનું કારણ અહીંના રાજા નથી, તેમજ રાજાનો પુત્ર પણ નથી; પરન્તુ આ પોતે જ
કરેલા કર્મોનું ફળ ભોગવી રહેલ છે. (સૂ.૪)

अहं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे वाणियग्गामं जाव
तहेव निवेएइ । से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसि ? जाव
पच्चणुब्भवमाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘से’ तस्य ‘भगवओ गोयमस्स’
भगवतो गौतमस्य ‘तं पुरिसं पासित्ता’ तं पुरुषं दृष्ट्वा, ‘इमे’ अयम् ‘अज्झत्थिए,
चित्थिए, कप्पिए, पत्थिए, मनोगए’ आध्यात्मिकः, चिन्तितः, कल्पितः,
प्रार्थितः, मनोगतः, ‘अज्झत्थिए’ इत्यादीनां पञ्चानां पदानां व्याख्या प्रथमा-
ध्ययने द्वादशसूत्रे कृता । ‘संकप्पे’ संकल्पः=विचारः ‘समुप्पज्जित्था’ समुदपद्यत=
समुत्पन्नः-‘अहो ! णं इमे पुरिसे’ अहो ! खलु अयं पुरुषः ‘जाव’ यावत्-
अत्र यावच्छब्देन-प्रथमाध्ययगतद्वादशसूत्रस्य पाठो योजनीयः-‘पुरापोराणां

‘तए णं से’ इत्यादि-

“तए णं” इस प्रकार इस विकट भयंकर हृदय को कंपाने वाले
दुःखमय दृश्य के देखने ‘से भगवओ गोयमस्स’ उस भगवान गौतम-
स्वामी के हृदय में यह ‘अज्झत्थिए चित्थिए, कप्पिए पत्थिए मनोगए
संकप्पे’ आध्यात्मिक-आत्मविषयक विचार, चिन्तित-बार बार स्मरण-
रूप विचार, कल्पित-भगवान को पूछनेरूप कार्य के आकार में परिणत
हुआ विचार, प्रार्थित-पूछने का अभीष्टरूप से स्वीकृत विचार, और
मनोगत संकल्प-‘सुझे इस विषयमें भगवान को अवश्य पूछना है’
इस प्रकार का मानसिक निश्चयरूप विचार उत्पन्न हुआ; और मन ही
मन कहने लगे कि-‘अहो णं इमे पुरिसे जाव णिरयपडिरुवियं वेयणं वेएइ’
अहो देखो; यह पुरुष (यावत्) पूर्वकाल में पूर्वभवसंबन्धी दुश्चीर्ण,

‘तए णं से०’ इत्यादि.

‘तए णं’ आ प्रकारे आ विकट-भयंकर हृदयने कंपावे तेवा दुःखमय
दृश्यने जेवाथी ‘से भगवओ गोयमस्स’ ते भगवान गौतमस्वामीना हृदयमां
आ ‘अज्झत्थिए, चित्थिए, कप्पिए, पत्थिए, मनोगए संकप्पे’ आध्यात्मिक
आत्मविषयक विचार, चिन्तित-बारबार स्मरणरूप विचार, कल्पित-भगवानने पूछवा
इय कार्यना आकारमां पारिणित थयेतो विचार, प्रार्थित-पूछवाना अभिष्ट रूपथी
स्वीकृत विचार अने मनोगतसंकल्प-‘भारे आ विषयमां भगवानने जर पूछवुं
छे, आ प्रकारेनां मानसिक निश्चयरूप विचार उत्पन्न थये, अने पोतानां मन वडे मनमां
ज कहेवा लाग्या, ‘अहो णं इमे पुरिसे जाव णिरयपडिरुवियं वेयणं वेएइ’
अहो ! सुजे, आ पुरुष (यावत्) पूर्वकालमां पूर्वभव संगन्धी दुश्चीर्ण दुष्प्रतिक्रान्त

દુષ્પિણ્ણાણં દુષ્પટિકંતાણં અશુભાણં પાવાણં કહાણં કમ્માણં પાવણં ફલવિત્તિ-
 વિસેસં પચ્છુબ્ભવમાણે વિહરહ, ન મે દિટ્ઠા ણરગા વા ણેરહયા વા, પચ્ચવસં
 સ્વલુ અયં પુરિસે ણરયપટિરુવિયં' છાયા-‘પુરા પુરાણાનાં દુશ્ચીર્ણાનાં દુષ્પતિ-
 ક્રાન્તાનામ્ અશુભાનાં પાપાનાં કૃતાનાં કર્મણાં પાપકં ફલવૃત્તિવિશેષં પ્રત્યનુભવન
 વિહરતિ, ન મે દૃષ્ટા નરકા વા નૈરયિકા વા, પ્રત્યક્ષં સ્વલુ અયં પુરુષો નરક-
 પ્રતિરુપિકામ્, ઇતિ । પુરા પૂર્વકાલે પુરાણાનાં=પૂર્વભવસમ્બન્ધિનાં દુશ્ચીર્ણાનાં=
 દુશ્ચરિતાનાં, દુષ્પતિક્રાન્તાનામ્=અકૃતપ્રાર્થાશ્ચિત્તાનામ્-અનિવર્તિતવિપાકાનામિત્યર્થઃ
 અશુભાનામ્=અસુખહેતૂનામ્, પાપાનાં=દુષ્ટસ્વભાવાનાં કૃતાનાં કર્મણાં=જ્ઞાનાવરણી-
 યાદીનામ્, પાપકં ફલવૃત્તિવિશેષં પ્રત્યનુભવન્ વિહરતિ । ન મે=મયા દૃષ્ટાઃ
 નરકા વા નૈરયિકા વા, પ્રત્યક્ષં=પ્રત્યક્ષદૃષ્ટઃ સ્વલુ અયં પુરુષઃ ‘ણરયપટિરુવિયં’
 નરકપ્રતિરુપિકાં=નરકતુલ્યાં વેદનાં ‘વેણ્ઠ’ વેદયતિ=અનુભવતિ । ‘ત્તિ કટ્ટુ’
 ઇતિ કૃત્વા=ઇતિ મનસિ નિધાય, ‘વાણિયગ્ગામે ણયરે’ વાણિજગ્રામે નગરે ‘ઉચ્ચ-
 ણીયમઙ્ગિમકુલેસુ’ ઉચ્ચનીચમધ્યમકુલેષુ ‘જાવ અહમાણે’ યાવત્ અટન્=વિચરન્,
 ‘અહાપજ્જત્તં’ યથા પર્યાપ્તમ્=સ્વમર્યાદાનુસારેણ યથા પર્યાપ્તં=પરિપૂર્ણં ભવેત્તથા
 ‘સમુદાણં’ સમુદાનમ્=અનેકગૃહેભ્યઃ સ્વલ્પં સ્વલ્પં યાચ્યમાનભિક્ષાસમૂહં ‘ગિણ્ઠહ’
 ગૃહ્ણતિ, ‘ગિણ્ઠિત્તા’ ગૃહીત્વા ‘વાણિયગ્ગામસ્સ ણયરસ્સ’ વાણિજગ્રામસ્ય નગરસ્ય

દુષ્પતિક્રાન્ત-પ્રાર્થાશ્ચિત્ત જિનકા નહીં ક્રિયા ગયા-એસે દુઃસ્વકે હેતુ,
 અપને ક્રિયે હુણ અશુભ કર્મો-જ્ઞાનાવરણીયાદિકોં કા પાપમય ફલકો
 ભોગ રહા હૈ, ન મૈને નરક કો દેખા ઓર નારકી કો, કિન્તુ યહ
 સાક્ષાત્ નરક જૈસી વેદના ભોગ રહા હૈ । ઇસ મેં- કારણ ઇસકે
 પૂર્વકાલ મેં સંચિત્ત અશુભતમ કર્મ હૈ । ‘તિ કટ્ટુ વાણિયગ્ગામે ણયરે
 ઉચ્ચનીચમઙ્ગિમકુલેસુ જાવ અહમાણે અહાપજ્જત્તં સમુદાણં ગિણ્ઠહ’ ઇસ પ્રકાર
 વિચાર કર ઉન્હોને ઉસ વાણિજગ્રામ નગર મેં ઉચ્ચ, નીચ એવં મધ્યમ
 કુલોં કે ઘરોં સે યથાપર્યાપ્ત સમુદાની ભિક્ષા લી । ફિર વે ‘ગિણ્ઠિત્તા

પ્રાર્થાશ્ચિત્ત જેનું ક્યું નથી એવા દુઃખના હેતુરૂપ પોતે કરેલાં અશુભ-જ્ઞાનાવરણીય આદિ
 કર્મોના પાપમય ફળને ભોગવી રહ્યો છે. મેં નરકને જોયું નથી, તેમજ નારકી જોવાને
 પણ જોયા નથી, પરંતુ આ સાક્ષાત્ નરક જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો છે. તેનું કારણ
 તેણે પૂર્વ કાળમાં સંચય કરેલાં અશુભતમ કર્મ છે. ‘તિ કટ્ટુ વાણિયગ્ગામે ણયરે
 ઉચ્ચ-નીચ-મઙ્ગિમ-કુલાઈ જાવ અહમાણે અહાપજ્જત્તં સમુદાણં ગિણ્ઠહ’
 આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગોતમ સ્વામીએ તે વાણિજગ્રામ નગરમાં ઉચ્ચ, નીચ અને
 મધ્યમ જુઓમાંથી યથાપર્યાપ્ત-જરૂરપૂરતી સમુદાની ભિક્ષા લીધી, ‘ગિણ્ઠિત્તા વાણિય-

‘मज्झं-मज्झेणं’ मध्यमध्येन, ‘जाव पडिदंसेइ’ यावत् प्रतिदर्शयति, धर्मा-
चार्यस्य भगवतो महावीरस्य पुरतः स्थापयित्वा दर्शयतीत्यर्थः; ‘पडिदंसित्ता’
प्रतिदर्श्य-भैक्षं दर्शयित्वा, ‘समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ’ श्रमणं भगवन्तं
महावीरं वन्दते, नमस्यति, ‘वंदित्ता णमंसित्ता’ वन्दित्वा नमस्यित्वा,
‘एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण, ‘वयासी’ अवादीत्-‘एवं खलु अहं भंते!’ एवं खलु
अहं हे भदन्त ! ‘तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समणे वाणियग्गामं’ युष्माभिरभ्यनु-
ज्ञातः सन् वाणिजग्रामं ‘जाव तहेव निवेएइ’ यावत् तथैव निवेदयति, ‘से
णं भंते ! पुरिसे’ स खलु हे भदन्त ! पुरुषः ‘पुव्वभवे के आसि’ पूर्वभवे
क आसीत् ? ‘जाव पच्चणुव्वममाणे’ यावत् प्रत्यनुभवन्, अत्र यावच्छब्देन-
प्रथमाध्ययनोक्तत्रयोदशमूत्रस्थपाठोऽनुसन्धेयः-‘किंणामए वा किंगोत्ते वा कयरंसि

वाणियग्गामस्स णयरस्स मज्झं-मज्झेणं जाव पडिदंसेइ’ उसे लेकर उस
वाणिजग्राम नगर के ठीक बीचोंबीच होते हुए अपने स्थान पर आये।
आकर प्राप्त भिक्षा प्रभु को दिखलायी। दिखलाने के बाद उन्होंने ने
‘समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ’ श्रमण भगवान् महावीर को वंदन
और नमस्कार किया, ‘वंदित्ता णमंसित्ता एवं वयासी’ वंदना और नमस्कार
करने के अनन्तर फिर उन्होंने प्रभु से इस प्रकार कहा-‘एवं खलु
अहं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समणे वाणियग्गामं जाव तहेव निवेएइ’
हे भदन्त ! मैं आप से आज्ञा पाकर जब भिक्षाचर्या के लिये वाणिज-
ग्राम नगर में गया-तब वहाँ राजमार्ग पर इस पूर्वोक्त प्रकार का दृश्य
देखा। प्रभो ! कहिये, ‘सेणं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसि ?
जाव पच्चणुव्वममाणे विहरइ’ वह पुरुष पूर्वभव में कौन था ? ‘जाव’
शब्द से ‘किंणामए’ इत्यादि पदों का ग्रहण किया गया है। उन का

ग्गामस्स णयरस्स मज्झं-मज्झेणं जाव पडिदंसेइ’ भिक्षा लीधा पछी तेओ
वाणिजग्राम नगरना अराअर मध्य लगना रस्ता पर थछने गोनाना स्थान पर आव्या;
आवीने भणेवी भिक्षा प्रभुने जणावी. पछी तेमणे ‘समणं भगवं महावीरं वंदइ
नमंसइ’ श्रमण भगवान् महावीरने वंदन अने नमस्कार कर्या, ‘वंदित्ता णमंसित्ता
एवं वयासी’ वंदना अने नमस्कार करीने पछी तेमणे प्रभुने आ प्रक्षरे कछु—
‘एवं खलु अहं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समणे वाणियग्गामे जाव तहेव
निवेएइ’ हे भदन्त ! हुं आपनी आज्ञा भेजवीने ज्यारे भिक्षाचर्या करवा भाटे
वाणिजग्राम नगरमां गये त्यारे त्यां राजमार्गो पर आ पूर्वोक्त प्रकारनुं ओंके दृश्य
जेथुं हे प्रभु ! कडे; ‘सेणं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसि जाव पच्चणु-
व्वममाणे विहरइ’ ते पुरुष पूर्वभवमां कौणुं छते ? अने तेनुं नामे अने गोत्र शुं

गामंसि वा णयरंसि वा किं वा दत्त्वा किं वा भोत्त्वा किं वा समायरित्ता केसिं वा पुगपोराणाणं दुच्चिण्णणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पावणं फलवित्तिविसेसं' छाया-किंनामको वा किंगोत्रो वा, कतरस्मिन् ग्रामे वा नगरे वा, किं वा दत्त्वा किं वा भुत्त्वा, किं वा समाचर्य, केषां वा पुरापुराणानां दुश्चीर्णानां दुष्पतिक्रान्तानामशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्ति-विशेषम्-इति । 'पच्चणुब्भवमाणे' प्रत्यनुभवन् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ५॥

अर्थ इस प्रकार है—उसका नाम और गोत्र क्या था ? वह किस गाम और किस नगर में रहता था ? इसने कौन ऐसे कुपात्र को दान दिया ? अथवा किस मद्य-मांस आदि अभक्ष्य का भक्षण किया ? या किन प्राणातिपादिक दुष्कर्मों का आचरण किया ?, अथवा कौनसे ऐसे पूर्वके अनेक भवों में दुर्भावों से उपार्जित दुष्कर्मों का निकाचित बंध किया ?, कि जिसके कारण यह इस प्रकार के भयंकर दुस्वरूप फलको भोग रहा है ? ।

भावार्थ—प्रभु गौतमने जब उसकी इस प्रकार दयनीय दशा का अवलोकन किया तब उनके अन्तःकरण में अनेक विचारधाराओं की उथल-पुथल होने लगी । वे वाणिजग्राम नगर से यथापर्याप्त भिक्षा लेकर प्रभु के समीप आये । प्राप्तभिक्षा प्रभुको दिखला कर, एवं उन्हें वंदन एवं नमस्कार कर फिर इस प्रकार बोले—हे नाथ ! आज मैं आप से आज्ञा लेकर गोचरी के लिये वाणिजग्राम नगर में गया था । वहां के उच्चनीचादि कुलों से यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्तकर ज्योंही

हुतां ?, ते क्या गाममां अने क्या नगरमां रहनेवां हुतां ?, तेहे देवाणु अवेवा कुपात्रने दान आप्थुं ?, अथवा तो मद्य-मांसादि क्या अबक्ष्यनुं भक्षण कथुं ?, अथवा तो क्या प्राणतिपातादि दुष्कर्मोनुं आचरण कथुं ?, अथवा देवा प्रकारनां पूर्वनां अनेक लोकांमां दुर्भावोथी उपार्जन करेवां दुष्कर्मोने निकाचित बंध कथो ?, ते नेना कारणथी ते आ प्रकारनां भयंकर दुःखो उप ईणने लोगवी रह्यो छे ?

भावार्थ—प्रभु गौतमने न्याये तेनी आ प्रकारनी दयानन्द दशानुं अवलोकन कथुं, त्यारे तेनां अन्तःकरणमां अनेक प्रकारे विचारधाराओनी उथल-पुथल यवा लागी । ते वाणिजग्राम नगरमांथी यथापर्याप्त भिक्षा लधने प्रभुनी समीपमां आब्या, प्राप्त भिक्षा प्रभुने गतावीने तेमने वंदन अने नमस्कार करीने पछी आ प्रभाहे भेल्या-हे नाथ ! आज हुं आपनी आज्ञा लधने गोचरी भाटे वाणिजग्राम नगरमां गयो हुता । त्यांना उच्च नीच आदि कुलोमांथी यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्त करीने हुं न्यां आवतो

॥ मूलम् ॥

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था, रिद्धं । तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणंदे णामं राया होत्था महयाहिमवंतमलयमंदरं । तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था ! अणेगखंभसयसण्णि-विट्ठे पासाईए ४ । तत्थ णं बहवे गोरूवा सणाहा य अणाहा य णयरगावीओ य णयरबलीवदा य णयरपड्डियाओ य णयर-महिंसीओ य णयरमहिंसा य णयरवसभा य पउरतणपाणि-यणिब्भया णिरुद्धिग्गा सुहं—सुहेणं परिवसंति ।

तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे भीमे णामं कूडग्गाहे होत्था, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे । तस्स णं भीमस्स कूडग्गाहस्स उप्पला णामं भारिया होत्था, अहीणं ॥ सू० ६ ॥

टीका

गौतमवचनं श्रुत्वा भगवानाह—‘एवं खलु गोयमा’ इत्यादि ।

‘एवं खलु गोयमा !’ एवं खलु हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं

मैं आरहा था कि राजमार्ग में एक पुरुष का करुणाजनक बड़ा दृश्य देखा । हे भगवन ! कहिये—यह पुरुष इस प्रकार की दशा का पात्र क्यों हुआ है?, इसने पूर्व भव में ऐसे कौनसे अशुभ कर्म किये हैं कि जिनकी वजह से यह इस भयंकर दशाको भोग रहा है?, पूर्वभव में इसका क्या नाम था?, क्या गोत्र था?, इत्यादि ॥सू० ५॥

इति त्यां राजमार्गमां एक पुरुषनुं कश्चाजनक मोटुं दृश्य ज्ञेयुं । हे भगवान ! कडे ते भाषुस आवी दशाने शा कश्चुथी प्राप्त थयो ?, तेणे पूर्वभवमां जेवुं कथुं अशुभ कर्म कथुं छे ? जेना कश्चुथी ते आवी भयंकर दशाने लोगवी रह्यो छे ? पूर्वभवमां जेनुं नाम शुं इतुं ? शुं गोत्र इतुं ? इत्यादि. (सू० ५)

समएणं इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था' तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहेव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे हस्तिनापुरं नाम नगरमासीत् । तत् कीदृशं ? मित्याह—'रिद्धं' इत्यादि । ऋद्धस्तिमितसमृद्धं—ऋद्धम्—नभःस्पर्शिवहुलप्रासादयुक्तं बहुलजनसंकुलं च, स्तिमितं=स्वपरचक्रभयं रहितं, समृद्धम्—धनधान्यादिपरिपूर्णम् ।

'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे' तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे 'सुणंदे णामं राया' सुनन्दे नाम राजा 'होत्था' आसीत् । स कीदृशः ?—इत्याह—'महया' इत्यादि । 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' महाहिमवन्महामलय-मन्दरमहेन्द्रसारः, अस्य व्याख्यां ज्ञातासूत्रस्य प्रथमाध्ययने श्रेणिकभूषवर्णनेऽ-

'एवं खलु' इत्यादि ।

गौतम के पूर्वोक्त वचनों को सुनकर प्रभुने कहा—'गोयमा' हे गौतम सुनो; 'एवं खलु' तुम्हारे प्रश्नों का उत्तर इस प्रकार है—'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समय में 'इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था' इस मध्य-जम्बूद्वीप के भरतक्षेत्र में एक हस्तिनापुर नाम का नगर था यह नगर 'रिद्धं' 'ऋद्ध'—नभस्तलस्पर्शी अनेक प्रासादों से युक्त एवं बहुलजनों से व्याप्त, 'स्तिमित'—स्वचक्र एवं परचक्र के भय से रहित, और 'समृद्ध'—धनधान्यादि से परिपूर्ण था । 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणंदे णामं राया होत्था' उस हस्तिनापुर में एक सुनंद नामका राजा रहता था । 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' यह महाहिमवान् महामलय, मन्दर, एवं महेन्द्र के जैसे विशिष्ट सार से युक्त था । (इन पदों

'एवं खलु' इत्यादि.

गौतमना पूर्वोक्त वचनो आंभणीने प्रभुओ क्खुं—'गोयमा' हे गौतम ! आंभणो; 'एवं खलु' तभारा प्रश्नोने उत्तर आ प्रभाण्णे छे—'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ते क्षण अने ते समयने विषे 'इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्था' आ मध्य जंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमां ओक हस्तिनापुर नामनुं नगर इत्तुं. आ नगर 'रिद्धं' ऋद्ध—नभस्तलस्पर्शी (आकाशनेो स्पर्शं करे तेवा उंथा—उंथा) अनेक भडेवोथी युक्त अने धल्ली ज वस्तीथी भरपूर, स्तिमित स्वयं अने परचक्रना लयथी रहित, तथा समृद्ध धनधान्यादिकथी परिपूर्ण इत्तुं. 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुणंदे णामं राया होत्था' ते हस्तिनापुरमां ओक सुनंद नामना राजा रहता इत्ता. 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' ते भडाहिमवान्, भडामलय, मन्दर ओवा भडेन्द्रना जेवा विशिष्ट सारथी युक्त इत्ता. (आ पदोनी

स्माभिरुक्ता । 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे' तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे
 'बहुमज्झदेसभाए' बहुमध्यदेशभागे=सर्वथा मध्यभागे 'महं एगे गोमंडवे होत्था'
 महान् एको गोमण्डप आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—'अणेगखंभसयसण्णिविठ्ठे
 अनेकस्तम्भशतसन्निविष्टः—अनेकानि स्तम्भशतानि संनिविष्टानि यत्र स तथा,
 अनेकशतस्तम्भयुक्त इत्यर्थः । तथा—'पासाईए' प्रासादीयः=मनःप्रसन्नताजनकः,
 अत्र—'दरिसण्णिज्जे' 'अभिरुवे' 'पडिरुवे' इति पदत्रयस्य संग्रहः, दर्शनीयः—
 यस्य दर्शने चक्षुषोः श्रान्तिर्न भवतीत्यर्थः । अभिरूपः—अभिमतरूपः—यस्य
 दर्शनं पुनः पुनरभिलषितं भवतीत्यर्थः । प्रतिरूपः—प्रति=नवं नवमिव दृश्यमानं रूपं
 यस्य स तथा । 'तत्थ णं बहवे गोरूवा' तत्र खलु बहवो गोरूपाः=गोप्र-
 काराः—पशव इत्यर्थः । कीदृशास्ते पशवः ? इत्याह—'सणाहा य अणाहा य णयर
 गावीओ य णयरवलीवहा य' सनाथाश्च अनाथाश्च नगरगव्यश्च नगरवलीवदाश्च,

की व्याख्या ज्ञातासूत्र के प्रथम अध्ययन में की गई है ।) 'तत्थ णं हत्थि-
 णाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था' उस हस्तिनापुर
 में ठीक उसके मध्यभाग में एक विशाल गोमंडप-गोशाला था ।
 'अणेगखंभसयसण्णिविठ्ठे पासाईए ४' वह गोमण्डप अनेक खंभों से
 युक्त था । देखने वालों के चित्त में प्रसन्नता का उत्पादक था । देखते-
 जिससे आंखें नहीं थकती थी । एकबार जिसे देखनेपर पुनः दर्शकको
 जिसके देखने की इच्छा होनी रहती थी । जिसकी सुन्दरता
 देखनेवालों के लिये नवीन-जैसी ही प्रतिभासित होती थी ।
 'तत्थ णं बहवे गोरूवा सणाहा य अणाहा य' नगर में रही हुई इस
 शाला में नगर के अनेक सनाथ और अनाथ पशु रहते थे, 'णयर
 गावीओ य' नगर को अनेक गाये रहती थीं । 'णयरवलीवहा य' नगर के

व्याख्या ज्ञातासूत्रना प्रथम अध्ययनमां करवामां आवी छे ।) 'तत्थ णं हत्थि-
 णाउरे णयरे बहुमज्झदेसभाए महं एगे गोमंडवे होत्था' ते हस्तिनापुर नगरमां
 अंगणर तेना मध्यभागमां अेक विशाल गोमंडप-(गोशाला) होतो । 'अणेगखंभसयसण्णि-
 विठ्ठे पासाईए ४' ते गोमंडप अनेक स्तंभोथी-युक्त होतो, जेनारना चित्तने
 प्रसन्न करे तेवो होतो, जेने जेतां जेतां नेत्रने थाकज लागतो नहि, अेक वधत जेथा
 पछी पणु जेनार भाणुसने तेने करीथी जेवानी छच्छा रह्या करती, जेनी सुंदरता जेनार
 भाणुसने माटे नवीन-नवीन होय तेवी देखाती होती । 'तत्थ णं बहवे गोरूवा
 सणाहा य अणाहा य' नगरनी अे गोशालामां नगरना अनेक सनाथ अने अनाथ
 पशुओ रह्योता होता, (णयरगावीओ य) नगरनी अनेक गाथो रह्योती होती, (णयर
 वली वहा य) नगरना अनेक गणहो रह्योता होता, नगरनी (णयर पडियाओ य)

‘નયરપહિયાઓ ય’ ‘પહિયા’ इति देशीयः शब्दः, नगरावस्थायिन्यो बाल-
महिष्यः, ‘पाडी’ इति भाषाप्रसिद्धाः, ‘नयरमहिसीओ य’ नगरमहिष्यश्च,
‘नयरमहिसा य’ नगरमहिषाश्च ‘नयरवसभा य’ नगरवृषभाश्च ‘सांड’ इति
भाषाप्रसिद्धाश्च, ‘पउरतणपाणियणिब्भया’ प्रचुरतणपानीयनिर्भयाः—अधिकतरतण-
पानीयलाभेन बलाधिक्यान्निर्भयाः, ‘गिरुव्विग्गा’ निरुद्विग्नाः—आहारादिचिन्ता-
रहिताः, ‘सुहं सुहेणं परिवसंति’ सुखंसुखेन=अतिसुखेन परिवसन्ति ।

‘तत्थ णं हत्थिणाउरे नयरे भीमे णामं’ तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे भीमो
नाम ‘कूडग्गाहे’ कूटग्राहः, कूटेन=कपटेन जीवान् गृह्णातीति कूटग्राहः—माया-
प्रपञ्चकरणेन जीवग्राहकः, ‘होत्था’ आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—‘अहम्मिए’
अधार्मिकः, ‘जाव दुप्पडियाणंदे’ यावद्—अत्र यावच्छब्दबोधः पाठः प्रथमा-
ध्ययने चतुर्दशमूत्रव्याख्यावसरेऽस्माभिः प्रदर्शितः । दुप्पत्त्यानन्दः—दुः=दुःखेन

अनेक વેલ રહતે થે । ‘નયરપહિયાઓ ય’ નગર કી અનેક બાલમૈસે-
પાડિયાં રહતી થીં, ‘નયરમહિસોઓ ય’ નગર કી અનેક મૈસે રહતી થીં,
‘નયરમહિસા ય’ નગરકે અનેક મૈસે રહતે થે, ‘નયરવસહા ય’ નગર કે
અનેક સાંડ રહતે થે, ‘પउरतणपाणियणिब्भया’ इन्हें वहां यथासमय
પાની ઓર ઘાસ મિલતા થા, યે સબ જાનવર વહાં સુરક્ષિતરીતિ
સે નિર્ભય બન કર રહતે થે, ‘गिरुव्विग्गा य सुहं सुहेणं परिवसंति’
આહારાદિક કી इन्हें चिन्ता ही नहीं थी, इसलिये ये सबके सब
ચૌપાયે નિરુદ્વિગ્નચિત્ત હોકર સુખપૂર્વક શાંતિ સે રહતે થે ।

‘तत्थ णं हत्थिणाउरे भीमे णामं कूडग्गाहे होत्था’ उसी हस्तिनापुर में
भीम नामका एक कूटग्राह—मायाके प्रपञ्च से जीवों को फँसानेवाला
रहता था । ‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ यह महा अधार्मिक एवं
दुष्प्रत्यानंदी—बहुत कठिनता से आनन्द प्राप्त करनेवाला था । ‘तस्स

અનેક બાળ ભેસો (પાડીઓ) રહેતી હતી. (નયર મહિસીઓ ય) નગરની અનેક ભેસો
રહેતી હતી. (નયર મહિસા ય) નગરના અનેક પાડા રહેતા, (નયર વસહા ય)
નગરના અનેક સાંડ પણ રહેતા હતા, (પउरतणपाणियणिब्भया) તે તમામને
યથાસમય પાણી અને ઘાસ મળતું હતું, અને તે તમામ જાનવર ત્યાં સુરક્ષિતપણે
નિર્ભય થઇને રહેતા હતા. ગિરુવ્વિગ્ગા ય સુહં સુહેણં પરિવસંતિ) ખાવા—પીવાની
તેને ચિંતાજ ન હતી, તેથી કરીને તમામ ચાર પગવાળાં જાનવરો ઉદ્વેગરહિત ચિત્તથી
સુખ—શાંતિ પૂર્વક રહેતા હતા.

‘तत्थ णं हत्थिणाउरे भीमे णामं कूडग्गाहे होत्था’ ते हस्तिनापुरમાં
भीम नामના એક કૂટગ્રાહ—માયાના પ્રપંચ વડે છવોને ફસાવનાર પણ રહેતો હતો.
‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી મહા મુશ્કેલીએ

कृच्छ्रेण प्रतिगतः=प्रतिलब्धः आनन्दः आल्हादो यस्य स तथा, कष्टप्राप्तसुख इत्यर्थः । 'तस्स णं भीमस्स कूडग्गाहस्स' तस्य खलु भीमस्य कूटग्राहस्य 'उप्पला णामं भारिया' उत्पला नाम्नी भार्या=पत्नी 'होत्था' आसीत् । सा कीदृशी ?—त्याह—'अहीण०' इति, 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनपरिपूर्ण-पञ्चेन्द्रियशरीरा, प्रथमाध्ययने चतुर्थसूत्रे व्याख्यातमिदमस्माभिः, 'लक्षणव्यञ्जन-गुणोपपेता' इत्यादिवर्णकग्रन्थस्तु औपपातिकसूत्रादवसेयः । ॥ सू० ६ ॥

णं भीमकूडग्गाहस्स उप्पला णामं भारिया होत्था' इस भीम कूटग्राह की स्त्री का नाम उत्पला था, 'अहीण०' यह सौन्दर्य से युक्त एवं रूप-लावण्य से भरी थी । इसका शरीर, प्रमाण एवं लक्षण से युक्त था । इसके पांचों इन्द्रियाँ पूरी थीं ।

भावार्थ— गौतम के प्रश्नों का उत्तर देने के लिये भगवान् ने इस प्रकार कहा—चतुर्थकाल के इस चौथे आरे में इस जंबूद्वीप में जो भरतक्षेत्र है इसमें एक हस्तिनापुर नामका नगर था । यह बड़ा ही सुरम्य एवं जन-धनादि से खूब परिपूर्ण था । इसमें मकानात बहुत ऊँचे बड़े ही विस्तृत बने हुए थे । यह जन-धन से परिपूर्ण था । जनता को यहाँ किसी भी प्रकार का भय नहीं था । यहाँ का राजा सुनंद था । यह विशिष्ट शक्ति और बल का घर था । हिमवान् आदि पर्वतों जैसा यह बलिष्ठ था । इस नगर में एक गोशाला थी । इसमें नगर के समस्त सनाथ अनाथ पशु रहते हैं । उनकी सर्वप्रकार की यहाँ खाने पीने की पूर्ण व्यवस्था थी । गोशाला की बनावट बहुत

अनंद प्राप्त करवावाणो-होता । 'तस्स णं भीमकूडग्गाहस्स उप्पला णामं भारिया होत्था' आ भीम कूटग्रहणी स्त्रीनू नाम उत्पला-हंतु, 'अहीण' ते सौन्दर्ययुक्ती पूर्णं अने इप लावण्ययुक्ती लरपूर-हती तेन शरीर प्रमाणे अने लक्षणोयुक्ती पूर्ण-हंतुः तेने पांच इन्द्रियो पूरी-हती ।

भावार्थ—गौतमना प्रश्नो-उत्तर आपवा सोटे लगवाने आ प्रमाणे कह्युः—चतुर्थकालना अे ओथा आरामां आ जंबूद्वीपमां जे भरतक्षेत्र छे, तेमां अेक हस्तिनापुर नामनु नगर-हंतुं । ते धाणुं रम्य अने भाणुस तथा धन-धान्य आदिथी परिपूर्ण-हंतुं । तेमां मकानो गहुं उंचा अने मोटा विस्तारवाणा-हता, जन-धन-थी परिपूर्ण होवाथी त्यांनी जनताने कोषपणु प्रकारनो लय न-हतो, त्यांना राजा सुनंद नामना-हता, ते पूरा शक्तिशाणी अने गणवान-हता, हिमवान आदि पर्वतो जेवा ते गणवान-हता आ नगरमां अेक गोशाला-हती, तेमां नगरनां तमाम सनाथ अने अनाथ पशु रहतां-हतां, ते तमाम पशुओ भाटे सर्व प्रकारनी आवा-पीवानी

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ પં સા ઉપ્પલા કૂડગ્ગાહિણી અણ્ણયા કયાઈં આવ-
 ણ્ણસત્તા જાયા યાવિ હોત્થા । તણ્ પં તીસે ઉપ્પલાણ કડ-
 ગ્ગાહિણીણ તિણ્હં માસાણં બહુપડિપુણ્ણાણં અયમેયારૂવે દોહલે
 પાઉબ્ભૂણ્ । ધણ્ણાઓ પં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ સુલઘ્ઘે
 જમ્મજીવિયફલે, જાઓ પં બહૂણં ણયરગોરૂવાણં સણાહાણ
 ય જાવ વસમાણ ય ડહેહિ ય, થણેહિ ય વસણેહિ ય, છિપ્પાહિ
 ય, કકુણ્ણહિ ય વહેહિ ય કણ્ણેહિ ય અક્ખીહિ ય ણાસાહિ
 ય જિબ્બાહિ ય ઓટ્ટેહિ ય કંબલેહિ ય સોલ્લેહિ ય તલિણ્ણહિ
 ય ભજ્જિણ્ણહિ ય પરિસુક્કેહિ ય લાવણિણ્ણહિ ય સુરં ચ મહું
 ચ મેરગં ચ જાઈં ચ સીહું ચ પસણ્ણં ચ આસાણ્ણમાણીઓ
 વિસાણ્ણમાણીઓ પરિભાણ્ણમાણીઓ પરિમુંજેમાણીઓ દોહલં વિણેતિ,
 તં જઈ પં અહમ્મવિ બહૂણં ણયરં જાવ વિણેમિ-ત્તિ કદ્દુત્તંસિ
 દોહલંસિ અવિણિજ્જમાણંસિ સુક્કા મુક્કા નિમ્મંસા ઓલગ્ગા
 ઓલગ્ગસરીરા ત્તિત્તેયા દીણવિવણ્ણવયણા પંડુઇયમુહી જાવ
 ત્તિયાયઈ ॥ સૂ૦ ૭ ॥

હી સુન્દર એવં ચિત્તાકર્ષક થી । અનેક સ્વંભોં સે યહ સુશોભિત થો ।
 હસી નગર મેં એક કૂટગ્રાહ-વંચના કર કે જીવોંકો ફંસાને વાલા
 મી રહતા થા । જિસકા નામ મીમકૂટગ્રાહ થા । યહ બડા હી પાપી
 એવં લુચ્છા થા । શાંતિ એવં સંતોષ સે યહ રહિત થા, હસકી રૂપવતી
 ઉત્પલા નામ કી માર્યા થી ॥ સૂ૦ ૬ ॥

ત્યાં પૂરી વ્યવસ્થા હતી, ગોશાળાની રચના બહુજ સુંદર ચિત્તાકર્ષક હતી, અનેક
 સ્તંભોથી તે સુશોભિત હતી, આ નગરમાં એક કૂટગ્રાહ-વંચના કરીને જીવોને ફસા-
 વન.૨ પણ રહેતો હતો. તેનું નામ મીમ કૂટગ્રાહ હતું, તે મહાપાપી અને લુચ્છો
 હતો, શાંતિ અને સંતોષથી તે રહિત હતો, તેની સ્ત્રીનું નામ ઉત્પલા હતું, અને તે
 બહુજ રૂપવાન હતી (સૂ૦ ૬)

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘उप्पला’ कूडग्गाहिणी उत्पला-
उत्पलानाम्नी कूटग्राहिणी ‘अणया कयाइं’ अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन्
समये ‘आवणसत्ता’ आपन्नसत्त्वा=गर्भवती-‘जाया यावि होत्था’ जाता चाप्य-
भवत् । ‘तए णं’ ततः खलु ‘तीसे उप्पलाए’ तस्या उत्पलायाः ‘कूडग्गाहिणीए’
कूटग्राहिण्याः=भीमनामकस्य कूटग्राहस्य भार्यायाः, ‘तिण्हं मासाणं’ त्रयाणां
मासानां ‘बहुपडिपुण्णाणं’ बहुप्रतिपूर्णानां=सर्वथा पूर्णानां-मासत्रयेषु सर्वथा
पूर्णेषु सत्सु इत्यर्थः, ‘अयमेयारूवे’ अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणस्वरूपः, ‘दोहले’
दोहदः=गर्भस्थजीवप्रभावजनितोऽभिन्नावः, ‘पाउब्भूए’ प्रादुर्भूतः=संजातः । स
कीदृशः ? इत्याह-‘धण्णाओ णं’ इत्यादि । ‘धण्णाओ णं’ धन्याः=प्रशंसनीयाः खलु
‘ताओ अम्मयाओ’ ता अम्बाः=मातरः, ‘जाव’ यावत्-अत्र यावच्छब्देन-
‘संपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयत्थाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयपु-
ण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ
णं ताओ अम्मयाओ, तासिं अम्मयाणं’ इत्यस्य संग्रहः । सपुण्याः खलु ता
अम्बाः, कृतपुण्याः खलु ता अम्बाः, कृतलक्षणाः खलु ता अम्बाः, कृत-
विभवाः खलु ता अम्बाः, तासामम्बानां ‘सुलद्धे’ सुलब्धं=सुष्ठु प्राप्तं, ‘जम्म-
जीवियफले’ जन्मजीवितफलम्, ताभिर्जननीभिः स्वकं जन्म जीवितं च सफ-

‘तए णं सा उप्पला’ इत्यादि ।

‘तए णं सा उप्पला’ उसके बाद वह उत्पला ‘अणया कयाइं’
किसी एक समय ‘आवणसत्ता जाया’ गर्भवती हुई । ‘तए णं तीसे
उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले
पाउब्भूए’ उस उत्पला कूटग्राहिणी के गर्भ के तीन मास जब पूरे निकल
चुके तब उसे इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ- ‘धण्णाओ
णं ताओ अम्मयाओ ४ जाव सुलद्धे जम्मजीवियफले’ वे माताएँ धन्य
हैं, कृतार्थ हैं, कृतलक्षण हैं, उन्हीने अपने जन्म और जीवित का

‘तए णं सा उप्पला’ इत्यादि

‘तए णं सा उप्पला’ त्थारपछी ते उत्पला ‘अणया कयाइं’
कोई एक समये ‘आवणसत्ता जाया’ गर्भवती थी । ‘तए णं तीसे उप्पलाए’
कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए
ते उत्पला कूटग्राहिणीने गर्भना त्रय मास न्यारे पूरा थी गया त्थारे तेने कोक प्र-
कारनो दोहलो उत्पन्न थयो, धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ ४ जाव सुलद्धे जम्म-
जीवियफले ते माता धन्य छे-कृतार्थ छे, कृतलक्षण छे, तेने पोताना जन्म थने

लीकृतमित्यर्थः । कास्ता अम्बाः ? इत्याकाङ्क्षायामाह—‘जाओ णं’ इत्यादि । ‘जाओ णं’ या खलु अम्बाः, ‘बहूणं’ बहूनां=बहुविधानां, ‘णयरगोरूवाणं’ नगरगोरूपाणां ‘सणाहाण य’ सनाथानां च ‘जाव वसभाण य’ यावद् वृषभाणाम्, अत्र यावच्छब्देन—अनाथानां नगरगवीनां वलीवर्दानां, नगरपट्टिकानां=वालमहिपीणाम्, नगरमहिपीणां, नगरमहिषाणां, नगरवृषभाणाम्, इति बोध्यम्, ‘ऊहेहि य’ ऊधोभिश्च=गवादीनां स्तनोपरिभागैः, ‘थणेहि य’ स्तनैश्च ‘वसणेहि य’ वृषणैः=अण्डकोशश्च, ‘छिप्पाहि य’ पुच्छैश्च, ‘छिप्पा’ इति देशीयः शब्दः पुच्छवाचकः, ‘ककुएहि य’ ककुदैश्च ‘वहेहि य’ वहैः=स्कन्धैश्च, ‘कण्णेहि य’ कर्णैश्च, अक्खीहि य’ अक्षिभिश्च, ‘णासाहि य’ नासाभिश्च, ‘जिब्भाहि य’ जिह्वाभिश्च ‘ओट्टेहि य’ ओष्ठैश्च, कंवलेहि य’ कम्बलैः=मास्नाभिश्च, ‘सोल्लेहि य’ पक्वैः—संदंशनेन वह्निपक्वैश्च, ‘तलिएहि य’ तलितैः=तैले घृते वा पक्वैश्च, ‘भज्जिएहि य’ भर्जितैश्च, ‘परिसुक्केहि य’ परिशुष्कैश्च, ‘लावणिएहि य’

फल अच्छी तरह पाया है, ‘जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य’ जो नगरनिवासी अनेक सनाथ एवं अनाथ गाय आदि से लेकर सांड पर्यन्त जानवरों के ‘ऊहेहि य’ स्तन के उपर के भाग ‘थणेहि य’ स्तन, ‘वसणेहि य’ अंडकोश, ‘छिप्पाहि य’ पुच्छ, ‘ककुएहि य’ ककुद ‘वहेहि य’ स्कंध, कण्णेहिय कान ‘अक्खीहिय’ आँख, ‘णासाहि य’ नाक, ‘जिब्भाहि य’ जिह्वा, ‘ओट्टेहि य’ ओष्ठ और ‘कंवलेहि य’ सास्ना (गले के नीचे लटकती हुई चमड़ी) ये सभी काट-काट कर लाये हुए हों, और फिर से ‘सोल्लेहि य’ संडासी द्वारा अग्नि में पके हुए हों, ‘तलिएहि य’ तैल अथवा घृत में तले गये हों, ‘भज्जिएहि य’ भूँजे गये हों, ‘परिसुक्केहि य’ सुकाये हुए हों,

छपननुं क्षण सारी रीते प्राप्त कथुं छे ‘जाओ णं बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वसभाण य’ जे नगरमां रहनेनारी अनेक सनाथ अने अनाथ गाय आदिथी लधने सांड पर्यन्तना छपनपदेना ‘ऊहेही य’ स्तनना उपरना भाग ‘थणेहिय’ स्तन ‘वसणेहि य’ अंडकोश ‘छिप्पाहि य’ पुच्छअथे ‘ककुएहि य’ ककुदो (सांडना कंधना पाछणना भागनुं मांसपिंड) ‘वहेहि य’ स्कंध ‘कण्णेहि य’ कान ‘अक्खीहि य’ आंख ‘णासाहि य’ नाक ‘जिब्भाहि य’ जिह्वा ‘ओट्टेहि य’ ओष्ठ अने ‘कंवलेहि य’ सास्ना—गणानी नीचे लटकती चमड़ी, ये गंधा कापी-कापीने लावेला डोय, अने क्षरी ‘सोल्लेहि य’ सांडासी द्वारा अग्निमां पकावेला डोय, ‘तलिएहि य’ घी अथवा तेलमां तणेला डोय, ‘भज्जिएहि य’ भुंजेला डोय, ‘परिसुक्केहि य’ सुकवेला डोय, अने

લાવણિકૈઃ=લવણાદિસંસ્કૃતૈશ્ચ, 'સુરં ચ' સુરાં=મદિરાં ચ, 'મહું ચ' મધુ ચ=પુષ્પનિષ્પન્નં મધ્યવિશેષં 'મેરગં' મેરકં=મધ્યવિશેષં તાલફલનિષ્પન્નમ્, 'જાઈં ચ' જાતિં ચ=મધ્યવિશેષં ચ, 'સીહું ચ' સીધુ=મધ્યવિશેષં-ગુડધાતકીસંભવં ચ, 'પસણં ચ' પ્રસન્નાં ચ, પ્રસન્ના=દ્રાક્ષાદિદ્રવ્યજન્યા મદિરા, તાં ચ, 'આસાણમાણીઓ' આસ્વાદયન્ત્યઃ=ઈષત્ સ્વાદયન્ત્યઃ, 'વિસાણમાણીઓ' વિસ્વાદયન્ત્યઃ=વિશેષેણ સ્વાદયન્ત્યઃ, 'પરિમાણમાણીઓ' પરિમાજયન્ત્યઃ=ત્રિભાગં કુર્વન્ત્યઃ-અન્યાશ્ચ દદત્યઃ, 'પરિમુંજેમાણીઓ' પરિમુંજાનાઃ 'દોહલં' દોહદં, 'વિળેંતિ' વિનયન્તિ, વિશેષેણ અપનયન્તિ, પૂરયન્તીત્યર્થઃ, 'તં' તત્=તસ્માત્, 'જઈ ણં' યદિ સ્વલુ 'અહમવિ વહૂણં' અહમપિ વહૂનાં 'ળયર-જાવ વિળેમિ' નગર-યાવત્-વિનયમિ, અત્ર યાવત્છબ્દાદ્-નગરણોરૂપાણાં સનાથાના-મનાથાનાં

અર્થે 'લાવણિણિ ય' નમક મિર્ચ આદિ મસાલા સે સુસંસ્કૃત કિયે ગયે હોં, અને સાથ 'સુરં ચ' મદિરા કો, 'મહું ચ' મધુ એક પ્રકાર કે મધ કો, 'મેરગં ચ' મેરક-તાડી કો, 'જાઈં ચ' જાતિ-મધ્યવિશેષ કો, 'સીહું ચ' સીધુ-ગુડ એવં મહુઓં કે સંયોગ સે બની હુઈ મદિરા કો 'પસણં ચ' પ્રસન્ના-દ્રાક્ષા આદિ ફલોં સે બનાઈ ગઈ મદિરા કો 'આસાણમાણીઓ' રુચ રુચ કર આસ્વાદન કરતી હૈં, 'વિસાણમાણીઓ' વિશેષરીતિ સે ઉસે સ્વાતી હૈં, 'પરિમાણમાણીઓ' દૂસરોં કો ભી દેતી હૈં, એવં 'પરિમુંજેમાણીઓ' સબ કે સાથ હિલમિલ કર જો આનંદ કે સાથ મનમાનેરૂપ સે સ્વાતી હૈં, ઓર હુસ પ્રકાર જો 'દોહલં વિળેંતિ' અપને ગર્ભ કે પ્રભાવ સે ઉદ્ભૂત દોહલે-મનોરથ કો પૂર્ણ કરતી હૈં, 'તં જઈ ણં અહમવિ વહૂણં ળયર૦ જાવ વિળેમિ-ત્તિ કટ્ટુ' તો જો હુસી તરહ સે મૈં ભી અને નગર કે સનાથ અનાથ ગાય

'લાવણિણિ ય' મીઠું, મરચાં આદિ મસાલાથી તૈયાર કરેલા હોય, તેની સાથે 'સુરં ચ' મદિરાને, 'મહું ચ' મધુને, 'મેરગં ચ' મેરકને તાડીને 'જાઈં ચ' જાતિને-મધ્ય વિશેષને 'સીહું ચ' સીધુને-ગોળ અને મહુડાનાં ચેત્રગથી અનેલી મદિરાને 'પસણં ચ' પ્રસન્ના-દ્રાક્ષાદિક ફળોથી તૈયાર કરાએલી મદિરાને 'આસાણમાણીઓ' રાજ-ખુશીથી ધીમે ધીમે સ્વાદ લઈને ખાય છે. 'વિસાણમાણીઓ' વિશેષ રીતથી સ્વાદ લઈને ખાય છે, 'પરિમાણમાણીઓ' ખીબાઓને પણ આપે છે, અને 'પરિમુંજેમાણીઓ' સૌની સાથે હળીમળીને આનંદ-પૂર્વક ઇચ્છા પ્રમાણે ખાય છે, અને આ પ્રમાણે જે 'દોહલં વિળેંતિ' પોતાના ગર્ભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલા દોહલા-મનોરથને પૂર્ણ કરે છે. 'તં જઈ ણં અહમવિ વહૂણં ળયર૦ જાવ વિળેમિ-ત્તિ કટ્ટુ' તો જે આ પ્રમાણે હું પણ એ નગરની સનાથ-અનાથ ગાય આદિથી લઈને સાંઠ પર્યંતના

नगरगवीनां नगरवलीवर्दानां नगरपङ्क्तिकानां नगरमहिषीणां नगरमहिषाणां नगर-
वृषभाणाम्, ऊधःस्तनवृषणपुच्छककुदादिभिरग्निपकैस्तलितैर्भर्जितैः परिशुष्कैर्लव-
णादिसंस्कृतैः सहानेकविधां सुरां मधु चास्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती
परिशुद्धाना दोहदं विनयामीत्यर्थो बोध्यः । इति कृत्वा=इति मनसि निधाय तंसि
'दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' तस्मिन् दोहदे अविनीयमाने=अपूर्यमाणे सति,
'सुक्का' शुष्का 'भुक्त्वा' वुशुक्षिता 'निम्मंसा' निर्मासा 'ओलगा' अवरुणा 'ओल-
गसरीरा' अवरुणशरीरा, 'नित्तेया' निस्तेजाः=गतकान्तिः, 'दीणविवणवयणा'
दीनविवर्णवदना=दीनं-दैन्ययुक्तम्, अत एव विवर्णं-शोभारहितं, वदनं-मुखं यस्याः

आदि से लेकर सांड पर्यंत के जानवरों के काटे हुए एवं संडासी
द्वारा पकड़ कर अग्नि में पकाये हुए, तले हुए, भुंजे हुए, सुकाये हुए,
नमक आदि मसाला से तैयार किये हुए उधस से लेकर सास्नातक
के मांस को सुरा, मधु, मेरक आदि जातिवाली मदिरा के साथ
खाऊँ, खिलाऊँ और विभक्तकर दूसरों को भी दूँ, इस प्रकार मैं
अपना दोहद पूर्ण करूँ । इस प्रकार उसने विचार किया । परन्तु
'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उस के उस दोहले की पूर्ति नहीं हुई,
इसलिये वह दिन प्रतिदिन 'सुक्का' सूकने लगी, और 'भुक्त्वा' भूखी
रहने लगी, 'निम्मंसा' पर्याप्त भोजन नहीं खाने के कारण उसका शरीर भी
मांसरहित हो गया और वह 'ओलगा' 'ओलगसरीरा' बीमार जैसी
रहने लगी, 'नित्तेया' कान्ति उसकी फीकी पड़ गई, 'दीणविवणवयणा'
पंडुइयमुही' मुख भी उसका दीन और शोभा से रहित होता हुआ

जानवरोंना कापेला अने साणुसीथी पकडीने अग्निमां पकावेला, तणेला, भूँजेला,
सुकावेला, अने भीठा आदि मसालाथी तैयार करेला उधसथी लधने सास्ना (गजानी
नीचे लटकती आभडी) सुधीना मांसने सुरा, मधु, मेरक आदि जतिनी मदिरा साथे
खाई, भयरावुं, अने वडेथीने पीलने आपुं आ प्रकारे हुं पोतान दोहदने पूर्ण
करूं.-आ प्रकारे तेणे विचार कर्यो परंतु 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि'
सुक्का भुक्त्वा निम्मंसा ओलगा ओलग-सरीरा नित्तेया दीणविवणवयणा
'पंडुइय मुही जाव झियायइ' तेना ते दोहलानी पूर्ति थछ नहि, ते माटे ते 'सुक्का'
दन-प्रतिदिन सूकावा लागी, अने 'भुक्त्वा' भूषी रहेवा लागी, 'निम्मंसा' पूरी
रीते लोचन नहि आवाथी तेनू शरीर पणु मांस विनावुं थछ गथुं, अने ते
'ओलगा ओलगसरीरा' बीमार जेवी रहेवा लागी, 'नित्तेया' कान्तिहीण
धधने शीघ्री पडी गइ. 'दीण विवणवयणी पंडुइयमुही' मुख पणु दीन अने

સા તથા, 'પંડુશ્યમુહી' પાણ્ડુકિતમુખી-પાણ્ડુરીભૂતવદના 'જાવ' યાવત્, યાવત્ત્વદેન-ઓમંથિયનયણવયણકમલા જહોચિયં પુષ્પવત્થગંધમલ્લાલંકારં અપરિશુંજમાણી કરયલમલિયવ્વ કમલમાલા ઓહયમણસંકપ્પા' इति संग्रहः ।
અવમથિતનયનવદનકમલા=અધઃકૃતનેત્રમુખકમલા યથોચિતં=યથાયોગ્યં પુષ્પવસ્ત્ર-ગન્ધમાલ્યાલંકારમ્ અપરિશુંજાના=અસેવમાના કરતલમલિતા=હસ્તતલમર્દિતા કમલમાલેવ કાન્તિહીના. અપહતમનઃસંકલ્પા=કર્તવ્યાકર્તવ્યવિવેકવિકલા સતી ધ્યાયતિ=આર્તધ્યાનં કરોતિ ॥ મુ૦ ૭ ॥

બિલકુલ પીલા પડ ગયા, 'ઓમંથિયનયણવયણકમલા' ચિંતા કે શરે
ઉસકે નેત્ર ઓર સુખ નીચે કી ઓર હો રહતા થા, 'જહોચિયં પુષ્પ
વત્થગંધમલ્લાલંકારં અપરિશુંજમાણી' પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માલા ઓર અલંકારોં
કો બી યથોચિતરૂપ સે ધારણ નહીં કરતી, વહ 'કરયલમલિય વ્વ
કમલમાલા' હાથ સે કુચલી હુઈ કમલમાલા કે સમાન કાન્તિહીન હો
ગઈ ઓર 'ઓહયમણસંકપ્પા ઝિયાયઈ' આર્તધ્યાન મેં હી અપના સ્વ
સમય વ્યતીત કરને લગી ॥

માવાર્થ:- એક સમય કી વાત હૈ કિ વહ ઉત્પલા ગર્ભવતી
હુઈ । જવ ઉસકા ગર્ભ ઠીક ત્રીન માહ કા હો ચુકા તવ ગર્ભ કે
પ્રભાવ સે ઉસે ઇસ પ્રકારકા એક દોહલા ઉત્પન્ન હુઆ કિ- વે
માતાઈ ધન્ય હૈ, ઓર ઉન્હી કા જન્મ ઓર જીવન સફલ હૈ જો
અપને દોહલોં કી પૂર્તિ જાનવરોં કે માંસ કે સાથ અનેક પ્રકાર
કી મદિરા કે સેવન સે કરતી હૈ । સુદ સ્વાતી પીતી હૈ ઓર દૂસરોં
કો બી સ્થિલાની પિલાતી રહતી હૈ । ઉન જૈસી ભાગ્યશાલિની ઓર

શોભાહીન બની ગયું. અને એકદમ પીળી પડી ગઈ, તે 'ઓમંથિયનયણવયણ
કમલા' ચિંતાના કારણથી તેનાં નેત્ર અને મુખ નીચે રહેતાં-ઢળેલાં રહેતાં.
'જહોચિયં પુષ્પવત્થગંધમલ્લાલંકારં અપરિશુંજમાણી' ફૂલ, વસ્ત્ર, ચંદન, માલા
અને અલંકારોને પણ જોઈએ તેવા પ્રમાણમાં ધારણ કરતી નહિ, 'કરયલમલિયવ્વ
કમલમાલા' તે હાથ વડે કરીને કચરી નાંખેલી કમળની માળા સમાન કાન્તિહીન
થઈ ગઈ 'ઓહયમણસંકપ્પા ઝિયાયઈ' અને આર્તધ્યાનમાં જ પોતાનો તમામ
સમય વીતાવવા લાગી.

માવાર્થ:- એક સમયની વાત છે કે ઉત્પલા ગર્ભવતી થઈ, જ્યારે તેને
ગર્ભ બરાબર ત્રણ માસનો થયો ત્યારે તે ગર્ભના પ્રભાવથી તેને એવા પ્રકારનો એક
દોહલો ઉત્પન્ન થયો કે તે માતાઓ ધન્ય છે. અને તેનો જન્મ તથા જીવન સફળ છે
કે જે પોતાના દોહલાની પૂર્તિ જાનવરોનાં માંસ સાથે અનેક પ્રકારના મદિરાસેવનથી
કરે છે, ખુદ પોતે ખાય-પીએ છે, અને બીજાને પણ ખવરાવે-પીવરાવે છે, તેનાં જેવી

॥ મૂલમ્ ॥

इमं च णं भीमे कूडगाहे जेणेव उप्पला कूडगाहिणी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिता ओहय जाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी-किणं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियायसि ?

तए णं सा उप्पला भारिया भीमकूडगाहं एवं वयासी- एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दोहले पाउब्भूए, धण्णाओ णं ४ जाओ णं बहूणं णयर गोरूवाणं जाव ऊहेहि य जाव लावणिण्हि य सुरं च ६ आसाएमाणीओ ४ दोहलं विणेंति० । तए णं अहं देवाणुप्पिया ! तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि ।

કૌન હો સકતી હૈં ? જો પકાયે ગયે મુંજે ગયે ઔર તલે ગયે ઝધસ આદિ અવયવોં કો અનેક પ્રકાર કી મદિરાઓં કે સાથે રા રા કર જો આનંદ મનાતી હૈં । મૈં ભી અપને કો ભાગ્યશાલિની તવ હી માનુંગી કિ જવ મુજે ભી ઇસ પ્રકાર કા અવસર હાથ લગે-મૈં ભી જાનવરોં કે પકાયે ગયે ઝધસ આદિ અવયવોં કે સાથે અનેક પ્રકાર કી મદિરા પીઝું ઔર પિલાઝું । ઉસકા જવ યહ દોહદ પૂર્ણ નહીં હુઆ તવ વહ ઉસકી પૂર્તિ કી ચિંતા કે મારે રાતદિન ચિન્તિત રહને લગી ઔર વહ વહુત દુબલી ભી હો ગઈ । રાને પોને કો રુચિ ઉસકી જાતી રહી । વીમાર જૈસી ઉસકી હાલત હો ગઈ । મુખ ઉસકા નિસ્તેજ ઔર વિવર્ણ બન ગયા । સારા શરીર ઉસકા પીલા પડ ગયા ॥ સૂ. ૭ ॥

ભાગ્યશાળીની ખીણ કોઈ કોઈ શકે છે ? કેને પકાવેલા ભુંજેલા અને તળેલા ઉધસ આદિ અવયવોને અનેક પ્રકારની મદિરાઓની સાથે ખાઈને આનંદ માણે છે. હું પણ પોતાને ત્યારેના ભાગ્યશાળી માનું કે જ્યારે મને પણ એવો સમય હાથમાં આવે-હું પણ જાનવરોના પકાવેલા ઉધસ અવયવોની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરા પીઉં અને પાઉં. તેનો જ્યારે આ દોહદ પૂર્ણ થયો નહિ, ત્યારે તે તેની પૂર્તિની ચિંતાને કારણે ઘણીજ દુખલી પડી ગઈ, ખાવા-પીવાની રૂચિ પણ જતી રહી, અને બીમાર જેવી તેની હાલત થઈ ગઈ, તેનું મુખ તેજ હીન અને ફીકું પડી ગયું, અને તમામ શરીર ખીણ પડી ગયું. (સૂ. ૭)

तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी-
मा णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय० झियाहि, अहं णं तं
तहा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती भविस्सइ,
ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ ॥ सू० ८ ॥

टीका

‘इमं च णं’ इत्यादि । ‘इमं च णं’ इतश्च खलु ‘भीमे कूडग्गाहे’
भीमः कूटग्राहो ‘जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी’ यत्रैव उत्पला नास्ती कूटग्रा-
हिणी भार्या ‘तेणेव उवागच्छइ’ तत्रैवोपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता’ उपागत्य
उत्पलां कूटग्राहिणीं भार्याम् ‘ओहय जाव’ अपहत-यावत्, --यावच्छब्देन ‘आह-
यमणसंक्रयं करयलपलहत्यमुहिं भूमिगयदिट्ठियं अट्ठज्झाणोक्कायं’ इति सङ्ग्रहः ।
अपहतमनःसंकल्पाम्--अपहतो=विनष्टः मनःसंकल्पो=मानसिको विचारो यस्याः
सा तथा ताम्, करतलपर्यस्तमुखीं--करतले पर्यस्तं=निक्षिप्तं--निहितं मुखं यया
सा तथा ताम्, भूमिगतदृष्टिकाम्--अधोदृष्टिकाम् आर्त्तध्यानोपगताम्, ‘पासइ’
पश्यति, ‘पासित्ता एवं वयासी’ दृष्ट्वा एवमवादी-त्-‘किण्णं तुमं देवाणुप्पिया !’ किं=
कस्मात् खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! ‘ओहय जाव झियासि’ अपहतमनःसंकल्पा
यावद् ध्यायसि । ‘तए णं सा उप्पला भारिया भीमकूडग्गाहं एवं वयासी’

‘इमं च णं’ इत्यादि ।

‘इमं च णं’ अब एक समय की बात है कि, यह ‘भीमे
कूडग्गाहे’ भीम कूटग्राह ‘जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी’ जहां वह उत्पला
कूटग्राहिणी थी ‘तेणेव उवागच्छइ’ वहां आये ‘उवागच्छित्ता ओहय जाव
पासइ’ आकर उसने उसे आर्त्तध्यान में तन्मय देखा । ‘पासित्ता एवं
वयासी’ देख कर फिर इस प्रकार बोला ‘किण्णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव
झियासि’ हे देवानुप्रिये ! तुम क्यों चिन्तामग्न बन कर आर्त्तध्यान
कर रही हो ? क्या कारण है ? । ‘तए णं सा उप्पला भारिया भीम-

‘इमं च णं’ इत्यादि

‘इमं च णं’ इवे एक समयनी बात छे डे ते ‘भीमे कूडग्गाहे’
भीम कूटग्रह ‘जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी’ जहां ते उत्पला कूटग्राहिणी छती,
‘तेणेव उवागच्छइ’ त्यां आव्यो, ‘उवागच्छित्ता ओहय जाव पासइ’
आवीने तेणे ते उत्पलाने आर्त्तध्यानमां तन्मय नेछ, ‘पासित्ता एवं वयासी’
नेछने ते भोलेथो-- ‘किण्णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियासि’ हे
देवानुप्रिये ! तमे शा माटे चित्ततुर थछने आर्त्तध्यान करी रद्धा छो ? शुं कारण छे ?
‘तए णं सा उप्पला भारिया भीमकूडग्गाहं एवं वयासी’ आ प्रभाणे

તતઃ સ્વલુ સા ઉત્પલા માર્યાં મીમકટગ્રાહમેવમવાંદીત્—‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! મમ તિણ્ઠં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં દોહલે પાઁબ્ભૂએ’ એવં સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! મમ ત્રયાણાં માસાનાં વહુપ્રતિપૂર્ણાનાં દોહદઃ પ્રાદુર્ભૂતઃ, ‘ધણ્ણાઓ ણં ૪’ ધન્યાઃ સ્વલુ તા અમ્ભાઃ, પુણ્યાઃ સ્વલુ તા અમ્ભાઃ, કૃતાર્થાઃ સ્વલુ તા અમ્ભાઃ, કૃતલક્ષણાઃ સ્વલુ તા અમ્ભાઃ, તાસામ્ભવાનાં સુલબ્ધં જન્મજીવિતફલં, ‘જાઓ ણં વહૂણં ણયરગોરૂપાણં’ યાઃ સ્વલુ વહૂનાં નગરગોરૂપાણાં, ‘જાવ’ યાવદ્ યાવત્પદેન—‘નગરવૃષભાણામ્’ ઇત્યન્તઃ પાઠઃ સંગ્રાહ્યઃ; ‘ઝહેહિ ય જાવ’ ઝધો-મિશ્ચ યાવત્; અત્ર યાવચ્છબ્દેન—સ્તનૈશ્ચ વૃષણૈશ્ચ પુચ્છૈશ્ચ કક્કુલ્લિશ્ચ સ્કન્ધૈશ્ચેત્યા-રમ્ય કમ્બલૈશ્ચ પક્વૈશ્ચ તલિતૈશ્ચ=મર્જિતૈશ્ચ પરિશુષ્કૈશ્ચેત્યન્તઃ પદસમૂહો વોધ્યઃ તથા ‘લાવણિએહિ ય’ લાવણિકૈશ્ચ=લવણમરિચજીરકાદિભિઃ સંસ્કૃતૈશ્ચ સહ ‘સુરં ચ’ સુરાં ચાનેકવિધાં મધુ ચ, ‘આસાએમાણીઓ ૪’ આસ્વાદયન્ત્યો વિસ્વાદ-યન્ત્યઃ પરિભાજયન્ત્યઃ પરિશુઝ્જાના દોહદં ‘વિણેતિ’ વિનયન્તિ=પૂરયન્તિ ।

કૂડગ્રાહં એવં વયાસી’ ઇસ પ્રકાર અપને પતિ કે વચન સુનકર ડસ ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીને કહા કિ—‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! મમ તિણ્ઠં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં દોહલે પાઁબ્ભૂએ’ હે દેવાનુપ્રિય સુનો, મેરી ચિન્તા કા કારણ યહ હૈ કિ, મેરે ગર્ભ કે ૩ માહ અવ પૂર્ણ હો ચુકે હૈ; અતઃ મુઝે ઇસ પ્રકાર કા એક દોહલા ઉત્પન્ન હુઆ હૈ કિ, ‘ધણ્ણાઓ ણં ૪ જાઓ ણં વહૂણં ગોરૂવાણં ઝહેહિ ય જાવ લાવણિએહિ ય સુરં ચ ૬ આસાએમાણીઓ ૪ દોહલં વિણેતિ’ વે માતાએ ધન્ય હૈ ૪, જો અનેક ગોરૂપ જાનવરોં કે પકે, તલે એવં મુંજે હુએ, એવં નમક—મિર્ચ—મસાલા ઢાલકર તૈયાર ક્રિયે ગયે ઝધસ આદિ અવયવોં કો, અનેક પ્રકાર કી ૬ મદિરા કે સાથ સ્વાતી હૈ, દૂસરોં કો સ્વિલાતી હૈ, એવં વાટતી હૈ, ઓર ઇસ પ્રકાર સે અપને ગર્ભ કે પ્રભાવ સે ઉત્પન્ન હુએ દોહલે

પેતાના પતિના વચન સાંભળીને તે ઉત્પલા કૂટગ્રાહિણીએ કહ્યું ‘એવં સ્વલુ દેવા-ણુપ્પિયા ! મમ તિણ્ઠં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં દોહલે પાઁબ્ભૂએ’ દેવાનુપ્રિય ! સાંભળો મારી ચિંતાનું કારણ એ છે કે મારા ગર્ભને હાલમાં ત્રણ માસ પૂરા થઈ ગયા છે, તેથી મને આ પ્રકારનો એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો છે—‘ધણ્ણા ણં ૪ જાઓ ણં વહૂણં ગોરૂવાણં ઝહેહિ ય જાવ લાવણિએહિ ય સુરં ચ ૬ આસાએમાણીઓ ૪ દોહલં વિણેતિ’ તે માતાને ધન્ય છે ૪, જે અનેક ગોરૂપ જાનવરોના પકાવેલા, તળેલાં મુંજેલા અને મીઠું—મરચાં વગેરે મસાલા નાખીને સારાં બનાવેલાં ઉધસ આદિ અવયવોના માંસને અનેક પ્રકારની મદિરા સાથે ખાય છે, ખીજને પણ ખવરાવે છે અને વહેંચે છે, અને એ પ્રમાણે પેતાના ગર્ભનો પ્રભાવથી

‘तए णं अहं देवाणुप्पिया !’ ततः खलु अहं हे देवानुप्रियाः ! ‘तंसि दोहलंसि’ तस्मिन् दोहदे ‘अविणिज्जमाणंसि जाव’ अविनीयमाने=अपूर्यमाणे यावत् ‘झियामि’ ध्यायामि=आर्तध्यानं करोमि । ‘तए णं से भीमकूडग्गाहे’ ततः खलु स भीमकूटग्राहः, ‘उप्पलं भारियं एवं वयासी’ उत्पलां भार्यामेवमवादीत्— ‘मा णं तुमं देवाणुप्पिया !’ मा खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! ‘ओहय०’ अपहत-मनःसंकल्पा यावत् ‘झियाहि’ ध्याय, आर्तध्यानं मा कुरु इत्यर्थः; ‘अहं णं’ अहं खलु ‘तं’ तत्—तस्मात् ‘तहा करिस्सामि’ तथा करिष्यामि, ‘जहा णं’ यथा खलु, ‘तव दोहलस्स’ तव दोहदस्य ‘संपत्ती’ सम्पत्तिः=सिद्धिः, ‘भविस्सइ’ भविष्यति । इत्युक्त्वा ‘ताहिं’ ताभिः प्रसिद्धाभि ‘इट्ठाहिं’ इष्टाभिः, ‘कंताहिं’ कान्ताभिः ‘जाव’ यावत् ‘वग्गूहिं वाग्भिः’ समासासेइ’ समाश्वासयति ॥श्रु० ८॥

की पूर्ति करती हैं । ‘तए णं अहं देवाणुप्पिया ! तंसि दोहलंसि अवि-णिज्जमाणंसि जाव झियामि’ हे देवानुप्रिय ! मुझे भी अपने दोहले की इसी प्रकार के साधनोंद्वारा पूर्ति करने का विचार हुआ है; परन्तु वह पूरा नहीं हो रहा है । ‘किस प्रकार से उसकी पूर्ति हो सकती है’ इसी विचार में मैं तन्मय बनी हूँ, और यही मेरे आर्तध्यान का कारण है । ‘तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी’ इस तरह उसकी बात सुनकर उस भीमकूटग्राहने उससे कहा कि— ‘मा णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय० झियाहि’ हे देवानुप्रिये ! तुम चिन्ता मत करो, और न आर्तध्यान ही करो, ‘अहं णं तं तहा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती भविस्सइ’ मैं इस प्रकार का उपाय करूँगा कि जिससे तुम्हारे इस दोहद की भले प्रकार से पूर्ति हो जायगी, ‘ताहिं इट्ठाहिं कंताहिं जाव समासासेइ’ इस प्रकार भीम कूटग्राहने उस

उत्पन्न थयेल दोहलानी पूर्ति करे छे. ‘तए णं अहं देवाणुप्पिया!तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि’ भने पणु भारा दोहलानी ये प्रभाणुनां साधनोद्वारा पूर्ति करवाने विचार उत्पन्न थये छे, परन्तु ते विचार पूरा थेतो नथी, ‘क्या उपायथी तेनी पूर्ति थछे?, आज विचारमां हुं तन्मय भनी गयेली छुं. अने ते न भारा आर्तध्याननुं करणु छे. ‘तए णं से भीमकूडग्गाहे उप्पलं भारियं एवं वयासी’ आ प्रभाणु तेनी बात सांभलीने ते भीमकूटग्राहे तेने कहुं के— ‘मा णं तुमं देवाणुप्पिया! ओहय० झियाहि, हे देवानुप्रिये ! तमे चिन्ता करेशे नहि अने आर्तध्यान पणु करेशे नहि ‘अहं णं तहा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती भविस्सइ’ हुं હમણાંજ એવા પ્રકારનો ઉપાય કરીશ કે જેના વડે કરીને તમારા એ દોહડની રીતે પૂર્તિ થઇ જશે, ‘તાહિં ઇટ્ઠાહિં કંતાહિં જાવ સમાસાસેઈ’ આ પ્રમાણે

અપની માર્યાં કો ઇન ઇષ્ટ ઓર કાન્ત વચનોં સે આશ્વાસિત કિયા ।

ભાવાર્થ—એક સમય કી વાત હૈ કિ ભોમકૂટગ્રાહ જહાં
 उसकी भार्या उत्पला बैठी हुई थी, वहाँ पहुँचा । पहुँचते ही उसने
 उसकी आकृति देखी । देखकर वह बोला कि— हे देवानुप्रिये ! यह
 क्या बात है कि तुम आज मुझे चिन्तित एवं विवर्णवदन (तेजहीन
 मुखवाली) दिखती हो, इसका कारण मुझे जल्दी कहो । पति के
 इस प्रकार के वचन सुनकर वह बोली— हे नाथ ! गर्भ के अब
 तीन महीने पूर्ण हो चुके हैं, इस समय मुझे इस प्रकार का एक
 दोहला उत्पन्न हुआ है कि धन्य हैं वे माताएँ जो गो आदि जान-
 चरों के पके-तले ऊधस आदि अवयवों के मांस का, अनेक प्रकार
 की मदिराओं के साथ परिभोग करती हुई अपने दोहले
 की पूर्ति करती हैं । मैं भी इसी प्रकार से करूँ, पर विवश हूँ
 नाथ ! क्या करूँ ? अभी तक मेरा यह मनोरथ सफल नहीं हो
 सका है, मैं अपने आप को इसीलिये अधन्य मान रही हूँ, और यही
 मेरी चिन्ता और आर्त्तध्यान का कारण है । इस प्रकार उसका
 अभिप्राय जानकर उसने उसकी चिन्ता की निवृत्ति के लिये कहा—
 हे देवानुप्रिये ! तुम खेदखिन्न मत होओ, मैं इस प्रकार का उपाय
 करूँगा कि जिससे तुम्हारा यह दोहद पूर्ण हो जायगा । इस प्रकार

ભીમકૂટગ્રાહે તે પોતાની પત્નીને આવા ઇષ્ટ અને કાન્ત વચનોથી આશ્વાસન આપ્યું.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે:- ભીમકૂટગ્રાહ જ્યાં તેની ભાર્યા
 ઉત્પલા બેઠી હતી ત્યાં ગયો, જતાંની સાથે જ તેણે તેની આકૃતિ જોઈ, જોઈને જોલ્યો
 કે-હે દેવાનુપ્રિયે ! આ શું વાત છે કે તમે આજે બહુજ ચિન્તાતુર અને વિવર્ણવદન
 (તેજ હીન મુખવાળી) દેખાઓ છો ? તેનું કારણ મને જલ્દી કહો ? પતિનાં આ પ્રકારનાં
 વચન સાંભળીને તે જોલી કે-હે નાથ ! હાલ મારા ગર્ભના ૩ માસ પૂરા થઈ ચુક્યા છે,
 આ સમયે મને આ પ્રકારનો એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો છે કે:- ધન્ય છે તે માતાઓ
 જે ગો આદિ જાનવરોના પકાવેલા-તળેલા ઉધસ આદિ અવયવોના માંસનો અનેક પ્રકાર
 ની મદિરાની સાથે ઉપભોગ કરતી થકી પોતાના દોહલાની પૂર્તિ કરે છે. હું પણ એ
 પ્રમાણે કરું, પણ હું લાચર છું. નાથ ! શું કરું ! આજ સુધી મારો એ મનોરથ સફળ
 થયો નથી, તેથી હું પોતાને લાગ્યશક્તી માનતી નથી, અને એજ મારી તે ચિન્તા
 અને આર્તધ્યાનનું કારણ છે. આ પ્રમાણે તેનો અભિપ્રાય જાણીને તે ભીમ કૂટગ્રાહ
 પોતાની પત્નીની ચિન્તા-નિવારણ માટે કહ્યું-હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે એક ન કરો-ખિન્ન
 ન થાઓ, હું એવા પ્રકારનો ઉપાય કરીશ કે જેથી તમારો એ દોહદ પૂર્ણ થશે. આ

॥ मूलम् ॥

तए णं से भीमे कडग्गाहे अद्धरत्तकालसमयंसि एगे अबीए
सण्णद्धजाव-पहरणे साओ गिहाओ णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता
हत्थिणाउरं मज्झं मज्झेणं जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसभाण य अप्पेगइ-
याणं ऊहे छिंदइ, अप्पेगइयाणं कंबलए छिंदइ, अप्पेगइयाणं
अण्णमण्णाइं अंगोवंगाइं वियंगेइ, वियंगित्ता जेणेव सए गिहे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उव-
णेइ । तए णं सा उप्पला भारिया तेहिं बहूहिं गोमंसेहिं
सोल्लेहिं सुरं च ६ आसाएमाणी ४, तं दोहलं विणेइ । तए णं
सा उप्पला कूडग्गाहिणी संपुण्णदोहला संमाणिय दोहला विच्छि-
ण्णदोहला संपण्णदोहला तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहइ ॥सू० ९॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से भीमे कूडग्गाहे’ ततः खलु स भीमः
कूटग्राहः ‘अद्धरत्तकालसमयंसि’ अर्धरात्रिकालसमये, ‘एगे’ एकः=एकाकी-
अन्यजनसहायरहित इत्यर्थः, ‘अबीए’ अद्वितीयः-धर्माभावाद् यस्य द्वितीयः

भीमने अपनी पत्नी को प्रिय वचनों द्वारा संतुष्ट किया ॥सू० ८॥

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं से भीमे कूडग्गाहे’ उस को समझा बुझा देने के
बाद वह भीमकूटग्राह ‘अद्धरत्तकालसमयंसि’ अर्धरात्रि के समय ‘एगे’
अकेला ही-किसी अन्यजन की सहायता के बिना ही, ‘अबीए’ धर्म

प्रकारे भीमकूटग्राह पोतानी पत्नीने प्रियवचने वडे संतुष्ट करा. (सू० ८)

‘तए णे से’ इत्यादि.

‘तए णं से भीमे कूडग्गाहे’ तेने समजवी-जोध आपीने पछी ते भीम
कूटग्राह ‘अद्धरत्तकालसमयंसि’ अर्ध रात्रिना समयने विषे ‘एगे’ अकेलो-
जोड
भीम भाएसेनी सहायता विना न ‘अबीए’ धर्मनी लावनाथी रहित ‘सण्णद्धजाव पहरणे

સહાયો ધર્મોઽપિ નાસ્તિ સ इत्यर्थः, 'सण्णद्ध-जाव-पहरणे' अत्र 'जाव' शब्दात्-
 'सण्णद्ध वद्धवम्मियकवए, उप्पीलियसरासणपट्टिए,' इत्यादि-'गहियाउहप्पहरणे'
 इत्येवं योजनाऽवगन्तव्या। 'सन्नद्धवद्धवर्मितकवचः, उप्पीडितशरासनपट्टिकः'-इत्यादि
 गृहीतायुधप्रहरणः, इत्येवं छाया बोध्या। 'साओ गिहाओ' स्वकाद् गृहात्,
 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति=निःसरति, 'णिग्गच्छित्ता हत्थिणाउरं मज्झं-मज्झेणं
 जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' निर्गत्य हस्तिनापुरं मध्यमध्येन यत्रैव
 गोमण्डपस्तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसमाण
 य अप्पेगइयाणं ऊहे' उपागत्य बहूनां नगरगोरूपाणां यावत् वृषभाणां चाप्ये-
 केषाम् ऊवः, 'छिंदइ' छिनत्ति, 'अप्पेगइयाणं कंवले छिंदइ' अप्येकेषां
 कम्बलान् छिनत्ति, अप्पेगइयाणं 'अप्येकेषाम् 'अणमण्णाइं' अन्यान्यानि
 अन्यान्यप्रकारकाणि 'अंगोवंग्गाइं' अङ्गोपाङ्गानि, 'वियंगेइ' व्यङ्ग्यति=छिनत्ति,
 'वियंगित्ता' व्यङ्ग्यित्वा=छित्त्वा 'जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव

की भावना से रहित 'सण्णद्ध जाव पहरणे साओ गिहाओ णिग्गच्छइ'
 कवच पहिर, हाथ में धनुष ले अपने घर से निकला, 'णिग्गच्छित्ता
 हत्थिणाउरं मज्झंमज्झेणं जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' निकल कर ठीक
 हस्तिनापुर के बीचोंबीच से होकर जहां वह गोशाला थी वहां
 पहुँचा, 'उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं जाव वसमाणं अप्पेगइयाणं ऊहे
 छिंदइ' वहां पहुँच कर उसने गो आदि पशुओं में किन्हीं के उधस
 को काटा, 'अप्पेगइयाणं कंवले छिंदइ' किन्हीं के गलकंबलों को काटा,
 और, 'अप्पेगइयाणं अणमण्णाइं अंगोवंग्गाइं वियंगेइ' किन्हीं किन्हीं पशुओं के
 जुड़े जुड़े प्रकार के अंग और उपांगों को काटा। इस प्रकार 'वियंगित्ता
 जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' काटकर वह जहां अपना घर था

સાઓ ગિહાઓ ણિગ્ગચ્છઈ' કવચ પહેરી હાથમાં ધનુષ લઈને પોતાના ઘરેથી નીકળ્યે,
 'ણિગ્ગચ્છિત્તા હાત્થિણાઉરં મજ્ઝમજ્ઝેણં જોણેવ ગોમંડવે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ'
 નીકળીને બરાબર હસ્તિનાપુર શહેરના મધ્ય-ભાગમાં થઇને ત્યાં તે ગોશાળા હતી
 ત્યાં પહોંચ્યો, 'ઉવાગચ્છિત્તા બહૂણં ણયરગોરૂવાણં જાવ વસમાણં અપ્પેગઇયાણં
 ડહે છિંદઈ' ત્યાં પહોંચીને તેણે ગાય આદિ પશુઓમાંથી કેટલીકના ઉધસને કાપ્યાં,
 'અપ્પેગઇયાણં કંવલે છિંદઈ' કેટલીના ગલકંબલ (ગજાના ભાગની આમડી)
 ને કાપ્યાં, અને 'અપ્પેગઇયાણં અણમણ્ણાણં અંગોવંગ્ગાઈં વિયંગેઈ' કેઇ-કેઇ પશુ-
 ઓનાં જુદી જુદી બાતનાં અંગ અને ઉપાંગોને કાપ્યાં, આ પ્રમાણે 'વિયંગિત્તા જોણેવ
 સए ગિહે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' કાપીને તે ત્યાં પોતાનું ઘર હતું ત્યાં પાછો આવ્યો, અને

स्वर्कं गृहं तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता उत्पलाए कूडग्गाहिणीए' उपागत्य, उत्पलायाः कूटग्राहिण्याः 'उवणेइ' उपनयति=पुरतः स्थापयति । 'तए णं सा उत्पला भारिया तेहिं बहूहिं गोमंसेहिं' ततः खलु सा उत्पला भार्या तैर्बहु-भिर्गोमांसैः=गोमांसादिभिः, 'सोल्लेहिं ५' पक्वैः ५ 'सुरं च ६ आसाएमाणी ४' सुरां चास्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना 'तं दोहलं' तं दोहदं 'विणेइ' विनयति=विशेषेण प्राप्नोति पूरयतीत्यर्थः । 'तए णं सा उत्पला कूडग्गाहिणी' ततः खलु सा उत्पला कूटग्राहिणी संपुण्णदोहला' संपूर्णदोहदा समस्ताभिलषितपूरणात्, 'संमाणियदोहला' संमानितदोहदा-वाञ्छितार्थसमा-नयनात्, 'विच्छिण्णदोहला' विच्छिन्नदोहदा=निवृत्ताभिलाषा-अभिलषितलाभेन वाञ्छाया विच्छेदादिति भावः । संपण्णदोहला 'संपन्नदोहदा' अभिलषितवस्तु-भक्षणात् 'तं गव्वं' तं गर्भं 'सुहंसुहेणं' सुखसुखेन=अतिसुखेन 'परिवहइ' परिवहति-धाम्यति ॥ सू० ९ ॥

वहाँ वापिस आया, और 'उवागच्छित्ता' आकर उसने 'उत्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ' जानवरों के काटे हुए वेसभस्त अंग और उपांग अपनी भार्या के लिये दिये । 'तए णं सा उत्पला भारिया तेहिं बहूहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं० सुरं च० आसाएमाणी ४ तं दोहलं विणेइ' पीछे उस उत्पला कूटग्राहिणीने पकाये गये, भूँजे गये, एवं तलकर नमक-मिर्च आदि मसालेद्वारा तैयार किये गये गाय आदि के ऊधस आदि अवयवों के मांस को अनेक प्रकारकी मदिरा के साथ खा कर अपने दोहले की पूर्ति की । 'तए णं सा उत्पला कूडग्गाहिणी' इस प्रकार वह उत्पला कूटग्राहिणी, 'संपुण्णदोहला' समस्त दोहद-अभिलषित की पूर्ति से 'संमाणियदोहला' वाञ्छित पदार्थ की प्राप्ति से 'विच्छिण्ण दोहला' अभिलषित के लाभ से एवं 'संपण्णदोहला' इच्छित वस्तु के

'उवागच्छित्ता उत्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेइ' आवीने तेण्णे कापेलां जनव-रोनां समस्त अंग-उपांगो पोतानी स्त्रीने आभ्यां 'तए णं सा उत्पला तेहिं बहूहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं० सुरं च० ६ आसाएमाणी ४ दोहलं विणेइ' पछी ते उत्पला कूटग्राहिणीये पकावेला, भुंजेला, सेडेला, तणेला अने भीहुं-भयुं आदि मसाला नाणीने स्वादिष्ट बनावेला गो आदिना उवस आदि अवयवोना मांसने अनेक प्रकारनी मदिरानी साथे अभीने पोताना होइलाने पूरे कर्यो 'तए णं सा उत्पला कूडग्गाहिणी' आ प्रभाण्णे ते उत्पला कूटग्राहिणी 'संपुण्णदोहला' तमाभ दोहद-धर्यानी पूर्ति थवाथी, 'संमाणिय दोहला' वाञ्छित पदार्थनी प्राप्तिथी 'विच्छिण्ण दोहला' धर्येवी वस्तुनो लाभ भजवाथी अने 'संपण्ण दोहला'

॥ मूलम् ॥

तए णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अण्णया कयाइं नवण्हं
मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारगं पयाया । तए णं तेणं दारएणं
जायमेत्तेणं चेव महया२ सइेणं विवुट्ठे विस्सरे आरसिए, तए
णं तस्स दारगस्स आरोयसइं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे
बहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया ४ सव्वओ समंता
विप्पलाइया । तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो इयमेयारूवं

भक्षण से प्रसन्न होकर, 'तं गर्भं सुहं सुहेणं परिवहइ' उस गर्भ को
सुखपूर्वक धारण करने लगी ।

भावार्थ—पत्नी को आश्वासित एवं समझा-बुझाकर भीम-
कूटग्राहने उसके दोहद की पूर्ति करने का उपाय किया । वह उसी
दिन अर्धरात्रि के समय घरसे कवच एवं अस्त्रशस्त्रों से सुसज्जित
हो धनुष-बाण हाथ में लेकर एकाकी निकला और चलते-र उस
गोशाला में पहुँचा । वहाँ उसने समस्त जानवरों के अंग एवं उपांगों
का छेदन किया । छेदन कर वह वापिस उसी रात अपने घर लौट आया,
और आकर उसने वे अपनी भार्या को दे दिये । उसने उन्हें भुँजकर,
तलकर, एवं उनमें नमक मिर्च मसाले मिलाकर मदिरा के साथ खा
पीकर अपने दोहद की पूर्ति की, और सुखपूर्वक उस गर्भ को
धारण करने लगी ॥ सू० २ ॥

छन्दोबद्धी वस्तुना भक्षणयथी प्रसन्न यधने, 'तं गर्भं सुहं सुहेणं परिवहइ' ते गर्भने
सुखपूर्वक धारणु करवा लागी.

भावार्थ—पत्नीने आश्वासन आपी अने समझवीने भीमकूटग्राहने तेना
दोहदनी पूर्ति करवाने उपाय कर्यो. ते ते न द्विसे अर्धरात्रीना समये घेरथी कवच
अने अस्त्र-शस्त्रोथी सुसज्जित यधने, धनुष-बाण हाथमां लधने, ओकेदोअ आद्री
नीकल्यो अने आसनां-आसतां ते गोशालांमां पडोअ्यो. त्यां नधने तेणे तमाम
जानवरानां अंग-उपांगोने कअ्यां. पछी ते पाछे तेन रात्रीमां पोताने घेर पडोअ्यो,
अने आपीने तेणे लावेला तमाम पदार्थो पोतानी अने आप्यां, तेणे ते पदार्थोने,
सेधी, तणीने तेमां भीहुं भरयुं मसाला भेजनीने मदिरांनी साथे भाछ-पीने पोताना
दोहदनी पूर्ति करी अने ते सुखपूर्वक गर्भ धारणु करवा लागी. (सू. ६)

णामधेज्जं करेति—जम्हा णं अम्हं इमेणं दारएणं जायमेत्तेणं
चेव महया २ सद्देणं विघुट्ठे विस्सरे आरसिए, तए णं एयस्स
दारगस्स आरसियसद्दे सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे बहवे
णयरगोरूवा जाव भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया,
तम्हा णं होउ अम्हं दारए गोत्तासे णामेणं । तए णं से
गोत्तासे दारए उम्मुक्कवालभावे जाव जाए यावि होत्था ॥सू० १०॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं सा उत्पला कूडग्गाहिणी अणया कयाइं
नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं’ ततः खलु सा उत्पला कूटग्राहिणी अन्यदा
कदाचित् नवानां मासानां बहुप्रतिपूर्णानां ‘दारगं’ दारकं=वालकं ‘पयाया’
प्रजाता-प्रजनितवतीत्यर्थः । ‘तए णं तेणं दारएणं’ ततः खलु तेन दारकेण
‘जायमेत्तेणं चेव’ जातमात्रेणैव ‘महया २ सद्देणं’ महता २ शब्देन ‘विघुट्ठे’
विघुष्टं=चीत्कृतं, ‘विस्सरे’ विस्वरं=कर्णकटुस्वरयुक्तं ‘आरसिए’ आरसितं=
क्रन्दितम् ‘तए णं तस्स दारगस्स’ ततः खलु तस्य दारकस्य ‘आरोयसद्दे’

‘तए णं सा’ इत्यादि ।

‘तए णं’ अनन्तर ‘सा उत्पला कूडग्गाहिणी’ उस उत्पला
कूटग्राहिणीने ‘अणया कयाइं’ किसी एक समय ‘णवण्हं मासाणं’
नौ महिना के ‘बहुपडिपुण्णाणं’ पूर्ण होने पर ‘दारगं पयाया’ पुत्र को
जन्म दिया । ‘तए णं तेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया २ सद्देणं विघुट्ठे’
उत्पन्न होते ही उस बालकने बड़े जोर-शोर के शब्दों से रोना-
चिल्लाना प्रारंभ किया । ‘विस्सरे आरसिए’ रोने-चिल्लाने का उसका
वह शब्द बड़ा ही कर्णकटुक था । ‘तए णं तस्स दारगस्स आरोयसद्दे’

‘तए णं सा’ इत्यादि.

‘तए णं’ त्थार पछी ‘सा उत्पला कूडग्गाहिणी’ ते उत्पला कूटग्राहि-
णीये ‘अणया कयाइं’ कोछ ओक समय ‘णवण्हं मासाणं’ नव भास ‘बहु-
पडिपुण्णाणं’ पूरां थतां ‘दारगं पयाया’ पुत्रने जन्म आये. ‘तए णं तेणं
दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया २ सद्देणं विघुट्ठे’ उत्पन्न थतां ते आणके
णहुं जे शोरना शब्दोथी रोवा अने राउ पाडवाने प्रारंभ कर्यो. ‘विस्सरे
आरसिए’ रोवा अने चीसो पाडवाने तेनो ओ शब्द णहुं कर्णकटु डनो.

आरोदशब्दं=रोदनशब्दं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निश्चय, 'हत्थिणाउरे णयरे वहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य' हस्तिनापुरे नगरे वहवो नगरगोरूपा यावद्-नगरवृषभाश्च, 'भीया' भीताः=भययुक्ताः-भयजनकशब्दश्रवणात्, 'भीया' इत्यत्र-तत्था, उव्विगा, संजायभया' इति द्रष्टव्यम्; 'तत्था' वस्ताः=वास-मुपगताः- 'कोऽप्यस्माकं प्राणापहारको जन्तुः सनागतः' इतिज्ञानात्, 'उव्विगा' उद्विगाः=व्याकुलाः-कम्पमानहृदया इत्यर्थः, संजायभया' संजातभयाः=भय-जनितकम्पेन प्रचलितगात्राः सन्तः, 'सव्वओ समंता' सर्वतः समन्ताद्=दिक्षु विदिक्षु 'विप्पलाइया' विपलायिताः=हस्तिनापुरनगरस्य गोवलीवर्दादयो भया-दुद्विगाः सर्वासु दिक्षु विदिक्षु पलायिता इत्यर्थः । 'तए णं' ततः खलु 'तस्स दारगस्स' तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'इमेयारूवं' इदमे-वद्रूपं=वक्ष्यमाणस्वरूपं 'णामधेज्जं करेति' नामधेयं कुरुतः- 'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अम्माकम् 'इमेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया २ सहेणं विघुट्ठे

सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे वहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया' उस बालक के आरोदन शब्द को सुनकर, और 'यह महा अप्रिय है'-ऐसा विचार कर हस्तिनापुर नगर में नगर के गाय आदि से लेकर सांड तक समस्त ही पशु 'कोई हमारे प्राणों का अपहारक जीव आया है' इस ख्याल से भयान्वित हुए। उन सबका हृदय कंपित होने लगा, और हृदय के कंपन से जब उनके समस्त शरीर में कंपन बढ़ गया तो वे विचारे सब के सब इधर-उधर दिशा और विदिशाओं में भागने लगे। 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो इमेयारूवं णामधेज्जं करेति' इस प्रकार की परिस्थिति देखकर उस बालक के मातापिताने इस ख्याल से उसका नाम ऐसा रखा कि 'जम्हा णं अम्हं इमेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया २ सहेणं

'तए णं तस्स दारगस्स आरोयसइं सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे वहवे णयरगोरूवा जाव वसभा य भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया' ते गाणकनां आ इदन (देवा अने यीसो) ना शब्दने सांखणीने अने "आ महुअप्रिय छे" ओवुं विचारिने हस्तिनापुर नगरना गाय आदिथी लधने सांढ सुधीनां तमाभ पशुओ, 'कैधं अमाना प्राणोना नाश करनारे एव आओये छे'-आ ज्यालथी लयलीत थध गयां, ते सोना हृदय कंपवा लाग्यां, अने हृदय कंपवाथी न्यारे तेनां तमाभ शरी-रमां कंपारी वधी गध त्यारे ते णियारां तमाभ न्यां-त्यां दिशा-विदिशाओमां लागी गयां. 'तए ण तस्स दारगस्स अम्मापियरो इमेयारूवं णामधेज्जं करेति' आ प्रक्षरनी परिस्थिति लेधने ते गाणकना माता-पिताओ ते ज्यालथी तेनु नाम आहुं

विस्सरे आरसिए, तए णं एयस्स दारगस्स' अनेन दारकेण जातमात्रेणैव महता २ शब्देन विघुष्टं विस्वरमारसितम्, ततः खलु एतस्य दारकस्य 'आरसियसहे सोच्चा णिसम्म' आरसितशब्द=क्रन्दितं श्रुत्वा निश्चय 'हत्थिणाउरे णयरे वहवे णयरगोरूवा जाव भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया' हस्तिनापुरे नगरे वहवो गोरूपा यावद् भीताः ४ सर्वतः समन्ताद् विपलायिताः=विद्रुताः, 'तम्हा णं' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु 'अम्हं दारए' अस्माकं दारकः 'गोत्तासे णामेणं' गोत्रासो नाम्ना, अयमस्माकं पुत्रो गोत्रासनामको भवतु इत्यर्थः । 'तए णं से गोत्तासे दारए' ततः खलु स गोत्रासो दारकः 'उम्मुक्कवालभावे' उन्मुक्तवालभावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तः यावत् 'यावत्पदेन विण्णयपरिणाममेत्ते इत्यारभ्य 'जोवणगमणुपत्ते' इत्यन्तः पदसमूहः संग्राह्यः, 'जाए यावि होत्था' जातश्चाप्यभवत् ॥ सू० १० ॥

विघुष्टे, विस्सरे आरसिए' जब यह बालक उत्पन्न हुआ तब बहुत जोर शोर से रोया और चिल्लाया । 'तए णं एयस्स दारगस्स आरसिए सहे सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे वहवे गोरूवा जाव भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया' उसके उस शब्द को कि-जो अत्यंत कर्णकटुक था, सुनकर हस्तिनापुर नगर में अनेक गो-आदि पशुओं के हृदय में त्रास उत्पन्न हुआ, और वे सब चारों ओर भगने लगे । 'तम्हा होउ अम्हं दारए गोत्तासे णामेणं' इस लिये हमारे इस लडके का नाम 'गोत्रास' हो, अर्थात् उस बालक का नाम 'गोत्रास' रक्खा । 'तए णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कवालभावे जाव जाए यावि होत्था' यह गोत्रास अब क्रमशः अपनी बाल्यावस्था को छोड़कर तरुणावस्था को प्राप्त हुआ ।

भावार्थ— गर्भ जब नौ माह का हो गया तब उत्पला के

राज्युं डे—'जम्हा णं अम्हं इमेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महयार सहेणं विघुष्टे, विस्सरे आरसिए, ज्यारे ते णाणक उत्पन्न थये त्यारे णहुं जेर-शोरथी शेयो अने थीसो पाडी. त्यारे ते शण्ड णहुं कर्णकटु डतो. 'तए णं एयस्स दारगस्स आरसियसहे सोच्चा णिसम्म हत्थिणाउरे णयरे वहवे गोरूवा जाव भीया ४ सव्वओ समंता विप्पलाइया' ते सांसणीने हस्तिनापुर नगरमां अनेक गो-आदि पशुओंमां इदृथमां त्रास उत्पन्न थये. 'तम्हा होउ णं अम्हं दारए गोत्तासे णामेणं आ कारखुथी अमारा आ पुत्रतु नाम गोत्रास थाओ, अर्थात् ओनु नाम गोत्रास राज्युं. 'तए णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कवालभावे जाव जाए यावि होत्था' आ गोत्रास इवे क्रमशः पोतानी आल्यावस्था भूझीने तरुण अवस्थाने प्राप्त थये।
भावार्थ— गर्भ णराणर ज्यारे नव मांसने थय गये त्यारे उत्पलाने ओक

॥ मूलम् ॥

तए णं से भीमे कूडगाहे अणया कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते । तए णं से गोत्तासे दारए बहुणा मित्तणाइणियग-सयणसंबंधिपरिजणेणं सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विल-वमाणे भीमस्स कूडगाहस्स णीहरणं करेइ, करित्ता वहूइं लोइयमयकिच्चाइं करेइ । तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारयं अणया कयाइं सयमेव कूडगाहत्ताए ठवेइ । तए णं से गोत्तासे दारए कूडगाहे जाए यावि होत्था, अहस्मिए जाव दुप्पडियाणंदे ॥ सू० ११ ॥

टीका ।

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से भीमे कूडगाहे’ ततः खलु स भीमः

एक पुत्र हुआ । उत्पन्न होते ही इसने बूरी तरह से रोना चिल्लाना प्रारंभ कर दिया । उसका वह शब्द लोगों को बड़ा ही कर्णकटुक लगा । यहाँतक कि गो-आदि पशु भी त्रस्त हुए, वे सब के सब अपने-स्थान से इधर-उधर भागने लगे । मानापिताने जब यह हालत देखी, नव गो आदि पशुओं को इसके विस्वर शब्द से त्रास होनेके कारण उन्होंने इसका नाम गोत्रास रख दिया । यह गोत्रास नाम से जनता में प्रसिद्ध हो गया, और यह गोत्रास क्रमशः बढ़ते-तरुणावस्था को प्राप्त हुआ ॥ सू० १० ॥

‘तए णं से भीमे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके अनंतर ‘से भीमे कूडगाहे’ वह भीम कूटग्राह

पुत्र था, ते उत्पन्न यत्तांज तेह्ने अहुंज लूंडी रीते रोवा अने थोसो पाडवानुं शङ्कथुं, तेनो ते शण्ड दोकाना धननं धलोअ कडयो लाग्यो, अेटवे सुधी-डे गो-गाय आदि पशु पणु त्रास पाभी गयां, ते सौ पोत-पोताना न्थानथी न्थ्यां-त्यां सागवा लाग्यां, माता-पिताये न्थादे आ प्रभाहेनी परिस्थिति-हालत जेधं त्यादे गाय आदि पशुअेने आ पाणकना विरस शण्डथी त्रास थवाना डारहे तेह्ने अे पाणकनुं नाम ‘गोत्रास’ राख्थुं, ते गोत्रास नामधी जनतामां प्रसिद्ध थधं गयो, अने ते गोत्रास डमे-डमे वधतो तरुणावस्थाने प्राप्त थयो । (सू० १०)

‘तए णं से भीमे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ ते पछी ‘से भीमे कूडगाहे’ ते भीमकूटग्राह ‘अणया

कूटग्राहः 'अणया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=अन्यरिमन् कस्मिंश्चित् समये, 'कालधम्मणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः=मरणं प्राप्त इत्यर्थः 'तए णं से गोत्तासे दारए' ततः खलु स गोत्रासो दारकः, 'बहुणा' बहुना, 'मित्तणाइ-णियगसयणसंबंधिपरिजणेणं' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन, 'सद्धिं' सार्धं 'संपरिवुडे' संपरिवृतः, 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' रुदन् क्रन्दन् विलपन् 'भीमस्स कूडग्गाहस्स' भीमस्य कूटग्राहस्य 'णीहरणं' निर्हरणं=निर्गमनं-नगराद् बहिर्निःसारणं 'करेइ' करोति=स्वपितरं भीमकूटग्राहं दग्धुं श्मशानभूमौ नयतीत्यर्थः, 'करित्ता बहुइं' कृत्वा बहूनि 'लोइयमयकिच्चाइं' लौकिकमृतकृत्यानि अग्निसंस्कारादारभ्य तन्निमित्तकदानभोजनादिपर्यन्तानि कर्माणि 'करेइ' करोति ।

'तए णं से' ततः खलु स 'सुणंदे राया' सुनन्दो राजा=सुनन्दनामको राजा, 'गोत्तासं दारगं अणया कयाइं' गोत्रासं दारकमन्यदा कदाचित् 'सयमेव'

'अणया कयाइं' किसी एक समय 'कालधम्मणा संजुत्ते' काल धर्म को पाया-मर गया । 'तए णं से गोत्तासे दारए' पिताकी मृत्यु होनेके बाद गोत्रास दारक ने 'बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेणं सद्धिं संपरिवुडे' अनेक मित्र ज्ञातिजन, एवं अपने स्वजन संबंधी परिजनों के साथ मिलकर, 'रोयमाणे' रोते हुए 'कंदमाणे' आक्रन्द करते हुए एवं 'विलवमाणे' विलाप करते हुए 'भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' भीमकूटग्राह की श्मशानयात्रा निकाली । 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइ करेइ' दाहसंस्कार होने के पश्चात् गोत्रास दारकने पिता के और भी लौकिक मरणकृत्य किये ।

'तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारगं अणया कयाइ सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणकृत्यों से अवकाश पा चुकने के बाद गोत्रास

कयाइं' डेाई अेक समये 'कालधम्मणा संजुत्ते' काल धर्मने पाभ्यो-मरण पाभ्यो. 'तए णं से गोत्तासे दारए' पितानुं मृत्यु थया पछी गोत्रास दारके, 'बहुणा मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरिजणेणं सद्धिं संपरिवुडे' अनेके मित्र, ज्ञातिजन अने पोताना स्वजन, संबंधी परिजनेनी साथे मझीने 'रोयमाणे' रुदते थडेा, कंदमाणे आर्कंदन करते थडेा, अने 'विलवमाणे' विलाप करते थडेा, भीमस्स कूडग्गाहस्स णीहरणं करेइ' भीमकूटग्राहनी श्मशानयात्रा काढी. 'करित्ता बहुइं लोइयमयकिच्चाइ करेइ' अग्निसंस्कार करी रह्या पछी गोत्रास दारके पितानी भील पाणु लौकिक किया करी.

तए णं से सुणंदे राया गोत्तासं दारगं अणया कयाइं सयमेव कूडग्गाहत्ताए ठवेइ' मरणकृत्य करी रह्या पछी ज्यारे अवकाश भल्यो त्यार पछी

स्वयमेव 'कूडग्गाहत्ताए' कूटग्राहतया 'ठवेइ' स्थापयति । 'तए णं से गोत्तासे दारए' ततः खलु स गोत्रासो दारकः 'कूडग्गाहे जाए' कूटग्राहो जातः= पितुः पदे तदधिकारं कूटग्राहतां प्राप्तश्चाप्यभवत् । स कीदृशः कूटग्राहो जातः? इत्याह—'अहम्मिए' अधार्मिकः, 'जाव' यावत्—अत्र यावच्छब्दात्—अधम्माणुए, अधम्मिहे अधम्मवखाई, अधम्मपलंजणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अहम्मेणं चैव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ दुस्सीले दुव्वए' इति संग्रहः । अधर्मानुगः, अधर्मिष्ठः, अधर्माख्यायी, यद्वा अधर्मख्यातिः, अधर्मपलोकी, अधर्मपरञ्जनः, अधर्मशील-समुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं कल्पमानो विहरति, दुःशीलः, दुर्व्रतः इति, एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दशे सूत्रे कृताऽस्माभिः तथा 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=कष्टप्राप्तसुखः ॥ सू० ११ ॥

दारकको किसी एक समय सुनंद राजाने इसके पिता के स्थान पर—कूटग्राह के पद पर—स्थापित किया । 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' अब वह गोत्रास 'कूडग्राह' इस नाम से जनता में प्रसिद्ध हो गया । यह 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी—बहुत कठिनायी से आनन्द प्राप्त करने वाला था ।

भावार्थ—गोत्रास के तरुण होने पर उसका पिता भीमकूट-ग्राह कालकवलित हो गया । गोत्रासने मित्र-ज्ञाति आदिजनों के साथ मिलकर पिताकी श्मशान यात्रा निकाली । दाहसंस्कार से निवृत्त हो चुकने के पश्चात् उसने उस समय के और भी लौकिक मरणकृत्य किये । जब वह सर्व प्रकार से निश्चिन्त हो चुका तब वहां के राजाने इसे अपने पिता के पद पर नियुक्त कर दिया ।

ते गोत्रास दारकने, डोह ओक समय सुनद नरेशे तेना पिताना स्थानपर ओटवे डे कूटग्राहना पद पर स्थापित कर्था 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे जाए यावि होत्था' हवे ते गोत्रास 'कूटग्राह' आ नामथी जनतामां प्रसिद्ध पण थछ गये, 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' ते महा अधर्मी आने दुष्प्रत्यानंदी णहु न मुकेक्ष्णीथी आनंद पामवावाणे हते।

भावार्थ—गोत्रास न्यारे तइण थये ते पछी तेना पिता भीमकूटग्राह काणने डोणीओ थछ गये। मृत्यु पाभ्यो, गोत्रासे मित्र, ज्ञानिजनोनी साथे भणीने पितानी श्मशानयात्रा कही। दाहसंस्कार करी पछी ते मरण संजंधी भीण पण लौकिक किया करी। न्यारे ते सर्व प्रकारथी निश्चित थछ गये। त्यारे ते गामना राजाओ तेने तेना पिताना पद पर नियुक्त करी दीथो। ते पण पिताना पिताना

॥ मूलम् ॥

तए णं से गोत्तासे दारए कडग्गाहे कल्लाकल्लि अद्धरत्त-
कालसमयंसि एगे अबीए सण्णद्धवद्धकवए जाव गहियाउह-
पहरणे साओ गिहाओ णिज्जाइ, णिज्जित्ता जेणेव गोमंडवे तेणेव
उवागच्छइ, उवागच्छित्ता बहूणं णयरगोरूवाणं सणाहाण य
जाव वियंगेइ, वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ ।
तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं बहूहिं गोमंसेहिं सोल्लेहिं
सुरं च ६ आसाएमाणे ४ विहरइ ॥ सू० १२ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से गोत्तासे दारए कूडग्गाहे’ ततः
खलु स गोत्रासो दारकः कूटग्राहः ‘कल्लाकल्लि’ कल्याकल्यम्=प्रतिदिनम्
‘अद्धरत्तकालसमयंसि’ अर्धरात्रिकालसमये-मध्यरात्रे ‘एगे’ एकः-एकाकी सहा-
यह भी अपने पिता के स्थान पर बैठते ही उस जैसा कूटग्राह
बन गया । जैसा वह महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदी था, टीक
उसी तरह का यह भी उसकी प्रतिच्छाया की तरह लोगों की
दृष्टि में आ गया ॥ सू० ११ ॥

‘तए णं से गोत्तासे’ इत्यादि—

‘तए णं’ इसके बाद ‘से गोत्तासे दारए’ वह गोत्रास दारक जो
कूटग्राहपने से प्रसिद्ध हो चुका था, ‘कल्लाकल्लि’ प्रतिदिन ‘अद्धरत्तका-
लसमयंसि’ अर्धरात्रि के समय उठकर ‘एगे’ अकेला ही बिना किसी

स्थान पर गेसतां न तेना पिता नेवो कूटग्राह गनी गयो. नेवो पिता अधर्मी अने
दुष्प्रत्यानंदी हुतो, गस तेवी न रीते आ पणु तेनी प्रतिच्छायानी भाइक दोडोनी दृष्टिमां
आवी गयो, अर्थात् भीले भीम कूटग्राह होय तेम दोडोमां देखावा लाग्यो. (सू० ११)

‘तए णं से गोत्तासे’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से गोत्तासे दारए’ ते गोत्रास दारक ने कूटग्राह
पण्णायी प्रसिद्ध थयो हुतो, ‘कल्लाकल्लि’ प्रतिदिन ‘अद्धरत्तकालसमयंसि’
अर्धरात्रिना समये उठने ‘एगे’ अकेला-भीले डोड भाणुसनी सहायता विना

यकद्वितीयजनरहितः, 'अवीए' अद्वितीयः - यस्य धर्मोऽपि द्वितीयः, सहायो नास्ति स इत्यर्थः, 'सण्णद्धक्कवए जाव गहियाउहपहरणे' सन्नद्धक्कवचो यावत् गृहीतायुधप्रहरणः, 'साओ गिहाओ' स्वस्माद् गृहाद् 'णिज्जाइ' निर्याति-निर्गच्छति, 'णिज्जित्ता' निर्याय=निर्गत्य, 'जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव गोमण्डपस्तत्रैवोपागच्छति. 'उवागच्छित्ता वहूण णयरगोरूवाणं उपागत्य वहूनां नगरगोरूपाणां 'सणाहाण य जाव' सनाथानां च यावत् यावत्पदेन - 'अनाथानाम्' इत्यारभ्य 'अङ्गोपाङ्गानि' इत्यन्तः पाठः संग्राह्यः; 'वियंगेइ' व्यङ्ग्यति= छिनत्ति 'वियंगित्ता' व्यङ्ग्यित्वा=छित्त्वा, 'जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव स्वकं गृहं तत्रैवोपागच्छति । 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं वहूहिं गोमंसेहिं' ततः खलु स गोत्रासः कूटग्राहस्तै बहुभिर्गोमांसैः=गोमांसादिभिः 'सोलेहिं' पक्वैः 'सुरं' सुगं च ६, अत्र-महुं च, मेरगं च, जाइं च, सीहुं च, पसणं च' इत्यस्यैवाव्ययनस्य सप्तमसूत्रोक्तपाठोऽनुसन्धेयः, व्याख्याऽपि मत्कृता तत्रैव द्रष्टव्या, 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन् विस्वादयन् परिभाजयन् परिसुज्जानः 'विहरइ' विहरति ॥ मृ० १२ ॥

दूसरे की सहायता के बिना ही, 'अवीए' धर्मकी भावना से रहित, 'सण्णद्धक्कवए जाव गहियाउहपहरणे' कवच पहन कर और आयुध एवं प्रहरण लेकर 'साओ गिहाओ' अपने घर से 'णिज्जाइ' निकला, 'णिज्जित्ता जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' और निकलकर जहां वह गोशाला थी वहाँ गया, 'उवागच्छित्ता वहूण णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वियंगेइ' जाकर वह वहाँ के सनाथ अनाथ अनेक गो-आदि समस्त पशुओं के अग और उपांगों को काटा, 'वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' काटकर फिर वह वापिस अपने घर आया । 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं वहूहिं गोमंसेहिं सोलेहिं सुरं च ६ आसाएमाणे ४ विहरइ' बाद में वह गोत्रास कूटग्राह उस नाना प्रकार के गोमांस

'अवीए' धर्मनी भावनाथी रहित 'सण्णद्धक्कवए जाव गहियाउहपहरणे' कवच पहनेने अने आयुध-हथियारने धरने 'साओ गिहाओ' पोताना धरथी 'णिज्जाइ' निकलतो. 'णिज्जित्ता जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छइ' अने नीक्षणीने जथां ते गोशाला हुती त्यां जेतो. 'उवागच्छित्ता वहूण णयरगोरूवाणं सणाहाण य जाव वियंगेइ' जधने ते त्यांनां सनाथ अने अनाथ अनेक गाय आदि समस्त पशुओंना अंग-उपांगोने कापतो हुतो. 'वियंगित्ता जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ' कापीने पछी ते पाछे पोताना धेर आवतो हुतो. 'तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे तेहिं वहूहिं गोमंसेहिं सोलेहिं सुरं च ६ आसाएमाणे ४ विहरइ' पछी ते गोत्रास कूटग्राह ते नाना प्रकारना गोमांसनी साथे-साथे

॥ मूलम् ॥

तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे एयकम्मे एयपहाणे एय-
विजे एयसमायारे सुवहुं पावकम्मं समर्जिणत्ता पंचवाससयाइं
परमाउं पालइत्ता अट्टदुहट्ठोवगए कालमासे कालं किच्चा दोच्चाए

के साथ २, जो पका भूजा एवं तला हुआ होता था; अनेक प्रकार
की मदिरा का आस्वादन-विस्वादन आदि करता हुआ अपना समय
निकालने लगा ।

भावार्थ—गोत्रास में माता के दोहद की पूर्ति के संस्कार अब
जग उठे । जब यह पिता के पद पर आसीन हो चुका तब उस
संस्कार की जागृति से वह गोत्रास प्रतिदिन अर्धरात्रि के समय
अकेला उठता और निर्भय होकर कवच आदि से सुसज्जित हो
अस्त्र-शस्त्र ले अपने घर से निकल उसी गोशाला में जाता—जहाँ
पहिले इसके पिता गया था । वहाँ पहुँच कर यह वहाँ के पशुओं
के अंग एवं उपांगों को काट कर चुप के से अपने घर ले आता,
और उस गो आदि पशुओं के पकाये हुए मांस के साथ नाना
प्रकार की मदिरा का सेवन करता और दूसरो को भी देता । इस
प्रकार की नृशंस (निर्दय) क्रियाओं के करते-२ गोत्रास का अपना
समय निकलने लगा ॥ सू. १२ ॥

वे पक्षावेला, सेकेला, तणेलां यथा कर्तां इतां, अनेक प्रकारनी मदिरानु आस्वादन-
विस्वादन आदि करीने पोताने समय पूरे करवा लाग्यो.

भावार्थ—गोत्रासमां माताना दोहदनी पूर्तिना संस्कार हालमां जगी उठ्या
त्यारे ते पोताना पिताना स्थान-पद पर आइठ थये त्यारे ते संस्कार जागृत
धवायी ते गोत्रास-प्रतिदिन अर्धरात्रिना समये ओकेलो उठीने अने निर्भय थडने
कवच आदिथी सज्ज धर् अस्त्र-शस्त्र लडने घेथी नीकणीने ते गोशालाभां जता,
ज्यां प्रथम तेना पिता गया इता; त्यां जडने ते त्यांना पशुओंनां अंग-उपांगोने
कापीने छाने-माने पोताने घेर लड आवतो. अने ते जाय आदि पशुओंनां
पक्षावेलां मांसनी साथे जुदा-जुदा प्रकारनी मदिरानु सेवन कर्तो इतो अने पीवतने
पशु आपतो इतो आवा प्रकारनी घतडी क्रियाओ करीने गोत्रास पोताने समय
पूरे करवा लाग्यो, (सू० १२)

પુઢવાંણ ઉક્કોસં તિસાગરોવમદ્વિહણ્ણુ ણેરહણ્ણુ ણેરહયત્તાણ
 ઉવવણ્ણે । તણ ણં સા વિજયમિત્તસ્સ સત્થવાહસ્સ સુભદ્ધા
 મારિયા જાહ્ણિંદુયા યાવિ હોત્થા તીણ જાયા ૨ દારગા
 વિણિહાયમાવજ્જંતિ ॥ સૂ. ૧૩ ॥

ટીકા

‘તણ ણં’ इत्यादि । ‘तण णं से गोत्तासे कूडग्गाहे’ ततः खलु स
 गोत्रासः कूटग्राहः ‘एयकम्मे’ एतत्कर्मा=गवादिहिंसामद्यपानादिक्रियाकारकः,
 ‘एयप्पहाणे’ एतत्प्रधानः=गवादिहिंसामद्यपानादितत्परः, ‘एयविज्जे’ एतद्विद्यः=
 हिंसादिपापबुद्धिः, ‘एयसमायारे’ एतत्समाचारः=गवादिहिंसाविविधमद्यपानाऽऽ-
 चरणशीलः, ‘सुवहुं पावकम्मं’ सुवहु पापकर्म ‘समज्जिणित्ता समज्ज्यं=उपार्जितं
 कृत्वा, ‘पंचवाससयाइं’ पञ्चवर्षशतानि ‘परमाउं’ परमायुः=उत्कृष्टमायुः ‘पालित्ता’

‘तण णं से गोत्तासे’ इत्यादि ।

‘तણ ણં’ इस प्रकार ‘से गोत्तासे कूडग्गाहे’ वह गोत्रास
 कूटग्राह, ‘एयकम्मे’ कि जिसका गो-आदि की हिंसा और मद्यपान
 आदि क्रिया करना यही एकमात्र कर्तव्य था; ‘एयप्पहाणे’ इन्हीं
 क्रियाओं के करने में जो रातदिन तत्पर रहा करता था; ‘एयविज्जे’
 यही एक जिसके जीवन की विद्या थी और ‘एयसमायारे’ यही गो-
 आदिकों की हिंसा करना और मदिरा के नशे में धुत रहना ही
 जिसका एक आचरण बन चुका था; ‘सुवहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता’
 अनेकविध पापकर्मों का उपार्जन कर ‘पंचवाससयाइं परमाउं पालित्ता’

‘તણ ણં સે ગોત્તાસે’ ઇત્યાદિ.

‘તણ ણં’ આ પ્રમાણે ‘સે ગોત્તાસે કૂડગ્ગાહે’ તે ગોત્રાસ કૂટગ્રાહ,
 ‘એયકમ્મે’ કે જેનું ગાય આદિની હિંસા અને મદ્યપાન આદિ ક્રિયા કરવી એજ
 એકમાત્ર કર્તવ્ય હતું; ‘એયપ્પહાણે’ ક્રિયાઓ કરવામાં જે રાત્રિ-દિવસ તૈયાર
 રહેતો હતો, ‘એયવિજ્જે’ એજ જેના જીવનની એક વિદ્યા હતી. અને ‘એયસમાયારે’
 તે ગાય આદિ પશુઓની હિંસા કરવી અને મદિરા પાનના નશામાં ચક્રચૂર રહેવું
 એજ જેનું એક આચરણ હતું; ‘સુવહું પાવકમ્મં સમજ્જિણિત્તા’ અનેકવિધ પાપ-
 કર્મોનું ઉપાર્જન (કમાણી) કરીને ‘પંચવાસસયાઈ પરમાઉં પાલિત્તા’ ૫૦૦ પાંચસો

पालयित्वा, 'अट्टदुहटोवगए' आर्तदुर्घटोपगतः=आर्तम्=आर्तध्यानं, दुघटं=दुर्घटं
दुर्वारम् उपगतः=प्राप्तः, 'कालमासे कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए' कालमासे
कालं कृत्वा द्वितीयस्यां पृथिव्याम्, 'उक्कोसं' उत्कृष्टम् 'तिसागरोवमट्ठिएसु'
त्रिसागरोपमस्थितिकेषु 'णेरइएसु' नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उव-
वण्णे' उपपन्नः=उत्पन्नः ।

'तए णं सा विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभदा भारिया' ततः खलु
सा विजयमित्रस्य सार्थवाहस्य सुभद्रा भार्या 'जाइणिंदुया यावि' जातिनिन्दुका
चाऽपि=जातेर्जन्मत आरभ्य, निन्दुका-निन्दुरेव निन्दुका-मृतवत्सा चापि,
जन्मकालादेव मृतवत्सात्वदोषयुक्ताचापीत्यर्थः; 'होत्था' आसीत्, तस्याः 'जाया
जाया जाता जाता दारगा' दारकाः= ये ये शिशवः समुत्पन्नास्ते ते,
'विणिहायमावज्जंति' विनिधातमापद्यन्ते=मृता भवन्तीत्यर्थः ॥ सू० १३ ॥

पांचसौ (५००) वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु भोगकर, 'अट्टदुहटोवगए
कालमासे कालं किच्चा' मृत्यु के अवसर पर आर्तध्यान से मरा और
भरकर, 'दोच्चाए पुढवीए उक्कोसं तिसागरोवमट्ठिएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए
उववण्णे' दूसरी पृथिवी कि जहाँ उत्कृष्ट तीनसागर की स्थिति है
ऐसे नरक में नारकीकी पर्याय से उत्पन्न हुआ । 'तए णं सा विजय-
मित्तस्स सत्थवाहस्स सुभदा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था' उस समय
विजयमित्र सार्थवाह की भार्या सुभद्रा सार्थवाही थी, जो 'जातिनिन्दुका'
थी, अर्थात्- 'जाया जाया दारगा विणिहायमावज्जंति' जिसके बच्चे
होते ही मर जाते थे ।

वर्षानी पोतानी उत्कृष्ट आयुष्य भोगवीने 'अट्टदुहटोवगए कालमासे कालं किच्चा'
भरण समये आर्तध्यानथी भरण पाभीने, 'दोच्चाए पुढवीए उक्कोसं तिसागरो-
वमट्ठिएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' भीष्म पृथ्वीमां जयां उत्कृष्ट त्रय
सागरनी स्थिति छे जेवा नरकमां नारकीनी पर्यायथी उत्पन्न थये. 'तए णं सा
विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभदा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था'
विजयमित्र सार्थवाहनी भार्या सुभद्रा सार्थवाही હતી. જે જાતિનિંદુકા હતી, એટલે કે
'જાયા જાયા દારગા વિણિહાયમાવજ્જંતિ' તેને બચ્ચાં-બાળક થતાં જ મૃત્યુ
પામતા હતા.

॥ मूलम् ॥

तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे दोच्चाओ पुढवीओ अणंतरं
 उव्वट्ठित्ता इहेव वाणियग्गामे णयरे विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स
 सुभद्दाए भारियाए कुञ्छिसि पुत्तत्ताए उव्वण्णे । तए णं सा
 सुभद्दा सत्थवाही अण्णया कयाइं णवण्हं मासाणं बहुपडि-
 पुण्णाणं दारयं पयाया । तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही तं दारगं
 जायमेयं चेव एगंते उक्कुलडियाए उज्झावेइ, उज्झावित्ता दोच्चपि
 गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अणुपुव्वेणं सारक्खेमाणी संगोव्वेमाणी
 संवड्ढेइ । तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिइवडियं
 च चंदसूरपासणियं च जागरियं च महया इड्ढिसक्कारसमु-
 दएणं करेति । तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्कारसमे

भावार्थ—गोत्रासने अपनी ५०० वर्ष की आयु का समस्त समय
 गो-आदिक पशुओं की हिंसा करने में और मांस खाने में एवं मदिरा
 के पीने में नष्ट कर दिया । इसके फलस्वरूप अशुभतम कर्मों का
 बंध कर वह जब मृत्यु के अवसर पर मरा तब आर्त्तध्यानी होकर
 मरा और मर कर द्वितीय पृथिवी के उत्कृष्ट तीनसागर की स्थिति-
 वाले नरक में नारकीकी पर्याय से उत्पन्न हुआ । विजयमित्र सार्थ-
 वाह की भार्या का नाम सुभद्रा था, जो जातिनिंदुका थी, अर्थात्
 जिसके बच्चे होते ही मर जाते थे ॥ सू० १३ ॥

भावार्थ—गोत्रासे पातानी ५०० पांचसो वर्षनी आयुधने समस्त समय
 गाय आदि पशुओंनी हिंसा करवमां अने मांसमदिरा खावा-पीवामां नाश क्यो
 हुतो, तेना इलस्वरूप अशुभतम कर्मोना बंध करीने तेने न्यादे मरखुने समय
 आख्यो न्यादे ते आर्त्तध्यान करतां मरखु पाख्यो, तेथी भीछ पृथ्वीना उत्कृष्ट त्रसु
 सागरेपमनी स्थितिवाणा नरकमां नारकी छवनी पर्यायथी उत्पन्न थयो, विजयमित्र
 सार्थवाडनी लार्थनुं नाम सुभद्रा हुतुं, ने जतिनिंदुका हुती, अटवे ते कखुथी
 तेनां पाणके जन्मतान्ज मरखु पामतान् हुतां, (सू० १३)

दिवसे णिवत्ते, संपत्ते बारसाहे इयमेयारूवं गोणं गुणणिप्फणं
णामधेज्जं करेन्ति, जम्हा णं अम्हे इमे दारए जायमेत्तए
चेव एगंते उकुरुडियाए उज्झिए, तम्हा णं होउ अम्हं दारए
उज्झिए णामेणं ॥ सू० १४ ॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से गोत्तासे कूडग्गाहे’ ततः खलु
स गोत्रासः कूटग्राहो ‘दोच्चाओ पुढवीओ द्वितीयायाः पृथिव्याः ‘अणंतरं’
अनन्तरम्=अन्तररहितम् ‘उव्वट्ठित्ता’ उद्वृत्य=निःसृत्य, ‘इहेव वाणियग्गामे णयरे
विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभदाए भारियाए’ इहेव वाणियग्रामे नगरे विजय-
मित्रस्य सार्थवाहस्य सुभद्राया भार्यायाः ‘कुच्छिसि’ कुक्षौ=उदरे ‘पुत्तत्ताए
उववण्णे’ पुत्रतयोत्पन्नः । ‘तए णं सा सुभदा सत्थवाही’ ततः खलु सा
सुभद्रा सार्थवाही ‘अणया कयाइं’ अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके अनन्तर ‘से गोत्तासे कूडग्गाहे’ वह गोत्रास
कूटग्राह का जीव ‘दोच्चाओ पुढवीओ’ उस द्वितीय पृथिवी से ‘अणंतरं
उव्वट्ठित्ता’ सीधा निकल कर ‘इहेव वाणियग्गामे णयरे’ इसी वाणिज-
ग्राम नगर में ‘विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स’ विजयमित्र सार्थवाह की
‘सुभदाए भारियाए कुच्छिसि’ सुभद्रा नामक भार्या की कुक्षि में
‘पुत्तत्ताए उववण्णे’ पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ । ‘तए णं सा सुभदा सत्थवाही
अणया कयाइं णवणं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारयं पयाया’ सुभद्राने किसी

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ ‘से गोत्तासे कूडग्गाहे’ ते गोत्रास कूटग्राहने। एव ‘दोच्चाओ’
पुढवीओ’ ते भी० पृथ्वीथी ‘अणंतरं उव्वट्ठित्ता’ नीकलीने सीधे। ‘इहेव वाणिय-
ग्गामे णयरे’ आ वाणिजग्राम नगरमां ‘विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स’ विजयमित्र
सार्थवाहनी सुभदाए सत्थवाहीए कुच्छिसि सुभद्रा नामनी भार्यानी कुंभमां
‘पुत्तत्ताए उववण्णे’ पुत्ररूपे उत्पन्न थयो। ‘तए णं सा सुभदा सत्थवाही
अणया कयाइं णवणं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारयं पयाया’ सुभद्राने डोई

‘णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं’ नवानां मासानां बहुप्रतिपूर्णाणाम् अत्र सप्त-
म्यर्थे षष्ठी आर्पत्वात्, नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णे इत्यर्थः, ‘दारयं पयाया’
दारकं प्रजाता=पजनितवती ।

‘तए णं सा सुभदा सत्थवाही तं दारगं’ ततः खलु सा सुभद्रा
सार्थवाही तं दारकं ‘जायमेयं चेव’ जातमात्रमेव ‘एगंते’ एकान्ते ‘उक्कुरुडि-
याए’ उत्कुरुटिकायां=कचवरपुञ्ज ‘उज्झावेइ’ उज्झयति=निक्षेपयति-त्याज-
यति, ‘उज्झावित्ता’ उज्झयित्वा=निक्षेप्य ‘दोच्चंपि’ द्वितीयस्मिन्नपि=द्वितीय-
स्मिन्नेव क्षणे ‘गिण्हावेइ’ ग्राहयति=आनाययतीत्यर्थः, ‘गिण्हावित्ता’ ग्राहयित्वा=
आनाय्य ‘अणुपुव्वेणं’ आनुपूर्व्यां=क्रमेण, सा सुभद्रा सार्थवाही, ‘सारक्खेमाणी’
संरक्षन्ती=अपायेभ्यः पालयन्ती, ‘संगोवेमाणी’ संगोपयन्ती=वस्त्राच्छादनगर्भगृह-
प्रवेशनादिभिर्निर्लीनं कुर्वती ‘संवड्ढेइ’ संवर्धयति=पोषयति ।

‘तए णं तस्स दारगस्स’ ततः खलु तस्य दारकस्य ‘अम्मापियरो’ माता-
पितरौ=विजयमित्रसार्थवाहः सुभद्रा चेत्यर्थः, ‘ठिइवडियं’ स्थितिपतितां=कुल-

एक समय कि जब गर्भ के नौ मास ठीकर पूर्ण हो चुके तब
पुत्र को जन्म दिया । ‘तए णं सा सुभदा सत्थवाही तं दारगं जायमेयं चेव
एगंते उक्कुरुडियाए उज्झावेइ’ पुत्र के जन्म होते ही सुभद्रा सार्थवाहीने
जातिनिन्दुक दोष की निवृत्ति के लिये उसे एकान्त में उक्कुरडी पर
जहाँ कूड़े-करकट का ढेर था; वहाँ रखवा दिया, ‘उज्झावित्ता दोच्चंपि
गिण्हावेइ’ रखवा कर द्वितीय क्षण में ही वहाँसे उसे उठा लिया ‘गिण्हा-
वित्ता अणुपुव्वेणं सारक्खेमाणी संगोवेमाणी संवड्ढेइ’ उठाकर फिर उसका
क्रमशः अच्छी तरह से लालन-पालन करना प्रारंभ कर दिया । यह
सदा इसे वस्त्रों से ढके रहती और भौहरे में इसे लेकर बैठी रहती ।
बच्चा भी क्रमशः बढने लगा । ‘तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिइ-

अेक समय ज्यारे गर्भानां नव मास णराणर पूरा थइ गया त्यारे तेहे पुत्रने जन्म
आथे । ‘तए णं सा सुभदा सत्थवाही तं दारगं जायमेयं चेव एगंते उक्कु-
रुडियाए उज्झावेइ’ पुत्रने जन्म थतांज सुभद्रा सार्थवाहीअे जातिनिन्दुक दोषनी
निवृत्ति गाटे अेकान्तमां उकरडी पर ज्यां क्यराना पुंज-ढगला हतां त्यां नणावी
दीधे । ‘उज्झावित्ता दोच्चंपि गिण्हावेइ’ नणाव्या षष्ठी णीलज् क्षेहे त्यांधी उठावी
देवराव्ये । गिण्हावित्ता आणुपुव्वेण सारक्खेमाणी संगोवेमाणी संवड्ढेइ’
देवरावीने तेहे ते पुत्रनू आरी रीते लालन पालन करवानु शइ क्युं, ते हभेशां
तेने वस्त्रधी ढांडी राखती अने लोयराभां तेने लहने जेडी रहैती । आणक पणु कभे-
कभे भोटो थया लाव्ये । ‘तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिइवडियं च

क्रमागतां चर्द्धापनिकादिकां पुत्रजन्महर्षक्रियां 'चंद्रसूरपासणियं च' चंद्रसूर्यदर्शन-
रूपं तृतीयदिवसोत्सवं च, 'जागरियं च' जागरिकां च=पष्ठरात्रिजागरणरूपमुत्सवं
च 'महया' महता 'इड्डिसकारसमुदणं' ऋद्धिसत्कारसमुदयेन=उदारभावेन मित्र-
स्वजनादिसत्कारपूर्वकं 'करेति' कुरुतः । 'तए णं तस्स दारगस्स' ततः खलु
तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' मातापितरौ 'एकारसमे दिवसे णिवत्ते' एकादशे
दिवसे निवृत्ते=व्यतीते सति, 'संपत्ते बारसाहे' संप्राप्ते द्वादशाहे=द्वादशे दिवसे
समागते सतीत्यर्थः, 'इयमेयारूवे' इदमेतद्रूपं=वक्ष्यमाणस्वरूपं 'गोणं' गौणं=
गुणसम्बन्धि, 'गुणणिप्फणं' गुणनिष्पन्नं=गुणमाश्रित्य संजातं 'णामधेज्जं' नाम-
धेयं, 'करेति' कुरुतः - 'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हे' अस्माभिः 'इमे दारए
जायमेत्तए चेव एगंते' अयं दारकः जातमात्र एव एकान्ते 'उक्कुरुडियाए'

वडियं च चंद्रसूरपासणियं च जागरियं च महया इड्डिसकारसमुदणं करेति ।
तत्पश्चात् उस बच्चे के मातापिता-सुभद्रा सार्थवाही और विजयमित्र
सार्थवाह ने कुलक्रमानुसार की जाने वाली बधाई बांटने-आदिरूप
पुत्रजन्मक्रिया, तीसरे दिन किये जाने वाला चंद्रसूर्यदर्शनरूप उत्सव,
और छठी रात का जागरणरूप उत्सव स्वजन-संबन्धियों का सत्कार
आदि करते हुए बड़े ठाठबाट से किया । 'तए णं तस्स दारगस्स
अम्मापियरो एकारसमे दिवसे णिवत्ते, संपत्ते बारसाहे' पश्चात् जब बच्चे
की उत्पत्ति के ११ दिन भलिभांति निकल गये और १२ वां दिवस
जब प्रारंभ हुआ तब मातापिताने 'इमेयारूवे' इस प्रकार का 'गोणं
गुणनिप्फणं' गुणके अनुसार इसका 'नामधिज्जं करेति' नाम रखा, कि
'जम्हा णं अम्हे इमं दारए जायमेत्तए चेव एगंते उक्कुरुडियाए उज्झिण्'
हमारा यह दारक उत्पन्न होते ही एकान्तस्थानरूप कूडाकरकट डालने

चंद्रसूरपासणियं च जागरियं च महया इड्डिसकारसमुदणं करेति त्थार पछी
ते णाणकना मातापिता सुभद्रा-सार्थवाही अने विजयमित्र सार्थवाहे डुलकभथी थती
आवती वधामणीइय पुत्रजन्मोत्सव, त्रीजे दिवसे थते चंद्रसूर्य दर्शनइय उत्सव,
अने छठी रातना जागरण करवा इय उत्सव, पोताना स्वजन संगंधीयेना सत्कार
साथे धणुअ ठठमाठथी कथा. 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो एक्का-
रसमे दिवसे णिवत्ते संपत्ते बारसाहे' पछी ज्यारे ते णाणकना जन्मना ११
अगीयार दिवस सारी रीते नीकणी गया अने जारमा दिवसने ज्यारे प्रारंभ थये
त्यारे मातापिताये 'इमेयारूवे' आभ 'गोणं गुणनिप्फणं' तेना शुणु प्रभाणे
'नामधिज्जं करेति' तेनु न.भ राण्युं के- 'जम्हा णं अम्हे इमे दारए जायमेत्तए
चेव एगंते उक्कुरुडियाए उज्झिण्' अमारो आ दारक-णालक उत्पन्न थता न

उत्कुरुटिकायां=कचवरपुञ्जे 'उज्झिण' उज्झितः=निक्षिप्तः, 'तम्हा णं' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु 'अम्हंदारण' अस्माकं दारकः 'उज्झिण णामेणं' उज्झितो नाम्ना, नाम्ना उज्झितो भवतु, इत्यन्वयः ॥ सू० १४ ॥

के स्थान पर छुडवाया दिया गया था, 'तम्हा णं' इस लिये 'होउ अम्हंदारण उज्झिण णामेणं' इस हमारे बालक का नाम 'उज्झित' ऐसा होओ।

भावार्थ—गोत्रास का जीव, नारकीय विविध यातनाओं को भोगते हुए जब अपनी नारकीय स्थिति को पूर्ण कर के वहां से निकला, तो इसी सुभद्रा सार्थवाही के गर्भ में पुत्ररूप से आया। यह तो जातिनिन्दुका थी, अर्थात् इसके बच्चे पैदा होते ही मरजाते थे; अतः इस पुत्र के जन्मते ही इसने इसे शीघ्र ही किसी उकुरडी पर डलवा दिया, ता कि जातिनिन्दुक दोष की निवृत्ति हो जाय। उकुरडी पर डलवाने के बाद ठीक दूसरे ही क्षण इसने वहां से इसे उठवा लिया। बालक का अब पालन-पोषण होने लगा। सुभद्रा इसे बाहर नहीं निकालती थी, और न कभी इसे उघाडा ही रखती थी। भोंहरे में कपड़े से ढका हुआ ही रखती थी। बालक क्रमशः बढने लगा। मातापिताने कुलक्रमागत पुत्रजन्म-संबन्धी सभी उत्सव बडे ही ठाठबाट से किये। जब बालक ११ दिन का हो गया और १२ वां दिन प्रारंभ हुआ तब माता पिताने

अेकान्त स्थानरूप उकरडाभां छोडवाभां आब्यो डतो 'तम्हा णं' तेथी 'होउ अम्हंदारण उज्झिण' अभाण णाणकनुं नाम "उज्झित" अेवुं थाय.

भावार्थ—गोत्रासने एव नारकीय विविध यातनाअेने लोगवीने न्यारे त्यांनी स्थिति पूरी करीने त्यांथी नीकअे त्यारे आज सुभद्रा सार्थवाडीना गर्भभां पुत्ररूपथी आब्यो, आतो जातिनिन्दुका डती, अेटले तेना पुत्रो उत्पन्न थतां न मरी जाता डता; माटे आ पुत्रने नन्मतान तेले ते णाणकने तुरतन डेअं अेक उकरडाभां नभावी आब्यो डे अेथी तेनां जातिनिन्दुक दोषनी निवृत्ति थडं जाय. उकरडाभां नभाव्या पछी भीअन क्षेले तेले ते णाणकने त्यांथी पाछे ठावी देवराब्यो, अने णाणकनुं पालन-पोषण थवा लाग्युं, सुभद्रा तेने णडार काढती नडि, अने उघाटे पणु राखती नडि. लोंयराभां कपडांथी ढांडीने राखती. आ प्रभावे समय नतां णाणक डमे-डमे वधवा लाग्यो. मातापिताअे कुलक्रमागत पुत्रनन्मसंभांधी वधामहोत्सव उत्सव ढांडाडथी कयां न्यारे णाणक अगियार ११ दिवसने थडं गयो, अने आरभा (१२) दिवसने प्रारंभ थयो त्यारे माता-पिताअे मणीने परस्पर सलाह करीने

॥ मूलम् ॥

तए णं से उज्झिए दारए पंचधाईपरिगहिए । तं जहा—खीरधाई १, मज्जणधाई २, मंडणधाई ३, कीलामणधाई ४, अंकधाई ५, जहा दढपइण्णे, जाव णिवायणिवाघायगिरि-कंदरमल्लीणेव चंपगपायवे सुहंसुहेणं संवड्ढेइ ॥ सू० १५ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से उज्झिए दारगे’ ततः खलु स उज्झितो दारकः ‘पंचधाईपरिगहिए’ पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चभिर्धात्रीभिः सुरक्षितोऽभवदित्यर्थः, ‘तं जहा’ तद् यथा—ता धात्र्यो यास्ताः प्रोच्यन्ते— ‘खीरधाई १, मज्जणधाई २, मंडणधाई ३, कीलामणधाई ४, अंकधाई ५’ क्षीरधात्री १, मज्जनधात्री २, मण्डनधात्री ३, क्रीडापनधात्री ४, अङ्कधात्री ५ । ‘जहा

परस्पर में सलाह कर इसका नाम ‘उज्झित’ रखा । यह नाम इसका इस लिये रखा गया कि—यह उत्पन्न होते ही कूडे कचरे के ढेर में छोड़ा गया था, अतः यह इसका नाम गुणनिष्पन्न गुणानुसार हुआ ॥ सू० १४ ॥

‘तए णं से उज्झिए’ इत्यादि ।

‘तए णं’ पश्चात् ‘से उज्झिए दारए’ यह उज्झित दारक ‘पंचधाईपरिगहिए’ पांच धायमाताओं की देख-रेख में सुरक्षित रहने लगा; ‘तं जहा’ पांच धायमाताओं के नाम इस प्रकार हैं— ‘खीरधाई’ १—क्षीरधात्री, ‘मज्जणधाई’ २—मज्जनधात्री, ‘मंडणधाई’ ३—मंडनधात्री, ‘कीलामणधाई’ ४—क्रीडापनधात्री, एवं ‘अंकधाई’ ५—अंकधात्री, ‘जहा दढपइण्णे’

तेन नाम ‘उज्झित’ राण्युं, आ नाम ओटवा भाटे राण्युं डतुं के ते उत्पन्न यतांनी साथे उकरडांमां भूखमां आओ डतो, तेथी आ नाम गुणु निष्पन्न गुणानुसार थयुं. (सू. १४)

‘तए णं से उज्झिए०’ इत्यादि

‘तए णं’ पछी ‘से उज्झिए दारए’ आ उज्झित आणक ‘पंचधाईपरिगहिए’ पांच धायमाताओं की देखरेख में सुरक्षित रहेवा लाग्यो ‘तं जहा’ पांच धायमाताओं का नाम आ प्रमाणे छे— ‘खीरधाई १’ क्षीरधात्री ‘मज्जणधाई २’ मज्जनधात्री ‘मंडणधाई ३’ मंडनधात्री ‘कीलामण धाई ४’ क्रीडापनधात्री आने ‘अंकधाई ५’ अंकधात्री ‘जहा दढपइण्णे’ ने प्रमाणे दृढप्रतिशब्द पांच

દદપણે' યથા દદપ્રતિજ્ઞઃ-યથા દદપ્રતિજ્ઞસ્ય ધાત્રીપશ્ચકૈર્વહીભિર્દાસીમિથ
 ક્ષીરપાન-મજ્જન-મંડન-ક્રીડાપનાદિભિઃ સુરક્ષણં પરિવર્ધનં ચ સંજાતં તદ્વદસ્ય-
 ઉજ્જિતસ્ય દારકસ્ય સુરક્ષણં પરિવર્ધનંવાભૂદિતિ ભાવઃ । 'જાવ' યાવત્, અત્ર
 યાવત્છબ્દેન-અન્યામિથ વહ્નીભિઃ કુબ્જામિથિઆતિકામિઃ....વિદેશપરિમણિતામિઃ
 સ્વદેશનેપચ્ચગૃહીતવેષામિર્વિનીતામિરિજ્જિતચિન્તિતપ્રાર્થિતવિજ્ઞાયિકામિર્નિપુણકુશ-
 ત્યામિથેટિકાચક્રવાલવરતરુણીવૃન્દપરિવારસંપરિષ્ટતઃ, इत्यादि, 'रम्येषु मणिकुट्टि-
 मतलेषु परिगृह्यमाणः' इतिपर्यन्त पाठो बोध्यः । 'णिव्वायणिव्वाघायगिरिकंदर-
 मल्लीणेव' निर्वात निर्व्याघातगिरिकन्दरालीन इव 'चंपगपायवे' चम्पकपादपः=
 चम्पकवृक्षः, यथा वायुकृतोपद्रवरहितो वन्यजन्तुकृतव्याघातरहितश्च पर्वतकन्दरा-
 वस्थितश्चम्पकवृक्षः परिवर्धते, तथाऽयमुज्जितो दारकः 'सुहंसुहेणं' सुखसुखेन
 'वड्डेइ' वर्धते ॥ सू० १५ ॥

જિસ પ્રકાર દદપ્રતિજ્ઞા કા પંચધાત્રિયોં એવં અનેક દાસિયોંને ક્ષીર-
 પાન, મજ્જન, મંડન એવં ક્રીડાપન આદિ દ્વારા સુરક્ષણ એવં પરિવર્ધન
 ક્રિયા ડસી પ્રકાર ઇન પૂર્વોક્ત ધાયમાતાઓંને 'જાવ' યાવત્ ઓર મી-
 કઈ એક કુબ્જા આદિ દાસિયોં કે સમૂહને મી સુન્દર મહલ મેં
 રાખકર ઇસ ઉજ્જિત દારક કા રક્ષણ એવં પરિવર્ધન ક્રિયા, 'ણિવ્વાય-
 ણિવ્વાઘાયગિરિકંદરમલ્લીણે વ ચંપગપાયવે સુહંસુહેણં સંવડ્ડેઈ' જિસ પ્રકાર
 પર્વત કી ગુફા મેં અવસ્થિત ચંપક કા વૃક્ષ વાયુકૃત ઉપદ્રવ સે એવં
 જંગલી જાનવરોં કે વ્યાઘાતોં સે રહિત હોકર આનંદ સે વઢતા
 રહતા હૈ ડસી પ્રકાર ઇન પાંચ ધાયમાતા આદિ કી દેશ-રેશ મેં
 રહ્યા હુઆ યહ ઉજ્જિત દારક મી આનંદપૂર્વક વઢને લગા ॥

ભાવાર્થ—ઉજ્જિત દારકને સાર્થવાહ કે યહાં જન્મ લિયા ઇસ
 લિયે ઇસકી રક્ષા એવં પાલન કે લિયે ભિન્નર કામોં કો કરને વાલી ૫

ધાત્રીઓએ અને અનેક દાસીઓએ ક્ષીરપાન (દૂધપાવું) મજ્જન-રનાન, મંડન-શણગાર
 અને ક્રીડાપન-રમાડવું આદિ વડે રક્ષણ અને પરિવર્ધન કર્યું તે પ્રમાણે આગળ
 કહેલી ધાયમાતાઓએ 'જાવ' યાવત્ ત્યાં સુધી કે ખીશ પણ અનેક કુબ્જ-
 કુબ્જી આદિ દાસીઓના સમૂહને પણ સુંદર મહેલમાં રાખીને આ ઉજ્જિત દારકનું રક્ષણ
 અને પરવર્ધન કર્યું, 'ણિવ્વાયણિવ્વાઘાયગિરિકંદરમલ્લીણેવ ચંપગપાયવે સુહંસુહેણં
 વડ્ડેઈ' જે પ્રમાણે પર્વતની શુક્રમાં રહેલ ચંપનું ઝાડ, વાયુના ઉપદ્રવથી અને જંગલી
 જાનવરોના પ્રહારથી રહિત બની આનંદથી વધે છે. તે પ્રમાણે તે પાંચ ધાયમાતા
 આદિની દેશ-રેશમાં રહીને આ ઉજ્જિત બાળક પણ આનંદપૂર્વક વધવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ—ઉજ્જિત બાળકે સાર્થવાહના ઘેર જન્મ લીધો તેથી તેની રક્ષા અને

॥ मूलम् ॥

तए णं से विजयमित्ते सत्थवाहे अण्णया कयाइं गणिसं च धरिसं च मेज्जं च पारिच्छेज्जं च चउव्विहं भंडगं गहाय लवणसमुदं पोयवहणेणं उवगए । तए णं से विजयमित्ते तत्थ लवणसमुदे पोयविवत्तीए णिव्वुड्डुभंडसारे अत्ताणे असरणे कालधम्मणा संजुत्ते ।

तए णं तं विजयमित्तं सत्थवाहं जे जहा बहवे ईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाहा लवणसमुदे पोयविवत्तीए निव्वुड्डुभंडसारं कालधम्मणा संजुत्तं सुणेति, ते तहा हत्थणिक्खेवं च बाहिरभंडसारं च गहाय एगंतं अवक्कमंति । सू० १६ ।

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से विजयमित्ते सत्थवाहे’ ततः खलु स विजयमित्रः सार्थवाहः ‘अण्णया कयाइं’ अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्य-

धायें नियुक्त हुई । इनमें किसीने इसे दूध पिलाया, किसीने इसे स्नान कराया, किसीने इसे खिलाया, किसीने इसे मंडित किया और किसीने इसे गोद में लेकर लालन-पालन किया । इस प्रकार दृढप्रतिज्ञ की तरह इस उज्झित दारक का लालन-पालन बड़े ही आनंद और ठाट-बाट के साथ होने लगा । पर्वत की गुफा में रहने वाला चंपकवृक्ष जैसे निरुपद्रव रीति से बढ़ता है उसी प्रकार उज्झित दारक भी निर्विघ्नरीति से बढ़ने लगा ॥ सू० १५ ॥

पालन माटे जुहां-जुहां कामे। करनारी पांय धायोने राणवामां आवी, तेमां ओक आणकने दूध पाती, भीण स्नान करावती, त्रीण लोअन करावती, चैथी मंडित करती, अने पांयभी पोताना ओणामां ओसाडीने लालन-पालन करती. आ प्रमाणे दृढप्रतिज्ञनी प्रमाणे उज्झित आलकनुं लालन-पालन लारे आनंदथी अने ठाठ-माठथी थवा लाग्युं. पर्वतनी गुफामां रहेहुं यंपातु आउ जेवी रीते उपद्रव रहित रहीने वधे छे, ते प्रमाणे उज्झित आणक पाणु निर्विघ्न पणे वधवा लाग्यो. (सू० १५)

સ્મિન્ સમયે 'ગણિમં ચ' ગણિમં ચ-ગણનયા=સંખ્યયા વિક્રયણીયં વસ્તુ-નારિકેલાદિકં ચ, 'ધરિમં ચ' તુલાયામુત્તોલ્ય વિક્રયણીયં વસ્તુ ધાન્યાદિકં ચ, 'મેઝ્જં ચ' મેયં ચ=માનયોગ્યં ચ-માપનયોગ્યં-વસ્ત્રાદિકમ્, 'પારિચ્છેજ્જં ચ' પરિચ્છેજ્જં ચ=યસ્ય વિક્રયઃ પરિચ્છેદેન=પરીક્ષણેન ભવતિ તદ્વસ્તુ-રત્નાદિક-મિત્યર્થઃ; 'ચઽન્વિહં મંડગં' ચતુર્વિધં માળ્ડકં=પણ્યં વિક્રયણીયં વસ્તુ 'ગહાય' ગૃહીત્વા 'લવણસમુદ્રં' લવણસમુદ્રં 'પોયવહ્ણેણં' પોતવહ્ણેન=નૌરુપેણ યાનેન, 'ઉવગણ' ઉપગતઃ=પ્રવિષ્ટઃ । 'તણ્ણં સે વિજયમિત્તે' તતઃ સ્વલ્લ સ વિજયમિત્રઃ સાર્થવાહઃ, 'તત્થ' તત્ર=લવણસમુદ્રે 'પોયવિવત્તીણ' પોતવિપત્ત્યા-પોતસ્ય=જલયાનસ્ય વિપત્તિઃ=બુડનં પોતવિપત્તિસ્તયા-સમુદ્રસ્ય પ્રવલતરતરજ્ઞતઃ સંઘટ્ટં પ્રાપ્ય પોતસ્ય

‘તણ્ણં સે’ ઇત્યાદિ ।

‘તણ્ણં’ ઇસકે અનન્તર ‘સે વિજયમિત્તે સત્થવાહે’ વહ વિજયમિત્ર સાર્થવાહ ‘અણયા કયાઈ’ કિસી એક સમય ‘ગણિમં ચ ધરિમં ચ મેઝ્જં ચ પરિચ્છેજ્જં ચ ચઽન્વિહં મંડગં ગહાય’ ગણિમ-ગિનકર જો વેચે જાતે હૈં એસે નારિયલ આદિ, ધરિમ-તુલા સે તોલકર જો વેચે જાતે હૈં એસે ચાવલ ધાન્ય આદિ, મેય-માપકર જો વેચા જાતા હૈં એસા કપડા આદિ ઓર પરિચ્છેજ-જિનકી પરિક્ષા સે વિક્રી હોતી હૈં એસે રત્ન આદિ, ઇન ચારોં પ્રકાર કી વિક્રયણીય વસ્તુઓં કો ભરકર ‘લવણ-સમુદ્રં પોયવહ્ણેણં ઉવગણ’ જહાજદ્વારા લવણસમુદ્ર મેં પ્રવિષ્ટ હુઆ । ‘તણ્ણં સે વિજયમિત્તે તત્થ લવણસમુદ્રે પોયવિવત્તીણ નિવ્વુડ્ઢમંડસારે અત્તાણે અસરણે કાલધમ્મુણા સંજુત્તે’ જવ ઇસકા જહાજ આગે વઢ રહા થા તવ સમુદ્ર કી ઉછલતી હુઈ તરજોં સે ટકરા કર વહ ઉલટ પડા ઓર ઢૂવ

‘તણ્ણં સે’ ઇત્યાદિ

‘તણ્ણં’ તે પછી ‘સે વિજયમિત્તે સત્થવાહે’ તે વિજયમિત્ર સાર્થવાહ ‘અણયા કયાઈ’ કોઇ એક સમયે ‘ગણિમં ચ ધરિમં ચ મેઝ્જં ચ પરિચ્છેજ્જં ચ ચઽન્વિહં મંડગં ગહાય’ ગણિમ-ગણીને જે વેચવામાં આવે છે તે નારિયેલ આદિ, ધરિમ-તોળીને જે વેચવામાં આવે છે એવા આવલ ચોખા ધાન્ય આદિ, મેય-માપ કરીને વેચાય છે એવા કપડાં આદિ, અને પરિચ્છેજ જેની પરીક્ષા કરીને વેચાય છે એવા રત્ન આદિ એવી ચાર પ્રકારની વેચણ કરવા યોગ્ય વસ્તુઓ ભરીને ‘લવણસમુદ્રં પોયવહ્ણેણં ઉવગણ’ વહાણ દ્વારા લવણ સમુદ્રમાં પ્રવેશ કર્ગે. ‘તણ્ણં સે વિજયમિત્તે તત્થ લવણસમુદ્રે પોયવિવત્તીણ નિવ્વુડ્ઢમંડસારે અત્તાણે અસરણે કાલધમ્મુણા સંજુત્તે’ ત્યારે તેનું વહાણ આગળ વધી રહ્યું હતું ત્યારે સમુદ્રના ભારે ઊન્નત તરંગોથી અથડાઇને ઉધું પડી ગયું અને ડુબી ગયું અને વહાણમાં

बुडनेनेत्यर्थः, 'निव्वुडुभंडसारं' निमग्नभाण्डसारः=निमग्नानि जलान्तर्गतानि भाण्डानि=पण्यानि तान्येव साराणि=धनानि यस्य स तथा, 'अत्ताणे' अत्राणः 'असरणे' अशरणः 'कालधम्मणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः=मरणं प्राप्तवानित्यर्थः ।

'तए णं' ततः खलु तं 'विजयमित्तं सत्थवाहं' विजयमित्रसार्थवाहं 'जे जहा बहवे' ये यथा बहवः, 'ईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाहा' ईश्वर-तलवर-माडम्बिक-कौटुम्बिके-भ्य-श्रेष्ठि-सेनापति-सार्थवाहाः 'लवणसमुद्वे' लवणसमुद्रे 'पोयविवत्तीए' पोतविपत्त्या=पोतस्य विपत्तिः=नाशः पोतविपत्तिस्तया 'निव्वुडुभंडसारं' निमग्नभाण्डसारं-निमग्नानि=समुद्रान्तर्गतानि भाण्डानि=विक्रयणीयानि साराणि=धनानि यस्य स निमग्नभाण्डसारस्तम्, 'कालधम्मणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः=मृतं 'सुणेंति' शृण्वन्ति, 'ते' ते=ईश्वरादयः 'तहा' तथा=साक्षिरहितं 'हत्थणिकखेवं' हस्तनिक्षेपं हस्ते निक्षेपो यस्य तत् तथा तत्, हस्तनिक्षिप्तं धनमित्यर्थः, 'बाहिरभंडसारं च' बाह्यभाण्ड-

गया । इस प्रकार समस्त वस्तुसार के जलमें भग्न हो जाने पर यह भी अरक्षित एवं अशरण दशामें वहीं पर डूब कर मर गया । 'तए णं तं विजयमित्तं सत्थवाहं जे जहा बहवे ईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाहा लवणसमुद्वे पोयविवत्तीए निव्वुडुभंडसारं कालधम्मणा संजुत्ते सुणेंति' कुछ समय बाद जब समस्त भांडसार के साथ लवण-समुद्र में विजयमित्र की नौका के डूब जाने का और साथ में स्वयं उसके भी डूब कर मर जानेका समाचार ईश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, श्रेष्ठी, सेनापति और सार्थवाहोंने सुना 'ते तहा हत्थणिकखेवं च बाहिरभंडसारं च गहाय एगंतं अवक्कमंति' तो वे ईश्वर तलवर आदि कि जिनके पास सार्थवाह का हस्तनिक्षेप-साक्षिरहित-दूसरों की

भरेदी तमाम वस्तुओ पाणीमां डुणी जतां ते पणु अत्राणु अने अशरणु दशामां आवी जतां त्यां डुणीने भरणु पाभ्यो. 'तए णं तं विजयमित्तं सत्थवाहं जे जहा बहवे ईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिय-इब्भ-सेट्ठि-सेणावइ-सत्थवाहा लवणसमुद्वं पोयविवत्तीए निव्वुडुभंडसारं कालधम्मणा संजुत्ते सुणेंति' डेट्ठोक्क समय गया पछी लवण समुद्रमां सडण बांडसार (भूण धन) सडित विजयमित्रना वडाणुना डुमवाना सभायार अने तेनी सथे ते विजयमित्रना भरणुना सभायार पणु ज्यारे ईश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, श्रेष्ठ, सेनापति अने सार्थवाडोओ सांभज्या 'ते तहा हत्थणिकखेवं च बाहिरभंडसारं च गहाय एगंतं अवक्कमंति' त्यारे तरतज ते ईश्वर, तलवर आदि सौ डे जेमनी पासे सार्थवाडना हस्तनिक्षेप-

सारं, बाह्यं=वह्निष्कृतं—जनैर्विदितं ससाक्षिकं प्रदत्तं पण्यधनं चेत्यर्थः, 'गहाय' गृहीत्वा 'एगंतं' एकान्तम्=अलभितस्थानम् 'अवक्रमन्ति' अपक्रामन्ति=वाणिज-ग्रामतः पलाय्य प्रयान्तीत्यर्थः ॥ सू० १६ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं सा सुभदा सत्थवाही विजयमित्तं सत्थवाहं लवणसमुद्दे पोयविवत्तीए णिव्वुडुभंडसारं कालधम्मणा संजुत्तं सुणेइ, सुणित्ता सहया पइसोएणं अप्फुण्णा समाणी परसु-नियत्ता विव चंपगलया धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं संणि-वडिया । तए णं सा सुभदा मुहुत्ततरेणं आसत्था समाणी

साक्षी के बिना दिया हुआ धन था, और जिन के पास बाह्यभाण्ड-सार-साक्षिसहित-अन्य लोगों की जान में दिया हुआ धन था, उन सभी धन को लेकर वे वहांसे बाहर दूसरी जगह किसी अन्य स्थान में चले गये ।

भावार्थ—एक समय की बात है कि विजयमित्र सार्थवाह दूसरे अन्य देश में व्यापार करने के लिये बेचने योग्य ससन्त वस्तुओं को जहाज में भरकर लवणसमुद्र में होकर जा रहा था कि—इतने में समुद्र की उछलनी हुई, तरंगों ने उसके जहाज को उलट दिया । उलटते ही जहाज सब सामानसहित डूब गया । विजयमित्र भी बेचने का कोई उपाय न होने से वहीं पर डूब कर मर गया । जब यह समाचार नगर में लोगों को ज्ञात हुआ तो, जिन पर इसका थापण आदि था वे सब के सब बड़े से बड़े महाजन वाणिजग्राम को छोड़कर ऐसी जगह जा पहुँचे, जहाँ उनका पता लगना भी मुश्किल हो ॥ सू० १६ ॥

साक्षी बिना आपेहुं धन-हुतुं, अने जेमनी पासे तेनो पाह्य लांसार-भीज्जना साक्षीमां आपेहुं धन हुतुं, ते लहने त्यांथी गहार भीज्ज स्थणे आह्या गय-

भावार्थ—येक समयनी बात छे के-विजयमित्र सार्थवाह भीज्ज देशमां बेपार करवा भाटे बेयणु करवा योग्य तमाम वस्तुयेनुं वहाणु लरीने लवणसमुद्रमां थधने जतो हुतो, जेवामां समुद्रना लारे तरंगोये वहाएने उंथुं नाभी दीथुं, उंथुं पडतांज तमाम सामानसहित वहाणु डूभी गथुं, विजयमित्रने पणु गयवानो कोअ उपाय नहि न्हेवाथी त्यां ते पणु डूभीने मरी गयो- त्यादे आ समाचार नगरना छोडैना जणुवामां आव्या त्यादे, जेनी पासे तेनी थापणु हुती ते तमाम मोटा महाजन पणु वाणिज्यामने छोडी, तेनी जग्याये जठ पडोन्त्या, के ज्यां तेनो पत्तो लागवो पणु मुश्केल थध पडे- (सू० १६)

बहूहि मित्त-जाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी
विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ । तए
णं सा सुभद्दा अण्णया कयाइं लवणसमुदोतरणं च लच्छि-
विणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचिंतेमाणी २
कालधम्मणा संजुत्ता । तए णं णयरगुत्तिया सुभदं सत्थवाहिं
कालगयं जाणित्ता उज्झिययं दारगं साओ गिहाओ णिच्छु-
भंति. णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति ॥ सू० १७ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं सा सुभद्दा सत्थवाही विजयमित्तं सत्थ-
वाहं लवणसमुदे’ ततः खलु सा सुभद्दा सार्थवाही विजयमित्रं सार्थवाहं लवण-
समुदे ‘पोयविवत्तीए’ पोतविपत्त्या=पोतविनाशेन ‘निव्वुड्डुभंडसारं’ निमग्नभाण्ड-
सारम्=समुद्रान्तःपतितसमस्तपण्यधनकमित्यर्थः, ‘कालधम्मणा संजुत्तं’ कालधर्मेण
संयुक्तं=मृतं सुणेइ’ शृणोति, ‘सुणित्ता महया पइसोणेणं’ श्रुत्वा महता पति-
शोकेन ‘अप्फुण्णा समाणी’ आस्पृष्टा=आहता-व्याकुला सती ‘परमुनियत्ताविव

‘तए णं सा’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इस घटना के घट जाने के बाद ‘सा सुभद्दा सत्थ-
वाही’ उस सुभद्दा सार्थवाहीने जब ‘विजयमित्तं सत्थवाहं’ अपने पति
विजयमित्र सार्थवाह के ‘लवणसमुदे पोयविवत्तीए निव्वुड्डुभंडसारं’ लवण
समुद्र में जहाज उलट गया है, और समस्त पण्ययोग्य वस्तुएँ भी
डूब गई हैं, ‘कालधम्मणा संजुत्तं’ और स्वयं वे कालधर्म से युक्त हो
चुके हैं, इस वृत्तान्त को सुना तो ‘सुणित्ता’ सुनते ही वह ‘महया
पइसोएणं’ पति के असह्य मरणशोक से ‘अप्फुण्णा समाणी’ व्याकुल

‘तए णं से०’ इत्यादि.

‘तए णं’ आ घटना जनी गया पछी ‘सा सुभद्दा सत्थवाही’ ते सुभद्दा
सार्थवाहीणे न्यारे ‘विजयमित्तं सत्थवाहं’ पोताना पात विजयमित्र सार्थवाहुनुं
‘लवणसमुदे पोयविवत्तीए निव्वुड्डुभंडसारं’ लवण-समुद्रमां पडाणु उंथुं वणी
गथुं छे अने वेपारमां वेयाणु करवा योग्य तमाभ वस्तुओ पणु डूणी गछ छे, ‘काल-
धम्मणा संजुत्तं’ अने पोते विजयमित्र पणु कालधर्म पाभी गया छे, आ वृत्तान्तने
सांलज्या त्यारे ‘सुणित्ता’ ते सांलजतांज ते ‘महया पइसोएणं’ पति-मरणना

चंपगलया' परशुनिकृत्तेव चम्पकलता-परशुना=कुठारेण निकृत्ता=छिन्ना चम्प-
कलतेव, 'धसति' 'धस' इतिशब्दपूर्वकं 'धरणीतलंसि' धरणीतले=भूमौ,
'सव्वंगेहिं' सर्वाङ्गैः=सकलावयवैः-छिन्नकदलीस्तम्भवत् 'संणिवडिया' संनिपतिता ।

'तए णं सा सुभदा मुहुत्तंतरेण' ततः खलु सा सुभद्रा मुहूर्तान्तरेण
'आसत्था' आस्रस्था=ईषत्स्वस्था=प्राप्तचेतनेत्यर्थः, 'समाणी सती, 'बहूहि'
बहुभिः मित्त-जाव-परिवुडा' मित्र यावत्-परिवृता, अत्र यावच्छब्देन मित्रज्ञाति-
स्वजनसम्बन्धिपरिवृतेत्यर्थो बोध्यः । 'रोयमाणी, कंदमाणी, विलवमाणी'
रुदती=अश्रूणि मुञ्चन्ती, क्रन्दन्ती=उच्चस्वरेण क्रन्दनं कुर्वती, विलपन्ती=आर्त-
स्वरेण करुणवचनं ब्रुवती, 'विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' विजयमित्रस्य सार्थवाह-
स्य 'लोइयाइं' लौकिकानि, 'मयकिच्चाइं' मृतकृत्यानि 'करेइ' करोति । 'तए
णं सा सुभदा अण्णया कयाइं' ततः खलु सा सुभद्रा अन्यदा कदाचित्

होती हुई 'परसुनियत्ता विव चंपगलया' तीक्ष्ण फरशा से निकृत्त-कटी
हुई चंपकलता के समान 'धसति धरणीतलंसि' 'धस'-इस शब्दपूर्वक
धडाम से भूमि पर 'सव्वंगेहिं संणिवडिया' सर्वांगों से पछाड
ग्राकर गिर पड़ी ।

'तए णं' गिरने के पीछे 'सा सुभदा' वह सुभद्रा 'मुहुत्तंतरेण
आसत्था समाणी' जब थोड़ी देर के बाद सचेत हुई तो 'बहूहि मित्त-
जाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स'
अनेक मित्रादि स्वजन परिजनों से परिवृत होती हुई, आंसू बहाती
हुई, आक्रंदन करती हुई-उच्चस्वर से रुदन करती हुई, और आर्तस्वर
से करुणवचन बोलती हुई उसने अपने पति विजयमित्र सार्थवाह के
'लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' मृत्यु के अवसर के समस्त लौकिक कृत्य

असह्य शोकथी 'अप्फुण्णा समाणी' व्याकुल थी गध, अने 'परसुनियत्ता विव
चंपगलया' तीक्ष्ण इरशी-कुडाडीथी कापेत्री अंचानी बेल समान 'धसति धरणी-
तलंसि' 'धस' आ शब्दपूर्वक धडाम करीने भूमि पर 'सव्वंगेहिं संणिवडिया'
सर्वांगोथी पछाड आधने पड़ी गध.

'तए णं' त्थर पछा 'सा सुभदा' ते सुभद्रा 'मुहुत्तंतरेण आसत्था
समाणी' व्यादे थोड़ी वार पछा सचेत थध त्थारे 'बहूहि मित्त-जाव-परिवुडा
रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स' अनेक मित्रादि
स्वजनेथी वीट्राधने रुदन करती-आंसू टपकावती, आक्रन्दन करती-उच्चा स्वरथी रुदन
करती, अुम वधारे विलाप करती-आर्तस्वरथी कइणु वयन बोलती तेणु पोताना पति
विजयमित्र सार्थवाहनी 'लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' मृत्यु समयनी तमाम लौकिक

‘लवणसमुद्रोत्तरणं च’ लवणसमुद्रावतरणं च-लवणसमुद्रे प्रवेशं च, ‘लच्छिवि-
णासं च’ लक्ष्मीविनाशं च=संपद्विनाशं च, ‘पोतविणासं च’ जलयानविनाशं
च, ‘पइमरणं च’ पतिमरणं च अणुचितेमाणी २ अनुचिन्तयन्ती २ ‘कालधम्मणा
संजुत्ता’ ‘कालधर्मेण संयुक्ता-पतिशोकेन मृतेत्यर्थः ।

‘तए णं’ ततः खलु ‘णयरगुत्तिया’ नगरगोप्तकाः=नगररक्षकाः ‘सुभदं
सत्थवाहिं कालगयं जाणित्ता’ सुभद्रां सार्थवाहीं कालगतां ज्ञात्वा ‘उज्झिययं
दारगं साओ गिहाओ’ उज्झितकं दारकं स्वकाद् गृहाद् ‘णिच्छुभंति’ निक्षि-
पन्ति=बहिर्निःसारयन्ति, तस्य दुराचारित्वादिति भावः; ‘णिच्छुभित्ता तं गिहं
अण्णस्स’ निक्षिप्य, तद् गृहमन्यस्मै ‘दलयंति’ ददति ॥ सू० १७ ॥

किये । ‘तए णं सा सुभदा अण्णया कयाइं लवणसमुद्रोत्तरणं च लच्छि-
विणासं च पोतविणासं च पइमरणं च अणुचितेमाणी २ कालधम्मणा संजुत्ता’
किसी एक समय वह सुभद्रासार्थवाही भी’ पतिका लवणसमुद्र में
जाना, वहाँ उनके जहाजका डूबना, लक्ष्मी का विनाश होना और
पति का भी मरण होना, इन्हीं सब बातों का बारंबार सोच विचार
एवं शोक करते-मर गई । ‘तए णं णयरगुत्तिया सुभदं सत्थवाहिं
कालगयं जाणित्ता उज्झिययं दारगं साओ गिहाओ णिच्छुभंति’ नगररक्षकों
ने सुभद्रा को भी जब मरी हुई जाना तब उसके पुत्र उज्झित
दारक को दुराचारी होने से उसके अपने घर से निकाल दिया और
‘णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति’ निकाल कर उसके घर को
किसी दूसरे के लिये सौंप दिया ।

डियाओ करी. ‘तए णं सा सुभदा अण्णया कयाइं लवणसमुद्रोत्तरणं च लच्छि-
विणासं च पोतविणासं च पतिमरणं च अणुचितेमाणी २ कालधम्मणा संजुत्ता’
कैध ओक समयने विषे ते सुभद्रा सार्थवाही पणु. पतिनुं लवण समुद्रमां जवुं, त्यां
तेना पडाणुनुं डूणवुं, लक्ष्मीने न श थवे. अने पतिनुं पणु भरणु पाभवुं, आवी
तमाम बातोने बारंवार संलारी संलारीने शेक करती-करती भरणु पाभी. ‘तए णं
णयरगुत्तिया सुभदं सत्थवाहिं कालगयं जाणित्ता उज्झिययं दारगं साओ गिहाओ
णिच्छुभंति’ नगरना रक्षणु करनारोने जयादे ‘सुभद्रा पणु भरणु पाभी छे’ जेवुं
जणुवामां आवुं त्यादे तेना पुत्र उज्झित णाणकने दुराचारी थवाथी तेना पोताना
घरमांथी डादी भूड्यो, अने ‘णिच्छुभित्ता तं गिहं अण्णस्स दलयंति’ अने जडार
डादीने तेनुं घर भीजने सोंपी दीधुं.

॥ मूलम् ॥

तए णं से उज्झियदारए सयाओ गिहाओ निच्छूढे
समाणे वाणियग्गामे णयरे सिंघाडग-जाव-पहेसु जूयरवलएसु
वेसियाघरएसु पागागारेसु य सुहंसुहेणं विहरइ । तए णं से
उज्झियए दारए अणोहद्वए अणिवारए सच्छंदमई, सइरप्प-
यारे मज्जप्पसंगी चोरजूयवेसदारप्पसंगी जाए यावि होत्था ।
तए णं से उज्झिए दारए अणया कयाइं कामज्झयाए

भावार्थ- सुभद्रा सार्धवाहीने ज्यों ही अपने पति का लवण-
समुद्रमें जहाज के पलट जाने से मरण सुना तो वह विचारी
सुनते ही मूर्च्छा खा कर धडाम से एकदम जमीन पर गिर पड़ी ।
कुछ समय बाद सचेत होने पर फिर उसने रो-रो कर एवं चिल्ला-
चिल्लाकर अपने मित्रादि परिजनों के साथ मृत्यु के अवसर पर
किये जाने वाले समस्त ही लौकिक कृत्य किये । अब यह रात-
दिन पति के शोक से व्याकुल एवं लक्ष्मी के विनाश से चिन्तित
रहने लगी । चिन्ता करते-ही यह विचारी स्वयं भी एक दिन मर
गई । अब उज्झित दारक का अपना संसार में कोई नहीं रहा ।
यह निःसहाय बन गया । राज्यकर्मचारियों ने इसे दुराचारी समझ-
कर घर से बाहर निकाल दिया और इसका घर दूसरों को
सौंप दिया ॥ सू० १७ ॥

भावार्थ- सुभद्रा सार्धवाहीने त्यागे पोताना पतिनुं वडाए लवणसमुद्रमां
उंछुं वणवाथी पतिनुं भरए धयानुं सांभल्लुं तो ते भीचारी सांभल्लतां भूछां भाडने धडाम
कराने ओकदम जमीन पर टगी पड़ी. थोडा समय पछी सचेत थतां पछी करीथी ते
करए नवरधी रुवा अने विहाय करवा लागी, अने पोताना तंभंधीननो सडित
भरएना समये करवा योग्य-तमाम छोडि कियामे करी. कुवे ते सार्धवाही रात्रि-दिवस
पतिथे करी व्याकुल तथा लक्ष्मीना नाशथी चिन्तातुर रहेवा लागी, चिन्ता करती-
करती ते पछु दुःखमां ने दुःखमां ओक दिवस मृत्यु पायी. कुवे उज्झित दारकने
संसारमां नवरन-पोताना तरीके केअ न रह्युं, अने निःसहाय भनी गये, राज्यक
कर्मचारीमे तेने दुराचारी समझ तेना घरमांधी तेने पकार कादी भूक्ये, अने तेनुं
घर भीजने सौंपी दीधुं. (सू० १७)

गणियाए सच्चि संपलगे जाए यावि होत्था, कामज्झयाए गणियाए
सच्चि उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥सू०१८॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से उज्झियदारए सयाओ गिहाओ’
ततः खलु स उज्झितदारकः स्वकाद् गृहाद् ‘निच्छूढे’ निक्षिप्तः=वहिष्कृतः-
निःसारितः ‘समाणे’ सन् ‘वाणियग्गामे णयरे’ वाणिजग्रामे नगरे ‘सिंघाडग-
जाव-पहेसु’ शृङ्गाटक-यावत्-पथेषु, अत्र यावच्छब्दादेवं योज्यम्-शृङ्गाटक-त्रिक-
चतुष्क-चत्वर-महापथ-पथेषु इति । ‘जूयखलएसु’ द्यूतखलकेषु=द्यूतक्रीडास्था-
नेषु, ‘वेसियाघरएसु’ वेश्यागृहकेषु ‘पाणागारेसु य’ पानागारेषु च-मद्यगृहेषु
च ‘सुहंसुहेणं’ सुखसुखेन=अतिसुखेन ‘विहरइ’ विहरति-विचरति । ‘तए णं
से उज्झियए दारगे’ ततः खलु स उज्झितको दारकः ‘अणोहट्टए’ अनपघट्टकः-
अविद्यमानोऽपघट्टको=यदृच्छया प्रवर्तमानस्य हस्तग्रहादिना निवर्तको यस्य स

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके अनन्तर ‘से उज्झियदारए’ वह उज्झित दारक
‘सयाओ गिहाओ’ अपने घर से ‘णिच्छूढे समाणे’ निकाला गया
होकर ‘वाणियग्गामे णयरे सिंघाडग-जाव-पहेसु’ उसी वाणिजग्राम
नगर में शृङ्गाटक (त्रिकोण) आदि मार्गों से लगाकर छोटीर और
बड़ीर गलियों तक में ‘जूयखलएसु वेसियाघरएसु’ तथा जुआ खेलने
के अड्डों में, वेश्याओं के पाडों में, एवं ‘पाणागारेसु’ दारु के पीठों
में-मदिरा पीने के स्थानों में ‘सुहंसुहेणं’ बिना किसी संकोच के
‘विहरइ’ फिरने लगा । ‘तए णं’ इस से ‘से उज्झियए दारए’ वह
उज्झित दारक ‘अणोहट्टए’ अनपघट्टक-निरङ्कुश बन गया, इच्छानुसार
प्रवृत्ति करने से कोई रोकने वाला नहीं होने से यह यथेच्छ प्रवृत्ति

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से उज्झियदारए’ ते उज्झित दारक ‘सयाओ
गिहाओ’ पोताना घरमाथी णिच्छूढे समाणे’ डाढी भूकायेडो। ‘वाणियग्गामे
णयरे सिंघाडग-जाव-पहेसु’ ते वाणिजग्राम नगरमां शृङ्गाटक (त्रिकोण) आदि
मार्गों पर थपने नगरनी तमाम नानी-भोटी गल्लीओमां ‘जूयखलएसु वेसियाघरएसु’
तथा जुगार जेवनारना अड्डांमां, वेश्याओना वाडांमां, अने ‘पाणागारेसु’ दाइना
पीडांओमां-मदिरा पीवाना स्थानांमां ‘सुहंसुहेणं’ कोछ प्रकारना स कोछ बिना ‘विहरइ’
इरवा लाग्यो। ‘तए णं’ ते कारणथी ‘से उज्झियए’ ते उज्झित दारक ‘अणोहट्टए’
निरङ्कुश भनी गयो, अने इच्छानुसार प्रवृत्ति करता तेने कोछ रोकवावाणुं नहि होवाथी

તથા, નિરઙ્ગુશ્ચાંસ્યેત્યર્થઃ; 'અણિવારણ' અનિવારકઃ-નાસ્તિ નિવારકો 'મૈવં કાર્ષી'-
રિત્યેવં નિષેધકો यस્ય સુ તથા, પ્રતિષેધકરહિત ઇત્યર્થઃ; 'સચ્છંદમર્મ' સ્વચ્છ-
ન્દમતિઃ 'સરૂપ્પયારે' સ્વૈરપ્રચારઃ=સ્વચ્છન્દચારી, 'મજ્જપ્પસંગી' મધ્યપ્રસંગી=
મદિરાસસક્તઃ, 'ચોરજૂયવેસદારપ્પસંગી' ચૌરચૂતવેશ્યાદારપ્રસંગી, 'જાણે' યાવિ
હોત્યાં જાતશ્વાપ્યમ્ભવત્ । 'તણે' ણં સે ડજ્ઞિયણે દારગે' તતઃ સ્વલુ સ ડજ્ઞિ-
તકો દારકઃ 'અણ્યાયા કયાઈ' અન્યદા કંદાચિત્-કસ્મિંશ્ચિદન્યસ્મિન્ સમયે
'કામજ્ઞયાણે' કામધ્વજયા=કામધ્વજાનામ્ન્યા 'ગણિયાણે' ગણિકયા=વેશ્યા,
'સરૂપ્પિ' સાર્થે 'સંપલળગે' સંપલળઃ=સંમિલિતો 'જાણે' યાવિ હોત્યાં જાતશ્વાપ્યમ્ભવત્ ,
'કામજ્ઞયાણે ગણિયાણે સરૂપ્પિ ડરાલાઈ માણુસ્સગાઈ ભોગભોગાઈ મુજમાણે વિહરઈ'
કામધ્વજયા ગણિકયા સાર્થમુદારાન્ માનુષ્યકાન્ ભોગભોગાન્ મુજ્જાનો
વિહરતિ ॥ મૃ૦ ૧૮ ॥

કરને વાલા હો ગયા । 'અણિવારણ' 'અરે ભાઈ! એસા મત કર' એસા કહને વાલા ઇસે કોઈ નહીં રહા । ઇસસે યહ 'સચ્છંદમર્મ' સ્વચ્છંદમતિ ઓર 'સરૂપ્પયારે' સ્વેચ્છાનુસાર ચલનેફિરને વાલા હો ગયા । 'મજ્જપ્પસંગી' મધ્યપાન એવં 'ચોરજૂયવેસદારપ્પસંગી' ચોરી, જૂઆ, વેશ્યા ઓર પરસ્ત્રીસેવન કરને મેં મી સ્વૂં ચતુર હો ગયા । સંસાર મેં જિતની મી વુરી આદતેં ઓર વુરે કામ હોતે હેં ડન સબ કા યહ ડસ સમય પ્રધાન સેવક માના જાને લગા । 'તણે' ણં સે ડજ્ઞિયણે દારણે અણ્યાયા કયાઈ કામજ્ઞયાણે ગણિયાણે સરૂપ્પિ સંપલળગે જાણે યાવિ હોત્યાં' કિસી એક સમય કી વાતેં હૈં કિ ડજ્ઞિત દારક કા મિલાપ-વહીં કી એક પ્રસિદ્ધ ગણિકા કિ જિસકા નામ કામધ્વજા યા, ડસકે સાથે હો ગયા । 'કામજ્ઞયાણે ગણિયાણે સરૂપ્પિ ડરાલાઈ

મરણ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવા વાળો થયો. 'અણિવારણ' 'અરે ભાઈ! આ પ્રમાણે તમે ન કરો' આવી સૂચના કે આજ્ઞા કરી દેકનાર તેને કોઈ સહુ નહીં 'સચ્છંદમર્મ' સ્વચ્છંદમતિ થયો. 'સરૂપ્પયારે' સ્વેચ્છાનુસાર વર્તન કરવાવાળો થયો, 'મજ્જપ્પસંગી' મધ્યપાન, અને 'ચોરજૂયવેસદારપ્પસંગી' ચોરી, લુગાર, વેશ્યા અને પરસ્ત્રી સેવન કરવામાં પણ ખૂબ હોશિયાર બની ગયો, સંસારમાં જેટલી-જેટલી ખરાબ ટેવ અને લુંડા કામ હોય છે, તે તમામનો તે દારક મુખ્ય સેવક ગણાતો હતો, 'તણે' ણં સે ડજ્ઞિયણે દારણે અણ્યાયા કયાઈ કામજ્ઞયાણે ગણિયાણે સરૂપ્પિ સંપલળગે જાણે યાવિ હોત્યાં' કોઈ એક સમયની વાત છે કે ઉલ્લિખિત દારકનો મેલાપ ત્યાંની એક મહાન્ પ્રસિદ્ધ ગણાતિ ગણિકા કે જેનું નામ કામધ્વજા હતું તેની સાથે થયો. 'કામજ્ઞયાણે ગણિયાણે સરૂપ્પિ ડરાલાઈ માણુસ્સગાઈ ભોગભોગાઈ

माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ' इस से वह उस कामध्वजा वेश्या के साथ मनुष्यसम्बन्धी विविध भोगों को-कामसुखों को भोगने लगा।

भावार्थ—उज्झित दारक घर से निकलते ही स्वेच्छाचारी हो गया। शरम और धरम इसने दोनों को त्याग दिया। जहां इच्छा होती वहां जाना, जिस की चाहना होती वही खाना और दिनभर पागलों की तरह अवारा फिरना यही सब बातें हैं, जिन्होंने उज्झित के जीवन को धूल में मिला दिया। नगर की ऐसी कोई सी भी छोटी-बड़ी गली नहीं थी जो उज्झितने न देखी हो। नगर का ऐसा कोई सा भी त्रिक-चतुष्क आदि मार्ग न था, जहां पर फिरते हुए लोगोंने इसे न देखा हो। इसकी दृष्टि से वहां का क्या दारुपीठ, क्या वेश्या के पाडे, क्या द्यूतगृह, ऐसा कोई सा भी पतन का स्थान नहीं बचा, जहां यह नहीं पहुँचा हो। सब पर इसने चक्कर काटे-सब पर यह घूमा। रोकने वाला तो इसे कोई था ही नहीं, जो मनमें आया वही काम करता था। इस प्रकार स्वेच्छाचारी हो जाने के कारण इसका भयंकर से भयंकर पतन हो चुका। वहीं की एक वेश्या कि जिस का नाम कामध्वजा था, उसके साथ वह फँस गया। तात्पर्य यही है कि-उस समय के दुराचारी पुरुषों में यह अग्रेसर

भुंजमाणे विहरइ' पछी ते ओ गण्डिका कामध्वजा साथे मनुष्यसम्बन्धी विविध भोगो-कामसुखोने भोगववा लाग्यो।

भावार्थ—उज्झित दारक घरथी नीकणतांज तुरतमां स्वेच्छाचारी थछ गये, शरम अने धर्म तेणु अन्नेनो त्याग करी दीधो. ज्यां छच्छा थाय त्यां जवुं मनमां भावानी जे छच्छा थाय ते पदार्थ भावो अने द्विष लर गांडानी भाइक करवुं ओज पछी वातोओ उज्झितना जवनने धूणमां भेणवी दीधुं नगरनी नानी मोटी ओवी कोछ पणु गद्दी न हुती के जे उज्झिते न जेछ होय, नगरनो कोछ पणु त्रिकोण के चार शेरी वाणो ओवो रस्तो न हुतो के, जे रस्ता पर करता उज्झितने दोकोओ न देख्यो होय, तेनी नगर पहार त्यांना कोछ पणु दाइपीठां, वेश्यावाडा, जुगारभानां तेमज पतन थवाना स्थान रह्या न हुतां के ज्यां ते पडोओ न होय पतनना सर्व ठेकाणां ते करी वज्यो हुतो, कारण के तेने रोकनार तो कोछ हुतुंज नहि. तेथी जे कांछ मनमां छच्छा थाय ते प्रमाणे काम करतो हुतो आ प्रमाणे स्वेच्छाचारी थवाना कारणे तेनुं मझान लयंकर पतन थछ गयुं. ते नगरीनी ओक वेश्या के जेनुं नाम कामध्वजा हुतुं. तेनी साथे ते इसाछ गये। तात्पर्य ओ छे के- ओ समयना दुराचारी पुरुषोमां आ अग्रेसर

॥ मूलम् ॥

तए णं तस्स मित्तस्स रण्णो अण्णया कयाइं सिरीए देवीए जोणीसूले पाउब्भूए यावि होत्था । णो संचाइए मित्ते राया सिरीए देवीए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए । तए णं से मित्ते राया अण्णया कयाइं उज्झिययं दारयं कामज्झयाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ, णिच्छुभावित्ता कामज्झयं गणियं उब्भित्तरयं ठवेइ, ठवित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ । तए णं से उज्झिए दारए कामज्झयाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभाविए समाणे कामज्झयाए गणियाए मुच्छिए गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च धिइं च अविंदमाणे तच्चित्ते तस्मणे तल्लेसे तदज्झवसाणे तदट्ठोवउत्ते तयप्पियकरणे तवभावणाभाविए कामज्झयाए गणियाए बहूणि अंतराणि य छिद्दाणि य विवराणि य पडिजागरमाणे २ विहरइ ॥ सू० १९ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘तस्स मित्तस्स रण्णो’ तस्य मित्रस्य=मित्रनामकस्य राज्ञः, ‘अण्णया कयाइं सिरीए देवीए’ अन्यदा

वन गया और सानों ही दुर्व्यसनों के सेवन में विशेष निपुण हो गया । कोई भी उस समय ऐसा दुराचार कर्म न बचा था, जिसका सेवन उज्झितने न किया हो । उज्झित पक्का दुराचारी बन गया ॥ सू० १८ ॥

गनी गये। अने सात प्रकारके दुर्व्यसनों के सेवन करवाभां विशेष होशियार गनी गये। ते समय में कोई भी ऐसा दुराचार कर्म न बचा था, जिसका सेवन उज्झितने न किया हो। उज्झित पक्का दुराचारी बन गया ॥ सू० १८ ॥

कदाचित् श्रियो देव्याः=श्रीदेवीनाम्न्या राजपत्न्याः 'जोणीमूले' योनिशूल= योनिशूलनामको रोगः, 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः=संजातः 'यांवि होत्था' चाप्य- भवत्, 'णो संचाएइ मित्ते राया सिरीए देवीए सद्धिं उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहरइ' नो शक्नोति मित्रो राजा श्रीदेव्या सार्धमुदा- रान् सानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानो विहर्तुम् । 'तए णं से मित्ते राया' ततः खलु स मित्रो राजा 'अणया कयाइ' अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्य- स्मिन् समये 'उज्झिययं दारयं' उज्झितकं दारकं 'कामज्झयाए गणियाए गिहाओ' कामध्वजाया गणिकाया गृहात् 'णिच्छुभावेइ' निक्षेपयति=बहिर्निः सारयति, 'णिच्छुभावित्ता' निक्षेप्य=बहिर्निःसार्य 'कामज्झयं गणियं' कामध्वजां गणिकाम् 'अब्भितरयं' आभ्यन्तरिकां=भवनाभ्यन्तरवर्तिनीं कृत्वा, 'त्वया गृहाद् बहिर्नगन्तव्य'—मिति विवशां कृत्वेत्यर्थः 'ठवेइ' स्थापयति, 'ठवित्ता' स्थाप-

“तए णं तस्स मित्तस्स” इत्यादि ।

‘तए णं तस्स मित्तस्स रण्णो’ तदनन्तर उस मित्र राजा की ‘सिरीए देवीए’ महारानी श्रीदेवी को ‘अणया कयाइ’ किसी एक समय ‘जोणीमूले पाउब्भूए यावि होत्था’ योनि में शूल उत्पन्न हुआ । इससे वह ‘णो संचाएइ मित्ते राया सिरीए देवीए सद्धिं उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहरित्ते’ मित्रराजा श्री-देवी के साथ उदार मनुष्य-सम्बन्धी कामभोगों को भोगने के लिये समर्थ नहीं हो सका । ‘तए णं’ अतः ‘से मित्ते राया’ उस मित्रराजाने ‘अणया कयाइ’ किसी एक समय ‘उज्झिययं दारयं कामज्झयाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ’ उज्झित दारक को कामध्वजा वेश्या के घर से बाहर निकलवा दिया । ‘णिच्छुभावित्ता कामज्झयं गणियं अब्भितरयं ठवेइ’ और निकलवा कर

“तए णं तस्स मित्तस्स०” इत्यादि

‘तए णं तस्स मित्तस्स रण्णो’ त्थार पछी ते मित्र राजानी ‘सिरीए देवीए’ महारानी श्रीदेवीने ‘अणया कयाइ’ केछे एक समय ‘जोणीमूले पाउब्भूए यावि होत्था’ योनिमां शूल उत्पन्न थयुं, ओ कारख्थी ते ‘णो संचाएइ मित्ते राया सिरीए देवीए सद्धिं उरालाइ माणुस्सगाइ भोगभोगाइ भुंजमाणे विहरित्ते’ मित्र राजा श्री देवीनी साथे उदार, मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोने लोगववा माटे समर्थ थयुं शक्यो नहि ‘तए णं’ ते कारख्थी ‘से मित्ते राया’ ते मित्र राजाओ ‘अणया कयाइ’ केछे एक समय ‘उज्झिययं दारयं कामज्झयाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ’ उज्झित दारकने कामध्वजा वेश्याना घरथी गहार काढी भूझाव्यो ‘णिच्छुभावित्ता कामज्झयं गणियं अब्भितरयं ठवेइ’ अने कदावीने ते

यित्वा, 'कामज्झयाए गणियाए सद्धिं' कामध्वजया गणिकया सार्धम्, 'उरालाईं जाव विहरइ' उदारान् यावद् विहरति । अत्र यावत्पदेन—'मानुष्यान् भोगभोगान् भुञ्जानः' इति संग्राह्यम् ।

'तए णं से उज्झिए दारए कामज्झयाए गणियाए गिहाओ' ततः खलु उज्झितको. दारकः कामध्वजाया गणिकाया गृहात् 'णिच्छुभाविण समाने' निक्षेपितः=निःसारितः सन् 'कामज्झयाए गणियाए कामध्वजायां गणिकायां 'मुच्छिए' मूर्च्छितः=आसक्तः 'गिद्धे' गृद्धः=आकाङ्क्षावान्, 'गिद्धिए' ग्रथितः=तत्प्रेमजालबद्धः, 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्नः—अधि—आधिक्येन उपपन्नः—संलग्न-मनाः, अत एव—'अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च थिइं च अविंदमाणे' अन्यत्र कुत्रापि स्मृतिं=स्मरणं च, रतिं=प्रीतिं च, धृतिं=चित्तस्थैर्यं च अविन्दन्=अलभमानः, 'तच्चित्ते' तच्चित्तः—तस्यामेव चित्तं यस्य स तथा, 'तम्मणे' तन्मनाः—तस्यामेव

उस कामध्वजा वेश्या को उसके मकान के अंदर ही बंद कर दिया, तथा 'तूँ अब बाहर मत आना-जाना !' इस प्रकार उस से कह दिया । 'ठवित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाईं जाव विहरइ' मकान में ही रोक कर राजाने उस कामध्वजा वेश्या के साथ, उदार मनुष्यसम्बन्धी कामभोगों को भोगने लगा । 'तए णं से उज्झिए दारए कामज्झयाए गणियाए मुच्छिए गिद्धे गिद्धिए अज्झोववण्णे अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च थिइं च अविंदमाणे' वह उज्झित दारक कामध्वजा वेश्या में इतना अधिक मूर्च्छित गृद्ध एवं प्रेमपाश से जकड़ा हुआ था, तथा इतना अधिक उस में मग्न था कि जब वह उससे वियुक्त—अलग किया गया तो उसे और कहीं पर भी न किसी की याद आई, न उसकी किसी से प्रीति ही बची और न चित्त में स्थिरता ही रही । 'तच्चित्ते

कामध्वजा वेश्याने पणु तना मकाननी अंदरए णंघ करी दीधी. तथा " तारे डवेथी णहार नुं नहि. " ओ प्रमाणे तेने डुकम कये. 'ठवित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाईं जाव विहरइ' मकानमांज तेने डेडी राणीने राज ते कामध्वजा वेश्यानी साथे उदार, मनुष्यसम्बन्धी कामभोगोने भोगववा लाग्ये. 'तए णं से उज्झिए दारए कामज्झयाए गणियाए अज्झोववण्णे अण्णत्थ कत्थइ सुइं च रइं च थिइं च अविंदमाणे' ते उज्झित दारक कामध्वजा वेश्यामां ओट्ये. अधिक मूर्च्छित गृद्ध अर्थात् प्रेमपाशेथी जकडाओट्ये. हुतो तथा ओट्ये. णथी तेनामां मग्न हुतो डेः—त्यारे तेने ते वेश्याथी जुद्धे कये. त्यारे तेने डोछ स्थणे डोछ पणु याद न आव्यु, तेमज तेनी 'डोछ' साथे प्रीति न णधाणी अने तेना चित्तमां डोछ प्रकरनी स्थिरता रेही नहि. 'तच्चित्ते

मनो यस्य स तथा, 'तल्लेस्से' तल्लेश्यः—तद्गताऽशुभात्मपरिणामविशेषवान् ,
 'तदज्झवसाणे' तदध्यवसानः—तस्यां=तद्विषयकम् अध्यवसानं=चिन्तनं यस्य स
 तथा, 'तदद्वोवउत्ते' तदर्थोपयुक्तः—तदर्थं=तत्प्राप्तये—उपयुक्तः=उपयोगवान् ,
 'तयप्पियकरणे' तदर्थितकरणः—तस्यामेवार्पितानि—करणानि=इन्द्रियाणि येन स
 तथा, 'तवभावणाभाविए' तद्भावनाभावितः—तद्भावनाया—कामध्वजाचिन्तया भावितः—
 वासितो यः स तथा, 'कामज्झयाए गणियाए' कामध्वजाया गणिकाया 'बहूणि'
 बहूनि 'अंतराणि य' अन्तराणि च अवसरान्—'कदा राजाऽस्या गृहान्निःसरिष्य-
 ती'ति भावः । 'छिदाणि य' छिद्राणि च—राजपुरुषनिर्गमनरूपाणि 'राजपुरुषा अपि
 इतः कदा निःसरिष्यन्तीति भावः । 'विवराणि य' अन्यजनाभावेन तत्र निःशङ्क-
 गमनयोग्यावसान 'पडिजागरमाणे २' प्रतिजाग्रत् २— गवेषयन् २ 'विहरइ'
 विहरति—कामध्वजाया गृहोपान्ते इतस्ततो भ्राम्यतीत्यर्थः ॥ सू० १९ ॥

तम्मणे तल्लेस्से तदज्झवसाणे तदद्वोवउत्ते तयप्पियकरणे तवभावणाभाविए' केवल
 कामध्वजा में ही इसका मन लवलीन रहा, उसी में इसकी आत्मा
 की दुश्चित्तवृत्तिरूपी परिणति जाग्रत रही, उसी एक की रटन चित्त में
 जमकर बैठीर इसे सतानी रही, उसी में इसकी समस्त इन्द्रियों का
 व्यापार अर्पित रहा और कामध्वजा की चिन्ता से ही यह सदा वासित
 भी बन रहा । तथा 'कामज्झयाए गणियाए' उस कामध्वजा वेश्या
 से मिलने के लिये 'बहूणि अंतराणि य' अनेक अवसरों की— 'राजा
 इसके यहां से कब निकले और मैं कब इसके पास जाऊँ' इस
 प्रकार के समय की 'छिदाणि य' छिद्रों की— 'राजपुरुष भी यहां से
 कब हटें और मैं कब उस से मिलूँ' इस प्रकार के अवसर की, तथा
 विवराणि य विवरों की—अन्यजनों के अभाव से उसके पास निःशंकरूप

तम्मणे तल्लेस्से तदज्झवसाणे तदद्वोवउत्ते तयप्पियकरणे तवभावणाभाविए'
 केवल कामध्वजामांज तेनुं मन लवलीन रह्युं तेनामांज तेना आत्मानि दुश्चित्तवृत्तिरूपी
 परिणति जाग्रत रही, ते अेकनुं ज रटण तेनां मनमां सर्वादा स्थिर रह्युं, तेनामांज
 ते दारकणी तमांज इन्द्रियोना व्यापार अर्पित रह्यो, अने तेनी चिन्तामांज ते सदा
 निसग्न रह्यो। तथा 'कामज्झयाए गणियाए' ते कामध्वज वेश्याने भगवा भाटे
 'बहूणि अंतराणि य' अनेक अवसरे (तक) नी—'राज तेनी पासेथी क्यारे नीकणे
 अने हुं क्यारे तेना पासे (वेश्या पासे) जण' आप्रकारनी तंकी 'छिदाणि य'
 छिद्रोनी—'राजपुरुष पण क्यारे त्यांथी जय अने हुं क्यारे तेने भणुं' आ प्रकारना
 अवसरनी, तथा 'विवराणी य' अन्य माणुसोना अलावथी तेनी निःशंकपणे

સે જાને કે સમય કી 'પહિજાગરમાણેર' ગવેષણા-પ્રતીક્ષા કરતા હુઆ કામધ્વજા વેશ્યા કે મકાન કે હી આસપાસ ઇતસ્તતઃ 'વિહરઈ' ધૂમતા-ફિરતા રહા ।

ભાવાર્થ— એક સમય કી વાત હૈ કિ— મિત્રરાજા કી રાની શ્રીદેવી કે યોનિશૂલ કી વ્યાધિ ઉત્પન્ન હુઈ, ઇસ સે રાજા ઉસકે સાથ યથેચ્છ પ્રસંગ કરને સે વંચિત રહેને લગા । વિષયસેવન કા ઉપાય ઉસને ઉસી કામધ્વજા વેશ્યા કો સમજા, અતઃ ઉસને ઉસે હી અપની વિષયવાસના કા લક્ષ્ય બનાયા । પરન્તુ એક મ્યાન મેં દો તલવારોં કા રહના જિસ પ્રકાર અસંભવ હૈ ઉસી પ્રકાર એક સ્ત્રી કો ચાહેનેવાલે દો પુરુષોં કા પરસ્પર નિભાવ હોના અસંભવ હૈ, ઇસ લિયે રાજાને તુરંત હી ઉજ્જિત કો—જો ઇસ વેશ્યા મેં લગા હુઆ થા ઉસે અપને પુરુષોં સે પકડવા કર વહાં સે બાહિર નિકલવા દિયા । ઉજ્જિત કો ઇસ વાત સે અસહ્ય કષ્ટ હુઆ । રાજાને વેશ્યા કો ઉસકે મકાન કે મીતર હી બંદ કર રખા । ઉજ્જિત જો વેશ્યા કે પ્રેમ મેં પાગલ હો ચુકા થા, એવં અપના સબ કુછ ભૂલ ચુકા થા, જિસે એક ક્ષણ મી ઉસકે વિના ચૈન નહીં પડતી થી, અબ ઇસ અવસર કી પ્રતીક્ષા કરને લગા કિ—'કવ રાજા યહાં સે નિકલે ઔર મેં કવ કામધ્વજા કે સાથ રહૂં ।' બસ ઇસી ય્યાલ સે વહ ઉસ કે

વસવાના સમયની 'પહિજાગરમાણે' ગવેષણા-પ્રતીક્ષા કરતો થકો કામધ્વજા વેશ્યાના મકાનની આસપાસ આમ-તેમ 'વિહરઈ' કર્યા કરતો હતો.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે મિત્ર રાજાની રાણી શ્રી દેવીને યોનિ-શૂલનો રોગ ઉત્પન્ન થયો, તે કારણે તેની સાથે રાજા ઇચ્છા-પ્રમાણે વિષય સુખ લોગ-વાથી વંચિત રહેવા, લાગ્યો. વિષયસેવનનો ઉપાય તેણે તે કામધ્વજા વેશ્યાને સમજાવે તેને જ પોતાની વિષયવાસનાનું લક્ષ્ય બનાવ્યું. પરન્તુ એક મ્યાનણું બે તલવારોનું રહેવું જે પ્રમાણે અસંભવિત છે, તેજ પ્રમાણે એક સ્ત્રીને આહવાવાળા બે પુરુષોનું 'પરસ્પર નબવું' અસંભવ છે, તેથી તે રાજાએ તુરંતજ ઉન્નિઝતને—કે જે વેશ્યામાં લાગી રહ્યો હતો તેને પોતાના નોકરો દ્વારા પકડાવીને ત્યાંથી બહાર કાઢી મૂક્યો. ઉન્નિઝતને આ વાતથી અસહ્ય દુઃખ થયું. રાજાએ વેશ્યાને તેજ ઘરમાં, કે જે ઘરમાં તે રહેતી હતી; પૂરી દીધી તે ઉન્નિઝત કે જે તે વેશ્યાના પ્રેમમાં ગાંડો બની ગયો હતો, અને જે પોતાના સઘળા મિત્રોને ભૂલી ગયો હતો, જેને તે વેશ્યા વિના એક ક્ષણ પણ ચૈન પડતું નહિ, તે એક તકની રાહ બોવા લાગ્યો કે 'ક્યારે રાજા ત્યાંથી નીકળે અને હું ક્યારે કામધ્વજા વેશ્યા સાથે રહું.' પણ એજ ધૂનમાં તે વેશ્યાના

॥ मूलम् ॥

तए णं से उज्झियए दारए अणया कयाइं कामज्झयाए गणियाए अंतरं लभेइ, लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ, अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरइ । इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयवलिकम्मे कयकोउयसंगलपायच्छित्ते सव्वालंकारविमूसिए मणुस्सवागुराए परिकिखत्ते जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता तत्थ णं उज्झियं दारयं कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं जाव विहरमाणं पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते ४ तिवलिं मिउडिं गिलाडे साहट्टु उज्झियं दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अट्टिमुट्टिजाणुकोप्पर-प्पहारेणं संभग्गमहियगतं कारेइ, कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ, कारित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ ।

एवं खलु गोयमा ! उज्झियए दारए पुरा पोराणाणं जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ ॥ सू० २० ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से उज्झियए’ दारए अणया कयाइं कामज्झयाए गणियाए’ ततः खलु स उज्झितको दारकः, अन्यदा कदाचित् मकान के ही आसपास फिरता रहा । दूसरी जगह कहीं पर भी नहीं गया ॥ सू० १९ ॥

‘तए णं से उज्झियए’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके अनन्तर ‘से उज्झियए दारए’ उस उज्झित मकाननी आसपास इन्तों रह्यो अने गील डोर्ल जग्याओ गये। नहि (सू० १९)

‘तए णं से उज्झियए’ इत्यादि

‘तए णं’ तं पछी ‘से उज्झियए दारए’ ते उज्झित दारके ‘अणया

कामध्वजाया गणिकाया 'अंतरं' अन्तरम्=गृहे प्रवेष्टुमवसरं 'लभेइ' लभते, 'लभित्ता' लब्ध्वा 'कामज्झयाए गणियाए गिहं' कामध्वजाया गणिकाया गृहं 'रहस्सियं' रहसिकं=प्रच्छन्नम् 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति, 'अणुप्पविसित्ता' कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाई जाव विहरइ' अनुप्रविश्य कामध्वजाया गणिकया सार्धम् उदारान् यावद् विहरति । इह यावत्पदेन-मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानः-इति संग्राह्यम् ।

'इमं च णं' इतश्च खलु=अस्मिन्नवसरे इत्यर्थः, 'मित्ते राया ण्हाए जाव' मित्रो राजा स्नातो यावत् 'कयवलिकम्मे 'कृतवलिकर्मा' कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सन्वालंकारविभूसिए' कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तः सर्वालङ्कारविभूषितः 'मणुस्सवागुराए' मनुष्यवागुरया-मनुष्याणां वागुरा=समूहः, तथा 'परिक्खित्ते' परिभ्रष्टः=वेष्टितः, 'जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहं तेणेव उवागच्छइ,

दारकने 'अणया कयाइं' किसी एक समय 'कामज्झयाए गणियाए' कामध्वजा गणिका के घर में प्रवेश करने के लिये 'अंतरं लभेइ' अवकाश प्राप्त कर लिया । 'लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ' अवसर पाते ही वह कामध्वजा वेश्या के घर में प्रच्छन्नरीति से घुस गया, 'अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाई जाव विहरइ' और घुसकर उसने कामध्वजा गणिका के साथ उदार मनुष्यसंबन्धी कामभोगों को भोगने लगा । 'इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयवलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सन्वालंकारविभूसिए मणुस्सवागुराए परिक्खित्ते' इस अवसर में मित्रराजा स्नान करके कौए आदि पक्षियों को अन्नदेनेरूप वलिकर्म से निपट कर कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्तविधि समाप्त कर और वस्त्र-आभूषण आदि पहिन

कयाइं' कुछ कुछ समय 'कामज्झयाए गणियाए' कामध्वजा वेश्याना घरमें प्रवेश करवा आते 'अंतरं लभेइ' अवकाश भोगवी ढीधो. 'लभित्ता कामज्झयाए गणियाए गिहं रहस्सियं अणुप्पविसइ' अवसर भोगतां ते कामध्वजा वेश्याना घरमें छिपी रीति पेशी गये, 'अणुप्पविसित्ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाई जाव विहरइ' अने पेशीने कामध्वजा वेश्या साथे उदार मनुष्य-संबन्धी कामभोगने भोगववा लाग्यो. 'इमं च णं मित्ते राया ण्हाए जाव कयवलिकम्मे कयकोउयमंगलपायच्छित्ते सन्वालंकारविभूसिए मणुस्सवागुराए परिक्खित्ते' छोटसाग्रा मित्र राजा स्नान करीने आगडा आदि पक्षीओने अन्न आपनान्छे ण दे उर्गथी निवृत्त थई, कौतुक, मंगल अने प्रायश्चित्तविधि पूरी करीने अने वस्त्र-आभूषण आदि पहरीने राजकर्मचारीओथी पीटाईने 'जेणेव कामज्झयाए

उवागच्छिता तत्थ णं उज्झियं दारयं कामज्झयाए गणियाए सद्धिं' यत्रैव कामध्वजाया गणिकाया गृहं तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य तत्र खलु उज्झितकं दारकं कामध्वजया गणिकाया सार्द्धम्, 'उरालाई जाव विहरमाणं पासइ' उदारान् यावद् विहरन्तं पश्यति, अत्र यावत्पदेन—'मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानम्' इति संग्राह्यम्; 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'आसुरुत्ते ४' आशुरुत्तः=शीघ्रमेव रोषाक्रान्तः, अत्र—'कुपितः चण्डकितः मिसमिसायमानः' इति संग्रहः; 'तिवलिं मिउडिं' त्रिवलिं भुक्कुटिं 'णिलाडे' ललाटे=भाले 'साहट्टु' संहृत्य=संकोच्य, भ्रूविकारेण ललाटे रेखात्रयं कृत्वेत्यर्थः, 'उज्झियं दारयं' उज्झितं दारकं, 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=स्वभृत्यपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा 'अट्टिमुट्टिजाणुकोप्परप्पहारेण' अस्थिगुट्टिजानुकूर्परप्रहारेण—अस्थि='हड्डी' इति प्रसिद्धम्, मुष्टिः प्रसिद्धः, जानुः—प्रसिद्धः, कूर्परः=कफोणिः—भुजमध्यग्रन्थिः, एतेषां समाहारस्तत्र प्रहारेण=आघातेन 'संभग्गमहियगत्तं' संभगमथितगात्रं 'कारेइ'

कर राज्यकर्मचारियों से परिवृत्त हो 'जेणेव कामज्झयाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ' जहां कामध्वजा वेश्या का घर था वहां गया। 'उवागच्छिता' जाकर उसने 'तत्थ णं उज्झियं दारयं कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाई जाव विहरमाणं पासइ' वहां उज्झित दारक को कामध्वजा गणिका के साथ उदार मनुष्यसंबन्धी भोगभोगों को भोगते हुए देखा। 'पासित्ता आसुरुत्ते ४ तिवलिं मिउडिं णिलाडे साहट्टु उज्झियं दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' देखते के साथ ही राजा रोषाक्रान्त बन गया और भ्रूविकार के कारण उस के ललाट में तीन रेखायें प्रकटित हो गयीं, फिर उसने उस उज्झित दारक को अपने पुरुषों से पकड़वा लिया। 'गिण्हावित्ता अट्टिमुट्टिजाणुकोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं कारेइ' पकड़वा कर अस्थि, मुष्टि, जानु एवं कूर्परों-कुहनियों के ऊपर बहुत

गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ' जहां कामध्वजा वेश्यानु घर હતું ત્યાં ગયો. 'उवागच्छिता' જાકર તેણે 'तत्थ णं उज्झियं दारयं कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाई जाव विहरमाणं पासइ' ત્યાં ઉજ્જિત દારકને કામધ્વજા વેશ્યાની સાથે ઉદાર મનુષ્યસંબંધી ભોગોને ભોગવતો જોયો. 'पासित्ता आसुरुत्ते ४ तिवलिं मिउडिं णिलाडे साहट्टु उज्झियं दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' જોતાની સાથે જ રાજા એકદમ ક્રોધમાં આવી ગયો અને ભ્રૂવિકાર-ભમરો ચડી જવાને કારણે તેના લલાટ-કપાલમાં ત્રણ રેખાઓ પ્રકટિત થઈ, અનેક રીતે રાજાએ તે ઉજ્જિત દારકને પેતાના માણસોને આજ્ઞા કરી પકડાવી લીધો. 'गिण्हावित्ता अट्टिमुट्टिजाणु-कोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं कारेइ' પકડાવીને અસ્થિ, મુઠિ જાનુ કેણિયો ઉપર સખત રીતે આઘાત કરીને

कारयति, 'कारित्ता' कारयित्वा 'अवउडगबंधणं' अवकोटकबन्धनम्—अवकोटकेन= कृकाटिकाया अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तं, ग्रीवायाः पश्चाद्भागेन बद्धमित्यर्थः, 'कारेइ' कारयति, 'कारित्ता' कारयित्वा 'एएणं विहाणेणं' एतेन विधानेन=एतदध्ययनगत-चतुर्थसूत्रोक्तप्रकारेण 'वज्झं' वध्यं=हन्तव्यम्, 'आणवेइ' आज्ञापयति—'ताडनबन्धनपूर्वकमयं हन्तव्यः' इति स्वपुरुषानादिशतीत्यर्थः ।

उपसंहरन्नाह—'एवं खलु गोयमा !' एवं खलु हे गौतम ! 'उज्झियए दारए' उज्झितको दारकः 'पुरापोराणाणं' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वकाले—पूर्वभवे कृतानां पुरातनानां 'जाव' यावत्—इह यावच्छब्देन—'दुश्चीणाणं दुष्प्रतिकृताणं' इत्यारभ्य 'पावणं फलवित्तिविसेसं' इत्यन्तस्य संग्रहः । 'दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानाम्, इत्यारभ्य, पापकं फलवृत्तिविशेषम्' एषां पदानां व्याख्या प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृताऽस्माभिः । 'पच्चणुभवमाणे विहरइ' प्रत्यनुभवन् विहरति ॥ सू० २० ॥

बुरी तरह से प्रहार करवाया कि जिस से वह अधमरा हो गया । 'कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ' अधमरा करा कर अवकोटक बन्धन से—अर्थात्—गले और दोनों हाथों को मरोड़ कर और उन दोनों हाथों को पृष्ठ भाग में लाकर, गले के साथ उन दोनों हाथों को बन्धनरूप अवकोटक बन्धन से बँधवा दिया, 'कारित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' बँधवाकर फिर उस राजाने, इस अध्ययन के चतुर्थ सूत्रमें उक्त प्रकारों से इसको मारने के लिये अपने पुरुषों को आज्ञा दी ।

भगवान कहते हैं—'एवं खलु गोयमा !' हे गौतम ! इस प्रकार यह 'पुरापोराणाणं जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ' अपने पूर्वभव में उपार्जित दुश्चीर्ण एवं दुष्प्रतिक्रान्त पुराने पापकर्मों का फल भोग रहा है ॥

तेने अधमुवा जेवो करी नपाव्यो. 'कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ' अधमुवा करावीने पछी ते राज्ञे तेने अवकोटक बंधनथी—अेटवे गणा अने जन्ने छथेने भरडी ने, अने ते जन्ने छथेने पृष्ठ लागमां लावीने गजानी साथे ते जन्ने छथेने बंधनइय अवकोटक बंधनथी बंधाव्यो, 'कारित्ता एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' तेने बंधावीने पछी ते राज्ञे आ अध्ययनना चतुर्थ सूत्रोक्त प्रकारथी तेने मारवा माटे बंधावीने पोताना भाषसेने आज्ञा करी.

भगवान कहें छे छे—'एवं खलु गोयमा !' हे गौतम ! आ प्रभाषे ते 'पुरा पोराणाणं जाव पच्चणुभवमाणे विहरइ' पोताना पूर्वभवमां भेजवेला दुश्चीर्ण अने दुष्प्रतिक्रान्त पुराण पापकर्मोनु इण लोगवी रह्यो छे.

॥ मूलम् ॥

उज्झियए णं भंते दारए इओ कालमासे कालं किञ्चा
कहिं गमिहिंइ ?, कहिं उववज्जिहिइ ? । गोयमा उज्झियए दारए

भावार्थ—किसी समय उज्झित दारक को ऐसा झौका हाथ लग गया कि जिसकी वजह से वह प्रच्छन्नरीति से कामध्वजा वेश्या के पास जा पहुँचा और उसके साथ मनुष्यसंबन्धी भोग भोगने लगा । जब यह कामध्वजा वेश्या के साथ मनुष्यसंबन्धी कामभोगों को भोग रहा था, उसी समय अचानक ही राजा स्नानादि से निपट कर अपने सेवकों के साथ कामध्वजा के मकान पर आया । उज्झित दारक को देखकर वह क्रोधित हो गया, और शीघ्र ही उसने अपने पुरुषों से उसे पकड़वा कर खूब पीटवाया । उन्होंने भी उसे इतनी बुरी तरह से पीटा की वह उनकी मार खातार अधमरा हो गया । इसको अधमरा कर फिर उन्होंने इसके दोनों हाथों को पीठ की तरफ मोड़कर कस कर बांध दिया । जब वह अच्छी तरह से बंध चुका तब राजाने अपने पुरुषों से कहा कि इसे प्राणदंड की सजा दे दो । भगवान् कहते हैं—हे गौतम ! इस प्रकार यह अपने पूर्वभव में उपार्जित दुश्चरित्र एवं दुष्प्रतिक्रान्त पुराने पापकर्मों का फल भोग रहा है ॥सू० २०॥

भावार्थ—कैछ ओक समये ते उज्झित दारकने ओवो भोग हाथमा आवी गये। के जेना आधारे ते शुभ-छानी-रीते कामध्वजा वेश्यानी पासे जध पड़ोन्थे, अने तेनी साथे मनुष्य संघंधी भोग भोगववा लाग्यो ज्यारे ते कामध्वजा वेश्या साथे मनुष्यसंघंधी काम-भोगोने भोगवी रह्यो हुतो। तेनामा ज राजा स्नान आदि कामथी निवृत्त थछने पोताना सेवकोनी साथे कामध्वजना मकान पर आव्यो। अने उज्झित दारकने जेधने ते जहुज्झ केधमा आवी गये, अने तुरतज पोताना माणुसोथी पकडावी तेने जूण मार मराव्यो, ते माणुसोथे तेने ओवो सभत रीते मार मार्यो। के ते मार भातां-भातां अर्ध मुवा जेवो थछ गयो, तेने ओवी रीते अर्ध-मुवा जेवो करीने पछी तेओथे तेना जन्ने हाथोने पीठनी तरफ लध जधने कसीने जांधी दीधा, ज्यारे तेना हाथ सारी रीते जंधाध गया त्यारे राजाये पोताना माणुसोने हुकम कर्यो के- आ माणुसने प्राणदंडनी सज्ज करे। भगवान् कहे छे के हे गौतम ! आ प्रकारे ते उज्झित दारक, तेणे पोताना पूर्व लवमा प्राप्त करेलां दुश्चरित्र अने दुष्प्रतिक्रान्त पुराणा पापकर्मोनां क्षणने भोगवी रह्यो छे (सू० २०)

पणवीसं वासाइं परमाउं पालइत्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे
 सूलभिण्णे कए समाणे कालमासे कालं किच्चा इमीसे रय-
 णप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ । से णं तओ
 अणंतरं उव्वट्ठित्ता इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे वेयड्ढ-
 गिरिपायमूले वाणरकुलंसि वाणरत्ताए उववज्जिहिइ । से णं
 तत्थ उम्मुक्कवालभावे तिरियभोएसु मुच्छिए गिद्धे गढिए
 अज्झोववण्णे, जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ । एयकम्मे ४
 कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबूदीवे भारहे वासे इंदपुरे
 णयरे गणियाकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ । तए णं तं दारगं
 अम्मापियरो जायमेत्तगं वद्धेहिंति । तए णं तस्स दारगस्स
 अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे संपत्तं वारसाहे इमं
 एयारूवं णामधेज्जं करेहिंति । होउ णं पियसेणे णपुंसए ।

तए णं से पियसेणे णपुंसए उम्मुक्कवालभावे जोव्वणग-
 मणुपत्ते विण्णायपरिणयमित्ते रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण
 य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ । तए णं से पियसेणे णपु-
 सए इंदपुरे णयरे वहवे राईसर जाव पभिईओ वट्ठहि य
 विजापओगेहि य संतचुण्णेहि य उड्ढावणेहि य णिण्हवणेहि
 य पण्हवणेहि य, वसीकरणेहि य आभिओगेहि य अभियो-
 गित्ता उरालाइं माणुस्ताइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सइ ।
 तए णं से पियसेणे णपुंसए एयकम्मे ४ सुवहुं पावकम्मं

समज्जिणिच्चा एक्कवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता कालमासे कालं
किच्चा इमीसे रयगप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ ।

तओ सरीसिवेसु, संसारो, तहेव जहा पढमे जाव पुढ-
वीसु से णं तओ अणंतरं उवट्ठित्ता इहेव जंबूदीवे भारहे
वासे चंपाए णयरोए महिसत्ताए पच्चायाहिइ । से णं तत्थ
अण्णया कयावि गोट्टिल्लएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे
तत्थेव चंपाए णयरोए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ ॥सू० २१॥

टीका

पुनर्गौतमस्वामी पृच्छति—‘उज्झयए णं भंते !’ इत्यादि ।

‘उज्झयए णं भंते ! दारए’ उज्झितकः खलु भदन्त ! दारकः ‘इओ’
इतः=अस्मात् भवात् ‘कालमासे कालं किच्चा’ कालमासे कालं कृत्वा ‘कहिं
गमिहिइ’ कुत्र गमिष्यति ? ‘कहिं उववज्जिहिइ’ कुत्रोत्पत्स्यते ? । भगवानाह—
‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा ! उज्झयए दारए पणवीसं वासाइं’ हे गौतम !
उज्झितको दारकः पञ्चविंशतिं वर्षाणि ‘परमाउं’ परमायुः=पूर्णमायुः ‘पालित्ता’
पालयित्वा, ‘अज्जेव’ अथैव ‘तिभागावसेसे’ त्रिभागावशेषे—अवशिष्यते इत्य-

‘उज्झयए णं भंते’ इत्यादि ।

गौतमने पुनः पूछा—‘भंते !’ हे भदन्त ! ‘उज्झयए णं दारए’ यह
उज्झित दारक ‘इओ’ इस भव से ‘कालमासे’ मृत्यु के अवसर पर
‘कालं किच्चा’ मर कर ‘कहिं गमिहिइ’ कहाँ जायगा ? ‘कहिं उववज्जिहिइ’
कहाँ उत्पन्न होगा ? । भगवानने कहा—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘उज्झयए
-दारए’ यह उज्झित दारक ‘पणवीसं वासाइं परमाउं पालइत्ता’ पच्चीस
(२५) वर्ष की उत्कृष्ट आयु को भोगकर ‘अज्जेव तिभागावसेसे’ आज

‘उज्झयए णं भंते’ इत्यादि

गौतमे इरीथी पूछ्युं ‘भंते’ हे भदन्त ! ‘उज्झयए णं दारए’ ते
उज्झित दारक ‘इओ’ आ अवभांथी ‘कालमासे’ मरणना समये ‘कालं किच्चा’
मरण पाभीने ‘कहिं गमिहिइ’ क्यां ज्थे ? ‘कहिं उववज्जिहिइ’ क्यां उत्पन्न
थ्थे ? भगवाने क्खुं—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘उज्झयए दारए’ ते उज्झित
दारक ‘पणवीसं वासाइं परमाउं पालइत्ता’ (२५) पच्चीस वर्षनी उत्कृष्ट आयुंथ
भोगवीने ‘अज्जेव तिभागावसेसे’ आन्नेव दिवसना त्थुं प्रहर वीततां दिवसनां

बशेषः, त्रिभागेभ्योऽवशेषः—त्रिभागावशेषस्तस्मिन् दिवसे—दिवसस्य चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः, 'सूलभिण्णे कए समाणे' शूलभिण्णः कृतः सन्, 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्यां 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उव्वज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'से णं तओ अणंतरं' स खलु ततोऽनन्तरम् 'उव्वट्ठित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य, 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे' इहेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'वेयइढगिरिपायमूले' वैताढ्यगिरिपाद-मूले—वैताढ्यनामकपर्वताधोभागे 'वाणरकुलंसि' वानरकुले 'वाणरत्ताए' वानरतया 'उव्वज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे' स खलु तत्रोन्मुक्तवालभावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, 'तिरियभोएसु' तिर्यग्भोगेषु 'मुच्छिण्' मूर्च्छितः=आसक्तः 'गिद्धे' गृद्धः=आकाङ्क्षावान् 'गढिए' ग्रथितः=तत्प्रेमजाल-बद्धः, 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्नः—अधि=आधिक्येन उपपन्नः=संलग्नमनाः सन्

ही त्रिभाग से अवशिष्ट दिवस में—दिवस के चतुर्थ प्रहर में 'सूलभिण्णे कए' शूल से विदीर्ण हो, 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इस रत्नप्रभा पृथिवी में 'णेरइयत्ताए उव्वज्जिहिइ' नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा । 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता' वहां से बाद में निकल कर 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे वेयइढगिरिपायमूले वाणरकुलंसि वाणरत्ताए उव्वज्जिहिइ' यह इमी जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में जो वैताढ्य पर्वत है, उसको तलहटी में वानरकुल में वानर की पर्याय से उत्पन्न होगा । 'से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे तिरियभोएसु मुच्छिण् गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ' वहां पर जब यह बाल्य अवस्था को अतिक्रान्त होकर यौवन अवस्थावाला होगा, तब तिर्यचसंबंधी भोगों में मूर्च्छित, गृद्ध, एवं तत्संबंधी अधिक आसक्ति में रात-दिन जकड़ा रहकर, तथा 'अज्झोववण्णे' अध्युपपन्न—उन्हीं के सेवन में क्षणर

मेथा प्रहरमां 'सूलभिण्णे कए' शूलथी । वहीथुं थध, 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' आ रत्नप्रभा पृथिवीमां 'णेरइयत्ताए उव्वज्जिहिइ' नारकीना पर्यायथी उत्पन्न थशे 'से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता' पछी त्यांथी. नीछणीने 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे वेयइढगिरिपायमूले वाणरकुलंसि वाणरत्ताए उव्वज्जिहिइ' ते आ जंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमां जे वैताढ्य पर्वत छे, तेनी तणेटीमां वानरकुलमां वानरनी पर्यायथी उत्पन्न थशे. 'से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे तिरियभोएसु मुच्छिण् गिद्धे गढिए अज्झोववण्णे, जाए जाए वाणरपोए वहेहिइ' त्यां ते गाल-अवस्थाने पूनी छरीने न्यारे यौवन अवस्थामां आवशे त्यारे । तयथसम्बन्धी भोगोमां मूर्च्छित, गृद्ध अने ते

‘जाएजाए’ जातान जातान ‘वाणरसीए’ वानरपोतान=वानरशिशून्, पुंस्त्व-
विशिष्टान वानरशिशूनि निति भावः; ‘वहेहिइ’ हनिष्यति=मारयिष्यतीत्यर्थः ।
‘एयकम्मे ४’ एतत्कर्मा=एतद्-जातमात्रवानरार्भकवधकरणरूपं कर्म यस्य स
तथा, अत्र ‘एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे’ इति त्रयाणां पदानां संग्रहः,
एषां व्याख्या अस्मिन्नेवाध्ययने (१३) त्रयोदशसूत्रे कृताऽस्माभिः । ‘कालमासे
कालं किच्चा इहेव जंबुदीवे भारहे वासे इंदपुरे णयरे गणियाकुले पुत्तत्ताए’
कालमासे कालं कृत्वा इहेव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे इन्द्रपुरे नगरे गणिकाकुले
पुत्रतया ‘पच्चायाहिइ’ प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते । ‘तए णं तं दारगं’ ततः
खलु तं दारकम् ‘अम्मापियरो’ मातापितरौ ‘जायमेत्तगं’ जातमात्रकं ‘वद्धे-
हिंति’ वर्धयिष्यतः=वर्धितकं करिष्यतः-नपुंसकवेष्टारूपकुर्मकरणार्थं लिङ्गं

में वासित अन्तःकरण वाला बना हुआ यह वानरियों के पुरुषजानि के
बच्चों को मारता रहेगा । उस पर्याय में इसका ‘एयकम्मे’ वानरियों
के जातमात्र बच्चों का वध करना यही एक मात्र काम होगा, ‘एयप्पहाणे’
इसी क्रिया में यह तत्पर रहेगा, ‘एयविज्जे’ यही एक
इसके जीवन की विद्या होगी, ‘एयसमायारे’ यह वानरियों के
बच्चों को मारने की धुन में ही लगा रहेगा । फिर ‘कालमासे कालं किच्चा
इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे इंदपुरे णयरे गणियाकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चा-
याहिइ’ जब वहाँ की पर्याय की इसकी आयु पूर्ण हो जायगी, तब
वहाँ से मरण के अवसर पर मर कर यह इसी जंबूद्वीप के भरत-
क्षेत्र में रहे हुए इन्द्रपुर नगर में वेष्टा के कुल में पुत्ररूप से उत्पन्न
होगा । ‘तए णं तं दारगं अम्मापियरो जायमेत्तगं वद्धेहिंति’ उत्पन्न होते
ही इसके माता-पिता इसे वर्धित कर डालेंगे, नपुंसक बना देंगे ।

संबन्धी अधिक आसक्तिमां रात्री-दिवस-गन्धाग्नेतो तथा अर्धयुपयन्न तेना
सेवनमां क्षणे-क्षणे लावित अन्तःकरणवाणे थधने ते वांदरीनां पुरुषवृत्तिना
गन्धाग्नेतो भारतो रक्षेते ते पर्यायमां तेने ‘एयकम्मे’ वांदरीयोनां तरतना
गन्धेला गाण्डेना नाश करवेगे अगे अगे मात्र काम रक्षेते, ‘एयप्पहाणे’ अगे
क्रियामां ते तत्पर रक्षेते, ‘एयविज्जे’ अगे अगे तेना जीवननी विद्या हृशे,
‘एयसमायारे’ ते वांदरीयोनां गन्धाग्नेतो भारवानी धुनमां लाग्नेते रक्षेते, पछी
‘कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे इंदपुरे णयरे गणिया-
कुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ’ वानरपर्यायनु आयुष्य पूइ करीने मरण समये
मरण पाभीने ते आ गज्जुद्वीप भरतक्षेत्रमां रक्षेतां इंदपुर नगरमां वेष्ट्याना कुलमां
पुत्ररूपेण उत्पन्न थशे, ‘तए णं तं दारगं अम्मापियरो जायमेत्तगं वद्धेहिंति’

छित्त्वा नपुंसकं करिष्यत इत्यर्थः । 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो' ततः खलु तस्य दारकस्य मातापितरौ 'णिव्वत्ते एकारसमे दिवसे' निवृत्ते=व्यतीते, एकादशे दिवसे 'संपत्ते वारसाहे' संपाप्ते द्वादशाहे=द्वादशे दिवसे 'इमं एयारुवं णामधेज्जं करिस्संति' इदमेतद्रूपं नामधेयं करिष्यतः 'होउ णं' भवतु खलु 'पियसेणे णपुंसए' प्रियसेनो नपुंसक इति । पूर्वभवकृतनरजातिद्वेषजन्य-कर्मफलमेतदित्यवधेयम् ।

'तए णं से पियसेणे णपुंसए उम्मुक्कवालभावे जोव्वणगमणुपत्ते' ततः खलु स प्रियसेनो नपुंसकः, उन्मुक्तवालभावः, यौवनकमनुप्राप्तः, 'विण्णायपरिणयमेत्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः, 'रूवेण य जोव्वणेण य लाव्वणेण य' रूपेण च यौवनेन च, लाव्वणेन च, 'उक्किडे' उत्कृष्टः= उत्कर्षवान् 'उक्किट्ठसरीरे'

'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एकारसमे दिवसे संपत्ते वारसाहे इमं एयारुवं णामधेज्जं करेहिंति' इस बालक को उत्पत्ति के ११ ग्यारह दिवस जब पूर्ण हो जायेंगे और १२ वाँ दिन ज्यों ही प्रारंभ होगा तब इनके माता-पिता इसका नाम ऐसा धरेंगे कि—'होउ णं पियसेणे णपुंसए' यह हमारा पुत्र 'प्रियसेन नपुंसक' इस नाम वाला होओ । पूर्व भवकी वानस्पर्श्याय से नरजातिके साथ किये गये द्वेषजन्य कर्मों का यह फल होवेगा, ऐसा समझना चाहिए । 'तए णं से पियसेणे णपुंसए उम्मुक्कवालभावे जोव्वणगमणुपत्ते' यह प्रियसेन नपुंसक क्रमशः बाल्यावस्था का परित्याग कर तरुणावस्थाको प्राप्त होगा । विण्णाय-परिणयमित्ते' उस समय यह अपनी युवावस्था को जानना हुआ 'रूवेण य जोव्वणेण य लाव्वणेण य उक्किडे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ' रूप,

उत्पन्न था न तेना माता-पिता तेने वर्धित करी नाथसे-नपुंसक णनावी देशे.

'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एकारसमे दिवसे संपत्ते वारसाहे इमं एयारुवं णामधेज्जं करेहिंति' ते णाणकनी उत्पत्तना अगियार ११ दिवसेो पीतनां गारमे दिवसे तेना माता-पिता तेनु नाम ओवुं पाउथे 'होउ णं पियसेणे णपुंसए' आ अमारो पुत्र 'प्रियसेन नपुंसक' आ नाम-वाणो था । 'पूर्वभवमा नन्व तेना साथे करेला द्वेषइप कर्मोनुं आ इण थसे, ओम समणु देवुं 'तए णं से पियसेणे णपुंसए उम्मुक्कवालभावे जोव्वणगमणुपत्ते' ते प्र मेन पसइ कमे कमे णाल-अवस्था यूरी करीने यौवन अवस्थाने प्राप्त थसे. 'विण्णायपरिणयमित्ते' तं समये ते पोतानी युवावस्थाने ज्ञाणुंता थडे. 'रूवेण य जोव्वणेण य लाव्वणेण य उक्किट्ठे उक्किट्ठसरीरे भविस्सइ' इप, यौवन

उत्कृष्टशरीरः 'भविस्सइ' भविष्यति । 'तए णं से पियसेणे नपुंसए इंदपुरे
णयरे' ततः खलु स प्रियसेनो नपुंसकः, इन्द्रपुरे नगरे 'बहवे' बहून् 'राईसर-
जाव-पभिईओ' राजेश्वर-यावत्-प्रभृतीन्=राजे-श्वर-तलवर-माडम्बिक-कौटुम्बिके-
भ्य-श्रेष्ठि-सार्थवाहप्रभृतीन् 'बहूहि य' बहुभिश्च 'विज्जापओगेहि य' विद्याप्रयोगैश्च=
मन्त्रप्रयोगैश्च, कीदृशैर्विद्याप्रयोगैरित्याह-'मंतचुण्णेहि य' मन्त्रचूर्णैश्च, 'उड्ढाव-
णेहि य' उड्ढायनैश्च=आकर्षणैश्चेत्यर्थः, 'णिण्हवणेहि य' निह्वनैश्च=अदृश्यकरणैश्च,
'पण्हवणेहि य' प्रसन्ननैश्च=क्षरणैः प्रसन्नवणैरित्यर्थः, काष्ठपाषाणादितोऽपि जल-
दुग्धादिनिर्झरणैरिति भावः । 'वसीकरणेहि य' वशीकरणैश्च=वश्यताकारकैश्च,
एवंविधैः 'अभिओगेहि' आभियोगिकैः-अभियोगः=पारवश्यं प्रयोजनं येषां ते
आभियोगिकास्तैः, 'अभिओगित्ता' अभियोज्य=वशीकृत्य 'उरालाई माणुस्साई
भोगभोगाई भुंजमाणे विहरिस्सइ' उदारान् मानुष्यकान् भोगभोगान् भुञ्जानो

यौवन एवं लावण्य के उत्कर्ष से सहित होता हुआ उत्कृष्ट शरीर
संपन्न हो जायगा । 'तए णं' इसके बाद 'से पियसेणे नपुंसए' यह
प्रियसेन नपुंसक 'इंदपुरे णयरे' उसी इन्द्रपुर नगर में 'बहवे राईसर-
जाव-पभिईओ बहूहि य विज्जापओगेहि य मंतचुण्णेहि य उड्ढावणेहि य णिण्ह-
वणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य अभिओगेहि य आभिओगित्ता उरा-
लाई माणुस्सगाई भोगभोगाई भुंजमाणे विहरिस्सइ' अनेक राजा, ईश्वर,
तलवर माडम्बिक, कौटुम्बिक, इश्य, श्रेष्ठी, सेनापति एवं सार्थवाह
आदि जनों को मंत्रित चूर्ण आकर्षण अदृश्य करनेवाले विद्या, काष्ठ
पाषाण से भी जल-दूध आदि की धारा बहवाने वाले उपाय,
और वशीकरण आदि साधन रूप अनेक प्रकार के विद्याप्रयोगों से
सोहित कर उदार ऐसे मनुष्यसंबन्धी कामभोगों को भोगता हुआ

अने लावण्यना उत्कर्षसाथे उत्कृष्टशरीरसंपन्न थछ जशे 'तए णं' ते पछी 'से पियसेणे
णपुंसए' ते प्रियसेन नपुंसक 'इंदपुरेणयरे' ते इन्द्रपुर नगरमां 'बहवे राईसर०
जाव पभिईओ बहूहि य विज्जापओगेहि य मंतचुण्णेहि य उड्ढावणेहिय णिण्हवणेहि
य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य अभिओगेहि य आभिओगित्ता उरालाई माणु-
स्सगाई भोगभोगाई भुंजमाणे विहरिस्सइ' अनेक राजा, शैठ, तलवर, माडम्बिक,
कौटुम्बिक, इश्य, श्रेष्ठी सेनापति अने सार्थवाह आदि माणुसेने जेमां मंतरेला
थछ, आकर्षण, अदृश्य करनारा विधान, लाकडां अने पथ्थरमाथी पणु पाणी अने
दूध मादनी धारा वहे, नवी विधान उपाये अने वशीकरण आदि साधनरूप अनेक
प्रकारनी विज्ञानोना प्रयोगोनी से कृत कराने उदार ओवा मनुष्य-सम्बन्धी काम-

विहरिष्यति । 'तए णं से पियसेणे णपुंसए' ततः खलु स प्रियसेनो नपुंसकः 'एयकम्म ४' एतत्कर्मा ४-एतत्=मन्त्रप्रयोगादिरूपं कर्म यस्य स तथा, 'सुवहुं पावकम्मं' सुवहु पापकर्म 'समज्जिणिच्चा' समज्य्य=समृपाज्य्य 'एक्कवीसं वाससयं' एकविंशतिं वर्षशतानि 'परमाउं' परमायुः=उत्कृष्टमायुः 'पालइत्ता' पालयित्वा 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा, 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए' अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते, 'तओ' ततः=रत्नप्रभापृथिवीदुःखभोगानन्तरं 'सरीसिवेसु' सरीसृपेषु=नकुलादिषु 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'संसारो तहेव जहा पढमे' संसारस्तथैव यथा प्रथमे-संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम् तथैव यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्रस्य वर्णितः, 'जाव पुढवीसु' यावद् पृथिवीषु अनेकशत-

रहेगा । 'तए णं से पियसेणे णपुंसए एयकम्म ४ सुवहु पावकम्मं समज्जिणिच्चा एक्कवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' इस प्रकार यह प्रियसेन नपुंसक इन मन्त्रों के प्रयोगरूप कर्मों में ही भग्न हो कर अनेकविध पापकर्मों का उपार्जन करता २ अपनी २१०० इक्षीससौ वर्ष की समस्त आयु को समाप्त कर मृत्यु के अवसरमें मर कर उन संचित पापकर्मों के उदय से प्रथमपृथिवी (रत्नप्रभा) का नारकी होगा । 'तओ सरीसिवेसु संसारो तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु' वहां से निकलकर फिर यह सरीसृप-नकुल आदि में उत्पन्न होगा । इसका एक भवसे दूसरे भवों में भ्रमण प्रथम अध्ययनमें वर्णित मृगापुत्र के भ्रमण की तरह जान लेना चाहिये । यह अन्त में लातों बार पृथिवीकाय

लेगाने लागवतो रहे . 'तए णं से पियसेणे णपुंसए एयकम्म ४ सुवहु पावकम्मं समज्जिणिच्चा एक्कवीसं वाससयं परमाउं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' आ प्रभाए ते प्रियसेन नपुंसक तेना भन्नेना प्रयोगइए कर्मांमां ४ भग्न थअने अनेकविध पापकर्मोनु उपार्जन करतो-करतो अेकवीससो २१०० वर्षांनुं तमाभ आयुष्य पूइं करीने मृत्यु प्राप्तीने ते संचय करेला पापकर्मोना उदयथी प्रथम पृथिवी-रत्नप्रभांमां नारकी थथे. 'तओ सरीसिवेसु संसारो तहेव जहा पढमे जाव पुढवीसु' त्यांथी नीकणीने इथी ते सरीसृप-नेणीआ-आदिमां उत्पन्न थथे. तेनुं अेक भवमांथी णीला भवोमां भ्रमण ते प्रथम अध्ययनमां वर्णविला मृगापुत्रना भ्रमण प्रभाए जेणी लेवुं जेअे. ते छेवटे लाओ वार पृथिवीकायमां उत्पन्न थथे. अईं जे कांछ लाव छे, ते प्रथम

सहस्रकृत्वः=अनेकलक्षवारमुत्पत्स्यते । अत्र यद्वाच्यं तदत्र प्रथमाध्ययनस्यैक-
विंशतितमे सूत्रे द्रष्टव्यम् ।

‘से णं’ स खलु ‘तओ अणंतरं’ ततः=तस्माद् भवात् अनन्तरम्,
‘उव्वट्ठित्ता’ उद्धृत्य=निःसृत्य, ‘इहेव जंबूदीवे भारहे वासे चंपाए णयरीए’
इहेव जम्बूद्वीपे भारते वर्षे चम्पायां नगर्या ‘महिसत्ताए’ महिषतया ‘पच्चा-
याहिइ’ प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते । ‘से णं तत्थ अण्णया कयावि’ स खलु
तत्रान्यदा कदाचित् ‘गोट्टिलएहिं’ गौष्टिकैः=एकमण्डलीसदस्यैः समानवयस्कैः पुरुषैः
‘जीवियाओ’ जीवितात्, ‘ववरोविए समाणे’ व्यरोपितः सन् ‘तत्थेव चंपाए
णयरीए सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए’ तत्रैव चम्पायां नगर्या श्रेष्ठिकुले पुत्रतया ‘पच्चा-
याहिइ’ प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते ॥ म० २१ ॥

में उत्पन्न होगा । यहां पर जो कुछ भाव है प्रथम अध्ययन के
२१ वें सूत्र से देख लेना चाहिये । इसके बाद ‘से णं तओ अणंतरं
उव्वट्ठित्ता इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे चंपाए णयरीए महिसत्ताए पच्चा-
याहिइ’ यह वहां से निकल कर इस जंबूद्वीप के भरतक्षेत्रमें जो
चंपा नाम की नगरी है वहां महिष (पाडा) की पर्याय से उत्पन्न
होगा । ‘से णं तत्थ अण्णया कयावि गोट्टिलएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे
तत्थेव चंपाए णयरीए सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ’ वहां यह गोष्टि कों-
एक मण्डली के सदस्य समानवयवाले पुरुषोंद्वारा मारे जाने पर उसी
चम्पानगरी में किसी श्रेष्ठिकुल में पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा ।

भावार्थ—गौतम ने पुनः पूछा कि—हे भदन्त ! यह उज्जित
दारक इस पर्याय से सरकार अब कहाँ जायगा और कहाँ उत्पन्न
होगा ? । प्रभु ने गौतम के इस प्रश्न का उत्तर मृगापुत्र-अध्ययन के

अध्ययननां २१ ओकवीसना सूत्रमा जेध लेवुं जेधञ्च. ते पछी ‘से णं तओ अणं-
तरं उव्वट्ठित्ता इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे चंपाए णयरीए महिसत्ताए
पच्चायाहिइ’ ते त्यांथी नीकणीने आ जंबूद्वीपनां भरत क्षेत्रमां जे चंपा नामनी
नगरी छे त्यां महिष (पाडा) नी पर्यायथी उत्पन्न थथे ‘से णं तत्थ अण्णया कयावि
गोट्टिलएहिं जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव चंपाए णयरीए सेट्टिकुलंसि
पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ’ त्यां ते गोट्टिके-ओक मंडणीना सदस्य समानवयवाणां पुरुषो
द्वारा मरया पछी ते जे चम्पानगरीमां कोध शेठ्ठा कुलमां पुत्ररूपथी उत्पन्न थथे.

भावार्थ—गौतमे श्रीवा- पूछथुं के:-हे भदन्त ! ते उज्जित दारक आ
पर्यायथी भरषु पाभीने हुवे क्यां जथे ? अने क्यां उत्पन्न थथे ? प्रभुओ गौतमना

૨૧ વે સૂત્ર મેં દિયા હૈં । વે ઇસ મેં યહ પ્રકટ કર રહે હૈં કિ-હે ગૌતમ ! ઉજ્જિત કે જીવન કા આજ અન્તિમ સમય હૈ । ઇસકા જોવન આજ ચતુર્થ પ્રહર મેં સમાપ્ત હો જાયગા । યહ મરકર પ્રથમ નરક કા નૈરયિક હોગા । ક્યોં કિ ઇસને અપને જોવન કા પ્રત્યેક ક્ષણ પાપમય વ્યાપારોં કે સેવન મેં હી વ્યતીત કિયા હૈ, ઉસસે જિન અશુભતમ પાપકર્મોં કા ઇસને બંધ કિયા હૈ, ઉન્હોં કે ઉદય કા ઇસે પ્રબલ દુઃખ પ્રથમ નરક મેં જાકર ભોગના હૈ । ઇસને ૨૫ પચીસ વર્ષ કી અપની આયુ પાપોં કે સેવન કરને મેં હી સમાપ્ત કી હૈ । પ્રથમ નરક કી સ્થિતિ સમાપ્ત કર જવ યહ વહાં સે નિકલેગા, તો વૈતાલ્ય પર્વત કી તલહટી મેં બંદર હોગા વહાં ભી યહ વિષય-ભોગોં મેં અત્યન્ત ગૃહ્ હોગા । ‘મેરે સામને અન્ય બંદર વિષય કો ન ભોગ સકે’-ઇસ ક્યાલ સે યહ વહાં જિતને ભી બંદરિયોં કે પુરુષ જાતિ કે શિશુ હોંગે ઉન સબ કા ઘાતક હોગા । જવ યહ યહાં સે મરેગા તો ઇંદ્રપુર મેં કિસી વેશ્યા કે ઘર મેં જન્મ લેગા । વહાં ઇસ કા નામ ‘પ્રિયસેન નપુંસક’ હોગા । ક્યોં કિ ઇસને બંદર કી પર્યાય મેં પુરુષ જાતિ સે દ્વેષ કિયા થા, ઇસલિયે ઇસકા ફલ ઇસે ઇસ પર્યાય મેં ભોગને કો મિલેગા । ઉત્પન્ન હોતે હી ઇસે નપુંસક.

એ પ્રશ્નનો ઉત્તર મૃગાપુત્ર-અધ્યયન ૨૧ એકવીસમા સૂત્રમાં આપ્યો છે તે એમાં એ હકીકત પ્રગટ કરી રહ્યા છે કે—હે ગૌતમ ! ઉજ્જિતના જીવનનો આજ છેલ્લો સમય છે. તેનું જીવન આજ ચોથા પ્રહરમાં પૂરું થઈ જશે, અને તે મરણ પામીને પ્રથમ નરકનો નારકી થશે. કારણ કે તેણે પોતાના જીવનની દરેક ક્ષણ, પાપમય વ્યાપારોના સેવનમાં જ વ્યતીત કરી છે તેથી જે અશુભતમ પાપકર્મોના તેણે બંધ કર્યો છે. તેના ઉદયનું તેને પ્રબલ દુઃખ પ્રથમ નરકમાં જઈને ભોગવવાનું છે. તેણે પોતાની ૨૫ વર્ષની આયુષ્ય પાપોનું સેવન કરવામાં જ પૂરી કરી છે. તે પ્રથમ નરકની સ્થિતિ પૂરી કરીને જ્યારે ત્યાંથી નીકળશે, તે પછી વૈતાલ્ય પર્વતની તલેટીમાં વાતર થશે ત્યાં પણ તે વિષયભોગોમાં અત્યંત આસક્ત રહેશે. ‘મારા સામે બીજા વાંદરા વિષયો ન ભોગવી શકે’ એજ દૃષ્ટિથી તે ત્યાં આગળ બેટલા નરજનિના વાતર જાળક હશે તે સર્વનો નાશ કરનાર થશે. જ્યારે તે સ્થળમાં મરણ પામશે ત્યાર પછી ઈંદ્રપુરમાં કોઈ વેશ્યાના ઘરમાં જન્મ લેશે ત્યાં તેનું નામ ‘પ્રિયસેન નપુંસક’ રહેશે. કારણકે તેણે વાતરની પર્યાયમાં નરજાતિ સાથે દ્વેષ કર્યો હતો; એ માટે તેનું ક્ષણ એ પર્યાયમાં ભોગવવાનું મળશે. ઉત્પન્ન થતાં જ તેને નપુંસક યનાવી

॥ मूलम् ॥

से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे तहारूवाणं थेराणं अंतिए
केवलं बोहिं बुज्झहिइ । अणगारे०, सोहम्मे कप्पे जहा
पढमे जाव अंतं करेहिइ, णिक्खेवो ॥ सू० २२ ॥

विवागसुए दुहविवागाणं उज्झयईयं णामं विइयं
अज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

बना दिया जायगा । बाल्यावस्था से जब यह युवावस्था में आवेगा, और जब यह समझदार हो जावेगा, एवं रूप, यौवन तथा लावण्य से संपन्न होगा, तब यह अनेक प्रकार की विद्याओं के प्रयोगों से वहाँ के लोगों को सुग्ध कर मनुष्यसंबंधी भोगों को भोगता हुआ अपना समय व्यतीत करेगा । इसी प्रकार के कुकृत्यों में यह २१०० इक्कीस सौ वर्ष की अपनी आयु को समाप्त कर अनेकविध पापकर्मों का संचय करता हुआ ही मरेगा, और रत्नप्रभा नरक का फिर भी नैरयिक बनेगा । वहाँ की एक सागर की उत्कृष्ट स्थिति को समाप्त कर यह सरीसृपों-नकुल आदि योनियों में जन्म लेकर मृगापुत्र की तरह संसार में अनेक योनियों में परिभ्रमण करेगा । पश्चात् चंपा नगरी में यह भैंसा की पर्याय से उत्पन्न होगा, और वहाँ एक मंडली के सदस्य स्वभवयस्क मित्रों द्वारा मारा जायगा । अन्त में भैंसा की पर्याय छोड़कर उसी नगरी में सेठ के कुल में पुत्ररूप से उत्पन्न होगा ॥ सू० २१ ॥

देवाभां आवशे, णाल-अवस्था पूरी करीने न्यारे ते युवावस्थाभां आवशे अने न्यारे ते समज्जुवाणेो धइ नशे, अने रूप, यौवन तथा लावण्यथी संपन्न थशे, त्यारे ते अनेक प्रकारनी विद्याओना प्रयोगोथी त्यांना दोडोने सुग्ध करी मनुष्य-सम्बन्धी लोगोने लोगवतो थडे पोताने समय पूरा करशे. आ प्रकारना कुकर्मोभां ते २१०० ऐकवीस सौ वर्षनी पोतानी आयुष्य पूरी करीने अनेक विध पाप कर्मोना संचय करीने मरण पावशे, अने रत्नप्रभा नरकभां करीने नारकीयणे उत्पन्न थशे, त्यांनी ऐक सागरोपमनी उत्कृष्ट स्थितिने पूरी करीने ते सरीसृप-नोणीआ-आदि योनिगां जन्म लवने मृगापुत्रना भ्रमण प्रभाणे संसारभां अनेक योनिओभां परि-भ्रमण करशे, पछी चंपा नगरीभां पाडानी पर्यायभां उत्पन्न थशे, अने त्यां ऐक मंडलीना सदस्य समान्वयना मित्रो द्वारा मरण पावशे छेवटे तेच नगरीभां पाडानी पर्यायथी छुटीने शेडना कुलभां पुत्ररूपथी उत्पन्न थशे. (सू. २१)

टीका ।

‘से णं तत्थ’ इत्यादि । ‘से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे तहारूवाणं-
थेराणं अंतिए’ स खलु तत्रोन्मुक्तवालभावस्तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके
‘केवलं वोहिं’ केवलां वोधिं ‘बुज्झिहिइ’ भोत्स्यते, सम्यक्तवं लप्स्यते इत्यर्थः ।
‘अणगारे०’ अनगारो भावितात्मा भविष्यति । ततः स कालमासे कालं कृत्वा
‘सोहम्मे कप्पे’ सौधर्मे कल्पे ‘जहा पढमे’ यथा प्रथमेऽध्ययने प्रोक्तं तथाऽत्र
वाच्यमित्यर्थः, तेनायमर्थो लभ्यते—‘देवत्ताए उववज्झिहिइ’ देवत्वेनोत्पत्स्यते ।
स खलु ततोऽनन्तरं देवशरीरं त्यक्त्वा महाविदेहे वर्षे यानि कुलानि भवन्ति
आढ्यानि, तेषां खलु अन्यतरस्मिन् कुले पुत्रतयोत्पत्स्यते । ‘जाव अंतं करेहिइ’
यावद् अन्तं करिष्यति—सर्वदुःखानामन्तं=नाशं करिष्यति ।

‘णिकखेवो’ निक्षेपः=निगमनं=समाप्तिवाक्यं वाच्यमित्यर्थः, तद्यथा—

‘से णं तत्थ’ इत्यादि ।

‘से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे’ यह जब वहां वाल्यावस्थासे
तरुणावस्था को प्राप्त करेगा, तब ‘तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलं वोहिं
बुज्झिहिइ’ तथारूप स्थविरों के समीप निर्मल समकित को प्राप्त करेगा,
भावितात्मा अनगार होगा, ‘सोहम्मे कप्पे जहा पढमे जाव अंतं करेहिइ,
णिकखेवो’ पश्चात् यह मृत्यु के अवसर भर कर सौधर्मकल्प में देवपने
उत्पन्न होगा । वहां की स्थिति समाप्त कर यह फिर महाविदेह
क्षेत्र में जो वहां आढ्य कुल हैं उनमें से किसी एक आढ्यकुल में
पुत्ररूप से उत्पन्न होगा, पश्चात् योग्य समय पर भागवती दीक्षा
अंगीकार कर समस्त कर्मों का सर्वथा नाश कर मोक्ष को पावेगा ।
‘णिकखेवो’ यह पद द्वितीय अध्यय की समाप्ति का सूचक है, जिसका

‘से णं तत्थ’ इत्यादि.

‘से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे’ ते ज्यारे त्यां गाल-अवस्था पूरी करीने
तइथावस्थाने प्राप्त करथे, त्यारे तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलं वोहिं बुज्झिहिइ’
तथाइप स्थविराणी पासे जईने निर्मल समकितने प्राप्त करथे, भावितात्मा अणु-
गार-भूति थथे, ‘सोहम्मे कप्पे जहा पढमे जाव अंतं करेहिइ णिकखेवो’
पछी ते मृत्युना सगथे भरणु पाभीने सौधर्मकल्पमां देवपणे उत्पन्न थथे.
त्यांनी स्थिति पूरी करीने, ते पछी महाविदेह क्षेत्रमां जे त्यां आढ्य (सर्व
संपत्ति सम्पन्न) कुणो छे तेमांनां डोछ ओछ आढ्य कुणमां पुत्र इपथी उत्पन्न थथे.
पछी योग्य समय प्राप्त थतां भागवती दीक्षा अंगीकार करीने समस्त कर्मेना
सर्वथा नाश करीने मोक्षपइने पाइथे. ‘णिकखेवो’ आ पढ पील अध्ययननी

‘एवं खलु जम्बू ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं विइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते, त्तिवेमि’ । अस्याध्ययनस्य समाप्तिकाले श्रीसुधर्मा स्वामी कथयति—‘एवं खलु’ इत्यादि । एवं खलु हे जम्बू ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं संप्राप्तेन दुःखविपाकानां द्वितीयस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः इति । ब्रवीमि—यथा भगवता प्रोक्तं तथैव त्वां कथयामि, न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ॥ सू० २२ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्र-पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-‘जैन-शास्त्राचार्य’-पदभूषित-कोल्हापुरराज-गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-प्रतिविरचितायां विपाकश्रुतगत-दुःखविपाकनामक-प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् उज्जित-कीयं नाम द्वितीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ । २ ॥

भाव यह है— ‘एवं खलु जम्बू ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं विइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते-त्तिवेमि’ इस अध्ययन की समाप्ति के समय श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं कि—हे जम्बू ! सिद्धिगतिनामक स्थान को प्राप्त श्रमण भगवान् महावीर ने, दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध के इस द्वितीय अध्ययन में उज्जितदारक के आख्यानरूप जो यह भाव प्रकट किया है, सो मैंने तुझसे कहा है । यह जो कुछ भी तुमसे कहा है वह अपनी कल्पना से नहीं कहा है, किन्तु प्रभु के कथनानुसार ही कहा है ॥ सू० २२ ॥

श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम श्रुतस्कन्धमें ‘विपाकचन्द्रिका’ नामक संस्कृत टीका के हिन्दी अनुवाद में ‘उज्जितकीय’ नामक द्वितीय अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १ । २ ॥

समाप्तिर्नु सूचक छे; जेना भाव अछे छे— ‘एवं खलु जम्बू समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं विइयस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते त्ति वेमि’ आ अध्ययननी समाप्तिना समये श्री सुधर्मा स्वामी कहे छे— हे जम्बू ! सिद्धिगति नामक स्थानने प्राप्त श्रमण भगवान् महावीर, दुःखविपाकनामना प्रथम श्रुतस्कन्धना आ भीज अध्ययनमां उज्जितदारकना आख्यानरूप जे आ भाव प्रकट कर्यो छे, ते में तमने कह्यो छे आ जे कांछ तमने कह्यो छे ते मारी कल्पनाथी कहेलुं नथी, परन्तु प्रभुना कहेवा प्रमाणेज कहेल छे. (सू० २२)

श्री विपाकश्रुतना दुःखविपाक नामना प्रथम श्रुतस्कन्धनी ‘विपाकचन्द्रिका’

नामनी टीकना गुजराती अनुवादमां ‘उज्जितकीय’ नामनु

भीज अध्ययन संपूर्ण ॥ १ । २ ॥

॥ अथ तृतीयमध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

तच्चस्स उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं
समणं पुरिमताले णासं णयरे होत्था, रिद्धं । तस्स णं
पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए एत्थ णं
अमोहदंसी उज्जाणै, तत्थ णं अमोहदंसिस्स जक्खस्स जक्खा-
ययणै होत्था ॥ सू० १ ॥

टीका

‘तच्चस्स’ इत्यादि । ‘तच्चस्स’ तृतीयस्याध्ययनस्य ‘उक्खेवो’ उत्क्षेपः= प्रारम्भवाक्यम् । तृतीयाध्ययनस्य प्रारम्भवाक्यमत्र वक्तव्यमिति भावः ।
अत्रैवमुत्क्षेपोऽनुसन्धेयः—

‘जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झ-
यणस्स अयमट्ठे पणत्ते, तच्चस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं
जाव संपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते ? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू-अणगारं
एवं वयासी—’ इति ।

जम्बूस्वामी सुधर्मस्वामिनं पृच्छति—‘जइ णं’ इत्यादि । यदि खलु
हे भदन्त !—हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं

॥ तृतीय अध्ययन ॥

‘तच्चस्स’ इत्यादि ।

‘तच्चस्स उक्खेवो’ तीसरे अध्ययन का उत्क्षेप यहाँ बोलना
चाहिये, वह इस प्रकार—जम्बूस्वामी ने श्री सुधर्मा स्वामी से पूछा—
‘जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स
अयमट्ठे पणत्ते ?’ हे भदन्त ! सिद्धिगति को प्राप्त श्रमण भगवान् महावीर ने

श्रीलुं अध्ययन

‘तच्चस्स’ इत्यादि.

‘तच्चस्स उक्खेवो’ श्रीलु अध्ययनने उत्पेक्ष अहाँ बोलवो जेधये, ते
आ प्रभाए—जम्बू स्वामीजे श्री सुधर्मा स्वामीने पूछयुं— ‘जइ णं भंते !
समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते’

પ્રાપ્તેન દુઃખવિપાકાનાં દ્વિતીયસ્યાધ્યયનસ્ય અયમર્થઃ=વિજયમિત્રસાર્થવાહપુત્ર-
સ્યોઽજિજ્ઞાતકસ્ય સ્વકૃતદુષ્કૃતફલદુઃખવિપાકરૂપોઽર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તૃતીયસ્ય સ્વલુ હે
મદન્ત ! અધ્યયનસ્ય દુઃખવિપાકાનાં શ્રમણેન મગવતા મહાવીરેણ યાવત્
સિદ્ધિસ્થાનં સંપ્રાપ્તેન કોઽર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? । તતઃ સ્વલુ સ સુધર્માડનગારો જમ્બૂ-
નામકમનગારમેવં=વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અગ્રાદીત્-‘એવં સ્વલુ જંબૂ’ ઇત્યાદિ ।

‘એવં સ્વલુ જંબૂ !’ એવં સ્વલુ હે જમ્બૂઃ ! ‘તેણં કાલેણં તેણં સમ-
ણં પુરિમતાલે ણામં ણયરે હોત્થા’ તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે પુરિમતા-
લનામકં નગરમાસીત્, તત્ કીદશમ્ ? ઇત્યાહ-‘રિદ્ધં’ ઇત્યાદિ । ઋદ્ધસ્તિમિત-
સમૃદ્ધમ્-ઋદ્ધં=નભઃસ્પર્શિવહુલપ્રાસાદયુક્તં, વહુજનસંકુલં ચ, ‘સ્તિમિતં’=સ્વચક્ર-

દુઃખવિપાક કે દ્વિતીય અધ્યયન કા ‘વિજયમિત્ર સાર્થવાહ કે પુત્ર
ઊજિજ્ઞાત ને અપને પૂર્વોપાર્જિત દુષ્કૃતોં કે ફલસ્વરૂપ અનેકવિધ
દુર્લોં કોં ભોગા હૈ’ ઇસરૂપ જો ભાવ કહા હૈ વહ તો હમને સુન
લિયા હૈ, ‘તચ્ચસ્સ ણં મંતે ! અઙ્ગયણસ્સ દુહવિવાગાણં સમણેણં જાવ
સંપત્તેણં કે અટ્ટે પણત્તે ?’ અબ્બ હે મદન્ત ! દુઃખવિપાક કે તૃતીય અધ્યયન
કા સિદ્ધિગતિ કો પ્રાપ્ત ઊન્હીં શ્રમણ મગવાન્ મહાવીર ને કયા ભાવ
પ્રદિપાદિત કિયા હૈ ? ‘તણ ણં સે સુહમ્મે અણગારે જંબૂ-અણગારં એવં
વયાસી’ ઇસ પ્રકાર જંબૂસ્વામી કે પ્રશ્ન કો સુનકર શ્રી સુધર્માસ્વામી
કહતે હૈં- ‘એવં સ્વલુ જંબૂ’ હે જંબૂ ! ઇસ તૃતીય અધ્યયન કા ભાવ
ઇસ પ્રકાર હૈ- ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ ઊસ કાલ ઔર ઊસ સમય
મેં ‘પુરિમતાલે ણામં ણયરે હોત્થા’ એક પુરિમતાલ નામકા નગર થા ।
યહ નગર ‘રિદ્ધં’ નભઃસ્પર્શી વહુત સે મકાનોં સે યુક્ત એવં વહુજનોં

હે ભદન્ત ! સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે, જે દુઃખ-
વિપાકના બીજા અધ્યયનના ‘વિજયમિત્ર સાર્થવાહના પુત્ર ઊજિજ્ઞાતે પોતાના
પૂર્વભવના મેગવેલાં દુષ્કૃતોનાં ફળસ્વરૂપ અનેકવિધ દુઃખોને ભોગવ્યાં છે’
તે રૂપ જે ભાવ કહ્યાં છે. તે તો મેં સાંભળી લીધાં છે, ‘તચ્ચસ્સ ણં મંતે ! અઙ્ગ-
યણસ્સ દુહવિવાગાણં સમણેણં જાવ સંપત્તેણં કે અટ્ટે પણત્તે ?’ હવે હે ભદન્ત !
સિદ્ધિગતિમાં વિરાજમાન તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે દુઃખવિપાકનાં ત્રીજા અધ્યયનના
શું ભાવ પ્રતિપાદન કર્યાં છે ? ‘તણ ણં સે સુહમ્મે અણગારે જંબૂ-અણગારં એવં
વયાસી’ આ પ્રકારના જમ્બૂસ્વામીના પ્રશ્નને સાંભળીને શ્રી સુધર્માસ્વામી કહે છે કે:-
‘એવં સ્વલુ જંબૂ’ હે જમ્બૂ ! આ ત્રીજા અધ્યયનના ભાવ આ પ્રમાણે છે:-
‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે, ‘પુરિમતાલે ણામં
ણયરે હોત્થા’ એક પુરિમતાલ નામનું નગર હતું. તે નગર ‘રિદ્ધં’ આકાશને

परचक्रभयरहितम्, 'समृद्धं' = धनधान्यादिपूर्णम् । 'तस्मिन् णं पुरिमतालस्स णयरस्स' तस्य खलु पुरिमतालस्य नगरस्य 'उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे- ईशानकोणे इत्यर्थः । अत्र खलु 'अमोहदंसी' अमोघदर्शि अमोघदर्शिनामकम् 'उज्जाणे' उद्यानमासीत् । 'तत्थ णं' तत्र खलु 'अमोहदंसिस्स जक्खस्स' अमोघदर्शिनः = अमोघदर्शिनामकस्य यक्षस्य 'जक्खाययणे होत्था' यक्षायतनमासीत् ॥ सू० १ ॥

॥ मूलम् ॥

तत्थ णं पुरिमताले महब्बले णामं राया होत्था । तस्मिन् णं पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए देसप्पंते एत्थ णं अडवीसंसिया सालाडवी णामं चोरपल्ली होत्था, विसमगिरिकंदरकोलंबसणिविट्ठा, वंसीकलंकपागारपरिक्खित्ता, छिण्णसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा, अब्भितरपाणिआ सुदुल्लभजलपेरंता अणेगखंडी विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा सुबहु-यस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेस्सा यावि होत्था ॥ सू० २ ॥

से संकुल था । यहां के निवासियों को स्वप्न में भी स्वचक्र और परचक्र का भय नहीं था । यहां की प्रजा बिल्कुल निर्भय थी । नगर में सर्व तरफ धन और धान्य की राशियों के ढेर लगे रहते थे । 'तस्मिन् णं पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' उस पुरिमतालनगर के ईशानकोणमें 'तत्थ णं अमोहदंसी उज्जाणे' एक अमोघदर्शी नामका उद्यान था । 'तत्थ णं अमोहदंसिस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था' उस उद्यान में अमोघदर्शीनामक यक्षका एक यक्षायतन था ॥ सू० १ ॥

स्पर्श करे तो वा उंचा घण्टाज मकानोथी युक्त अने घण्टीज वस्तीथी भरपूर હતું. ત્યાંના નિવાસીઓને સ્વપ્નામાં પણ સ્વચક્ર અને પરચક્રનો ભય ન હતો. ત્યાંની પ્રજા એકદમ નિર્ભય હતી. નગરમાં ચારેય બાજુ ધન અને ધાન્યના ઢગલા લાગેલા હતા. 'તસ્મિન્ ણં પુરિમતાલસ્સ ણયરસ્સ ઉત્તરપુરત્થિમે દિસિભાએ' તે પુરિમતાલ નગરના ઈશાન કોણમાં 'તત્થ ણં અમોહદંસી ઉજ્જાણે' એક અમોઘદર્શી નામનો બગીચો હતો. 'તત્થ ણં અમોહદંસિસ્સ જક્ખસ્સ જક્ખાયયણે હોત્થા' તે ઉદ્યાન-બગીચામાં અમોઘદર્શી નામના યક્ષનું એક યક્ષસ્થાન હતું. (૧)

टीका

‘तत्थ णं’ इत्यादि । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु ‘पुरिमताले’ पुरिमताले=पुरिमतालनामके नगरे ‘महब्बले णामं राया होत्था’ महाबलो नाम राजा-
 ऽऽसीत् । ‘तस्स णं पुरिमतालस्स णयरस्स’ तस्य खलु पुरिमतालस्य नगरस्य
 ‘उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए’ उत्तरपौरस्थे दिग्भागे=ईशानकोणे ‘देसप्पंते’ देश-
 प्रान्ते=जनपदसीमायाम् ‘एत्थ णं’ अत्र खलु ‘अडवीसंसिया’ अटवीसंश्रिता=
 महावनान्तर्गता ‘सालाडवी णामं चोरपल्ली’ शालाटवी नाम चोरपल्ली=चोराणां
 वृक्षवंशलतादिगहनाश्रितं वासस्थानम् ‘होत्था’ आसीत् । सा कीदृशी आसीत् ?
 -‘विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा’ विषमगिरिकन्दरकोलम्बसन्निविष्टा=विषमं यद्
 गिरेः कन्दरं, तस्य यः कोलम्बः=प्रान्तस्तत्र संनिविष्टा या सा तथा, ‘वंसी-
 कलंकपागारपरिक्खत्ता’ वंशीकलङ्कप्राकारपरिक्षिप्ता=वंशीकलङ्का=वंशजालमयी
 वृत्तिः, सैव प्राकारस्तेन परिक्षिप्ता=वेष्टिता ‘छिन्नसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा

‘तत्थ णं’ इत्यादि ।

‘तत्थ णं पुरिमताले’ उस पुरिमताल नगर में ‘महब्बले णामं
 राया होत्था’ ‘महाबल’ इस नाम का एक राजा था । ‘तस्स णं
 पुरिमतालणयरस्स’-उस पुरिमताल नगर के ‘उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए’
 ईशानकोण में ‘देसप्पंते’ जनपद की सीमा पर ‘अडवीसंसिया’ एक
 अटवी में रही हुई ‘सालाडवी णामं चोरपल्ली होत्था’ ‘शालाटवी’
 इस नाम से प्रसिद्ध चोरपल्ली थी । यह ‘विसमगिरिकंदरकोलंबसण्णिविट्ठा’
 गिरियों-पहाड़ों के दुर्गम कंदरों के प्रान्तभाग में स्थित थी । ‘वंसी-
 कलंकपागारपरिक्खत्ता’ इसके चारों ओर बाँसों का झुरमुट सघनवन था,
 उससे यह ऐसी घालूम पड़ती थी कि यह कोट से घिरी है, ‘छिन्नसेल-

‘तत्थ णं’ इत्यादि ।

‘तत्थ णं पुरिमताले’ ते पुरिमताल नगरमां ‘महब्बले णामं राया होत्था’
 महाबल ये नामने राजा हुते । ‘तस्स णं पुरिमतालणयरस्स’ ते पुरिमताल
 नगरमां ‘उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए’ ईशान कोणमां ‘देसप्पंते’ जनपदनी सीमा
 पर ‘अडवीसंसिया’ एक अटवी-वनमां रहेली ‘सालाडवी णामं चोरपल्ली होत्था’
 ‘शालाटवी’ नामथी प्रसिद्ध एक चोरपल्ली (चोरानु गाम) हुती । ते ‘विसमगिरिकंदर-
 कोलंबसण्णिविट्ठा’ गिरियो-पहाडोना दुर्गम कंदरो (शुक्षयो) ना प्रान्त भागोमां
 (भुशुमां) रहेली हुती । ‘वंसीकलंकपागारपरिक्खत्ता’ तेनी आदेय गाम्भु वांसोनु
 अंड हुतुं तेथी करीने ते येवी रीते देणाती हुती के न्णु ते कोट्थी घेरायली होय ।

छिन्नशैलविषमप्रपातपरिखोपगूढा छिन्नः=विदीर्णः शैलस्तस्य ये विषमप्रपाताः=गर्ताः, त एव परिखाः, ताभिरुपगूढा=वेष्टिता, 'अग्निमतरपाणिया' अभ्यन्तर-पानीया=अभ्यन्तरजलयुक्ता 'सुदुर्लभजलपेरंता' सुदुर्लभजलपर्यन्ता सुदुर्लभम्=अतिदुर्लभं जलं पर्यन्ते यस्याः 'सा तथा, 'अणेगखंडी' अनेकखंडी=अनेकाः खण्डयः=अपवाराणि-गुप्तद्वाराणि यस्याः सा तथा, 'विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा' विदितजनदत्तनिर्गमप्रवेशा=विदितानां=परिचितानामेव जनानां दत्तः निर्गमः प्रवेशश्च यस्यां सा तथा, पुनः 'सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा' सुबहुकस्यापि कुपितस्य=कोपाविष्टस्य वैरिण इत्यर्थः, जनस्य दुष्प्रवेशा=दुष्करः प्रवेशो यस्यां सा तथा, 'यावि' चापि 'होत्था' आसीत् ॥ सू० २ ॥

विसमप्पवायफलिहोवगूढा ' इसके आस-पास की छोटी-टैकरियां खोद डाली गई थीं, इससे भूमि में जगह-खड्डे हो गये थे, इससे देखने वालों को ऐसा ज्ञात होता था कि मानो यह खाई से घिरी हुई हो । 'अग्निमतरपाणिया' खोरपल्ली के भीतर ही पानी का प्रबंध था । पानी लाने के लिये वहां से लोगों को बाहर नहीं जाना पड़ता था । 'सुदुर्लभजलपेरंता' क्यों कि इसके बाहर बहुत दूर तक पानी का कोई साधन नहीं था । 'अणेगखंडी' इसमें अनेक गुप्तद्वार भी थे । 'विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा' जान पहिचान वाले जन ही इसमें आ-जा सकते थे, अपरिचित नहीं । 'सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा यावि होत्था' बहु संख्यक कुपित शत्रुओं को भी इसमें प्रवेश करना मुश्किल था । उनके लिये तो यह सर्वथा दुष्प्रवेश थी ।

'छिन्नसेलविसमप्पवायफलिहोवगूढा' तेनी आसपासनी नानी टेकरीओ जोड़ी नांजेदी होती, ते कारणथी जमीनपर ठेकाए ठेकाए भाड़ा थप गया होता तेथी जेनार माणुसने अबुं लागतुं हुतुं के जेणे ते भाड़ाथी घेरायदी होय. 'अग्निमतरपाणिया' खोरपल्लीनी अंदर (ओरोनुं गाम) पाणीनो प्रबंध हुतो, तेथी, पाणी लाववा माटे त्यांना दोडोने गहार अबुं पडतुं नहि 'सुदुर्लभजलपेरंता' कारण के तेनाथी गहार गहुं इर सुधी पाणी माटे केध साधन हुतुं नहि. 'अणेगखंडी' तेगां अनेक गुप्तद्वार पणुं हुतां. 'विइयजणदिण्णणिग्गमप्पवेसा' जे जणुवा-पीछाणुवा वाणो माणुस थ तेज तेमां आवी जध शकतो हुतो, जणुथो माणुस आवी शकतो नहि. 'सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पवेसा यावि होत्था' गहुं मोटी संख्या-गा कुपितशत्रुओने पणुं तेमां प्रवेश करवा कठणुं हुतो.

॥ मूलम् ॥

तत्थ णं सालाटवीए चोरपल्लीए विजए णामं चोरसेणा-
वई परिवसइ, अहम्मिए जाव लोहियपाणी बहुणयरणिग्गयजसे
सूरे दढप्पहारे साहसिए सइवेही असिलट्ठिपढममल्ले । से णं
तत्थ सालाटवीए चोरपल्लीए पंचण्हं चोरसयाणं आहेवच्चं जाव
विहरइ । तए णं से विजए चोरसेणावई बहूणं चोराण य
पारदारियाण य गंठिभेयगाण य संधिच्छेयगाण य, खंडपट्टाण
य अण्णेसिं च बहूणं छिण्णभिण्णवाहिराहियाणं कुडंगे यावि
होत्था । तए णं से विजए चोरसेणावई पुरिमतालस्स णयरस्स

भावार्थ— पुरिमताल नगर के राजा का नाम महाबल था ।
नगर के ईशान कोण में जनपद की सीमा पर एक घनी अटवी थी ।
इसमें एक चोरपल्ली थी । इसका नाम शालाटवी था । इसके आस-पास
गिरियों-पहाड़ों की दुर्गम कंदराएँ थीं । चोरपल्ली चारों ओर से वांसोंके
झुरमुट से घिरी हुई थी । इस के पास के पहाड़ों की छोटीर टेकरियाँ
खोद डाली गई थीं, अतः उनके गढे इस शालाटवी की खाई-जैसे
मालूम देते थे । चोरों ने सब प्रकार की व्यवस्था इसके भीतर ही
कर रखी थी । पानी वगैरह लाने के लिये वहाँ के निवासियों को
बाहर नहीं जाना पड़ता था । परिचित के सिवाय और दूसरे जनों
का यहाँ आना-जाना अशक्य था ॥ सू० २ ॥

भावार्थ — पुरितमाल नगरना राजानुं नाम महाबल इत्तुं. नगरना ईशान
अंशुभां अेक घेरी अटवी (वन) इती. तेमां अेक चोरपल्ली इती. तेनु नाम शालाटवी
इत्तुं. तेनी आसपास गिरिनी (पर्वतनी) दुर्गम शुद्धा अेकी इती. चोरपल्ली आरय
आनुथी वांसेना अुंअथी घेरायली इती. तेनी आनुआनुना पडाडोनी नानी नानी टेकरीअे
अेहेली इती, तेथी तेना आडा ते शालाटवीनी आध जेवा देआता इता, चेरअे
तमास प्रकारनी अनुकूलतानी व्यवस्था तेनी अंदरअ करी राअेली इती, त्यांना
निवासीअेने पाणी लेवा माटे पणु गडार जवुं पडतुं नडि, अने ते अटवीना मार्गना
आनुनार विना डेअ थील आनुअथी तेमां आववा-जवानु णनी शकतुं नडि. (सू० २)

उत्तरपुरत्थिमिहं जणवयं बहुहिं गामघायएहि य णयरघाय-
एहि य गोग्गहणेहि य वंदिग्गहणेहि य पंथकोट्टेहि य खत्तख-
णणेहि य उव्वीलेमाणे २ विद्धंसेमाणे २ तज्जेमाणे २ तालेमाणे २
णित्थाणं, णिद्धणं, णिक्कणं, करेमाणे २ विहरइ । महव्वलस्स
रण्णे अभिक्खणं २ कप्पाइं गिण्हइ । तत्थ णं विजयस्स
चोरसेणावइस्स खंधसिरी णामं भारिया होत्था । अहीणं
तत्थ णं विजयचोरसेणावइस्स पुत्ते खंधसिरीए भारियाए
अत्तए अभग्गसेणे णामं दारए होत्था, अहीणं ॥ सू० ३ ॥

टीका

‘तत्थ णं’ इत्यादि । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु ‘सालाडवीए चोरपल्लीए’
शालाटव्यां चोरपल्ल्यां ‘विजए णामं’ विजयो नाम=विजयनामकः, ‘चोरसे-
णावइ’ चोरसेनापतिः=चोराणां नायकः, ‘परिवसइ’ परिवसति । ‘अहम्मिए’
अधार्मिकः ‘जाव’ यावत्-अत्र यावच्छब्देन ‘अधम्माणुए, अधम्मिह्मे, अधम्म-
क्खाई, अधम्मप्पलोई, अधम्मप्पलज्जणे, अधम्मसीलसमुदायारे, अधम्मणे, चैव
वित्तिं कप्पेमाणे दुस्सीले दुव्वए’ इति संग्रहः । अधर्मानुगः, अधर्मिष्ठः, अध-
र्मख्यायी, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जनः, अधर्मशीलसमुदाचारः, अधर्मेणैव वृत्तिं
कल्पयन्, दुःशीलः, दुर्व्रतः, इति । एषां पदानां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने

‘तत्थ णं सालाडवीए’ इत्यादि ।

‘तत्थ णं सालाडवीए चोरपल्लीए’ उक्त शालाटवी-नामक चोरपल्ली
में ‘विजए णामं सेणावइ परिवसइ’ वजय-नामक एक चोरों का
सरदार रहता था । यह ‘अहम्मिए जाव लोहियपाणी’ महा-अधार्मिक,
अधर्मानुग, अधर्मिष्ठ, अधर्मख्यायी, अधर्मप्रलोकी अधर्मप्ररञ्जन, अधर्म-
शीलसमुदाचारी, एवं अधर्म से ही अपनी आजीविका चलाने वाला था ।

‘तत्थ णं सालाडवीए चोरपल्लीए’ इत्यादि.

‘तत्थ णं सालाडवीए चोरपल्लीए’ ते शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां
‘विजए णामं चोरसेणावइ परिवसइ’ विजय-नामनो अेक चोरानो सरदार रहते।
ते ‘अहम्मिए जाव लोहियपाणी’ महा-अधर्मी, अधर्मानुग, अधर्मिष्ठ,
अधर्मख्यायी, अधर्मप्रलोकी, अधर्मप्ररञ्जन अने अधर्मथीन पोतानी आजीविका

चतुर्दशसूत्रव्याख्यावसरे कृताऽस्माभिः । 'लोहियपाणी लोहितपाणिः—लोहितौ=शस्त्रकर्तितपशुपक्षिदेहोद्भूतरुधिरसंपर्केण रक्तौ पाणी=हस्तौ यस्य स तथा, 'बहु-णगरणिग्गयजसे' बहुनगरनिर्गतयशः=बहुषु नगरेषु निर्गतं=प्रसृतं यशः=प्रसिद्धि-र्यस्य स तथा, 'सूरे' शूरः 'दढप्पहारे' दढप्रहारः' दढः=कठोरः=दुस्सहः प्रहारो यस्य स तथा, 'साहसिए' साहसिकः=असमीक्ष्यकारी, 'सद्वेही' शब्दवेधी-शब्दं=ध्वनिम् अनुसृत्य वेधितुं=बाणेन विद्धं कर्तुं शीलमस्येति तथा 'असिलट्टि-पढममल्ले' असियष्टिप्रथममल्लः—असिः=खड्गः, यष्टिः='लाठी' इति भाषाप्रसिद्धा, तयोः प्रथमः=प्रधानो मल्लः=योद्धा, खड्गयष्टिप्रहरणकुशल इत्यर्थः । 'से णं तत्थ सालाडवीए चोरपल्लीए' स खलु तत्र शालाटव्यां चोरपल्ल्यां 'पंचणं

साथ में दुःशील एवं दुराचारी भी था । इसके दोनों हाथ सदा खून से ही रंगे रहते थे, क्यों कि यह शस्त्र से प्रतिदिन पशु एवं को मारा करता था । 'बहुणयरणिग्गयजसे सूरे दढप्पहारे साहसिए सद्वेही असिलट्टिपढममल्ले' इसकी प्रसिद्धि अनेक नगरों में हो चुकी थी, 'सूरे' यह बड़ा ही शूरवीर था, 'दढप्पहारे' इसका प्रहार बड़ा कठोर होता था, 'साहसिह' यह बड़ा ही साहसिक था बिना विचारे ही यह समस्त काम कर डालता था—'भविष्य में इसका परिणाम क्या होगा ?' इसे इसकी बिल्कुल चिन्ता ही नहीं होती थी, 'सद्वेही' यह शब्दवेधी-बाणविद्या में विशेष पटु था, 'असिलट्टिपढमल्ले' तलवार और लाठी के चलाने में इसने विशिष्ट निपुणता प्राप्त की थी—तलवार और लाठी इन दोनों द्वारा प्रहार करने में यह प्रथम नम्बर गिना जाता था । 'से णं तत्थ सालाडवीए चोरपल्लीए पंचणं चोरसयाणं

अलावनार હતો, સાથે દુઃશીલ અને દુરાચારી પણ હતો. તેના બન્ને હાથ હંમેશાં લોહીથી રંગાયેલા રહેતા હતા, કારણ કે તે હથિઆરો વડે હંમેશાં પશુ-પક્ષીઓને માર્યા કરતો હતો. 'બહુણયરણિગ્ગયજસે' સૂરે દઢપ્પહારે સાહસિયે સદ્વેહી અસિ-લટ્ટિપઢમમલ્લે' તેની પ્રસિદ્ધિ અનેક નગરોમાં થઈ ચુકી હતી, 'સૂરે' તે બહુજ શરવીર હતો. 'દઢપ્પહારે' તેનો પ્રહાર બહુજ કઠોર થતો હતો, 'સાહસિયે', તે બહુજ સાહસિક હતો—કેઈ પ્રકારનો વિચાર કર્યા વિના તે તમામ કામ કરતો હતો—'ભવિષ્યમાં તેનું શું પરિણામ આવશે' તેની બિલકુલ ચિંતા તે કરતોજ નહિ, 'સદ્વેહી' તે શબ્દવેધી—બાણવિદ્યામાં વિશેષ કુશળ હતો, 'અસિલટ્ટિપઢમમલ્લે' તલવાર અને લાઠી અલાવવામાં તેણે ઉત્તમ પ્રકારની કુશળતા પ્રાપ્ત કરી હતી—તલવાર અને લાઠી એ બન્ને વડે પ્રહાર કરવામાં તે પહેલા નંબરમાં ગણાતો હતો. 'સે ણં તત્થ સાલાડવીએ ચોરપલ્લીએ પંચણં ચોરસયાણં આદેવચ્ચં જાવ

चोरसयाणं आहेवच्चं ' पञ्चानां चोरशतानामाधिपत्यं ' जाव ' यावत्-अत्र यावत्-
च्छब्देन- ' पोरेवच्चं, सामित्तं, भट्टित्तं, सहत्तरगतं, आणार्इसरसेणावच्चं, कारे-
माणे, पालेमाणे.' इति संग्राहम् । एषां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दशमूत्रे
कृताऽस्माभिः । ' विहरइ ' विहरति सुखेन तिष्ठतीत्यर्थः । ' तए णं से विजए
चोरसेणावई ' ततः खलु स विजयनामकश्चोर सेनापतिः ' बहूणं चोराण य '
बहूनां चोराणां च ' पारदारियाण य ' पारदारिकाणां च=परस्त्रीलम्पटानां च
' गंठिभेयगाण य ' ग्रन्थिभेदकानां च, ' संधिच्छेयगाण य ' सन्धिच्छेदकानां
च, ' खंडपट्टाण य ' खण्डपट्टानां च खण्डः=अपरिपूर्णः पट्टः=परिधानवस्त्रं येषां
ते तथा तेषाम्, ये खलु बह्वखंडेन चरणं परिवेष्ट्य कुष्ठव्रणादिव्याजेन गमन-
शक्त्यभावं ज्ञापयन्ति, अथवा-स्वचरित्रं गोपयन्तो ये कन्थां धारयन्ति तेषामित्यर्थः ।

आहेवच्चं जाव विहरइ ' यह उस चोरपल्ली में ५०० चोरों का आधिपत्य
करता था । इनमें यह अग्रेसर था । इनका स्वामी एवं पोषक था ।
इनमें यह पूरा सैन्य था और इन सबका आज्ञाप्रधानसेनापतित्व
अपने द्वारा नियोजितजनों से कराता हुआ रहता था । 'तत्थ णं से
विजए चोरसेणावई बहूणं चोराण य यावि होत्था ' ५०० चोरों के आधि-
पत्य करने के सिवाय वह विजय चोर सेनापति वहाँ पर बहुत से
अन्य चोरों का, 'पारदारियाण य' परदारलम्पटों का, 'गंठिभेयगाण य'
गांठ-कतरनेवालों का, 'संधिच्छेयगाण य' संधिभेदकों का-मकानों में
संध लगाकर जो चोरी करने वाले थे उनका, 'खंडपट्टाण य' खंड-
वस्त्रवालों का-जो व्रणादिक के बहाने से पैरों में चीथड़े लपेटकर
'हम में चलने की शक्ति नहीं है'-इस प्रकार का देखाव करनेवाले

विहरइ ' ते विजयचोर सेनापति ते चोरपल्लीमां ५०० पांचसो चोरानुं अधिपति-
पणुं करते। डतो, तेज्यामां ते अग्रेसर डतो, तेज्याने स्वामी अर्थात् पोषणु
करनार डतो, ते चोरामां तेनु पूडं मान डतुं अने ते सौनुं आज्ञाप्रधान-सेनापति
पणुं पेटे नियोजित पुरुषो दान करवतो रहते। डतो, 'तत्थ णं से विजए चोर-
सेणावई बहूणं चोराण य पारदारियाण य गंठिभेयगाण य संधिच्छेयगाण
य खंडपट्टाण य अण्णेसिं च बहूणं छिण्णमिण्णवाहिराहियाणं कुडंगे यावि
होत्था' ते विजयचोर सेनापति त्यां ५०० चोरो सिवाय भीज घणु चोराना,
'पारदारियाण य' परस्त्रीलम्पटेना, 'गंठिभेयगाण य' गठियाना 'संधिच्छेयगाण
य' संधिलेष्टेना घरमां भातर पाडीने चोरी करनारज्याना 'खंडपट्टाण य' खंड-
वस्त्रवाज्याना ने शुभसं धवानां णडानाथी पणमां लुगडानां चीथरा-वीटीने 'अभासमां
जालवानी शक्ति नथी.' आ प्रकारना देखाव करनार डोय छे तेना, अथवा ने

‘अण्णोसि च बहूणं’ अन्येषां च बहूनां ‘छिण्णभिण्णवाहिराहियाणं’ छिन्नभिन्न-
बहिराहितानां—छिन्ना नासिकादिषु, भिन्ना हस्तादिषु, बहिराहिताः=नगराद्
बहिष्कृताः, एतेषां द्वन्द्वः—छिन्नभिन्नबहिराहितास्तेषां, ‘कुडंगे’ कुटङ्कः—कुटङ्क इव
कुटङ्कः=वंशगहनमिव तेषामावरकः—गोपक इत्यर्थः ‘यावि होत्था’ चाप्यभवत् ।

‘तए णं से विजए चोरसेणावई’ ततः खलु स विजयश्चोरसेनापतिः,
‘पुरिमतालस्स णयरस्स’ पुरिमतालस्य नगरस्य ‘उत्तरपुरत्थिमिल्लं’ उत्तर-
पौरस्त्यम्=उत्तरपूर्वान्तरालस्थं ‘जणवयं’ जनपदं ‘बहूहिं’ बहुभिः ‘गामघायएहि
य’ ग्रामघातकैश्च ‘णयरघायएहि य’ नगरघातकैश्च ‘गोग्गहणेहि य’ गोग्रह-

होते हैं उनका, अथवा अपने चरित्र को छुपाते हुए जो कन्या को
धारण करने वाले होते हैं उनका, एवं ‘अण्णोसि च बहूणं छिण्णभिण्ण
वाहिराहियाणं’ और भी बहुत से नासिका आदि अङ्ग-छिन्न-जिनका
हाथ वगैरह कटा रहता था, भिन्न जिनकी नाक आदि कटी रहती
थी, एवं जो बहिराहित-नगर से बहिष्कृत किये हुए होते थे, उन
सबका भी यह ‘कुडंगे यावि होत्था’ कुटङ्क-बांसकी झाड़ी के समान
गोपक था, अर्थात्—जिस प्रकार बांस की झाड़ी अपने अंदर छिपी
हुई वस्तु की रक्षा करती है—उसे प्रकट नहीं होने देती है—उसी
प्रकार से यह भी इन सब की रक्षा करता था, इसके सहारा पाने
पर किसी का भी कोई बाल बांका नहीं कर सकता था । ‘तए णं
से विजयचोरसेणावई पुरिमतालस्स णयरस्स उत्तरपुरत्थिमिल्लं जणवयं’
यह विजय चोरसेनापति पुरिमताल नगर के उत्तर और पूर्वदिशा
के अन्तराल में रहे हुए जनपदों को ‘बहूहिं’ बहुत से ‘गामघायएहि य’
ग्रामों के घातनेरूप, ‘णयरघायएहि य’ नगरों के घातनेरूप, ‘गोग्ग-

पोताना चरित्रने छुपावीने गोहडी धारणु करनारा डोय छे तेना तथा ‘अण्णोसि च
बहूणं छिण्णभिण्ण वाहिराहियाणं’ भीजा पणु धणुअ, नेना नाक वगेरे अंगो
कपाय गयेला रहेता डता, नेना हाथ वगेरे अंगो कपायेला डता ते. तेमअ ने
गाममांथी गडार काडी भूडेला डता ते, तथा उपर गणुवेला सौ भाटे ते ‘कुडंगे
यावि होत्था’ वांसनी आडी प्रमाणे तेना रक्षक डतो, अटले ने प्रमाणे वांसनी
आडी पोतानी अंदरनी वस्तुनु रक्षणु करे छे—तेने प्रगट थवा देती नथी—ते प्रमाणे
आ चोर पणु सौनी रक्षा करतो डतो. तेना सहकार भणतां तेना आश्रये रहेनारने।
डोय पणु वाण वाडो करी शकता नडि. ‘तए णं विजयचोरसेणावई पुरिमतालस्स
णयरस्स उत्तरपुरत्थिमिल्लं जणवयं बहूहिं गामघायएहि य णयरघायएहि य
गोग्गहणेहि य बंदिग्गहणेहि य पंथकोहेहि य खत्तखणणेहि य उव्वीलेमाणेर

ગૈશ્વ=ગવાપહરણ; 'વંદિગ્ગહણેહિ ય' વન્દિગ્રહણૈશ્વ=વન્દિનઃ=કારાગારસ્થાસ્તેષાં
 ગ્રહણૈરપહરણૈરિત્યર્થઃ; 'પંથકોદ્દેહિ ય' પાન્થકુદ્દૈશ્વ=વલાત્ પાન્થાનાં હનનેન તાઢ-
 નેન વા તદ્ધનાપહરણૈશ્વૈત્યર્થઃ; 'સ્વત્ત્વણણેહિ ય' સ્વાત્ત્વનૈશ્વ-
 'સ્વત્ત્વ' ઇતિ દેશીયઃ શબ્દઃ સ્વાત્ત્વચક્રઃ; સ્વાત્ત્વ=ગૃહે પ્રવેશાર્થં તદ્વિત્તૌ છિદ્રં 'સેન્ધ' ઇતિ
 ભાષાપ્રસિદ્ધં તસ્ય સ્વનૈશ્વૈત્યર્થઃ; 'ઉઘ્વીલેમાણે ૨' ઉત્પીડયન્ ૨=સ્વર્ણરૂપ્યક-
 રજતવસ્ત્રાદ્યપહરણૈઃ પુનઃ પુનર્વ્યથયન્, 'વિદ્ધંસમાણે ૨' વિધ્વંસયન્ ૨ કપાટ-
 મઞ્જૂપાદિમજ્જકરણૈર્ભૂયોભૂયો વિનાશયન્, 'તજ્જેમાણે ૨' તર્જયન્ ૨ દુર્વચનૈઃ,
 'તાલેમાણે ૨' તાડયન્ ૨ કશાદિભિઃ; 'ણિત્થાણં' નિઃસ્થાનં=સ્થાનવર્જિતં
 ગૃહાત્ નિષ્કાસનેન, 'ણિદ્ધણં' નિર્ધનં=ગોમહિષ્યાદિરહિતં, 'ણિક્કણં' નિષ્કણં=
 ધાન્યકળરહિતં સર્વધાન્યાપહરણાદિતિ ભાવઃ; 'કરેમાણે ૨' 'વિહરઈ' કુર્વન્ ૨

હણેહિ ય' ગાયોં કો ચુરાનેરૂપ, 'વંદિગ્ગહણેહિ ય' કારાગાર મેં વંદ
 હુએ વંદિયોં કો ભગાનેરૂપ, 'પંથકોદ્દેહિ ય' મુસાફિરોં કો વલાત્કાર
 સે મારને યા તાડન કરને સે उनका धनापहरण करनेरूप एवं 'સ્વત્ત્વ
 સ્વણણેહિ ય' મકાનોં મેં સેન્ધ લગાકર છુસનેરૂપ ક્રિયાઓં દ્વારા
 'ઉઘ્વીલેમાણે ૨' સ્વર્ણ, ચાંદી એવં વસ્ત્ર આદિકોં કે હરણ કરને સે
 ઉત્પીડિત કરતા, 'વિદ્ધંસમાણે ૨' વહાં કે કપાટ-મઞ્જૂષા-આદિકે
 તોડને-ફોડને સે વિધ્વંસ કરતા, 'તજ્જેમાણે ૨' દુર્વચનોં દ્વારા
 તર્જિત કરતા, 'તાલેમાણે ૨' કશા-કોડાઓં સે તાડિત કરતા, એવં
 'ણિત્થાણં' વહાં કે જનોં કો સ્થાનાન્તરિત કરતા, 'ણિદ્ધણં' ધનરહિત
 કરતા, 'ણિક્કણં' સ્થાને-પીને કી વસ્તુઓં કે ચુરાને સે કળરહિત કરતા

વિદ્ધંસમાણે ૨ તજ્જેમાણે ૨ તાલેમાણે ૨ ણિત્થાણં ણિદ્ધણં ણિક્કણં કરેમાણે ૨ વિહરઈ'
 તે વિજય ચેર સેનાપતિ પુરિતમાલ નગરના ઉત્તર અને પૂર્વદિશાના મધ્યમાં રહેતા
 જનપદોને-દેશોને, 'વહૂર્હિ' ધણી 'ગામઘાણેહિ ય' ગામોને મારવારૂપ, 'નગર-
 ઘાણેહિ ય' નગરોનો ઘાત કરવારૂપ, 'ગોગ્ગહણેહિ ય' ગાયોને ચેરવારૂપ, 'વંદિ-
 ગ્ગહણેહિ ય' બંદીખાનામાં-જેલમાં પડેલા ચેરને નસાડવારૂપ, 'પંથકોદ્દેહિ ય'
 મુસાફરોને જોર-જુલમથી મારવા રૂપ અને તેની પાસેથી ધન માલ હરણ કરવા રૂપ, અને
 'સ્વત્ત્વણણેહિ ય' મકાનોમાં ખાતર પાડવારૂપ ક્રિયાઓથી 'ઉઘ્વીલેમાણે ૨'
 લોકોના સોના, ચાંદી અને વસ્ત્રોનું હરણ કરીને પીડા-દુઃખ આપતો 'વિદ્ધંસમાણે ૨'
 ત્યાંના કપાટ, પેટીઓ તોડી-ફેડીને તેનો નાશ કરતો, 'તજ્જેમાણે ૨' ખરાબ વચનોથી
 તિરસ્કાર કરતો, અને 'તાલેમાણે ૨' કશા-કોયડાઓ વડે ત્યાંના માણસોને મારતો,
 'ણિત્થાણં' એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે લઈ જતો, 'ણિદ્ધણં' ધનવિનાના
 'ણિક્કણં' ખાવા-પીવાની વસ્તુઓની ચેરી કરીને કળરહિત કરતો હતો. તથા

विहरति । 'महबलस्स रण्णो' महाबलस्य राज्ञः 'अभिकखणं २' अभीक्ष्णम् २= पुनः पुनः 'कप्पाइं' कल्प्यानि=ग्राह्याणि द्रव्याणि, 'गिण्हइ' गृह्णाति-जनपदे राज्ञोऽंशे स्वभागं कल्पयित्वाऽपहरतीत्यर्थः ।

'तत्थ णं' तत्र=शालादृव्यां चोरपल्ल्यां खलु 'विजयस्स चोरसेणा-वइस्स' विजयस्य=विजयनायकस्य चोरसेनापतेः 'खंदसिरी णामं भारिया' स्कन्दश्रीनाम भार्या 'होत्था' आसीत् । सा कीदृशीत्याह—'सुकुमालपाणिपाया' सुकुमारपाणिपादा=कोमलकरचरणा, 'अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा' अहीनप्रति-पूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपतः, प्रतिपूर्णानि लक्षणतः, पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिन् तत्, यथाविधं शरीरं यस्याः सा तथा ॥ सू० ३ ॥

रहता था, तथा 'महबलस्स रण्णो अभिकखणं २ कप्पाइं गिण्हइ' महाबल राजा के कल्प्य-ग्राह्य द्रव्यादिकों का महसूल आदि का भी अपहरण करता रहता था, अर्थात् राजपुरुषों से ऐसा कह कर कि 'राजा के ग्राह्य अंश कर में मेरा भी हिस्सा है अतः सुझे दो' राजाके ग्राह्य अंश को लेता रहता था । 'तत्थ णं विजयस्य चोरसेणावइस्स खंधसिरि-णामं भारिया होत्था' इस विजय चोरसेनापति की भार्या का नाम स्कंदश्री था । 'अहीण०' यह प्रमाण और लक्षण से उपेत पांचों इन्द्रियों से परिपूर्ण शरीर युक्त थी । इसके हाथ और पैर बहुत ही सुकुमार थे ।

भावार्थ—इस चोरपल्ली में ५०० चोरों का नायक एक विजय नामका चोरसेनापति रहता था । इसका व्यवहार जनता के प्रति महारौद्र-निकृष्ट था । जीवन भी इसका महा अधार्मिक था । शुभ कार्य क्या है ? सहृदयता का व्यवहार कैसा होता है ? यह इस

'महबलस्स रण्णो अभिकखणं २ कप्पाइं गिण्हइ' महाबल राजाने ग्रहण करवा योग्य भंडसूक्ष्म आदि पणु डरानु करतो हुतो, अष्टमे ते राजपुरुषोने कहेतो हुतो डे-राजानो ने भंडसूक्ष्म डक छे तेमां (राजाना करवेराभां)मारो पणु लाग छे. तेथी ते मने आपो अेम कहीने राजानो लाग देतो हुतो. 'तत्थ णं विजयस्स चोरसेणा-वइस्स खंधसिरीणामं भारिया होत्था' आ विजयचोर सेनापतिनी श्रीनु नाम स्कंदश्री हुतुं 'अहीण०' ते लक्षणु अने प्रमाणु सद्धित पांच इंद्रियोथी परिपूर्ण सुंदर शरीरवाणी हुती. तेना हाथ पग पणु गड्ढु सुकोमल हुता.

भावार्थ—ते चोरपल्लीमां ५०० पांचसो चोरानो नायक विजय नामनो चोरानो सेनापति रहेतो हुतो. माणुसो साथे तेना व्यवहार गड्ढु डलका प्रकारनो हुतो तेनु जवन पणु महा अधर्मथी लरेहुं हुतुं, साइं काम डेवुं कहेवाय ? सहृदयतानो व्यवहार डेवो होय ? ते वातने स्वप्नमां पणु जाणुतो नहि रात्री-

बातको स्वप्न में भी नहीं जानता था । रातदिन शिकार करना और पशु-पक्षियों के रुधिर से अपने हाथों को रंगे रखना, बस यही इसका दैनिक कार्य था । इसकी निर्दयता की कथा गांव में फैल चुकी थी । लोग इसका नाम सुनकर कांप जाते थे । यह सशक्तशरीर था । प्रहार इसका अति असह्य होता था । जो भी कुछ काम यह करता आगे पीछे का उसमें बिलकुल विचार नहीं करता था । शब्दवेधी वाणविद्या में यह बड़ी निपुणता रखता था । लकड़ी और तलवार चलाने में यह प्रथम नंबर का माना जाता था । यह प्रथम नंबर का बदमाश, निर्दयी और हत्यारा था । मानव के रूप में दानव था—मनुष्य के रूप में राक्षस था । संसार की जितनी दुर्वृत्तियों थीं उन सबका सम्मिलितरूप में यह एक घर था । इसके अधीन ५०० चोर थे । उन सब का यह सरदार था । साकार पापकी मूर्ति था । जितने भी परदारलंपटी थे, ग्रन्थिछेदक थे, संधिकर्ता थे, खंडपट्टधारक थे, लुच्चे लफंगे और बदमाश थे, नकटे लंगड़े प्राणी थे, जनता से बहिष्कृत मनुष्य थे—वे सब इसके पास ही आश्रय पाते थे । यह इन सब की दुर्वृत्तियों को प्रोत्साहित करता हुआ इन्हें कुमार्गगामी बनाने का ही जाल रचा करता था । इसके आतंक से पुरिमताल

दिवस शिकार करे। पशु-पक्षियोंनां ढोही वडे पोताना हाथने रंगीने राखवा, ओज तेनुं डमेशानुं काम डतुं। तेनी निर्दयता विषेनी वात आभा गाममां डेलाड गड हती, गामनां माणुसे तेनुं नाम सांभणीने डंपता डता। ते शरीरे शक्तिवान डतो। तेने भार गडुज असह्य डतो। ते जे जे काम करतो तेना विषे आगण-पाछणना परिणामने कांछ पणु विचारज करतो नडि। शब्दवेधी गाणुविद्यामां ते गडुज कुशणता राखतो डतो, लाकडी अने तलवार बलाववामां ते पडेला नंभरने गणुतो डतो, तेमज प्रथम नंभरने गहमास। निर्दय अने हत्यारे डतो। माणुसना रूपमां ते असुर-राक्षस डतो। संसारनां जेटलां भूंडा-लयंकर कामे छे ते तमाभ तेनामां धर करीने रडेलां डतां, तेनी आज्ञामां ५०० पांयसे चोर रडेता डता। ते सौने आ विजय चोरसेनापति सरदार डतो, ते पापनी साक्षात् मूर्ति डतो, ते सधणा चारे परस्त्रीलंपट अने महा दुराचारी डता। गंडीछेडा डता, भकानमां काणु पाडी चोरी करनार डता। अंडपट्ट-शीथरा धारणु करनार, तथा लुट्या, गहमास, नकट-नकटा। गाममांथी गडिष्कृत डरेला आ तमाभ अधम माणुसेने तेनी पासे आश्रय भणतो डतो। ते सौ पीयोनी प्रवृत्तिने उत्तेजन आपतो अने ते डमेशां कुमार्गे जवानी जण रयतो

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जेणेव
पुरिमतालणामं णयरे जेणेव अमोहदंसी उज्जाणे, तेणेव,

नगर के आस पास के जितने भी जनपद थे वे सब आतङ्कित बन चुके थे । इसने कितनेक गांवों को अस्मसात् कर दिया था—वहाँ के अनेक निवासियों को मौत के घाट उतारा था । अनेक नगरों को ऊजड़ कर दिया था । जगहर की गायों का हरण कर वहाँ की जनता को त्रसित कर रक्खा था । बंदियों को कारागार से भगाकर इसने अपनी वीरता का परिचय दिया था । अनेक रास्तागीरों को मार पीट कर बलात्कार से उनका धन छीन लेता था । कई मकानों में सेन्ध लगाकर इसने चोरियाँ की थीं । जनता इससे हरतरह दुःखी थी और कणर के लिये तरसा करती थी । कई लोग तो इसके भय के मारे अपने स्थानों को छोड़ कर दूसरी जगह रहने लगे थे । राजा भी इससे तंग आ गया था । इस विजय चोरसेनापति की भार्या का नाम स्कन्धश्री था । विजय चोरसेनापति का स्कन्धश्री भार्या की कुक्षि से उत्पन्न हुआ एक पुत्र था, जिसका नाम अभयसेन था । यह भी अपनी माता जैसा ही सुंदर था ॥सू० ३॥

रहेतो હતો, તેના લયથી પુરિમતાલનગરની આસપાસ જેટલાં નગરો હતાં તેની પ્રજા હમેશાં લયભીત બની રહેતી હતી તેણે કેટલાક ગામેને મૂળથી બાળી નાંખ્યા હતા, ત્યાંના નિવાસીઓને મોતના પંજમાં મુક્યાં હતાં, અનેક નગરોને સાવ ઉજ્જડ કરી નાખ્યાં હતાં. દરેક ઠેકાણેથી ગાયોનું હરણ કરી ત્યાંની જનતાને ત્રાસ પમાડી દીધી હતી. જેલમાં પડેલા ચોર લોકોને જેલમાંથી લગાડીને પોતાની શૂરવીરતા બતાવી હતી, રસ્તે ચાલતા અનેક માણસોને મારી-કૂટી બળાટકારથી તેઓનાં સોના, ચાંદી આદિ ધન માલ લૂંટી લેતો હતો. કેટલાક મકાનોમાં કાણું પાડી તેણે ચોરીઓ કરી હતી, જનતા દરેક રીતે તેનાથી દુઃખી હતી અને કણ-કણ માટે તરસ્યા કરતી હતી. કેટલાક માણસો તેના લયથી પોતાનાં સ્થાન મુકીને બીજા સ્થળે રહેવા ગયા હતા, રાજા પણ તેનાથી તંગ-સખ્ત મુંઝવણવાળો થઈ ગયો હતો. રાજાનો પ્રજા પાસેથી આવતો કર તે પણ પોતે લઈ લેતો હતો, આ વિજય ચોરસેનાપતિની સ્ત્રીનું નામ સ્કંધશ્રી હતું. વિજય ચોરસેનાપતિની સ્કંધશ્રી સ્ત્રીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પુત્ર હતો. તેનું નામ અભયસેન હતું, તે પોતાની માતા જેવાજ સુંદર હતો. (સૂ. ૩)

समोसढे । परिस्ता निग्गया । राया निग्गओ । धम्मो कहिओ ।
परिस्ता पडिगया । रायावि गओ ॥ सू० ४ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमणो भगवान् महावीरः ‘जेणेव पुरिमतालणामं णयरे’ यत्रैव पुरिमतालनामकं नगरं ‘जेणेव अमोहदंसी’ यत्रैव अमोघदर्शि=अमोघदर्शिनामकम्, ‘उज्जाणे’ उद्यानं ‘तेणेव’ तत्रैव ‘समोसढे’ समवसृतः=समागतः । ‘परिस्ता’ परिषत्=जनसंहतिः ‘निग्गया’ निर्गता-श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं नगरान्निर्गतेत्यर्थः, ‘राया’ राजा=महाबलनामको नृपश्च ‘निग्गओ’ निर्गतः-श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं नगराद् निरसृत इत्यर्थः । यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगवन्तमादक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, यावत् पर्युपास्ते ‘धम्मो कहिओ’ धर्मः कथितः=भगवता श्रुतचारित्रलक्षणो धर्म उपदिष्टः । ‘परिस्ता पडिगया’ परिषत् प्रतिगता-परिषत् धर्मकथां श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य प्रतिगता ‘राया वि’ राजाऽपि ‘गओ’ गतः=स्वस्थानं प्रतिगत इत्यर्थः ॥ सू० ४ ॥

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उसी काल और उसी समय ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमण भगवान् महावीर ‘जेणेव पुरिमतालणामं णयरे’ उस पुरिमताल नगर में ‘जेणेव’ ‘अमोहदंसी’ जहाँ वह अमोघदर्शी ‘उज्जाणे’ उद्यान था ‘तेणेव’ वहाँ ‘समोसढे’ समवसृत हुए । ‘परिस्ता निग्गया’ परिषद् प्रभुका आगमन सुनकर उस बगीचे में पहुँची । ‘राया निग्गओ’ महाबल राजा भी पहुँचा । ‘धम्मो कहिओ’ आई हुई परिषद् एवं राजा को प्रभु ने श्रुत-चारित्र रूप धर्म का उपदेश दिया ।

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे ‘समणे-भगवं महावीरे’ श्रमण भगवान् महावीर ‘जेणेव पुरिमताले णामं णयरे’ ते पुरिमताल नगरमां ‘जेणेवअमोहदंसी’ त्यां ते अमोघदर्शी ‘उज्जाणे’ णगीच्या डेतो ‘तेणेव’ त्यां ‘समोसढे’ समवसृत थया ‘परिस्ता निग्गया’ परिषद् प्रभुनुं आगमन सांगलीने ते णगीच्यामां पडोन्ची ‘राया निग्गओ’ महाबल राजा पण त्यां पडोन्च्या ‘धम्मो कहिओ’ आवेली परिषद् अने राजाने प्रभुचे श्रुत-चारित्र्य

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स. भगवओ महावीर-
स्स जेट्ठे अंतेवासी गोयमे जाव रायसग्गं समोगाढे, तत्थ
णं बहवे हत्थी जाव पासइ । तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा
पढमंसि चच्चरंसि णिसियाविति णिसियावित्ता अट्ट चुल्लपिउए
अग्गओ घाएति, घाइत्ता, कसप्पहारेहिं, तालेमाणा २ कल्लुणं
काकणिसंसाइं खावेति, खावित्ता रुहिरपाणं च पाएति १ ।

तयाणंतरं च णं दोच्चंसि चच्चरंसि अट्ट लहुमाउयाओ
अग्गओ घाएति, घाइत्ता० २, एवं तच्चे० अट्ट महापिउए० ३,
चउत्थे० अट्ट महामाउयाओ ४, पंचमे० पुत्ता ५, छट्ठे०
सुण्हा ६, सत्तमे० जामाउए० ७, अट्टमे० धूयाओ ८, णवमे
णत्तुए ९, दसमे णत्तुइणीओ १०, एगारसे णत्तुयावई ११, बारसमे
णत्तुईओ १२, तेरसमे पिउस्सियावई १३, चउद्दसमे पिउस्सि-
याओ १४, पण्णरसमे माउस्सियावई १५, सोलसमे माउ-
स्सियाओ १६, सत्तरसमे माउला १७, अट्टारसमे माउलियाओ १८,
एगूणवीसइमे अवसेसं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणं अग्ग-
ओ घाएति, घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कल्लुणं काक-
णिसंसाइं खावेति, रुहिरपाणं च पाएति ॥ सू० ५ ॥

‘परिसा पडिगया रायावि गओ’ राजा प्रजा दोनों धर्मदेशना सुनकर
अपने२ स्थान पर वापिस गये । ॥ सू० ४ ॥

धर्मिना उपदेश आये, ‘परिसा पडिगया रायावि गओ’ राजा प्रजा अपने धर्म-
ना उपदेश सांभलीने पीताना स्थानके पाछा गयां. (सू. ४)

ટીકા

‘તેણં કાલેણં’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘समणस्स भगवओ महावीरस्स’ श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ‘जेट्ठ अंतेवासी गोयमे’ ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः गौतमो ‘जाव’ यावत्, इह यावच्छब्देन-अत्रैव द्वितीयाध्ययने चतुर्थसूत्रस्य व्याख्यायां वर्णितेन विधिना भगवदाज्ञासुपादाय भिक्षानयनार्थं पुरिमतालनगरे उच्चनीचमध्यमकुलानि अटन्-इति संग्राह्यम् । ‘रायमग्गं’ राजमार्गं ‘समोगाढे’ समवगाढः=समागतः । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु ‘बहवे हत्थी’ बहून् हस्तिनः ‘जाव पासइ’ यावत् पश्यति । अत्र-यावच्छब्दादिदं द्रष्टव्यम्-‘अन्यांश्च तत्र बहूनश्वान् पश्यति । तेषां हस्त्या-रूढानामश्वारूढानां च खलु पुरुषाणां मध्यगतमेकं पुरुषं पश्यति’ इति ।

‘તેણં કાલેણં’ इत्यादि ।

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ उसी काल और उसी समय ‘समणस्स भगवओ महावीरस्स’ श्रमण भगवान् महावीर के ‘जेट्ठे अंतेवासी गोयमे’ बड़े शिष्य गौतम स्वामी जो विशिष्ट तपस्वी थे वे द्वितीय अध्ययन में वर्णित विधि के अनुसार अपनी कृत तपस्या की पारणा के निमित्त भगवान से आज्ञा लेकर भिक्षा लाने के लिये पुरिमताल नगर में उच्च नीच एवं मध्यम कुलों के घरों में गोचरी के लिये घूमते हुए ‘रायमग्गं’ राजमार्ग पर ‘समोगाढे’ आ निकले ‘तत्थ णं बहवे हत्थी जाव पासइ’ वहां उन्होंने अनेक हाथियों को कि जिन पर महावत बैठे हुए हैं देखा । इसी प्रकार अनेक घोड़ों को भी देखा । महावतों एवं घुड़सवारों के मध्य में एक पुरुष को भी देखा ।

‘તેણં કાલેણં’ इत्यादि.

‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ તે સમયને વિષે ‘સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ’ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ‘જેટ્ઠે અંતેવાસી ગોયમે’ મોટા શિષ્ય ગૌતમ સ્વામી જે વિશિષ્ટ તપસ્વી અને મહાન લબ્ધીધારક હતા તે બીજા અધ્યયનમાં વર્ણવેલ વિધિ પ્રમાણે પોતાની કરેલી તપસ્યાના પારણા નિમિત્તે ભગવાનની આજ્ઞા લઈને ભિક્ષા લેવા માટે પુરિમતાલનગરને વિષે ઉચ્ચ નીચ અને મધ્યમ કુલોનાં ઘરોમાં ગોચરી માટે ફરતા-ફરતા ‘રાયમગ્ગં’ રાજમાર્ગપર ‘સમોગાઢે’ આવ્યા ‘તત્થ ણં બહવે હત્થી જાવ પાસઈ’ ત્યાં આગળ તેમણે અનેક હાથીઓને કે જેના ઉપર મહાવત બેઠા હતા તેને જોયા, તેજ પ્રમાણે અનેક ઘોડાઓને પણ જોયા. મહાવતો અને ઘોડે-રોના વચ્ચેમાં એક પુરુષને પણ જોયો ‘તણં તં પુરિસં રાયપુરિસા પઢમંસિ

‘तए णं’ ततः खलु, ‘तं पुरिसं’ तं पुरुषं ‘रायपुरिसा’ राजपुरुषाः
 ‘पढमंसि चच्चरंसि’ प्रथमे चत्वरं=चतुष्पथे, ‘णिसियावित्ति’ निषादयन्ति=उप-
 वेशयन्ति । ‘णिसियावित्ता’ निषाद्य=उपवेश्य, ‘अट्ठ’ अष्टौ ‘चुल्लपिउए’ क्षुल्ल-
 पितृन्=पितुर्लघुभ्रातृन्, ‘अग्गओ’ अग्रतः-तस्य पुरुषस्याग्रे इत्यर्थः, ‘घाएन्ति’
 घातयन्ति=मारयन्ति । ‘घाइत्ता’ घातयित्वा, कसप्पहारेहिं कशाप्रहारैः, तं
 पुरुषं ‘तालेमाणा २’ ताडयन्तः २, ‘कलुणं’ करुणम्, इदं क्रियाविशेषणम्-
 सरोदनमित्यर्थः, ‘काकणिमंसाइं’ काकणीमांसानि काकणीरूपाणि तिलशः कृतानि
 मांसानि- लघुलघूनि मांसखण्डानि घातितानां तेषामित्यर्थः ‘खावेत्ति’ खाद-
 यन्ति । ‘खावित्ता’ खादयित्वा ‘रुहिरपाणं च’ रुधिरपानं च ‘पाएन्ति’ पाय-
 यन्ति, तस्य पुरुषस्य पितुर्लघुभ्रातृणां रक्तानि पाययन्तीत्यर्थः । ‘तयाणंतरं च
 णं’ तदनन्तरं च खलु ‘दोच्चंसि’ द्वितीये ‘चच्चरंसि’ चत्वरं=चतुष्पथे, ‘अट्ठ’
 अष्टौ, ‘लहुमाउयाओ’ लघुमातृकाः=लघुमातृः-मातुर्लघुयातृः, ‘काकी’ इति

‘तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा पढमंसि चच्चरंसि णिसियावित्ति’ साथ में यह
 भी देखा कि उस पुरुष को राजपुरुषों ने प्रथम चौहट्टे पर बैठा
 दिया है और ‘णिसियावित्ता अट्ठ चुल्लपिउए अग्गओ घाएन्ति’ बैठाकर
 उसी के समक्ष उसके पिता के आठ छोटे भाइयों को उन्होंने जान
 से मार डाला । ‘घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा २ कलुणं काकणिमंसाइं
 खावेत्ति’ मार कर फिर उन्होंने ने कशाओं के प्रहारों से उसे
 ताड़ित किया ताड़ित करने के पश्चात् करुण विलाप करते हुए उस
 पुरुष को उन्होंने ने काकणिप्रमाण-तिल २ बराबर करके मारे हुए उन
 पुरुषों के मांस को खिलाया ‘खावित्ता रुहिरपाणं च पाएन्ति’ खिलाकर
 बाद में उसके लिये फिर रुधिरका पान करवाया । ‘तयाणंतरं च णं’
 इसके अनन्तर ‘दोच्चंसि चच्चरंसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाएन्ति’ वे

चच्चरंसि णिसियावित्ति’ साथे ते पणु जेथुं डे जे वन्थमां पुरुष डते। तेने राज-
 पुरुषेओ प्रथम थौटा-थार रस्ता पर भेसारी दीधो अने ‘णिसियावित्ता अट्ठ
 चुल्लपिउए अग्गओ घाएन्ति’ भेसाडीने तेनी समक्षमां तेना पिताना आठ नाना
 लाधओने तेओओ जतनथी भारी नांज्या ‘घाइत्ता कसप्पहारेहिं तालेमाणा २
 कलुणं काकणिमंसाइं खावेत्ति’ भारीने पाछी तेने डायडाना प्रहारेथी भार भारी
 अने पाछीथी डङ्गु विलाप करता ते पुरुषने तेओओ तलतल जेवडा टुडडा डरीने
 मारेला पुरुषेनां मांसने भवराज्युं ‘खावित्ता रुहिरपाणं च पाएन्ति’ भवराजीने
 पाछी डरीने तेने रुधिरनुं पान कराज्युं ‘तयाणंतरं च णं’ ते पाछी ‘दोच्चंसि
 चच्चरंसि अट्ठ लहुमाउयाओ अग्गओ घाएन्ति’ तेने भीज्ज थौटा पर लड गया त्यां

भाषाप्रसिद्धाः 'अग्गओ घाएंति' अग्रतो घातयन्ति । घातयित्वा तं पुरुषं तासां लघुमांसखण्डानि सकरुणं खादयन्ति, रुधिरं च पाययन्तीति समन्वयो बोध्यः, एवमग्रेऽपि सर्वत्र चत्वरे समन्वयः । 'एवं तच्चे०' एवम्=उक्तप्रकारेण तृतीयेऽपि चत्वरे 'अट्ठ' अष्टौ 'महापिउए' महापितृकान् पितुर्ज्येष्ठभ्रातृन् इत्यर्थः । अग्रतो घातयन्ती-त्यादि पूर्ववत् । 'चउत्थे०' चतुर्थे-चत्वरे 'अट्ठ महामाउयाओ' अष्ट महामातृकाः=मातुर्ज्येष्ठयातृः-बडीमाँ इति भाषाप्रसिद्धाः, अग्रतो घातयन्तीत्यादि पूर्ववत् । 'पंचमे०' पञ्चमे चत्वरे 'पुत्ता' पुत्रान्, 'छट्ठे०' षष्ठे चत्वरे 'सुण्हा' स्नुषाः=पुत्रवधूः, 'सत्तमे०' सप्तमे चत्वरे 'जामाउए' जामातृकान्-जामातृन् 'अट्ठमे०' अष्टमे चत्वरे 'धूयाओ' दुहितृः=पुत्रीः, 'नवमे०' नवमे चत्वरे 'णत्तुए' नप्तृकान्-पौत्रान् दौहित्रांश्च, दशमे चत्वरे 'णत्तुइणीओ' नप्तृकीः=नप्तार एव नप्तृकास्तेषां भार्याः नप्तृक्यस्ताः-पौत्रपत्नीः, दौहित्रपत्नीश्च, अग्रतो घातयन्ती-त्यादि पूर्ववत् । 'एगारसे' एकादशे चत्वरे 'णत्तुयावई' नप्तृकापतीन्=पौत्रीपतीन् दौहित्रीपतींश्च, तथा 'वारसमे' द्वादशे चत्वरे 'णत्तुईओ नप्पीः=पौत्रीः, दौहित्रीश्च, 'तेरसमे' त्रयोदशे 'पिउस्सियावई' पितृष्वसृपतीन्, 'फूफा'- इति प्रसिद्धान्, 'चउदसमे' चतुर्दशे 'पिउस्सियाओ' पितृष्वसृष्टः 'भुआ-फूफी' इति भाषाप्रसिद्धाः, 'पण्णरसमे' पञ्चदशे 'माउस्सियावई' मातृष्वसृपतीन् 'मासा' इति

सब के सब उसे द्वितीय चौराहे पर ले गये वहां बैठकर उसके समक्ष ही उन्होंने आठ जो उसकी काकियां थीं उन सबको मारा 'घाइत्ता०' मारकर फिर उन्होंने उस व्यक्ति को कशा के प्रहारों से ताड़ित किया, पश्चात् विलाप करते हुए उसे उन्होंने भारी हुई काकियों का मांस तिलर बराबर कर खिलाया और खून पिलाया । 'एवं' इसी प्रकार वे उसे 'तच्चे' अट्ठ महापिउए, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ पंचमे पुत्ता, छट्ठे सुण्हा, सत्तमे जामाउए, अट्ठमे धूयाओ, नवमे णत्तुए, दसमे णत्तुइणीओ, एगारसे णत्तुयावई, वारसमे णत्तुईओ तेरसमे पिउस्सियावई, चउदसमे पिउस्सियाओ, पण्णरसमे माउस्सियावई, सोलसमे-माउस्सियाओ सत्तर-

तेनी समक्षमां ७ ते २.७/पुरुषोअ ते आठ तेनी ७ डाक्रीअो हती ते तमाअने भारी नांणी 'घाइत्ता०' भारीने पछी तेओअे ते व्यक्तिने डेयडाना प्रहार कर्था. अने ते पछी विलाप करता अेवा तेने तेओअे भारेही डाक्रीअोनां मांसना तल-तल ७ेवडा टुकडा करीने अवशअ्या. तथा इधिर पाथुं आ प्रभाअे तेने तच्चे अट्ठ महापिउए, चउत्थे अट्ठ महामाउयाओ, पंचमे पुत्ता, छट्ठे सुण्हा, सत्तमे जामाउए, अट्ठमे, नवमे णत्तुए, दसमे णत्तुइणीओ, एगारसे णत्तुयावई, वारसमे णत्तु-तेरसमे पिउस्सियावई, चउदसमे पिउस्सियाओ, पण्णरसमे माउस्सिया-

प्रसिद्धान्, 'सोलसमे' षोडशे 'माउस्सियाओ' मातृष्वरहः 'मासी' इति प्रसिद्धाः,
'सत्तरसमे' सप्तदशे 'माउला' मातुलान् 'मामा' इति प्रसिद्धान्, 'अट्टारसमे'
अष्टादशे 'माउलियाओ' मातुलानीः='मामी' इति प्रसिद्धाः, 'एगूणवीसइमे'
एकोनविंशतितमे 'अवसेसं' अवशेषं 'मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणं' मित्र-
ज्ञाति-निजक-स्वजन-सम्बन्धि-परिजनम्-मित्राणि=सुहृदः, ज्ञातयः=समानगो-
त्रजाः, निजकाः=पितरौ मातरश्च, स्वजनाः=मातुलपुत्रादयः, सम्बन्धिनः=श्वशुर-

समे माउला, अट्टारसमे माउलियाओ, एगूणवीसइमे अवसेसं मित्तणाइणियग-
सयणसंबंधिपरियणं अगगओ घाएंति' तृतीय चत्वर-(अनेक रास्ता जहाँ
मिले वहाँ) पर ले गये, वहाँ उन्हीं ने उसी के समक्ष उसके आठ
पिताके ज्येष्ठ भाईयों को, चौथेचौटे पर लेजाकर उसकी आठ बड़ी
माताओं को, पांचवें चौटे पर लेजाकर उसके आठ पुत्रों को, छठवें चौटे
पर उसकी आठ पुत्रवधुओं को, सातवें चौटेपर जमाइयों को, आठवें
चौटे पर पुत्रियों को, नवमें चौटे पर पौत्रों एवं दौहित्रों को, दशवें चौटे
पर पौत्रों और दौहित्रों की पत्नियों को, ग्यारहवें पर पौत्रियों के
एवं दौहित्रियों के पतियोंको, बारहवें पर पौत्री एवं दौहित्रियों को,
तेरहवें पर पिता की बहिनों के पतियों (फूफों) को, चौदह पर पिता
की बहिनों (फूफियों) को पन्द्रहवें पर मौसियों के पतियों (मासों) को,
सोलहवें पर मौसियां को, सत्तरहवें पर मामाओं को अठारहवें पर
मामियों को और उन्नीसवें पर बाकी और भी जो उसके मित्र-सुहृद,
ज्ञाति-समानगोत्रज, निजक-मातापिता, स्वजन-मासापुत्र आदि,

वई, सोलसमे माउस्सियाओ, सत्तरसमे माउला, अट्टारसमे माउलियाओ,
एगूणवीसइमे अवसेसं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणं अगगओ घाएंति'
त्रीणं यत्वर (अनेक रास्ता जहाँ लेगा था छे त्यां) पर लभ गया, त्यां आगण
तेओओ तेना समक्ष तेना पिताना आठ मोटा लामओने, योथा यत्वरमां
लभ जहने तेनी आठ मोटी माताओने, पांचमा यत्वर पर लभ जहने तेना
आठ पुत्रोने, छठा यत्वर पर तेनी आठ पुत्रवधुओने, सातमा यत्वर पर
जमाओने, आठमां यत्वर पर पुत्रीओने, नवमां यत्वर पर पौत्रो-दौहित्राना
दौहित्रओने, तथा दौहित्रोने, दसमापर पौत्रो तथा दौहित्रोनी पत्नीओने अगीअरमां
पर पौत्रियो तथा दौहित्रीओना पतिओने आरमा पर पौत्रियो अने दौहित्रियोने,
तेरमा पर पितानी गेना (श्राभ) ना पतिओने (कुवाओने) चौदमां पर पितानी गेना-
दौहित्रोने, पंधरमां पर मासाने, सोलमा पर मासीओने, सत्तरमां पर मासी रहिआ
भीज तेना मित्र-सुहृद, ज्ञाति-समानगोत्रज, निजक-माता-पिता, स्वजन-मासापुत्र

वालकादयः, परिजनो=दासोदासादिः, तेषां समाहारः, तत्तथा तत्, सर्वान् मित्रादीन् इत्यर्थः 'अग्नौ' अग्रतः, 'घांति' घातयन्ति, 'घात्ता' घातयित्वा, तं पुरुषं 'कसप्पहारेहि' कशाप्रहारैः, 'तालेमाणा' ताडयन्तः, 'कलुणं' करुणं 'काकणिमंसाइं' काकणीरूपाणि लघुलघूनि मांसानि=मांसखण्डानि, 'खावेंति' खादयन्ति, 'रुहिरपाणं च' रुधिरपाणं च 'पांति' पाययन्ति ॥सू० ५॥

सम्बन्धी-श्वशुर के पुत्र साले आदि, परिजन-दासदासी आदि थे उन सब को उन्होंने उसके समक्ष मारे और 'घात्ता कसप्पहारेहि तालेमाणा कलुणं काकणिमंसाइं खावेंति रुहिरपाणं च पांति' मार कर कशा के प्रहारों द्वारा उसे भी खूब पीटा, फिर बाद में बुरी तरह विलाप करते हुए उसे सब का भिन्न-चौहट्टे पर बैठा तिल-बराबर कर मांस खिलाया और उनका उसे पानी के स्थान पर खून पिलाया ।

भावार्थ—जनता के वापस चले जाने पर भगवान् के बड़े शिष्य श्री गौतम स्वामी जो विशिष्ट तपस्वी थे अपने स्थान से उठे और उठकर प्रभु के निकट आये । आकर प्रार्थना की कि—हे भदन्त ! आज छट्ट के पारणे मैं आप से पुरिमताल नगर में भिक्षा-चर्या के निमित्त जाने की आज्ञा चाहता हूँ । प्रभु ने गौतम की प्रार्थना स्वीकार कर पुरिमताल नगर में जाने की आज्ञा प्रदान की । आज्ञा प्राप्त करते ही गौतम अमोघदर्शी उद्यान से चलकर भिक्षा के लिये पुरिमताल में आये । उँच नीच एवं मध्यम कुलो में पर्यटन

आदि, सम्बन्धी-ससुराना पुत्र (साणा) आदि, परिजन-दास-दासी आदि ने हुतांते तमाभने ते व्यक्तिनी समक्षमां भार्यां अने 'घात्ता कसप्पहारेहि तालेमाणा २ कलुणं काकणिमंसाइं खावेंति रुहिरपाणं च पांति' मारीने डेयडाना प्रहारद्वारा तेने पणु भूण पीट्यो-भार्यो, पछीथी भूण लूंडी रीते विलाप करता तेने न्यूहा-न्यूहा थोटा पर मेसारीने तल-तल गरारर डरीने तेओनु मांस भवराव्युं अने तेने पाछी पीवा देवाने गड्ढे तेओनुं रुधिर पायुं ।

भावार्थ—माणुसो पाछा गया पछी भगवाननां मोटा शिष्य श्री गौतमस्वामी ने विशिष्ट तपस्वी हुता, ते पोताना स्थानथी उठ्या अने प्रभुनी नलुक आव्या, आवीने प्रार्थना करी के भदन्त ! छटना पारणाना निमित्त हुं पुरिमताल नगरमां भिक्षाचर्या करवा जवा माटेनी आपनी आज्ञा आहुं छुं । प्रभुओ गौतमनी प्रार्थना शरीने पुरिमताल नगरमां जवानी आज्ञा आपी । आज्ञा भेगवीने गौतम अमोघदर्शी गीयामांथी नीकरीने भिक्षा माटे पुरिमताल नगरमां आव्या, उँच-नीच अने मध्यम

॥ मूलम् ॥

तए णं से भगवओ गोयमस्स तं पुरिसं पासित्ता अय-
मेयारूवे अज्झत्थिएऽ संकप्पे समुप्पण्णे जाव तहेव णिग्गए०,
एवं वयासी-एवं खलु अहं भंते ! ० से णं भंते ! पुरिसे
पुवभवे के आसी जाव विहरइ ॥ सू० ६ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘से’ तस्य ‘भगवओ गोय-
मस्स’ भगवतो गौतमस्य ‘तं पुरिसं पासित्ता’ तं पुरुषं दृष्ट्वा ‘अयमेयारूवे’

करते हुए जब वे राजमार्ग पर आये तो वहां उन्होंने अनेक हाथी
और घोड़ों को सब साज-बाज से सजे हुए देखा । साथ में
महावत और घुडसवारों के बीच में एक ऐसा भी व्यक्ति उन की दृष्टि
में आया जिसे राजपुरुष वहां के १९ चौहट्टों पर क्रमशः बिठा-
बिठाकर एक एक चौहट्टे पर उसके ही समक्ष उसके काका आदि
से लेकर परिजनों तक की हत्या कर उन का मांस तिलर बराबर
कर के उसे खिलाते थे और पानी के स्थान पर उनका लोह
पिलाते थे । जब यह नहीं खाता तो वे इसे कोड़ों द्वारा इतनी
बुरी तरह पीटते कि बेचारा अधमरा हो जाता था । मार पडते
समय यह बड़ी बुरी रीति से कि जिसे सुनकर दया आजाय
चिल्लाता-रोता और बिल्लाता था ॥ सू० ५ ॥

कुलोमां इरीने न्यारे ते राजमार्ग पर आया तो त्यां तेमणे अनेक हाथी अने
घोडाओने सर्व साजथी सजेला जेया, साथे महावत अने घोडेस्वारानी वयमां ओक
ओवी पणु व्यक्ति तेमना जेवामां आवी के जेने राजपुरुषो त्यांना १९ चौटा पर
क्रमशः ओसाडीने ओक ओक चौटापर तेनीं समक्षमां तेना काका आदिथी लघने पार-
जनेानी हत्या करीने तेओनां मांसना तल तल गरगर कटका करीने तेने अवरावता
हुता, अने पाणीना ठेकाणे तेओनुं इधिर-बोही पाता हुता, न्यारे ते न भातो पीतो
त्यारे तेने डोयडाथी गडूज गुरी रीते मारता हुता के जेथी ते गियारो अर्धभरणुतुय
थळ जतो. मार पडवा समये ते लारे लूडी रीते के जेने सालणीने हया आवी नय
तेम शिंवातो रेतो अने गिल-गिल करतो हुतो. (सू० ५)

અયમેતદ્રૂપઃ=વક્ષ્યમાણસ્વરૂપઃ ‘અજ્ઞતિથિ ૫’ આધ્યાત્મિકઃ, અત્રેમાનિ ચત્વારિ પદાનિ વિજ્ઞેયાનિ-‘ચિંતિ, કલ્પિ, પતિ, મનોગત’ इति । ચિન્તિતઃ, કલ્પિતઃ, પ્રાર્થિતઃ, મનોગતઃ, ‘અજ્ઞતિથિ’ इत्यादीनां पञ्चानां पदानां व्याख्या प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता । ‘संकल्पे’ संकल्पः=विचारः ‘समुत्पण्णे’ समुत्पन्नः । ‘जाव तहेव णिग्गए’ यावत् तथैव निर्गतः-यथाऽत्रैव द्वितीयाध्ययने पञ्चमसूत्रे वर्णितस्तथा निर्गत इत्यर्थः । तथा च-अत्र यावच्छब्देनैवं द्रष्टव्यम्-‘अहो ! खलु अयं पुरुषः पुरापुराणानां दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन् विहरति, न मे दृष्टा नरका वा नैरयिका वा, प्रत्यक्षं खलु अयं पुरुषः नरकप्रतिरूपिकां वेदनां वेदयतीति कृत्वा पुरिमतालनगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु यावत् अटन् यथापर्याप्तं समुदानं=भैक्षं गृह्णाति, गृहीत्वा पुरिमतालनगरस्य मध्यमध्येन निर्गतः ।

‘તણ ણં ભગવઓ ગોયમસ્સ’ इत्यादि ।

‘તણ ણં ભગવઓ ગોયમસ્સ’ ભગવાન્ ગૌતમ કો ‘તં પુરિસં પાસિત્તા’ उस पुरुष को देखकर ‘अयमेयारूवे अज्झत्थिए ५ समुत्पण्णे जाव तहेव णिग्गए’ आध्यात्मिक चिन्तित, कल्पित, प्रार्थित एवं मनोगत संकल्प इस विधि से ५ पांच प्रकार का विचार उद्भूत हुआ । अहो ! आश्चर्य है यह पुरुष पूर्वभव में उपार्जित प्राचीन दुश्चीर्ण दुष्प्रतिक्रान्त ऐसे अशुभतम पापमय कृत कर्मों का पापस्वरूप ही फल भोग रहा है, न तो मैंने नरक देखे और न नारकी ही देखे, परन्तु इसकी वेदना देखकर ऐसा ही मालूम पड़ता है कि प्रत्यक्षरूप में नरककी जैसी वेदना का यह अनुभव कर रहा है । इस प्रकार विचार कर वे उस पुरिमताल नगर से उच्च नीच कुलादिकों से यथापर्याप्त भिक्षा प्राप्तकर अपने स्थान पर वापिस आगये । आते

‘તણ ણં ભગવઓ ગોયમસ્સ’ इत्यादि.

‘તણ ણં ભગવઓ ગોયમસ્સ’ ભગવાન્ ગૌતમને ‘તં પુરિસં પાસિત્તા’ તે પુરુષને જોઇને ‘અયમેયારૂવે અજ્ઞતિથિ ૫ સમુત્પણ્ણે ૦ જાવ તહેવ ણિગ્ગએ’ આધ્યાત્મિક, ચિન્તિત, કલ્પિત, પ્રાર્થિત અને મનોગત સંકલ્પ, આ વિધિથી પાંચ પ્રકારનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો-અહો આશ્ચર્ય છે કે આ પુરુષ પૂર્વભવમાં અંચય કરેલાં પ્રાચીન જૂના દુશ્ચીર્ણ દુષ્પ્રતિક્રાન્ત એવા અશુભતમ પાપમય કરેલાં કર્મોનાં પાપસ્વરૂપજ ફળને ભોગવી રહ્યો છે. મેં નરક જોયાં નથી તેમજ નારકીના જીવેને પણ જોયા નથી પરન્તુ આ માણસની વેદના-પીડા જોતાંજ એવું જણાય છે કે પ્રત્યક્ષ રૂપમાં નરકના જેવીજ વેદના-પીડાનો અનુભવ કરી રહેલ છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે પુરિમતાલ નગરમાંથી ઉંચ-નીચ કુલોમાંથી પર્યાપ્ત ભિક્ષા મેળવીને પોતાના સ્થાન પર પાછા આવી ગયા, આવીને તે જ્યાં

निर्गत्य यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं यावत् भिक्षां प्रतिदर्शयति, प्रतिदर्श्य श्रमणं भगवन्तं महावीरं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा, 'एवं वयासी' एवं=वक्ष्यमाण-प्रकारेण अवादीत्=उक्तवान् ।

'एवं खलु अहं भंते !' एवं खलु अहं भदन्त ! ०=हे भदन्त ! युष्माभिरभ्यनुज्ञातः सन् पुरिमतालनगरं भिक्षानयनार्थमनुप्रविष्टोऽहं राजमार्गे चत्वरे चत्वरे राजपुरुषैस्ताड्यमानमेकं पुरुषं नरकप्रतिरूपिकां वेदनां वेदयन्तमपश्यम् । इत्युक्त्वा गौतमो भगवन्तं पृच्छति—'से णं भंते ! पुरिसं' स खलु हे भदन्त ! पुरुषः 'पुव्वभवे के आसी' पूर्वभवे क आसीत् ? 'जाव विहरइ' यावद् विहरति । अत्र यावच्छब्देन प्रथमाध्ययनोक्तत्रयोदशसूत्रस्थपाठो द्रष्टव्यः । केषां पूर्वकृतपापकर्मणां फलं प्रत्यनुभवन् विहरतीति संक्षिप्तार्थः ॥ सू० ६ ॥

ही वे वहां पहुँचे जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे, वंदना नमस्कार कर प्राप्तभिक्षा प्रभु को दिखलायी । दिखलाकर फिर वंदना नमस्कार कर प्रभु से 'एवं वयासी' इसप्रकार कहने लगे कि—'एवं खलु अहं भंते' हे भदन्त ! आप से आज्ञा पाकर आज मैं पुरिमताल नगर में भिक्षा लेने के लिये गया था । ज्यों ही मैं राजमार्ग पर आया तो वहां प्रत्येक चतुष्पथ (चार रास्ते) पर राजपुरुषोंद्वारा पीटा जाता एक पुरुष देखा—जो नरक जैसी वेदना भोग रहा था । इस प्रकार कहकर गौतम ने भगवान् से पूछा 'से णं भंते पुरिसे पुव्वभवे के आसी' हे भदन्त ! यह पुरुष पूर्वभव में कौन था । 'जाव विहरइ' यह किन पूर्वकृत पाप कर्मों का इस प्रकार का फल भोग रहा है ? ।

श्रमणु लगवान् महावीर विराजमान हुता त्यां पहुँच्यो, वंदना नमस्कार करी लावेकी भिक्षा प्रभुने अतावी, पछी करी वंदना नमस्कार करीने प्रभुने 'एवं वयासी' ओ प्रभाणु कडेवा लाग्या के 'एवं खलु अहं भंते' हे भदन्त ! आपनी पासेथी आज्ञा भेणवीने आज्ञा हुं पुरिमताल नगरमां भिक्षा लेवा माटे गये हुतो, जयां हुं राजमार्ग पर आये तो त्यां आगण दरेक चार रस्ता पर राजपुरुषो जेने मारता हुता तेवो ओक पुरुष जेयो, जे नरकना जेवी वेदना लोगवी रह्यो हुतो आ प्रभाणु कहीने लगवानने गौतमे पूछ्युं—'से णं भंते पुरिसे पुव्वभवे के आसी' हे भदन्त ! ते पुरुष पूर्वभवमां केणु हुतो ? 'जाव विहरइ' ते क्या पूर्वकृत पापकर्मोनुं आ प्रकारे क्षण लोगवी रह्यो छे ?

॥ मूलम् ॥

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव
जंबुदीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णामं णयरे होत्था,
रिद्ध० ३ । तत्थ णं पुरिमताले उदये णामं राया होत्था,
महया० । तत्थ णं पुरिमताले निन्नए णामं अंडयवाणियए
होत्था, अड्ढे० जाव अपरिभूए, अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे ।

तस्स णं निणणयस्स अंडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्ण-
भइभत्तवेयणा कल्लकल्लिं कोदालियाओ य पत्थिए य पडिए
य गेण्हंति, गेण्हत्ता पुरिमतालस्स णयरस्स परिपेरंते सुबहुए
कागिअंडए य घूइअंडए य पारेवइअंडए य टिट्ठिभिअंडए
य बगिअंडए य मऊरिअंडए य कुक्कुडिअंडए य, अण्णेसिं

भावार्थ—दुर्दशासंपन्न उस व्यक्ति को देखकर गौतम स्वामी
को अनेक प्रकार के विचार उत्पन्न होने लगे । वे वहां से यथा-
पर्याप्त भिक्षा प्राप्त कर वापिस अपने स्थान पर आये और आते
ही जो कुछ भिक्षा में मिला था उसे प्रभु को दिखलाया । वंदना
नमस्कार करने के अनंतर उस पुरुष पर वीतती हुई वह सब घटना
प्रभु से निवेदन की । निवेदन करने के पश्चात् प्रभु से उन्होंने यह
भी पूछा कि—हे भग्नो ! इस प्रकार नरक जैसी दुर्दशा का पात्र
यह व्यक्ति किन उपार्जित कर्मों के उदय से हो रहा है । पूर्वभव
में यह कौन था ॥ सू० ६ ॥

भावार्थ—दुर्दशाने पामेल ते व्यक्तिने जेधने गौतम स्वामीने अनेक प्रकारना
विचारे उत्पन्न थवा लाग्या. ते नगरमांथी जे भणे ते बिक्षाने लधने पाछा पोताना
स्थान पर आव्या, अने आवतांज जे झंझ बिक्षा लाव्या डता ते प्रभुने जतावी, पछी
वंदना-नमस्कार कर्या जाद, तेमणे जे दुःखी व्यक्तिने जेयेल अने तेना पर जे वीतती
डती ते तमाम डकीडत प्रभु पासे निवेदन करी, निवेदन कर्या पछी प्रभुने तेमणे जे
पूछथुं डे-डे प्रभु ! आवी नरकना जेवी दुर्दशाने पामेल आ व्यक्ति कया संथय
कर्मेना उदयथी. आवुं इण लोगरी रडेल छे ? पूर्वभवमां ते डोणु डतो ? (सू-६)

चेव बहूणं जलयर-थलयर-खहयरमाईणं अंडाईं गेण्हंति,
गेण्हित्ता पत्थियपडिगाईं भरेति, भरित्ता जेणेव निण्णए
अंडवाणियए तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता निण्णयस्स
अंडवाणियस्स उवणेति ।

तए णं तस्स निण्णयस्स बहवे पुरिसा कागिअंडए य
जाव कुक्कुडिअंडए य अण्णेसिं च बहूणं जल-थल-खयर-
माईणं अंडए तवएसु य कंडएसु य भज्जणएसु य इंगालेसु
य तलंति भज्जंति सोल्लंति, तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य
शयमग्गंसि अंतरावणंसि अंडयपणिण्णं वित्तिं कप्पेमाणा विह-
रंति । अप्पणोवि य णं से निण्णए अंडवाणियए तेहिं बहूहिं
काइअंडएहि य जाव कुक्कुडिअंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं
सोल्लिएहिं सुरं च ५ आसाएमाणे ४ विहरइ ॥ सू० ७ ॥

टीका

भगवानाह-‘एवं खलु गोयमा !’ इत्यादि । ‘एवं खलु गोयमा !’
एवं खलु हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे
वासे पुरिमताले णामं णयरे होत्था’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहेव जम्बूद्वीपे
द्वीपे भारते वर्षे पुरिमतालनामकं नगरमासीत् । तत् कीदृशमित्याह-‘रिद्ध०

‘एवं खलु गोयमा० ’ इत्यादि ।

भगवान्ने कहा ‘गोयमा !’ हे गौतम ! तुमने जो पूछा है
उसका समाधान इस प्रकार है- ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल
और उस समय में ‘इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णामं
णयरे होत्था रिद्ध०’ इस जंबूद्वीप के भरत क्षेत्र में पुरिमताल नामका

‘एवं खलु गोयमा ’ इत्यादि.

भगवाने कहुं ‘गोयमा ’ हे गौतम ! तभे ने पूछ्युं छे तेनु समाधान
आ प्रभाण्णे छे-‘ तेणं कालेणं तेणं समएणं ’ ते काल आने ते समयने विषे ‘इहेव
जंबूदीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले णामं णयरे होत्था रिद्ध० ’ आ
जंबूद्वीपन् । अस्तक्षेत्रमां पुरिमताल नामनु ओक नगर छत्तुं, ते गगनस्पशीं आनेक

इत्यादि । 'रिद्धित्थिमियसमिद्धे' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, ऋद्धं=नभःस्पर्शिवहुल-
प्रासादयुक्तं बहुलजनसंकुलं च, स्तिमितं=स्वपरचक्रभयरहितम्, समृद्धम्=धन-
धान्यादिपूर्णं, पदत्रयस्य कर्मधारयः । विभवविस्तीर्णं शान्तिसम्पन्नं चेत्यर्थः ।
'तत्थ णं पुरिमताले' तत्र खलु पुरिमतालनगरे 'उदये णामं राया' उदयो
नाम राजा 'होत्था' आसीत्, स कीदृशः ? इत्याह—'महया०' महाहिमवन्म-
हामलयमन्दरमहेन्द्रसारः । 'तत्थ णं पुरिमताले' तत्र खलु पुरिमताले नगरे
'निन्नए णामं अंडयवाणियए' निर्नयो नाम अण्डकवाणिजकः—अण्डान्येवाण्डकानि,
तेषां वाणिजकः व्यापारी 'होत्था' आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—'अइढे जाव
अपरिभूए' इत्यादि, आढ्यो यावदपरिभूतः, तत्र—आढ्यः=धनसम्पन्नः, यावद्
अपरिभूतः=परकृतपराभवरहितः 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' अधार्मिको
यावद् दुष्प्रत्यानन्दः । एषां पदानां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने चतुर्दशसूत्रे गता ।

नगर था । यह गगनस्पर्शी अनेक प्रासादों से युक्त और अनेक
जनों से संकुल था । स्वचक्र और परचक्रका यहां भय नहीं था ।
एवं धान्यादिक से यह सदा परिपूर्ण रहता था । 'तत्थ णं पुरिमताले
उदये णामं राया होत्था' वहां पुरिमताल नगर में उदय नामका एक
राजा था । वह राजा कैसा था सो कहते हैं 'महया०' विशिष्ट शक्ति
एवं बल से संपन्न था । 'तत्थ णं पुरिमताले निन्नए णामं अंडयवाणियए
होत्था' उसी पुरिमताल नगर में एक निर्नय नामका व्यापारी था ।
इसके यहां अंडों का व्यापार होता था । 'अइढे० जाव अपरिभूए' यह
धनशाली था, साथ में परकृत पराभव से भी रहित था । 'अहम्मिए
जाव दुप्पडियाणंदे' अधार्मिक एक नंबर का था । संतोष और शांति से
रहित था, यह दूसरों को दुःख पहुंचाने में ही आनन्द मानता था ।

મહેલોથી યુક્ત અનેક વસ્તીથી વ્યાપ્ત હતું, સ્વચક્ર અને પરચક્રનેા ત્યાં ભય ન
હતો, ધન અને ધાન્યથી હંમેશાં તે પૂર્ણ હતું. 'તત્થ ણં પુરિમતાલે ઉદયે
'ણામં રાયા હોત્થા' ત્યાં પુરિમતાલ નગરમાં ઉદય નામનો એક રાજા હતો. તે
રાજા કેવો હતો, તે કહે છે. 'મહયા૦' વિશિષ્ટ શક્તિ અને બલ સંપન્ન હતો.
'અઈઢે૦ જાવ અપરિભૂએ' તે ધનવાન હતો, સાથે બીજા કોઈ પણ તેનો પરભવ
કરી શકે તેવો હતો. 'અહમ્મિએ જાવ દુપ્પડિયાણંદે' અધર્મમાં પૂરા હતો અર્થાત્
પહેલા નંબરનો હતો. સંતોષ અને શાંતિથી રહિત હતો, અને તે બીજા છવેને દુઃખ
વેચાડવામાંજ આનન્દ માનતો હતો.

‘तस्स णं’ तस्य खलु ‘निणयस्स’ निर्णयस्य ‘अंडयवाणियस्स’ अण्ड-
कवाणिजकस्य ‘बहवे पुरिसा’ बहवः पुरुषाः ‘दिण्णभइभत्तवेयणा दत्तभृतिभक्त-
वेतनाः—दत्तं भृतिभक्तरूपं वेतनं येषां ते तथा, तत्र भृतिः=द्रव्यादि, भक्तम्=
अन्नादि । ‘कल्लाकल्लि’ कल्याकल्ये—अनुदिनमित्यर्थः ‘कोद्दालियाओ य’ कुद्दालिकाः
‘कुदाली’ इति भाषाप्रसिद्धाः । पत्थिए य’ पत्थिकाः=वंशदलिकनिर्मितभाजनानि
‘टोकरी’ इति भाषायाम्, ‘पडिए य’ पटिकाः=वस्त्रिकाः=वस्त्रनिर्मितभाजनानि
‘थैला’ इति प्रसिद्धाः, ‘गेण्हंति’ गृह्णन्ति, ‘गेण्हित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स’
गृहीत्वा पुरिमतालस्य नगरस्य ‘परिपेरंते’ परिपर्यन्ते समीपे ‘सुबहुए’ सुबहूनि,
‘कागि-अंडए य’ काकाण्डकानि=काक्या अण्डकानि च ‘घूई-अंडए य’ घूका-
ण्डकानि घूक्याः=उलूक्या अण्डकानि च, ‘पारेवइ-टिट्ठिभि-वगी-मऊरि-
कुक्कुडि-अंडए य’ पारावताण्डकानि, टिट्ठिमाण्डकानि, वकाण्डकानि, मयूरा-

‘तस्स णं निणयस्स अंडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा’
उस निर्णय अंडव्यापारी के पास ऐसे कितनेक पुरुष थे, जिन्हें
इसकी तरफ से द्रव्यादिरूप भृति एवं अन्नादिरूप भक्त वेतन में
प्राप्त होता था । ‘कल्लाकल्लि कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति’
प्रतिदिन कुदाली टोकरी एवं थैला लेते थे ‘गेण्हित्ता’ ले लेकर ‘पुरि-
मतालस्स णयरस्स परिपेरंते’ पुरिमताल नगर के आसपास चारों ओर
फिरते रहते और ‘कागि-अंडए य घूईअंडए य, पारेवइ-अंडए य
टिट्ठिभि-अंडए य, वगी-अंडए य, मऊरी-अंडए य, कुक्कुडि-अंडए य’
अण्णेसिं चैव बहूणं जलयर-थलयर-खहयर-माईणं अंडाईं गेण्हंति’ कौवी के
अंडों को, उल्लू के अंडों को, कबूतरी के अंडों को, टिट्ठिभी के
अंडों को, बगुली के अंडों को, मयूरी के अंडों को, मुर्गी के अंडों को,

‘तस्स णं निणयस्स अंडयवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा’
ते निर्णय अंड-घंडांना वेपारींना पासो येवा डेटलाड पुरुषो इता डेः—जेओने तेना
तरङ्गथी द्रव्यादिइय भृति ओटवे डे अन्नादिइय आवाना पदार्थो, वेतन-पगारइये भणता
इता. ‘कल्लाकल्लि कोद्दालियाओ य पत्थिए य पडिए य गेण्हंति’ इभेशां
डोद्दाली टोपली अने थैला लेता ‘गेण्हित्ता’ लधने ‘पुरिमतालस्स णयरस्स परि-
पेरंते’ पुरिमताल नगरनी आसपास आरे तरङ्ग इरता रडेता अने ‘कागिअंडए
य, घूईअंडए य, पारेवइअंडए य, टिट्ठिभिअंडए य, वगीअंडए य, मऊरिअंडए
य, कुक्कुडिअंडए य, अण्णेसिं चैव बहूणं जलयर-थलयर-खहयरमाईणं अंडाईं गेण्हंति’
डागडीनां घंडां, घुवडनां घंडां, डण्णूतनां घंडां, टिट्ठिस-डाणर जेवुं प्राणी तेना घंडा,
अण्णलीना घंडां, मोरडीनां घंडां, मरडीनां घंडां तथा भीम जलयर, थलयर अने

ખડકાનિ, કુલ્કુટાખડકાનિ ચ, 'અળેસિં ચેવ વહૂણં' અન્યેષાં ચેવ વહૂનાં 'જલચર-થલચર-સ્થલચર-માઈણં' જલચર-સ્થલચર-સ્થલચરાદીનામ્, 'અંડાઈં' અખડકાનિ 'ગેળિહિત્તા' ગૃહીત્વા 'પત્થિયપડિગાઈં' પત્થિકાપટિકાઃ=વંશ-દલિકનિર્મિતભાજનાનિ વસ્ત્રનિર્મિતભાજનાનિ ચ 'ભરેતિ' ભરન્તિ=પૂરયન્તિ । 'ભરિત્તા' મૃત્વા=પૂરયિત્વા, 'જેળેવ' યત્રેવ 'ગિળ્ણણ' નિર્નયઃ 'અંડવાણિયણ' અંડવાણિજકઃ, 'તેળેવ ઉવાગચ્છંતિ' તત્રેવોપાગચ્છન્તિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા' ઉપાગત્ય 'ગિળ્ણયસ્સ અંડવાણિયસ્સ' નિર્નયસ્યાંડવાણિજકસ્ય 'ઉવળેતિ' ઉપનયન્તિ=પુરતઃ સ્થાપયન્તિ ।

'તણ્ણં તસ્સ અંડવાણિયસ્સ વહવે પુરિસા' તતઃ સ્થલ તસ્ય નિર્નયસ્યાંડવાણિજકસ્ય વહવઃ પુરુષાઃ 'દિળ્ણમ્મમ્મત્તવેયણા' દત્તમૃતિમ્મત્તવેતનાઃ 'વહુણ્ણ કાઈંઅંડણ્ણં ય જાવ કુલ્કુડિઅંડણ્ણં ય અળેસિંચ વહૂણં જલ-થલ-સ્થલચર-માઈણં અંડણ્ણં' વહૂણિ કાકાખડકાનિ ચ, યાવત્ કુલ્કુટાખડકાનિ ચ, અન્યેષાં ચ વહૂનાં જલ-સ્થ-લચર-સ્થલચરાદીનામખડકાનિ 'તવણ્ણં ય' તપકેષુ= 'તવા' इति-

તથા ઔર મી જલચર, થલચર ંવં સ્થલચર આદિ પક્ષિયોં કૂ અંડોં કો હૂંડર કર ગ્રહણ કર લેતે ઔર 'ગેળિહિત્તા પત્થિયપડિગાઈં મરેતિ' મિલને પર અપનીર ટોકરિયોં મેં અપનેર થેલી મેં મર લિયા કરતે થે । 'મરિત્તા જેળેવ ગિળ્ણણ અંડવાણિયણ તેળેવ ઉવાગચ્છંતિ' ઔર મર કર નિર્નય અંડવ્યાપારી કૂ યહાં લે આતે 'ઉવાગચ્છિત્તા ગિળ્ણયસ્સ અંડવાણિયસ્સ ઉવળેતિ' ંવં લાકર ઉસ્સ અંડવ્યાપારી કો સોંપ દેતે ।

'તણ્ણં તસ્સ ગિળ્ણયસ્સ વહવે પુરિસા' ઉસ્સ નિર્નય વ્યાપારી કૂ યહાં ંસે મી ઔર કઈ મનુષ્ય કામ પર નિયુક્ત થે જો 'કાઈં-અંડણ્ણં ય જાવ કુલ્કુડિઅંડણ્ણં ય અળેસિંચ વહૂણં જલ-થલ-સ્થલચર-માઈણં અંડણ્ણં' ઉન કૌવી આદિ કૂ અંડોં કો ંવં જલ, થલ ઔર સ્થલચર આદિકોં કૂ અંડોં કો 'તવણ્ણં ય' તવોં પર રસ્થકર 'કંડુણ્ણં ય' કંડાહિયોં મેં

ખેચર આદિ પક્ષિઓનાં ઇંડાંને જ્યાં ત્યાંથી શોધી-શોધીને મેળવતા અને 'ગેળિહિત્તા પત્થિયપડિગાઈં મરેતિ' મેળવી લઇને પોતાની સાથે લાવેલ ટોપલીઓમાં થેલાઓમાં ભરતા હતા । 'મરિત્તા જેળેવ ગિળ્ણણ અંડવાણિયણ તેળેવ ઉવાગચ્છંતિ' અને ભરીને પછી નિર્નય ઇંડાના વેપારીને ઘેર લાવતા હતા । 'ઉવાગચ્છિત્તા ગિળ્ણયસ્સ અંડવાણિયસ્સ ઉવળેતિ' અને તે ઇંડાના વેપારીને સોંપી દેતા હતા ।

'તણ્ણં તસ્સ ગિળ્ણયસ્સ વહવે પુરિસા' તે નિર્નય વેપારીને ત્યાં એવા કેટલાક માણસોને કામ પર લગાડેલા હતા કે જેઓ 'કાઈંઅંડણ્ણં ય જાવ કુલ્કુડિ-અંડણ્ણં ય અળેસિંચ વહૂણં અંડણ્ણં' તે કાગડી આદિનાં ઇંડાંઓ તથા જલ, થલ અને ખેચર આદિ પક્ષિઓનાં ઇંડાંઓને 'તવણ્ણં ય' તાવડામાં રાખીને 'કંડુણ્ણં ય'

भाषाप्रसिद्धेषु तलनपात्रेषु च, 'कंडएसु य' कन्दुकेषु च कटाहेषु 'भज्जणएसु य' भर्जनकेषु=भर्जनपात्रेषु च, 'इंगालेसु य' अङ्गारेषु च=निर्धूमेषु काष्ठाग्निषु 'तलंति' तलयन्ति 'भज्जेति' भर्जयन्ति, 'सोल्लंति' पचन्ति-अङ्गारोपरि पचन्तीत्यर्थः । 'तलित्ता, भज्जित्ता, सोल्लित्ता य' तलयित्वा भर्जयित्वा पक्त्वा च, 'रायमग्गंसि' राजमार्गे 'अंतरावणंसि' अन्तरापणे हट्टस्य क्रयशालायाम् 'अंडयपणिएणं' अण्डकपणयेन=अण्डविक्रयेण 'वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति' वृत्तिं कल्पयन्तो विहरन्ति । 'अप्पणावि य णं से' आत्मनाऽपि च=स्वयमपि च खलु स 'णिण्णए अंडवाणियए' निर्णयनामकोऽण्डवाणिजकः- 'तेहिं' तैर्भृत्यानीतैः, 'बहुहिं काइअंडएहि य जाव कुक्कुडिअंडएहि य' बहुभिः काक्या अण्डकैश्च यावत् कुक्कुट्या अण्डकैश्च 'तलिएहिं' तलितैः, 'भज्जिएहिं' भर्जितैः, 'सोल्लिएहिं' पक्वैः सह 'सुरं च' सुरां=मदिरां नानाविधां च, 'आसाएमाणे' आस्वादयन्, अत्र विस्वादयन् परिभाजयन् परिभुञ्जानः, इति संग्राहम् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ७ ॥

रखकर 'भज्जणएसु य' भुंजने के पात्र में रखकर 'इंगालेसु य' और अंगारो पर रखकर 'तलंति' भज्जंति, सोल्लंति' तलते थे, भुंजते थे, और पकाते थे, 'तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य' तलकर भुंजकर और पका कर फिर वे उन्हें 'रायमग्गंसि' राजमार्ग पर अंतरावणंसि' दुकानों के भीतर रखकर बेचते थे, इस प्रकार 'अंडयपणिएणं वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति' अंडों की विक्री से वे अपनी आजीविका चलाते थे । 'अप्पणावि य णं से णिण्णए अंडवाणियए तेहिं बहुहिं काइ-अंडएहि य जाव कुक्कुडि-अंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लिएहिं सुरं च आसाएमाणे विहरइ' वह निर्णय व्यापारी स्वयं भी उन अनेक कौबी से लेकर कुक्कुडी-सुर्गी आदि के अंडों के साथ जब कि वे तलकर भुंजकर और पकाकर तैयार

छात्रों में राखीने 'भज्जणएसु य' भुंजवाना पात्र में राखीने 'इंगालेसु य' अने अंगार पर राखीने 'तलंति भज्जेति सोल्लंति' तलता भुंजता अने पकवता होता 'तलित्ता भज्जित्ता सोल्लित्ता य' तलीने; भुंजने तथा पकावीने पछी ते 'रायमग्गंसि' राजमार्ग पर अंतरावणंसि' दुकानों में राखीने बेचता होता आ प्रमाणे 'अंडयपणिएणं वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति' छात्रों में व्यापारी ते पोतानी व्याविका बलावता होता 'अप्पणावि य णं से णिण्णए अंडवाणियए तेहिं बहुहिं काइअंडएहि य जाव कुक्कुडिअंडएहि य तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लिएहिं सुरं च आसाएमाणे विहरइ' ते निर्णय व्यापारी पोते पणु ते कागडी आदिना छात्रों ने तलीने सेकीने तथा पकावीने तैयार छात्रों में

कर दिये जाते थे उनके साथ अनेक प्रकार की मदिरा का सेवन आदि करता हुआ अपना समय बीताता था ॥

भावार्थ—गौतम के प्रश्न का समाधान करने के लिये प्रभुने इस प्रकार कहा—इस जंबूद्वीप के भरतक्षेत्र में पुरिमताल नाम का एक नगर था । इसमें एक राजा रहता था । जिसका नाम उदय था । यहां एक व्यापारी रहता था । इसका नाम निर्नय था । इसके यहां अंडों का व्यापार था । अंडों का संग्रह करने के लिये इसके यहां अनेक नौकर चाकर नियुक्त थे । वे प्रतिदिन टोकरी एवं कोथला लेकर नगर के बाहर ही आस पास अंडों के अन्वेषण के लिये घूमा करते और जहां जिसे जो भी अंडे मिलते उन्हें उठाकर अपनी टोकरी या कोथलों में भर लिया करते । कई नौकर ऐसे भी थे जो उन सब अंडों को तलते थे, भुंजते थे और पकाते थे । और उन सब को लेकर बाजार में दुकानों के अन्दर रखकर बेचते थे । इस प्रकार उन सब की भरण पोषण की वृत्ति उनकी विक्री की आय से चला करती थी । निर्नय व्यापारी भी इन तले हुए भुंजे हुए एवं पकाये हुए अंडों के साथ अनेक प्रकार की मदिरा का भोगोपभोग करता हुआ अपना समय बीताता था ॥ सू० ७ ॥

भणतां तेनी साथे अनेक प्रकारणी मदिरा-दृश् आदिनु सेवन करीने पोताने। समय बीतावतो हुते।

भावार्थ—गौतमना प्रश्ननु समाधान करवा भाटे प्रभुणे आ प्रभाणे कहुं—आ जंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमा पुरिमताल नामनु नगर हुतुं, तेमां ओक राजा रहते। हुते जेनु नाम उदय हुतुं, त्यां ओक वेपारी रहते। हुते तेनु नाम निर्नय हुतुं, तेने त्यां छंदाओने वेपार हुते। छंदाओने संग्रह करवा भाटे तेने त्यां अनेक नोकर आकर राखवामां आख्या हुता, तेओ हमेशां टोपला अने कोथलाओ लधने नगरनी गडार आसपास छंदाओनी शोधमां इरता हुता अने जे ठेकाओथी जेने जे कोछ प्राणीनां छंदां भणतां तेने लधने पोतानी टोपलीओमां अथवा तो कोथलामां लरी लेता हुता। डेटलाक ओवा नोकर पणु हुता जे जेओ तमास छंदाओने लधने गज्जरमां दुकानोनी अंदर राणीने वेचना हुता, आ प्रभाणे ते तमास भाणुसोनी लरणु-पोषणुनी गोठवणु ते वेपारनी आवकमांथी आलती हुती, निर्नय वेपारी पणु ओ तणेलां शेकेलां अने पकावेलां छंदाओनी साथे अनेक प्रकारणी मदिरा-दृश्ने भोग-उपभोग करतो थके पोताने। समय बीतावतो हुते। (सू० ७)

॥ मूलम् ॥

तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए एयकम्मे ४ सुबहु
पावं समज्जिणित्ता एगं वाससहस्सं परमाउं पालइत्ता कालमासे
कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए उक्कोसं सत्तसागरोवमट्ठिइएसु
णेइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे । से णं ताओ अणंतरं उव-
ट्ठित्ता इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स
खंदसिरीए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे ॥ सू० ८ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से णिण्णए अण्डवाणियए’ ततः खलु स
निर्नयोऽण्डकवाणिजकः, ‘एयकम्मे’ एतत्कर्मा=अण्डकसंग्रहविक्रयकर्मकरणशीलः,
अत्र—‘एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे’ इति पदत्रयं संग्राह्यम्, ‘एतत्प्रधानः’
=अण्डकसंग्रहविक्रयतत्परः, एतद्विधः=अण्डकसंग्रहविक्रयाचरणनिष्ठः, एतत्समा-
चारः=अण्डकक्रयविक्रयसमाचरणतत्परः, ‘सुबहु पावं, घोरं पापकर्म’ ‘समज्जि-
णित्ता’ समज्यं उपार्जितं कृत्वा ‘एगं वाससहस्सं’ एकं वर्षसहस्रं ‘परमाउं’
परमायुष्कं=उत्कृष्टमायुः ‘पालइत्ता’ पालयित्वा ‘कालमासे कालं किच्चा’

‘तए णं से णिण्णए०’ इत्यादि ।

‘तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए’ इस प्रकार उस निर्नय अंड-
व्यापारी ने कि जिसका ‘एयकम्मे४’ अंडों का व्यापार करना आदि
और स्वयं भी उनका खाने पीने में उपयोग करना यही एक जीवन-
भर तक कर्म रहा ‘सुबहु पावं समज्जिणित्ता’ अनेक प्रकार के पापकर्मों
का उपार्जन करके ‘एगं वाससहस्सं’ एक हजार वर्ष की ‘परमाउं पालइत्ता’
उत्कृष्ट अपनी आयु समाप्त कर वह जब ‘कालमासे कालं किच्चा’
कालमास में मरा तब ‘तच्चाए पुढवीए’ तृतीय पृथिवी के ‘उक्कोसं

‘तए णं से णिण्णए’ इत्यादि.

तए णं से णिण्णए अंडयवाणियए’ आ प्रमाणे ते निर्नय धंडाने वेपारी
के नेने ‘एयकम्मे४’ धंडाओने वेपार करवे। वगेरे अने पोते पणु आवा-पीवाभां
तेने। उपयोग करवे। ओर ओक जीवनभर सुधीनु कर्म रह्युं. ‘सुबहु पावं समज्जि-
णित्ता’ अनेक प्रकारनां पापकर्मोने। संन्य करी-भेजवीने ‘एगं वाससहस्सं’ ओक
हजार वर्षनी ‘परमाउं पालइत्ता’ उत्कृष्ट पोतानी आयुष्य पूरी करीने ते न्यारे
‘कालमासे कालं किच्चा’ काल मासमां मरण पाभ्यो त्यारे ‘तच्चाए पुढवीए’

कालमासे कालं कृत्वा 'तच्चाए पुढवीए' तृतीयस्यां पृथिव्याम् 'उक्कोसं' उत्कर्षतः 'सत्तसागरोवमट्ठिएसु' सप्तसागरोपमस्थितिकेषु 'णेरइएसु' नैरयिकेषु 'णेरइत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्नः । 'से णं' स खलु 'ताओ' तस्याः=तृतीयपृथिव्याः, 'अणंतरं' अनन्तरं 'उव्वट्ठित्ता' उद्धृत्य=निःसृत्य 'इहेव' इहैव 'सालाडवीए' शालाटव्यां 'चोरपल्लीए' चोरपल्ल्यां 'विजयस्स चोरसेणावइस्स' विजयस्य चोरसेनापतेः 'खंदसिरीए भारियाए' स्कन्दश्रीनाम्न्या भार्यायाः 'कुच्छंसि' कुक्षौ 'पुत्तत्ताए' पुत्रतया 'उववण्णे' उत्पन्नः ॥ सू० ८ ॥

सत्तसागरोवमट्ठिएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' उत्कृष्ट सात सागर की स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुआ 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता' वहां की स्थिति पूर्ण भोग कर जब वह वहां से निकला तो 'इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छंसि पुत्तत्ताए उववण्णे' इसी शालाटवी नामकी चोरपल्ली में चोरों के सेनापति विजय की स्कंदश्री भार्या की कुक्षि में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥

भावार्थ—इस प्रकार निर्णय व्यापारी ने अपनी एक हजार वर्ष की आयु इन्हीं पापमय कर्मों के करने में ही व्यतीत कर दी । जब वह मरा तो कृत पाप कर्मों के उदय से तृतीय नरक का जहां सात सागर की उत्कृष्ट आयु है नारकी हुआ । वहां की स्थिति भोग यह वहां से भी निकला और शालाटवी नामकी चोरपल्ली में चोरों के सरदार विजय की भार्या स्कंदश्री की कुक्षि (गर्भ) में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ ॥ सू० ८ ॥

त्रींश पृथ्वीना 'उक्कोसं सत्तसागरोवमट्ठिएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे' उत्कृष्ट सात सागरनी स्थितिवाणा नरकमां नारकी एवानी पर्यायथी उत्पन्न धये, 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता' त्यांनी स्थिति पूरी लोगवीने न्यादे ते त्यांथी नीक्षये। पछी 'इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेणावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छंसि पुत्तत्ताए उववण्णे' आ शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां चोर दोडोना सेनापति विजयनी स्कंदश्री पत्नीना उदरमां पुत्रइपथी उत्पन्न धये।

भावार्थ—आ प्रमाणे निर्णय व्यापारीने पोतानुं १००० ओक हजार वर्षनुं आयुष्य ते पापमय कर्मों करवाभांज वीताव्युं। पछी ते न्यादे मरव पाम्हे। त्यादे करेवा पाप कर्मोना उदयथी ते त्रींशुं नरक के न्यां सात सागरोपमनी उत्कृष्ट आयु छे त्यां नारकीपछे उत्पन्न धये, त्यांनी स्थिति लोगवीने त्यांथी पछ ते नीकठये ने शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां चोरोंना सरदार विजयनी भार्या-श्रीना गर्भम त्रइपथी उत्पन्न धये। (सू० ८)

॥ मूलम् ॥

तए णं तीसे खंदसिरीए भारियाए अणया कयाइं
 तिणहं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए—
 धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ ४ जाओ णं बहुहिं मित्तणाइ-
 णियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं अण्णाहि य चोरमहिलाहिं
 सद्धिं संपरिवुडा ण्हाया० जाव पायच्छित्ता सव्वालंकारविभूसिया
 विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च५ आसाएमाणीओ ४
 विहरंति । जिमियभुत्तुत्तरागयाओ, पुरिसणेवत्था, सण्णद्ध०
 जाव पहरणा भरिएहि य फलएहिं, णिक्किट्टाहिं असिहिं, अंस-
 गएहिं तोणेहिं, सजीवेहिं धणुहिं, समुक्खित्तेहिं सरेहिं, समु-
 ल्लासियाहि य दामाहिं, लंबियाहि य ओसारियाहिं उरुघंटाहिं,
 छिप्पतूरेणं वज्जमाणेणं २ महया २ उक्किट्ट—जाव—समुद्धरवभूयं पिव
 करेमाणीओ सालाडवीए चोरपल्लीए सव्वओ समंता आलोए-
 माणीओ२ आहिंडमाणीओ२ दोहलं विणेति । तं सेयं,
 जइ णं अहंपि बहुहिं मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहि-
 लाहिं अण्णाहि य जाव सालाडवीए चोरपल्लीए सव्वओ
 समंता आलोएमाणी२ आहिंडमाणी२ दोहलं विणिज्जामि—
 त्तिकट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियाइ ॥ सू० ९ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘तीसे’ तस्या ‘खंदसिरीए

‘तए णं तीसे०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ गर्भ स्थित ह्ये जाने के बाद ‘तीसे खंदसिरीए भारियाए’

‘तए णं तीसे०’ इत्यादि.

‘तए णं गर्भ स्थित यथा पथी ‘तीसे खंदसिरीए भारियाए’ तेऽङ्गदश्री अने

મારિયાએ' સ્કન્દશ્રિયઃ માર્યાયાઃ, 'અળ્યા કયાઈં તિળં માસાળં વહુપડિપુ-
ળ્લાળં' અન્યદા કદાચિત્ત્રિષુ માસેષુ વહુપ્રતિપૂર્ણેષુ 'ઇમેયારુવે' અયમેતદ્રૂપઃ=
વક્ષ્યમાણસ્વરૂપઃ 'દોહલે' દોહદઃ=ગર્ભપ્રભાવજનિતોઽભિલાષઃ, 'પાઝંભૂએ' પ્રાદુ-
ર્ભૂતઃ=સમુત્પન્નઃ—'ધળ્ળાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ ૪' ધન્યાઃ=પ્રશંસનીયાઃ સ્વલ્લ
તા અમ્વાઃ, 'કૃતપુળ્યાઃ સ્વલ્લ તા અમ્વાઃ, કૃતાર્થાઃ સ્વલ્લ તા અમ્વાઃ,
કૃતલક્ષણાઃ સ્વલ્લ તા અમ્વાઃ, તાસામમ્વાનાં સુલઘ્નં જન્મજીવિતફલમ્,
કાસ્તા અમ્વાઃ? इत्याकाङ्क्षायामाह—'जाओ णं' इत्यादि। 'जाओ णं
वहुहिं मित्तणाइणियगसयणसंवधिपरियणमहिलाहिं' याः स्वल्ल अम्वः बहु-
भिर्मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः, 'अण्णाहि य चोरमहिलाहिं
सद्धिं' अन्याभिश्च चोरमहिलाभिः सार्धं 'संपरिवुडा ण्हाया०' संपरिवृताः
स्नाताः 'जाव पायच्छित्ता' यावत्—कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ताः, सञ्चालंकार
विभूषिया' सर्वालङ्कारविभूषिताः 'विउलं' विपुलम् 'असणं पाणं' अशनं पानं 'खा-

ઉસ સ્કન્દશ્રી માર્યા કો 'અળ્યા કયાઈં' કિસી એક સમય જવ કિ
'તિળં માસાળં વહુપડિપુળ્લાળં' ગર્ભ પૂરે ત્રીન માસ કા હો ચુકા થા
'ઇમેયારુવે દોહલે પાઝંભૂએ' ઇસ પ્રકાર દોહલા ઉત્પન્ન હુઆ, 'ધળ્ળાઓ ણં
તાઓ અમ્મયાઓ' વે માતાએ ધન્ય હૈં, કૃતપુળ્ય હૈં, કૃતાર્થ હૈં, કૃત લક્ષણ હૈં,
એવં ડન્હીં કા જન્મ ઓર જીવન સફલ હૈ કિ 'જાઓ ણં' જો નિશ્ચય સે
'વહુહિં મિત્ત-ણાઇ-ણિયગ-સયણ-સંવંધિ-પરિયણમહિલાહિં' અનેક મિત્રોં કી,
જ્ઞાતિ કી, નિજજનોં કી, સ્વજનોં કી, સંવંધિયોં કી એવં પરિજનોં કી
સ્ત્રિયોં કે તથા 'અળ્ળાહિ ય ચોરમહિલાહિં સદ્ધિં' અન્ય ચારોં કી સ્ત્રિયોં કે
સાથર 'સંપરિવુડા' પરિવૃત્ત હોતી હુઈ 'ળ્હાયા૦ જાવ પાયચ્છિત્તા સન્ચા-
લંકારવિભૂસિયા' સ્નાનસે, કૌતુલ, મંગલ, એવં પ્રાયશ્ચિત્ત સે નિવૃત્ત
હોકર, તથા સમસ્ત વસ્ત્ર એવં આભૂષણોં સે સુસજ્જિત વન કર 'વિઉલં

'અળ્યા કયાઈં' કેઇ એક સમય બ્યારે કે 'તિળં માસાળં વહુપડિપુળ્લાળં' ગર્ભ પૂર
ત્રણ માસનો થઇ ગયો ત્યારે 'ઇમેયારુવે દોહલે પાઝંભૂએ' આ પ્રમાણે દોહલો
ઉત્પન્ન થયો કે—'ધળ્ળાઓ ણં તાઓ અમ્મયાઓ' તે માતાએ ધન્ય છે, પુણ્યવાન
છે, કૃતાર્થ છે, કૃતલક્ષણ છે. અને તેનો જ જન્મ અને જીવન સફળ છે કે—
'જાઓ ણં' એએ નિશ્ચયથી વહુહિં મિત્ત-ણાઇ-ણિયગ-સયણ-સંવંધિ-પરિયણ-
મહિલાહિં' અનેક મિત્રોની, જ્ઞાતિની, સ્વજનોની, નિજજનોની, સંવંધીઓની અને
પરિજનોની સ્ત્રીઓ તથા 'અળ્ળાહિ ય ચોરમહિલાહિં સદ્ધિં' અન્ય ચોરોની સ્ત્રીઓ સાથે
સાથે 'સંપરિવુડા' વીંટાળને 'ળ્હાયા૦ જાવ પાયચ્છિત્તા સન્ચાલંકારવિભૂસિયા'
સ્નાનથી કૌતુક, મંગલ અને પ્રાયશ્ચિત્તથી નિવૃત્ત થઇને, તથા તમામ પ્રકારના વસ્ત્ર તથા
આભૂષણથી સમ્પૂર્ણ તૈયાર થઇને 'વિઉલં અસણં પાણં સ્વાઇમં સાઇમં સુરં ચ ૫ આસાણ

इमं साइमं' स्वाद्यं स्वाद्यं 'सुरं च' सुरां च ५ नानाविधां 'आसाएमाणीओ'
आस्वादयन्त्यः=ईषत् स्वादयन्त्यः, अत्र 'विसाएमाणीओ' विस्वादयन्त्यः=
विशेषेण स्वादयन्त्यः 'परिभाएमाणीओ' परिभाजयन्त्यः=विभागं कुर्वन्त्यः
'परिभुंजेमाणीओ' परिभुञ्जानाः, इति पदत्रयं संग्राह्यम्, 'विहरन्ति' विहरन्ति ।
'जिमियभुत्तुत्तरागयाओ' जिमितमुक्तोत्तरागताः-जिमिताः-कृतभोजनाः, भुक्तो-
त्तरम्=भोजनानन्तरम् आगताःयोग्यं स्थानं प्राप्ताः, 'पुरिसणेवत्था' पुरुषने-
पथ्याः=पुरुषवेषधारिण्यः, 'सण्णद्ध-जाव-पहरणा' सन्नद्ध-यावत्-प्रहरणा अत्र
यावच्छब्दादेवं योजना बोध्या-सण्णद्धवद्धवस्मितकवया, उत्पीलियसरासण-
पट्टिया, पिणद्धगेविज्जविमलवरचिंधपट्टा, गहियाउहप्पहरणा' इति । सन्नद्धवद्ध-
वस्मितकवचाः-कवचं=तनुत्राणं, वर्म=लोहमयकुतूलिकादिरूपं संजातमस्मिन् इति
वर्मितम्=सन्नद्धं शरीरे आरोपणाद्, वद्धं-गाढतरबन्धनेन बन्धनात्, कवचं
याभिस्ताः सन्नद्धवद्धवर्मितकवचाः । 'उत्पीडितशरासनपट्टिकाः' उत्पीडिता=
गुणसारणेन वक्रीकृता शरासनपट्टिका=धतुर्दण्डो याभिस्तास्तथा । 'पिणद्धग्रैवेयक-

असणं पाणं स्वाइमं साइमं सुरं च आसाएमाणीओ४ विहरन्ति' विपुल अशन
पान स्वादिम एवं स्वादिम इस तरह चारों प्रकार के आहार को
तथा सब प्रकार की मदिरा को आस्वादती-ईषत् रूप से स्वाद लेती हैं,
विस्वादती-विशेषरूप से स्वाद लेती हैं, परिभाजती-विभाग करती हैं
और परिभोग करती हैं । इस प्रकार अपने समय को व्यतीत
करती हैं 'जिमियभुत्तुत्तरागयाओ' तथा जो भोजन करने के बाद योग्य-
स्थान पर आकर 'पुरिसणेवत्था सण्णद्ध-जाव-पहरणा' पुरुषवेष से सुसज्जित
हो, लोहमयकुतूलिकावाले कवच को पहिन कर, डोरी के चढाने से
वक्र हुए धनुष को तान कर, कण्ठाभरण पहिन कर एवं वीरांगनाओं
के चिह्नस्वरूप पट्ट को बांध कर, बाण और तलवार आदि को लेकर

माणीओ४ विहरन्ति' पुष्कल अशन, पान, आदिम अने स्वादिम, आ प्रमाणे आर
प्रकारना आहारने तमाम प्रकारनी मदिरा-दाइनी साथे पाछे स्वाद ले छे, विशेष
इपथी स्वाद ले छे. तथा सौने वड्डेयिने परिभोग करे छे. ओ प्रमाणे पोतानां
समयने व्यतीत करे छे. 'जिमियभुत्तुत्तरागयाओ' तथा ओ भोजन कर्या पछी
योग्य स्थान पर आवीने 'पुरिसणेवत्था सण्णद्धजाव-पहरणा' पुरुषवेषथी सुस-
ज्जित थधने, लोहमय कुतूलिकावाणा कवचने पहिरीने, डोरीने बढाववाथी वक्र
थयेला धनुषने ताण्णीने, कण्ठाभरण पहिरीने अर्थात् वीरांगनाओना चिह्न जेवो पट्टो
गांभीने पाणु अने तलवार आदि लधने तथा 'भरिण्हि य' भरित हाथमां लीधेदी

વિમલવરચિહ્નપટ્ટાઃ-ગ્રૈવેયકં=ગ્રીવાભૂષણં, વિમલવરશ્ચિહ્નપટ્ટઃ=યોધચિહ્નપટ્ટશ્ચેતિ પદ-
 દ્વયસ્ય દ્વન્દ્વઃ ગ્રૈવેયકવિમલવરચિહ્નપટ્ટૌ, તૌ પિનદ્વૌ=વદ્ધૌ યાભિસ્તાસ્તથા,
 'ગૃહીતાયુધપ્રહરણાઃ' ગૃહીતાનિ આયુધાનિ=અસ્ત્રાણિ શરાદીનિ, પ્રહરણાનિ=
 શસ્ત્રાણિ સ્વજ્ઞાદીનિ યાભિસ્તાસ્તથા 'ભરિણિ ય' ભરિતૈશ્ચ=હસ્તે ધૃતૈઃ 'ફલ-
 ણિહિ' ફલકૈઃ 'ઢાલ' इतिप्रसिद्धैઃ 'ણિક્કિટ્ઠાહિ' નિષ્કૃષ્ટૈઃ=કોશાદાકૃષ્ટૈઃ 'અસિહિ'
 અસિમિઃ=સ્વજ્ઞૈઃ, 'અંસગણિ' અંશગતૈઃ સ્કન્ધધૃતૈઃ 'તોણેહિ' તૂળૈઃ=શરધિમિઃ,
 'ભાતા' इति भाषायाम्, 'સજીવેહિ' સજીવૈઃ જીવા=ધનુર્ગુણઃ 'ધનુષડોરી'
 इति भाषायाम्, તત્સહિતાનિ સજીવાનિ તૈસ્તથા 'ધણુહિ' ધનુર્મિઃ 'સમુક્ષિ-
 ત્તેહિ' સમુક્ષિત્તૈઃ=પ્રક્ષેપણાર્થં ધનુષિ યોજિતૈઃ, 'સરેહિ' શરૈઃ, 'સમુલ્લાલિયાહિ
 ય' સમુલ્લાલિતામિશ્ર, 'દામાહિ' દામમિઃ=પાશકવિશેષૈઃ, 'લંવિયાહિ ય' લમ્બિ-
 તામિઃ 'ઓસારિયાહિ' ઉત્સારિતામિઃ=ચાલિતામિઃ, 'ઊરુઘંટાહિ' ઊરુઘંટામિઃ
 જહ્વાડવસ્થિતઘંટામિઃ, 'છિપ્પતૂરેણ' ક્ષિપ્રતૂર્યેણ=શીઘ્રવાદ્યમાનતૂર્યેણ શીઘ્રં શીઘ્રં
 યદ્ વાદ્યતે તેનેત્યર્થઃ, 'વજ્જમાણેણં' વાદ્યમાનેન, 'મહયા' મહતા
 'ઉક્કિટ્ઠ-જાવ સમુદ્રવભૂયં પિવ' ઉત્કૃષ્ટ-યાવત્ સમુદ્રવભૂતમિવ, અત્ર યાવ-

તથા 'ભરિણિ ય' ભરિત-હાથ મેં લી હુઈ 'ફલણિ' ઢાલોં સે 'ણિક્કિટ્ઠાહિ
 અસિહિ' મ્યાન સે વાહર કી ગઈ તલવારોં સે 'અંસગણિ તોણેહિ' કંધે
 પર લટકતે હુએ તૂળીરોં સે 'સજીવેહિ ધણુહિ' ડોરીસહિત ધનુષોં સે
 સમુક્ષિત્તેહિ સરેહિ' લક્ષ્ય વેધન કરને કે લિયે ધનુષ પર આરોપિત
 કિયે ગયે વાળોં સે 'સમુલ્લાલિયાહિ દામાહિ' સમુલ્લાલિત-ઝંચી કી ગઈ
 પાશોં-ફાંસી દેને કી રસ્સિયોં સે 'લંવિયાહિ ય ઓસારિયાહિ' લટકતી
 હુઈ એવં ઉત્સારિત-ઝપર સરકાઈ ગઈ 'ઊરુઘંટાહિ' ઊરુઘંટાઓં-જંઘા
 મેં અવસ્થિત ઘંટાઓં સે 'મહયા મહયા છિપ્પતૂરેણં વજ્જમાણેણં' ઘડેર
 જલ્દીર વજને વાલે વજાયે ગયે વાજોં સે 'ઉક્કિટ્ઠં જાવ સમુદ્રવભૂયં પિવ

'ફલણિ' ઢાલોથી 'ણિક્કિટ્ઠાહિ અસિહિ' મ્યાનમાંથી બહાર કાઢેલી તલવારોથી,
 'અંસગણિ તોણેહિ' ખંભા ઉપર લટકતા બાણોના ભાતાઓથી 'સજીવેહિ ધણુહિ'
 ડોરીસહિત ધનુષોથી 'સમુક્ષિત્તેહિ સરેહિ' લક્ષ્ય વેધન કરવા માટે ધનુષપર
 ચઢાવેલા બાણોથી 'સમુલ્લાલિયાહિ દામાહિ' સમુલ્લાલિત-ઝંચી કીધેલી પાથો-
 ફાંસી દેવાની દોરડિયોથી 'લંવિયાહિ ઉત્સારિયાહિ' લટકતી રહેલી અને ઉપર
 સરકાએલી 'ઊરુઘંટાહિ' ઊરુઘંટાઓ-બાંધમાં અવસ્થિત ઘંટાઓથી 'મહયા મહયા
 છિપ્પતૂરેણં વજ્જમાણેણં' મોટા મોટા અને જલદી જલદી વાગે તેવા વગાડેલા
 વાળથી 'ઉક્કિટ્ઠ-જાવ-સમુદ્રવભૂયં પિવ કરેમાણીઓ' આનંદની મહાધ્વનિથી

च्छब्देनैवं योजना—‘उत्क्रुष्टसिंहनाद-
बोलकलकलरवेण=उत्क्रुष्टः—आनन्दमहाध्वनिः, सिंहनादः=प्रसिद्धः बोलश्च=वर्ण-
व्याक्तिरहितो ध्वनिः, कलकलश्च=व्यक्तवचनः, स एव यो रवः=शब्दस्तेन, समुद्र-
रवभूतमिव=समुद्रशब्दं प्राप्तमिव गगनमण्डलं ‘करेमाणीओ’ कुर्वाणाः ‘सालाड-
वीए चोरपल्लीए’ शालाटवीयां चोरपल्लीयां सर्वतः समन्तात् ‘आलोएमाणीओ’
आलोकमानाः२ ‘आहिंडमाणीओ२’ आहिण्डमानाः२=भ्रमन्त्यः२ ‘दोहलं’
‘दोहलं’=गर्भप्रभावजनिताऽभिलापं, ‘विणेंति’ विनयन्ति=पूरयन्ति ‘तं’ तत्
‘सेयं’ श्रेयः=श्रेयस्करं भवति ‘जइ णं’ यदि खलु ‘अहंपि’ अहमपि,
‘बहुहिं’ बहुभिः, ‘मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं’ मित्रज्ञातिनिजक-
स्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः, ‘अण्णाहि य’ अन्याभिश्च=चोरमहिलाभिः सार्धं
‘जाव’ यावत् संपरिवृता, स्नाता यावत् कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता सर्वालङ्कार-

करेमाणीओ’ आनन्द की महाध्वनि से, सिंहनादों से, वर्णों की अव्यक्त
ध्वनि से, एवं कलकल-वर्णों के व्यक्त शब्दों से मानो समुद्र की
गर्जना को प्राप्त न हुआ हो इस प्रकार गगनमंडल को गुञ्जित करती
हुई ‘सालाडवीए चोरपल्लीए’ शालाटवी नामकी चोरपल्ली में ‘सर्वओ
समन्ता’ सब तरफ चोरों ओर ‘आलोएमाणीओ२’ देखतां२ ‘आहिंडमाणीओ२’
एवं घूमतीं२ ‘दोहलं विणेंति’ अपने दोहले की पूर्ति करती हैं।
तं सेयं जइ णं अहंपि बहुहिं मित्तणाइ.....विणिज्जामि’ मुझे भी यही
बात श्रेयस्कर है कि—मैं भी इसी तरह अनेक मित्र, ज्ञाति, निजक,
स्वजन, संबंधी, एवं परिजनों की स्त्रियों एवं अन्य चोरस्त्रियों के
साथ२ स्नान कर कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त से निवृत्त कर तथा
समस्त अलङ्कारों से विभूषित होकर एवं विपुल अशनादि का भोजन

सिंहनादोथी, पणोना अव्यक्त—न समन्तय ओवा ध्वनिथी, कलकल—पणोना व्यक्त—
समन्तय ओवा शब्दोथी ओटवे डे समुद्रनी गर्जना थती न डोय, ओवी रीते गगन-
मंडलने गुञ्जित करती ‘सालाडवीए चोरपल्लीए’ शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां
सर्वओ समन्ता’ तमाभ ठेकाणे आरेय तरइ ‘आलोएमाणीओ’ नेती नेती ‘आहिंड-
माणीओ’ अने इरती इरती ‘दोहलं विणेंति’ पोताना दोहलानी पूर्ति करे छे
‘तं सेयं जइ णं अहंपि बहुहिं मित्तणाइ०विणिज्जामि’ मारा माटे पणु ओ पात
हितकर छे डे—हुं पणु ओ प्रभाणे अनेक मित्र, ज्ञाति, निजजन, स्वजन संबंधी
अने परिजनोनी ओओ तथा अन्य ओदेओओनी साथे साथे स्नान करी, कौतुक
मंगल अने प्रायश्चित्तथी निवृत्त थरने तथा तमाभ अलङ्कारोथी शङ्खगार सहने

વિભૂષિતાઃ વિપુલમશનાદિકં શ્રુત્વા પુરુષવેષેણ તથૈવ 'સાલાટવી' શાલાટવ્યાં 'ચોરપહ્લી' ચોરપહ્લીયાં 'સવ્વઓ સમંતા' સર્વતઃ સમન્તાત્ 'આલોષમાણીઓર' આલોકમાનાઃ૨ 'આહિંદમાણીઓર' આહિંદમાનાઃ૨ 'દોહલં' દોહલં 'વિણિજ્જામિ' વિનયામિ=પૂરયામિ 'ત્તિકદ્દુ' ઇતિકૃત્વા 'તંસિ દોહલંસિ' તસ્મિન્ દોહલે 'અવિણિજ્જમાણંસિ' અવિનીયમાને=અપૂર્યમાણે સતિ 'જાવ' યાવદ્ 'ઝિયાઈ' ધ્યાયતિ=આર્ત-ધ્યાનં કરોતિ 'કથમયં મમ દોહલઃ પૂર્ણઃ સ્યા'—દિતિ ચિન્તયતીત્યર્થઃ ॥સૂ. ૯॥

કર इसी शालाटवी नामकी चोरपह्ली में सब तरफ चारों ओर देखतीर घूमतीर अपने दोहले की पूर्ति करूँ । 'त्तिकदु' इस प्रकार विचार करने के अनन्तर जब 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उसका यह दोहला पूर्ण नहीं हुआ तो 'जाव झियाइ' उसके चित्त में 'मेरा यह दोहला कैसे पूर्ण होगा' इस प्रकार का विचारात्मक आर्तध्यान उद्भूत हुआ ॥

भावार्थ—गर्भ जब ठीक तीन माह का हो चुका—तब स्कंदश्री को एक दोहला उत्पन्न हुआ, उस में इस ने विचारा कि वे माताएँ धन्य हैं जो अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति से प्रसन्नवदन होती रहती हैं । स्त्रीपर्याय पाना उन्हीं नारियों का सफल है जो इस अवस्था में अपनी परिचित सहेलियों के साथ बैठ कर अनेक प्रकार का भोजन करती हैं, उनके साथ विविध प्रकार की मदिरा का सेवन करती हैं । खुद खाती हैं और दूसरों को भी खिलाती हैं । उन्हीं का जन्म कृतार्थ एवं पुण्यशाली है जो भोजन के बाद

અને પુષ્કલ અશનાદિનું ભોજન કરીને આ શાલાટવી નામની ચોરપહલીમાં તમામ ઠેકાણે ચારેય બાજુ ભેતી-ભેતી તથા ફરતી ફરતી મારા દોહલાની પૂર્તિ કરું. 'ત્તિકદ્દુ' આ પ્રકારનો વિચાર કર્યા પછી જ્યારે 'તંસિ દોહલંસિ અવિણિજ્જમાણંસિ' તેનો એ દોહલો પૂર્ણ થયો નહિ ત્યારે તેનાં ચિત્તમાં 'મારો આ દોહલો કેવી રીતે પૂર્ણ થશે' આ પ્રકારના વિચારનું આર્તધ્યાન થયું.

ભાવાર્થ—ગર્ભ જ્યારે ત્રણ માસનો થઈ ગયો ત્યારે સ્કંદશ્રીને એક દોહલો ઉત્પન્ન થયો, તેમાં તેણે વિચાર કર્યો કે તે માતાઓ ધન્ય છે કે-ને પોતાને ઉત્પન્ન થયેલા દોહલાની પૂર્તિ થવાથી પ્રસન્ન મુખથી રહે છે સ્ત્રીપર્યાય પ્રાપ્ત થયો તે સ્ત્રીઓનો સંકળ છે કે જે એ અવસ્થામાં પોતાની પરિચિત સખી સાહેલીઓની સાથે બેસીને અનેક પ્રકારનાં ભોજન કરે છે, તેઓની સાથે વિવિધ પ્રકારની મદિર-—ઠાણું સેવન કરે છે. પોતે ખાય છે અને બીજાઓને પણ ખાવા આપે છે, તેનો જ જન્મ કૃતાર્થ છે. અને પુણ્યશાલી છે કે-

॥ મૂલમ્ ॥

તણ ણં સે વિજણ ચોરસેણાવડેં યંદસિરિં મારિયં ઓહય—
જાવ પાસડ, પાસિત્તા. એવં વયાસી—કિણ્ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા !
ઓહય—જાવ ઝિયાસિ, તણ ણં સા યંદસિરી મારિયા વિજયં ચોર-
સેણાવડેં એવં વયાસી—એવં યલુ દેવાણુપ્પિયા ! મમ તિણ્ણં માસાણં
જાવ ઝિયામિ ।

તણ ણં સે વિજણ ચોરસેણાવડેં યંદસિરીણ મારિયાણ
અંતિણ એયમટ્ટં સોચ્છા ણિસમ્મ યંદસિરિં મારિયં એવં વયાસી—
અહાસુહં દેવાણુપ્પિણ, એયમટ્ટં પહિસુણેઇ । તયાણંતરં સા યંદ-
સિરી મારિયા વિજણ્ણં ચોરસેણાવડિણા અબ્ભણુણાયા સમાણી

અનેક પ્રકાર કે પુરુષવેષોં સે સુસજ્જિત બન, કવચ આદિ ધારણ
કરતી હૈં ઓર વીરાંગનાઓં જૈસી હોકર એક હાથ મેં ઢાલ ઓર
દૂસરે હાથ મેં ચમચમાતી હુઈ તલવાર કો લે કર ઘર સે બાહર
નિકલતી હૈં, એવં ઇસ શાલાટવી મેં ચારોં ઓર દેખતીં એવં ઘૂસતી
હુઈ ભ્રમણ કરતી હૈં । તાને ગયે ધનુષોં કી ટંકારોં સે, બંજાયે ગયે
બાજોં કી ગડગડાહંટ સે, સિંહનાદાદિક શબ્દોં સે ઓર જંઘાઓં મેં
બાંધ કર લટકાઈ ગઈ ઘંટિઓં કે નિનાદોં સે સમુદ્ર કી ગર્જના કી
તરહ આકાશમાર્ગ કો ગુજિત કરતી હૈં । મૈં મી ઇસી પ્રકાર સે
ચાહતી હૂં । પરન્તુ ડસકા યહ વિચાર સફલ નહીં હો સકા અતઃ
ડસકે હૃદય મેં વડી મારી ચિન્તા વઢ ગઈ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

જે ભોજન કર્યા પછી, અનેક પ્રકારનાં પુરુષવેષોથી સુસજ્જિત થઈને કવચ અને
હથિઆર ધારણ કરે છે, અને વીરાંગનાઓ જેવી થઈને એક હાથમાં ઢાલ અને
બીજા હાથમાં ચમકતી તલવારને પકડીને ઘેરથી બહાર નીકળે છે. અને તે શાલા-
ટવીમાં ચારેય તરફ ભેટી અને ફરતી ફરે છે. તાણેલાં ધનુષોના ટંકારથી, વાગતાં
વાળાંઓના ગડગડાટથી, સિંહનાદ જેવા શબ્દોથી અને બે બાંધેલાં બાંધેલી
અને લટકતી ઘંટડીઓના અવાજોથી સમુદ્રની ગર્જના પ્રમાણે આકાશ માર્ગને સુજિત-
ગુજિત કરે છે. હું પણ એ પ્રમાણે ઈચ્છા રાખું છું. પરન્તુ તેના એ વિચાર સફળ
થઈ શક્યો નહિ તેથી તેના હૃદયમાં ભારે ચિન્તા વધવા લાગી. (સૂ૦ ૯)

हट्टुट्टु० बहुहिं मित्त-जाव अण्णाहि य बहुहिं चोरमहिलाहिं
सद्धिं संपरिवुडा ण्हाया जाव विभूसिया विउलं असणं पाणं
खाइमं साइमं सुरं च५ आसाएमाणी४ विहरइ । जिमियभुत्तु-
त्तरागया पुरिसणैवत्था सण्णद्धबद्ध-जाव आहिंडमाणी दोहलं
विणेइ । तए णं सा खंदसिरी भारिया संपण्णदोहला संमाणि-
यदोहला विणीयदोहला, वोच्छिण्णदोहला संपुण्णदोहला तं
गब्भं सुहं-सुहेणं परिवहइ ॥ सू० १० ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीं भारियं’
ततः खलु स विजयश्चोरसेनापतिः स्कन्दश्रियं भार्याम् ‘ओहय-जाव पासइ’
अपहत०-यावत् पश्यति । अपहतमनःसंकल्पाम् आर्तध्यानं कुर्वतीं पश्यति,
‘पासित्ता एवं वयासी’ दृष्ट्वा ताम् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण अवादीत्-किण्णं तुमं
देवाणुप्पिया ओहय जाव झियासि’ किं=कुतः खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! अप-
हतमनःसंकल्पा यावद् ध्यायसि । ‘तए णं सा खंदसिरी भारिया विजयं चोर-

‘तए ण से विजए०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ कुछ समय के बाद ‘से विजए चोरसेणावई’ उस विजय
चोरसेनापति ने ‘खंदसिरीं भारियं’ अपनी स्कंदश्री भार्या को ‘ओहय
जाव पासइ’ आर्तध्यान करती हुई देखा-चिन्ता में तन्मय देखा ।
‘पासित्ता एवं वयासी’ देखकर वह उससे इस प्रकार बोला- ‘किण्णं
तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियासि’ हे देवानुप्रिये ! तुम किस कारण
से चिन्ता में तन्मय बनी हुई विचारों में मग्न हो । ‘तए णं सा खंदसिरी
भारिया विजयं चोरसेणावई एवं वयासी’ पनि के इस प्रकार वचन सुनने

‘तए णं से विजए०’ इत्यादि.

‘तए णं’ डेटवाक समय पछी ‘से विजए चोरसेणावई’ ते विजय
चोर सेनापतिने ‘खंदसिरीं भारियं’ पोतानी स्कंदश्री स्त्रीने ‘ओहय जाव
पासइ’ आर्तध्यान करती चिन्तातुर स्थितिमां पडेली लेध ‘पासित्ता एवं
वयासी’ लेधने ते स्त्रीने आ प्रमाणे डडेवा लाग्यो, ‘किण्णं तुमं देवाणुप्पिया !
ओहय जाव झियासि’ हे देवानुप्रिये ! तुं शा शरणीथी चिन्तातुर थधने वयासेमां
भन थध गध छे ‘तए णं सा खंदसिरी भारिया विजयं चोरसेणावई एवं वयासी’

सेणावई एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! ममं तिण्हं मासाणं' ततः खलु सा स्कन्दश्रीभार्या विजयं चोरसेनापतिमेवमवादीत्-एवं खलु हे देवानुप्पिय ! मम त्रिषु मासेषु, 'जाव झियामि' यावद् ध्यायामि=अत्र यावच्छब्देनैवं योजनाऽ-वगन्तव्या-बहुप्रतिपूर्णेण एवं दोहदः प्रादुर्भूतः-बहुभिर्मित्रज्ञातिनिजकस्वजन-सम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः, अन्याभिश्च चोरमहिलाभिः सार्धं संपरिहृता स्नाता यावत् सर्वालङ्कारविभूषिता विपुलमशनादिकं सुरां च ५ आस्वादयन्ती विस्वा-दयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना विहरामि, तदनन्तरं पुरुषवेषं धृत्वा गृही-तायुधप्रहरणा यावत् शालाटव्यां चोरपत्न्यां सर्वतः समन्तात् आलोकमाना २, आहिण्डमाना २ दोहदं विनयामि, इतिकृत्वा=इति मनसि निधाय, तस्मिन् दोहदे अपूर्यमाणे सति यावद् ध्यायामि, इति ।

के पश्चात् इस स्कंदश्री भार्याने विजय चोरसेनापति से इस प्रकार कहा- 'एवं खलु देवाणुप्पिया ममं तिण्हं मासाणं जाव झियामि' हे नाथ ! मेरे गर्भ के अब ठीक तीन माह पूर्ण हो चुके हैं । मुझे इस समय ऐसा दोहला उत्पन्न हुआ है कि-मैं अनेक मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबंधी और परिजनों की महिलाओं एवं अन्य चोरों की महिलाओं के साथ घिरी हुई नहा धोकर और समस्त अलंकारों से विभूषित वन विपुल अशनादिक सामग्री एवं विविध प्रकार की मदिरा को आस्वा-दती विशेषरूप से स्वादती उनका परिभोग करती एवं दूसरोंको बांटती हुई विचरूँ, फिर पुरुष के वेष से सज्जित होकर आयुध एवं प्रहरण लेकर इस शालाटवी में चारों ओर देखती हुई घूमूँ भ्रमण करूँ एवं अपने दोहद की पूर्ति करूँ, परन्तु हे नाथ ! इस दोहद की अभी तक भी पूर्ति नहीं हो रही है, अतः पूर्ति के लिये चिन्तित हूँ ।

पोताना पतिना आ प्रकारना वयन सांभणीने पछी ते स्कंदश्री स्त्रीणे विजय चोरसेनापतिने आ प्रमाणे कहुं- 'एवं खलु देवाणुप्पिया ! ममं तिण्हं मासाणं जाव झियामि' हे नाथ ! मेरा गर्भने थराथर डालमां त्रिषु मास पूरा थई गया छे. आ वणते भने जेवो दोहदो उत्पन्न थयो छे के हुं अनेक मित्र ज्ञाति निजक, स्वजन. सांभंधी अने परिजनोनी स्त्रीओ अने भीज चोरानी स्त्रीओनी साथे वींटाई स्नान करीने पछी तमाम अलंकारो-धरेणु-थी शोभायमान थई पुण्डल अशनादिक सामग्री अने विविध प्रकारनी मदिरा-दाइ-नो स्वाद लेती विशेष स्वाद लेती तेनो परिभोग करती तथा भीजने पणु देती विजइं, पछी पुरुषना वेषमां तैयार थईने आयुध अने प्रहरण लईने आ शालाटवीमां थारे तरई लेती लेतो इइं अने मेरा दोहदनी पूर्ति कइं. परन्तु हे नाथ ! आ मेरा दोहदनी आज सुधी

‘तए णं से विजए चोरसेणावई’ ततः खलु स विजयचोरसेनापतिः
 ‘खंदसिरीए भारियाए अंतिए’ स्कन्दश्रियः भार्यायाः अन्तिके ‘एयमट्टं
 सोच्चा णिसम्म खंदसिरीं भारियं एवं वयासी’—एतमर्थं श्रुत्वा निश्चय्य स्कन्द-
 श्रियं भार्याम् एवमवादीत्—‘अहामुहं’ यथासुखं कुरु ‘देवाणुप्पिए’ हे देवानु-
 प्रिये !, इत्युक्त्वा ‘एयमट्टं’ एतमर्थं स ‘पडिसुणेइ’ प्रतिगृणोति=स्वीकरोति ।
 ‘तयाणंतरं’ तदनन्तरं ‘सा खंदसिरी भारिया विजएणं चोरसेणावइणा अब्भणु-
 ण्णाया समाणी’ सा स्कन्दश्रीभार्या विजयेन चोरसेनापतिनाऽभ्यनुज्ञाता सती
 ‘हट्ठुट्ठुं बहुहिं मित्तजाव अण्णाहिं बहुहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं हट्ठुट्ठुहदया बहुभिः
 मित्र-यावत्-परिजनमहिलाभिः अन्याभिश्च बहुभिश्चोरमहिलाभिः सार्धं ‘संपरि-
 बुडा ण्हाया जाव विभूसिया’ परिहृता स्नाता यावत् सर्वाङ्कारविभूषिता ‘विउलं

‘तए णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमट्टं
 सोच्चा णिसम्म’ इस प्रकार विजय चोरसेनापति ने अपनी भार्या
 स्कंदश्री के मुख से इस अभिप्राय को सुनकर और उसका अच्छी-
 तरह विचार कर ‘खंदसिरीं भारियं एवं वयासी’ अपनी भार्या स्कंदश्री
 से इस प्रकार कहा कि—‘अहामुहं देवाणुप्पिए’ हे देवानुप्रिये ! तुझे जिस
 मे सुख मिले वैसा करो ‘एयमट्टं पडिसुणेइ’ इस प्रकार कहकर उसने
 उसके अभिप्राय को स्वीकृत कर लिया । ‘तयाणंतरं सा खंदसिरी भारिया’
 इस के बाद उस स्कंदश्री भार्या ने ‘विजएणं चोरसेणावइणा एवमब्भ-
 ण्ण्णाया समाणी’ जब कि उसको अपने पति विजय चोरसेनापति की
 आज्ञा मिल चुकी तब ‘हट्ठुट्ठुं बहुहिं मित्त-जाव अण्णाहिं बहुहिं चोर-
 महिलाहिं सद्धिं’ हृष्ट तुष्ट हृदय होकर अनेक मित्रादिकों एवं चोरों
 की महिलाओं के साथ ‘संपरिबुडा ण्हाया जाव विभूसिया’ धिरकर नहा

पूर्ति धध शकी नथी. तेनी पूर्ति भाटे हुं चिन्तातुर छुं. ‘तए णं से विजए
 चोरसेणावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमट्टं सोच्चा णिसम्म’ आ प्रभाछे
 विजय चोरसेनापतिछे पे.तानी श्री स्कंदश्रीना भुण्थी आ अलिप्राय सांलणीने अने
 ते विषे सारी रीते विचार करीने ‘खंदसिरीं भारियं एवं वयासी’ पे.तानी
 स्कंदश्री श्रीने आ प्रभाछे कहुं छे:—‘अहामुहं देवाणुप्पिए’ हे देवानुप्रिये ! तने
 जेभां सुख भणे ते प्रभाछे करे. ‘एयमट्टं पडिसुणेइ’ आ प्रभाछे कहीने
 तेछे तेना अलिप्रायने स्वीकारी लीथे. ‘तयाणंतरं सा खंदसिरी भारिया’ ते
 पछी छे स्कंदश्री श्रीछे ‘विजएणं चोरसेणावइणा एवमब्भण्ण्णाया समाणी’
 त्यारे पे.तना पति विजय चोरसेनापतिनी आज्ञा भणी गइ त्यारे ‘हट्ठुट्ठुं
 बहुहिं मित्त-जाव अण्णाहिं बहुहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं’ हृष्ट-तुष्ट हृदय बनीने

असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च ५ आसाएमाणी ४ विहरइ' विपुलमशनं पानं
खाइं स्वाइं सुरां च ५ आस्वादयन्ती ४ विहरति, 'जिमियभुत्तुरागया'
जिमितभुत्तोत्तरागता 'पुरिसणेवत्था' पुरुषनेपथ्या 'सन्नद्धबद्ध-जाव' सन्नद्धबद्ध-
वर्मितकवचा गृहीतायुधप्रहरणा, 'जाव आहिण्डमाणी' यावत्-आहिण्डमाना,
अत्र यावच्छब्देन-शालाटव्यां चोरपल्ल्यां सर्वतः समन्तान् आलोकमाना २'
इति संग्राहम् । आहिण्डमाना २-भ्रमन्ती २ 'दोहलं विणेइ' दोहदं विनयति-
पूरयतीत्यर्थः । ततः खलु सा स्कन्दश्रीभार्या 'संपण्णदोहला' सम्पन्नदोहदा=संप्रा-
प्तदोहदा, 'संमाणियदोहला' संमानितदोहदा-संमानितः=आदृतः दोहदः=अभि-
लषितं यस्या सा तथा 'विणीयदोहला' विनीतदोहदा, पूर्णतया संपादनात्,
'बोच्छिण्णदोहला' व्युच्छिन्नदोहदा=इष्टवस्तुप्राप्त्याऽभिलाषाऽभावात्, 'संपुण्ण-
दोहला' संपूर्णदोहदा=अभिलाषस्य सर्वथाऽभावात् तं गर्भं 'सुहंसुहेणं' सुखसुखेन=
दोहदपूरणाद् अतिसुखेन 'परिवहइ' परिवहति=धारयति ॥ सू० १० ॥

धोकर और सर्वालंकारों से विभूषित बन 'विडलं असणं पाणं खाइमं
साइमं' विपुल अशन, पान, खाद्य और स्वाद्य सामग्री का एवं 'सुरं च ५'
विचित्र प्रकार की मदिरा का 'आसाएमाणी ४ विहरइ' खूब आस्वाद
लिया, विस्वाद लिया, परिभोग किया तथा दूसरों को भी अशनादि
दिया, और जीमने के बाद अपने स्थान पर आकर पुरुषवेष से
सज्जित होकर, कवचादि धारणकर और आयुध एवं प्रहरणों को लेकर
चोरपल्ली में चारों ओर निरीक्षण करती हुई घूमने लगी । 'तए णं सा
खंदसिरी भारिया संपण्णदोहला संमाणियदोहला विणीयदोहला बोच्छिण्णदोहला
संपुण्ण दोहला तं गर्भं सुहं सुहेणं परिवहइ' इस प्रकार उस स्कंदश्री भार्या ने
कि जिसका दोहद अच्छी तरह पूर्ण हुआ. पतिने जिसके दोहद को

अनेक मित्रादिक अने भील योदानी स्त्रीयोनी वयमां 'संपरिवुडा णहाया जाव
विभूसिया' घेराछ रहीने नाडी-घोछ अने सर्व प्रकारना अलंकारेथी शशुगार
सञ्जने, 'विडलं असणं पाणं खाइमं साइमं सुरं च ५' पुष्कल अशन-पान, खाद्य
अने स्वाद्य पदार्थेनो तेमज्ज विविध प्रकारनी मदिरा-दाइ-ने। 'आसाएमाणी ४ विहरइ'
भूषण स्वाद लीधो, विस्वाद लीधो, परिभोग कर्यो तथा भीलने पणु अशनादि आभ्यां,
पछी, पोताना स्थान पर आवीने पुरुषना वेषथी तैयार थछने कवचादिक धारण
करीने तथा आयुध प्रहरणेने लछ चोरपल्लीमां यारे आबुजे जेती जेती इरवा लागी
'तए णं सा खंदसिरी भारिया संपण्णदोहला संमाणियदोहला विणीयदोहला
बोच्छिण्णदोहला संपुण्णदोहला तं गर्भं सुहंसुहेणं परिवहइ' आ प्रभाणे ते
स्कंदश्री स्त्रीने दोहद सारी रीते पूर्ण थये। पोताना पतिजे तेना दोहदने आदरलावनी

આદર કો દૃષ્ટિ સે દેખા, તથા હર તરહ સે જિસકી પૂર્તિ કરને મેં કોઈ ઝુટિ નહીં કી ગઈ, એવં ઇષ્ટ વસ્તુ કી પ્રાપ્તિસે જિસકી પ્રત્યેક અભિલાષાઈ શાન્ત હો ગઈ ઓર જિસે ફિર આગે કોઈ અભિલાષા ભી ઉદ્ભૂત નહીં હુઈ સુખપૂર્વક ગર્ભ કો વહને લગી ॥

ભાવાર્થ—એક સમય કી વાત હૈ કિ જબ સ્કંદશ્રી અપને વિચારોં કી ધારા મેં મગ્ન બૈઠી હુઈ થી તવ સહસા વિજયને ઉસે દેખ લિયા । પાસ જાકર વિજયને ઉસસે પૂછા—હે દેવાનુપ્રિયે ! તુમ મુઝે ચિન્તામગ્ન ક્યોં દૃષ્ટિપથ મેં આરહી હો । પતિ કે વચનોં કો સુનકર સ્કંદશ્રી ને કહા—હે નાથ ! યહ તો આપકો જ્ઞાત હી હૈ કિ—મેરા યહ ગર્ભકા તીસરા મહિના સમાપ્ત હો ચુકા હૈ । મુઝે ઇસ સમય ઇસ પ્રકાર કા દોહદ-મનોરથ ઉત્પન્ન હુઆ હૈ કિ—“મૈં મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ પરિજનોકી મહિલાઓં કે સાથ એવં અન્ય ચોરમહિલાઓં કે સાથર પરિવૃત્ત હોકર સમસ્ત અલંકારોં કો પહિન કર અનેક પ્રકાર કી ભોજનસામગ્રી કા એવં વિવિધ જાતિ કી મદિરાકા સેવન કરૂં । ફિર પુરુષવેષ કો પહિન કર વિવિધ અસ્ત્ર શસ્ત્રોં કો લેકર ઇસ શાલાટવી મેં ચારોં ઓર ઘૂમૂં” । અપની પત્ની કે ઇસ દોહલે કો સુનકર વિજયને ઉસસે કહા—હે દેવાનુપ્રિયે ! જૈસા તુમ્હેં રુચે વૈસા

દૃષ્ટિથી જોયું. તથા દરેક પ્રકારે તેની પૂર્તિ કરવામાં કોઈ પ્રકારે ખામી નહિ રાખી. અર્થાત્ ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવાથી તેની પ્રત્યેક અભિલાષાઓ શાન્ત થઈ ગઈ અને તેને ફરીથી આગળ ઉપર પણ કોઈ અભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ નહિ અને સુખપૂર્વક ગભને વહન કરવા લાગી.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે જ્યારે સ્કંદશ્રી પોતાના વિચારોની ધારામાં મગ્ન થઈને બેઠી હતી, ત્યારે એકદમ વિજયે તે સ્કંદશ્રીને જોઈ લીધી. પછી તેની પાસે જઈને વિજયે તેને પૂછ્યું કે હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે આજે ચિંતામાં રૂપી ગયા હોય તેવાં મને કેમ દેખાઓ છો ? કહો શું હકીકત છે ? પતિનાં વચનો સાંભળીને સ્કંદશ્રીએ કહ્યું કે—હે નાથ ! એ તો આપ જાણો છો કે—મારા આ ગર્ભને ત્રીજો માસ પૂરો થઈ ગયો છે, મને આ સમયે એક પ્રકારનો દોહદ-મનોરથ ઉત્પન્ન થયો છે કે—‘હું મિત્ર, જ્ઞાતિ, આદિ પરિજનોની પત્ની-સ્ત્રી-ઓની સાથે તથા અન્ય ચોરમહિલાઓની સાથે વચમાં બેસીને તમામ પ્રકારના અલંકારો પહેરીને અનેક પ્રકારની ભોજનસામગ્રી તથા વિવિધ પ્રકારની મદિરા-દારૂ-નું સેવન કરું, અને પછી પુરુષનો વેષ પહેરીને વિવિધ અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઈ કરીને આ શાલાટવીમાં ચારેય બાજુ ફરું, પોતાની પત્નીના આ પ્રકારના દોહલા-મનોરથને સાંભળીને વિજયે તેને કહ્યું હે—દેવાનુ-

॥ मूलम् ॥

तए णं सा खंदसिरी चोरसेणावइणी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारयं पयाया। तए णं से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स इडिढसक्कारस्समुदएणं दसरत्तट्ठिइवडियं करेइ। तए णं से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स अईए एक्कारसमे दिवसे संपत्ते बारसाहे विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ, उवक्ख-डावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ, आमंतित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ एवं वयासी-जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भग-यंसि समाणंसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए, से य, अभग्गे तम्हा णं होउ अम्हं दारए अभग्गसेणे णामेणं ॥ सू० ११ ॥

टीका ।

‘तए णं’ इत्यादि। ‘तए णं सा खंदसिरी’ ततः खलु सा स्कन्दश्रीः ‘चोरसेणावइणी’ चोरसेनापत्नी, ‘णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं’ नवानां मासानां बहुप्रतिपूर्णानाम्, अत्र सप्तत्यर्थे षष्ठी-नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=

ही करो। इस प्रकार पतिद्वारा अपने दोहले की पूर्ति करने के लिये अनुमोदित हुई। उस स्कंदश्री ने उत्पन्न हुई इच्छालुसार अपने दोहले की पूर्ति होनेसे गर्भ भी उसका आनंद के साथ बढने लगा। (सू० १०)

‘तए णं सा खंदसिरी’ इत्यादि।

‘तए णं’ जब गर्भ अच्छी तरह से बढ चुका तब ‘सा खंद-सिरी चोरसेणावइणी’ उस चोरसेनापति की पत्नी स्कन्दश्रीने णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं’ नौ महिनों के ठीक साढे सात दिन अधिक

ग्रिये! जेवी रीते तमने इये ते प्रमाणे करे। आ प्रमाणे पतिद्वारा पोताना होइलानी पूर्ति करवा माटे अनुमोदन मज्जुं त्थारे ते स्कंदश्रीये पोताने जे प्रमाणे धव्छा थध डती ते प्रमाणे होइलानी पूर्ति करी, होइलानी पूर्ति थवाथी गर्भ पणु तेने आनंदथी वधवा लाग्यो। (सू० १०)

‘तए णं सा खंदसिरी’ इत्यादि।

‘तए णं’ ज्यारें गर्भ सारी रीते वधीने पूरा हिवसे गया त्थारे ‘सा खंदसिरी चोरसेणावइणी’ ते चोरसेनापतिनी पत्नी स्कंदश्रीये ‘णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं’ नव मास अने थराणर साडासात हिवस वधारे पूरा

साधिकं पूर्णेषु सार्धसप्तदिवसाधिकेषु सत्सु इत्यर्थः । 'दारयं पयाया' दारकं प्रजाता=प्रजनितवती । 'तए णं से विजय चोरसेणावई तस्स दारगस्स' ततः खलु स विजयचोरसेनापतिस्तस्य दारकस्य 'इड्डिसक्कारसमुदएणं' ऋद्धिसत्कारसमुदयेन-ऋद्धया=वल्लसुवर्णादिना सत्कारः=संमानं, तस्य समुदयः=समूहस्तेन 'दसरत्तट्ठिइवडियं' दशरात्रस्थितिपतितं=दशरात्रं यावत् स्थितिपतितं-स्थितिः=मर्यादा-कुलरीतिस्तत्र पतितं=समागतं-कुलपरम्परागतमर्यादाऽनुगतपुत्रजन्मोत्सवमित्यर्थः, 'करेइ' करोति । 'तए णं से विजयचोरसेणावई' ततः खलु स विजयचोरसेनापतिः 'तस्स दारगस्स अईए एक्कारसमे दिवसे' तस्य दारकस्यातीते एकादशे दिवसे 'संपत्ते वारसाहे' संप्राप्त द्वादशे दिवसे, 'विउलं असणं ४' विपुलम् अशनं पानं खाद्यं खाद्यं 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति=पाचयति, उपस्कारयित्वा 'मिच्छणाइ०' मित्र-ज्ञाति-निजक-स्वजन-सम्बन्धि-परिजनम् 'आमं-

पूर्ण होते ही 'दारयं पयाया' पुत्र को जन्म दिया । 'तए णं से चोरसेणावई' अनन्तर विजय चोरसेनापतिने 'तस्स दारगस्स' उस दारक का 'इड्डिसक्कारसमुदएणं' अपनी ऋद्धि-वस्त्र सुवर्णद्वारा संमानपूर्वक 'दसरत्तट्ठिइवडियं करेइ' दस रात्रि तक कुलरीत के अनुसार जन्मोत्सव मनाया । 'तए णं से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स' पश्चात् उस विजय चोरसेनापतिने उस दारक की उत्पत्ति के जब 'अईए एक्कारसमे दिवसे' ११ ग्यारह दिन समाप्त हो चुके, तब 'संपत्ते वारसाहे' बारहवां दिवस लगते ही विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ' विपुल अशनादिक सामग्री रंधवाई । 'उवक्खडावित्ता मिच्छणाइ० आमंतेइ' रंधवाकर फिर उसने अपने मित्र, ज्ञाति, परिजनों को आमंत्रित किया ।

यथा त्यारे 'दारयं पयाया' पुत्रने जन्म आये। 'तए णं से विजयचोरसेणावई' पुत्रजन्म यथा पछी विजय चोरसेनापतिने 'तस्स दारगस्स' ते दारक-आणकनो 'इड्डिसक्कारसमुदएणं' पोतानी ऋद्धि-वस्त्र सुवर्णद्वारा संमानपूर्वक 'दसरत्तट्ठिइवडियं करेइ' दस रात्रि सुधी कुलरीति प्रमाणे जन्मोत्सव उज्जये। 'तए णं से विजयचोरसेणावई तस्स दारगस्स' पछी ते विजय चोरसेनापतिने ते आणकना जन्मनो त्यारे 'अईए एक्कारसमे दिवसे' अगियारमो दिवस पूरे थइ गये। त्यारे 'संपत्ते वारसाहे' १२ आरमो दिवस प्रारंभ थतां। 'विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ' पुष्कल अशनादिक सामग्रीनी रसोई करावी 'उवक्खडावित्ता मिच्छणाइ० आमंतेइ' रसोई करावीने पछी तेणे पोताना मित्र, ज्ञाति, परिजनोने पोतानी संबन्धमां रहेनाराने) आमंत्रण आये, 'आमंतिता जाव तस्सेव

तेइ' आमन्त्रयति, 'आमंत्रित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ' आमन्त्रयित्वा यावत् तस्यैव मित्रज्ञातिप्रभृतेः पुरतः=अग्रे 'एवं वयासी' एवमवादीत्—'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकम्. 'इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि' अस्मिन् दारके गर्भगते सति, 'इमेयारूवे दोहले' अयमेतद्रूपो दोहदः 'पाउब्भूए' प्रादुर्भूतः, 'से य अभग्गे' स चाभग्नः 'तम्हा णं' तस्मात् खलु 'होउ' भवतु 'अम्हं दारए' अस्माकं दारकः 'अभग्नसेणे णामेणं' अभग्नसेनो नाम्ना ॥सू० ११॥

'आमंत्रित्ता जाव तस्सेव मित्तणाइ० पुरओ एवं वयासी' आमंत्रित करने के पश्चात् जब वे सब के सब एकत्रित हो चुके, तब उन सब के समक्ष उसने इस प्रकार कहा—'जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए से य अभग्गे तम्हा णं होउ अम्हं दारए अभग्नसेणे णामेणं' जब यह हमारा बालक अपनी माता के गर्भ में आया था तब इसकी माता को इसर प्रकार का दोहद अभग्न हुवा इसलिये इसका नाम 'अभग्नसेन' रहे ।

भावार्थ—कुछ अधिक दिन सहित नौ माह व्यतीत होने पर स्कंदश्री के पुत्र हुआ । विजय ने इस के जन्म का बड़े ही ठाट-बाट के साथ उत्सव मनाया । ग्यारह दिन निकलने के बाद बारहवें दिन सर्व प्रकार का भोजन तैयार किया गया और मित्र ज्ञाति आदि परिजनों को आमंत्रित कर जमाया गया । जीम कर जब सब एक जगह बैठ गये—तब विजय ने उनके समक्ष इस बालक का नाम दोहले के अनुसार अभग्नसेन रखा ॥ सू० ११ ॥

मित्तणाइ० पुरओ एवं वयासी' आमंत्रणु आप्थ्या पछी न्यारे ते तभाम ओकठा थयां त्यारे ते सौना समक्षमां तेण्णे आ प्रभाण्णे क्खुं— 'जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि इमेयारूवे दोहले पाउब्भूए सेय अभग्गे तम्हा णं होउ अम्हं दारए अभग्नसेणे णामेण' आ अभग्नसेणे णामेण पोतानी माताना गर्भांमां आण्ये हुता, त्यारे तेनी माताने अमुक अमुक प्रकारना होइला—भनोरथ अभग्न थया ते भाटे आ णाणकनु नाम अभग्नसेन रहे होय.

भावार्थ—थोड़ा वधारे द्विदश नव मास पूरा थतां स्कंदश्रीने पुत्र उत्पन्न थयो, विजये तेना जन्मना मोटा ठाठ-माठथी उत्सव उज्ज्यो, अगियार द्विदश पूरा थधने गारमा द्विसे अनेक प्रकारनां लोजन तैयार कराव्यां, अने मित्र ज्ञाति आदि परिजने सौने आमंत्रणु आप्थुं ने जमाइया, जमी रह्या पछी सौ ओक स्थणे न्यारे ओठा हुता त्यारे विजये तेओना समक्ष आ णाणकनु नाम होइला प्रभाण्णे अभग्नसेन राण्थुं (सू० ११)

॥ मूलम् ॥

तए णं से अभग्गसेणे कुमारे पंचधाई जाव परिवड्ढइ ।
 तए णं से अभग्गसेणे णामं कुमारे उम्मुक्कवालभावे यावि
 होत्था । अट्ठ दारियाओ जाव अट्ठओ दाओ, उप्पपासाय०
 भुंजमाणे विहरइ । तए णं से विजए चोरसेणावई अण्णया
 कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते । तए णं से अभग्गसेणे कुमारे
 पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलव-
 माणे विजयस्स चोरसेणावइस्स महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं
 णीहरणं करेइ, करित्ता बहूइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ,
 करित्ता कालेणं अप्पसोए जाए यावि होत्था । तए णं ते
 पंच चोरसयाइं अन्नया कयाइ अभग्गसेणं कुमारं सालाडवीए
 चोरपल्लीए महयाइ इड्ढि० चोरसेणावइत्ताए अभिसिंचंति ।
 तए णं से अभग्गसेणे कुमारे चोरसेणावई जाए, अहम्मिए
 जाव कप्पायं गेण्हइ ॥ सू० १२ ॥

टीका.

‘तए णं’ इत्यादि । तए णं से ततः खलु स ‘अभग्गसेणे कुमारे’
 अभग्गसेनः कुमारः ‘पंचधाई जाव परिवड्ढइ’ पञ्चधात्रीपरिवृतः यावत्
 निर्वात-निर्व्याघात-गिरिकन्दरालीनचम्पकपादप इव सुखं-सुखेन परिवर्धते ।
 पञ्चधात्रीनामान्यत्रैव द्वितीयाध्ययने पञ्चदशसूत्रे प्रोक्तानि । ‘तए णं से’

‘तए णं से अभग्गसेणे कुमारे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ नामसंस्कार हो चुकने के बाद ‘से अभग्गसेणे कुमारे’
 वह अभग्गसेन कुमार ‘पंचधाई जाव परिवड्ढइ’ अब पंचधाय माताओं
 से पालित होता हुआ वृद्धिगत होने लगा ‘तए णं से अभग्गसेणे’

‘तए णं से अभग्गसेणे कुमारे’ इत्यादि.

‘तए णं’ नामसंस्कार तथा पछी ‘से अभग्गसेणे कुमारे’ ते अलग्न-
 सेन कुमार ‘पंचधाई जाव परिवड्ढइ’ हुवे पांच धायमाताओंसे पालित थतो वृद्धि
 पाभवा लाग्यो. ‘तए णं से अभग्गसेणे णामं कुमारे उम्मुक्कवालभावे यावि

ततः खलु सः 'अभयसेने णामं कुमारे' अभयसेननामकः कुमारः 'उम्मु-
क्कवालभावे यावि' उन्मुक्तबालभावश्चापि=बाल्यावस्थामतिक्रान्तश्चापि 'होत्था'
अभवत् । 'अट्ट दारियाओ जाव अट्टओ दाओ' अट्ट दारिकाः परिणीतवान्, यावत्
अष्टौ दायान् लब्धवान् 'उप्पि पासाय०' उपरि-भवनावतंसकेऽष्टभिर्भार्याभिः
सह मानुष्यकान् भोगभोगान् 'भुंजमाणे विहरइ' भुञ्जानो विहरति । 'तए णं
से विजए चोरसेणावई' ततः खलु स विजयश्चोरसेनापतिः 'अण्णया कयाई'
अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मणा संजुत्ते' कालधर्मेण संयुक्तः-मृत इत्यर्थः ।

'तए णं से अभयसेने कुमारे पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं' ततः खलु
सोऽभयसेनकुमारः पञ्चभिश्चौरशतैः सार्धं 'संपरिवुडे' संपरिवृतः, 'रोयमाणे'
रुदन्=अश्रूणि मुञ्चन्, 'कंदमाणे' क्रन्दन्=उच्चस्वरेण रुदन् 'विलवमाणे' विलपन्=
'हे पितः !' इत्यादि व्यक्तं रुदन् 'विजयस्स चोरसेणावइस्स' विजयस्य

णामं कुमारे उम्मुक्कवालभावे जाए यावि होत्था' क्रमशः वृद्धिगत
होतेर यह बाल्य अवस्था को लांचकर तरुणावस्था को प्राप्त हुवा
'अट्ट दारियाओ जाव अट्टओ दाओ उप्पि पासाय० भुंजमाणे विहरइ' पिताने
इसका विवाह आठ कन्याओंके साथ कर दिया । प्रत्येक कन्या के
पिताने इसे दहेज में वस्तुएँ आठरकी संख्या में प्रदान कीं । यह
उन आठ स्त्रियों के साथ एक स्वतंत्र भवन में मनुष्यभवसंबंधी
कामभोगों को भोगते हुए रहने लगा । 'तए णं से विजयचोरसेणावई
अण्णया कयाई कालधम्मणा संजुत्ते' एक समय इसका पिता विजय चोर-
सेनापति कालधर्म को प्राप्त हो गया । 'तए णं से अभयसेने कुमारे
पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं संपरिवुडे' अभयसेन कुमार ने पांचसौ चोरों
के साथ मिलकर 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' रोते हुए आक्रन्दन
करते हुए एवं विलाप करते हुए 'विजयस्स चोरसेणावइस्स' अपने पिता

होत्था' क्रमशः वृद्धिपामतां पामतां ते णाट्यावस्था पूरी करीने तइणु अवस्थाने प्राप्त
थयो. अट्ट दारियाओ जाव अट्टओ दाओ उप्पि पासाय० भुंजमाणे विहरइ'
त्यारे तेना पिताय्ते तेनो विवाह आठ कन्याओंनी साथे कर्यो. प्रत्येक कन्याना पिताय्ते
तेने पडेरामणीमां प्रत्येक वस्तुओं आठ आठनी संख्यामां आयी. ते आठ स्त्रीओंनी
साथे ओक स्वतंत्र लवनमां मनुष्यभवसंबंधी कामलोगोने लोगवतो रहेवा लाग्यो.
'तए णं से विजए चोरसेणावई अण्णया कयाई कालधम्मणा संजुत्ते'
ओक समये तेना पिता विजय चोरसेनापति मृत्यु पाय्था. 'तए णं से अभयसेने'
कुमारे पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं संपरिवुडे' अभयसेन कुमार पांचसो चोरोंनी
साथे भणीने 'रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे' रुदन तथा आक्रन्दन-विलाप

चोरसेनापतेः, 'महया इड्डिसकारसमुदणं' महता ऋद्धिसत्कारसमुदयेन 'णीहरणं' निर्हरणं=श्मशानदेशनयनं 'करेइ' करोति । 'करित्ता' कृत्वा 'वहुइं' बहूनि 'लोइयाइं' लौकिकानि 'मयकिचाइं' मृतकृत्यानि दानादीनि 'करेइ' करोति । 'करित्ता' कृत्वा 'कालेणं' कियता कालेन 'अप्पसोए' अल्पशोकः 'जाए यावि होत्था' जातश्चाप्यभवत् । 'तए णं से' ततः खलु सः 'पंचचोरसयाइं' पञ्च चोरशतानि 'अन्नया कयाइं' अभग्नसेणं कुमारं अन्यदा कदाचित् अभग्नसेनं कुमारं 'सालाडवीए चोरपल्लीए' शालाटव्यां चोरपल्ल्यां 'महया' महतार 'इड्डि०' ऋद्धिसत्कारसमुदयेन 'चोरसेणावइत्ताए' चोरसेनापतित्वेन 'अभिसिंचंति' अभिषिञ्चन्ति, 'तए णं से' अभग्नसेणे कुमारं चोरसेणावई जाए' ततः खलु सोऽभग्नसेनकुमारश्चोरसेनापतिर्जातः, चोरसेनापतेः पदं प्राप्त इत्यर्थः । ततः स कीदृशो जातः ? किं च करोती ?-त्याह-'अहम्मिए' इत्यादि ।

विजय चोरसेनापतिकी 'इड्डिसकारसमुदणं णीहरणं करेइ' ऋद्धि एवं सत्कार के साथ श्मशानयात्रा निकाली 'करित्ता वहुइं लोइयाइं मयकिचाइं करेइ, तदनन्तर अभग्नसेनने पिता की मृत्युके उस अवसर पर होने वाले और भी अनेक लौकिक कृत्य किये 'करित्ता कालेणं अप्पसोए जाए यावि होत्था' लौकिक कृत्यों के समाप्त होने के बाद क्रमशः अभग्नसेन शोकरहित हो गया । 'तए णं ते पंचचोरसयाइं' तत्पश्चात् उन पांचसौ चोरोंने 'अण्णया कयाइं' किसी एक समय 'अभग्नसेणं कुमारं' उस अभग्नसेन कुमार को 'सालाडवीए.....अभिसिंचंति' शालाटवी नामक चोरपल्ली में गाजे बाजे के साथ चोरों के सेनापतिपद पर स्थापित कर दिया । 'तए णं से' अभग्नसेणे कुमारं चोरसेणावई जाए' इस तरह वह अभग्नसेन कुमार अब चोरों का सेनापति बन गया ।

इसके साथ 'विजयस्स चोरसेणावइस्स' पीताना पिता विजय चोरसेनापतिनी 'इड्डिसकारसमुदणं णीहरणं करेइ' ऋद्धि (संपत्ति) अनुसार सत्कार साथ श्मशानयात्रा डाढी 'करित्ता वहुइं लोइयाइं मयकिचाइं करेइ' ते पछी अलग्नसेने पीताना मृत्यु पछीना थता तमास बोडव्यवहारो पणु कर्था. 'करित्ता कालेणं अप्पसोए जाए यावि होत्था' लौकिक क्रियाओं की पूरी थथा पछी थोडा समय पछी डणवे डणवे अलग्नसेन शोकरहित थथ गथे. 'तए णं से' पंचचोरसयाइं ते पछी ते पांचसो थोरोओ 'अन्नया कयाइं' डोड ओक समय 'अभग्नसेणं कुमारं' ते अलग्नसेनने 'सालाडवीए अभिसिंचंति' शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां गाजते वाजते अडुअ आनंदथी थोरोना सेनापतिपद पर स्थापित कथी 'तए णं से' अभग्नसेणे कुमारं चोरसेणावई जाए' ओ प्रमाणे ते अलग्नसेन कुमार डवे थोरोना

अधार्मिको 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्दगम्योर्थोऽस्मिन्नेवाऽध्ययने तृतीयसूत्रे प्रोक्तः । 'कप्पायं' कल्पायं-कल्पः=उचितः, आयः प्रजातो लाभः कल्पायः=प्रजाभिर्देयो राजभागः, कर इत्यर्थः तं 'गेण्हइ' गृण्हाति=पुरिमतालनगराधी-
शस्य महावलनामकस्य राज्ञः करं प्रजाभ्यः पितृवत् सोऽभग्नसेनकुमारो बला-
दपहरतीति भावः ॥ सू० १२ ॥

'अहम्मिण जाव कप्पायं गेण्हइ' और यह महा अधार्मिक होता हुआ प्रजा से प्रदत्त राजभाग को अपने लिये बलपूर्वक ग्रहण करने लगा ।
भावार्थ-अभग्नसेन के लालन पालन के लिये विजयसेनने पांच धायोंको नियुक्त कर दिया । पांच धायोंकी देखरेख में पलकर जब अभग्नसेन तरुण होगया, तो विजयसेनने उसका विवाह आठ कन्याओं के साथ कर दिया । कन्या के पिताने इसे खूब दहेज दिया । अब वह उपरीमहलमें उन आठ स्त्रियों के साथ मनुष्यसम्बन्धी काम-भोगोंको भोगते हुवे रहने लगा । एक दिन की बात है कि अचानक अभग्नसेन के पिता विजयका मरण हो गया । ठाट्ठाट के साथ अभग्नसेनने पांचसौ चोरों के साथ मिलकर पिताकी श्मशानयात्रा निकाली । दाहसंस्कार संपन्न हो चुकने के बाद अभग्नसेनने और भी जो उस समय के लौकिक कृत्य होते थे वे भी सब किये । जब सब बातों से यह निवृत्त हो चुका और पितृमरणजन्य शोक भी जब इसका हट गया, तब चोरों ने मिलकर इसे महोत्सवपूर्वक पिता के पद पर शालाटवी में अभिषिक्त कर दिया । इस प्रकार

सेनापति बनी गया, 'अहम्मिण जाव कप्पायं गेण्हइ' अने ते भडा अधार्मिक थडने प्रज्जये आपेवा राजभागेने पोताना माटे गणपूर्वक प्रज्ज पासेथी पोते देवा लाग्यो.

भावार्थ-अभग्नसेनना लालन-पालन माटे विजये पांच धायोनी गोठवणु करी दीधी; पांच धायोनी द्वेभरेभमां पालन पायी न्यारे अभग्नसेन त्रइणु थयो त्यारे विजये तेना विवाह आठ कन्याओनी साथे कर्यो. अने कन्याना पिताओ तेने पूण पडेरामण्णी पणु आपी. पछी ते उपरना मडेवमां आठ स्त्रीओनी साथे मनुष्यसंभंधी कामभोगोने भोगवतो रडेवा लाग्यो. जेक द्विवसनी वात छे के, अचानक अभग्नसेनना पिता विजयनु मृत्यु थयुं, पछी ठाठ-माठनी साथे अभग्नसेने पांचसो चोरानी साथे मलीने पितानी श्मशानयात्रा काढी, अग्निसंस्कार थया पछी अभग्नसेने गीज्ज ने ने दौडिकव्यवहारसम्बन्धी कर्यो हुतां ते पणु कर्यां, न्यारे ते तमाम कामथी निवृत्त थयो अने पिताना मरणसंभंधी शोक पणु मटी गयो, त्यारे तमाम चोरलोकोओ भणी मोटा महोत्सवपूर्वक पिताना पद पर शालाटवीमां तेने भेसाड्यो अने ते चोरानो

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ પં તે જાણવયા પુરિસા અભગ્ગસેણચોરસેણાવડ્઱ા
 બહુગ્ગામઘાયાવળાહિં તાવિયા સમાણા અણ્ણમણ્ણં સદાવેડ્઱,
 સદાવિત્તા એવં વયાસી-એવં યલ્લુ દેવાણુપ્પિયા ! અભગ્ગસેણ-
 ચોરસેણાવડ્઱ પુરિમતાલે ણયરે પુરિમતાલણયરસ્સ ઉત્તરિલ્લં
 જણવયં વહુહિં ગામઘાણ્ણિં જાવ ણિદ્ધણં કરેમાણે વિહરડ્઱,
 તં સેયં યલ્લુ દેવાણુપ્પિયા ! મહબ્બલસ્સ રણ્ણો એયમટ્ઠં વિણ્ણ-
 વિત્તણ્ણે । તણ્ પં જાણવયા પુરિસા એયમટ્ઠં અણ્ણમણ્ણં પડિ-
 સુણેતિ પડિસુણિત્તા મહત્થં મહગ્ગં મહરિહં રાયરિહં પાહુડં
 ગિણ્ણંતિ, ગિણ્ણિત્તા જેણેવ પુરિમતાલે ણયરે, તેણેવ ઉવા-
 ગચ્છંતિ, ઉવાગચ્છિત્તા જેણેવ મહબ્બલે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ,
 ઉવાગચ્છિત્તા મહબ્બલસ્સ રણ્ણો તં મહત્થં જાવ પાહુડં ઉવણેતિ,
 કરયલં અંજલિં કટ્ઠુ મહબ્બલં રાયં એવંવયાસી-એવં યલ્લુ
 સામી ! સાલાડવીણ્ણે ચોરપહ્લીણ્ણે અભગ્ગસેણે ચોરસેણાવડ્઱ અમ્મં
 વહુહિં ગામઘાણ્ણિં ય જાવ ણિદ્ધણે કરેમાણે વિહરડ્઱, તં ઇચ્છામો
 પં સામી ! તુભં બાહુચ્છાયાપરિગ્ગહિયા ણિબ્ભયા નિરુવ્વિગ્ગા
 સુહં-સુહેણં પરિવસિત્તણ્ણ-ત્તિકટ્ઠુ પાયવડિયા પંજલિઉડા મહબ્બલ-
 રાયં એયમટ્ઠં વિણ્ણવેતિ ॥સૂ. ૧૩ ॥

અભષિત્ત હોકર યહ ચોરોંકા સેનાપતિ વન ગયા । અભગ્ગસેન ચોર
 સેનાપતિ ઠીક અપને પિતાકે હી અનુરૂપ હો ચલા ઔર મહા
 અધાર્મિક વૃત્તિ સે યુક્ત હોતે હુણ પ્રજાસે વલપૂર્વક રાજભાગ કો
 મી છીનને લગ ગયા ॥ સૂ. ૧૨ ॥

સેનાપતિ બની ગયો, અભગ્ગસેન ચોરસેનાપતિ બરાબર પોતાના પિતા પ્રમાણે જ ચાલવા
 લાગ્યો અને મહા અધાર્મિક વૃત્તિથી યુક્ત બનીને પ્રજા પાસેથી બલવડે રાજભાગને
 લેવા લાગ્યો. (સૂ. ૧૨)

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं ते जाणवया पुरिसा’ ततः खलु ते जानपदाः पुरुषाः=देशनिवासिनः पुरुषा ‘अभग्नसेणचोरसेणावइणा’ अभग्नसेन-चोरसेनापतिना ‘बहुगामघायावणाहिं’ बहुग्रामघातनाभिश्च=बहूनां ग्रामाणां लुण्टनैः ‘ताविया समाणा’ तापिताः सन्तापिताः=सन्तः ‘अणमण्णं’ अन्योन्यं=परस्परम् ‘सद्दावेइ’ शब्दयन्ति=आह्वयन्ति, ‘सद्दावित्ता एवं वयासी’ शब्दयित्वा एवमवादिषुः—‘एवं खलु देवाणुप्पिया !’ एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! ‘अभग्नसेणचोरसेणावई’ अभग्नसेनचोरसेनापतिः ‘पुरिमताले नयरे’ पुरिमताले नगरे ‘पुरिमतालणयरस्स’ पुरिमतालनगरस्य ‘उत्तरिल्लं’ उत्तरीयम्=उत्तरदिगवस्थितम् ‘जणवयं’ जनपदं=देशं ‘बहुहिं’ बहुभिः ‘गामघाएहिं’ ग्रामघातैः=ग्रामलुण्टनैः

‘तए णं ते जाणवया’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके बाद ‘ते जाणवया पुरिसा’ उन देशनिवासी पुरुषों ने ‘अभग्नसेणचोरसेणावइणा’ अभग्नसेन चोरसेनापतिद्वारा ‘बहुगामघायावणाहिं’ ताविया समाणा’ अनेक ग्रामोंकी घातना आदि से संतापित होकर ‘अणमण्णं सद्दावेइ’ परस्पर मिलकर विचार करने का इरादा किया, इसके लिये उन्होंने सबके पास सूचना पहुँचादी ‘सद्दावित्ता एवं वयासी’ सूचना मिलतेही जब सब एकत्रित हो चुके तब उन्होंने इस प्रकार कहना आरंभ किया—‘एवं खलु देवाणुप्पिया’ भाईयों ! सुनो—हम सब लोग यहां पर इसलिये एकत्रित हुए हैं कि ‘अभग्नसेण चोरसेणावई’ चोरों का सरदार यह अभग्नसेन ‘पुरिमताले नयरे’ पुरिमताल नगर में ‘पुरिमतालणयरस्स उत्तरिल्लं जणवयं’ पुरिमताल नगर के उत्तर दिशा में रहे हुए उनपद को ‘बहुहिं गामघाएहिं’ जाव णिद्धणं

‘तए णं ते जाणवया’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘ते जाणवया पुरिसा’ ते देशना निवासी पुरुषोच्चे ‘अभग्नसेणचोरसेणावइणा’ अभग्नसेन चोरसेनापतिद्वारा ‘बहुगामघायावणाहिं’ ताविया समाणा’ अनेक ग्रामोनी घातना आदिथी संतापित थधने ‘अणमण्णं सद्दावेइ’ परस्पर मझीने विचार करवानो धरदो कर्यो. अने ते भाटे सोने तेओओ समथसर सूचना पछोयाडी आपी ‘सद्दावित्ता एवं वयासी’ सूचना मणतां ज तमाम भाणुसो ओकठा थध गयां त्यारे तेओोनी पासे आ प्रमाणे कडेवानो प्रारंभ कर्यो ‘एवं खलु देवाणुप्पिया !’ लाधओ ! सांभणो ! आपणु तमाम भाणुसो अडीआ ओटका भाटे ओकठा थया छीओ के ‘अभग्नसेणचोरसेणावई’ ओरानो सरदार ओ अभग्नसेन ‘पुरिमतालणयर’ पुरिमताल नगरमां ‘पुरिमतालणयरस्स उत्तरिल्लं जणवयं’ पुरिमताल नगरनी उत्तर दिशामां रहेलां जनपदेने ‘बहुहिं गामघाएहिं

‘જાવ’ યાવત્ ‘ણિદ્ધણં’ નિર્ધનં ‘કરેમાણે વિહરઈ’ કુર્વન્ વિહરતિ । ‘તં’ તત્=તસ્માત્ ‘સેયં’ શ્રેયઃ સ્વલુ ‘દેવાણુપ્પિયા’ હે દેવાનુપ્પિયાઃ ! ‘મહાવલ્લસ્ય રણ્ણો’ મહાવલ્લસ્ય રાજ્ઞઃ ‘એયમદ્દં’ એતમર્થે ‘વિણ્ણવિત્તણ્’ વિજ્ઞાપયિતુમ્ । ‘તણ્ ણં જાણવયા પુરિસા’ તતઃ સ્વલુ તે જાનપદાઃ=દેશનિવાસિનઃ પુરુષા ‘એયમદ્દં’ એતમર્થે ‘અણ્ણમણ્ણં’ અન્યોન્યં=પરસ્પરં ‘પહિસુણેતિ’ પ્રતિજ્ઞવન્તિ=સ્વીકુર્વન્તિ । ‘પહિસુણિત્તા’ પ્રતિશ્રુત્ય ‘મહત્થં’ મહાર્થં=વિશિષ્ટપ્રયોજનકં, ‘મહગ્ધં’ મહાર્થં=મહામૂલ્યકં ‘મહરિહં’ મહાર્હં=મહતાં યોગ્યં, ‘રાયરિહં’ રાજાર્હં=રાજ-યોગ્યં ‘પાહુડં’ પ્રાશ્રુતમ્=ઉપહારં ‘મેટ’ ઇતિ આપાયામ્ । ગિણ્હંતિ’ ગૃહ્ણન્તિ, ‘ગિણિહત્તા જેણેવ પુરિમતાલે ણયરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ ગૃહીત્વા યત્રૈવ પુરિ-

કરેમાણે વિહરઈ’ અનેક ગ્રામોં કો વિધ્વંસ આદિ દુષ્કૃત્યોં સે નિર્ધન કર રહા હૈ ‘તં સેયં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા !’ હસલિયે હમ સબ કી ભલાઈ અબ હસી સેં હૈ કિ હમ સબ લોગ ‘એયમદ્દં મહવ્વલ્લસ રણ્ણો વિણ્ણવિત્તણ્’ હસ વાત કો મહાવલ્લ રાજા કે નિકટ પહુંચાવેં । તણ્ ણં જાણવયા પુરિસા’ હસ પ્રકાર ઝનપદનિવાસી પુરુષોં ને ‘એયમદ્દં અણ્ણમણ્ણં પહિસુણેતિ’ હસ વાત કો એકમત હોકર સ્વીકાર કરલિયા । ‘પહિસુણિત્તા મહત્થં મહગ્ધં મહરિહં રાયરિહં પાહુડં ગિણ્હંતિ’ સ્વીકૃતિ મિલતે હી રાજા કે પાસ જાને કે લિયે ઝન્હોં ને વિશિષ્ટ પ્રયોજન કા સિદ્ધિકારક મહામૂલ્ય એવં મહાર્હ-બડે પુરુષોં કે યોગ્ય એસા પ્રાશ્રુત જો રાજા કી મેટ કે યોગ્ય થા સાથ મેં લિયા ! ગિણિહત્તા જેણેવ પુરિમતાલણયરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ ઓર લેકર પુરિમતાલ નગર કી ઓર ચલ દિયે ઉવાગચ્છિત્તા

જાવ ણિદ્ધણં કરેમાણે વિહરઈ’ અનેક ગામોનો નાશ આદિ દુષ્ટ કર્મોથી નિર્ધન કરી રહ્યો છે. ‘તં સેયં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા !’ એટલા માટે સૌની કુશળતા એમાં છે કે આપણે તમામ માણસો ‘એયમદ્દં મહવ્વલ્લસ રણ્ણો વિણ્ણવિત્તણ્’ મળી આ હકીકતને મહાવલ્લ રાજા પાસે પહોંચાડીએ. ‘તણ્ ણં જાણવયા પુરિસા’ આ પ્રમાણે ઝનપદના નિવાસી પુરુષોએ ‘એયમદ્દં અણ્ણમણ્ણં પહિસુણેતિ’ સીએ મળીને આ વાતનો સ્વીકાર કરી લીધો. ‘પહિસુણિત્તા મહત્થં મહગ્ધં મહરિહં રાયરિહં પાહુડં ગિણ્હંતિ’ સૌ એ મળીને સ્વીકાર કર્યા પછી રાજાની પાસે જવા માટે તેઓએ વિશેષ પ્રકારની પ્રયોજનસિદ્ધિકારક મહામૂલ્યવાન વસ્તુ મોટા પુરુષો માટે યોગ્ય એવા રાજાને તટ ધરવા યોગ્ય વસ્તુ હતી તે સાથે લીધી. ‘ગિણિહત્તા જેણેવ પુરિમતાલણયરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ અને લક્ષને પુરિતમાલ નગરની તરફ આધ્યા ‘ઉવાગચ્છિત્તા

मतालनगरं तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छिता' उपागत्य 'जेणेव महब्वले राया तेणेव उवागच्छन्ति' यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छिता महब्वलस्स रण्णो तं महत्थं जाव पाहुडं उवण्णैति' उपागत्य महाबलस्य राज्ञ-स्तन्महार्थं यावत् प्राप्नुतम् उपनयन्ति=पुरतः स्थापयन्ति । 'करयल० अंजलिं कट्टु महब्वलं रायं एवं वयासी' करतलपरिगृहीतं, शिरसावर्त्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा महाबलं राजानमेवमवादिषुः—'एवं खलु सामी !' एवं खलु हे स्वामिन् ! 'सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्नसेणे चोरसेणावई' शालाटव्यां चोरपल्लयाम् अभग्न-सेनश्चोरसेनापतिः, अम्हं अस्मान् 'बहुहिं' बहुभिः 'गामघाएहि य' ग्रामघातैश्च=ग्रामलुण्ठनैश्च यावत् निर्धनान् कुर्वन् विहरति 'तं' तत्=तस्मात् 'इच्छामो णं सामी !' इच्छामः खलु हे स्वामिन् ! 'तुभं' युष्माकं 'बाहुच्छायापरिगहिया'

जेणेव महब्वले राया तेणेव उवागच्छन्ति' वहां पहुँचकर वे राजा महाबल के पास गये । 'उवागच्छिता महब्वलस्स रण्णो' जाकर उन्होंने ने महाबल राजा के लिये 'तं महत्थं जाव पाहुडं उवण्णैति' बड़े पुरुषों के अनुरूप उस नजराने को भेंट किया । तथा 'करयल० अंजलिं कट्टु महब्वलं एवं वयासी' दोनों हाथ जोड़ कर महाबल राजा से इस प्रकार प्रार्थना की कि— 'एवं खलु सामी' हे स्वामिन् सुनिये हमारी यह प्रार्थना है कि— 'सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्नसेणे चोरसेणावई' शालाटवी नामकी चोरपल्ली में अभग्नसेन जो चोरों का सरदार है 'अम्हं बहुहिं गामघाएहि य जाव णिद्धणे करेमाणे विहरइ' हम लोगों को ग्रामघात आदि दुष्कृत्यों द्वारा निर्धन करता हुआ विचर रहा है 'तं इच्छामो णं सामी !' इस-लिये हे स्वामिन् ! हम सब चाहते हैं कि 'तुभं बाहुच्छायापरिग-

जेणेव महब्वले राया तेणेव उवागच्छन्ति' त्यां पडोन्थीने म्हाअल राजनी पासो गया 'उवागच्छिता महब्वलस्स रण्णो' ज्जने तेओओ म्हाअल राजा भाटे 'तं महत्थं जाव पाहुडं उवण्णैति' मोटा पुरुषोने ओओ ते लेट् आपी (नजराणुं कथुं) तथा 'करयल० अंजलि कट्टु महब्वलं एवं वयासी' जे हाथ जेडी म्हाअल राजा पासो आ प्रमाणे प्रार्थना करी— 'एवं खलु सामी' हे स्वामिन् ! सांभणो अमारी आ प्रार्थना छे के 'सालाडवीए चोरपल्लीए अभग्नसेणे चोरसेणावई' शालाटवी नामनी चोरपल्लीमां अलग्नसेन जे ओदोने सरदार छे ते 'अम्हं बहुहिं गामघाएहि य जाव णिद्धणे करेमाणे विहरइ' अमाश भाणुसेने ग्रामघात-ग्राम लांगवा आदि दुष्ट कर्मो वडे निर्धन करी नाथीने विचरे छे, 'तं इच्छामो णं सामी !' ओटवा भाटे हे स्वामिन् ! अमे सौ धुंछा करीओ छीओ के-तुभं बाहुच्छायापरिगहिया णिब्भया णिरुव्विग्गा सुहंसुहेणं परिवसित्तए'

बाहुच्छायापरिगृहीताः 'णिग्भया' निर्भया 'निरुविग्गा' निरुद्विग्नाः सन्तः
'सुहंसुहेण' सुखसुखेन अतिसुखेन 'परिवसित्तए' परिवस्तुम्, 'त्ति कट्टु' इति
कृत्वा=इत्युक्त्वा 'पायवडिया', पादपतिताः=चरणोपरि प्रणताः, 'पंजलिउडा'
प्राञ्जलिपुटाः सन्तः 'महव्वलं रायं' महावलं राजानम् 'एयमट्ठं' एतमर्थम्=
उक्तमर्थं 'विण्णवेति' विज्ञापयन्ति ॥ मृ० १३ ॥

दिया निग्भया निरुविग्गा सुहंसुहेण परिवसित्तए' आपकी छत्रच्छाया के
सहारे रहे हुए हम सब प्रजाजन निर्भय एवं निरुद्विग्न होते हुए
सुखपूर्वक रहें। 'त्तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महव्वलरायं एयमट्ठं विण्णवेति'
ऐसा कह कर वे सब के सब राजाके पैरों में पड- और हाथ जोड
कर विनयपूर्वक इस प्रकार अपना निवेदन राजा को सुना दिया ॥

भावार्थ—इस प्रकार जब अभयसेन के कुकृत्यों से प्रजाजन
अधिक दुःखी हो चुके। उसके हिंसक कृत्यों से जब वे खूब जब
चुके, तब उन्होंने परस्पर में मिलकर यह सर्वसम्मति से विचार
किया कि—भाइयों! हम सब लोगों को अपनी रक्षा का उपाय
अब क्या करना चाहिये? अभयसेन अपने दुष्कृत्यों से नहीं हटता
है, ऐसा कौनसा उपाय या मार्ग ग्रहण करना चाहिये? सब ने एक
स्वर में यही कहा कि जैसे भी हो सके, हम सब को मिलकर
महावल राजा के पास इस बात को पहुँचाना चाहिये ताकि अभय-
सेन का उपद्रव हट सके। इस प्रकार का विचार स्थिर होते ही
समस्त प्रजाजन बहुमूल्य नजराना लेकर राजा के निकट पहुँचे,

आपनी छत्रछायाમાં रहला अमे सौ प्रजाजन निर्भय अने उद्वेगरहित थछ सुअपूर्वक
रहीअे. 'त्तिकट्टु पायवडिया पंजलिउडा महव्वलं रायं एयमट्ठं विण्णवेति'
अे प्रभाअे कहीने ते सौ राजाना पगमां पडी गया अने हाथ जोडीने विनय पूर्वक
अे प्रभाअे पोतानुं निवेदन राजाने संलग्नवी छीधुं.

भावार्थ—आ प्रकारे न्यारे अलग्नसेनतां लूडां कृत्योथी प्रज वधारे
हु.भी थवा लागी. तेना हिंसक कृत्योथी ते सौ भूण कंटाणी गया त्यारे ते सौअे
परस्पर मदीने सौनी संमतिथी विचार कर्या के-लाधअे! आपणा सौनी रक्षा माटे
हुवे आपअे शुं उपाय करवो अेअेअे, अलग्नसेन पोताना हुए कर्मोथी अटकतो नथी
माटे हुवे अेअे कथा उपाय अथवा मार्ग देवो अेअेअे? के नेथी आपअे
गयाव थछ शके? ते सांलग्नी तमास मदीने अेकज अवान्थी कहुं के-नेवी रीते
मनी अेअे तेवी रीते आपअे सौअे मदीने आ वात राज मछाणलने पछोयाउवी
अेअेअे, के नेथी करी अलग्नसेन तरक्षी थतो उपद्रव मटी शके, आ
प्रभाअे सौनो विचार स्थिर थतां न समस्तप्रजाजन गहुं मूअ्यवान
नराअानी वस्तु लध राजनी पासो पछोअ्या अने पोताना हु:अनी वात कहीने

॥ मूलम् ॥

तए णं से महव्वले राया तेसिं जाणवयाणं पुरिसाणं
अंतिए एयमदुं सोच्चा णिसम्म आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे
तिवलियं भिउडिं णिलाडे साहदु दंडं सदावेइ, सदावित्ता एवं
वयासी-गच्छणं तुमं देवाणुप्पिया ! सालाडविं चोरपह्लिं विलुं-
पाहि अभग्गसेणं चोरसेणावडं जीवग्गाहं गिणहाहि, गिणिहत्ता
ममं उवणेहि । तए णं से दंडे तहत्ति एयमदुं पडिसुणेइ ।
तए णं से दंडे बहुहिं पुरिसेहिं सण्णद्ध-जाव-पहरणेहिं सद्धिं
संपरिवुडे, मग्गइएहिं फलएहिं जाव छिप्पतूरेणं वज्जमाणेणं
महया उक्किड्डीसीहगाय० करेमाणे पुरिमतालणयरस्स मज्झंसज्जेणं
णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोरपह्ली तेणेव
पहारेत्थ गमणाए ॥ सू० १४ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से महव्वले राया’ ततः खलु स महा-
वलो राजा ‘तेसिं जाणवयाणं पुरिसाणं अंतिए’ तेषां जानपदानां पुरुषाणाम्

और अपने दुःख की बात कह कर उनसे अपनी रक्षा करने के
लिये प्रार्थना की, और साथ में यह भी कहा कि महाराज ! आप
जैसे नरेशों की छत्रच्छाया में हमारी इस प्रकार दुर्दशा हो यह
शोभा की बात नहीं है, हम तो यही चाहते हैं कि आप के सहारे
हमारा जीवन आदि सुरक्षित रहे ॥ सू० १३ ॥

‘तए णं से महव्वले०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इस प्रकार ‘से महव्वले राया’ उस महाबल राजा ने
‘तेसिं जाणवयाणं पुरिसाणं’ उन देशनिवासी पुरुषों के ‘अंतिए’ पास से

पोताना रक्षायु भाटे प्रार्थना करी. अने साथे साथे ते पणु कहुं के महाराज ! आप
जैवा राजपनी छत्रछायां अमारी आवी दुर्दशा थाय छे ते शोभाइय नथी, अमे
तो अमे छच्छीअे छीअे के आपनी सहायथी अमाइं एवन वगेरे सुरक्षित रहं. (सू. १३)

‘तए णं से महव्वले०’ इत्यादि.

‘तए णं’ आ प्रभाणे ‘से महव्वले राया’ ते महाबल राजाअे
‘तेसिं जाणवयाणं पुरिसाणं’ ते नगरना रहनारा पुरुषा ‘अंतिए’ पासैथी

अन्तिके 'एयमट्ठं सोच्चा' एतमर्थं श्रुत्वा=निश्चय्य 'आसुरत्ते' आशुरक्तः 'जाव' यावत् 'मिसमिसेमाणे' मिसमिसायमानः=क्रोधानलेन जाज्वल्यमानः, 'तिवलियं' त्रिवलिकां, 'भिउडिं' भ्रुकुटिं 'णिलाडे' ललाटे 'साहट्टु' संहृत्य=संकोच्य, 'दंडं' दण्डं=दण्डनामकं सेनापतिम् 'सदावेइ' शब्दयति, 'सदावित्ता' शब्दयित्वा 'एवं वयासी' एवमवादीत्—'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया' गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्रिय ! 'शालाडविं चोरपल्लिं' शालाटवीं चोरपल्लीं 'विल्लुं पाहि' विलुम्प=विध्वंसय—लुण्ठयेत्यर्थः, 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं' अभग्नसेनं चोरसेनापतिं 'जीवग्गाहं गिण्हाहि' जीवग्राहं गृहाण जीवन्तं गृहाणेत्यर्थः, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा 'ममं उवणेहि' माम् उपनय=मत्समीपमानयेत्यर्थः । 'तए णं से दंडे सेणावइं' ततः खलु स दण्डः सेनापतिः 'तहत्ति' तथेति—'तथाऽस्तु' इतिकृत्वा 'एयमट्ठं'

'एयमट्ठं' इस बात को 'सोच्चा' सुनकर एवं 'निसम्म' पूर्वापर इस पर अच्छी तरह विचार कर 'आसुरत्ते जाव मिसमिसायमाणे' शीघ्र ही कुपित हो क्रोधरूपी अग्नि से अत्यंत ज्वलित होते हुए तथा 'तिवलियं' त्रिवलित 'भिउडिं' भ्रुकुटि को 'णिलाडे' मस्तक पर 'साहट्टु' चढाते हुए 'दंडं सदावेइ' दंड सेनापति को अपने निकट बुलाया । 'सदावित्ता एवं वयासी' बुलाकर उससे इस प्रकार कहा—'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! तुम शीघ्र ही यहांसे जाओ और 'शालाडविं चोरपल्लिं विल्लुं पाहि' शालाटवी नामकी चोरपल्ली को विध्वंस कर दो और 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि' चोरों के सरदार अभग्नसेन को जीवित ही पकड़ लो । 'गिण्हित्ता ममं उवणेहि' पकड़ कर उसे मेरे पास ले आओ । 'तए णं से दंडे तहत्ति एयमट्ठं पडिसुणेइ' महाबल राजा की आज्ञा को सुनने के बाद उस दंडसेनापति ने 'तहत्ति' 'तथाइति' कहकर

'एयमट्ठं' त वातने 'सोच्चा' सांभलीने अने 'निसम्म' ते वात भाटे सारी रीते पूर्वापर विचार करीने 'आसुरत्ते जाव मिसमिसायमाणे' तुरत ज डोप करी क्रोधरूपी अग्निथी अत्यंत भजता थका तथा 'तिवलियं' त्रिवलित 'भिउडिं' भ्रुकुटीने 'णिलाडे' माथापर 'साहट्टु' गढावीने 'दंडं सदावेइ' दंड सेनापतिने पोतानी पासो भोलाव्या; 'सदावित्ता एवं वयासी' बोलावीने तेने आ प्रमाणे कहुं—'गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! तमे तुरतज अडीथी नमो अने 'शालाडविं चोरपल्लिं विल्लुं पाहि' शालाटवी नामनी चोरपल्लीने नाश करी नांजो. अने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि' बोदोना सरदार अमग्नसेनने लुवतोज पकडी ले। 'गिण्हित्ता ममं उवणेहि' पकडीने तेने भारी पासो लध आवो 'तए णं से दंडे तहत्ति एयमट्ठं पडिसुणेइ' महाबल राजनी आ प्रमाणे आज्ञाने सांभलीने पछी ते दंडसेनापतिअ 'तहत्ति' कहीने तेमना अ

एतमर्थं 'पडिसुणेइ' प्रतिशृणोति=स्वीकरोति । 'तए णं से दंडे' ततः खलु स दण्डः, 'बहुहिं पुरिसेहिं' बहुभिः पुरुषैः 'सण्णद्ध जाव पहरणेहिं सद्धिं' सन्नद्ध-वद्धवर्मितकवचैः, यावद् गृहीतायुधप्रहरणैः सार्धं 'संपरिवुडे' संपरिवृतः, 'मग्गइएहिं' हस्तपाशितैः हस्ते बद्धैरित्यर्थः 'मग्गइअ' इति देशीयशब्दः । 'फल-एहिं' फलकैः—'ढाल' इति भापाप्रसिद्धैः, 'जाव छिप्पतूरेहिं' अत्र यावच्छ-वदेन—'णिक्किट्ठाहिं' असोहिं, अंसगएहिं तोणेहिं, सजीवेहिं, धणुहिं, समुक्खि-त्तेहिं सरेहिं संमुल्लालियाहिं य दामाहिं, लंबियाहिं य, ओसारियाहिं, उरुवटाहिं' इति संग्राह्यम् । एषां पदानां व्याख्याऽत्रैवाध्ययने नवमसूत्रे कृताऽस्माभिः । 'छिप्पतूरेणं' क्षिप्रतूर्येण=शीघ्रवाद्येन, शीघ्रं शीघ्रं यत् वाद्यते तेनेत्यर्थः । 'वज्ज-माणेणं' वाद्यमानेन २ 'महया उक्किट्ठसीहणाय०' महता—उत्कृष्टसिंहनाद-बोलकलकलरवेण समुद्रमिव गगनमण्डलं 'करेमाणे' कुर्वन् 'पुरिमतालणयरस्स मज्झं मज्झेणं' पुरिमतालनगरस्य मध्यमध्येन 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति—निःसरति, 'णिग्ग-च्छित्ता' निर्गत्य, 'जेणेव सालाडवी चोरपल्ली' यत्रैव शालाटवी चोमपल्ली 'तेणेव' तत्रैव 'पडारेत्थ' प्राधारयद्, उद्युक्तोऽभवत्, 'गमणाए' गमनाय ॥ सू० १४ ॥

उनके उस आदेश को स्वीकार किया । 'तए णं से दंडे' बहुहिं पुरिसेहिं सण्णद्ध जाव छिप्पतूरेणं वज्जमाणेणं महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरि-मतालणयरस्स मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ' इस प्रकार राजा के आदेश को स्वीकार करने के बाद वह दंड सेनापति अनेक योद्धा पुरुषों से कि जो कवच आदि पहिर कर सन्नद्ध हो चुके थे एवं आयुध और प्रहरणों को जो अच्छी तरह अपने-हाथों में संभाल कर ले चुके थे, ढालों को जिन्होंने अपने हाथों में बांध लिया था, इस प्रकार शस्त्र युक्त होकर जल्दी २ वजनेवाले वजते हुए वादित्रों की गडगडाहट के शब्दों से समुद्रकी तरह गगनमण्डलको गुञ्जित करता हुआ ठीक पुरिमताल के बीच में के मार्गसे—भीतरसे—होकर निकला । और 'णिग्गच्छित्ता जेणेव

हुकमने। स्वीकार कर्था 'तए णं से दंडे' बहुहिं पुरिसेहिं सण्णद्ध जाव छिप्पतूरेणं वज्जमाणेणं महया उक्किट्ठसीहणाय० करेमाणे पुरिमतालणयरस्स मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ' अे प्रमाणे नदेशना आदेशना स्वीकार कर्था पछी ते दंडसेनापति अनेक योद्धा पुरुषोत्थी के ले कवच आदि पहिरीने तैयार धर गयेला हुता अने जेहे आयुधोने सारी रीते पोताना हाथमां संभालीने लध लीधां हुता, जेहे पोताना हाथमां ढालोने गांधी लीधी हुती, तेओत्थी युक्त धरने जल्दी जल्दी वागनारा वाद्यत्रोना गडगडाट साथे समुद्रती गर्जना जेम आकाश मंडलने गुंजित करतो पुरिमतालना मध्य मल्लरना मार्गना अंदरना लागमांथी नीकुर्यो, अने णिग्गच्छित्ता जेणेव सालाडवी चोर-

॥ मूलम् ॥

तए णं तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स चोरपुरिसा
इमीसे कहाए लद्धट्ठा समाणा जेणेव सालाटवी चोरपल्ली
जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागया, करयल-जाव
एवंवयासी-‘एवं खलु देवाणुप्पिया पुरिमताले णयरे महब्बलेणं
रण्णा महया भड्चडगरेणं परिवारेणं दंडे आणत्ते-गच्छ णं

सालाटवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए’ निकल कर जहाँ वह
शालाटवी नामकी चोरपल्ली थी वहाँ पर जाने के लिये प्रस्थित हुआ।

भावार्थ—प्रजाजनों की प्रार्थना सुनने के बाद महाबल राजा ने
उन्हें धैर्य बंधाया और क्रोधावमान होकर उसने उसी समय अपने
दंड नामके सेनापति को पास में बुलाकर यह आदेश दिया कि-हे
सेनापति ! तुम यहाँ से शीघ्र जाओ और जाकर शालाटवी नामकी
चोरपल्ली को नष्ट-भ्रष्ट कर दो। तथा चोरों के सरदार अभग्गसेन
को जीवित पकड़ कर मेरे साम्हने उपस्थित करो। राजा के इस
आदेश को प्रमाण मानकर दंड सेनापति अपनी सेनाके योद्धाओं को
अस्त्रशस्त्रादिक से सुसज्जित कर वहाँ से शीघ्र ही चल पड़ा और
बाजों को बजाता हुआ वह ठीक पुरिमताल नगरके भीतर से निकल-
कर उस चोरपल्ली की ओर चला ॥ सू० १४ ॥

पल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए’ ज्थां ते शालाटवी नामनी चोरपल्ली उती त्यां
ज्वा भाटे प्रस्थित थये।

भावार्थ—प्रजाजनोनी प्रार्थना सांभलीने पछी भड्गणल राजवीजे प्रजा-
जनोने धीरज आपी पछी क्रोधावमान थधने तेमणे तेज वण्णते पोताना दंड नामना
सेनापतिने पोतानी पासे जोलावीने जे प्रमाणे हुकम कर्यो के-डे सेनापति ! तमे
अहीथी तुरतज न्ज्या अने जधने शालाटवी नामनी चोरपल्लीने नाश करी नांणे,
तथा येरोना सरदार अलग्नसेनने छवतो पकडीने मारा सामे उले राणे, राजना
या प्रमाणे हुकमने स्वीकार करीने दंडसेनापति पोतानी सेनाना योद्धाजोने अस्त्र-
शस्त्र साथे तैयार करी त्यांथी तुरतज आदी नीकण्या अने वाछुत्र वगाडता ते ठीक
पुरिमताल नगरनी अदरथी निकणीने चोरपल्ली तरङ्ग आलता थया. (सू. १४)

तुमं देवाणुप्पिया ! सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि, अभग्गसेण-
चोरसेणावडं जीवग्गाहं गिण्हाहि, गिण्हित्ता ममं उवणेहि ।
तए णं से दंडे महया भडचडगरेणं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली
तेणेव पहारेत्थ गमणाए ।

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावडं तेसिं चोरपुरिसाणं
अंतिए एयमटुं सोच्चा, णिसम्म, पंचचोरसयाइं, सदावेइ,
सदावित्ता एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमताले
णयरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तं सेयं खलु
देवाणुप्पिया ! अम्हं तं दंडं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्तं
अंतरा चेव पडिसेहित्तए ॥ सू० १५ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘ततः खलु तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावडस्स
चोरपुरिसा’ ततः खलु तस्य अभग्नसेननामकस्य चोरसेनापतेश्वोरपुरुषा ‘इमीसे
कहाए’ अस्याः कथायाः ‘लद्धट्ठा’ लब्धार्थाः=ज्ञातार्थाः सन्तः ‘जेणेव साला-
डवी चोरपल्ली’ यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली, ‘जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावडं
तेणेव उवागया’ यत्रैव अभग्नसेनचोरसेनापतिस्तत्रैवोपागताः सन्तः ‘करयल-

‘तए णं’ इत्यादि ।

‘तए णं’ वाद में ‘तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावडस्स’ चौरों के
सरदार उस अभग्नसेन के ‘चोरपुरिसा’ चोरपुरुषोंने ‘इमीसे कहाए लद्धट्ठा
समाणा’ इस वृत्तान्त-समाचार को जाना तब ‘जेणेव सालाडवी चोरपल्ली
जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावडं तेणेव उवागया’ वे सब के सब शालाटवी
नामक चोरपल्ली में जहाँ वह अभग्नसेन चोरसेनापति था वहाँ आये

‘तए णं तस्स’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘तस्स अभग्गसेणस्स चोरसेणावडस्स’ चोरसेना
सरदार ते अभग्नसेनना ‘चोरपुरिसा’ चोर पुरुषोच्चे ल्यादे इमीसे कहाए लद्धट्ठा
समाणा’ आ समाचार लण्णु ल्यादे ‘जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव
अभग्गसेणे चोरसेणावडं तेणेव उवागया’ ते सौ भणी शालाटवी नामनी
चोरपल्लीमां ल्यां ते अभग्नसेन चोर सेनापति हुतो त्यां अ.व्या अने ‘करयल जाव

जाव एवं वयासी' करतलपरिगृहीतं शिरसावर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, एवं=वक्ष्य-
माणप्रकारेण 'वयासी' अथादिषुः=उक्तवन्तः- 'एवं खलु देवानुप्पिया' एवं खलु
हे देवानुप्पियाः ! 'पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रण्णा' पुरिमताले नगरे महावलेन
राजा 'महया भडचडगरेणं' महता भटचटकरेण=भटसमूहेन परिवारेण
'दंडे' दण्डः=दण्डसेनापतिः, 'आणत्ते' आज्ञप्तः- 'गच्छ खलु तुमं देवानुप्पिया'
गच्छ खलु त्वं हे देवानुप्पिय ! 'सालाडविं' शालाटवीं चोरपल्लीं 'विलुंपाहि'
विलुप्प=लुण्ठय 'अभग्गसेणचोरसेणावइं' अभग्गसेनचोरसेनापतिं 'जीवग्गाहं
गिण्हाहि' जीवग्गाहं गृहाण=जीवन्तं गृहाण, 'गिण्हित्ता ममं उवणेहि' गृहीत्वा
मामुपनय=मत्समीपमानय । 'तए णं से दंडे' ततः खलु स दण्डो महया
भडचडगरेणं' महता भटचटकरेण=योधवृन्देन सार्धं 'जेणेव सालाडवी चोर-
पल्ली तेणेव' यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली तत्रैव 'पहारेत्थ गमणाए' प्राधार-
यद् गमनाय, प्रस्थित इत्यर्थः ।

और 'करयल जाव एवं वयासी' दोनों हाथ माथे पर रखकर इस प्रकार
कहने लगे- 'एवं खलु देवानुप्पिया !' हे देवानुप्पिय ! सुनिये हम एक
समाचार आपको सुनाते हैं, वह इस प्रकार है- 'पुरिमताले णयरे
महब्बलेणं रण्णा' पुरिमताल नगरमें महाबल राजाने 'महया भडचडगरेणं
परिवारेणं' भटसमूहरूप परिवारसे उपलक्षित 'दंडे आणत्ते' दंडसेनापतिको
इस प्रकार आदेश दिया है कि- 'गच्छ णं तुमं देवानुप्पिया ! सालाडविं
चोरपल्लि विलुंपाहि' हे देवानुप्पिय ! तुम जाओ और शालाटवी नामकी
चोरपल्ली को नष्ट करदो तथा 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हाहि'
अभग्गसेन चोरसेनापति को जीता ही पकड़लो 'गिण्हित्ता ममं उवणेहि'
पकड़ कर उसे मेरे पास ले आओ ! 'तए णं से दंडे महया भडचड-
गरेणं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए' इस प्रकार

एवं वयासी' जन्ने इत्थ माथापर राणीने आ प्रभाण्णे उड्डेवा दाअ्या 'एवं खलु
देवानुप्पिया !' हे देवानुप्पिय ! अमे आपने अेक समाचार सलणावीअे छीअे
ते आ प्रभाण्णे छे- 'पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रण्णा' पुरिमताले नगरमां
भडाणल राजअे 'महया भडचडगरेणं परिवारेणं' भटसमूहरूप परिवारेथी उपलक्षित
'दंडे आणत्ते' दंड सेनापतिने आ प्रभाण्णे हुकम कर्यो छे के 'गच्छ णं तुमं
देवानुप्पिया ! सालाडविं चोरपल्लि विलुंपाहि' हे देवानुप्पिय ! तमे जअे
अने शालाटवी नामनी चोरपल्लीने नाथ करी हो तथा 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं
जीवग्गाहं गिण्हाहि' अभग्गसेन चोरसेनापतिने अवते पकडी हो 'गिण्हित्ता ममं
उवणेहि' पकडीने तेने भारी पास ले आवो 'तए णं से दंडे महया भडचड-
गरेणं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए' आ प्रक्षरने

‘તણ ણં સે અમગ્નસેણે ચોરસેણાવર્ડે’ તતઃ સ્વલુ સ અમગ્નસેનઃ, ચોર-
સેનાપતિઃ ‘તેસિં ચોરપુરિસાણં અંતિણ’ તેષાં ચોરપુરુષાણામન્તિકે ‘ણમટ્ઠં સોચ્છા
ણિસમ્મ’ એતમર્થં શ્રુત્વા નિશમ્ય ‘પંચચોરસયાઈં સદાવેઈ’ પશ્ચચોરશતાનિ
શબ્દયતિ ‘સદાવિત્તા એવં વયાસી’ શબ્દયિત્વા એવં-વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્-
‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા’ એવં સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! ‘પુરિમતાલે ણયરે’ પુરિ-
મતાલે નગરે ‘મહબ્બલે જાવ’ મહાબલો યાવત્, અત્ર યાવચ્છબ્દેન-‘મહાબલો
રાજા દણ્ડમાજ્ઞસ્તવાન-શાલાટવીં ચોરપલ્લીં લુણ્ટયિત્વા, અમગ્નસેનચોરસેનાપતિં
જીવગ્રાહં ગૃહીત્વા મામુપનય । તદાજ્ઞયા મહતા યોધવૃન્દેન સહ દણ્ડો યત્રૈવ

મહાબલ રાજાકા આદેશ પાકર વહ દંડસેનાપતિ સબલ મટસમૂહ સે
યુક્ત હોકર હસ શાલાટવી નામક ચોરપલ્લીકી ઓર આનેકે લિયે
પ્રસ્થિત હો ચુકા હૈ ।

‘તણ ણં સે અમગ્નસેણે ચોરસેણાવર્ડે તેસિં ચોરપુરિસાણં અંતિણ એય-
મટ્ઠં સોચ્છા ણિસમ્મ પંચચોરસયાઈં સદાવેઈ’ અપને શુસચર ચોરોં સે હસ
પ્રકાર સમાચાર પાને કે વાદ ઉસ અમગ્નસેન ચોરસેનાપતિને સોચ
સમજાકર અપને ઉન પાંચસૌ ચોરોંકો બુલાયા ‘સદાવિત્તા એવં વયાસી’
ઔર બુલાકર હસ પ્રકાર કહા- ‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! પુરિમતાલે
ણયરે મહબ્બલે જાવ તેણેવ પહારેત્થ ગમણાણ’ હે દેવાનુપ્રિયો ! મેરે
શૂરવીર યોદ્ધાઓ ! સુનો તુમ્હેં જિસ કારણ કો લેકર યહાં એકત્રિત
કિયા હૈ વહ કારણ હસ પ્રકાર હૈ-આજ પુરિમતાલ નગરમેં મહાબલ
રાજાને મટસમૂહ સે યુક્ત દંડસેનાપતિકો હસ પ્રકાર આદેશ દિયા
હૈ કિ-તુમ જા કર શાલાટવી કો નષ્ટ કરદો ઔર અમગ્નસેન કો

મહાબલ રાજવીને હુકમ મેળવીને, તે દંડ સેનાપતિએ બલવાન યોદ્ધાઓના સમૂહથી
તૈયાર થઈને આ શાલાટવી નામની ચોરપલ્લીની તરફ આવવા માટે પ્રસ્થાન કરી દીધું છે.

‘તણ ણં સે અમગ્નસેણચોરસેણાવર્ડે તેસિં ચોરપુરિસાણં અંતિણ એય-
મટ્ઠં સોચ્છા ણિસમ્મ પંચચોરસયાઈં સદાવેઈ’ પોતાના ખાનગી ખબર આપનારા
ચોરો પાસેથી આ પ્રકારના સમાચાર મળ્યા પછી તે અમગ્નસેન ચોરપતિએ વિચાર
કરી સમજીને પોતાના તે પાંચસો ચોરોને બોલાવ્યા ‘સદાવિત્તા એવં વયાસી’
બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે-‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! પુરિમતાલે ણયરે
મહબ્બલે જાવ તેણેવ પહારેત્થ ગમણાણ’ હે દેવાનુ પ્રિયો ! મારા શૂરવીર યોદ્ધાઓ
સાંભળો ! તમને જે કારણ માટે અહીં એકત્રિત-એકઠા કર્યા છે, તેનું કારણ એ છે
કે-આજ પુરિમતાલનગરમાં મહાબલ રાજાએ મેટા યોદ્ધાઓના, સમૂહ સાથે દંડ
સેનાપતિને આ પ્રમાણે હુકમ કર્યો છે કે, તમે જઈને શાલાટવીનો નાશ કરો અને

‘શાલાટવી ચોરપલ્લી’ ઇતિ बोध्यम् । ‘तेणेव पडारेत्थ गमणोए’ तत्रैव प्राधार-
यद् गमनाय-आगमनायेत्यर्थः प्रवृत्तः, ‘तं’ तत्=तस्मात् ‘सेयं’ श्रेयः खलु
‘देवानुप्पिया’ हे देवानुप्रियाः ! ‘अम्हं’ अस्माकं यत् तं दण्डं महाबलस्य
राज्ञः सैन्यसहितं सेनापतिम्, ‘सालाडविं चोरपल्लिं’ शालाटवीं चोरपल्लीम्
‘असंपत्तं’ असंप्राप्तम्=शालाटवीं चोरपल्लीमसंप्रविष्टम् ‘अंतरा चेव’ अन्तरैव,
मार्गमध्य एव ‘पडिसेहत्तिए’ प्रतिषेधयितुम्-निरोद्धुम्, अस्माकं श्रेय इति
पूर्वेण सम्बन्धः ॥ सू० १५ ॥

जीता पकडकर मेरे पास उपस्थित करो । इस प्रकार वह अपने
मालिक के आदेश के अनुसार पुरिमताल नगर से भट्टों से परिवृत्त
होकर शालाटवी की ओर प्रस्थित हो चुका है ‘तं सेयं खलु देवानु-
प्पिया ! अम्हं तं दंडं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्तं अंतरा चेव पडिसेहत्तिए’
अतः हे देवानुप्रियो ! अब हमारी भलाई इसी में है कि हम सब
मिलकर उस का साम्हना करें और जबतक वह शालाटवी तक
नहीं पहुंचे तबतक उसे बीच ही में रोक लें ।

भावार्थ—अनेक सुसज्जित योद्धाओं सहित दंड सेनापति के
चोरपल्ली को नष्ट-भ्रष्ट करने को आने के समाचार जब अभग्नसेन को
अपने गुप्तचरों द्वारा ज्ञान हुए, तो उसने सबही चोरों को एकत्रित किया
और ये समाचार उन्हें सुना दिये । साथ में उसने सब ही के लिये
यह भी आदेश दिया कि-देखो यह हमें जीता पकड़ना चाहता है
और राजा के पास भेजना चाहता है अनः हे मेरे वीर योद्धाओ !

અભગ્નસેનને જીવતો પકડીને મારી પાસે ઉભો રાખો. તે પોતાના રાજા-ધણીના હુકમ
પ્રમાણે પુરિમતાલ નગરથી ભટોના સમૂહ સાથે શાલાટવી તરફ રવાના થઈ ગયા છે
‘તં સેયં खलु देवानुप्पिया ! अम्हं तं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्तं अंतरा
चेव पडिसेहत्तिए’ તેથી હે દેવાનુપ્રિયો ! હવે આપણું હિત એમાં છે કે-આપણે
સૌ રાણીને તેનો સામનો કરીએ ત્યાં સુધી તે શાલાટવી સુધી આવી પહોંચ્યા
નથી ત્યાં સુધીમાં તેને રસ્તામાં (વચમાં) જ રોકી દેવા.

ભાવાર્થ—અનેક સુસજ્જિત યોદ્ધાઓસહિત દંડ સેનાપતિ ચોરપલ્લીનો
નાશ કરવા આવે છે. તે સમાચાર જ્યારે અભગ્નસેનના ગુપ્તચરો પાસેથી તેને
જાણવામાં આવ્યા ત્યારે તેણે તમામ યોદ્ધાને એકઠા કર્યા અને તે સમાચાર તેને
સંભળાવ્યા. સાથે તેણે સૌને એ આજ્ઞા પણ કરી કે જુઓ તે મને જીવતો પકડવા
છરછ છે. અને રાજાની પાસે મોકલવા આહે છે. તો હે મારા વીર યોદ્ધાઓ !

॥ मूलम् ॥

तए णं ताइं पंचचोरसयाइं अभग्नसेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति । तए णं से अभग्नसेणे चोरसेणावई विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं णहाए जाव पायच्छित्ते भोयणमंडवंसि तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ आसाएमाणे ४ विहरइ । जिमियभुत्तुत्तरांगए वि य णं समाणे आयंते चोक्खे परमसुइभूए पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं अल्लं चम्मं दूरुहइ दूरुहित्ता सण्णद्ध जाव पहरणे मग्गइएहिं जाव रवेणं समुद्धरवभूयं पिव करेमाणे पच्छावरण्हकालसमयंसि सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता विसमदुग्गग-हणट्टिए गहियभत्तपाणए तं दंडं पडिवालेमाणे २ चिट्ठइ ॥सू० १६॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं ताइं पंचचोरसयाइं’ ततः खलु तानि पञ्चचोरशतानि ‘अभग्नसेणस्स’ अभग्नसेनस्य ‘तहत्ति’ तथेति-‘तथाऽस्तु’ ‘इत्युक्त्वा’ ‘जाव पडिसुणेंति’ यावत् प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति । ‘तए णं से तुम्हारा कर्तव्य है और मेरी भी यही सम्मति है कि शत्रु जबतक हमारे स्थान तक नहीं पहुंचता है तबतक हम इसे बीच ही में रोक दें। इसी में भलाई समाई हुई है ॥ सू० १५ ॥

‘तए णं ताइं पंचचोरसयाइं’ इत्यादि ।

‘तए णं ताइं पंचचोरसयाइं’ इसके पश्चात् उन पांचसौ चोरोंने ‘अभग्नसेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति’ अपने सरदार अभग्नसेन के इस

तमाइं कर्त्तव्य अने भारी पण्य ओ संमति छे के शत्रु जयां सुधी आपणु स्थान सुधी पडोअ्या नथी त्यां सुधीमां आपणु तेने वयमां न शेकी देवा, तेमां आपणुं छित सभाअेछुं छे. (सू. १५)

‘तए णं ताइं पंचचोरसयाइं’ इत्यादि

‘तए णं ताइं पंचचोरसयाइं’ ते पछी ओ पांचसो आः दोडोअे अभग्न-सेणस्स तहत्ति जाव पडिसुणेंति’ पोताना सरदार अभग्नसेनना ओ हुकमने

अभग्नसेणे चोरसेणावई विउलं असणं ४' ततः खलु सोऽभग्नसेनश्चोरसेनापति-
विपुलम् अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'उक्खडावेइ' उपस्कारयति=पाचयति,
'उक्खडावित्ता' उपस्कार्य पाचयित्वा 'पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं' पञ्चभिश्चोरशतैः
सार्धं 'ण्हाए जाव पायच्छित्ते' स्नातः यावत् कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तः, राजसैन्य-
प्रतिषेधकार्ये विजयप्राप्तिविघ्ननिवृत्तिकामनयेति भावः 'भोयणमंडवंसि' भोजन-
मण्डपे 'तं विउलं असणं ४' तं विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'सुरं च' सुरां
च=मदिरां च, अत्र-महुं च, मेरुं च, जाइं च, सीधुं च, पसणं च' इति
संग्राहम्, एषां पदानां व्याख्याऽत्रैव द्वितीयाऽध्ययनेऽष्टमसूत्रे निगदिता ।
'आसाएमाणे ४' आस्वादयन्, अत्र-विस्वादयन्, परिभाजयन्, परिभुञ्जानः,
इत्यपि बोध्यम् 'विहरइ' विहरति । 'जिमियभुत्तुरागएवि य णं' जिमित-

आदेश को 'तहत्ति' कह कर स्वीकार कर लिया 'तए णं से अभग्नसेणे
चोरसेणावई' जब उसका आदेश सवने सहर्ष मान लिया पश्चात् उस
अभग्नसेन चोरसेनापतिने 'विउलं असणं ४ उक्खडावेइ' बहुत ही अधिक
मात्रा में चार प्रकार के आहार को तैयार करवाया 'उक्खडावित्ता
पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं ण्हाए जाव पायच्छित्ते' सब प्रकार का भोजन
तैयार करवा कर फिर पांचसौ चोरों के साथ उसने स्नान किया
और कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त आदि कृत्य भी किये। उसने जो ये
कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त कृत्य किये वे राजा की सेना को रोकने
के लिये एवं विजयलाभ में आने वाले विघ्नों की निवृत्ति की इच्छा
से ही किये 'भोयणमंडवंसि तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ आसाएमाणे ४ विहरइ'
इसके बाद उसने भोजनशाला में बैठकर उस तयार किये हुए ४
प्रकार के आहार का और नाना प्रकार की मदिरा का आस्वाद किया

'तहत्ति' कहीने स्वीकारी लीधे। 'तए णं से अभग्नसेणे चोरसेणावई' न्याये
तेना हुकमने सौथे सहर्ष थधने स्वीकारी लीधे। तयार पछी ते अलग्नसेन चोर
सेनापतिथे 'विउलं असणं ४ उक्खडावेइ' गहुं विशेष प्रमाणमां तयार प्रकारना
आहारने तैयार कराव्या 'उक्खडावित्ता पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं ण्हाए जाव
पायच्छित्ते' तमात्र प्रकारनुं लोअन तैयार करावीने पछी पांचसो चोरानी साथे
तेणे स्नान कयुं अने कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त आदि कार्यो पण् कय्यां तेणे
ने कौतुक मंगल प्रायश्चित्त कय्यां ते राजनी सेनाने रोकवा भाटे ओटवे पोताना
विजयलालमां आवनारां विघ्नेनी निवृत्ति थवानी छिछाथी कय्यां भोयणमंडवंसि
तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ आसाएमाणे ४ विहरइ' ते पछी तेणे लोअन-
शालां ओसीने ते तैयार करेवा तयार प्रकारना आहार तथा नाना प्रकारनी मदिरा

भुक्तोत्तरागतोऽपि च खलु जिमितः=कृतभोजनः, भुक्तोत्तरं=भोजनानन्तरम्
आगतः-भोजनस्थानादन्यत्रागतः सन् 'आयंते' आचान्तः=कृतचुलुकः, 'चोक्खे'
चोक्षः करमुखप्रक्षालनेन शुद्धः, 'चोक्ख' इति देशीयः शब्दः । 'परमसुइभूए'
परमशुचिभूतः-सर्वथा पवित्रो भूत्वा, 'पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं' पञ्चभिश्चौरशतैः
सार्धम् 'अल्लं' आर्द्रं, 'चम्मं' चर्म 'दूरुहइ' दूरोहति । 'सण्णद्ध जाव पहरणे'
सन्नद्धबद्धवर्मितकवचः, यावद् गृहीतायुधप्रहरणः, 'मग्गइएहिं' हस्तवद्धैः, 'जाव-
रवेण' यावत्-फलकैः, निष्कृष्टाभिरसिभिः अंसगतैस्तूणैः, सजीवैर्धनुर्भिः, समुत्क्षिप्तैः
शरैः, क्षिप्ततूर्येण वाद्यमानेन २ महता महता उत्कृष्टसिंहनादबोलकलकलरवेण,

विस्वाद् किया और दूसरों को भी खिलाया पिलाया । 'जिमियभुत्त-
रागएवि य णं समाणे आयंते चोक्खे परमसुइभूए पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं
अल्लं चम्मं दूरुहइ' भोजन कर चुकने पर फिर वह वहाँ से निकला
और निकल कर उसने कुल्ला किया-हाथ मुँह को साफ कर शुद्ध
किया । अच्छी तरह जब यह शुद्ध हो चुका तब पांचसौ चोरों
के साथ२ गीले चमड़े के आसन पर बैठा 'दूरुहिता' बैठ कर सब
चोरों को सज्जित होने का आदेश दिया । अपने सेनापति का आदेश
पाकर वे सब के सब सज्जित होगये । उसने भी स्वयं 'सण्णद्ध जाव
पहरणे' कवच को पहिरा और आयुध प्रहरण आदि अनेक प्रकार
के शस्त्रों को लिया । इस प्रकार 'मग्गइएहिं जाव रवेण' हाथों में
पकड़ी हुई ढालों से, म्यान से बाहिर काठी गई तलवारों से, कंधों
पर टांगे गये भातों से, प्रत्यश्वासहित धनुषों से, उनपर आरोपित
बाणों से सज्जित घोधाओं के साथ२ जल्दी२ बजते हुए वादित्रों

आस्वाद-विस्वाद कर्हे अने भीज्जोने पणु भवराव्या पीवराव्या, 'जिमियभुत्त-
तरागएवि य णं समाणे आयंते चोक्खे परमसुइभूए पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं
अल्लं चम्मं दूरुहइ' भोजन कर्हा पछी ते त्यांथी नीकल्या अने नीकलीने पछी
डेगणा कर्हा हाथ मुणने साइ करी शुद्ध करी भराणर न्यारे शुद्ध थछ गयुं तयारे
पांचसो चोरानी साथे गीला-लीला आभडाना आसन पर भेठा. 'दूरुहिता'
भेसीने तमाम चोराने तैयार थवाने हुकम कर्हे, पछी पोताना सेनापतिने हुकम
थतां ते सौ सन्न-तैयार थछ गया. तेण्णे पोते पणु 'सण्णद्धजावपहरणे' कवच
पछेयुं अने आयुध प्रहरण आदि अनेक प्रकारनां शस्त्रो लीधा, आ प्रमाण्णे
'मग्गइएहिं जाव रवेण' हाथोमां पकडेली ढालोथी, म्यानमांथी भडार कडेली
तलवारोथी, भंडापर टांगेला तीरोना साथोथी प्रत्यंया सहित धनुषोथी, तेना पर
राभेला गाण्णोथी सन्नित योद्धाओनी साथे ओकी साथे जलदी २ वागनारा वाण्णोनेना

‘समुद्रवभूयं पिव’ समुद्रवभूतमिव गगनमण्डलं ‘करेमाणे’ कुर्वन् ‘पच्छावरह्ण-
कालसमयंसि’ पश्चादपराह्णकालसमये=दिवसस्य चतुर्थप्रहरे ‘सालाडवीओ चोर-
पल्लीओ’ शालाटव्याश्चोरपल्ल्याः ‘णिग्गच्छइ’ निर्गच्छति=निःसरति ‘णिग्गच्छित्ता’
निर्गत्य ‘विसमदुग्गगहणट्टिए’ विषमदुर्गगहनस्थितः—विषमम्=उच्चनीचं, दुर्गं=
दुर्गमं यद् गहनं=वनं तत्र स्थितः, ‘गहियभत्तपाणए’ गृहीतभक्तपानकः—गृहीते
भक्तपानके=आहारपानीये येन स तथा, तं दण्डं=सैन्यसहितं सेनापतिं ‘पडि-
वालेमाणे २’ प्रतिपालयन् २=प्रतीक्षमाणः २ ‘चिट्ठइ’ तिष्ठति ॥ सू० १६ ॥

के शब्दों एवं उत्कृष्ट सिंहनाद बोल और कलकलरव से समुद्र की तरह गगनमण्डल को गर्जित करता हुआ ‘पच्छावरह्णकालसमयंसि’ दिवस के चतुर्थ प्रहर में ‘सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ’ उस शालाटवी चोरपल्ली से निकला । ‘णिग्गच्छित्ता’ निकल कर ‘विसमदुग्गगहणट्टिए गहियभत्तपाणए तं दंडं पडिवालेमाणे २ चिट्ठइ’ विषम और दुर्गम वन में ठहर गया । साथ में यह अपने घर से पर्याप्त आहार पानी का इन्तजाम करके ले गया था इसलिये निश्चिन्त होकर वह वहां बैठे सैन्यसहित उस दंडसेनापति की प्रतीक्षा करने लगा ।

भावार्थ—सेनापति को बीच में ही रोक लेने की अभ्यग्रसेन की सलाह सबको पसंद आ गई । चोरसेनापतिने सब के खाने पीने का पर्याप्तमात्रा में इंतजाम किया । चारों प्रकार का आहार पर्याप्त-मात्रा में तैयार करवाया गया । भोजन के तैयार होने पर सेनापति ने सब के साथ स्नान किया । कौतुक मंगल आदि कार्य भी उसने

शुद्धो अष्टले के उत्कृष्ट सिंहनाद, बोल अने कलकलरवथी समुद्रनी भाइके गगन-
मंडलने गज्जवता थका ‘पच्छावरह्णकालसमयंसि’ दिवसना अथा प्रहरमां
‘सालाडवीओ चोरपल्लीओ णिग्गच्छइ’ ते शालाटवी अोरपल्लीथी नीकण्या
‘णिग्गच्छित्ता’ निकलीने ‘विसमदुग्गगहणट्टिए गहियभत्तपाणए तं दंडं पडि-
वालेमाणे २ चिट्ठइ’ विषम अने दुर्गम वनमां रह्य पोताना साथे घेस्थी
परिपूरु आहार-पाणी वगेरेनी गोठवणु करी लीधी हुती तेथी अितारहित जनी तेथे।
त्यां आजण भेडा अने सैन्यसहित ते दंड सेनापति आवे छे तेनी राह जेवा लाग्या-

भावार्थ—सेनापतिने वयमांज रोझी देवानी अलग्नसेननी सलाह सौने
पसंद पडी, अोरसेनापतिअे सौना भाटे आवा-पीवानी संपूरु रीते गोठवणु करी
हुती अोर प्रहरना आहार पूरा प्रमाणमां तैयार कराग्या हुता, भोजन तैयार
थता सेनापतिअे सौनी साथे स्नान कथुं, कौतुक मंगल आदि कार्य पण तेथे

॥ मूलम् ॥

तए णं से दंडे जेणेव अभग्नसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता अभग्नसेणेणं चोरसेणावइणा सद्धि संपलगे यावि होत्था । तए णं से अभग्नसेणे चोरसेणावई

शत्रुसैन्य को रोकने एवं विजय में आने वाले विघ्नों की निवृत्ति की कामना से किये । शारीरिक कार्यों से निपट कर फिर वह सबके साथ भोजनशाला में गया । वहां उसने सबके संग में भोजन किया, भोजन करके हाथ मूँह साफ किये । पश्चात् वहां से आकर गीले चमड़े के आसन पर बैठकर उसने सब अपने ५०० चोरों को सज्जित होने का आदेश दिया । सेनापति का आदेश पाकर वे सब के सब बहुत जल्दी अस्त्र शस्त्रों से सज्जित होगये । सेनापति भी स्वयं कवच आदि से सज्जित हुआ । सब के ढाल, तलवार, धनुष आदि से सज्जित हो चुकने पर वह अभग्नसेन दिवस के चौथे प्रहर में बजते हुए बाजों की गड़-गड़ ध्वनि से समुद्रकी तरह आकाश मंडल को शब्द मय करता हुआ चोरपल्ली से सब के साथ निकला । चलते-चलते वह एक दुर्गम जंगल में आ पहुँचा । पास में पर्याप्त आहार पानी का इन्तजाम था ही । उसलिये निश्चिन्त होकर वह इस बात की प्रसीक्षा करने लगा कि कब यहाँ से होकर दंडसेनापति निकलता है ॥ सू० १६ ॥

शत्रुसैन्यने रोकवा माटे विजयमां आवनारां विघ्नेनी निवृत्तिनी लावनाथी कर्था, शारीरिक कार्येथी निवृत्त थधने पछी सौनी साथे भोजनशालांमां गयां, त्यां सौनी साथे भोजन कर्था. भोजन कर्था पछी मुण अने हाथ साध कर्था, पछी त्यांथी आवीने बीना आसना आसन पर जेसीने तेणे तमांम पोताना ५०० चोरने तैयार थवाने हुकम आये, सेनापतिने हुकम भजतां ते तमांम णहुं उतावणथी अस्त्र-शस्त्रेथी सज्जयमान थध तैयार थध गया, सेनापति पोते कवच आदि धारण करी सज्जित थध तैयार थया. तमांम भाणुसो (पोधाओ) सौ ढाल, तलवार, धनुष आदिथी तैयार थध गया पछी ते अलग्नसेन दिवसना थथा प्रहरमा वागतां वाजंओनी ध्वनि वडे आकाशमंडलने गजवतां-शब्दमय करता थका चोरपल्लीथी सौनी साथे निकल्या. आलतां आलतां ओक दुर्गम जंगलमां आवी पछोन्थ्या, पोतानी पासे संपूर्ण रीते आहार पाणीनी गोठवणु डती. तेथी चिन्तारहित थधने तेओ ओ वातनी राड जेवा लाग्या डे डवे क्यारे अडीं आगण थधने दंड सेनापति नीकणथे. (सू. १६)

तं दंडं खिप्पामेव हयमहिय-जाव-पडिसेहइ । तए णं से दंडे अभग्गसेणचोरसेणावइणा हय-जाव-पडिसेहिए समाणे अत्थामे अवले अवीरिए अपुरिसकारपरक्रमे आधारणिज्जमित्तिकहु जेणेव पुरिसताले णयरे जेणेव महव्वले राया तेणेव उवा-गच्छइ, उवागच्छित्ता करयल-जाव एवं वयासी-एवं खलु सामी ! अभग्गसेणे चोरसेणावई विसमदुग्गगहणाट्टिए गहिय-भत्तपाणए, णो खलु से सक्के केणइ सुवहुएणावि आसवलेण वा हत्थिवलेण वा जोहवलेण वा रहवलेण वा चाउरंगिणी-वलेणपि उरं-उरेणं गिण्हित्तए, ताहे सामेण य भेएण य उवप्पदाणेण य वोसंभमाणे उवत्ते या वि होजा । तए णं से महव्वले राया जेवि य से अब्भितरगा सीसगसमा मित्त-णाइणियगसयणसंवंधिपरियणा, तेवि य णं विउलेणं धणकणग-रयणसंतसारसावएजेणं भिंदइ, अभग्गसेणस्स य चोरसेणावइस्स अभिक्खणं २ महत्थाइं महग्घाइं महरिहाइं रायरिहाइं पाहुडाइं पेसेइ, पेसित्ता अभग्गसेणं चोरसेणावइं वोसंभमाणेइ ॥सू० १७॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से दंडे’ ततः खलु स दण्डः=दण्ड-सेनापतिः ‘जेणेव अभग्गसेणे चोरसेणावई तेणेव उवागच्छइ’ यत्रैव अभग्गसेन-श्चोरसेनापतिस्तत्रैवोपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता अभग्गसेणेणं’ उपागत्य अभग्गसेनेन

‘तए णं से दंडे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ वाद में ‘से दंडे’ वह दंड सेनापति ‘जेणेव अभग्गसेणे तेणेव उवागच्छइ’ चलते-वहीं पर आ पहुँचा कि जहाँ वह अभग्गसेन चोरों का सरदार इसकी प्रतीक्षा में ठहरा हुआ था । ‘उवागच्छित्ता’

‘तए णं से दंडे’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से दंडे’ ते दंड सेनापति ‘जेणेव अभग्गसेणे तेणेव उवागच्छइ’ यावतां यावतां त्यां आगण आवी पछोन्त्या त्यां ते अलग्ग सेन चोरानो सरदार तेनी राहु लेछि न्होवेः इतो, ‘उवागच्छित्ता’ आवतां व

‘चोरसेणावङ्गणा सद्धिं’ चोरसेनापतिना सार्धं ‘संपलग्ने’ संपलग्नः=योद्धुं प्रवृत्तः
 ‘यात्रि होत्था’ चाप्यभवत् । ‘तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई तं’ ततः
 खलु सोऽभग्नसेनचोरसेनापतिस्तं दण्डं=सेनापतिं ‘खिप्पामेव’ क्षिप्रमेव ‘हयमहिय
 जाव’ अत्र ‘जाव’ इतिपदेन-‘हयमहियपवरवीरघाट्यनिवडियचिधद्वयपडागं दिसो-
 दिसिं’ इति संप्रहः । हतमथितप्रवरवीरघातितनिपातितचिह्नध्वजपताकम्-हतः=
 शस्त्राघातं प्राप्तः, मथितः=मुष्टिपादप्रहारादिना मूर्छितः, प्रवरवीरघातितः=प्रवर-
 वीराः=सुभटाः घातिताः=विनाशिता यस्य स तथा, निपातितचिह्नध्वजपताकः-
 निपातिताः चिह्नध्वजाः=गरुडादिचिह्नयुक्तकेतवः, पताकाश्च यस्य स तथा,
 ततश्चतुर्णां पदानां कर्मधारयस्तम् । ‘दिसोदिसिं’ दिशोदिशं-तदभिमुखस्थाया
 दिशोऽपरां दिशम् ‘पडिसेहेइ’ प्रतिषेधयति=निवर्तयति परावर्तयतीत्यर्थः । ‘तए
 णं से दंडे अभग्गसेणचोरसेणावङ्गणा हय-जाव-पडिसेहिए समाणे’ ततः खलु

आते ही ‘अभग्गसेणेणं चोरसेणावङ्गणा सद्धिं’ अभग्नसेन का चोरसेनापति के
 साथ ‘संपलग्ने यात्रि होत्था’ उसका संग्राम प्रारंभ हो गया । ‘तए णं
 से अभग्गसेणे चोरसेणावई’ संग्राम प्रारंभ होते ही उस अभग्नसेनचोर-
 सेनापति ने ‘तं दंडं’ उस दंड सेनापति को ‘खिप्पामेव हयमहिय-जाव
 पडिसेहेइ’ पहिले तो शीघ्र ही शस्त्रों से वेधा, बाद में मुष्टि एवं
 पावों के प्रहारों से उसे मूर्च्छित कर दिया । पश्चात् इसके सेना के
 सुभटों को क्षत विक्षत कर खूब मारा पीटा, इसकी गरुड आदि चिह्नों
 से युक्त ध्वजा और पताकाएँ छुड़ाकर जमीन पर पटक दीं, और उसे
 उसके मांहने की दिशा से दूसरी दिशा की तरफ खदेड़ दिया ।
 ‘तए णं से दंडे अभग्गसेणचोरसेणावङ्गणा’ इस प्रकार वह दण्डसेनापति
 उस अभग्नसेन चोरसेनापतिद्वारा ‘हय-जाव पडिसेहिए समाणे’ हत,

‘अभग्गसेणचोरसेणावङ्गणा सद्धिं’ अभग्नसेन चोर सेनापतिनी साथे ‘संपलग्ने
 यात्रि होत्था’ तेना युद्धने आरंभ थल गये । ‘तए णं से अभग्गसेणे चोर-
 सेणावई’ युद्ध आरंभ थतां ज ते अभग्नसेन चोरसेनापतिणे ‘तं दंडं’ ते दंड
 सेनापतिने ‘खिप्पामेव हयमहियजाव पडिसेहेइ’ प्रथम ते तुरत ज शस्त्रोथी
 विधी नांजथे, पछीथी मुठी अने पगना प्रडारोथी तेने मूर्च्छित करी दीधे । ते
 पछी तेनी सेनाना सुभटोने क्षत-विक्षत (जणभी-धवायेल) करीने भूण मार भार्ये
 अने तेनी गरुड अदि चिन्होथी युक्त ध्वज अने पताकाये छेडावीने जमीन पर
 नांणी दीधी अने तेने पोतानी सामेनी दिशाभांथी णीळ दिशाभां डाढी भूकथा
 तए णं से दंडे अभग्गसेणचोरसेणावङ्गणा’ आ प्रमाणे ते दंडसेनापतिणे
 अभग्नसेन चोरसेनापतिद्वारा ‘हयजाव पडिसेहिए समाणे’ हतमथित (धवायेल-

स दण्डोऽभग्नसेनचोरसेनापतिना हतमथित-यावत्-प्रतिषेधितः सन् 'अत्थामे' अस्थामा=अस्थिरः, 'अवले' अवलः-शारीरिकबलहीनः, 'अवीरिए' अवीर्यः=मनोबलरहितः 'अपुरिसकारपरकमे' अपुरुषकापराक्रमः=उद्योगशक्तिरहितः 'अधार-णिज्जं' आधारणीयम्, आधारणीयं=धारयितुमशक्यं चोरबलम् अस्माभिः' 'इति-कट्टु' इति कृत्वा=इति-विदित्वा, स दण्डः- 'जेणेव पुरिमताले णयरे जेणेव महव्वले राया तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव पुरिमतालं नगरं यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता करयल जाव' उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिरआवर्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अत्रादीत्- 'एवं खलु सामी !' एवं खलु हे स्वामिन् ! 'अभग्नसेणे चोरसेणावई' अभग्नसेनश्चोरसेनापतिः 'विसमदुग्गगहणट्टिए' विषमदुर्गगहनस्थितः=विषमम्=उच्च-

मथित आदि दशासंपन्न हुआ 'अत्थामे अवले अवीरिए अपुरिसकारपरकमे आधारणिज्जमिति कट्टु' अस्थिर, बलहीन, मानसिकशक्तिरहित एवं उद्योग-शक्तिविहीन बन कर 'इस चोर सैन्य का हम साम्हना नहीं कर सकते यह दुष्प्रधर्ष (जिसका दमन करना मुश्किल हो ऐसा) है' ऐसा विचार कर 'जेणेव पुरिमताले णयरे जेणेव महव्वले राया तेणेव उवागच्छइ' वह पुरिमताल नगर की ओर महाबल राजा के निकट वापिस वहाँ से लौट आया । 'उवागच्छित्ता' आकर 'करयल जाव एवं वयासी' उसने दोनों हाथ जोड़कर राजा का अभिवादन किया और इस प्रकार फिर वह बोला- 'एवं खलु सामी' हे स्वामिन् । मेरे लौट आने का कारण यह है कि 'अभग्नसेणे चोरसेणावई' वह अभग्नसेन चोरसेनापति 'विसमदुग्गगहणट्टिए' विषम और दुर्गम

पर्वो(व) (अ) आदिदशाप्राप्त थाने 'अत्थामे अवले अवीरिए अपुरिसकारपरकमे आधारणिज्जमिति कट्टु' अस्थिर, बलहीन, मानसिकशक्तिरहित अने उद्योग-शक्तिरहित गनीने 'आ चोरसैन्येनो अमे सामनेो करी शकता नथी. आ दुष्प्रधर्ष (नेन् दमन मुश्केलीथी थय अयेवो) छे' अे प्रभाण्णे विचार करीने 'जेणेव पुरिम-ताले णयरे जेणेव महव्वले राया तेणेव उवागच्छइ' ते पुरिमताल नगरनी तरई मडाणत्त राजनी पासो त्यांथी पाछा इरी आन्था 'उवागच्छित्ता' आवीने 'करयल जाव एवं वयासी' तेण्णे गन्ने हाथ नेडीने राजाने वंदन करु' अने पछी आ प्रभाण्णे बोल्या- 'एवं खलु सामी' हे स्वामिन् ! भाई पाछा इरी आववानुं कारण्णे अे छे के- 'अभग्नसेणे चोरसेणावई' ते अभग्नसेन चोरसेना-पति 'विसमदुग्गगहणट्टिए' विषम अने दुर्गम मडावननी अंदर छुपाधने अेठे

नीचं, दुर्गं=दुर्गमं, यद् गहनं=वनं, तत्र स्थितः, 'गहियभत्तपाणए' गृहीतभक्त-
पानकः=सहानीताहारपानीयकः, 'णो खलु से सक्के केणइ सुवहुएणवि आस-
वलेण वा हत्थिवलेण वा जोहवलेण वा रहवलेण वा चउरंगिणीवलेणंपि'
नो खलु स शक्यः केनापि सुवहुकेनापि अश्ववलेन वा हस्तिवलेन वा योध-
वलेन वा रथवलेन वा चतुरङ्गिणीवलेनापि 'उरंडरेणं' साक्षात्, 'उरंडरेणं'
इत्यव्ययं देशीयपदम् 'गिण्हत्तए' ग्रहीतुम्-अभयसेनः केनापि वलेन साक्षाद्
ग्रहीतुं न शक्य इति संक्षिप्तोऽर्थः, 'ताहे' तदा, 'सामेण य' साम्ना=प्रिय-
वचनेन च, 'भेएण य' भेदेन-आभ्यन्तरिकैर्बन्धुमित्रादिभिर्वैमत्योत्पादनेन च,
'उवप्पदाणेण य' उपप्रदानेन=अभिमतवस्तुदानेन च, 'वीसंभमाणे' विश्रम्भ-
माणः-उपजातविश्वासः, 'उवत्ते' उपात्तः=गृहीतः 'यावि होज्जा' चापि भवेत्

महावन के भीतर छिपा हुआ बैठा था 'गहियभत्तपाणए' खाने पीने
की समस्त सामग्री उसके पास थी। ऐसी परिस्थिति में तो 'णो
खलु से सक्के केणइ सुवहुएणवि आसवलेण वा हत्थिवलेण वा जोहवलेण
वा रहवलेण वा चउरंगिणीवलेणंपि उरंडरेणं गिण्हत्तए' वह किसी भी
उपाय से चाहे बहुत भी घोड़ों का बल हो हाथियों का बल हो,
यौधाओं का बल हो, रथों का बल हो, अथवा चतुरंगिणी सेना का
भी बल हो, किसी के भी द्वारा पकड़ा नहीं जा सकता-किसी भी
बल से वह साक्षात् गृहीत नहीं हो सकता। हां कुछ उपाय ऐसे
अवश्य हैं जिनके द्वारा यह हाथ आ सकता है, जैसे-'सामेण य'
प्रिय वचन से 'भेएण य' बन्धुमित्रादिको में परस्पर में खटपट करा
देने से, 'उवप्पदाणेण य' इच्छित वस्तु प्रदान करने से, सर्व प्रथम
इन उपायों से 'वीसंभमाणे' इसे अपने ऊपर विश्वास बना लेना

होता 'गहियभत्तपाणए' आवा-पीवानी तमाम सामग्री तेना पास होती, आवी
परिस्थितिमां तो 'णो खलु से सक्के केणइ सुवहुएणवि आसवलेण वा
हत्थिवलेण वा जोहवलेण वा रहवलेण वा चउरंगिणीवलेणंपि उरंडरेणं
गिण्हत्तए' ते कोइ पणु उपायथी आडे घण्णा वोडाओनुं गल होय, हाथिओनुं
गल होय, योधाओनुं गल होय, रथानुं गल होय, अथवा चतुरंगिणी सेनानुं पणु गल
होय, कोइपणु द्वारा पकड़ी शकतो नथी, कोइ पणु प्रकारना गलथी ते साक्षात्
पकड़ी नहि शकय, हा ओक ओवो उपाय जर छे के जेना द्वारा ते हाथमां आवी
शकथे. जेम के 'सामेण य' प्रिय वचनथी 'भेएण य' गन्धु मित्रादिओमां
परस्पर खटपट कराववाथी 'उवप्पदाणेण य' इच्छित वस्तु आपवाथी, सर्व
प्रथम ओ उपायेथी 'विसंभमाणे' तेने आपणा पर विश्वासु बनावी देवो

ग्रहीतुं शक्यः स्यादित्यर्थः । 'तए णं से महव्वले राया' ततः खलु स महाबलो राजा 'जेवि यं' येऽपि च 'से' तस्याभग्नसेनस्य 'अब्भितरगा' आभ्यन्तरकाः=आसन्ना मन्त्रिप्रभृतयः, 'सीसगसमा' शीर्षकसमाः—यथा शीर्षकं=मस्तकं शरीरस्य रक्षकं तथा ये तस्य रक्षकास्ते तथा इत्यर्थः, तथा 'मित्त-णाइ-णियग-सयण-संबंधि-परियणा' मित्र-ज्ञाति-स्वजन-सम्बन्धि-परिजनाः, 'तेवि य णं' तानपि च खलु 'विउलेणं' विपुलेन 'धणकणगरयणसंतसारसावएज्जेणं' धनकनकरत्नसत्सारस्वापतेयेन, 'भिंदइ' भिनत्ति, तेषाम् 'अभग्नसेनचोरसेनापतौ' स्नेहं भञ्जयति, स्वस्मिन् स्नेहमुत्पादयतीत्यर्थः । 'अभग्नसेणस्स य चोरसेणावइस्स' अभग्नसेनस्य च चोरसेनापतेः समीपे 'अभिकखणं २' अभीक्ष्णम् २ पुनः पुनः 'महत्थाइं' महार्थानि=महाप्रयोजनानि, 'महग्घाइं' महार्थानि=महामूल्यानि, 'महा-

चाहिये, जब इसे पुरा विश्वास जम जायगा तब सरल रीति से 'उवत्ते' यह अपने द्वारा गृहीत हो जायगा । 'तए णं से महव्वले राया' सेनापति की इस प्रकार सलाह सुन चुकने के बाद उस महाबल राजा ने 'से' उस अभग्नसेन के 'जेवि यं' जितने भी 'अब्भितरगा' सदा उसके निकट बैठने वाले, मंत्री आदि जन थे, 'सीसगसमा' जितने भी उसके अंगरक्षक थे, 'मित्त-णाइ-णियग-सयण-संबंधी-परियणा' और जो भी उसके मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबंधी, परिजन थे 'तेवि य णं' उन सब को 'धणकणगरयणसंतसारसावएज्जेणं भिंदइ' धन से, कनक से, रत्नों से उत्तमोत्तमवस्तुओं से एवं रूप्या पैसा आदि से फोड़ लिया, अभग्नसेन के ऊपर जो इन सब का स्नेह था, उसे दूर कर दिया और अपने ऊपर अनुरक्तियुक्त बना लिया । तथा 'अभग्नसेणस्स चोरसेणावइस्स अभिकखणं अभिकखणं महत्थाइं महग्घाइं

जेठब्बे, ज्यारे तेना आपइया पर पूरे विश्वास जमी जय त्यारे सरल रीतिसे 'उवत्ते' ते आपइयाधी पकडल जये 'तए णं स महव्वले' सेनापतिनी आप्रकन्नी सदाड सांभगी दीधा पछी ते मडाअल राजगीजे 'से' ते अभग्नसेनना 'जेवि यं' जेटला तेना 'अब्भितरगा' हमेशां तेनी पासे जेसवा वाणा मन्त्रि आदि माणसी हता, 'सीसगसमा' जेटला तेना अंगरक्षक हता 'मित्तणाइणियग-सयणसंबंधिपरियणा' अने भीअ जे तेना मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, संबंधी परिजन हता 'तेवि य णं' ते तमाभने 'धणकणगरयणसंतसारसावएज्जेणं भिंदइ' धनधी, सोनाधी, रत्नोधी, उत्तमोत्तम वस्तुओधी अने रुपिया-पैसा आदिधी शेरी दीधा, अभग्नसेनना ऊपर ते सौने जेठ हतो तेने दूर करी अने पोताना पर प्रसन्न रहे तेम जनानी दीधा तथा 'अभग्नसेणस्स चोरसेणावइस्स

रिहाइं' महार्हाणि=महतां योग्यानि, 'रायरिहाइं' राजार्हाणि=राजयोग्यानि
'पाहुडाइं' प्राभृतानि=उपहारवस्तूनि 'पेसेइ' प्रेषयति, 'पेसित्ता' प्रेषयित्वा,
'अभग्गसेणं चोरसेणावइं' अभयसेनचोरसेनापतिं 'वीसंभमाणेइ' विश्रम्भमानयति
स महाबलो राजा तस्याभयसेनस्य विश्वासमुत्पादयतीत्यर्थः ॥ सू० १७ ॥

महारिहाइं रायरिहाइं पाहुडाइं पेसेइ' अभयसेन चोरसेनापति के निकट
निरन्तर बारंबार महार्थ-महाप्रयोजनसाधक, महार्थ-महामूल्यवाले,
महार्ह-महापुरुषादि के योग्य एवं राजार्ह-राजा महाराजाओं के अनु-
रूप नजरानों को भेजना प्रारंभ किया । 'पेसित्ता' इस प्रकार
नजराना-उपहार भेजकर राजा ने उसे अपने ऊपर 'विसंभमाणेइ'
विश्वासयुक्त बना लिया ।

भावार्थ - दंडसेनापति के आते ही अभयसेन क्रोध से आरक्त
बन उसके ऊपर भूखे बाघ की तरह झपटा । दोनों का वहीं पर
घमसान-युद्ध प्रारंभ हो गया । अभयसेन ने पहिले से ही इसे
आते ही तीक्ष्ण बाणों से घायल कर दिया । बाद में मुष्टि
एवं पाँवों के प्रहारों से इसकी खूब खबर ली । इसकी सेना को
तितर बितर कर ध्वजाएँ एवं पताकाएँ छीनकर जमीन पर पटक दीं ।
इस प्रकार अपनी दुर्दशा को देख कर वह दंडसेनापति एकदम घबरा
गया, उसका साम्हना करने की उसमें बिल्कुल शक्ति नहीं रही ।
वह सर्वथा निर्वीर्य बन पुरुषार्थ से भी क्षीण एवं मलीन होता हुआ

अभिकखणं महत्थाइं महग्घाइं महरिहाइं रायरिहाइं पाहुडाइं पेसेइ' अभयसेन
चोरसेनापतिना पासे डमेशां वारंवार महार्थ-महाप्रयोजन साधक महार्थमहामूल्य-
वाणां, महार्ह-महापुरुषाने योग्य अने राजार्ह-राजा-महाराजाओने लायक नजरानां
लेट भेकलवाने प्रारंभ किये 'पेसित्ता' आ प्रमाणे नजरानां उपहार भेकली
भेकलीने राजाओ तेने पोताना उपर 'विसंभमाणेइ' विश्वास राखे तेवो जनावी दीधो.

भावार्थ—दंड सेनापति आवतांज अभयसेन क्रोधથી लाल-ચોળ જાનીને
તેના પર ભૂખ્યા વાઘ પ્રમાણે પડ્યો, જાનેનું ત્યાં આગળ ઘમસાણુ યુદ્ધ થવા લાગ્યું.
અભયસેને પહેલેથીજ તેના આવતાંની સાથેજ તીક્ષ્ણ બાણોથી ઘાયલ કરી દીધો,
પછી મુઠીઓ તથા પગના પ્રહાર વડે તેની ખૂબ જાગર લીધી. તેની સેનાને અસ્ત-
વ્યસ્ત (વેરણુ-છેરણુ) કરી ધ્વજા-પતાકા પડાવીને જમીન પર નાખી દીધા. આ
પ્રમાણે પોતાની દુર્દશા જોઈને તે દંડસેનાપતિ એકદમ ગભરાઈ ગયો, અને તેનો
સામનો કરવાની તેનામાં બીલકુલ શક્તિ રહી નહિ, તે તદ્દન નિર્વીર્ય જાની
પુરુષાર્થથી પણ ક્ષીણ મલિન થઈ ગયો. 'આ ચોરસેનાપતિ દુર્જય છે' એવા

‘યહ ચોરસેનાપતિ દુર્જય હૈ’ ઇસ પ્રકાર કે વિચાર સે અપને નગર કો વાપિસ લૌટ આયા । વહાં આકર રાજા સે યથાવત્ સમસ્ત વૃત્તાન્ત આચોપાન્ત કહ સુનાયા । ડસને ડસમેં અભગ્નસેન કો શક્તિ કે ગૌરવ કા વર્ણન કરતે હુએ બતલાયા કિ-હે નાથ ! મૈં જ્યોં હી યહાં સે સસૈન્ય શાલાટવી કી ઓર પ્રસ્થિત હુઆ, એક ગહન દુર્ગમ અટવી મેં અપને પૂર્ણરૂપ સે સ્વાને પીને કી વ્યવસ્થા કર છિપે હુએ ડસ અભગ્નસેન ને મેરા સામના કિયા । ડસ સામ્હને મેં મુઝે યહ પૂર્ણરૂપ સે વિશ્વાસ હો ગયા હૈ કિ જબ યહ ઇસ પ્રકાર કે ડસકે સમક્ષ ન અશ્વબલ કામ દે સકતા હૈ, ન હસ્તિબલ ટિક સકતા હૈ, ન યોદ્ધાઓં કી શક્તિ ડસે વિજિત કર સકતી હૈ, ન રથબલ ડસે અપની દુષ્પ્રવૃત્તિ સે રોક સકતા હૈ ઓર ન ચતુરંગિણી સેના હી ડસે જીત સકતી હૈ । યહ શક્તિબલ સે તો વશ મેં કિયા નહીં જા સકતા, તબ મેરી રાય તો અચ યહી હૈ કિ-ડસે સામ દામ દળ્ડ ઓર ભેદ સે વશ કરને કા પ્રયત્ન કરના ચાહિયે । પ્રવલ શત્રુ ઇનકે દ્વારા હી પરાસ્ત કિયે જાતે હૈં । ઇસ પ્રકાર દંડ સેનાપતિ કી ડચિત સલાહ માનકર મહાબલ રાજા ને એસા હી કિયા । ધનાદિક કી સહાયતાદ્વારા ડસને અભગ્નસેન કે પક્ષ કે મનુષ્યોં કો ફોડ કર

વિચારથી પોતાના નગરમાં પાછો ફરી આવ્યો, આવીને રાજાને જે કાંઈ હકીકત હતી તે તમામ પહેલેથી છેલ્લે સુધી કહી સંભળાવી, તેણે અભગ્નસેનની શક્તિનાં ગૌરવનું વર્ણન કરતાં જણાવ્યું કે-હે નાથ ! હું જ્યાં અહીંથી સૈન્ય સાથે શાલાટવીની તરફ પ્રસ્થિત થયો તેવામાં એક ગહન દુર્ગમ વનમાં પોતાના પૂરા પ્રમાણમાં ખાન-પાનની ગોઠવણ કરીને સંતાઈ રહેલ તે અભગ્નસેને મારો સામનો કર્યો, તેણે અમારો સામનો કર્યો તેમાં મને પૂરી રીતે વિશ્વાસ આવી ગયો કે:- જ્યારે આ પ્રકારે તેની પાસે અશ્વબલ કામ આપી શકતું નથી, હાથીનું બળ ટકી શકતું નથી. યોદ્ધાઓની શક્તિ પણ તેને છૂતી શકતી નથી. રથોનું બળ પણ તેની દુષ્પ્રવૃત્તિને રોકી શકતું નથી. અને ચતુરંગિણી સેના પણ તેને છૂતી શકતી નથી, તે શક્તિ-બળ વડે તો કોઈ રીતે વશ કરી શકાયે નહિ, ત્યારે મારો વિચાર હાલમાં એ છે કે તેને સામ, દામ, દંડ અને ભેદ નીતિ વડે કરીને વશ કરવાના પ્રયત્નો કરવા ભેદભરે. મહાબળવાન શત્રુનો પણ તેના દ્વારા પરાજય કરી શકાય છે. આ પ્રમાણે દંડ સેનાપતિની ઉચિત સલાહ માનીને મહાબળ રાજાએ તે પ્રમાણે કર્યું. ધન આદિની સહાયતાદ્વારા તેણે અભગ્નસેનના પક્ષમાં રહેનારાં મનુષ્યોને ફેડ્યાં અને

॥ मूलम् ॥

तए णं से महब्बले राया अण्णया कयाइं पुरिमताले
णयरे एगं महं महइमहालयं कूडागारसालं कारेइ, अणेग-
क्खंभसयसंनिविट्ठं पासार्इयं ४ । तए णं से महब्बले राया
अण्णया कयाइं पुरिमताले णयरे उस्सुकं जाव दसरत्तं पमोयं
उग्घोसावेइ, उग्घोसावित्ता कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता
एवं वयासी-गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! सालाडवीए चोर-
पल्लीए, तत्थ णं तुम्हे अभग्गसेणं चोरसेणावइं करयल जाव
एवं वयह-एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमताले णयरे मह-
ब्बलेणं रत्ता उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए तं
किण्णं देवाणुप्पिया ! विउलं असणं ४, पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे
य इहं हव्वमाणेज्जा उदाहु सयमेव गच्छेज्जा ? ॥ सू० १८ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से महब्बले राया अण्णया कयाइं पुरि-
मताले णयरे एगं महं’ ततः खलु स महाबलो राजाऽन्यदा कदाचित्
पुरिमताले नगरे एकां महतीं प्रशस्ताम् ‘महइमहालयं’ महातिमहालयाम्=

अपनी ओर कर लिया । तथा अभयसेन को भी अनेक प्रकार की
भेटों द्वारा अपने ऊपर विश्वस्त बना लिया ॥ सू० १७ ॥

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इस के बाद ‘से महब्बले राया’ इस महाबल राजा ने
‘अण्णया कयाइं’ कोई एक समय ‘पुरिमतालणयरे’ पुरिमताल नगर में
‘एगं’ एक ‘महं’ प्रशस्त ‘महइमहालयं’ अतिशय विशाल ‘कूडागारसालं’

पोताना पक्षमां करी लीधां. तथा अलङ्गसेनने पाणु अनेक प्रकारनी भेटो द्वारा
पोतानो विश्वासु भनावी लीधो. (सू० १७)

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से महब्बले राया ते महाबल राजा’ ‘अण्णया
कयाइं’ कौछ अेक समय ‘पुरिमतालणयरे’ पुरिमताल नगरमां ‘एगं’ अेक
‘महं’ वण्णाशुवा योग्य ‘महइमहालयं’ अतिशयविशाल ‘कूडागारसालं’

અતિવિશાળાં ‘કૂટાગારશાલં’ કૂટાગારશાલાં=‘કારેઈ’ કારયતિ, તાં કીદશી ?—મિત્યાહ—‘અણેગવસ્થંભસયસંનિવિટ્ઠં’ અનેકસ્તમ્ભશતસંનિવિટ્ઠામ્=અનેકશતસ્તમ્ભ-યુક્તામ્ ‘પાસાઈયં’ પાસાદીયાં=પ્રસન્નતાકારિણીમ્, અત્ર—‘દરિસણિજ્જં, અમિરુવં, પઢિરુવં’ ઇતિ ત્રીણિ પદાનિ સંગ્રહીતવ્યાનિ । દર્શનીયામ્, અમિરુ-પામ્, પ્રતિરુપામ્ । ‘તણ્ઠં’ સે મહાવલે રાયા અણ્ણયા કયાઈં પુરિમતાલે નયરે’ તતઃ સ્વલુ સ મહાવલો રાજા, અન્યદા કદાચિત્ત પુરિમતાલે નગરે ‘ઉસ્સુકં’ ઉચ્છુલ્લમ્=શુલ્કપ્રદાનરહિતં, ‘ઉસ્સુકં’ ઇત્યાદીનિ વક્ષ્યમાણસ્ય પ્રમો-દસ્ય વિશેષજાનિ । ‘જાવ’ યાવત્, અત્ર યાવચ્છબ્દેન—‘ઉક્કરં’, અમહાપ્પવેસં, અદંડિમકુદંડિમં, અધરિમં, અધારણિજ્જં, અણુદુયમુયંગં, અમિલાયમહ્હદામં, ગણિયા-વરનાહિજ્જકલિયં, અણેગતાલાયરાણુવરિયં, પમુદિયપક્કીલિયાભિરામં, મહરિહં’ ઇતિ સંગ્રહઃ । તત્ર ‘ઉત્કરમ્’=કરવર્જિતં—યત્ર ક્ષેત્રગત્યાદિકં પ્રતિ રાજ્ઞે દ્રવ્યં ન દેયં ભવતિ તમિત્યર્થઃ । ‘અમટપવેશમ્’ યત્ર અવિદ્યમાનઃ મટાનાં=રાજાજ્ઞાનિવે-

કૂટાગારશાલા ‘કારેઈ’ બનવાઈ । ‘અણેગવસ્થંભસયસંનિવિટ્ઠં’ જો અનેક સ્થંભોં સે યુક્ત થી । ‘પાસાઈયં’ ચિત્ત કો આનંદ પ્રદાન કરનેવાલી થી । ‘દરિસણિજ્જં અમિરુવં પઢિરુવં’ દર્શનીય થી, અમિરુપ થા, એવં વિશિષ્ટ શોભા કા પાત્ર હોને સે જો અદ્વિતીય માની જાતી થી । ‘તણ્ઠં’ સે મહાવલે રાયા અણ્ણયા કયાઈં’ એક દિન કી વાત હૈ કિ ઉસ મહાવલ રાજા ને કિસી એક સમય ‘પુરિમતાલનયરે’ પુરિમતાલ નગર મેં ઉસ્સુકં જાવ દસરત્તં પમોયં ઉગ્ગોસાવેઈ’ દશ દિન તક ભરને વાલે એક ઉત્સવ કી ઘોષણા કરવાઈ । યહાં યાવત્ શબ્દ સે ઘોષણા મેં રાજપુરુષોં ને યહ પ્રકટ કિયા કિ ‘ઉક્કરં’ હસ ઉત્સવ મેં આઈ હુઈ કિસી ભી વસ્તુ પર રાજ્ય કર નહીં લેગા, હસમેં દુકાનોં કે લિયે લીગઈ જમીન

કૂટાગારશાલા ‘કારેઈ’ બનાવવાથી ‘અણેગવસ્થંભસયસંનિવિટ્ઠં’ ને અનેક થાંભલાઓથી ભેડાઓથી હતી, ‘પાસાઈયં, દરિસણિજ્જં, અમિરુવં, પઢિરુવં’ ચિત્તને આનંદ આપનારી હતી એવા લાયક હતી. અતુરૂપ—મળતે મળતી જેવી ભેદોએ તેવી હતી અને વિશેષ શોભાપાત્ર હોવાથી તે અદ્વિતીય—અબેડ માનવામાં આવતી હતી. ‘તણ્ઠં’ સે મહાવલે રાયા અણ્ણયા કયાઈં’ એક દિવસની વાત છે કે તે મહાવલ રાજાએ કેઈ એક સમય ‘પુરિમતાલનયરે’ પુરિમતાલ નગરમાં ‘ઉસ્સુકં જાવ દસરત્તં પમોયં ઉગ્ગોસાવેઈ’ ૧૦ દસ દિવસ ભરાય તેવા એક ઉત્સવની ઘોષણા કરાવી, અહીં યાવત્ શબ્દથી ઘોષણામાં રાજપુરુષોએ એ વસ્તુ પ્રકટ કરી કે—‘ઉક્કરં’ આ ઉત્સવમાં આવેથી કેઈ પણ વસ્તુ ઉપર રાજ્ય તરફથી કર (ટેક્સ) લેવામાં આવશે નહિ તેમજ આ ઉત્સવમાં દુકાનો કરવા માટે ને જમીન

दकानां राजपुरुषाणां कौटुम्बिकगृहेषु प्रवेशो यत्र तम्, 'अदंडिमकुदंडिमं' दण्डोऽपराधानुसारेण निग्रहस्तेन निवृत्तं राज्ञे देयतया व्यवस्थापितं दण्डिमम्, कुदण्डः=अनुचितनिग्रहस्तेन निवृत्तं कुदण्डिमम्, ते उभे अविद्यमाने यत्र प्रमोदे सोऽदण्डिमकुदण्डिमस्तम्, 'अधरिमं' अविद्यमानं धरिमं=ऋणद्रव्यं यत्र स तथा तम्, उत्तमर्णाधमर्णाभ्यां परस्परं तद्रूपनिवारणार्थं न कलहनीयं किन्तु तद् द्रव्यं राज्ञा देयं भविष्यतीति भावः । 'अधारणिज्जं' अविद्यमानः धारणीयोऽधमर्णो यत्र स तथा तम्, केनापि जनेन कस्मादपि ऋणं न ग्राह्यम्, तस्मै ऋणग्राहकाय राज्ञा धनमपुनर्ग्रहणाय दास्यते इति भावः । 'अणुद्धयमुयंगं' अनुद्धूतमृदङ्गम्-अनुद्धूताः=वादकैरानुपूर्व्येण वादनार्थमुत्क्षिप्ताः, मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, यद्वा-अनुद्धूतमृदङ्गम्, अनुद्धूता=अत्यक्ता वादकैर्वादनार्थं परिगृहीता मृदङ्गा यत्र स तथा तम्, 'अमिलायमल्लदामं' अम्लानमालयदामानम्

का भाडा तथा चिक्री के लिये लाई गई गाय आदि पर का महसूल बिलकुल माफ किया गया है. 'अभडप्पवेसं' राजा कि तरफ से कोई भी राजपुरुष किसी के घर पर आकर नवीन आज्ञा की घोषणा नहीं कर सकेंगे, 'अदंडिमकुदंडिमं' उचित और अनुचित सब प्रकार का दंड इसमें माफ रहेगा, 'अधरिमं' कोई भी साहूकार किसी भी कर्जदार को इस उत्सव में अपना ऋण अदा करने के लिये कह न सकेगा और न इसके लिये वे दोनों परस्पर में किसी भी प्रकार से अशान्ति ही उत्पन्न कर सकेंगे । 'अधारणिज्जं' कर्जदार के कर्ज को राजा अपनी तरफ से चुकता करेगा, अणुद्धयमुयंगं' गाने बजाने की इसमें पूर्ण व्यवस्था रहेगी, 'अमिलायमल्लदामं' माला गुंथने लायक अम्लान-खिले हुए पुष्पों की दुकानें भी यहां खोली जायेंगी ।

आपवाभां आवशे तेनु भाडुं देवाशे नडि. अने वेयाणु करवा भाटे लावेली गाय आदि परनेो कर तदन भाइ करेवो छे. 'अभडप्पवेसं' राज्य तरइथी डोछ पणु नेाकर डोछना घेर आवीने नवा डुकमनी न्ढेरत करशे नडि. 'अदंडिमकुदंडिमं' उचित-अने अनुचित तमाभ प्रकारना दंड तेभां भाइ रहेशे. 'अधरिमं' डोछपणु शाडुंकार डोछपणु करजदारने आ उत्सवभां पोतानु देणु आपवा भाटे डडी शकशे नडि. अने देणुदार तथा देणुदार अन्ने परस्पर अशान्ति उत्पन्न करी शकशे नडि.. 'अधारणिज्जं' करजदारनु ने करज छे, ते राज पोताना तरइथी थूकवी आपशे. 'अणुद्धयमुयंगं' तथा गाव.-अणववानी तेभां पूरी व्यवस्था रहेशे. 'अमिला-यमल्लदामं' माला गुंथवा लायक अम्लान-नडि करभायेला (भीलेला) पुष्पेनी

‘गणियावरनाडइज्जकलियं’ गणिकावरनाटकीयकलियं=गणिकावरनाटकपत्रैश्च कलितो यः स तथा, तम्, ‘अणेगतालायराणुचरियं’ अनेकतालाचराणुचरितम्=अनेकैः, तालाचरैः=प्रेमकविशेषैः तालदायकैरित्यर्थः, अनुचरितम्=आसेवितनित्यर्थः, ‘पमुइयपक्कीलियाभिरामं’ प्रमुदितप्रकीडिताभिरामम्=प्रमुदितैः=प्रहस्यैः प्रकीडितैः=प्रकीडनैश्चाभिरामं=ननोरम् ‘महरिहं’ महार्हं=महतां योग्यम्, ‘दसरत्तं’ दसरत्तं=दशादोरात्रव्यापकम् ‘पमोयं’ प्रमोदम्=हर्षम्=उत्सवम्, ‘उज्योसावेइ’ उद्योषयति, स्वपुत्रैरुद्योषणां कारयतीत्यर्थः । ‘उज्योसाविचा कोहुंविपुलिते सदावेइ’ उद्योषयित्वा, कौटुम्बिकपुरुषान् उद्ययति=आहयति, ‘सदाविचा’

‘गणियावरनाडइज्जकलियं’ वेश्याओं एवं नाटक करने वालों के नाच, गान एवं अभिनय, इस अवसर पर देखने को मिलेंगे । ‘अणेगतालायराणुचरियं’ तालविद्या में निपुण जनों का यहाँ अच्छा जमघट रहेगा, ‘पमुइयपक्कीलियाभिरामं’ अनेक प्रकार के खेल और तमाशे यहाँ जनता को दिखलाये जावेंगे, जनता के प्रत्येक आवश्यकीय कार्यों की एवं उसकी सुखसुविधा की यहाँ सुन्दर से सुन्दर व्यवस्था की जावेगी, ‘महरिहं’ इसे जहाँ तक हो सकेगा-दर्शनीय एवं अनुकरणीय बनाने की हर तरह से चेष्टा की जायगी । ‘दसरत्तं पमोयं उज्योसावेइ’ वह उत्सव दश दिन तक होगा इस प्रकार राजाने अपने जनों द्वारा उत्सव की घोषणा कराई । ‘उज्योसाविचा’ इस घोषणा के हो चुकने पर फिर राजा ने ‘कोहुंविपुलिते सदावेइ’ अपने आज्ञाकारी पुरुषों को अपने निकट बुलवाया ‘सदाविचा’ और बुला कर एवं

हुकूमते यह त्यां ऐदधमं आवहे ‘गणियावरनाडइज्जकलियं’ देखने के अर्थत् नाटक करनेवाले तब, गद्यत करने कलितय, का अवसर उपर केव भवहे, ‘अणेगतालायराणुचरियं’ तालविद्या में हुकूम माहुरोती कहीं कहीं होते जमावट धरे, ‘पमुइयपक्कीलियाभिरामं’ कनेक प्रकार के कने तमाशे कहीं भवहेने कताववमं आवहे माहुरोती तमाम प्रकारती कडरीकने कने तेकनेत सुष माटे कहीं कतरमं कडरी गेदवख कपमं आवहे, ‘महरिहं’ तेने कनेत त्यां सुषी दर्शनीय अर्थत् कटुडन्तीय जनववा माटे हरेक प्रकारता प्रयत्ने कनेमं आवहे ‘दसरत्तं पमोयं उज्योसावेइ’ ते उत्सव हरेक विवट सुषी आवहे क प्रमहे दमने येतात माहुरे दस दिवसती देखव-कहेकत कने, ‘उज्योसाविचा’ क प्रमहे देखव कनेया पडी इरीथी कने ‘कोहुंविपुलिते सदावेइ’ येतानी कनेमं रहैतत पुरुषोने येतानी पहे कनेया ‘सदाविचा’ कनेवीने ‘एवं वयासी’ क प्रमहे कहु-

शब्दयित्वा=आहूय, 'एवं'=वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्='गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! 'सालाडवीए चोरपल्लीए' शालाटव्यां चोरपल्लयाम्, 'तत्थ णं तुम्हे अभग्नसेणं चोरसेणावइं करयल जाव एवं' तत्र खलु यूयम् अभग्नसेनं चोरसेनापतिं करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, एवं=वक्ष्यमाण प्रकारेण 'वयह' वदत—'एवं खलु हे देवाणुप्पिया !' एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! 'पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रण्णा' पुरिमताले नगरे महाबलेन राज्ञा 'उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए' उच्छुल्को यावत् दशरात्रव्यापकः प्रमोदः=उत्सवः, 'उग्घोसिए' उद्घोषितः, 'तं' तस्मात् 'किण्णं' किं खलु 'तुम्हे' यूयं 'देवाणुप्पिया !' हे देवानुप्रियाः ! 'विउलं असणं ४' विपुलमशनादिकं 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य' पुष्पवस्त्रगन्धमालया-

वयासी' इस प्रकार कहा कि— 'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रियो ! आप लोग जाओ, जाकर 'सालाडवीए चोरपल्लीए' शालाटवी स्थित चोरपल्ली में 'तत्थ णं तुम्हे अभग्नसेणं चोरसेणावइं' अभग्नसेन चोरसेनापति को 'करयल जाव एवं वयह' योग्य शिष्टाचारपूर्वक अभिवादन कर हमारी ओर से यह खबर दो 'एवं खलु देवाणुप्पिया !' देखो समाचार यह है कि— 'पुरिमताले णयरे महब्बलेण रण्णा उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए' पुरिमताल नगर में महाबल राजा ने दश दिन तक एक उत्सव मनाने की योजना की है, इस में आने वाली चीजों पर चुंगी आदि सब प्रकार के कर राज्य की ओर से माफ किये गये हैं । इस उत्सव में मनोविनोद की प्रत्येक सामग्री का पूर्ण प्रबंध किया गया है 'तं किण्णं देवाणुप्पिया' इस लिये हे देवानुप्रिय ! आप 'विउलं असणं ४ पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य' विपुल,

'गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रियो ! आप लोको नमो ! नमने 'सालाडवीए चोरपल्लीए' शालाटवीस्थित चोरपल्लीमां 'तत्थ णं तुम्हे अभग्नसेणं चोरसेणावइं' अभग्नसेन चोरसेनापतिने 'करयल जाव एवं वयह' शिष्टाचार-योग्य अभिनंदन करीने अमारा तरक्ष्थी ओ अणर आपो— 'एवं खलु देवाणुप्पिया !' समाचार ओ छे के 'पुरिमताले णयरे महब्बलेणं रण्णा उस्सुक्के जाव दसरत्ते पमोए उग्घोसिए' पुरिमताल नगरमां महाबल राजाओ दस दिवस सुधीनो ओक उत्सव उज्जवानी ओक योजना करी छे. तेमां आवनारी यीनेपर चुंगी (छाणु) आदि सर्व प्रकारना कर राज्य तरक्ष्थी माइ करेला छे आ उत्सवमां मनोरंजननी तमाम सामग्रीनो पूरा प्रबंध कर्यो छे 'तं किण्णं देवाणुप्पिया !' ओटला माटे हे देवानुप्रिय ! आप 'विउलं असणं ४ पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारे य' पुष्पग अशन, पानादिक अने

लङ्कारांश्च 'इहं' इह 'हव्यं' अर्वाक्=शीघ्रम् 'आणेज्जा' आनाययेत्=आनाययिष्यथ
'उदाहु' उताहो=अथवा 'सयमेव गच्छेज्जा' स्वयमेव गमिष्यथ? ॥ सू० १८ ॥

अशन-पानादिक एवं पुष्प, वस्त्र, गंध, मालादिक समस्त सामग्री
इहं हव्यमाणेज्जा' यहां मंगवार्येंगे 'उदाहु' अथवा 'सयमेव गच्छेज्जा'
आप स्वयं वहां पधारेंगे ? ।

भावार्थ— महाबल राजा ने दंडसेनापति की सम्मति के अनु-
सार अभयसेन को अपने वश में करने के लिये आयोजन प्रारंभ
कर दिया । इसमें उसने सर्व प्रथम नगर में किसी एक समय एक
सुन्दर कूटागारशाला का जो विशेष विशालता लिये हुए थी निर्माण
करवाया । राजाने इसे विशेषचित्ताकर्षक बनवाया । भवन पूर्णरूप
से जब सांगोपांग निर्मित हो चुका तब राजाने अपने राजपुरुषोंद्वारा
नगर में यह घोषणा करवाई कि-नगर में दश दिन तक एक महान
उत्सव होगा, जिसमें जनता के लिये हर एक प्रकार से सुविधा दी
जायगी, बहार अथवा शहर के समस्त दुकानदारों से किसी भी
वस्तु पर राज्य कर नहीं लेगा । दुकान के लिये जमीन राज्य की
ओर से सुफ्त दी जायगी । उत्सव में कोई भी व्यक्ति किसी भी
व्यक्ति के लिये कण आदि अदा करने के लिये बाध्य नहीं कर
सकेगा । कर्ज राजा की तरफ से चुकाया जायगा । राजकर्मचारी
पुरुष मेले में सम्मिलित हुए किसी भी व्यक्ति को किसी रूप से

पुष्प, वस्त्र, गंधमालादिक तमाम सामग्री 'इहं हव्यमाणेज्जा' यहां मंगवार्येंगे
'उदाहु' अथवा 'सयमेव गच्छेज्जा' आप पोते त्यां पधारेंगे।

भावार्थ—महाबल नरेशे दंड सेनापतिनी सलाह प्रमाणे, अलगनसेनने पोताना
वश करवा भाटे आयोजन (प्रवृत्ति) प्रारंभ करी दीयो। तेमां तेणे सौ पडेलां नगरमां
डोड अेक समये अेक सुंदर विशेष विशालतावाणी कूटागारशाला निर्माण करायी,
रान्ने तेने भास करीने चित्तनुं आकर्षण करे तेनी जनावी, ते लवन पूरी रीते
न्याये सांगोपांग तैयार थय गयुं तयारे रान्ने पोताना राजपुरुषद्वारा नगरमां अेवी
घोषणा-नडेरत करायी के, नगरमां दश दिवस सुधी अेक महान उत्सव थये, जेमां
माणुसो भाटे दरेक प्रकारनी सगवड आपवामां आवये, जडार अथवा शहरना तमाम
दुकानदारे पासैथी केड पणु वस्तु पर राज्य तरक्ष्थी कर-दाणु लेवाये नडि, दुकानो
भाटे राज्य तरक्ष्थी जमीन भक्षत आपवामां आवये उत्सवमां केड पणु माणुस डोड
माणुस पासैथी लेणुं वस्तु करवा भाटे छरकत करी शकथे नडि, देणुं छथे ते राज्य
तरक्ष्थी युक्थी अपायथे, रान्ना नोकरा आ उत्सवमां आवेला डोड पणु माणुसने डोड

॥ મૂલમ્ ॥

તણ ણં તે કોડુંબિયપુરિસા મહબ્બલસ્સ રણ્ણો કરયલ-
જાવ પડિસુળેંતિ, પડિસુણિત્તા પુરિમતાલાઓ ણયરાઓ પડિ-
ણિવ્વમંતિ, પડિણિવ્વમિત્તા ણાઙ્ગિવિક્કિટ્ટેહિં અદ્ધાણેહિં સુહેહિં
પાયરાસેહિં જેણેવ સાલાટવી ચોરપલ્લી તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ,
ઉવાગચ્છિત્તા અભગ્ગસેણં ચોરસેણાવઙ્ગં કરયલ જાવ એવં વયાસી-
એવં સ્વલ્લુ દેવાણુપ્પિયા ! પુરિમતાલનયરે મહબ્બલેણં રણ્ણા
ઉસ્કુવ્વકે જાવ ઉદાહુ સયમેવ ગચ્છેજ્ઞા ? । તણ ણં સે અભ-

દવા નહીં સકેંગે । વ્યવસ્થા હરેક પ્રકાર કી હસ ઉત્સવ મેં સુન્દર
સે સુન્દર બનાને કી તરફ ધ્યાન દિયા ગયા હૈ । આદિર ઓર ઓ
ઉત્સવ કી જિસ પ્રકાર સે વ્યવસ્થા ચિત્તાકર્ષક બન સકે ઉનર બાતોં
કો રાજા ને અપને વ્યક્તિયોં દ્વારા ઘોષિત કરવા દિયા ।

ઘોષણા હો ચુકને પર રાજા ને કૌટુમ્બિક પુરુષોં કો ફિર સે
અપને નિકટ બુલવાયા ઓર કહા કિ શાલાટવી મેં જાકર ચોર-
પલ્લી મેં રહને વાલે અભગ્નસેન સે યહ સમાચાર કહતે હુએ કહના
કિ-રાજા ને હસ ઉત્સવ મેં સમ્મિલિત હોને કે લિયે આપકો સાદર
આમંત્રિત કિયા હૈ ઓર યહ પુછવાયા હૈ કિ વયા આપ ઉત્તમ
સ્થાને પીને કી સામગ્રી એવં પુષ્પ વસ્ત્ર ગંધ માલા આદિ સમસ્ત
સામગ્રી યહાં મંગવાયેંગે અથવા આપ સ્વયં વહાં પધારેંગે ? ॥સૂ૦ ૧૮॥

પણુ પ્રકારે દબાવી શકશે નહિ આ ઉત્સવમાં દરેક પ્રકારની વ્યવસ્થા સારામાં સારી
રાખવા માટે ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે. તેમજ ઉત્સવ ચિત્તાનુ આકર્ષણ કરે તેવો
બનાવવા માટેની તમામ સૂચના રાજાએ પોતાના નોકરો દ્વારા કરાવી દીધી. સૂચના
કરાવ્યા સહી રાજાએ કૌટુમ્બિક પુરુષોને ફરીથી પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને કહ્યું કે
શાલાટવીમાં જાઓ અને ચોરપલ્લીમાં રહેવાવાળા અભગ્નસેનને આ સમાચાર કહો
અને કહેવું કે-રાજાએ આ ઉત્સવમાં સમ્મિલિત થવા માટે આપને આદરપૂર્વક
આમંત્રણ કર્યું છે અને પૂછાવ્યું છે કે-આપ ઉત્તમ ખાવાપીવાની સામગ્રી તથા
પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માલા આદિ સમસ્ત સામગ્રી અહિયા મંગાવશો અથવા આપ પોતે
ત્યાં પધારશો ? (સૂ ૧૮)

गसेणे ते कोडुंबियपुरिसे एवं वयासी—‘अहणं देवाणुप्पिया !
पुरिमतालणयरे सयमेव गच्छामि । तए णं से कोडुंबियपुरिसे
सक्कारेइ, सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसजेइ ॥सू० १९॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं ते कोडुंबियपुरिसा महव्वलस्स रण्णो
करयल जाव पडिसुणेंति’ ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः महावलस्य राज्ञः
करतलपरिशृहीतं शिरआवर्तं मस्तके अञ्जलिं कृत्वा तथेति—‘तथाऽस्तु’ इति
कृत्वा प्रतिशृणोति=आज्ञां स्वीकरोति । ‘पडिसुणित्ता पुरिमतालाओ णयराओ’
प्रतिश्रुत्य, पुरिमतालान्नगरात् ‘पडिणिकखमंति’ प्रतिनिष्क्रामन्ति=निर्गच्छन्ति,
‘पडिणिकखमित्ता’ प्रतिनिष्क्रम्य ‘णाइविकिट्ठेहिं’ नातिविकृष्टैः=अनतिदीर्घैः, ‘अद्धा-
णेहिं’ अध्वभिः=मार्गैः ‘सुहेहिं’ सुखैः=सुखजनकैः, ‘पायरासेहिं’ प्रातराशैः=
प्रातरशनीयैः=प्रातःकाले भोजनीयैः सह ‘जेणेव सालाडवी चोरपल्ली’ तेणेव

‘तए णं ते’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इस प्रकार के आदेश को सुनने के बाद ‘ते
कोडुंबियपुरिसा’ उन कौटुम्बिकपुरुषोंने ‘महव्वलस्स रण्णा’ महावल
राजा को ‘करयल जाव पडिसुणेंति’ सादर करबद्ध नमस्कार कर
उनके द्वारा प्रदत्त आदेश को स्वीकार किया । ‘पडिसुणित्ता’ एवं
स्वीकार कर ‘पुरिमतालाओ णयराओ’ वे पुरिमताल नगर से ‘पडिणि-
कखमंति’ शालाटवी की ओर जाने के लिये निकले ‘पडिणिकखमित्ता’
निकल कर ‘णाइविकिट्ठेहिं अद्धाणेहिं’ अतिदूर नहीं ऐसे नजदीक के
मार्ग से चलते हुए ‘सुहेहिं’ सुखपूर्वक ‘पायरासेहिं’ रास्ते में कलेवा
करते-वे सब के सब ‘जेणेव सालाडवी चोरपल्ली’ जहां वह शाला-

‘तए णं ते’ इत्यादि.

‘तए णं’ आ प्रमाणे आदेशने सांभणीने पछी ‘ते कोडुंबियपुरिसा’
ते कौटुम्बिक पुरुषेओ ‘महव्वलस्स रण्णो’ महावल राजाने ‘करयल जाव
पडिसुणेंति’ सादर मे हाथ जोडी नमस्कार करी तेभणे आपेला हुकमने स्वीकार
करी ‘पडिसुणित्ता’ ओ प्रमाणे स्वीकार करीने ‘पुरिमतालाओ णयराओ’
ते पुरिमताल नगरथी ‘पडिणिकखमंति’ शालाटवी तरङ्ग जवा भाटे नीकल्या
‘पडिणिकखमित्ता’ नीकलीने ‘णाइविकिट्ठेहिं अद्धाणेहिं’ बहुत दूर नहि
ओवा नछुडना भार्गेथी यावता थका ‘सुहेहिं’ सुखपूर्वक ‘पायरासेहिं’
रस्ताभां कलेवा (नास्ता, या-पाणी) करता करता ते सो ‘जेणेव सालाडवी चोरपल्ली’
ल्यां ते शालाटवी चोरपल्ली डती, ‘तेणेव उवागच्छंति’ त्यां आवी पछांया

उवागच्छन्ति' यत्रैव शालाटवी चोरपल्ली तत्रैवोपागच्छन्ति । 'उवागच्छित्ता' अभग्नसेनं चोरसेणावदं करयल जाव' उपागत्य, अभग्नसेनं चोरसेनापतिं कर-
तल-यावत् मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा, 'एवं'-वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादिषुः-
'एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमतालणयरे' एवं खलु हे देवानुप्पियाः ! पुरि-
मतालनगरे 'महब्बलेणं रण्णा' महाबलेन राज्ञा, 'उस्सुक्के' उच्छुल्कः शुल्क-
ग्रहणरहितः, 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-उत्करः, अभटप्रवेशः, इत्यादि
यावत् दशरात्रव्यापकः प्रमोदः=उत्सव उद्घोषितः, तस्मात् किं खलु यूयं हे
देवानुप्पियाः ! विपुलमशनादिकं पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालङ्कारांश्च, इह शीघ्रमानाययि-

टवी चोरपल्ली थी 'तेणेव उवागच्छन्ति' वहाँ आ पहुँचे । 'उवागच्छित्ता'
आते ही उन्होंने ने 'अभग्नसेनं चोरसेणावदं' अभग्नसेन चोरसेनापति के
लिये सादर 'करयल जाव एवं वयासी' हाथ जोड़ इस प्रकार कहना
प्रारंभ किया- 'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्पिय ! सुनिये 'एवं खलु' हमारे
मुख से राजाने आप के लिये इस प्रकार समाचार कहलवाया है कि-
'पुरिमतालणयरे महब्बलेणं रण्णा उस्सुक्के जाव उदाहु सयमेव गच्छेज्जा'
पुरिमताल नगर में मुझ महाबल राजाने एक १० दिन का उत्सव
उद्घोषित किया है, उसमें किसी भी प्रकार का कर सम्मिलित
होनेवाली जनता से नहीं लिया जायगा । जनता के मनोविनोद के
लिये ही यह उत्सव किया गया है । इत्यादि पूर्वोक्त समस्त बातें
इस उत्सव के साथ लगती हुई उन्होंने ने अभग्नसेन से कहीं । और
साथ में यह भी निवेदन किया कि हे देवानुप्पिय ! आप से राजाने
यह भी पुछवाया है कि-आप क्या खाने पीने की सामग्री को एवं
पुष्प वस्त्र गंध माला आदि सामग्री को यहीं संगवायेंगे अथवा आप

'उवागच्छित्ता' आपीने तेआये 'अभग्नसेनं चोरसेणावदं' अभग्नसेन चोरसेना-
पतिने सादर 'करयलजाव एवं वयासी' हाथ जोड़ी नमस्कार करीने आ प्रभाणे
कडेवाने प्रारंभ कर्यो 'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्पिय ! सांलणो 'एवं खलु'
आपना माटे राजाये आ प्रभाणे समाचार कडेवराव्या छे ते आमारा मुण्थी सांलणो
'पुरिमतालणयरे महब्बलेणं रण्णा उस्सुक्के जाव उदाहु सयमेव गच्छेज्जा'
पुरिमताल नगरमां में-महाबल राजाये ओक इस दिवसने उत्सव उज्जवानुं गडेर
कर्यो छे, तेमां आवनारी जनता पासैथी कोछ पणु प्रकारने कर-दाणु देवामां आवशे
नहि, माणुसोना मनोरंजन माटे न ओ उत्सव करवामां आव्यो छे । इत्यादि पूर्वोक्त
आगण कडेवी तमास वात आ उत्सवने लगती ने छती ते अभग्नसेनने कडी, अने
साथे ते पणु नणाव्युं के-हे देवानुप्पिय ! आपने राजाये ते वात पणु पूछावी छे
केः आप शुं भावा-पीवानी सामग्री तथा पुष्प, वस्त्र, गंध माला आदि सामग्री

प्यय, इति विज्ञेयम्, 'उदाहो' उदाहो=अथवा, 'सयमेव' स्वयमेव 'गच्छेज्जा' गच्छेत्=आगमिष्यथेत्यर्थः । 'तए णं' ततः खलु 'से' अमगसेणे ते कोहुं-वियपुरिसे एवं वयासी' सोऽमगसेनस्तान् कौटुम्बिकपुरुषान् एवं वक्ष्यमाण-प्रकारेण अवादीत्—'अहणं देवाणुप्पिया !' अहं खलु हे देवानुप्रियाः ! 'पुरि-मतालणयरे सयमेव गच्छामि' पुरिमतालनगरे स्वयमेव गच्छानि=आगमि-ष्यामि 'तए णं' ततस्तदनन्तरं खलु 'कोहुंवियपुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान् 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्कारयति, सम्मानयति, 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ' सत्कारयित्वा सम्मानयित्वा प्रतिविसर्जयति ॥ सू० १९ ॥

स्वयं वहाँ पधारेंगे । 'तए णं से अमगसेणे ते कोहुंवियपुरिसे एवं वयासी' इस प्रकार उन कौटुम्बिकपुरुषों को बात सुन कर वह अमगसेन उनसे इस प्रकार बोला 'अहणं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! मैं 'पुरि-मतालणयरे सयमेव गच्छामि' पुरिमताल नगर में स्वयं आऊँगा । 'तए से कोहुंवियपुरिसे सक्कारेइ सम्माणेइ' इस प्रकार अपना अभिप्राय कहकर उस अमगसेनने उन सब का अच्छी तरह से आदर सत्कार एवं सम्मान किया । 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ' सत्कार एवं संमान करके बाद में उसने उन आये हुए राजपुरुषों को विसर्जित किये ।

भावार्थ—महाबल राजा का आदेश प्रमाण कर वे समस्त कौटुम्बिक पुरुष पुरिमताल नगर से शीघ्र प्रस्थित होकर ऐसे मार्ग से उस शालाटवीस्थित चौरपल्ली की ओर रवाना हुए जो वहाँ से विशेष दूर नहीं पड़ता था । रास्ते में खाते पीते हुए वे लोग

अपना पात्रे अच्छी भोगावधो के साथ पीते व त्याग पधारेंगे ? 'तए णं अमग-सेणे ते कोहुंवियपुरिसे एवं वयासी' आ प्रभाए कौटुम्बिक पुरुषोंनी बात सांलग्गीने ते अमगसेन तेजेने आ प्रभाए अहेवा लाग्यो—'अहणं देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! 'हूँ 'पुरिमतालणयरे सयमेव गच्छामि' पीते व पुरिमताल नगरभां आवीश 'तए णं कोहुंवियपुरिसे सक्कारेइ सम्माणेइ' आ प्रभाए पीताने अशिप्राय छीने ते अमगसेने ते आवेदा सौने सारी रीते आदर सत्कार अने सम्मान छथि । 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ' सम्मान अने सत्कार कर्य पछी, तेहे आवेदा सौ राजपुरुषेने विदाय-रवाना छथी ।

भावार्थ—महाबल राजांनी आज्ञाने प्रभाए करीने ते तमाभ कौटुम्बिक पुरुषे पुरिमताल नगरधी तुरत व तैयार छनि बहुत दूर न थाय तेवा भार्गधी शालाटवीभां छेदी चौरपल्ली तरङ्ग रवाना थया, रस्ताभां पीता-खाता आनंद करता

॥ मूलम् ॥

तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई बहुहिं मित्त-जाव-
पडिबुडे ण्हाए जाव पायच्छित्तं सद्वालंकारविभूसिए सालाड-
वीओ चोरपल्लीओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव पुरि-
मतालणयरे, जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छइ, उवा-
गच्छित्ता करयलपरिग्गहियं० महब्बलं रायं जएणं विजएणं
वच्चावेइ, वच्चावित्ता महत्थं जाव पाहुडं उवणेइ । तए णं
से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स तं महत्थं
जाव पडिच्छइ, अभग्गसेणं चोरसेणावइं सक्कारेइ, सम्माणेइ,
सक्कारित्ता सम्माणित्ता विसजेइ, कूडागारसालं च से आवसहं
दलयइ । तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई महब्बलेणं रण्णा
विसजिए समाणे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ । सू० २० ।

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से अभग्गसेणे चोरसेणावई बहुहिं’

आनंदपूर्वक चोरपल्ली में जा पहुँचे । पहुँचते ही उन्होंने अभग्नसेन
चोरसेनापति को हाथ जोड़ नमस्कार किया । और राजाद्वारा पुरि-
मताल नगर में मनाये जाने वाले उत्सव का यथावत् समस्त समा-
चार कह सुनाया । सुनते ही अभग्नसेन ने भी अपना हार्दिक
अभिप्राय उनसे कह दिया । पश्चात् उसने उन सबको अच्छी तरह
आदर सत्कार के साथ वहाँ से पुरिमताल नगर के लिये विसर्जित
कर दिये ॥ सू० १९ ॥

‘तए णं से अभग्गसेणे०’ इत्यादि ।

ते भाणुसो चोरपल्लीमां जइ पडोअया पडोअयां ज तेओअे अलग्नसेन चोरसेनापतिने
हाथ नेडीने नमस्कार कयां अने राजाओ कडेला पुरिमताल नगरमां उज्जवामां
आवनार उत्सव विषेना तमाम समाचार कही संसणाव्या. समाचार सांसणीने
अलग्नसेने पणु पोताने अंतरने अभिप्राय तेओने कही, पछी तेणे आवेला
तमामने सारी रीते आदर सत्कार कयो, पछी ते सोने पुरिमताल नगर
जवा माटे रत्तां आयी. (सू. १९)

‘तए णं से अभग्गसेणे०’ इत्यादि

ततः खलु सोऽभग्नसेनश्चोरसेनापतिर्वहुभिः, 'मित्त-जाव-परिवुडे' मित्रज्ञातिनि-
जकस्वजनसम्बन्धिपरिजनैः परिवृतः, 'ण्हाए जाव पायच्छित्ते' स्नातः यावत् कृत-
कौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तः, 'सव्वालंकारभूसिए' सर्वालङ्कारविभूषितः, 'सालाडवीओ
चोरपल्लीओ' शालाटवीतश्चोरपल्लीतः 'पडिणिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति=निःसरति।
'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'जेणेव पुरिमतालणयरे जेणेव महव्वले राया
तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव पुरिमतालनगरं यत्रैव महाबलो राजा तत्रैवोपागच्छति,
'उवागच्छित्ता करयलपडिगगहियं महव्वलं रायं जएणं विजएणं वद्धावेइ'
उपागत्य करतलपरिगृहीतं शिरआवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा महाबलं राजानं जयेन

'तए णं' कौटुम्बिक पुरुषों के वहाँ से प्रस्थान कर चुकने
बाद 'से अभग्नसेणे चोरसेणावई' उस अभग्नसेन चोरसेनापतिने
'बहुहिं मित्त जाव परिवुडे' अनेक अपने मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन
सम्बन्धी एवं परिजनों से परिवृत होकर 'ण्हाए जाव पायच्छित्ते'
स्नान किया। स्नान करने के बाद उसने कौतुक मंगल एवं प्राय-
श्चित्त कृत्य किये। इन सब से निवृत्त होकर बाद में 'सव्वालंकार-
विभूसिए' समस्त अलंकारों से विभूषित होकर वह 'सालाडवीओ
चोरपल्लीओ' शालाटवीस्थित चोरपल्ली से 'पडिणिक्खमइ' निकला
'पडिणिक्खमित्ता' निकल कर जेणेव पुरिमतालणयरे जेणेव महव्वले राया
तेणेव उवागच्छइ' पुरिमताल नगर पहुँचा और वहाँ पहुँचते ही वह
महाबल राजा के निकट जाकर उपस्थित होगया। 'उवागच्छित्ता'
उपस्थित होकर 'करयलपरिगगहियं० महव्वलं रायं जएणं विजएणं वद्धावेइ'
उसने राजा को हाथ जोड नमस्कार किया और जय विजय के नाद

'तए णं' कौटुम्बिक पुरुषों त्यांथी खाना थया पछी. 'से अभग्नसेणे
चोरसेणावई' ते अभग्नसेन चोरसेनापतिअे 'बहुहिं मित्त-जाव परिवुडे' पोताना
अनेक मित्र, ज्ञाति, निजक, स्वजन, सम्बन्धी अने परिजनोनी साथे मल्लीने
'ण्हाए जाव पायच्छित्ते' स्नान कयुं. स्नान कयां पछी तेछे कौतुक मंगल अने
प्रायश्चित्त कार्य कयुं. अे तमास कामथी निवृत्त थधने पछी 'सव्वालंकारविभूसिए'
तमास अलंकारोथी शालाटवी स्थित चोरपल्लीओ' शालाटवीस्थित
चोरपल्लीथी 'पडिणिक्खमइ' निकल्यो. 'पडिणिक्खमित्ता' नीकली करीने
'जेणेव पुरिमतालणयरे जेणेव महव्वले राया तेणेव उवागच्छइ' पुरिमताल
नगर आवी पडोअ्यो अने पडोअ्यता न तुरतन महाबल राजानी पासो जधने छेलो वड्यो
'उवागच्छित्ता' उपस्थित थधने (नछक उआ रह्योने) 'करयलपरिगगहियं०
महव्वलं रायं जएणं विजएणं वद्धावेइ' तेछे राजाने हाथ जोडीने नमस्कार कयां

विजयेन वर्धयति, 'वद्धावित्ता' वर्धयित्वा महत्थं महार्थं 'जाव' यावत् 'पाहुडं' प्राभृतम्=उपहारम्, 'उवणेइ' उपनयति=पुरतः स्थापयति। 'तए णं से मह-
ब्बले राया' ततः खलु स महाबलो राजा 'अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स तं महत्थं जाव' अभग्नसेनस्य चोरसेनापतेः तं महार्थं यावत् प्राभृतं 'पडिच्छइ'
प्रतीच्छति=गृह्णाति। 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं सक्कारेइ सम्माणेइ' अभग्नसेनं
चोरसेनापतिं सत्कारयति संमानयति, 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता विसज्जेइ'
सत्कृत्य संमान्य विसर्जयति, 'कूडागारसालं च' कूटागारशालां च 'आवसहं'
आवसथं=वसतिं 'दलयइ' ददाति। 'तए णं से अभग्गसेण चोरसेणावइं मह-
ब्बलेणं रण्णा विसज्जिए समाने' ततः खलु सोऽभग्नसेनसेनापतिर्महाबलेन राज्ञा
विसर्जितः सन् 'जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव कूटागारशाला
तत्रैवोपागच्छति ॥ सू० २० ॥

से वधाया। 'वद्धावित्ता महत्थं जाव पाहुडं उवणेइ' वधाकर फिर उसने
महार्थं महामूल्य विशिष्ट नजराना राजा के सन्मुख भेट स्वरूप में
रखदिया। 'तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स तं महत्थं
पडिच्छइ' राजाने भी चोरों के सेनापति उस अभग्नसेन का वह
महार्थं महामूल्य नजराना स्वीकृत कर लिया और 'अभग्गसेणचोर-
सेणावइं सक्कारेइ' उसका अच्छी तरह से आदर सत्कार किया
एवं 'सम्माणेइ' सन्मान किया। 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' जब अभग्न-
सेन का अच्छी तरह से अपनी ओर से सत्कार एवं सन्मान हो
चुका तब 'विसज्जेइ' वहाँ से उसकी बिदा की कूटागारसालं च से
आवसहं दलयइ' बिदाकर उसे कूटागारशाला में डेरा दिलाया। 'तए
णं से अभग्गसेणचोरसेणावइं' कूटागारशाला में ठहरना निश्चित हो जाने
के बाद वह अभग्नसेन चारसेनापति 'महब्बलेणं रण्णा' महाबल राजा

अने जय-विजयना ध्वनिथी वधाव्या, 'वद्धावित्ता महत्थं जव पाहुडं उवणेइ'
वधावीने पछी तेणे भुद्धाभूदयवान नजराना सन्मुख भेट तरीके राखी दीधुं
'तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स तं महत्थं पडिच्छइ'
राजाने पछी चोरसेनापति अभग्नसेने भुकेलुं नजरानां लघ तेने स्वीकार कयेँ अने
'अभग्गसेणं चोरसेणावइं सक्कारेइ' ते अभग्नसेन चोर सेनापतिने सारी रीते
आदर सत्कार कयेँ अने 'सम्माणेइ' सन्मान कयुं 'सक्कारित्ता सम्माणित्ती'
जयारे अभग्नसेन ने सारी रीते पेटाना तरीकथी सत्कार सन्मान थय गये। तयारे
'विसज्जेइ' पछी तेने त्यांथी विदायगीरी आपी 'कूडागारसालं च से आवसहं
दलयइ' विदाय करीने तेने कूटागारशालां तंणु आप्या 'तए णं से अभग्गसेणं
चोरसेणावइं' कूटागारशालां खेवानुं नकरी थया पछी ते अभग्नसेन चोरसेनापति

द्वारा ' विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारशाला तेणेव उवागच्छइ ' विसर्जित होकर जहां वह कूडागारशाला थी वहां आया ।

भावार्थ—अभग्नसेन ने पुरिमताल नगर में मनाये जाने वाले उत्सव में सम्मिलित होने के अभिप्राय से अपनी तैयारी प्रारंभ की—उसने सर्वप्रथम अपने मित्रों को एवं स्वजन संबंधी आदिकों को इसकी खबर भिजवा दी । वे सब के सब ठीक समय पर इसके पास आ पहुँचे । सबके आ जाने पर अभग्नसेन ने स्नान किया, और मषीतिलकादि किये उसके बाद वह अपने शरीर पर बहुमूल्य वस्त्र आभरण पहिर कर अपने स्थान से सब के साथ पुरिमताल नगर की तरफ बड़े ठाढ़-ठाढ़ से चला । वहाँ पहुँच कर उसने महाबल राजा से मुलाकात की । नमनपूर्वक उसने राजा का अभिनंदन किया और जय विजय नाद से राजा को वधाया, और राजा के लिये जो यह उपहार लाया था, वह उसने राजा की सेवा में अर्पित किया । राजाने बहुत आनंद के साथ इसकी प्रदत्त भेट को स्वीकार कर इसका आदर सत्कार किया तथा उसके ठहरने आदि की व्यवस्था कूडागारशाला में करने की अपने परिचारकों को आज्ञा दी । अभग्नसेन भी राजा से विदा होकर उस कूडागारशाला की ओर चल दिया । वहाँ आकर वह ठहर गया ॥ सू० २० ॥

‘ महाव्वलेणं रण्णा ’ महाबल राजाद्वारा ‘ विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारशाला तेणेव उवागच्छइ ’ विहाय पानी ज्वां ते कूटागारशाला हुती त्यां आव्या.

भावार्थ—अभग्नसेने पुरिमताल नगरमां थना उत्सवमां हान्दरी आपवाना अलिप्रयथी त्यां जवा माटे पोतानी तैयारीने। प्र.रंभ कर्थो, तेहे सौथी प्रथम पोताना मित्रो, स्वजन, संधी आदि सौने आ वातनी अजर मोडलावी दीधी. ओटवे ते सौ अराजर समय प्रभाहे तेनी पासे आवी पडोन्थ्या, सौ आवी गया पछी, अभग्नसेने स्नान कर्थुं अने मषी-तिलक आदि कर्था. ते पछी पोताना शरीर पर अहुज भूयवान वस्त्र अने आभूषण पहरीने पोताना स्थानथी सौना साथे पुरिमताल नगर तरई लारे हाडमांडी आट्यो, त्यां पडोन्थीने महाबल राजनी मुलाकात करी नमनपूर्वक तेहे राजने अभिनंदन कर्थुं अने जय-विजय नादथी राजने वधाव्या तथा राज माटे जे लेट लाव्या हुता ते तेहे राजनी सेवामां अर्पण करी, राजजे घड्ढा ज आनंदनी साथे तेहे आपेदी लेटने। स्वीकार कर्थो, अने स्वीकार्या पछी तेने आदर सत्कार कर्थो, तथा तेने रडेवा वगेरेनी व्यवस्था कूटागारशालामां करवानी पोताना नोडरेने आज्ञा करी. पछी अभग्नसेन पण राजनी सेधी विहाय लई ते कूटागारशाला तन्ई आवतो थयो, अने त्यां आवी मुकाम कर्थो। (सू २०)

॥ मूलम् ॥

तए णं से सहब्बले राया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदा-
वित्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! विउलं
असणं ४ उवक्खडावित्ता तं विउलं असणं ४ सुरं च ५
सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेणस्स चोरसेणावइस्स
कूडागारसालाए उवणेइ । तए णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल
जाव उवणेति । तए णं से अभग्गसेणचोरसेणावई बहुहिं
मित्त० सद्धिं संपरिवुडे ण्हाए जाव सवालंकारविभूसिए तं
विउलं असणं ४ सुरं च ५ आसाएमाणे ४ पमत्ते विहरइ ॥सू० २१॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से सहब्बले राया कोडुंबियपुरिसे
सदावेइ, सदावित्ता’ ततः खलु स महाबलो राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति,
शब्दयित्वा ‘एवं’=वक्ष्यमाणप्रकारेण, ‘वयासी’ अवादीत्-‘गच्छह णं तुम्हे देवा-
णुप्पिया !’ गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! ‘विउलं असणं ४’ विपुलमशनं
पानं खाद्यं स्वाद्यं ‘उवक्खडावेह’ उपस्कारयत=पाचयत ‘उवक्खडावित्ता’ उप-

‘तए णं से सहब्बले०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ अभंगसेन के कूटागार शाला में ठहर चुकने के बाद
‘से सहब्बले राया’ महाबल राजाने कोडुंबियपुरिसे सदावेइ’ कौटुम्बिक-
पुरुषों को अपने पास बुलवाया । ‘सदावित्ता’ और बुलाकर ‘एवं वयासी’
इस प्रकार कहा कि- ‘गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया’ हे देवानुप्रिय !
आप लोग यहां से जाओ और ‘विउलं असणं ४ उवक्खडावेह’ विपुल

‘तए णं से सहब्बले’ इत्यादि.

‘तए णं’ अभंगसेन कूटागारशाला में स्थित था। ‘से सहब्बले राया’
महाबल राजाने ‘कोडुंबियपुरिसे सदावेइ’ कौटुम्बिक पुरुषों को अपने पास
बुलवाया। ‘सदावित्ता’ अने बुलाकर ‘एवं वयासी’ तेजाने आ प्रमाणे कहुं
के- ‘गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया’ हे देवानुप्रिय ! तमे बोडो सौ अडीथी
अने ‘विउलं असणं ४ उवक्खडावेह’ पुष्कल अशनादि तैयार करे

स्कार्य=पाचयित्वा, 'तं विउलं असणं४ सुरं च५' तं विपुलमशनादिकं सुरां च, मेरकं च, जार्ति च, सीधुं च, प्रसन्नां च, तथा 'सुवहुं पुष्पगन्धमल्लालंकारं च' सुवहु पुष्पगन्धमल्लालङ्कारं च, 'अभगसेणस्स चोरसेणावइस्स' अभगसेनस्य चोरसेनापतेः 'कूडागारसालाए' कूजागारशालायाम् 'उवणेह' उपनयत=समीपे प्रापयत । 'तए णं से कौडुंविय पुरिसा करयल जाव' ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः करतलपरिगृहीतं यावत् मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा तथेति राजाज्ञां स्वीकृत्य तदनुसारेण विपुलमशनादिकं सुवहुं पुष्पगन्धमल्लालङ्कारं च अभगसेनस्य 'उवणेति' उपनयन्ति=समीपे प्रापयन्ति । 'तए णं से अभगसेण-

अशनादि तैयार कराओ 'उवक्खडावित्ता' भोजन तयार हो जाय तब 'तं विउलं असणं४ सुरं च५ सुवहुं पुष्पगन्धमल्लालंकारं च अभगसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' उस निष्पन्न हुए भोजन को एवं साथ में अनेक प्रकार की मदिरा को तथा पुष्प, गन्ध, माला और अलंकार आदि सामग्री को चोरों के सेनापति अभगसेन के पास कूटागारशाला में ले जाओ । 'तए णं' राजा के इस प्रकार के आदेश होने के बाद 'ते कौडुंवियपुरिसा करयल जाव उवणेति' वे कौटुम्बिक पुरुष राजा की आज्ञा प्रमाण कर और उन्हें नमन कर वहाँ से चले आये और भोजनशाला में आकर समस्त सामग्री तयार करवाई, और निष्पन्न हुई उस खाने पीने की समस्त सामग्री को, अनेक प्रकार की मदिरा को, एवं पुष्प गन्ध माला आदि को साथ में लेकर कूटागारशाला में जाकर उपस्थित हुए, और नमन कर सब लाई हुई उस सामग्री आदि को चोरों के सेनापति अभगसेन के समक्ष रखदिया ।

'उवक्खडावित्ता' भोजन तैयार थो जाय तब 'तं विउलं असणं सुरं च५ सुवहुं पुष्पगन्धमल्लालंकारं च अभगसेणस्स चोरसेणावइस्स कूडागारसालाए उवणेह' ये तैयार थयेला भोजनने अने साथे अनेक प्रकारनी मदिरा तथा पुष्प, गन्ध, माला अने अलंकार आदि सामग्रीने चोरसेनापति अभगसेननी पास कूटागारशालांमां लई जाओ । 'तए णं' राजांनो आ प्रकारनो हुकम थया पछी 'ते कौडुंवियपुरिसा करयल जाव' उवणेति' ते कौटुम्बिक पुरुषो राजांनी आज्ञा प्रमाणुं करीने तथा तेने नमन करीने त्यांथी भोजनशालांमां आवी समस्त भोजन सामग्री तैयार करवी अने तैयार थयेवी आवा-पीवानी तमाम सामग्री तथा अनेक प्रकारनी मदिरा अने पुष्पमाला आदि सामग्री साथे लईने कूटागारशालांमां नईने उला रह्या ।

ते नमन करीने ते सामग्री लाव्या हुता ते तमामने चोरसेनापति अभगसेननी

चोरसेणावई बहुहिं मित्त०' ततः खलु सोऽभग्नसेनचोरसेनापतिर्बहुभिः मित्र-
ज्ञातिप्रभृतिभिः 'सद्धिं संपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए' सार्धं
संपरिवृतः स्नातो यावत् सर्वालंकारविभूषितस्तं 'विउलं असणं ४ सुरं च' विपुल-
मशनादिकं सुरां च विविधाम् 'आसाएमाणे' आस्वादयन् विस्वादयन् परिभाजयन्
परिभुञ्जानः 'पमत्ते पमत्तः=प्रमादयुक्तः, 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति ॥ सू० २१ ॥

'तए णं' बाद में 'से अभग्नसेनचोरसेणावई बहुहिं मित्त० सद्धिं संपरिवुडे ण्हाए
जाव सव्वालंकारविभूसिए तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ आसाएमाणे ४ पमत्ते
विहरइ' उस अभग्नसेन चोरसेनापति ने अपने सब मित्रजनों आदि
के साथ स्नान आदि कर एवं अच्छी तरह कपड़े और अलंकारों से
सुसज्जित होकर उस आई हुई समस्त खाने पीने की सामग्री का और
अनेक प्रकार की मदिरा का इच्छानुसार आस्वादन किया, परिभोग
किया और पश्चात् नशे के आवेश में वह होशरहित हो गया ।

भावार्थ—जब अभग्नसेन अपनी मित्रादिमंडलीसहित कूटागार
शाला में ठहर चुका, तब उस समय उसकी पाहुनगति करने के
लिये महाबल राजाने अपने कोटुम्बिक पुरुषों को बुलाकर यह आदेश
प्रदान किया—कि तुम सब लोग यहां से शीघ्र जाओ और भोजन-
शाला में पहुँचकर खाने पीने का सब प्रकार का सामान अधिक
मात्रा में तयार कराओ । जब सब चीज तयार हो जावे तब उसे
मदिरा आदि एवं पुष्पमाला आदि के साथ लेकर कूटागार शाला में

न० ३ राभी दीधी 'तए णं' ते पछी 'से अभग्नसेनचोरसेणावई बहुहिं मित्त०
सद्धिं संपरिवुडे ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए असणं ४ सुरं च ५ आसाएमाणे ४
पमत्ते विहरइ' ते अभग्नसेन चोरसेनापतिअे पोताना तमाम मित्रअेने आदि
साथे स्नान आदि करीने तथा सारी रीते कपडां पहिरी तथा अलंकारेथी सुसज्जित
थअेने ते आवेदी तमाम भावा-पीवानी सामग्री तथा अनेक प्रकारनी मदिरांतु
इच्छानुसार आस्वादन करुं, परिभोग करुं अने पछी निशा-डेइ-ना आवेशमां
होशरहित-(चितनरहित-भानविनाने) थअे गये।

भावार्थ—ज्यारे अभग्नसेन पोतानी मित्रमंडली साथे कूटागारशालामां रह्यो
त्यारे ते समये तेनी भेमानगति करवा भाटे महाबल राजअे पोताना कोटुम्बिक
पुरुषेने भोलावीने अे आज्ञा करी डे-तमे सौ दोडो अडीथी ताडीदधी नअे अने
भोजनशालामां पहुँचीने भावा-पीवाना तमाम प्रकारना सामानने वधारे प्रमाणमां
तयार करावा अने ज्यारे तमाम वस्तु तयार थअे जय त्यारे ते तमामने मदिरा
आदि पुष्पमाला वगेरेनी साथे लअेने कूटागारशालामां अभग्नसेननी पासे लअे

॥ मूलम् ॥

तए णं से महब्बले राया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदा-
 वित्ता एवं वयासी—‘ गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! पुरिमता-
 लस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेह, अभग्गसेणं चोरसेणाइं जीव-
 ग्गाहं गिहिह, गिहित्ता ममं उवणेह ’ । तए णं ते कोडुं-
 बियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति । पडिसुणित्ता पुरिमता-
 लस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेति, अभग्गसेणं चोरसेणावइं
 जीवग्गाहं गिह्मंति । गिहित्ता महब्बलस्स रण्णो उवणेंति ।
 तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं
 विहाणेणं वज्झं आणवेइ । एवं खलु गोयमा ! अभग्गसेणे
 चोरसेणावई पुरा पोराणाणं जाव विहरइ ॥ सू० २२ ॥

अभग्रसेन के निकट जाओ । राजा की इस आज्ञा को स्वीकार कर
 वे सब भोजनशाला में पहुँचे और वहाँ सब प्रकार की खाने
 पीने की सामग्री तयार करवाकर राजा के आदेशानुसार उसे कूटा-
 गारशाला में ठहरे हुए अभग्रसेन के पास ले गये । अभग्रसेन ने
 नहा धोकर एवं अपने नैमित्तिक कर्मों से निवृत्त होकर अपनी मित्र-
 मंडलीसहित उस आई हुई सामग्री का बड़े आनंद के साथ उपभोग
 किया । खा चुकने पर वे सब के सब नशा के आवेश से बेभान
 हो गये । अभग्रसेन भी बेहोश हो गया । ॥ सू० २१ ॥

जम्भो. राजनी आ प्रकास्नी आज्ञाने स्वीकारीने ते सो लोअनशाणामां पडोअ्या
 अने त्यां भावा-पीवानी सामग्री तयार करावीने राजनी आज्ञा प्रमाणे कूटागार-
 शाणामां रुडेला अलग्नसेननी पासे लई गया, अलग्नसेने न्हाछ धोछने तथा पोताना
 नैमित्तिक कर्मोथी निवृत्त थछने पोतानी मित्रमंडली सहित ते आवेली सामग्रीने
 घणुअ आनंद साथे उपभोग कर्थो. भाधा पछी ते सो मदिराना निशा-केश-ना
 वेशमां बेभान थछ गया, अलग्नसेन पणु बेभान थछ गयो. (सू. २१)

टीका ।

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से महब्बले राया कोडुंविय पुरिसे सदावेइ सदावित्ता’ ततः खलु स महाबलो राजा कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति=आह्वयति शब्दयित्वा=आहूय ‘एवं’ वक्ष्यमाणप्रकारेण, ‘वयासी’ अवादीत्-‘गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! पुरिमतालस्स णयरस्स’ गच्छत खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! पुरिमतालस्य नगरस्य ‘दुवाराइं’ द्वाराणि निर्गमप्रवेशमार्गान् ‘पिहेह’ पिधत्त, ‘अभग्नसेणं चोरसेणावइं’ अभग्नसेनं चोरसेनापतिं ‘जीवग्गाहं गिल्लह’ जीवग्गाहं गृहाण-जीवन्तं गृहाणेत्यर्थः । गिल्लित्ता’ गृहीत्वा ‘ममं उवणेह’ मामुपनयत=मत्समीपमानयतेत्यर्थः । ‘तए णं ते कौडुंविय पुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति’ ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः करतलपरिगृहीतं यावत् प्रतिशृण्वन्ति=

‘तए णं से महब्बले०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ अभग्नसेन एवं उसके साथियों के बेहोश होने के बाद ‘से महब्बले राया’ उस महाबल राजा ने कौडुंवियपुरिसे सदावेइ’ कौटुम्बिक पुरुषों को बुलाया ‘सदावित्ता’ बुलाकर ‘एवं वयासी’ फिर ऐसा कहा-‘गच्छह णं देवाणुप्पिया ! हे देवानुप्रिय ! तुम जाओ, और ‘पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेह’ पुरिमताल नगर के समस्त दरवाजों को बंद कर दो । तथा अभग्नसेणं चोरसेणावइं’ अभग्नसेन चोरसेनापति को ‘जीवग्गाहं गिल्लह’ जीवित ही पकड़लो गिल्लित्ता ममं उवणेह’ पकड़कर उसे मेरे पास ले आओ । ‘तए णं’ नृपका यह आदेश सुनने के पश्चात् ‘ते कौडुंवियपुरिसा करयल० जाव पडिसुणेंति’ उन कौटुम्बिक पुरुषों ने राजा के प्रदत्त आदेश को बड़ी भक्ति के साथ

‘तए णं से महब्बले’ इत्यादि.

‘तए णं’ अभग्नसेन तथा तेना साथीद्वारा भेलान थध गया पछी ‘से महब्बले राया’ ते महाबल राजाये ‘कोडुंवियपुरिसे सदावेइ’ कौटुम्बिक पुरुषाने भेलाव्या ‘सदावित्ता’ भेलावीने ‘एवं वयासी’ पछी आ प्रभाण्णे कहुं ‘गच्छह णं देवाणुप्पिया !’ हे देवानुप्रिय ! तमे णाये ‘पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेह’ पुरिमताल नगरना तमाम दरवाजायेने णध करी हो, तथा ‘अभग्नसेणं चोरसेणावइं’ अभग्नसेन चोरसेनापतिने ‘जीवग्गाहं गिल्लह’ उवतो न पकडी लीओ. ‘गिल्लित्ता ममं उवणेह’ पकडीने तेने मारी पासे लध आवो. ‘तए णं’ राजाना आ प्रकारना हुकमने सांभलीने पछी ‘ते कौडुंवियपुरिसा करयल० जाव पडिसुणेंति’ ते कौटुम्बिक पुरुषाये राजाये आपेला हुकमने भडान-

राजाज्ञां स्वीकुर्वन्ति, 'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य, 'पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं' पुरिमतालस्य नगरस्य द्वाराणि 'पिहेति' पिदधति=आवृण्वन्ति, 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हंति' अभग्नसेनं चोरसेनापतिं जीवग्गाहं गृह्णन्ति । गिह्णित्ता महब्बलस्स रण्णो' गृहीत्वा महाबलस्य राज्ञः, 'उवणेति' उपनयन्ति=समीपमानयन्ति । 'तए णं से महब्बले राया अभग्गसेणं चोरसेणावइं' ततः खलु स महाबलो राजा अभग्नसेनं चोरसेनापतिम्, 'एएणं विहाणेणं' एतेन विधानेन 'वज्झं' वध्यम्='अयं हन्तव्यः' इति, 'आणवेइ' आज्ञापयति । अभग्नसेनं हन्तुं महाबलेन राज्ञा कौटुम्बिकपुरुषा आज्ञप्ताः । इति पर्यन्तमुक्त्वा भगवान् पुनर्गौतमं संबोध्याह—'एवं खलु गोयमा !' इत्यादि, हे गौतम ! 'अभग्गसेणचोरसेणावइं' अभग्नसेनश्चोरसेनापतिः 'पुरा पोरणाणं' पुरा पुराणानां पुरा=पूर्वभवे पुराणानां=पूर्वकालकृतानाम्, 'जाव' यावत् अत्र यावच्छब्देन—'दुश्चीण्णाणं दुष्पडिकंताणं असुभाणं पात्राणं कडाणं कम्माणं पावगं फलवित्ति-

नमनपूर्वक स्वीकार किया । 'पडिसुणित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेति' स्वीकार कर चुकने पर उन्होंने ने शीघ्र ही पुरिमताल नगर के समस्त द्वारों को बन्द कर दिया, एवं 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिण्हंति' अभग्नसेन चोरसेनापति को जिन्दा ही पकड लिया । गिह्णित्ता महब्बलस्स रण्णो उवणेति' पकडकर वे उसे अपने स्वामी महाबल राजा के निकट ले आये । 'तए णं' बाद में 'से महब्बले राया' उस महाबल राजा ने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' अभग्नसेन चोरसेनापति के लिये अपने पुरुषों को इस प्रकार से 'यह मारने योग्य है,' ऐसी आज्ञा प्रदान की ।

'एवं खलु गोयमा' इस प्रकार हे गौतम ! 'अभग्गसेणे चोरसेणावइं पुरा पोरणाणं जाव विहरइ' यह अभग्नसेन चोरसेनापति पूर्वी-

भक्ति साथे नमनपूर्वक स्वीकारी लीधे। 'पडिसुणित्ता पुरिमतालस्स णयरस्स दुवाराइं पिहेति' स्वीकार कर्या पछी तुरन्त ज तेओओ पुरिमताल नगरना तमाम दरवाजाने बन्ध करी दीधा अने 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं जीवग्गाहं गिह्णंति' अभग्नसेन चोरसेनापतिने छपतो ज पकडी लीधे। 'गिह्णित्ता महब्बलस्स रण्णो उवणेति' पकडी करीने तेओ तेने पोताना धणी भडाणल राजनी नछक लई आव्या। 'तए णं' ते पछी 'से महाबले राया' ते भडाणल राजओ 'अभग्गसेणं चोरसेणावइं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' ते अभग्नसेन चोरसेनापति भाटे पोताना पुरुषोने 'आ प्रकारथी ओ भारवा योग्य छे' ओवी आज्ञा आपी।

'एवं खलु गोयमा' आ प्रभाणे छे गौतम ! 'अभग्गसेणे चोरसेणावइं

विसेसं पञ्चणुभवमाणे' इति संग्राहम् । दुश्चीर्णानां दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्, एषां पदानां व्याख्याऽत्रैव प्रथमाध्ययने द्वादशसूत्रे कृता 'विहरइ' विहरति=वर्तते ॥ सू० २२ ॥

पार्जित दुश्चीर्ण, दुष्प्रतिक्रान्त अपने अशुभ पाप कर्मों का विशेष फल भोग रहा है ।

भावार्थ—अभग्नसेन एवं उसकी मित्रमंडली जब खा पी कर अच्छी तरह बेसुध बन चुकी तब राजाने उन का समाचार ज्ञातकर कौटुम्बिक पुरुषों को अपने पास बुलाया, और उनके आने पर यह आज्ञा प्रदान करते हुए उनसे कहा कि—तुम शीघ्र जाओ और पुरिमताल नगर के समस्त दरवाजों को बंद कर दो, तथा बंद करने के बाद ही जल्दी से जल्दी जीते हुए अभग्नसेन को पकड़ कर मेरे पास ले आओ । राजा की उक्त आज्ञा शिरोधार्य कर उन लोगों ने वैसा ही किया । प्रथम नगर के समस्त दरवाजे बंद किये, बाद में जीते हुए अभग्नसेन को पकड़ कर राजा के समीप उपस्थित कर दिया । राजा ने उसे मारने की आज्ञा दी ।

इस प्रकार हे गौतम ! यह अभग्नसेन अपने पूर्वोपार्जित निकचित दुश्चीर्ण दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ पाप कर्मों के उदयजन्य फल को भोग रहा है ॥ सू० २२ ॥

पुरा पोरणाणं जाव विहरइ' ते अभग्नसेन चारसेनापति पूर्वना भेणवेला दुश्चीर्ण दुष्प्रतिक्रान्त पोताना अशुभ पापकर्मोना विशेष क्षणने लोगवी रह्यो छे.

भावार्थ—अभग्नसेन अने तेनी मित्रमंडली न्यारे सारी रीते भेलान थछ गछ त्यारे राज्ञे अवा समाचार ज्ञाणीने कौटुम्बिक पुरुषोने पोतानी पासे जोलाव्या अने तेज्यो आव्या त्यारे तेज्योने आज्ञा करतां जोदया के—तमे तुरत न न्यो अने पुरिमताल नगरना तमाम दरवाज्योने बंध करी आपो, तथा बंध कर्या पछी जलदी जधने एवतो न अभग्नसेनने पकडी करीने मारी पासे लावो, राजनी आ प्रकारनी आज्ञा भाथे चढावीने तेज्योने राजना कडेवा प्रमाणे कथुं. प्रथम नगरना तमाम दरवाज्योने बंध करी दीधा, ते पछी एवितदशामां अभग्नसेनने पकडीने राजनी नञ्ज उलो राज्यो, पछी राज्ञे तेने मारवानी पोताना भाषुसोने आज्ञा आपी.

आ प्रमाणे हे गातम ! ते अभग्नसेन पोतानां पूर्व भेणवेलां, निकचित दुश्चीर्ण दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ पापकर्मोना उदयजन्य क्षणने लोगवी रह्यो छे. (सू० २२)

॥ મૂલમ્ ॥

અમગ્ગસેણે ણં મંતે ! ચોરસેણાવર્ઘે કાલમાસે કાલં
 કિચ્છા કહિં ગચ્છિહિહિ, કહિં ઉવવજ્જિહિહિ ? । ગોયમા ! અમ-
 ગ્ગસેણે ચોરસેણાવર્ઘે સત્તાવીસં વાસાઈં પરમાઉયં પાલટ્તા
 અજ્જેવ તિભાગાવસેસે દિવસે સૂલભિન્ને કણ સમાણે કાલમાસે
 કાલં કિચ્છા ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ ઉક્કોસેણં ઇગ્ગસાગરો-
 વમટ્ઠિહિંણુ ણેરહિંણુ ણેરહિંણુ ઉવવજ્જિહિહિ । સે ણં તાઓ
 અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા, ઇવં સંસારો જહા પઢમે જાવ પુઢવીણુ । તઓ
 ઉવ્વટ્ઠિત્તા વાણારસીણ ણયરીણ સૂયરત્તાણ પચ્ચાયાહિહિ । સે ણં
 તત્થ સોયરિણિં જીવિયાઓ વવરોવિણ સમાણે તત્થેવ
 વાણારસીણ ણયરીણ સેટ્ઠિકુલંસિ પુત્તત્તાણ પચ્ચાયાહિહિ ॥સૂ. ૨૩॥

ટીકા

ગૌતમસ્વામી ભગવન્તં પૃચ્છતિ—‘અમગ્ગસેણે ણં મંતે !’ इत्यादि । ‘મંતે’
 હે ભદન્ત ! = હે ભગવન્ ! ‘અમગ્ગસેણે ણં ચોરસેણાવર્ઘે કાલમાસે કાલં કિચ્છા’
 અમગ્ગસેનઃ સ્વલુ ચોરસેનાપતિઃ કાલમાસે કાલં કૃત્વા ‘કહિં’ કુત્ર ‘ગચ્છિહિહિ’
 ગમિષ્યતિ, કુત્ર ‘ઉવવજ્જિહિહિ’ ઉત્પત્સ્યતે ? ।

‘અમગ્ગસેણે’ ણં મંતે’ इत्यादि ।

અમગ્ગસેનની ભુજ્યમાન અત્યંત દારૂણ વેદનાકા કારણ
 જાનકર શ્રી ગૌતમસ્વામીને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરસે પુનઃ યહ
 પ્રશ્ન કિયા કિ—મંતે ! હે ભદન્ત ‘અમગ્ગસેણે ચોરસેણાવર્ઘે’ યહ અમગ્ગ-
 સેન ચોરસેનાપતિ ‘કાલમાસે’ અપની આયુ પૂર્ણ હોને પર ‘કાલં કિચ્છા’
 મર કર ‘કહિં ગચ્છિહિહિ’ કહાં જાયગા ? ‘કહિં ઉવવજ્જિહિહિ’ કહાં

‘અમગ્ગસેણે ણં મંતે !’ इत्यादि.

અમગ્ગસેનની ભુજ્યમાન (લોગવાતી) અત્યંત દારૂણ વેદનાનું કારણ બાહ્યી
 કરીને શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને કરીથી એ પ્રશ્ન કર્યો કે—
 ‘મંતે’ હે ભદન્ત ‘અમગ્ગસેણે ચોરસેણાવર્ઘે’ તે અમગ્ગસેન ચોરસેનાપતિ
 ‘કાલમાસે’ પોતાની આયુષ્ય પૂરી થયા પછી ‘કાલં કિચ્છા’ મરણ પામીને
 ‘કિં ગચ્છિહિહિ’ ક્યાં જશે ? ‘કહિં ઉવવજ્જિહિહિ’ ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ગૌતમને

भगवानाह—‘गोयमा !’ इत्यादि हे गौतम ! ‘अभयसेने चोरसेणावई’ अभयसेनचोरसेनापतिः, ‘सत्तावीस वासाई’ सप्तविंशति वर्षाणि ‘परमाउयं’ परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायुष्यम्, ‘पालइत्ता’ पालयित्वा=उपभोगं कृत्वा ‘अज्जेव’ अथैव ‘तिभागावसेस’ त्रिभागावशेषे=भागत्रयतोऽवशिष्टं चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः, दिवसे ‘सूलभिन्ने’ शूलभिन्नः=शूलं=लोहमयमुतीक्ष्णकण्टकं, ‘शूली’ इति भाषाप्रसिद्धं, तेन भिन्नः=विद्धः कृतः सन् ‘कालमासे कालं किच्चा’ कालमासे कालं कृत्वा ‘इमीसे’ अस्यां ‘रयणप्पभाए पुढवीए’ रत्नप्रभायां पृथिव्याम्, ‘उक्कोसेणं’ उत्कर्षेण ‘एगसागरोवमट्टीइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए’ एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया ‘उव्वज्जिहिइ’ उत्पत्स्यते । ‘से णं ताओ अणंतरं’ स खलु ततोऽनन्तरम् ‘उव्वट्ठित्ता’ उद्वर्त्य=रत्नप्रभायाः पृथिव्याः निःसृत्य, ‘एवं’ अमुना प्रकारेण, संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम्, ‘जहा पढमे जाव पुढवीसु’ यथा—प्रथमे यावत् पृथिवीषु प्रथमाध्ययनवत् सरीसृपेषूपत्पत्स्यते, तत्र खलु कालं

उत्पन्न होगा ? । गौतम का यह प्रश्न सुनकर भ्रमण भगवान् महावीरने कहा—‘गोयमा !’ हे गौतम ‘अभयसेने चोरसेणावई’ यह अभयसेन चोरसेनापति ‘सत्तावीस वासाई’ सत्तावीस २७ वर्षकी ‘परमाउयं पालइत्ता’ उत्कृष्ट आयुको भोगकर ‘अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे’ आजही दिनके चौथे प्रहरमें ‘सूलभिन्ने कए समाणे’ शूलीपर आरोपित होकर ‘कालमासे कालं किच्चा’ मृत्यु के अवसर में मर कर ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए’ इस रत्नप्रभा पृथिवी में ‘उक्कोसेणं एगसागरोवमट्टीइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए’ उत्कृष्ट एकसागर की स्थितिवाले नारकी की पर्याय से ‘उव्वज्जिहिइ’ उत्पन्न होगा । ‘से णं ताओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता एवं संसारो जहा पढमे जाव पुढवीसु’ वहाँ की स्थिति पूर्ण भोगकर जब यह वहाँसे निकलेगा तो प्रथम अध्ययनमें—

आ प्रश्न सांशणीने भ्रमण भगवान् महावीरे कहुं—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अभयसेने चोरसेणावई’ ते अभयसेन चोरसेनापति ‘सत्तावीस वासाई’ सत्तावीस २७ वर्षकी ‘परमाउयं पालइत्ता’ उत्कृष्ट आयुष्य भोगवीने ‘अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे’ आजही दिनके चौथे प्रहरमें ‘सूलभिन्ने कए समाणे’ शूलीपर आरोपित होकर ‘कालमासे कालं किच्चा’ मृत्युका अवसर भरषु पावीने ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए’ आ रत्नप्रभा पृथ्वीमें ‘उक्कोरेणं एगसागरोवमट्टीइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए’ उत्कृष्ट एक सागरनी स्थिति वाणा नारकमें नारकीनी पर्यायथी ‘उव्वज्जिहिइ’ उत्पन्न थये. ‘से णं ताओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता एवं संसारो जहा पढमे जाव पुढवीसु’ त्यांनी स्थिति पूरी भोगवीने त्याहे त्याथी नीक्षणथे

કૃત્વા દ્વિતીયસ્યાં પૃથિવ્યાં ત્રિસાગરોપમસ્થિતિકેષુ નૈરયિકેષુ, તતોડનન્તરં પક્ષિષુ, તતસ્તૃતીયસ્યાં પૃથિવ્યાં—મિત્યાદિ—‘પૃથિવીકાયેષુ અનેકશતસહસ્રકૃત્વ ઇત્પત્સ્યતે’ ઇતિ પર્યન્તં પુનઃ—પુનર્ભવાટવીભ્રમણં પ્રથમાધ્યયનસ્યૈકવિંશતિતમ-સૂત્રતોડવગન્તવ્યમ્ । ‘તઓ ઉવ્વટ્ઠિત્તા’ તતઃ=અનેકલક્ષવારં પૃથિવીકાયેષુ ભ્રમણં કૃત્વા તદનન્તરમ્, ઉદ્વર્ત્ય=નિઃસૃત્ય, ‘વાણારસીણ ણયરીણ’ વારાણસ્યાં—કાશ્યાં નગર્યાં ‘સૂયરત્તાણ’ સૂકરતયા ‘પચ્ચાયાહિઙ્’ પ્રત્યાયાસ્યતિ=ઉત્પત્સ્યત ઇત્યર્થઃ । ‘સે ણં તત્થ’ સ ધ્વલુ તત્ર ‘સોયરિણ્હિં’ શૌકરિકૈઃ=સૂકરજીવિકૈઃ સૂકરઘાત-કૌરિત્યર્થઃ, ‘જીવિયાઓ વવરોવિણ’ જીવિતાદ્ વ્યપરોપિતઃ સન્ ‘તત્થેવ વાણારસીણ ણયરીણ સેટ્ઠિકુલં સે પુત્તત્તાણ’ તત્રૈવ વારાણસ્યાં નગર્યાં શ્રેષ્ઠિકુલે પુત્રતયા ‘પચ્ચાયાહિઙ્’ પ્રત્યાયાસ્યતિ=ઉત્પત્સ્યતે ॥ સૂ૦ ૨૩ ॥

વર્ણિત પ્રકારકી તરહ સરીસૃપોંમે ઉત્પન્ન હોગા, વહાંસે નિકલકર દ્વિતીય પૃથિવીમેં ત્રીસાગર કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસે નારકી પર્યાય મેં, વહાંસે નિકલકર પક્ષિયોં કે અવોં મેં, યહાંસે મરકર તૃતીય પૃથિવીમેં સાત સાગરકી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિસે યુક્ત નારકીપર્યાયમેં ઉત્પન્ન હોગા ઇત્યાદિ । ઇસ પ્રકાર લાખોં બાર પૃથિવી કાયમેં જન્મ મરણ કે દુઃખો કો ભોગતા હુઆ યહ ભવરૂપી અટવીમેં ભ્રમણ કરતા રહેગા । ભ્રમણ કા પ્રકાર પ્રથમ અધ્યયન કે ૨૧વેં સૂત્રમેં પ્રદર્શિત કિયા ગયા હૈ, વહી પ્રકાર યહાં બી સમજલેના ચાહિયે । ‘તઓ ઉવ્વટ્ઠિત્તા’ પૃથિવીકાય કે ભ્રમણ કો સમાપ્ત કર ફિર યહ ‘વાણારસીણ ણયરીણ’ ઘનારસ-કાશી નગરીમેં ‘સૂયરત્તાણ’ સૂકર કી પર્યાયસે ‘પચ્ચાયાહિઙ્’ ઉત્પન્ન હોગા । ‘સે ણં તત્થ સોયરિણ્હિં જીવિયાઓ વવરોવિણ સમાણે’ યહ ઉસ પર્યાયમેં શિકારિયોં દ્વારા મારા જાકર ‘તત્થેવ વાણારસીણ ણયરીણ સેટ્ઠિકુલંસિ

ત્યારે પ્રથમ અધ્યયનમાં વળુંવેલા પ્રકારે પ્રમાણે સરીસૃપોમાં ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંથી નીકળીને બીજી પૃથ્વીમાં ત્રણ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી નારકી પર્યાયમાં, ત્યાંથી નીકળીને પક્ષિઓના ભવોમાં. ત્યાંથી મરણ પામીને ત્રીજી પૃથ્વીમાં સાત સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિથી યુક્ત નારકી પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થશે ઇત્યાદિઃ આ પ્રમાણે લાખોવાર પૃથ્વીકાયમાં જન્મ મરણનાં દુઃખને ભોગવતો થકો આ ભવરૂપી અટવી (વન) માં ભ્રમણ કરતો રહેશે. ભ્રમણના પ્રકાર પ્રથમ અધ્યયનના ૨૧ એકવીસમાં સૂત્રમાં વળુંવેલા છે તે જ પ્રકાર અહીં પણ સમજી લેવાં જોઈએ ‘તઓ ઉવ્વટ્ઠિત્તા’ પૃથ્વીકાયનાં ભ્રમણને પૂરું કરી ફરી તે ‘વાણારસીણ ણયરીણ’ ઘનારસ-કાશી નગરીમાં ‘સૂયરત્તાણ’ સૂકર-ભૂંડના પર્યાયથી ‘પચ્ચાયાહિઙ્’ ઉત્પન્ન થશે. ‘સે ણં તત્થ સોયરિણ્હિં જીવિયાઓ વવરોવિણ સમાણે’ તે એ પર્યાયમાં શિકારીઓદ્વારા

॥ मूलम् ॥

से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे, एवं जहा पढमे जाव
अंतं काहिइ । णिकखेवो ॥ सू० २४ ॥

पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' पुनः उसी बनारस नगरी में किसी एक श्रेष्ठी
के कुल में पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा ।

भावार्थ—अभयसेन की दारुण परिस्थिति का हेतु परिज्ञातकर
गौतम स्वामीने पुनः श्रमण भगवान् महावीर प्रभु से यह प्रश्न पूछा
कि—हे भदन्त ! यह इस परिस्थिति में मर कर कहां जायगा ? कहां
उत्पन्न होगा ? । गौतम की जिज्ञासाका समाधान करते हुए महावीर
प्रभुने कहा कि—हे गौतम ! यह २७ वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु का
परिपालन कर आज ही दिन के चौथे पहर में शूलीद्वारा मर कर
प्रथम नरक में नारकी की पर्याय में उत्पन्न होगा । वहां की एक
सागर की उत्कृष्ट स्थिति को भोगकर जब यह वहां से निकलेगा तो
जिस प्रकार प्रथम अध्ययन में २१वें सूत्रमें मृगपुत्र का भ्रमणप्रकार
वर्णित किया गया है, उसी प्रकार इसका भी होगा । बाद में यह
बनारस नगरी में सूकर की पर्याय में जन्म धारण करेगा । वहां
यह शिकारियों द्वारा मारा जावेगा और वहीं पर किसी सेठ के
कुलमें पुत्ररूपसे उत्पन्न होगा ॥ सू० २३ ॥

भार्यो जशे. पछी 'तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्टिकुळंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ'
इरीने ते णनारस काशी नगरीमां केळ्ळं अक्क शेठीयाना कुणमां पुत्रइपथी उत्पन्न थशे.

भावार्थ—अभयसेननी दृष्टि परिस्थितिनुं कारण ज्ञाणी करीने गौतम
स्वामीअे इरीथी श्रमण भगवान् महावीर प्रभुने अे प्रश्न पूछये के—हे भदन्त !
ते आवी परिस्थितिमां मरण पाभीने क्यां जशे ? क्यां उत्पन्न थशे ? गौतमनी
जिज्ञासानुं समाधान करवा प्रभुअे कह्युं के—हे गौतम ! ते २७ सत्तावीश वर्षनी
पोतानी उत्कृष्ट आयुथ लोअवीने आअना द्विअसना योथा प्रहरमां शूलीद्वारा मरण
पाभीने पड़ेली नरकमां नारकीना पर्यायमां उत्पन्न थशे, त्यां अेक्क सागरनी उत्कृष्ट
स्थितिने लोअवीने जयारे त्यांथी नीकणशे ते पछी जे प्रभाणे पड़ेला अध्ययनना
२१ मां अेक्कवीअमा सूत्रमां मृगपुत्रना भ्रमणनेा प्रकार वर्णवेदी छे, ते प्रभाणे
अेना पण लवप्रमाणना प्रकार थशे, पछी ते णनारस—काशी नगरीमां सूकर—भूँडनी
पर्यायमां जन्म पाअशे. त्यां ते अेव शीकारीअेद्वारा भार्यो जशे अने पछी तेज
णनारस—काशी नगरीमां केळ्ळं अक्क शेठना कुणमां पुत्रइपथी उत्पन्न थशे. (सू० २३)

टीका

‘से णं तत्थ’ इत्यादि । ‘से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे’ सः=पूर्ववर्णि-
तोऽभग्नसेनजीवः खलु तत्रोन्मुक्तवालभावः, ‘एवं जहो पढमे’ एवं यथा प्रथमे
प्रथमाध्ययनवत् तत्र यद्वाविंशतितमसूत्रोक्तवर्णनवद् वर्णनं बोध्यम् । यावत्
‘अंतं’ सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति । ‘णिकखेवो’ निक्षेपः=निगमनं समाप्ति-
वाक्यं वाच्यमित्यर्थः, तद् यथा—

‘एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुह-
विवागाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते त्तिवेमि’

‘से णं तत्थ’ इत्यादि ।

सेठ के यहाँ पुत्ररूप से उत्पन्न हो जाने पर जब ‘से’ वह
अभग्नसेनका जीव ‘तत्थ’ वहाँ ‘उम्मुक्कवालभावे’ अपने बाल्यकाल के
बाद यौवन अवस्था संपन्न होगा तब प्रथम अध्ययन में २२वें सूत्र में
जिस प्रकार मृगापुत्र की अवस्था का वर्णन किया है, उसी प्रकार
इसका भी वर्णन समझ लेना चाहिये । जिस प्रकार मृगापुत्र ने
तथारूप स्थविरो के समीप धर्म श्रवणकर अनगारधर्म स्वीकार
कर अन्तमें अपने समस्त कर्मों का विनाश कर मुक्ति का लाभ करेगा
उसी प्रकार यह भी तथारूप स्थविरो के समीप धर्म का श्रवण कर
मुनिधर्म अंगीकार कर अन्तमें मुक्तिगामी बनेगा । इस प्रकार का
वहाँ का यह समस्त वर्णन यहाँ पर अनुवर्तित कर लेना चाहिये ।
सूत्रस्थ ‘निकखेवो’ यह पद इस अध्ययन की समाप्ति का सूचक है,
वह इस प्रकार ‘एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं

‘से णं तत्थ’ इत्यादि ।

शेठना घेर पुत्ररूपे उत्पन्न तथा पछी न्यारे ‘से’ ते अभग्नसेनना एव
‘तत्थ’ त्यां ‘उम्मुक्कवालभावे’ पोताना आत्यकाव पछी न्यारे यौवन अवस्थाने
पामशे, त्यारे प्रथम अध्ययना २२ गावीसमां सूत्रमां ने प्रमाणे मृगापुत्रनी अवस्थानुं
वर्णन कथुं छे, तेज प्रमाणे आनुं पाणु समणु लेवुं लेछंछे. ने प्रमाणे मृगापुत्रे
तथाइय स्थविरेनी पासे धर्म श्रवणु करीने आणुगार धर्मने. स्वीकार करीने अन्तमां
पोताना तमाम कमेनि संपूर्ण पछे नाश करी मुक्तिनो लाभ प्राप्त कर्ये, तेज
प्रमाणे आ पाणु तथाइय स्थविरेनी समीप-पासे धर्मने सांलणीने मुनिधर्म अंगीकार
करीने अन्तमां मुक्तिगामी जनथे. ते प्रमाणे त्यांनुं ओ तमाम वर्णन अर्हो आगण
अनुवर्तित करी (थेळ) लेवुं लेछंछे, सूत्रस्थ ‘निकखेवो’ ओ पद आ अध्ययननी
समाप्तिनु सूचक छे ते आ प्रमाणे— ‘एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महा-

અસ્યાધ્યયનસ્ય સમાપ્તિકાલે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કથયતિ—‘એવં સ્વલુ’
 ઇત્યાદિ । હે જમ્બૂઃ ! એવં સ્વલુ શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્ સિદ્ધિસ્થાનં
 સમ્પ્રાપ્તેન દુઃસ્વવિપાકાનાં તૃતીયસ્યાધ્યયનસ્યાડયમર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ઇતિ બ્રવીમિ—યથા
 ભગવતા નિગદિતં તથૈવ ત્વાં કથયામિ, ન તુ સ્વબુદ્ધ્યા કલ્પયિત્વેતિ ભાવઃ ।
 નનુ યત્ર દેશે તીર્થઢ્કરા વિહરન્તિ, તત્ર પશ્ચવિંશતેર્યોજનાનાં મધ્યે
 વૈરાદયોડનર્થા ન ભવન્તિ । ઉક્તશ્ચ—

“પુવ્વુપ્પન્ના રોગા, પસમંતિ ય ઈદ્દ વેરમારીઓ ।

અદ્ધુદ્ધિ-અણાવુદ્ધી, ન હોદ્દ દુબ્ધિમ્મકલ્લ ડમરં ચ” ॥ ૧ ॥

‘દુહવિવાગાણં તચ્ચસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પણ્ણત્તે ત્તિવેમિ’ હસ અધ્યયન
 કી સમાપ્તિ કે અવસર મેં શ્રીસુધર્મા સ્વામી કહતે હૈં કિ-હે જમ્બૂ !
 હસ પ્રકાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ને જિન્હોને સિદ્ધિસ્થાન કો પ્રાપ્ત
 કિયા હૈ, હસ દુઃસ્વવિપાકકે તૃતીય અધ્યયન કા યહ ભાવ પ્રતિપાદિત
 કિયા હૈ, એસા મૈં કહતા હું । મૈંને હસમેં અપની નિજ કલ્પના સે કુછ
 મી નહોં કહા હૈ, શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે સુખસે જૈસા મૈંને સુના
 હૈ વૈસા હી તુમસે કહા હૈ અતઃ યહ શ્રદ્ધેય-ગ્રાહ્ય હૈ ।

શંકા—જિસ દેશમેં તીર્થકર વિચરતે હૈં વહાં ૨૫ પચીસ
 યોજન કે મીતર ૨ જીવોં મેં પરસ્પર વૈર આદિ અનર્થ ઉત્પન્ન નહોં
 હોતે હૈં, ઉક્તશ્ચ—

‘પુવ્વુપ્પન્ના રોગા, પસમંતિ ય ઈદ્દ વેરમારીઓ ।

અદ્ધુદ્ધિ-અણાવુદ્ધી. ન હોદ્દ દુબ્ધિમ્મકલ્લ ડમરં ચ ॥ ૧ ॥

વીરેણં જાવ-સંપત્તેણં-દુહવિવાગાણં તચ્ચસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પણ્ણત્તે ત્તિવેમિ’
 આ અધ્યયનની સમાપ્તિના અવસરે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે કે-હે જમ્બૂ ! આ
 પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જેણે સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત કર્યું છે તેણે આ દુઃખ-
 વિપાકના ત્રીજા અધ્યયનના જે ભાવ પ્રતિપાદન કરેલા છે, એવાજ હું કહું છું, મેં
 આ વિષે મારી પોતાની કલ્પનાથી કાંઈ કહ્યું નથી. શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના સુખથી
 જેવું મેં સાંભળ્યું છે, તેવું જ મેં તમને કહ્યું છે. તેથી તે શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય તથા
 શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય છે.

શંકા—જે દેશમાં તીર્થકર વિચરે છે, ત્યાં આગળ પચીસ (૨૫) યોજનની
 અંદર-અંદર જીવોમાં પરસ્પર વૈર આદિ અનર્થ ઉત્પન્ન થતા નથી, જેમ કહ્યું છે—

‘પુવ્વુપ્પન્ના રોગા, પસમંતિ ય ઈદ્દ વેરમારીઓ ।

અદ્ધુદ્ધિ-અણાવુદ્ધી, ન હોદ્દ દુબ્ધિમ્મકલ્લ ડમરં ચ” ॥ ૧ ॥

છાયા- પૂર્વોત્પન્ના રોગાઃ, પ્રશમ્યન્તિ ચ ઇતિ-વૈર-માર્યઃ ।

અતિવૃષ્ટિનાવૃષ્ટિર્ન ભવતિ દુર્ભિક્ષં હમરં ચ ॥ ૧ ॥

તત્કથં શ્રીમન્મહાવીરે ભગવતિ પુરિમતાલે નગરેઽવસ્યિતે સત્યેવા-
ભગ્નસેનં પ્રતિ મહાબલસ્ય રાજ્ઞઃ પૂર્વવર્ણિતો વૈરભાવઃ સંજાતઃ ? ઇતિ । અત્રોચ્યતે-

સર્વમિદમનિષ્ઠમિષ્ઠં વા પ્રાણિનાં સ્વકૃતકર્મવશાદેવ સમુત્પદ્યતે, કર્મ ચ
દ્વિવિધમ્-સોપક્રમં નિરુપક્રમં ચ, તત્ર યાતિ વૈરાદીનિ સોપક્રમકર્મજન્યાનિ,

ભાવાર્થ-જહાં તીર્થકરોં કા વિચરણ હોતા રહતા હૈ વહાં જીવોં
કે પૂર્વોત્પન્ન રોગ સ્વતઃ શાંત હો જાતે હૈં. વૈર એવં મરી આદિ વિમા-
રિયાં નષ્ટ હો જાતી હૈં । અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ એવં દુર્ભિક્ષ આદિ સર્વ
પ્રકારકે ઉપદ્રવ મી શાંત હો જાતે હૈં । અબ યહ સિદ્ધાન્ત કા કથન
હૈ તો શ્રી ભગવાન્ મહાવીર કે પુરિમતાલ નગરમેં વિરાજને પર મી
અભગ્નસેન કે પ્રતિ મહાબલ રાજા કા યહ પૂર્વોક્ત વૈરભાવ કૈસે હુઆ ?

ઉત્તર-સિદ્ધાન્ત મેં સોપક્રમ ઓર નિરુપક્રમ કે ભેદ સે કર્મ દો
પ્રકાર સે વર્ણિત કિયે હૈં । પ્રાણિયોં કા જિતના મી ઇષ્ટ ઓર અનિષ્ટ
હોતા હૈ વહ સર્વ અપને કૃત કર્મોદ્વારા હી સાધ્ય હોતા હૈ, ઇનમેં જો
વૈરભાવ આદિ સોપક્રમકર્મદ્વારા ઉત્પન્ન હોતે હૈં, વે હી જિનેન્દ્ર કે અતિ-

ભાવાર્થ-જ્યાં તીર્થકરોનું વિચરવાનું થાય છે ત્યાં જીવોમાં પૂર્વોત્પન્ન રોગ
પોતાની મેળે જ શાંત થઈ જાય છે, વૈર અને મરી (કોલેરા) આદિ નાશ પામે છે.
અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ-દુષ્કાળ આદિ તમામ પ્રકારના ઉપદ્રવો પણ શાંત થઈ જાય છે.
આનું જ્યાં સિદ્ધાન્તવચન છે, તે શ્રી ભગવાન મહાવીર પુરિમતાલ નગરમાં વિરાજતા
છતાં અભગ્નસેનના પ્રતિ મહાબલ રાજાને એ પૂર્વે કહેલો વૈરભાવ શા માટે થયો ?

ઉત્તર-સિદ્ધાન્તમાં સોપક્રમ અને નિરુપક્રમના લેઘ્યો કર્મના એ પ્રકાર
વર્ણવેલા છે. પ્રાણીઓનું જેટલું ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ થાય છે તે સર્વ પોતાનાં કર્મો
કર્મોદ્વારા જ સાધ્ય થાય છે તેમાં જ વૈરભાવ આદિ સોપક્રમકર્મદ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે.

તાન્યેવ જિનાતિશયાદુપશામ્યન્તિ સાધ્યવ્યાધિવત્ । યાનિ તુ નિરુપક્રમકર્મોદ્ધ-
વાનિ, તાન્યવશ્યં વિપાકવેદ્યાનિ, અસાધ્યવ્યાધિવત્ ॥ સૂ. ૨૪ ॥

॥ ઇતિ શ્રી-વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધવાચક-પંચદશભાષાકલિતલલિત-
કલાપાલાપક-પ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માયક-વાદિમાનમર્દક-શ્રીશાહૂછત્ર-
પતિકોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-‘જૈન-શાસ્ત્રાચાર્ય’-પદભૂષિત-કોલ્હાપુરરાજ-
ગુરુ-બાલબ્રહ્મચારિ-જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્યશ્રી-ઘાસીલાલ-
વ્રતિવિરચિતાયાં વિપાકશ્રુતે દુઃસ્વવિપાકનામક-પ્રથમશ્રુતસ્ક-
ન્ધસ્ય વિપાકચન્દ્રિકાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયામ્ અમગ્રસેન
નામકં તૃતીયમધ્યયનં સમ્પૂર્ણમ્ ॥ ૧ । ૩ ॥

શય સે ઉપશાંત હોતે હૈં । જિસ પ્રકાર વૈદ્ય કી દવા સે સાધ્યરોગ હી
શાંત કિયે જાતે હૈં, અસાધ્ય નહીં । જિન વૈર આદિ ભાવોં કા હેતુ
નિરુપક્રમ કર્મ હૈ, વે નિયમ સે જીવોં કો અપના ફલ દેતે હી હૈં ॥ સૂ. ૨૪ ॥

॥ ઇતિ શ્રી વિપાકશ્રુતકે દુઃસ્વવિપાકનામક પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધ
કી અનુવાદ મેં ‘વિપાકચન્દ્રિકા’ નામક સંસ્કૃત
ટીકા કે હિન્દી ‘અમગ્રસેન’ નામક તૃતીય
અધ્યયન સમ્પૂર્ણ હુઆ ॥ ૧ । ૩ ॥

તેજ જિનેન્દ્રના અતિશયથી ઉપશાંત થાય છે. જે પ્રમાણે વૈદ્યની દવાથી સાધ્ય રોગજ
શાંત કરી શકાય છે. અસાધ્ય નહિ. જે વૈરભાવનું કારણ નિરુપક્રમ કર્મ છે. તે
નિયમપ્રમાણે જીવોને પોતાનું ફળ આપેજ છે. (સૂ. ૨૪)

ઇતિશ્રી વિપાકશ્રુત સૂત્રની ‘વિપાકચન્દ્રિકા’ ટીકામાં દુઃસ્વવિપાક
નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કન્ધમાં ‘અમગ્રસેન’ નામના ત્રીજા અધ્યયનનો
ગુજરાતી ભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ થયો. ॥ ૧ । ૩ ॥

॥ अथ चतुर्थाध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

जइ णं भंते ! चउत्थस्स उक्खेवो । एवं खलु जम्बू !
तेणं कालेणं तेणं समणं सोहंजणी णामं णयरी होत्था,
रिद्धत्थिमियसनिद्धा । तीसे णं सोहंजणीए णयरीए बहिया
उत्तरपुरत्थिमे-दिसीभाए देवरमणे णामं उज्जाणे होत्था । तत्थ णं
अमोहस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था, पुराणे ॥ सू० १ ॥

टीका

श्री जम्बूस्वामी तृतीयाध्ययनस्यार्थं श्रुत्वा, श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति-
'जइ णं भंते !' इत्यादि । 'चउत्थस्स उक्खेवो' चतुर्थस्य=चतुर्थाध्ययनस्य
—'उक्खेवो' उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यम् । अत्रैवमुपक्षेपोऽनुसन्धेयः—

'जइ णं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं तच्चस्स अज्झयणस्स
अयमद्वे पण्णत्ते, चउत्थस्स णं भंते अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं
के अद्वे पण्णत्ते, तए णं से सुहम्मो अणगारे जम्बू-अणगारं 'एवं वयासी' इति ।

'जइ णं भंते' यदि खलु हे भदन्त ! = हे भगवन् ! 'समणेणं भगवया
महावीरेण जाव' श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं 'संपत्तेणं

॥ चतुर्थ अध्ययन ॥

जंबू स्वामी तृतीय अध्ययन का अर्थ सुनकर श्री सुधर्मस्वामी
से अब चौथे अध्ययनके विषयमें पूछते हैं—'जइ णं भंते' इत्यादि ।
हे भदन्त ! श्रमण भगवान् महावीरने जो कि सिद्धिस्थान को प्राप्त
हुए हैं, दुःखविपाकनामक प्रथमश्रुतस्कंध के तृतीय अध्ययन का जो
यह भाव प्रतिपादित किया है कि—अभयसेन ने अपने द्वारा कृत
दुष्कर्मोंका महाभयंकर फल भोगा है, वह तो मैंने सुना अब श्री

॥ शेषं अध्ययन ॥

जंबू स्वामी तृतीय अध्ययनको अर्थ सांभलीने श्री सुधर्मा स्वामीने डवे
शेषा अध्ययनना विषयमां पूछे छे— 'जइ णं भंते ?' इत्यादि ।

हे भदन्त ! श्रमण भगवान् महावीर ने सिद्धिस्थानने प्राप्त थया छे । दुःख-
विपाक नामना प्रथम श्रुतस्कंधना तृतीय अध्ययननां ने भाव प्रतिपादित कयां छे के-
अभयसेने पोताना करेला दुष्कर्मोंना मडा भयंकर दण लोगव्यां छे, ते तो मे सांभल्यां

દુઃખવિવાંગાણં તત્ત્વસ્સ અજ્ઞયણસ્સ' સંપ્રાપ્તેન દુઃખવિપાકાનાં તૃતીયસ્યા-
ધ્યયનસ્ય 'અયમદ્દે' અયમર્થઃ—અમગસેનસ્ય યઃ સ્વકૃતદુષ્કૃતફલવિપાકસ્તદ્વપોઽર્થઃ
'પણ્ણત્તે' પ્રજ્ઞપ્તઃ, 'ચઉત્થસ્સ ણં મંતે અજ્ઞયણસ્સ દુઃખવિવાંગાણં સમણેણં જાવ
સંમત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે' ચતુર્થસ્ય સ્વલુ હે મદન્ત ! અધ્યયનસ્ય દુઃખવિપાકાનાં
શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્ સિદ્ધિસ્થાનં સંપ્રાપ્તેન કોઽર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ।
'તદ્દે ણં સે સુહમ્મે અણગારે જમ્બૂ-અણગારં' તતઃ સ્વલુ સ સુધર્માડનગારો
જમ્બૂનામકમનગારમ્ એવં=વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ 'વ્યાસી' અવાદીત—

એવં સ્વલુ હે જમ્બૂઃ ! 'તેણં કાલેણં તેણં સમણં' તસ્મિન્ કાલે
તસ્મિન્ સમયે 'સોહંજણી ણામં ણયરી' શોભાઞ્જની નામ નગરી, 'હોત્થા'
આસીત્ । સા કીદશી ?—ત્યાહ—'રિદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધા' ઋદ્ધસ્તિમિતસમૃદ્ધા=
ઋદ્ધા=નભઃસ્પર્શિવહુલપ્રાસાદયુક્તા વહુજનસંકુલા ચ, સ્તિમિતા=સ્વચક્રપરચક્ર-
ભયરહિતા, સમૃદ્ધા=ધનધાન્યાદિપૂર્ણા, અત્ર પદત્રયસ્ય કર્મધારયસમાસઃ । સક-

શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને જો સિદ્ધિસ્થાન કો પા ચુકે હૈં, ઉન્હોંને હિસ
ચતુર્થ અધ્યયન કા કથા ભાવ પ્રતિપાદિત કિયા હૈ ? હિસ પ્રકાર જંબૂ-
સ્વામી કી જિજ્ઞાસા જાનકર શ્રી સુધર્મા સ્વામી હિસ ચૌથે અધ્યયન
કા ભાવ ફરમાતે હૈં—'એવં સ્વલુ' હિત્યાદિ ।

'એવં સ્વલુ જંબૂ' હે જમ્બૂ ! સુનો, હિસ ચતુર્થ અધ્યયન કા અર્થ
શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને હિસ પ્રકાર સે કહા હૈ—'તેણં કાલેણં તેણં
સમણં' હિસ કાલ મેં ઓર હિસ સમય મેં 'સોહંજણી ણામં ણયરી હોત્થા'
શોભાઞ્જની હિસ નામકી એક નગરી થી । 'રિદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધા' યહ નભઃ
સ્પર્શી અનેક પ્રાસાદોં સે યુક્ત તથા અનેક જનોં સે વ્યાપ્ત થી ।
સ્વચક્ર ઓર પરચક્ર કા ભય હિસ મેં રહને વાલી પ્રજા કો બિલકુલ
હી નહીં થા । યહ સદા ધન ધાન્ય આદિસે સ્વૂષ પરિપૂર્ણ થી ।

હવે શ્રી શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર જે સિદ્ધિસ્થાનને પામી ચુક્યા છે, તે ચોથા અધ્યયનના
ભાવ શું પ્રતિપાદન કર્યા છે ? આ પ્રમાણે જંબૂસ્વામીની જિજ્ઞાસા બાણીને શ્રી સુધર્મા
સ્વામી આ અધ્યયનના ભાવ બાણાવે છે— 'એવં સ્વલુ' ઇત્યાદિ.

'જંબૂ' હે જમ્બૂ ! સાંભળો આ ચોથા અધ્યયનનો અર્થ શ્રમણુ ભગવાન
મહાવીરે આ પ્રમાણે કહ્યો છે— 'તેણં કાલેણં તેણં સમણં' તે કાળ અને તે
સમયને વિષે 'સોહંજણી ણામં ણયરી હોત્થા' શોભાંજની નામની એક નગરી
હતી. 'રિદ્ધત્થિમિયસમિદ્ધા' તે આકાશ સુધી સ્પર્શ કરે એવા અનેક મહેલોથી
યુક્ત તથા અનેક માણસોથી વ્યાપ્ત હતી. તે નગરીમાં રહેવાવાળી પ્રજાને સ્વચક્ર
અને પરચક્રનો જરાપણ ભય ન હતો. તે હિમેશાં ધન ધાન્ય વગેરેથી પરિપૂર્ણ હતી.

लविभवपूर्णा शान्तिसम्पन्ना चेत्यर्थः । 'तीसे णं' तस्याः खलु 'सोहंजणीए णयरीए' शोभाञ्जन्या नगर्याः 'बहिया' बहिः 'उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे-ईशानकोणे इत्यर्थः । 'देवरमणे णामं उज्जाणे' देवरमणं नामोद्यानं-देवरमणनामकमुद्यानम् 'होत्था' आसीत् । तत्र खलु 'अमोहस्स जक्खस्स' अमोघस्य=अमोघनामकस्य यक्षस्य 'जक्खाययणे' यक्षायतनं=यक्षस्थानम्, आसीत् । तत् कीदृश ?-मित्याह-'पुराणे' पुराणं=पुरातनम् ॥सू० १॥

तात्पर्य यह है कि-यह नगरी सदा विभव से पूर्ण एवं शान्ति से संपन्न थी । 'तीसे णं' 'सोहंजणीए णयरीए' उस शोभाञ्जनी नगरी के बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' बाहर की ईशान कोण में 'देवरमणे णामं' देवरमण इस नामका एक 'उज्जाणे होत्था' उद्यान था । 'तत्थ णं' उस उद्यान में 'अमोहस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था' अमोघ नामके यक्ष का एक यक्षायतन था । 'पुराणे' यह बहुत प्राचीन था ।

भावार्थ—तृतीय अध्ययन का स्पष्टीकरण सुनकर जंबूस्वामी की चतुर्थ अध्ययन के भाव को परिज्ञात करनेकी जिज्ञासा बढी । इस अपनी बढी हुई जिज्ञासा की शांति के लिये वे श्री सुधर्मा स्वामी से पूछ रहे हैं-हे भदन्त ! श्रमण भगवान् महावीर ने जो तृतीय अध्ययन का स्पष्टीकरण के निमित्त अभयसेन का परिषदा के भीतर जीवनवृत्तान्त सुनाया था, वह तो मैंने आपके सुखारविन्द से सुनलिया, अब मैं यह सुनना चाहता हूं कि उन्हीं श्रमण भगवान् महावीरने चतुर्थ अध्ययनका क्या भाव फरमाया है ? इस प्रकार

तात्पर्य अं छे के-ते नगरी उभेशां वैभवथी पूर्णं अने शांति-सुभथी संपन्न होती. 'तीसे णं सोहंजणीए णयरीए' ते शोभाञ्जनी नगरीना 'बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए' अहारना ईशान कोणुमां 'देवरमणे णामं' देवरमणु अे नामने अेक 'उज्जाणे होत्था' अगीया होती. 'तत्थ णं' ते उद्यानमां 'अमोहस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था' अमोघ नामना यक्षनुं अेक निवासस्थान હતું. 'पुराणे' ते अहुञ्च प्राचीन હતું

भावार्थ—तीसरा अध्ययननुं स्पष्टीकरण सांलणीने जम्भूस्वामीने योथा अध्ययनना भावने सांलणवानी-जलणवानी अज्ञासा वधी, तेथी पोतानी वधी रडेदी अज्ञासाने शांत करवा भाटे श्री सुधर्मा स्वामीने पूछी रछा छे-छे लदन्त ! श्रमण भगवान महावीर ने जो तीसरा अध्ययननां स्पष्टीकरणना निमित्ते अलगसेननुं जीवनवृत्तान्त परिषदां सांलणव्युं હતું, ते तो में आपना मुण्डमलथी सांलणी दीधुं. હવે હું તે સાંલણવાની યાહના-અજ્ઞા કરું છું કે તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે યોથા અધ્યયનના ભાવ

॥ મૂલમ્ ॥

તત્થ ણં સોહંજણીણ ણયરીણ મહચ્ચંદે નામં રાયા હોત્થા,
મહયાં । તસ્સ ણં મહચ્ચંદસ્સ રણ્ણો સુસેણે નામં અમચ્ચે
હોત્થા, સામ-ભેય-દંડ-ગિગ્ગહ કુસલે । તત્થ ણં સોહંજણીણ
ણયરીણ સુદંસણા નામં ગણિયા હોત્થા । વણ્ણઓ ॥ સૂ ૨ ॥

ટીકા

‘તત્થ ણં’ इत्यादि । ‘तत્थ णं सोहंजणीए णयरीए’ तत्र खलु शोभा-
ञ्जन्यां नगर्या ‘महच्चंदेनामं राया’ महाचन्द्रनामकः, राजा ‘होत्था’ आसीत् ।
स कीदृशः ? इत्याह—‘महयां’ अनेन ‘महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे’
इति संग्राह्यम्, महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः=महांश्वासौ हिमवान् महा
हिमवान्, स इव महान् अन्यमहापर्वतापेक्षया, मलयो=मलयाचलः, मन्दरो=

जंबूस्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मास्वामी फरमाते हैं—हे जंबू ! उस
काल में और उसी समय में शोभाञ्जनी नामकी एक नभस्तलचुंबी
प्रासादों से अलंकृत, अनेक जनों से संकुल, स्वचक्र परचक्र के भयसे
निर्मुक्त एवं धन धान्यादि से सदा परिपूर्ण नगरी थी । इस के
बाहिर ईशान कोण में देवरमण नामका एक सुन्दर बगीचा था ।
उसमें अमोघनामक यक्ष का बहुत प्राचीन एक यक्षायतन था ॥ सू १ ॥

‘તત્થ ણં’ इत्यादि ।

‘तत્थ ણં સોહંજણીણ ણયરીણ’ इस शोभाञ्जनी नगरीमें ‘महच्चंदेनामं
राया होत्था’ एक महाचंद नामका राजा था । मलयाचल सुमेरुगिरि और

શું કહ્યા છે ? આ પ્રમાણે જંબૂ સ્વામીએ પૂછ્યું ત્યારે શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે—
હે જંબૂ ! તે કાલ અને તે સમયમાં શોભાંજની નામની એક નગરી હતી, તે મોટા-
મોટા આકાશનો સ્પર્શ કરે તેવાં મહેલોથી શોભતી, અનેક માણસોની વસ્તીથી ભરપૂર
સ્વચક્ર-પરચક્રના ભયથી રહિત અને ધન તથા ધાન્યાદિથી હમેશાં પરિપૂર્ણ હતી. તે
નગરીના બહારના ઈશાન કોણના ભાગમાં દેવરમણ નામનો એક સુંદર બગીચો હતો.
તે બગીચામાં અમોઘ નામના યક્ષનું બહુજ પ્રાચીન નિવાસસ્થાન હતું. (સૂ ૧)

‘તત્થ ણં’ इत्यादि.

‘તત્થ ણં સોહંજણીણ ણયરીણ’ તે શોભાંજની નગરીમાં ‘મહચ્ચંદે નામં રાયા
હોત્થા’ એક મહાચંદ નામના રાજા હતા ‘મહયાં’ તે હિમાલય પર્વત જેવા મહાન

મેરુગિરિઃ, મહેન્દ્રઃ=પર્વતવિશેષસ્તદ્વત્ સારઃ=પ્રધાનો યઃ સ તથા । ‘તસ્સ ણં મહચ્ચંદસ્સ રણ્ણો’ તસ્ય ચ્વલ મહાચન્દ્રસ્ય રાજ્ઞઃ ‘સુસેણે ણામં અમચ્ચે’ સુષેણો નામ=સુષેણનામકઃ, અમાત્યઃ=મન્ત્રી ‘હોત્થા’ આસીત્ । સ કીદ્દશઃ? इत्याह— ‘સામભેયદંડ’ इति । ‘સામભેયદંડ’ ઉવપ્પયાણનીતિસુપ્પઉત્તણયવિદિન્નૂ’ इति संग्राहम् । સામભેદદણ્ડોપપ્રદાનનીતિસુપ્રયુક્તનયવિધિજ્ઞઃ— પરસ્પરોપકારપ્રદર્શનગુણકીર્તનાદિના શત્રોરાત્મવશીકરણં સામ, શત્રુપરિવારસ્ય પરસ્પરં સ્નેહાપનયનં ભેદઃ, ધનહરણાદિકો દણ્ડઃ, ગૃહીતધનપ્રતિદાનાદિકમુપપ્રદાનં, તદ્રૂપા યા રાજનીતયઃ, તાસાં સુપ્રયુક્ત— સુષ્ટુ પ્રયોગો=વ્યાપારણં यस્ય સ તથા, નયાનાં=ન્યાયાનાં ઉક્તલક્ષણનીતીનાં ચ વિધિ—પ્રકારં જાનાતિ યઃ સ તથા, પથાત્ પદદ્વયસ્ય કર્મધારયઃ । ‘ણિગ્ગહકુસલે’ નિગ્રહકુશલઃ—નિગ્રહઃ=નિયમનં વશીકરણં, તત્ર કુશલઃ=નિપુણઃ । ‘તત્થ ણં સોહં-

મહેન્દ્ર કે જેસા અન્યનૃપતિયોં મેં પ્રધાન થા । ‘તસ્સ ણં મહચ્ચંદસ્સ રણ્ણો’ ઉસ મહાચ્ચંદ્ર રાજા કા ‘સુસેણે ણામં અમચ્ચે હોત્થા’ સુષેણ હસ નામકા એક મંત્રી થા । ‘સામભેયદંડ’ ‘ણિગ્ગહકુસલે’ યહ સામ, ભેદ એવં દણ્ડ આદિ રાજનીતિ પ્રયુક્ત કરને મેં પહુ એવં, પરચિત્તરંજન કરને મેં કુશલ થા । યહાં દંડ કે આગે કે શૂન્ય સે ‘ઉવપ્પયાણનીતિસુપ્પઉત્તણયવિદિન્નૂ’ હસ પાઠ કાગ્રહણ હુઆ હૈ । ઇન સામ આદિ પદોં કી વ્યાખ્યા હસ પ્રકાર હૈ— આપસ મેં એક દૂસરે કે ઉપકાર કે દિશ્વલને સે એવં ગુણોં કે કથન આદિસે શત્રુ કો અપને વશ કરના સામ હૈ । જિસ ઉપાય સે શત્રુ કે પક્ષ કે પરિવાર મેં ફૂટ ડાલો જાતિ હૈ ઉસકા નામ ભેદ હૈ । શત્રુ કે ધન આદિ કા હરણ કર લેના દણ્ડ હૈ । શત્રુ કે ગૃહીત ધન કો વાપિસ કર દેના ઉપપ્રદાન હૈ । ‘ણિગ્ગહકુસલે’ વહ સચિવ ઇન રાજનીતિયોં કે પ્રયોગ કરને મેં એવં ન્યાય કરને કી વિધિ મેં વિશેષ

હતા. મહયાચલ. સુમેઃ પર્વત અને મહેન્દ્રના જેવા બીજા રાજાઓમાં મુખ્ય હતા. ‘તસ્સ ણં મહચ્ચંદસ્સ રણ્ણો’ તે મહાચંદ્ર રાજાને ‘સુસેણે ણામં અમચ્ચે હોત્થા’ સુષેણ નામના એક મંત્રી હતા; ‘સામભેયદંડ’ ‘ણિગ્ગહકુસલે’ તે સામ, ભેદ અને દંડ આદિ રાજનીતિનો ઉપયોગ કરવામાં અને બીજાઓનાં ચિત્તને રંજન કરવામાં કુશળ હતા. અહીં દંડ શબ્દની પાસે જે શૂન્ય છે તે શૂન્યવડે ‘ઉવપ્પયાણનીતિસુપ્પઉત્તણયવિદિન્નૂ’ આ પાઠને ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે, તે સામ આદિ પદોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે. પરસ્પરમાં એક બીજાનો ઉપકાર બતાવીને શુભાંતું કથન કરીને શત્રુને ખોતાને વશ કરી લેવા તે સામ છે. જે ઉપાયથી શત્રુના પક્ષના પરિવારમાં કે આપસમાં પુટ પાડવી તેનું નામ ભેદ છે. શત્રુનાં ધન વગેરે પદાર્થોનું હરણ કરવું તે દંડ છે, શત્રુનાં લક્ષ લીધેલા ધનને પાછું આપવું તે ઉપપ્રદાન છે, તે પ્રધાન (મંત્રી) ‘ણિગ્ગહ કુસલે’

જળીણ ણયરીણ' તત્ર સ્વલુ શોભાઙ્ગન્યાં નગર્યાં 'સુદંસણા ણામ ગણિયા' સુદર્શના નામ—સુદર્શનાનામ્ની ગણિકા 'હોત્યા' આસીત્ । 'વણ્ણઓ' વર્ણકઃ=અસ્યા વર્ણનમ્, સ ચાન્યત્ર વિઙ્ણેયંઃ ॥ સૂ૦ ૨ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

તત્થ ણં સોહંજળીણ ણયરીણ સુભદ્દે ણામં સત્થવાહે હોત્યા, અહ્ઢે જાવ અપરિમૂણ । તસ્સ ણં સુભદ્દસ્સ સત્થવાહસ્સ મદ્દાણામં મારિયા હોત્યા, સુકુમાલપાણિપાયા અહીણ૦ । તસ્સ ણં સુભદ્દસ્સ સત્થવાહસ્સ પુત્તે મદ્દાણ મારિયાણ અત્તણ સગઢે ણામં દારણ હોત્યા, અહીણ૦ ॥ સૂ૦ ૩ ॥

વિચક્ષણ થા । કિસ નિતિ એવં કિસ ન્યાય સે વયા કામ કરના હોતા હૈ, કિસ કી કિસ સમય આવશ્યકતા પડતી હૈ, યે સંબ વાતેં વહ મલી પ્રકાર જાનતા થા । 'તત્થ ણં સોહંજળીણ ણયરીણ' ઉસી શોભાઙ્ગની નગરી મેં સુદંસણા ણામં ગણિયા હોત્યા' એક વેશ્યા રહતી થી જિસકા નામ સુદર્શના થા । 'વણ્ણઓ' ઇસકા વર્ણન કામધ્વજા વેશ્યા કે સમાન હૈ ।

માવાર્થ—ઇસ નગરી કે રાજા કા નામ મહાચંદ થા । યહ વિશિષ્ટ પ્રતાપશાલી થા । ઇસ કા એક મંત્રી થા । જિસકા નામ સુપેણ થા । યહ રાજનીતિ એવં ન્યાય મેં વિશેષ ચતુર થા । કિસી કો નિગ્રહ-વશ કરને મેં અતિશય બુદ્ધિસંપન્ન થા । યહાં પર સુદર્શના નામકી એક વેશ્યા રહતી થી । જો રૂપ લાવણ્ય સે સંપન્ન થી ॥ સૂ૦ ૨ ॥

તે રાજનીતિનો પ્રયોગ કરવામાં અને ન્યાય કરવાની કળામાં વિશેષ કુશળ હતા, કઇ નીતિથી અને કયા ન્યાય વડે કયું કામ કરવું જોઇએ, કયા સમયે કોની જરૂરીયાત પડે છે તે તમામ વાત બહુજ સારી રીતે જાણતો હતો. 'તત્થ ણં સોહંજળીણ ણયરીણ' તે શોભાઙ્ગની નગરીમાં 'સુદંસણાણામં ગણિયા હોત્યા' એક સુદર્શના નામની વેશ્યા પણ રહેતી હતી. તેનું 'વણ્ણઓ' વર્ણન કામધ્વજ વેશ્યાના જેવું છે.

માવાર્થ—આ નગરીના રાજવીનું નામ મહાચંદ હતું તે વિશેષ પ્રતાપી હતા તેને એક મંત્રી હતા, જેનું નામ સુપેણ હતું તે મંત્રી રાજનીતિ અને ન્યાયમાં ઘણા જ ચતુર હતા, કોઇને પણ વશ કરવામાં કે કળા કરવામાં બહુજ બુદ્ધિસંપન્ન હતા, આ નગરીમાં એક સુદર્શના નામની વેશ્યા રહેતી હતી, તે પણ રૂપ અને લાવણ્યથી પૂર્ણ હતી. (સૂ૦ ૨)

टीका

‘तत्तु णं’ इत्यादि । ‘तत्तु णं सोढंजणीए णयरीए’ तत्र खलु सोभा-
 ज्ञन्यां नगर्या ‘सुभदे णामं’ सुभद्रो नाम=सुभद्रनामकः ‘सत्यवाहे’ सार्थवाहः
 ‘होत्था’ आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—‘अइहे जाव अपरिभूए’ इति ।
 आढ्यः=धनवान् यावद् अपरिभूतः । ‘तस्स णं सुभइस्स सत्यवाहस्स’ तस्य
 खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य ‘भद्राणामं’ भद्रानाम=भद्रानाम्नी ‘भारिया’ भार्या,
 ‘होत्था’ आसीत् । सा कीदृशी ?—त्याह—‘सुकुमालपाणिपाया’ सुकुमारपाणि-
 पादा=कोमलकरचरणा, तथा—‘अहीणं’—‘अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा’ अहीन-
 परिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा—अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपतः, परिपूर्णानि लक्षणतः,
 पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिंस्त्वत्, तथाविधं शरीरं यस्याः सा तथा । ‘तस्स णं
 सुभइस्स सत्यवाहस्स’ तस्य खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य ‘पुत्ते’ पुत्रः, भद्राए
 भारियाए भद्राभार्यायाः ‘अत्तए’ आत्मजः ‘सगडे णामं दारए’ शकटो
 नाम=शकटनामकः, दारकः ‘होत्था’ आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—‘अहीण-
 पडिपुण्णपंचिंदियसरीरे’ इति, अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ॥ सू० ३ ॥

‘तत्तु णं’ इत्यादि ।

‘तत्तु णं सोढंजणीए णयरीए’ उस सोभाज्ञनी नगरी में ‘सुहदे णामं
 सत्यवाहे होत्था’ सुभद्र नामका एक सार्थवाह रहता था । ‘अइहेजाव
 अपरिभूए’ यह जन धन आदि से परिपूर्ण था । ‘तस्स णं सुभइस्स सत्यवाहस्स
 भद्राणामं भारिया होत्था’ इस सुभद्र की भार्या का नाम भद्रा था । ‘सुकुमाल-
 पाणिपाया अहीणं’ इसके कर और चरण दोनों सुकुमार थे । शरीर भी
 पाँचों इन्द्रियों के यथावस्थित प्रमाण से परिपूर्ण था । ‘तस्स णं सुभइस्स
 सत्यवाहस्स पुत्ते भद्राए भारियाए अत्तए’ उस सुभद्र सार्थवाह का एक
 पुत्र था जो इसकी भद्रा पत्नी की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था । ‘सगडे णामं

‘तत्तु णं’ इत्यादि ।

‘तत्तु णं सोढंजणीए णयरीए’ शोलांजनी नगरीमां ‘सुहदे णामं-
 सत्यवाहे होत्था’ सुभद्र नामका एक सार्थवाह पधु रहता था । ‘अइहे जाव-
 अपरिभूए’ ते भावनेथी अने धनविकिथी परिपूर्इ इता । ‘तस्स णं सुभइस्स सत्य-
 वाहस्स भद्राणामं भारिया होत्था’ ते सुभद्रनी पत्नीनं नाम लक्ष इतुं ‘सुकुमालं’
 ‘अहीणं’ तेना इध अने पग लन्ने सुकुमाल कोमल इता, शरीर पधु पांच इंद्रियोना
 यथा-योग्य प्रमाणथी परिपूर्इ इतुं ‘तस्स णं सुभइस्स सत्यवाहस्स पुत्ते भद्राए
 भारियाए अत्तए’ ते सुभद्र सार्थवाहने एक पुत्र इतो ते तेनी लक्ष पत्नीना
 उदरथी उत्पन्न यथो इतो ‘सगडे णामं दारए होत्था’ ते गाजकनुं नाम शकट

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे०
समोसढे । परिसा णिग्गया । राया वि णिग्गओ । धम्मो
कहिओ । परिसा पडिग्गया ॥ सू० ४ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं
महावीरे’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरो यावत्
शोभाञ्जन्यां नगर्यां यत्रैव देवरमणनामकमुद्यानं तत्रैव ‘समोसढे’ समवसृतः ।
‘परिसा’ परिपत् जनानां संहतिः ‘णिग्गया’ निर्गता-श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं
शोभाञ्जननगरीतो बहिर्निःसृता । ‘राया वि’ राजाऽपि=महाचन्द्रनामको भूप-
तिश्च ‘णिग्गओ’ निर्गतः । यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगव-

दारणं होत्वा’ इसका नाम शकट था । ‘अहीण०’ यह भी परिपूर्ण
अंगोपांग वाला और रूप लावण्य से युक्त था । ॥ सू० ३ ॥

तेणं कालेणं०’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल और उस समय में ‘समणे
भगवं महावीरे० समोसढे’ श्रमण भगवान् महावीर विहार करते हुए
उस शोभाञ्जनी नगरी में जहां देवरमण नामका उद्यान था
वहां पर पधारे । प्रभुका आगमन जानकर ‘परिसा णिग्गया’ जनता
उनके दर्शन एवं उनसे धर्म श्रवण करने के लिये अपने-स्थान से
निकली । ‘राया वि णिग्गओ’ महाचन्द्र राजा भी निकला । वे सब के सब
चलकर वहां पर आये जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे ।

६७. ‘अहीण०’ ते पणु अंगोपांग परिपूर्ण अने रूप-लावण्यशी शोभायमान हुतो. (सू० ३)

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे ‘समणे
भगवं महावीरे० समोसढे’ श्रमण भगवान् महावीर विहार करता थका ते शोभा-
ञ्जनी नगरीमां न्यां देवरमण नामको अगीचो हुतो त्यां पधार्या प्रभुनुं आगमन
जाणीने ‘परिसा . णिग्गया’ त्यांनी जनता तेमनां दर्शन अने तेमनां पासेथी
धर्म श्रवण करना भाटे पोताना स्थानथी नीकणी. ‘राया वि णिग्गओ’ महाचन्द्र राजवी-
पणु नीकण्या. ते सौ यादी करीने न्यां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान हुता

टीका

‘तत्थ णं’ इत्यादि । ‘तत्थ णं सोढंजणीए णयरीए’ तत्र खलु सोभा-
 ज्ञन्यां नगर्यां ‘सुभदे णामं’ सुभद्रो नाम=सुभद्रनामकः ‘सत्थवाहे’ सार्थवाहः
 ‘होत्था’ आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—‘अइहे जाव अपरिभूए’ इति ।
 आदयः=धनवान् यावद् अपरिभूतः । ‘तस्स णं सुभदस्स सत्थवाहस्स’ तस्य
 खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य ‘भद्वाणामं’ भद्रानाम=भद्रानाम्नी ‘भारिया’ भार्या,
 ‘होत्था’ आसीत् । सा कीदृशी ?—त्याह—‘सुकुमालपाणिपाया’ सुकुमारपाणि-
 पादा=कोमलकरचरणा, तथा—‘अहीण०’—‘अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा’ अहीन-
 परिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा—अहीनानि=अन्यूनानि स्वरूपतः, परिपूर्णानि लक्षणतः,
 पञ्चापीन्द्रियाणि यस्मिंस्तत्, तथाविधं शरीरं यस्याः सा तथा । ‘तस्स णं
 सुभदस्स सत्थवाहस्स’ तस्य खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य ‘पुत्ते’ पुत्रः, भद्वाए
 भारियाए भद्राभार्यायाः ‘अत्तए’ आत्मजः ‘सगढे णामं दारए’ शकटो
 नाम=शकटनामकः, दारकः ‘होत्था’ आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—‘अहीण-
 पडिपुण्णपंचिंदियसरीरे’ इति, अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ॥ सू० ३ ॥

‘तत्थ णं’ इत्यादि ।

‘तत्थ णं सोढंजणीए णयरीए’ उस सोभाज्ञनी नगरी में ‘सुहदे णामं
 सत्थवाहे होत्था’ सुभद्र नामका एक सार्थवाह रहता था । ‘अइहेजाव
 अपरिभूए’ यह जन धन आदि से परिपूर्ण था । ‘तस्स णं सुभदस्स सत्थवाहस्स
 भद्वाणामं भारिया होत्था’ इस सुभद्र की भार्या का नाम भद्रा था । ‘सुकुमाल-
 पाणिपाया अहीण०’ इसके कर और चरण दोनों सुकुमार थे । शरीर भी
 पाँचों इन्द्रियों के यथावस्थित प्रमाण से परिपूर्ण था । ‘तस्स णं सुभदस्स
 सत्थवाहस्स पुत्ते भद्वाए भारियाए अत्तए’ उस सुभद्र सार्थवाह का एक
 पुत्र था जो इसकी भद्रा पत्नी की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था । ‘सगढे णामं

‘तत्थ णं’ इत्यादि.

‘तत्थ णं सोढंजणीए णयरीए’ शोभाज्ञनी नगरीमां ‘सुहदे णामं-
 सत्थवाहे होत्था’ सुभद्र नामका एक सार्थवाह पणु रहता होता । ‘अइहे जाव-
 अपरिभूए’ ते भावसेथी अने धनविकिथी परिपूर्ण होता. ‘तस्स णं सुभदस्स सत्थ-
 वाहस्स भद्वाणामं भारिया होत्था’ ते सुभद्रनी पत्नीनं नाम लक्षा हुतुं ‘सुकुमाल०’
 ‘अहीणं’ तेना इध अने पण अन्ने सुकुमाल डोमल होता, शरीर पण पांच इंद्रियोना
 यथा-येव प्रमाणथी परिपूर्ण हुतुं ‘तस्स णं सुभदस्स सत्थवाहस्स पुत्ते भद्वाए
 भारियाए अत्तए’ ते सुभद्र सार्थवाहने एक पुत्र हुते। ते तेनी भद्रा पत्नीना
 उदरथी उत्पन्न यथे हुते। ‘सगढे णामं दारए होत्था’ ते गाणकनुं नाम शक्य

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे०
समोसढे । परिसा णिग्गया । राया वि णिग्गओ । धम्मो
कहिओ । परिसा पडिगया ॥ सू० ४ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं
महावीरे’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणो भगवान् महावीरो यावत्
शोभाञ्जन्यां नगर्यां यत्रैव देवरमणनामकमुद्यानं तत्रैव ‘समोसढे’ समवसृतः ।
‘परिसा’ परिपत् जनानां संहतिः ‘णिग्गया’ निर्गता-श्रीमहावीरस्वामिनं वन्दितुं
शोभाञ्जनां नगरीतां वहिर्निःसृता । ‘राया वि’ राजाऽपि=महाचन्द्रनामको भूप-
तिश्च ‘णिग्गओ’ निर्गतः । यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागत्य भगव-

दारए होत्था’ इसका नाम शकट था । ‘अहीण०’ यह भी परिपूर्ण
अंगोपांग वाला और रूप लावण्य से युक्त था । ॥ सू० ३ ॥

तेणं कालेणं०’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल और उस समय में ‘समणे
भगवं महावीरे० समोसढे’ श्रमण भगवान् महावीर विहार करते हुए
उस शोभाञ्जनी नगरी में जहां देवरमण नामका उद्यान था
वहां पर पधारे । प्रभुका आगमन जानकर ‘परिसा णिग्गया’ जनता
उनके दर्शन एवं उनसे धर्म श्रवण करने के लिये अपने-र स्थान से
निकली । ‘राया वि णिग्गओ’ महाचन्द्र राजा भी निकला । वे सब के सब
चलकर वहां पर आये जहां श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे ।

उत्तुं. ‘अहीण०’ ते पणु अंगोपांग परिपूर्ण अने रूप-लावण्यशी शोभायमान हुतो. (सू० ३)

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे ‘समणे
भगवं महावीरे० समोसढे’ श्रमणु लगवान् महावीर विहार करता थका ते शोभां-
जनी नगरीमां जयां देवरमणु नामने नगरीया हुतो त्यां पधार्या प्रभुनुं आगमन
जह्णीने ‘परिसा . णिग्गया’ त्यांनी जनता तेमनां दर्शन अने तेमनां पासैथी
धर्म श्रवणु करवा भाटे पोताना स्थानथी नीकणी. ‘राया वि णिग्गओ’ महाचन्द्र राजवी
पणु नीकण्या. ते सौ आली करीने जयां श्रमणु लगवान् महावीर विराजमान हुता

न्तमादक्षिणप्रदक्षिणं करोति, कृत्वा वन्दते नमस्यति, यावत् पर्युपास्ते । 'धम्मो कहिओ' धर्मः कथितः=भगवता श्रुतचारित्रलक्षणो धर्म उपदिष्टः । 'परिसा पडिगया' परिषत् प्रतिगता=धर्मकथां श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य प्रति-
निवृत्ता । राजाऽपि प्रतिगतः ॥ सू० ४ ॥

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
जेठ्ठे अंतेवासी जाव रायमग्गे ओगाढे । तत्थ णं हत्थी आसे
पुरिसे । तेसिं णं पुरिस्साणं मज्झगयं पासइ एगं सइत्थियं
पुरिसं अवउडगबंधणं उक्खित्तजाव उग्घोसणं, चिंता तहेव जाव
भगवं वागरेइ ॥ सू० ५ ॥

टीका

'तेणं कालेणं' इत्यादि । 'तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ
महावीरस्स' तस्मिन् काले तस्मिन् समये श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेठ्ठे
अंतेवासी' ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः, गौतमः, 'जाव' यावत्-एवमत्र योजना प्रागुक्त-

सर्वोने प्रभु को वंदना की, नमस्कार किया एवं पर्युपासना की । 'धम्मो
कहिओ' भगवानने श्रुतचारित्ररूप धर्म का उपदेश दिया । 'परिसा पडिगया'
धर्मकथा सुनकर सबके सब भगवान को वंदना एवं नमस्कार कर
वापिस अपने स्थान पर गये । राजा भी वापिस गया । ॥ सू० ४ ॥

'तेणं कालेणं' इत्यादि ।

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समय में
'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमण भगवान् महावीर के 'जेठ्ठे अंतेवासी
जाव रायमग्गे ओगाढे' बड़े शिष्य गौतम स्वामी, भगवान की आज्ञा

त्यां आज्ञा आग्या आ सौख्ये प्रभुने वंदना करी नमस्कार कर्था, अने पर्युपासना
अर्थात् सेवाभां भेदा 'धम्मो कहिओ' प्रभुखे तमामने श्रुतचारित्ररूप धर्मने उपदेश
आप्ये, 'परिसा पडिगया' धर्मकथा सांख्यीने ते सौ लगवानने वंदना-नमस्कार
करीने पोताना स्थान पर पाछा गया, राजा पण पोताना स्थानपर गया. (सू० ४)

'तेणं कालेणं' इत्यादि.

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ते काल अने ते समयने विधे 'समणस्स
भगवओ महावीरस्स' श्रमण लगवान महावीरना 'जेठ्ठे अंतेवासी जाव रायमग्गे
ओगाढे' भेदा शिष्य गौतम स्वामी, लगवाननी आज्ञा प्राप्त करीने लिखा भाटे

रीत्या-भगवदाज्ञामुपादाय भिक्षानयनार्थं शोभाञ्जनीनगर्यामुच्चनीचमध्यमकुलान्य-
टन् 'रायसग्गे' राजमार्गे 'ओगाढे' अवगाढः=समागतः। तत्र खलु 'हत्थी' हस्तिनः
पश्यति, 'आसे' अश्वान् पश्यति 'पुरिसे' पुरुषान् पश्यति, 'तेसिं णं पुरिसाणं मज्झ-
गयं' तेषां हस्त्यारूढानामश्वारूढानां च खलु पुरुषाणां मध्यगतम् 'एगं' एकं
'सइत्थियं' सस्त्रीकं=स्त्रीसहितं 'पुरिसं' पुरुषं 'पासइ' पश्यति। कथम्भूतं पुरुषः?—
मित्याह—'अवउडगबंधणं' इति। अवकोटकबन्धनं—अवकोटकेन=कृकाटिकाया
अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तस्मै, गलाधोभागतः पृष्ठदेशमानीतया रज्ज्वा
पृष्ठदेशे बद्धं हस्तद्वयं यस्य तमित्यर्थः। 'उक्कित्तकर्णणासं' उत्कृत्तकर्णनासम्
'जाव उग्घोसणं' यावद् उद्घोषणाम्, इह एवं योजना—'णेहतुप्पियगतं' इत्यादि
'इमं च णं एयारूवं उग्घोसणं सुणेइ—णो खलु देवाणुप्पिया ! 'इमस्स पुरिसस्स
केइ राया वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ, अप्पणो से सयाइं कम्माइं अवरज्झइ'
इति। एषां पदानां व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने चतुर्थसूत्रे द्रष्टव्या। 'चिंता'
चिन्ता-तं पुरुषं दृष्ट्वा श्रीगौतमस्वामिन—चिन्ता=मनसि संकल्पः समुदपद्यत इत्यर्थः।

प्राप्तकर भिक्षा के लिये शोभाञ्जनी नगरी में उच्च नीच एवं मध्यम
कुलों में फिरते हुए राजमार्ग पर आये। 'तत्थ णं हत्थी आसे पुरिसे'
वहाँ उन्होंने हाथियों, घोड़ों एवं मनुष्यों को देखा। 'तेसिणं पुरिसाणं
मज्झगयं' उन हाथी एवं घोड़ों पर चढ़े हुए पुरुषों के मध्य में रहे हुए
'एगं' एक 'सइत्थियं पुरिसं अवओडगबंधणं उक्कित्त जाव उग्घोसणं चिंता
तद्देव जाव भगवं वागरेइ' स्त्रीसहित पुरुष को देखा। उसके गर्दन के
नीचे के भाग से लेकर पृष्ठदेशपर्यन्त रस्सी से दोनों हाथ बंधे हुए
थे। उस की नाक और कान दोनों कटे हुए थे। आदि२ स्थिति-
युक्त उस पुरुष को देखकर, एवं उस के विषय में की जाती हुई
घोषणा को सुनकर गौतम स्वामी के मन में इस प्रकार विचार

शोभाञ्जनी नगरीमां उच्च-नीच अने मध्यम कुलीमां इस्ता थका राजमार्ग पर आया.
'तत्थ णं हत्थी आसे पुरिसे' त्यां तेमणे हाथीओ, घोडाओ अने मनुष्येने
जेया 'तेसि णं पुरिसाणं मज्झगयं' ते हाथी-घोडाओ पर चढेला पुरुषेना मध्यमां
रहेले। 'एगं' ओक 'सइत्थियं पुरिसं अवओडगबंधणं उक्कित्त० जाव उग्घोसणं
चिंता तद्देव जाव भगवं वागरेइ' स्त्रीसहित पुरुषने जेयो. तेना ओकनी नीचेना
भागथी लछ पाछणनी पीठना तमाम भाग सुधी दोरडाथी अन्ने हाथ गांधेला हुता,
तेना नाक अने कान अन्ने कापेला हुता, आवी स्थितिमां ते पुरुषने जेधने अने
तेना संबंधमां जे जडेरत थती ते सांलणीने गौतमस्वामीना मनमां आ प्रभाणे

‘તદેવ જાત્ર ભગવં વાગરેઈ’ તથૈવ યાવદ્ ભગવાન્ વ્યાકરોતિ । ‘તથૈવ યાવદ્
ઇત્યનેનાસ્યૈવ દ્વિતીયાધ્યયને પञ्चમસૂત્રે યથા વર્ણિતં તદ્વદેવાત્રાપિ વોધ્યમ્ ।
અહો ! સ્વલુ અયં પુરુષઃ પૂર્વભવકૃતાનામશુભાનાં કર્મણાં ફલં નરકપતિરુપિકાં
વેદનામનુભવતીતિ વિચિન્ત્ય સ શ્રીગૌતમસ્વામી ઉચ્ચનીચમધ્યમકુલેષુ યાવદટન્
યથાપર્યાપ્તાં સમુદાનીભિક્ષાં ગૃહીત્વા ભગવતઃ સમીપમાગત્ય તત્ સર્વં પ્રદર્શ્ય
ભગવન્તં વન્દિત્વા નમસ્કૃત્યૈવમવાદીત્-હે ભગવન્ ! એવં સ્વલુ અહં ભવતાઽધ્ય-
નુજ્ઞાતઃ સન્ શોભાઞ્જન્યાં નગર્યાં ભિક્ષાર્થં ગચ્છન્ રાજમાર્ગે સસ્ત્રીકમેકં પુરુષં
નરકપતિરુપિકાં વેદનામનુભવન્તં દૃષ્ટ્વાન્ । સ સ્વલુ હે ભગવન્ ! પૂર્વભવે ક
આસીત્ ? યાવત્ પ્રત્યનુભવન્ વિહરતિ ? । તતો ભગવાન્ વ્યાકરોતિ=વક્ષ્યમાણ-
પ્રકારેણ ગૌતમસ્વામિનં પ્રતિ તસ્ય પુરુષસ્ય ચરિત્રં વર્ણયતીત્યર્થઃ ॥ સૂ૦ ૫ ॥

ઉત્પન્ન હુઆ- આશ્ચર્ય હૈ કિ યહ પુરુષ પૂર્વભવ મેં કૃત અશુભ કર્મો
કે ફલસ્વરૂપ નરક જૈસી વેદના કા અનુભવ કર રહા હૈં । ઇસ
પ્રકાર વિચાર કર ગૌતમ સ્વામી ઉચ્ચ નીચ મધ્યમ કુલોં મેં ફિર
કર યથાપર્યાપ્ત ભિક્ષા લે ભગવાન કે સમીપ આયે । આતે હી ઉન્હોંને
સમસ્ત ગૃહીત ભિક્ષા ભગવાન કો દિખલાઈ, ઓર ઉન્હે વન્દન એવં
નમસ્કાર કર વે ફિર ઇસ પ્રકાર બોલે કિ-હે ભગવાન્ મૈં આજ
આપ સે આજ્ઞા પ્રાપ્તકર શોભાઞ્જની નગરી મેં ભિક્ષા કે લિયે ગયા,
જાતેર માર્ગ મેં મૈંને સસ્ત્રીક એક પુરુષ કો દેખા-જો નરક જૈસી
વેદના કા અનુભવ કર રહા થા । હે ભદન્ત ! યહ પુરુષ પૂર્વભવ મેં
કૌન થા-જો ઇસ પ્રકાર કી દારુણ વ્યથા કા પાત્ર બના હુઆ હૈ ।
ફિર ભગવાન ઉસ પુરુષકા ચરિત્ર કહતે હૈં ॥ સૂ૦ ૫ ॥

વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે-આશ્ચર્ય છે કે આ પુરુષ પૂર્વભવમાં કરેલાં અશુભ કર્મોના
ફળ સ્વરૂપ નરક જેવી વેદનાનો અનુભવ કરી રહેલ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને
ગૌતમ સ્વામી ઉચ્ચ-નીચ મધ્યમ કુલોમાં ફરીને પુરતી ભિક્ષા લઈને ભગવાનની
પાસે આવ્યા. આવતાંની સાથે જ તેઓ જે ભિક્ષા લાવ્યા હતા તે તમામ ભગવાનને
ખતાવી અને વંદન-નમસ્કાર કરીને પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા કે:- ભગવાન ! હું
આપની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને આજે શોભાઞ્જની નગરીમાં ભિક્ષા લેવા માટે ગયો,
જતાં જતાં માર્ગમાં મેં એક પુરુષને સ્ત્રીની સાથે જોયો. તે નરકના જેવી વેદનાનો
અનુભવ કરી રહ્યો હતો. હે ભદન્ત ! તે પુરુષ પૂર્વભવમાં કેણુ હતો જે આ પ્રકારની
દાણુ વેદના ભોગવાનું પાત્ર બન્યો છે ? હવે ભગવાન તેનું ચરિત્ર કહે છે. (સૂ. ૫)

॥ मूलम् ॥

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव
जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे छगलपुरे णयरे होत्था । तत्थ
सीहगिरी णामं राया होत्था, महया । तत्थ णं छगलपुरे णयरे
छणिए णामं छागलिए परिवसइ, अड्ढे जाव अपरिभूए
अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे । तत्थ णं छणियस्स छागलि-
यस्स बहूणं अयाण य, एलयाण य, रोझाण य, वसभाण य
ससयाण य, पसयाण य, सूयराण य, सिंघाण य, हरिणाण
य, संभराण य, महिसाण य, सयबद्धाणि य, सहस्सबद्धाणि
य, जूहाणि य वाडगंसि सणिरुद्धाइं चिट्ठंति । अण्णे य तत्थ
बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा, बहवे अए य, जाव महिसे
य सारक्खमाणा संगोवेमाणा चिट्ठंति । अण्णे य से बहवे
पुरिसा अयाण य जाव जूहाणि य गिहंसि सणिरुद्धाइं किच्चा
चिट्ठंति । अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा, बहवे
अए य, जाव महिसे य जीवियाओ ववरोवित्ता मंसाइं कप्प-
णीकप्पियाइं करेंति, करित्ता छणियस्स छागलियस्स उवणेंति ।
अण्णे य से बहवे पुरिसा ताइं बहुयाइं अयमंसाइ य जाव
महिसमंसाइ य तवएसु य कवल्लीसु य कंदुसु य भज्जणएसु
य इंगालेसु य तलेंति य, भज्जेति य, सोल्लेंति य, तलित्ता
य३ रायमग्गंसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति । अप्पणावि य णं
से छणिए छागलिए बहुविहेहिं अयमंसेहिं जाव महिसमं-
सेहि य तलिएहि य भजिएहि य सोल्लिएहि य सुरं च५
आसाएमाणे४ विहरइ ॥ सू० ६ ॥

टीका ।

‘एवं खलु०’ इत्यादि। ‘एवं खलु गोयमा’ एवं खलु हे गौतम !
‘तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे’ तस्मिन् काले
तस्मिन् समये इहेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे ‘छगलपुरे णयरे’ छगलपुरनामकं
नगरं ‘होत्था’ आसीत् । ‘तत्थ’ तत्र ‘सीहगिरी णामं’ सिंहगिरिनाम=
सिंहगिरिनामकः, ‘राया’ राजा ‘होत्था’ आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—
‘महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे’ महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः,
अस्य व्याख्याऽस्मिन्नेवाध्ययने प्राशुक्ता । ‘तत्थ णं छगलपुरे णयरे छणिणए
णामं छागलिए परिवसइ’ तत्र खलु छगलपुरे नगरे छन्निको नाम छागलिकः
परिवसति, स कीदृशः ? इत्याह—‘अट्ठे’ इत्यादि । आढ्यः, ‘जाव अपरिभूए’

‘एवं खलु०’ इत्यादि ।

गौतमस्वामी के पूछने पर भगवान् फरमाते हैं कि—‘एवं खलु’
‘गोयमा !’ हे गौतम ! इस प्रकार ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस
काल में एवं उस समय में ‘इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे’ इसी
जंबूद्वीप नामक द्वीप में और इसी भरतक्षेत्र में ‘छगलपुरे णयरे होत्था’
एक छगलपुर नामका नगर था । ‘तत्थ सीहगिरी णामं राया होत्था’
उस नगर का राजा सिंहगिरि था । वह ‘महयाहिमवंतमहंतमलयमंदर-
महिंदसारे’ महाहिमवान् पर्वत जैसा, मलयाचल सुमेरुगिरि और
महेन्द्र पर्वत के समान अन्य राजाओं में प्रधान था । ‘तत्थ णं छगल-
पुरे णयरे छणिणए णामं छागलिए परिवसइ अट्ठे जाव अपरिभूए’ उसी
छगलपुर नगर में छन्निक नाम का एक कसाई भी रहता था ।
वह आढ्य जन धन धान्य आदिसे खूब परिपूर्ण एवं यावत् सबके

‘एवं खलु’ इत्यादि.

गौतम स्वामीने पूछथु त्यारे भगवान् कडे छे डे—‘गोयमा !’ हे गौतम !
‘एवं खलु’ आ प्रभावे ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे
‘इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे’ आ जंबूद्वीपनां आ भरत क्षेत्रने विषे
‘छगलपुरे णयरे होत्था’ छगलपुर नामनु अेक नगर इतुं. ‘तस्स सीहगिरी णामं
राया होत्था’ ते नगरना सिंहगिरि नामना राजा इता, ते ‘महयाहिमवंतमहंत-
मलयमंदरमहिंदसारे’ महाहिमवान् पर्वत जेवा मलयाचल सुमेरुगिरि अने महेन्द्र
पर्वत समान अन्य राजाओंमें प्रधान—मुख्य इता. ‘तत्थ णं छगलपुरे णयरे
छणिणए णामं छागलिए परिवसइ अट्ठे जाव अपरिभूए’ ते छगलपुर नगरमां
छन्निक नामने अेक कसाई पथ्य अडेता इता, ते खूब धन, धान्य आदि संपत्तिथी

‘यावदपरिभूतः, ‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ अधार्मिको यावद् दुष्प्रत्यानन्दः ।
 ‘तत्थ णं छणियस्स छागलियस्सबहूणं’ तत्र खलु छन्निकस्य छागलिकस्य
 बहूनाम् ‘अयाण य’ अजानां च=छागानां च, ‘एलयाण य’ एलकानां=मेषाणां
 च, ‘रोज्झाण य’ रोज्झानां=पशुविशेषाणाम् ‘रोज्झ’ इति भाषाप्रसिद्धानाम् ।
 ‘वसभाण य’ वृषभाणां च, ‘ससयाण य’ शशकानां च, ‘पसयाण य’ पसकानां=
 मृगशिशूनां च, ‘सूयराण य’ सूकराणां च ‘सिंघाण य’ सिंहानां च, ‘हरिणाण य’
 हरिणानां च ‘संभराण य’ साम्भराणां च ‘महिसाण य’ महिषाणां च ‘सय-
 वद्धाणि य’ शतवद्धानि शतं शतमजादीन् योजयित्वा वद्धानि च, ‘सहस्सवद्धाणि य’
 सहस्रवद्धानि—सहस्रं सहस्रं योजयित्वा वद्धानि च ‘जूहाणि य’ यूथानि च
 ‘वाडगंसि’ वाटके=परिधिरूपेण कण्टकादिना वेष्टितं स्थानं वाटः स एव
 वाटकस्तस्मिन्, ‘सण्णिरुद्धाई’ संनिरुद्धानि ‘चिट्ठंति’ तिष्ठन्ति ‘अण्णे य तत्थ

अपरिभूत—किसी से पराभव नहीं पाता था । वह बड़ा ‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ अधार्मिक अधर्मसेवी एवं अधर्म से ही अपनी आजीविका चलाता था । यावत् दुष्प्रत्यानन्द—दूसरे को दुःख पहुंचाने में ही अपना आनन्द मानता था ।

‘तत्थ णं छणियस्स छागलियस्स बहूणं’ वहां उस छन्निक कसाई के यहां बहुतसे ‘अयाण य एलयाण य’ बकरों का मेषों का, ‘रोज्झाण य’ रोझों का, ‘वसभाण य’ बैलों का ‘ससयाण य’ खरगोशों का ‘पसयाण य’ बालमृगों का सूयराण य’ सूअरों का ‘सिंघाण य’ सिंहों का हरिणाण य’ हिरणों का ‘संभराण य’ सांभरों का ‘महिसाण य’ एवं महिषों का ‘सयवद्धाणि’ सौ सौ के बंधे हुए ‘सहस्सवद्धाणि’ हजार हजार के बंधे हुए ‘जूहाणि य’ समूह ‘वाडगंसि’ बाड़ा—कांटों की बाड़ से वेष्टित स्थान में ‘सण्णिरुद्धाई’ बन्धे हुए ‘चिट्ठंति’ रहते थे । ‘अण्णे य तत्थ बहवे

पूर्ण’ इतो अने डोछथी पराभव पावे तेवो न’ इतो, अने अहुं न ‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ अधर्मी अधर्मसेवी अधर्मथी न पोतानी आजीविका चलावतो इतो, भीजने दुःख पडोयाउवाभां न पोतानो आनन्द समजतो इतो,

‘तत्थ णं छणियस्स छागलियस्स बहूणं’ ते शहरमां छन्निक कसाईने त्यां धणां न ‘अयाण य एलयाण य’ अकराओनां घेराओना ‘रोज्झाण य’ रोओना ‘वसभाण य’ गलहोना ‘ससयाण य’ ससलाओना ‘पसयाण य’ आलभृगोना ‘सूयराण य’ सूअरोना ‘सिंघाण य’ सिंओना ‘हरियाण य’ हरओना ‘संभराण य’ सांभरोना ‘महिसाण य’ पाडाओना ‘सयवद्धाणि’ सो सोना गांधेला ‘सहस्सवद्धाणि’ हजार हजारना गांधेला ‘जूहाणि’ समूह ‘वाडगंसि’ वाडाओ—कांटानी वाडथी बिंटायेला स्थानमां ‘सण्णिरुद्धाई’ गांधेला ‘चिट्ठंति’ रहेता इता

बहवे पुरिसा' अन्ये च तत्र बहवः पुरुषाः 'दिण्णभइभत्तवेयणा' दत्त भृति भक्तवेतनाः, इदमसकृद्व्याख्यातम् 'बहवे अये जाव महिसे य' बहूनजांश्च यावद् महिषांश्च 'सारक्खमाणा' संरक्षन्तः, 'संगोवेमाणा चिट्ठंति' संगोपायन्तस्तिष्ठति । 'अण्णेय से बहवे पुरिसा' अन्ये च 'से' तस्यलभिकछागलिकस्य, बहवः पुरुषा 'अयाण य जाव जूहाणि य' अजानां यावद् महिषाणां यूथानि 'गिहंसि' गृहे 'संणिरुद्धां' संनिरुद्धानि 'किच्चा' कृत्वा 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति । अण्णेय से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा बहवे अए य जाव महिसे य, अन्ये च तस्य बहवः पुरुषा दत्तभृतिभक्तवेतनाः बहून् अजान् यावद् महिषांश्च, 'जीवियाओ ववरो विति' जीविताद् व्यपरोपयन्ति=जीवितात् पृथक्कुर्वन्ति=मारयन्तीत्यर्थः । 'ववरोवित्ता' व्यपरोप्य=मारयित्वा, 'मंसाइ' मांमानि 'कप्पणीकप्पियाइ'

पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' इसके पास और दूसरे अनेक पुरुष काम करते थे । यह कसाई उन्हें उनकी नौकरी के उपलक्ष्य में भोजन एवं वेतन प्रदान करता था । 'बहवे अए य जाव महिसे य' इसमें कितनेक नौकर चाकर उन सब ही बकरों से लेकर महिषों तक के समस्त जानवरों की 'सारक्खमाणा संगोवेमाणा चिट्ठंति' रक्षा करते थे, सार-संभाल करते थे । 'अण्णे य से बहवे पुरिसा' कितनेक उसके पुरुष-नौकर चाकर 'अयाण य जाव जूहाणि य' उन समस्त अजादिक जानवरों के समूहों को 'गिहंसि' उनके अपने-अपने स्थानों में 'संणिरुद्धां किच्चा चिट्ठंति' बंद किये हुए रहते थे । 'अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' एवं दूसरे कई नौकर चाकर कि जिन्हें इसकी ओर से भोजन एवं वेतन प्राप्त होता था वे 'बहवे अए य जाव महिसे य जीवियाओ ववरोविति' बहुत से उन अजादि से लेकर महिषों तक

'अण्णे य तत्थ बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' तना पासे धीजा अनेक माणुसे काम करता हता, ते कसाई ते माणुसेनी नोकरांना पगारमां तेमने लोअन अने पैसा आपतो हतो। 'बहवे अए य जाव महिसे य' ते नोकरांमां डेटलाक नोकरे ते तमाअ अकगथी लछने पाडा अधीनां तमाअ जानवरानी 'मारक्खमाणा संगोवेमाणा चिट्ठंति' रक्षा करता, सार संभाल करता हता, 'अण्णे य से बहवे पुरिसा' डेटलाक तेना नोकर-आकर 'अयाण य जाव जूहाणि य' ते तमाअ अकरा आदि जानवरानी समूहोने 'गिहंसि' पोत-पोताना स्थानोमां 'संणिरुद्धां किच्चा चिट्ठंति' बंध करीने रहता हता, 'अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' धीजा डेटलाक नोकरे के जेमने कसाई तग्दथी लोअन अने पगार भणतो हतो तेवा 'बहवे अए य जाव महिसे य जीवियाओ ववरोविति' धण्णा अकरा आदिथी

कल्पनीकल्पितानि=कर्तरीकर्तितानि लघुलघूनि खण्डानीत्यर्थः, 'करेति' कुर्वन्ति ।
 'करित्ता छणियस्स छागलियस्स' कृत्वा छन्निकस्य छागलिकस्य 'उवणेति'
 उपनयन्ति=समीप आनयन्ति । 'अण्णेय से बहवे पुरिसा ताइं बहुयाइं अय-
 मंसाइ य जाव महिस मंसाइ य' अन्ये च तस्य बहवः पुरुषास्तानि बहुकानि
 अजमांसानि=छागमांसानि यावद् महिषमांसानि च 'तवएसु य' तपकेषु च-
 तपकाः=लघुतलनपात्राणि तेषु, 'तवा' इति ख्यातेषु 'कवल्लीसु य' कवल्लीषु च=
 'कडाह' इति प्रसिद्धेषु, 'कंदूसु य' कन्दूषु=लघुकटाहेषु च 'भज्जणएसु य'
 भर्जनकेषु च, भर्जनकानि=भर्जनपात्राणि तेषु च, 'इंगालेसु य' अङ्गारेषु=
 निर्धूमेषु काष्ठाद्यग्निषु च, 'तलेंति य' तलयन्ति च, तलधातुश्चुरादिपठितः, तलन-
 पात्रे घृतादीनि निक्षिप्य तत्र पचन्तीत्यर्थः, 'भज्जेति य' भृज्जन्ति च, 'सोलेंति
 य' सोल्यन्ति=शूले धृत्वा पचन्ति । 'तलित्ता य' तलयित्वा च, अत्र भृष्टा
 सोलयित्वा च, इत्यपि बोध्यम् । 'रायमग्गंसि' राजमार्गे 'वित्ति कप्पेमाणा'

जानवरों को जीवन से पृथक् करते थे-मारते थे । 'ववरोवित्ता' मारकर
 'मंसाइ कप्पणीकप्पियाइं करेति' उनके मांस के फिर वे कैची से कतरर
 कर टुकड़े करते थे । 'करित्ता छणियस्स छागलियस्स उवणेति' टुकड़े
 कर पश्चात् उस छन्निक कसाई के पास उन्हें ले जाते । 'अण्णे य
 से बहवे पुरिसा' कोई पुरुष ऐसे भी कर्मचारी थे जो 'ताइं बहुयाइं
 अयमंसाइं य जाव महिसमंसाइं तवएसु य कवल्लीसु य कंदूसु य भज्जणएसु
 य इंगालेसु य तलेंति' इन लाये हुए समस्त अजादिक के मांसखंडों
 को लोहे के तवों पर, बड़े कडाहों में, छोटी कडियों में, भूजने
 के पात्रों में एवं अंगारों के ऊपर यथाक्रम से घी में तलते थे,
 भूजते थे एवं सेकते थे 'तलिता य' तलकर भूजकर और सेककर
 फिर वे, 'रायमग्गंसि' राजमार्ग में- मनुष्यों के आने जाने के मार्ग

लधने पाडाओ सुधीना जानवराने मारता होता । 'ववरोवित्ता' मारीने 'मंसाइं
 कप्पणीकप्पियाइं करेति' तेना मांसना कतर वडे कतरीने टुकडा करता होता ।
 'करित्ता छणियस्स छागलियस्स उवणेति' टुकडा कर्या पछी तेने छन्निक कसाध
 पास ते लध जाता होता । 'अण्णे य से बहवे पुरिसा' कटलाक ओवा नेकर पध
 होता के 'ताइं बहुयाइं अयमंसाइं य जाव महिसमंसाइं तवएसु य कवल्लीसु य
 कंदूसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तलेंति' ते लावेला समस्त अकरा आदिना
 मांसना टुकडाओने दोढाना तवा-तावडा पर, मोटा कडाधओमां, नानी कडाधओमां,
 सेकवाना वासणुमां अने अंगारापर यथाक्रम घीमां तणता होता, भुंजता होता अने
 सेकता होता 'तलित्ता य' तणीने भुंजने सेकीने पछी 'रायमग्गंसि' राजमार्गमां

वृत्तिं कल्पयन्तः=तेषां मांसानां विक्रयेण जीविकां कुर्वन्तः, 'विहरन्ति' विहरन्ति । 'अप्पणावि य णं छण्णिण्णं छागलिण्णं बहुविहेहिं अयमंसेहिं जाव महिसमंसेहिं य तलियेहिं य भज्जिण्णं हि य' आत्मनाऽपि च खलु स छन्निकश्छागलिको बहुविधै-
रजमांसैर्यावद् महिषमांसैश्च तलितैश्च भृष्टैश्च, 'सोल्लिण्णं हि य' शूलपक्वैश्च सह
'सुरं च' सुरां=मदिरां नानाविधां च, 'आसाएमाणे' आस्वादयन् विस्वा-
दयन् परिशुज्जानः परिभाजयंश्च 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ६ ॥

मैं 'वृत्तिं कल्पेमाणा विहरन्ति' रखकर उन्हें बेचते और उस विक्री की आय से अपनी जीविका चलाते । 'अप्पणा वि य णं से छण्णिण्णं छागलिण्णं बहुविहेहिं अयमंसेहिं जाव महिसमंसेहिं' वह छन्निक कसाई भी अजादिक से लेकर महिषतक के अनेक प्रकार के मांस के साथ जो 'तलियेहिं य भज्जिण्णं हि य' तला हुआ होता, भूँजा हुआ होता एवं 'सोल्लेहिं य' शूल पर रखकर जो पकाया हुआ होता उस के साथ 'सुरं च' आसाएमाणे विहरइ' अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन आदि करता ।

भावार्थ—गौतमस्वामी का इस प्रकार प्रशस्त्युनकर वीर प्रभु ने कहा—हे गौतम ! उस काल एवं उस समय में इस जम्बूद्वीप नाम के द्वीप में स्थित इस भरत क्षेत्र में एक छगलपुर नाम का नगर था । उसका शाशक राजा सिंहगिरि था । यह बहुत ही अधिक पराक्रम-शाली था । इसके शत्रु भी इसका नाम सुनकर भय से कंपित हो उठते थे । इसी नगर में एक धनिक बहुत परिवार वाला एवं

भाष्यज्ञाने नवा-आवधाना रस्ता उपर 'वृत्तिं कल्पेमाणा विहरन्ति' राशीने तेने वेचना हुता अने ते वेयाणुनी आवकमांधी पोतानी आलविका बलावता हुता 'अप्पणा वि य णं से छण्णिण्णं छागलिण्णं बहुविहेहिं अयमंसेहिं जाव महिसमंसे हि' ते छन्निक कसाई पणु पकराडिथी लघने पाडाओ सुधीना अनेक प्रकारनां मांसनी साथे ने 'तलियेहिं य भज्जिण्णं हि य' तणेला, सेकेला 'सोल्लेहिं य' शूलपर राशीने पकवेला तेओनी साथे 'सुरं च' आसाएमाणे विहरइ' अनेक प्रकारनी मदिरां पणु सेवन करतो हुतो।

भावार्थ—गौतम स्वामीना आ प्रकारना प्रशस्ते सांभणीने वीर प्रभुओ कहुं के-हे गौतम ! ते काल अने ते समयने विषे आ जम्बूद्वीप नामना द्वीपमां रहेला आ भरत क्षेत्रमां ओक छगलपुर नामनुं नगर हुतुं, तेना राजानुं नाम सिंहगिरि हुतुं ते पणुन वधारे पराक्रम वाणो हुतो, तेना शत्रुओ पणु तेनुं नाम सांभणीने संयधी कंभी उठता हुता, ते नगरमां ओक धनिक मोटा परिवारवाणो अने भडा

॥ मूलम् ॥

तए णं से छण्णिए छागलिए एयकम्मे एयप्पहाणे
एयविज्जे एयसमायारे सुबहु पावकम्मं कलिकलुसं समज्जिणित्ता

महा अधार्मिक छन्निक नामका कसाई भी रहता था । इसके यहां
अनेक अज आदि जानवर एक बाड़े में अनेकों की संख्या में घिरे
हुए बंधे रहते थे । इन पशुओं की सार-संभार के लिये उसके यहां अनेक
नौकर चाकर काम काज किया करते थे । वह उन्हें खाना पीना
एवं वेतन देता था । उन सब का काम अलग-बट्टा हुआ था ।
कोई उनकी रक्षा करते थे । किसी का काम यह था कि वह उन्हें
उनके बांधनेयोग्य स्थान में बांधता, और वहीं पर रोककर रखता,
ताकि वे कहीं बाहिर भाग नहीं सकते । कोई उनके वध करने के
लिये नियुक्त थे । वे उनका वधकर उनके मांस को कैची आदि
से कतर-कर टुकड़े-करते और अपने मालिक के पास उन्हें ले
जाते । जब मालिक उनका अच्छी तरह निरीक्षण कर चुकता, तब
उन टुकड़ों को तवा आदि पर तलकर भूँजकर एवं पकाकर बेचने
के लिये राजमार्ग पर लेकर बैठते थे, और उनकी विक्री से जो भी
आय होती उससे अपनी आजीविका चलाते । तथा स्वयं वह छन्निक
कसाई भी तले हुए, भूँजे हुए, एवं पके हुए, उस मांस के साथ
अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन करता था । ॥ सू० ६ ॥

अधार्मिक छन्निक नामको कसाई पशु रહેतो હતો. તેને ત્યાં બકરા આદિ ઘણાં જ
જાનવરો મોટી સંખ્યામાં એક વાડામાં બાંધી રાખવામાં આવતાં હતાં, તેની સારવાર
માટે ઘેર અનેક નોકર-ચાકર કામ કરી કરતા હતા, નોકરોને ખાવા-પીવાનું અને પગાર
પણ આપતો હતો. તે તમામ નોકરોનું કામ-કાજ સૌને વહેંચી આપેલું હતું, કેટલાક
પશુઓના રક્ષણનું કામ કરતા હતા, કેટલાક સારી રીતે બાંધતા હતા, કેટલાક ત્યાં
બાંધેલા પશુઓ બહાર જતાં ન રહે તે સંભાળ રાખતા હતા, કેટલાક તેને મારવા
માટે રાખેલા હતા, તે પશુઓનો વધ કરી તેના માંસને કાતરથી ટુકડા કરીને પોતાના
માલિકની પાસે લઈ જતા, અને માલિક બરાબર તેને જોઈ લેતા તે પછી તે માંસના
ટુકડાઓને, તાવડા આદિ પર તળીને સેકીને, પકાવીને, તે વેચવા માટે રાજમાર્ગ પર
રાખીને બેસતા હતા, અને તેને વેચાણની આવકમાંથી પોતાની આજીવિકા ચલાવતા હતા.
પોતે છન્નિક કસાઈ પણ, તળેલાં શેકેલા અને પકવેલાં માંસની સાથે અનેક પ્રકારની
મદિરાનું સેવન કરતો હતો. (સૂ० ૬)

સત્તવાસસયાઈં પરમાડં પાલિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ચડ-
ત્થીએ પુઢવીએ ઉક્કોસેણં દસસાગરોવમદ્વિંદ્રિયસુ ણેરંદ્રિયસુ ણેરંદ્રિ-
યત્તાએ ઉવવણ્ણે । તએ ણં સુભદ્ધસ્સ સત્થવાહસ્સ ભદ્દા ભારિયા
જાડિંગિંદુયા યાવિ હોત્થા, જાયાર દારગા વિણિહાયમાવજ્જંતિ ।
તએ ણં સે છણિણએ છાગલિએ ચડત્થીએ પુઢવીએ અણંતરં ઉવ્વ-
દ્વિત્તા ઇહેવ સોહંજણીએ ણયરીએ સુભદ્ધસ્સ સત્થવાહસ્સ ભદ્દાએ
ભારિયાએ કુચ્છિંસિ પુત્તત્તાએ ઉવવણ્ણે ॥ સૂ. ૭ ॥

ટીકા

‘તએ ણં’ इत्यादि । ‘तए णं से छणिए छागलिए’ ततः खलु स
छन्निकश्छागलिकः, ‘एयकम्मे’ एतत्कर्मा-एतत्=अजादीनां-यावन्महिषाणां यानि
यूथानि तानि शतवद्धानि सहस्रवद्धानि कृत्वा, तेषां मारणं तन्मांसानि पत्त्वा
तेषां विक्रयेण वृत्तिकल्पनं, तथा तैर्मांसैः सह नानाविधसुरासेवनरूपं च कर्म=
क्रिया यस्य स एतत्कर्मा । ‘एयप्पहाणे’ एतत्प्रधानः-एतत्=उक्तं कर्म प्रधानं
यस्य स तथा, अजादियावन्महिषयूथमारणतन्मांसविक्रयभक्षणमद्यपानतत्पर इत्यर्थः ।
‘एय विज्जे’ एतद्विद्यः-अजादियावन्महिषयूथमाराणदिविधिज्ञः । ‘एयसमायारे’

‘तए णं से०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ पश्चात् ‘से છણિણ છાગલિએ’ वह छन्निक कसाई
‘एयकम्मे’ कि जिसका अजादि से लगाकर महिषों तक के पशुओं
का शतवद्ध एवं सहस्रवद्ध समुदाय का मारना, एवं उनके मांस का
पकवाना, तथा उसकी विक्री से आजीविका करना उनके मांसादिकों
के साथ नाना प्रकार की मदिरा का आसेवन आदि करना यही
एक मात्र कार्य था । ‘एयप्पहाणे’ यही जिसका प्रधान कर्तव्य था । ‘एयविज्जे’

‘તए ણં સે’ इत्यादि

‘તए ણં’ તે પછી ‘સે છણિણ છાગલિએ’ તે છન્નિક કસાઈ ‘એયકમ્મે’
જેનું બકરા આદિથી લઈને પાડાઓ સુધીના પશુઓને સેંકડો અને હજારોની સંખ્યામાં
મારવા અને તેનાં માંસને રાંધવું તથા તેનાં વેચાણમાંથી આજીવિકા ચલાવવી,
પશુઓના માંસાદિકની સાથે નાના પ્રકારની મદિરાઓનું સેવન કરવું એજ એક માત્ર કામ
હતું ‘એયપ્પહાણે’ તેજ જેનું મુખ્ય કામ હતું. ‘એયવિજ્જે’ બકરાદિક પશુઓને

एतत्समाचारः—अजादियावन्महिषयूथमारणाद्याचरणशीलः । 'सुबहु पावकम्मं कलिकलुसं' सुबहुपापकर्म कलिकलुसं 'समज्जिणित्ता' समुपार्ज्य=उपार्जितं कृत्वा, 'सत्तवाससयाइं परमाउं' सप्तवर्षशतानि=सप्तशतसंवत्सरान् परमायुः=उत्कृष्टमायुः 'पालयित्ता कालमासे कालं किच्चा चउत्थीए पुढवीए उक्कोसेणं' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा, चतुर्थ्या पृथिव्यामुत्कर्षेण 'दससागरोवमट्ठिइएसु णेरइयासु णेरइयत्ताए' दशसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उव्वण्णे' उत्पन्नः । 'तए णं सुभदस्स सत्थवाहस्स भदा भारिया' ततः खलु सुभद्रस्य सार्थवाहस्य भद्रा नाम्नी भार्या 'जाइणिंदुया' जातिनिन्दुका=जन्मतो मृतवत्सा, 'यावि होत्था' चाप्यभवत् । 'जाया जाया दारणा' जाता जाता दारकाः=शिशवः 'विणिहायमावज्जंति' विनिघातमापद्यन्ते—जाता एव स्त्रियन्ते इत्यर्थः । 'तए णं से छणिए छागलिए चउत्थीए पुढवीए अणंतरं' ततः खलु स छन्निकश्छागलि-

अजादिक पशुओं की मारने की विधि में जो विशेष निपुण था 'एयसमायारे' यही जिसका आचरण था 'सुबहु पावकम्मं कलिकलुसं' अत्यंत घोरतर निकाचितबंधसहित अनेक पापकर्मों को 'समज्जिणित्ता' उपार्जित कर 'सत्तवाससयाइं परमाउं पालित्ता' ७०० वर्ष की उत्कृष्ट आयु को भोगकर 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्यु के अवसर पर मरकर 'चउत्थीए पुढवीए' चौथी पृथिवी में कि जहां 'उक्कोसेणं दससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कृष्ट १० सागर की स्थिति वाले नारकावास हैं, उनमें 'णेरइयत्ताए' नारकी की पर्याय से 'उव्वण्णे' उत्पन्न हुआ । 'तए णं सुभदस्स सत्थवाहस्स भदा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था' सुभद्र सेठ की भद्रा भार्या जातिनिन्दुक थी 'जाया दारणा विणिहायमावज्जंति' उत्पन्न होते ही इसके बच्चे मरजाते थे 'तए णं से छणिए छागलिए'

भारवानी विधिमां ते विशेष कुशल डतो. 'एयसमायारे' ऐज्जेनु आचरण डतुं 'सुबहु पावकम्मं कलिकलुसं' अत्यंत घोरतर निकाचितबंधसहित अनेक पाप-
कर्मणि 'समज्जिणित्ता' उपार्जन करी भेगवीने 'सत्तवाससयाइं परमाउं पालित्ता'
७०० सातसे। वर्षनी उत्कृष्ट आयुधने लोगवीने 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्युने।
समय आवतां मरण पाभीने 'चउत्थीए पुढवीए' चौथी पृथ्वीमां डे ज्जां
'उक्कोसेणं दससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु' उत्कृष्ट १० दस सागरनी स्थितिवाणा
नरकवास छे तेमां 'णेरइयत्ताए' नारकेनी पर्यायथी 'उव्वण्णे' उत्पन्न थये।
'तए णं सुभदस्स सत्थवाहस्स भदा भारिया जाइणिंदुया यावि होत्था'
सुभद्र सेठनी भद्रा नाम्नी पत्नी जातिनिन्दुक डती 'जाया दारणा विणिहायमा-
वज्जंति' तेनां भाण्डे अवतरतांनी साथे ज्ज तुरत मरण पाभतां डतां 'तए णं

કશ્વતુર્થ્યાઃ પૃથિવ્યા અનન્તરમ્, 'ઉવ્વઢિત્તા' ઉત્તર્ય=નિસ્સૃત્ય 'ઇહેવ સોહંજળીયે
ળયરીયે' ઇહેવ શોભાજ્ઞન્યાં નગર્યાં 'સુમદ્સસ સત્થવાહસસ મદ્દાએ મારિયાએ' સુમદ્સસ
સાર્થવાહસસ મદ્દાનામ્ન્યા માર્યાયાઃ 'કુચ્છિસિ' કુક્ષૌ=ઉદરે 'પુત્તતાએ' પુત્રતયા=
પુત્રગર્ભતયા 'ઉવ્વણ્ણે'=ઉત્પન્નઃ મદ્દાયા ગર્ભે જન્મ લબ્ધવાન્ ॥ સૂ. ૭ ॥

વહ છન્નિક કસાઈ 'ચડ્ઠીએ પુઢવીએ' અવ ઉસ ચતુર્થી પૃથિવી સે
'અંગંતરં ઉવ્વઢિત્તા' અપની આયુ કે સમાપ્ત હોને કે અનન્તર હી
નિકલકર 'ઇહેવ સોહંજળીયે ળયરીએ' ઇસી શોભાજ્ઞની નગરી મેં 'સુમદ્સસ
સત્થવાહસસ' ઉસ સુમદ્સ સેઠ કી 'મદ્દાએ મારિયાએ' મદ્દામાર્યા કી 'કુચ્છિસિ
પુત્તતાએ ઉવ્વણ્ણે' કુક્ષિ મેં પુત્રરૂપ સે ઉત્પન્ન હુઆ ।

ભાવાર્થ—એક સમય કી વાત હૈ કિ વહ છન્નિક કસાઈ કિ
જિસને અપના ૭૦૦ વર્ષ કા સમસ્ત જીવન ઇન્હીં પશુઓં કે મારને
મેં, ઉનકે માંસ કી વિક્રી સે અપની આજીવિકા કરને મેં, સ્વયં
માંસ ખાને એવં મદિરા કે પીને મેં હી વ્યતીત કિયા હૈ । જવ અપની
'આયુ કા અન્તિમ સમય સમીપ આજાતા હૈ, તવ વહ કાલ કે ગાલ
કા અતિથી બનકર ઉપાર્જિત પાપકર્મોં કે નિકાચિત વંધ કો ભોગને
કે લિયે ૧૦ સાગર કી સ્થિતિયુક્ત ચતુર્થ નરક મેં વહાં કા નારકી
ઉત્પન્ન હોતા હૈ । અવ સુમદ્સ સેઠ કી કથા સુનિયે—ઇસ કી જો મદ્દા
માર્યા થી વહ જાતિ નિન્દુકા થી કિ ઇસકી સંતાન હોતે હી મરજાતોથી ।

સે છળિયે છાગલિયે' તે છન્નિક કસાઈ 'ચડ્ઠીએ પુઢવીએ' હાલમાં તે ચોથી
પૃથિવીમાંથી 'અંગંતરં ઉવ્વઢિત્તા' પોતાની આયુષ્ય પૂરી થયા પછી ત્યાંથી નીકળીને
'ઇહેવ સોહંજળીયે ળયરીએ' આ શોભાજ્ઞની નગરીમાં 'સુમદ્સસ સત્થવાહસસ'
તે સુમદ્સ સેઠની 'મદ્દાએ મારિયાએ' લદ્દા પત્નીના 'કુચ્છિસિ પુત્તતાએ ઉવ્વણ્ણે'
ઉદરમાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થયો છે.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે તે છન્નિક કસાઈ કે જેણે પોતાની
૭૦૦ સાતસો વર્ષની આયુષ્યનો તમામ સમય પશુઓ મારવામાં તેના માંસના
વેચાણથી પોતાની આજીવિકા ચલાવવામાં, પોતે માંસ સાથે મદિરાનું પાન કરવામાં જ
વીતવ્યો છે, જ્યારે પોતાની આયુષ્યનો છેલ્લો સમય નજીક આવે છે, ત્યારે તે
કાળનાં સુખનો અતિથિ બનીને મેળવેલાં પાપકર્મોના નિકાચિત બંધને ભોગવવા માટે
૧૦ દસ સાગરની સ્થિતિવાળા ચોથા નરકમાં ત્યાંનો નારકી થઈને ઉત્પન્ન થાય છે,
હવે સુમદ્સ સેઠની કથા સાંભળો—તેની જે પત્ની લદ્દા, તે જાતિનિન્દુકા હતી. તેને
સંતાન જન્મ પામતાંની સાથે જ મરણ પામતાં હતાં, તેથી તે સંતાન વિનાની હતી.

॥ मूलम् ॥

तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइं तिण्हं
 मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए—
 धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ णं कयत्थाओ णं
 जाव सुलद्धे तासिं माणुस्सए जम्मजीवियफले जाओ णं बहूणं
 णाणाविहाणं नयरगोरूवाणं पसूण थ जलयर—थलयर—खहयर—
 माईणं पक्खीण थ बहूहिं मंसेहिं तलिएहिं भज्जिएहिं सोल्लेहिं
 सद्धिं सुरं च महुं च मेरुगं च जाइं च सीहुं च पसन्नं च आसा—
 एमाणीओ विसाएमाणीओ परिभुंजेमाणीओ परिभाएमाणीओ
 दोहलं विणेंति, तं जइ णं अहमवि बहूणं जाव विणिज्जामि—त्ति
 कट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्का भुक्खा जाव झियाइ ।
 तए णं से सुभद्दे सत्थवाहे भद्दं भारियं ओहय जाव पासइ एवं
 वयासी—किं णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियांसि ? ।
 तए णं सा भद्दा सत्थवाही सुभद्दं सत्थवाहं एवं वयासी—एवं खलु
 देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि । तए णं से
 सुभद्दे सत्थवाहे भद्दाए भारियाए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भद्दा
 भारियं एवं वयासी—एवं खलु देवाणुप्पिया ! तुह गब्भंसि
 अम्हाणं पुव्वकयपावप्पभावेणं केई अहम्मिए जावदुप्पडियाणंदे
 जीवे ओयरिए तेणं एयारिसे दोहले पाउब्भूए, तं होउ णं एयस्स

वह निस्संतान थी । वह छन्निक का जोव १० सागर की वहां की
 आयू पूर्ण होनेपर निकलकर इसी सेठ की सेठानी के गर्भ में
 पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ । ॥ सू० ७ ॥

ते छन्निकेण एव १० दस सागरानी त्यानी आयुष्य पूर्णं यतां त्यांथी नीकणीने ते
 शेठनी शेठाणीना गर्भमां पुत्ररूपे उत्पन्नं भवेत् । (सू० ७)

पसायणं—ति कट्टु से सुभदे सत्थवाहे केणवि उवाएणं तं दोहलं
विणेइ । तए णं ता भद्दा सत्थवाही संपुण्णदोहला संमाणिय-
दोहला विणीयदोहला वोच्छिन्नदोहला संपन्नदोहला तं गव्वं
सुहं सुहेणं परिवहइ ॥ सू० ८ ॥

टीका

‘तए णं तीसे०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ ततः गर्भस्थित्यनन्तरं खलु ‘तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया
कयाइं’ तस्याः भद्दायाः सार्थवाह्या अन्यदा कदाचित्=कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् समये
‘तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं’ त्रिषु मासेषु सर्वया परिपूर्णेपु सत्तु ‘इमे एयारुवे’
अयमेतद्रूपः ‘दोहले’ दोहदः=गर्भस्यजीवप्रभावजनितोऽभिन्नावः ‘पाउब्भूए’
प्रादुर्भूतः=संजातः । स कीदृशः ? इत्याह ‘घण्णाओ णं’ इत्यादि । घन्याः=
प्रशंसनीयाः खलु ‘ताओ अम्मयाओ’ ता अम्बाः=जनन्यः एवं ‘सपुण्णाओ णं
कयत्थाओ णं जाव’ सपुण्याः=पुण्यवत्यः ता अम्बाः कृतार्थाः=कृतेष्टसिद्धयः
खलु ता अम्बाः, अत्र यावत्कणात् ‘कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कय-
लक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ’ इत्येषां

‘तए णं तीसे०’ इत्यादि ।

‘तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइं तिण्हं मासाणं
बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारुवे दोहले पाउब्भूए’ तदनन्तरं उक्तं भद्दा सार्थवाही
के गर्भ के ३ माह जब पूर्ण हो चुके तब उस को इस प्रकार का
दोहला उत्पन्न हुआ । ‘घण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ मपुण्णाओ णं
कयत्थाओ णं जाव’ वे माताएँ धन्य हैं पुण्यवती हैं और कृतार्थ हैं,
यावत् शब्द से कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ कयलक्खणाओ णं ताओ
अम्मयाओ, कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ’ इन पदों का संग्रह है । वे माताएँ

‘तए णं तीसे’ इत्यादि

‘तए णं तीसे भद्दाए सत्थवाहीए अन्नया कयाइं तिण्हं मासाणं
बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारुवे दोहले पाउब्भूए’ ते पछी ते लद्धः सार्थवाहीना
गर्भानां त्रिषु ३ मास त्त्यारे पूर्णं धर्ष गथां त्त्यारे तेन आ प्रमाहे दोहलो-अलाना
(अने स्थ) उत्पन्न थये हे—‘घण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ मपुण्णाओ णं कयत्थाओ
णं जाव’ ते माताओ धन्य छे; पुण्यवती छे, अने कृतार्थ छे, यावत् शब्दधी-
‘कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ, कयलक्खणाओ णं ताओ अम्मयाओ,
कयविहवाओ णं ताओ अम्मयाओ’ आ पढोना सञ्ज छे, ते माताओ पुण्यशाली

સહ્ગ્રહઃ । કૃતપુણ્યાઃ—પૂર્વમેવ કૃતં પુણ્યં=સુખજનકં કર્મ યામિસ્તાઃ, કૃતલક્ષણાઃ—
કૃતં ફલયુક્તં લક્ષણં=સુખજીવનરેસ્વાદિરૂપં યામિસ્તાઃ, કૃતવિભવાઃ—કૃતઃ=સફ-
લીકૃતઃ દાનાદિશુભકાર્યયોગેન વિભવઃ=એશ્વર્યસંપત્તિરૂપો યામિસ્તાઃ, ‘સુલદ્ધે
તાસિં માણુસ્સણ જન્મજીવિયફલે’ સુલબ્ધં ચ્ચલુ તાસાં માનુષ્યકં જન્મજી-
વિતફલં—સુલબ્ધં=શોભનપ્રકારેણ પ્રાપ્તં ચ્ચલુ=નિશ્ચયેન તાસાં માતૃણાં માનુષ્યકં=
મનુષ્યસમ્બન્ધિ જન્મજીવિતફલં=જન્મનો જીવિતસ્ય ચ ફલં, ‘જાઓણં વહૂણં
ળાણાવિહાણં ણયરગોરૂવાણં પસૂળય’ યાઃ ચ્ચલુ માતરઃ વહૂનાં=વહુસંખ્યકાનાં
નાનાવિધાનામ્=અનેકપ્રકારાણાં નગરગોરૂપાણાં=નાગરિકગણવાદીનાં પશૂનાં ચ,
તથા ‘જલયર—થલયર—ચ્ચહયરમાઈણં’ જલચરસ્થલચરચ્ચેચરાદીનાં ‘પક્કવીણ ય’
પક્ષિણાં ચ ‘વહૂહિં મંસેહિં’ વહુભિર્માસૈઃ=પ્રચુરમાંસૈઃ, કીદશૈઃ ? इत्याह—‘તલિણહિં’
તલિતૈઃ ધૃતતૈલાદિના, ‘મજ્જિણહિં’ મજ્જિતૈઃ=અગ્નિપક્વૈઃ, ‘સોલ્લેહિં’ સોલ્લૈઃ=શૂલં
ધૃત્વા પક્વૈઃ ‘સદ્ધિં સુરં ચ’ સાર્દે સુરાં ચ=મદિરાં, કીદશીમ્ ? इत्याह—‘મહું

કૃતપુણ્ય હૈં ઉન્હોને પૂર્વભવમેં પુણ્ય ઉપાજિત કિયા હૈ, વે
કૃતલક્ષણ—સુખ જીવન આદિ શુભરેસ્વાઓસે યુક્ત હૈં, કૃતવિભવ—
ઉન્હોને અપને વિભવ—સંપત્તિ કો દાનાદિ શુભ કાર્ય મેં સફલ કિયા હૈ ।
‘સુલદ્ધે ણં તાસિં માણુસ્સણ જન્મજીવિયફલે’ ઉન્હોં કા હી મનુષ્યસમ્બન્ધી
જન્મ ઓર જીવન સફલ હૈ, ‘જાઓ ણં વહૂણં ણાણાવિહાણં ણયરગોરૂવાણં
પસૂળ ય જલયર—થલયર—ચ્ચહયર—માઈણં પક્કવીણ ય’ જિન્હોં ને વહુત સે
અનેક પ્રકાર કે નગરગોરૂપ—નગર કે ગાય આદિ પશુઓં કે તથા
જલચરાદિ પક્ષિઓં કે ‘વહૂહિં મંસેહિં’ વહુત માંસ જો કિ ‘તલિણહિં
મજ્જિણહિં સોલ્લેહિં’ ઘૃત તૈલ આદિ સે તલા ગયા હો, અગ્નિપક્વ
કિયા ગયા હો ઓર શૂલપર રચ્ચકર પકાયા ગયા હો, ઉસકે સાથ
‘સુરં ચ મહું ચ મેરગં ચ જાઈં ચ સીધું ચ પસન્નં ચ’ મધુ—પુષ્પોં સે બની

છે, તેઓએ પૂર્વભવમાં પુણ્ય મેળવેલું હશે, તે કૃતલક્ષણ—સુખ જીવન; આદિ શુભ
રેખાઓથી યુક્ત છે, કૃતવિભવ—તેમણે પોતાનો વેલવ અને સંપત્તિને દાનાદિ શુભ
કાર્યમાં સંકળ કરી છે ‘સુલદ્ધે ણં તાસિં માણુસ્સણ જન્મજીવિયફલે’ તેમનો જ
મનુષ્યસમ્બન્ધી જન્મ અને જીવન સંકળ છે ‘જાઓ ણં વહૂણં ણાણાવિહાણં
ણયરગોરૂવાણં પસૂળ ય જલયર—થલયર—ચ્ચહયર—માઈણ પક્કવીણ ય’ જેણે
ઘણાંજ પ્રકારનાં નગરગોરૂપ—નગરના ગાય આદિ પશુઓના તથા જલચરાદિ પક્ષિઓના
‘વહૂહિં મંસેહિં’ ઘણાંજ માંસ જે ‘તલિણહિં મજ્જિણહિં સોલ્લેહિં’ ઘી—તેલ આદિથી
તળેલા હોય, અગ્નિથી પકાવ્યાં હોય અને શૂળ પર રાખીને પકાવ્યાં હોય, તેની સાથે
‘સુરં ચ મહું ચ મેરગં ચ જાઈં ચ સીધું ચ પસન્નં ચ’ મધુ—પુષ્પોમાંથી બનાવેલી

‘ચ’ મધુ ચ=પુષ્પનિષ્પન્નં મધમ્, ‘મેરકં ચ’ મેરકં ચ=તદેવ તાલવૃક્ષનિષ્પન્નમ્, ‘જાઈ ચ’ જાતિં ચ=મધવિશેષમેવ, ‘સીધું ચ’ સીધું ચ=ગુહધાતકીસંભવં મધમ્, ‘પસન્નાં ચ’ પ્રસન્નાં ચ=દ્રાક્ષાદિદ્રવ્યજનિતામ્, इत्येवरूपां मध्वादिपञ्चविधां मदिरां ‘आसाएमाणीओ’ आस्वादयन्त्यः=इषत्स्वादयन्त्यः, ‘विसाएमाणीओ’ विस्वादयन्त्यः=विशेषेण स्वादयन्त्यः, ‘परिभुञ्जेमाणीओ’ परिभुञ्जानाः=तेषां परिभोगं कुर्वाणाः, ‘परिभाए माणीओ’ परिभाजयन्त्यः=अन्याभ्यो विभागं कुर्वन्त्यः ‘दोहलं विणेति’ दोहदं विनयन्ति पूरयन्तीत्यर्थः, ‘तं जइ णं अहमवि बहूणं जाव’ तद् यदि खलु अहमपि बहूनां यावत्, यावच्छब्देन नगरगोरूपाणां पशूनां जलचरादिपक्षिणां च बहुभिर्मांसैः तलितैः भर्जितैः सोल्लैः सार्द्धं मदिरां मध्वादिपञ्चविधां मदिराम् आस्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभुञ्जाना परिभाजयन्ती दोहदं=स्वर्गर्भप्रभावजनितामिलापं ‘विणिज्जामि’ विनयामि=पूरयामि तदा श्रेयः, ‘चिकद्दु’ इति कृत्वा=इति विचार्य ‘तंसि दोहलंसि’ तस्मिन्

હુઈ મદિરા, મેરક-તાલ સે વની હુઈ કિ જિસકો તાઢી કહતે હૈ, જાતિ નામ કી મદિરા, સીધુ ગુહ ઓર ધાવડી કે ફૂલોં સે વની હુઈ, તથા પ્રસન્ના-દ્રાક્ષા આદિ સે વની હુઈ, હસ પ્રકાર મધુ આદિ પાંચોં પ્રકાર કી મદિરા કા ‘આસાએમાણીઓ’ આસ્વાદન કરતી હુઈ ‘વિસાએમાણીઓ’ વાર વાર સ્વાદ લેતી હુઈ ‘પરિભુંજેમાણીઓ’ ઉનકા પરિભોગ કરતી હુઈ ઓર ‘પરિભાએમાણીઓ’ દૂસરી સ્ત્રીઓં કો વાંટતી હુઈ ‘દોહલં વિણેતિ’ અપને દોહલે કો પૂરા કરતી હૈ ‘તં જइ णं अहमवि’ યદિ મૈં ભી હસી પ્રકાર ‘વહૂણં જાવ’ વહુત સે નગરગોરૂપ પશુઓં કે ઓર જલચર આદિ પક્ષિઓં કે વહુત પ્રકાર કે તલે ભુને ઓર સોલે કિયે હુએ માંસ કે સાથ મધુ આદિ પાંચ પ્રકાર કી મદિરા કા થોડા આસ્વાદન કરૂં, વાર વાર આસ્વાદન કરૂં, પરિભોગ કરૂં

મદિરા, મેરક-તાલમાંથી બનાવેલી મદિરા જેને તાડીરસ કહે છે. જાતિ નામની મદિરા સીધુ-ગોળ અને ધાવડીના પુત્રોમાંથી બનેલી મદિરા તથા, પ્રસન્ના-દ્રાક્ષાદિથી બનેલી મદિરા. આ પ્રમાણે મધુ આદિ પાંચ પ્રકારની મદિરાને ‘આસાએમાણીઓ’ આસ્વાદન કરતી થકી ‘વિસાએમાણીઓ’ વારંવાર સ્વાદ લેતી થકી ‘પરિભુંજેમાણીઓ’ તેને પરિભોગ કરતી થકી અને ‘પરિભાએમાણીઓ’ બીજી સ્ત્રીઓને વહેંચતી થકી ‘દોહલં વિણેતિ’ પોતાના દોહલા-મનારથને પૂરા કરે છે ‘જં જइ णं अहमवि’ જો હું પણ એ પ્રમાણે ‘વહૂણં જાવ’ ઘણાંજ નગર ગોરૂપ પશુઓના અને જલચર, આદિ પક્ષિઓના બહુજ પ્રકારના તળેલા ભુંજેલા અને શૂલ પર પકાવેલા માંસની સાથે મધુ આદિ પાંચ પ્રકારની મદિરાનું થોડું આસ્વાદન કરું, વારંવાર આસ્વાદન

दोहदे 'अविणिज्जमाणंसि' अविनीते=अपूरिते सति 'सुका' शुष्का=चिन्तया शुष्कशरीरा 'भुक्खा' बुभुक्षिता दोहदपूर्त्यभावादिति भावः, 'जाव झियाइ' यावत् ध्यायति=यावत् अपहतमनःसंकल्पा=अविनष्टमनोरथा सती ध्यायति=आर्त्तध्यानं करोति । 'तए णं से सुभदे सत्थवाहे' ततः खलु एकदा स सुभद्रः सार्थवाहः 'भदं भारियं ओहय जाव पासइ एवं वयासी' भद्रां भार्या अपहत-यावत् पश्यति=अपहतमनःसंकल्पामार्त्तध्यानं कुर्वतीं पश्यति, एवमवादीच्च- 'किं णं' इत्यादि- 'किं णं तुमं देवाणुप्पिया !' किं खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! 'ओहय जाव झियासि' अपहतमनःसंकल्पा सती आर्त्तध्यानं करोषि ? । 'तए णं सा भदा सत्थवाही सुभदं सत्थवाहं एवं वयासी' ततः खलु सा भद्रा

और दूसरी स्त्रियों को भी बाँटूं, इस प्रकार अपने दोहले को 'विणिज्जामि' पूर्ण करूँ तो अच्छा हो 'त्तिकहु' ऐसा विचार कर 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उस दोहले के पूर्ण न होने से वह भद्रा 'सुका भुक्खा जाव' सूखने लगी, चिन्ता के कारण अरुचि होने से वह भूखी रहने लगी, शरीर उसका रोगग्रस्त जैसा मालूम होने लगा और मुंह पीला पड़ गया तथा निस्तेज-फीका-हो गया. यह रात-दिन नीचे मुंह किये हुए आर्त्तध्यान करती रहती थी । 'तए णं से सुभदे सत्थवाहे' एक समय वह सुभद्र सार्थवाह 'भदं भारियं ओहय जाव पासइ' भद्रा भार्या को पूर्वोक्त प्रकार से आर्त्तध्यान करती हुई देखा और 'एवं वयासी' कहा कि- किं णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय जाव झियासि' हे देवानुप्रिये ! तुम ऐसे आर्त्तध्यान क्यों करती हो ? 'तए णं सा भदा सत्थवाही सुभदं सत्थवाहं एवं वयासी' सुभद्र के ऐसे

कइं. परिभोग कइं, अने भीउ स्त्रीओने वडैयुं, आ प्रभाणे भारा दोहला (मनो-रथ) ने 'विणिज्जामि' पूर्ण कइं तो साइं 'त्तिकहु' आ प्रभाणे विचार करीने 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' ते दोहला--मनोरथ पूर्ण नडि थवाथी ते लद्रा 'सुका भुक्खा जाव' सुकावा लागी. चिन्ताना कारणे जोराक पर अइय्थी थवाथी ते भूभी रडेवा लागी, तेनुं शरीर रोगग्रस्त जेवुं हेभावा लाग्युं अने सुभ पीणुं पडी गयुं तेमज निस्तेज शीकुं थअ गयुं, अने रात्री-दिवस नीयु सुभ राणीने आर्त्तध्यान करती डती, 'तए णं से सुभदे सत्थवाहे' ओक समय ते सुभद्र सार्थवाड 'भदं भारियं ओहय जाव पासइ' लद्रा भार्याने पूर्वोक्त-आगण जणुव्या प्रभाणे आर्त्तध्यान करती जेधने 'एवं वयासी' कहुं डे- 'किं णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय जाव झियासि' डे देवानुप्रिय ! तमे आ प्रकारे आर्त्तध्यान शा भाटे करे छे ? 'तए णं सा भदा सत्थवाही सुभदं सत्थवाहं एवं वयासी' सुभद्रना

सार्थवाही सुभद्रं सार्थवाहमेवमवादीत्-एवं खलु' इत्यादि-‘एवं खलु देवानु-
प्पिया !’ एवं खलु हे देवानुप्रिय ! ‘मम तिण्हं मासाणं जाव’ मम त्रिषु
मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु बहूनां गोरूपाणां पशूनां जलचरादिपक्षिणां च मांसैः
सह मदिराणामुपभोगरूपो दोहदः प्रादुर्भूतस्तस्मिन्नपूरिते अपहतमनःसंकल्पा
सती ‘झियामि’ ध्यायामि=आर्त्तध्यानं करोमि । ‘तए णं से सुभद्वे सत्थवाहे
भदाए भारियाए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म’ ततः खलु स सुभद्रः सार्थवाहः भद्राया
भार्याया अन्तिके एतमर्थं श्रुत्वा निश्चयः=पर्यालोच्य ‘भदंभारियं एवं वयासी’
भद्रां भार्यामेवमवादीत्-‘एवं खलु’ इत्यादि-‘एवं खलु देवानुप्पिया’ एवं खलु=
निश्चयेन हे देवानुप्रिये ! ‘तुह गवभंसि अम्हाणं पुव्वकयपावप्पभावेणं कोइ अहम्मिण’
तव गर्भे आवयोः पूर्वकृतपापप्रभावेणं कोऽपि=कश्चित् अधार्मिकः=धर्मशून्यः ‘जाव

पूछने पर वह भद्रा सार्थवाही कहने लगी- ‘एवं खलु देवानुप्पिया !
मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि’ हे देवानुप्रिय । मेरे गर्भ के तीन माह
पूरे होने पर इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ है कि-मैं नगर के
बहुतसे गोरूप पशुओं के और जलचरादि पक्षियों के तले भूँजे
सोले किये हुए मांस के साथ मध्वादि पांच प्रकार की मदिरा का
आस्वादन करूँ, बार बार स्वाद लूँ, उनका परिभोग करूँ और
अन्यस्त्रीयों को भी दूँ, इस प्रकार के दोहले के पूरे न होने से मैं
‘झियामि’ आर्त्तध्यान कर रही हूँ । ‘तए णं से सुभद्वे सत्थवाहे’ फिर
वह सुभद्र सार्थवाह ‘भदाए भारियाए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भदंभारियं
एवं वयासी’ भद्रा भार्या के समीप इस बात को सुनकर और हृदय
में धारणकर भद्रा भार्या को इस प्रकार बोले ‘एवं खलु देवानुप्पिया’
हे देवानुप्रिये ! ‘तुह गवभंसि’ तेरे गर्भ में ‘अम्हाणं पुव्वकयपावप्पहावेणं’

पुछवाथी ते भद्रा सार्थवाही कहेवा लागी-‘ एवं खलु देवानुप्पिया ! मम तिण्हं
मासाणं जाव झियामि ’ हे देवानुप्रिय ! मारा गर्भनां त्रय मास पूरां थतां भने
आ प्रमाणे दोहदो-भनोरथ उत्पन्न थयो छे के-‘हुं’ नगरनां घण्टां न गाय-इप
पशुओना तथा नल्यरादि पक्षिओनां तणेदा. लुंजेला अने शूलपर राणीने पकवेला
मांसनी साथे मधुआदि पांच प्रकारनी मदिरानु सेवन करुं, बारवार स्वाद लउ तेना
परिभोग करुं अने भीलु श्रीओने पणु ते आपुं, आ प्रकारने दोहदो पूरा थयो
नहि तेथी हुं ‘झियामि’ आर्त्तध्यान करी रही छुं ‘तए णं से सुभद्वे सत्थवाहे’
पछी ते सुभद्र सार्थवाह ‘भदाए भारियाए अंतिए एयमट्ठं सोच्चा निसम्म भदं
भारियं एवं वयासी’ भद्र भार्यानी पासैथी ते बात सांभलीने हृदयमां धारणु करीने
भद्रा पत्नीने आ प्रमाणे कहेवा लाग्यो-‘ एवं खलु देवानुप्पिया ! हे देवानुप्रिये
‘तुह गवभंसि’ तारा गर्भमां ‘अम्हाणं पुव्वकयपावप्पहावेणं’ आभारां पूर्वस्थित

विपाकचन्द्रिका टीका श्रु० १, अ० ४, शकटस्यजन्मवर्णनम् ।

४२५

दुष्पडियाणंदे जीवे 'यावत् दुष्प्रत्यानन्दः, 'अधर्मानुगः' इत्यादि विशेषणविशिष्टः, दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्कृत्यकरणेष्वेव प्रसन्नमनाः, एवंविधो जीवः 'ओयरिए' अव-
तरितः=तव गर्भे समागत इत्यर्थः, 'तेणं एयारिसे दोहलेपाउब्भूए' तेन
कारणेन एतादृशो दोहदः प्रादुर्भूतः, 'तं होउणं एयस्स पसायणं' तत्=तस्माद्
भवतु खलु एतस्य=गर्भगतजीवस्य प्रसादनं=प्रसन्नता 'त्ति कट्टु' इति कृत्वा=
इति विमृश्य 'से सुभदे सत्थवाहे केणवि उवाएणं तं दोहलं विणेइ' स सुभद्रः
सार्थवाहः केनाप्युपायेन मांसमदिरासदृशफल-तद्रसप्रदानरूपेण तं दोहदं विनयति=
पूरयति । तए णं सा भद्दा सत्थवाही 'संपुण्णदोहला' ततः खलु=दोहदपूर्यनन्तरं
सा भद्दा सार्थवाही संपूर्णदोहदा समस्ताभिलषितपुरणात् 'संमाणियदोहला'
संमानितदोहदा वाञ्छितार्थसमानयनात्, 'विणीयदोहला' विनीतदोहदा संपूर्ण-

अपने पूर्वसंचित पाप के प्रभाव से 'कोई' कोई एक 'अहम्मिए जाव
दुष्पडियाणंदे जीवे ओयरिए' अधार्मिक आदि विशेषण विशिष्ट, एवं
दूसरों को दुःख पहुंचाने में ही प्रसन्नता मनाने वाला जीव आया है
'तेणं एयारिसे दोहले पाउब्भूए' इसी कारण तुझे यह दोहला उत्पन्न
हुआ है 'तं होउ णं एयस्स पसायणं' तो इस गर्भगत जीव का भला हो
'त्तिकट्टु' ऐसा सोचकर 'से सुभदे सत्थवाहे' वह सुभद्र सार्थवाह 'केणवि
उवाएणं' किसी उपाय से अर्थात् मांस-मदिरा के सदृश आकार के
फल और रस को उसे देकर उसके 'तं दोहलं विणेइ' उस दोहले को
पूरा किया । 'तए णं सा भद्दा सत्थवाही' फिर यह भद्दा सार्थवाही
'संपुण्णदोहला' दोहले के पूर्ण होने पर, वाञ्छित वस्तु की प्राप्ति से
दोहले का 'संमाणियदोहला' सम्मान होने पर, 'विणीयदोहला' वोच्छिन्न
दोहला संपन्नदोहला' समस्त मनोरथ के पूर्ण होने से अभिलाषकी निवृत्ति

पापना प्रभावથી 'केई' कोई એક 'અહમ્મિએ જાવ' 'દુષ્પડિયાણંદે જીવે ઓयरिए'
અધાર્મિક આદિ વિશેષણવિશિષ્ટ, અને બીજાઓને દુઃખ પહોંચાડવામાં પોતે આનાંદ
માનનારો જીવ આવ્યો છે 'તેણં' એયારિસે દોહલે પાઉબ્ભૂએ' તે કારણથી તને
આ પ્રકારનો દોહલો-મનোরથ ઉત્પન્ન થયો છે. 'તં હોઉ ણં' એયસ્સ પસાયણં',
તો આ ગર્ભમાં રહેલા જીવનું સારૂ થયો 'ત્તિકટ્ટુ' એવો વિચાર કરીને 'સે સુભદે
સત્થવાહે' તે સુભદ્ર સાર્થવાહ 'કેણવિ' એવો ઉપાયથી અર્થાત્
માંસ-મદિરાના જેવા આકારના ફળ અને તેનાં રસ સ્વીને આપીને 'તં દોહલં વિણેઈ'
તેના દોહલા (મનোরથ)ને પૂરા કર્યો. 'તએ ણં' સા ભદ્દા સત્થવાહી' પછી તે ભદ્રા
સાર્થવાહી 'સંપુણ્ણદોહલા' પોતાનો દોહલો (મનোরથ) પૂરા થતાં, ઇચ્છિત વસ્તુની
પ્રાપ્તિથી દોહલાનું 'સંમાણિય દોહલા' સન્માન થતાં, 'વિણીયદોહલા' વોચ્છિન્ન

मनोरथपूरणात्, 'वोच्छिन्नदोहला' व्यवच्छिन्नदोहदा निवृत्ताभिलाषत्वात्, 'संपन्न दोहला' संपन्नदोहदा अभिलषितवस्तुभक्षणात्, 'तं गर्भं सुहं सुहेणं परिवहइ' तं गर्भं सुखसुखेन=अतिसुखेन परिवहति=धारयति ॥ सू० ८ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं सा भदा सत्थवाही अण्णया कयाइं णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारगं पयाया, तए णं तस्स दारगस्स अम्मा-पियरो जायमेत्तं चेव सगडस्स हेट्ठो ठावेंति, ठावित्ता गिण्हा-वेंति, गिण्हावित्ता दोच्चंपि ठावेंति, ठावित्ता दोच्चंपि गिण्हावेंति, आणुपुव्वेणं सारक्खेंति संगोवेंति, संवड्ढेंति । जहा उज्झियए, जाव जम्हा णं अम्हं इमे दारए जायमेत्ते चेव सगडस्स हेट्ठा ठाविए, तम्हा णं होउ णं अम्हं एस दारए सगडे नामेणं, सेसं जहा उज्झियए । सुभदे लवणसमुदे कालगए, माया वि काल-गया । से वि सयाओ गिहाओ निच्छूढे ॥ सू० ९ ॥

टीका

'तए णं' इत्यादि । 'तए णं सा भदा सत्थवाही नयणं मासाणं' ततः खलु सा भद्रा सार्थवाही नवानां मासानां 'बहुपडिपुण्णाणं' बहुप्रतिपूर्णानां, सप्तम्यर्थे षष्ठी नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु इत्यर्थः, 'दारगं' दारकं=होनेपर, और इच्छित वस्तु के खा लेने से प्रसन्न हुई वह 'तं गर्भं' उस गर्भ को 'सुहं सुहेणं' सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करने लगी ॥ सू० ८ ॥

'तए णं सा०' इत्यादि ।

'तए णं' एक दिन की बात है कि 'सा भदा सत्थवाही' उस भद्रा सेठानी ने 'अण्णया कयाइं' किसी एक समय जब कि 'णवण्हं

दोहला संपन्नदोहला' तत्सम मनोरथ पूरा थावाथी पोतानी ने ने अभिलाषाओं की ते निवृत्त थातां, छिन्न वस्तु थावाथी प्रसन्न थयेली ते 'तं गर्भं' ते गर्भने 'सुहं सुहेणं' सुखपूर्वक 'परिवहइ' धारण करवा लागी (सू० ८)

'तए णं सा०' इत्यादि ।

'तए णं' एक दिवसनी बात छे छे—'सा भदा सत्थवाही' ते भद्रा सेठानीने 'अण्णया कयाइं' केछे केछे समय न्यारे 'णवण्हं मासाणं बहुपडि-

पुत्रं 'पयाया' प्रजाता=प्रजनितवती । अत्रान्तर्भावितण्यर्थः । 'तए णं तस्स दारगस्स' ततः खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ=मातापितरौ 'जायमेत्तं चेव' जातमात्रमेव तं दारकं 'सगडस्स' शकटस्य 'हेट्ठओ' अधः 'ठावेति' स्थापयतः=दास्या निक्षेपयतः । 'ठावित्ता' स्थापयित्वा=निक्षेप्य गिण्हावेति' ग्राहयतः=आनाययतः, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा-आनाय्य, पुनः 'दोच्चंपि' द्वितीयमपि-द्वितीयवारमपि 'ठावेति' स्थापयतः 'ठावित्ता' स्थापयित्वा 'दोच्चंपि' गिण्हावेति' पुनर्द्वितीयवारमपि ग्राहयतः । 'आणुपुव्वेण' आनुपूर्व्येण=क्रमेण 'सारकवेति' संरक्षयतः, 'संगोवेति' संगोपयतः, 'संवड्ढेति' संवर्धयतः । 'जहा उज्झियए' यथा उज्झितकः, अस्यैव द्वितीयाध्ययने चतुर्दशे सूत्रे यथा उज्झितको वर्णितस्तद्वदित्यर्थः । 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-ततः खलु तस्य दारकस्याम्बापितरौ एकादशे दिवसे निवृत्ते, संप्राप्ते द्वादशे दिवसे इदमेतद्रूपं गौणं गुण-

मासाणं बहुपडिपुण्णाणं' अपने गर्भ के पूरे ९ माह व्यतीत हो चुके थे 'दारगं' एक पुत्र को 'पयाया' जन्म दिया । 'तए णं तस्स दारगस्स' पुत्र के जन्म होने के बाद उसके 'अम्मापियरो' माता पिता ने 'जायमेत्तं चेव' उस बालक को उत्पन्न होने के समय ही 'सगडस्स' हेट्ठओ 'ठावेति' गाड़ी के नीचे दासीद्वारा रखवा दिया । 'ठावित्ता' रखवाकर फिर उसे 'गिण्हावेति' उठवा लिया । 'गिण्हावित्ता' उठवाकर 'दोच्चंपि' दुबारा वहींपर 'ठावेति' फिर रखवा दिया 'ठावित्ता' रखवाकर 'दोच्चंपि' गिण्हावेति' दुबारा फिर उठवा लिया 'आणुपुव्वेण' सारकवेति संगोवेति' संवड्ढेति' फिर पश्चात् क्रमशः उन्होंने उसकी रक्षा की और खूब अच्छी तरह सार-संभाल की एवं उसे बड़ा किया । 'जहा उज्झियए' इसकी सार-संभाल आदि सब द्वितीय अध्ययन में वर्णित उज्झित

पुण्णाणं' चौतानां गर्भनां पूरा ९ मास पूरा थल गया त्पारे 'दारकं' ओक पुत्रने 'पयाया' जन्म आये । 'तए णं तस्स दारगस्स' पुत्रने जन्म थया पछी तेना माता-पिताये 'जायमेत्तं चेव' ते आणकने जन्म थयाना समये ज 'सगडस्स' हेट्ठओ 'ठावेति' दासीद्वारा गाडीनी नीचे रभावी दीधो 'ठावित्ता' रभावीने पछी 'गिण्हावेति' पाछो इरीथी त्यांथी उठावी दीधो 'गिण्हावित्ता' उठावी लधने 'दोच्चंपि' इरी भीलवार पाछो त्यां आगण 'ठावेति' रभावी दीधो 'ठावित्ता' रभावी इरीने 'दोच्चंपि' गिण्हावेति' इरीथी भीलवार उठावी दीधो 'आणुपुव्वेण' सारकवेति संगोवेति संवड्ढेति' पछी क्रमशः तेमणे तेनी रक्षा करवा माटे अहुअ सारी रीते सार-संभाल राभी अने ते आणकने मोटो कर्यो 'जहा उज्झियए' आ आणकनी सार-संभाल तमास प्रकारे भीअ अध्ययनमां वर्णुन करेवा उज्झित आणकनी प्रमाणे

निष्पन्नं नामधेयं कुरुतः' इति बोध्यम् । 'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकम् 'इमे दारए' अयं दारकः 'जायमेत्ते चेव' जातमात्र एव 'सगडस्स' शकटस्य 'हेट्ठा' अधः, 'ठाविए' स्थापितः, 'तम्हाणं' तस्मात् खलु 'होउणं' भवतु खलु 'अम्हं एस दारए सगडेनामेणं' अस्माकम् एष दारकः शकटो नाम्ना 'सेसं जहा उज्झियए' शेषं यथा उज्झितकः, अस्यैव द्वितीयाध्ययने पञ्चदशमूत्रे यथोज्झितको वर्णितस्तथाऽवशिष्टमेतस्य शकटदारकस्य वर्णनं बोध्यम् । 'सुभदे सत्थवाहे' सुभद्रः सार्थवाहः, शकटदारकस्य पितेत्यर्थः, 'लवणसमुदे' लवणसमुद्रे 'कालगए' कालगतः=मृतः । 'मायावि' माताऽपि=शकटदारकस्य जनन्यपि भद्रा सार्थवाहीत्यर्थः, 'कालगया' कालगता=मृता । 'से वि' सोऽपि शकटदारकः 'सयाओ गिहाओ' स्वकाद् गृहात् 'णिच्छूढे' निक्षिप्तः=निःसारितः । नगर-गोप्तृकैः स दुराचारितया गृहान्निष्कासित इत्यर्थः ॥ सू० ९ ॥

दारक की तरह ही हुई । 'जाव जम्हा णं अम्हं इमे दारए' जब पुत्र का ११ वां दिन व्यतीत हो चुका और १२ वां दिन प्रारंभ हुआ तब इस के माता पिता ने इस ख्याल से कि यह हमारा पुत्र 'जायमेत्ते चेव' उत्पन्न होते ही 'सगडस्स हेट्ठा' गाड़ी के नीचे 'ठाविए' रखवा दिया गया था 'तम्हा णं इसलिये 'होउ णं अम्हं एस दारए सगडे नामेणं' "शकट" इस नाम से इस की प्रसिद्धि होओ । 'सेसं जहा उज्झियए' बाकी का आगे का इस का वर्णन उज्झित दारक के समान जान लेना चाहिये । 'सुभदे सत्थवाहे लवणसमुदे कालगए, मायावि कालगया' इसका पिता सुभद्र सेठ लवणसमुद्र में डूबकर मर गया । माता भी इसकी मर गई । 'से वि सयाओ गिहाओ निच्छूढे' उस शकट दारक को भी राजपुरुषों ने मिलकर घर से बाहर निकाल दिया । क्यों कि यह दुराचारी हो गया था ।

करी 'जाव जम्हाणं अम्हं इमे दारए' आ पुत्रना जन्म पछी अगीआर ११ मे दिवस पूरे थछ गये। अने आरमा १२ दिवसने प्रारंभ थये, त्यारे तेना माता-पिताये आ प्रभावे विचार कर्यो के - आ आमासे पुत्र 'जायमेत्ते चेव' उत्पन्न थतां 'सगडस्स हेट्ठा' गाडीनी नीचे 'ठाविए' राखी देवामां आण्यो डेतो, 'तम्हा णं' ओट्ठा भाटे 'होउ णं अम्हं एस दारए सगडे नामेणं' 'शकट' आ नामथी येनी प्रसिद्धि थाओ, 'सेसं जहा उज्झियए' गाडीनुं आगणनुं ओ आणकुं वर्णन उज्झित आणकना प्रभावे जखी देखुं लेथओ 'सुभदे सत्थवाहे लवणसमुदे कालगए मायावि कालगया' तेना पिता सुभद्र सेठ लवण समुद्रमां डुभी गया अने भरष पाओ, तेनी माता पछु भरष पाभी गछ 'से वि सयाओ गिहाओ निच्छूढे'

॥ मूलम् ॥

तए णं से सगडे दारए सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे
सिंघाडग तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धि संपलग्गे यावि
होत्था । तए णं से सुसेणै अमच्चे तं सगडं दारगं अण्णया कयाइं

भावार्थ—जब सुभद्रकी धर्मपत्नी भद्रा सेठानी का गर्भ पूरे
नौ माह का हो चुका, तब किसी एक समय में उसने एक पुत्र को
जन्म दिया । जन्मते ही माता-पिता ने इसे किसी एक गाड़ी के
नीचे दो बार रखवाकर उठवा लिया । पुत्र का लालन पालन उन्होंने ने
बहुत ही आनंद और भ्रमता के साथ किया । जब यह ११ दिन का
हो चुका और १२ वां दिन प्रारंभ हुआ, तब उन्होंने ने इस बालक
की नामसंस्कारविधि की, और यह समझकर कि—यह होते ही गाड़ी
के नीचे रखवाने में आया था इसलिये इसका नाम शकट रख दिया ।
जब शकट बाल्यावस्था का उल्लंघन कर युवावस्था में पहुँचा तो इसका
पिता लवणसमुद्र में डूबकर मर गया, और माता भी मर गई । यह
संरक्षक के अभाव में दुराचारी हो गया । नगररक्षकोंने इसकी यह
परिस्थिति देखकर इसको इसके घर से बाहर निकाल दिया । ॥ सू० ९ ॥

ते शकट दारक (भाणक)ने पणु राजपुरुषोच्चे मणीने तेना घरमांथी भडार डाढी भूक्यो.
कारणु के ते दुराचारी थछ गयो इतो.

भावार्थ—न्यारे सुभद्रनां धर्मपत्नी लद्रा शेठाणीने गर्भ नव मासने। थछ
यूक्यो। त्थार पछी डेछ अेक समयने विषे तेछे अेक पुत्रने जन्म आय्यो। जन्म
थतांनी साथेज ते भाणकने तेना माता-पिताअे डेछ अेक गाडीनी नीचे जे वार रखावी
दीधो, अने पछी छेछावी दीधो। अने ते पुत्रनु लालन-पालन भडुंज आनंद अने
प्रेमथी क्युं। न्यारे ते अगीआर ११ दिवसने। थछ गयो अने आरमा दिवसमां
प्रवेश क्यो। त्थारे तेमछे ते भाणकनी नामसंस्कार-विधि करवा विचार्युं के-आ भाणकने
जन्मतानी साथेज गाडीनी नीचे राखवामां आय्यो। इतो ते कारणुथी अेनुं नाम
'शकट' राखवुं तेज थोय्य छे। आ अलिप्रायथी तेनुं नाम तेअोअे 'शकट' राखी
दीधुं। शकट न्यारे भाव्यावस्था पूरी करीने युवावस्थामां आवी पछोअ्यो। ते समयमां
तेना पिता लवणसमुद्रमां डुषी गया अने मरण पाय्यो। अने तेनी माता पणु मरी
गछ। पाछणथी शकटनुं संरक्षक डेछ नछि रछेवाथी ते दुराचारी भनी गयो। त्थारे
नगरना रक्षकेने आ वातनी भणर पडी जतां तेने (शकटने) तेना घरमांथी भडार
डाढी भूक्यो। (सू० ९)

सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ णिच्छुभावेइ, णिच्छुभावित्ता सुदरिसणं गणियं अब्भित्तरए ठावेइ, ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ। तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ। तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाइं सुदरिसणाए अंतरं लभेइ, लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ, अणुप्पविसित्ता सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ। सू० १०।

टीका

‘तए णं’ इत्यादि। ‘तए णं से सगडे दारए सयाओ गिहाओ’ ततः खलु स शकटो दारकः स्वकाद् गृहात् ‘णिच्छूढे समाणे’ निक्षिप्तः=निःसारितः सन् ‘सोहांजणीए णयरीए’ शोभाञ्जन्यां नगर्या ‘सिंघाडग तहेव जाव’ शृङ्गाटक तथैव यावत्—अत्रैवं योजना—‘शृङ्गाटक—त्रिक चतुष्क—चत्वर—महापथ—पथेषु, घूतखलकेषु, वैश्यागृहेषु, पानागारेषु, सुखसुखेन विहरति। ततः खलु स

‘तए णं से’ इत्यादि।

‘तए णं’ पश्चात् ‘सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे’ अपने घर से बाहर निकला हुआ ‘से सगडे दारए’ वह शकट दारक ‘सोहांजणीए णयरीए’ शोभाञ्जनी नगरी में ‘सिंघाडग—तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं संपलगे यावि होत्था’ शृङ्गाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर और महापथादि में, जुआ खेलने के अड्डों में, वैश्याओं के चारों में, दारुके पीठों में, निस्संकोच होकर घूमने-फिरने लगा। कोई अभिभावक

‘तए णं से’ इत्यादि।

‘तए णं’ पछी ‘सयाओ गिहाओ णिच्छूढे समाणे’ पोताना घरभांथी भंडार नीकल्या पछी ‘से सगडे दारए’ ते शकट दारक ‘सोहांजणीए णयरीए’ शोभाञ्जनी नगरीभां ‘सिंघाडग—तहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं संपलगे यावि होत्था’ शृङ्गाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर अने भडापथादि (भोटा रस्ता) भां, जुगार रमवाना अड्डाओभां, वैश्याओना वाडाभां, दइओना पीठाभां निस्संकोचपणे धरवा लाग्यो, कोई

शकटो दारकः अतपघट्टकः, अनिवारकः, स्वच्छन्दमतिः स्वैरप्रचारः, मद्यप्रसङ्गी, चोरदूतवेश्यादारप्रसङ्गी जातश्चाप्यभवत् । ततः खलु स शकटो दारकः अन्यदा कदाचित् इति । एषां व्याख्या द्वितीयेऽध्ययनेऽष्टादशसूत्रे कृता । ‘सुदरिसणाए’ गणियाए सद्धिं’ सुदर्शनया=सुदर्शनानाम्न्या, गणिकया=वेश्याया, सार्धं=सह ‘संपलग्ने’ संपलग्नः=संमिलितः, ‘यावि होत्था’ चाप्यभवत् । ‘तए णं से’ ततः खलु स ‘सुसेणे अमच्चे’ सुषेणोऽमात्यः ‘तं सगडं दारगं’ अणण्या कयाइं सुदरिसणाए गिहाओ’ तं शकटं दारकमन्यदा कदाचित् सुदर्शनाया गणिकाया गृहात् ‘णिच्छुभावेइ’ निक्षेपयति=निःसारयति । ‘णिच्छुभावित्ता’ निक्षेप्य, सुदरिसणियं गणियं’ सुदर्शनां गणिकाम् ‘अब्भितरणे’ अभ्यन्तरे, ‘ठावेइ’ स्थापयति ‘ठावित्ता’ स्थापयित्वा, ‘सुदरिसणियाए गणियाए सद्धिं उरालाईं माणुस्सगाईं’ सुदर्शनया गणिकया सार्धमुदारान् मानुष्यकान् ‘भोगभोगाईं’ भोगभोगान्-भुज्यन्ते=अनुभूयन्ते इति भोगाः=विषयास्तेषां भोगाः-भोगभोगास्तान् ‘खुंजमाणे’

न होने से एवं खोटे मार्ग से कोई निषेधक न होने से अबारा इतस्ततः घूमने के कारण हरएक व्यसन के सेवन में निपुण हो गया । किसी एक समय इसका सम्बन्ध उस सुदर्शना वेश्या के साथ हो गया । ‘तए णं’ संबंध हो जाने के बाद ‘से सुसेणे अमच्चे’ उस सुषेण अमात्यने ‘तं सगडं दारगं’ उस शकट दारक का ‘अणण्या कयाइं किसी एक समय सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ सुदर्शना गणिका के घर से भी ‘णिच्छुभावेइ’ निकलवा दिया । ‘णिच्छुभावित्ता’ निकलवा कर ‘सुदरिसणं गणियं अब्भितरणे ठावेइ’ बाद में उसने सुदर्शना वेश्या को अंदर ही रोक दिया, जिससे उसके साथ कोई न मिल न सके । ‘ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाईं

संरक्षक नहिं छोड़वाना कारणे अर्थात् जोटा भार्गे जते तेने अटकावनार कोछ नहिं छोड़ाथी स्वतंत्रपणे आभतेम इरवाना कारणे समय जतां तमाभ प्रकारनां व्यसन सेवनमां कुशल थछ गये। अने कोछ ओक समयमां तेनो संबंध ते सुदर्शना वेश्यानी साथे पणु गंधार्छ गये, ‘तए णं’ संबंध थछ गया पछी ‘से सुसेणे अमच्चे’ ते सुषेण मंत्राये ‘तं सगडं दारगं’ ते शकट दारकने ‘अणण्या कयाइं’ कोछ ओक समय ‘सुदरिसणाए गणियाए गिहाओ’ सुदर्शना वेश्याना घरमांथी पणु ‘णिच्छुभावेइ’ गडार कढावी भूक्यो। ‘णिच्छुभावित्ता’ गडार कढावीने ‘सुदरिसणं गणियं अब्भितरणे ठावेइ’ पछीथी तेछे ते सुदर्शना वेश्याने पणु तेनाज घरमां देखी-देखी, जेथी तनी साथे कोछने भणवानुं जनी शके नहिं, ‘ठावित्ता सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं उरालाईं माणुस्सगाईं भोगभोगाईं’ अने ते सुदर्शना वेश्यानी साथे अनुष्य-

भुञ्जानो 'विहरइ' विहरति । 'तए णं से सगढे दारए सुदरिसणाए गिहाओ' ततः खलु स शकटो दारकः सुदर्शनाया गृहात् 'णिच्छूढे समाणे' निक्षिप्तः= निःसृतः सन् 'अण्णत्थ कत्थवि' अन्यत्र कुत्रापि 'सुइं वा रइं वा धिइं वा' स्मृतिं वा रतिं वा धृतिं वा, 'अलभमाणे' अलभमानः, 'जाव विहरइ' यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दादेवं बोध्यम्—तच्चित्तः, तन्मनाः, तल्लेश्यः, तदध्यवसायः, तदर्थोपयुक्तः, तदर्पितकरणः, तद्भावनाभावितः, सुदर्शनाया गणिकाया बहूनि अन्तराणि च छिद्राणि च विवराणि च प्रतिजाग्रत् प्रतिजाग्रद् विहरति । एवां व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने १९ एकोनविंशतितमे सूत्रे निगदिता । 'तए णं से सगढे दारए अण्णया कयाइं सुदरिसणाए अंतरं' ततः खलु स शकटो दारकः अन्यदा कदाचित् सुदर्शनाया अन्तरम्=अवसरं गृहे प्रवेष्टुमिति भावः, 'लभेइ' लभते । 'लभित्ता' लब्ध्वा, 'रहस्सियं' रहसिकं 'सुदरिसणाए गिहम्'

माणुस्सगाइं भोगभोगाइं' और उस सुदर्शना गणिका के साथ मनुष्यसंबंधी कामभोगो को 'भुंजमाणे विहरइ' भोगता हुआ रहने लगा । 'तए णं से सगढे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे' इस प्रकार वह शकट दारक उस सुदर्शना वेश्या के घर से निकाला हुआ 'अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ' अन्यत्र किसी भी स्थान में उसे उसके सिवाय और किसी भी पदार्थ की न तो स्मृति आई, न इसके मन में किसी भी प्रकार से चैन पड़ी और न कहीं पर उसे आश्वासन ही मिला 'तए णं से सगढे दारए अण्णया कयाइं सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' इस प्रकार अस्तव्यस्तपरिस्थितिसंपन्न हुए उस शकट दारक को किसी एक समय सुदर्शना के घर में प्रवेश करने के लिये अवसर हाथ आ गया । 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं

संबंधी कामभोगोने 'भुंजमाणे विहरइ' भोगवतो थका रहेवा लाग्यो. 'तए णं से सगढे दारए सुदरिसणाए गिहाओ णिच्छूढे समाणे' ये प्रमाणों से शकट दारक ने सुदर्शना वेश्याना घरधी नीकजोडो 'अण्णत्थ कत्थवि सुइं वा रइं वा धिइं वा अलभमाणे जाव विहरइ' अन्य-भीज्ज स्थाने गये. त्यां तेने सुदर्शना वेश्या विना भीज्जे कोइ पदार्थ सांख्यो नहि, तेमज तेना मनमां कोइ प्रकारे येन पड्युं नहि, तेमज भीज्ज कोइ स्थाने तेने शांति भणी नहि. 'तए णं से सगढे दारए अण्णया कयाइं सुदरिसणाए अंतरं लभेइ' आ प्रमाणों अस्त-व्यस्तवाणी परिस्थिति पासेडो ते शकट दारकने कोइ एक समये सुदर्शना वेश्याना घरमां प्रवेश करवानो अवसर भणी गये. 'लभित्ता रहस्सियं सुदरिसणाए गिहं अणुप्पविसइ' अवसर भणतांधी साथेन ते

સુદર્શનાયાગૃહમ્ ‘અણુપ્પવિસઈ’ અનુપવિશતિ, ‘અણુપ્પવિસિત્તા’ અનુપવિશ્ય ‘સુદરિ-
સણાણ સદ્ધિં ઉરાલાઈં ભોગભોગાઈં ઘુંજમાણે વિહરઈ’ સુદર્શનયા સાર્ધમુદારાન
ભોગભોગાન ઘુજ્ઞાનો વિહરતિ ॥ સૂ. ૧૦ ॥

‘અણુપ્પવિસઈ’ અવસર પાતે હી યહ લુક-છિપ કર સુદર્શના કે ઘર મેં ઘુસ
ગયા । ‘અણુપ્પવિસિત્તા સુદરિસણાણ સદ્ધિં ઉરાલાઈં ભોગભોગાઈં ઘુંજમાણે વિહરઈ’
ઘુસકર વહાં વહ સુદર્શના કે સાથ ઉદાર કામભોગોં કો ભોગને લગા ।

ભાવાર્થ—જબ શકટ દારક અપને ઘર સે બાહર નિકાલ દિયા
ગયા, ઉસ સમય બિલકુલ સ્વચ્છંદ બનજાને કે કારણ એવં કિસી કી
મી લાજ શર્મ ન રહને કે કારણ યહ હરેક વ્યસન કે સેવન મેં
વિશેષ સ્વતન્ત્ર હો ગયા । યહ કમી લોગોં કો શૃંગાટક-ત્રિકોણમાર્ગ
પર, કમી ત્રિક-મિલે હુએ ત્રીનમાર્ગ પર, કમી ચતુષ્ક-ચાર માર્ગ
પર એવં કમી મહાપથ-રાજમાર્ગપર દૃષ્ટિપથ હોને લગા । અચારા ઇત-
સ્તતઃ ઘૂમને ફિરને સે ઇસકી ચિત્તવૃત્તિ કુકર્મોં કી ઓર વિશેષરૂપ
સે આકૃષ્ટ હો ગઈ । જિસ પ્રકાર વિન લગામ કા ઘોડા સ્વચ્છંદ
હોકર યહાં-વહાં ચક્રર કાટતા ફિરતા હૈ, ઠીક યહી હાલત ઇસકી
મી હુઈ । અન્ત મેં યહ સુદર્શના વેશ્યા કે ચક્રર મેં પડ જાતા હૈ,
ઔર ઘનચક્રરસા બન વિષયોં કે જાલ મેં આપાદમગ્ન હો જાતા હૈ,
પરન્તુ ઇસ અભાગે કો વહાં પર મી શાંતિ નહીં મિલતી હૈ । વહાં

છાની રીતે છુપાધને સુદર્શના વેશ્યાના ઘરમાં ઘુસી ગયો ‘અણુપ્પવિસિત્તા સુદરિસણાણ
સદ્ધિં ઉરાલાઈં ભોગભોગાઈં ઘુંજમાણે વિહરઈ’ ઘુસીને તે ત્યાં સુદર્શના વેશ્યાની
સાથે ઉદાર કામ-ભોગોને પરિભોગ કરવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ—શકટ દારકને જ્યારે ઘરની બહાર કાઢી મૂકવામાં આવ્યો ત્યાર
પછી તે દરેક પ્રકારે સ્વચ્છંદી બની જવાના કારણે તેમજ કોઈની લજ્જા કે શરમ
નહિ રહેવાના કારણથી તે દરેક પ્રકારના વ્યસનોનું સેવન કરવામાં વધારે સ્વતંત્ર
થઈ ગયો, તે કોઈ વખતે શૃંગાટક ત્રિકોણમાર્ગ, ક્યારેક ત્રણ રસ્તા મળતા હોય તેવા
સ્થળે, ક્યારેક ચાર રસ્તા પર, ક્યારેક રાજમાર્ગ પર જોવામાં આવવા લાગ્યો, અંકુશ
વિના તે આમ-તેમ ચારેય બાજુ ફરવા-ઘુમવા લાગ્યો. તેથી તેની ચિત્તવૃત્તિ કુકર્મોં
તરફ વધારે આકર્ષણ પામી, જેમ લગામ વિનાનો ઘોડો સ્વચ્છંદી બનીને આડો
અવળો ફરીને ચકકર મારે છે, તેવીજ હાલતમાં આ શકટ ફરવા લાગ્યો. છેવટે તે
સુદર્શના વેશ્યાના ચકકરમાં પડી જાય છે, અને ઘનચકકર જેવો બનીને વિષયોની
બળમાં માથાથી યગ સુધી ડૂબી જાય છે, પરન્તુ તે અભાગીઆને ત્યાં આગળ પણ
શાંતિ મળતી નથી, તે નગરના રાજાના મંત્રી તે વેશ્યાના ઘરમાંથી પણ તે શકટને

॥ મૂલમ્ ॥

इमं च णं सुसेणे अमच्चे ण्हाए जाव सवालंकारविभूसिए
मणुस्सवग्गुराए परिक्खित्ते जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सगडं दारयं सुदरिसणाए
सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुजमाणं पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते
जाव मिसिमिसेमाणे तिवलियं भिउडिं णिडाले साहट्टु सगडं
दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता अट्ठि जाव महियं कारेइ,
कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ, कारित्ता जेणेव महच्चंदे राया
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता करयल-जाव एवं वयासी-

के नरेश का अमात्य इसे इस वेश्या के घर से भी खदेर-भगा देता है और स्वयं उस वेश्या के साथ कामभोगों को भोगता है। उधर वह इस फिराक में रहता है कि-मैं ऐसा अवसर कब पाऊँ जो फिर से इस के साथ कामभोग भोगूँ। वेश्या के बिना इसको क्षणभर भी सुख नहीं मालूम होता था। रात-दिन यह तन्मय बनकर उसकी प्राप्ति के उपायमें आर्तध्यान किया करता था। वेश्यासे अलग हो जाने-पर यह सब अपनी सुध-बुध भूलगया। चित्त में इसको क्षणभर भी कहीं भी शांति नहीं पड़ती थी। एक समय की बात है कि उसको किसी प्रकार से वेश्या के घर में प्रवेश करने का अवसर हाथ लग गया। अवसर पाते ही यह छिपकर उसके पास पहुँचा और पहिले की तरह वैषयिक सुखों का अनुभव करने लगा ॥ सू० १० ॥

ઢાઢી મૂકે છે, અને તે સ્વયં વેશ્યાની સાથે કામભોગોને ભોગવે છે. હવે તે શકટ એ વિચાર કરે છે કે:—મને ફરીથી એવો અવસર ક્યારે મળે કે હું તે વેશ્યાની સાથે ફરીથી કામભોગોને ભોગવું. વેશ્યા વિના એક ઘડી પણ તેને એન પડતું નથી તેમજ કોઈ સ્થળે સુખ જણાતું નથી, રાત્રી અને દિવસ વેશ્યામાં તન્મય બનીને તેની પ્રાપ્તિ કરવા માટે ઉપાય કરે છે અને આર્તધ્યાન કર્યા કરે છે. વેશ્યા પાસેથી જૂદો પડતાં તે પોતાની તમામ પ્રકારની શુદ્ધ-પુદ્ધ ભૂદ્ધી ગયો છે. તેના ચિત્તમાં એક ક્ષણ માટે પણ ક્યાંય શાંતિ પડતી નથી. એક સમયની વાત છે કે:—તેને એક સમય વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવાનો અવસર મળી ગયો, અવસર મળતાંજ તે છુપી રીતે વેશ્યાની પાસે પહોંચી ગયો અને પ્રથમ પ્રમાણે વિષય ભોગો ભોગવવા લાગ્યો. (સૂ० ૧૦)

एवं खलु सामी ! सगडे दारए मम अंतेउरंसि अवरद्धे । तए
णं से महच्चंदे राया सुसेणं अमच्चं एवं वयासी-तुमं चैव
णं देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दंडं णिवत्तेहि । तए णं
से सुसेणे अमच्चे महच्चंदेणं रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे सगडं
दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ ।
तं एवं खलु गोयमा ! सगडे दारए तं पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं
जाव विहरइ ॥ सू ११ ॥

टीका

‘इमं च णं’ इत्यादि । ‘इमं च णं सुसेणे अमच्चे ण्हाए जाव’ इतश्च
खलु सुषेणेऽमात्यः स्नातः यावत् ‘सव्वालंकारविभूसिए’ सर्वालंकारविभूषितः,
‘मणुस्सवग्गुराए’ मनुष्यवागुरया=मनुष्यसमूहेन ‘परिक्खित्ते’ परिक्षिप्तः=वेष्टितः,
‘जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे तेणेव उवागच्छइ’ यत्रैव सुदर्शनाया
गणिकाया गृहं तत्रैवोपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता सगडं दारयं सुदरिसणाए सद्धिं’

‘इमं च णं०’ इत्यादि ।

‘सुसेणे अमच्चे’ एक समय की बात हैं कि जब सुषेण अमात्य
सुदर्शना वेश्या के घर जाने के लिये इच्छुक हुआ, तब उसने सर्व
प्रथम ‘ण्हाए जाव सव्वालंकारविभूसिए’ स्नान आदि क्रियाएँ कीं और
उनसे निपट कर योग्य समस्त अलंकारों से अपना शरीर सुसज्जित
किया । ‘मणुस्स वग्गुराए परिक्खित्ते’ सर्व प्रकार से सुसज्जित होकर
यह मनुष्यों से परिवेष्टित होकर ‘जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे’
जहाँ उस सुदर्शना वेश्या का घर था ‘तेणेव उवागच्छइ’ वहाँ पहुँचा
‘उवागच्छित्ता’ पहुँचते ही उसने ‘सगडं दारयं सुदरिसणाए सद्धिं उरालाइ’

‘इमं च णं०’ इत्यादि.

‘सुसेणे अमच्चे’ एक समयनी बात छे के ज्यारे सुषेण भन्त्रीजे सुदर्शना
वेश्याना घर जवा भाटेनी छच्छा करी; त्यारे तेले सौथी प्रथम ‘ण्हाए जाव सव्वालं
कारविभूसिए’ स्नान आदि क्रियाज्ये करी अने ते कामथी निवृत्त थधने योग्य
प्रकारना तमाम अलंकारथी पोताना शरीरने शणुगायु-सज्जित कयुं ‘मणुस्सवग्गु-
राए परिक्खित्ते’ सर्व प्रकारथी सज्जित थया पछी ते मनुष्योनी साथे भद्रीने
‘जेणेव सुदरिसणाए गणियाए गिहे’ ज्यां ते सुदर्शना वेश्यानु घर डेतुं ‘तेणेव
उवागच्छइ’ त्यां पडोअ्ये ‘उवागच्छित्ता’ पडोअ्यता ज तेले ‘सगडं दारयं सुद-

उपागत्य शकटं दारकं सुदर्शनया सार्धम् 'उरालाई भोगभोगाई भुंजमाणं पासइ उदारान् भोगभोगान् भुञ्जानं पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुत्तः= शीघ्रक्रुद्धः 'जाव' यावत् 'मिसमिसेमाणे' मिसमिसायमानः=क्रोधेन जाज्वल्यमानः, 'तिवलियं' त्रिवलिकां 'मिउडिं' भुकुटिं 'णिडाले' ललाटे 'साहददु' संहृत्य=संकोच्य, 'सगडं दारयं पुरिसेहि' शकटं दारकं पुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, 'गिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा 'अट्टि-जावमहियगत्तं' अत्र 'जाव'-शब्दादेवं योजना-'अट्टिमुट्टिजाणुकोप्परप्पहारेण संभग्गमहियगत्तं' अस्थिमुष्टिजानुकूर्पर-प्रहारेण संभग्नमथितगात्रं, 'कारेइ' कारयति 'कारित्ता' कारयित्वा 'अवउडग-बंधणं' अवकोटकबन्धनं-अवकोटकेन=कृकाटिकाया ग्रीवापश्चाद्भागतः अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तम्, गलाधोभागतः पृष्ठदेशमानीतया रज्ज्वा पृष्ठदेशे बद्धं हस्तद्वयं यस्य तमित्यर्थः, 'कारेइ' कारयति, 'कारित्ता जेणेव महच्चंदे राया तेणेव उवागच्छइ' कारयित्वा यत्रैव महाचन्द्रो राजा, तत्रैवोपा-

'भोगभोगाई भुंजमाणं पासइ' शकट दारक को सुदर्शना वेश्या के साथ उदार भोगभोगों को भोगते हुए देखा। 'पासित्ता' देखते ही वह एकदम 'आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे' उस पर लाल पीला होगया और मिसमिसाकर उसने 'तिवलियं' त्रिवली को और 'मिउडिं' भुकुटी को 'णिडाले' अपने मस्तक पर 'साहददु' चढाकर 'सगडं दारयं' उस शकट दारक को 'पुरिसेहि गिण्हावेइ' अपने सेवकों द्वारा पकडवा लिया, 'गिण्हावित्ता' और पकडवाकर 'अट्टि जाव महियं कारेइ' उसने उसको अस्थि, मुष्टि, जानु, कूर्पर-कोनी के प्रहारों से खूब पिटवाया। 'कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ' जब उस पर खूब मार पड चुकी तब बाद में फिर उसने इसके दोनों हाथ गर्दनमें फंदा डलवाकर उसको पीठ के पीछे बंधवादिये। 'कारित्ता' बंधवाकर 'जेणेव महच्चंदे राया तेणेव उवागच्छइ'

रिसणाए सद्धि उरालाई भोगभोगाई भुंजमाणं पासइ' शकट दारकने सुदर्शना वेश्यानी साथे उदार कामलोगोने लोगवतो ल्लेथे 'पासित्ता' लेधने तुस्तत्र 'आसुरुत्ते जाव मिसिमिसेमाणे' तेना पर लाव पीणे (कोधायमान) थध 'तिवलियं' त्रीपदीने अने 'मिउडिं' भरने 'णिडाले' ललाटमां थढावी 'सगडं दारयं' ते शकट दारकने 'पुरिसेहि गिण्हावेइ' पोताना नेउदरे द्वारा पकडावी दीधे 'गिण्हावित्ता' पकडावी करीने 'अट्टि जाव महियं कारेइ' तेले ते शकटने अस्थि, मुठी, दीअणु, कूर्पर-कोणी वजेदेना प्रहारे करीने भूण मार मार्यो 'कारित्ता अवउडगबंधणं कारेइ' न्थारे तेना पर भूण मार पडी थुक्यो ते पछी, तेले ते शकटना मे हाथ, गरदन पाछण रथावीने तेनी पीठनी पाछण अंधावी दीधे 'कारित्ता' अंधावीने

गच्छति, 'उवागच्छित्ता करयल जाव' उपागत्य करतलपरिगृहीतं यावत् 'एवं वयासी सामी' एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादीत्-हे स्वामिन् ! 'एवं खलु सगडे दारए' एवं खलु शकटो दारकः 'मम' मम 'अंतेउरंसि' अन्तःपुरे, 'अवरद्धे' अपराद्धः=अपराधं कृतवान् । 'तए णं से महच्चंदे राया सुसेणं अमच्चं एवं वयासी' ततः खलु स महाचन्द्रो राजा सुषेणममात्यमेवमवादीत्-'तुमं चेव णं देवाणुप्पिया !' त्वमेव खलु हे देवानुप्रिय ! 'सगडस्स दारगस्स दंडं' शकटस्य दारकस्य दण्डं 'णिव्वत्तेहि' निर्वर्तय=विधेहि-कुरु इत्यर्थः । 'तए णं से सुसेणे अमच्चे' ततः खलु स सुषेणोऽमात्यो 'महच्चंदेणं रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे' महाचन्द्रेण राज्ञाऽभ्यनुज्ञातः सन् 'सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं' शकटं दारकं सुदर्शनां च गणिकाम् 'एएणं' एतेन=प्रत्यक्षदृश्यमानेन

जहां महाचन्द्र नरेश विराजमान थे वहां उसे वह ले गया । 'उवागच्छित्ता' पहुँचते ही उसने 'करयल जाव एवं वयासी' नरेश को हाथ जोड़कर नमन किया, और इस प्रकार बोला कि-'एवं खलु सामी' हे स्वामिन् ! सावधान होकर मेरी प्रार्थना सुनिये, वह प्रार्थना इस प्रकार है-'सगडे दारए मम अंतेउरंसि' इस शकट दारक ने मेरे अन्तःपुर में 'अवरद्धे' अपराध किया है । 'तए णं से महच्चंदे राया' अमात्य की उस बात को सुनकर वह महाचंद्र नरेश 'सुसेणं अमच्चं एवं वयासी' उस सुषेण अमात्य से इस प्रकार बोला कि-'तुमं चेव देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दंडं णिव्वत्तेहि' हे देवानुप्रिय ! तुम ही इस शकट दारक के लिये दंड का, निर्धारण करो-तुम ही इसे दंडविधान करो । 'तए णं से सुसेणे अमच्चे महच्चंदेणं रण्णा अब्भणुण्णाए समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ' इस प्रकार उस सुषेण

'जेणेव महच्चंदे राया तेणेव उवागच्छइ' ज्यों महाचंद्र नरेश विराजमान होता तेमनी पासो लक्ष गया, 'उवागच्छित्ता' त्यों पहुँचतानी साथेजे तेजे 'करयल जाव एवं वयासी' हाथ जोडीने राजाने नमन कर्तुं अने आ प्रभाजे ओल्या के-'एवं खलु सामी' हे स्वामिन् ! सावधान थोने भारी प्रार्थना सांभणो ! प्रार्थना आ प्रभाजे छे-'सगडे दारए मम अंतेउरंसि' आ शकट दारके भारा अंतःपुरभां 'अवरद्धे' अपराध कर्थो छे, 'तए णं से महच्चंदे राया' भन्त्रीनी आ प्रभाजे बात सांभणीने ते महाचंद्र नरेश 'सुसेणं अमच्चं एवं वयासी' ते सुषेण भन्त्रीने आ प्रभाजे ओल्या:-'तुमं चेव देवाणुप्पिया सगडस्स दारगस्स दंडं णिव्वत्तेहि' हे देवानुप्रिय ! तमेजे जे शकट दारक भाटे शुं दंड आपवो ते निर्धार करो-तमेजे तेने दंड विधान करो ! 'तए णं से सुसेणे अमच्चे महच्चंदेण रण्णा अब्भणुण्णाए

‘विहाणेणं’ विधानेन=प्रकारेण, ‘वज्झं’ वध्यम्=‘सुदर्शनासहितः शकटदारको हन्तव्यः’ इति, ‘आणवेइ’ आज्ञापयति ।

शकटदारकस्य पूर्वकृतं कर्म वर्णयित्वा गौतमं प्रति भगवान् पुनराह—‘तं’ इत्यादि । तत्-तस्मात् ‘एवं खलु गोयमा !’ एवं खलु हे गौतम ! ‘सगडे दारए’ शकटो दारकः ‘पुरापुराणानां’ पूर्वभवोपाजितानां ‘दुच्चिणाणं’ दुश्चीर्णानां ‘जाव’ यावत्, अत्रैवं योजना-दुष्प्रतिक्रान्तानाम् अशुभानां पापानां कृतानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्, इति । एषां व्याख्याऽस्यैव प्रथमाध्ययने द्वादशे सूत्रे निगदिता । ‘विहरइ’ विहरति-अस्तीत्यर्थः ॥मू० ११॥

अमात्य ने महाचंद्र नरेश द्वारा आज्ञा पाकर इस शकट दारक को और उस सुदर्शना वेश्या को इस विधान से वध्य ठहराया । अर्थात् ‘ये दोनों मारने योग्य हैं’ ऐसा दंडविधान किया ।

इस प्रकार शकट दारक के पूर्वकृत कर्मों का कथन कर भगवान् वीरप्रभु गौतम के प्रति कहने लगे कि—तं एवं खलु गोयमा ! सगडे दारए तं पुरापुराणाणं दुच्चिणाणं जाव विहरइ’ हे गौतम ! इस तरह यह शकट दारक पूर्वभव में उपाजित दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ कर्मों का पापमय फलविशेष भोग रहा है !

भावार्थ—एक समय की घटना है कि जब वह शकट दारक उस वेश्या के साथ प्रेमपाश में बंधा हुआ था, ठीक इसी समय सुषेण अमात्य नहा धोकर और साफ सुथरे कपड़े पहिन एवं समस्त आभूषणों से भूषित होकर अपने परिचारकों के साथ उस वेश्या के

समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ’ आ प्रभाणु ते सुषेणु भन्त्री महात्थं नरेशनी आज्ञा भणतां आ शकट दारकने अने ते सुदर्शना वेश्याने आ विधान वडे करी वध्य ठराव्यां, अर्थात् ‘आ अन्ने भारवा योग्य छे.’ आ प्रभाणु दंडविधान करुं.

आ प्रभाणु शकट दारकना पूर्वकृत कर्मोनुं कथन करीने भगवान् वीरप्रभु गौतमना प्रति कडेवा लाज्या के—‘तं एवं खलु गोयमा ! सगडे दारए तं पुरापुराणाणं दुच्चिणाणं जाव विहरइ’ हे गौतम ! आ प्रभाणु ते शकट दारक पूर्वभवमां उपाजित दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ कर्मोनुं पापमय फलविशेष लोगवी रह्यो छे.

भावार्थ—एक समयनी घटना छे के ज्यादे ते शकट दारक ते वेश्यानी साथे प्रेमपाशमां बंधायेला हतो; परावर ते समयमां सुषेण भन्त्री-प्रधान स्नान करी तथा साइ धोयेलां कपडां पहिरीने तथा तमाभ प्रकारनां घरेणुंथी शङ्खगार सण्ठने पोताना परिचारकोनी साथे ते वेश्याने घेर गया, जतांनी साथेज भन्त्रीये ते शकट दारकने

॥ मूलम् ॥

सगडे णं भंते ! दारए कालगए कहिं गच्छिहिइ ? कहिं उववज्जिहिइ ?, गोयमा ! सगडे णं दारए सत्तावण्णं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे एगं महं अओमयं तत्तं समजोइभूयं इत्थीपडिमं अवयासाविए समाणे काल-

घर पहुँचा । आते ही वह शकट दारक को देखकर क्रोध के आवेश से लाल पीला होगया । भ्रुकुटी और त्रिवली माथे पर चढ़ गई । उसने उसी समय शकट दारक को अपने परिचारकों के द्वारा पकड़वाकर खूब पिटाया । जिसे जो हाथ लगा-उसने उसी से उसे पीटा-किसी ने अस्थि से, किसी ने कुहनी से और किसी ने लातों से उसको खूब पीटा । फिर उसको मुश्कें बंधवाकर वह अमात्य उसे महाचंद्र नरेश के पास ले गया और नमस्कार कर बोला, कि-हे स्वामिन् ! इसने मेरे अन्तःपुर में उपद्रव किया है, अतः इसे क्या दंड निर्धारित करना चाहिये ? । अमात्य की बात को सुनकर नरेशने इसके दंडविधान का अधिकार अमात्य को ही सौंप दिया ! अमात्य ने इसको और उस सुदर्शना गणिका को मारने योग्य घोषित कर दिया ।

इस प्रकार श्री वीर प्रभु ने शकट दारक की कथा सुनाकर श्री गौतमस्वामी से कहा कि-हे गौतम ! यह शकट दारक पूर्व-भवोपार्जित दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ कर्मों का फल भोग रहा है ॥सू० ११॥

जेथो त्यारे भंत्री ओकहम ओधातुर थळ गया. नेत्रना लभर चढी गयां अने तेज वणते पोताने. नोकरे द्वारा शकट दारकने धलोण मार मार्यो, नोकरेने जे कांछ हाथमां आओथु ते लधने शकटने पूण मार मार्यो. ओछये अस्थिथी, ओछये मुठी, ओछी अने ओछये लातोथी तेने पूण मार-मार्यो. शकटने मुस्कटाट गांधीने राजनी पासे (महाचंद्र राजनी पासे) लध आओया, अने राजने नमन करीने बोल्या के:-हे स्वामिन् ! आ माणुसे मारा अंतःपुरमां उपद्रव कर्यो छे, तेथी अने शुं दंड आपवे ते निरधार करवे ओछये ! भंत्रीनी आ हकीकत सांभणीने राजये दंड विधान करवानी सत्ता भंत्रीअने सोंपी दीधी. ते पछी भंत्रीये शकट अने सुदर्शना वेश्याने 'मारवा योग्य छे,' ओवी ओडेरत करी दीधी.

आ प्रमाणे श्री वीर प्रभुये शकट दारकनी कथा सांभणावीने श्री गौतमने कहुं के-हे गौतम ! ते शकट दारक पूर्वलवमां संन्य करेलां दुष्प्रतिक्रान्त अशुभ कर्मोनां क्षणने लोगवी रह्यो छे. (सू० ११)

मासे कालं किञ्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइएसु
णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ ।

से णं तओ अणंतरं उवट्ठित्ता रायगिहे णयरे मातंग-
कुलंसि जमलत्ताए पच्चायाहिइ । तए णं तस्स दारगस्स अम्मा-
पियरो-णिवत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते वारसाहे इमं एयारूवं
णामधेज्जं करिस्संति, होउ णं दारए सगडे णामेणं, होउ णं
दारिया सुदरिसणा णामेणं ॥ सू० १२ ॥

टीका

गौतम स्वामी भगवन्तं पृच्छति-‘सगडे णं भंते’ इत्यादि ।

हे भदन्त ! ‘सगडे णं दारए’ सुदर्शनागणिकासहितः शकटः खलु
दारकः ‘कालगए’ कालगतः=मृतः सन् ‘कहिं’ कुत्र ‘गच्छिहिइ’ गमिष्यति ?
‘कहिं’ कुत्र ‘उववज्जिहिइ’ उत्पत्स्यते ? ।

भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । हे गौतम ! ‘सगडे णं दारए’ शकटः-
खलु दारकः, ‘सत्तावण्णं’ सप्तपञ्चाशद् ‘वासाइं’ वर्षाणि ‘परमाउं’ परमायुः=
उत्कृष्टमायुः ‘पालित्ता’ पालयित्वा, ‘अज्जेव’ अथैव ‘तिभागावसेसे’ त्रिभागावशेषे=

‘सगडे णं०’ इत्यादि ।

गौतम स्वामी पुनः श्रमण भगवान् महावीर से प्रश्न करते
हैं, कि-‘भंते’ हे भदन्त ! ‘सगडे णं दारए’ यह शकट दारक ‘कालगए’
मृत्यु के अवसर पर मर कर यहां से ‘कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ’
कहाँ जायगा, कहाँ उत्पन्न होगा । इस प्रकार गौतम की जिज्ञासा
को जानकर प्रभुने कहा कि- ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सगडे णं दारए’
सत्तावण्णं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे’ यह शकट

‘सगडे णं भंते’ इत्यादि.

गौतम स्वामी क्षीरधी श्रमणु लगवान् महावीरने प्रश्न करे छे-‘भंते’ हे भदन्त !
‘सगडे णं दारए’ ते शकट दारक ‘कालगए’ मृत्युना अवसर पर भरषु पाभीने
त्याधी ‘कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ’ कथां नश्ये; कथां उत्पन्न धश्ये. आ प्रभाषे
गौतम स्वामीनी जिज्ञासाने मणीने प्रभुअे कथुं के -‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सगडे
णं दारए सत्तावण्णं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे’

त्रिभागतोऽवशिष्टे चतुर्थप्रहरे इत्यर्थः, दिवसे 'एगं' एकां, 'महं' महतीम् 'अओमयं' अयोमयीं=लोहनिर्मिताम् 'तत्तं' तप्ताम्=अग्नितप्ताम्, 'समजोइभूयं' समज्योतिर्भूताम्=अग्निरूपां, 'इत्थीपडिमं' स्त्रीप्रतिमाम्=स्त्रीपुत्तलिकाम्, 'अवयासाविण समाने' आश्लेषितः सन् 'कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयएसु णेरइयत्ताए' कालमासे कालं कृत्वा अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । सुदर्शनागणिकाया अपि वधदण्डविधानात् साऽपि लोहमयीं तप्तां पुरुषरूपां पुत्तलिकामाश्लेषिता कालमासे कालं कृत्वा रत्नप्रभायां नैरयिकतया समुत्पत्स्यते, इति बोध्यम् । एतच्चाग्रे 'जमलत्ताए' इत्यनेन स्फुटीभविष्यति । 'से' सः=सुदर्शनाजीवसहितः शकटदारकजीवः 'णं' खलु 'तओ अणंतरं' ततोऽनन्तरं 'उववट्ठित्ता' उद्वर्त्य=निःसृत्य, 'रायणिहे

दारक अपनी उत्कृष्ट ५७ वर्ष की आयु को भोगकर आज ही दिवस के चतुर्थ प्रहर में 'एगं महं अओमयं तत्तं समजोइभूयं इत्थीपडिमं अवयासाविण समाने' एक महती लोहनिर्मित तप्त अग्निरूप स्त्री की आकृतिरूप पुतली को आलिंगन करता हुआ 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्यु के अवसर पर मरकर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' रत्नप्रभायां पृथिवी के 'णेरइयएसु' नैरयिकों में 'णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ' उत्पन्न होगा । वह सुदर्शना वेश्या भी निर्मित तप्त अग्निरूप पुरुष की आकृतिरूप मरकर रत्नप्रभापृथिवी के नैरयिकों में उत्पन्न होगा । यह बात मूल में नहीं होते हुए 'यमलतया' इस पद से स्पष्ट है ।

णयरे मातंगकुलंसि' राजगृहे नगरे मातङ्गकुले=चाण्डालकुले 'जमलत्ताए' यमलतया
=युगलतया-पुत्रपुत्रीरूपेण 'पञ्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते । 'तए णं तस्स
दारगस्स' ततः खलु तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'णिव्वत्ते एगारसमे
दिवसे' निवृत्ते=व्यतीते, एकादशे दिवसे 'संपत्ते वारसाहे' संमाप्त द्वादशाहे=
द्वादशे दिवसे 'इमं एयाख्वं' इदमेतद्रूपं 'णामधेज्जं करिस्संति' नामधेयं करि-
ष्यतः- 'होउ णं' भवतु खलु 'दारए सगढे नामेणं' दारकः=शकटो नाम्ना,
'होउ णं दारिया' भवतु खलु दारिका 'सुदर्सिणा नामेणं' सुदर्शना नाम्ना,
अत्रेदं बोध्यम्-शकटो दारकः पूर्वं शोभाज्जन्यां नगर्यां सुमद्रस्य सार्थवाहस्य
भद्राया भार्यायाः कुक्षितः समुत्पन्नः, सुदर्शना च शोभाज्जन्यां नगर्यां गणि-
काऽऽसीत् । पश्चात्-स शकटो दारकः सुदर्शनासहितो भवान्तरे राजगृहे नगरे
मातङ्गकुले यमलतया समुत्पन्नो भविष्यति, किन्तु तत्र भ्रातृभगिन्यो सम्ब-
न्धो भविष्यतीति ॥ सू० १२ ॥

कर ये 'रायगिहे णयरे' राजगृह नगर में 'मातंगकुलंसी' मातंग-
चाण्डाल के कुलमें 'जमलत्ताए पञ्चायाहिइ' युगल-जोड़ रूप से-पुत्र
पुत्री रूप से उत्पन्न होंगे 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो' पश्चात्
इन बालकों के माता पिता 'णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे' जब इनके जन्म
के ११ ग्यारह दिन समाप्त हो जावेंगे और 'संपत्ते वारसाहे' १२ वां
दिन जब प्रारंभ होगा, तब इनका 'इमं एयाख्वं णामधेज्जं करिस्संति'
इस प्रकार नाम रखेंगे कि- 'होउ णं दारए सगढे नामेणं' हमारा यह
बच्चा 'शकट' इस नाम से प्रसिद्ध होओ, तथा 'होउ णं दारिया
सुदर्सिणा नामेणं' हमारी यह बच्ची 'सुदर्शना' इस नामसे प्रसिद्ध हो ।

भावार्थ—पूर्व प्रश्न का समाधान होने पर गौतम के चित्त में

पछी त्यांधी नीकणीने 'रायगिहे णयरे' राजगृह नगरमां 'मातंगकुलंसि' मातंग-
चाण्डालनां कुलमां 'जमलत्ताए पञ्चायाहिइ' युगल-जोड़वा इपथी-पुत्र-पुत्री इपथी
उत्पन्न थथे 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो' पछी ते आणकोना मातः-पिता
'णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे' त्यारे तेना जन्मना अगीआर ११ दिवस पूरा धरं
वथे अने 'संपत्ते वारसाहे' १२ आरमा दिवसने प्रारंभ थथे, त्यारे तेआनुं 'इमं
एयाख्वं णामधेज्जं करिस्संति' आ प्रकारे नाम राख्थे के- 'होउ णं दारए
सगढे नामेणं' अमादे आ आणक शकट आ नामधी प्रसिद्ध थाओ, तथा 'होउ
णं दारिया सुदर्सिणा नामेणं' अमादी आ आणिका सुदर्शना आ नामधी प्रसिद्ध थाओ

भावार्थ—आगणना प्रश्ननु समाधान थया पछी गौतमना चित्तमां इरीथी

॥ मूलम् ॥

तए णं से सगडे दारए उम्मुक्कबालभावे जोवणगमणु-
प्पत्ते अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सइ । तए णं सा सुदरि-
सणा वि दारिया उम्मुक्कबालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव-
णगमणुप्पत्ता रूवेण य जोवणेण य लावण्णेण य उक्किट्ठा
उक्किट्ठसरीरा यावि भविस्सइ । तए णं से सगडे दारए सुद-
रिसणाए रूवेण य जोवणेण य लावण्णेण य मुच्छिए ४

फिर से एक जिज्ञासा जगी, और उन्होंने ने प्रभु से पुनः प्रश्न किया कि—हे भदन्त ! यह शकट दारक इस सुदर्शनासहित मरकर यहां से कहाँ जायगा और कहाँ उत्पन्न होगा ? । भगवान् फरमाते हैं कि—हे गौतम ! ये आज ही दिवस के चतुर्थ प्रहर में लोह की बनाई हुई ताती स्त्री और पुरुष की पुतली का अलिंगन करते हुए मरण करेंगे, और रत्नप्रभा नामकी प्रथम पृथिवी के नरक में नारकी की पर्याय में उत्पन्न होंगे । वहां की उत्कृष्ट स्थिति १ सागरोपमप्रमाण पूर्णकर फिर ये राजगृह नगर में चांडाल के कुल में जुगल-जोड़े के रूप से उत्पन्न होंगे, वहां इनके माता पिता ११ वें दिन के समाप्त होने पर १२ वें दिन इनका वही पूर्व का नाम शकट और सुदर्शना रखेंगे । पहिले जन्म में ये दोनों भिन्न रूप में थे, इस जन्म में ये बहिन-भाई होंगे । ॥ सू० १२ ॥

એક જિજ્ઞાસા જાગી, અને તેણે પ્રભુને ફરીથી પ્રશ્ન કર્યો કે ભદ્રન્ત ! તે શકટ દારક
એ સુદર્શનાસહિત મરણ પામીને ત્યાંથી ક્યાં જશે ? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ભગવાન
કહે છે કે—હે ગૌતમ ! આજેજ દિવસના ચોથા પ્રહરમાં લોઢાની બનાવેલી તપાવેલી
અગ્નિ જેવી સ્ત્રી અને પુરુષની પુતલીનું આલિંગન કરતા થકા મરણ પામશે અને
રત્નપ્રભા નામની પૃથિવીના નરકમાં નારકીની પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થશે. ત્યાંની ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ ૧ સાગરોપમપ્રમાણે પૂરી કરીને પછી તે રાજગૃહ નગરમાં ચાંડાલના કુળમાં
જુગલ-જોડલાં રૂપથી ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં તેના માતા-પિતા ૧૧ અગીઆર દિવસ પૂરા
થતાં બારમા દિવસે તેનું પૂર્વનું નામ શકટ તથા સુદર્શના રાખશે પ્રથમના જન્મમાં
એ બન્ને જૂદા-જૂદા રૂપમાં હતા. આ જન્મમાં તે બાઈ-બેન થશે (સ. ૧૨)

सुदरिसणाए भगिणीए सद्धि उरालाई माणुस्सगाई भोगभो-
गाई भुंजमाणे विहरिस्सइ ॥ सू० १३ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ततः खलु ‘से सगडे दारए’ स शकटो दारकः
‘उम्मुक्कवालभावे’ उन्मुक्तवालभावः=बाल्यावस्थामतिक्रान्तः, ‘जोव्वणगमणुप्पत्ते’
यौवनकमनुप्राप्तः=जारुण्यं प्राप्तः, अलं=पूर्णतया ‘भोगसमत्ये यावि भविस्सइ’
भोगसमर्थश्चापि भविष्यति । ‘तए णं सा सुदरिसणा वि दारिया उम्मुक्क-
वालभावा’ ततः खलु सा सुदर्शनाऽपि दारिका उन्मुक्तवालभावा ‘विण्णाय-
परिणयमेत्ता’ विज्ञातपरिणतमात्रा-विज्ञातं=विज्ञानं, तत् परिणतमात्रं यस्याः सा
तथा, प्रवर्धमानविज्ञानवतीत्यर्थः, ‘जोव्वणगमणुप्पत्ता’ यौवनकमनुप्राप्ता ‘ह्वेण
य जोव्वणेण य लावण्णेण यं रूपेण च यौवनेन च लावण्येन च ‘उक्किडा’
उत्कृष्टा=उत्कर्षयुक्ता, ‘उक्किडुसरीरा यावि भविस्सइ’ उत्कृष्टशरीरा चापि भवि-

‘तए णं से०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ बाद में ‘से सगडे दारए’ वह शकट दारक ‘उम्मुक्क-
वालभावे’ अपने बाल्यकाल के व्यतीत होने पर जब ‘जोव्वणगमणुप्पत्ते’
युवावस्था संपन्न होगा तब ‘अलं भोगसमत्ये यावि भविस्सइ’ पूर्णरूप से
भोग भोगने में समर्थ हो जायगा, तथा ‘तए णं सा सुदरिसणा वि दारिया
उम्मुक्कवालभावा विण्णायपरिणयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता’ वह सुदर्शना कन्या
भी बाल्य अवस्था को लांघ कर जब यौवनावस्था को प्राप्त करेगी
उस समय उस को अपनी युवावस्था प्राप्त होने का ज्ञान हो जायगा
और यह ‘ह्वेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किडा उक्किडुसरीरा यावि
भविस्सइ’ रूप एवं यौवन तथा लावण्य से युक्त होकर यह बहुत ही

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ पछीधी ‘से सगडे दारए’ ते शकट दारक ‘उम्मुक्कवालभावे’
पोततुं आलशयन पूरे धया पछी न्यारे ‘जोव्वणगमणुप्पत्ते’ युवावस्थाभां आवधे
त्यारे अलं भोगसमत्ये यावि भविस्सइ’ पूरुइपछी लोगलेगववाभां समर्थ धध
नथे, तथा ‘तए णं सा सुदरिसणा वि दारिया उम्मुक्कवालभावा विण्णायपरि-
णयमेत्ता जोव्वणगमणुप्पत्ता’ ते सुदर्शना कन्या पछु आत अवस्था पूरी डरी न्यारे
यौवन अवस्थाने प्राप्त धधे ते समय तेने पोतनी युवावस्थानुं लान-ज्ञान धध
नथे अने ते ‘ह्वेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किडा उक्किडुसरीरा यावि
भविस्सइ’ ३५, यौवन अने लावण्यधी युक्त धधने ते पछी न सुन्दरशरीरवाणी

प्यति । 'तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए रूपेण य जोव्वणेण य लाव-
ण्णेण य' ततः खलु स शकटो दारकः सुदर्शनाया रूपे च यौवने च लावण्येन
च 'मुच्छिण्ण' मूर्च्छितः 'गिद्धे' गृद्धः, 'गड्ढिण्ण' ग्रथितः, 'अज्झोववण्णे' अध्यु-
पपन्नः, मूर्च्छितादीनां व्याख्याऽस्यैव द्वितीयाध्ययने १९ एकोनविंशतितमे सूत्रे
कृता । 'सुदरिसणाए भगिणीए सद्धिं उरालाईं' सुदर्शनया भगिन्या सार्धमु-
दारान् 'माणुस्सगाईं भोगभोगाईं भुंजमाणे विहरिस्सइ' मनुष्यकान् भोग-
भोगान् भुञ्जानो विहरिष्यति ॥ सू० १३ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से सगडे दारए अण्णया कयाईं सयमेव कूड-
ग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सह । तए णं से सगडे दारए
कूडग्गाहे भविस्सइ, अहम्मिण्ण जाव दुप्पडियाणंदे । एयकम्मे
सुबहु पावं समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयण-
प्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ । संसारो तहेव जाव
पुढवीसु । से णं तओ अणंतरं उवट्ठित्ता वाराणसीए णयरीए
मच्छत्ताए उववज्जिहिइ । से णं तत्थ मच्छे मच्छवधिण्हिं
वहिए । तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चा-

सुन्दरशरीरवाली बनजायगी । 'तए णं से सगडे दारए' वह शकट दारक
'सुदरिसणाए' इस सुदर्शना के 'रूपेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य'
उस अनुपम रूप में यौवन में और लावण्य में 'मुच्छिण्ण' मूर्च्छित
होकर, गृद्ध होकर, ग्रथित होकर, अध्युपपन्न बनकर 'सुदरिसणाए
भगिणीए सद्धिं उरालाईं माणुस्सगाईं, भोगभोगाईं भुंजमाणे विहरिस्सइ'
उस अपनी बहिन सुदर्शना के साथ उदार मनुष्यसमबन्धी कामभोगों
को भोगेगा । ॥ सू० १३ ॥

अनी अशे. 'तए णं से सगडे दारए' ते शकट दारक 'सुदरिसणाए' आ सुदर्श-
नाना 'रूपेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य' ते अनुपम रूपमां, यौवनमां अने
लावण्यमां 'मुच्छिण्ण ४' मूर्च्छित थधने, गृद्ध थधने, ग्रथित थधने, अध्युपपन्न
अनीने 'सुदरिसणाए भगिणीए सद्धिं उरालाईं माणुस्सगाईं भोगभोगाईं भुंजमाणे
विहरिस्सइ' ते पोटानी जेन सुदर्शनानी साथे उदार मनुष्य संबंधी कामभोगोने
भोगवशे. (सू० १३)

याहिइ । वोहिं बुज्झिहिइ, पवज्जा, सोहम्मे कप्पे, महाविदेहे
वासे सिज्झिहिइ ५ । णिक्खेवो ॥ सू० १४ ॥

॥ दुहविवागस्स चउत्थं अज्झयणं समत्तं ॥ ४ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं सगढे दारए’ ततः खलु स शकटो
दारकः ‘अण्णया कयाइं सयमेव’ अन्यदा कदाचित् स्वयमेव ‘कूडग्गाहत्तं’
कूटग्राहताम्=कपटेन-प्राणिनां वशीकरणम्, ‘उवसंपज्जित्ता णं’ उपसंपद्य=संप्राप्य
वशीकृत्य खलु ‘विहरिस्सइ’ विहरिष्यति । ‘तए णं से सगढे दारए कूडग्गाहे भवि-
स्सइ’ ततः खलु स शकटो दारकः कूटग्राहो भविष्यति । ‘अहम्मिए जाव दुप्प-
डियाणंदे’ अधार्मिको यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्परितोष्यः, पापकर्मभ्योऽपरिनिवृत्त
इत्यर्थः । ‘एयकम्मे’ एतत्कर्मा=वञ्चनादिपापकर्मयुक्तः, ‘सुवहु पावं’ सुबहु पापं
‘समज्जिणित्ता’ समर्ज्य=उपार्जितं कृत्वा ‘कालमासे कालं किच्चा इमीसे’ काल-

‘तए णं से०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ पश्चात् ‘से सगढे दारए’ वह शकट दारक ‘अण्णया
कयाइं’ किसी एक समय ‘सयमेव कूडग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सइ’
कपट से अन्य प्राणीयों को अपने वश में करने की कला को प्राप्त
करेगा । ‘तए णं से सगढे दारए कूडग्गाहे भविस्सइ’ इसलिये वह शकट
दारक कूटग्राह इस नाम से जनता में प्रसिद्ध हो जायगा ‘अहम्मिए
जाव दुप्पडियाणंदे’ यह अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानन्द होगा । इसे अपने
पापकर्म से भी अरुचि नहीं होगी । यह सदा ‘एयकम्मे’ इसी ठग-
विद्या में निरन्तर क्रियाशील रहेगा, अतः ‘सुवहु पावं समज्जिणित्ता

‘तए णं से०’ इत्यादि

‘तए णं’ यही ‘से सगढे दारए’ ते शकट दारक ‘अण्णया कयाइं’
कैछ अेक समय ‘सयमेव कूडग्गाहत्तं उवसंपज्जित्ता णं विहरिस्सइ’ भील
प्राणीओने कपटथी पोताना वश करवानी कणाने प्राप्त थये ‘तए णं से सगढे
दारए कूडग्गाहे भविस्सइ’ अेटवा करखुथी ते शकट दारक ‘कूटग्राह’ आ नामथी
जनतामां प्रसिद्ध थये ‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ ते भडा अधर्मी अने
दुःप्रत्यानन्द थये, तेने पोतान पापकर्ममां डेछ वण्णत पणु अइथी थये नहिं ते
हंभेशां ‘एयकम्मे’ ते ठगविद्यामां निरन्तर क्रिया करतो रहथे तेथी ‘सुवहु पावं

मासे कालं कृत्वाऽस्यां 'रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए' रत्नप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकेषु नैरयिकतया 'उव्वज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'संसारो' संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम् 'तहेव' तथैव यथा प्रथमे-प्रथमाध्ययने मृगापुत्रस्य वर्णनं इति भावः । 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीषु, अत्र यावच्छब्दात्-सर्पादि-यावत् पृथिवीषु भ्रमणं बोध्यम्, तच्च प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमसूत्रतो विज्ञेयम् । 'से णं' स खलु 'तओ अणंतरं' ततोऽनन्तरं 'उव्वट्ठित्ता' उद्धृत्य=निःसृत्य 'वाराणसीए णयरीए' वाराणस्यां नगर्यां 'मच्छत्ताए' मत्स्यतया 'उव्वज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'से णं तत्थ' स खलु तत्र 'मच्छे' मत्स्यः=मत्स्यदेहधारी, 'मच्छवधिएहिं' मत्स्यवधिकैः=मत्स्यघातकैः 'वहिए' वधितः=वधं प्राप्तः-हत इत्यर्थः, 'तत्थेव' तत्रैव 'वाणारसीए णयरीए सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए' वाराणस्यां नगर्यां श्रेष्ठिकुले पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति-उत्पत्स्यते । 'वोहिं' बोधिं

कालमासे कालं किञ्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उव्वज्जिहिइ' यह अपनी प्रवृत्ति से मलिनतम अनेक पापकर्मों को उपार्जित कर आयु के अन्तसमय मरकर इसी रत्नप्रभा पृथिवी में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा । इसका 'संसारो तहेव जाव पुढवीसु' परिभ्रमण उसी प्रकार होगा-जिस प्रकार प्रथम अध्ययन में मृगापुत्र का प्रकट करने में आया है-संसारभ्रमण इसका मृगापुत्र के समान ही समझना । 'से णं तओ अणंतरं' पृथिवीकाय आदि में अनेकवार परिभ्रमण कर वहां से निकलकर 'वाणारसीए णयरीए' बनारस नगरी में 'मच्छत्ताए उव्वज्जिहिइ' मत्स्य की पर्याय से उत्पन्न होगा । 'से णं तत्थ मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए' यह उस पर्याय में मच्छीमारों द्वारा मारा जाकर 'तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए' उसी वाणारसी नगरी में किसी श्रेष्ठी के

समज्जिणित्ता कालमासे कालं किञ्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए णेरइयत्ताए उव्वज्जिहिइ' ते पोतानी मलिनतम प्रवृत्तिथी अनेक पापकर्मोने उपार्जित करीने आयुष्यना अन्त समये मरण पाभीने रत्नप्रभा पृथ्वीमां नारकीनी पर्यायथी उत्पन्न थशे तेनु संसारो तहेव जाव पुढवीसु, परिभ्रमणु आज प्रभाणु थशे, जे प्रभाणु प्रथम अध्ययनमां मृगापुत्रनु वर्णन प्रगट करवामां आयु छे-संसारभ्रमणु मृगापुत्र प्रभाणु जे समणु देवुं जेअ. 'से णं तओ अणंतरं' पृथिवीकायिक आदिमां अनेक वार परिभ्रमण करीने त्यांथी नीकणीने 'वाणारसीए णयरीए' बनारस नगरीमां 'मच्छत्ताए उव्वज्जिहिइ' मत्स्यनी पर्यायथी उत्पन्न थशे. 'से णं मच्छे मच्छवधिएहिं वहिए' ते जे पर्यायमां मच्छीमारोद्वारा मार्यो जशे पछीथी 'तत्थेव वाणारसीए णयरीए सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए' जे वाणारसी नगरीमां डेअ

‘बुज्झिहिइ’ भोत्स्यते । इदमत्र बोध्यम्—स खलु वाराणस्यां नगर्यां श्रेष्ठिकुले समुत्पन्नः सन् तत्रोन्मुक्तबालभावस्तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके बोधिं भोत्स्यते=सम्यक्तत्वं लप्स्यते इत्यर्थः । ‘पव्वज्जा’ प्रव्रज्या-पूर्वोक्तवत् तस्य प्रव्रज्याग्रहणं बोध्यमित्यर्थः । ‘तए णं से कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे’ ततः खलु स कालमासे कालं कृत्वा सौधर्मे कल्पे देवत्वेनोत्पत्स्यते । ततोऽनन्तरं स देवशरीरं त्यक्त्वा ‘महाविदेहे वासे’ महाविदेहे वर्षे यानि कुलानि भवन्ति आढ्यानि तेषां खलु अन्यतमस्मिन् कुले पुत्रतयोत्पत्स्यते । ‘सिज्झिहिइ ५’ सेत्स्यति=तत्र सिद्धो भविष्यति । भोत्स्यते=केवलज्ञानेन सर्वं ज्ञेयं ज्ञास्यति । मोक्षयति=सकलकर्मबन्धाद् विमुक्तो भविष्यति । परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुखं प्राप्स्यति । सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति ।

‘णिकखेवो’ निक्षेपो=निगमनं समाप्तिवाक्यं, स पूर्ववद् बोध्यः । तथाहि—
‘एवं खलु जम्बू ! समणेणं भगवया महावीरेण जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं

कुल में पुत्ररूप से ‘पच्चायाहिइ’ जन्म लेगा । बोहि बुज्झिहिइ’ वहां जब यह बाल्यभावसे निकलकर जवान होगा तब तथारूप स्थविरो के समीप धर्म श्रवण कर सम्यक्त्व की प्राप्ति करेगा । ‘पव्वज्जा’ सम्यक्त्वरत्न की प्राप्ति होने के बाद यह फिर भागवती दीक्षा को धारण कर अपनी आयु के अंत में उस पर्यायका परित्याग करके ‘सोहम्मे कप्पे’ सौधर्मकल्प में देवपर्याय से जन्म धारण कर वहां की स्थिति को पूर्ण भोगकर फिर यह वहां से च्यवकर ‘महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ ५’ महाविदेह क्षेत्र में जो भी आढ्यकुल होंगे उनमें किसी एक आढ्यकुल में पुत्र की पर्याय से उत्पन्न होगा । दीक्षा धारण कर वह सिद्ध होगा ।

‘णिकखेवो’ इस प्रकार यह इस अध्ययन का निक्षेप-निगमन-

એક શેઠીઆનાં કુળમાં પુત્રરૂપથી ‘પચ્ચાયાહિઈ’ જન્મ લેશે ‘બોહિં બુજ્ઝિહિઈ’ ત્યાં એ જ્યારે બાલ્યભાવથી નીકળી કરીને જુવાનીમાં આવશે ત્યારે તથારૂપ સ્થવિરોની સમીપ ધર્મ સાંભળી કરીને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરશે ‘પવ્વજ્જા’ સમ્યક્ત્વરત્નની પ્રાપ્તિ થયા પછી તે ભાગવતી દીક્ષાને ધારણ કરીને પોતાની આયુષ્યના અંતે તે પર્યાયને પરિત્યાગ કરીને ‘સોહમ્મે કપ્પે’ સૌધર્મ કલ્પમાં દેવપર્યાયથી જન્મ ધારણ કરીને ત્યાંની સ્થિતિને પૂર્ણ ભોગવી કરીને ત્યાંથી ચ્યવીને ‘મહાવિદેહે વાસે સિજ્ઝિહિઈ ૫’ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જે કોઈ આઢ્ય-પૂરું શ્રેષ્ઠ કુળ હશે તેમાં જે સાડું આઢ્ય-પૂર્ણ રીતે સાડું કુળ હશે તે કુળમાં પુત્રની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે. દીક્ષા ધારણ કરી તે સિદ્ધ થશે.

‘ણિક્ખેવો’ આ પ્રમાણે આ અધ્યયનું નિક્ષેપ-નિગમન-સમાપ્તિ-વાક્ય છે.

चउत्थस्स अज्झयणस्स अयमद्वे पणत्ते-त्ति वेमि ।' अस्याध्ययनस्य समाप्तिकाले श्री सुधर्मा स्वामी जम्बुस्वामिनं प्रति कथयति-‘एवं खलु’ इत्यादि । हे जम्बू ! एवं खलु श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं संप्राप्तेन दुःखविपाकानां चतुर्थस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त इति ब्रवीमि-यथा भगवता कथितं तथैव त्वां कथयामि, न तु स्वबुद्ध्या कल्पयित्वेति भावः ॥ सू० १४ ॥

। इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूछत्र-पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-‘जैन-शास्त्राचार्य’-पदभूषित-कोल्हापुरराज-गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां विपाकश्रुते दुःखविपाकनामक-प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् शकट-नामकं चतुर्थमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ । ४ ॥

समाप्तिवाक्य है । अर्थात् सुधर्मास्वामी ने जम्बूस्वामी से कहा कि-हे जम्बू ! श्रमण भगवान् महावीर स्वामी ने दुःखविपाक के चतुर्थ अध्ययन का यह भाव प्रतिपादित किया है ॥

भावार्थ-शकट दारक एवं सुदर्शना जब बाल्यकाल का परित्याग कर यौवन अवस्था को प्राप्त होंगे उस समय शकट दारक सुदर्शना के उभरते हुए यौवन पर मुग्ध होकर उसके प्रेमजाल में ज्ञान-ध्यान सबकुछ विसर्जित करके उसमें आसक्त बन जायगा । यौवन के तेज से चमचमाती हुई सुदर्शना भी भगिनी के स्थान में इसकी अर्धाङ्गिनी के पद को सुशोभित करने लगेगी । उसके साथ यह अपनी यौवनलीला का अनुभव करता हुआ आनन्दमग्न हो सबकुछ भूल जायगा । कूटग्राहता-कपटजाल में प्राणियों को फँसाकर

अर्थात् सुधर्मा स्वामी जम्बू स्वामीने कहुं डे-डे जम्बू ! श्रमण भगवान् महावीर स्वामीने दुःखविपाकना यथा अध्ययनना आ भाव प्रतिपादन कर्या छे.

भावार्थ-शकट दारक अने सुदर्शना ज्यारे बालक जवनने समय से करी यौवन अवस्थाने प्राप्त थशे, ते समये शकट दारक, सुदर्शनानां उभराता यौवन पर मुग्ध थधने तेनी प्रेमजालमां ज्ञान-ध्यान तमाम भूली जधने ते सुदर्शनाने ज थध जशे, यौवनना तेजथी चमकती सुदर्शना पणु भडेनना स्थाने, तेनी पत्नीना पदने शोभावशे, तेनी साथे ते पणु पोतानी यौवनलीलाने अनुभव करीने आनंद भाणुते तमाम बात भूली जशे. कूटग्राहता-ते कपटजालमां प्राणीओने इसावीने पोतानु

अपना उल्लू सीधा करना-ही शकट दारक का एक निश्चित अपना कर्तव्य होगा । इससे यह 'कूटग्राह, इस नाम से प्रसिद्ध होगा । यह उस विद्या में ही विशेष निष्णात बनकर येन-केन प्रकारेण इसी अधार्मिक वृत्ति में रत होकर सदा परवंचनादिक जैसे घोरतर पापकर्मों के करने से जरा भी नहीं हिचक खायगा । इस प्रकार यह इस कुकृत्य से अनेक पापकर्मों का बंधकर मर कर रत्नप्रभा नाम की प्रथम पृथिवी के नरक का नारकी होगा । इसके संसार-भ्रमण की कथा ठीक प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगापुत्र जैसी ही समझनी चाहिये । किसी एक समय यह पृथिवीकाय आदि के भ्रमण को समाप्तकर बनारस नगरी में मत्स्य की पर्याय से उत्पन्न होकर मछुओं द्वारा मारा जायगा, और वहीं पर किसी एक श्रेष्ठी के यहाँ पुत्र का जन्म धारण कर युवान होते ही स्थविरो के समीप धर्म का श्रवण करके बोधि 'समकित' को प्राप्त करेगा । प्रव्रज्या लेकर यह मरकर सौधर्म स्वर्ग में उत्पन्न होगा । वहाँ से चक्कर महाविदेह में किसी एक आह्व्यकुल में जन्म धारण कर सिद्धिस्थान को प्राप्त

काम सरण करवुं, ओज शकट दारकतु कर्तव्य थशे, ते कारणुथी 'कूटग्राह' आ नामथी प्रसिद्ध थशे ते ओ विद्यामां कुशण णनीने दरेक प्रकारे अधर्मभय वृत्तिमां प्रसन्न थधने हुंभेशां णीजने ठगवुं तेवा घोरतर पापकर्मो करवामां जरापणु अथकथे नहिं. आ प्रभाणु ते आ कुकृत्येथी अनेक पापकर्मोना णंध करीने रत्नप्रभा नामनी प्रथम पृथिवीना नरकमां नारकी थशे. तेना संसारभ्रमणुनी कथा प्रथम अध्ययनमां कहेला मृगापुत्रना प्रभाणु समणु लेवी, डोई ओक समय ओ पृथिवीकाय आदिनां भ्रमणुने समाप्त करी णनारस नगरीमां मत्स्यनी पर्यायथी उत्पन्न थधने मच्छीमारो द्वारा मार्यो जशे अने त्यां आगण डोई ओक शेठने घेर पुत्र रूपथी जन्म धारणु करी युवान अवस्था आवतांज स्थविरो पासेथी धर्म सांभणीने समकितने प्राप्त करशे प्रव्रज्या दीक्षा लधने ते मृत्यु पाभ्या पछी सौधर्म स्वर्गमां उत्पन्न थशे त्यांथी अयवीने महाविदेहमां डोई ओक सारा कुणमां जन्म धारणु करी सिद्धिस्थानने

करेगा । सुधर्मास्वामी जंबूस्वामी से कहते हैं कि हे जम्बू ! इस प्रकार इस चतुर्थ अध्ययन का श्रमण भगवान् महावीर स्वामीने यह भाव प्रकट किया है यही मैंने तुझे कहा है ॥ सू० १४ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतकी विपाकचन्द्रिका टीका में
दुःखविपाक नामक प्रथमश्रुतस्कन्धमें 'शकट' नामक
चतुर्थ अध्ययन का हिन्दीभाषानुवाद सम्पूर्ण ॥ १ ॥ ४ ॥

પ્રાપ્ત કરશે. સુધર્મા સ્વામી જંબૂસ્વામીને કહે છે કે-હે જંબૂ! આ પ્રમાણે આ
ચોથા અધ્યયનના શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જે ભાવ પ્રકટ કર્યા છે, તે
ભાવ મેં તમને કહ્યા છે. (સૂ૦ ૧૪)

ઇતિ શ્રી વિપાકશ્રુત સૂત્રની 'વિપાકચન્દ્રિકા' ટીકામાં દુઃખવિપાક
નામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધમાં 'શકટ' નામના ચોથા અધ્યયનનો
ગુજરાતીભાષાનુવાદ સંપૂર્ણ ॥ ૧ ॥ ૪ ॥

मियसमिद्धा' ऋद्धस्तिमितसमृद्धा, तत्र ऋद्धा=नभःस्पर्शिवहुप्रासादैः बहुलपौर-
जनैश्च वृद्धिमुपगता, स्तिमिता=स्वचक्रपरचक्रादिभयरहितत्वेन स्थिरा, समृद्धा=
धनधान्यादिपूर्णा 'वाहिं' वहिः=तस्या नगर्या बहिर्भागे 'चंदोत्तरणे उज्जाणे'
चन्द्रोत्तरणमुद्यानं, 'तत्थ' तत्र 'सेयभदे जक्खे' श्वेतभद्रो यक्ष आसीत् । 'तत्थ णं
कोसंबीए णयरीए' तत्र खलु कौशाम्ब्यां नगर्या 'सयाणीया णाम राया होत्था'
शतानीको नाम राजा आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—'महयाहिमवंतं' महा-
हिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः = धैर्यगाम्भीर्यमर्यादादिगुणसम्पन्नः, इत्यादि ।
'तस्स णं सयाणियस्स' तस्य खलु शतानीकस्य 'रण्णो पुत्ते' राज्ञः पुत्रः 'मिया-
वईए देवीए अत्तए उदये णामं कुमारे होत्था' मृगावत्या देव्या आत्मजः
उदयनो नाम कुमार आसीत् । कीदृशः ? इत्याह—'अहीणं' अहीनपरिपूर्ण-
पञ्चेन्द्रियशरीरः, अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रिययुक्तशरीरवान्, 'जाव सव्वंगसुंदरंगे' यावत्

एक नगरी थी । जो 'रिद्धत्थिमियसमिद्धा' नभस्तलस्पर्शी प्रासादों एवं
बहुल पौरजनों से वृद्धिगत थी । जिसमें वसनेवाली जनता को किसी भी
तरह से स्वचक्र और परचक्र का थोडासा भी भय नहीं था । जनता
यहाँ की सदा धन—एवं धान्य आदि से परिपूर्ण थी । 'वाहिं चंदोत्तरणे
उज्जाणे' इस नगरी के बाहर चंद्रोत्तरण नाम का एक उद्यान था ।
'सेयभदे जक्खे' उसमें श्वेतभद्र नामका एक यक्ष था । 'तत्थ णं कोसंबीए
णयरीए सयाणीए णामं राया होत्था' उसी कौशांबी नगरी में शतानीक
नाम का एक राजा था । 'महयाहिमवंतं' यह धैर्य, गांभीर्य, एवं
मर्यादादि अनेकगुणों से संपन्न था । 'तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो पुत्ते
मियावईए देवीए अत्तए उदयणे णामं कुमारे होत्था' उस शतानीक राजा का
पुत्र जो मृगावती देवी की कुक्षि से उत्पन्न हुआ था सो उदयन नाम
का था । 'अहीण जाव सव्वंगसुंदरंगे' इसका शरीर अहीन एवं परिपूर्ण

हुती ७ 'रिद्धत्थिमियसमिद्धा' आकाशने स्पर्श करे जेवा उंचा-उंचा भडेले अने
धल्लीन वस्तीथी लरपूर हुती. ते नगरीमां निवास करनारी प्रजने स्वयंके अने पर-
चक्रने कोष प्रकारे लय न हुते. त्यांनी प्रज हुमेशां धन-धान्य वडे परिपूर्ण हुती.
'वाहिं चंदोत्तरणे उज्जाणे' ते नगरीनी णहार चंद्रोत्तरण नामने जेक णगीथे हुते।
'सेयभदे जक्खे' तेमां श्वेतलक्ष नामने जेक यक्ष हुते। 'तत्थ णं कोसंबीए
णयरीए सयाणीए णामं राया होत्था' ते कौशाम्बी नगरीमां शतानीक नामने
जेक राजा हुते, 'महयाहिमवंत' ते धैर्य, गांभीर्य, अने मर्यादादि अनेक गुणोथी
संपन्न हुते। 'तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो पुत्ते मियावईए देवीए अत्तए
उदयणे णामं कुमारे होत्था' ते शतानीक राजने मृगावती देवीनां उदरथी उत्पन्न

सर्वाङ्गसुन्दराङ्गो 'से णं जुवराया होत्था' स खलु युवराजोऽभूत् । 'तस्स णं उदयस्स कुमारस्स पउमावई णामं देवी होत्था' तस्य खलु उदयनस्य कुमारस्य पद्मावती नाम देवी आसीत् । 'तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णामं पुरोहिण होत्था' तत्र खलु शतानीकस्य राज्ञः सोमदत्तो नाम पुरोहित आसीत् । कीदृशः ?--'रिउव्वेयजजुव्वेय० ४' ऋग्वेद-यजुर्वेद-सामवेद-अथर्वणवेदकुशलः, अधीतसाङ्गोपाङ्गवेदविद्यः, इत्यादि । 'तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताणामं भारिया होत्था' तस्य खलु सोमदत्तस्य पुरोहितस्य वसुदत्ता नाम भार्याऽऽसीत् । 'तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए बहस्सइदत्ते णामं दारिए' तस्य खलु सोमदत्तस्य पुत्रः वसुदत्ताया आत्मजो बृहस्पतिदत्तो नाम दारकोऽभवत् 'अहीणं' अहीनप्रतिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः यावत् सर्वाङ्गसुन्दराङ्गः॥सू० १॥

पांचों ही इन्द्रियों से युक्त था, अतः सर्वाङ्गसुन्दर था । 'से णं जुवराया होत्था' इसे राजा ने युवराजपदपर नियुक्त कर दिया था । 'तस्स णं उदयणस्स कुमारस्स पउमावई णामं देवी होत्था' उस उदयन कुमार की रानी का नाम पद्मावती था । 'तस्स णं सयाणीयस्स रण्णो सोमदत्ते णामं पुरोहिण होत्था' शतानीक राजा का सोमदत्त नाम का एक पुरोहित था । यह 'रिउव्वेय-जजुव्वेय० ४' ऋग्वेद यजुर्वेद, सामवेद और अथर्वण वेद, इन चारों वेदों एवं इन के अंग और उपांगों का ज्ञाता था । 'तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता णामं भारिया होत्था' इस सोमदत्त पुरोहित की भार्या का नाम वसुदत्ता था । 'तस्स णं सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए बहस्सइदत्ते णामं दारिए होत्था' इस सोमदत्त का पुत्र एवं वसुदत्ता का आत्मज 'बृहस्पतिदत्त' इस नामका एक पुत्र था ।

थयेदो। એક પુત્ર હતો જેનું નામ ઉદયન હતું. 'અહીંજ જાવ સર્વાંગસુંદરંગે' તેનું શરીર અહીંન અર્થાત પાંચ ઇન્દ્રિયોથી પરિપૂર્ણ હતું, માટે તે સર્વાંગસુંદર હતો, 'સે ણં જુવરાયા હોત્થા' તેને રાજાએ યુવરાજપદ આપેલું હતું 'તસ્સ ણં ઉદયણસ્સ કુમારસ્સ પડમાવઈ ણામં દેવી હોત્થા' તે ઉદયન કુમારની રાણીનું નામ પદ્માવતી હતું. 'તસ્સ ણં સયાણીયસ્સ રણ્ણો સોમદત્તે ણામં પુરોહિણ હોત્થા' તે શતાનીક રાજાનો સોમદત્ત નામનો એક પુરોહિત હતો. તે 'રિઉવ્વેયજજુવ્વેય०' ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અને અથર્વાણુ વેદ, એ પ્રમાણે ચારેય વેદો અને તેનાં અંગ-ઉપાંગોનો, જાણકાર હતો 'તસ્સ ણં સોમદત્તસ્સ પુરોહિયસ્સ વસુદત્તા ણામં ભારિયા હોત્થા' તે સોમદત્ત પુરોહિતની સ્ત્રીનું નામ 'વસુદત્તા' હતું 'તસ્સ ણં સોમદત્તસ્સ પુત્તે વસુદત્તાએ અત્તએ બહસ્સઇદત્તે ણામં દારિણ હોત્થા' તે સોમદત્તનો પુત્ર અને વસુદત્તાનો આત્મજ 'બૃહસ્પતિદત્ત' નામનો એક પુત્ર હતો 'અહીંજાવસર્વાંગસુંદરંગે'

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समो-
सरिए, तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव जाव राय-
मगं ओगाढे तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे, तेसिं मज्जे एणं
पुरिसं पासइ, चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं भगवं । वागरेइ ॥सू० २॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समयेणं भगवं महावीरे
समोसरिए’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवान् महावीरः समवसृतः=कौशाम्ब्या
नगर्याश्चन्द्रोत्तरणोद्याने समागतः । ‘तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे’ तथैव पश्यति
हस्तिनः अश्वान् पुरुषान् ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव जाव
रायमगं ओगाढे’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवान् गौतमः तथैव=पूर्वोक्तप्र-
कारेण यावत् भिक्षार्थमाज्ञां गृहीत्वा कौशाम्बीनगर्या राजमार्गमवगाढः=समागतः ।

‘अहीण जाव सव्वंगसुंदरंगे’ यह उदयन कुमार की तरह ही सौन्दर्यशाली
था । इसका शरीर अहीन एवं परिपूर्ण पांचों इन्द्रियों की रचना से
युक्त था अतः यह सर्वांगसुन्दर था । ॥ सू० १ ॥

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं’ अवसर्पिणी काल के ‘तेणं समएणं’ चौथे आरें
में उस समय ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमण भगवान् महावीर ग्रामा-
नुग्राम विचरते हुए ‘समोसरिए’ कौशांबी नगरी के चन्द्रोत्तरणनामक
उद्यान में आये ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव रायमगं
ओगाढे’ उसी समय और उसी काल में भगवान् गौतम पूर्वोक्तरीति
के अनुसार प्रभु से भिक्षाटन की आज्ञा प्राप्तकर कौशाम्बी नगरी के

ते उदयन कुमार जेवो सौंदर्यवान् हुतो. तेनुं शरीर परिपूर्ण पांच इंद्रियोनी रचनथी
युक्त ओटवे डे ते सर्वांगसुन्दर हुतो. (सू० १)

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं’ अवसर्पिणी कालना ‘तेणं समएणं’ चौथा आरामां ते
समये ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमण भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विचरता थका
‘समोसरिए’ कौशांबी नगरीना चन्द्रोत्तरण नामना जगीयाभां आव्या-पधार्या तेणं
कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव रायमगं ओगाढे’ ते समय अने ते
कालने विषे भगवान् गौतम पूर्वे कहेदी रीति प्रमाणे प्रभु पासथी भिक्षा भाटे
जवानी आज्ञा प्राप्त करीने कौशाम्बी नगरीना राजमार्ग पर थाने नीकण्या ‘तहेव

तथैव=पूर्वोक्तप्रकारेणैव तत्र पश्यति हस्तिनः अश्वान् पुरुषान् । 'तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ' तेषां मध्ये एकं पुरुषं पश्यति । दृष्ट्वा भगवतो गौतमस्य 'चिंता' मनसि संकल्पः पूर्ववत् समुदपद्यत । 'तहेव' तथैव=पूर्ववद् भगवत्समीपे समागत्य भैक्षं प्रदर्श्य, वन्दित्वा नमस्यित्वा गौतमो भगवन्तं 'पुच्छइ' पृच्छति । 'भगवं तस्स पुव्वभवं' भगवान् तस्य पुरुषस्य पूर्वभवं 'वागरेइ' व्याकरोति=कथयति ॥ सू० २ ॥

॥ मूलम् ॥

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे सव्वओभइ णामं णयरे होत्था

राजमार्ग पर आ निकले 'तहेव पासइ हत्थी आसे पुरिसे' जैसा पहिले के अध्ययनों में प्रकट किया जा चुका है—उसी माफिक इन्होंने उस राजमार्ग में अनेक हाथियों का घोड़ों का और राजपुरुषों का विशाल समूह देखा । और साथ में 'तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ' उनके बीच में एक ऐसा पुरुष देखा जो उन पुरुषों द्वारा विशेष रूप से ताड़ित कर दुःखी किया जा रहा था, जो अपने इस जीवन में ही नरकाधिक वेदना को भोग रहा था । 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं भगवं वागरेइ' इस प्रकार उसकी अत्यंत दयनीय दशा का निरीक्षण कर भगवान् गौतम के चित्त में एक विशेष प्रकार की विचारधारा उत्पन्न हुई । वहां से आते ही उन्होंने ने प्राप्त भिक्षान्न प्रभु को दिखलाकर एवं वन्दना और नमस्कार कर मार्ग में घटित इस घटना के विषय में भगवान् से पूछा । भगवान् उसके पूर्वभव का वृत्तान्त सुनाने लगे । ॥ सू० २ ॥

पासइ हत्थी आसे पुरिसे' जेवी राते पड़ेलांना अध्ययनोमां कळेहुं छे ते प्रमाणे तेमणे ते राजमार्गमां अनेक हाथीओना, अनेक घोडाओना अने राजपुरुषोना विशाल समूहने जेया अने साथे साथे 'तेसिं मज्झे एगं पुरिसं पासइ' तेना वय्छे अेक अेवो पुरुष जेये जेने, उपर जणुवेला पुरुषो विशेषइथी भारीने दुःखी करता हता, पोताना अेज जवनमां नरकथी वधारे वेदनाने लोगवी रह्यो हते। 'चिंता तहेव पुच्छइ पुव्वभवं, भगवं वागरेइ' आ प्रकारे तेनी अत्यंत कइणुअनेक दशाने जेधने भगवान गौतमना चित्तमां अेक विशेष प्रकारनी विचारधारा उत्पन्न थछ. त्यांथी पाछा आवतांज जे शिक्षा भणेदी ते तेमणे प्रभुने बतावीने वंदना तथा नमस्कार करीने राजमार्गमां जे जेअेदी घटना ते विषे भगवानने पूछथुं. भगवान तेना पूर्वभवने वृत्तान्त संलणाववा लाग्या (सू० २)

रिद्धं० तत्थ णं सब्बओभदे णयरे जियसत्तू णामं राया होत्था ।
तत्थ णं जियसत्तुस्स रण्णो महेसरदत्ते णामं पुरोहिण्ण होत्था ।
रिउब्बेय-जाव-अथव्वणवेयकुसले यावि होत्था । तए णं से
महेसरदत्ते पुरोहिण्ण जियसत्तुस्स रण्णो रज्जवलविवद्धणट्टयाए
कल्लाकल्लि एगमेगं माहणदारगं, एगमेगं खत्तियदारगं, एगमेगं
वइस्सदारगं, एगमेगं सुइदारगं गिण्हावेइ गिण्हावित्ता तेसिं
जीवंतगाणं चेव हियउडण्ण गिह्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स
रण्णो संतिहोमं करेइ । तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिण्ण अट्टमी-
चउदसीसु दुवे२ माहणखत्तियवइस्ससुइदारण, चउण्हं मासाणं
चत्तारि २, छण्हं मासाणं अट्ट २, संवच्छरस्स सोलस २,
जाहे २ वि य णं जियसत्तू णं राया परवलेणं अभिजुज्जइ
ताहे ताहे वि य णं से महेसरदत्ते पुरोहिण्ण अट्टसयं माहण-
दारगाणं, अट्टसयं खत्तियदारगाणं, अट्टसयं वइस्सदारगाणं,
अट्टसयं सुइदारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता तेसिं
जीवंताणं चेव हियउडियाओ गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता जियसत्तुस्स
रण्णो संतिहोमं करेइ, तए णं से परवले खिप्पामेव विद्धंसेइ
वा पडिसेहेइ वा ॥ सू० ३ ॥

टीका

‘एवं खलु गोयमा ! इत्यादि ।

‘एवं खलु गोयमा!’ एवं खलु हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे

‘एवं खलु गोयमा !’ इत्यादि ।

‘एवं खलु गोयमा !’ हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समणं’
अवसर्पिणी काल के चौथे आरे में ‘इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे

‘ एवं खलु ’ ઇત્યાદિ.

‘एवं खलु गोयमा’ इ गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ अवसरिणी ।
।लना चोधा आराभां ‘इहेव जंघुदीवे दीवे भारहे वासे सन्वओभहे णामं णंयरे

सन्वओभदे णामं णयरे होत्था' इहैव=अत्रैव जम्बूद्वीपे द्वीपे=मध्यजम्बूद्वीपे भारते वर्षे=दक्षिणार्धभरते सर्वतोभद्रं नाम नगरमासीत् 'रिद्धं' ऋद्धस्तिमित-समृद्धम् । 'तत्थ णं सन्वओभदे णयरे जीयसत्तू णामं राया होत्था' तत्र खलु सर्वतोभदे नगरे जितशत्रुर्नाम राजा बभूव । 'तस्स णं' तस्य खलु 'जियसत्तुस्स रण्णो' जितशत्रोः राज्ञः 'महेसरदत्ते नामं पुरोहिण होत्था' महेश्वरदत्तो नाम पुरोहितोऽभवत् । कीदृशः ? 'रिउव्वेय-जाव-अथव्वणवेयकुसले यावि होत्था' ऋग्वेदयजुर्वेदसामवेदार्थवर्णवेदकुशलश्चाप्यभवत् । 'तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिण'

सन्वओभदे णामं णयरे होत्था' इस जम्बूद्वीप के भरतक्षेत्र में एक वैताळ्य नाम का पर्वत है । गंगा और सिन्धु नाम की दो नदियों से विभक्त हो जाने के कारण इस क्षेत्र के छह खंड हो गये हैं । उनमें ५ म्लेच्छखंड एवं १ आर्यखंड है । इसी आर्यखंड का नाम दक्षिणार्ध-भरत है इस में सर्वतोभद्र नाम का एक नगर था 'रिद्धं' इसकी शोभा कौशांबी नगरी जैसी थी, अर्थात्-इसमें बहुत ऊँचेर प्रासाद बने हुए थे । अनेक जाति के लोगों का यह निवासस्थान था । यहां बसने वाली जनता के लिये किसी भी प्रकार की भीति नहीं थी । वह धन एवं धान्यादिक से परिपूर्ण था । 'तत्थ णं सन्वओभदे णयरे जियसत्तू णामं राया होत्था' 'तत्थ णं जियसत्तुस्स रण्णो महेसरदत्ते णामं पुरोहिण होत्था' उस समय वहां का राजा जितशत्रु था । इसके एक पुरोहित था, जिसका नाम महेश्वरदत्त था । रिउव्वेय-जाव-अथव्वणवेयकुसले यावि होत्था' यह साङ्गोपाङ्ग ऋग्वेद से लेकर अथर्वणवेद तक ४ चारों वेदों का ज्ञाता था । 'तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिण' यह

होत्था' आ जम्बूद्वीपना भरतक्षेत्रमां ओक वैताळ्य नामने। पर्वत छे, गंगा अने सिंधु नामनी ओ नदीओथी विलकत थवाने कारणे ते क्षेत्रना छ भंड थई गया छे, तेमां ५ म्लेच्छभंड अने १ ओक आर्य भंड छे, ते आर्यभंडनू नाम दक्षिणार्धभरत छे. तेमां सर्वतोभद्र नामनुं ओक नगर छतुं 'रिद्धं' तेनी शोभा कौशांबी नगरी जेवी छती. अर्थात् तेमां घण्टा ७ मोटा-मोटा भडेल णनेला छता. अनेक जातिना भाणुसेनुं ते निवासस्थान छतुं, त्यां रहनेारी प्रजने के.छपण प्रकारनी भीति-अथ न छतो ते धन-धान्यादिकथी परिपूर्ण छती. 'तत्थ णं सन्वओभदे णयरे जियसत्तू णामं राया होत्था' 'तत्थ णं जियसत्तुस्स रण्णो महेसरदत्ते णामं पुरोहिण होत्था' ते समये ते नगरीने राजा जितशत्रु छतो. तेना ओक पुरोहित छतो, जेनुं नाम भडेश्वरदत्त छतुं 'रिउव्वेयजावअथव्वणवेयकुसले यावि होत्था' ते साङ्गोपाङ्ग ऋग्वेदथी छडने अथर्वणवेद अधीना आर्यवेदने जाणुकार छतो. 'तए णं से महेस-

તતઃ સ્વલુ સ મહેશ્વરદત્તઃ પુરોહિતઃ 'જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો' જિતશત્રો રાજ્ઞઃ 'રજ્જ-
વલવિવદ્ધણદ્વયાએ' રાજ્યવલવિવર્ધનાર્થતાયૈ=રાજ્યવલવૃદ્ધચર્થમ્, અત્ર સ્વાર્થે તલ્
પ્રત્યયઃ 'કલ્લાકલ્લિં' પ્રતિદિનં 'એગમેગં માહ્ણદારગં' એકૈકં બ્રાહ્મણદારકમ્,
'એગમેગં સ્વત્તિયદારગં' એકૈકં ક્ષત્રિયદારકમ્, 'એગમેગં વડ્ઠ્ઠસસદારગં' એકૈકં
વૈશ્યદારકમ્, 'એગમેગં સુદ્ધદારગં' એકૈકં શૂદ્રદારકમ્ 'ગિણ્ણાવેઙ્' ગ્રાહયતિ
ગિણ્ણાવિત્તા' ગ્રાહયિત્વા તેષાં 'જીવંતયાણં ચેવ' જીવતામેવ 'હિયડ્ડએ' હૃદય-
પુટકાન્ 'ગિણ્ણાવેઙ્' ગ્રાહયતિ, 'ગિણ્ણાવિત્તા' ગ્રાહયિત્વા 'જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો'
જિતશત્રો રાજ્ઞઃ 'સંતિહોમં' 'શાન્તિહોમં=શાન્ત્યર્થે' હવનં 'કરેઙ્' કરોતિ ।

'તએ ણં સે' ઇત્યાદિ । 'તએ ણં સે મહેસરદત્તે પુરોહિએ' તતઃ સ્વલુ
સઃ મહેશ્વરદત્તઃ પુરોહિતઃ 'અટ્ઠમીચડ્ડસીસુ' અષ્ટમીચતુર્દશ્યોઃ 'દુવે દુવે' દ્વૌ દ્વૌ
'માહ્ણ-સ્વત્તિય-વડ્ઠ્ઠસ-સુદ્ધદારએ' બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્ય-શૂદ્રદારકૌ-એકકસ્ય

મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત 'જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો' જિતશત્રુ રાજા કે 'રજ્જવલ-
વિવદ્ધણદ્વયાએ' રાજ્યવલની વિશેષ વૃદ્ધિ કે લિયે 'કલ્લાકલ્લિં' પ્રતિદિન
'એગમેગં માહ્ણદારગં' એક એક બ્રાહ્મણ કે બાલક કો 'એગમેગં સ્વત્તિયદારગં'
એક એક ક્ષત્રિય કે બાલક કો 'એગમેગં વડ્ઠ્ઠસસદારગં' એક એક વૈશ્ય કે
બાલક કો 'એગમેગં સુદ્ધદારગં' એક એક શૂદ્ર કે બાલક કો 'ગિણ્ણાવેઙ્'
પકડવાતા ઓર 'ગિણ્ણાવિત્તા' પકડવાકર 'તેસિં જીવંતયાણં ચેવ હિયડ્ડએ
ગિણ્ણાવેઙ્' જીવિત ઉનકે હૃદયપુટ-હૃદય કે માંસપિંડ કો નિકલવા
લેતા થા । 'ગિણ્ણાવિત્તા' નિકલવાકર ફિર વહ ઉસસે 'જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો'
જિતશત્રુ રાજા કો 'સંતિહોમં' શાંતિ કે નિમિત્ત હવન 'કરેઙ્' કરતા થા ।
'તએ ણં સે મહેસરદત્તે પુરોહિએ' ફિર વહ મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત 'અટ્ઠમી-
ચડ્ડસીસુ' અષ્ટમી એવં ચતુર્દશી કે દિન 'દુવેર માહ્ણસ્વત્તિયવડ્ઠ્ઠસસુદ્ધદારએ'

ગદત્તે પુરોહિએ' તે મહેશ્વરદત્ત પુરોહિત 'જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો' જિતશત્રુ રાજાના
'રજ્જવલવિવદ્ધણદ્વયાએ' રાજ્યવલની વિશેષ વૃદ્ધિ માટે 'કલ્લાકલ્લિં' પ્રતિદિન 'એગ-
મેગં માહ્ણદારગં' એક એક બ્રાહ્મણનાં બાલકને 'એગમેગં' એક એક 'સ્વત્તિયદારગં'
ક્ષત્રિયનાં બાલકને 'એગમેગં' એક એક 'વડ્ઠ્ઠસસદારગં' વૈશ્યના બાલકને 'એગમેગં
સુદ્ધદારગં' એક એક શૂદ્રના બાલકને 'ગિણ્ણાવેઙ્' પકડાવતો હતો. 'ગિણ્ણાવિત્તા'
પકડાવીને 'તેસિં જીવંતયાણં ચેવ હિયડ્ડએ ગિણ્ણાવેઙ્' છાવિત તેનાં હૃદયપુટ-
હૃદયનાં માંસપિંડને કાઢી લેતો હતો, 'ગિણ્ણાવિત્તા' કાઢીને પછી તે તેનાથી 'જિય-
સત્તુસ્સ રણ્ણો' જિતશત્રુ રાજાની 'સંતિહોમં' શાંતિ નિમિત્તે હવન 'કરેઙ્'
કરતો હતો. 'તએ ણં સે મહેસરદત્તે પુરોહિએ' અને ફરી તે પછી તે મહેશ્વરદત્ત
રોહિત 'અટ્ઠમીચડ્ડસીસુ' આઠમ અને ચૌદશના દિવસે 'દુવેર માહ્ણસ્વત્તિયવડ્ઠ્ઠ-

वर्णस्य द्वौ द्वौ बालकौ अष्टावित्यर्थः, ग्राहयति, ग्राहयित्वा शान्तिहोमं करोतीति भावः । 'चउण्हं मासाणं चत्तारि' एवं चतुर्णां मासानां चतुरश्वतुरः, 'छण्हं मासाणं अट्ठ' २ षण्णां मासानामष्टाष्ट, संवच्छरस्स सोलस २, संवत्सरस्य षोडश षोडश बालकान् ब्राह्मणादीनां चतुर्णां वर्णानामेकैकस्य वर्णस्य ग्राहयति, ग्राहयित्वा तेषां बालकानां हृदयपुटकान् ग्राहयित्वा जितशत्रो राज्ञः शान्तिहोमं करोति 'जाहेरवि य णं' यदा यदापि च खलु 'जियसत्तूणं राया परवलेणं' जितशत्रुः खलु राजा परवलेन शत्रुसैन्येन 'अभिजुज्जइ' अभियुज्यते = आक्रम्यते, 'ताहेरवि य णं' तदा तदापि च खलु 'से महेश्वरदत्ते पुरोहिण्' महेश्वरदत्तः पुरोहितः 'अट्ठसयं' अष्टशतम्-अष्टोत्तरशतमित्यर्थः, एवमग्रेऽपि बोध्यम् । 'माहण दारगाणं' ब्राह्मणदारकाणाम्, 'अट्ठसयं खत्तियदारगाणं' अष्टशतं क्षत्रियदारकाणाम्, 'अट्ठसयं वइस्स दारगाणं'

दो दो ब्राह्मण, क्षत्रिय वैश्य एवं शूद्र के बालकों को पकडवा लेता और पकडवा कर उनके हृदय के मांसपिंड से राजा की शांति के निमित्त हवन करता था । 'चउण्हं मासाणं चत्तारि चत्तारि छण्हं मासाणं अट्ठ' इसी प्रकार चार महिनों के ४-४, छह मास के ८-८ 'संवच्छरस्स' एक साल के 'सोलस' सोलह सोलह बालकों को पकडवा लिया करता, और उनका हृदय निकाल कर उससे जितशत्रु राजा की शांति के निमित्त हवन किया करता था । 'जाहेरवि य णं' जब २ भी 'जियसत्तूणं राया' जितशत्रु राजा 'परवलेणं अभिजुज्जइ' परबल-शत्रुसैन्य से आक्रन्द होता 'ताहेर वि य णं' तब २ भी 'से महेश्वरदत्ते पुरोहिण्' वह महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं अट्ठसयं सुहदारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ ब्राह्मणों के

हससुहदारण' ये ये ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य अने शूद्रना गाण्डोने पकडावतो अने तेना हृदयनां मांसपिंडवडे राजनी शांति माटे डवन करतो डतो 'चउण्हं मासाणं चत्तारि चत्तारि, छण्हं मासाणं अट्ठ २' ते प्रमाणे चार महिनाना ४-४ चार-चार, छ मासना ८-८ आठ आठ 'संवच्छरस्स' ओक वर्ष माटे सोण-सोण गाण्डोने पकडावतो अने तेनु हृदय काढीने जितशत्रु राजनी शांतिनिमित्ते डवन कर्या करतो डतो. 'जाहे २ वि य णं' न्यारे न्यारे पणु 'जियसत्तू णं राया' जितशत्रु राजा 'परवलेणं अभिजुज्जइ' परणण-शत्रुसैन्यथी आक्रान्त थतो 'ताहेर वि य णं' त्यारे त्यारे पणु 'से महेश्वरदत्त पुरोहिण्' ते महेश्वरदत्त पुरोहित 'अट्ठसयं माहणदारगाणं अट्ठसयं खत्तियदारगाणं अट्ठसयं वइस्सदारगाणं, अट्ठसयं सुहदारगाणं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' १०८ ओकसो आठ ब्राह्मणानां गाण्डोने, १०८

અષ્ટશતં વૈશ્યદારકાણામ્, 'અદ્વસયં સુદ્ધદારગાણં' અષ્ટશતં શૂદ્રદારકાણાં 'પુરિસેહિ ગિળ્હાવેહ' પુરુષૈઃ=રાજપુરુષૈર્ગ્રાહયતિ, 'ગિળ્હાવિત્તા તેસિં' ગ્રાહયિત્વા તેષાં 'જીવંતગાણં ચેવ' જીવતામેવ 'હિયડહિયાઓ' હૃદયપુટિકાઃ 'ગિળ્હાવેહ' ગ્રાહયતિ, ગિળ્હાવિત્તા જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો સંતિહોમં કરેહ' ગ્રાહયિત્વા જિતશત્રો રાજ્ઞઃ શાન્તિહોમં કરોતિ । 'તણ્ણં સે' તતઃ સ્વલ્લ સ 'પરવલે' પરવલ=શત્રુસૈન્યં 'સ્વિપ્પામેવ' ક્ષિપ્રમેવ 'વિહંસેહ વા' વિધ્વંસયતિ=નાશયતિ 'પહિસેહેહ વા' પ્રતિષેધયતિ=નિવર્તયતિ ॥ સૂ. ૩ ॥

બાલકોં કો, ૧૦૮ ક્ષત્રિયોં કે બાલકોં કો, ૧૦૮ વૈશ્યોં કે બાલકોં કો, ઔર શૂદ્રોં કે ૧૦૮ બાલકોં કો રાજપુરુષોં દ્વારા પકડવા લેતા ઔર 'ગિળ્હાવિત્તા તેસિં જીવંતગાણં ચેવ હિયડહિયાઓ ગિળ્હાવેહ, ગિળ્હાવિત્તા જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો સંતિહોમં કરેહ' પકડવાકર ઉનકા હૃદયપુટ નિકલવાતા, નિકલવાકર ઉસસે જિતશત્રુ રાજા કી શાંતિ કી કામના સે શાંતિહોમ કરતા 'તણ્ણં સે પરવલે સ્વિપ્પામેવ વિહંસેહ વા પહિસેહેહ વા' ઇસ પ્રકાર વહ પુરોહિત પરસૈન્ય કા શીઘ્ર હી વિનાશ કરદેતા ઔર કિતનેક સૈનિકોં કો સ્વદેહ દેતા થા ।

ભાવાર્થ—હે ગૌતમ ! ઇસ જંબૂદ્વીપસ્થિત ભરતઃખંડ મેં એક વિશાલ નગર થા । જો સર્વપ્રકાર સે સમૃદ્ધ એવં ધનધાન્યાદિ સે પૂર્ણ હરા-ભરા થા । ઇમ મેં જનતા કે સુખ પર સદા આનંદ છાયા હુઆ રહતા થા । કોઈ કિસી બી પ્રકાર સે દુઃખી નહીં થા । સર્વતોભદ્ર ઇસ નગર કા નામ થા । યહાં કા રાજા જિતશત્રુ થા । ઇસ કા એક પુરોહિત થા । જો વેદવિદ્યા મેં પૂર્ણરૂપ સે નિષ્ણાત થા । મહેશ્વરદત્ત

ક્ષત્રિયનાં બાળકોને, ૧૦૮ વૈશ્યોનાં બાળકોને, ૧૦૮ શૂદ્રોના બાળકોને રાજપુરુષો દ્વારા પકડાવતો અને 'ગિળ્હાવિત્તા તેસિં જીવંતગાણં ચેવ હિયડહિયાઓ ગિળ્હાવેહ, ગિળ્હાવિત્તા જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો સંતિહોમં કરેહ' પકડાવીને તેના હૃદયપિંડને કઢાવી દેતો. કઢાવીને તેના વડે જિતશત્રુ રાજાની શાંતિની કામનાથી હોમ કરતો 'તણ્ણં સે પરવલે સ્વિપ્પામેવ વિહંસેહ, વા પહિસેહેહ વા' તે પ્રમાણે એ પુરોહિત પરસૈન્યનો તુરંત જ નાશ કરી દેતો અને કેટલાક સૈન્યોને લગાડી આપતો હતો.

ભાવાર્થ—હે ગૌતમ ! આ જંબૂદ્વીપસ્થિત ભરતખંડમાં એક વિશાલ નગર હતું, તે સર્વ પ્રકારથી સમૃદ્ધ અને ધન-ધાન્યાદિકથી પરિપૂર્ણ-ભરેલું હતું. તે નગરની પ્રજાના સુખપર હમેશાં આનંદ વરતતો હતો, કોઈપણ પ્રકારનું ત્યાં દુઃખ ન હતું, તે નગરનું નામ સર્વતોભદ્ર હતું, તેના રાજા જિતશત્રુ હતા, તેને એક

इस नाम से यह जनता में प्रसिद्ध था। वेदविहित हिंसा को यह हिंसा नहीं मानता था इसी लिये यह अपने राजा की शांति के निमित्त नरमेधयज्ञ जैसा अधर्म कृत्य किया करता था। उसके लिये यह नगरनिवासी चारों वर्णों के बच्चों को राजपुरुषों से पकड़वाता और उनके जिन्दे-जीते हुआ का हृदय-कलेजा को निकलवा कर उनकी उसमें आहुतियाँ देता था। नरेश के ऊपर अन्य नरेश आक्रमण न कर सकें यही यज्ञ के करने का इसका एक प्रधान उद्देश था। इस यज्ञ की पूर्ति के लिये यह इतना भयंकर से भयंकर अनर्थ करने में थोड़ासा भी संकोच नहीं करता। यह पुरोहित के रूप में एक पिशाच था। मानव के रूप में दानव था। निर्दयता सदा इसके हृदय में रहा करती थी। दया इसके हृदय में नहीं थी। यह अष्टमी और चतुर्दशी जैसे पवित्र पर्वों पर भी अपने पापकर्मों से नहीं हटता था। यह इन दिनों को भी उक्त संख्या में चतुर्वर्ण के बालकों को पकड़वार कर उनके सुकुमार हृदयों की आहुतियाँ अग्नि में दिया करता था। जबर ज्योंर जितशत्रु राजा पर परसैन्य का आक्रमण होता तबर त्योंर यह अधर्म का पुंज महेश्वरदत्त उक्त संख्या में ब्राह्मण आदि के प्राणप्यारे पुत्रों को पकड़वाकर उनके

पुरोहित हतो ते वेदविद्यामां परिपूर्ण-निष्ठात हतो, अने भाष्यसोमां ते महेश्वरदत्त आ नामथी प्रसिद्ध हतो, वेदविहित-वेदमां प्रतिपादन करेही हिंसा ने हिंस मानतो नहिं ओटले ते पोताना राजनी शांतिना निमित्ते नरमेधयज्ञ जेवुं मडा अधर्म कृत्य कर्था करतो हतो, ते माटे ते नगरना निवासी आर्य वरुणां गाणकेने राज-पुरुषोद्दारा पकड़ावतो, अने ते जवतां अर्यांओनां हृदय-काण्ठने कड़ावीने तेनी आहुतीओ आपतो हतो; पोताना राज पर भीष्म-डोछ राजओ आक्रमण न करी शके, ओज ईकत यज्ञ करवाने उद्देश हतो, ते यज्ञनी पूर्ति माटे ते आवुं भयंकरथी पणु भयंकर अनर्थ कर्म करवामां थोडा पणु संकोच करतो नहिं, ओ पुरोहितना रूपमां ओक पिशाच हतो, मानवना रूपमां दानव-असुर हतो, हमेशां तेना हृदयमां निर्दयता रह्याज करती हती, तेना हृदयमां दया न हती, आठम अने औदश जेवा पवित्र पर्वमां पणु पोताना पापथी हठतो नहिं, ते द्विसोमां पणु ओ पुरोहित आर वरुणां ऊपर कडया प्रमाणुनी संख्यामां गाणकेने पकड़ावीने तेनां सुको-मल हृदय-उद्वेगनी आहुतीओ अग्निमां दीधा करतो हतो, न्यारे न्यारे जितशत्रु राजवीना ऊपर परसैन्यनु आक्रमण थतुं त्यारे त्यारे ते अधर्मनी, राशि-ढगले महेश्वरदत्त ऊपर कड़ेही संख्यामां ब्राह्मण आदिनां प्राणप्यारा पुत्रोने पकड़ावी तेना

॥ मूलम् ॥

तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिण एयकम्मे ४ सुबहु पावं
 समज्जिणिच्चा तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं
 किच्चा पंचमाए पुढवीए उक्कोसेणं सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु णेर-
 इएसु नेरइयत्ताए उववण्णे । से णं ताओ अणंतरं उवट्ठित्ता
 इहेव कोसंवीए णयरीए सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए
 भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे । तए णं तस्स दारगस्स अम्मा-
 पियरो णिवत्ते एगारसे दिवसे, संपत्ते वारसाहे, इमं एयारूवं
 णामधिज्जं करेति-जम्हा णं अम्हं इमे दारए सोमदत्तस्स पुत्ते
 वसुदत्ताए अत्तए, तम्हा णं होउ णं अम्हं दारए वहस्सइ-
 दत्ते णामे णं । तए णं से वहस्सइदत्ते दारए पंचधाईपरिग-
 हिण जाव परिवड्ढइ । तए णं से वहस्सइदत्ते दारए, उम्मु-
 क्कवालभावे जोवणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था । सेणं
 उदयणस्स कुमारस्स पियवालवयंसए यावि होत्था । सहजायए
 सहवड्ढियए सहपंसुकीलियए ॥ सू० ४ ॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिण’ ततः खलु

कलेजों को होम में झोंका करता । यह है इस पुरोहित की निर्दयता
 का नमूना । इस प्रकार यह कितनेक शत्रुसैन्य को यज्ञ के प्रभाव से
 नष्ट कर देता, तथा कितनेक को पास में ही नहीं आने देता-दूर से
 ही उन्हें खदेड़ दिया करता था । ॥ सू० ३ ॥

‘तए णं से’ इत्यादि ।

क्षणान्मोने होम करवानां दुःखमां धकेली देतो. आ छे पुरोहितनी निर्दयतानो नमुनो.
 आ प्रमाणे ते डेटलाक शत्रुमोना सैन्यने यज्ञना प्रभावथी नाश करी देतो; तथा
 डेटलाकने तो नष्टकमां आववाज देतो नहि. अने दूरथी लग्गाडी देतो छतो. (सू० ३)

‘तए णं से’ इत्यादि.

स महेश्वरदत्तः पुरोहितः 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मकारी—'सुबहु पापं, 'जाव समज्जिणित्ता' यावत् समर्ज्य=समुपाज्य 'तीसं वाससयाइं' त्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउं' परमायुः, उत्कृष्टमायुष्यं 'पालित्ता कालमासे कालं किच्चा' पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा 'पंचमाए पुढवीए' पञ्चम्यां पृथिव्यां धूमप्रभायां 'उक्कोसेणं' उत्कर्षेण 'सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु' सप्तदशसागरोपमस्थिति-
केषु नैरयिकेषु 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे' उपपन्नः । 'से णं ताओ' स खलु तस्याः पृथिव्या 'अणंतरं' अनन्तरम् 'उव्वट्ठित्ता' उद्भूत्य 'इहेव' इहैव 'कोसंबीए नयरीए' कौशाम्ब्यां नगर्या 'सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे' 'सोमदत्तस्य पुरोहितस्य वसुदत्ताया भार्यायाः पुत्रतयोत्पन्नः । 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो' ततः खलु तस्य दारक-

'तए णं' इस प्रकार 'से महेश्वरदत्ते पुरोहिण' यह महेश्वरदत्त पुरोहित कि 'एयकम्मे ४' जिस का प्रतिदिन का यही निर्दय कर्म था । 'सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता' घोरान्तिघोर पापकर्मों का संचय कर 'तीसं वाससयाइं' तीन हजार ३००० वर्ष की 'परमाउं पालित्ता' उत्कृष्ट आयु को भोगकर 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्यु के अवसर पर मर कर 'पंचमाए पुढवीए' धूमप्रभानामक पांचवीं पृथिवी में 'सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु' 'नेरइएसु' उत्कृष्ट १७ सागर की स्थितिवाले नरक में 'नेरइयत्ताए' नारकीपने से 'उववण्णे' उत्पन्न हुआ । 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता' इहेव कोसंबीए नयरीए' वहां की पूर्ण स्थिति को भोगनेके अनंतर ही यह वहां से निकलकर इसी भरतक्षेत्र की कौशाम्बी नगरी में सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे' सोमदत्त पुरोहित की वसुदत्ता नामकी भार्या से पुत्ररूप में उत्पन्न हुआ है 'तए णं

'तए णं' आ प्रमाणे 'से महेश्वरदत्ते पुरोहिण' ते महेश्वरदत्त पुरोहित के 'एयकम्मे ४' जेतुं उभेक्षांतुं अथ निर्दय कर्म उतुं 'सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता' अनेक घोरान्तिघोर पापकर्मों का संचय करीने 'तीसं वाससयाइं' त्रिंशद्वर्षशतानि ३००० वर्षानी 'परमाउं पालित्ता' उत्कृष्ट आयुष्यने भोगवीने 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्युना समये मरण पावीने 'पंचमाए पुढवीए' धूमप्रभा नामनी पृथ्वीमां 'सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु' उत्कृष्ट १७ सत्तर सागरनी स्थितिवाणा नरकमां 'नेरइयत्ताए' नारकीपण्णायी 'उववण्णे' उत्पन्न थये, 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता' इहेव कोसंबीए नयरीए' त्यांणी स्थिति पूरी भोगवीने पछी ते त्यांणी निक्षणीने आ भरतक्षेत्रनी कौशाम्बी नगरीमां 'सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे' सोमदत्त पुरोहितनी वसुदत्ता नामनी पत्नीथी पुत्रइये

॥ મૂલમ્ ॥

તણ ણં સે મહેસરદત્તે પુરોહિણ એયકમ્મે ૪ સુવહુ પાવં
સમજિણિત્તા તીસં વાસસયાઈં પરમાઁ પાલિત્તા કાલમાસે કાલં
કિન્ના પંચમાણ પુઢવીણ ઉક્કોસેણં સત્તરસસાગરોવમટ્ઠિણ્ણસુ ણેર-
ણ્ણસુ નેરહયત્તાણ ઉવવણ્ણે । સે ણં તાઓ અણંતરં ઉવટ્ઠિત્તા
इहेव कोसंवीण णयरीण सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताण
भारियाण पुत्तत्ताण उववण्णे । तण णं तस्स दारगस्स अम्मा-
पियरो णिवत्ते एगारसे दिवसे, संपत्ते वारसाहे, इमं एयारूवं
णामधिज्जं करेन्ति—जम्हा णं अम्हं इमे दारण सोमदत्तस्स पुत्ते
वसुदत्ताण अत्तण, तम्हा णं होउ णं अम्हं दारणे वहस्सइ-
दत्ते णामे णं । तण णं से वहस्सइदत्ते दारण पंचधाईपरिग्ग-
हिण जाव परिवडूढइ । तण णं से वहस्सइदत्ते दारण. उम्मु-
क्कवालभावे जोवणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था । सेणं
उदयणस्स कुमारस्स पियवालवयंसण यावि होत्था । सहजायण
सहवडूढियण सहपंसुकीलियण ॥ सू० ४ ॥

ટીકા

‘તણ ણં સે’ ઇત્યાદિ । ‘તણ ણં સે મહેસરદત્તે પુરોહિણ’ તતઃ સ્વલ્પ

કલેજોં કો હોમ મેં જોંકા કરતા । યહ હૈં ઇસ પુરોહિત કી નિર્દયતા
કા નમૂના । ઇસ પ્રકાર યહ કિતનેક શત્રુસૈન્ય કો યજ્ઞ કે પ્રભાવ સે
નષ્ટ કર દેના, તથા કિતનેક કો પાસ મેં હી નહીં આને દેતા-દૂર સે
હી ઉન્હેં સ્વદેહ દિયા કરતા થા । ॥ સૂ૦ ૩ ॥

‘તણ ણં સે’ ઇત્યાદિ ।

કાળગ્ન્યે:ને હોમ કરવાનાં કુડમાં ધડેલી દેતો. આ છે પુરોહિતની નિર્દયતાનો નમુનો.
આ પ્રમાણે તે કેટલાક શત્રુઓના સૈન્યને યજ્ઞના પ્રભાવથી નાશ કરી દેતો; તથા
કેટલાકને તો નહુકમાં આવવાજ દેતો નહિ. અને દૂરથી ભગાડી દેતો હતો. (સૂ૦ ૩)

‘તણ ણં સે’ ઇત્યાદિ.

स महेश्वरदत्तः पुरोहितः 'एयकम्मे ४' एतत्कर्मकारी- 'सुबहु पापं, 'जाव
समज्जिणिता' यावत् समज्यं=समुपाज्यं 'तीसं वाससयाइं' त्रिंशद्वर्षशतानि
'परमाउं' परमायुः, उत्कृष्टमायुष्यं 'पालित्ता कालमासे कालं किच्चा' पालयित्वा
कालमासे कालं कृत्वा 'पंचमाए पुढवीए' पञ्चम्यां पृथिव्यां धूमप्रभायां
'उकोसेणं' उत्कर्षेण 'सत्तरससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु' सप्तदशसागरोपमस्थिति-
केषु नैरयिकेषु 'नेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववण्णे' उत्पन्नः । 'से णं ताओ'
स खलु तस्याः पृथिव्या 'अणंतरं' अनन्तरम् 'उव्वट्ठित्ता' उद्वृत्य 'इहेव'
इहैव 'कोसंबीए नयरीए' कौशाम्ब्यां नगर्या 'सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए
भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे' 'सोमदत्तस्य पुरोहितस्य वसुदत्ताया भार्यायाः
पुत्रतयोत्पन्नः । 'तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो' ततः खलु तस्य दारक-

'तए णं' इस प्रकार 'से महेश्वरदत्ते पुरोहिण' यह महेश्वरदत्त
पुरोहित कि 'एयकम्मे ४' जिस का प्रतिदिन का यही निर्दय कर्म था ।
'सुबहु पावकम्मं समज्जिणिता' घोरातिघोर पापकर्मों का संचय कर 'तीसं
वाससयाइं' तीन हजार ३००० वर्ष की 'परमाउं पालित्ता' उत्कृष्ट आयु
को भोगकर 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्यु के अवसर पर मर कर
'पंचमाए पुढवीए' धूमप्रभानामक पांचवीं पृथिवी में 'सत्तरससागरोवमट्ठि-
इएसु' 'नेरइएसु' उत्कृष्ट १७ सागर की स्थितिवाले नरक में 'नेरइयत्ताए'
नारकीपने से 'उववण्णे' उत्पन्न हुआ । 'से णं ताओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता
इहेव कोसंबीए नयरीए' वहां की पूर्ण स्थिति को भोगनेके अनंतर ही
यह वहां से निकलकर इसी भरतक्षेत्र की कौशाम्बी नगरी में
सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे' सोमदत्त पुरोहित
की वसुदत्ता नामकी भार्या से पुत्ररूप में उत्पन्न हुआ है 'तए णं

'तए णं' आ प्रमाणे 'से महेश्वरदत्ते पुरोहिण' ते महेश्वरदत्त पुरोहित के
'एयकम्मे ४' जेनु उमेशानु जेज निदंय कर्म उतु 'सुबहुपावकम्मं समज्जिणिता'
अनेक घोरातिघोर पापकर्मणि संचय करिने 'तीसं वाससयाइं' त्रण उणार ३०००
वर्षनी 'परमाउं पालित्ता' उत्कृष्ट आयुष्यने लोगवीने 'कालमासे कालं किच्चा'
मृत्युना समये मरण पाभीने 'पंचमाए पुढवीए' धूमप्रभा नामनी पृथ्वीमां 'सत्तर-
ससागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु' उत्कृष्ट १७ सत्तर सागरनी स्थितिवाणा नरकमां
'नेरइयत्ताए' नारकीपणाथी 'उववण्णे' उत्पन्न थयो, 'से णं ताओ अणंतरं
उव्वट्ठित्ता इहेव कोसंबीए नयरीए' त्यांनी स्थिति पूरी लोगवीने पछी ते त्यांथी
नीकणीने आ भरतक्षेत्रनी कौशाम्बी नगरीमां 'सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए
भारियाए पुत्तत्ताए उववण्णे' सोमदत्त पुरोहितनी वसुदत्ता नामनी पत्नीथी पुत्रइये

સ્ય અમ્વાપિતરૌ 'નિવ્વત્તે ઇગારસે દિવસે' નિવૃત્તે ઇકાદશે દિવસે 'સંપત્તે વારસાહે' સમ્પ્રાપ્તે દ્વાદશાહે=દ્વાદશે દિવસે 'ઇમં ઇયારુવં' इदमेतद्रूपं વક્ષ્યમાણં 'નામધેજ્જ' નામધેયં 'કરેતિ' કુરુતઃ, 'જમ્હા ણં' યસ્માત્ સ્વલુ 'અમ્હં અસ્માકં' 'ઇમે દારણ સોમદત્તસ્સ પુત્તે વસુદત્તાણ અત્તણ' અયં દારકઃ સોમદત્તસ્ય પુત્રઃ વસુદત્તાયા આત્મજોઽસ્તિ 'તમ્હા ણં' તસ્માત્ સ્વલુ 'હોઽ ણં' ભવતુ સ્વલુ 'અમ્હં દારણ' અસ્માકં દારકઃ 'વહસ્સઇદત્તે નામેણં' વૃહસ્પતિદત્તો નામ્ના । 'તણ ણં' સે વહસ્સઇદત્તે દારણ' તતઃ સ્વલુ સ વૃહસ્પતિદત્તો દારકઃ 'પંચધાર્પરિગ્ગહિણ' પશ્ચધાત્રીપરિગૃહીતઃ=પશ્ચધાત્રીપરિરક્ષિતઃ 'જાવ પરિવહ્દઈ' યાવત્પરિવર્ધતે । 'તણ ણં' સે વહસ્સઇદત્તે દારણ' તતઃ સ્વલુ સ વૃહસ્પતિદત્તો દારકઃ 'ઉમ્મુક્કવાલભાવે' ઉન્મુક્તવાલભાવઃ=નિવૃત્તવાલ્યાવસ્થઃ 'જોવ્વણગમણુપત્તે' યૌવનકમનુપ્રાપ્તઃ=તારુણ્યં પ્રાપ્તઃ વિણ્ણાયપરિણયમેત્તે' વિજ્ઞાતપરિણતમાત્રઃ=પ્રવર્ધમાન-

તસ્સ દારગસ્સ અમ્માપિયરો નિવ્વત્તે ઇગારસે દિવસે' જઘ્ન ઇસકી પ્રસૂતિ કે ૧૧ દિન વ્યતીત હો 'તુકે તણ ઇસકે માતા-પિતા ને 'સંપત્તે વારસાહે' ૧૨ દિન પ્રારંભ હોતે હી 'ઇમં ઇયારુવં નામધિજ્જં કરેતિ' ઇસ કા ઇસ રૂપ સે નામસંસ્કાર કિયા- 'જમ્હા ણં' કિ 'અમ્હં ઇમે દારણ સોમદત્તસ્સ પુત્તે વસુદત્તાણ અત્તણ' યહ હમ્મારા બાલક મુદ્ધ સોમદત્ત કા પુત્ર હૈ ઓર વસુદત્તા કી કુક્ષિ સે ઉત્પન્ન હુઆ હૈ 'તમ્હા ણં' ઇસલિયે 'હોઽ ણં' અમ્હં દારણ વહસ્સઇદત્તે નામેણં' હમ્મારા યહ બાલક 'વૃહસ્પતિદત્ત' ઇસ નામ સે પ્રસિદ્ધ હોવે 'તણ ણં' સે વહસ્સઇદત્તે દારણ પંચધાર્પરિગ્ગહિણ જાવ પરિવહ્દઈ' 'વૃહસ્પતિદત્ત' ઇસ નામ સે સંસ્કારિત યહ બાલક પાંચ ધાય-માતાઓદ્વારા સુરક્ષિત હોતા હુઆ આનંદ સે વઢને લગા । 'તણ ણં' સે વહસ્સઇદત્તે દારણ ઉમ્મુક્કવાલભાવે જોવ્વણગમણુપત્તે વિણ્ણાયપરિણયમેત્તે

ઉત્પન્ન થયો છે. 'તણ ણં' તસ્સ દારગસ્સ અમ્માપિયરો નિવ્વત્તે ઇગારસે દિવસે ત્યારે તેના જન્મનાં અગીઆર ૧૧ દિવસ વીતી ગયા, ત્યારે તેના માતા-પિતાએ સંપત્તે વારસાહે' ૧૨ આરમાં દિવસનેા પ્રારંભ થતાં જ 'ઇમં ઇયારુવં નામધિજ્જં કરેતિ' તેનુ એ પ્રમાણે નામકરણ સંસ્કાર કર્યું 'જમ્હા ણં' કે 'અમ્હં ઇમે દારણ સોમદત્તસ્સ પુત્તે વસુદત્તાણ અત્તણ' આ અમારો બાળક મારો-સોમદત્તનો પુત્ર છે અને વસુદત્તાના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયો છે. 'તમ્હા ણં' એટલા માટે 'હોઽ ણં' અમ્હં દારણ વહસ્સઇદત્તે નામેણં' અમારો એ બાળક "વૃહસ્પતિદત્ત" આ નામથી પ્રસિદ્ધ થાઓ. 'તણ ણં' સે વહસ્સઇદત્તે દારણ પંચધાર્પરિગ્ગહિણ જાવ પરિવહ્દઈ' 'વૃહસ્પતિદત્ત' આ નામથી સંસ્કાર પામેલો આ બાળક પાંચ ધાયમાતાઓ દ્વારા રક્ષણ પામીને આનંદથી વધવા લાગ્યો. 'તણ ણં' સે વહસ્સઇદત્તે દારણ ઉમ્મુક્કવાલભાવે

विज्ञानवान्, 'होत्था' अभूत् । 'से णं उदयणस्स कुमारस्स' स खलु उदयनस्य कुमारस्य=जितशत्रोर्युवराजस्य 'पियवालवयंसए यावि होत्था' पियवालवयस्यक-
श्चाप्यभवत्=प्रियमित्रमभूत् । कीदृशः ? 'सहजायए' सहजातकः=समानकाले
समुत्पन्नः 'सहवड्ढियए' सहवर्द्धितकः=सहैव वृद्धिं प्राप्तः, 'सहपंसुकीलियए'
सहपांशुक्रीडितकः=सहैव कृतबालक्रीडः ॥ सू० ४ ॥

होत्था' जब यह बृहस्पतिदत्त दारक बाल्वावस्था को उल्लंघन कर
यौवन अवस्था को प्राप्त हो चुका एवं उसको यौवन अवस्था प्राप्त
होने का ज्ञान होगया तब 'से णं उदयणस्स कुमारस्स पियवालवयंसए यावि
होत्था' इसकी मित्रता शतानोक राजा के युवराज पुत्र उदयन कुमार
के साथ हुई । मित्रता का कारण यह था कि 'सहजायए' ये दोनों
साथ ही जन्मे थे, 'सहवड्ढियए' साथ ही बढे हुए थे, 'सहपंसुकीलियए'
और साथ ही ये दोनों मिलकर बालक्रीडा किया करते थे ।

भावार्थ—इस प्रकार इस महेश्वरदत्त पुरोहित ने कि जिसका
रातदिन का यज्ञ करना ही एक कर्तव्य था—अपने कुकृत्यों से अनेक
घोरातिघोर पापकर्मों को अर्जित करके अपनी ३००० वर्ष की आयु
को समाप्त कर दिया । हिंसामय दुष्कृत्यों ने इस की मानसिक धारा
को कुपथगामिनी बनाकर नरक का अधिकारी बनाने योग्य पापकर्मों
का बंधक बना दिया । यह जब मरा तब अपने कृत पापकर्मों के
अशुभतम फल को भोगने के लिये पंचम पृथिवी-पांचवें १७ सागर
की उत्कृष्ट-स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय में उत्पन्न हुआ ।
वहाँ की सर्व प्रकार की भयंकर वेदना को भोगते-र इसने वहाँ की

जोव्वणगमणुपत्ते विण्णायपरिणयमेत्ते होत्था' न्याये ते बृहस्पतिदत्त भाणक भाण
अवस्था पूरी करीने यौवन अवस्थाने प्राप्त थये। अर्थात् तेने यौवन अवस्था प्राप्त
थयानु ज्ञान थय गयुं त्यारे 'से णं उदयणस्स कुमारस्स पियवालवयंसए याविहोत्था'
तेनी मित्रता शतानीक राजाना युवराज पुत्र उदयन कुमारनी साथे थय। मित्रतानु
कारण थे हुतुं के:-'सहजायए' थे जन्मे साथे-साथे जन्म्या हुता। 'सहवड्ढियए'
साथे साथेज मोटा थया हुता। 'सहपंसुकीलियए' अने साथेज जन्मे मणीने बालक्रीडा
करता हुता।

भावार्थ—आ प्रभावे ते महेश्वरदत्त पुरोहित के जेने रात्री-दिवस यज्ञ करये
थेज ओके कर्तव्य हुतुं, ते पोताना गुंडाद्वयेथी अनेक घोरातिघोर पापकर्मने भोगीने
पोतानी ३००० त्रयु हत्तर वर्षनी आयुथ्यने पूरी करी दीधी। न्याये ते मरयु पाय्ये
त्यारे पोतानां करेतां पापकर्मोना अशुभतम इणने भोगववा भाटे पांचवी पृथिवी-
पांचवें नरक, जेनी सत्तर १७ सागरनी उत्कृष्ट स्थिति छे ते नरकमां नारकीनी पर्यायथी
उत्पन्न थये, त्यांनी सर्व प्रकारनी भयंकर वेदनाने भोगवते-भोगवते त्यांनी १७

॥ मूलम् ॥

तए णं से सयाणीए राया अण्णया कयाइं कालघम्मुणा संजुत्ते । तए णं से उदयणे कुमारे बहुहिं राईसर-जाव-सत्थवाहप्पभिइहिं सद्धिं संपरिवुडे, रोयमाणे कंदमाणे विलव-माणे सयाणीयस्स रण्णो महया इड्ढिसक्कारसमुदणं णीहरणं करेइ, करित्ता बहुइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ ॥ सू० ५ ॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से सयाणीए राया अण्णया कयाइं’

अपनी १७ सागर की स्थिति पूर्ण की, और वहां से निकल कर भरतक्षेत्रस्थित कौशांबी नगरी में सोमदत्त पुरोहित की भार्या वसुदत्ता की कुक्षि से पुत्ररूप में उत्पन्न हुआ । इस के जन्म के ११ दिन जब निकल चुके तब माता-पिता ने १२ वें दिन इसका नाम बृहस्पतिदत्त रक्खा । बृहस्पतिदत्त पांच धायमाताओं की देख-रेख में पल पोस कर बड़ा होने लगा । बाल्यावस्था से इसने यौवन अवस्था को पाया, तत्सम्बन्धी ज्ञान भी इसका विकसित होने लगा । धीरे-धीरे इसकी दोस्ती शतानीक राजा के युवराज कुमार उदयन के साथ होगई । ये दोनों साथ-ही जन्मे थे, साथ-ही बढे हुए थे और साथ-ही इन दोनों ने मिल-जुल कर बालक्रीडाएँ भी की थीं । ॥ सू० ४ ॥

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके अनन्तर ‘से सयाणीए राया’ वह शतानीक

सागरनी स्थिति पूरी करीने त्याथी नीडणीने भरतक्षेत्रमां रहेली कौशांबी नगरीमां सोमदत्त पुरोहितनी स्त्री वसुदत्ताना उदरथी पुत्ररूपमां उत्पन्न थये, तेनां जन्मनां अगीआर ११ दिवस पूरा थतां पछी १२ आरमा दिवसे तेना माता-पिताथे तेनुं बृहस्पतिदत्त नाम राण्युं । बृहस्पतिदत्त पांच धायमाताओंनी देखरेखमां बालन-पोषण पाभी भेटो थवा लाग्यो, बाल अवस्था पूरी करीने ते यौवनावस्थाने प्राप्त थये । यौवन अवस्थासम्बन्धी तेनुं ज्ञान पाणु विकसित थवा लाग्युं । धीरे धीरे तेनी मित्रता शतानीक राजाना युवराज कुमार उदयन साथे थछ गछ । ते णन्ने साथे ज जन्म्या डता । साथेज भेटा थया अने ओक णीज साथे भणीने बालक्रीडा करी डती (सू० ४)

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ ते पछी ‘से सयाणीए राया’ ते शतानीक राजा ‘अण्णया

ततः खलु स शतानीको राजा अन्यदा कदाचित् 'कालधम्मुणा संजुत्ते' काल-
धर्मेण संयुक्तः, मृत इत्यर्थः । 'तए णं से उदयणे कुमारे' ततः खलु स
उदयनः कुमारः 'बहुहिं' बहूभिः 'राईसर-जाव-सत्थवाहप्पभिइहिं सद्धिं संपरि-
वुडे' राजेश्वर-यावत्सार्थवाहप्रभृतिभिः सार्धं संपरिवृतः 'रोयमाणे' रुदनं=
अश्रूणि भुञ्चन् 'कंदमाणे' क्रन्दनं=उच्चस्वरेण रोदनं कुर्वन् 'विलवमाणे' विल-
पनं=आर्त्तस्वरेण करुणवचनं ब्रुवन् सन् 'सयाणीयस्स रण्णो' शतानीकस्य राज्ञः
स्वपितुः 'महया' महता इड्ढिसक्कारसमुदएणं' ऋद्धिसत्कारसमुदयेन=विभवानु-
सारसमुचितविधिना 'णीहरणं करेइ' निर्हरणं=श्मशाननयनं करोति । 'करित्ता'
कृत्वा 'बहुइं' बहूनि 'लोइयाइं' लौकिकानि 'मयकिच्चाइं' मृतकृत्यानि=
दानादीनि 'करेइ' करोति ॥ सू० ५ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं ते बहवे राईसर-जाव-सत्थवाहा उदयणं कुमारं
महयार रायाभिसेएणं अभिसिंचन्ति । तए णं से उदयणे कुमारे

राजा, अणया कयाइं' किसी एक समय 'कालधम्मुणा संजुत्ते' कालधर्म
को प्राप्त हो गया 'तए णं से उदयणे कुमारे बहुहिं राईसर-जाव सत्थ-
वाहप्पभिइहिं सद्धिं' उसके मरने के बाद उस उदयन कुमार ने राजेश्वर से
लेकर सार्थवाह तक अनेक पुरुषों के साथ परिवृत होकर 'रोयमाणे
कंदमाणे विलवमाणे' खूब रुदन करता हुआ खूब उच्चस्वर से आक्रन्दन
करता हुआ खूब आर्त्तस्वर से विलाप करता हुआ । 'सयाणीयस्स रण्णो
महया इड्ढिसक्कारसमुदएणं णीहरणं करेइ' और अपने पिता शतानीक
राजा की अपने विभव के योग्य उचित विधि के अनुसार श्मशान
यात्रा निकाली । 'करित्ता बहुइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ' दाहसंस्कार
करके फिर उसने समस्त मृत्यु अवसर पर होनेवाले लौकिक
कार्य किये । ॥ सू० ५ ॥

कयाइं ' के।छि ओक समय ' कालधम्मुणा संजुत्ते ' कालधर्मने पाभी गया 'तए णं
से उदयणे कुमारे बहुहिं राईसरजावसत्थवाहप्पभिइहिं सद्धिं ' तेना मृत्यु पछी
ते उदयन कुमारे राजेश्वर तथा सार्थवाह वगेरे अनेक पुरुषो साथे भणीने 'रोयमाणे
कंदमाणे विलवमाणे' भूण रुदन करतो थके, भूण उच्च्या स्वरथी आक्रन्दन करतो थके, भूण
आर्त्तस्वरथी विलाप करतो थके, ' सयाणीयस्स रण्णो महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं
णीहरणं करेइ' अने पोताना पिता शतानीक राजनी पोताना वैभवना प्रमाणमां
योग्य विधि प्रमाणे श्मशानयात्रा काढी 'करित्ता बहुहिं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेइ'
दाहसंस्कार करीने पछी तमाभ मृत्यु अवसर पर करवा योग्य लौकिक कार्यो कर्थां. (सू ५)

राया जाए महया० । तए णं से बहस्सइदत्ते दारए उदय-
णस्स रण्णो पुरोहिण जाए । से णं उदयणस्स रण्णो पुरो-
हियकम्मं करेमाणे सब्बट्ठाणेषु सब्बभूमियासु अंतेउरे य दिन्न-
वियारे जाए यावि होत्था । तए णं से बहस्सइदत्ते पुरोहिण
उदयणस्स रत्तो अंतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य
अकालेसु य राओ य वियाले य पविसमाणे, अण्णया कयाइं
पउमावईए देवीए सच्चि संपलगे यावि होत्था । पउमाईए
देवीए सच्चि उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ सू० ६ ॥

टीका

‘तए णं ते’ इत्यादि । ‘तए णं ते वहवे’ ततः खलु ते वहवः
‘राईसर-जाव-सत्थवाहा’ राजेश्वर-यावत्सार्थवाहाः ‘उदयणं कुमारं’ उदयनं
कुमारं ‘महया २’ महतार ‘रायाभिसेएणं’ राजाभिषेकेण=राज्याभिषेकविधिना,
‘अभिसिंचइ’ अभिषिञ्चति=अभिषिक्तं करोति । ‘तए णं से उदयणे कुमारे
राया जाए’ ततः खलु स उदयनः कुमारो राजा जातः । स कीदृशः !
‘महया०’ महाहिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः=धैर्यगाम्भीर्यमर्यादादिगुणयुक्तः ।

‘तए णं ते’ इत्यादि ।

‘तए णं’ मृत्युकृत्य हो जाने के बाद ‘ते वहवे राईसर-जाव
सत्थवाहा’ उन समस्त राजेश्वर से लेकर नगर के साहूकारों ने मिल-
जुलकर ‘उदयणं कुमारं महया २ रायाभिसेएणं’ उदयन कुमार का बड़े ही
उत्सव के साथ राज्याभिषेक ‘अभिसिंचति’ किया ‘तए णं से उदयणे
कुमारे राया जाए’ वह उदयन कुमार अब राजा बन गया । ‘महया०’
यह धैर्य, गांभीर्य एवं मर्यादादिक राजगुणों से सुशोभित होने लगा ।

‘तए णं ते’ इत्यादि.

‘तए णं’ मृत्यु पछीनां लौकिक व्यवहारानुं काम पूरं यथं रक्षा पछी ‘ते
वहवे राईसर-जाव-सत्थवाहा’ तमाम राजेश्वर अने नगरना शाहुकारो हुणीमणीने
‘उदयणं कुमारं महया २ रायाभिसेएणं’ उदयन कुमारने भक्षान उत्सवपूर्वक राज्या-
भिषेक ‘अभिसिंचति’ क्यो ‘तए णं से उदयणे कुमारे राया जाए’ ते उदयन
कुमार हुवे राजा तरीके राजगादी पर आव्या, ‘महया०’ ते धैर्य, गांभीर्य अने
मर्यादा आदि राजगुणोत्थी सुशोभित थवा लाग्या, ‘तए णं से वहस्सइदत्ते दारए

‘तए णं से बहस्सइदत्ते दारए’ ततः खलु स बृहस्पतिदत्तो दारकः ‘उदयणस्स रण्णो’ उदयनस्य राज्ञः ‘पुरोहिणं जाए’ पुरोहितो जातः। ‘से णं’ स खलु= बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः ‘उदयणस्स रण्णो’ उदयनस्य राज्ञः ‘पुरोहियकम्मं करेमाणे’ पुरोहितकर्म कुर्वन् ‘सव्वट्ठाणेषु’ सर्वस्थानेषु=शयनभोजनादिसं- मस्तस्थानेषु ‘सव्वभूमियासु’=प्रासादगृहकोष्ठकोपागारादिषु ‘अंतेउरे य’ अन्तःपुरे च ‘दिन्नवियारे जाए यावि होत्था’ दत्तविचारः=दत्तराजाभिप्रायः सर्वत्र संचरणार्थं प्राप्ताराजाज्ञ इत्यर्थः, जातश्चाप्यभवत्=सर्वत्राऽप्रतिबन्धविहारोऽ- भूत्। ‘तए णं’ ततः खलु=एवं प्राप्ताराजाज्ञानन्तरं ‘से बहस्सइदत्ते पुरोहिणं उदयणस्स रण्णो’ स बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः उदयनस्य राज्ञः अंतेउरे’ अन्तः पुरे ‘वेलासु य’ वेलासु च=उचितावसरेषु ‘अवेलासु य’ अवेलासु च=अन- वसरेषु भोजनशयनादिकालरूपेषु ‘कालेसु य’ कालेसु च=प्रथमतृतीयप्रहरादिषु

‘तए णं से बहस्सइदत्ते दारए उदयणस्स रण्णो पुरोहिणं जाए’ वह बृहस्पतिदत्त पुरोहित के पद पर प्रतिष्ठित हो गया। ‘से णं उदयणस्य रण्णो पुरो- हियकम्मं करेमाणे’ वह उदयन राजा का पुरोहितकर्म करता हुआ ‘सव्वट्ठाणेषु’ राजा के शयन भोजन आदि सब स्थानों में ‘सव्वभूमियासु’ सब भूमिकाओं में अर्थात् सब राजमहलों आदि में ‘अंतेउरे य’ और राजा के अन्तःपुर में भी ‘दिन्नवियारे जाए यावि होत्था’ जाने के लिए राजा का अभिप्रायवाला अर्थात् राजा की आज्ञा प्राप्त किया हुआ बैरोक-टोक जाता आता था। ‘तए णं से बहस्सइदत्ते’ फिर तो वह बृहस्पतिदत्त ‘उदयणस्स ‘अंतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले य पविसमाणे’ उदयन राजा के अंतःपुर में योग्य समय में, भोजन एवं शयन आदिरूप विकाल समय में, दिन के प्रथम, तृतीय आदि प्रहरों में,

उदयणस्स रण्णो पुरोहिणं जाए’ ते बृहस्पतिदत्त पुरोहितना यह उपर स्थान पाभ्या ‘से णं उदयणस्स रण्णो पुरोहियकम्मं करेमाणे’ ते उदयन राजतना पुरोहित कर्म करतो थके ‘सव्वट्ठाणेषु’ राजनी शयन भोजन आदि जग्गी जग्गीये ‘सव्व भूमियासु’ राजना जग्गी राजमहले आदिमां ‘अंतेउरे य’ अने अन्तःपुरमां पणु ‘दिन्नवियारे’ जग्गी आववा भाटे राजने अलिप्राय भोजवेले अर्थात् राजनी आज्ञा प्राप्त करेले वगर रोक-टोक जतो आवतो ‘तए णं से बहस्सइदत्ते’ इसी तो ते बृहस्पतिदत्त ‘उदयणस्स रण्णो अंतेउरे वेलासु य अवेलासु य कालेसु य अकालेसु य राओ य वियाले य पविसमाणे’ ते उदयन राजना अंतपुरमां योग्य समये, भोजन अने शयन आदि जानगी समये, दिवसना प्रथम, त्रीन आदि प्रहरोमां,

‘अकालेषु य’ अकालेषु च=मध्याह्नादिषु ‘रात्रौ य’ रात्रौ च वियाले य’
 विकाले च=सन्ध्यायां ‘पविसमाणे’ पविशन् ‘अण्णया कयाइं’ अन्यदा कदा-
 चित्=एकस्मिन् समये ‘पउमावईए देवीए सद्धिं’ पद्मावत्या देव्या सार्धं
 ‘संपलग्गे यावि’ संपलग्गश्चापि=आसक्तश्चापि ‘होत्था’ अभवत् । ‘पउमावईए देवीए
 सद्धिं’ पद्मावत्या देव्या सार्धं ‘उरालाइं’ उदारान् ‘भोगभोगाइं’ भोगभोगान्=
 विषयसुखानि ‘भुंजमाणे’ विहरइ भुञ्जानः विहरति ॥ सू० ६ ॥

मध्याह्न आदिरूप अकाल में, रात्रि में, एवं संध्या में भी आने जाने
 लगा । इसे किसी भी समय में अंतःपुर में जाने आने का रोक
 नहीं था । ‘अण्णया कयाइं’ एक समय की बात है कि—‘पउमावईए
 देवीए सद्धिं संपलग्गे यावि होत्था’ इस प्रकार के स्वतंत्र आने जाने से
 इसका अनुचित संबंध भी पद्मावती देवी के साथ हो गया, और
 यह ‘पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ’ पद्मा-
 वती के साथ मनुष्यसम्बन्धी उदार कामभोगोंको भोगने लगा ।

भावार्थ—राजेश्वर आदि समस्त जनों ने मिल-जुल कर शतानीक
 राजा के संपूर्ण मृत्यु-कृत्य हो चुकने पर उसके पुत्र उदयन कुमार को
 अभिषेकपूर्वक राजगद्दी पर स्थापित कर दिया । अब तो उदयन कुमार
 युवराज से नृपति बन गये । राजयोग्य सुन्दर गुणों से वे विभूषित
 होने लगे, धैर्य गांभीर्य आदि समस्त राजोचित गुण—उनमें निवास
 करने लगे । उन्होंने ने अपने यहां के पुरोहित पद पर अपने बालमित्र

मध्याह्न आदि अकाल (योग्य समय नाई तो) भां रात्राये अनं सायंकाले आववा जवा
 लाग्यो, पुरोहित अंतःपुरभां गये त्यारे जय आवे तेने कोछ रोकी शक्तुं नहि. आ
 प्रमाणे स्वतंत्र रीते तेनुं आववानुं अने जवानुं थवाथी पद्मावती देवी साथे तेने
 अनुचित सगंध पणु धध गयो अने ते ‘पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोग-
 भोगाइं भुंजमाणे विहरइ’ पद्मावतीनी साथे मनुष्यसंगंधी उदार कामभोगोने
 लोगववा लाग्यो.

भावार्थ—राजेश्वर आदि सौ भाणुसोअे भणीने शतानीक राजवीना मृत्यु
 पछीनी तमाम किया थछ रह्या पछी तेना कुमार उदयनने अलिषेकपूर्वक राजगद्दी
 पर भेसाउया; ने उदयन कुमार राजकुमार हुता, ते नृपति—राज्य गनी गया, राजना
 नेवा नेअे तेवा सुन्दर शुण्ठेथी ते शोलवा लाग्या, धैर्य, गांभीर्य, आदि तमाम
 राजना उचित शुण्ठे तेनाभां धर करीने रहेवां लाग्या, तेण्णे पोताना पुरोहित
 पद पर पोताना बालमित्र गृहस्पतिदत्तने स्थान आय्थुं. गृहस्पतिदत्त पुरोहितने

॥ મૂલમ્ ॥

इमं च णं उदयणे राया ण्हाए जाव विभूसिए जेणेव
पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ । तए णं से उदयणे राया
बहस्सइदत्तं पुरोहित्यं पउमावईए देवीए सच्चि उरालाइं भोग-
भोगाइं भुंजमाणं पासइ, पासित्ता आसुरुत्ते तिवलियं भिउडिं
णिलाडे साहडु बहस्सइदत्तं पुरोहित्यं पुरिसेहिं गिण्हावेइ,
गिण्हावित्ता जाव एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ ! एवं खलु
गोयमा बहस्सइदत्ते पुरोहिए पुरा पोराणाणं जाव विहरइ ॥सू० ७॥

टीका

‘इमं च णं’ इत्यादि । ‘इमं च णं उदयणे राया’ अस्मिन्-अवसरे

बृहस्पतिदत्त को स्थापित कर दिया । बृहस्पतिदत्त पुरोहित को अंतः
पुर में हरएक समय आने जाने की छूट भी मिल गई । जब इसकी
इच्छा होती तब यह वहां चला जाता और जब इच्छा होती वहां
से चला आता । एक समय की बात है इस प्रकार की स्वतंत्रता ने
इसके जीवनपट में एक विलक्षण परिवर्तन किया-पद्मावती देवी जो
उदयन राजा की रानी थी, उसके साथ इसका अनुचित संबंध
स्थापित हो गया । वह उल्ल पद्मावती रानी के साथ मनुष्यसंबन्धी
कामभोगों को भोगने लगा ॥ सू० ६ ॥

‘इमं च णं’ इत्यादि ।

एक समय की बात है कि-जब पुरोहितजी पद्मावती देवी के

અંતઃપુરમાં ગમે ત્યારે પોતાની ઇચ્છા મુજબ જવા-આવવાની છુટ મળી ગઈ. જ્યારે
તેની ઇચ્છા થાય ત્યારે અંતઃપુરમાં જાય, અને ઇચ્છા થાય ત્યારે ત્યાંથી પાછા આવ્યા
આવે, એક વખતની વાત છે કે:-પુરોહિતને મળેલી સ્વતંત્રતાએ તેના જીવનમાં
એક વિલક્ષણ પરિવર્તન ઠર્યું-પદ્માવતી દેવી જે ઉદયન રાજાનાં રાણી છે, તેની
સાથે પુરોહિતનો અનુચિત સમ્બન્ધ બંધાય ગયો અને તે પદ્માવતી રાણી સાથે
મનુષ્યસમ્બન્ધી ઉદાર કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યો. (સૂ૦ ૬)

‘इमं च णं’ इत्यादि.

એક સમયની વાત છે કે-જ્યારે પુરોહિતજી પદ્માવતી દેવીની સાથે વિલાસ

खलु उदयनो राजा 'ण्हाए' स्नातः=कृतस्नानः 'जावविभूसिए' यावद्विभूषितः= यावत्सर्वालङ्कारविभूषितः 'जेणेव पउमावई देवी' यत्रैव पद्मावती देवी=यस्मिन्नन्तःपुरे पद्मावती देवी तिष्ठति 'तेणेव' तत्रैव=तत्पार्श्वे 'उवागच्छइ' उपागच्छति 'तए णं से उदयणे राया' ततः खलु स उदयनो राजा 'बहस्सइदत्तं पुरोहिंयं पउमावइए देवीए सद्धिं उरालाई भोगभोगाई भुजमाणं पासइ पासित्ता' बृहस्पतिदत्तं पुरोहितं पद्मावत्या देव्या सार्धं उदारान् भोगभोगान् भुञ्जानं पश्यति, दृष्ट्वा 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः शीघ्रं कोपाविष्टः 'तिवलियं' त्रिवलिकां=त्रिवलियुक्तां 'भिउडिं' भुक्कुटिं 'णिलाढे' ललाटे साहस्रदुः संहृत्य=उन्नीय 'बहस्सइदत्तं पुरोहिंयं' बृहस्पतिदत्तं पुरोहितं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=राजपुरुषैः 'णिण्हावेइ' ग्राहयति, 'णिण्हावित्ता' ग्राहयित्वा 'जाव' यावत् 'एएणं' विहा-

साथ विलास कर रहे थे 'इमं च णं' इसी अवसर पर 'उदयणे राया' उदयन राजा 'ण्हाए जाव विभूसिए' नहा धोकर एवं राजसी ठाट-वाट से सुसज्जित हो कर 'जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ' जहां वह पद्मावती देवी थी वहां आये 'तए णं से उदयणे राया बहस्सइदत्तं पुरोहिंयं पउमावइए देवीए सद्धिं उरालाई भोगभोगाई भुजमाणं पासइ' आते ही उदयन राजा ने बृहस्पतिदत्त पुरोहित को पद्मावती के साथ उदार भोगभोगों को भोगते हुए देखा । 'पासित्ता आसुरुत्ते तिवलियं भिउडिं णिलाढे साहस्रदुः बहस्सइदत्तं पुरोहिंयं पुरिसेहिं णिण्हावेइ' देखते ही वह क्रुपित हो गया । क्रोध के आवेश से उसके मस्तक पर त्रिवलियुक्त भुक्कुटि तन गई । उसने शीघ्र ही अपने नौकरों द्वारा बृहस्पतिदत्त पुरोहित को पकडवा लिया । 'णिण्हावित्ता जाव एएणं विहाणेणं वज्जं आणवेइ' पकडवा कर

करी रह्यो डतो, ते समय पर 'उदयणे राया' उदयन राजा 'ण्हाए जाव विभूसिए' नाली-धोधने सज्जित प्रमाणे ठठ-भाठ्ठी तैयार थधने 'जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ' जहां ने पद्मावती देवी डतां त्यां आठ्या 'तए णं से उदयणे राया बहस्सइदत्तं पुरोहिंयं पउमावइए देवीए सद्धिं उरालाई भोगभोगाई भुजमाणं पासइ' आवतां न उदयन गज्जये पृष्ठस्पतिदत्त पुरोहितने पद्मावती देवीनी साथे उदार भोगोने भोगवतो जेणे 'पासित्ता आसुरुत्ते तिवलियं भिउडिं णिलाढे साहस्रदुः बहस्सइदत्तं पुरोहिंयं पुरिसेहिं णिण्हावेइ' जेतानी साथे ते कोपायमान थध गये, क्रोधना आवेशमां तेना माथापर कपालमां त्रणु वलित देखा साथे नेणुनां लैवर थदी गयां, अने तुरत तेणे पेताना नोकरे द्वारा पृष्ठस्पतिदत्त पुरोहितने पकडावी दीधे। 'णिण्हावित्ता जाव एएणं विहाणेणं वज्जं आणवेइ' पकडावी लध तेने तेना

णेणं' एतेन प्रत्यक्षदृश्यमानेन विधानेन 'वज्झं' वध्यं 'आणवेइ' आज्ञापयति ।
 भगवानाह—'एवं खलु' इत्यादि । एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम !
 'बहस्सइदत्ते पुरोहिण्' बृहस्पतिदत्तः पुरोहितः 'पुरा पोराणाणं' पुरा पुराणानां=
 पुरा=पूर्वं पुराणानां=पूर्वकालकृतानां 'जाव विहरइ' यावद् विहरति । अत्र याव-
 च्छब्दात्—'दुच्चिणाणं दुप्पडिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं पापकं
 फलवित्ति विसेसं पच्चणुब्भवमाणे' इति संग्राहम् । एषां व्याख्याऽस्यैव प्रथमा-
 ध्ययने द्वादशसूत्रे कृता । विहरति वर्तते ॥ सू० ७ ॥

उसने उसके इसकृत्य के अनुसार उसे वध्य घोषित किया है ।
 'एवं खलु गोयमा ! बहस्सइदत्ते पुरोहिण् पुरा पोराणाणं जाव विहरइ'
 भगवान् कहते हैं कि हे गौतम ! इस प्रकार यह बृहस्पतिदत्त
 पुरोहित पूर्वोपार्जित अपने अशुभतम कर्मों का यह फल भोग रहा है ।

भावार्थ—एक समय की बात है जब कि पुरोहित जो पद्मावती
 देवी के साथ वैषयिक क्रीड़ाएँ कर रहे थे, उदयन राजा स्नानादिक
 क्रियाओं से निवृत्ति पा राजसी वेषभूषा से सजधजकर पद्मावती के
 विलासभवन पर पहुँचते हैं, पहुँचते ही वहाँ उन्होंने रानी पद्मावती के
 साथ उसका अनुचित व्यवहार देखा । इस व्यवहार के देखते ही
 राजा के चित्त में क्रोध की ज्वाला भभक उठी । इस दुष्कृत्य को
 देखते ही उनके मस्तक पर भ्रुकुटि तन गई । उन्होंने ने अपने परि-
 चारकों को आदेश दिया कि इस दुष्ट को शीघ्र पकड़ लो । आदेश
 पाते ही परिचारकों ने उसे शीघ्र पकड़ लिया । पकड़ते ही राजाने

कृत्य प्रमाणे तेने "भारी" नाणे। जेवी ज़डेरात करी 'एवं खलु गोयमा ! बहस्सइ-
 दत्ते पुरोहिण् पुरा पोराणाणं जाव विहरइ' भगवान् कहे छे के हे गौतम ! आ
 प्रमाणे ते ज़डस्पतिदत्त पुरोहित पोताना पूर्वोपार्जित अशुभतम कर्मोंनुं जे क्षण
 भोगवी रह्यो छे ।

भावार्थ—जेक समयनी बात छे के, ज्यारे पुरोहितज पद्मावती देवी
 साथे विषयक्रीडा करी रह्यो छेतो, तेवामां 'उदयन राजा स्नानादिक क्रियाओ करीने
 राजसी वेषभूषा राजवी शणुगारथी तमाम रीते तैयार थइने पद्मावतीना विलास
 भवन पर पड़ोअ्यो छे तो त्यां आगण तेमण्णे राणी पद्मावतीनी साथे अनुचित
 व्यवहार जेयो, आ व्यवहार जेतो ज राजनां चित्तमां क्रोधनी जवाला ललूकी उठी
 तेण्णे जे दुष्कृत्यने जेतो ज तेनां नेण्णु थडी गयां अने पोताना नोकरेने हुकम
 आअ्यो के आ दुष्टने जलदी पकडी दो । हुकम भणतां ज नोकरेओ जलदीथी तेने
 पकडी लीयो । पकडी लीयो पछी, राजाओ तेना अयोग्य कृत्यने अनुत्तर सज्ज करतां

॥ મૂલમ્ ॥

વહસ્સઙ્ગદત્તે ણં મંતે ! દારણ્ણ ઇઓ કાલગણ્ણ કહિં ગચ્છિ-
હિઙ્ગ કહિં ઉવવજ્ઞિહિઙ્ગ ? ગોયમા ! વહસ્સઙ્ગદત્તેણં દારણ્ણ પુરો-
હિણ્ણ ચઉસટ્ઠિં વાસાઙ્ગં પરમાઙ્ગં પાલિત્તા અજ્જેવ તિભાગાવસેસે
દિવસે સૂલીભિણ્ણે કણ્ણ સમાણે કાલમાસે કાલં કિચ્છા ઇમીસે
ચયણપ્પમાણ્ણ પુઢવીણ્ણ સંસારો તહેવ જાવ પુઢવીસુ । તઓ
હત્થિણાઝરે ણયરે મિયત્તાણ્ણ પચ્ચાયાઙ્ગસસઙ્ગ । સે ણં તત્થ વાઝ-
રિણ્ણિં વહિણ્ણ સમાણે તત્થેવ હત્થિણાઝરે નયરે સેટ્ઠિકુલંસિ
પુત્તત્તાણ્ણં વોહિં । સોહમ્મે કપ્પે મહાવિદેહે વાસે સિજ્ઞિહિઙ્ગ
ણિચ્ચેવો ॥ સૂ. ૮ ॥

પંચમં અઙ્ગયણં સમત્તં ॥ ૫ ॥

ટીકા

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘વહસ્સઙ્ગદત્તે ણં મંતે દારણ્ણ’ વૃહસ્પતિદત્તઃ સ્વલ્પ ભદન્ત !

उसे उसके इस अयोग्यकृत्य के अनुरूप दंडव्यवस्था वहीं पर कर दी,
इस दंडव्यवस्था में वह वध्य घोषित कर दिया गया है । अतः प्रभु
कहते हैं—हे गौतम ! इस पुरोहित के नरक सदृशवेदना भोगने का
कारण उसके किये हुए पापकर्म हैं, जो जैसा करता है उसका उसे
फल अवश्यर भोगना पड़ता है । ॥ सू० ७ ॥

‘વહસ્સઙ્ગદત્તે ણં’ ઇત્યાદિ ।

પુનઃ ગૌતમ સ્વામી ને પ્રભુ સે પ્રશ્ન કિયા । ‘મંતે’ હે ભદન્ત !

બાહરે કથું કે આ માણસ વધ કરવા યોગ્ય છે, આ પ્રમાણે બાહરે કરી દીધું છે.
તેથી પ્રભુ કહે છે કે હે ગૌતમ ! એ પુરોહિત જે નરકના જેવી વેદના ભોગવે છે.
તેનું કારણ તેણે કરેલું ‘પાપકર્મ’ તે જ છે, જે માણસ જેવું કરે છે—તેને તેવું ફળ
અવશ્ય ભોગવવું પડે છે. (સૂ. ૭)

‘વહસ્સઙ્ગદત્તે ણં’ ઇત્યાદિ.

इरी गौतम स्वामीने प्रभुने प्रश्न कर्थे ‘मंते’ छे भदन्त ! ते ‘वहस्सङ्गदत्ते’

दारकः 'इओ' इतः=अस्माद् भवात् 'कालगए' कालगतः=मृतः सन् 'कहिं गच्छिहिइ' कुत्र गमिष्यति 'कहिं उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? गोयमा' हे गौतम ! बृहस्पतिदत्तः खलु दारकः पुरोहितः 'चउसट्ठिं वासाइं' चतुष्पट्ठिं वर्षाणि परमायुः=उत्कृष्टमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा 'अज्जेव' अत्रैव 'तिभागावसेसे दिवसे' त्रिभागावशेषे दिवसे=दिवसस्य चतुर्थे प्रहरे 'सूलीभिण्णे कए समाणे' शूलीभिन्नः कृतः सन् 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'इमीसे' अस्यां 'रयणप्पभाए पुढवीए' रत्नप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकतयोत्पत्स्यते । 'संसारो' संसारः=भवाद् भवान्तरभ्रमणं 'तहेव' तथैव यथा प्रथमाध्ययने वर्णितस्तद्वत् 'जाव पुढवीसु' यावत् पृथिवीषु=पृथिवीकायेषु=अनेकशतसहस्रकृत्व उत्पत्स्यते । अत्र यावच्छब्दबोध्योऽर्थः प्रथमाध्ययनस्यैकविंशतितमसूत्रतो ज्ञातव्यः ।

यह 'बहस्सइदत्ते' बृहस्पतिदत्त पुरोहित 'इओ कालमासे कालं किच्चा' यहां से अपने समय पर मर कर 'कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ' कहां जायगा और कहां उत्पन्न होगा, 'गोयमा बहस्सइदत्ते दारगे चउसट्ठिं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे' इस प्रकार गौतम स्वामी का प्रश्न सुनकर प्रभु ने समाधान निमित्त कहा-हे गौतम । यह बृहस्पतिदत्त पुरोहित की जिसकी ६४ वर्ष की उत्कृष्ट आयु है आज अपनी संपूर्ण आयु के साथ होते ही चतुर्थ प्रहर में 'सूलीभिण्णे कए' शूली पर चढ़ाने से 'कालमासे कालं किच्चा' ठीक उसी समय पर मरकर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' इसी रत्नप्रभा पृथिवी में नारकी की पर्याय में उत्पन्न होगा 'संसारो तहेव' एक भव से दूसरे भवों में भ्रमण करने रूप संसार इसका वैसा ही होगा जैसा प्रथम अध्ययन में भृगापुत्र

पृष्ठस्पतिदत्त पुरोहित 'इओ कालमासे कालं किच्चा' त्यांथी पोताने समय पूरो थतां भरणु पाभीने 'कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ' कथां ज्ञेशे ? अने कथां उत्पन्न थशे ? 'गोयमा बहस्सइदत्ते दारगे चउसट्ठिं वासाइं परमाउं पालित्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे' आ प्रमाणे गौतम स्वामीने प्रश्न सांलणीने प्रभुओ तेभना समाधान भाटे क्खुं छे गौतम ! ते पृष्ठस्पतिदत्त पुरोहितनी ६४ बोसठ वर्षनी उत्कृष्ट आयुथ्य छे, आज तेनी संपूर्ण आयुथ्यनी स्थिति पूरी थवाथी दिवसना बोथा प्रहरमां 'सूलीभिण्णे कए' शूली पर चढाववाथी 'कालमासे कालं किच्चा' भराभर ते समये भरणु पाभीने 'इमीसे रयणप्पभाए' ते रत्नप्रभा पृथिवीमां नारकीनी पर्यायमां उत्पन्न थशे. 'संसारो तहेव' ओक लवमांथी भीने भ्रमणु करवा इप संसार तेना ओवो छशे छे जेवी रीते पडेल। अध्ययनमां भृगापुत्रनां संसारनुं

‘તઓ હત્થિણાઝરે ણયરે’ તતો નિઃસૂત્ય હસ્તિનાપુરે નગરે ‘મિયત્તાણ’ મૃગતયા ‘પચ્ચાયાઙ્ગસસઙ્’ પ્રત્યાયાસ્યતિ । ‘સે ણં’ સ સ્વલુ વાઝરિણ્હિં’ વાણ-
રિકૈઃ=વ્યાધૈઃ ‘વહિણ સમાણે’ વધિતઃ—વધં પ્રાપ્તઃ હતઃ સન્ ‘તત્થેવ હત્થિ-
ણાઝરે નયરે’ તત્રૈવ હસ્તિનાપુરે નગરે ‘સેટ્ઠિકુલંસિ’ શ્રેષ્ઠિકુલે ‘પુત્તત્તાણ’ પુત્ર-
તયા ઉત્પત્સ્યતે । ‘વોહિં’ વોધિં ભોત્સ્યતે । ‘સોહમ્મે કપ્પે’ સૌધર્મે કલ્પે દેવો
ભવિષ્યતિ । ‘મહાવિદેહે વાસે’ મહાવિદેહે વર્ષે ‘સિઙ્ગિહિં’ સેત્સ્યતિ ।

કા વર્ણિત હુઆ હૈ અર્થાત્ યહ ‘જાવ પુઢવીસુ’ પૃથિવી કાય મેં લાઘોં
વાર ઉત્પન્ન હોગા । યાદ પ્રથમ અધ્યયન કે ૨૧ વેં સૂત્ર મેં જો ભ્રમણ
કા વૃત્તાન્ત વર્ણિત હુઆ હૈ વહી યહાંપર ‘યાવત્’ શબ્દ સે ઉસકા
જાનના ચાહિયે । પશ્ચાત્ ‘તઓ હત્થિણાઝરે મિયત્તાણ પચ્ચાયાઙ્ગસસઙ્’ વહાં સે
નિકલ કર યહ હસ્તિનાપુર મેં તિર્યશ્ચગતિ મેં મૃગ કી પર્યાય સે
ઉત્પન્ન હોગા । સે ણં તત્થ વાઝરિણ્હિં વહિણ સમાણે’ યહ ઇસ પર્યાય
મેં શિકારિયોં દ્વારા મારા જાકર ‘તત્થેવ હત્થિણાઝરે સેટ્ઠિકુલંસિ’ ઉસી
હસ્તિનાપુર નગર મેં કિસી સેઠ કે યહાં પુત્ર રૂપ સે ઉત્પન્ન હોકર
સ્થવિરોં કે નિકટ ધર્મ શ્રવણ કર વોધ કો પ્રાપ્ત કરેગા ‘સોહમ્મે કપ્પે
મહાવિદેહે વાસે સિઙ્ગિહિં ણિક્ખેવો’ સમ્યક્ત્વ કી પ્રાપ્તિ સે યહ મર કર
સૌધર્મ સ્વર્ગ કા દેવ હો વહાં સે ચ્યુત હોકર વિદેહ ક્ષેત્ર મેં ઉત્પન્ન

વર્ણુન છે અર્થાત્ તે ‘જાવ પુઢવીસુ’ પૃથિવીકાયમાં લાજોવાર ઉત્પન્ન થશે તે પછી
પહેલા અધ્યયનનાં ૨૧મા સૂત્રમાં જે ભ્રમણનું વૃત્તાન્ત કરેલ છે તેજ અહીં ‘યાવત્’
શબ્દથી આનું વર્ણન બાણી લેવું બોધાયે. પછી ‘તઓ હત્થિણાઝરે મિયત્તાણ પચ્ચા
યાઙ્ગસસઙ્’ ત્યાંથી નીકલીને તે હસ્તિનાપુરમાં તિર્યચ ગતિમાં મૃગની પર્યાયથી ઉત્પન્ન
થશે. ‘સે ણં તત્થ વાઝરિણ્હિં વહિણ સમાણે’ એ તે પર્યાયમાં શિકારીઓ દ્વારા
માર્યા જશે ‘તત્થેવ હત્થિણાઝરે ણયરે સેટ્ઠિકુલંસી’ પછી તે હસ્તિનાપુર નગરમાં
કેઇ એક થેઠને ત્યાં પુત્રરૂપથી ઉત્પન્ન થઇને સ્થવિરોની પાસે ધર્મશ્રવણ કરી બોધિ-
બીજ (સમ્યક્ત્વ)ને પ્રાપ્ત કરશે ‘સોહમ્મે કપ્પે મહાવિદેહે વાસે સિઙ્ગિહિં ણિક્ખેવો’
સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી તે મરણ પામીને સૌધર્મ સ્વર્ગમાં દેવ થશે, ત્યાંથી

‘णिकखेवो’ निक्षेपः—समाप्तिवाक्यम् । ‘बोधिं भोत्स्यते’ इत्यादीनां व्याख्या-
पूर्वाध्ययनवद्बोध्या ॥ सू० ८ ॥

॥ इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्वल्लभ—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललित-
कलापालापक—प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूछत्र-
पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—‘जैन—शास्त्राचार्य’—पदभूषित—कोल्हापुरराज-
गुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैनधर्मदिवाकर—पूज्यश्री—घासीलाल—
व्रतिविरचितायां विपाकश्रुते दुःखविपाकनामक—प्रथमश्रुतस्क-
न्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् बृहस्पतिदत्त
नामकं पञ्चमाध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ । ५ ॥

हो मुनिधर्म की आराधना से सिद्धि स्थान का भोक्ता बनेगा । निक्षेप
हे जम्बू ! इस पंचम अध्ययन का भाव जैसा भगवान ने फरमाया
है वैसा ही मैंने तेरे से कहा है । ॥ सू० ८ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाक नामक प्रथम
श्रुतस्कन्ध की ‘विपाकचन्द्रिका’ टीका के
हिन्दी अनुवाद में ‘बृहस्पतिदत्त’ नामक
पांचवाँ अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-५ ॥

અવિને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ મુનિધર્મની આરાધનાથી સિદ્ધસ્થાનને ભોક્તા
બનશે. નિક્ષેપ હે જમ્બૂ ! આ પાંચમા અધ્યયનના ભાવ ભગવાને જે પ્રમાણે કહેલ છે
તેવાજ ભાવ મેં તમને કહ્યા છે. (સૂ. ૮)

इति विपाकश्रुतना ‘दुःखविपाक’ नामना प्रथम श्रुतस्कंधनी
‘विपाकचन्द्रिका’ टीकाना गुजराती अनुवादमां
‘बृहस्पतिदत्त’ नामक पांचमुं
अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-५ ॥

॥ अथ षष्ठम् अध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

जम्बूस्वामी पृच्छति—‘जइणं भंते इत्यादि ।

जइणं भंते ! छट्ठस्स उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समणं महुरा णयरी भंडीरे उज्जाणे सुदरिसणे जक्खे सिरिदामे राया बंधुसिरी भारिया पुत्ते णंदिसेणे णामं कुमारे अहीण जाव जुवराया । तस्सणं सिरिदामस्स रण्णो सुबंधू णामं अम्मच्चे होत्था सामभेयदंडं ॥ सू० १ ॥

टीका

‘जइणं भंते’ यदि खलु भदन्त ! ‘छट्ठस्स उक्खेवो’ षष्ठस्योपक्षेपः, प्रारम्भवाक्यम्, स चैवम्—‘समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहवि-वागाणं पंचमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते, छट्ठस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते ? । ‘तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू—अणगारं एवं वयासी इति ।’ व्याख्या पूर्ववत् ।

॥ षष्ठ अध्ययन ॥

जम्बू स्वामी सुधर्मा स्वामी से पूछते हैं—‘जइणं भंते’ इत्यादि ।

‘भंते’ हे भदन्त ! श्रमण भगवान महावीर ने कि जो सिद्धि-स्थान को प्राप्त हो चुके हैं दुःखविपाक के पंचम अध्ययनका यह वृहस्पतिदत्त का आख्यान रूप भाव प्रकट किया । वह तो मैंने सुना परन्तु इस छठे अध्ययन का भगवानने क्या भाव फरमाया है ? सुधर्मास्वामी फरमाते हैं—‘ ‘एवं खलु’ इत्यादि ।

छट्ठं अध्ययन

जंबू स्वामी सुधर्मा स्वामीने पूछे छे ‘जइणं भंते’ इत्यादि.

‘भंते’ हे भदन्त ! श्रमण भगवान महावीर के जे सिद्धिस्थानने प्राप्त थयेल छे, तेमहे दुःखविपाकना पांचमां अध्ययनना ते वृहस्पतिदत्तना आख्यानरूप भाव प्रकट किये छे ते तो में सांभल्या परन्तु आ छट्ठा अध्ययननां भाव भगवाने शुं इरमाव्या छे ? सुधर्मा स्वामी कहे छे ‘एवं खलु’ इत्यादि.

‘ एवं खलु जंबू ! एवं खलु हे जम्बू ! ’ तेणं कालेणं तेणं समएणं ’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘महुरा नयरी’ मथुरानगरी आसीत्, तत्र ‘भंडीरे उज्जाणे’ भण्डीरमुद्यानम् ‘सुदरिसणे जक्खे’ सुदर्शनः—सुदर्शन—नामको यक्ष आसीत् । तत्र ‘सिरिदामे राया’ श्रीदामराजा आसीत् । तस्य—‘बंधुसिरी भारिया’ बन्धुश्रीभार्या आसीत् । तयोः ‘पुत्ते’ पुत्रः ‘णंदिसेणे णामं कुमारे’ नन्दिसेनो नाम कुमारः आसीत् । स कीदृश इत्याह—‘अहीण०’ इति । अहीन-परिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ‘जाव जुवराया’ यावत् युवराजः । ‘तस्स णं’ तस्य खलु ‘सिरिदामस्स रण्णो’ श्रीदाम्नो राज्ञः ‘सुबंधू णामं’ सुबन्धुर्नाम ‘अमच्चे’ अमात्यः ‘होत्था’ आसीत्, स कीदृशः ? ‘सामभेयदंड०’ ‘सामभेयदंड—उवप्प-

हे जम्बू ! ‘छट्ठस्स उक्खेवो’ छठवें अध्ययन का उपोद्धात यहां करना चाहिये ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल में एवं उस समय में ‘महुरा नयरी’ मथुरा नामकी नगरी थी । ‘भंडीरे उज्जाणे’ उसमें भंडीर नाम का उद्यान था ‘सुदरिसणे जक्खे’ उस उद्यान में सुदर्शन नाम का एक यक्ष रहता था । सिरिदामे राया’ मथुरा नगरी के राजा का नाम श्रीदाम था । ‘बंधुसिरी भारिया’ इस राजा की रानी का नाम बंधुश्री था । ‘पुत्ते णंदिसेणे णामं कुमारे’ इसके पुत्र का नाम नन्दिसेन कुमार था । ‘अहीण जाव जुवराया’ इसका शरीर बड़ा ही सुन्दर था । राजा ने इसे युवराज पद पर अभिषिक्त कर दिया था । ‘तस्स णं सिरिदामस्स रण्णो सुबंधू णामं अमच्चे होत्था’ श्री दाम राजा का सुबंधु नाम का एक अमात्य था । ‘सामभेयदंड उवप्पयाणणीति सुप्पउत्तणयविहिन्नु’ साम, भेद,

हे जम्बू ! ‘छट्ठस्स उक्खेवो’ छठा अध्ययनने। उत्क्षेप—उपोद्धात अही ३छेवो लेधये।

हे जम्बू ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे ‘महुरा नयरी’ मथुरा नभनी नगरी હતી ‘भंडीरे उज्जाणे’ તેમાં ભંડીર નામનો બગીચો હતો ‘સિરિદામે રાયા’ તે મથુરા નગરીનાં રાજાનું નામ શ્રીદામ હતું ‘વંધુસિરી ભારિયા’ તે રાજાની રાણીનું નામ બંધુશ્રી હતું ‘પુત્તે ણંદિસેણે ણામં કુમારે’ તેના પુત્રનું નામ નંદિસેન કુમાર હતું. ‘અહીણ જાવ જુવરાયા’ તેનું શરીર ઘણું જ સુંદર હતું. અને રાજાએ તેને યુવરાજ પદ પર અભિષિકત કરી દીધા હતા. ‘તસ્સ ણં સિરિદામસ્સ રણ્ણો સુવંધૂ ણામં અમચ્ચે હોત્થા’ શ્રીદામ રાજાને સુબંધુ નામના મંત્રી પ્રધાન હતા. ‘સામભેયદંડઉવપ્પયાણનીતિસુપ્પઉત્તણયવિહિન્નુ’

याणणीति-सुप्पउत्तणयविहिन्नू' सामभेददण्डोपप्रदाननीतिसुप्रयुक्तनयविधिः, इद-
मस्यैव चतुर्थाध्ययने द्वितीयसूत्रे व्याख्यातम् ॥ सू० १ ॥

॥ मूलम् ॥

तस्स णं सुबंधुस्स अमच्चस्स बहुमिच्चीपुत्ते णामं दारए
होत्था । अहीण० तस्स णं सिरिदामस्स रण्णो चित्ते णामं अलं-
कारिए होत्था । से णं सिरिदामस्स रण्णो चित्तं बहुविहं अलं-
कारियकम्मं करेमाणे सबट्ठणेषु सबभूमियासु अंतेउरे य दिण्ण-
वियारे यावि होत्था ॥ सू० २ ॥

टीका

‘तस्स णं’ इत्यादि । ‘तस्स णं सुबंधुस्स अमच्चस्स’ तस्य खलु सुबन्धो-
रमात्यस्य ‘बहुमिच्चीपुत्ते णामं दारए होत्था’ बहुमित्रीपुत्रो नाम दारक आसीत् ।
स कीदृशः ? इत्याह-‘अहीण०’ अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः । ‘तस्स णं सिरि-
दामस्स रण्णो’ तस्य खलु श्रीदाम्नो राज्ञः ‘चित्ते णामं अलंकारिए होत्था’
चित्रो नाम अलङ्कारिकः=नापितः आसीत् । ‘से णं सिरिदामस्स रण्णो’ स
खलु चित्रः=चित्रनामालङ्कारिकः, ‘सिरिदामस्स रण्णो’ श्रीदाम्नो राज्ञः ‘चित्तं’

दंड, उपप्रदारूप राजनीति के प्रयोग करने में यह विशेष कुशाग्र
बुद्धि वाला था । ॥ सू० १ ॥

‘तस्स सुबंधुस्स०’ इत्यादि ।

‘तस्स सुबंधुस्स अमच्चस्स बहुमिच्चीपुत्ते णामं दारए होत्था’ सुबंधु
का एक पुत्र था । जिसका नाम बहुमित्री पुत्र था । ‘अहीण०’ यह भी
बड़ा सुन्दर था । ‘तस्स णं सिरिदामस्स रण्णो चित्ते णामं अलंकारिए होत्था’
श्री दाम राजा का एक अलंकारिक नापित-नाई था इसका नाम चित्र
था । ‘से णं सिरिदामस्स रण्णो चित्तं बहुविहं अलंकारियकम्मं करेमाणे

साम, लेद, दंड, उपप्रदान रूप (दाम) राजनीतिनो प्रयोग करवाभां ते विशेष कुशाग्र-
बुद्धि (तीक्ष्णबुद्धि) बाणो हतो. (सू० १)

‘तस्स सुबंधुस्स’ इत्यादि.

‘तस्स सुबंधुस्स अमच्चस्स बहुमिच्चीपुत्ते णामं दारए होत्था’ सुबंधु
मन्त्रीना ओक पुत्र हता तेनुं नाम ‘बहुमित्रीपुत्र’ हतुं ‘अहीण०’ ते यण्ण बहु
सुंदर हतो ‘तस्स णं सिरिदामस्स रण्णो चित्ते णामं अलंकारिए होत्था’
श्रीदाम राजाने ओक अलंकारि नापित-नाई (हणम) हतो, तेनुं नाम चित्र हतुं

चित्रम्—आश्चर्यजनकं 'बहुविहं' बहुविधं=नानाप्रकारं 'अलंकारिकम्' अलङ्कारिकम्=क्षौरकर्म 'करेमाणे' कुर्वन् 'सव्वट्ठाणेषु' सर्वस्थानेषु=शयनभोजनादिसमस्तस्थानेषु 'सव्वभूमियासु' सव्वभूमिकासु=प्रासादगृहकोष्ठकोष्ठागारादिषु 'अंतेउरे य' अन्तःपुरे च 'दिण्णवियारे यावि होत्था' दत्तविचारः—विचरणं—संचरणं विचारः, दत्तः—राज्ञा आदिष्टो विचारो यस्मै स तथा, यस्य सर्वत्रान्तःपुरे संचारार्थमाज्ञा नृपेण दत्ताऽऽसीत्, स इत्यर्थः । चाप्यभवत् ॥ सू० २ ॥

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसडे । परिसा राया य णिग्गओ जाव पडिगया रायावि गओ । तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स जेट्ठे जाव रायमग्गं ओगाढे तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ । तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ जाव णरणारीसंपरिवुडं । तए णं तं पुरिसं राय-पुरिसा चच्चरंसि तत्तंसि अयोमयंसि समजोइयंसि, सीहासणंसि णिवेसावेति । तयाणंतरं च णं पुरिसाणं मज्झगयं तं पुरिसं

सव्वट्ठाणेषु सव्वभूमियासु अंतेउरे य दिण्णवियारे यावि होत्था' यह राजा का आश्चर्य जनक विविध प्रकार का अलंकारिक कर्म—क्षौरकर्म किया करता था । यह राजा का अत्यंत विश्वास पात्र था । इसीलिये राजा ने इसे 'सव्वट्ठाणेषु' सर्वस्थान—शयन, भोजन आदि समस्त स्थानों में 'सव्वभूमियासु' समस्तभूमिका—प्रासादगृह एवं कोष्ठागार आदि समस्त भूमि में और अंतेउरे य' अपने रणवास में 'दिण्णवियारे' आने जाने की छूट दे रखी थी । ॥ सू० २ ॥

'से णं सिरिदामस्स रण्णो चित्तं बहुविहं अलंकारिकम् करेमाणे सव्वट्ठाणेषु सव्वभूमियासु अंतेउरे य दिण्णवियारे यावि होत्था' ते राजाना आश्चर्यजनक विविध प्रकारना अलंकारिक काम—क्षौरकर्म (हलभल) करते होते । ते राजानो णट्ठेण विश्वासपात्र होते, तेथी राजाओ तेने 'सव्वट्ठाणेषु' सर्वस्थान—शयन, भोजन आदि तमाम स्थानोभां, तमाम प्रकारना राजभट्टिर अर्थात् कोष्ठागार आदि तमाम स्थानां अने 'अंतेउरे य' पोताना राणी—निवासभां 'दिण्णवियारे' आववा जवाना छुट आपी होती, (सू० २)

बहुहिं अयकलसाहिं तत्तेहिं समजोइभूएहिं, अप्पेगइया तंबभ-
रिएहिं, अप्पेगइया तउयभरिएहिं, अप्पेगइया सीसगभरिएहिं
कलर भरिएहिं, अप्पेगइया खारतेल्लभरिएहिं, महयार राया-
भिसेएणं अभिसिंचंति । तयाणंतरं च णं तत्तअयोमयं सम-
जोइभूयं अयोमयसंडासएणं गहाय हारं पिणद्धेति । तयाणंतरं च
णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं चिंता तहेव जाव वागरेइ ॥सू० ३॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले
तस्मिन् समये ‘सामी समोसढे’ स्वामी=श्रीवर्धमानस्वामी समवसृतः=समागतः ।
धर्मश्रवणार्थं ‘परिसा राया य णिग्गओ’ परिषद् निर्गता, राजाऽपि निर्गतः ।
धर्मं श्रुत्वा ‘पडिगया राया वि गओ’ परिषत् प्रतिगता, राजापि गतः ।

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल और उस समय में ‘सामी
समोसढे’ श्रमण भगवान महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए मथुरा
नगरी के भंडीर उद्यान में पधारे । भगवान के पधारने के समाचार
सुनकर ‘परिसा राया य णिग्गओ’ परिषद् और राजा दोनों प्रभु के
दर्शन के लिये अपने-२ स्थान से उस बगीचे की ओर निकले ।
प्रभु को वंदना और नमस्कार कर लोग यथास्थान बैठ गये । भगवान
ने सब को धर्म का उपदेश दिया । ‘परिसा पडिगया’ उपदेश श्रवण
कर आई हुई परिषद् पीछी गई ‘रायावि गओ’ एवं राजा भी अपने

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि,

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे ‘सामी
समोसढे’ श्रमणु लगवान महावीर ग्रामानुग्राम विहार करता थका मथुरा नगरीना
भंडीर नामना णगीग्रामां पधार्या. लगवान पधार्या छे-तेवा सभायार सांलणीने
‘परिसा राया य णिग्गओ’ परिषद्-सभा अने राजा अन्ने प्रभुना दर्शन करवा भाटे
पोतना स्थानथी ते णगीया तरङ्ग आल्या. प्रभु पासे पढोन्थीने प्रभुने वंदना नमस्कार
करीने भाएसे. यथास्थान-जेने जे जे योग्य होय तेवा स्थाने भेसी गया. लगवाने
तमाभने धर्मने. उपदेश आये. ‘परिसा पडिगया’ उपदेश सांलणीने ते सभा
पाछी पोताना स्थाने गछ ‘रायावि गओ’ अने राजा पणु पोताना राजभंदिर गया.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘समणस्स’ श्रमण-
स्य भगवतो महावीरस्य ‘जेठ्ठे जाव’ ज्येष्ठो यावत् ज्येष्ठोऽन्तेवासी गौतमोऽ-
नगारः भगवदाज्ञां प्राप्य भिक्षार्थं मथुरायां नगर्यामुच्चनीचमध्यमकुलेषु सामु-
दानिकीं भिक्षामटन् ‘रायमग्गं ओगाढे’ राजमार्गमवगाढः=राजमार्गे समागतः ।
‘तहेव’ तथैव पूर्ववदेव ‘हत्थी आसे पुरिसे’ हस्तिनः, अश्वान् पुरुषान् ‘पासइ’
पश्यति । ‘तेसिं च णं पुरिसाणं’ तेषां च खलु पुरुषाणां ‘मज्झगयं एगं
पुरिसं पासइ’ मध्यगतमेकं पुरुषं पश्यति, कीदृशम् ? ‘जाव णरणारीसंपरिवुडे’
यावत् नरनारीसंपरिवृतम् । ‘तए णं तं पुरिसं’ ततः खलु तं पुरुषं ‘राय-
पुरिसा’ राजपुरुषाः ‘चच्चरंसि’ चत्वरे=चतुष्पथस्थाने तत्तंसि’ तप्ते=अग्निसंतप्ते
‘अयोमयंसि’ अयोमये=लोहनिर्मिते ‘समजोइयंसि’ समज्योतिष्के=अग्निसदृशे

घर गया । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उसी काल एवं उसी समय
की यह बात है कि समणस्स जेठ्ठे जाव रायमग्गं ओगाढे’ श्रमण भगवान्
महावीर के बड़े शिष्य श्री गौतम स्वामी भगवान् से नगर में
गोचरी करने की आज्ञा प्राप्त कर नगर में प्रवेश किये, आते-र वे
राजमार्ग पर आ पहुँचे । ‘तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ’ पहिले की
तरह उन्होंने ने वहाँ अनेक हाथियों को अनेक घोड़ों को एवं अनेक
पुरुषों को देखा । ‘तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ’ उन
पुरुषों के बीच उन्होंने ने एक ऐहे पुरुष को देखा जो अनेक ‘णरणारी-
संपरिवुडं’ नरनारियों से घिरा हुआ था । और साथ में यह भी
देखा कि ‘तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा’ उस पुरुष को उन राज पुरुषों ने
‘चच्चरंसि’ चौहदटे पर रखे हुए ‘अयोमयंसि’ एक लोह निर्मित ‘तत्तंसि’

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयनी अेक बात छे के
‘समणस्स जेठ्ठे जाव रायमग्गं ओगाढे’ श्रमण भगवान् महावीरना भोटा शिष्य
श्री गौतमस्वामी भगवान् पासैथी नगरमां गोचरी करवानी आज्ञा प्राप्त करीने
नगरमां प्रवेश कर्यो अने राजमार्ग पर आव्या । ‘तहेव हत्थी आसे पुरिसे पासइ’
पडेलीं प्रमाणे जे तेमणे त्यां आगण अनेक हाथीअोने, अनेक घोडाअोने अने अनेक
पुरुषोने जेथा ‘तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासइ’ ते पुरुषोना
वन्ध्यमां तेमणे अेक अेवो पुरुष जेथो जे अनेक ‘णरणारीसंपरिवुडं’ स्त्री-पुरुषो
वडे घेराअेवो हुतो, अने साथे अे पण जेथुं के । ‘तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा’
ते पुरुषने राजना नोकराअे ‘चच्चरंसि’ चौटा (मध्य रस्ता) पर ‘अयोमयंसि’
राजेला अेक लोहनिर्मित (लोढानुं अेनेछुं) ‘तत्तंसि’ तपावेला ‘सिद्धासणंसि’

‘સીંહાસનંસી’ સિંહાસને ‘ણિવેસાવેતિ’ નિવેશયન્તિ=ઉપવેશયન્તિ । ‘તયાણંતરં
 ચ ણં’ તદનન્તરં’ ચ સ્વલુ ‘પુરિસાણં મજ્જગયં તં પુરિસં’ પુરુષાણાં મધ્યગતં
 તં પુરુષં ‘વહુહિં’ વહુભિઃ અયકલસેહિં’ અયઃકલસૈઃ=લોહકલસૈઃ ‘તત્તેહિં’ તપ્તૈઃ
 ‘સમજોઙ્મૂર્ણિં’ સમજ્યોતિર્મૂતૈઃ=અગ્નિસદૃશૈઃ ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ અપ્યેકે ‘તંવમરિર્ણિં’
 તામ્રમૃતૈઃ=દ્રવીભૂતતામ્રપૂર્ણૈઃ ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ અપ્યેકે ‘તડયમરિર્ણિં’ ત્રપુમૃતૈઃ=
 દ્રવીભૂત-જસદ્ ઇતિ-પ્રસિદ્ધધાતુવિશેષપૂર્ણૈઃ ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ અપ્યેકે ‘સીસગમરિર્ણિં’
 સીસકમૃતૈઃ=દ્રવીભૂતસીસકાર્ણ્યધાતુવિશેષપૂર્ણૈઃ ‘કલકલમરિર્ણિં’ કલકલમૃતૈઃ=
 અતિતપ્તત્વાત્કલકલશબ્દાયમાનજલમૃતૈઃ ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ અપ્યેકે ‘સ્વારતેલમરિર્ણિં’
 ક્ષારતેલમૃતૈઃ=ક્ષારચૂર્ણમિશ્ર તૈલપરિપૂર્ણૈઃ ‘મહયા મહયા’ મહતા મહતા ‘રાયામિસે-

સંતપ્ત ‘સીંહાસનંસિ’ સિંહાસન કે ઉપર, જો ‘સમજોઙ્ગયંસિ’ અગ્નિ કે
 સમાન લાલ ચોળ હો રહ્યા છે, ‘ણિવેસાવેતિ’ બેઠા દિયા । ઓર ‘તયાણંતરં
 ચ ણં’ બેઠા ચુકને કે પશ્ચાત્ ‘પુરિસાણં મજ્જગયં તં પુરિસં’ પુરુષો કે
 મધ્યગત ઉસ પુરુષ કા ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ કિતનેક પુરુષ ‘તત્તેહિં’ સંતપ્ત અતઃ
 ‘સમજોઙ્મૂર્ણિં’ અગ્નિ જૈસે લાલ ‘વહુહિં અયકલસેહિં’ અનેક લોહ નિર્મિત
 ઘડોં સે કિ જિનમેં ‘તંવ મરિર્ણિં’ પિઘલા હુઆ તાંવા ભરા હુઆ છે,
 ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ કિતનેક પુરુષ એસે ઘડોં સે કિ જિન મ ‘તડયમરિર્ણિં’
 પિઘલા હુઆ જસદ્ ભરા હુઆ છે, ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ કિતનેક પુરુષ એસે
 ઘડોં સે કિ જિન મેં ‘સીસગમરિર્ણિં’ પિઘલા હુઆ સીસા ભરા હુઆ છે,
 ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ કિતનેક પુરુષ એસે ઘડોં સે કિ જિન મેં ‘કલકલમરિર્ણિં’
 કલકલ શબ્દ કરતા હુઆ ગર્મ ગર્મ પાની ભરા હુઆ છે, કિતનેક
 પુરુષ એસે ઘડોં સે કિ જિન મેં ‘સ્વારતેલમરિર્ણિં’ ક્ષારતેલ ભરા હુઆ છે,

સિંહાસનના ઉપર જે ‘સમજોઙ્ગયંસિ’ અગ્નિના સમાન લાલચોળ થઈ રહેલ હશે.
 ‘ણિવેસાવેતિ’ તેના પર બેસાડી દીધો અને ‘તયાણંતરં ચ ણં’ બેસાડ્યા
 પછી ‘પુરિસાણં મજ્જગયં તં પુરિસં’ પુરુષોના મધ્યગત તે પુરુષના ઉપર તે સો
 ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ કેટલાક પુરુષ ‘તત્તેહિં’ તપાવેલા અર્થાત્ ‘સમજોઙ્મૂર્ણિં’ અગ્નિ જેવા
 લાલ ‘વહુહિં અયકલસેહિં’ એવા અનેક લોહનિર્મિત ઘાંઓથી કે જેમાં ‘તંવ
 મરિર્ણિં’ પીગળેલું તાંબું ભર્યું છે, ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ કેટલાક પુરુષ એવા ઘડાથી કે
 જેમાં ‘તડયમરિર્ણિં’ પીગળાવેલું જસદ્ ભરેલું છે, ‘અપ્પેગઙ્ગયા’ કેટલાક પુરુષ
 એવા ઘડાઓ વડે કે જેમાં ‘સીસગમરિર્ણિં’ સીસાનો રસ ભરેલો છે, ‘અપ્પેગઙ્ગયા’
 કેટલાક પુરુષ એવા ઘડાથી કે જેમાં ‘કલકલમરિર્ણિં’ કલ-કલ શબ્દ કરતાં ગરમ પાણી
 ભરેલાં છે, કેટલાક પુરુષ એવા ઘડાથી કે જેમાં ‘સ્વારતેલમરિર્ણિં’ ક્ષાર તેલ ભરેલ

एणं' राजाभिषेकेण=यथा राजाऽभिषेको भवति तथेत्यर्थः, 'अभिसिंचन्ति' अभिषिञ्चन्ति । 'तयाणंतरं च णं' तदनन्तरं च खलु 'तत्तअयोमयं' तप्तायोमयं 'समजोइभूयं' समज्योतिर्भूतम्=अग्नितुल्यम् 'अयोमयसंडासएणं' अयोमयसंदंशकेन 'गहाय' गृहीत्वा-हारम्=अष्टादशसरिकं 'पिण्डेति' पिनाहयन्ति=परिधापयन्ति । 'तयाणंतरं च णं' तदनन्तरं च खलु 'अद्धहारं' अर्द्धहारं नवसरिकं हारं पिनाहयन्ति, ततः 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन 'तिसरियं पिण्डेति, पालंबं पिण्डेति, कडिसुत्तयं पिण्डेति' इत्यादिसङ्ग्रहः । तत्र 'तिसरियं' त्रिसरिकं हारं 'पिण्डेति' पिनाहयन्ति, ततः 'पालंबं' पालम्बं=कण्ठाभरणं 'कंठी दोरा' इति भाषाप्रसिद्धं 'पिण्डेति' पिनाहयन्ति, ततः 'कडिसुत्तयं' कटिमूत्रकं कट्याभरणं 'पिण्डेति' पिनाहयन्ति, इत्यादि यावत् 'पट्टं' पट्टं=ललाटाभरणम् एवं 'मउडं' मुकुटं=शेखरकं पिनाहयन्तीति सम्बन्धः । 'चिंता तहेव' चिन्ता

इन सबों से च मानो 'महयार रायाभिसेएणं' राजा का बड़ा अभिषेक ही करते हों इस रीति से 'अभिसिंचन्ति' अभिषेक करते हैं, । 'तयाणंतरं' फिर वे उसको 'समजोइभूयं तत्तअयोमयं' अग्नि जैसे लाल हुए संतप्त लोहे के 'हारं' १८ लर के हार को 'अयोमयसंडासएणं गहाय' लोहे की संडासी से पकड़ कर 'पिण्डेति' उस के गले में पहिराते हैं, 'तयाणंतरं च णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं' बाद में उसे इसी प्रकार का एक तपा हुआ लोहे का अर्द्धहार नौ लड का, दूसरा तपा हुआ लोहे का तीन लड का हार पहिराते हैं, गले में 'पालंबं' तपी हुई लोहे की कंठी पहिराते हैं, कटि में तपे हुवे लोहे की कटि मेखला-कणदोरा पहिराते हैं, । ललाट पर उसके इसी प्रकार का गरम लोहे का पट्टा, बांधते हैं और मिर पर लोहे का गरम-गरम मुकूट भी पहिराते हैं । उसकी

छे, 'महयार रायाभिसेएणं' ज़ाए के सो भणीने राजने भोटो अभिषेक करता होय ओ प्रभाए ते 'अभिसिंचन्ति' सींचता हुता. 'तयाणंतरं' पछी तेने 'समजोइभूयं तत्त अयोमयं' अग्नि जेवा लाल तपावेला दोढाना 'हारं' १८ सराना डारने 'अयोमयसंडासएणं गहाय' दोढानी साथसी वडे पकडीने 'पिण्डेति' तेना गणामां पडेरवता हुता. 'तयाणंतरं च णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं' पछीथी तेओ ते व्यकितने आ प्रकारना ओक तपावेला दोढाने नव सरने डार, भीले तपावेला दोढाने उ त्रष्टु सरने डार पडेरवता हुता. गणामां 'पालंबं' तपावेली दोढानी कंठी पडेरवता हुता, कभरमां तपावेली दोढानी कटि-मेखला (कंदोरो) पडेरवता हुता, कपाल पर तेने गरम दोढाने पट्टो बांधता हुता, अने माथा पर गरम गरम

તથૈવ તં પુરુષં દૃષ્ટ્વા ગૌતમસ્વામિનઃ ચિન્તા=વિકલ્પઃ, તથૈવ=પૂર્વોક્તપ્રકારેણૈવ-
યથા પ્રથમાધ્યયને તથૈવાઽભૂત્ । ‘જાવ’ યાવત્-શ્રીગૌતમઃ યથા પર્યાપ્તં ભૈક્ષં ભક્ત-
પાનં ગૃહીત્વા શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય સમીપે ઉપાગચ્છતિ, ભક્તપાનમુપદર્શયતિ,
પૂર્વદૃષ્ટપુરુષવૃત્તાન્તં ચ પૃચ્છતિ । ભગવાન્ ‘વાગરેઝ’ વ્યાકરોતિ=કથયતિ ॥ સૂ. ૩॥

इस प्रकार की दयाजनक स्थिति, एवं नरक से भी अधिक वेदना देखकर गौतम के चित्त में ‘तद्देव चिन्ता’ पूर्व अध्ययन में कहे हुए की तरह अनेक प्रकार की विचारधारा उत्पन्न हुई ‘जाव वागरेइ’ पर्याप्त भिक्षा प्राप्त कर फिर वे प्रभु के समीप आये और भक्त पान दिखलाकर पूर्वदृष्ट उस पुरुष का समस्त वृत्तान्त उन्होंने ने प्रभु से निवेदित किया । यह इस प्रकार की दशा का पात्र क्यों हुआ है, इस प्रकार के प्रश्न करने पर भगवान ने इस प्रकार फरमाया-

भावार्थ-एक समय की बात है कि भगवान श्री वीर प्रभु ग्रामानु-
ग्राम विहार करते हुए मथुरा नगरी के भंडीर उद्यान में पधारे ।
प्रभु का आगमन सुनकर परिषद बड़े भक्तिभाव से प्रभु के दर्शन
के लिये गई राजा भी गया । प्रभु की देशना सुनकर परिषद और
राजा अपने-अपने स्थान वापिस चले गये ।

भगवान के बड़े शिष्य श्री गौतम स्वामी उसी समय प्रभु
से आज्ञा प्राप्त कर नगर में गोचरी के लिये आये । उच्च नीच आदि

લોહાનેા મુગટ પણ પહેરાવતા હતા. તે માણસની આ પ્રમાણે દયાજનક સ્થિતિ
અર્થાત્ નરકથી પણ અધિક વેદના જોઈને ગૌતમનાં ચિત્તમાં ‘તદેવ ચિન્તા’
આગળનાં અધ્યયનમાં કહેલા પ્રમાણે અનેક પ્રકારની વિચારધારા ઉત્પન્ન થઈ ‘જાવ
વાગરેઝ’ પૂરી ભિક્ષા પ્રાપ્ત કરીને પછી તે પ્રભુની પાસે આવ્યા. અને ભિક્ષાન્ન
ખતાવીને તેમણે નગરનાં ચોટામાં જે જોયું હતું તે પુરુષનું તમામ વૃત્તાન્ત પ્રભુને
કહી ખતાવ્યું. તે માણસની એ પ્રમાણે દશા થવાનું કારણ શું છે? આ પ્રકારનો
પ્રશ્ન થતા ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યું.

ભાવાર્થ—એક સમયની વાત છે કે—ભગવાન વીરપ્રભુ ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર
કરતા થકા મથુરા નગરીના ભંડીર નામના બગીચામાં પધાર્યા. પ્રભુનું આગમન
સાંભળીને પરિષદ બહુજ લકિતભાવથી પ્રભુના દર્શન કરવા તે ઉદ્યાનમાં ગઈ રાજા પણ ગયા.
પ્રભુની દેશના-ઉપદેશ સાંભળી પરિષદ અને રાજા પોતાના સ્થાન પર પાછા ગયા.

ભગવાનના મોટા શિષ્ય શ્રી ગૌતમ સ્વામી તે સમયે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રાપ્ત
રીને નગરમાં ગોચરી માટે ગયા; ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને જ્યારે રાજ-

कुलों में पर्यटन कर जब वे राजमार्ग पर आये तो उन्होंने ने एक बड़ी हृदयद्रावक घटना देखी । वह घटना इस प्रकार की है—अनेक हाथियों घोड़ों और पुरुषों के बीच में उन्होंने ने एक ऐसे व्यक्ति को देखा जो नरनारियों के समूह से घिरा हुआ था । राजपुरुष उसको नगर के चोहटे पर रखे हुए अग्नि के समान तप्त ऐसे लोहे के सिंहासन पर बैठाते हैं । बैठा कर फिर उन में से कितनेक राजपुरुष लोहे के घड़ों में पिघला हुआ गर्म गर्म तांबा भरकर उस पुरुष पर सींचते हैं, कितनेक पिघला हुआ गर्म गर्म जस्त भरकर सींचते हैं, कितनेक पिघला हुआ गर्म गर्म सीसा सींचते हैं, कितनेक उकलता हुआ गर्म गर्म पानी सींचते हैं, और कितनेक क्षार चूर्ण मिश्रित गर्म गर्म तैल सींचते हैं, मानो किसी बड़े राजा का राज्याभिषेक करते हैं । फिर उसके बाद वे राजपुरुष लोहे की संडासी के द्वारा उसके गले में अत्यन्त संतप्त लोहे का एक १८ लड का, दुमरा नौ लड का, और तीसरा ३ लर का हार और लोहे की गरम-गरम कंठी पहिराते हैं । और कमर में गर्म लोहे का कणदोरा पहिराते हैं । ललाट पर इसके एक गर्म लोहे का पट्टा लपेटते हैं, और साथ में उसके ऊपर लोहे का गरम-गरम मुकुट भी रख देते हैं ।

मार्ग पर आव्या तो तेमणे ओक भडान हृदयद्रावक घटना जेठ घटना आ प्रभाणे इती के—अनेक डाग्रीओ, घोडाओ अने पुरुषोनी वरये ओक ओवा भाषुसने जेये जे स्त्री-पुरुषोना समूहथी घेराओवेला इतो, राजना नोकरो तेने नगरना ओक चौटा-गज्जरमां राणेला, आजेन समान तपेला दोढाना सिंहासन पर गेसारता इता. पछी ते नोकरोमांथी डेटलाक नोकरो दोढाना घडांमां पीगणावेला गरम गरम तांणानो रसलरी ते भाषुसनां उपर देइता इता, डेटलाक गरम करेला नसदने रस देइता इता, डेटलाक नोकर गरम करेलां सीसानो रस देइता इता, डेटलाक छिणेल गरम पाणी देइता इता, डेटलाक क्षार यूर्यु मेणवेलु गरम-गरम तेल देइता इता जेणे के केठ मोटा राजने राज्याभिषेक करता छेय ! ते पछी ते राजनोकरो दोढानी भाषुसीथी पकडीने तेना गणांमां अत्यंत तपावेला दोढानो ओक अठार १८ सरने ओजो नव ६ सरने, त्रीने त्रणु सरने हार अने दोढानी गरम-गरम कंठी पहिरावता इता. अने कमरमां गरम दोढानो कंदोरो पहिरावता इता, तथा कपाल पर गरम दोढानो पट्टो गांधत इता, साथे साथे गरम दोढाना मुकुट पछु पहिरावता

॥ મૂલમ્ ॥

एवं खलु गोयमा तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे
 दीवे भारहे वासे सीहपुरे णामं णयरे होत्था रिद्धं ३ । तत्थ
 णं सीहपुरे णयरे सीहरहे णामं राया । तस्स णं सीहरहस्स
 रण्णो दुज्जोहणे णामं चारगपालए होत्था, अहम्मिए जाव
 दुप्पडियाणंदे । तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेया-
 रूवे चारगभंडे होत्था । तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स
 बहूओ अयकुंडीओ अप्पेगइयाओ तंवभरियाओ अप्पेगइयाओ
 तउयभरियाओ अप्पेगइयाओ सीसगभरियाओ अप्पेगइयाओ
 कलकलभरियाओ अप्पेगइयाओ खारतेल्लं अगणीकायंसि अद-
 हियाओ चिट्ठंति । तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे
 उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ
 अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ
 अप्पेगइयाओ एलयमुत्तभरियाओ अप्पेगइयाओ महिसमुत्तभ-
 रियाओ बहुपडिपुण्णाओ चिट्ठंति । तस्स णं दुज्जोहणस्स चार-

उसकी इस प्रकार की दारुण वेदना का अवलोकन कर गौतमस्वामी
 के चित्तमें इस प्रकार की विचार-धारा उत्पन्न हुई, और प्रभु के
 पास आकर प्राप्त भिक्षा प्रभु को दिखलाकर उस व्यक्ति का समस्त
 वृत्तान्त यथावत् कह सुनाया और पूछा कि हे नाथ ! यह किस अशुभ कर्म
 के उदय से इस नरक मद्दृश वेदना का अनुभव कर रहा है ॥सू० ३॥

હતા તેની એ પ્રમાણે દારૂણ વેદનાને જોઇને, ગૌતમસ્વામીના ચિત્તમાં આ પ્રમાણે
 વિચારધારા ઉત્પન્ન થઈ અને પ્રભુ પાસે આવીને મળેલી ભિક્ષા પ્રભુને બતાવીને તે
 માણસના દુઃખનું તમામ વૃત્તાન્ત જેવું હતું તેવું કહી બતાવ્યું અને પૂછ્યું કે હે
 નાથ ! તે કયા અશુભ કર્મના ઉદયથી નરક જેવી વેદના ભોગવી રહ્યો છે ? (સૂ૦ ૩)

गपालगस्स बहवे हत्थंदुयाण य पायंदुयाण य हडीण य
 णियलाण य संकलाण य पुंजा य णिगरा य संणिखित्ता
 चिट्ठंति, तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे वेणुलयाण
 य चिंचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य
 पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति । तस्स णं दुज्जोहणस्स चारग-
 पालगस्स बहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणंग-
 राण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति, तस्स णं दुज्जोहणस्स चार-
 गपालगस्स बहवे वरत्ताण य वागरज्जुण य बालसुत्तरज्जुण य
 पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति, तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपाल-
 गस्स बहवे असिपत्ताण य करपत्ताण य खुरपत्ताण य कलंब-
 चीरपत्ताण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति । तस्स णं दुज्जो-
 हणस्स चारगपालगस्स बहवे लोहखीलाण य कडसक्कराण य
 अलिपत्ताण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति । तस्स णं दुज्जो-
 हणस्स चारगपालगस्स बहवे सुचीण य डंभणाण य कोट्टिलाण
 य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति । तस्सणं दुज्जोहणस्स चारग-
 पालगस्स बहवे सत्थाण य पिप्पलाण य कुहाडाण य णहच्छे-
 यणाण य दब्भाण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति ॥ सू० ४ ॥

टीका

‘एवं खलु गोयमा’ इत्यादि । ‘एवं खलु गोयमा !’ एवं खलु हे
 गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे’ तस्मिन्

भगवान् फरमाते हैं—‘एवं खलु’ इत्यादि ।

हे गौतम ! इसका चरित्र ‘एवं खलु’ इस प्रकार है । ‘तेणं

भगवान् कहे थे—‘एवं खलु’ इत्यादि.

हे गौतम ! तेनुं चरित्र ‘एवं खलु’ आ प्रकारे छे ‘तेणं कालेणं तेणं

काले तस्मिन् समये इहैव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'सीहपुरे' गामं गयरे' सिंहपुरं नाम नगरं 'होत्था' आसीत् । तत् कीदृशमित्याह—'रिद्ध०' इति । ऋद्ध-
स्तिमितसमृद्धम् । 'तत्थ णं सीहपुरे गयरे' तत्र खलु सिंहपुरे नगरे 'सीहरहे
गामं राया' सिंहरथो नाम राजा बभूव । 'तस्स णं सीहरहस्स रण्णो' तस्य
खलु सिंहरथस्य राज्ञः 'दुज्जोहणे नाम चारगपालए' दुर्योधनो नाम चारक-
पालकः=कारागाररक्षकः—कोटपाल इत्यर्थः 'होत्था' आसीत् । कीदृशः ? इत्याह—
'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जावदुप्पडियाणंदे' यावत्-दुष्प्रत्यानन्दः । 'तस्स णं'
तस्य खलु 'दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'इमे
एयाखुवे' एतानि=वक्ष्यमाणानि एतद्रूपाणि=एतादृशानि=वक्ष्यमाणप्रकाराणि—
'चारगभंडे' चारकभाण्डानि=चोरादिवन्धनार्थमुपकरणानि 'होत्था' आसन् ।
'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य

कालेणं तेणं समएणं' उस काल और उस समय में 'इहैव जंबूद्वीपे द्वीपे भारते वासे' जंबूद्वीप नाम के इस मध्यद्वीप में जो यह भारत क्षेत्र है उस में सीहपुरे गामं गयरे होत्था' एक सिंहपुर नाम का नगर था । 'रिद्ध०' यह जन धन आदि से खूब परिपूर्ण था । 'तत्थणं सीहपुरे गयरे' इस सिंहपुर नगर में सीहरहे गामं राया' एक सिंहरथ नाम का राजा था । 'तस्स णं सीहरहस्स रण्णो दुज्जोहणे गामं चारगपालए होत्था' इस सिंहरथ राजा का एक कारागार रक्षक था जिसका नाम दुर्योधन था । 'अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' यह महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंद था । तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेयाखुवे चारगभंडे होत्था' इस दुर्योधन चारक पालक के यहां चोरों को दंड देने के लिये इस प्रकार के उपकरण थे । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहुओ अयकुंडीओ'

समएणं' ते काल अने ते समयने विषे 'इहैव जंबूद्वीपे द्वीपे भारते वासे' जंबूद्वीप नामना मध्यद्वीपमां जे भारतक्षेत्र छे तेमां 'सीहपुरे गामं गयरे होत्था' अेक सिंहपुर नामनु नगर હતું 'રિદ્ધ૦' તે માણસો અને ધન આદિથી ખૂબ ભરપૂર હતું 'તત્થ ણં સીહપુરે ગયરે' તે સિંહપુર નગરમાં 'સીહરહે ગામં રાયા' એક સિંહરથ નામનો રાજા હતો 'તસ્સ ણં સીહરહસ્સ રણ્ણો દુજ્જોહણે ગામં ચારગપાલએ હોત્થા' તે સિંહરથ રાજાનો કારાગાર (કેદખાના) રક્ષક હતો, જેનું નામ દુર્યોધન હતું 'અહમ્મિએ જાવ દુપ્પડિયાણંદે' તે મહા અધર્મી અને દુષ્પ્ર-
ત્યાનંદ હતો 'તસ્સ ણં દુજ્જોહણસ્સ ચારગપાલગસ્સ ઇમેયાખુવે ચારગભંડે હોત્થા' તે દુર્યોધન ચારક-પાલકને ત્યાં આ પ્રમાણે ચોરાનો દંડ દેવા માટે ઉપકરણો રાખેલ
હતા. 'તસ્સ ણં ચારગપાલગસ્સ વહુઓ અયકુંડીઓ' તેની પાસે લોઢાની મોટી મોટી

‘बहूओ’ बह्वयः ‘अयकुंडीओ’ अयःकुण्डयः=लोहमयगम्भीरभाजनविशेषाः आसन्, तासु ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः=कतिपयाः ‘तंवभरियाओ’ ताम्रभृताः,-द्रवीभूत-ताम्रपूर्णाः ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘तउयभरियाओ’ त्रपु भृताः, ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘सीसगभरियाओ’ सीसकभृताः ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘कलकल-भरियाओ’ कलकलभृताः=कलकलशब्दयुक्तचूर्णमिश्रितैलपूर्णाः अप्पेगइयाओ’ अप्ये-ककाः ‘खारतेलभरियाओ’ क्षारतैलभृताः ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘अगणी-कायंसि’ अग्निकाये-अग्न्युपरि ‘अदहियाओ’ आदहिताः=आदहनम् आदहः-
(आङ्पूर्वकाद् ‘दह’ धातोर्घञ्,) स संजात एषां ते आदहिताः, (आर्षत्वान्नो-पधावृद्धिः) उत्कालिताः (उत्कथिताः) ‘चिट्ठंति’ तिष्ठन्ति=आसन् । ‘तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स’ तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य ‘बहवे’ बह्वयः ‘उट्टियाओ’ उष्ट्रिकाः मृण्मयबृहत्पात्रविशेषाः ‘नाद’ इति प्रसिद्धाः

अनेक उसके पास लोहे की बड़ीर गहरी कुंडियां थी । उनमें ‘अप्पे-गइयाओ’ कितनीक तो ‘तंवभरियाओ’ पिघले हुए गर्म गर्म तांबे से भरी हुई रहती थीं ‘अप्पेगइयाओ’ कितनीक ‘तउयभरियाओ’ पिघले हुए गर्म गर्म जसद से भरी हुई रहती थीं ‘अप्पेगइयाओ सीसगभरियाओ’ कितनीक पिघले हुए गर्मर सीसे से भरी हुई रहती थीं । अप्पेगइयाओ कलकल-भरियाओ’ कितनीक कलकल शब्द करते हुए-उकलते हुए चुने से मिश्रित तैल से भरी हुई रहती थीं । ‘अप्पेगइयाओ खारतेलभरियाओ’ कितनीक खारे गरमागरम तैल से भरी हुई रहती थीं । और ‘अप्पेगइयाओ अगणीकायंसि अदहियाओ चिट्ठंति’ कितनीक अग्नि के ऊपर गर्मपानी से उबलती रहती थीं । ‘तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्त-भरियाओ’ उस दुर्योधन चारकपालक के यहां बहुत सी ऐसी भी

अनेक गहरी कुंडीओ होती तेमां ‘अप्पेगइयाओ’ डेटलीक तो ‘तंवभरियाओ’ पीगजावेला गरम त्रांणाथी लरेली होती. ‘अप्पेगइयाओ’ डेटलीक ‘तउयभरियाओ’ गरम पीगजावेला जसतना रसनी लरेली होती. ‘अप्पेगइयाओ सीसगभरियाओ’ डेटलीक गरम सीसानी लरेली रहेती होती. ‘अप्पेगइयाओ कलकलभरियाओ’ डेटलीक कल-कल शब्द करता उकणेला चुनाना पाणीथी लरेली होती. ‘अप्पेगइयाओ खारतेलभरियाओ’ डेटलीक थारा गरम तेलनी लरेली होती, अने ‘अप्पेगइयाओ अगणीकायंसि अदहियाओ चिट्ठंति’ डेटलीक अग्नि उपर गरम पाणीनी उकणती होय तेवी रहेती होती. ‘तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ’ ते दुर्योधन चारक-पालकने त्यां भाटीनी भेटी भेटी डोहीओ

‘आसमुत्तभरियाओ’ अश्वमूत्रभृताः, ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘हत्थिमुत्तभरियाओ’ हस्तिमूत्रभृताः, ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘उट्टमुत्तभरियाओ’ उष्ट्रमूत्रभृताः ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘गोमुत्तभरियाओ’ गोमूत्रभृताः ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘एलयमुत्तभरियाओ’ एडकमूत्रभृताः=मेषमूत्रभृताः ‘अप्पेगइयाओ’ अप्येककाः ‘महिसमुत्तभरियाओ’ महिषमूत्रभृताः ‘बहुपडिपुण्णाओ’ बहुप्रतिपूर्णाः=आमुखं संभृताः ‘चिट्ठंति’ तिष्ठन्ति । ‘तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स’ तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य ‘वहवे’ वहवः ‘हत्थंदुयाण य’ हस्तान्दुकानां—हस्तबन्धनविशेषाणां ‘हथकडी’ इतिप्रसिद्धानां ‘पायंदुयाण य’ पादान्दुकानां पादबन्धनशृङ्खलानां ‘हडीण य’ हडीनां=खोडकानां काष्ठबन्धन-

मिट्टी की बडीर नांदे थीं जो सदा घोड़ों के मूत्र से भरी रहती थीं । अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ’ कोईर ऐसी भी थीं जिनमें हाथियों का मूत्र भरा रहता था ! ‘अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ’ कितनीक ऐसी भी थीं जो ऊंटों के मूत्र से लवालब भरी हुई थीं । ‘अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ’ कितनीक ऐसी थीं कि जिन में गायों का मूत्र भरा हुआ था । ‘अप्पेगइयाओ एलयमुत्तभरियाओ’ कुछर ऐसी भी थीं कि जिन में मेढों का मूत्र भरा रहता था । ‘अप्पेगइयाओ महिसमुत्तभरियाओ’ कितनीक उनमें ऐसी भी थीं कि जो भैंसों के मूत्र से भरी रहा करनी थीं । यहां ‘बहुपडिपुण्णाओ चिट्ठंति’ में ‘बहुपडिपुण्णाओ’ यह पद लवालब भरने के अर्थ में प्रयुक्त हुआ है । तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे हत्थंदुयाण य पायंदुयाण य हडीण य णियलाण य संकलाण य पुंजा य णिगरा य’ उस चारकपालक दुर्योधन के यहाँ अनेक हस्तान्दुक-

हती ने डभेशां घेडाओना मूत्रथी लरी राखवाभां आवती हती. ‘अप्पेगइयाओ हत्थिमुत्तभरियाओ’ डेअ डेअ ओवी पणु हती डे नेभां हाथीओनां मूत्र लयां रडेतां हतां. ‘अप्पेगइयाओ उट्टमुत्तभरियाओ’ डेटलीक ओवी पणु हती ने डेटोना मूत्रथी ऋष लरेली रडेती. ‘अप्पेगइयाओ गोमुत्तभरियाओ’ डेटलीक ओवी हती डे नेभां गायेतु मूत्र लरेखुं हतुं ‘अप्पेगइयाओ एलयमुत्तभरियाओ’ डेटलीक ओवी हती डे नेभां घेतानां मूत्र लयां रडेतां. ‘अप्पेगइयाओ महिसमुत्तभरियाओ’ डेटलीक ओभां ओवी हती डे नेभां पाडाओनां मूत्र लरेलां हतां; आडीं ‘बहुपडिपुण्णाओ चिट्ठंति’ म. ‘बहुपडिपुण्णाओ’ से पढ पूरेपूरी लरवाना अर्थभां येअओल छे. ‘तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे हत्थंदुयाण य पायंदुयाण य हडीण य णियलाण य संकलाण य पुंजा य णिगरा य’ ते आरक-पाक

विशेषाणां 'खोडा' इति प्रसिद्धानां 'णियलाण य' निगडानां 'वेडी' इति प्रसिद्धानां 'संकलाण य' शृङ्खलानां च 'पुंजा य' पुञ्जाः=सशिखरराशयश्च, 'णिगरा य' निकराः=अनेकराशिसमूहाश्च, 'संणिकिखत्ता' संनिक्षिप्ताः=स्थापिताः 'चिट्ठंति' तिष्ठन्ति । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'वेणुलयाण य' वेणुलतानां=वंशलतानां 'चिंचालयाण य' चिंचालतानाम्-अम्लिकालतानां 'छिवाण य' चिक्कणचर्मकशानां च, 'कसाण य' कशानां=चर्मयष्टिकानां 'वायरस्सीण य' बल्कलरश्मीनां वटादित्वडूमयरज्जूनां ताडनप्रयोजनानां 'पुंजाय णिगराय चिट्ठंति' पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'वहवे' वहवः 'सिलाण य' शिलानां=घटितपाषाणानां च 'लउडाण य' लकुटानां=

हथकडी, अनेक पादान्दुक-पैरों के बांधने का बंधन, अनेक हडी-खोडा, अनेक-निगड-वेडी, और अनेक शृङ्खलाओं का पुंज एवं निकर-समूह 'संणिकिखत्ता चिट्ठंति' एक और मकान में एकत्रित किये हुए रक्खे रहते थे । इसी प्रकार उस चारकपालक दुर्योधन के यहां 'वहवे वेणुलयाण य चिंचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' वंशलताओं का, चिंचालताओं-अम्लिकालताओं का, छिवा-चिक्कण चर्म के कोडों का, कशा-चर्मयष्टियों का, बल्कलरस्सियों-वृक्ष की छाल से बनी हुई रस्मियों का, पुंज और समूह मकान में एक तरफ रखा रहा करता था । इसी प्रकार 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' उस चारकपालक दुर्योधन के यहां 'वहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणंगराण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' अनेक घड़े हुए पथथर की शिलाएँ,

दुर्योधनने त्यां अनेक हाथकडीओ, अनेक पगनी बांधवानी पगकडीओ, अनेक हडी-खोडा, अनेक निगड-वेडी अने अनेक शृङ्खलाओना ढगला अने निकर-समूह ओ तमास 'संणिकिखत्ता चिट्ठंति' ओक अलायहा-जुन मकानमां ओकहुं डरीने रणातुं हुतुं आ प्रमाणे ते चारक-पालक दुर्योधनने त्यां 'वहवे वेणुलयाण य चिंचालयाण य छिवाण य कसाण य वायरस्सीण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' वंशलताओना, चिंचालताओ, अम्लिकालताओ, चिक्कणा आमडाना डेयडाना डथायर्म-यष्टिओना, बल्कल होन्डीओ-वृक्षनी छालमांथी जनावेडी दोरीओना मोटा समूह-ढगला मकानमां ओक तरफ राखवामां आवता हुता आ प्रमाणे 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' ते चारक-पालक दुर्योधनने त्यां 'वहवे सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कणंगराण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' पथथरनी घडेही अनेक

दण्डानां च 'मोगगराण य' मुद्राणां च 'कणंगराण य' कनङ्गराणां प्रवहण-
निश्चलीकरणपाषाणानां च 'पुंजाय णिगराय चिद्वंति' पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति ।
'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य
'वहवे' वहवः 'वरत्ताण य' परत्राणां=कर्पाससूत्ररज्जूनां चर्मरज्जूनां वा 'वाग-
रज्जूण य' वल्कलरज्जूनां = वृक्षविशेषत्वङ्निर्मितरज्जूनां 'बालसुत्तरज्जूण य'
'बालसूत्ररज्जूनां=केशनिर्मितरज्जूनां च 'पुंजाय णिगराय चिद्वंति' पुञ्जाश्च निक-
राश्च तिष्ठन्ति । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' तस्य खलु दुर्योधनस्य
चारकपालकस्य 'वहवे' वहवः 'असिपत्ताण य' असिपत्राणां=खड्गानां 'करपत्ताण
य' करपत्राणां= 'करवत' इति प्रसिद्धानां च 'खुरपत्ताण य' क्षुरपत्राणाम्
'उस्तरा' इति प्रसिद्धानां च 'कलंबचीरपत्ताण य' कदम्बचीरपत्राणां=शस्त्रविशे-
षाणां च 'पुंजा य णिगराय चिद्वंति' पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति । 'तस्स णं

लकुट-दंडे, मुद्गर, कणंगर-नावों को रोकने के लंगर, इनके पुंज
एवं समूह मकान में एक तरफ भरे रहते थे, 'तस्स णं दुज्जोहणस्स
चारगपालगस्स' उस दुर्योधन चारकपालक के यहाँ 'वरत्ताण य वागरज्जूण
य बालसुत्तरज्जूण य पुंजा य णिगरा य चिद्वंति' अनेक वरत्रा-कपास के
ढोरों को मिलाकर बटने से तयार हुए मोटे रस्सों का अथवा
चमड़े के रस्सों का, वल्कलरज्जूओं का, बालों की रस्सियों का भी
पुंज और समूह मकान में एक तरफ भरा रहता था इसी प्रकार
'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे असिपत्ताण य, करपत्ताण य,
खुरपत्ताण य, कलंबचीरपत्ताण य, पुंजा य, णिगरा य चिद्वंति' उसके यहाँ
बहुत अधिक तलवारों का, करोंतों का, खुरपों का, अथवा उस्तरों का,
कदम्बचीरपत्रों का ढेर का ढेर भरे हुए रखे रहते थे इसी तरह
'तस्स णं दुज्जोहणस्स वहवे लोहखीलाण य कडसकराण य, अलिपत्ताण य पुंजा

शिलाओ, लकुटदंड, मुद्गर, वड़ाछोने शकवाना लंगर तेना समूह मकाननी अंदर ओके
तरफ भर्या रहेता हता, 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' ते दुर्योधन आरक्ष
पावकने त्यां 'वरत्ताण य वागरज्जूण य बालसुत्तरज्जूण य पुंजा य णियरा य
चिद्वंति' अनेक सुतरना दोराली गुथेला मोटा रस्सा (दोरडां) अथवा आभडानां
दोरडां, वल्कल दोरडाओना समूह मकानना ओके भागमां भरेला रहेता हता, आ प्रभाछे
'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स वहवे आसिपत्ताण य करपत्ताण य खुर-
पत्ताण य, कलंबचीरपत्ताण य, पुंजा य णिगरा य चिद्वंति' तेने त्यां धखीण
तलवारो, करवतो, भरपीआओ, कदम्बचीरपत्रोना ढगला भरेला रहेता. ओ प्रभाछे

दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'वहवे' वहवः 'लोहखीलाण य' लोहकीलानां च, 'कडसक्कराण य' कटशर्कराणां=वंशशलाकानां च 'अलिपत्ताण य' अलिपत्राणां=वृश्चिकपुच्छसदृशविषाक्तशस्त्राणां च, 'पुंजा य णिगराय चिट्ठंति' पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'वहवे' वहवः 'सूचीण य' सूचीनां च, 'डंभणाण य' दम्भनानां च, 'यैरग्नितापितैः-लोहशलाकारूपैः चोरशरीरेऽङ्कु उत्पाद्यते तेषां, 'कोट्टिलाण य' कोट्टिलानां=ह्रस्वमुद्गराणां च, 'पुंजा य णिगराय चिट्ठंति' पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स' तस्य खलु दुर्योधनस्य चारकपालकस्य 'वहवे' वहवः 'सत्थाण य' शस्त्राणां=गुप्तिप्रभृतीनां च, 'पिप्पलाण य' पिप्पलानां=छुरिकाणां च, 'कुहाडाण य' कुठाराणां च 'णहच्छेयणाण य' नखच्छेदनानां 'नहरणी' इति प्रसिद्धानां च 'दब्भाण य' दर्भाणां=दर्भाग्रवत्तीक्ष्णशस्त्राणां च 'पुंजा य णिगराय चिट्ठंति' पुञ्जाश्च निकराश्च तिष्ठन्ति ॥ सू० ४ ॥

य णिगराय चिट्ठंति' उस चारकपालक दुर्योधन के यहां बहुत अधिक संख्या में लोहे के किलो का, वांस की सलाईयों का, वृश्चिक-विच्छू-की पुच्छ-डंक के समान विषेले शस्त्रों का पुंज और निकर रखा रहता था । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स वहवे सूचीण य डंभणाण य कोट्टिलाण य पुंजा य णिगरा चिट्ठंति' इसी तरह उस दुर्योधन के यहां अनेक-सूची-सुईयों का, दम्भनक-डामलगाने की लोहे की सलाईयो का छोटेर मुद्गरों का भी संग्रह रहा करता था । 'तस्स णं दुज्जोहणस्स वहवे सत्थाण य पिप्पलाण य, कुहाडाण य, णहच्छेयणाण य, दब्भाण य पुंजा य णिगरा चिट्ठंति' इसी प्रकार उसके यहां गुप्ति आदि शस्त्रों का, छुरियों का, कुठारों

'तस्स णं दुज्जोहणस्स वहवे लोहखीलाण य, कडसक्कराण य, अलिपत्ताण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' ते चारक-पालक दुर्योधनने त्यां घण्टा ७ मोटा प्रमाणमां दोढाना भीलाओना, वांसनी सणीओना, वीछीना उंण समान विषाकत डधि-आरेना ७थ्याना ७थ्या ओकठा करी राणेला डता, 'तस्स णं दुज्जोहणस्स वहवे सूचीण य डंभणाण य कोट्टिलाण य पुंजा य णिगरा य चिट्ठंति' ओ प्रमाणे ते दुर्योधनने त्यां अनेक सेथे, डामलगानानी दोढानी सणीओ अने नाना-नाना मुद्गराने पणु संग्रह रडेते। डते। 'तस्स णं दुज्जोहणस्स वहवे सत्थाण य पिप्पलाण य कुहाडाण य णहच्छेयणाण य दब्भाण य पुंजा य णियरा य चिट्ठंति' आ

કા, નર્મલો કો કાટને વાલી નહરણિયો કા એવં દર્મકે અગ્રભાગ કી તરહ તીક્ષ્ણ હથિયારો કા ઢેર કા ઢેર જમા હુઆ રહતા થા ।

ભાવાર્થ—હે ગૌતમ ! ઇસકા ચરિત્ર ઇસ પ્રકાર હૈ—ઇસ મધ્ય જંબૂદ્વીપ કે ભરતક્ષેત્ર મેં સિંહપુર નામકા એક નગર થા । જો જન ધન આદિ ઋદ્ધિ સે સંપન્ન થા , વહાં કે રાજા કા નામ સિંહરથ થા । ઇસકે યહાં દુર્યોધન નામ કા એક ચારકપાલ (જેલર) થા જો કારાગાર કા અધ્યક્ષ થા । યહ મહા અધાર્મિક, અધર્માનુગ, અધર્મસેવી, અધર્મ સે હી અપની આજીવિકા ચલાને વાલા દુરાચારી વ્રતનિયમરહિત ઔર દૂસરો કો દુઃખ પહુંચાને મેં હી આનન્દ મનાને વાલા થા ! ઇસ દુર્યોધન ચારકપાલક કે ઘર મેં ચોરો કો દણ્ડ દેને કે લિયે ઇસ પ્રકાર કે ઉપહરણ રહતે થે । ઇસ કે પાસ લોહે કી બઢીર ગહરી કુંડિયાં રહતી થીં । ઉનમેં કિતનીક કુંડિયાં પિઘલે હુએ ગર્મર તાંબે સે ભરી હુઈ થીં । કિતનીક પિઘલે હુએ ગર્મર જસદ સે, કિતનીક પિઘલે હુએ ગર્મર સીસે સે, કિતનીક બહુત ઉકલ જાને સે કલકલ શબ્દ કરતે હુએ ચુને કે પાની સે ઔર કિતનીક કુંડિયાં ગરમ ગરમ ધાર તેલ સે ભરી હુઈ થીં । કિતનીક કુંડિયાં તો હર સમય પાની સે ભરી હુઈ અગ્નિ કે ઉપર ઉવલતી હી રહતી થીં । ફિર ઇસકે યહાં

પ્રમાણે તેને ત્યાં ગુપ્તિ આદિ હથિઆરો, છરીઓ, કુદાર, નખ કાપવાની નરણીઓ અને દર્મની અણી જેવાં તીક્ષ્ણ હથિઆરોના ઢગડાના ઢગલા જમા રહેતા હતા.

ભાવાર્થ—હે ગૌતમ ! તેનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે. આ મધ્ય જંબૂદ્વીપની અંદર ભરતક્ષેત્રમાં સિંહપુર નામનું એક નગર હતું. તે માણસોથી અને ધન ધાન્ય આદિ ઋદ્ધિથી ભરપૂર હતું, ત્યાંના રાજાનું નામ સિંહરથ હતું, તેને ત્યાં દુર્યોધન નામનો એક ચારકપાલ (જેલર) હતો. તે કેદખાનાનો અધ્યક્ષ હતો. અને મહા અધર્મી, અધર્મ ઉપર પ્રીતિવાળો, અધર્મસેવી, અધર્મથી જ પોતાની આજીવિકા ચલાવનારો, દુરાચારી, વ્રત-નિયમ રહિત અને બીજાને દુઃખ પહોંચાડનાર અને તેમાં આનન્દ માનનાર હતો, આ દુર્યોધન જેલરના ઘરમાં ચોર લોકોને દંડ દેવા માટે આ પ્રકારનાં સાધનો રહેતાં હતાં. તેની પાસે લોઢાની મોટી ગહરી કુંડીઓ રહેતી, તેમાં કેટલીક કુંડીઓ પીગળવેલા તાંબાના રસથી ભરેલી હતી, કેટલીક ગરમ જસતથી, કેટલીક ગરમ સીસાના રસથી, કેટલીક ચુનાના ઉકળેલા પાણીથી અને કેટલીક કુંડીઓ એકદમ ગરમ ખારવાળા તેલથી ભરેલી રહેતી હતી. પાણીથી ભરેલી અગ્નિ પર ચઢેલી કેટલીક કુંડીઓ નિરંતર ઉકળતી જ રહેતી હતી. તે સિવાય

बहुतसी ऐसी मिट्टी की बड़ीर नांदे भी थीं जिनमें कितनीक नांदें घोड़ों के मूत्र से खूब भरी रहती थीं तो कितनीक हाथियों के मूत्र से, कितनीक ऊँटों के मूत्र से तो कितनीक बैलों के मूत्र से, कितनीक मेढों के मूत्र से तो कितनीक भैंसों के मूत्र से भरी रहती थीं । फिर उस चारकपाल दुर्योधन के घर में अनेक हथकड़ियों के, पैरों के बांधने के, तथा अनेक खोडों के वेडियों के' शृंखलाओं के भी पुंज के पुंज पड़े रहते थे । फिर इसके यहां अनेक वंशवताओं—वांसकी खापटियों के, इमली की कामठियों के, चिकने चमड़े के कोडों के, कशाओं—चाबुकों के, और वृक्ष की छाल से बने हुए रस्सों के ढेर के ढेर पड़े रहते थे । फिर इसके यहां अनेक घड़े हुए पाषाण की शीलाओं के, बड़े बड़े डंडो के, मुद्गरों के, नौकाओं के रोकने के लंगरों के समूह के समूह रहते थे । फिर इसके यहां वरत्राओं—कपास के सूत से बटे हुए रस्सों के अथवा चमड़े के बने हुए रस्सों के, बल्कल की रस्सियों के और बालों की बटी हुई रस्सियों के बहुतसे ढेर रहते थे । फिर इसके यहां अनेक तलवारों के, करोंतों के, खुरपों के अथवा उस्तरों के कदम्बचीरपत्रों—अतितीक्ष्ण अग्रभागवाले कणैरतृणविशेषों के पुंज के पुंज रहते थे । फिर इसके यहां बहुत से लोहे के तीक्ष्ण कीलों के, वांस की सलाह्यों के,

भाटीनी पणु मोटी मोटी डाँडीओ तेनी पासे डती ने घोडानां भूत्रथी भूण लरेली रहेनी डती. डेटलीक हाथीओनां भूत्रथी, डेटलीक डंठोनां भूत्रथी, डेटलीक गण्डोनां भूत्रथी, डेटलीक घेठांओनां अने डेटलीक पाडाओना भूत्रथी लरी रहेती डती. ते सिवाय ते नेलर दुर्योधनना घरमां अनेक हाथडकीओ तथा पगने भांधवानां गन्धनेा तथा अनेक मोडा-शृंभलाओना पणु ढगला रहेता डता, तेमन् तेने त्यां वंश-लताओ-वांसनी भापटीओना, आमलीनी कामठीओना, चिकणु आमडाना डायडाओना, बाणुडोना अने वृक्षनी छालभांथी गनावेला दोरडाओना ढगला रहेता डता. तेमन् तेने त्यां अनेक घडेली पाषाणनी शिलाओ, मोटा-मोटा डंडा, मुद्गर अने नौका-वहाणुने रोकवाना लंगरोना समूडे समूड रहेता डता; तेमन् तेने घेर सुतरनां गुथेला मोटां दोरडाओ अथवा आमडाना गुथेलां दोरडांओ, वल्कलनी दोरडीओ. अने बाणोनी गुथेली दोरडीओ घण्णी न रहेती, अने तेने घेर अनेक तलवारो, करवतो, भरपी-आओ, अस्तराओ, कदम्बचीरपत्रो-अतितीक्ष्ण अग्रभागवाणा कणैरतृण विशेषना ढगला रहेता डता. ते सिवाय तेने त्यां दोढाना तीक्ष्ण डीलो, वांसनी झणीओ, चींछीना

॥ मूलम् ॥

‘तए णं से दुज्जोहणे चारगपालए सोहरहस्स रण्णो बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेयए य रायावकारी य अणधारए य बालघायए य वीसंभघायए य जूयकरे य खंडपट्टे य पुरि-
 सेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता लोह-
 दंडेण मुहं विहाडेइ, विहाडित्ता अप्पेगइए तत्तं तंबं पेज्जेइ,
 अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ, अप्पेगइए सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए
 कलकलं पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेल्लं पेज्जेइ, अप्पेगइए तेणं
 चेव अभिसेगं करेइ, अप्पेगइए उत्ताणए पाडेइ, पाडित्ता
 आसमुत्तं पेज्जेइ, अप्पेगइए हत्थिमुत्तं पेज्जेइ जाव महिसमुत्तं
 पेज्जेइ, अप्पेगइए हेट्ठामुहे पाडेइ, पाडित्ता बलस्स वमावेइ,
 अप्पेगइए तेणं, चेव उवीलं दलयइ, अप्पेगइए हत्थंदुयाहिं
 बंधावेइ, अप्पेगइए पायंदुयाहिं बंधावेइ, अप्पेगइए हडिबंधणे
 कारेइ, अप्पेगइए णियलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए संकोडिय-
 मोडिए कारेइ, अप्पेगइए संकलबंधणे कारेइ, अप्पेगइए हत्थ-

विच्छू के डंक के समान विषाक्त शस्त्रों के पुंज के पुंज घर में रहते थे। फिर इसके यहां तीखी सूइयों का, डांम लगाने की लोहे की सलइयों का, छोटे-सुदृगों का भी संग्रह रहता था। इसी प्रकार इसके यहां गुप्ति आदि शस्त्रों का, छुरियों का, कुठारों का, नखों को काटने वाली नहरणियों का एवं दर्भ के अग्रभाग की तरह तीक्ष्ण हथियारों का भी ढेर का ढेर जमा हुआ रहता था ॥ सू० ४ ॥

उंण जेवा विपाकत शस्त्रोना ढगला तेना घरमां रडेता डता, ते विना तीणी तीणी सुधओ, डाम लगाववानां दोढानी सणीओ, नाना नाना सुद्धरोना पणु संग्रह रडेता डता, आ प्रमाणे तेने घेर गुप्ति आदि शस्त्रोना, छुरीओना, कुठारोना नरेणीयोना अने दर्भना अग्रभाग जेवी तीक्ष्ण धारवाणां धुधिआरोना मोटा-मोटा ढगला जमा रडेता डता. (सू० ४)

छिण्णए कारेइ जाव सत्थोवाडिए कारेइ, अप्पेगइए वेणु-
 लयाहि य जाव वायरस्सीहि य हणावेइ, अप्पेगइए उत्ताणए
 कारेइ, कारित्ता उरे सिलं दलावेइ, दलावित्ता लउलं दावेइ,
 दावित्ता पुरिसेहिं उक्कंपावेइ, अप्पेगइए तंतीहि य जाव सुत्त-
 रज्जुहि य हत्थेसु य पादेसु य बंधावेइ, बंधावित्ता अगडंमि
 ओचूलं पाणगं पेज्जेइ, अप्पेगइए असिपत्तेहि य जाव कलं-
 वचीरपत्तेहि य पच्छोल्लावेइ, पच्छोल्लावित्ता खारतेल्लेणं अब्भंगा-
 वेइ, अप्पेगइए णिलाडेसु य अवहुसु य कोप्परेसु य जाणुसु
 य खलुएसु य लोहकीलए य कडसक्काराओ य दलावेइ,
 अलिए भंजावेइ, अप्पेगइए सूर्इओ य डंभणाणि य हत्थंयुल-
 यासु य पायंगुलियासु य कोट्टिलएहिं आउडावेइ, आउडावित्ता
 भूमिं कंडूयावेइ, अप्पेगइए सत्थएहि य जाव णहत्थेयणएहि
 य अंगं पच्छोल्लावेइ, पच्छोल्लावित्ता दब्भेहि य कुसेहि य उल्ल-
 दब्भेहि य वेढावेइ, वेढावित्ता आयवंसि दलयइ, सुक्के समाणे
 चडचडस्स उप्पाडेइ ॥ सू० ५ ॥

टीका ।

‘तएणं से इत्यादि । ‘तएणं से’ ततः खलु सः ‘दुज्जोहणे चारग-
 पालए’ दुर्योधनश्चारकपालकः ‘सीहरहस्स रण्णो’ सिंहस्थस्य राज्ञः ‘वहवे’ वहून्

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ उसके बाद ‘से दुज्जोहणे चारगपालए’ इस चारकपालक
 दुर्योधन ने ‘सीहरहस्स रण्णो’ अपने सिंहस्थ राजा के राज्य में रहने

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से दुज्जोहणे चारगपालए’ ते चारकपालक-नेतर-दुर्योधने
 ‘सीहरहस्स रण्णो’ पोताना सिंहस्थ राजाना राज्यमां रहेनार ‘वहवे चोरे य

‘चोरे य’ चोरांश्च ‘पारदारिण य’ पारदारिकांश्च ‘गंठिमेय य’ ग्रन्थिभेदकांश्च
‘रायावकारी य’ राजापकारिणश्च ‘अणधारण य’ ऋणधारकांश्च ये ऋणं गृहीत्वा
पुनर्दातुं नेच्छन्ति तान् ‘बालघायण य’ बालघातकांश्च ‘वीसंभघायण य’ विश्र-
म्भघातकान्=विश्वासघातकारिणश्च ‘जूयकरे य’ द्यूतकरान्=द्यूतक्रीडाकारिणश्च
‘खंडपट्टे य’ खण्डपट्टांश्च=धूर्तांश्च ‘पुरिसेहि’ पुरुषैः=राजपुरुषैः ‘गिण्हावेइ’
ग्राहयति, ‘गिण्हावित्ता’ ग्राहयित्वा ‘उत्ताणए’ उत्ताकान्=ऊर्ध्वमुखान् ‘पाडेइ’
पातयति, ‘पाडित्ता’ पातयित्वा ‘लोहदंडेण’ लोहदण्डेन ‘मुहं विहाडेइ’ मुखं
विघाटयति=उद्धाटयति, ‘विहाडित्ता’ विघाटय=उद्धाटय ‘अप्पेगइए’ अप्पे-
ककान्=कतिपयान् ‘तत्तं’ तप्तम्=अग्निसंयोगेन द्रवीभूतं ‘तवं’ ताम्रं ‘पेज्जेइ’
पाययति । एवं ‘अप्पेगइए’ अप्पेककान् ‘तउयं’ त्रपुकं ‘जसद’ इति प्रसिद्धं,
‘पेज्जेइ’ पाययति, ‘अप्पेगइए’ अप्पेककान् ‘सीसगं पेज्जेइ’ सीसकं पाययति,
‘अप्पेगइए’ अप्पेककान् ‘कलकलं’ चूर्णमिश्रतप्ततैलं ‘पेज्जेइ’ पाययति, अप्पे-

वाले ‘बहवे चोरे य पारदारिण य गंठिमेय य रायावकारी य अणधारण य
बालघायण य वीसंभघायण य जूयकरे य खंडपट्टे य’ अनेक चोरो को,
अनेक परस्त्री-लंपटो को, अनेक ग्रन्थिभेदको-गांठकतरने वालों को,
राजा के अनेक विद्रोहियों को, कर्ज अदा नहीं करने वालों को-उधार
लेकर नहीं देने वालों को-बालकों की हत्या करने वालों को, विश्वास-
घातियों को, द्यूतक्रीडा करने वालों को एवं अनेक धूर्तों को ‘पुरिसेहि’
राजपुरुषों द्वारा ‘गिण्हावेइ’ पकड़वाता और ‘गिण्हावित्ता’ पकड़वाकर
‘उत्ताणए पाडेइ’ सबको चित्ता लेटा देता ‘पाडित्ता लोहदंडेण मुहं विहाडेइ’
चित्ता लेटाने के बाद उनका मुख एक लोहे के दंड से पकड़वाता
‘विहाडित्ता अप्पेगइए तत्तं तवं पेज्जेइ, अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ, अप्पेगइए
सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए कलकलं पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेल्लं पेज्जेइ, अप्पे-

पारदारिण य गंठिमेय य रायावकारी य अणधारण य बालघायण य वीसं-
भघायण य जूयकरे य खंडपट्टे य’ अनेक चोराने, अनेक परस्त्री-लंपटोने, अनेक
गंठीभेदकोने, राजाना अनेक विद्रोहीकोने, देखुं नहि आपनाराकोने-उधार लध
बधने पैसा नहि आपनाराकोने, बालकोनी हत्या करवावाणाकोने विश्वासघातकोने,
लुगार खेलनाराकोने अने भीम अनेक धूताराकोने ‘पुरिसेहि’ राजपुरुषों द्वारा
‘गिण्हावेइ’ पकड़ावता अने ‘गिण्हावित्ता’ पकड़ावीने ‘उत्ताणए पाडेइ’ तमाभने
चित्ता पाडी देता, ‘पाडित्ता लोहदंडेण मुहं विहाडेइ’ चित्ता पाडीने पछी तेना
भेदाभां अेक दोढाने दंड नाभी भेदुं इडावता. ‘विहाडित्ता अप्पेगइए तत्तं तवं
पेज्जेइ, अप्पेगइए तउयं पेज्जेइ, अप्पेगइए सीसगं पेज्जेइ, अप्पेगइए कलकलं

गइए' अप्येककान् 'खारतेलं पेज्जेइ' खारतैलं पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येक-
कान् 'तेणं चेव' तेनैव पूर्वोक्ततप्तताम्रादिद्रव्यजातेनैव 'अभिसेगं करेइ' अभि-
षेकं करोति-स्नपयति । 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'उत्ताणए' उत्तानकान्=
उन्मुखान् 'पाडेइ' पातयति 'पाडित्ता' पातयित्वा 'आसमुत्तं' अश्वमूत्रं 'पेज्जेइ'
पाययति, 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'हत्थिमुत्तं' हस्तिमूत्रं 'पेज्जेइ' पाययति
'जाव' यावत्-अप्येककान् 'महिसमुत्तं' महिषमुत्रं 'पेज्जेइ' पाययति । 'अप्पे-
गइए' अप्येककान् 'हेट्टामुहे' अधोमुखान् 'पाडेइ' पातयति, 'पाडित्ता' पात-
यित्वा 'वलस्स' बलात् 'वमावेइ' वमयति 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'तेणं तेन

गइए तेणं चेव अभिसेगं करेइ' फडवाकर किन्हीं को गरम पिघला
हुआ तांबा पिलाना, किन्हीं को पिघला हुआ जसत पिलाता, किन्हीं को
पिघला हुआ सीसा पिलाता किन्हीं को चूना से मिश्रित तप्त तैल पिलाता
किन्हीं को नमक मिला हुआ तेल पिलाता और उन्हीं तप्त ताम्रा-
दिकों को उनके ऊपर मनमाना छिडकाता । 'अप्पेगइए उत्ताणए पाडेइ,
पाडित्ता आसमुत्तं पेज्जेइ, अप्पेगइए हत्थिमुत्तं पेज्जेइ जाव महिसमुत्तं पेज्जेइ'
चित्त लेटाये हुए किन्हीं२ को घोड़े का मूत्र पिलाता, किन्हीं२ को
वह बैल का, किन्हीं को मेंढे का, तो किन्हीं को घोड़े का मूत्र
पिलाता, किन्हीं२ को हाथी का मूत्र पिलाना, किन्हीं२ को भैसे का
मूत्र पिलाना 'अप्पेगइए हेट्टामुहे पाडेइ, पाडित्ता वलस्स वमावेइ, अप्पेगए
तेणं चेव उवीलं दलयइ, फिर उनमें से कितनों को ओंघा लेटाता, लेटा-
कर जबर्दस्ती उनसे वमन कराता फिर उन्हें खिलाता फिर वमन कराता

पेज्जेइ, अप्पेगइए खारतेलं पेज्जेइ, अप्पेगइए तेणं चेव अभिसेगं करेइ'
इडावीने तांण नेा गरम पीणणावेत्तो रस पीवरावतो, केधने गरम इरी गाणेला नस-
तंनं रस, केधने गरम सीसानं रस पीवरावतो; केधने थुनाना मिश्रणुवाणुं गरम
तेल पीवरावतो इतो, केटवाकने भीडुं भेणवेधुं तेल पीवरावतो इतो. तेना शरीर उपर
तपावेला ताम्र आदि धन्धा प्रमाणे छंटतो इतो. 'अप्पेगइए, उत्ताणए पाडेइ,
पाडित्ता आसमुत्तं पेज्जेइ, अप्पेगइए हत्थिमुत्तं पेज्जेइ जाव महिसमुत्तं पेज्जेइ'
चित्ता पाडेला केटवाकने छंटनां. केधने ञ्णदनां, केधने वेयानां, केधने वेयानां मूत्र
पीवरावतो इतो. केटवाकने हाथीनां मूत्र पीवरावतो, केधने पाडानां मूत्र पीवरावतो इतो.
'अप्पेगइए हेट्टामुहे पाडेइ, पाडित्ता वलस्स वमावेइ, अप्पेगइए तेणं चेव
उवीलं दलयइ' इरी पाछा तेओमांथी केटवाकने छंधा पाडतो, पाडीने न्णरद्धत्तीथी
तेने वमन करावतो, ते वमनने पाछुं तेने न्ण अवरावतो इतो, इरी पाछुं तेने वमन

વાન્તાશનાદિના 'ચૈવ' ચૈવ=પુનરપિ 'ઉવીલં' અવપીડાં=વેદનાં 'દલયઈ' દાપ-
યતિ-કારયતીત્યર્થઃ । 'અપ્પેગઈ' અપ્યેકકાન્ 'હત્થંદુયાહિં' હસ્તાન્દુકાભિઃ=
હસ્તશ્રૃંગ્લાભિઃ, 'હથકડી' इति પ્રસિદ્ધાભિઃ 'વંધાવેઈ' વન્ધયતિ, 'અપ્પેગઈ' અપ્યેકકાન્ 'પાયંદુયાહિં' પાદાન્દુકાભિઃ=પાદશ્રૃંગ્લાભિઃ પાદવન્ધનરૂપાભિઃ
'વંધાવેઈ' વન્ધયતિ, 'અપ્પેગઈ' અપ્યેકકાન્ 'હડિવંધણે' હડિવન્ધનન્-હડિના
વંધનં યેષાં તે તથા તાન્, 'ઘોડા' इति પ્રસિદ્ધવન્ધનવદ્ધાન્ 'કારેઈ' કારયતિ,
'અપ્પેગઈ' અપ્યેકકાન્ 'ણિયલવંધણે' નિગડવન્ધનન્ નિગડેન 'વેડી' इति
પ્રસિદ્ધેન વન્ધનં યેષાં તે તથા તાન્ 'કારેઈ' કારયતિ, 'અપ્પેગઈ' અપ્યેક-
કાન્ 'સંકોડિયમોડિ' સંકોટિતમોટિતાન્=સંકોચિતમોટિતાન્ 'કારેઈ' કારયતિ,
'અપ્પેગઈ' અપ્યેકકાન્ 'સંકલવંધણે' શ્રૃંગ્લાવન્ધનન્ 'કારેઈ' કારયતિ,
'અપ્પેગઈ' અપ્યેકકાન્ 'હત્થછિણ્ણ' હસ્તછિન્નકાન્ 'કારેઈ' કારયતિ 'જાવ'

और पुनः उसे खिलाता, इस प्रकार उन्हें प्राणान्तक कष्ट पहुँचाता ।
'अप्पेगइ हत्थंदुयाहिं वंधावेइ' किन्हीं २ को हथकड़ियों से जकड़ाकर
बंधवा देता 'अप्पेगइ पायंदुयाहिं वंधावेइ, अप्पेगइ हडिवंधणे कारेइ,
अप्पेगइ णियलबंधणे कारेइ' किन्हीं २ को पावों में बंधन डलवा कर
बंधवा देता । किन्हीं को घोड़ा से बंधवा देता । किन्हीं २ को निगडों
-वेडियों से कसवा देता । 'अप्पेगइ संकोडियमोडि कारेइ अप्पेगइ
संकलबंधणे कारेइ, अप्पेगइ हत्थछिण्णं कारेइ जाव सत्थोवाडि कारेइ,
अप्पेगइ वेणुलयाहि य जाव वायरस्सीहि य हणावेइ, अप्पेगइ उत्ताण
कारेइ, कारित्ता उरे सिलं दलावेइ' किन्हीं २ को वह संकुचित गात्र
कर बांध देता और मोड़ कर टेढ़ा मेढ़ा कर देता । किन्हीं २ को वह
लोहेकी सांकलों से खूब कसा देता । किन्हीं २ के वह हाथ काट देता,

કરાવતો, અને ફરીથી તે વમન તેમને જ ખવરાવતો હતો, આ પ્રમાણે તેને પ્રાણા-
ન્તક કષ્ટ પહોંચાડતો 'અપ્પેગઈ હત્થંદુયાહિં વંધાવેઈ' કેટલાકને તે હાથકડીઓ
નાંખીને જકડીને બાંધાવતો 'અપ્પેગઈ પાયંદુયાહિં વંધાવેઈ, અપ્પેગઈ હડિવંધણે
કારેઈ, અપ્પેગઈ ણિયલવંધણે કારેઈ' કેટલાકનાં પગમાં ગાઢ બંધન બંધાવી દેતો,
કેટલાકને ખીલા સાથે બાંધી દેતો, કેટલાકને બેડીઓ પહેરાવી દેતો. 'અપ્પેગઈ
સંકોડિયમોડિ કારેઈ, અપ્પેગઈ સંકલવંધણે કારેઈ, અપ્પેગઈ હત્થછિણ્ણ
કારેઈ જાવ સત્થોવાડિ કારેઈ, અપ્પેગઈ વેણુલયાહિ ય જાવ વાયરસ્સીહિ
ય હ્ણાવેઈ, અપ્પેગઈ ઉત્તાણ કારેઈ, કારિત્તા ઉરે સિલં દલાવેઈ' કેટલાકને
તેનાં ગાત્ર (અંગોને) બાંધી મરડી અને વાંકા ચુંકા કરી નાખતો, કેટલાકના તે

यावत्-यावच्छब्देन-‘पायछिण्णए, कण्णछिण्णए एवं नक्कउट्ट जिब्भसीसछिण्णए’ इत्यादि बोध्यम् । पादच्छिन्नकान् कर्णच्छिन्नकान्, एवं नासिकोष्ठजिह्वाशीर्षच्छिन्नकान् इत्यादि । ‘सत्थोवाडिए’ शस्त्रावपाटितान्=शस्त्रेण-खड्गादिना विदारितान् ‘कारेइ’ कारयति । ‘अप्पेगइए’ अप्येककान् ‘वेणुलयाहिंय’ वेणुलताभिः=वंशलताभिः ‘जाव’ यावत्-यावच्छब्देन-चिञ्चालताभिः, ‘छिवाहिं’ चिकणचर्म-कशाभिः, कशाभिः=चर्मयष्टिकाभिः, इति सङ्ग्रहः ‘वायरस्सीहि य’ वल्कल-रश्मिभिः=वृक्षत्वङ्निर्मितरज्जुभिश्च ‘हणावेइ’ घातयति । ‘अप्पेगइए’ अप्येककान् ‘उत्ताणए’ उत्तानकान्=ऊर्ध्वमुखान् ‘कारेइ’ कारयति, ‘कारित्ता’ कारयित्वा ‘उरे’ उरसि ‘सिलं’ शिलां=गुरुतरपाषाणं ‘दलावेइ’ दापयति ‘दलावित्ता’ दापयित्वा तदुपरि ‘लउलं दावेइ’ लगुडं दापयति, ‘दावित्ता’ दापयित्वा ‘पुरिसेहिं’ पुरुषैः=लगुडोभयप्रान्तनिविष्टैः ‘उक्कंपावेइ’ उत्कम्पयति अतीव चालयति, यावदपराधिनोऽस्थीनि चूर्णितानि भवन्ति तावद् भ्रामयतीति भावः । ‘अप्पे-

पांच काट देता, कान काट डालता, नांक काट डालता ओष्ठ काट डालता, जीभ छेद डालता, और किन्हीं २ का मस्तक भी काट डालता । किन्हीं २ को यह करोंत आदि शस्त्रों द्वारा विदारित कर डालता, किन्हीं २ को वेणुलताओं से पिटवाता, किन्हीं २ को चिंचालताओं से, किन्हीं २ को चिकने चमड़े के कोड़ोंसे किन्हीं २ की चमड़े को यष्टि से, किन्हीं २ को वृक्षों की छालसे बनी हुई रस्सियों से खूब पिटवाता । किन्हीं २ को वह चित्ता लेटाकर उनकी छाती पर बड़ी बड़ी शिला रख देता ‘दलावित्ता लउलं दावेइ’ दावित्ता पुरिसेहिं उक्कंपावेइ’ रखकर फिर उस शिला पर एक लकड़ी रखकर फिर उसके दोनों कानों को मनुष्यों से पकड़वा कर बेलन की तरह उसे उनकी छाती पर फिरवाता, जिससे उनकी हड्डियाँ चूर २ हो जातीं । ‘अप्पेगइए

हाथ कापी नाખतो, डेटलाकना पण, डान, नाक डोळं, शुभ अने माथां कापी नाખतो, डेटलाकने ते करवत वडे करी वेरी नाખतो, डेटलाकने ते वेणुलताओथी भरावतो; डेटलाकने चिञ्चालताओथी, डेटलाकने चिकण्ण चामडाना डेयडाथी, डेटलाकने चामडानी सोटीथी, डेटलाकने वृक्षोनी छालनी भनावेली होरडीओथी भूण भारतो. डेटलाकने चित्ता पाडीने तेनी छातीपर मोटा पथ्थरनी शिलाओने राખतो ‘दलावित्ता लउलं दावेइ, दावित्ता पुरिसेहिं उक्कंपावेइ’ राખीने पछी ते शिलापर ओक लाकडी राખीने पछी तेना भन्ने डान थीळ भाणुसे। पासे पकडावीने वेलाणुनी माइक ते भाणुसेथी तेनी छाती पर डेरवावतो जेथी करीने डडुयो-डाडकां सुरेसुरा थं नय छे ‘अप्पेगइए तंतीहिं य जाव सुत्तरज्जूहि य हत्थेसु य पाएसु

गइए' अप्येककान् 'तंतीहि य' तन्त्रीभिः=वर्मरज्जुभिः 'तांत' इति प्रसिद्धा-
 मिश्र, 'जाव' यावत्-यावच्छब्देन- 'वरत्ताहि य वागरज्जूहि य' इत्यादिसङ्-
 ग्रहः 'वरत्ताहि य' वरत्राभिश्च वर्मग्रथितरज्जुभिः 'वागरज्जूहि य' बल्कल-
 रज्जुभिश्च=वृक्षत्वङ्निर्मितरज्जुभिः 'सुत्तरज्जूहि य' सूत्ररज्जूभिश्च 'हत्थेसु य'
 हस्थयोश्च 'पाएसु य' पादयोश्च 'बंधावेइ' बन्धयति, 'बद्धावित्ता' बन्धयित्वा
 'अगडंमि' अगडे-कूपे 'ओचूलं' अवचूलं बद्धाञ्चलवल्लम्बमानम्-अधोऽवस्थित-
 शिरस्कम् ऊर्ध्वपादं कारयित्वा 'पाणगं' पानकं-जलं 'पेज्जेइ' पाययति ।
 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'असिपत्तेहि य' असिपत्रैः=खड्गैः 'जाव' यावत्-
 यावच्छब्देन- 'करपत्तेहि य, खुरपत्तेहि य' इति संग्रहः, तत्र 'करपत्तेहि य'
 करपत्रैः= 'करवत्' इति प्रसिद्धैः काष्ठचीरणोपकरणविशेषैः 'खुरपत्तेहि य' क्षुर-
 पत्रैः 'उस्तरा' इति प्रसिद्धैः कलंवचीरपत्तेहि य' कदम्बचीरपत्रैः=तीक्ष्णाग्रशस्त्र-
 विशेषैश्च 'पच्छोल्लावेइ' प्रतक्षयति, 'पच्छोल्लावित्ता' प्रतक्ष्य 'खारतेल्लेणं' क्षार-

तंतीहिं य जाव सुत्तरज्जूहि य हत्थेसु य पाएसु य बंधावेइ बंधावित्ता अगडंमि
 ओचूलं पाणगं पेज्जेइ' किन्हीं२ के वह तांतों से, वरत्राओं से-चमडे
 की बटी हुई मोटी२ रस्सियों से, बल्कल निर्मित रस्सियों से और
 सूत के मोटे२ रस्मों से दोनों हाथ और दोनों पैर बन्धवा देता ।
 बन्धवा कर वह उन्हें नीचे मस्तक कर और ऊपर पैर कर कुए में
 लटकवा देता और इस हालत में उन से कुएं का पानी पिलवाता ।
 'अप्पेगइए असिपत्तेहिं जाव कलंवचीरपत्तेहि य पच्छोल्लावेइ पच्छोल्लावित्ता
 खारतेल्लेणं अग्मंगावेइ' किन्हीं२ के वह अंग और उपांगों को तलवारों
 से छंगवाता, करोतों से बहराता, उस्तराओं से छिलवाता और तीक्ष्ण
 अग्रभागवाले शस्त्रों से छिदवाता पश्चात् उन पर खारा तैल छिकडवाता

य बंधावेइ बंधावित्ता अगडंमि ओचूलं पाणगं पेज्जेइ' डेटलाकने ते तांतोथी,
 वरत्राओथी, आभडानी गुंधेदी मोटी मोटी दोरीओथी (मोटां दोरडां) वड्डलभांथी
 अनावेदी दोरडीओथी, अने सूतरना मोटां-मोटां दोरडाथी, थे हाथ अने थे पग
 अधावतो अंधावीने तेनुं माथुं नीचे अने पग उया रडे ते रीते करीने कुवासां
 लटकावी देतो अने तेवी डालतमां कुवानुं पाणी तेने पवडावतो 'अप्पेपइए असि-
 पत्तेहि य जाव कलंवचीरपत्तेहि य पच्छोल्लावेइ पच्छोल्लावित्ता खारतेल्लेणं
 अग्मंगावेइ' डेटलाकनां ते अंग अने उपांगोने तलवारोथी न्गूदा पाडता, करवतोथी
 वेन्ता, अस्तशओथी छोलता डता, अने तीक्ष्ण अग्रभागवाणा शस्त्रोथी तेने छेदता
 मोडता, पछीथी तेना पर आइं तेल छंटावता डता, अने ते तेल वडे करी भईन

तैलेन 'अभंगावेइ' अभ्यङ्गयति=मर्दयति । 'अप्पेगइए' अप्येककान्=कतिप-
यानपराधिनः 'णिलाडेसु य' ललाटेषु 'अवट्टुसु य' कृकारिकासु=ग्रीवासु 'कोप्प-
रेसु य' कूर्परेषु 'कुहणी' इति प्रसिद्धेषु 'जाणुसु य' जानुषु='घुटना' इति
प्रसिद्धेषु 'खलुएसु य' पादमणिवन्धेषु च, एतेषु अङ्गेषु 'लोहकीलए य' लोह-
कीलकान् 'कडसक्कराओ य' कटशर्कराश्च=वंशशलाकाः 'दलावेइ' दापयति=
निखातयति, 'अलिए' अलिकान्=अलिकण्टकान्=वृश्चिककण्टकान् 'भंजावेइ'
भञ्जयति=पूर्वोक्ताङ्गेषु निखन्य त्रोटयति । 'अप्पेगइए' अप्येककान् 'सूईओ य'
सूचीश्च 'डंभणाणि य' दम्भनानि च प्रतप्तलोहाङ्गनानि 'डांम' इति प्रसिद्धानि
'हत्थंगुलियासु य' हस्ताङ्गुलिकासु 'पायंगुलियासु य' पादाङ्गुलिकासु च
'कोट्टिलएहिं' कोट्टिलकैः=मुद्गरकैः 'आउडावेइ' आकोटयति=आकुट्य प्रवेश-
यति, 'आउडावित्ता' आकोट्य-अन्तःप्रवेश्य, 'भूमिं' भूमि 'कंडूयावेइ' कण्डा-
वयति भूमौ घर्षयतीत्यर्थः । करचरणाङ्गुलीषु सूचीः प्रवेश्य करचरणयोर्भूमौ

और उसी तेल से मर्दन करवाता । 'अप्पेगइए णिलाडेसु य अवट्टुसु य
कोप्परेसु य जाणुसु य खलुएसु य लोहकीलए य कडसक्कराओ य दलावेइ'
किन्हीं २ के मस्तक में, गर्दन में, कुहनियों में, घुटनों में, और
पैर के सन्धिस्थानों में वह लोहे के कीलें, और बांस की
तीक्ष्ण मोटी २ शलाकाएं ठुकवाता, 'अलिए भंजावेइ' साथ में तीक्ष्ण
कांटो को भी उनके शरीर घुसवाकर उन्हें अर्धबिच से तुडवा देता ।
अप्पेगइए सूईओ य डंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायंगुलियासु य कोट्टिलएहिं
आउडावेइ' किन्हीं २ के हाथ की अंगुलियों में, पैर की अंगुलियों में
सूईओं को, तब लोहे के डांभ लगाने वाले कीलों को मुद्गरों से
ठीक २ कर गडवा देता । 'आउडावित्ता भूमिं कंडूयावेइ' गडवा कर फिर

कहावता, 'अप्पेगइए णिलाडेसु य अवट्टुसु य कोप्परेसु य जाणुसु य खलु-
एसु य लोहकीलए य कडसक्कराओ य दलावेइ' डेटलाकना भाथाभां गणाभां
डोण्णीओभां घुटणोभां अने पगना संधिस्थानोभां दोढाना भीलाओ अने वांसनी
तीक्ष्ण मोटी-मोटी सणीओ लोडता अथवा मारता 'अलिए भंजावेइ' साथे साथे तीक्ष्ण
कांटोअने पण तेना शरीरमां परेवी अर्धवन्धमां ते कांटो तोडी नांभता 'अप्पेगइए
सूईओ य डंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायंगुलियासु य कोट्टिलएहिं आउडावेइ'
डेटलाकने डायनी आंगणीओभां, पगनी आंगणीओभां सोथेने तयावेला दोढाना डाम
आपवा भीलाओने मुद्गराथी भूण अंदर भेसारता 'आउडावित्ता भूमिं कंडूयावेइ'
भूण भीला भारीमे पछी तेने जमीन पर घसडावता, 'अप्पेगइए सत्थएहि य

ઘર્ષणेન મહાદુઃસ્વમુત્પાદયતીતિ ભાવઃ । ‘અપ્પેગણ’ અપ્યેકકાન્ ‘સત્થેહિ ય’ શસ્ત્રકૈઃ=ગુપ્તિપ્રમૃતિભિઃ ‘જાવ’ યાવત્-યાવચ્છબ્દેન-‘પિપ્પલેહિ ય’ પિપ્પલૈઃ=હુરિકાભિઃ, ‘કઢાઢેહિ ય’ કુઠારૈઃ-ઇતિ સંગ્રહઃ, ‘ણહચ્છેયણેહિ ય’ નચ્છે-દનકૈશ્વ ‘નહરણી’ ઇતિ પ્રસિદ્ધૈઃ ‘અંગ’ શરીરં ‘પચ્છોલ્લાવેહિ’ પ્રતક્ષયતિ, ‘પચ્છો-લ્લાવિત્તા’ પ્રતક્ષય્ય ‘દબ્બેહિ ય’ દર્મૈશ્વ ‘કુસેહિ ય’ કુશૈશ્વ, દર્માઃ=સમૂલાઃ, કુશાઃ=નિર્મૂલાઃ તૈઃ ‘ઉલ્લદબ્બેહિ ય’ આર્દ્રદર્મૈશ્વ ‘વેઢાવેહિ’ વેષ્ટયતિ વેઢાવિત્તા’ વેષ્ટયિત્વા ‘આયવંસિ’ આતપે ‘દલયહિ’ દાપયતિ ‘સુકકે સમાણે’ શુષ્કાન્ સતઃ તાન્ દર્માદીન્ ‘ચડચડસ્સ’ ચડચડં=શબ્દપૂર્વકમ્ ‘ઉપ્પાઢેહિ’ ઉત્પાટયતિ ॥ સૂ. ૫ ॥

અહીં ભૂમિપર ઘસીટવાતા । ‘અપ્પેગણ સત્થેહિ ય જાવ ણહચ્છેયણેહિ ય અંગં પચ્છોલ્લાવેહિ’ કિતનોં કા વહ ગુપ્તી આદિ શસ્ત્રોં સે, યાવત્ શબ્દ સે હુરી, કુઠાર, ઓર નહરણિયોં સે શરીર છિન્નભિન્ન કરા દેતા । ‘પચ્છો-લ્લાવિત્તા દબ્બેહિ ય કુસેહિ ય ઉલ્લદબ્બેહિ ય વેઢાવેહિ’ છિન્નભિન્ન કરને વાદ ફિર વહ હરે ૨ દર્મોં ઓર કુશોં સે અહીં વેષ્ટિત કરવાતા ‘વેઢાવિત્તા આયવંસિ દલયહિ સુકકે સમાણે ચડચડસ્સ ઉપ્પાઢેહિ’ જવ વે અચ્છી તરહ સે વેષ્ટિત હો ચુકતે તવ વાદ મેં વહ અહીં ધૂપ મેં ચડા કર દેતા, જવ વે કુશ ઓર દર્મ અચ્છી તરહ શુષ્ક હો ચુકતે તવ વહ અહીં અહીં શરીર સે ચડ ચડ શબ્દ પૂર્વક ઉચ્છેદવાતા જિસસે ચમડી સહિત વે નિકલને લગતે ॥

ભાવાર્થ—ફિર ઇસ દુર્યોધન જેલર ને સિંહરથ રાજા કે રાજ્ય મેં વસને વાલે જિતને ભી વદમાશ થે—ચોર, પારદારિક, વ્યભિચારી થે, જિતને ભી ગાંઠ કતરને વાલે એવં રાજા કે વિદ્રોહી જન થે, જિતને ભી ઉધાર લેકર કર્જ અદા નહીં કરને વાલે થે, જિતને ભી વાલકોં કી

જાવ ણહચ્છેયણેહિ ય અંગં પચ્છોલ્લાવેહિ’ કેટલાકનાં તે ગુપ્તિ આદિ શસ્ત્રોથી, ‘યાવત્’ શબ્દથી છરી કુઠાર અને નરેણીઓથી શરીરને છિન્ન-ભિન્ન કરાવી દેતા ‘પચ્છોલ્લાવિત્તા દબ્બેહિ ય કુસેહિ ય ઉલ્લદબ્બેહિ ય વેઢાવેહિ’ છિન્ન-ભિન્ન કરીને પછી તે લીલા-દર્ભ દાલડાથી તેને વીંટાળી દેતા ‘વેઢાવિત્તા આયવંસિ દલ-યહિ સુકકે સમાણે ચડચડસ્સ ઉપ્પાઢેહિ’ જ્યારે સારી રીતે વીંટાળી દેતા તે પછી તેને સખ્ત તાપ-તડકામાં ઉભા રાખતા હતા, પછી જ્યારે તે દર્ભ સૂકાઈ જતો ત્યારે તેના શરીર પરથી તે ગ્રંથિત શબ્દના ધ્વનિ સાથે ઉખેડવામાં આવતો ત્યારે આમડી સહિત તે નીકળતો હતો.

ભાવાર્થ—પછી એ દુર્યોધન જેલરે સિંહરથ રાખના રાજ્યમાં વસનારા જેટલા બદમાશ હતા (ચોર હતા) પરચી લંપટ વ્યભિચારી હતા, જેટલા ગંડી છોડા હતા, રાખના વિદ્રોહીજન હતા, જેટલા ઉધાર લઈ કરજ નહિ દેનારા હતા, જેટલા

हत्या करने वाले, विश्वासघाती, जुआरी एवं जो भी धूर्त-ठग थे उन सब को राजपुरुषों द्वारा पकडवा कर उनको चित्ता लेटा देता और उनका मुख एक लोहे के डंडे से फडवाकर किन्हीं को ताता गरम पिघला हुआ तांबा पिलाता, किन्हीं को पिघला हुआ गरम-गरम जसद पिलाता, किन्हीं को पिघला हुआ सीसा पिलाता, किन्हीं को चूने से मिश्रित तप्त तैल पिलाता एवं किन्हीं को नमक मिला हुआ तैल पिलाता और उन्हीं तप्त ताम्रादिकों को उनके शरीर पर मनमाना छिडकवाता था । फिर वह चित्ता लिटाये हुए किन्हीं-किन्हीं को घोड़े का मूत पिलाता, किन्हीं२ को हाथी का मूत पिलाता, किन्हीं२ को ऊंट का तो किन्हीं२ को बैल का, किन्हीं२ को मेंढे का तो किन्हीं२ को पाडे का मूत पिलाता था । फिर उनमें से कितनों को नीचा झुंह कराकर बलात्कार (जबर्दस्ती) से वमन कराता और वमन को उन्हें खिलाता, फिर वमन कराता और पुनः उसे खिलाता इस प्रकार उन्हें प्राणान्तक कष्ट पहुचाता था । फिर किन्हीं२ को वह हथकड़ियों से जकडा कर बंधवा देता । किन्हीं२ को पाँवों में बन्धन डलवा कर बंधवा देता । किन्हीं२ को खोडों से बंधवा देता । किन्हीं२ को निगडों-वेडियों से कसवा देता । किन्हीं२ के शरीर को वह

गण्डोनी हत्या करना होता. विश्वासघाती, जुआरी અને જે धूर्त-ठग होता, ते तमामने राजपुरुषो-राजना नोकरो द्वारा पकडावी लीधा पछी तेने चित्ता पाडता, અને तेना मुખने એક લોહાના ડંડાથી પહોળું કરાવીને કેટલાકને તપાવેલા ગરમ પીગળાવેલા તાંબાને રસ પીવડાવતા હતા, કેટલાકને એવાજ પ્રકારનો જસદનો રસ, કેટલાકને સીસાનો રસ, પીવડાવતા હતા, કેટલાકને ચુનામિશ્રિત તપાવેલું તેલ પીવડાવતા હતા, કેટલાકને મીઠું મેળવેલું તેલ પાતા હતા, અને તપાવેલા તાંબા આદિ-કથી તેના શરીર પર ઈચ્છા પ્રમાણે ડામ દેતા હતા, પછી તેને ચિત્તા પાડીને કેટલાકને ઘોડાનું મૂત્ર પાતા, કેટલાકને હાથીનું મૂત્ર, કેટલાકને ઉંટનું મૂત્ર, કેટલાકને ગળદનું મૂત્ર, કેટલાકને ઘેટાનું મૂત્ર, કેટલાકને પાડાનું મૂત્ર પાતા હતા, તે પછી તેમાંના કેટલાકને મુખ નીચું કરાવીને બલાત્કાર (જબરદસ્તી) થી વમન ઉલ્ટી કરાવતા હતા, અને તે ઉલ્ટી પાછી તેને જ ખવડાવતા, ફરી ઉલ્ટી કરાવતા, અને તેને જ ખવડાવતા આ પ્રમાણે તેને પ્રાણાન્તિક કષ્ટ પહોંચાડતા હતા, પછી કેટલાકને હાથ-કડીઓથી બાંધીને જકડી લેતા, કેટલાકના પગમાં બન્ધન નાખતા એને બાંધી દેતા, કેટલાકને ખીલા સાથે બાંધતા કેટલાકને બેડીઓથી તંગ કરી દેતા, કેટલાકનાં શરી-

॥ मूलम् ॥

तएणं से दुज्जोहणे चारगपालए एयकम्मे ४ सुबहुपावं
 ससज्जिणित्ता एगतीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे
 कालं किञ्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु
 णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे । से णं तओ अणंतरं उव्व-
 ट्ठित्ता इहेव सहुराए नयरीए सिरिदामस्स रण्णो बंधुसिरिए
 देवीए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे । तए णं तीसे बंधुसिरीए
 देवीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले
 पाउब्भूए—धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ जाव जाओ णं अप्पणो
 पइस्स हिययमंसेणं जाव सद्धिं सुरं च५ जाव दोहलं विणेति,
 तं जइ अहमवि जाव विणिज्जामि—त्तिकट्ठु तंसि दोहलंसि
 अविणिज्जमाणंसि जाव झियाइ । रायपुच्छा, बंधुसिरीभणणं ।
 तए णं से सिरिदामे राया तीसे बंधुसिरीए देवीए तं दोहलं
 केणवि उवाएणं विणेइ । तए णं सा बंधुसिरी देवी संपुण्ण-
 दोहला५ तं गव्वं सुहंसुहेणं परिवहइ । तए णं सा बंधुसिरी
 देवी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया ।
 तए णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसे दिवसे
 संपत्ते वारसाहे इमं एयारूवं णामधेज्जं करेति—होउ णं अम्हं
 दारगे नंदिसेणे नामेणं । तए णं से नंदिसेणे कुमारे पंचधाई
 परिवुडे जाव परिवड्ढइ । तए णं से नंदिसेणे कुमारे उम्मुक्क-
 वालभावे जाव विहरइ, जाव जुवराया जाए यावि होत्था ।
 तए णं से नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिए
 ४ इच्छइ सिरिदामं रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्ज-
 कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए ॥ सू० ६ ॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से दुज्जोहणे चारगपालये’ ततः खलु स दुर्योधनः चारकपालकः ‘एयकम्मे’ एतत्कर्मा ४ एतदेव=चौरपारदारिकानामधिकतरघोरदण्डकरणमेव कर्म-क्रिया यस्य स एतत्कर्मा, अत्र ‘एयप्पहाणे, एयविज्जे, एयसमायारे’ इति पदत्रयं संग्राह्यम् । एतत्प्रधानः-एतत्-अनुचिताधिकतरदण्डकरणकर्म प्रधानं यस्य स तथा, एतद्विद्यः-एतस्मिन् कर्मणि विद्या-ज्ञानं यस्य स तथा, घोरतरदण्डकरणविधिज्ञः, एतत्समाचारः-उक्तकर्माचरण-शीलः । ‘सुबहुपावं’ नानाविधपापं ‘समज्जिणित्ता’ समर्ज्य=समुपाज्य ‘एगतीसं वाससयाइं’ एकत्रिंशद्वर्षशतानि ‘परमाउं’ परमायुः=उत्कृष्टमायुष्यं ‘पालित्ता’ पालयित्वा ‘कालमासे कालं किच्चा’ कालमासे कालं कृत्वा ‘छट्ठीए पुढवीए’ षष्ठ्यां पृथिव्याम् ‘उक्कोसेणं’ उत्कर्षेण ‘बावीसं सागरोवमट्ठिइएसु’ द्वाविंशति-सागरोपमस्थितिकेषु ‘नेरइएसु’ नैरयिकेषु ‘नेरइयत्ताए’ नैरिकतया ‘उववण्णे’

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इस प्रकार ‘से दुज्जोहणे चारगपालए’ वह दुर्योधन चारकपालक कि जिसका ‘एयकम्मे ४’ रात दिन का यही काम था, अनुचित अधिकतर दण्ड देना ही प्रधान कर्म था, इसी कर्म में जिसने विशेष विचक्षणता प्राप्त की थी । एवं इसी प्रकार कर्मों के आचरण करने का जिसका स्वभाव था । वह ‘सुबहुपावं समज्जिणित्ता’ अपने कृत कर्मानुसार अनेक प्रकार के बहुल पापकर्मों के बंध करने में ही ‘एगतीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता’ अपना ३१०० वर्षकी उत्कृष्ट आयु पूर्ण कर ‘कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरो-वमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे’ मृत्यु के अवसर मर कर छट्ठी

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ आ प्रमाणे ‘से दुज्जोहणे चारगपालए’ ते दुर्योधन चारकपालक नेनुं ‘एयकम्मे ४’ रात्री-दिवस ओण काम हुतुं, अनुचित अधिकतर दंड देवो ओण प्रधान काम हुतुं, ते काममां तेणे विशेष कुशणता प्राप्त करेली होती. अर्थात् आवा प्रकारना कर्मानु आचरण करवुं ओण नेने स्वभाव हुतो ते ‘सुबहुपावं समज्जिणित्ता’ पोताना कृत कर्मानुसार अनेक प्रकारना बहुल-धणुं न पापकर्मोना बंध करवाभां न ‘एगतीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता’ पोतानी ३१०० ओकत्रीससो वर्षनी उत्कृष्ट आयुष्य पूर्ण करीने ‘कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे’ मृत्युना

ઉપપન્નઃ=ઉત્પન્નઃ । ‘સે જં’ સ સ્વલ્પ ‘તઓ’ તતઃ તસ્માત્ સ્થાનાદ્ ‘અણંતરં’
 અનન્તરમ્=અન્તરરહિતમ્ ‘ઉવ્વઢિત્તા’ ઉદ્વૃત્ય ‘ઇહેવ’ ઇહેવ=અત્રૈવ ‘મહુરાણ
 નયરીણ’ મથુરાયાં નગર્યા ‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો’ શ્રીદામ્નો રાજ્ઞઃ ‘વંધુસિરીણ
 દેવીણ’ વંધુશ્રિયા દેવ્યાઃ ‘કુચ્છિંસિ’ કુક્ષૌ ‘પુત્તત્તાણ’ પુત્રત્વેન ‘ઉવવણ્ણે’
 ઉપપન્નઃ=ઉત્પન્નઃ । ‘તણ જં’ તતઃ સ્વલ્પ ગર્ભસ્થિત્યનન્તરં ‘તીસે વંધુસિરીણ દેવીણ’
 તસ્યા વંધુશ્રિયો દેવ્યાઃ ‘તિહં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં’ ત્રિષુ માસેષુ વહુ-
 પ્રતિપૂર્ણેષુ સત્સુ ‘ઇમે ણ્યારુવે દોહલે પાઠ્ઠમ્’ અયમેતદ્રૂપો દોહદઃ પ્રાદુ-
 ર્ભૂતઃ-‘ધન્નાઓ જં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ જાઓજં’ ધન્યાઃ સ્વલ્પ તા અમ્વાઃ
 સપુણ્યાઃ, ઇત્યાદિ વિશેષણવિશિષ્ટાસ્તા અમ્વાઃ, તાસામેવ મુલબ્ધ જન્મજીવિત-

પૃથિવી કે ૨૨ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળે નરકમાં ઉત્પન્ન હોવા ।
 ‘સે જં તઓ અણંતરં ઉવ્વઢિત્તા ઇહેવ મહુરાણ નયરીણ સિરિદામસ્સ રણ્ણો વંધુ-
 સિરીણ દેવીણ કુચ્છિંસિ પુત્તત્તાણ ઉવવણ્ણે’ વહાંની ૨૨ સાગરની સ્થિતિ
 પૂર્ણ કર જાવ યહ વહાં સે નિકલા તો ઇસ મથુરા નગરીમાં શ્રીદામ
 રાજાની રાણી વંધુશ્રીની કુક્ષિમાં પુત્રરૂપ સે ગર્ભમાં આવ્યા ।
 ‘તણ જં’ ગર્ભ સ્થિતિ હોને કે બાદ ‘તીસે વંધુસિરીણ દેવીણ’ ડસ વંધુશ્રી
 દેવી કે ગર્ભ કે ‘તિહં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં’ ત્રીન માસ પૂરે હોને પર
 ઇમે ણ્યારુવે દોહલે પાઠ્ઠમ્’ ઇસ પ્રકાર કા દોહદ ઉત્પન્ન હોવા ‘ધન્નાઓ
 જં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ’ વે માતાએ ધન્ય હૈં યાવત્ પુણ્યવતી હૈં કૃતાર્થ
 હૈં કૃતપુણ્ય હૈં-ડન્હોં ને પૂર્વભવમાં પુણ્ય કયા હૈં, કૃતલક્ષણ હૈં-વે
 શુભ લક્ષણોં સે યુક્ત હૈં ઓર કૃતવિભવ અર્થાત્ ડન્હોં ને હી અપને
 વિભવ-સંપત્તિ કો દાનાદિ શુભકાર્યમાં સફલ કયા હૈં । ડન્હોં કા

અવસરે મરણુ પામીને છઠ્ઠી પૃથિવીનાં ૨૨ બાવીસ સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નરકમાં
 ઉત્પન્ન થયો. ‘સે જં તઓ અણંતરં ઉવ્વઢિત્તા ઇહેવ મહુરાણ નયરીણ સિરિદા-
 મસ્સ રણ્ણો વંધુસિરીણ દેવીણ કુચ્છિંસિ પુત્તત્તાણ ઉવવણ્ણે’ ત્યાંની બાવીસ ૨૨
 સાગરની સ્થિતિ પૂરી કરીને બ્યારે ત્યાંથી નીકળ્યા તે પછી આ મથુરા નગરીમાં
 શ્રીદામ રાજાની બંધુશ્રી રાણીના ઉદરમાં પુત્રરૂપથી ગર્ભમાં આવ્યા. ‘તણ જં’ ગર્ભ
 રહ્યા પછી ‘તીસે વંધુસિરીણ દેવીણ’ તે બંધુશ્રી દેવીના ગર્ભને ‘તિહં માસાણં
 વહુપહિપુણ્ણાણં’ ત્રણ માસ પૂરા થયા પછી ‘ઇમે ણ્યારુવે દોહલે પાઠ્ઠમ્’
 આવા પ્રકારને દોહદ (મનોરથ) ઉત્પન્ન થયો ‘ધન્નાઓ જં તાઓ અમ્મયાઓ જાવ’
 તે માતાએ ધન્ય છે. યાવત પુણ્યવતી છે, કૃતાર્થ છે, કૃત પુણ્ય (તેણે પુણ્ય કરેલા
 છે) જેઓએ પૂર્વભવમાં પુણ્ય કર્યાં છે. કૃતલક્ષણ-તે શુભ લક્ષણોથી યુક્ત છે અને

फलं याः खलु 'अप्पणो' आत्मनः=स्वस्य 'पइस्स' पत्त्युः 'हिययमंसेणं' हृदय-
मांसेन 'जाव' यावच्छब्देन तलितेन भर्जितेन शूल्येन 'सद्धिं' सार्द्धं 'सुरं च'
सुरां च ५ 'आसाएमाणे' आस्वादयत्यः ४ 'दोहलं जाव' दोहदं 'विणेंति'
विनयन्ति=पूरयन्ति, 'तं जइ अहमपि जाव' तद् अद्यहमपि यावत्-एवं प्रका-
रेण दोहदं 'विणिज्जामि' विनयामि=पूरयामि=तदा श्रेयः । 'त्तिकद्दु' इति
कृत्वा=इति विचार्य 'तंसि दोहलंसि' तस्मिन् दोहदे 'अविणिज्जामाणंसि' जाव
अविनीयमाने=अपूरिते सति शुष्का बुभुक्षिता निर्मासा अवरुणा अवरुणशरीरा
अपहतमनःसंकल्पा 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति । 'रायपुच्छा' बन्धु-

मनुष्य सम्बन्धी जन्म और जीवन सफल है कि 'जाओ णं अप्पणो
पइस्स हिययमंसेणं जाव सद्धिं' जो अपने पति के हृदय के मांस के,
यावत्-जो कि तलित-भर्जित ओर शूल पर रख कर पकाया हुआ
हो, उसके-साथ 'सुरं च' मधु, मेरेक, जाति, सीधु और प्रसन्ना-ऐसे
पांच प्रकार की मदिराओं का एक बार आस्वादन करतीं बार बार
स्वाद लेतीं परिभोग करतीं और अन्य स्त्रियों को देती हुई 'जाव
दोहलं विणेंति' दोहद को पूर्ण करती हैं 'तं जइ अहमपि जाव' तो यदि
मैं भी 'जाव' यावत् इसी प्रकार से श्रीदाम राजा के हृदयमांस को
पांचो प्रकार की मदिराओं के साथ उपभोगादि करती हुई अपने
दोहद को 'विणिज्जामि' पूर्ण करूँ तो अच्छा हो । 'त्तिकद्दु' ऐसा सोच
कर वह 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' उस दोहले के पूर्ण न होने
पर 'जाव' यावत् सूकने लगी, मांस रहित, निस्तेज, रोगिष्ठ, रोग-

कृतविषय अर्थात् तेभाण्णे ञ पोताना वैलव-संपत्तिने दानादि शुभ कार्येभां सक्षल करी
छे तेनोऽन् मनुष्य सम्बन्धी जन्म अने जीवन सक्षल छे के:- 'जाओ णं अप्पणो
पइस्स हिययमंसेणं जाव सद्धिं' ञ पोताना पतिना हृदयनां मांसने यावत्-तणी
बुल्लने अने शूल पर राणीने पकावेलां डाय अने तेनी साथे 'सुरं च ५' मधु-मेरेक
जाती, सीधु अने प्रसन्न ओवी पांच प्रकारनी मदिरा (हाइ)ओना ओकवार आस्वादन
करी, बारंवार स्वाद लधने परिभोग करती अन्य स्त्रीओने आपीने 'जाव दोहलं
विणेंति' दोहद (मनोरथ)ने पूर्ण करे छे. 'तं जइ अहमपि' तो हुं यथु 'जाव' यावत् ओ
प्रभाण्णे श्री दाम राजाना हृदयनां मांसने पांच प्रकारनी मदिराओनी साथे उपभोगादि
करीने मारा दोहदमनोरथ 'विणिज्जामि' पूर्ण करूं तो साइं छे. 'त्तिकद्दु' आ
प्रभाण्णे विचार करीने ते 'तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि' पोताना दोहदा पूर्ण
नहि थवाथी 'जाव' यावत् सुकावा लागी, लूणी रहेवा लागी मांसरहित निस्तेज

સિરીમળણં' એકદા રાજા તાં પશ્યતિ પૃચ્છતિ ચ । સા સર્વં કથયતિ । 'તણ્ણં સે સિરિદામે રાયા તીસે વન્ધુસિરીણ્ણં દેવીણ્ણં તં દોહલં કેણવિ ઉવાયેણ્ણં' તતઃ સ્વલ્લુ સ શ્રીદામો રાજા તસ્યા વન્ધુશ્રિયો દોહલં કેનાપ્યુપાયેન=અલક્ષિત-તયા સ્વહૃદયમાંસસ્થાને માંસસદૃશાન્યવસ્તુવિશેષપ્રદાનરૂપેણ 'વિણેહ' વિનયતિ=દોહલં પૂરયતિ । 'તણ્ણં સા વંધુસિરી દેવી સંપુણ્ણં દોહલા ૫ તં ગબ્ભં' તતઃ સ્વલ્લુ સા વન્ધુશ્રીદેવી સમ્પૂર્ણદોહલા ૫ યાવત્ તં ગર્ભં 'સુહંસુહેણ્ણં' સુખસુખેન=સુખપૂર્વકં 'પરિવહ્હ' પરિવહતિ=ધારયતિ સ્મ । 'તણ્ણં સા' તતઃ સ્વલ્લુ સા 'વન્ધુસિરી દેવી' વન્ધુશ્રીઃ દેવી 'નવણ્ણં માસાણ્ણં' નવસુ માસેષુ 'બહુપહિપુણ્ણાણ્ણં'

ગ્રસ્ત શરીર વાલી ઓર હતાશ હોતી હુઈ 'ઝિયાઈ' આર્ત ધ્યાન કરને લગી । 'રાયપુચ્છા વંધુસિરીમળણં' એસી સ્થિતિ મેં બેઠી હુઈ ડસ વંધુશ્રી કો એક સમય રાજા ને દેખા ઓર ઇસ પરિસ્થિતિ કા કારણ પૂછા । ડસ વંધુશ્રી ને અપના સબ વૃત્તાંત રાજા કો કહ સુનાયા 'તણ્ણં સે સિરિદામે રાયા' તદનન્તર ડસ શ્રીદામ રાજા ને 'તીસે વંધુસિરીણ્ણં દેવીણ્ણં દોહલં' ડસ વન્ધુશ્રી દેવી કે ડસ દોહલ કો 'કેણવિ ઉવાયેણ્ણં' કિસી એક ઉપાય સે અર્થાત્ જિસસે વહ નહીં સમજ સકે ઇસ પ્રકાર અપને હૃદય માંસ કે સ્થાન પર માંસ કે સદૃશ અન્ય વસ્તુ કો દેકર 'વિણેહ' પૂરા કિયા । 'તણ્ણં સા વંધુસિરી દેવી' ફિર વહ વંધુશ્રી દેવી એસા કરને સે 'સંપુણ્ણં દોહલા ૫' દોહલે કે સંપૂર્ણ હોને પર, સંમાનિત હોને પર કિસી વસ્તુ કી અભિલાષા સે રહિત હોકર 'તં ગબ્ભં' ડસ ગર્ભ કો 'સુહં સુહેણ્ણં' સુખપૂર્વક 'પરિવહ્હ' ધારણ કરને લગી । 'તણ્ણં સા

રોગીષ્ઠ રોગગ્રસ્ત શરીરવાળી અને હતાશ બનીને 'ઝિયાઈ' આર્તધ્યાન કરવા લાગી. 'રાયપુચ્છા વંધુસિરીમળણં' આવી સ્થિતિમાં બેઠેલી તે બંધુશ્રીને એક સમય રાત્રીએ જોઈ અને તે પરિસ્થિતિ થવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તે બંધુશ્રીએ પોતાનો તમામ વૃત્તાન્ત રાત્રીને કહી સંભળાવ્યો. 'તણ્ણં સે સિરિદામે રાયા' તે પછી શ્રીદામ રાત્રીએ, 'તીસે વંધુસિરીણ્ણં દેવીણ્ણં દોહલં' તે બંધુશ્રી દેવીના તે દોહલાને (મનોરથને) 'કેણવિ ઉવાયેણ્ણં' કોઈ પણ એક ઉપાયથી અર્થાત્ જેથી તે સમજી શકે નહિ તેવી રીતે પોતાના હૃદયનાં માંસની જગ્યાએ માંસના જેવી જ બીજી વસ્તુ આપીને 'વિણેહ' પૂરા કર્યો. 'તણ્ણં સા વંધુસિરી દેવી' પછી તે બંધુશ્રી દેવી એ પ્રમાણે કરવાથી 'સંપુણ્ણંદોહલા ૫' દોહલે પૂર્ણ થતાં સંમાનિત થતાં તેને કોઈ પણ વસ્તુની અભિલાષા રહી નહિ. 'તં ગબ્ભં' તે ગર્ભને 'સુહં સુહેણ્ણં' સુખપૂર્વક 'પરિવહ્હ' ધારણ કરવા લાગી. 'તણ્ણં સા વંધુસિરી

बहुप्रतिपूर्णेणु 'जाव' यावत् 'दारगं पयाया' दारकं प्रजाता=प्रजनितवती ।
 'तए णं' ततः खलु 'तस्स दारगस्स' तस्य दारकस्य 'अम्मापियरो' अम्मा-
 पितरौ 'णिवत्ते एगारसे दिवसे' निवृत्ते एकादशे दिवसे 'संपत्ते वारसाहे'
 संप्राप्ते द्वादशाहे 'इमं एयाख्वं' इदमेतद्रूपं 'नामधेज्जं' नामधेयं 'करेति' कुरुतः
 'होउ णं' भवतु खलु 'अम्हं' अस्माकं 'दारगे' दारकः=पुत्रः 'नन्दिसेणे नामेणं'
 नन्दिषेणो नाम्नां नन्दिषेण-इति नामकः । 'तए णं से' ततः खलु सः 'नन्दि-
 सेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'पंचधाई परिवुडे' पञ्चधात्रीपरिवृतः 'जाव
 परिवड्डइ' यावत् परिवर्धते । 'तए णं से' ततः खलु सः 'नन्दिसेणे कुमारे'
 नन्दिषेणः कुमारः 'उम्मुक्कवालभावे' उन्मुक्तवालभावः 'जाव विहरइ' यावत्
 विहरति=आस्ते । 'जाव जुवराया जाए यावि होत्था' यावत् युवराजो जात-

बंधुसिरी देवी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया' गर्भ के
 ९ माह जब ठीक २ पूर्ण हो चुके तब बंधुश्री ने एक पुत्र को जन्म
 दिया । 'तए णं तस्स दारगस्स' जन्म होने पर इस बालक के 'अम्मापियरो'
 माता पिता ने 'णिवत्ते एगारसे दिवसे संपत्ते वारसाहे' ग्यारह दिनों के
 निकल चुकने पर १२ वें दिन के प्रारंभ होते ही 'इमं एयाख्वं णामधेज्जं
 करेति' इस अपने पुत्रका इस प्रकार नामसंस्कार किया । 'होउ णं
 अम्हं दारगे नन्दिसेणे नामेणं' कि हमारा यह पुत्र 'नन्दिषेण' इस नाम से
 प्रसिद्ध होओ । 'तए णं से नन्दिसेणेकुमारे पंचधाई परिवुडे जाव परिवड्डइ'
 तत्पश्चात् वह नन्दिसेनकुमार पांच धाइयों से परिवृत होकर वर्धित
 होने लगा 'तए णं से नन्दिसेणे कुमारे उम्मुक्कवालभावे जाव विहरइ' वह
 नन्दिषेण कुमार बाल्यकाल को उल्लंघन कर जब तरुणावस्था को प्राप्त

णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारगं पयाया' गर्भना ६ नव मास णराणर
 पूरा थछ गया त्थारे अंधुश्रीअे अेक पुत्रनेा जन्म आथ्येा, 'तए णं तस्स दारगस्स'
 जन्म थया पछी ते णाणकना 'अम्मापियरो' माता-पिताअे 'णिवत्ते एगारसे
 दिवसे संपत्ते वारसाहे' अगिआर ११ दिवस पूरा थया पछी णारमा १२मां दिव-
 सना प्रारंभमां अेटले णारमे दिवसे 'इमं एयाख्वं णामधेज्जं करेति' पोताना अे
 पुत्रना आ प्रमाहे नामसंस्कार कर्था 'होउ णं अम्हं दारगे नन्दिसेणे नामेणं'
 ठे आ अमारो पुत्र 'नन्दिषेण' आ नामथी प्रसिद्ध थाअेा ! 'तए णं से णन्दिसेणे
 कुमारे पंचधाई परिवुडे जाव परिवड्डइ' त्थार पछी ते नन्दिसेनकुमार पांच
 धाअेाथी रक्षित थछ वधवा लाअेा. 'तए णं से नन्दिसेणे कुमारे उम्मुक्कवाल-

श्राप्यभवत् । 'तए णं से' ततः खलु स 'नंदिसेणे कुमारे' नन्दिषेणः कुमारः 'रज्जे य' राज्ये च 'जाव अंतेउरे य' यावद् अन्तःपुरे च 'मुच्छिण् ४' मूच्छितः 'गिद्धे' गृद्धः 'गहिए' ग्रथितः अज्ज्ञोववण्णे' अध्युपपन्नः सन् 'इच्छइ' इच्छति 'सिरिदामं रायं' श्रीदामनामकं राजानं 'जीवियाओ ववरोवित्ता' जीविताद् व्यपरोप्य 'सयमेव' स्वयमेव 'रज्जसिरिं' राज्यश्रियं 'कारेमाणे' कारयन्= अमात्यादिभिर्वर्धयन् 'पालेमाणे' पालयन् 'विहरित्तेण विहर्तुम् ॥ सू० ६ ॥

हुआ तब इसके पिताने इसे 'जाव जुवराया जाए यावि होत्था' युवराज पद प्रदान कर दिया, यह युवराज बन गया । 'तए णं से नंदिषेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिण् ४ इच्छइ सिरिदामं रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तेण' 'नंदिसेण कुमार के चित्त में यह भावना जागी कि मैं अपने पिता श्रीदाम राजा को मार कर स्वयं अमात्यादि के साथ इस राज्य की वृद्धि करता हुआ तथा अच्छी तरह से संरक्षण करता हुआ राज्यश्रीका पालन करूँ ।

भावार्थ—दुर्योधनने अपनी ३१०० वर्ष की समस्त आयु इन पापकर्मों के करने में व्यतीत की । इन पापकर्मों के करने से उसने अनेक विध चिकने कर्मों का बंध किया । मृत्यु के अवसर पर मर कर यह छठी पृथ्वी के नरक का नारकी हुआ । वहाँ की २२ सागर की आयु समाप्त कर जब यह मरा तो इस मथुरा नगरी में श्रीदाम राजा की रानी बंधुश्री के उदर में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ । ठीक ९

भावे जाव विहरइ' नंदिषेण कुमार डवे पावणवनेना समय पूरे करीने न्यारे तइण अवस्थाने (यौवनपणुने) प्राप्त थया त्यारे तेना पिताने तेने 'जाव जुवराया जाए यावि होत्था' युवराजपद आप्थुं अने ते युवराज बन्या. 'तए णं से नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिण् ४ इच्छइ सिरिदामं रायं जीवियाओ ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तेण' नंदिसेण कुमारना चित्तमां ये लावना जागी के हुं भारा पितेश्रीने श्रीदामराजने भारीने हुं पोते भारा नोकरानी साथे भन्त्री-आदिनी साथे आ राज्यनी वृद्धि करीने तथा सारी रीते रक्षण करीने राज्यनुं पालन कइं.

भावार्थ—दुर्योधनने पितानी ३१०० ऐकत्रीससो वर्षनी तभाम आयुष्य ते पापकर्मो करवाभां न व्यतीत करी, ते पापकर्मोना करवाथी तेणे अनेकविध चिकण्ण कर्मोना बंध कर्यो, मृत्युना समये मरण पाभीने ते छठी पृथिवीना नरकभां नारकी थयो, त्यांनी २२ पावीश सागरनी आयुष्य पूरी करीने न्यारे मरण पांये ते पछी मथुरा नगरीमां श्रीदाम राजनी राणी बंधुश्रीना उदरमां पुत्ररूपी उत्पन्न थयो.

॥ मूलम् ॥

तए णं से नन्दिसेणे कुमारे सिरिदामस्स रण्णो अंतरं
अलभमाणे अपणया कयाइं चित्तं अलंकारियं सदावेइ सदावित्ता
एवं वयासी-तुमं णं देवाणुप्पिया ! सिरिदामस्स रण्णो सब्बट्ठा-
णेषु य सब्बभूमियासु य अन्तेउरे य दिण्णवियारे सिरिदामस्स
रण्णो अभिक्खणं २ अलंकारियकम्मं करेमाणे विहरसि । तए
णं तुमं देवाणुप्पिया ! सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं
करेमाणे गीवाए खुरं णिवेसेहि ता णं अहं तुमं अद्धरज्जयं
करिस्सामि, तुमं अम्हेहिं सद्धि उरालाइं भोगभोगाइं भुंज-
माणे विहरिस्ससि । तए णं से चित्ते अलंकारिणं नन्दिसेणस्स
कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ ॥ सू० ७ ॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से नन्दिसेणे कुमारे’ ततः खलु स

माह जब पूरे निकल चुके, बंधुश्री ने तब एक पुत्र को जन्म दिया ।
१२ वें दिन इसका नामसंस्कार हुआ । नन्दिषेण इस का नाम रखवा
गया । बाल्यावस्था से जब यह जवान-तरुण हुआ-तब पिताने उसे
युवराज बना दिया । युवराज बनने पर यह इस समयकी प्रतीक्षा
में रहने लगा कि मैं अपने पिता को मार कर स्वयं इस राज्य श्री
का अनुभव करूं ॥ सू० ६ ॥

‘तए णं से’ इत्यादि

‘तए णं’ इस प्रकार के निकृष्ट विचार के बाद ‘से नन्दिसेणे

पराधर नव भास पूरा वीती गया त्थारे णंधुश्रीणे ओक पुत्रने जन्म आय्थो,
गारमां १२मा दिवसे तेना नामसंस्कार थया, नन्दिषेण तेनु नाम राण्णुं, ते पोतानी
आल अवस्था पूरी करीने न्यारे युवान अवस्थाभां आय्थ्या त्थारे तेना पिताणे तेने
युवराज पढ आय्थुं युवराज थया पछी ते ओ समयनी राहु जेवा लाग्या डे हुं
भारा पिताने भारीने हुं पोते आ राज्य लक्ष्मीने अनुभव करूं (सू० ६)

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ आ प्रकारना निकृष्ट विचार पछी ‘से नन्दिसेणे कुमारे’

નન્દિષેણઃ કુમારઃ ‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો’ શ્રીદામ્નો રાજ્ઞઃ સ્વપિતુઃ ‘અંતરં’=મારણા-
વસરમ્ ‘અલભમાણે’ અલભમાનઃ=અપ્રાપ્તઃ સન્ ‘અણ્ણયા કયાઈ’ અન્યદા કદા-
ચિત્ ‘ચિત્તં અલંકારિયં’ ચિત્રં=ચિત્રનામકમ્ અલંકારિકં=નાપિતં ‘સદાવેઈ’
શબ્દયતિ=આહ્વયતિ, ‘સદાવિત્તા એવં વયાસી’ શબ્દયિત્વા એવમવાદીત્ ‘તુમં
ણં દેવાણુપ્પિયા’ ત્વં સ્વલ્પ હે દેવાનુપ્રિય ! ‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો’ શ્રીદામ્નો
રાજ્ઞઃ ‘સન્વટ્ટાણેસુ ય’ સર્વસ્થાનેષુ=શય્યાદિસ્થાનેષુ ‘સન્વભૂમિયાસુ ય’ સર્વ-
ભૂમિકાસુ=સર્વપ્રાસાદાદિષુ ‘અંતેઉરે ય’ અન્તઃપુરે ચ ‘દિણ્ણવિયારે’ દત્તવિચારઃ-
અસ્ય વ્યાખ્યાસ્મિન્નેવાધ્યયને દ્વિતીયસૂત્રે કૃતા । ‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો’ શ્રીદામ્નો
રાજ્ઞઃ ‘અભિક્કવણં ૨’ અભીક્ષ્ણં ૨=પુનઃપુનઃ ‘અલંકારિયકમ્મં’ અલંકારિકકર્મ=
ક્ષૌરકર્માદિ ‘કરેમાણે વિહરસિ’ કુર્વન્ વિહરસિ ‘તણ્ણં’ તત્-તસ્માત્કારણાત્

કુમારે’ ઉસ નન્દિષેણ કુમારને ‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો’ અપને પિતા શ્રીદામ
રાજાકે મારને કા ‘અંતરં’ અવસર ‘અલભમાણે’ હાથ આતા નહીં જાન-
કર ‘અણ્ણયા કયાઈ’ કિસી એક સમય ‘ચિત્તં અલંકારિયં’ ચિત્ર નામકે
નાઈ કો ‘સદાવેઈ’ અપને પાસ બુલાયા ‘સદાવિત્તા’ ઓર બુલાકર ‘એવં
વયાસી’ હસ પ્રકાર કહા-‘તુમં ણં દેવાણુપ્પિયા’ કિ હે દેવાનુપ્રિય !
‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો સન્વટ્ટાણેસુ ય સન્વભૂમિયાસુ ય અંતેઉરે ય દિણ્ણવિયારે
સિરિદામસ્સ રણ્ણો અભિક્કવણં ૨ અલંકારિયકમ્મં કરેમાણે વિહરસિ’ શ્રીદામ
રાજાકે સર્વસ્થાનોં મેં સમસ્ત ભૂમિયોં મેં એવં અન્તઃપુરમેં રાત્તદિન
જાતે આતે રહતે હો । હરએક જગહ તુમ્હેં રાજા કી ઓર સે આને
જાનેકી છૂટ હૈ । તથા તુમ્હેં શ્રીદામ રાજા કા બાર ૨ ક્ષૌરક્રિયા-
હજામત વિગેરે અલંકારિક કર્મ મી કરતે રહતે હો ‘તણ્ણં તુમં

નન્દિષેણ કુમારે ‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો’ પોતાના પિતા શ્રીદામ રાજાને મારવાનો ‘અંતરં’
અવસર ‘અલભમાણે’ હાથ આવ્યો નહિ, એવું સમજીને ‘અણ્ણયા કયાઈ’
કોઈ એક સમયે ‘ચિત્તં અલંકારિયં’ ચિત્ર નામના વાળંદને ‘સદાવેઈ’ પોતાની
પાસે બોલાવ્યો ‘સદાવિત્તા’ અને બોલાવીને ‘એવં વયાસી’ આ પ્રમાણે કહ્યું-
‘તુમં ણં દેવાણુપ્પિયા’ કે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે ‘સિરિદામસ્સ રણ્ણો સન્વટ્ટાણેસુ
ય સન્વભૂમિયાસુ ય અંતેઉરે ય દિણ્ણવિયારે, સિરિદામસ્સ રણ્ણો અભિક્કવણં ૨
અલંકારિયકમ્મં કરેમાણે વિહરસિ’ શ્રીદામ રાજાના સર્વસ્થાનોમાં, તમામ ભૂમિમાં
અને અંતઃપુરમાં રાત્રી અને દિવસ બંધ આવો છો, દરેક સ્થળે રાજા તરફથી
તમને આવવા જવાની છૂટ છે, તથા તમે શ્રીદામ રાજાની હજામત વગેરે અલંકારિક

खलु 'तुमं देवाणुप्पिया' त्वं हे देवानुप्रिय ! 'सिरिदामस्स रण्णो अलंकारिय कम्मं करेमाणे' श्रीदाम्नो राज्ञः अलङ्कारिककर्म=क्षौरादिकर्म कुर्वन् 'गीवाए' ग्रीवायां=कण्ठदेशे 'खुरं' क्षुरं 'णिवेसेहि' निवेशय=क्षुरेण कण्ठच्छेदं कुरु-इत्यर्थः 'ता णं' ततः खलु 'अहं तुमं' अहं त्वाम् 'अद्धरज्जयं' अर्द्धराज्यकं=राज्यार्धभागिनं 'करिस्सामि' करिष्यामि, 'तुमं' त्वं 'अम्हेहिं सद्धिं' अस्माभिः सार्धं 'उरालाई' उदारान् 'भोगभोगाई' भोगभोगान्=शब्दादिविषयभोगान् 'भुंजमाणे' भुञ्जानः 'विहरिस्ससि' विहरिष्यसि । 'तए णं से चित्ते अलंकारिए' ततः खलु स चित्रोऽलङ्कारिकः 'नंदिसेणस्स कुमारस्स' नन्दिषेणस्य कुमारस्य 'वयणं' वचनं 'एयमट्ठं' एतदर्थं=पूर्वोक्तराजमारणार्थसंयुक्तं 'पडिसुणेइ' प्रतिश्रृणोति=स्वीकरोति ॥ सू० ७ ॥

देवाणुप्पिया !' इसलिये हे देवानुप्रिय ! तुम 'सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं करेमाणे गीवाए खुरं णिवेसेहि' अब ऐसा करना कि जिस समय श्रीदाम राजा की तुम हजामत बनाने जाओ तब हजामत बनाते समय राजा के कंठ में अपना उस्तरा भोंक देना । देखो यह विचार किसी को प्रकट न हो-तुम यदि इस काम में सफलप्रयास वाले हो जाओगे तो निश्चय समझना कि मैं 'ताणं अहं तुमं अद्धरज्जयं करिस्सामि' तुम्हें अपना आधा राज्य दे दूंगा । 'तुम्हं अम्हेहिं सद्धिं उरालाई भोगभोगाई भुंजमाणे विहरिस्ससि' तब तुम मेरे साथ ही साथ उदार मनुष्यसम्बन्धो प्रचुरभोगों को आनंद के साथ भोगोगे । 'तए णं से चित्ते अलंकारिए नंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ' इस प्रकार उस चित्र नाई ने नन्दिषेण कुमार के इस प्रकार के राजा को मारने

कर्म करता रहो। छे, 'तए णं तुमं देवाणुप्पिया' अटला 'भाटे हे देवानुप्रिय ! 'सिरिदामस्स रण्णो अलंकारियकम्मं करेमाणे गीवाए खुरं णिवेसेहि' हुवे तमे अे प्रभाछे करे के, तमे ज्यारे श्रीदाम राजानी हुजामत जनाववा जज्जे त्यारे, हुजामत जनाववाना समये राजाना कंठमां-गणामां तमारो अस्तरे जेअसी देवे अने जुअो, आ विचार कोइ पाछे प्रगट न थवा पाये ते ध्यान आपवुं जे तमे आ काममां सङ्ग निवडशे तो नछी समजवुं के हुं 'ताणं अहं तुमं अद्धरज्जयं करिस्सामि' तो हुं तमने भाइं अर्धरज्य आपी दछि। त्यारे 'तुम्हं अम्हेहिं सद्धिं उरालाई भोगभोगाई भुंजमाणे विहरिस्ससि' तमे भारी साथेज उदार मनुष्य सम्बन्धी लेगे। पलेगेने आनंदनी साथे लेगवशे, 'तए णं से चित्ते अलंकारिए नंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमट्ठं पडिसुणेइ' ते चित्र वाणदे नंदिषेण कुमारनां आ प्रभाछे

॥ મૂલમ્ ॥

તણ પં તસસ ચિત્તસસ અલંકારિયસસ ઇમેયારૂવે અજ્ઞ-
તિથણ જાવ સમુપ્પજિત્થા, જહ પં મમં સિરિદામે રાયા ણય-

કે લિયે કહે ગયે વચનોં કો સ્વીકાર કર લિયા ।

ભાવાર્થ— નંદિસેણ કુમાર અવ રાજા કો મારને કે સમય કી પ્રતીક્ષા મેં રહને લગા । ઉસને ઇસ વાત કી રૂબ કોશિશ કી, પરન્તુ એસા કોઈ સા મી અવસર ઉસકે હાથ નહીં આયા । તવ ઉસ કો એક ઉપાય સૂઝા-ઔર ઉસને તુરંત હી રાજા કે અત્યંત વિશ્વાસપાત્ર ઉસ ચિત્ર નામ કે નાઈ કો બુલાયા । ઔર ઉસે અપના વિચાર સફલ કરને કે લિયે કહ સુનાયા । રાજા કે મારને કા ઉપાય વિચારા ગયા ઉસ મેં યહ નિર્ણય પાસ કિયા ગયા કિ તુમ જિસ દિન રાજા કે વાલ બનાને જાઓ ઉસ દિન વાલ બનાતેર રાજા કે કંઠ મેં ઉસ્તરા ઢોંક દેના । દેખો યદિ તુમ અપને ઇસ કાર્ય મેં સફલ બન જાઓગે તોં નિશ્ચય સમજના મેં તુમ્હેં અપના આધા રાજ્ય તુમ્હારે ઇસ કાર્ય કે ઇનામ રૂપ મેં દૂંગા । રાજ્ય પાકર તુમ્હારા યહ વાલ બનાને કા પેશા-ધંદા છૂટ જાયગા, ઔર હમારે જૈસે બન કર તુમ આનંદ કે સાથ વૈષયિક સુખોં કો ભોગતે હુણ અપને જીવન કો સફલ કર સકોગે । નાઈ ને યુવરાજ કી વાત સુનકર સ્વીકાર કર લી ॥ સૂ. ૭ ॥

રાજાને મારવા માટે જે વચનો કહ્યાં તેનો સ્વીકાર કર્યો.

ભાવાર્થ:—નંદિષેણ કુમાર હવે રાજાને મારવાના સમયની રાહ જોવા લાગ્યો. તેણે એ વાતની ખૂબ કોશિશ કરી; પરન્તુ એવો કોઈ પણ સમય તેનાં હાથમાં આવ્યો નહીં, ત્યારે તેને એક ઉપાય સૂઝ્યો અને તેણે તુરંતજ રાજાના ઘણા જ વિશ્વાસપાત્ર તે ચિત્ર નામના વાળદેને બોલાવ્યો અને તેને પોતાનો વિચાર સંજ્ઞ કરવા માટે કહી બતાવ્યો. રાજાને મારવાનો ઉપાય વિચાર્યો તેમાં એ નિર્ણય પાસ કર્યો કે તમે જે દિવસે રાજાની હજીમત બનાવવા માટે જાઓ તે દિવસે હજીમત બનાવતાં-બનાવતાં રાજાના કંઠ-ગળામાં અસ્તરો ખોસી દેવો, જુઓ તમે તમારા આ કામમાં સંજ્ઞ બનશે તો નકરી સમજવું કે હું તમને માફ અરધું રાખ્ય તમારા આ કામના ધનામમાં આપીશ, રાખ્ય મળતાં તમારો આ હજીમત બનાવવાનો ધંધો છુટી જશે, અને અમારા જેવા બનીને તમે આનંદ સાથે વૈષયિક સુખો ભોગવીને તમામ જીવનને સંજ્ઞ કરી શકશો, વાળદે યુવરાજની વાત સાંભળીને તે વાતનો સ્વીકાર કરી લીધો. (સૂ. ૭)

मट्टं आगमेहिइ, तए णं ममं ण णज्जइ केणइ असुभेणं कुमर-
णेणं मारिस्सइ त्ति कट्ठु भीए ४ जेणेव सिरिदामे राया तेणेव
उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सिरिदामं रायं रहस्सियगं करयल जाव
एवं वयासी—एवं खलु सामी ! नन्दिसेणे कुमारे रज्जे य जाव
मुच्छिए ४ इच्छइ तुब्भे जीवियाओ ववरोविया सयमेव रज्जसिरिं
करेमाणे पालेमाणे विहरित्तिए । तए णं से सिरिदामे राया चित्त-
स्स अलंकारियस्स अंतिए एयमट्टं सोच्चा णिसम्म आसुरुत्ते ४
जाव साहट्ठु नन्दिसेणं कुमारं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता
एएणं विहाणेणं वज्झं आणवेइ । तं एवं खलु गोयमा ! नन्दि-
सेणे कुमारे जाव विहरइ ॥ सू० ८ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं तस्स चित्तस्स अलंकारियस्स’ ततः खलु
तस्य चित्रस्य अलङ्कारिकस्य ‘इमेयारूवे’ अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारकः ‘अज्झ-
त्थिए’ आध्यात्मिकः=आत्मगतः ‘जाव’ यावत्-मनोगतः संकल्पः ‘समुप्पज्जित्था’
समुदपद्यत, तथाहि—‘जइ णं’ यदि खलु ‘ममं सिरिदामे राया’ मम श्रीदामा
राजा ‘एयमट्टं’ एतमर्थं=युवराजकथितमर्थम्, आगमेहिइ’ आगमिष्यति=ज्ञास्यति

‘तए णं’ इत्यादि ।

‘तए णं’ युवराज कथित बात को स्वीकार करने के बाद ‘तस्स
चित्तस्स अलंकारियस्स’ उस चित्र नाई के मन में ‘इमेयारूवे अज्झत्थिए
जाव समुप्पज्जित्था’ इस प्रकार का संकल्प-अध्यवसाय उत्पन्न हुआ
उसने विचारा ‘जइ णं’ यदि ‘ममं सिरिदामे राया एयमट्टं आगमेहिइ’
मेरा यह विचार जो श्रीदाम राजा को ज्ञात हो जायगा ‘तए णं’

‘तए णं’ इत्यादि.

‘तए णं’ युवराजे कहेली बातने स्वीकार करीने पछी ‘तस्स चित्तस्स
अलंकारियस्स’ ते चित्र वाणंढना मनमां ‘इमेयारूवे अज्झत्थिए जाव समुप्पज्जित्था’
आ प्रकारने संकल्प-अध्यवसाय उत्पन्न थये अने तेणे विचार कर्यो ‘जइ णं’ ने
‘ममं सिरिदामे राया एयमट्टं आगमेहिइ’ भारो आ विचार ने श्रीदाम राजानो

‘તણ્ ણં’ તતઃ સ્વલુ ‘મમં’ માં ‘ણ ણજ્જઈ’ ન જ્ઞાયતે ‘કેણઈ’ કેનાપિ ‘અસુ-
મેણં’ અશુમેન કુમરણેન=કુમરત્યુના ‘મારિસ્સઈ’ મારયિષ્યતિ ? ‘ત્તિકદ્દુ’ इति
કૃત્વા=इति विचार्य ‘મીણ ૪’ મીતઃ ‘તત્થે’ ત્રસ્તઃ ‘તસિણ્’ ત્રસિતઃ ‘ઉવ્વિગ્ગે’
उद्विग्नः सन् ‘જેણેવ સિરિદામે રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ यत्रैव श्रीदामा राजा
तत्रैवोपागच्छति, ‘ઉવાગચ્છિત્તા સિરિદામં રહસ્સિયગં’ उपागत्य श्रीदामानं
રાજાનં રાહસ્યિકં=गुप्तवृत्तान्तं ‘કરયલ જાવ’ करतल यावत्-करतलपरिगृहीतं
શિરઆવર્તે પ્રસ્તકેऽञ्जलिं कृत्वा ‘एवं वयासी’ एवमवादीत्-‘एवं खलु सामी
નંદિસેણે કુમારે રાજ્જે ય જાવ મુચ્છિણ ૪’ एवं खलु हे स्वामिन् ! नन्दिषेणः
કુમારઃ રાજ્યે ચ યાવત્-अन्तःपुरे च मूर्च्छितो गृद्धो ग्रथितोऽध्युपपन्नः सन्
‘इच्छइ’ इच्छति ‘તુવ્વમે’ युष्मान् ‘જીવિયાઓ વવરોવિયા’ जीविताद् व्यपरोप्य
‘સયમેવ’ स्वयमेव ‘રજ્જસિરિં’ राज्यश्रियं ‘કારેમાણે’ कुर्वन् ‘પાલેમાણે’ पाल-

તો ‘મમં ણ ણજ્જઈ’ નહીં માલૂમ વહ મુઝે ‘કેણઈ અસુમેણં કુમરણેણં મારિ-
સ્સઈ’ किस अशुभ-कुमरण मे मरवा देगा । ‘ત્તિકદ્દુ’ इस प्रकार सोच
સમજ કર વહ ‘મીણ’ डरतार जेणेव सिरिदामे राया तेणेव उवागच्छइ’
वहां पहुँचा-जहां वह श्रीदाम राजा था । ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ पहुँचकर
‘સિરિદામં રાયં રહસ્સિયગં કરયલ જાવ एवं वयासी’ उसने श्रीदाम राजा
કો દોનોં હાથ મસ્તક પર રખકર નમન કિયા, ઔર इस गुप्तवार्ता का
इस प्रकार कथन भी कर दिया । ‘एवं खलु सामी’ हे नाथ ! ‘નંદિસેણે
કુમારે રજ્જે ય જાવ મુચ્છિણ ૪’ नन्दिसेण कुमार राज्य-राष्ट्र और अन्तःपुर
में अत्यंत मूर्च्छित एवं गृद्ध बना हुआ है, वह ‘इच्छइ तुव्वमे जीवियाओ वव-
રોવિયા સયમેવ રજ્જસિરિં કારેમાણે પાલેમાણે વિહરિત્તણ્’ चाहता है

જાણવામાં આવશે ‘તણ્ ણં’ તે ‘મમં ણ ણજ્જઈ’ શું ખબર કે તે મને ‘કેણઈ
અસુમેણં કુમરણેણં મારિસ્સઈ’ કેવા અશુભ-કુમરણથી મરાવી નાખશે ‘ત્તિકદ્દુ’
આ પ્રમાણે મનમાં વિચારી સમજીને તે ‘મીણ’ ડરતો ડરતો ‘જેણેવ સિરિદામે
રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છઈ’ જ્યાં તે શ્રીદામ રાજા હતા ત્યાં પહોંચ્યો ‘ઉવાગચ્છિત્તા’
પહોંચીને ‘સિરિદામં રાયં રહસ્સિયગં કરયલ જાવ एवं वयासी’ તેણે શ્રીદામ
રાજાને બે હાથ માથાપર રાખીને નમન કર્યું, અને તે શુભ વાતનું આ પ્રમાણે
કથન કર્યું-અર્થાત્ શુભ વાત કહી બતાવી, ‘एवं खलु सामी’ हे नाथ ! ‘નંદિસેણે
કુમારે રજ્જે ય જાવ મુચ્છિણ ૪’ नन्दिसेण कुमार राज्य-राष्ट्र અને अन्तःपुरમાં
ખડોળ આસકત અર્થાત્ ગૃહ બંધી ગયા છે તે ‘इच्छइ तुव्वमे जीवियाओ वव-
રોવિયા સયમેવ રજ્જસિરિં કારેમાણે પાલેમાણે વિહરિત્તણ્’ ધરે છે કે હું

यन् 'विहरत्तए' विहर्त्तुम् । 'तए णं से' ततः खलु स 'सिरिदामे राया चित्त-
स्स अलंकारियस्स' श्रीदामा राजा चित्रस्यालङ्कारिकस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे
'एयमट्ठं' एतमर्थं=स्वमारणरूपं नन्दिषेणविचारं 'सोच्चा' श्रुत्वा=कर्णगोचरीकृत्य
'णिसम्म' निशम्य=हृदयेऽवधार्य 'आसुरुत्ते' आशुरुष्टः=शीघ्रक्रुद्धः ४ 'जाव साहट्ठु'
यावत्-संहृत्य यावद् भ्रुकुटिं ललाटे संहृत्य=संकोच्य 'नंदिसेणं कुमारं' नन्दि-
षेणं कुमारं 'पुरिसेहिं' पुरुषैः=स्वाज्ञाकारिराजपुरुषैः 'गिण्हावेइ' ग्राहयति, गिण्हा-
वित्ता' ग्राहयित्वा 'एएणं' एतेन=मारणरूपेण 'विहाणेणं' विधानेन='कानून'
इति प्रसिद्धेन 'वज्जं' वध्यं='आणवेइ' आज्ञापयति ।

भगवानाह-‘तं एवं खलु गोयमा’ तदेवं खलु हे गौतम ! ‘नंदिसेणे
कुमारे’ नन्दिषेणः कुमारः ‘जाव’ यावत्-पुरा पुराणानां दुश्चोर्णानां दुष्प्रति-
क्रान्तानामभुभानां कर्मणां पापकं फलवृत्तिविशेषं प्रत्यनुभवन्, ‘विहरइ’ विह-
रति=वर्त्तते ॥ सू० ८ ॥

कि मैं राजा को मार कर स्वयं राजगद्दी का मालिक बन जाऊँ
'तए णं सिरिदामे राया चित्तस्स अलंकारियस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म
आसुरुत्ते ४ जाव' चित्र नाइ की इस प्रकार की बात सुनकर श्रीदाम
राजा सहसा क्रोध के आवेश से तलमला उठा और 'साहट्ठु
नंदिसेणं कुमारं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' भ्रुकुटि टेडी कर अपने परिवार का
सीघ्र ही नन्दिषेण कुमार को पकड़ने की आज्ञा दी । 'गिण्हावित्ता
एएणं विहाणेणं वज्जं आणवेइ' पकड़वा कर उसने इस मारने रूप विधान
से इसे वध्य घोषित कर दिया । इस प्रकार 'तं एवं खलु' 'गोयमा !'
हे गौतम ! 'नंदिसेणे कुमारे जाव विहरइ' यह नन्दिषेण कुमार पूर्व में
आचरित अपने अशुभतम पापकर्मों के कटुक फल को भोग रहा है ॥

राजाने मारीने पोतेज् राजगद्दीने मालीक अनी जाऊँ. 'तए णं सिरिदामे राया
चित्तस्स अलंकारियस्स अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म आसुरुत्ते ४' चित्र वाण्डनी
आ प्रकारनी बात सांलजीने श्रीदाम राजा ओकदम क्रोधना आवेशथी तलमला थळ
गया, अने 'जाव साहट्ठु नंदिसेणं कुमारं पुरिसेहिं गिण्हावेइ' लंवर त्रांसा
करीने पोताना नोकरीने तुरत ज नन्दिषेण कुमारने पकडवानी आज्ञा करी 'गिण्हा-
वित्ता एएणं विहाणेणं वज्जं आणवेइ' पकडीने तेले ते कुमारने मारवाना विधान
-उपायथी मारवा योग्य छे अवी जाडेरत करी दीधी, आ प्रभावे 'तं एवं खलु
गोयमा !' छे गौतम ! 'नंदिसेणे कुमारे जाव विहरइ' ते नन्दिषेण कुमार
पोते पूवे करेलां अशुभतम पापकर्मोनां ठडवां झणने लोगवी रह्यो छे.

॥ મૂલમ્ ॥

નંદિસેળે કુમારે ઇઓ ચુઓ કહિં ઉવવજ્જિહિ ? ગોયમા !
 નંદિસેળે કુમારે સટ્ઠિં વાસાઈં પરમાઁ પાલિત્તા કાલમાસે કાલં
 કિચ્ચા ઇમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ સંસારો તહેવ, તઓ હરિથિળા-
 ઉરે નયરે મચ્છત્તાણ ઉવવજ્જિહિ ! સે ણં તત્થ મચ્છિણ્ણહિં વહિણ

ભાવાર્થ— નંદિષેણ કુમાર કી વાત સુન ઔર સ્વીકાર કર વહ નાઈ વહાં સે સીધા ચલ દિયા, ઔર ઇસ પ્રકાર વિચાર કરને લગા કિ યદિ યહ વાત શ્રીદામ રાજા કે કાનોં મેં પડ જાયગી તો ન માલૂમ વહ મેરી કયા અશુભતમ ગતિ કર ઢાલેગા, ઇસ ભય સે ત્રસ્ત હોકર શ્રીદામ રાજા કે નિકટ આયા । નંદિષેણ કે સાથ જો કુછ વાત હુઈ થી વહ ઉસને રાજા કો કહ સુનાઈ । રાજા ને સુન કર ક્રોધ કે આવેશ મેં આકર નૌકરોં સે તુરંત હી નંદિષેણ કો પકડવા લિયા ઔર પકડવા કર ઇસ પ્રકાર કી આજ્ઞા દી-કિ જાઓ, ઇસે માર ઢાલો, યહ ઇસી શિક્ષા કે યોગ્ય હૈ ! ઇસ પ્રકાર હે ગૌતમ ! નંદિષેણ કે કષ્ટ ભોગને કે કારણ ઇસ કે પૂર્વભવ કે સંચિત અપાર અશુભતમ કર્મ હૈ । ઉન્હીં કા યહ ફલ હૈ જો યહ ઇસ પ્રકાર કી વેદના ભોગ રહા હૈ ॥ સૂ. ૮ ॥

ભાવાર્થ—નંદિષેણ કુમારની વાત સાંભળી અને સ્વીકાર કરીને તે વાળંદ ત્યાંથી સીધો ચાલ્યો ગયો, અને આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—જો આ વાત શ્રીદામ રાજાના કાને પડી જાય તો મને શું ખબર કે મારી કેવી ગતિ કરી નાખશે ? એ ભયથી ત્રાસ પામી શ્રીદામ રાજાની પાસે આવ્યો. નંદિષેણની સાથે જે કાંઈ વાત થઈ હતી તે તેણે રાજાને કહી બતાવી. રાજા તે વાત સાંભળી ક્રોધના આવેશમાં આવીને નોકરો દ્વારા તુરંત જ નંદિષેણને પકડાવી લીધો, અને પકડાવીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી કે જાઓ ! નંદિષેણને મારી નાંખો તે એ શિક્ષાને યોગ્ય છે. આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! નંદિષેણ જે કષ્ટ ભોગવે છે તેનું કારણ તેના પૂર્વભવમાં સંચય કરેલાં અપાર અશુભતમ કર્મ છે. તેનું જ એ ફળ છે જે અહીં આ પ્રકારે ભોગવી રહ્યો છે. (સૂ. ૮)

समाणे तत्थेव सेट्ठिकुले बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे
सिज्झहिइ बुज्झहिइ मुच्चिहिइ परिणिवाहिइ सब्बदुक्खाणमंतं
करेहिइ । एवं खलु णिक्खेवो छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठं
पण्णत्ते त्तिवेमि ॥ सू० ९ ॥

॥ छट्ठं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका

गौतमः प्राह—‘नन्दिसेणे’ इत्यादि । ‘नन्दिसेणे कुमारे’ नन्दिषेणः कुमारः
‘इओ चुओ’ इतश्च्युतः=अस्माल्लोकाद् मृतःसन् ‘कहिं गच्छिहिइ’ कुत्र गमि-
ष्यति ‘कहिं उव्वज्झिहिइ’ कुत्रोत्पत्स्यते ? । भगवान् कथयति—‘गोयमा’ गौतम !
‘नन्दिसेणे कुमारे’ नन्दिषेणः कुमारः ‘सट्ठिं वासाइं’ षट्ठिं वर्षाणि ‘परमाउं’
परमायुः=उत्कृष्टमायुः ‘पालित्ता’ पालयित्वा ‘कालमासे कालं किच्चा’ कालमासे=
मृत्युसमये कालं कृत्वा=मृत्वा ‘इमीसे’ अस्यां ‘रयणप्पभाए पुढवीए’ रत्नप्रभायां
पृथिव्यां नैरयिकतया उत्पत्स्यते । ‘संसारो’ संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमणं

‘नन्दिसेणे’ इत्यादि ।

गौतम ने पुनः प्रभु से पूछा—हे भदन्त ! ‘नन्दिसेणे कुमारे’
यह नन्दिषेण कुमार ‘इओ चुओ’ यहां से मर कर ‘कहिं गच्छिहिइ,
कहिं उव्वज्झिहिइ’ कहां जायगा कहां उत्पन्न होगा ? तब प्रभु ने कहा
‘गोयमा !’ हे गौतम ! सुनो, ‘नन्दिसेणे कुमारे सट्ठिं वासाइं परमाउं पालित्ता
कालमासे कालं किच्चा’ यह नन्दिषेण कुमार ६० वर्ष की अपनी उत्कृष्ट
आयु समाप्त कर मृत्यु के अवसर में मर कर ‘इमीसे रयणप्पभाए
पुढवीए संसारो तहेव’ इस रत्नप्रभा नाम की प्रथम पृथिवी के नरक
में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा । इस का संसार परिभ्रमण

‘नन्दिसेणे’ इत्यादि.

गौतमे श्री प्रभुने पूछ्युं हे भदन्त ! ‘नन्दिसेणे कुमारे’ नन्दिषेण कुमार
‘इओ चुओ’ अहिंथी भरणु पाभीने ‘कहिं गच्छिहिइ कहिं उव्वज्झिहिइ’
क्यां ज्ञे, क्यां उत्पन्न थये ? त्वारे प्रभुञ्जे क्खुं ‘गोयमा !’ हे गौतम सांलणे !
‘नन्दिसेणे कुमारे सट्ठिं वासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’
ते नन्दिषेण कुमार ६० साठ वर्षानी पोतानी उत्कृष्ट आयुष्य पुरी करीने मृत्युना समये
भरणु पाभीने ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव’ आ रत्नप्रभा नामनी
पृथिवीना नरकमां नारकी ज्वनी पर्यायथी उत्पन्न थये, तेना संसारनुं परिभ्रमणु भूगा-

‘तथैव’ तथैव=मृगापुत्रवदेव विज्ञेयः । ‘तओ’ ततः यावदनेकशतसहस्रकृत्वः पृथिवीकायेषूपत्पत्स्यते । ततो निःसृत्य ‘हत्थिणाउरे नयरे’ हस्तिनापुरे नगरे ‘मच्छत्ताए’ मत्स्यतया ‘उववज्जिहिइ’ उत्पत्स्यते । ‘से णं’ स खलु ‘तत्थ’ तत्र मच्छिह्णिं मात्स्यकैः=मत्स्यजीविभिः ‘वहिण्ण समाने’ वधितः=हतः सन् ‘तत्थेव’ तत्रैव ‘सेट्ठिकुले’ श्रेष्ठिकुले प्रत्यायास्यति । तत्र ‘वोहिं’ बोधिं सम्यक्त्वं भोत्स्यते=प्राप्स्यति । ततो निःसृत्य ‘सोहम्मं कप्पे’ सौधर्मे कल्पे देवत्वेन उपपत्स्यते । ततः ‘महाविदेहे वासे’ महाविदेहे वर्षे जन्म प्राप्य ‘सिज्झिहिइ’ सेत्स्यति सिद्धो भविष्यति, ‘बुज्झिहिइ’ भोत्स्यते=केवलज्ञानेन सर्वं ज्ञेयं ज्ञास्यति, ‘मुच्चिहिइ’ मोक्षयते=कर्मबन्धाद् मुक्तो भविष्यति, ‘परिणिव्वाहिइ’ परिनिर्वास्यति=पारमार्थिकसुखं प्राप्स्यति । सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ’ सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति ।

मृगापुत्र की तरह ही जान लेना चाहिये । यह लाखों बार पृथ्वीकाय में उत्पन्न होगा, ‘तओ हत्थिणाउरे नयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ’ फिर हस्तिनापुर नगर में जन्म धारण करेगा ‘से णं तत्थ मच्छिह्णिं वहिण्ण समाने तत्थेव सेट्ठिकुले वोहिं सोहम्मं कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ’ उस पर्याय में यह मच्छीमारों द्वारा मारा जाकर वहीं पर किसी श्रेष्ठि के कुल में उत्पन्न होगा, वहां बोध का लाभ कर यह मर कर सौधर्म नाम के कल्प में देव होगा, वहां की स्थिति समाप्त कर फिर यह वहां से चव कर महाविदेह क्षेत्र में निर्वाण का लाभ करेगा । केवलज्ञान

पुत्रना प्रभाण्णे जल्लो वेतुं लेधये. ते लाणोवार पृथिवीकायमां उत्पन्न थथे. ‘तओ हत्थिणाउरे नयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ’ पथी हस्तिनापुर नगरमां भांछलानी येनिमां जन्म धारण्ण करथे. ‘से णं तत्थ मच्छिह्णिं वहिण्ण समाने तत्थेव सेट्ठिकुले वोहिं सोहम्मं कप्पे महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ’ ये पर्यायमां ते मच्छीमारो द्वारा मार्या जथे. पथी त्यां आगण्ण श्रेष्ठिना कुलमां उत्पन्न थथे, त्यां बोधि-समकित्तो लाभ पाभी. ते मृत्यु पाभीने सौधर्म नाम्ना कप्पमां देव थथे, त्यांनि स्थिति पूरी करीने पथी त्यांथी यवीने महाविदेह क्षेत्रमां मोक्षनो लाभ प्राप्त करथे. केवलज्ञानथी तमाम ज्ञेय

श्रीसुधर्मा स्वामी प्राह—‘एवं खलु’ इत्यादि । एवं खलु ‘निकखेवो’ निक्षेपः= समाप्तिवाक्यं तथाहि—हे जम्बूः ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् मोक्षं प्राप्तेन ‘छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्तेत्ति वेमि’ षष्ठस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, इति ब्रवीमि—व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० ९ ॥

॥ इति श्री—विश्वविख्यात—जगद्वल्लभ—प्रसिद्धवाचक—पञ्चदशभाषाकलितललित—कलापालापक—प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक—वादिमानमर्दक—श्रीशाहूच्छत्र-पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—‘जैन—शास्त्राचार्य’—पदभूषित—कोल्हापुरराज-गुरु—बालब्रह्मचारि—जैनाचार्य—जैनधर्मदिवाकर—पूज्यश्री—घासीलाल—व्रतिविरचितायां विपाकश्रुते दुःखविपाकनामक—प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् षष्ठमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ । ६ ॥

से समस्त ज्ञेय पदार्थ का ज्ञाता होगा । कर्मबंध से सदा के लिये छूटकारा पा जायगा । इसे वहां अव्याबाध अनंत सुख की प्राप्ति होगी मुक्ति अवस्थामें इसके सम्पूर्ण दुःखोंका आत्यन्तिक अभाव हो जायगा । ‘एवं खलु निकखेवो’ भगवान श्रीमहावीर प्रभुने ‘छट्ठस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्तेत्तिवेमि’ इस छठे अध्ययन का यह भाव फरमाया है । ॥ सू० ९ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाक नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध की ‘विपाकचन्द्रिका’ टीका के हिन्दी अनुवाद में ‘नन्दिषेण’ नामक छट्ठा अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-६ ॥

पदार्थना ज्ञाता थशे. कर्मबंधनथी हमेशां भाटे छुटी जशे, जेने त्यां आगण अव्या-बाध अनंत सुखनी प्राप्ति थशे, मुक्तिनी अवस्थाभां तेना तमाभ दुःखोतेना आत्यन्तिक अभाव थर्थ जशे ‘एवं खलु निकखेवो’ लगवान महावीर प्रभुजे ‘छट्ठस्स अज्झ-यणस्स अयमट्ठेपण्णत्ते त्ति वेमि’ आ छट्ठा अध्ययनना आ प्रभाणे लाव कइल छे (सू० ६)

इति विपाकश्रुतना ‘दुःखविपाक’ नामना प्रथम श्रुतस्कन्धनी

‘विपाकचन्द्रिका’ टीकाना गुजराती अनुवादभां

‘नन्दिषेण’ नामक छट्ठ

अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-६ ॥

॥ अथ सप्तमम् अध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

जइ णं भंते ! उक्खेवो सत्तमस्स । एवं खलु जंबू !
तेणं कालेणं तेणं समएणं पाडलिसंडे नयरे वणसंडे उज्जाणे
उंबरदत्ते जक्खे । तत्थ णं पाडलिसंडे नयरे सिद्धत्थे राया । तत्थ
णं पाडलिसंडे नयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था । अड्ढे जावअपरि-
भूए । तस्स णं गंगदत्ता भारिया । तस्स णं सागरदत्तस्स पुत्ते गंगद-
त्ताए भारियाए अत्तए उंबरदत्ते णामं दारए होत्था अहीण०॥सू०१॥

टीका

‘जइ णं भंते’ इत्यादि ।

‘जइ णं भंते’ श्री जम्बूस्वामी पृच्छति—‘उक्खेवो’ उत्क्षेपः तथाहि—
समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं छट्ठस्स णं अज्झयणस्स
अयमट्ठं पण्णत्ते सत्तमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया
महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते इति । सुधर्मा स्वामी प्राह—‘एवं खलु जंबू’
हे जम्बू ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘पाडलिसंडे-

॥ सप्तम अध्ययन ॥

‘जइ णं भंते !’ इत्यादि ।

(जइ णं भंते ! उक्खेवो सत्तमस्स) जंबू स्वामी से सुधर्मा स्वामी
पूछते हैं—हे भदन्त ! श्रमण भगवान महावीर प्रभुने कि जो सिद्धि-
स्थान को प्राप्त कर लिये हैं, इस दुःखविपाक के छट्टे अध्ययन का
भाव इस पूर्वोक्त प्रकार से कहा । परन्तु उन श्रमण भगवान महा-
वीर स्वामीने इस सप्तम अध्ययन का क्या भाव फरमाया है ? ।
श्री सुधर्मा स्वामी कहते हैं कि—‘एवं खलु जंबू !’ हे जंबू ! ‘तेणं

सातमुं अध्ययन

‘जइणं भंते ?’ इत्यादि ।

(जइणं भंते ! उक्खेवो सत्तमस्स) जंबू स्वामी सुधर्मा स्वामीने पूछे
छे हैं—हे भदन्त ? श्रमण भगवान महावीर प्रभुने ने सिद्धिस्थानने प्राप्त करी लीधुं
छे, ते दुःखविपाकना छट्ठा अध्ययनना भाव से पूर्वोक्त प्रमाणे कहे, परन्तु ते श्रमण
भगवान महावीर स्वामीने आ सातमा अध्ययनना भाव शुं कहेला छे ? श्री सुधर्मा

नयरे' पाटलीषण्डं नगरमासीत्, तत्र 'वणसंडे उज्जाणे' वनषण्डनामकमुद्यानम् । तस्मिन् 'उंबरदत्ते जक्खे' उदुम्बरदत्तो यक्ष आसीत् । 'तत्थ णं' तत्र खलु 'पाडलिसंडे नयरे' पाटलिषण्डे नगरे 'सिद्धत्थे राया' सिद्धार्थो राजाऽऽसीत् । 'तत्थ णं पाडलिसंडे नयरे' तत्र खलु पाटलिषण्डे नगरे 'सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था' सागरदत्तः सार्थवाह आसीत्, कीदृशः ? 'अड्ढे जाव अपरिभूए' आढ्यो यावदपरिभूतः । 'तस्स णं गंगदत्ता भारिया' तस्य खलु गंगदत्तानाम भार्या 'तस्स णं सागरदत्तस्स पुत्ते गंगदत्ताए भारियाए' तस्य खलु सागरदत्तस्य पुत्रः गङ्गदत्ताया भार्यायाः 'अत्तए' आत्मजः=अङ्गजातः 'उंबरदत्ते णामं दारए होत्था' उदुम्बरदत्तो नाम दारक आसीत्, कीदृशः ? 'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ॥ सू० १ ॥

कालेणं तेणं समएणं पाडलिसंडे नयरे' उस काल में एवं उस समय में एक पाटलीषण्ड नामका नगर था । 'वणसंडे उज्जाणे' उस नगर में एक वनषण्ड नामका बगीचा था । 'उंबरदत्ते जक्खे' उस में उदुम्बरदत्त नामका एक यक्ष रहता था 'तत्थ णं पाडलिसंडे नयरे सिद्धत्थे राया' पाटलीषण्ड नगर के राजा का नाम सिद्धार्थ था । 'तत्थ णं पाडलिसंडे नयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था' उसी नगर में एक सार्थवाह रहता था इस का नाम था सागरदत्त । 'अड्ढे जाव अपरिभूए' यह विशेष धनवान था । साथ में इतना भाग्यशाली था कि कोई भी व्यक्ति इसका तिरस्कार नहीं कर सकता था । 'तस्स णं गंगदत्ता भारिया' इसे गंगदत्ता नामकी भार्या थी । 'तस्स णं सागरदत्तस्स पुत्ते गंगदत्ताए भारियाए अत्तए उंबरदत्ते णामं दारए होत्था' इस सागरदत्त का पुत्र गंगदत्ताभार्या

स्वामी ङडे छे डे—(एवं खलु जंबू !) डे ज'भू ! (तेणं कालेणं तेणं समएणं पाडलिसंडे नयरे) ते डाल अने ते समयने विषे ओक पाटलीषण्ड नामनुं नगर डेतुं, 'वणसंडे उज्जाणे' तेमां ओक वनषण्ड नामनो णगीथो डेतो । 'उंबरदत्ते जक्खे' तेमां उदुम्बरदत्त यक्षनुं स्थान डेतुं 'तत्थ णं पाडलिसंडे नयरे सिद्धत्थे राया' पाटलीषण्ड नगरना राजानुं नाम सिद्धार्थ डेतुं 'तत्थ णं पाडलिसंडे नयरे सागरदत्ते सत्थवाहे होत्था' ते नगरमां ओक सागरदत्त नामनो सार्थवाह रडेते डेतो । 'अड्ढेजाव अपरिभूए' ते धण्णो धनवान डेतो, तेमज्जे ओटवो भाग्यशाली डेतो डे डोई पणु भाणुस तेनो तिरस्कार डे अपमान करी शकतो नही । 'तस्स णं गंगदत्ता भारिया' तेने गंगदत्ता नामनी पत्नी डतां । 'तस्स णं सागरदत्तस्स पुत्ते गंगदत्ताए भारियाए अत्तए उंबरदत्ते णामं दारए होत्था' ते सागरदत्तनो पुत्र गंगदत्ता

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समोसरणं जाव परिसा गया ।
 तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव जेणेव पाड-
 लिसंडे नयरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पाडलिसंडे नयरे
 पुरत्थिमेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ । तत्थ णं पासइ एगं पुरिसं
 कच्छुल्लं कोढियं दोउयरियं भगंदलियं अरिसिल्लं कासिल्लं
 सासिल्लं सोफिल्लं सूयमुहं सूयपायं सडियहत्थंगुलियं सडिय-
 पायंगुलियं सडियकण्णणासियं रसियाए य पूयेण य थिविथिवितं
 वणमुहकिमिउण्णुयंतपगलंतपूयरुहिरं लालामुहं पगलंतकण्णणासं
 अभिक्खणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणं
 कट्ठाइं कलुणाइं वीसराइं कूयमाणं मच्छियाचडयरपहगरेण अणि-
 ज्जमाणमगं फुट्टहडाहडसीसं दंडिखंडवसणं खंडमल्लखंडहत्थगयं
 गिहे२ देहवलियाए वित्तिं कप्पेमाणं पासइ । तयाणंतरं भगवं
 गोयमे उच्चणीय जाव अडइ अहापज्जत्तं गिण्हइ, गिण्हित्ता
 पाडलीसंडाओ नयराओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता जेणेव
 समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता भत्त-
 पाणं पडिदंसेइ, पडिदंसित्ता समणेणं३ अब्भणुण्णाए समाणे

का अंगजात उंडुवरदत्त था । यह 'अहीण' विशेष खूबसूरत था ।
 अंग उपांगो से परिपूर्ण था । प्रत्येक इन्द्रियों की यथार्थ रचना से
 इसका शरीर विशेषरूप से देखने वालों के चित्त को अपनी ओर
 आकृष्ट कर लिया करता था ॥ सू० १ ॥

पत्नी यकी जन्म पाभेला उंडुवरदत्त हुतो, ते 'अहीण०' धर्माण सुंदर रूपवान
 हुतो अने तेनां अंग-उपांगो पणु पूर्ण हुता. तमाम इन्द्रियोनी यथार्थ रचनाथी
 जेनाराओने तेनुं शरीर विशेष पणु-चित्तनुं आकर्षणु करी देतुं. (सू० १)

जाव विलमिव पण्णगभूएणं अप्पाणेणं आहारमाहारेइ, आहार-
माहारित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेसाणे विहरइ ॥सू० २॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘समोसरणं’
समवसरणं वनपण्डमुद्यानं प्रति भगवदागमनं ‘जाव’ यावत् ‘परिसा गया’ परि-
पद्गता’ धर्मं श्रुत्वा परिपत् प्रतिगता । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन्
काले तस्मिन् समये ‘भगवं गोयमे’ भगवान् गौतमः ‘तहेव’ तथैव=पूर्वाक्तव-
देव भगवतः श्री-महावीरस्वामिनो भिक्षार्थमाज्ञां गृहीत्वा ‘जेणेव पाडलिसंडे
नयरे’ यत्रैव पाटलिषण्डं नगरं ‘तेणेव उवागच्छइ’ तत्रैवोपागच्छति, ‘उवाग-

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समोसरणं जाव परिसा गया’ उस काल
और उस समय में ग्रामानुग्राम विहार करतेर श्रमण भगवान्
महावीर पाटलिषण्ड नगर के वनखण्ड नाम के उद्यान में आये ।
प्रभु का आगमन सुनकर नगर निवासी एवं राजा सब के सब
हर्षोत्फुल्ल होकर प्रभु को वंदना करने के लिये एवं उन से धर्म का
श्रवण करने के लिये अपनेर निवासस्थान से निकल कर उस बगीचे
में आये । प्रभु को वंदना एवं नमस्कार कर परिषद और राजा यथा-
स्थान बैठ गये । प्रभुने धर्मदेशना दी । सुनकर सब प्रमुदित होकर
वापिस अपनेर स्थान पर गये । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे
तहेव जेणेव पाडलिसंडे नयरे तेणेव उवागच्छइ’ उस काल और उस

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समोसरणं जाव परिसा गया’ ते क्षण
अने ते समयने विषे ग्रामानुग्राम विहार करता करता श्रमणु भगवान् महावीर पाटली-
षण्ड नामना नगरना बगीचाभां आव्या, प्रभु पधार्या छे ते वात सांभजीने नगरना
भाषुसो अने राजा से तमाम दुर्पथी प्रमुदित थछने प्रभुने वंदना करवा भाटे
ओटवे छे तेभनी पासथी धर्म श्रवण-सांभजवानी धन्छाथी पोताना निवासस्थानथी
नीछजीने ते बगीचाभां आव्या. प्रभुने वंदन-नमस्कार करीने सत्ता अने राजा पोताना
स्थान पर बेसी गया. पछी प्रभुसे धर्मने उपदेश आप्थो ते सांभजीने तमाम प्रसन्न
थछने पाछा पोताना स्थान पर गया. ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं भगवं गोयमे तहेव
जेणेव पाडलिसंडे नयरे तेणेव उवागच्छइ’ ते क्षण अने ते समयने विषे,

च्छित्ता पाडलिसंडे नयरे' उपागत्य पाटलिषण्डे नगरे 'पुरत्थिमेणं दुवारेणं' पौरस्त्येन द्वारेण=पूर्वदिगवस्थितेन द्वारेण 'अणुप्पविसइ' अनुप्रविशति, 'तत्थ णं' तत्र खलु 'पासइ' पश्यति 'एणं पुरिसं' एकं पुरुषं, कीदृशम्? इत्याह—'कच्छुल्लं' कच्छुल्लन्तं=कण्डूयनरोगयुक्तं 'कोढियं' कुष्ठिनं=कुष्ठरोगयुक्तं 'दोउयरियं' द्रव्यौदरिकं=द्वे उदरे इव उदरं यस्य स तथा तम् जलोदररोगयुक्तम्, 'भगंदलियं' भगन्दरिकं=भगन्दररोगयुक्तम्, 'अरिसिल्लं' अर्शोवन्तम्=अर्शोरोगयुक्तम्, 'कासिल्लं' कासवन्तं=कासरोगयुक्तं, 'सासिल्लं' श्वासवन्तं=श्वासरोगयुक्तं, 'सोफिल्लं' शोफवन्तं=शोफरोगयुक्तं, 'सूयमुहं' शूनमुखं=शूनं=शोथयुक्तं, मुखं यस्य स तथा तम्, एवमग्रेऽपि 'सूयहत्थं' शूनहस्तं=शोथयुक्तहस्तम्, 'सूयपायं' शूनपादं=

समय में भगवान के बड़े शिष्य गौतमस्वामी पूर्व अध्ययनों में कथित विधि के अनुसार प्रभु से नगरमें गोचरी को जानेकी आज्ञा प्राप्त कर रवाना हुए 'उवागच्छित्ता पाडलिसंडे नयरे पुरत्थिमेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ' वे उस नगर के पूर्व दिशा में रहे हुए दरवाजे से प्रविष्ट हुए । तत्थ णं पासइ एणं पुरिसं' प्रविष्ट होते हैं कि वहां उन्होंने एक ऐसे पुरुष को देखा जो 'कच्छुल्लं, कोढियं, दोउयरियं, भगंदलियं अरिसिल्लं, कासिल्लं, सासिल्लं, सोफिल्लं, सूयमुहं, सूयपायं, सडियहत्थंगुलियं, सडियपायंगुलियं' खाज से युक्त हो रहा था, समस्त शरीर भर में जिसके कोढ़ चू रहा था, दो पेट के जैसा जिसका पेट था—जलोदर रोग से जो पीड़ित था । भगंदर जिसे हो रहा था । बवासीर से जो अत्यंत कष्ट में था । खाँसी जिसे क्षणर में चल रही थी । श्वास की जिसे बीमारी थी । शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी ।

भगवानना भोट्टा शिष्य गौतम स्वामी अगणना अध्ययनोभां इहेदी विधि प्रभाण्णे प्रभु पासैथी नगरभां गोचरी करवा नवानी आज्ञा प्राप्त करीने रवाना थया. 'उवागच्छित्ता पाडलिसंडे नयरे पुरत्थिमेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ' गौतमस्वामीअे, ते नगरनी पूर्व दिशाना दरवानेथी प्रवेश कर्यो, 'तत्थ णं पासइ एणं पुरिसं' प्रवेश करतां न तेभाण्णे त्यां आगण अेक पुरुषने नेथो ते 'कच्छुल्लं, कोढियं, दोउयरियं, भगंदलियं, अरिसिल्लं, कासिल्लं, सासिल्लं, सोफिल्लं, सूयमुहं, सूयपायं, सडियहत्थंगुलियं, सडियपायंगुलियं,' णंनवाव सडित હતો. આખાયે શરીરમાં કેડ થયો હતો. પેટ એકદમ મોટું હતું, જલોદર રોગથી પીડાતો હતો, જેને ભગંદર થયેલું હતું, બવાસીરના રોગથી બહુજ કષ્ટ થતું, ખાંસી જેને ઘડીએ-ઘડીએ આવતી હતી, જેને શ્વાસ રોગની બીમારી હતી, તમામ શરીરમાં જેને સોજો આવી ગયો હતો.

शोथयुक्तचरणं 'सडियहत्थंगुलियं' शटितहस्ताङ्गलिकं 'सडियपायंगुलियं' शटित-
पादाङ्गलिकं 'सडियकण्णणासियं' शटितकर्णनासिकं 'रसियाए य' रसिकया=
'शटितदुर्गन्धिविकृतरुधिरं' 'पूयेण य' पूयेन=शटितदुर्गन्धिविकृतरुधिरजलेन
'थिविथिवितं' थिविथिविशब्दं कुर्वन्तं 'वणमुहकिमिउण्णयंतपगलंतपूयरुहिरं' वण-
मुखकृम्युन्नुदत्तपगलत्पूयरुधिरं-वणमुखात् कृमयः-उन्नुदन्तः प्रगलन्ति पूयरुधि-
राणि च यस्य स तथा तम्, यस्य वणमुखात् कृमयो बहिर्निःसरन्ति उत्पत्य
पतन्ति पूयरुधिराणि प्रगलन्ति तमित्यर्थः । 'लालामुहं' लालायुक्तमुखं 'पगलं-
तकण्णणासं' प्रगलत्कर्णनासं=प्रगलन्तौ कर्णौ नासे च यस्य स तथा तम्,
'अभिकखणं२' अभीक्ष्णं२=वारं वारं 'पूयकवले य' पूयकवलान्=शटितरुधिर-
कवलान् 'रुहिरकवले य' रुधिरकवलान् 'किमिकवले य' कृमिकवलांश्च 'वममाणं'

मुहं सूजकर जिसका फूल गया था । हाथ पांव जिसके सब ओर से
खूब सूजे-फूले हुए थे । हाथों एवं पैरों की अंगुलियाँ जिसकी गल
गई थीं 'सडियकण्णणासियं' कान एवं नाक भी जिसके बिलकुल सड़
चुके थे । 'रसियाए य पूयेण य थिविथिवितं' सड़े हुए एवं विकृत
खून से तथा पीप से जिसके शरीर में 'थिविथिवि' इस प्रकार का
शब्द हो रहा था, 'वणमुहकिमिउण्णयंतपगलंतपूयरुहिरं' जिसके घावों के
अग्रभाग से कीड़े टपक रहे थे और पीप भी जिन्हों से वह रही
थी, 'लालामुहं' लार से जिसका मुख सना हुआ था । 'पगलंतकण्णणासं'
सड़जाने से कान और नाक जिसके गिर चुके थे । 'अभिकखणं२
पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणं' जो पीप और सड़े
हुए खून के कुलों का एवं कृमियों के ढेरों का बारबार वमन कर-

नेनुं मुण सुण्णे कुली गयुं इतुं, नेना हाथ-पग णहुं सुण्णे कुली गया इता,
हाथ-पगनी आंगणीओ नेनी गणी गध इती, 'सडियकण्णणासियं' नेना कान अने
नाक तमाभ सडी गया इता, 'रसियाए य पूयेण य थिविथिवितं' सडी गयेला
अने णगडेला बोहीथी अने पइथी नेना शरीरमां 'थिविथिवि' आ प्रकारना शब्द
थइ रह्यो इतो, 'वणमुहकिमिउण्णयंतपगलंतपूयरुहिरं' नेना घाता आगलनां लागथी
कीडा टपकी रहेला इता, अने नेने पइ-वडेतुं इतुं, 'लालामुहं' नेना मुणमांथी
लार टपकती इती, 'पगलंतकण्णणासं' कान अने नाक नेना सडी जवाथी तुटी गया
इता, 'अभिकखणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य वममाणे' पइ अने
सडेला बोहीना कुइला (डिगणां) अने कृमियोना ढगलानी वारंवार वमन-उलटी करतो।

વમન્તમ્=મુખાદુદ્ગિરન્તં 'કઢાઈ' કષ્ટાનિ=કષ્ટકારાણિ, દર્શકજનમનોવ્યથાજનકાનિ
'કલુણાઈ' કરુણાનિ=કરુણારસોત્પાદકાનિ 'વીસરાઈ' વિસ્વરાણિ=દુઃસ્વરાણિ
વચનાનિ 'કૂયમાણં' કૂજન્તમ્=અવ્યક્તમુચ્ચરન્તં શેષં પ્રથમાધ્યયનવત્-નવરં-વિશેષ-
સ્ત્વયમ્, 'મચ્છિયાચડગરપહગરેણં' મક્ષિકાચટકરપહકરેણ=મક્ષિકાણાં વૃન્દ-વૃન્દેન
'અણિજ્જમાણમગ્ગં' અન્વીયમાનમાર્ગમ્=અનુગમ્યમાનમાર્ગમ્ 'ફુદ્દહડાહડસીસં' સ્ફુ-
ટદ્દહડાહડશીર્ષં=શિરોવેદનયા વ્યથિતમસ્તકં 'દંડિલ્લંડવસણં' દણ્ડિલ્લંડવસનં=
દણ્ડી=કન્યાધારી ભિક્ષુવિશેષઃ તદ્વત્ત્વંડવસ્રયુક્તં ચ, 'લ્લંડમલ્લલ્લંડહત્થગયં' લ્લંડ
મલ્લલ્લંડહસ્તગતમ્=અશનપાનાર્થં શરાલ્લંડદ્વયયુક્તહસ્તં 'ગિહેર' ગૃહે ગૃહે=
પ્રતિગૃહં 'દેહલિયા' દેહલિકયા=દેહનિર્વાહાર્થં લિકા=આહારગ્રહણં દેહલિકા=
ભિક્ષાવૃત્તિઃ, તયા 'વિત્તિ' વૃત્તિમ્=આજીવિકાં 'કપ્પેમાણં' કલ્પયન્તં=કુર્વન્તં
'પાસઈ' પશ્યતિ । 'તયાણંતરં' તદનન્તરં 'ભગવં ગોયમે' ભગવાન્ ગૌતમઃ 'ઉચ્ચણીય

રહા થા । 'કઢાઈ કલુણાઈ વીસરાઈ કૂયમાણં' જો ઇસ પ્રકાર કે કષ્ટકારી
દુઃસ્વદ એવં કરુણાજનક અવ્યક્ત શબ્દોં કો બોલ રહા થા કિ જિન્હે
સુનકર હર એક વ્યક્તિ કે મન મેં દયા આતી થી । 'મચ્છિયાચડગર-
પહગરેણ અણિજ્જમાણમગ્ગં' મક્ષિકાઓં કા છુણ્ડ કા છુણ્ડ જિસકે ચારોં
ઓર મનમન કરતા હુઆ પીછેર ચલતા થા । 'ફુદ્દહડાહડસીસં'
મયંકર શિરકી પીડા સે જિસ કા માનોં માથા ફૂટા જા રહા થા,
'દંડિલ્લંડવસણં' કન્યાધારી ભિક્ષુકી તરહ જો ફટે હુઆ ટાટ કે ટુકડે
ઓઢે હુઆ થા । 'લ્લંડમલ્લલ્લંડહત્થગયં' લ્લંડે ઓર પાની પીને કે લિયે
જિસને અપને હાથ મેં દો કપાલ મિટ્ટીકે વર્તન કે ટુકડે લે રક્ષે થે
ઓર 'દેહલિયા' વિત્તિ કપ્પેમાણં પાસઈ' શરીર નિર્વાહ કે લિયે ઘર ઘર
ભીલ માંગતા થા ડસકો ગૌતમ સ્વામીને દેલા ।

હતો, 'કઢાઈ કલુણાઈ વીસરાઈ કૂયમાણં' આ પ્રમાણે જે કષ્ટકારી દુઃસ્વદ અર્થાત્
કરુણાજનક અવ્યક્ત શબ્દો બોલી રહ્યો હતો કે જેને સાંભળીને સૌ કોઈ માનવ વ્યક્તિને
પોતાના મનમાં તેની દયા આવતી હતી, 'મચ્છિયાચડગરપહગરેણ અણિજ્જમાણમગ્ગં'
માખીઓના ટોળાં જેનાં શરીરની આરેય બાબુ લણ-લણ કરતા તેની પાછળ ફરતા
હતા, 'ફુદ્દહડાહડ સીસં' માથાની લયંકર પીડાથી જેનું માથું ફાટી જતું હતું,
'દંડિલ્લંડવસણં' કન્યાધારી ભિક્ષુની માફક ફાટેલા શણના ટુકડા ઓઢેલા હતા
'લ્લંડમલ્લલ્લંડહત્થગયં' ખાવા-પીવા માટે જેણે પોતાના હાથમાં બે માટીના વાસણના
ટુકડા રાખેલા હતા. અને 'દેહલિયા' વિત્તિ કપ્પેમાણં પાસઈ' શરીર નિર્વાહ
માટે ઘેર-ઘેર ભીલ માંગતો હતો. તેને ગૌતમ સ્વામીએ જોયો.

जाव अडइ' उच्चनीय यावदटति=उच्चनीचमध्यमकुलानि सामुदानिकभिक्षार्थं भ्रमति, 'अहापज्जत्तं' यथापर्याप्तमाहारं 'गिण्हइ' गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा 'पाडलीसंडाओ नयराओ' पाटलिषण्डात् नगरात् 'पडिणिकखमइ' प्रतिनिष्क्रामति, 'पडिणिकखमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'जेणेव समणे भगवं महावीरे' यत्रैव श्रमणो भगवान् महावीरः 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'भत्तपाणं' भक्तपानम्=अशनं पानं च 'पडिदंसेइ' प्रतिदर्शयति, 'पडिदंसित्ता' प्रतिदर्श्य 'समणेणं३' श्रमणेन भगवता महावीरेण 'अब्भणुण्णाए समाणे अभ्यनुज्ञातः सन् 'जाव' यावत् 'विलमिवपण्णगभूएणं' विलमिवपन्नगभूतेन 'अप्पाणेणं' आत्मना 'आहारमाहारेइ' आहारमाहारयति-आहारं करोति । यथा सर्पे विलं प्रविशन् विलस्य पार्श्वद्वयमस्पृशन् आत्मानं विले प्रवेशयति तथा स्वादा-

'तयाणंतरं भगवं गोयमे उच्चनीय जाव अडइ' इसके बाद भगवान् गौतम भिक्षा के लिये नगर के ऊंच नीच आदि कुलों में घूमने लगे और 'अहापज्जत्तं गिण्हइ' यथा पर्याप्त (आवश्यकतानुसार) आहार ग्रहण किया 'गिण्हित्ता पाडलीसंडाओ नयराओ पडिणिकखमइ' उसे लेकर पाटलीषण्ड नगर से वापिस अपने स्थान की ओर प्रस्थित हुए । 'पडिणिकखमित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' आते ही वे जहाँ श्रमण भगवान् महावीर विराजमान थे वहाँ आये और 'उवागच्छित्ता भत्तपाणं पडिदंसेइ' आकर प्राप्त भक्तपान उन्होंने प्रभु को दिखलाया । 'पडिदंसित्ता समणेणं३ अब्भणुण्णाए समाणे जाव विलमिव पण्णगभूएणं अप्पाणेण आहारमाहारेइ' अनन्तर प्रभुने आहार करनेकी आज्ञा दे दी । गौतमने जैसे सर्प अपने विल में प्रवेश करते समय उसके दोनों पार्श्वभागों से नहीं अडता है और सीधा प्रवेश कर जाता है ठीक

'तयाणंतरं भगवं गोयमे उच्चनीय जाव अडइ' ते पछी लगवान् गौतमस्वामी भिक्षा भाटे नगरना उंच-नीच आदि कुलोभां इरवा लाग्या, अने 'अहापज्जत्तं गिण्हइ' यथा पर्याप्त (आवश्यकतानुसार) आहार भेजव्यो, 'गिण्हित्ता पाडलीसंडाओ नयराओ पडिणिकखमइ' आहार लधने पाटलीषण्ड नगरमांथी पाछा पोताना स्थाने आव्या. 'पडिणिकखमित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छइ' आवतां जे जथां श्रमणु लगवान् श्री महावीर विराजमान हुता त्यां आव्या, अने 'उवागच्छित्ता भत्तपाणं पडिदंसेइ' ते पछी प्राप्त आहार-पाणी प्रभुने जताव्या. 'पडिदंसित्ता समणेणं३ अब्भणुण्णाए समाणे जाव विलमिवपण्णगभूएणं अप्पाणेणं आहारमाहारेइ' ते पछी प्रभुज्ये आहार करवानी आज्ञा आयी, गौतमे जेवी रीते सर्प पोताना दरमां प्रवेश करवा समये पोताना जन्ने जानुना लागने (पार्श्वलागने)

भिलाषाभावाद् आहारं मुखे इतस्ततो न संचालयन् गलविले प्रवेशयतीति भावः, 'आहारमाहारित्ता' आहारमाहार्य=आहारं कृत्वा 'संजमेणं तवसा' संयमेन तपसा 'अप्पाणं भावेमाणे' आत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० २ ॥

उसी तरह अपने मुख में इतस्ततः स्वाद की अभिलाषा से संचालित न करते हुए आहार किया 'आहारमाहारित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' और आहार करके तप संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे अर्थात् अपने ज्ञान ध्यानमें लग गये।

भावार्थ—उस काल और उस समय में ग्रामानुग्राम विहार करते२ श्रमण भगवान महावीर पाटलिपुंड नगर के उद्यान में आये। प्रभुका आगमन सुनकर नगर की परिषद एवं राजा सबके सब हर्षित होकर प्रभु को वंदना एवं धर्मश्रवण करने के लिये अपने२ घर से निकलकर उस बगीचे में आये प्रभुको वन्दना एवं नमस्कार कर परिषद और राजा यथास्थान बैठ गये। प्रभुने धर्मदेशना दी। धर्मदेशना सुनकर सब प्रसुदित होकर वापिस अपने२ स्थान पर गये। उस काल उस समय गौतम स्वामी भगवान महावीर स्वामी के समीप आये और छठ-वैलेके पारणा-निमित्त पाटलिपुंड नगरी में गोचरी के लिये जाने की आज्ञा मांगी। भगवान की आज्ञा प्राप्त कर गौतम स्वामी वहां से रवाना हुए और उस नगर के पूर्व दिशा के

क्यांछ स्पर्श थवा देतो नथी अने सीधे प्रवेश करे तेवीज रीते पोताना भुभमां आभ-तेम स्वादनी अलिखापाथी नहि देखतां आहार कर्यो, 'आहारमाहारित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' अने आहार करीने तप-संयमथी पोताना आत्माने भावित करता थका विचरवा लाग्या, अर्थात् पोताना ज्ञान-ध्यानमां लागी गया।

भावार्थ—ते काल अने ते समयने विषे ओके गाभथी भीजे गाभ विहार करता करता श्रमण भगवान महावीर पाटलीपुंड नगरना भगीयामां आव्या, प्रभुनुं आगमन सांभलीने नगरनी परिषद अने राजा सौ दुर्ष पाभीने प्रभुने वंदन करवा अने धर्म देशना सांभलवा भाटे पोताना देखथी नीकणीने ते भगीयामां आव्या, प्रभुने वन्दना नमस्कार करीने परिषद अने राजा सौ सौना स्थाने बैठा. अने प्रभुओ धर्मदेशना आपी, पछी धर्मदेशना सांभलीने सौ प्रसन्न थअ पाछा पोताना स्थानके गया। ते काल ते समयने विषे गौतम स्वामी भगवान महावीर स्वामीनी पासे आवीने छठ-वैलाना पारणा भाटे पाटलीपुंड नगरमां गोचरी भाटे जवानी आज्ञा मागी, भगवाननी आज्ञा प्राप्त करीने गौतम स्वामी त्यांथी रवाना थया अने ते नगरनी पूर्व दिशाना दर-

दरवाजे से नगर में प्रविष्ट हुए । अन्दर प्रवेश किया तो वहाँ उन्होंने एक ऐसे पुरुष को देखा कि जो अपने सब शरीर में खाज खुजाल रहा था, समस्त शरीरभर में जिसके कोढ़ चू रहा था, दो पेटके जितना उसका बड़ा पेट था—जलोदर—रोग से जो पीडित था । भगंदर जिसके हो रहा था । बवासीर की पीड़ा से जो अत्यन्त कष्ट में था । खांसी जिसे क्षणर में चल रही थी । श्वास की बीमारी से जिसका दम छुट रहा था । शरीर भर में जिसके सूजन आगई थी । मुँह सूजकर जिसका फूल गया था । हाथ पाव जिसके सब सूजकर फूले हुए थे । हाथों एवं पैरों की अंगुलियाँ जिसकी गल गई थीं । कान एवं नाक जिस के बिलकुल सड़ चुके थे । सड़े हुए एवं विकृत खून से तथा पीप से जिसके शरीर में 'थिविथिवि' ऐसा शब्द हो रहा था । जिसके घावों के अग्रभाग से कीड़े टपक रहे थे और पीप भी जिन्हों से बह रही थी । लार से जिसका मुख सना हुआ था । सड़जाने से नाक और कान जिसके गिर चुके थे । जो पीप और सड़े हुए खून के कुलों का एवं कृमियों के ढेरों का वार-वार वमन कर रहा था । जो इस प्रकार के कष्टकारी एवं करुणाजनक दुस्वर-दुखभरी ध्वनि से अव्यक्त शब्दों को बोल रहा था कि जिन्हें सुनकर हर एक व्यक्ति के मन में दया आ जाती थी । सक्खियों का

वाण्णी नगरमां प्रवेश क्यो, प्रवेश क्यो त्थारे तेण्णे ओक ओवा पुरुषने नेथो के नेने पोताना शरीरमां भंजवाव आवती इती, तमाम शरीरमां कोढ थयेवो इतो. जे पेट नेवडुं तेनु पेट इतुं. अर्थात् जलोदर रोगथी पीडातो इतो. नेने भगंदर थयेवुं इतुं. गवासीरना रोगनी पीडाथी गहुज दुःणी इतो, खांसी नेने वारंवार आवती इती, श्वासना रोगथी नेनो दम धुंटातो इतो. तमाम शरीरमां नेने सोले थयो इतो, मोहुं सूजने नेनु पुढी गयुं इतुं, हाथ पग नेनां तमाम सूजने पुढी गया इता, हाथ-पगनी आंगणीओ नेनी भरी पडी इती, नेनां नाक-कान तमाम सडी गयां इतां, सडेवा अने गगडेवा दोही तथा पड्थी नेना शरीरमां “थिवि-थिवि” नेवा शण्हो थता इता, नेना सडेवा घाना अग्रभागमांथी डीडा टपकता इता, अने पड् पणु वडेतुं इतुं, लाणथी मुअ नेनु लथुं इतुं, नाक-कान सडी गवाथी नेनां भरी पड्यां इतां, पड् अने गगडेवा दोही, अने कृमियोना ढगलानु वारंवार वमन करतो इतो. जे आ प्रमाणे कष्टकारी-कष्टाजनक दुस्वर-दुःण लथ्या ध्वनिथी अव्यक्त (कोष्ठ समने नहि ओवा) शण्हो भोलतो इतो के नेने सांलणीने इरडेअ माणुसना मनमां दया आवी जती इती, भाणीओनां टोणां नेना थारेय आणु लणु-लणुट

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ પં સે ભગવં ગોયમે દોઞ્ચપિ છદ્ધક્ષમણપારણગંસિ
પઠમાણ્ પોરિસીણ્ સજ્ઞાયં કરેઙ્ જાવ પાડલિસંડં નયરં દાહિ-
ણિલ્લેણં દુવારેણં અણુપ્પવિસઙ્, તં ચેવ પુરિસં પાસઙ્ કચ્છુલ્લં
તહેવ જાવ સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઙ્ ।

झुण्ड का झुण्ड जिसके चारों ओर भिन-भिन करता हुआ पीछे पीछे
चलता था । भयङ्कर शिर की पीडा से जिसका माथा मानो फूटा जा
रहा था । कन्थाधारी भिक्षु की तरह जो फटे हुए टाट के टुकड़े
ओढ़े हुए था । खाने और पानी पीने के लिए जिसने अपने हाथ
में दो कपाल-मिट्टी के बर्तन के टुकड़े ले रखे थे । शरीर निर्वाह के
लिये वह घर-घर भीख मांगता फिरता था उसको गौतम स्वामीने देखा ।

इसके बाद भगवान गौतम भिक्षाके लिये नगर के ऊच-नीच
आदि कुलों में घूमने लगे और यथाप्राप्त आहार ग्रहण कर पाटलि-
षंड-नगर से निकलकर अपने स्थान आये और श्रमण भगवान
महावीर स्वामी को प्राप्त आहार दिखलाकर भगवान की आज्ञा से-
जैसे सर्प बिल में प्रवेश करते समय बिलके दोनों भागों को नहीं
अडता है अर्थात् सीधा प्रवेश कर जाता है, ठीक उसी तरह अपने
मुख में स्वाद की अभिलाषासे इतस्ततः संचालित न करते हुए-
आहार किया, फिर तप और संयम से आत्मा को भावित करते हुए
विचरने लगे-अर्थात् अपने ज्ञान ध्यान में लग गये ॥ सू० २ ॥

કરતા તેની પાછળ ફરતા હતા; ભયંકર માથાની પીડાથી જેનું માથું ફૂટી જતું હતું,
કન્થાધારી ભિક્ષુની માફક ફાટેલા શણના ટુકડા જેણે ઓઢ્યા હતા, ખ:વા અને પાણી
પીવા માટે જેણે પોતાના હાથમાં માટીના વાસણના બે ટુકડા લીધા હતા, શરીર
નિર્વાહ માટે ઘર-ઘર ભિક્ષા માગતો ફરતો હતો તેને ગૌતમસ્વામીએ જોયો, તે
પછી ભગવાન ગૌતમસ્વામી ભિક્ષા માટે નગરનાં ઉચ્ચ-નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને
યથા પર્યાપ્ત ભિક્ષા-આહાર ગ્રહણ કરી પાટલીખંડ નગરથી નીકળીને પોતાના સ્થાન
પર આવ્યા અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પ્રાપ્ત આહાર બતાવીને ભગવાનની
આજ્ઞાથી-સર્પ જેમ દરમાં પ્રવેશ કરતી વખતે દરના બંને ભાગોને નહિ અડતાં સીધો
દરમાં પ્રવેશ કરે છે, બરાબર તે જ પ્રમાણે પોતાના મુખમાં સ્વાદની અભિલાષાથી
મુખની બંને-બાજુ આમ-તેમ નહિ ફેરવતાં આહાર કર્યો. પછી તપ અને સંયમથી
પોતાના આત્માને ભાવિક કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા અર્થાત્ પોતાના જ્ઞાન-ધ્યાનમાં
લાગી ગયા. (સૂ૦ ૨)

तए णं से गोयमे तच्चं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसमाणे तं चेव पुरिसं कच्छुल्लं० पासइ । चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेणं० इमे-यारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने, अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणां जाव एवं वयासी । एवं खलु अहं भंते ! छट्ठक्खमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं पविट्ठे । तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव कप्पेमाणं । तए णं अहं दोच्चं पि छट्ठपारण-गंसि दाहिणिल्लेणं दुवारेणं० तच्चं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि पच्चत्थि-मेणं तहेव० तए णं अहं चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरदुवा-रेणं अणुप्पविसामि, तं चेव पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ । चिंता मम । पुव्वभवपुच्छा ० वागरेइ ॥सू० ३॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं से’ ततः खलु स ‘भगवं गोयमे’ भगवान् गौतमः ‘दोच्चं पि’ द्वितीयमपि वारं ‘छट्ठक्खमणपारणगंसि’ षष्ठक्षपणपारणके ‘पढमाए पोरिसीए’ प्रथमायां पौरुष्यां ‘सज्झायं करेइ’ सूत्रपठनरूपं स्वाध्यायं करोति ‘जाव’ यावत्-पात्रादिकं प्रमार्ज्य भिक्षार्थं भगवतोऽनुज्ञां गृहीत्वा ‘पाडलिसंडं नयरं’ पाटलिषण्डं नगरं

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ पश्चात् ‘से भगवं गोयमे दोच्चं पि’ वे भगवान् गौतम स्वामी द्वितीय वार भी ‘छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झायं करेइ जाव पाडलिसंडं नयरं दाहिणिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ’ दूसरे छट्ठ खमण पारणा के दिवस में प्रथम पौरुषी में स्वाध्याय एवं द्वितीय पौरुषी में ध्यान करने के बाद प्रभु से आहार लाने की आज्ञा प्राप्त

‘तए णं से०’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से भगवं गोयमे दोच्चं पि’ ते भगवान् गौतम स्वामी भी० वार पछु ‘छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्झायं करेइ जाव पाडलिसंडे नयरं दाहिणिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसइ’ भी० छट्ठमण पारणाना दिवसे प्रथम पौरुसीमां स्वाध्याय; अने भी० पौरुसीमां ध्यान कर्या पछी प्रभु पासेथी आहार लाववानी आज्ञा प्राप्त करीने पाटलीषंड नगरमां गोचरी भाटे नीअ्या, दक्षिण

‘દાદિગિલ્લેણં દુવારેણં’ દાક્ષિણાત્યેન દ્વારેણ ‘અણુપ્પવિસઇ’ અનુપવિશતિ તત્ત
 ‘તં ચેવ પુરિસં’ તમેવ પુરુષં—યઃપૌરસ્ત્યે દ્વારે દૃષ્ટસ્તમેવ ‘પાસઇ’ પશ્યતિ, કીદૃશં ?
 કચ્છુલ્લં’ કચ્છૂમન્તં=ક્રુદ્ધયનરોગયુક્તં ‘તહેવ’ તથૈવ=પૂર્વોક્તસર્વરોગયુક્તં યાવદ્ ગૃહે
 ગૃહે મિક્ષાં કુર્વન્તં પશ્યતિ । તદનન્તરં ભગવાન્ ગૌતમઃ ઉચ્ચનીચમધ્યમકુલ્લેષુ મિક્ષા-
 મટન્ યથાપ્રાપ્તમાહારં ગૃહીત્વા ભગવતઃ સમીપે સમાગચ્છતિ, ‘જાવ’ યાવત્ ‘સંજમેણં’
 સંયમેન ‘તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે’ તપસાઽઽત્માનં ભાવયન્ ‘વિહરઇ’ વિહરતિ ।

‘તણ્ પં સે ગોયમે’ તતઃ સ્વલુ સ ગૌતમઃ ‘તચ્ચંપિ’ તૃતીયમપિ વારં
 છટ્ઠકલ્લમણપારણગંસિ’ પઠ્ઠક્ષપણપારણકે ‘તહેવ’ તથૈવ=પૂર્વોક્તવિધિના ‘જાવ’
 યાવત્ મિક્ષાર્થે ભગવતઃ આજ્ઞાં પ્રાપ્ય ‘પાટલિસણ્ઠે નયરે પચ્ચત્થિમિલ્લેણં’ પાશ્ચા-
 ત્યેન=પશ્ચિમદિગવસ્થિતેન ‘દુવારેણં’ દ્વારેણ ‘અણુપ્પવિસમાણે’ અનુપવિશન્ ‘તં ચેવ

કર પાટલિણ્ઠ નગર મેં ગોચરી કે લિયે નિકલે । દક્ષિણ દિશાકે દર-
 વાજે સે નગર મેં જ્યોં હી ઉન્હોંને પ્રવેશ કિયા કિ ‘તં ચેવ પુરિસં
 પાસઇ કચ્છુલ્લં તહેવ જાવ સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઇ’ વહાં
 ઉસી પુરુષ કો દેશ્વા જો સ્વાજ આદિ સવ રોગોં સે યુક્ત થા યાવત્
 પૂર્ણ દુઃહીં ઓર સ્ત્રીં માંગતા થા । ગૌતમ સ્વામીને જ્ઞ નીચાદિ
 કુલોં મેં ભ્રમણ કર યથા પ્રયાસ મિક્ષા પ્રાપ્ત કી ઓર ઉસે લેકર
 વે અપને સ્થાન પર આયે । પૂર્વ કી તરહ આહાર પાની કરકે તપ
 ઓર સંયમ સે અપની આત્મા કો ભાવિત કરતે હુણ વિચરને લગે ।
 ‘તણ્ પં સે ગોયમે તચ્ચંપિ છટ્ઠકલ્લમણપારણગંસિ તહેવ જાવ પચ્ચત્થિમિલ્લેણં
 દુવારેણં અણુપ્પવિસમાણે તંચેવ પુરિસં કચ્છુલ્લં પાસઇ’ હસી પ્રકાર જવ
 વે તૃતીયવાર સ્ત્રી છટ્ઠકલ્લમણપારણા કે લિયે પ્રભુ કી આજ્ઞા લેકર ઉસી
 નગર કી ઓર પ્રસ્થિત હુણ ઓર જ્યોં હી ઉન્હોંને ઉસ મેં પશ્ચિમ

તરફના દરવાજેથી નગરમાં તેમણે જવો પ્રવેશ કર્યો કે, ‘તં ચેવ પુરિસં પાસઇ કચ્છુલ્લં
 તહેવ જાવ સંજમેણ તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરઇ’ ત્યાં જવો પુરુષને જોયો
 જે જાંજવાળ આદિ તમામ રોગોથી યુક્ત હતો એટલે કે પૂર્ણ દુઃખી અને ભીષ
 માગતો હતો. ગૌતમ સ્વામી ઉંચ નીચ આદિ કુલોમાં ફરીને યથા પ્રયાસ મિક્ષા
 પ્રાપ્ત કરી અને તે મિક્ષા લઈને પોતાના સ્થાન પર આવ્યા. પૂર્વ પ્રમાણે આહાર
 પાણી કરીને તપ અને સંયમમાં પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા વિચરવા લાગ્યા,
 ‘તણ્ પં સે ગોયમે તચ્ચંપિ છટ્ઠકલ્લમણપારણગંસિ તહેવ જાવ પચ્ચત્થિમિલ્લેણં
 દુવારેણં અણુપ્પવિસમાણે તં ચેવ પુરિસં કચ્છુલ્લં પાસઇ’ એ પ્રમાણે ત્રીજીવાર
 પણ છટ્ઠકલ્લમણ પારણા માટે પ્રભુની આજ્ઞા માર્ગને તે નગરની તરફ ચાલતા થયા
 અને તેમણે નગરના પશ્ચિમ દરવાજાથી નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, તો ત્યાં આગળ પણ

पुरिसं' तमेव पूर्वोक्तं पुरुषं कच्छुल्लं' कच्छुलादि नानाविधरोगयुक्तं यावद् भिक्षा-
वृत्तिं कुर्वन्तं 'पासइ' पश्यति दृष्ट्वा भगवान् गौतमो भिक्षां गृहीत्वा भगवतः
समीपे समागत्य पूर्ववदेव संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन् विहरति ।

तदनन्तरं 'चोत्थं पि' चतुर्थवारमपि 'छट्ठक्खमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपा-
रणके भगवान् गौतमः पाटलिपण्डे नगरे 'उत्तरिल्लेणं०' औत्तरेण=उत्तरदिग-
वस्थितेन द्वारेण अनुप्रविशति, तत्र तमेव पूर्ववर्णितं पुरुषं पश्यति दृष्ट्वा भग-
वतो गौतमस्य 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झत्थिए' ५ आध्या-
त्मिकः=आत्मनि यावत् मनोगतः संकल्पः 'समुप्पण्णे' समुत्पन्ने- 'अहो णं'
अहो खलु 'इमे पुरिसे' अयं पुरुषः 'पुरापोराणाणं' पुरापुराणानां पुरा=पूर्वभव-
कृतानां पुराणानाम्=अनेकभवसंचितानां कर्मणां 'जाव' यावत्-पापकं फलवृत्ति-
विशेषं प्रत्यनुभवन् विहरति इति कृत्वा-मनसि संचिन्त्य भिक्षां गृहीत्वा भगवतः
समीपे समागत्य यावत्-भगवन्तस् आदक्षिणप्रदक्षिणपूर्वकं वन्दित्वा 'एवं वयासी'

दिशाकी ओर के दरवाजे से प्रवेश किया, तो वहाँ पर भी कण्डूयन
आदि रोगों से पीडित उसी पुरुष को देखा । पूर्वकी तरह वहाँ से
गोचरी लेकर वापिस अपने स्थान पर आये, यावत्-संयम एवं तपसे
अपनी आत्मा को आवित करते हुए विचरने लगे । 'चोत्थं पि छट्ठ-
क्खमणपारणगंसि उत्तरेण० इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे
पुरापोराणाणं जाव एवं वयासी' इसी प्रकार चतुर्थवार भी जब वे छट्ठ
के पारण के निमित्त प्रभु से आज्ञा प्राप्त कर भिक्षाचर्या के लिये
नगर में उत्तर के द्वार से प्रविष्ट हुए तब भी उसी व्यक्ति को
उन्होंने देखा । देखकर उनके चित्त में इस प्रकार का संकल्प हुआ
कि अहो ! यह पुरुष पूर्वभव में किये गये एवं अनेक भवों के संचित
कर्मों के इस अनेक व्याधिरूप फलको भोग रहा है । भिक्षा लेकर

भोजन आदि रोगोत्थी पीडित ते पुरुषने जेयो, पूर्व प्रमाणे त्यांथी गोचरी लधने
पाछा इरी पोताना स्थान पर आव्या, यावत् संयम, अने तपथी पोताना आत्माने
आवित करता थका विचरवा लाग्या. 'चोत्थं पि छट्ठक्खमणपारणगंसि उत्तरेणं०
इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं जाव एवं
वयासी' आ प्रमाणे येथीवार पणु न्यारे तेमण्णे छठ्ठा पारणु निमित्ते प्रभुनी आज्ञा
मेणवीने भिक्षा माटे नगरमां उत्तरना दरवाजाथी प्रवेश कर्यो त्यारे पणु ते व्यक्तितने
तेमण्णे जेयो, जेधने तेना चित्तमां आ प्रमाणे संकल्प थयो के अहो ! आ पुरुष पूर्व
भवमां करेलां अनेक भवोना संचित कर्मोना आ अनेक व्याधि रूप इणने लोगवी रह्यो
छे. भिक्षा लधने नगरथी पाछा आव्या त्यारे प्राप्त भिक्षाने अतावीने प्रभुने तेण्णे कहुं के

एवमवादीत्—‘एवं खलु अहं भंते’ हे भदन्त ! ‘छट्कखमणपारणगंसि’ षष्ठस्य= पष्ठभक्तस्य पारणके ‘जाव’ यावत् ‘रीयंते’ रियन् भिक्षार्थं गच्छन् ‘जेणेव’ यत्रैव पाटलिपण्डं नगरं तत्रैवोपागच्छामि, उपागत्य पाटलिपण्डस्य नगरस्य ‘पुरत्थिमिल्लेणं’ द्वारेणं पविट्ठे’ पौरस्त्येन द्वारेण अनुप्रविष्टः । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु ‘एगं पुरिसं पासामि’ एकं पुरुषं पश्यामि, कीदृशं ? ‘कच्छूल्लं’ कच्छू-
मन्तं ‘जाव’ यावत्—भिक्षावृत्तिं ‘कप्पेमाणं’ कल्पयन्तं=कुर्वन्तम् । ‘तए णं’ ततः खलु ‘अहं दोच्चंपि’ द्वितीयवारमपि ‘छट्पारणगंसि’ षष्ठपारणके ‘दाहिणिल्लेणं’
द्वारेणं दाक्षिणात्येन द्वारेण ‘तहेव’ तथैव पूर्वोक्तं सर्वमत्रापि वाच्यम् । एवं ‘तच्चंपि’ तृतीयवारमपि ‘छट्ठं’ इति षष्ठक्षपणपारणकेऽहं ‘पच्चत्थिमेणं’
पाश्चात्येन द्वारेण प्रविष्टः ‘तहेव’ तथैव=पूर्वोक्तवदेव कच्छ्वादिरोगयुक्तं देहनि-
र्वाहार्थं भिक्षां कुर्वन्तं पश्यामि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘चउत्थंपि’ चतुर्थवारमपि

जब वे नगर से वापिस आये तब प्राप्त भिक्षा को दिखाकर प्रभु से उन्होंने कहा कि ‘एवं खलु अहं भंते ! छट्कखमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं द्वारेणं पविट्ठे तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छूल्लं जाव कप्पेमाणं’ हे भदन्त ! मैं आप से आज्ञा लेकर छट्ठके पारण के दिन भिक्षा निमित्त जब पाटलिपण्ड नगर में उसके पौरस्त्य द्वार से प्रविष्ट हुआ तो हे भदन्त ! वहाँ मैंने एक ऐसा पुरुष देखा जिसके समस्त शरीर में कण्डूयन आदि सब रोग व्याप्त हैं और जो घर-घर भीख मांगता फिर रहा था । ‘तए णं अहं दोच्चंपि छट्कखमणपारणगंसि दाहि-
णिल्लेणं द्वारेणं० तच्चंपि छट्कखमणपासणगंसि पच्चत्थिमेणं तहेव० । तए णं अहं चोत्थंपि छट्कखमणपारणगंसि उत्तरद्वारेणं अणुप्पविसामि’ इत्यादि । इसी प्रकार मैं द्वितीयवार भी छट्ठके पारणे के लिये उस नगर में जब दक्षिण के द्वार से गया तब भी उसी पुरुष को देखा तृतीय वार

‘एवं खलु अहं भंते छट्कखमणपारणगंसि जाव रीयंते० पुरत्थिमिल्लेणं द्वारेणं पविट्ठं तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छूल्लं जाव कप्पेमाणं’ हे भदन्त ! हे आपनी आज्ञा लधने छटना पारणाना द्विसे भिक्षा निमित्ते न्यादे पाटलिपण्ड नगरमां न्यादे तेना आगला दरवाजाथी प्रवेश कर्यो तो हे भदन्त ! त्यां में ओक ओवो पुरुष जेथो जेना समस्त शरीरमां भंज्वाल आदि तमाम रोग व्याप्त हुतो घर-घर भीख मागतो इरतो हुतो । ‘तए णं अहं दोच्चंपि छट्कखमणपारणगंसि पच्चत्थिमेणं तहेव० । तए णं अहं चोत्थंपि छट्कखमणपारणगंसि उत्तरद्वारेणं अणुप्पविसामि’ इत्यादि, आ प्रमाणे हुं थिल्ल वणत पणु छटना पारणा भाटे ते नगरमां न्यादे दक्षिणाना दर-
वाजाथी गये, त्यादे पणु ते पुरुषने जेथो । त्रील्ल वणत पणु न्यादे हुं छटना पारणा

अहं 'छट्टपारणगंसि' षष्ठपारणके पाटलिषण्डे नगरे 'उत्तरदुवारेण' उत्तरदिक्-स्थितद्वारेण 'अणुप्पविसामि' अनुप्रविशामि तदा 'तं चेव पुरिसं पासामि' तमेव पुरुषं पश्यामि, कीदृशं ? 'कच्छुल्लं' कच्छूरोगयुक्तं 'जाव' यावत्-स देहबलिकया=शरीरनिर्वहार्थं 'वित्ति' वृत्ति=भिक्षावृत्ति 'कप्पेमाणे' कल्पयन्=कुर्वन् 'विहरइ' विहरति, तं दृष्ट्वा चिन्ता 'अहो णं इमे पुरिसे' इत्यादिरूपो विचारः मम मनसि संजातः । 'पुव्वभवपुच्छा' पूर्वभवपृच्छा 'से णं मंते पुरिसे पुव्वभवे के आसी' स खलु हे भदन्त ! पुरुषः पूर्वभवे क आसीत्, इत्यादिरूपा पृच्छा गौतमेन कृता । 'वागरेइ' व्याकरोति=भगवान् तस्य पुरुषस्य पूर्वभववृत्तान्तं कथयति ॥ सू० ३ ॥

भगवान् कच्छूरादिरोगयुक्तस्य तस्य पुरुषस्य पूर्वभववृत्तान्तं कथयति-
'एवं खलु' इत्यादि ।

भी जब मैं छठके पारणा के लिये वहां पश्चिम के द्वार से गया तब भी उसीको देखा । चतुर्थ बार भी पारणा के लिये जब मैं वहां उत्तर द्वार से गया तब भी मैंने 'तं चेव पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव वित्ति कप्पेमाणे विहरइ' उसे उसी हालत में देखा । 'चिन्ता मम पुव्वभवपुच्छा० वागरेइ' प्रभो ! उसे देखकर मेरे हृदय में अनेक प्रकार की विचार-धाराएँ उत्पन्न हुई । मैं भिक्षा लेकर वापिस आया । हे नाथ ! इसकी इस प्रकार की परिस्थिति का क्या कारण हुआ है ? यह पूर्वभव में कौन था ? गौतम की यह बात सुनकर प्रभुने इस प्रकार कहना प्रारंभ किया-

भावार्थ—प्रथम पारणा की तरह गौतम स्वामी अन्य पारणाओं के लिये भी उसी नगर में आते जाते रहे । ये छठ-छठकी तपस्या करते थे । जब पारणा का दिन होता तब यथाविधि प्रभु से आज्ञा

माटे त्यां पश्चिमना दरवाजेथी गये। त्यारे पणु तेने ज्ञेयो, येथी वणत पणु पारणु। माटे ज्यारे हुं उत्तरना दरवाजे थछ गये। त्यारे पणु मे 'तं चेव पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव वित्ति कप्पेमाणे विहरइ' तेने तेवीज हालतमां ज्ञेयो. 'चिन्ता मम पुव्वभवपुच्छा वागरेइ' प्रभो ! तेने ज्ञेधने मारा हृदयमां अनेक प्रकारनी विचार-धाराये। उत्पन्न थछ, हुं भिक्षा लधने पाछे आव्ये, हे नाथ ! तेनी ज्ञे प्रमाणे स्थिति थवानुं कसणु शुं छे ? ते पूर्वभवमां केणु हतो ? गौतमनी आ प्रमाणे वात सांभणीने प्रभुज्जे आ प्रमाणे कडेवानो प्रारंभ कर्ये।

भावार्थ—प्रथम पारणा प्रमाणे गौतमस्वामी भीज पारणा माटे पणु ते नगरमां जवा-आववा लाग्या, ते छठ छठनी तपस्सा करता हता, ज्यारे पारणानो हिवस आवतो। त्यारे यथाविधि प्रभुनी आज्ञा लधने पारणा माटे नगरमां जता हता,

॥ સૂલમ્ ॥

एवं खलु, गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव
जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरे नामं नयरे होत्था रिद्धं ।
तत्थ णं विजयपुरे नयरे कणगरहे नामं राया होत्था । तस्स णं
कणगरहस्स रत्तो धनंतरी नामं वेजे होत्था अट्ठंगा-उव्वेयपाढए
तं जहा-कोमारभिच्चं सालागे सल्लहत्ते कायतिगिच्छा जंगोले
भूयविज्जा रसायणे वाईकरणे, सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे ॥सू० ४॥

ટીકા

‘एवं खलु गोयमा’ हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले

लेकर पारणा के लिये नगर में जाते थे । उस नगर के चार दरवाजे
थे । मित्रर दरवाजों से होकर ये उस में प्रविष्ट होते । परन्तु जिस
व्यक्ति को अनेक प्रकार की बीमारियों का पुंजस्वरूप भीख मांगता
हुआ उन्होंने प्रथम पारणा के दिन पूर्व दिशा के दरवाजे से प्रविष्ट
होते समय देखा, उसी व्यक्ति को उन्होंने चारों पारणाओं के दिन
चारों ही दरवाजे देखा । गौतमस्वामीने चतुर्थ पारणा के दिन प्रभु
से पूछा कि यह मनुष्य जो इस प्रकार की नरकाधिक वेदना का पात्र
बना हुआ है सो पूर्वमन्त्र में कौन था ? और इसने क्या पाप किया
जिससे यह इतना दुःख पा रहा है ? ॥ सू० ३ ॥

‘एवं खलु’ इत्यादि ।

‘एवं खलु गोयमा !’ हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस

તે નગરના ચાર દરવાજા હતા. જૂના-જૂના દરવાજામાં પસાર થઇને તેમાં તે પ્રવેશ
કરતા હતા, પરન્તુ જે વ્યક્તિને અनेक प्रकारની બિમારીઓના ઢગલા સ્વરૂપ લીળ
માગતો હોય તેવી રીતે પ્રથમ પારણના દિવસે પૂર્વ દિશાના દરવાજેથી પ્રવેશ કરવાના
અમયે જોયો, તે વ્યક્તિને તેમણે ચારેય પારણના દિવસોમાં ચારેય દરવાજે જોયો.
ગૌતમસ્વામીએ ચોથા પારણના દિવસે પ્રભુને પૂછ્યું કે-તે મનુષ્ય જે આ પ્રકારની
નરકથી પણ અધિક વેદનાનું પાત્ર બન્યો છે, પૂર્વભવમાં કોણ હતો ? અને તેણે શું
પાપ કર્યું છે કે જેના ફળરૂપ આટલું દુઃખ ભોગવી રહ્યો છે ? (સૂ. ૩)

‘एवं खलु गोयमा’ इत्यादि

‘एवं खलु गोयमा !’ हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ તે કાલ અને

तस्मिन् समये 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे' इहेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'विजयपुरे णामं नयरे होत्था' विजयपुरं नाम नगरमासीत्, कीदृशम् ? 'रिद्धस्तिमि य समिद्धम् ३' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, इत्यादि । 'तत्थ णं विजयपुरे नयरे' तत्र खलु विजयपुरे नगरे 'कणगरहे णामं राया' कनकरथो नाम राजा 'होत्था' आसीत् । 'तस्स णं कणगरहस्स रण्णो' तस्य खलु कनकरथस्य राज्ञः 'धण्णंतरी णामं वेज्जे होत्था' धन्वन्तरिनाम वैद्य आसीत् । स कीदृशः ? इत्याह—'अट्ठंगाउव्वेयपाढए' अष्टाङ्गायुर्वेदपाठकः आयुर्वेदः=वैद्यकशास्त्रं, तस्याष्टावङ्गानि 'तं जहा' तद्यथा=तानीमानि—(१) 'कोमारभिच्चं' कौमारभृत्यं, कुमारानां=बालकानां भृतिः=पोषणं, तत्र साधु=नैपुण्यं कौमारभृत्यम् । कुमारपोषणनिमित्तकस्य क्षीरस्य दुष्टस्तन्य-

काल और उस समय में 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरं नाम नयरे होत्था रिद्ध०' इसी जंबूद्वीपके भरत क्षेत्र में एक विजयपुर नामका नगर था । वह शोभासंपन्न एवं समृद्ध था । 'तत्थ णं विजयपुरे नयरे कणगरहे नामं राया होत्था' इसके राजाका नाम कनकरथ था 'तस्स णं कणगरहस्स रण्णो धण्णंतरी नामं वेज्जे होत्था' इस कनकरथ राजा के धन्वन्तरी नामका एक वैद्य था । 'अट्ठंगाउव्वेयपाढए' यह अष्टांग आयुर्वेद का विशिष्ट ज्ञाता था । 'तं जहा' आयुर्वेद के अष्टांगों का नाम इस प्रकार है १ 'कोमारभिच्चं' २ सालागे ३ सल्लहत्ते ४ कायतिगिच्छा ५ जंगोले ६ भूयविज्जा ७ रसायणे ८ वाईकरणे सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे' कौमारभृत्य, शालाक्य, शल्यहृत्य, काय-चिकित्सा, जाङ्गुलिक, भूतविद्या, रसायन और वाजीकरण । इन में बालकों के पोषण करने में कारणभूत दूध की खराबी दूर करना कौमारभृत्य१, नेत्र नासिका आदि के रोगों का

ते समयने विषे 'इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरे नामं नयरे होत्था रिद्ध०' आ जंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमां अेक विजयपुर नामनुं नगर इत्तुं, ते शोभासंपन्न अर्थात् समृद्ध इत्तुं 'तत्थ णं विजयपुरे नयरे कणगरहे नामं राया होत्था' तेना राजानुं नाम कनकरथ इत्तुं. 'तस्स णं कणगरहस्स रण्णो धण्णंतरी नामं वेज्जे होत्था' ते कनकरथ राजाना धन्वन्तरी नामना वैद्य इत्ता. 'अट्ठंगाउव्वेयपाढए' ते अष्टांग आयुर्वेदना विशेष ज्ञाणुकार इत्ता. 'तं जहा' आयुर्वेदना आठ अंगोनां नाम आ प्रमाणे छे. 'कोमारभिच्चं' १ सालागे २ सल्लहत्ते ३ कायतिगिच्छा ४ जंगोले ५ भूयविज्जा ६ रसायणे ७ वाईकरणे ८ सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे' कौमारभृत्य १, शालाक्य २, शल्यहृत्य ३, कायचिकित्सा ४, जाङ्गुलिक ५, भूतविद्या ६, रसायण ७, अने वाङ्मकरण ८, तेमां जालकोना पोषणमां कारणभूत दूधनी भराणी

જન્યવ્યાધિશમનરૂપં પ્રથમમઙ્ગમ્ । (૨) 'સાલાગે' શાલાક્યં-શલાકાયાઃ કર્મ શાલાક્યં નયનનાસિકાદિરોગાણાં શલાકયા પરિશોધનં દ્વિતીયમઙ્ગમ્ । (૩) 'સહ્યહત્તે' શલ્યહત્યં=શલ્યસ્ય હત્યા=હનનમ્ ઉદ્ધારઃ, શલ્યહત્યા તત્પ્રતિપાદકં શાસ્ત્રં શલ્ય-હત્યં=શરીરપ્રવિષ્ટતીરાદિશલ્યોદ્ધરણનિરૂપકં શાસ્ત્રં તૃતીયમઙ્ગમ્ । (૪) 'કાયતિ-ગિચ્છા' કાયચિકિત્સા=કાયસ્ય=જ્વરાદિરોગાદિગ્રસ્તશરીરસ્ય ચિકિત્સા=રોગપ્ર-તિક્રિયા યસ્મિન્ શાસ્ત્રે તત્ ચતુર્થમઙ્ગમ્ । (૫) 'જંગોલે' જાઙ્ગુલિકં=જાઙ્ગુલિઃ= વિષવૈદ્યઃતત્કર્મ જાઙ્ગુલિકં-સર્પાદિવિવિધવિપવિઘાતકં શાસ્ત્રં પાંચમમઙ્ગમ્ । (૬) 'ભૂયવેજ્ઞા' ભૂતવિદ્યા=ભૂતોપદ્રવશમકં શાસ્ત્રં ષષ્ઠમઙ્ગમ્ । (૭) 'રસાયણે' રસાયનં-રસઃ=વયઃસ્થાપનાર્થમાયુર્મેધાજનકો રોગાપહરણસમર્થશ્ચામૃતરસઃ, તસ્ય-અયનં= પ્રાપ્તિઃ, તત્પ્રતિપાદકં શાસ્ત્રમપિ રસાયનમ્, इदं સપ્તમમઙ્ગમ્ । (૮) 'વાર્જીકરણે' વાજીકરણમ્-અવાજિનઃ વાજિનઃ કરણં વાજીકરણમ્=અલ્પક્ષણશુષ્કવીર્યસ્ય વાજિ-વંદ્વલોત્પાદનં, તત્પ્રતિપાદકં શાસ્ત્રમ્, इदં વૈદ્યકશાસ્ત્રસ્યાષ્ટમમઙ્ગમ્ । સ ધન્વન્તરિ-

શલાઈ સે પરિશોધન કરના-શાલાક્ય૨, શરીર મેં પ્રવિષ્ટ તીર આદિ શલ્ય કિસ તરહ બાહર નિકાલના ચાહિયે હસ પ્રકાર કી વિધિ પ્રદર્શક શાસ્ત્ર-શલ્યહસ્ત૩, જ્વરાદિક રોગ સે ગ્રસિત શરીર કી ચિકિત્સા કા પ્રતિપાદકશાસ્ત્ર-કાયચિકિત્સા૪, સર્પ આદિ જહરીલે જાનવરોં કે અનેક પ્રકાર કે વિષોં કે વિનાશક પ્રયોગોં કા પ્રતિપાદક શાસ્ત્ર,-જાઙ્ગુલિક૫, ભૂતોં કે ઉપદ્રવોં કો શમન કરને ચાલા શાસ્ત્ર, ભૂતવિદ્યા૬, વયકે સ્થાપન કે લિયે આયુ ઓર મેધા કા જનક, એવં અનેક રોગોં કા અપહારક જો અમૃતરસ હૈં ઉનકી વિધિકા પ્રતિપાદક શાસ્ત્ર-રસાયન૭, ઓર નિર્વીર્યવ્યક્તિ ભી વાજી-ઘોડે જૈસા વલિષ્ટ જિસ ઓષધિ કે સેવન સે બન જાતા હૈં-ઉસકા કથન કરને ચાલા શાસ્ત્ર-વાજી-

હર કરવી, તે કોમારભૂત્ય છે ૧ નાક, નેત્ર આદિ અવયવોના રોગો માટે શલાકા- (સળી)-વડે-પરિશોધન કરવું તે શાલાક્ય ૨, શરીરમાંથી તીર આદિ શલ્યને કેવી રીતે બહાર કાઢવું તે શલ્યહત્ય ૩, જ્વરાદિક રોગમાં ઘેરાયેલા શરીરની ચિકિત્સાનું પ્રતિપાદન કરનાર શાસ્ત્ર તે કાયચિકિત્સા ૪, સર્પ આદિ ઝેરી જાનવરોનાં અનેક પ્રકારનાં વિષો તેનું નિવારણ કરાય તેવા પ્રયોગોનું પ્રતિપાદક શાસ્ત્ર, તે જાઙ્ગુલિક ૫, ભૂતોના ઉપદ્રવને શાંત કરનાર શાસ્ત્ર તે ભૂતવિદ્યા ૬, વયના સ્થાપન માટે આયુષ્ય અને મેધા-બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરનાર અર્થાત્ અનેક રોગો નિવારણ કરનાર જે અમૃત રસ છે તેની વિધિનું પ્રતિપાદન કરનાર શાસ્ત્ર તે રસાયણ શાસ્ત્ર ૭, અને નિર્વીર્ય વ્યક્તિ પણ ઘોડા જેવો જેના સેવનથી બલવાન બની બળ

वैद्यः आयुर्वेदस्य पूर्वोक्ताष्टाङ्गज्ञानधवीण आसीत् । पुनः स कीदृशः ? इत्याह—
‘सिवहृत्थे’ शिवहस्तः—शिवं—कल्याणम् आरोग्यमित्यर्थः, तत् हस्ते यस्य स तथा
तस्य हस्तस्पर्शमात्रेण रोगी रोगमुक्तो भवतीति भावः । ‘सुहृत्थे’ शुभहस्तः, सुख-
हस्तो वा, शुभं सुखं वा हस्ते=हस्तस्पर्शे यस्य स तथा । ‘लघुहृत्थे’ लघुहस्तः—लघुः—
व्रणचीरणशलकादिक्रियासु दक्षः हस्तो यस्य स तथा हस्तलाघवसम्पन्नः ॥सू० ४॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से धणं तरी वेज्जे विजयपुरे नयरे कणगरहस्स
रन्नो अंतेउरे य अन्नेसिं बहूणं राईसर जाव सत्थवाहाणं अन्नेसिं
च बहूणं दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य
अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खु-
गाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउराण य अप्पेगइ-
याणं मच्छमंसाइं उवदेसेइ । अप्पेगइयाणं कच्छमंसाइं,
अप्पेगइयाणं गोहामंसाइं, अप्पेगइयाणं मगरमंसाइं, अप्पे-
गइयाणं सुंसुमारमंसाइं एवं एलयरोज्झसूयरमिगससयगोमंस-

करण है८ । वह धन्वंतरि इन अष्टांगों का पूर्णज्ञाता था तथा इस
धन्वन्तरि के हाथ में ऐसा तो यश था कि यह जिस रोगीको अपने
हाथ से छू देता उसका रोग अवश्य दूर हो जाता था । यह सुख या
शुभ हस्तवाला था, रोगी को इसके हस्तस्पर्श से सुख का अनुभव होने
लग जाता था । फोडा आदि के चीरने फाड़ने में यह इतना सिद्धहस्त
था कि रोगी को चीरा फाडी के कष्टका अनुभव ही नहीं होता था ॥सू० ४॥

छे, ते विधि जण्णावनाइं शास्त्र ते वाण्डरण्णु छे, ८, ते धन्वंतरी उपर जण्णावेद
आयुर्वेदना आठ अंगोना पूर्णु जण्णुकर उता, तथा अे धन्वंतरीना हाथमां अेवे
तो यश उतो के ने (रोगीने) पोताना—तेमना हाथने स्पर्श थतो तेना रोग अवश्य
नाश पामता उता, ते सुअ तथा शुअ हाथवाणा उता, रोगीने तेना हाथने स्पर्श
थतां ज सुअने अनुभव थतो उतो, झेदला आदिने चीरवा तथा झडवामां अे अेटला कुशण
उता के—सिद्धहस्त उता, रोगीने चीर—झडमां जरा पणु कष्टने अनुभव थतो नडि. (सू० ४)

महिसमंसाइं, अप्पेगइयाणं तित्तिरमंसाइं अप्पेगइयाणं वह्क-
लावककवोयकुक्कुडमयूरमंसाइं अणेसिं च वहूणं जलयरथलयर-
खहयरमाइंणं संसाइ उवदेसेइ, अप्पणावि य णं से धण्णंतरी
वेज्जे ते हिं वहूहिं सच्छमंसेहि य जाव सयूरमंसेहि य अन्नेहि
य वहूहि जलयरथलयरखहयरमंसेहि य सोल्लिएहि य तल्लिएहि
य भज्जिएहि य सुरं च आत्ताइमाणे विस्साएमाणे विहरइ ।

तए णं से धण्णंतरी वेज्जे एयकस्मे० सुबहु पावकस्मं
समज्जिणित्ता वत्तीसं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे
कालं किञ्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं वावीससागरोवमट्ठिइएसु
नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने ॥ सू० ५ ॥

टीका

‘तए णं से धण्णंतरी’ इत्यादि ।

‘तए णं से’ ततः खलु स ‘धण्णंतरी वेज्जे’ धन्वन्तरिर्वैद्यः, ‘विजय-
पुरे नयरे कणगरहस्स रणो’ विजयपुरे नगरे कनकरथस्य राज्ञः ‘अंतेउरेय’
अन्तःपुरे ‘अणेसिं च वहूणं’ अन्येषां च बहूनां ‘राईसर जाव सत्थवाहाणं’
राजेश्वर यावत्सारथ्यवाहानां—राजेश्वरतन्त्ररमाडम्बिककोटुम्बिकेभ्यश्चेष्टितेनापति-

‘तए णं से धण्णंतरी०’ इत्यादि ।

‘तए णं से धण्णंतरी वेज्जे’ उस धन्वंतरी वैद्य का यह काम
था कि वह ‘विजयपुरे नयरे कणगरहस्स रणो’ विजयपुर से कनकरथ
राजा के ‘अंतेउरे य’ अन्तःपुर में रहने वाली स्त्रियों का अन्नेसिं बहूणं
राईसर जाव सत्थवाहाणं’ तथा नगरनिवासी अन्य अनेक राजेश्वर से

‘तए णं से धण्णंतरी’ इत्यादि ।

‘तए णं से धण्णंतरी वेज्जे’ तो धन्वंतरी वैद्य को काम हेतु डे ते
‘विजयपुरे नयरे कणगरहस्स रणो’ विजयपुर में कनकरथ राजा का ‘अंतेउरे य’
अन्तःपुर में रहेवाली स्त्रियों तथा ‘अन्नेसिं बहूणं राईसर जाव सत्थवाहाणं’
तथा नगरनिवासी अन्य अनेक राजेश्वरों को लाने सार्थवाह सुधी भनुष्योना ‘अन्नेसिं

सार्थवाहानाम्, 'अन्नेसिं च बहूणं' अन्येषां च बहूनां 'दुब्बलाण य' दुर्बलानां= वलरहितानां च, 'गिलाणाण य' ग्लानानां=क्षीणवीर्याणां च, 'वाहियाण य' व्याधितानां=सद्योघाति-ज्वर-श्वास-कास-दाहा-तिसार-भगन्दर-शूलजीर्णव्याधियुक्तानां च, 'रोगियाण य' रोगिकानां=चिरघातिज्वरातीसारादिरोगयुक्तानां च, 'अणाहाण य' अनाथानां च, असहायानां 'सणाहाण य' सनाथानां च 'समणाण य' श्रमणानां=नैरिकशाक्यादीनां, 'माहणाण य' माहनानां=याचकविशेषाणां 'भिक्षुणाण य' भिक्षुकाणां=भिक्षावृत्तीनां च, 'करोडियाण य' करोटिकानां=कापालिकानां च, स्वर्षधारिणामित्यर्थः, 'कप्पडियाण य' कर्पटिकानां=जीर्णकन्थाधारिणां च, 'आउराण य' आतुराणाम्=असाध्यरोगपीडितानां च मध्ये 'अप्पेगइयाणं' अप्येकेषां=कतिपयानां रोगिणां 'मच्छमंसाइं' मत्स्यमांसानि,

लेकर सार्थवाह पर्यन्त मनुष्यों का 'अन्नेसिं च बहूणं दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य' एवं अन्य बहुत से दुर्बलों का, ग्लानों का, व्याधितों-प्राणोंका शीघ्र नाश करने वाले ज्वर, श्वास, कास, दाह, अतिसार, भगन्दर, शूल, अजीर्ण आदि के रोगियोंका-देरसे नाश करने वाले ज्वर, अतिसार, आदि रोगों से युक्त रोगियों का, अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्षुणाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउराणय०' अनार्थों-जिनका कोई भी रक्षक नहीं था ऐसे रोगियोंका, सनार्थों-जिनकी सेवा शूश्रूषा करने वाले घर में थे ऐसे रोगियों का, शाक्यादिक श्रमणोंका, माहनों याचकविशेषों का, भिक्षुक-भिक्षावृत्ति करने वालों का, करोटिक-कापालिकों का, कर्पटिकों-जीर्णकन्था धारण करने वालों का और आतुरों-असाध्य रोग वालों का सब का-इलाज किया करता था। यह इन में से 'अप्पेगइयाणं मच्छमंसाइं उवदेसेइ' किन्हीं २ को

च बहूणं दुब्बलाण य गिलाणाण य वाहियाण य रोगियाण य' ये प्रमाणे भील धाणुं दुण्णाओनां, ग्लानोना, प्राणोना जलही नाश करवावाणा, ज्वर, श्वास, कास, दाह, अतिसार, भगन्दर, शूल, अजीर्ण, आदिना रोगीओना, विलम्बे नाश करवावाणा ज्वर, अतिसार, आदि रोगोथी युक्त रोगीओना, 'अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्षुणाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउ०' अनार्थो नेने कोर रक्षक नथी ओवा रोगीओना, सनार्थो-नेनी सेवा शूश्रूषा करनारा घरमां होय ओवा रोगीओना, शाक्यादि श्रमणोना भाडेनो-याचक विशेषोना, भिक्षुक-भिक्षावृत्ति करवावाणाओनां करोटिक-कापालिओनां, कर्पटिकन्था धारण करनाराओना अने असाध्यरोगवाणाओना ओ सौना धलान कर्या करतो डतो, ते ओमांथी 'अप्पेगइयाणं

‘ઉવદિસઈ’ ઉપદિશતિ=રોગપ્રતિક્રિયાયાં મક્ષણાર્થે કથયતિ । ‘અપ્પેગઈયાણં’ અપ્પેકેષાં ‘કચ્છમમંસાઈ’ કચ્છપમાંસાનિ ઉપદિશતિ । ‘અપ્પેગઈયાણં’ અપ્પેકેષાં ‘ગોહામંસાઈ’ ગ્રાહમાંસાનિ, ગ્રાહાણામ્=જલચરવિશેષાણાં માંસાનિ ઉપદિશતિ । ‘અપ્પેગઈયાણં’ અપ્પેકેષાં ‘મગરમંસાઈ’ મકરમાંસાનિ ઉપદિશતિ । ‘અપ્પેગઈયાણં’ અપ્પેકેષાં ‘સુંસુમારમંસાઈ’ સુંસુમારમાંસાનિ, સુંસુમારાઃ=જલચરવિશેષાસ્તેષાં માંસાનિ ઉપદિશતિ । અપ્પેકેષાં ‘અયમંસાઈ’ અજમાંસાનિ=ઉપદિશતિ । ‘એવં’ અનેનૈવ પ્રકારેણ ‘એલય-રોજ્ઞ-સૂયર-મિગ-સસય-ગોમંસ-મહિસમંસાઈ ઉવદિસઈ’ એડક-રોજ્ઞ-(ગવય)-મૂકર-મૃગ-શશક-ગોમાંસ-મહિષમાંસાનિ સ્થલચરમાંસાનિ ઉપદિશતિ, તત્ર-એડકઃ=મેષઃ, રોજ્ઞઃ=ગવયઃ, સૂકરઃ=વરાહઃ, મૃગ-શશકૌ પ્રસિદ્ધૌ । ‘અપ્પેગઈયાણં’ અપ્પેકેષાં ‘તિત્તિરમંસાઈ’ તિત્તિરમાંસાનિ ઉપ-

રોગ કી પ્રતિક્રિયા કે નિમિત્ત યાને કે લિયે મત્સ્ય કે માંસ કા ઉપદેશ દેતા, ‘મત્સ્ય કે માંસ યાને સે યહ રોગ શાંત હો જાયગા’ એસા કહતા ‘અપ્પેગઈયાણં કચ્છમમંસાઈ’ કિન્हींર સે કહતા કિ-‘કચ્છપકા માંસ યાઓ તવ યહ રોગ નષ્ટ હોગા’ હસી પ્રકાર ‘અપ્પેગઈયાણં ગોહામંસાઈ અપ્પેગઈયાણં મગરમંસાઈ, અપ્પેગઈયાણં સુંસુમારમંસાઈ, અપ્પેગઈયાણં અયમંસાઈ, એવં એલય-રોજ્ઞ-સૂયર-મિગ-સસય-ગોમંસ-મહિસમંસાઈ’ કિન્हींર કો ગ્રાહ કે માંસ યાને કા, કિન્हींર કો મગર કે માંસ-યાનેકા, કિન્हींર કો સુંસુમાર (જલચર જીવ) કે માંસ યાને કા, કિન્हींર કો બકરે કે માંસ યાનેકા, કિન્हींર કો મેઢા કે, રોજ્ઞ કે, સૂકર કે, મૃગકે, યરગોશ કે, ગાય કે ઓર ખૈસા કે માંસ યાને કા ઉપદેશ દેતા રહતા થા । કિન્हींર સે યહ કહા કરતા થા કિ ‘તિત્તિરમંસાઈ’ તુમ તીતર કા માંસ

મચ્છમંસાઈ ઉવદેસેઈ’ કોઈ-કોઈને રોગની પ્રતિક્રિયા માટે માંછલાનું માંસ ખાવાને ઉપદેશ આપતો હતો; “માંછલાનું માંસ ખાવાથી આ રોગ શાંત થઈ જશે.” એ પ્રમાણે કહેતો હતો. ‘અપ્પેગઈયાણં કચ્છમમંસાઈ’ કોઈ-કોઈને કહેતો કે-“કાચબાનું માંસ ખાઓ ત્યારે આ રોગ નાશ પામશે.” એ પ્રમાણે ‘અપ્પેગઈયાણં ગોહામંસાઈ, અપ્પેગઈયાણં મગરમંસાઈ, અપ્પેગઈયાણં સુંસુમારમંસાઈ, અપ્પેગઈયાણં અયમંસાઈ, એવં-એલય-રોજ્ઞ-સૂયર-મિગ-સસય-ગોમંસ-મહિસમંસાઈ’ કોઈ-કોઈને આહતું માંસ ખાવાનું, કોઈને મગરનું માંસ ખાવાનું, કોઈને સુંસુમાર (જલ જંતુ)નું માંસ ખાવાનું, કોઈને બકરાનું માંસ, કોઈને ઘેટાનું માંસ, સુવરનું, મૃગનું, યરગોશનું, ગાયનું કે પાડા વગેરેનાં માંસ ખાવાનું કહેતો હતો. કેટલાકને એમ કહેતો હતો કે, ‘તિત્તિરમંસાઈ’ તમે તેતરનું માંસ ખાઓ, ‘અપ્પેગઈયાણં’ અને કેટલાકને કહેતો કે

दिशति । ‘अप्पेगइयाणं’ अप्येकेषां वट्टग-लावग-कवोय-कुक्कुडमयूरमंसाइं’
वर्त्तक-लावक-कपोत-कुक्कुट-मयूरमांसानि खेचरमांसानि उपदिशति, तत्र ‘वर्त्तकः’=
‘वटेर’ इति प्रसिद्धः पक्षिविशेषः, ‘लावग’ लावकः=‘लावा’ इति प्रसिद्धः पक्षि-
विशेषः । ‘अन्नेसिं च बहूणं’ अन्येषां च बहूनां ‘जलयर-थलयर-खहयरमाईणं’
जलचर-स्थलचर-खेचरादीनां ‘मंसाइ उवदेसेइ’ मांसानि उपदिशति । ‘अप्पणावि
य णं से’ आत्मनापि च खलु सः=स्वयमपि सः ‘धण्णंतरी वेज्जे’ धन्वन्तरि-
वैद्यः ‘तेहिं’ तैः=पूर्वोक्तैः ‘मच्छमंसेहि य जाव’ मत्स्यमांसैः यावत्-यावच्छ-
ब्देन-पूर्वकथितैः सर्वविधैर्मांसैः ‘अण्णेहि य बहूहिं’ अन्यैश्च बहुभिः ‘जलयर-
थलयर-खहयरमंसाइं’ जलचर-स्थलचर-खेचरमांसानि ‘सोल्लिएहि य’ शौल्यैः=
अग्निपक्वैः, ‘तलिएहि य’ तलितैः ‘भज्जिएहि य’ भर्जितैः=कटादिकादौ शुष्क-

खाओ, ‘अप्पेगइयाणं’ और किन्हीं से कहा करता कि तुम ‘वट्टक-
लावक-कवोय-कुक्कुड-मयूर-मंसाइं’ वटेर का, तुम लावा का, तुम कबूतर का,
तुम मुर्गे का, और तुम मयूर का मांस खाओ । ‘अन्नेसिं च बहूणं जल-
यर-थलयर-खहयरमाईणं मंसाइ उवदेसेइ’ किन्हीं से ऐसा कहता रहता
था कि तुम इन बहुत से जलचर जीवों का, तुम थलचर जीवों का,
तुम खेचर जीवों का मांस खाओ । दूसरों को ही मांस खाने का
यह उपदेश देकर शांत रहता हो सो बात नहीं है किन्तु ‘अप्पणावि
य णं से धण्णंतरी वेज्जे’ स्वयं भी वह धन्वन्तरी वैद्य ‘तेहिं बहूहिं मच्छ-
मंसेहि य जाव मयूरमंसेहि य अन्नेहि य बहूहिं जलयर-थलयर-खहयरमंसेहि य’
उन मछली आदि से लेकर मयूर तक के समस्त जीवों के मांस के
साथ तथा जलचर थलचर एवं खेचर आदि तिर्यश्चां के मांस के साथ
‘सोल्लिएहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च आसाएमाणे विसाएमाणे’

तमे ‘वट्टक-लावक-कवोय-कुक्कुड-मयूरमंसाइं’ अतकनुं, लावानुं, कयुतरनुं, मुर-
गानुं अने मोरनुं मांस पाओ। ‘अन्नेसिं च बहूणं जलयर-थलयर-खहयरमाईणं’
मंसाइ उवदेसेइ’ कोछ कोछने ओवी रीते कछेतो छेतो के तमे धणुं न नलयर
ओवोना-थलयर ओवोनां अने ओयर ओवोनां मांस पाओ, भीजने न मांस पावाने।
ओ नतने। उपदेश आपीने शांत रहेतो नहि, परंतु ‘अप्पणावि य णं से धण्णंतरी
वेज्जे’ पोते पाणु ते धन्वन्तरी वैद्य ‘तेहिं बहूहिं मच्छमंसेहि य जाव मयूरमंसेहि
य अन्नेहि य बहूहिं जलयर-थलयर-खहयरमंसेहि य’ ते मछली आदिथी लधने,
मोर सुधीनातमां ओवोना मांसनी साथे नलयर-थलयर अने ओयर आदि तिर्यश्चां
मांसनी साथे ‘सोल्लिएहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सुरं च ५ आसाएमाणे

પક્વૈશ્વ સદ્ 'સુરં ચ૫' સુરાં ચ૫ 'અસામાણે' ૪ આસ્વાદયન્ ૪ 'વિહરૈ' વિહરતિ, 'તદ્ ણં સે' તતઃ સ્વલુ સઃ 'ધણંતરી વેજ્જે' ધન્વન્તરિવૈજ્ઞઃ 'એય-કમ્મે' ૪ એકત્કર્મા ૪ એતદ્=ઉક્તવિવિધમત્સ્યમાંસમંક્ષણતદુપદેશકરણરૂપં કર્મ યસ્ય સ તથા, ૪ 'સુવહુ પાવકમ્મં' સુવહુ પાપકર્મ 'સમજ્જિણિત્તા' સમર્જ્ય=સમુ-પાર્જ્ય 'વત્તીસં વાસસયાઈ' દ્વાત્રિંશદ્વર્ષશતાનિ 'પરમાયં' પરમાયુઃ=ઉત્કૃષ્ટાયુઃ 'પાલયિત્તા' પાલયિત્વા 'કાલમાસે કાલં કિચ્ચા' કાલમાસે કાલં કૃત્વા 'છટ્ટીએ પુઢવીએ' ષષ્ઠ્યાં પૃથિવ્યાં 'ઉક્કોસેણં' ઉત્કર્ષેણ 'વાવીસસાગરોવમદ્વિંદ્રિયસુ' દ્વાત્રિં-શતિસાગરોપમસ્થિતિકેષુ 'નેરંદ્રિયસુ' નૈરયિકેષુ 'નેરંદ્રિયત્તાએ' નૈરયિકતયા 'ઉવવણ્ણે' ઉત્પન્નઃ ॥-મુ. ૫ ॥

વિહરૈ' કિ જો શૂલોં પર લટકા કર પકાયા જાતા થા, તવા આદિ પર જો તૈલાદિ સે તલા હુઆ હોતા થા, અગ્નિ આદિ દ્વારા જો શુષ્ક ઝુંજા હુઆ રહતા થા અનેક સાથ અનેક પ્રકાર કી મદિરાકો યથેચ્છ ખાતા પીતા રહતા થા, એવં દૂસરોં કો ખી ચિલાતા પિલાતા રહતા થા।

'તદ્ ણં સે ધણંતરી વેજ્જે એયકમ્મેં સુવહુ પાવકમ્મં સમજ્જિણિત્તા વત્તીસં વાસસયાઈ પરમાયં પાલયિત્તા' વહ ધન્વંતરી વૈદ્ય કિ જિસ કા એક યહી કર્મ થા, સ્વયં માંસ ખાના ઓર દૂસરોં કો માંસ ખાને કા ઉપદેશ દેના, અનેક પ્રકાર કે પાપ કર્મોં કા ઉપાર્જનકર ૩૨૦૦ વર્ષ પ્રમાણ અપની ઉત્કૃષ્ટ આયુ કે વ્યતીત હોને પર 'કાલમાસે કાલં કિચ્ચા છટ્ટીએ પુઢવીએ ઉક્કોસેણં વાવીસં સાગરોવમદ્વિંદ્રિયસુ નેરંદ્રિયસુ નેરંદ્રિયત્તાએ ઉવવણ્ણે' મર કર છટ્ટીપૃથિવી કે નરક મેં કિ જહાં પર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૨૨ સાગર કી હૈ નારકી કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હુઆ।

વિસામાણે ૩ વિહરૈ' કે જે શૂલીઓ પર લટકાવીને પકડવામાં આવે છે તેવા આદિ પર જે તેલ આદિથી તળવામાં આવતાં, અગ્નિ આદિ દ્વારા જેને સૂકા ભૂંજવા-એકવામાં આવતાં તેની સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ખાતો-પીતો હોતો અને ખીજને પણ ખવરાવતો-અને પીવરાવતો હોતો.

'તદ્ ણં સે ધણંતરી વેજ્જે એયકમ્મેં સુવહુ પાવકમ્મં સમજ્જિણિત્તા વત્તીસં વાસસયાઈ પરમાયં પાલયિત્તા' તે ધન્વંતરી વૈદ્ય કે જેનું એકજ કર્મ હતું કે, પોતે માંસ ખાતો અને ખીજને માંસ ખાવાનો ઉપદેશ દેતો, તે અનેક પ્રકારનાં પાપ કર્મોંને ઉપાર્જનકરી બત્રીસસો (૩૨૦૦) વર્ષ પ્રમાણ પોતાની ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂરી થતાં 'કાલમાસે કાલં કિચ્ચા છટ્ટીએ પુઢવીએ ઉક્કોસેણં વાવીસં સાગરોવમદ્વિં-દ્રિયસુ નેરંદ્રિયસુ નેરંદ્રિયત્તાએ ઉવવણ્ણે' મરણ પામીને છટ્ટી પૃથિવીના નરકમાં કે ન્યાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ (૨૨) બાવીસ સાગરની છે. ત્યાં નારકી છવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થયો.

भावार्थ—यह वैद्य अपनी विद्या में विशेष निपुण था, इसलिये राजा के अन्तःपुर की समस्त रानियों का एवं नगर के समस्त लोगोंकी चिकित्सा किया करता था। राजेश्वर आदि से लेकर सार्थवाहों तक के घरों में इस का प्रवेश था। अपनी चिकित्सा का यह एक नमूना था। राजा के महल से लेकर रंककी झोपड़ी तक यह प्रसिद्धि पा चुका था, अतः हर एक व्यक्तिके यह पूर्ण विश्वासपात्र बन गया था। क्या दुर्बल, क्या ग्लान, क्या व्याधित, क्या रोगी आदि समस्त जन इसके पास अपनी र बीमारी की चिकित्सा कराने आते रहते ! चिकित्सा करते यह सब के लिये उनके रोगों का शमन के निमित्त मत्स्य आदि जीवों के मांस खाने का उपदेश दिया करता। किन्हीं को मत्स्य के मांस खाने का, किन्हीं को कच्छप के मांस खाने का और किन्हीं को ग्राह आदि प्राणियों के मांस खाने का प्रतिदिन उपदेश देता। स्वयं भी मांस खाने में यह बहुत गृह्य था। मांस को भूजकर तल कर एवं सेंक कर यह अनेक प्रकार की सुरा के साथ खाया करता था। इस प्रकार के व्यवसाय में ही इस वैद्यने अपनी ३२०० बत्तीस सौ वर्ष की आयु समाप्त कर दी। अन्त में जब यह अनेक पापों के पीटले को माथे पर लाद कर मरा तब यह छठी पृथ्वी के २२ सागर की स्थिति वाले नरक में उत्पन्न हुआ ॥सू० ५॥

भावार्थ—ते वैद्य पोतानी विद्यामां विशेष कुशण हुतो, तेथी राजनां अंत-पुरनी तमाम राणीओनी अने नगरना तमाम लोकानी चिकित्सा कर्या करतो हुतो. राजेश्वर आदिथी लछने सार्थवाहो सुधीना घरोंमां तेनो प्रवेश हुतो, पोतानी चिकित्सानो ते अेक नमुनो हुतो. राजना भडेलथी आरंभीने रंकनी जुंपडी सुधी ते प्रसिद्ध थयो हुतो; तेथी करी तमाम भाणुसोनो ते विश्वासपात्र अनी गयो हुतो, दुर्बल, ग्लान रोगी अने पीडितअनो सौ ते वैद्यनी पासे पोताना रोगनी चिकित्सा कराववा आवता हुता, चिकित्सा करतां करतां ते तमाम रोगीओने रोग निवारण भाटे भाछदां आदि जिवोनां मांस आवानो उपदेश आपतो हुतो. डेटलाकने मत्स्य आदिना मांस आवानो, डोछने कायणानु मांस आवानो डोछने ग्राह-जुंडनु मांस आवानो प्रतिदिन उपदेश आपतो हुतो, पोते मांस आवानो गहुज गृह्य-आसकत हुतो, मांसने सेक्रीने, तणीने अनेक प्रकारनी मदिरानी साथे ते आधा करतो हुतो, आ प्रकारना व्यवसायमां ते वैद्य पोतानी (३२००) अत्रीससो वर्षनी आयुष्य पूरी करी, अंतमां न्यारे ते अनेक पापोना गांसडा माथा पर गांधीने-लाहीने मरण पाभ्यो त्यारे ते छठी पृथिवीना गावीस (२२) सागरनी स्थितिवाणा नरकमां उत्पन्न थयो. (सू. ५)

॥ मूलम् ॥

तए णं सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स गंगदत्ता भारिया जाइ-
 णिंदुयावि होत्था । तीसे जे जे जाया दारगा ते ते विणिघायमा-
 वज्जंति, तए णं तीसे गंगदत्ताए सत्थवाहीए अण्णया कयाइं पुव्व-
 रत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए अयं अज्झ-
 तिए^५ समुप्पण्णे एवं—खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं
 सद्धिं बहुइं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विह-
 रामि । णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि तं धण्णाओ
 णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ कयत्थाओ
 णं ताओ अम्मयाओ कयपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ कयलक्ख-
 णाओ णं ताओ अम्मयाओ सुलद्धेणं तासिं अम्मयाणं माणुस्सए
 जम्मजीवियफले जासिं मण्णे णियगकुच्छिसंभूयाइं थणदुद्ध-
 लुद्धगाइं सम्मणपयंपियाइं थणमूलकक्खदेसभागं अइसरमाणाइं
 मुद्धगाइं पुणो पुणो य कोमलकमलोवमेहिं हत्थेहिं गिण्हऊण
 उच्छंगणिवेसियाइं दिति समुल्लावए सुमहुरे पुणो पुणो मंजुलप्प-
 भणिए, अहण्णं अधण्णा अपुण्णा अकयपुण्णा, एत्तो एगयर-
 मवि ण पत्ता, तं सेयं खलु ममं कल्लं जाव जलंते सागरदत्तं
 सत्थवाहं आपुच्छित्ता सुवहुपुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं गहाय बहुहिं
 मित्तणाइणियगसयणिसंवांधपरियणमहिलाहिं सद्धिं पाडलिसंडाओ
 णयराओ पडिणिक्खमित्ता बहिया जेणेव उंवरदत्तस्स जक्खस्स
 जक्खायतणे तेणेव उवागच्छित्तए, उवागच्छित्ता तत्थ णं
 उंवरदत्तस्स जक्खस्स महरिहं पुप्फच्चणं करित्तए, करित्ता जाणु-
 पायवडियाए उवयाइत्तए—जइ णं अहं देवाणुप्पिया ! दारगं वा
 दारियं वा पयायामि, तो णं अहं जायं च दायं च भायं च अक्ख-
 यणिहिं च अणुवट्ठिस्सामित्ति कट्ठु उवयाइयं उवाइणित्तए एवं

संपेहेइ२ कल्लं जाव जलंते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव
उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी—एवं
खलु अहं देवाणुप्पिया तुब्भेहिं सद्धिं जाव ण पत्ता, तं इच्छामि
णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णया जाव उवाइणित्तए,
तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी—समं
पि णं देवाणुप्पिये एस चेव मणोरहे कहणं तुमं दारगं वा दारियं
वा पयाएज्जासि-गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ ॥सू० ६॥

टीका ।

‘तए णं सागरदत्तस्स’ इत्यादि ।

‘तए णं सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स गंगदत्ता भारिया’ ततः खलु सागर-
दत्तस्य सार्थवाहस्य गङ्गदत्ता भार्या ‘जाइणिंदुया’ जातिनिन्दुका=जन्मतो मृत-
वत्सा ‘यावि होत्था’ चाप्यभवत् । ‘तीसे’ तस्याः ‘जे जे जाया दारगा’ ये
ये जाता दारकाः ते ते सर्वे ‘विणिघायमावज्जंति’ विनिघातमापद्यन्ते जात-
मात्रा एव म्रियन्ते । ‘तए णं’ ततः खलु ‘तीसे’ तस्याः ‘गंगदत्ताए सत्थ-
वाहीए’ गङ्गदत्तायाः सार्थवाहाः ‘अण्णया कयाइं’ अन्यदा कदाचित् ‘पुव्वर-

‘तए णं सागरदत्तस्स०’ इत्यादि ।

‘तए णं एक समय की बात है कि ‘सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स’
सागरदत्त सार्थवाह की ‘गंगदत्ता भारिया’ गंगदत्ता नामक स्त्री थी ।
वह ‘जाइणिंदुयावि होत्था’ जातिनिन्दुक (मृतवन्ध्या) थी । ‘तीसे जे जे जाया
दारगा ते ते विणिघायमावज्जंति’ इस के जो जो बालक होता था वह उत्पन्न
होते ही मर जाता था । ‘तए णं तीसे गंगदत्ताए सत्थवाहीए’ कुछ समय
बाद उस गंगदत्ता सार्थवाही को ‘अण्णया कयाइं’ किसी एक समय

‘तए णं सागरदत्तस्स०’ इत्यादि.

‘तए णं’ एक समयनी बात छे ‘सागरदत्तस्स सत्थवाहस्स’ सागरदत्त
सार्थवाहनी ‘गंगदत्ता भारिया’ गंगदत्ता नामनी स्त्री छती ते ‘जाइणिंदुयावि
होत्था’ जाति निन्दुक छती ‘तीसे जे जे जाया दारगा ते ते विणिघायमा-
वज्जंति’ तेने जे जे जाणडे यतां छता ते उत्पन्न यतां न मृत्यु पावतां छतां ।
‘तए णं तीसे गंगदत्ताए सत्थवाहीए’ डेटवाक समय पछी ते गंगदत्ता सार्थवाहीने

त्तावरत्तकालसमयंसि' पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रेर्मध्यभागे 'कुडुंबजागरियं' कुडुम्बजागरिकां 'जागरमाणीए' जाग्रत्याः=कुर्वत्याः 'अयं' अयं=वक्ष्यमाणः, 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः ५ आत्मनि मनोगतः संकल्पः 'समुप्पन्ने' समुदपद्यत । 'एवं खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं सद्धिं उरालाई माणुस्सगाई' एवं खलु अहं सागरदत्तेन सार्थवाहेन सार्थं वहूनि वर्षाणि यावत् उदारान् मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः 'भोगभोगाई' भोगभोगान्=कामभोगान् 'भुंजमाणी' भुञ्जाना 'विहरामि' विहरामि=वसामि । किन्तु 'णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं' नैव खलु अहं दारकं वा=आयुष्मन्तं वालं वा दारिकां वा=आयुष्मतीं वालिकां वा 'पयायामि' प्रजाये-प्रजनयामीत्यर्थः 'तं धण्णाओ णं ताओ' तद् धन्याः खलु ता 'अम्मयाओ' अम्बाः मातरः, 'सपुण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ'

'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए' रात्रि के मध्यभाग में जब कि यह कुडुम्बजागरणा करती थी 'अयं अज्झत्थिए समुप्पन्ने' इस प्रकार का अध्यवसाय उत्पन्न हुआ । 'एवं खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं सद्धिं वहुई वासाई उरालाई माणुस्सगाई भोगभोगाई भुंजमाणा विहरामि' कि मैं सागरदत्त सार्थवाह के साथ बहुत वर्षों से उराल-प्रधान मनुष्य संबंधी कामभोगों को भोग रही हूँ 'णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि' तो भी अभी तक मुझ से जो जीवित रहे ऐसा न तो कोई पुत्र ही उत्पन्न हुआ है, और न कोई पुत्री ही । 'तं धण्णाओ ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ० कयत्थाओ० कयपुण्णाओ० कयलक्खणाओ सुलद्धे णं तासिं अम्मयाणं माणुस्सए जम्मजीवियफले' अतः वे ही माताएँ धन्य हैं, वे ही माताएँ पुण्यशालिनी हैं वे ही माताएँ

'अण्णया कयाई' केछ अेक समय 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंबजागरियं जागरमाणीए' रात्रीना मध्य भागमां ल्यारे ते कुटुंभ जागरणा करती हुती ल्यारे 'अयं अज्झत्थिए समुप्पन्ने' आ प्रकारेना अध्यवसाय (विचार) थये के 'एवं खलु अहं सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं सद्धिं वहुई वासाई उरालाई माणुस्सगाई भुंजमाणा विहरामि' हुं सागरदत्त सार्थवाहुनी साथे धण्णां न वर्षोथी मनुष्य संबंधी उदार काम-लोगोने लोगवी रही छुं. 'णो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयायामि' तो पणु आन सुधी मने छवतो रहे अेवो केछ पुत्र उत्पन्न न थये के पुत्री पणु उत्पन्न न थय. 'तं धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुण्णाओ० कयत्थाओ० कयपुण्णाओ० कयलक्खणाओ० सुलद्धे णं तासिं अम्मयाणं माणुस्सए जम्मजीवियफले' तेथी ते माताअेने धन्य छे, ते माताअेन पुण्यशाली छे, ते माताअे

કૃતાર્થ છે. અને તે માતાઓની જ સ્ત્રીપર્યાય-સફલ છે, તથા તે માતાઓએ જ પોતાનાં માનવભવનો જન્મ અને જીવન સફલ કરેલો છે કે 'જાસિં મળે ગિયગકુચ્છિ સંભૂયાઈ યજ્ઞદુદ્ધલદ્ધગાઈં મમ્મણપયંપિયાઈં યજ્ઞમૂલકકલ્પદેસભાગં અદ્વિસરમાણાઈં મુદ્ધગાઈં પુણો પુણો ય કોમલકમલોત્તમેદિં દત્ત્યેદિં ગિણ્હિજ્ઞાણે ઉચ્છંદગણિવેસિયાઈં' જે પોતાની કુળથી ઉત્પન્ન થયેલ, સ્તન દુધમાં-ધાવણમાં લુપ્ત થનેલ, મન-મન આ પ્રકારના મધુર આલાપોથી બોલનાર. સ્તનના મૂલ સાગથી કક્ષદેશ ભાગ સુધી અભિસરણ કરવાવાળા અને લોલા ભાલા એવા બાળકોને પોતાના કોમલ કમલ જેવા હાથો વડે ગ્રહણ કરીને બોળામાં રાખે છે, અને જે બાળક પોતાની માતાના 'સમુલ્લાવણ સુમહુરે પુણો પુણો મંજુલપ્પમણિણ દિતિ' બોળામાં બેસીને સુંદર

પુણો' પુનઃ પુનઃ 'મંજુલપ્પમણિ' મંજુલપ્રમણિતાન્-'મા-મા' इति श्रवणरम-
णीयभाषितान् ददति मातृप्रभृतिश्रवणाय वितरन्ति, तादृशान् शब्दान् कुर्वन्ति,
ता मातरो धन्या इति भावः । किन्तु 'अहण्णं' अह खलु 'अधण्णा' अधन्या,
'अपुण्णा' अपुण्या, 'अकयपुण्णा' अकृतपुण्याऽस्मि यतः 'एत्तो' एतेषु=दारकाणां
वा दारिकाणां वा प्रमणितादिषु 'एगयरमवि' एकतरमपि=कश्चिदेकमपि 'ण
पत्ता' न प्राप्ता 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेयं' श्रेयः 'खलु ममं' खलु मम
'कल्लं जाव जलंते' कल्ले यावत् ज्वलति, कल्ले प्रादुष्प्रभातायां रजन्यां यावत्
'उत्थिते'=उदिते सूर्ये सहस्ररश्मौ दिनकरे तेजसा ज्वलति=देदीप्यमाने सति
'सागरदत्तं सत्थवाहं' सागरदत्तं सार्थवाहं 'आपुच्छित्ता' आपृच्छय 'सुवहुपुप्फ-
वत्थगंधमल्लालंकारं' सुवहुपुप्फवत्तगन्धमात्थालङ्कारं 'गहाय' गृहीत्वा 'बहुहिं'
बहुभिः 'मित्तणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं' मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्ब-

વૈઠકર સુન્દર આલાપોં કો એવં મધુર અપની વાણી સે "મા મા" इस
कर्णप्रिय रमणीय शब्द को सुनाते हैं । 'अहं णं अधण्णा अपुण्णा अकय-
पुण्णा' मैं तो विलकुल अधन्य हूं, अकृतपुण्य हूं और मंदभागिनी
हूं, जो 'एत्तो एगयरमवि ण पत्ता' उनके इन मधुर आलापादिकों में
से किसी भी आलाप सुनने का सौभाग्य प्राप्त नहीं कर रही हूं ।
'सेयं खलु ममं कल्लं' अब प्रातः होने पर मुझे यही श्रेय है कि जब
'जलंते' सूर्य अपनी आभा से चमकने लगेगा तब मैं 'सागरदत्तं सत्थ-
वाहं आपुच्छित्ता' सागरदत्त सार्थवाह से पूछकर 'सुवहुपुप्फवत्थगंधमल्ल-
लंकारं गहाय' अनेक पुष्प, वस्त्र, गंधमाल्य, एवं अलंकारों को लेकर
'बहुहिं मित्त-णाइ-णियग-सयण-संबंधि-परियणमहिलाहिं सद्धिं' अनेक मित्रों,
ज्ञातिजनों, स्वजनों एवं संबंधीजनों तथा परिजनों की महिलाओं के

આલાપોથા પોતાની વાણી વડે "મા-મા" એવા કર્ણપ્રિય શબ્દો સાંભળાવે છે. 'અહં
ણં અધણ્ણા અપુણ્ણા અકયપુણ્ણા' હું તો તદ્દન લાઘ્યહીન છું, અને મંદલાઘ્યવાળી
છું. તેથી 'એત્તો એગયરમવિ ણ પત્તા' તેના એ મધુર આલાપાદિ પૈકીના કોઈપણ
આલાપ સાંભળવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ શક્યું નથી. 'સેયં સ્વલુ મમ કલ્લં' હવે
સવાર થતાં જ મારે મારે એજ હિતકર છે કે જ્યારે 'જલંતે' સૂર્ય પોતાની આલાથી
ચમકવા લાગશે ત્યારે હું-'સાગરદત્તં સત્થવાહં આપુચ્છિત્તા' સાગરદત્ત સાર્થવાહને
પૂછી કરીને-'સુવહુપુપ્ફવત્થગંધમલ્લલંકારં ગહાય' અनेક પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ માલ્ય
અને અલંકારોને લઈને 'બહુહિં મિત્તણાઈ-ણિયગ-સયણ-સંબંધિ-પરિયણ-મહિલાહિં
સદ્ધિં' અनेક મિત્રો, જ્ઞાતિજનો, સ્વજનો, સંબંધીજનો તથા પરિજનોની સ્ત્રીઓની

न्धिपरिजनमहिलाभिः 'सद्धिं पाडलिसंडाओ नयराओ' सार्धं पाटलिषण्डात् नगरात् 'पडिणिकखमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'बहिया' बहिः 'जेणेव' यत्रैव 'उंवरदत्तस्स जक्खस्स' उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'जक्खायतणे' यक्षायतनं 'तेणेव' तत्रैव 'उवागच्छित्तए' उपागन्तुम्, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'तत्थ णं' तत्र खलु 'उंवरदत्तस्स जक्खरस्स' उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'महरिहं' महार्हं=महामूर्त्यं 'पुप्फच्चणं' पुष्पार्चनं=पुष्पैः पूजनं 'करित्तए' कर्तुं 'करित्ता' कृत्वा 'जाणुपायवडियाए' जानुपादपतितायाः जानुभ्यां=जानुनी भूमौ निपात्येत्यर्थः, पादयोः=यक्षचरणयोः पतितायाः=नतायाः 'उवयाइत्तए' उपयाचितुं=कार्यसिद्धौ सत्यां प्राप्नुतार्थं मानसिकं संकल्पं कर्तुम् । उपयाचनास्वरूपमाह—'जइ णं' इत्यादि 'जइ णं' यदि खलु 'अहं देवाणुप्पिया' अहं हे देवानुप्रिय ! 'दारयं वा दारियां वा' दारकं वा दारिकां वा 'पयायामि' प्रजाये=जनयामि 'तो णं' तर्हि खलु अहं 'जायं च' यागं च=पूजां 'दायं च' दायं=दानं 'भायं च' भागं=लाभांश्च 'अक्खयणिहिं च, अक्षय-

साथ 'पाडलीसंडाओ नयराओ पडिणिकखमित्ता' पाटलिषण्ड नगर से निकल कर 'बहिया' बाहिर की तरफ 'जेणेव' जहाँ 'उंवरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायतणे' उदुम्बरदत्त यक्ष का यक्षायतन है 'तेणेव उवागच्छित्तए' वहाँ जाऊं । 'उवागच्छित्ता' और जाकर 'तत्थ णं उंवरदत्तस्स जक्खस्स महरिहं पुप्फच्चणं करित्तए' वहाँ उस उदुम्बरदत्त यक्ष की महार्ह पुष्पार्चा करूँ । एवं 'करित्ता जाणुपायवडियाए उवयाइत्तए' पूजन के बाद दोनों छुटनों को टेक कर यक्ष के चरणों में पड कर यह याचना करूँ । 'जइ णं अहं देवाणुप्पिया दारयं वा दारियं वा पयायामि' कि हे देवानुप्रिय ! यदि मैं पुत्र अथवा पुत्री इनमें से जीते हुए किसी भी एक को जन्म दूं 'तो णं' तो निश्चय से 'अहं जायं च दायं च भायं च अक्खयणिहिं च अणुवडिहस्सामि'

साथे 'पाडलिसंडाओ नयराओ पडिणिकखमित्ता' पाटलीषण्ड नगरस्थी नीकली करी 'बहिया' गङ्गाधरना बागमां 'जेणेव' ज्थां ७ 'उंवरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायतणे' उदुम्बरदत्त यक्षनुं यक्षायतन छे 'तेणेव उवागच्छित्तए' त्यां ७७ 'उवागच्छित्ता' अने ७८ने 'तत्थ णं उंवरदत्तस्स महरिहं पुप्फच्चणं करित्तए' त्यां ते उदुम्बरदत्त यक्षनी तेनां लायक भडा पुष्पार्थां ८३. 'एवं करित्ता जाणु-पायवडियाए उवयाइत्तए' पूजन कर्था पछी अन्ने छुटणुना टेकाथी यक्षना अरणोमां पडी अये याचना ८३. ८३ 'जइ णं अहं देवाणुप्पिया दारयं वा दारियं वा पयायामि' हे देवानुप्रिय ? जे भारे पुत्र अथवा पुत्री अये मेमांथी केअ पणु अकेने अवतो डाय तेवी स्थितिमां जन्म थाय तो—'तो णं' निश्चयथी 'अहं जायं च दायं च भायं च अक्खयणिहिं

નિર્ધિ ચ=દેવભાણ્ડાગારં દેવદ્રવ્યં ચ 'અણુવદ્વિઠસ્સામિ' અનુવર્ધયિષ્યામિ 'ત્તિકદ્દુ' ઇતિ કૃત્વા=ઇતિ સંકલ્પ્ય 'ઉવયાઇયં' ઉપયાચિતં 'મન્નૌતી' વોલવાં' ઇતિ પ્રસિદ્ધમ્ 'ઉવાઇણિ' ઉપયાચિતું મમ શ્રેયઃ, ઇતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ । એવં 'સંપેહેઇ' સંપ્રેક્ષતે=મનસિ વિચારયતિ, સંપ્રેક્ષ્ય=વિચાર્ય 'કલ્લં જાવ જલંતે' કલ્લયે યાવ-જ્જ્વલિતે સૂર્યોદયે સતિ 'જેણેવ સાગરદત્તે સત્થવાહે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ' યત્રેવ સાગરદત્તઃ સાર્થવાહસ્તત્રૈવોપાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા સાગરદત્તં સત્થવાહં એવં વયાસી' ઉપાગત્ય સાગરદત્તં સાર્થવાહમેવમવાદીત્-‘એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા !’ એવં સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિય ! ‘તુભેહિં સદ્ધિં’ યુષ્માભિઃ સાર્દ્ધં ‘જાવ’ યાવત્ વહૂન્તિ વર્ષાણિ ઉદારાન્ માનુષ્યકાન્ ભોગભોગાન્ શુદ્ધાના વિહરામિ, કિન્તુ અથ પ્રશ્નતિ અહં એકતરમપિ દારકં વા દારિકાં વા ‘ળ પત્તા’ ન પ્રાપ્તા ‘તં ઇચ્છામિ ણં દેવાણુપ્પિયા’ તદ્ ઇચ્છામિ સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિય ! ‘તુભેહિં અબ્ભણુણ્ણાયા’

મैं पूजा के अर्थ, दान के अर्थ, और भोग के अर्थ आप के भंडार को भर दूंगी, ‘तत्तिकदु’ इस प्रकार ‘उवयाइयं उवाइणित्तए’ कह कर मैं उस यक्ष से मनौती मनाऊँ—इसी में अब मेरा कल्याण है ‘एवं संपेहेइ संपेहित्ता’ इस प्रकार उस गंगदत्ता सार्थवाही ने विचार किया । विचार करने के पश्चात् ‘कल्लं जाव जलंते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छइ’ जब प्रातःकाल हुआ और सूर्य जब अपनी किरणमाला से खूब चमकने लगा, तब वह गंगदत्ता जहां उसके पति सागरदत्त सेठ थे वहां गई ‘उवागच्छित्ता सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी’ और जाकर सागरदत्त सार्थवाह से इस प्रकार बोली—‘एवं स्वलु अहं देवाणुप्पिया तुभेहिं सद्धिं जाव ण पत्ता, कि हे देवानुप्रिय ! मैंने तुम्हारे साथ बहुत वर्षोंसे आज तक उदार कामभोगों को भोगा है, किन्तु फिर

ચ અણુવદ્વિઠસ્સામિ’ હું પુનર્થે દાન માટે, અને ભોગ માટે આપના ભંડારને ભરી આપીશ. ‘ત્તિકદ્દુ’ આ પ્રમાણે ‘ઉવયાઇયં ઉવાઇણિત્તए’ માનતા માનીને હું યક્ષનું મન મનાવીશ, તેમાં હવે માડું કલ્યાણ છે. ‘એવં સંપેહેઇ’ આ પ્રમાણે તે ગંગદત્તા સાર્થવાહીએ વિચાર કર્યો ‘સંપેહિત્તા’ વિચાર કરીને પછી ‘કલ્લં જાવ જલંતે જેણેવ સાગરદત્તે સત્થવાહે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ’ ન્યારે પ્રાતઃકાલ થયો અને સૂર્ય ન્યારે પોતાનાં કિરણોથી ખૂબ ચમકવા લાગ્યો, ત્યારે તે ગંગદત્તા ન્યાં પોતાનો પતિ સાગરદત્ત શેઠ હતા ત્યાં ગઇ. ‘ઉવાગચ્છિત્તા સાગરદત્તં સત્થવાહં એવં વયાસી’ અને જઈને સાગરદત્ત સાર્થવાહને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી ‘એવં સ્વલુ અહં દેવા-ણુપ્પિયા તુભેહિં સદ્ધિં ० ણ પત્તા’ કે હે દેવાનુપ્રિય ! મેં આજ સુધી તમારા સાથે ઘણાં વર્ષો સુધી ઉદાર કામભોગોને ભોગ્યા છે, પરંતુ મને કોઈ પ્રકારે આજ

युष्माभिरभ्यनुज्ञाता=भवता प्राप्ताज्ञाहं 'जाव उवाङ्णिच्चए' यावत् उपयाचितुम्= उदुम्बरदत्तं यक्षं पुत्रार्थमाराधयितुं वाञ्छामीति भावः । 'तए णं से' ततः खलु स 'सागरदत्ते सत्थवाहे' सागरदत्तः सार्थवाहो 'गङ्गदत्तं भारियं एवं वयासी' गङ्गदत्तां भार्यामेवमवादीत्—'ममं पि णं देवाणुप्पिये' ममापि खलु हे देवानुप्रिये ! 'एस च्वेव मणोरहे' एष एव मनोरथः=अभिलाषो वर्तते यत् 'कहणं' कथं खलु= केनोपायेन 'तुमं दारगं वा दारियं वा' त्वंदारकं वा दारिकां वा 'पयाएज्जासि' प्रजनयेः, अहमपीदं वाञ्छामि चिन्तयामि च 'केनोपायेन तव सन्ततिः स्यादिति' इत्याशयः । एवमुक्त्वा उदुम्बरदत्तयक्षाराधनरूपमर्थम्, 'गंगदत्ताए भारियाए' गङ्गदत्ताया भार्यायाः 'एयमट्ठं' एतमर्थं 'अणुजाणइ' अनुजानाति=स्वीकरोति ॥ सू० ६ ॥

भी सुझे किसी प्रकार से अभी तक भी एक भी आयुष्मान् पुत्र या पुत्री की प्राप्ति नहीं हुई है 'तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया' इस लिये हे देवानुप्रिय ! मैं चाहती हूँ कि 'तुम्हेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाङ्णिच्चए' तुम से आज्ञा लेकर मैं वस्त्रादिक पूजन की सामग्री लेकर मनोती मान्यता मनानेके लिये उदुम्बरदत्त यक्ष के यक्षायतन जाऊँ । 'तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्तं भारियं एवं वयासी' इस प्रकार अपनी पत्नी के वचनों को सुनने के बाद वह सागरदत्त सार्थवाह गंगदत्ता से इस प्रकार बोला कि 'ममं पि णं देवाणुप्पिये एसच्चेव मणोरहे' हे देवानुप्रिय ! मेरी भी आन्तरिक यही भावना है कि—'कहणं तुमं दारगं वा दारियं वा पयाएज्जासि' किस उपाय से तुम्हारे पुत्र या पुत्री होवे । ऐसा कह कर सागरदत्त ने 'गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ' गंगदत्ता के कथित अभिप्राय को स्वीकृत कर लिया । ॥ सू० ६ ॥

सुधी એક પણ આયુષ્યમાન પુત્ર કે પુત્રીની પ્રાપ્તિ થઈ નહિ. 'તં ઇચ્છામિ ણં દેવાણુપ્પિયા' તે માટે હું દેવાનુપ્રિય ! હું આહું છું કે 'તુમ્હેહિં અબ્ભણુણ્ણાયા જાવ ઉવાઙ્ગિચ્છા' તમારી પાસેથી આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરીને હું વસ્ત્રાદિક અર્થાની સામગ્રી લઈ કરીને મનોતી-માનતા મનાવવા માટે ઉદુમ્બરદત્ત યક્ષના યક્ષયતને જાઉં. 'તએ ણં સે સાગરદત્તે સત્થવાહે ગંગદત્તં ભારિયં એવં વયાસી' તે પ્રમાણે પોતાની પત્નીના વચનોને સાંભળીને પછી-તે સાગરદત્ત સાર્થવાહ ગંગદત્તાને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે 'મમં પિ ણં દેવાણુપ્પિયે એસચ્ચેવ મણોરહે' હું દેવાનુપ્રિયે ! મારી પણ આંતરિક એજ ભાવના છે કે 'કહણં તુમં દારગં વા દારિયં વા પયાએજ્જાસિ' કયા ઉપાયથી તમને પુત્ર અથવા પુત્રી થાય, એ પ્રમાણે કહીને સાગરદત્તે 'ગંગદત્તાએ ભારિયાએ એયમટ્ઠં અણુજાણઈ' ગંગદત્તાએ કહેલા વિચારનો સ્વીકાર કરી લીધો. (સૂ. ૬)

॥ मूलम् ॥

तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेणं एयमट्ठं
 अब्भणुण्णाया समाणी सुबहुं पुप्फं जाव मित्तणाइं महिलाहिं
 सद्धिं सयाओ गिहाओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता पाडलि-
 संडं नयरं मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ, णिग्गच्छित्ता जेणेव पुक्ख-
 रिणीए तीरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीए तीरे
 सुबहुं पुप्फ-गंध-मल्लालंकारं ठवेइ, ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ,
 ओगाहित्ता जलमज्जणं करेइ, करित्ता जलकीडं करेइ, करित्ता पहाया
 कय-कोउय-मंगल-पायच्छित्ता उल्लपडसाडिया पुक्खरिणीए पच्चुत्त-
 रइ पच्चुत्तरित्ता तं पुप्फं गिण्हइ गिण्हित्ता जेणेव उंबरदत्तस्स
 जक्खस्स जक्खाययणे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता उंबरदत्त-
 स्स जक्खस्स आलोए पणामं करेइ, करित्ता लोमहत्थं परामुसइ,
 परामुसित्ता उंबरदत्तजक्खं लोमहत्थएणं पमज्जइ, पमज्जित्ता
 दग्धाराए अब्भुक्खेइ, अब्भुक्खित्ता पम्हलं गायलट्ठिं ओल्ल-
 हेइ, ओल्लहित्ता सेयाइं वत्थाइं परिहेइ, परिहित्ता महरिहं
 पुप्फारुहणं वत्थारुहणं मल्लारुहणं गंधारुहणं चुण्णारुहणं करेइ,
 करित्ता धूवं डहइ, धूवं डहित्ता जाणुपायवडिया एवं वयासी
 जइ णं अहं देवाणुप्पिया! दारगं वा दारियं वा पयायामि
 तो णं जाव उवाइणइ, उवाइणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया
 तामेव दिसिं पडिगया ॥ सू० ७ ॥

टीका

‘तए णं सा गंगदत्ता’ इत्यादि ।

‘तए णं सा गङ्गदत्ता भारिया’ ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या ‘सागर-
 दत्तं सत्थवाहेणं’ सागरदत्तेन सार्थवाहेन ‘एयमट्ठं एतमर्थं’ ‘अब्भणुण्णाया समाणी’

अभ्यनुज्ञाता सती 'सुबहुं पुष्प०' सुबहुं पुष्पगन्धमाल्यालंकारं गृहीत्वा 'जाव' यावत् मित्तणाइ० महिलाहिं' मित्रज्ञाति-स्वजनसम्बन्धि-परिजन-महिलाभिः 'सद्धि' सार्धं 'सयाओ गिहाओ' स्वस्माद् गृहात् 'पडिणिकखमइ' प्रतिनिष्क्रमति, 'पडिणिकखमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'पाडलिसण्डं नयरं मज्झं मज्झेणं' पाटलिषण्डं नगरं मध्यमध्येन 'णिग्गच्छइ' निर्गच्छति, 'निर्गच्छित्ता' निर्गत्य 'जेणेव' यत्रैव 'पुक्खरिणी' पुष्करिणी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैव उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'पुक्खरिणीए तीरे' पुष्करिण्यास्तीरे 'सुबहु पुष्पगंधमल्लालंकारे' सुबहु

‘तए णं सा गंगदत्ता भारिया०’ इत्यादि ।

‘तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समाणी’ इस के बाद अपने पति सागरदत्त द्वारा इस काम के लिये जिसे आज्ञा प्राप्त हो चुकी है ‘सा गंगदत्ता भारिया’ ऐसी वह गंगदत्ता सेठानी ‘सुबहुं पुष्प० जाव मित्तणाइ० महिलाहिं सद्धि’ अनेक पुष्प आदि वस्तुओं को लेकर अपने परिचित जनों की महिलाओं के साथ ‘सयाओ गिहाओ पडिणिकखमइ’ अपने घर से बाहिर निकली और ‘पडिणिकखमित्ता’ निकल कर ‘पाडलिसण्डं नयरं मज्झंमज्झेणं णिग्गच्छइ’ पाटलिषण्ड नगर के ठीक मध्यभाग से होकर उस यक्षायतन की ओर चली । ‘णिग्गच्छित्ता’ चलतीर वह ‘जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ’ वहां आई कि जहां एक पुष्करिणी-बावडी थी । ‘उवागच्छित्ता’ आकर उसने ‘पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुष्पगंधमल्लालंकारं ठवेइ’ उस पुष्करिणी के तट पर वे साथ में लाए हुए सब पुष्प गंध, माल्य एवं अलंकार आदि रख दिये ।

‘तए णं सा गंगदत्ता भारिया०’ इत्यादि.

‘तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समाणी’ ते पछी पोताना पति सागरदत्त द्वारा ते काम भाटे आज्ञा देने प्राप्त थछ गछ छे. सा गंगदत्ता भारिया’ ओवी ते गंगदत्ता सेठानी ‘सुबहुं पुष्प जाव मित्तणाइ० महिलाहिं सद्धि’ अनेक पुष्पो आदि वस्तुओ लछ पोताना परिचयत मावुसोनी स्त्रीओनी साथे साथे ‘सयाओ गिहाओ पडिणिकखमइ’ पोताना घरथी भडार नीकणी अने ‘पडिणिकखमित्ता’ पाडलिसण्डं नयरं मज्झं-मज्झेणं णिग्गच्छइ’ पाटलीभंड नगरना भराभर मध्यभागमां थछने ते यक्षना स्थान तरछ आली. ‘णिग्गच्छित्ता’ आलती-आलती ते ‘जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ’ त्यां आवी के जयां ओक पुष्करिणी-बावडी छती. ‘उवागच्छित्ता’ आवीने तेछे पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुष्पगंधमल्लालंकारं ठवेइ’ ते पुष्करिणीना कांडा पर पोतानी साथे लावेस तभाम पुष्प, गंध, माल्य, अलंकार आदि राभी दीधां.

पुष्पगन्धमाल्यालङ्कारं 'ठवेइ' स्थापयति, 'ठवित्ता' स्थापयित्वा 'पुक्खरिणी' पुष्करिणीम्, 'ओगाहेइ' अवगाहते=प्रविशति, 'ओगाहित्ता' अवगाह्य=प्रविश्य 'जलमज्जणं' जलमज्जनं=जलबुडनं 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'जलक्रीडं' जलक्रीडां=जललीलां 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'ण्हाया' स्नाता 'कय-कोउयमंगलपायच्छित्ता' कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता 'उल्लपडसाडिया' आर्द्रपटशा-टिका=आर्द्रवस्त्रेव, 'पुक्खरिणी' पुष्करिणीं 'पच्चुत्तरइ' प्रत्युत्तरति=ततो बहि-र्निस्सरति, 'पच्चुत्तरित्ता' प्रत्युत्तीर्य=बहिर्निस्सृत्य 'तं' तं=पूर्वस्थापितं 'पुप्फं' पुष्पगन्धमाल्यालङ्कारं 'गिण्हइ' गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा 'जेणेव' यत्रैव 'उंवरदत्तस्स जक्खस्स' उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'जक्खाययणे' यक्षायतनं=यक्ष-स्थानं 'तेणेव' तेनैव 'उवागच्छइ' उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'उंवरदत्तस्स जक्खस्स' उदुम्बरदत्तस्य यक्षस्य 'आलोए' आलोके दर्शने सति

'ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ' रख कर वह फिर उस पुष्करिणी में स्नान के निमित्त प्रविष्ट हुई। 'ओगाहित्ता' घुस कर उसने 'जलमज्जणं करेइ' उस के जल में डुबकी लगाई। 'करित्ता 'जलक्रीडं करेइ' डुबकी लगाने के बाद फिर उसने उसमें जलक्रीडा की। 'करित्ता ण्हाया' जल क्रीडा कर उसने स्नान किया, इस प्रकार जब वह अच्छी तरह स्नान कर चुकी एवं 'कयकोउयमंगलपायच्छित्ता' कौतुक, मंगल और प्रायश्चित्त कर्म से जब निपट चुकी तब 'उल्लपडसाडिया' गीली साडी पहिरी हुई ही वह 'पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ' पुष्करिणी से बाहर निकली। 'पच्चुत्तरित्ता तं पुप्फं गिण्हइ' और निकल कर उसने वे तट पर रखे हुए पुष्प आदि लिये। गिण्हित्ता जेणेव उंवरदत्तस्स जक्खस्स जक्खाययणे तेणेव उवागच्छइ' उठा कर वह उस ओर चली कि जिस ओर उस यक्ष का यक्षायतन था।

'ठवित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ' राभीने तेणे पछी पुष्करिणीमां स्नान करवा भाटे प्रवेश कर्यो, 'ओगाहित्ता' प्रवेश करीने तेणे 'जलमज्जणं करेइ' ते जलमां डुबकी भारी 'करित्ता जलक्रीडं करेइ' अने तेणे ते पाणीमां जलक्रीडा करी, 'करित्ता ण्हाया' जलक्रीडा करीने पछी तेणे स्नान कर्युं, आ प्रभाणे ते न्यारे सारी रीते स्नान करी रही ते पछी 'कयकोउय मंगलपायच्छित्ता' कौतुक, मंगल अने प्रायश्चित्त कर्मथी न्यारे निवृत्त थछ त्यारे 'उल्लपडसाडिया' लीली (लिनयेली) साडी पहिरीने ते 'पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ' पुष्करिणीथी जडार नीकली 'पच्चुत्तरित्ता तं पुप्फं गिण्हइ' अने नीकणीने तेणे डांढा परसूराणेलां पुण्यो, आदि जे राख्युं छतुं ते लीधुं 'गिण्हित्ता जेणेव उंवरदत्तस्स जक्खस्स जक्खाययणे तेणेव उवागच्छइ' लछ करीने यक्षनां स्थान तरइ थाली 'उवागच्छित्ता' यक्षना स्थानमां पछोंगीने ज तेणे 'उंवरदत्तस्स

‘पणामं करेइ’ प्रणामं करोति=प्रणमति, प्रणामं ‘करित्ता’ कृत्वा ‘लोमहत्थं’ रोमहस्तं=मयूरपिच्छमार्जनीं ‘परामुसइ’ परामृशति=स्पृशति गृह्णातीत्यर्थः । ‘परामुसित्ता’ परामृश्य=गृहीत्वा ‘उंवरदत्तं जक्खं’ उदुम्बरदत्तं यक्षं ‘लोमहत्थएणं’ रोमहस्तकेन ‘पमज्जइ’ प्रमार्ष्टि=प्रमार्जयति=रजोऽपनयतीत्यर्थः, ‘पमज्जित्ता’ प्रमार्ज्य=रजोऽपनय ‘दग्धाराए’ दग्धधारया=उदकधारया ‘अब्भुक्खेइ’ अभ्युक्षति, ‘अब्भुक्खित्ता’ अभ्युक्ष्य ‘पम्हल०’ पम्हलसुकुमालाए ‘गंधकासाइयाए’ इति संग्राह्यम् । पक्ष्मलसुकुमारया=सुकोमलरोमवत्या गन्धकापायिकया=सुगन्धियुक्तकषायरङ्गरञ्जितशाटिकया सुगन्धिवस्त्रेणेत्यर्थः ‘गायलट्ठि’ गात्रयष्टिं=यक्षशरीरं ‘ओलूहेइ’ अवरुक्षयति=शुष्कं करोति, प्रोज्झतीत्यर्थः ‘ओलूहित्ता’ अवरुक्ष्य ‘सेयाइं वत्थाइं’ श्वेतानि वस्त्राणि ‘परिहेइ’ परिधापयति, ‘परिहित्ता’ परिधाप्य

‘उवागच्छित्ता’ यक्षायतन में पहुँचते ही उसने ‘उंवरदत्तस्स जक्खस्स’ ज्यों ही उदुम्बरदत्त यक्ष को ‘आलोए’ देखा त्यों ही ‘पणामं करेइ’ उसे प्रणाम किया । ‘करित्ता लोमहत्थं परामुसइ’ प्रणाम करने के अनन्तर उसने वहीं पर रखी हुई मयूरों के पंखों की बनी एक पीछी उठाई ‘परामुसित्ता उंवरदत्तं जक्खं लोमहत्थएणं पमज्जइ’ उठा कर उसने उस उदुम्बरदत्त का उस पीछी से प्रमार्जन किया । ‘पमज्जित्ता दग्धाराए अब्भुक्खेइ’ प्रमार्जन कर उसने जलकी धारा से उसका अभिषेक किया । ‘अब्भुक्खित्ता पम्हल० गायलट्ठि ओलूहेइ’ अभिषेक करने के अनन्तर उसने उस यक्ष के शरीर के जलकणों को एक ऐसे वस्त्र से साफ किया जो महीन, कोमल एवं सुगन्धित कषाय रंग से रंगा हुआ था । ‘ओलूहित्ता सेयाइं वत्थाइं परिहेइ’ जब यक्ष के शरीर के जलकण बिलकुल शुष्क हो चुके, तब उसने फिर उसे सफेद वस्त्र पहिराये ‘परिहित्ता

जक्खस्स’ ज्यों उदुम्बरदत्त यक्षने ‘आलोए’ जेया ते वणते ॥ ‘पणामं करेइ’ तेने प्रणाम कर्था ‘करित्ता लोमहत्थं परामुसइ’ प्रणाम कर्था पछी तेजे त्यां आगण रहेली भोरना पीछानी जनेली जेक पीछी लीधी. ‘परामुसित्ता उंवरदत्तं जक्खं लोमहत्थएणं पमज्जइ’ पीछी लधने तेजे ते उदुम्बरदत्तने ते पीछी वडे प्रमार्जन कर्थु. ‘पमज्जित्ता दग्धधारया अब्भुक्खेइ’ प्रमार्जन करीने पछी जलधारा वडे तेने अलिषेक कर्थे. ‘अब्भुक्खित्ता पम्हल० गायलट्ठि ओलूहेइ’ अलिषेक कर्था पछी तेजे ते यक्षना शरीरनां जलकणोने जेक जेवा वस्त्रथी साइ कर्था डे जे पातलुं, डोमण, जने सुगन्धित कषाय रंगथी रंगेव डेतुं, ‘ओलूहित्ता सेयाइं वत्थाइं परिहेइ’ ज्यारे यक्षना शरीरना जलकणु तंभाभ शुष्क थध गया, त्यारे तेने श्वेत वस्त्र पहिराव्यां, ‘परिहित्ता महरिहं

‘महरिहं’ महार्हं ‘पुष्कारुहणं’ पुष्पारोहणं=पुष्पसमर्पणं ‘वत्थारुहणं’ वत्थारोहणं=वत्ससमर्पणं ‘मल्लारुहणं’ माल्यारोहणं=पुष्पमालासमर्पणं ‘गंधारुहणं’ गन्धारोहणं ‘चुण्णारुहणं’ चूर्णारोहणं=गन्धचूर्णसमर्पणं ‘करेइ’ करोति, ‘करित्ता’ कृत्वा ‘धूवं डहइ’ धूपं दहति, ‘डहित्ता’ दग्ध्वा ‘जाणुपायवडिया’ जानुपादपतिता=जानुभ्यां यक्षपादयोः पतिता सती ‘एवं वयासी’ एवमवादीत्-‘जइ णं अहं देवाणुप्पिया’ यदि खलु अहं देवानुप्रिय ! =हे यक्ष ! ‘दारगं वा दारियं वा’ दारकं वा दारिकां वा ‘पयायामि’ प्रजाये=प्रजनयामि, ‘तो णं’ तर्हि खलु-जाव’ यावत्-अहं ‘जायं च’ यागं=पूजां ‘दायं च’ दानं दीनदुःखिभ्योऽन्नादिवितरणं ‘भायं च’ भागं=लाभांशं ‘अक्खयणिहिं च’ अक्षयनिधिं देवभाण्डागारं च ‘अणुवडिह-स्सामि’ अनुवर्धयिष्यामि=देवद्रव्यवृद्धिं करिष्यामि ‘त्ति कइहु’ इति कृत्वा=‘उव-याइयं’ उपयाचितं मानसिकं संकल्पं ‘उवाइणइ’ उपयाचते=करोति, ‘उवाइणित्ता’

महरिइ पुष्कारुहणं, वत्थारुहणं, मल्लारुहणं, गंधारुहणं, चुण्णारुहणं करेइ’ वत्स पहराने के बाद फिर उसने उसे बहुमूल्य पुष्प समर्पित किये, वत्स समर्पित किये, पुष्पमालाएँ समर्पित कीं, चन्दनादिक सुगंधित द्रव्य समर्पित किये और गन्धचूर्ण भी अर्पित किये। करित्ता धूवं डहइ, धूवं डहित्ता जाणुपायवडिया एवं वयासी’ सब चीजों को अर्पित कर उसने वहाँ धूप खेई। धूप खेने के बाद वह यक्ष के चरणों में दोनों घुटनों को टेक कर पड़ गई और मनौती मनाने के रूप में इस प्रकार बोली-जइ णं अहं देवाणुप्पिया दारगं वा दारियं वा पयायामि, तो णं जाव उवा-इणइ’ कि हे देवानुप्रिय यक्षेश ! यदि मैं आयुष्मान् पुत्र अथवा पुत्री को जन्म दूँ तो नियम से याग-पूजा, दान, लाभांश और आप के अक्षयभंडार की वृद्धि करूंगी। इस प्रकार कह कर उसने उससे मनौती

पुष्कारुहणं, वत्थारुहणं, मल्लारुहणं, गंधारुहणं चुण्णारुहणं करेइ’ वत्स पडेशव्या पछी तेहे ते यक्षने बहुमूल्य पुष्प समर्पणु कर्यां वत्स समर्पणु कर्यां, अने गन्धचूर्ण पणु अर्पणु कर्युं, करित्ता धूवं डहइ, धूवं डहित्ता जाणुपायवडिया एवं वयासी’ तमाम वस्तुओ अर्पणु करीने तेहे त्यां धूप कर्यो अने धूप कर्या पछी ते यक्षना थर-होमां अन्ने घुटहोने टेके आपीने पगमां पडी गछ. अने मानता मानती होय तेम आ प्रभाहे बोली, ‘जइ णं अहं देवगुप्पिया दारगं वा दारियं वा पयायामि, तो णं जाव उवाइणइ’ हे हे देवानुप्रिय यक्षेश ! जे भने आयुष्मान् पुत्र अथवा पुत्रीने जन्म थाय तो नियम प्रभाहे याग-पूजा, दान, लाभांश अने आपना अक्षय संडारने वधाईकरिथ आ प्रभाहे उडीने तेहे मानता मनावी. ‘उवाइणित्ता जामेव

उपयाच्य 'जामेव दिसि पाउब्भूया' यस्या दिशः प्रादुर्भूता=समागता 'तामेव दिसि तस्यामेव दिशि 'पडिगया' प्रतिगता=प्रतिनिवृत्ता ॥ सू० ७ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से धण्णंतरी वेज्जे ताओ नरगाओ अणंतं उव-
दित्ता इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे पाडलीसंडे नयरे गंग-
दत्ताए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे । तए णं तीसे
गंगदत्ताए भारियाए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे
दोहले पाउब्भूए, धण्णाओ ताओ अम्मयाओ जाव फले, जाओ
णं विउलं असणं४ उवक्खडावेति, उवक्खडावित्ता बहुहिं मित्तं०
जाव परिवुडाओ तं विउलं असणं४ सुरं च५ पुप्फ जाव गहाय
पाडलिसंडं नयरं मज्झंमज्झेणं पडिणिक्खमंति, पडिणिक्खमित्ता
जेणोव पुक्खरिणी तेणोव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पुक्खरिणीं
ओगाहेति, ओगाहित्ता पहाया जाव पायच्छित्ताओ तं विउलं
असणं४ सुरं च५ बहुहिं मित्तणाइ जाव सद्धिं आसाएति४
आसाइत्ता४ दोहलं विणेति, एवं संपेहेइ, संपेहित्ता कल्लं जाव
जलंते जेणोव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणोव उवागच्छइ उवाग-
च्छित्ता सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी—“धन्नाओ णं ताओ
जाव विणेति,” तं इच्छामि णं जाव विणित्तए । तए णं से
सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ ।
तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं अब्भ-
णुण्णाया समाणी विउलं असणं४ उवक्खडावेइ, उवक्खडावित्ता

मनाई 'उवाइणित्ता जामेव दिसि पाउब्भूया तामेव दिसि पडिगया' इस प्रकार
मनौती मना कर वह जिस दिशा से होकर अपने घर से यहां आई थी,
उसी दिशा से होकर वह अपने घर वापिस चली गई । ॥ सू० ७ ॥

दिसि पाउब्भूया तामेव दिसि पडिगया' आ प्रमाणे मानता मनावीने ते दिशायेथी
पोताना घेरथी आवी हुती ते न दिशाथी पोताना घेर पाछी आली, गम- (सू० ७)

तं विउलं असणं४ सुरं च५ सुबहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ, परि-
गिण्हावित्ता बहुहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवा-
गच्छइ उवागच्छित्ता पुक्खरिणी ओगाहेइ, ओगाहित्ता ण्हाया
जाव पायच्छित्ता पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ । तए णं ताओ
मित्त जाव महिलाओ गंगदत्तं सत्थवाहं मल्लालंकारविभूसियं
करेति, तए णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्तजाव अण्णाहिं
बहुहिं नयरमहिलाहिं सद्धिं तं विउलं असणं४ सुरंच५ आसा-
एमाणी४ दोहलं विणेइ, विणित्ता जामेव दिसिं पाउब्भूया
तामेव दिसिं पडिगया । तए णं सा गंगदत्ता भारिया पस-
त्थदोहला तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहइ । तए णं सा गंगदत्ता
भारिया णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारयं पयायाट्ठिइ
जाव नामे जम्हाणं अम्हं इमे दारए उंबरदत्तस्स जक्खस्स
उवयाइयलद्धए तं होउ णं इमे दारए उंबरदत्ते नामेणं । तए णं
से उंबरदत्ते दारए पंचधाईपरिग्गहिण्ण जाव परिवडइ ॥सू० ८॥

टीका

‘तए णं से धण्णंतरी वेज्जे’ इत्यादि ।

‘तए णं से’ ततः खलु स ‘धण्णंतरी वेज्जे’ धन्वन्तरिर्वैद्यः ‘ताओ
नरगाओ’ तस्मात् नरकात्=षष्ठ्याः पृथिव्याः ‘अणंतरं’ अनन्तरम् पश्चात् ‘उव-
ट्ठित्ता’ उद्घृत्य=निस्सृत्य ‘इहेव’ अत्रैव ‘जंबूदीवे दीवे’ जम्बूद्वीपे द्वीपे=जम्बू-

‘तए णं से धण्णंतरी वेज्जे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ एक समय की बात है कि ‘से धण्णंतरी वेज्जे’ उस
धन्वन्तरी वैद्य का जीव ‘ताओ नरगाओ’ उस छोटे नरक से ‘अणंतरं’
अपनी भवस्थिति पूर्ण होते ही ‘उवट्ठित्ता’ निकल कर ‘इहेव जंबूदीवे

‘तए णं से धण्णंतरी वेज्जे०’ इत्यादि ।

‘तए णं’ एक समय की बात है कि ‘से धण्णंतरी वेज्जे’ ते धन्वन्तरी
वैद्य ने जब ‘ताओ नरगाओ’ से छोटी नरक की ‘अणंतरं’ पोतानी भवस्थिति पूरी
थी तब ‘उवट्ठित्ता’ निकली तो इहेव जंबूदीवे दीवे भारहे वासे पाडलिसंढे नयरे

द्वीपनामके द्वीपे-मध्यजम्बूद्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे=भरतखण्डे 'पाडलि-
संडे नगरे' पाटलिषण्डे नगरे 'गंगदत्ताए भारियाए' गङ्गदत्तायाः भार्यायाः
'कुच्छिसि' कुक्षौ 'पुत्तत्ताए' पुत्रत्वेन 'उववण्णे' उत्पन्नः । 'तए णं' ततः खलु
'तीसे गंगदत्ताए भारियाए' तस्याः गंगदत्ताया भार्यायाः 'तिण्हं मासाणं'
त्रिषु मासेषु 'बहुपडिपुण्णाणं' बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु सत्सु 'अयमेयारूवे'
अयमेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारः 'दोहले' दोहदः=गर्भप्रभावजनितोऽभिलाषः 'पाउ-
ब्भूए' प्रादुर्भूतः-समुत्पन्नः । दोहदस्वरूपमाह-'धण्णाओ णं' इत्यादि । 'धण्णाओ
णं ताओ' धन्याः खलु ताः 'अम्मयाओ' अम्बाः=मातरः 'जाव फले' यावत्
फलं अत्र यावच्छब्दादेवं योजना-सपुण्याः, कृतार्थाः, कृतपुण्याः, कृतलक्षणाश्च
ता मातरः, तथा सुलब्धं तासामम्बानां मानुष्यकं जन्मजीवितफलम्, 'जाओ
णं' याः खलु 'विउलं' विपुलं 'असणं४' अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यम् उवक्ख-

दीवे भारहे वासे पाडलिसंडे नगरे गंगदत्ताए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए
उववण्णे' इसी जम्बूद्वीप के भरतक्षेत्र में रहे हुए पाटलिषंड नाम के
नगर में वसने वाले सागरदत्त सेठ की भार्या गंगदत्ता की कुक्षि
में पुत्ररूप से उत्पन्न हुआ । 'तए णं तीसे गंगदत्ताए भारियाए तिण्हं
मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' जब इसके उस
गंगदत्ता की कुक्षि में आये हुए ३ मास ठीक व्यतीत हो चुके, तब
गंगदत्ता के चित्त में इस प्रकार का दोहला उत्पन्न हुआ । 'धण्णाओ
णं ताओ अम्मयाओ' कि वे माताएँ धन्य हैं 'जाव फले' वे ही माताएँ
सपुण्य-पुण्यसहित हैं, वे ही कृतार्थ हैं, वे ही माताएँ कृतपुण्य हैं,
उन्हीं माताओं का जन्म और जीवन दोनों सफल है 'जाओ णं
विउलं असणं४ उवक्खडावेति' जो विपुल प्रमाण में ४ प्रकार का आहार

गंगदत्ताए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववण्णे' ते जम्बूद्वीपना भरतक्षेत्रमां
रहेला पाटलीषंड नामना नगरमां रहिनारा सागरदत्त शेठनी स्त्री गंगदत्ताना उदरमां पुत्र-
रूपेण उत्पन्न थयो. 'तए णं तीसे गंगदत्ताए भारियाए तिण्हं मासाणं बहुपडि-
पुण्णाणं अयमेयारूवे दोहले पाउब्भूए' ज्यारे ते ओ गंगदत्तानी कुक्षि-उदरमां आन्धाने
उ त्रिषु मास भरभर पूरा थया, त्यारे गंगदत्ताना चित्तमां आ प्रकारेण ओके दोहले-
भनोरथ उत्पन्न थयो. 'धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ' के ते माताओ धन्य छे 'जाव
फले' ते ओ माताओ पुण्यवन्त छे, ते ओ कृतार्थ छे, ते ओ माताओ कृतपुण्य छे, ते माता-
ओनो जन्म अने जीवन अन्ने सक्षण छे, 'जाओ णं विउलं असणं४ उवक्खडावेति'
ओ पुण्य प्रमाणमां ४ प्रकारना आहार तैयार करावे छे, अने 'उवक्खडावेति' बहुहिं

હાવેતિ' ઉપસ્કારયન્તિ, 'ઉવક્ષ્વડાવિત્તા' ઉપસ્કાર્ય 'વહુર્હિ' વહુભિઃ 'મિત્ત જાવ' મિત્ર-યાવત્-મિત્રજ્ઞાતિસ્વજનસમ્બન્ધિપરિજનમહિલાભિઃ 'પરિવુડાઓ' પરિવૃતાઃ 'તં વિઝલં અસળં' તં વિપુલં અશનમ્=અશનાદિ ચતુર્વિધમાહારં 'સુરં ચ૫' સુરાં ચ ૫ 'પુષ્પ જાવ' પુષ્પગન્ધમાલ્યાલંકારં 'ગઢાય' ગૃહીત્વા 'પાડલિસંડં ણયરં' પાટલિષ્ઠં નગરં મજ્ઝમજ્ઝેણં મધ્યમધ્યેન-મધ્યતો ભૂત્વા 'પડિણિક્ષ્વમંતિ' પ્રતિનિષ્ક્રામ્યન્તિ, 'પડિણિક્ષ્વમિત્તા' પ્રતિનિષ્ક્રમ્ય 'જેણેવ પુક્કલરિણી' યત્રૈવ પુષ્કરિણી 'તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા પુક્કલરિણી' ઉપાગત્ય પુષ્કરિણીમ્ 'ઓગાહેતિ' અવગાહન્તે, 'ઓગાહિત્તા' અવગાહ્ય 'ણ્ઠાયા' સ્નાતાઃ 'જાવ પાયચ્છિત્તાઓ' યાવત્-પ્રાયશ્ચિતાઃ-કૃતકૌતુકમઙ્ગલ-પ્રાયશ્ચિતાઃ 'તં' તત્ 'વિઝલં અસળં' વિપુલમ્ અશનં ૪ અશનાદિ ચતુર્વિધમાહારં 'સુરં ચ૫' સુરાં ચ૫ 'વહુર્હિ' વહુભિઃ 'મિત્તણાઈ જાવ સદ્ધિં' મિત્રજ્ઞાતિયાવત્

તૈયાર કરવાતી હૈં ઓર 'ઉવક્ષ્વડાવિત્તા વહુર્હિ મિત્ત-જાવ પરિવુડાઓ' તૈયાર કરવા કર અપને મિત્રાદિ પરિજનોં કી મહિલાઓં કે સાથ પરિવૃત્ત હોકર 'તં વિઝલં અસળં ૪ સુરં ચ ૫ પુષ્પ જાવ ગઢાય પાડલિસંડં ણયરં મજ્ઝમજ્ઝેણં પડિણિક્ષ્વમંતિ' ઉસ તૈયાર કિયે હુએ અશન કો વિવિધ પ્રકાર કી મદિરા કો એવં પુષ્પ, ગન્ધ, માલ્ય, વસ્ત્ર ઓર અલંકાર કો લેકર પાટલિષ્ઠં નગર કે બીચોં-બીચ હોકર જો નિકલતી હૈં । પડિણિક્ષ્વમિત્તા જેણેવ પુક્કલરિણી તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' ઓર નિકલ કર જહાં પુષ્કરિણી હૈ વહાં જાતી હૈં । 'ઉવાગચ્છિત્તા પુક્કલરિણી ઓગાહેતિ જાકર ઉસમેં અવગાહન કરતી હૈં । 'ઓગાહિત્તા ણ્ઠાયા જાવ પાયચ્છિત્તાઓ તં વિઝલં અસળં ૪ સુરં ચ ૫ વહુર્હિ મિત્તણાઈ જાવ સદ્ધિં આસાણંતિ ૪' અવગાહન કર સ્નાન કરતી હૈં ઓર કૌતુક, મંગલ એવં પ્રાયશ્ચિત્ત સે નિવૃત્ત હો કર ઉસ ચતુર્વિધ આહાર કો એવં વિવિધ પ્રકાર કી ઉસ મદિરા કો

મિત્ત જાવ પરિવુડાઓ' તૈયાર કરાવીને પોતાના મિત્રાદિ પરિજનોની સ્ત્રીઓની સાથે પરિવૃત્ત-વીરળાગને 'તં વિઝલં અસળં ૪ સુરં ચ ૫ પુષ્પ જાવ ગઢાય પાડલિસંડં ણયરં મજ્ઝમજ્ઝેણં પડિણિક્ષ્વમંતિ' તે તૈયાર કરેલા ખોરાકને વિવિધ પ્રકારની મદિરા-દારૂ અને પુષ્પ, ગન્ધ, માલા, વસ્ત્ર અલંકારને લઈને પાટલીખંડ નગરનાં વચ્ચે વચ્ચે સ્થાતી નીકળે છે 'પડિણિક્ષ્વમિત્તા જેણેવ પુક્કલરિણી તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' અને નીકળીને ત્યાં પુષ્કરિણી છે ત્યાં બાય છે 'ઉવાગચ્છિત્તા પુક્કલરિણી ઓગાહેતિ' જઈને તેમાં અવગાહન કરે છે (સ્નાન કરે છે-ડુબકી મારે છે 'ઓગાહિત્તા ણ્ઠાયા જાવ પાયચ્છિત્તાઓ તં વિઝલં અસળં ૪ સુરં ચ ૫ વહુર્હિ મિત્તણાઈ જાવ સદ્ધિં આસાણંતિ ૪' ડુબકી મારી સ્નાન કરી અને કૌતુક, મંગલ અને પ્રાયશ્ચિત્તથી નિવૃત્ત થઈ

સાર્થ=મિત્રજ્ઞાતિસ્વજનસમ્બન્ધિપરિજનમહિલાભિઃ સાર્થ 'આસાંતિ' ૪ આસ્વાદ-
યન્તિ વિસ્વાદયન્તિ, પરિભોજયન્તિ, પરિભુજ્યન્તે, 'આસાંતિ ૪' આસ્વાદ્ય,
વિસ્વાદ્ય, પરિભોજ્ય, પરિભુજ્ય ચ 'દોહલં વિળેતિ' દોહલં વિનયન્તિ-પૂરયન્તીતિ ।
અનેન પૂર્વોક્તપ્રકારેણ 'સંપેહેઈ' સંપ્રેક્ષતે=ગદ્ગદત્તા માર્યા સ્વમનસિ વિચારયતિ,
'સંપેહિત્તા' સંપ્રેક્ષ્ય=વિચાર્ય 'કલ્લં જાવ જલંતે' કલ્લયે યાવજ્જ્વલતિ=આગા-
મિનિ દિવસે સૂર્યોદયે સતિ 'જેણેવ' યત્રૈવ 'સાગરદત્તે સત્થવાહે' સાગરદત્તઃ
સાર્થવાહઃ 'તેણેવ' તત્રૈવ 'ઉવાગચ્છઈ' ઉપાગચ્છતિ, 'ઉવાગચ્છિત્તા સાગરદત્તં
સત્થવાહં એવં વયાસી' ઉપાગત્ય સાગરદત્તં સાર્થવાહમેવમવાદીત્-
'ધણ્ણાઓ ણં તાઓ જાવ' ધન્યાઃ સ્વલુ તા અમ્બાઃ યાવત્ પૂર્વોક્તવત્-યાઃ સ્વદોહલં 'વિળેતિ'
વિનયન્તિ 'તં' તત્=તસ્માત્ કારણાત્ ઇચ્છામિ ણં' ઇચ્છામિ સ્વલુ 'જાવ' યાવત્-

અપને મિત્રાદિ પરિજનોં કી મહિલાઓં કે સાથે રાતી હૈં, આસ્વાદતી હૈં,
વિભક્ત કર દૂસરોં કો દેતી હૈં, ઓર સ્વયં મીં ઉસકા પરિભોગ
કરતી હૈં । 'આસાંતિ દોહલં વિળેતિ' ઇસ પ્રકાર આસ્વાદનાદિ
ક્રિયાપૂર્વક જો માતાઈં અપને દોહલે કી પૂર્તિ કરતી હૈં જે માતાઈં ધન્યાતિ-
ધન્ય હૈં 'એવં સંપેહેઈ' ઇસ પ્રકાર ઉસને વિચાર ક્રિયા । 'સંપેહિત્તા'
વિચાર કર કે વહ ફિર 'કલ્લં' પ્રાતઃકાલ 'જાવ જલંતે' જબ સૂર્ય કી
આભા ચારોં ઓર ફેલ ચુકી તબ 'જેણેવ સાગરદત્તે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ'
ઉઠ કર જહાં અપને પતિ સાગરદત્ત થે વહાં પહૂંચી । 'ઉવાગચ્છિત્તા
સાગરદત્તં સત્થવાહં એવં વયાસી' પહૂંચતે હીં ઉસને સાગરદત્ત સેઠ સે
ઇસ પ્રકાર કહા 'ધણ્ણાઓ ણં તાઓ જાવ વિળેતિ' જે માતાઈં ધન્ય હૈં
જો ઇસર પ્રકાર સે અપને દોહલે કો પૂર્ણ કરતી હૈં, દોહલે કી પૂર્તિ
કે લિયે ઇસને જો કુછ ભાવનાઈં અપને મન મેં પલ્લવિત કી થીં,

તે ચતુર્વિધ આહારને અને વિવિધ પ્રકારની મદિરાને પોતાના મિત્રાદિ પરિજનોની મહિલાઓ
સાથે ખાય છે. સ્વાદ લે છે. ભાગ પાડીને ખીજીને આપે છે અને પોતે પણ તેનો પરિભોગ
કરે છે. 'આસાંતિ દોહલં વિળેતિ' આ પ્રમાણે આસ્વાદનાદિ ક્રિયાપૂર્વક જે માતાઓ પોતાના
દોહલા-(મનોરથ)ને પૂર્ણ કરે છે તે ધન્યાતિધન્ય છે. 'એવં સંપેહેઈ' આ પ્રમાણે તેણે વિચાર કર્યો
'સંપેહિત્તા' વિચાર કરીને કરી તે 'કલ્લં' પ્રાતઃકાલ 'જાવ જલંતે' જ્યારે સૂર્યનાં કિરણો
ચારેય બાજુ ફેલાઈ ગયાં ત્યારે 'જેણેવ સાગરદત્તે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ' ઉઠીને જ્યાં
પોતાના પતિ સાગરદત્ત હતા ત્યાં પહોંચી, 'ઉવાગચ્છિત્તા સાગરદત્તં સત્થવાહં એવં
વયાસી' પહોંચતાંની સાથે જ તેણે સાગરદત્ત શેઠને આ પ્રમાણે કહ્યું 'ધણ્ણાઓ ણં
તાઓ જાવ વિળેતિ' તે માતાઓ ધન્ય છે જે આ પ્રમાણે પોતાના દોહલા-મનોરથને
પૂર્ણ કરે છે. દોહલાની પૂર્તિ માટે તેણે જે કંઈ ભાવનાઓ પોતાના મનમાં ખીલવી

पूर्ववर्णितवदेव अहमपि स्वदोहदं 'विणित्तए' विनेतुं=पूरयितुमिच्छामीति पूर्वेण सम्बन्धः । 'तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे' ततः खलु स सागरदत्तः सार्थवाहः 'गंगदत्ताए भारियाए' गङ्गदत्तायाः भार्यायाः 'एयमट्ठं' एतमर्थं=दोहद-पूरणरूपम् 'अणुजाणइ' अनुजानाति=अनुमोदते 'ओम्' इति स्वीकरोति । 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समानी विउलं असणं ४' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या सागरदत्तेन सार्थवाहेन अभ्यनुज्ञाता सती विपुलमशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं 'उवक्खडावेइ' उपस्कारयति; 'उवक्खडावित्ता' उपस्कार्य 'तं' तत् विपुलमशनं ४ 'सुरं च ५' सुरां च ५ 'सुवहुपुप्फ०' सुवहुपुष्पगन्धमाल्यालंकारं 'परिगिण्हावेइ' परिग्राहयति, 'परिगिण्हावित्ता' परिग्राह्य 'बहुहि' बहुभिः 'जाव' यावत्-मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाभिः

वे सबकी सब सागररदत्त को कह सुनाई । 'तं इच्छामि णं जाव विणित्तए' इस लिये मैं भी आप की आज्ञा पाकर उसी उपाय से अपने उद्भूत दोहले की पूर्ति करना चाहती हूँ । 'तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ' सागरदत्त सार्थवाहने अपनी पत्नी गंगदत्ता के कथित इस अभिप्राय को सुनकर स्वीकार कर लिया 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समानी विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ' पति द्वारा अपना अभिप्राय स्वीकृत जान कर-अथवा पति द्वारा अनुमोदित होकर उस गंगदत्ताने विपुल मात्रा में ४ प्रकार का आहार पकवाया 'उवक्खडावित्ता तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ सुवहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ' पकवा कर उस चारों प्रकार के आहार को, नाना प्रकार की मदिरा को एवं पुष्प गंध माला अलंकार आदि को साथ में लिया

हती ते तमाम सागरदत्त पासो छड़ी संलणावी. 'तं इच्छामि णं जाव विणित्तए' ओ भाटे हुं पणु आपनी आज्ञा भेजवीने आ उपायथी भने उद्भवेलो होइलानी-भनेरथनी पूर्ति करवा आहुं छुं. 'तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्ताए भारियाए एयमट्ठं अणुजाणइ' सागरदत्त सार्थवाहे पोत नी पत्नी गंगदत्ताओ छेलेला अभिप्रायने सांलणीने ते अभिप्रायने स्वीकार कर्यो, 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं अब्भणुण्णाया समानी विउलं असणं ४ उवक्खडावेइ' पतियो पोताना अभिप्रायने स्वीकार कर्यो ते वात ज्ञाणीने अथवा पतिनुं अनुमोदन भद्युं तेथी ते गंगदत्ताओ पुष्प प्रमाणुमां गार प्रकरना आहार जनाव्या, 'उवक्खडावित्ता तं विउलं असणं ४ सुरं च ५ सुवहुपुप्फ० परिगिण्हावेइ' जनावीने ते गार प्रकरना आहारने, नाना प्रकारनी मदिराओने, पुष्प, गंध, माला अलंकारादिने साथे

‘परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ’ परिवृता यत्रैव पुष्करिणी तत्रैवोपागच्छति । ‘उवागच्छित्ता पुक्खरिणीं ओगाहेइ ओगाहित्ता’ उपागत्य, पुष्करिणीमवगाहते, अवगाह्य ‘ण्हाया जाव पायच्छित्ता’ स्नाता कृतबलिकर्मा कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्ता ‘पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरइ’ पुष्करणीतः प्रत्युत्तरति=वहनिस्सरति । ‘तए णं’ ततः खलु ‘ताओ’ ताः ‘मित्त जाव महिलाओ’ मित्र-ज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहिलाः ‘गंगदत्तं सत्थवाहिं’ गङ्गदत्तां सार्थवाहीं ‘सन्वा-लंकारविभूसियं करेति’ सर्वालंकारविभूषितां=वस्त्रालङ्कारपरिमण्डितां कुर्वन्ति । ‘तए णं सा’ ततः खलु सा ‘गंगदत्ता भारिया’ गङ्गदत्ता भार्या ‘ताहिं’ ताभिः=पूर्वोक्ताभिः ‘मित्तजाव’ मित्रयावत्-मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनमहि-लाभिः ‘अण्णाहिं बहुहिं’ अन्याभिर्बहुभिः ‘नयरमहिलाहिं सद्धिं’ नगरमहिलाभिः सार्थं ‘तं विउलं’ तत् गृहादानीतं विपुलं ‘असणं४’ अन्नं पानं स्वाद्यं स्वाद्यं सुरां

‘परिगिह्णावित्ता बहुहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ’ साथ में लेकर फिर वह अनेक मित्रादि-परिजनों की महिलाओं के साथ परिवृत हो कर पुष्करिणी पर आई । और आकर उसने सबके साथ वहां स्नान किया । कौए आदि प्राणियों को अन्नादि देने रूप बलि कर्म किया । कौतुक, मंगल, मणीतिलकादि किया और बाहर आई । ‘तए णं ताओ मित्त जाव महिलाओ गंगदत्तं सत्थवाहिं सन्वालंकारविभूसियं करेति’ फिर उस गंगदत्ता सेठानी को साथ की मित्रादि-परिजनों की महिलाओंने मिल कर समस्त अलंकारों से विभूषित किया ‘तए णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्ते जाव अण्णाहिं बहुहिं नयरमहिलाहिं सद्धिं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ’ पश्चात् उस गंगदत्ता भार्याने उन मित्रादि-परिजनों की एवं अनेक अन्य नगरनिवासी

लीया ‘परिगिह्णावित्ता बहुहिं जाव परिवुडा जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छइ’ साथे लधने ते पछी अनेक मित्रादि परिजनोनी श्रीओ साथे विटाधने ते पुष्करिणीना कांठे आवी अने सौनी साथे तेले स्नान कथुं, कागडा आदि प्राणीओने अन्नादि आपीने गलिकर्म कथुं, कौतुक, मंगल मणीतिलकादि कथुं, अने गडार आवी. ‘तए णं ताओ मित्तजावमहिलाओ गंगदत्तं सत्थवाहिं सन्वालंकार-विभूसियं करेति’ पछी ते गंगदत्ता सेठानीने तेमनी मित्रादि परिजनोनी श्रीओओ मलीने तमाभं अलंकारेथी विभूषित करी. ‘तए णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्त जाव अण्णाहिं बहुहिं नयरमहिलाहिं सद्धिं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आसाएमाणी४ दोहलं विणेइ’ पछी ते गंगदत्ता श्री ते मित्रादि परिजनोनी अने अन्य नगरवासीजनोनी श्रीओनी

च 'आसाएमाणी४' आस्वादयन्ती विस्वादयन्ती परिभाजयन्ती परिभुञ्जाना
 'दोहलं' दोहदं 'विणेइ' विनयति=पूरयति, 'विणिता' विनीय=परिपूर्य 'जामेव
 दिसिं पाउब्भूया' यस्या दिशः जदुर्भूता 'तामेव दिसिं पडिगया' तामेव दिशं
 प्रतिगता=गृहं प्रति निवृत्तेत्यर्थः । 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया' ततः खलु सा
 गङ्गदत्ता भार्या 'पसत्थदोहला५' प्रशस्तदोहदा=सम्पूर्णदोहदवती५ 'तं गव्भं'
 तं गर्भं 'सुहंसुहेणं' सुखसुखेन=सुखपुर्वकं 'परिवहइ' परिवहति=धारयति ।
 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया' ततः खलु सा गङ्गदत्ता भार्या 'नवण्हं मासाणं
 बहुपडिपुणाणं' नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु=सर्वथा पूर्णेषु=सार्द्धसप्तदिवसाधिकेषु
 नवसु मासेषु गतेष्वित्यर्थः 'जाव' यावत् 'दारयं' दारकं 'पयाया' प्रजनितवती
 'ठिइ जाव णामे' स्थितियावत् नाम स्थितिपतितां कुलक्रमागतां दाशाहिक-
 महोत्सवक्रियां कृत्वा मातापितरौ तस्य नाम कुरुतः 'जम्हा णं' यस्मात्खलु

जनों की महिलाओं के साथ उस विपुल अशन पान आदि का एवं
 अनेक प्रकार की मदिरा का आसेवन किया और अपने दोहद की
 पूर्ति की । 'विणिता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया' इस प्रकार
 वह अपने दोहद की पूर्ति कर जहां से आई वहां वापिस चलि गई ।
 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया पसत्थदोहला५ तं गव्भं सुहंसुहेणं परिवहइ' इस
 रीति से दोहद के संपन्न होने पर उस गंगदत्ता भार्याने उस अपने गर्भ
 को आनंद के साथ धारण किया । 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया णवण्हं
 मासाणं जाव दारयं पयाया ठिइ जाव णामे जम्हा णं अम्हं इमे दारए
 उंवरदत्तस्स जक्खस्स उवयाइयलद्धए' गर्भ जब पूरे नौमास का हो गया
 नौमास सहित७॥ दिन जब अधिक हो गये, तब उसने पुत्र को
 जन्म दिया । अपने कुलक्रम से चली आई दशाहिक महोत्सवक्रिया

साथे मक्षी ते पुञ्ज अशन-पान आदिनुं अने अनेक प्रकारनी मदिराओंनुं आसेवन
 क्युं अने पोताना दोहदनी पूर्ति करी 'विणिता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव
 दिसिं पडिगया' आ प्रमाणे पोताना दोहदानी पूर्ति करीने न्यांथी आवी उती त्यां
 पाछी गइ. 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया पसत्थदोहला५ तं गव्भं सुहंसुहेणं
 परिवहइ' आ प्रमाणे दोहद पूर्ण थतां ते गंगदत्ताये पोताना गर्भने आनंदथी
 धारण क्ये. 'तए णं सा गंगदत्ता भारिया णवण्हं मासाणं जाव दारयं पयाया
 ठिइ जाव णामे जम्हा णं अम्हं इमे दारए उंवरदत्तस्स जक्खस्स उवयाइयलद्धए'
 गर्भ न्यारे नव मासने पूरे थथ गये-नव मास उपर साइसात ७॥ दिवस न्यारे
 वधादे गया त्यारे तेणे पुत्रने जन्म आये, पोताना कुलाचार प्रमाणे आली आवती

‘अम्हं’ अस्माकम् ‘इमे दारए’ अयं दारकः ‘उंवरदत्तस्स जक्खस्स’ उदुम्बर-
दत्तस्य यक्षस्य ‘उवयाइयलद्धए’ उपयाचितलब्धकः=आराधनया प्राप्तः ‘तं होउ
णं’ तस्माद् भवतु खलु ‘इमे दारए’ अयं दारकः ‘उंवरदत्ते णामेणं’ उदुम्बरदत्तो
नाम्ना । ‘तए णं से उंवरदत्ते दारए’ ततः खलु स उदुम्बरदत्तो दारकः
‘पंचधाईपरिगहिए’ पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चधात्रीभिः परिपालितः ‘जाव’ यावत्
‘परिवइढइ’ परिवर्धते=सुखेन वृद्धिं प्राप्नोति ॥ सू० ८ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे जहा विजयमित्ते, काल-
धम्मणा संजुत्ते । गंगदत्तावि । उंवरदत्ते निच्छूढे जहा उज्झियए ।
तए णं तस्स उंवरदत्तस्स दारगस्स अण्णया कयाइं सरीरगंसि
जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तं जहा-सासे?
कासे२ जाव कोढे । तए णं से उंवरदत्ते दारए सोलसहिं
रोगायंकेहिं अभिभूए समाणे सडियहत्थं जाव विहरइ । एवं
खलु गोयमा । उंवरदत्ते दारए पुरापुराणाणं जाव पच्चणुब्भ-
वमाणे विहरइ ॥ सू० ९ ॥

कर मातापिताने उसका नाम इस ख्याल से कि यह हमें उदुम्बरदत्त
यक्ष की आराधना से प्राप्त हुआ है ‘तं होउ णं इमे दारए उंवरदत्ते
णामेणं’ इस लिये इस बच्चे का “उदुम्बरदत्त” ऐसा नाम होओ ।
‘तए णं से उंवरदत्ते दारए पंचधाईपरिगहिए जाव परिवइढइ’ नाम-संस्कार
के पश्चात् अब वह उदुम्बरदत्त दारक पाँच धाय माताओं से परि-
गृहीत होता हुआ आनंद पूर्वक वृद्धि को प्राप्त होने लगा ॥ सू० ८ ॥

दशमे द्विसे थनारी भडोत्सव किया करीने मातापिताये ते आणकनुं नाम ये लक्ष्मीराज्युं
के आ पुत्र भने उदुम्बर यक्षनी आराधनाथी प्राप्त थये छे ‘तं होउ णं इमे दारए
उंवरदत्ते णामेणं’ ते भाटे आ आणकनुं नाम ‘उदुम्बरदत्त’ ये अभिभू थेआ
‘तए णं से उंवरदत्ते दारए पंचधाईपरिगहिए जाव परिवइढइ’ नाम संस्कार
पछी हुवे ते उदुम्बरदत्त आणक पांच धाय माताओथी परिगृहीत (परिपालित) भनीने
आनंदपूर्वक भोटो थवा लाग्यो. (सू० ८)

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे’ ततः खलु स सागरदत्तः सार्थवाहः ‘जहा विजयमित्ते’ यथा विजयमित्रः=अत्रैव द्वितीयाध्ययनोक्तविजयमित्रसार्थवाह-वत्-लवण-समुद्रमध्ये ‘कालधम्मणा संजुत्ते’ कालधर्मेण संयुक्तो जातः मृत इत्यर्थः, ‘गंगादत्ता वि’ गङ्गदत्तापि=सागरदत्तस्य भार्या गङ्गदत्तापि लक्ष्मीविनाशं पोत-विनाशं पतिमरणं चानुचिन्तयन्तीर कालधर्मेण संयुक्ता जाता-मृता ‘उंवरदत्ते’ स उदुम्बरदत्तो दारकः ‘निच्छूढे’ निक्षिप्तः=स्वकाद् गृहाद् निष्कासितः ‘जहाउ-ज्झियए’ यथा उज्झितकः=उज्झितकवत् । ततः खलु स उदुम्बरदत्तो दारकः स्वकाद् गृहान्निष्ठः सन् पाटलिपण्डे नगरे शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथ-पथेषु परिभ्रमति ।

‘तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे०’ इत्यादि ।

‘तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे’ किसी एक समय की बात है कि वह सागरदत्त सार्थवाह ‘जहा विजयमित्ते’ द्वितीय अध्ययन में वर्णित विजयमित्र सार्थवाह की तरह ‘कालधम्मणा संजुत्ते’ लवण समुद्र में डूब कर मर गया । ‘गंगदत्तावि’ गंगदत्ता भी अपने पति का अचानक मरण सुन कर एवं जहाज के लवण समुद्र में डूब जाने से समस्त लक्ष्मी का विनाश जान कर दुःखित हो मर गई ‘उंवरदत्ते निच्छूढे’ वहाँ के राजपुरुषों ने उदुम्बरदत्त को चाल-चलन से अष्ट होने के कारण ‘जहा उज्झियए’ पूर्व में वर्णित उज्झित दारक की तरह घर से बाहर निकाल दिया । ‘तए णं तस्स उंवरदत्तस्स दारगस्स अपणया कयाइं सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया’ घर से बहार निकाला

‘तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे०’ इत्यादि ।

‘तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे’ कोई एक समयनी बात छे के ते सागर-दत्त सार्थवाह ‘जहा विजयमित्ते’ भील अध्ययनमां वर्णित विजयमित्र सार्थवाह प्रमाणे ‘कालधम्मणा संजुत्ते’ लवण समुद्रमां डूभीने मरण पाभ्यो, ‘गंगदत्तावि’ गंगदत्ता पणु पोताना पतिनुं अयानक मृत्यु मांलणीने तथा लवण समुद्रमां वडाणु डूभी नवाथी तमीम लक्ष्मीनो नाश थअ गयो लक्ष्मीने दुःभीत थअने मरण पाभी ‘उंवरदत्ते निच्छूढे’ त्यांना राजपुरुषोअे उदुंवरदत्तनी बाल-बलगत अष्ट होवाना कारणे ‘जहा उज्झियए’ उन्निअत दारक प्रमाणे घरथी णडार डाढी भूडयो, ‘तए णं तस्स उंवरदत्तस्स दार-गस्स अपणया कयाइं सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया’

‘तए णं तस्स उंवरदत्तस्स’ इत्यादि । ‘तए णं तस्स उंवरदत्तस्स दारगस्स’ ततः खलु तस्य उदुम्बरदत्तस्य दारकस्य ‘अण्णया कयाइं’ अन्यदा कदाचित् ‘सरीरगंसि’ शरीरे ‘जमगसमगमेव’ यमकसमकमेव=युगपदेव ‘सोलस’ षोडश ‘रोगायंका’ रोगातङ्काः=रोगाः=कासादयः, आतङ्काः=उदरशूलादयः ‘पाउ-ब्भूया’ प्रादुर्भूताः, ‘तं जहा’ तद्यथा-ते यथा-तेषां नामान्याह-‘सासे’ श्वासः १ ‘कासे’ कासः २ ‘जाव’ यावत् ‘कोढे’ क्रुधः १६ । ‘तए णं से उंवरदत्ते दारए’ ततः खलु स उदुम्बरदत्तो दारकः ‘सोलसहिं षोडशभिः ‘रोगायंकेहिं’ रोगातङ्कैः ‘अभिभूए समाणे’ अभिभूतः सन् ‘सडियहत्यं जाव’ शटितहस्तं यावत्-शटितहस्ताङ्गुलिकः, शटितपादाङ्गुलिकः, इत्यादि सर्वं पूर्ववद् विज्ञेयम्, यावद् भिक्षावृत्तिं कुर्वन् ‘विहरइ’ विहरति । भगवान् कथयति-‘एवं खलु’ इत्यादि ।

गया उदुम्बरदत्त पाटलिपुण्ड्र नगर में शृंगाटक, त्रिक, चतुष्क, चत्वर, और महापथ, इन में लावारिस-अबारा की तरह इतस्ततः घूमता फिरता और चरित्रभ्रष्ट बन गया । भक्ष्याभक्ष्य, गम्यागम्य आदि के विवेक से बिल्कुल विहीन हो गया । स्वच्छन्द प्रवृत्तिशाली होने से एवं अगम्य के साथ गमन करने से इसके शरीर में एक ही साथ १६ प्रकार के रोग और आतंक उत्पन्न हुए । ‘तं जहा’-जैसे ‘सासे कासे जाव कोढे’ श्वास, कास से लगा कर कोढ़ तक । ‘तए णं से उंवरदत्ते दारए सोलसेहिं रोगायंकेहिं अभिभूए समाणे’ इस प्रकार श्वास कास से लगाकर कोढ़ तक के १६ प्रकार के रोग और आतंकों से व्यथित वह उदुम्बरदत्त ‘सडियहत्यं जाव विहरइ’ अंग उपांगो से विहीन बना हुआ, जैसा कि इसी अध्ययन में द्वितीय सूत्र में कहा गया है, घर घर भीख मांगता फिर रहा है ।

घरथी गहार डाढी भूडेढो ते उदुंभरदत्त पाटलीपुंड्र नगरमां शृंगाटक, त्रिक. चतुष्क. चत्वर अने महापथ, तेमां लावारिस-घाणी विनाना रेढीआण भाणुस प्रमाणे रघवाये थध आम-तेम धुमतो-इरतो अने चारित्रि भ्रष्ट गनी गये। लक्ष्या-लक्ष्य, गम्यागम्य, विवेकथी अेकदम रहित गनी गये-स्वच्छंदी प्रवृत्तिवाणे। अनवाथी अगम्यनी साथे गमन करवाथी तेना शरीरमां अेक साथे सोण १६ प्रकारना रोगो अने आतंके। उत्पन्न थया, ‘तं जहा सासे कासे जाव कोढे’ श्वास. कासथी भांडीने कोढ सुधी ‘तए णं से उवरदत्ते दारए सोलसहिं रोगायंकेहिं अभूभिण समाणे’ आ प्रमाणे श्वास-कासथी लधने कोढ सुधीने सोण प्रकारना रोग अने आतंक पीडित ते। उदुंभरदत्त ‘सडियहत्यं जाव विहरइ’ अंग-उपांगोथी रहित गनीने नेवी रीते आ अध्ययननां गीण सूत्रमां कडेल छे तेम धेर-धेर बीअं मागतो इरतो डतो।

‘એવં સ્વલ્લ ગોયમા !’ એવં સ્વલ્લ હે ગૌતમ ! ‘ઉંબરદત્તે દારણ’ ઉદુમ્બરદત્તો દારકઃ ‘પુરાપુરાણાણં’ પુરાપુરાતનાનાં=પૂર્વભવકૃતાનાં ‘જાવ’ યાવત્-કર્મણાં પાપકં ફલવૃત્તિવિશેષં ‘પચ્છણુબ્ધમાણે’ પ્રત્યનુભવન્ ‘વિહરઈ’ વિહરતિ ॥સૂ. ૯॥

॥ મૂલમ્ ॥

સે ણં ઉંબરદત્તે દારણ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગચ્છિહિઈ કહિં ઉવવજ્જિહિઈ ? ગોયમા ! ઉંબરદત્તે દારણ બાવત્તરિં વાસાઈ પરમાઉયં પાલિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ઇમીસે રયણપ્પમાણેરિયત્તાણ ઉવવજ્જિહિઈ, સંસારો તહેવ જાવ પુઢવીસુ । તઓ હત્થિણાઉરે ણયરે કુક્કુડત્તાણ પચ્ચાયાહિઈ, જાયમિતે ચેવ ગોટ્ઠિહ્વહિણ તત્થેવ હત્થિણાઉરે ણયરે સેટ્ઠિકુલંસિ ઉવવજ્જિહિઈ, બોહિં, સોહમ્મે કપ્પે મહાવિદેહે વાસે સિજ્જિહિઈ । નિસ્સેવો ॥સૂ. ૧૦॥

સત્તમં અજ્ઞયણં સમત્તં ॥ ૭ ॥

ટીકા ।

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે ણં’ ઇત્યાદિ ।

‘સે ણં ઉંબરદત્તે દારણ’ સ સ્વલ્લ ઉદુમ્બરદત્તો દારકઃ ‘કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ કાલમાસે કાલં કૃત્વા ‘કહિંગચ્છિહિઈ’ કુત્ર ગમિષ્યતિ ‘કહિં ઉવવજ્જિહિઈ’

ભગવાન કહતે હૈ કિ—‘એવં સ્વલ્લ ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ઇસ પ્રકાર ઉંબરદત્તે દારણ પુરાપુરાણાણં જાવ પચ્છણુબ્ધમાણે વિહરઈ’ યહ ઉદુમ્બરદત્ત દારક અપને પૂર્વોપાર્જિતં અનેકવિધ પાપકર્મોં કા ફલ ભોગ રહા હૈ ॥સૂ. ૯॥

‘સે ણં ઉંબરદત્તે દારણ’ ઇત્યાદિ ।

ગૌતમ પૂછતે હૈં,—‘સે ણં ઉંબરદત્તે દારણ’ હે ભદન્ત ! યહ ઉદુમ્બરદત્ત દારક ‘કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ કાલ માસ મેં કાલ કર ‘કહિં ગચ્છિહિઈ

ભગવાન કહે છે કે (એવં સ્વલ્લ ગોયમા) હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે ‘ઉંબરદત્તે દારણ પુરાપુરાણાણં જાવ પચ્છણુબ્ધમાણે વિહરઈ’ તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક પોતાનાં પૂર્વોપાર્જિત અનેક પ્રકારનાં પાપ કર્મોનાં ફળને ભોગવી રહ્યો છે. (સૂ. ૯)

“સે ણં ઉંબરદત્તે દારણ” ઇત્યાદિ

ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભદન્ત ! ‘સે ણં ઉંબરદત્તે દારણ’ તે ઉદુમ્બરદત્ત દારક ‘કાલમાસે કાલં કિચ્ચા’ મરણ સમયે મરણ પામીને ‘કહિં ગચ્છિહિઈ. કહિં

कुत्रोत्पत्स्यते ? । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि । हे गौतम । ‘उंबरदत्ते दारए’ उदुम्बरदत्तो दारकः ‘बावत्तरिं वासाइं’ द्विसप्ततिं वर्षाणि=द्विसप्ततिवर्षपरिमितं ‘परमाउयं’ परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायुः ‘पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’ पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा ‘इमीसे’ अस्यां ‘रयणप्पभाए पुढवीए’ रत्नप्रभायां पृथिव्याम् उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु ‘णेरइयत्ताए’ नैरयिकतया ‘उववज्जिहिइ’ उत्पत्स्यते । ‘संसारो’ संसारः=भवाद् भवान्तरे भ्रमणम्, ‘तहेव’ तथैव=मृगापुत्रवदेव विज्ञेयम् । ‘जाव पुढवीसु’ यावत् पृथिवीषु पृथिवीकायेषु अनेकशतसहस्रकृत्वः उत्पत्स्यते । ‘तओ’ ततः=तदनन्तरं ‘हत्थिणाउरे णयरे’ हस्तिनापुरे नगरे ‘कुक्कुडत्ताए’ कुक्कुटतया ‘पच्चायाहिइ’ प्रत्यायास्यति=कुक्कुटो भविष्यतीत्यर्थः । सः ‘जायमित्ते चेव’ जातमात्र एव ‘गोट्टिल्लवहिए’ गोष्ठिक-

कहिं उववज्जिहिइ’ कहाँ जायगा ? और कहाँ उत्पन्न होगा ? इस प्रकार गौतम का प्रश्न सुनकर भगवानने कहा ‘गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’ गौतम ! यह उदुम्बरदत्त दारक अपनी ७२ वर्ष की उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर काल के अवसर मर कर ‘इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ संसारो तहेव जाव पुढवीसु’ प्रथम पृथिवी में सागर की उत्कृष्ट स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा । इसका भव से भवान्तर भ्रमण मृगापुत्र की तरह ही समझना चाहिये । यह पृथिवीकाय में अनेक शतसहस्र बार उत्पन्न होगा । ‘तओ हत्थिणाउरे णयरे कुक्कुडत्ताए’ पच्चायाहिइ वहाँ से भ्रमण कर फिर यह हस्तिनापुर नगर में कुक्कुट-मृगा की पर्याय में जन्म धारण कर ‘जायमित्ते चेव गोट्टिल्लवहिए’ गोष्ठिक पुरुषों द्वारा

‘उववज्जिहिइ’ क्या जसे ? अने क्या उत्पन्न थसे ? आ प्रकारने प्रश्न सांलणीने भगवाने कहुं ‘गोयमा उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’ हे गौतम ! ते उदुम्बरदत्त दारक पोतानी ७२ गडोतेर वर्षानी उत्कृष्ट आयुष्य पूरी करीने भरषु समये भरषु पाभीने ‘इमीसे रयण० णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ संसारो तहेव जाव पुढवीसु’ प्रथम-पडेली पृथिवीमां ओक १ सागरनी उत्कृष्ट स्थितिवाणा नरकमां नारकी एवनी पर्यायथी उत्पन्न थसे, तेनु ओक भवमांथी पीण लवतु परिभ्रमषु मृगापुत्रना प्रमाणे समण वेवुं ओधये. ते एव पृथिवीकायमां अने सेंकडोवार-डणरोवार (ओक लक्ष-लाणो वार) उत्पन्न थसे, ‘तओ हत्थिणा उरे णयरे कुक्कुडत्ताए पच्चायाहिइ’ त्यांथी भ्रमषु करीने करी ते हस्तिनापुर नगरमां कुकडानी पर्यायमां जन्म धारषु करी ‘जायमित्ते चेव गोट्टिल्लवहिए’

વધિતઃ=ગોષ્ઠિકપુરુષૈર્વધં પ્રાપ્તઃ સન્ 'તત્થેવ' તત્રૈવ 'હત્થિણાઝરે નયરે' હસ્તિ-
નાપુરે નગરે 'સેટ્ઠિકુલંસિ' શ્રેષ્ઠિકુલે 'ઉવવજ્ઞિહિ' ઉત્પસ્યતે । તત્ર 'વોહિં'
વોધિં=સમ્યક્ત્વં પ્રાપ્સ્યતિ । તતો મૃત્વા 'સોહમ્મે કપ્પે' સૌધર્મે કલ્પે દેવો
ભવિષ્યતિ । તતશ્ચ્યુત્વા 'મહાવિદેહે વાસે' મહાવિદેહે વર્ષે-મહાવિદેહે ક્ષેત્રે
ઉત્પત્સ્યતે । તત્ર સઃ 'સિજ્ઞિહિ' સેત્સ્યતિ । અસ્ય વ્યાખ્યા પૂર્વવત્ । 'નિક્કલેવો'
નિક્ષેપઃ=સમાપ્તિવાક્યં, તથાહિ-'એવં સ્વલ્લુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવત્તયા મહાવીરેણં
દુહવિવાગાણં સત્તમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમદ્દે પણ્ણત્તે' ઇતિ । 'ત્તિવેમિ' ઇતિ
વ્રત્તીમિ=યથા ભગવતઃ સમીપે મયા શ્રુતં તથૈવ ત્વાં કથયામિ ॥ સૂ. ૧૦ ॥

॥ ઇતિ શ્રી-વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધવાચક-પદ્મદશભાષાકલિતલલિત-
કલાપાલાપક-પવિશુદ્ધગત્યપદ્ધનૈકગ્રન્થનિર્માયક-વાદિમાનમર્દક-શ્રીશાહુચ્છત્ર-
પતિકોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-'જૈન-શાસ્ત્રાચાર્ય'-પદભૂષિત-કોલ્હાપુરરાજ-
ગુરુ-વાલબ્રહ્મચારિ-જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્યશ્રી-વાસીલાલ-
વ્રતિવિરચિતાયાં વિપાકશ્રુતે દુઃસ્વવિપાકનામક-પ્રથમશ્રુતસ્ક-
ન્થસ્ય વિપાકચન્દ્રિકાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયામ્
સપ્તમમધ્યયનં સમ્પૂર્ણમ્ ॥ ૧ । ૭ ॥

મારા જાયગા ઓર ફિર 'તત્થેવ હત્થિણાઝરે નયરે' સેટ્ઠિકુલંસિ ઉવવજ્ઞિહિ
હસી હસ્તિનાપુર મેં કિસી સેઠ કે ઘર મેં ઉત્પન્ન હોગા, વહાં હસે
સ્થવિરોં કે પાસ ધર્મ શ્રવણ કરને સે 'વોહિં સોહમ્મે કપ્પે મહાવિદેહે
વાસે સિજ્ઞિહિ' વોધિકા લાભ હોગા । મર કર તપ સંયમ કે
પ્રભાવ સે યહ સૌધર્મ સ્વર્ગ કા દેવ હોગા । વહાં સે ચ્યવકર ફિર
યહ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં જન્મ ધારણ કરેગા । વહાં દીક્ષા લેકર સકલ

ગોષ્ઠિક પુરુષો દ્વારા માર્યો જશે, અને ફરી 'તત્થેવ હત્થિણાઝરે નયરે સેટ્ઠિ કુલંસિ
ઉવવજ્ઞિહિ' તેજ હસ્તિનાપુરમાં ડોઠ એક શેઠના ઘેર ઉત્પન્ન થશે, ત્યાં તે સ્થવિરો
પાસે ધર્મ-શ્રવણ કરશે, અને ધર્મ-શ્રવણ કરવાથી તેને 'વોહિં સોહમ્મે કપ્પે
મહા વિદેહે વાસે સિજ્ઞિહિ' બોધિનો લાભ થશે, પછી મરણ પામીને તપ
સંયમના પ્રભાવથી તે સૌધર્મ નામના સ્વર્ગમાં દેવ થશે. પછી ત્યાંથી ચલીને ફરી
પાછો મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરશે; ત્યાં દીક્ષા લઈને સકલ કર્મોનો ક્ષય

कर्मों का क्षय कर सिद्धिगति को प्राप्त करेगा 'निक्खेवो' इस प्रकार हे जम्बू ! इस सप्तम अध्ययन का यह भाव भगवानने फरमाया है । मैंने जैसा प्रभु से सुना वैसा ही तुम से कहा है ॥ सू १० ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम-
श्रुतस्कन्ध की 'विपाकचन्द्रिका' टीका के
हिन्दी अनुवाद में 'उदुम्बरदत्त' नामक
सप्तम अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-७ ॥

करीने सिद्धिगतिने प्राप्त करशे 'निक्खेवो' आ प्रमाणे हे जम्बू ? आ सातमा
अध्ययनना आ लाव लगवाने कहेल छे, में पणु प्रभु पासेथी जेवा सांलज्या छे
तेवीज रीते तमने कहेल छे. (सू० १०)

इति विपाकश्रुतना 'दुःखविपाक' नामना प्रथम श्रुतस्कन्धनी
'विपाकचन्द्रिका' टीकाना गुजराती अनुवादमां
'उदुम्बरदत्त' नामक सातमुं
अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-७ ॥

॥ अथ अष्टमम् अध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

जइ णं भंते अट्ठमस्स उक्खेवो ! एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सोरियपुरं णयरं, सोरियवडिंसगं उज्जाणं, सोरिओ जक्खो, सोरियदत्तो राया । सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं एगे मच्छंधपाडए होत्था । तत्थ णं समुद्दत्ते णामं मच्छंधे परिसइ अहम्मिण जाव दुप्पडियाणंदे । तस्स णं समुद्दत्तस्स मच्छंधस्स समुद्दत्ता णामं भारिया होत्था अहीण० । तस्स णं समुद्दत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्दत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णामं दारए होत्था अहीण० ॥ सू० १ ॥

टीका

‘जइ णं भंते’ इत्यादि । ‘जइ णं भंते’ यदि खलु हे भदन्त ! ‘अट्ठमस्स उक्खेवो’ अष्टमस्योपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यम् तथाहि—‘समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते’ । ‘तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं

अष्टम अध्ययन ।

‘जइ णं भंते ! अट्ठमस्स उक्खेवो’ इत्यादि ।

इससूत्र के कथन का समन्वय इस प्रकारसे समझना चाहिये ‘समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते ! तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासी’ ।

आठमं अध्ययन

‘जइ णं भंते अट्ठमस्स उक्खेवो , इत्यादि.

आ सूत्रमां डडेला अथननु समन्वय आ प्रभाणे समञ्जे जेधंजे— ‘समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं सत्तमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते, अट्ठमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पणत्ते तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासी’

वयासी-' इति । जम्बूस्वामी श्रीसुधर्मस्वामिनं पृच्छति-'जइ णं भंते' इत्यादि । यदि खलु हे भदन्त ! हे भगवन् ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धि-स्थानं संप्राप्तेन दुःखविपाकानां सप्तमस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः, अष्टमस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य दुःखविपाकानां श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं संप्राप्तेन कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ! ततः खलु स सुधर्माऽनगारो जम्बू-नामकमनगारमेवं-वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयासी' अवादीत्—

एवं खलु हे जम्बू ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'सोरियपुरं णयरं' शौर्यपुरं नगरम् । 'सोरियवडिसगं उज्जाणं' शौर्यावतंसकमुद्यानम् । 'सोरिओ जक्खो' शौर्यो यक्षः-शौर्यनामको यक्षः । 'सोरियदत्तो राया' तत्र-शौर्यदत्तनामको राजा आसीत् । 'तस्स णं' तस्य खलु 'सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया' शौर्यपुरस्य नगरस्य बहिः 'उत्तरपुरत्थिमे दिसी-

भावार्थ-हे भदन्त ! यदि श्रमण भगवान् महावीर ने दुःखविपाक के सप्तम अध्ययन का 'उदुंवरदत्त' की कथानक रूप भाव प्रतिपादित किया है तो उन्हीं प्रभुने इसके अष्टम अध्ययन का क्या भाव कहा है ? इस प्रकार जंबू स्वामी के पूछने पर श्री सुधर्मा स्वामी ने कहाकि-हे जम्बू ! सुनो ! सिद्धिस्थानगत श्रीमहावीर प्रभुने अष्टम अध्ययन का जो भाव कहा है, वह इस प्रकार है-

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल में और उस समय में 'सोरियपुरं णयरं' शौर्यपुर नाम का नगर था । उसमें 'सोरियवडिसगं उज्जाणं' एक शौर्यावतंसक नामक बगीचा था । 'सोरिओ जक्खो' उस बगीचे में शौर्य नामका एक यक्ष रहता था । 'सोरियदत्तो राया' उस

भावार्थ-हे भदन्त ! ने के श्रमण भगवान् महावीर दुःखविपाकना सातमा अध्ययनने उदुंवरदत्तनी कथा रुप भाव प्रतिपादन कर्यो छे, तो प्रभुश्रीओ तेनां आठमा अध्ययननां शुं भाव कहा छे ? आ प्रकारने जंबू स्वामीने प्रश्न थतां श्री सुधर्मा स्वामीओ कहुं के हे जम्बू ? सांलणो ? सिद्धिस्थान पामेला श्री महावीर प्रभुओ आठमा अध्ययनना ने भाव कहा छे ते आ प्रमाणे छे.

'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ते काल ते समयने विषे 'सोरियपुरं णयरं' शौर्यपुर नामनु नगर હતું. તેમાં 'સોરિયવડિસગં ઉજ્જાણં' એક શૌર્યાવતંસક નામનો બગીચો હતો, 'સોરિઓ જક્ખો' તે બગીચામાં શૌર્ય નામનો એક યક્ષ રહેતો હતો, 'સોરિયદત્તો રાયા' તે નગરના રાજાનું નામ શૌર્યદત્ત હતું.

भाए' उत्तरपौरस्त्ये दिग्भागे=ईशानकोणे 'एत्थ णं' अत्र खलु=एकदेशभागे 'एगे' एकः 'मच्छंधपाडए' मत्स्यबन्धपाटकः=कैवर्तजनवसतिः 'होत्था' आसीत्, 'तत्थ णं' तत्र खलु 'समुद्दत्ते णामं' समुद्रदत्तो नाम 'मच्छंधे' मत्स्यबन्धः=कैवर्तः 'परिवसइ' परिवसति । कीदृशः ? इत्याह—'अहम्मिए' अधार्मिकः 'जाव दुप्पडियाणंदे' यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=सन्तोषकरणैरप्यनुत्पद्यमानसन्तोषः । 'तस्स णं समुद्दत्तस्स मच्छंधस्स' तस्य खलु समुद्दत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'समुद्दत्ता णामं भारिया होत्था' समुद्रदत्ता नाम भार्याऽऽसीत् । स कीदृशी ? त्याह—'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा । 'तस्स णं समुद्दत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्दत्ताए भारियाए' तस्य खलु समुद्रदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य पुत्रः समुद्रदत्ताया भार्याया 'अत्तए' आत्मजः 'सोरियदत्ते णामं शौर्यदत्तो नाम 'दारए होत्था' दारकोऽभवत् स कीदृशः इत्याह—'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः ॥मू० १॥

नगर का राजा शौर्यदत्त था । 'तस्स णं सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' उस शौर्यपुर नगर के उत्तरपौरस्त्य-दिग्भाग में ईशान कोण में 'एत्थ णं एगे मच्छंधपाडए होत्था' एक और एक कैवर्तक-मच्छी मारों-की वस्ती थी 'तत्थ णं समुद्दत्ते णामं मच्छंधे परिवसइ' उस वस्ती में समुद्रदत्त नामका एक मच्छीमार रहता था । यह 'अधम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानन्दी था । 'तस्स० णं समुद्दत्तस्स मच्छंधस्स समुद्दत्ता णामं भारिया होत्था' समुद्रदत्त मच्छीमार की भार्या का नाम समुद्रदत्ता था । 'अहीण०' यह बहुत ही सुन्दर थी । प्रमाण एवं लक्षण से इस की पांचों इन्द्रियां परिपूर्ण थीं । 'तस्स णं समुद्दत्तस्स मच्छंधस्स पुत्ते समुद्दत्ताए भारियाए अत्तए सोरियदत्ते णामं दारए होत्था' इस समुद्रदत्त मच्छीमार का एक पुत्र था जो

'तस्स णं सोरियपुरस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसिभाए' ते शौर्यपुर नगरना उत्तर दिशाना लागमां ईशान भुषाभां 'एत्थ णं एगे मच्छंधपाडए होत्था' એક ણાણુ કેવર્તક-મચ્છીમારોની વસ્તી હતી. 'તત્થ ણં સમુદ્દત્તે ણામં મચ્છંધે પરિવસइ' તે વસ્તીમાં સમુદ્રદત્ત નામનો એક મચ્છીમાર રહેતો હતો, તે 'અહમ્મિએ જાવ દુપ્પડિયાણંદે' મહાઅધર્મી અને દુષ્પ્રત્યાનંદી હતો. 'તસ્સ ણં સમુદ્દત્તસ્સ મચ્છંધસ્સ સમુદ્દત્તા ણામં ભારિયા હોત્થા' તે સમુદ્રદત્ત મચ્છીમારની સ્ત્રીનું નામ સમુદ્રદત્તા હતું. 'અહીણં' તે ઘણીજ સુંદર હતી. પ્રમાણ અર્થાત લક્ષણથી તેની પાંચ ઇન્દ્રિયો પરિપૂર્ણ હતી. 'તસ્સ ણં સમુદ્દત્તસ્સ મચ્છંધસ્સ પુત્તે સમુદ્દત્તાએ ભારિયાએ અત્તએ સોરિયદત્તે ણામં દારએ હોત્થા' એ સમુદ્રદત્ત

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसइडे जाव परिसा
पडिगया । तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स० जेडे० जाव
सोरियपुरे णयरे उच्चणीय० अहापज्जत्तं समुदाणियं भिक्खं
गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ, पडिनिक्खमित्ता
तस्स मच्छंधपाडगस्स अदूरसामंते णं वीडवयमाणे महइमहा-
लयाए मण्णुस्सपरिसाणं मज्झगयं पासइ एगं पुरिसं सुक्कं
भुक्खं णिम्मंसं अट्टिचम्मावणद्धं किडिकिडियाभूयं णीलसाड-
गणियत्थं मच्छकंटएणं गलए अणुलग्गेणं कट्ठाइं कलुणाइं वीसराइं
कूयमाणं अभिक्खणं२ पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य
वममाणं पासइ, पासित्ता इमे अज्झत्थिए५ समुप्पज्जित्था—अहो णं
इमे पुरिसे पुरापुराणाणं जाव विहरइ, एवं संपेहेइ, संपेहित्ता
जेणेव समणे३ जाव पुव्वभवपुच्छा जाव वागरणं ॥ सू० २ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले
तस्मिन् समये ‘सामी समोसइडे’ स्वामी समवसतः=श्रमणो भगवान् महावीरः

समुद्रत्ताकी कुक्षि से उत्पन्न हुआ था । इस का नाम शौर्यदत्त था ‘अहीण०’
यह भी बहुत सुन्दर और इन्द्रियों की परिपूर्णता से युक्त था । ॥सू० १॥

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसइडे’ उसी काल में और उसी
समय में ग्रानानुग्राम विहार करते हुए श्री श्रमण भगवान् वीरप्रभु

भरुहीभारने ओक पुत्र इतो जे समुद्रदत्ताना उदरथी उत्पन्न थयो इतो, तेनु नाम शौर्यदत्त
इतुं. ‘अहीण०’ ते पण धणोअ सुन्दर अने इन्द्रियोनी परिपूर्णताथी युक्त इतो. (सू० १)

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसइडे’ ते काल अने ते समयने
विषे ग्रामानुग्राम विहार करता-करता श्री श्रमण भगवान् वीर प्रभु ते नगरना शौर्य-

समागतः 'जाव परिसा पडिगया' यावत् परिषत् प्रतिगता, यावत्-परिषद् भगवद्वन्द्वनार्थं ग्रामाद्विर्गता, भगवता धर्मः कथितः, धर्मं श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता=प्रतिनिवृत्ता । 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'जेट्ठे जाव' ज्येष्ठः यावत्-ज्योष्ठोऽन्तेवासी गौतमः स्वाध्यायादि कृत्वा विधिपूर्वकं भगवदाज्ञां गृहीत्वा 'सोरियपुरे णयरे' शौर्यपुरे नगरे 'उच्चनीय०' उच्चनीचमध्यमकुलानि भिक्षामटन् 'अहापज्जत्ते' यथापर्याप्तं, यावता निर्वाहो भवति तावत्परिमितं 'समुदाणियं भिक्खं' समुदानिकीं भिक्षां 'गहाय' गृहीत्वा 'सोरियपुराओ णयराओ' शौर्यपुरात् नगरात् 'पडिनिक्खमइ' प्रतिनिष्क्रामति=निस्सरति, 'पडिणिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य 'तस्स मच्छंधपाडगस्स' तस्य मत्स्यवन्धपाटकस्य=कैवर्त्तकनिवास-

उस नगर के शौर्यावतंसक बगीचे में आये । 'जाव परिसा पडिगया' नगर निवासीजन एवं राजा सबके सब प्रभु का आगमन सुन कर उनके वंदन करने के लिये उस बगीचे में एकत्रित हुए । प्रभुने धर्म का उपदेश दिया । सुनकर सबके सब अपने-अपने स्थान पर वापिस गये । तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स० जेट्ठे जाव सोरियपुरे णयरे उच्चनीय० अहापज्जत्ते समुदाणियं भिक्खं गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ' इसी समय की यह एक घटना है कि प्रभु के बड़े शिष्य गौतम स्वामी जो महा तपस्वी थे । छठकी तपस्या के पारणा के निमित्त गोचरी लेने के लिए प्रभु श्रीमहावीरसे आज्ञा लेकर उस नगर में आये ऊँच-नीच आदि कुलों में घूमकर यथा प्राप्त भिक्षा लेकर ये शौर्यपुर नगर से चले 'पडिणिक्खमित्ता....महइमहालयाए इत्यादि' जब ये

वतंसक जगीयाभां आव्या. 'जाव परिसा पडिगया' नगरनिवासी भाणुसे अने राजा तथा तेना कर्मचारीओ सौ प्रभुनु आगमन सांलणीने तेभने वंदन करवा भाटे ते जगीयाभां ओकठा थया आवेला सौ भाणुसेने प्रभुओ धर्मने उपदेश आप्ये, ते उपदेश सांलणीने सौ पोताना स्थान पर पाछा गया 'तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स० जेट्ठे जाव सोरियपुरे णयरे उच्चनीय० अहापज्जत्ते समुदाणियं भिक्खं गहाय सोरियपुराओ णयराओ पडिनिक्खमइ' ओए समयनी आ ओक घटना छे डे, प्रभुना मोटा शिष्य गौतम स्वामी ने महातपस्वी छता ते छठनी तपस्याना पारणा निमित्त गोचरी लेवा भाटे प्रभुनी आज्ञा प्राप्त करीने ते नगरभां आव्या; उच्च-नीच आदि कुलोभां करीने ने कांछ भिक्षा मली ते लधने शौर्यपुर नगरथी आव्या 'पडिणिक्खमिता....महइमहालयाए इत्यादि' जयारे गौतम स्वामी ते जगीयानी

स्थानस्य 'अदूरसामंतेण' अदूरसामन्तेन=पार्श्वभागेन 'वीङ्कयमाणे' व्यतिव्रजनं
'महइमहालयाए' महातिमहालयाया 'मणुस्सपरिसाए' मनुष्यपरिषदो 'मज्झगयं'
मध्यगतं 'पासइ' पश्यति 'एगं पुरिसं' एकं पुरुषं 'सुक्कं' शुष्कं शोणिताप-
कर्षात्, 'भुक्खं' बुभुक्षितं=क्षुधापीडितं 'णिम्मंसं' निर्मांसं=मांसरहितम् 'अट्ठि-
चम्मावणद्धं' अस्थिचर्मावनद्धम्=अतिकृशत्वादस्थिसंलग्नचर्मकं 'किडिकिडियाभूयं'
किटिकिटिकाभूतम्=अतिकृशत्वादुपवेशनादिक्रियायां कटकटेति शब्दायमानास्थिकं
'णीलसाडगणियत्थं' नीलशाटकनिवसितं=नीलशाटकं=नीलपरिधानवस्त्रं निवसितं=
परिहितं येन यस्य वा स तथा तं=परिहितनीलवस्त्रं 'मच्छकंटणं' मत्स्यकण्ट-
केन 'गले अणुलग्गेण' गलेऽणुलग्नेन=कण्ठप्रविष्टेन गलगतमत्स्यकण्टकबाधये-
त्यर्थः, 'कट्ठाइं' कष्टान्=कष्टकरान् श्रोतृजनमनोव्यथाजनकान् 'कलुणाइं' करुणान्=

बगीचा की और उस मच्छीमारों की बस्ती के पास होकर आ रहे थे, तब
इन्होंने ठीक वहीं पर एक बड़ा भारी मनुष्यों का झुंड देखा। 'मणुस्सपरि-
साणं मज्झगयं पासइ एगं पुरिसं' उस झुण्ड में इन्होंने एक ऐसा पुरुष देखा जो
सुक्कं भुक्खं णिम्मंसं अट्ठिचम्मावणद्धं किडिकिडियाभूयं णीलसाडगणियत्थं....
वममाणं पासइ' शरीर में खून न होने से इकदम शुष्क था, भूखा था,
क्षुधा से पीडित था, मांस से रहित था, अतिकृश होने से जिसकी
हड्डियों में चमड़ी चेंटी हुई थी और उठते बैठते समय जिसकी हड्डियाँ
चटचट शब्द करती थीं, जिसने नील वस्त्र पहिरा हुआ था, गले में
जिस के मछलियों का तीक्ष्ण कांटा लगा हुआ होने से जो अधिक
पीडा का अनुभव कर रहा था, जिस के पीडा से निकले हुए गद्गद्
विलाप को सुनने वालों के हृदय में करुणा उत्पन्न होती थी। निरन्तर

એક બાબુ જ્યાં મચ્છીમારોની વસ્તી છે તેની પાસે થઇને આવતા હતા, ત્યારે તેમણે
ઘરાબરરીતે ત્યાં આગળ એક ઘણુંજ માણસોનો સમૂહ એકઠો થયેલા જોયો. 'મણુસ્સપરિસાણં
મજ્ઝગયં પાસઇ એગં પુરિસં' તે એકઠાં થયેલા ટોળાંઓમાં તેમણે એક એવો
પુરુષ જોયો. જે 'સુક્કં ભુક્ખં ણિમ્મંસં અટ્ઠિચમ્માવણદ્ધં કિડિકિડિયાભૂયં
ણીલસાડગણિયત્થં વમમાણં પાસઇ' તેના શરીરમાં લોહી નહિ હોવાથી એકદમ
સુકાએલો હતો, ભૂખ્યો હતો, ભૂખથી પીડિત હતો, શરીરમાં માંસ ન હતું, તેથી અતિ
દુબળો હોવાના કારણે તેના હાડકાં સાથે ચામડી ચોટેલી હતી, અને ઉઠતાં બેસતાં જેનાં
હાડકાના સંબંધથી ચામડીના ચટચટ શબ્દ થતા હતા, જેણે લીલા રંગનું વસ્ત્ર પહેરેલું
હતું, ગળામાં જેને માછલીનો કાંટો વાગેલો હતો તેથી બહુજ દુઃખ થતું હોય તેમ
જણાતું હતું, જેની પીડાથી તેના ગદ્-ગદ્ શબ્દ પૂર્વકના વિલાપને સાંભળીને સાંભળ-
નારના હૃદયમાં કષ્ણા ઉત્પન્ન થતી હતી, હમેશા જેના મુખમાંથી સડેલું લોહી અને

करुणरसोत्पादकान् 'विसराइं' विस्वरान् विकृतस्वरान् 'दुस्सराइं' दुःस्वरान्= गद्गदस्वरान् शब्दान् 'कूयमाणं' कूजन्तम्=आरटन्तम् 'अभिकखणं' अभी-
क्षणं वारं वारं 'पूयकवले य' पूयकवलान्=शटितरुधिरकवलान् 'रुधिरकवले य'
रुधिरकवलान् 'किमिकवले य' कृमिकवलांश्च 'वममाणं' वमन्तम्-उद्गिरन्तं 'पासइ'
पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा गौतमस्वामिनः 'इमे' अयं=वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झ-
त्थिए' आध्यात्मिकः ५ 'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत- 'अहो णं' अहो ! खलु
महदाश्चर्यमेतत् यद् 'इमे पुरिसे' अयं पुरुषः 'पुरापुराणाणं' पुरापुराणानां
'जाव विहरइ' यावद् विहरति, अत्र यावच्छब्दादेवं योजना- 'दुच्चिण्णाणं दुष्प-
डिकंताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणं फलवित्तिविसेसं पच्चणुब्भवमाणे'
इति । एषां व्याख्याऽस्यैव प्रथमाध्ययने द्वादशमूत्रे कृता । एवं 'संपेहेइ' संप्रे-
क्षते=विचारयति 'संपेहित्ता' संप्रेक्ष्य 'जेणेव' यत्रैव 'समणे भगवान् महावीर-
स्तत्थ उवागच्छइ' श्रमणो भगवान् महावीरस्तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता'
उपागत्य 'जाव पुव्वभवपुच्छा' यावत् पूर्वभवपृच्छा तस्य पुरुषस्य पूर्वभवं
पृच्छतीत्यर्थः । 'जाव वागरणं' यावद् व्याकरणं=वक्ष्यमाणप्रकारेण तस्य पुरुष-
स्य पूर्वभववर्णनं भगवान् करोतीत्यर्थः ॥ सू० २ ॥

जिसके मुख से सड़े हुए खून और पीप के कुल्ले गिर रहे थे,
साथ में खून का भी जो वमन कर रहा था । वमन में जिसके कृमियों
का ढेर का ढेर था । 'पासित्ता' इस पुरुष को देख कर गौतम स्वामि
के चित्त में 'इमे अज्झत्थिए ४ समुप्पज्जित्था' इस प्रकार विचारधारा
उत्पन्न हुई । 'अहो णं इमे पुरिसे पुरापुराणाणं जाव विहरइ' अरे ! यह
पुरुष पूर्वोपाजित अशुभतम कर्मों के फल भोग रहा है । 'एवं संपेहेइ'
इस प्रकार गौतम स्वामीने विचार किया । 'संपेहित्ता जेणेव समणे भगवं
महावीरे तेणेव उवागच्छइ' विचार कर फिर वे भगवान् महावीर के पास
पहुँचे और इस के 'पुव्वभवपुच्छा जाव वागरणं' पूर्वभव की पृच्छा की-
पूर्वभवों को पूछा । भगवानने उसके पूर्वभव इस प्रकार कहा । सू० २॥

पश्ना डोणणा नीडणता इत्ता, ओट्ठुं नहि पणु साथे साथे-ते दोहीनुं वमन करतो
इतो अने तेनां वमनमां कृमिओना ढगला इत्ता. 'पासित्ता' ओ पुरुषने जेधने गौतम
स्वाभीना चित्तमां 'इमे अज्झत्थिए ४ समुप्पज्जित्था' आ प्रभाणे विचारधारा उत्पन्न
थइ. 'अहो णं इमे पुरिसे पुरापुराणाणं जाव विहरइ' अरे ! आ पुरुष पूर्वो-
पाजित (पूर्व जन्ममां करेलां) अशुभतम कर्मां इणने लोगवी रह्यो छे. 'एवं संपेहेइ'
आ प्रभाणे गौतम स्वाभीओ विचार कर्यो. 'संपेहित्ता जेणेव समणे भगवं महावीरे
तेणेव उवागच्छइ' विचार करीने पछी ते भगवान् महावीरनी पास पछोय्था अने
तेना पूर्वभव विषेने प्रश्न पूछ्यो: भगवाने तेना पूर्वभव विषे आ प्रभाणे कह्युं (स० २)

॥ मूलम् ॥

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबू-
 द्वीवे दीवे भारहे वासे णंदिपुरे णामं णयरे होत्था । मित्ते राया,
 तस्स णं मित्तस्स रत्तो सिरीए नामं महाणसिए होत्था अहम्मिए
 जाव दुप्पडियाणंदे । तस्स णं सिरीयस्स महाणसियस्स बहवे
 मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिण्णभइभत्तवेयणा
 कल्लाकल्लिं बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य अए य
 जाव महिसे य तित्तिरे य जाव मयूरे य जिवियाओ ववरो-
 वेति, ववरोवित्ता सिरीयस्स महाणसियस्स उवणेति । अण्णे
 य से बहवे तित्तिरा य जाव मयूरा य पंजरंसि सण्णिरुद्धा
 चिट्ठंति, अण्णे य बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा बहवे तित्तिरे
 य जाव मयूरे य जीवियए चेव णिप्पखेति, णिप्पखित्ता सिरी-
 यस्स महाणसियस्स उवणेति । तए णं से सिरीए महाणसिए
 बहूणं जलयर-थलयर-खहयराणं मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ,
 तं जहा सण्हखंडियाणि य वट्ठखंडियाणि य दीहखंडियाणी य
 रहस्सखंडाणि य हिमपक्काणि य जम्मपक्काणि य घम्मपक्काणि य
 मारुयपक्काणि य कालाणि य हेरंगाणिय महिट्ठाणि य अमलरसि-
 याणि य मुद्दियारसियाणि य कविट्टुरसियाणि य दालिमरसियाणि य
 मच्छरसियाणि य तलियाणि य भजियाणि य सोल्लियाणि य उव-
 क्खडावेइ । अण्णे य बहवे मच्छरसए य एणिज्जरसए य तित्तिर-
 सए य जाव मयूररसए य अण्णं च विउलं हरियसागं उव-
 क्खडावेइ, उवक्खडावित्ता मित्तस्स रण्णो भोयणमंडवांस भोयण-
 वेलाए उवणेइ । अप्पणावि य णं से सिरीए महाणसिए तेहिं
 च बहुहिं जाव जलयर-थलयर-खहयर-मंसेहिं रसिएहिं य हरिय-

सागेहि य सोल्लेहि य तल्लिएहि य भज्जिएहि य सुरं च५
आसाएमाणे४ विहरइ । तए णं से सिरीए महाणसिए एयकम्मे४
सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता तेत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता
कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे ॥ सू० ३ ॥

टीका

‘एवं खलु गोयमा’ इत्यादि । भगवानाह—एवं खलु ‘गोयमा’ हे
गौतम । ‘तेणं कालेणं’ तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘इहेव
जम्बूद्वीवे दीवे’ इहेव जम्बूद्वीपे द्वीपे ‘भारहे वासे’ भारते वर्षे ‘णंदिपुरे णामं
णयरे’ नन्दिपुरं नाम नगरं ‘होत्था’ आसीत् । तत्र ‘मित्ते राया’ मित्रनामको
राजा आसीत् । ‘तस्स णं मित्तस्स रत्तो’ तस्य खलु मित्रस्य राज्ञः ‘सिरीए नामं’
श्रीको नाम ‘महाणसिए’ महानसिकः=अन्नपाचकः ‘होत्था’ आसीत् । स कीदृशः?
‘अहम्मिए’ अधार्मिकः ‘जाव दुप्पडियाणंदे’ यावत् दुष्प्रत्यानन्दः=दुष्परितोषः—
अधर्माचरणे विरतिरहितः । ‘तस्स णं’ तस्य खलु ‘सिरीयस्स’ श्रीकनाम्नः
‘महाणसियस्स’ महानसिकस्य ‘वहवे’ वहवो ‘मच्छिया य’ मात्स्यकाश्च=मत्स्य-

‘एवं खलु गोयमा० !’ इत्यादि ।

‘एवं खलु गोयमा’ हे गौतम ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ अवसर्पिणी
काल के चतुर्थ आरे में ‘इहेव जम्बूद्वीवे दीवे’ इस जम्बूद्वीप के ‘भारहे वासे’
भरत क्षेत्र में ‘णंदिपुरे णामं णयरे होत्था’ नन्दिपुर नामका एक नगर था ।
‘मित्ते राया’ इस का राजा का नाम मित्र था ‘तस्स णं मित्तस्स रण्णो’
सिरीए णामं महाणसिए होत्था’ राजा का एक रसोइया था जिसका नाम
श्रीक था । ‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ यह महा अधार्मिक एवं
दुष्प्रत्यानन्द-दुष्परितोष-अधर्माचरण में विरति से विहीन था । ‘तस्स

‘एवं खलु गोयमा ?’ इत्यादि.

‘एवं खलु गोयमा !’ हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’
अवसर्पिणी कालना योथा आसामां, ‘इहेव जम्बूद्वीवे दीवे’ ये जम्बूद्वीपनां ‘भारहे
वासे’ भारत क्षेत्रमां, ‘णंदिपुरे णामं णयरे होत्था’ नन्दिपुर नामनुं एक नगर
इतुं, ‘मित्ते राया’ त्यांनां राजानुं नाम मित्र इतुं. ‘तस्स णं मित्तस्स रण्णो’
सिरीए णामं महाणसिए होत्था’ ते राजने एक रसोइया इतो-नेनुं नाम श्रीक इतुं,
‘अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे’ ते महा अधर्मी अने दुष्प्रत्यानन्दि-दुष्परितोष-
अधर्माचरणमां प्रसन्न इतो, ‘तस्स णं सिरीयस्स-महाणसियस्स-वहवे मच्छिया

घातिनः कैवर्त्ताः, 'वागुरिया य' वागुरिकाश्च-मृगबन्धकाः लुब्धकाः 'साउणिया य' शाकुनिकाश्च=पक्षिघातकाः, एते सर्वे 'दिण्णभइभत्तवेयणा' दत्तभृतिभक्तवेतनाः प्राग्व्याख्यातमेतत् । 'कल्लाकल्लि' कल्याकल्यं=प्रतिदिनं 'वहवे' बहून् 'सण्हमच्छे य' श्लक्ष्णमत्स्यांश्च=मत्स्यविशेषान् 'जाव' यावत् यावच्छब्देन 'खवल्लमच्छा, जुगमच्छा, विब्भिडिमच्छा, लंभणमच्छा' इत्यादिसंग्रहः । 'पडागाइपडागे य' पताकातिपताकान् मत्स्यविशेषान्, तथा 'अए य' अजांश्च 'जाव' यावत्-अत्र यावच्छब्देन-'एलए य रोज्जे य मयूरे य मिगे य' इति संग्रहः । एडकांश्च रोज्जांश्च-गवयान् सूकरांश्च 'माहिसे य' महिषांश्च तित्तिरे य' तित्तिरांश्च 'जाव' यावत्-'वट्टए य, लावए य, कवोए य, कुक्कुडे य' वत्तकांश्च, लावकांश्च, कपोताश्च, कुक्कुटांश्च, 'मयूरे य' मयूरांश्च 'जिवियाओ ववरोवेति' जीविताद् व्यपरोपयन्ति=मारयन्ति 'ववरोवित्ता' व्यपरोप्य 'सिरीयस्स' श्रीकस्य 'महाणसियस्स' महान-

णं सिरियस्स महाणसियस्स बहवे मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लि वहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य अए य जाव माहिसे य तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियाओ ववरोवेति' इस रसोद्भये के यहां पर अनेक नौकर चाकर काम करते थे, इनमें कोई मत्स्यघाति थे, कोई मृगघाति थे' कोई 'शाकुनिक-पक्षी का शिकार करने वाले थे। अपने-के काम का सबको इसकी ओर से वेतनादि दिया जाता था। ये लोग प्रतिदिन बहुत अधिक संख्या में, अनेक मत्स्य विशेषों की, यावत् 'पताकातिपताक' नाम के मत्स्यों की, बकराओं की, एडकों की, (घेंटा) रोज्जों की, सूकरों की, मृगों की, तीतरों की, चिडियों की, लावा पक्षियां की, कवूतरों की, कुक्कुटों की, और मयूरों की शिकार किया करते थे 'ववरोवित्ता' शिकार कर इन सब जानवरों को ये लोग

य वागुरिया य साउणिया य दिण्णभइभत्तवेयणा कल्लाकल्लि वहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य एए य जाव माहिसे य तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियाओ ववरोवेति' ते रसोद्यानी पासे अनेक नोकर-थाकर काम करता हुआ, तैमां डोछ मत्स्यघाती (मच्छीमार) हुआ, डोछ मृगघाती, डोछ शाकुनिक-पक्षीना शिकार करवावाणा हुआ, ते तमाभने तेआना कामना प्रमाणुमां तेना तरइथी पगार आपवामां आवतो हुतो। ते भाणुसे डुमेशा धण्णीज संख्यामां अनेक मत्स्य विशेषे यावत् (तमाभ प्रकारना मत्स्य) पताकातिपताक नामना माछलानां, अकराआना, अड्डो, रोज, सूवरो, मृगलाओ, पाडाओ, तेतरो, यीडीआ, लावापक्षीओ, कभूतरो, कुकडाओ, मोर वगेरेना शिकार करता हुतां। 'ववरोवित्ता' शिकार करीने ते शिकारीओ तमाभ जनवरो

સિકસ્ય 'ઉવર્ણેતિ' ઉપનયન્તિ=સમર્પયન્તિ । 'અળ્ળે ય' અન્યે ચ 'સે' તસ્ય મહાનસિકસ્ય 'વહવે' વહવઃ તિત્તિરા ય' તિત્તિરાશ્ચ 'જાવ મયૂરા ય' યાવત્ મયૂરા 'પંજરંસિ' પંજરે 'સંણિરુદ્ધા' સંનિરુદ્ધાઃ=પ્રતિરુદ્ધાઃ 'ચિટ્ઠંતિ' તિષ્ઠન્તિ । 'અળ્ળે ય વહવે પુરિસા' અન્યે ચ વહવઃ પુરુષાઃ 'દિણ્ણમ્મઇ-મત્તવેયણા' દત્ત-ભૂતિમક્તવેતનાઃ 'વહવે' વહૂન્ તિત્તિરે ય' તિત્તિરાશ્ચ 'જાવ મયૂરે ય' યાવત્ મયૂરાશ્ચ 'જીવિયે ચેવ' જીવિતકાનેવ 'ણિપ્પક્કલેતિ' નિષ્પક્ષયન્તિ=પક્ષરહિતાન્ કુર્વન્તિ-જીવિતાનામેવ પક્ષિણાં પક્ષાનુત્પાદયન્તીત્યર્થઃ, 'ણિપ્પક્કલેતિ' નિષ્પક્ષી-કૃત્ય પક્ષિણઃ પક્ષરહિતાન્ કૃત્વા 'સિરીયસ્સ મહાણસિયસ્સ' શ્રીકસ્ય મહાનસિકસ્ય 'ઉવર્ણેતિ' ઉપનયન્તિ=આનીય સમર્પયન્તિ । 'તણ્ણં' તતઃ સ્વલ્લુ 'સે' સઃ 'સિરીય મહાણસિય' શ્રીકો મહાનસિકઃ 'વહૂણં' વહૂનાં 'જલયરથલયરસ્વહયરાણં' જલચરસ્થલચરસ્થેચરાણાં 'મંસાઈ' માંસાનિ 'કપ્પણીકપ્પિયાઈ' કલ્પની-

'સિરીયસ્સ' ઉસ શ્રીક નામ કે 'મહાણસિયસ્સ' મહાનસિક-રસોડ્યે કો 'ઉવર્ણેતિ' દે દિયા કરતે થે । 'અળ્ળે ય સે વહવે તિત્તિરા ય જાવ મયૂરા ય પંજરંસિ સંણિરુદ્ધા ચિટ્ઠંતિ' ઔર ઓ અનેક ઇસકે યહાં તીતર સે લેકર મયૂર તક જાનવર-પક્ષી થે જો પંજરોં મેં બંદ રહા કરતે થે । 'અળ્ળે ય વહવે પુરિસા દિણ્ણમ્મઇમત્તવેયણા' ઇસકે યહાં કિતનેક એસે ઓ નૌકર ચાકર થે જો વેતન ઔર ભોજન પર નૌકરી કરતે થે, જિનકા કામ યહ-થા કિ વે 'વહવે તિત્તિરે ય જાવ મયૂરે ય જીવિયે ચેવ નિપ્પક્કલેતિ' તીતર સે લેકર મયૂર તક કે સમસ્ત જીતે હુએ પક્ષિયોં કે પંચોં કો ઉઘાડતે રહતે થે, ઔર 'નિપ્પક્કલેતિ સિરીયસ્સ મહાણસિયસ્સ ઉવર્ણેતિ' ઉઘાડ કર ફિર વે ઉન્હેં લે જાકર ઉસ શ્રીક રસોડ્યે કો દે દિયા કરતે થે । 'તણ્ણં' સે સિરીય મહાણસિય વહૂણં જલયર-થલયર-સ્વહયરાણં

'સિરીયસ્સ' તે શ્રીક નામના 'મહાણસિયસ્સ' મહાનસિક-રસોડ્યાને 'ઉવર્ણેતિ' આપી જતા હતા. 'અળ્ળે ય સે વહવે તિત્તિરા ય જાવ મયૂરા ય પંજરંસિ સંણિરુદ્ધા ચિટ્ઠંતિ' અને ણીળ પણ અનેક તેને ત્યાં તેતરથી લઈને મોર સુધીનાં પક્ષી હતાં જે પાંજરામાં પૂરેલાં રહેતાં હતાં 'અળ્ળે ય વહવે પુરિસા દિણ્ણમ્મઇમત્ત-વેયણા' તેમજ તેને ત્યાં કેટલાક ણીળ એવા નોકર ચાકર પણ હતા જે પગાર અને ભોજન મેળવીને નોકરી કરતા હતા, તેનું કામ એ હતું કે તે 'વહવે તિત્તિરે ય જાવ મયૂરે ય જીવિયે ચેવ નિપ્પક્કલેતિ' તેતરથી લઈને મોર સુધીનાં તમામ છવતાં પક્ષીઓની પાંખો ઉઘાડતા હતા, અને 'નિપ્પક્કલેતિ સિરીયસ્સ મહાણસિ-યસ્સ ઉવર્ણેતિ' ઉઘાડીને પછી તેઓ લઈને તે રસોડ્યાને આપતા હતા. 'તણ્ણં' સે સિરીય મહાણસિય વહૂણં જલયર-થલયરસ્વહયરાણં મંસાઈ કપ્પણીકપ્પિયાઈ

कल्पितानि-कर्त्तरीकर्त्तितानि 'करेइ' करोति, कीदृशानि करोतीति दर्शयति-
तं जहा इत्यादि। 'तं जहा' तद्यथा=तानि यथा-'सण्हखंडियाणि य' श्लक्ष्ण-
खण्डितानि च=सूक्ष्मरूपेण खण्डीकृतानि 'वट्टखंडियाणि य' वृत्तखण्डितानि
च=गोलाकारेण खण्डीकृतानि 'दीहखंडियाणि य' दीर्घखण्डितानि च=लम्बरूपेण-
खण्डीकृतानि 'रहस्सखंडियाणि य' ह्रस्वखण्डितानि च=लघुरूपेण खण्डीकृतानि।
तथा 'हिमपक्काणि य' हिमपक्कानि च 'हिम' 'वर्फ' इति भाषाप्रसिद्धम् 'जम्म-
पक्काणि य' जन्मपक्कानि=स्वयमेव पक्कानि 'घम्मपक्काणि य' धर्मपक्कानि=सूर्या-
तपपक्कानि 'मारुपक्काणि य' मारुतपक्कानि च 'कालाणि य' कालानि च=काल-
पक्कानि 'हेरंगाणि य' हेरङ्गाणि च=मत्स्यमांसेन पक्कानि 'महिट्ठाणि य' महिष्ठानि
च=तक्रसंसृष्टानि 'आमलरसियाणि य' आमलकरसितानि च=आमलकरससंस्कृतानि
'मुदियारसियाणि य' मृद्वीकारसितानि च=द्राक्षारससंस्कृतानि 'कविट्टरसियाणि य'

मंसाइं कप्पणीकप्पियाइं करेइ तं जहा-सण्हखंडियाणि य....उवक्खडावेइ' तब
वह श्रीक रसोइया उन समस्त प्राप्त जलचर थलचर और खेचर संज्ञी
पंचेन्द्रिय तिर्यच जीवों को मार कर उनके मांस के कैची से टुकड़े कर
डालता। उन में कई टुकड़े सूक्ष्म होते कई गोलर, कई लम्बेर और कई
ऐसे भी होते जो छोटे थे। 'हिमपक्काणि य' इन में कितनेक को वह
वर्फ में डाल कर पकाता, 'जम्मपक्काणि य' कितनेक को वह अलग
रख देता जो स्वतःही पक जाते। 'घम्मपक्काणि य' कितनेक को वह
धूप में रखकर शुष्क कर लेता, 'मारुपक्काणि य' कितनेक को हवा
के द्वारा पका लेता, 'कालाणि य' कितनेक को समयानुसार पकाता,
कितनेक को वह मछलियों के मांस में कितनेक को मठा में-रायता के
रूप में कितनेक को आंबले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैथ के रस में,

करेइ तं जहा-सण्हखंडियाणि य....उवक्खडावेइ' सुधी ते श्रीक रसोइयो ते भणेलो
तमाम जलचर, थलचर, अने जेचर संज्ञी पांच धन्द्रियोवाणां तिर्यच जेवने मारीने
तेना मांसना कातरथी टुकडा करी नांभतो, तेमां डेटलाक टुकडा नांभो थता, डेटलाक
गोण, लांणा अने डेटलाक जेवा पणु थता हुता डे तदन नाना थता हुता। तेमांना
'हिमपक्काणि य' डेटलाकने गरुडमां राणीने पकावता, 'जम्मपक्काणि य' डेटलाकने
ज्यूहा राभवामां आवता अने जेमज स्वाभाविक रीते पाकी जता, 'घम्मपक्काणि य'
डेटलाकने ताप-तडकांमां राणी सुकवी देता, 'मारुपक्काणि य' डेटलाकने हवा-
वायुद्वारा पकावी देता, 'कालाणिय' डेटलाकने समय प्रमाणे सुकवी देता। डेटलाकने
ते माछदीओना मांसमां पकावता, डेटलाकने छासमां रायतानां इयमां, डेटलाकने

कपित्थरसितानि च—कपित्थरससंस्कृतानि ‘कपित्थ’ कविठ’ इति भाषाप्रसिद्धम्,
 ‘दालिमरसियाणि य’ दाडिमरसितानि च=दाडिमरससंस्कृतानि, ‘मच्छरसियाणि
 य’ मत्स्यरसितानि च=मत्स्यरससंस्कृतानि च । तथा ‘तलियाणि य’ तलितानि
 च तैलादिषु ‘भज्जियाणि य’ भर्जितानि च अङ्गारादिषु, ‘सोल्लियाणि य’ शौल्यानि
 च शूलपकानि शूले धृत्वा अङ्गारादिषु पकानि ‘उवक्खडावेइ’ उपस्कारयति=
 संस्कारयति । ‘अण्णे य वहवे’ अन्यांश्च वहून् ‘मच्छरसए य’ मत्स्यरसान्
 ‘एणिज्जरसए य’ ऐणेयरसान्=मृगमांसरसान् तित्तिररसए य’ तित्तिररसान् ‘जाव’
 यावत्-वटेरादिरसान् मयूररसए य’ मयूररसांश्च । तथा ‘अण्णं च विउलं अन्यं
 च विपुलं ‘हरियसागं’ हरितशाकं=हरितशाकजातं ‘उवक्खडावेइ’ उपस्कारयति,
 ‘उवक्खडावित्ता’ उपस्कार्य ‘मित्तस्स रण्णो’ मित्रस्य राज्ञः ‘भोयणमंडवंसि’
 भोजनमण्डपे=भोजनस्थाने ‘भोयणवेलाए’ भोजनवेलायाम् ‘उवणेइ’ उपनयति

कितनेक को दाखों के रस में, कितनेक को अनार के रस में और
 कितनेक को मछलियों के रस में पकने रख देता । ‘तलियाणि य’
 कितनेक टुकड़ों को वह तैल से तलता, ‘भज्जियाणि य’ कितनेक को
 भूजता और कितनेक को ‘सोल्लियाणि य’ लोहे के तकुए (शलाका)
 पर लटका कर अग्नि में सेकता । इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन
 सब मांस के टुकड़ों को ‘उवक्खडावेइ’ अनेक प्रकार से पकाता था
 ‘अण्णे य वहवे मच्छरसए य....उवक्खडावेइ’ साथ में मछलियों के मांस के
 रस को, मृग के मांस के रस को, तीतर के मांस के रस को तथा
 वटेर आदि जानवरो से लेकर मयूर तक के मांस के रस को एवं
 और दूसरी अधिक मात्रा में शाक आदि तरकारी को भी पकाता था ।
 ‘उवक्खडावित्ता’ सब को अच्छी तरह पका कर फिर वह पके हुए
 सामान को ‘मित्तस्स रण्णो भोयणमंडवंसि भोयणवेलाए उवणेइ’ मित्र राजा

आंणानां रसमां, डेटलाकने डोढाना रसमां. डेटलाकने द्राक्षना रसमां, डेटलाकने अनारना
 रसमां पाकवा भाटे राणवाभां आवता, डेटलाक टुकडाओने ते रसेधये। ‘तलियाणि य’
 तेलमां तणतेो हतेो, डेटलाकने ‘भज्जियाणि य’ भूजतेो, डेटलाकने ‘सोल्लियाणि य’
 डोढाना ‘शलाका’ त्राक पर लटकावी अग्निमां सेकतेो, आ प्रभाहे ते श्रीक रसेधये
 ते तमाम मांसना टुकडाओने ‘उवक्खडावेइ’ अनेक प्रकारे पकावतेो हतेो.
 ‘अण्णे य वहवे मच्छरसए य उवक्खडावेइ’ साथे-साथे माछडीओनां मांसना
 रसने, मृगमांसना रसने, तेत्तरनां मांस रसने, तथा गटेर-ओक प्रकारनु पक्षी आदि
 ज्ञनवरोथी लधने भोर सुधीनां मांसरसने अने पीणां अधिक मात्राभां शाक-तरकारीने
 पणु पकावतेो हतेो. ‘उवक्खडावित्ता’ ओ तमामने सारी रीते पकावीने ते पछी
 ते पकावेक्षी साम्भरीने ‘मित्तस्स रण्णो भोयणमंडवंसि भोयणवेलाए उवणेइ’

समीपे स्थापयति । 'अप्पणावि य णं से' आत्मनापि=स्वयमपि च खलु स 'सिरीए महाणसिए' श्रीको महानसिकः 'तेहिं' तैः=पूर्वोक्तैः- 'बहुहिं' बहुभिः 'जाव' यावत्श्लक्ष्णमत्स्यादिमांसैः 'जलयरथलयरखदयरमंसेहिं' जलचरस्थलचर-खेचरमांसैः 'रसिएहिं' रसितैः=आमलकादिरसयुक्तैः 'हरियसागेहि य' हरितशाकैश्च 'तलिएहि य' तलितैश्च 'भज्जिएहि य' भर्जितैश्च 'सोल्लएहि य' शूल्यैः शूलपक्वैश्च सह 'सुरं च' सुरां च५ 'आसाएमाणे४ आस्वादयन्४ 'विहरइ' विहरति । 'तए णं से' ततः खलु स 'सिरीए महाणसिए' श्रीको महानसिकः 'एयकम्मे४' एतत्कर्मा४ 'सुबहु' सुबहु=सातिशयं 'पावकम्मं' पापकर्म 'समज्जिणित्ता' समज्ज्य=समुपाज्य 'तेत्तीसं वाससयाइं' त्रयस्त्रिंशद्वर्षशतानि 'परमाउं' परमायुः=उत्कृष्टमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'छट्ठीए पुढवीए' पष्ठ्यां पृथिव्याम् 'उववण्णे' उपपन्नः ॥ सू० ३ ॥

के पास भोजनशाला में भोजन करने के अवसर पर पहुंचा देता । तथा 'अप्पणावि य णं से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहुहिं जाव जल.... विहरइ' स्वयं भी वह श्रीक रसोइया-उन पूर्वोक्त समस्त जीवों के मांसों के पके हुए तले हुए भुंजे हुए टुकड़ों के साथ अनेक प्रकार की मदिरा को खाता पीता था । 'तए णं से सिरीए महाणसिए एय-कम्मे४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता तेत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता काल-मासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे' एक समय की बात है कि जब उस रसोइये की समस्त ३३०० वर्ष की आयु इन्हीं खोटेर कामों के करने में पूरी हो गई तब वह अपने काल समय में मर कर छठी पृथिवी में जाकर उत्पन्न हुआ ।

भावार्थ—भगवान कहते हैं—हे गौतम ! इसके पूर्वभव का वृत्तान्त

लोअन करवाना समये भिन्न राजनी पास लोअनशाणां पछोंयाडी देतो. तथा 'अप्पणावि य णं से सिरीए महाणसिए तेहिं च बहुहिं जाव जल०....विहरइ' पोते पणु ते श्रीक आगण कडेला तमाभ एवे-प्राणीओना मांसोना पकावेला, तणेला, अने लुंजेला टुकडा साथे साथे अनेक प्रकारनी मदिराने-आतो अने पीतो हुतो. 'तए णं से सिरीए महाणसिए एयकम्मे४ सुबहु पावकम्मं समज्जिणित्ता तेत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववण्णे' ओक समयनी बात छे के ज्यारे ते रसोयानी ३३०० तेत्तीससो वर्षनी तमाभ आयुअ्य ओ प्रमाणे माहां कामे करवामांज पूरी थध गध त्यारे, ते पोताना काल समये मरण पाभीने छट्ठी पृथिवीमां जधने उत्पन्न थयो.

भावार्थ—भगवान कहे छे. हे गौतम ! तेना पूर्ववने वृत्तांत आ प्रमाणे

इस प्रकार है-इसी अवसर्पिणी काल के चौथे आरे में इस जंबूद्वीप के भरत क्षेत्र में नन्दिपुर नामका एक नगर था, वहां के राजा का नाम मित्र था । उस राजा के रसोड़े का काम करने वाला श्रीक नामका एक रसोइया था । यह महा अधार्मिक अधर्मानुग अधर्मिष्ठ अधर्मसेवी अधर्म से ही अपना जीवननिर्वाह करने वाला एवं यावत् दुष्प्रत्यानन्द-दूसरे को दुःख पहुंचाने में ही प्रसन्न होने वाला था । उस श्रीक रसोइये के अधिकार में बहुत से नौकर चाकर काम करते थे, इनमें कोई मात्स्यिक-मत्स्यघाती थे, कोई वागुरिक-मृगघाती थे, कोई शाकुनिक-पक्षियों का शिकार करने वाले थे । अपने काम का सबको इसकी ओर से वेतन भोजन, वस्त्र आदि दिया जाता था । ये सब लोग प्रतिदिन बहुत संख्या में श्लक्ष्ण मत्स्य-श्लक्ष्ण जाति के मत्स्यों की यावत् पताकातिपताका जाति के मत्स्यों की, तथा बकराओं की, भैयों की, रोझों की, सूकरों की, मृगों की, भैंसों की, तीतरों की, चिड़ियों की, लावा पक्षियों की, कबूतरों की, कुक्कुटों-मुर्गों की और मयूरों की शिकार कर इन सब जानवरों को इस श्रीक रसोइये को लाकर दिया करते थे । फिर इसके यहां और भी तीतर से लेकर मयूर तक पक्षिगण पिंजरों में बंद किये हुए रहते थे । इसके यहां कितनेक ऐसे भी नौकर चाकर थे, जो वेतन और भोजन पर नोकरी

छे. ते अवसर्पिणी कालना योथा आरामां आ जंबूद्वीपना भरतक्षेत्रमां नन्दिपुर नामनुं एक नगरं भुतं, त्यांना राजानुं नाम मित्रं भुतं, ते राजाना रसोडानुं काम कराना श्रीक नामना एक रसोइया भुतो, ते महा अधर्मी, अधर्मानुग, अधर्मिष्ठ, अधर्मसेवी, अधर्मथी ज पोताना जवननिर्वाह करवावाणो अने भीजने दुःख पडो-याडवांमां ज प्रसन्न थवावाणो भुतो, ते श्रीक रसोइयाना अधिकारमां घणुज-नोकर-चाकर काम करता भुता, तेमां डेटलाक मत्स्य भारनार भुता, डोछ मृग भारनार; डोछ शाकुनिक-पक्षीओना शिकार करवावाणा भुता ते दरेक नोकराने पोताना कामना प्रमाणमां ते रसोइया तरक्षी पगार अने लोजन पणु भणतुं भुतं. ते नोकरो डमेशां घणुज मोटी संख्यामां श्लक्ष्ण मत्स्य-श्लक्ष्ण जातिना मत्स्यो तथा पताकातिपताका जातिना मत्स्योना, गकराओ, घेराओ, रेओ, सुकरो (बुडो), मृगो, पाडाओ, तित्तिरो, अकलां, लावा पक्षीओ, क्युतरो, कुक्कुटो, भरघांओ, अने मोर आ तमामना शिकार करीने ते तमाम जानवरो लावीने ते रसोइयाने आपता भुता, ते सिवाय तेने त्यां भीज पणु तेत्तरथी लडने मोर बुधीनां पक्षीओ पांजरामां बांधेला-रह्या करतां भुता, ते रसोइया पोसे भीज ओवा पणु नोकर चाकर भुता जे पगार-अने लोजन भेजे तेम नोकरो

करते थे, जिनका काम यह था कि वे तीतर से लेकर मयूर तक के समस्त जीते हुए पक्षियों के पंखों को उखाड़ते रहते थे, फिर वे उन्हें ले जा कर श्रीक रसोइये को दे दिया करते थे ।

वह श्रीक उन समस्त जलचर थलचर और खेचर संज्ञी पंचेन्द्रिय तिर्यश्च जीवों को मार कर उनके कैंची से टुकड़े कर डालता । उन में कई टुकड़े सूक्ष्म होते, कई गोल, कई लम्बे, और कई ऐसे भी होते जो छोटे थे । इन में कितनेक को वह बरफ में डाल कर पकाता । कितनेक को वह अलग रख देता सो स्वतः ही पक जाते । कितनेक को वह धूप में रख कर शुष्क कर लेता । कितनेक को हवा के द्वारा पका लेता । कितनेक को समयानुसार पकाता । कितनेक को वह मछलियों के मांस में, कितनेक को मठा में रायता के रूप में, कितनेक को आंवले के रस में, कितनेक को कपित्थ-कैथ के रस में, कितनेक को दाखों के रस में, कितनेक को अनार के रस में और कितनेक को मछलियों के रस में पकाता था । कितनेक-टुकड़ों को वह तैल से तलता, कितनेक को भुंजता, और कितनेक को लोहे के तकुए (शलाका) पर लटका कर अग्नि में सेकता । इस प्रकार वह श्रीक रसोइया इन सब मांस के टुकड़ों को अनेक प्रकार से पकाता था । फिर वह साथ में मछलियों के मांस के रस को मृग के मांस के

करता होता, ते नोकरानु अभ ये हुतुं के तेओ तेतरथी लधने भोर सुधीनां तमाम लवता प्राणीओनी पांणे उभाडता हुता अने ते पांण विनःनां तमाम प्राणीओ दावीने ते श्रीक रसेध्याने आपता हुता, ते श्रीक ये तमाम जलचर, थलचर अने जेयर संज्ञी पंचेन्द्रिय तिर्यश्च लवने भारीने तेना कातरथी टुकडा करी नांभतो हुतो, तेमां डेटलाक टुकडा सूक्ष्म थता, डेटलाक गोण, डेटलाक लांणा, अने डेटलाक ओवा पण थध जता के तदन नाना होय ते टुकडामांथी डेटलाकने णरइमां नांणीने पकावतो, डेटलाकने ते जूहा राभतो जे स्वाभाविक रीते पाडी जता, डेटलाकने तडकां राणी सूकावी नांभतो, अने डेटलाकने हवा-वायुद्वारा पकावतो हुतो. डेटलाक समयानुसार पाडी जता हुता, डेटलाकने माछलीओना मांसमां, डेटलाकने छस-छडींमां रायताना रुपमां, डेटलाकने आंणजाना रसमां, डेटलाकने काठाना रसमां, दाखना, अनारना अने डेटलाकने माछलीओना रसमां पकावतो हुतो. डेटलाक टुकडाओने तेलमां तणतो हुतो, डेटलाकने लूजतो, अने डेटलाकने दोढाना तवा पर सणी दोढानी होय तेना पर चढावीने अग्निमां सेकतो हुतो. आ प्रमाणे ते श्रीक रसेध्या ते तमाम मांसना टुकडाओने जूही-जूही रीते पकावतो हुतो, ते साथे वणी माछलीओना मांसरसने-मृगना मांसरसने,

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ પં સા સમુદ્દત્તા મારિયા ણિંદૂયાવિ હોત્થા જાયાર
દારગા વિણિઘાયમાવજ્જંતિ । જહા ગંગદત્તાણ ચિંત્તા આપુચ્છણા
ઉવાઙ્ગયં દોહલા જાવ દારગં પયાયા જાવ જમ્હા પં અમ્હં ઇમે
દારણ સોરિયસ્સ જક્ખવસ્સ ઉવાઙ્ગયલલ્લે તમ્હા પં હોઽ પં
અમ્હે ઇમે દારણ સોરિયદત્તે ણામેણં । તણ્ પં સે સોરિયદત્તે

રસ કો, તીતર કે માંસ કે રસ કો, તથા બટેર આદિ જાનવરોં સે
લેકર મયૂર તક માંસ કે રસ કો, એવં ઔર દૂસરી અધિક માત્રા મેં
શાક આદિ તરકારી કો ભી પકાતા થા । સબકો અચ્છી તરહ પકા કર
ફિર વહ પકે હુએ સામાન કો મિત્ર રાજા કે પાસ ભોજનશાલા મેં
ભોજન કરને કે અવસર પર પહુંચા દેતા । તથા સ્વયં ભી વહ શ્રીક
રસોઙ્યા ઉન પૂર્વોક્ત સમસ્ત જીવોં કે માંસ કે પકે હુએ, તલે હુએ,
ભુંજે હુએ ટુકડોં કે સાથર અનેક પ્રકાર કી મદિરા કા સેવન કરતા થા ।
ઇસ શ્રીક રસોઙ્યે કા જાનવરોં કો મારના ઔર માંસ મદિરા કા
સેવન કરના યહી એક પ્રધાન કામ થા । ઇસી કામ મેં ઇસને
વિચક્ષણતા પ્રાપ્ત કી થી, એવં ઇસી પ્રકાર કે પાપકર્મોં કે આચરણ
કરને કા હી ઇસકા સ્વભાવ થા । યહ અપની તેં તીસ સૌ (૩૩૦૦)
વર્ષ કી પૂરી આયુ ઇન્હીં કામોં મેં સમાપ્ત કર મૃત્યુ કે અવસર
મર કર છઠી પૃથિવી મેં જાકર ઉત્પન્ન હુઆ ॥ સૂ. ૩ ॥

તેત્તર, બટેર આદિ જાનવરોંથી લઇને મોર સુધીના માંસરસને અને બીજી મોટી મોટી
માત્રામાં શાક-તરકારીઓને પણ પકાવતો હતો, એ તમામને સારી રીતે પકાવીને પછી
તે પકાવેલા સામાનને મિત્ર રાજાની પાસે ભોજનશાળામાં ભોજન કરવાના સમયે
પહોંચાડતો હતો, તથા તે પોતે શ્રીક રસોઙ્યે પણ આગળ જો કદા તે તમામ જીવોનાં
માંસનાં પકાવેલા, તળેલા, ભૂંજેલા, પદાર્થોની સાથે-સાથે અનેક પ્રકારની મદિરાનું પણ
સેવન કરતો હતો, તે શ્રીક રસોઙ્યાને જાનવરોંને મારવાં. તથા માંસ-મદિરાનું સેવન
કરવું એજ મુખ્ય કામકાજ હતું, તે કામમાં તેણે પૂરી રીતે કુશળતા મેળવી હતી,
અને એ પ્રકારનાં પાપકર્મોંનું આચરણ કરવાનો જ જેનો સ્વભાવ હતો, તે રસોઙ્યે
પોતાની તેત્રીસસો-૩૩૦૦ વર્ષની પૂરી આયુષ્ય એ કામોમાં જ સંભાળત કરીને મૃત્યુ
પામ્યો પછી છઠી પૃથિવીમાં જઈને ઉત્પન્ન થયો. (સૂ. ૩)

दारण पंचधाइपरिग्राहिण जाव उम्मुक्कवालभावे विण्णायपरिणय-
मित्ते जोवणगमणुपत्ते यावि होत्था । तए णं से समुद्दत्ते अण्णया
कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते । तए णं से सोरियदत्ते दारण बहुहिं
मित्त० रोयमाणेऽ समुद्दत्तस्स णीहरणं करेइ । अण्णया कयाइं
से सयमेव मच्छंधमहत्तरगतं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ । तए णं से
सोरियदत्ते दारण मच्छंधे जाव अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे । सू० ४।

टीका

‘तए णं सा’ इत्यादि । ‘तए णं सा’ ततः खलु सा ‘समुद्दत्ता भारिया’
समुद्दत्तस्य मत्स्यबन्धस्य भार्या समुद्दत्ता ‘णिंदूया वि’ निन्दुकापि=मृतवत्सा
‘होत्था’ आसीत् । तस्याः जायाः’ जाता जाताः=उत्पन्नमात्रा एव ‘दारणा’
दारकाः ‘विणिघायमावज्जंति’ विनिघातमापद्यन्ते=स्त्रियन्तः इत्यर्थः, ‘जहा गंग-
दत्ताए’ यथा गङ्गदत्तायाः सप्तमाध्ययनोक्तायाः तद्वत् चिन्ता=पुत्रप्राप्त्यर्थे यक्षो-
पयाचनरूपो विचारः अस्या अपि समुत्पन्नः । ‘आपुच्छणा’ आप्रच्छना=पतिं
प्रतिपृच्छाकरणम् । तद्वदेव ‘उवाइयं’ उपयाचितं—यक्षमन्दिरे गत्त्रोपयाचनकरणम् ।

‘तए णं सा’ इत्यादि ।

‘तए णं सा’ इसके बाद ‘समुद्दत्ताभारियाणिंदूयाविहोत्था’ मच्छी-
मार समुद्दत्त की स्त्री जिसका नाम समुद्दत्ता था और जो जाति-
निन्दुका थी, ‘जाया जाया दारणाविणिघायमावज्जंति’ उसके उदरसे उत्पन्न
होनेवाले प्रत्येक बालक मर जाते थे । जब गर्भ ठीकरे माह का हो
गया तब समुद्दत्ता के मन में गर्भ के प्रभाव से ‘जहा गंगदत्ताए
चिन्ता’ गंगदत्ता की तरह दोहला उत्पन्न हुआ । उसने इस दोहले
की पूर्तिके लिये ‘आपुच्छणा’ अपने पति से कहा, जैसा कि गंगदत्ता ने

‘तए णं सा’ इत्यादि.

‘तए णं सा समुद्दत्ताभारियाणिंदूयाविहोत्था’ ते पछी मच्छीमार समुद्-
दत्तनी स्त्री के जेनु नाम समुद्दत्ता હતું અને જે બાતિ-નિન્દુક હતી, જાયા જાયા
દારણા વિણિઘાયમાવજ્જંતિ’ તેના ઉદરે ઉત્પન્ન થનાર તમામ બાળકો મરી જતા
હતા. જ્યારે ગર્ભ ધરાવતી ત્રણે માસનો થઈ ગયો ત્યારે સમુદ્દત્તાના—મનમાં ગર્ભના
પ્રભાવથી ‘જહાગંગદત્તાએચિન્તા’ ગંગદત્તાના પ્રભાવે દોહલા—મનોરથ—ઉત્પન્ન થયો. ત્યારે
તેણે તે દોહલાની પૂર્તિ માટે ‘આપુચ્છણા’ પોતાના પતિને કહ્યું, જેવી રીતે ગંગ-
દત્તાએ કહ્યું, હતું તે પ્રભાવે કહ્યું. ‘ઉવાइयं’ તે પતિએ પોતાની સ્ત્રીના દોહલાની

श्रीकमहानसिकजीवस्य षष्ठपृथिव्याः स्वायुःक्षयेणास्या गर्भे समवतरणम् । त्रिषु मासेषु पूर्णेषु 'दोहला' उत्पन्नदोहदा पूर्णदोहदा-मांसमदिराभक्षणरूपदोहदप्रादु-र्भावंस्तत्पूर्तिंश्च, तत्पश्चात्-'जाव' यावत्-नवसु मासेषु प्रतिपूर्णेषु 'दारगं' दारकं= पुत्रं 'पयाया' प्रजाता जनितवती जाव यावत्-परम्परागतं पुत्रजन्मोत्सवं कृत्वा प्राप्ते द्वादशे दिवसे मातापितरौ तस्य नामधेयं कुरुतः, तथाहि-'जम्हा णं' यस्मात् खलु 'अम्हं' अस्माकं 'इमे दारए' अयं दारकः 'सोरियस्स जक्खस्स शौर्यस्य यक्षस्य 'उवाइयलद्धे' उपयाचितलब्धः=उपयाचनाप्राप्तोऽस्ति, 'तम्हा णं' तस्मात्खलु 'होउ णं' भवतु खलु 'अम्हे' अस्माकम् 'इमे दारए' अयं दारकः 'सोरियदत्ते णामेणं' शौर्यदत्तो नाम्ना । 'तए णं से सोरियदत्ते दारए' ततः

कहा था । 'उवाइयं' इसने उसके दोहले की पूर्ति के साधनों को जुटाने की अनुमति देदी । यह भी अपने 'दोहलं जाव' दोहद की पूर्ति के लिये शौर्ययक्ष के आयतन में पहुँची, और वहाँ उसने उसकी मनौति (मानता) की । इस प्रकार जब इसका दोहला पूर्ण हो चुका तब नौ माह के पूर्ण होते ही उसने 'दारगं पयाया' एक पुत्र को जन्म दिया । मातापिता ने पुत्रप्राप्ति का ठाटबाट के साथ उत्सव किया । ११ दिन के व्यतीत होने पर १२ वें दिन में उन्होंने ऐसा ख्याल कर कि-'जम्हाणं अम्हं इमे दारए सोरियस्स जक्खस्स उवाइलद्धं' यह पुत्र हमें शौर्ययक्ष की आराधना से प्राप्त हुआ है 'तम्हाणं होउणं अम्हे इमे दारए सोरियदत्ते णामेणं' इसलिये इसका नाम शौर्यदत्त रखना चाहिये अतः उसका "शौर्यदत्त" नाम रखा । 'तए णं से सोरियदत्ते

पूर्तिनां साधनेने भेजवानी अनुमति आपी ते पणु (स्त्री) 'दोहला जाव' पोताना दोहलानी पूर्ति माटे शौर्ययक्षना निवास स्थाने पछिंथी अने त्यां तेणु यक्षनी मानता करी, आ प्रमाणे ज्यारे तेना दोहलो पूर्ण थ्य युक्त्यो त्यारे नव ६ मास पूरां थतां तेणु 'दारगं पयाया' ओक पुत्रने जन्म अ.प्यो. माता-पिताओ पुत्र प्राप्त थयो तेथी मोटा ठाठ-माठथी ओक उत्सव कर्यो. भाणकना जन्मनां अगितार दिवस पुरां शधने ज्यारे १२ पारमे दिवस थयो त्यारे तेणु ओयो विचार कर्यो के, 'जम्हा णं अम्हं इमे दारए सोरियस्स जक्खस्स उवाइलद्धे' आ पुत्र अभने शौर्ययक्षनी आराधनाथी प्राप्त थयो छे, 'तम्हाणं होउणं अम्हे इमे दारए सोरियदत्ते णामेणं' ओटला माटे ओनु नाम शौर्यदत्त राखतुं लेछथे. आ निश्चय करीने "शौर्यदत्त" नाम राख्युं. 'तए णं से सोरियदत्ते दारए पंचधाइपरिगहिण

खलु स शौर्यदत्तो दारकः 'पञ्चधाइपरिगृहिण' पञ्चधात्रीपरिगृहीतः=पञ्चधात्री-
परिपालितः 'जाव' यावत्-गिरिकन्दरागतचम्पकपादप इव सुखसुखेन परिवर्धते ।
ततः खलु स शौर्यदत्तो दारकः 'उम्मुक्कबालभावे' उम्मुक्तबालभावः=गतबाल्या-
वस्थः 'विण्णायपरिणयमित्ते' विज्ञातपरिणतमात्रः=परिपक्वविज्ञानः 'जोवणगमणु-
पत्ते यावि' यौवनकमनुप्राप्तः=युवावस्थासम्पन्नश्चापि 'होत्था' अभवत् । 'तए णं
से समुद्दत्ते' ततः खलु स समुद्रदत्तो मत्स्यबन्धः 'अण्णया कयाइं' अन्यदा
कदाचित् 'कालधम्मणा संजुत्ते' कालधमण संयुक्तः=मृतः । 'तए णं से' ततः
खलु स 'सोरियदत्ते दारए' शौर्यदत्तो दारकः 'बहुहिं' बहुभिः 'मित्त०' मित्र-
ज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनैः सार्धं 'रोयमाणेइ' रुदन् विलपन् क्रन्दन् 'समुद्द-
दत्तस्स' समुद्रदत्तस्य 'णीहरणं' निर्हरणं=मृतदेहस्य श्मशाने नयनं 'करेइ' करोति,
'अण्णया कयाइं' अन्यदा कदाचित् 'से' सः शौर्यदत्तः 'सयमेव' स्वयमेव 'मच्छं-
धमहत्तरगतं' मत्स्यबन्धमहरत्तरक्तवं=मत्स्यबन्धाधिपतित्वम् 'उवसंपज्जित्ता णं'

दारए पञ्चधाइपरिगृहिण जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जोवण-
गमणुत्ते यावि होत्था' शौर्यदत्त पाँच धाय माताओं से लालित पालित
होता हुआ जब बाल्य अवस्था से पार होकर तरुण अवस्था वाला
हुआ, एवं युवावस्था के ज्ञान से संपन्न हो गया, 'तए णं से समुद्दत्ते
अण्णया कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते' तब उसके पिता समुद्रदत्त का देहांत
हो गया । 'तए णं से सोरियदत्ते दारए बहुहिं मित्त० रोयमाणेइ समुद्द-
दत्तस्स णीहरणं करेइ' इसने अनेक मित्रादि परिजनों के साथ मिल कर
रोते चिल्लाते हुए समुद्रदत्त की श्मशानयात्रा निकाली । 'अण्णया कयाइं
से सयमेव मच्छंधमहत्तरगतं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ' पिताकी दाहक्रिया आदि
समाप्त होने पर किसी एक समय इसे मच्छीमारों ने मिल कर

जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णायपरिणयमित्ते जाव जोवणगमणुपत्ते यावि होत्था '
शौर्यदत्तने पाँच-धाय माताओं। लालन-पोषण-पालन वगेरे करवा लागी अने तेम
करतां न्यारे तेनी आल-अवस्था पूरी थई अने तइणु-जवान अवस्थाभां आय्ये।
अने युवान अवस्थानुं ज्ञान पणु भणी गथुं. 'तए णं से समुद्दत्ते अण्णया कयाइं
कालधम्मणा संजुत्ते' त्थारे तेना पिता समुद्रदत्तनुं भरणु यथुं. 'तए णं से
सोरियदत्ते दारए बहुहिं मित्त० रोयमाणेइ समुद्दत्तस्स णीहरणं करेइ' त्थारे
तेणु अनेक मित्रो-परिजनोनी साथे भणीने, देतां-ककणता समुद्रदत्तनी श्मशान यात्रा
काढी. 'अण्णया कयाइं से सयमेव मच्छंधमहत्तरगतं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ'
पितानी दाहक्रिया आदि समाप्त थया पछी केअ ओक समये मच्छीमारोणे भणीने.

उपसम्पद्य=प्राप्य खलु 'विहरइ' विहरति=तिष्ठति । 'तए णं से' ततः खलु स 'सोरियदत्ते दारए' सौर्यदत्तो दारकः 'मच्छंधे' मत्स्यवन्धः 'जाए अहम्मिए' जातोऽधार्मिकः—अधार्मिको जात इत्यन्वयः, 'जाव' यावत् 'दुप्पडियाणंदे' दुष्प्रत्यानन्दः=पापकर्मभिर्दुष्परितोष्यः—बहुविधपापकर्मनिरतो जात इत्यर्थः ॥ सू० ४ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स वहवे पुरिसा दिन्नभइभत्तवेयणा कल्लकल्लि एगट्टियाहिं जउणं सहाणइं ओगाहिंति ओगाहिता बहुहिं दहगालणेहि य दहमलणेहि य दहमदणेहि य दहमहणेहि य दहवहणेहि य दहपवहणेहि य पवंपुलेहि य जंभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कवंधेहि य सुत्तवंधेहि य बालवंधेहि य वहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हंति, गिण्हित्ता एगट्टियाओ भेरंति, भरित्ता कूलं गाहिंति, कूलं गाहित्ता मच्छखलए करंति, करित्ता आयवंसि दलयंति । अण्णे य से वहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा आयवतत्तेहिं मच्छेहिं तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य रायसग्गंसि वित्तिं कप्पेसाणा विहरंति । अप्पणावि य णं से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं च ५ आसाएमाणे४ विहरइ ॥ सू० ५ ॥

इस के पिता के पद पर नियुक्त कर दिया । 'तए णं से सोरियदत्ते दारए मच्छंधे जाए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' इस प्रकार यह अपने पिता के पद पर रहना हुआ सरली आदि की शिकार करने में निपुण हो गया, साथ में महा अधार्मिक एवं दुष्प्रत्यानंदि भी बन गया ॥सू०४॥

तेने पिताना पद उपर नियुक्त क्यो. 'तए णं से सोरियदत्ते दारए मच्छंधे जाए अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे' आ प्रमाणे ते पोताना पिताना पद उपर रहीने भाछवां आदिने शिक्षर डरवाभां कुशण जनी गयो साथे-साथे भडा अधर्मी अने धीजने दुःख पछोयाउवाभां आनंद मानवावाणे जनी गयो. (सू० ४)

टीका

‘तए णं तस्स’ इत्यादि । ‘तए णं तस्स’ ततः खलु तस्य ‘सोरि-
यदत्तस्य मच्छंधस्स’ शौर्यदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य ‘बहवे पुरिसा’ बहवः पुरुषाः
‘दिन्नभइभत्तवेयणा’ दत्तभृतिभक्तवेतनाः ‘कल्लाकल्लि’ कल्याकल्यं-प्रतिदिनम्
‘एगट्ठियाहिं’ एकार्थिकाभिः=नौकाभिः ‘जउणं महाणइं’ यमुनां महानदीम्
‘ओगाहिंति’ अवगाहन्ते, ‘ओगाहिंत्ता’ अवगाह्य ‘बहुहिं’ बहुभिः ‘दहगालणेहि
य’ हृदगालनैः=हृदजलनिर्गालनैः, मत्स्यादिग्रहणार्थं हृदजलस्य वस्त्रादिभिर्गालनैः
‘दहमलणेहि य’ हृदमलनैः=जले पुनः पुनर्भ्रमणैः ‘दहमदणेहि य’ हृदमर्दनैः=
स्तुही (शुहर) दुग्धनिक्षेपेण जलविकृतिकरणैः ‘दहमहणेहि य’ हृदमथनैः=वृक्ष-
शाखादिर्विलोडनैः, ‘दहवहणेहि य’ हृदवहनैः=नालिकादिना हृदजलनिःसारणैः
‘दहपवहणेहि य’ हृदप्रवहणैः=हृदजले मत्स्यादिग्रहणार्थं नौकया भ्रमणैः, तथा
‘पवंपुलेहि य’ प्रपम्बुलैः=मत्स्यबन्धनविशेषैः, ‘जंभाहि य, तिसराहि य, भिस-
राहि य, घिसराहि य, विसराहि य, हिल्लिरीही य, झिल्लिरीहि य, एते जंभा-
दिशब्दाः सर्वे देशीया जालवाचकाः, तैः=मत्स्यबन्धनविशेषैः ‘जालेहि य’ जालैश्च,
‘गलेहि य’ गलैः=गलकण्टकैः, ‘कूडपासेहि य’ कूटपाशैः=पाशरूपैर्वन्धनविशेषैः

‘तए णं तस्स’ इत्यादि ।

‘तए णं’ कुछ समय के बाद ‘तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स’ इस
मच्छीमार शौर्यदत्त के यहां ‘बहवे पुरिसा’ अनेक पुरुष ‘दिन्नभइभत्त
वेयणा’ कि जिन्हें इसकी तरफ से वेतन और खुराक मिलती थी
‘कल्लाकल्लि’ प्रतिदिन एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति’ नौकाओं पर
बैठ कर यमुना नदी में घुसते ‘ओगाहिंत्ता घुस कर ‘बहुहिं दहगालणेहि य
दहमलणेहि य दहमदणेहि य दहमहणेहि य दहवहणेहि य दहपवहणेहि य
पवंपुलेहि य जंभाहि य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य
हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कवंधेहि य

‘तए णं तस्स’ इत्यादि.

‘तए णं’ डेटवाड समय पक्षी. ‘तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स’ ते
मच्छीमार शौर्यदत्तने त्यां, ‘बहवे पुरिसा’ अनेक पुरुष ‘दिन्नभइभत्तवेयणा’
जेथोने तेना तरइथी जोराड अने पगार भणतो हुतो, ‘कल्लाकल्लि’ प्रतिदिन
‘एगट्ठियाहिं जउणं महाणइं ओगाहिंति’ वडाणुमां जेसीने यमुना नदीमां उतरता
‘ओगाहिंत्ता’ नदीमां उतरीने ‘बहुहिं दहगालणेहि य दहमलणेहि य दहम-
दणेहि य दहमहणेहि य, दहवहणेहि य दहपवहणेहि य पवंपुलेहि य जंभाहि
य तिसराहि य भिसराहि य घिसराहि य विसराहि य हिल्लिरीहि य झिल्लिरीहि

‘वक्कवंधेहि य’ वल्कलबन्धैः, ‘सुत्तवंधेहि य’ सूत्रबन्धैः ‘बालवंधेहि य’ बाल-
बन्धैः=केशनिर्मितबन्धनैश्च शौर्यदत्तस्य भृत्याः ‘वहवे’ बहून् ‘सण्हमच्छे य’
श्लक्ष्णमत्स्यान् ‘जाव’ यावत् ‘पडागाइपडागे य’ पताकातिपताकान्=एतन्नाम-
कान् मत्स्यान् श्लक्ष्णमत्स्यादारभ्य पताकातिपताकमत्स्यपर्यन्तमनेकविधा मत्स्या
भवन्ति, तथा हि प्रज्ञापनासूत्रस्य प्रथमपदे ‘से किं तं मच्छा ? मच्छा अणेग-
विहा पणत्ता, तं जहा-सण्हमच्छा खवल्लमच्छा जुंगमच्छा विज्झडियमच्छा हलि-
मच्छा मगरमच्छा रोहियमच्छा हलीसागरा गागरावडा वडगरा गबभया उस-
गारा तिमितिमिगिला णक्का तंडुलमच्छा कणिकामच्छा सालिसत्थिया मच्छा
लंभणमच्छा पडागा पडागाइपडागा जोयावन्ने तहप्पगारा; सेत्ते मच्छा’ तान्
सर्वानित्यर्थः, ‘गिण्हंति’ गृह्णन्ति । ‘गिण्हित्ता’ गृहीत्वा तैर्मत्स्यैः ‘एगट्ठियाओ’
एकार्थिकाः=नौकाः ‘भेरति’ भरन्ति=पूरयन्ति । ‘भरित्ता’ भृत्वा ‘कूलं’ यमुना-

सुत्तवंधेहि य बालवंधेहि य वहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हंति’
वहाँ पर वे मछलियों को पकड़ने के लिये वस्त्रों से उसका पानी भर कर
छानते उसमें वे इतस्ततः चक्कर काटते, थूहर का दूध भरकर पानी में
डालते जिससे पानी खराब हो जाय, वृक्षों की शाखा से कभीर
पानी का विलोडन करते, मोरियों द्वारा कभीर उसका पानी बाहिर
निकाल देते, कभीर नौका पर चढ़े ही पानी में इधर उधर डोला
करते । तथा प्रपम्बुलों द्वारा, जंभाओं द्वारा, तिसराओं द्वारा, मिसराओं
द्वारा धिसराओं द्वारा, विसराओं द्वारा, हिल्लरियों द्वारा, झिल्लरियों
द्वारा, (ये सब शब्द जालविशेष के वाची हैं) जालों द्वारा, गलकंटकों
द्वारा, कूटपाशों द्वारा, वल्कलबन्धों द्वारा, सूत्रबन्धों द्वारा, बालबन्धों
द्वारा, अनेक श्लक्ष्ण मछलियों को पताकातिपताका मछलियोंको पकड़ते थे ।

य जालेहि य गलेहि य कूटपासेहि य वक्कवंधेहि य सुत्तवंधेहि य बालवंधेहि
य वहवे सण्हमच्छे य जाव पडागाइपडागे य गिण्हंति’ त्यां आगण तेओ भाछ-
लीओने पकडवा भाटे वन्त्रोभां तेनु पाणी लरीने गाणता तेभां आभ तेभ अछर भारता.
थेरनु दूध लरीने पाणीभां नांभता जेनाथी पाणी भराम थछ नय, वृक्षोनी डाणीओ
डापीने पाणीभां नांभता, भेरी वडे करी क्यारेक तेनु पाणी गडार डाढी नांभता, क्यारेक
वडाणु उपर अढीने पाणीभां आणु-आणु डोल्या करता हुता तथा अनेक प्रकारनी नणो
जेना नामो-जेवी के, प्रपम्बुलो, जंलाओ, तिसराओ, मिसराओ, धिसराओ, विसराओ,
डिडिडरीओ, डिडलरिओ, आ दरेक नतनी नल वडे तथा नणो द्वारा, गलकंटके;
कूटपाशो, वल्कल बन्धो, सूत्रबन्धो, बालबन्धोद्वारा अनेक श्लक्ष्ण भाछलीओने, पताका-
तिपताका नामनी भाछलीओने पकडतो हुतो, ‘गिण्हित्ता’ पकडी करीने ‘एगट्ठियाओ’

तटं 'गाहिति' गाहन्ते=आनयन्ति । 'कूलं गाहित्ता' ग्राहित्वा=आनीय 'मच्छ-
खलए' मत्स्यखलान्=मत्स्यानां-खलान्-राशीन् 'करेति' कुर्वन्ति, करित्ता' कृत्वा
'आयवंसि' आतपे 'दलयन्ति' ददति । 'अण्णे य' अन्ये च 'से' तस्य शौर्य-
दत्तस्य 'बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' बहवः पुरुषा दत्तभृतिभक्तवेतनाः
'आयवत्तेहिं आतपत्तैः=आतपशुष्कैः 'मच्छेहिं' मत्स्यैः कीदृशैस्तैः १ 'तलिएहि
य' तलितैः, 'भज्जिएहि य' भर्जितैः 'सोल्लिएहि य' शौल्यैः शूलपक्वैश्च 'राय-
मग्गंसि' राजमार्गे 'वित्ति' वृत्तिम्=जीविकां 'कप्पेमाणा, कल्पमानाः=कुर्वन्तो
'विहरन्ति' विहरन्ति । 'अप्पणावि य णं' आत्मना=स्वयमपि च खलु 'से
सोरियदत्ते' स शौर्यदत्तः 'बहुहिं' बहुभिः 'सण्हमच्छेहि य' श्लक्ष्णमत्स्यैः 'जाव

'गिण्हित्ता' पकड कर 'एगट्टियाओ भरेति' उन्हें वे सब नौका
में डालते जाते । जब नौका भर जाती, तब वे 'भरित्ता कूलं गाहिति'
उस भरी हुई नौका को तीर पर ले आते । 'कूलं गाहित्ता मच्छखलए
करेति' तीर पर ला कर वे सब उन मछलियों का एक ढेर करते 'करित्ता
आयवंसि दलयन्ति' ढेर करने के बाद वे उन्हें धूप में फैला कर सुखा
देते । 'अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्तवेयणा' कुछ पुरुष उसके
पास इस बात की भी नौकरी आदि पाते थे जो उन सुकाई गई
मछलियों को 'आयवत्तेहिं मच्छेहिं तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य'
धूपमें सुका हुआ मच्छोको तैल से तलते थे, भुंजते थे और
शूलों द्वारा पकाते थे, फिर बाद में उन्हें 'रायमग्गंसि' राजमार्ग
में रख कर बेंचते थे, और इस प्रकार 'वित्ति कप्पेमाणा विहरन्ति'
अपनी जीविका चलाते थे । 'अप्पणावि य णं से सोरियदत्ते बहुहिं सण्ह-

भरेति' तेने पोताना वडाणुमां नाभता जता हुता. ज्यारे तेओनुं वडाणु लराध जतुं
त्यारे ते 'भरित्ता कूलं गाहिति' लरेवा वडाणुने नदीना डांठे लध जता हुता,
'कूलं गाहित्ता मच्छखलए करेति' डांठे लावीने ते वडाणुमांथी भाछदीओ गडार
डाढीने ढगला करता हुता. 'करित्ता आयवंसि दलयन्ति' ढगला करीने पछी तेने
तडकाभां पछोणी करीने सूखवतो हुतो, 'अण्णे य से बहवे पुरिसा दिण्णभइभत्त-
वेयणा' डेटलाड पुरुषो तेनी पासे ओ कामकाज भाटे पणु नोकरि करता हुता डे ने सुकाध
गथदी भाछदीओने 'आयवत्तेहिं मच्छेहिं तलिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य'
सुकावेला भाछलांने तेलमां तणता हुता, लुंजता हुता, अने शूली पर थढावीने पडावता
हुता. पछी तेने 'रायमग्गंसि' राजमार्गमां राभीने वेथता हुता, अने ओ प्रमाणे
'वित्ति कप्पेमाणा विहरन्ति' पोतानी आणुविका थलावता हुता 'अप्पणावि य णं
से सोरियदत्ते बहुहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडागाइपडागेहि य तलिएहि य

पडागाइपडागेहि य' यावत् पताकातिपताकैः=मत्स्यविशेषैः, कीदृशैः १ 'तल्लिएहि य' तल्लितैः 'भज्जिएहि य' भज्जितैः 'सोल्लिएहि य' शौल्यैश्च-शूलादीं समारोप्याङ्गाराग्निना पक्वैः सह 'सुरं च ५' सुरां च ५ 'आसाएमाणे ४' आस्वादयन् ४ 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ५ ॥

मच्छेहि य जान पडागाइपडागेहि य तल्लिएहि य भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं ५ आसाएमाणे ४ विहरइ' वह शौर्यदत्त भी उन तमाम श्लक्ष्ण मछलियों से लेकर पताकातिपताका मछलियों तक के समस्त जलचर जीवों के मांस के साथ जो तला हुआ, सुंजा हुआ एवं शूल पर पका हुआ होता था, अनेक प्रकार की मदिरा का उपभोग करता रहता था और दूसरों को भी खिलाना पिलाता रहता था ।

भावार्थ—जब शौर्यदत्त अपने पिता के पद पर आसीन हो गया, तब उसने भी अपना परम्परागत व्यापार प्रारंभ कर दिया । इसके लिये उसने अपने घर पर अनेक नौकर वेतन और भोजन पर नियुक्त कर लिये । ये नौकर चाकर प्रतिदिन जमुना नदी पर जाते और नौका द्वारा उसमें अवगाहन करते । वहां जितनी भी मछलियां होती उन्हें जैसे भी बनता पकड़ते, वहां पर वे मछलियों को पकड़ने के लिये बख्तों से उस का पानी भर कर छानते, यमुना में वे इधर उधर चक्कर काटते, थूहर का दूध भर कर पानी में डालते जिससे पानी खराब हो जाता और मछलियां सर कर पानी के ऊपर आ जातीं,

भज्जिएहि य सोल्लिएहि य सुरं ५ आसाएमाणे ४ विहरइ' ते शौर्यदत्त पणु ते तमाम श्लक्ष्ण माछलीओशी लभने पताकातिपताका माछलीओ सुधीना तमाम जलचर छवोनां मांसनी साथे जे तणेलुं, बुंजेलुं अने पडावेळुं हुतुं ते, अनेक प्रकारनी मदिराओनी साथे उपभोग करतो हुतो, अने भीजनने पणु भावामां आपतो हुतो।

भावार्थ—ज्यारे शौर्यदत्त पोताना पिताना पद उपर स्थान पाभ्यो, त्यारे तेणु पणु पोताना परम्परागत धन्धो प्रारंभ करी दीधो ते माटे तेनां पोतानां घरपर नोकरो पगार अने खोजन भणे तेवी रीते राणेवा हुता; ते नोकर-याकरो हुमेशां जमुना-यमुना नदीमां जधने वडाणुद्वारा तेमां अवगाहन करता, त्यांथी जेटली माछलीओ भणती तेने गमे तेवी रीते पणु पकडता हुता त्यां माछलीओने पकडवा माटे वखोशी पाणी बरीने गाणता; अने यमुनामां आभ-तेम थारेय गाणु अछर भारता थारनुं दूध बरीने पाणीमां नाभता, जेना वडे पाणी भरण थध-जंतुं अने माछलीओ बरी जती अने पाणीमां उपर आवती, केध केध वभत वृक्षोनी डांणीओथी पाणीनुं

कभीर वृक्षों की शाखाओं से पानी का विलोडन करते, कभीर मोरियों द्वारा नदी का पानी बाहिर निकालते, कभीर नौका पर चढ़े ही पानी में इधर उधर डोला करते । तथा प्रपंचुलों द्वारा जंभाओं द्वारा, तिसराओं द्वारा, मिसराओं द्वारा घिसराओं द्वारा, विसराओं द्वारा, हिलिरियों द्वारा झिलिरियों द्वारा अर्थात् इन पूर्वोक्त प्रकार की नानाविध जालविशेषों द्वारा, तथा सामान्य जालों द्वारा, गलकंटको द्वारा कूटपाशों द्वारा, बल्कलबन्धों द्वारा, सूत्रबंधों द्वारा, बालबंधों द्वारा अनेक श्लक्ष्ण मछलियों को यावत् पताकातिपताका अर्थात् प्रज्ञापना सूत्र के प्रथमपद में कहे हुए समस्त मछलियों को पकड़ते थे और उन सब को नौका में भरते थे । जब नौका भर जाति, तब वे उस भरी हुई नौका को तीर पर ले आते । तीर पर लाकर उस नौका से मछलियों को निकाल कर तीर पर ढेर करते और उन्हें फैला कर धूप में सूखा देते थे । कुछ पुरुष उसके पास इस बात की नौकरी करते थे कि उन सुखाई हुई मछलियों को तैल से तलते थे, भुंजते थे, शूलों पर रख कर पकाते थे । तयार कर फिर उनको राजमार्ग में रख कर बेचते थे, उन्हें बेचकर अपनी आजीविका चलाते थे । वह शौर्यदत्त स्वयं भी उन तमाम श्लक्ष्ण मछलियों से लेकर पताकातिपताक मछलियों तक के जलचर जीवों के

आलोडन (डलावता) करता, क्यारेक मोरीयो द्वारा नदीनु पाणी गहार काढी नांथता, क्यारेक वडाणु पर गढीने पाणीने आरेय आणु डोण्या करता, तथा प्रपंचुलोद्वारा, जंभाओद्वारा, तिसराओद्वारा, मिसराओद्वारा, घिसराओद्वारा, विसराओद्वारा, हिलिरियो द्वारा, झिलिरियो द्वारा, अर्थात् आ नामनी अनेक प्रकारनी जणोद्वारा तथा सामान्य जणोद्वारा, गणकंटकोद्वारा, कूटपाशोद्वारा बल्कलगंधोद्वारा, सूत्रगंधो द्वारा, बालगंधो द्वारा, अनेक श्लक्ष्ण माछलीओ तथा पताकातिपताका अर्थात् प्रज्ञापना सूत्रना प्रथमपदमां कडेल समस्त माछलीओने पकडतो हुतो, अने तेओ तमामने वडाणुमां भरता हुता अने ज्यारे वडाणु बराध जतुं त्यारे ते लरेवा वडाणुने नदी कांठे लध जधने ते वडाणुमांथी माछलीओने ढगवो कांठा पर करता हुता अने ते ढगवाने पडोणो करावीने सूकावता हुता, केटलाक पुरुषो तेनी पासे ओ जतनी नौकरी पणु करता हुता के ते सूकावेदी माछलीओने तेलमां तणता हुता, भुंजता, शूलो पर राणीने पकवता हुता, पछी ते तैयार करीने तेने राजमार्ग पर राणीने बेचता हुता, तेने बेचीने पोतानी आणविका बलावता हुता ते शौर्यदत्त पोते ते तमाम श्लक्ष्ण माछलीओथी लधने पताकातिपताका माछलीओ सुधीनां जलचर, एवोना मांसनी साथे

॥ મૂલમ્ ॥

તણ ણં તસ્સ સોરિયદત્તસ્સ મચ્છંધસ્સ અણ્ણયા કયાઈં
 તે મચ્છે તલિણ મજ્ઞિણ સોહિણ ય આહારેમાણસ્સ મચ્છકંટણ
 ગલણ લગ્ગે યાવિ હોત્થા । તણ ણં સે સોરિયદત્તે મચ્છંધે
 મહયાણ વેયણાણ અભિભૂણ સમાણે કોહુંબિયપુરિસે સદ્ધાવેહ,
 સદ્ધાવિત્તા એવં વયાસી-ગચ્છહ ણં તુઘ્મે દેવાણુપ્પિયા ! સોરિય-
 પુરે ણયરે સિંઘાહગ જાવ પહેસુ મહયાર સદ્દેણં ઉગ્ધોસેમાણાર
 એવં વયહ-એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! સોરિયદત્તસ્સ મચ્છકંટણ
 ગલણ લગ્ગે, જં જો ણં ઇચ્છહ, વિજ્ઞો વા વિજ્ઞપુત્તો વા સોરિય-
 દત્તસ્સ મચ્છિયસ્સ મચ્છકંટણં ગલાઓ ણીહરિત્તણ તસ્સ ણં
 સોરિયદત્તે વિઝલં અત્થસંપયાણં દલયહ । તણ ણં તે કોહું-
 બિયપુરિસા જાવ ઉગ્ધોસેતિ ॥ સૂ. ૬ ॥

ટીકા ।

‘તણ ણં તસ્સ’ इत्यादि । ‘तण णं तस्स’ ततः खलु तस्य ‘सोरियदत्तस्स मच्छं-
 धस्स’ शौर्यदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य ‘अण्णया कयाईं’ अन्यदा कदाचित् ‘ते मच्छे’ तान्
 मांस के साथ जो तला हुआ भुंजा हुआ पका हुआ होता था, अनेक
 प्रकार की मदिरा का सेवन करता रहता था और दूसरों को भी
 खिलाता पिलाता था ॥ सू. ५ ॥

‘તણ ણં તસ્સ’ इत्यादि ।

‘તણ ણં તસ્સ સોરિયદત્તસ્સ’ उस शौर्यदत्त ‘मच्छंधस्स’ मच्छीमार
 के ‘अण्णया कयाईं’ किसी एक समय जब कि वह ‘ते मच्छे’ उन
 જે તળેલા, ભુંજેલા, પકવેલા હતા તે પણ ખાતો અને તેની સાથે અનેક પ્રકારની
 મદિરાનું સેવન કરતો હતો તેમજ ખીજને પણ ખવરાવતો પીવરાવતો હતો. (સૂ. ૫)

‘તણ ણં તસ્સ’ इत्यादि.

‘તણ ણં તસ્સ સોરિયદત્તસ્સ’ તે शौर्यदत्त ‘मच्छंधस्स’ मच्छीमारने
 ‘अण्णया कयाईं’ કોઈ એક સમય તે બ્યારે ‘તે મચ્છે’ તે માછલીઓને જે

मत्स्यान् 'तलिए भजिए सोल्लिए य' तलितान् भजितान् शौल्यान्=शूलपक्वांश्च
 'आहारेमाणस्स' आहारयतः=भुञ्जानस्य 'मच्छकंटए' मत्स्यकण्टकः 'गलए' गले=
 गलविले 'लग्गे यावि' लग्नश्चापि 'होत्था' अभवत् । 'तए णं से सोरियदत्ते
 मच्छंधे' ततः खलु स शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः 'महयाए वेयणाए' महत्या वेदनया
 'अभिभूए समाणे' अभिभूतः=पीडितः सन 'कोडुंबियपुरिसे' कौटुम्बिकपुरुषान्=
 स्वकर्मकरपुरुषान् 'सद्दावेइ' शब्दयति 'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा 'एवं वयासी'
 एवमवादीत् 'गच्छह णं' गच्छत खलु 'तुब्भे देवाणुप्पिया' यूयं हे देवानुप्रियाः !
 'सोरियपुरे णयरे' शौर्यपुरे नगरे 'सिंघाडन जाव पहेसु' शृङ्गाटकत्रिकचतुष्क-
 चत्वरमहापथपथेषु महयार सद्देणं महतार शब्देन=उच्चस्वरेण उग्योसेमाणार'
 उद्धोषयन्तः२ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण 'वयह' वदत- 'एवं खलु देवाणुप्पिया'
 एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! 'सोरियदत्तस्स' शौर्यदत्तस्स 'मच्छकंटए' मत्स्य-

मछलियों को कि जो 'तलिए भजिए सोल्लिए' तली हुई भुंजी हुई एवं
 शूलों पर रख कर पकाई हुई थीं 'आहारेमाणस्स' खा रहा था 'मच्छ-
 कंटए गलए लग्गे यावि होत्था' तब गले में मछलियों का कांटा लग
 गया । 'तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे महयाए वेयणाए अभिभूए समाणे'
 इससे उस शौर्यदत्त मच्छीमार ने बहुत ही प्रबल वेदना से आक्रान्त
 होकर 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' अपने नौकर-चाकरो को बुलाया ।
 'सद्दावित्ता एवं वयासी' और बुलाकर इस प्रकार कहा 'गच्छह णं तुब्भे
 देवाणुप्पिया ! सोरियपुरे णयरे सिंघाडन जाव पहेसु' हे देवानुप्रिय ! आप
 लोग शौर्यपुर नगर में जाओ, ओर शृङ्गाटक आदि मार्गों में 'महयार
 सद्देणं उग्योसेमाणार एवं वयह' बड़े जोर के शब्दों से यह घोषणा
 करो कि 'एवं खलु देवाणुप्पिया ! सोरियदत्तस्स मच्छकंटए गलए लग्गे'

'तलिए भजिए सोल्लिए' तणेली, बुन्नेली अने त्राक पर राणीने पकावेली हुती ते
 'आहारेमाणस्स' आतो हुतो, तेवाभां 'मच्छकंटए गलए लग्गे यावि होत्था'
 तेनां गणाभां माछलीने कांटो लाग्यो. 'तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे महयाए
 वेयणाए अभिभूए समाणे' तेथी ते शौर्यदत्त मच्छीमार घण्टीन द्वाइणु वेदनाथी
 आक्रान्त जनीने 'कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ' पोताना नोकर आकरने पोताना पासे
 बोलाव्यो, 'सद्दावित्ता एवं वयासी' बोलावीने आ प्रमाणे कहुं 'गच्छह णं
 तुब्भे देवाणुप्पिया ! सोरियपुरे णयरे सिंघाडन जाव पहेसु' हे देवानुप्रिय !
 तमे बोडो शौर्यपुर नगरभां जाव्यो, अने शृङ्गाटक आदि मार्गोंभां 'महयारसद्देणं
 उग्योसेमाणार एवं वयह' मोटा-मोटा जेरदार शब्दोथी ओ घोषणा करो के 'एवं
 खलु देवाणुप्पिया ! सोरियदत्तस्स मच्छकंटए गलए लग्गे' हे देवानुप्रियो !

कण्टकः 'गलए लग्गे' गले लग्नः=गले त्रिद्धः 'जं' यत् 'जो णं इच्छइ' यः खलु इच्छति 'विज्जो वा' वैद्यो वा 'विज्जपुत्तो वा' वैद्यपुत्रो वा ६ 'सौरिय-दत्तस्स मच्छियस्स' शौर्यदत्तस्य मात्स्यकस्य 'मच्छकंटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्ते' निहर्तुं=निष्कासयितुम् इच्छतीति पूर्वण सम्बन्धः, 'तस्स णं' तस्य खलु 'सौरियदत्ते' शौर्यदत्तः विपुलम् 'अत्थसंपयाणं' अर्थसंपदानं=धनदानं 'दलयइ' ददाति । 'तए णं ते' ततः खलु ते कोडुंवियपुरिसा' कौटुम्बिकपुरुषाः 'जाव उग्घोसेति' यावत् शृङ्गाटकादिषु उद्घोषयन्ति=घोषणां कुर्वन्ति ॥सू० ६॥

॥ मूलम् ॥

तए णं ते बहवे विज्जा य इमं एयारूवं उग्घोसणं उग्घो-
सिज्जंतं णिसामेति, णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव
सोरियदत्ते मच्छंधे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता बहुहिं
उप्पत्तियाहि य ४ बुद्धीहि य परिणममाणा वमणेहि य छडुणेहि
य ओवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्ली-
करणेहि य इच्छंति सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स मच्छकंटगं गलाओ

हे देवानुप्रियो ! सुनो । शौर्यदत्त के गले में मछली का कांटा लग गया 'जं जो णं इच्छइ विज्जो वा विज्जपुत्तो वा सोरियदत्तस्स मच्छियस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्ते' जो वैद्य अथवा वैद्य का पुत्र आदि उस शौर्यदत्त मच्छीमार के गले से कांटे को बाहर निकाल देगा 'तस्स णं सोरियदत्ते विपुलं अत्थसंपयाणं दलयइ' उसके लिये शौर्यदत्त अधिक से अधिक द्रव्य प्रदान करेगा । 'तए णं ते कोडुंवियपुरिसा जाव उग्घोसेति' इस प्रकार शौर्यदत्त का आदेश पाकर वे लोग शौर्यपुर नगर में गये और वहाँ शृंगारक आदि मार्गों में जाकर पूर्वोक्त घोषणा कह सुनाई ॥सू० ६॥

सांभलो ! शौर्यदत्तना गणाभां माछदीनां कांटे लाग्यो छे 'जं जो णं इच्छइ विज्जो वा विज्जपुत्तो वा सोरियदत्तस्स मच्छियस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्ते' तो ते वैद्य अथवा वैद्यना पुत्र आदि होय ते ओ शौर्यदत्त मच्छीमारना गणाभांथी कांटाने गहार काढथे 'तस्स णं सोरियदत्ते विपुलं अत्थसंपयाणं दलयइ' तो तेने शौर्यदत्त वधावेभां वधावे द्रव्य आपथे 'तए णं ते कोडुंवियपुरिसा जाव उग्घोसेति' आ प्रभाणु शौर्यदत्तनी आज्ञा भेणवीने ते दोडो शौर्यपुर नगरभां गया अने त्यां शृंगारक आदि मार्गोभां गधने पूर्वोक्त घोषणा कही सांभलावी. (सू० ६)

णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, णो चेव णं संचाएन्ति णीहरि-
त्तए वा । तए णं ते बहवे विज्जा य जाहे णो संचाएन्ति
सोरियदत्तस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा२ ताहे संता३
जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया ॥ सू० ७ ॥

टीका

‘तए णं ते’ इत्यादि । ‘तए णं ते’ ततः खलु ते ‘बहवे विज्जा य’
बहवो वैद्याश्च३ ‘इमं एयारूवं’ एतामेतद्रूपां पूर्वोक्तप्रकाराम् ‘उग्घोसणं’ उद्-
घोषणां ‘उग्घोसिज्जंतं’ उद्घोष्यमाणां ‘णिसामेति’ निशामयन्ति=शृण्वन्ति, ‘णिसा-
मित्ता’ निशम्य=श्रुत्वा ‘जेणेव’ यत्रैव=यत्र स्थाने ‘सोरियदत्तस्स गिहे’ शौर्य-
दत्तस्य गृहं ‘जेणेव सोरियदत्ते मच्छंधे’ यत्रैव शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः ‘तेणेव
उवागच्छन्ति तत्रैवोपागच्छन्ति, ‘उवागच्छित्ता’ उपागत्य ‘बहुहिं’ बहुभिः=
बहुप्रकाराभिः ‘उप्पत्तियाहि य४’ औत्पातिकीभिः, वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः,
पारिणामिकीभिश्च-एताभिश्चतसृभिः ‘बुद्धीहिं य’ बुद्धिभिश्च ‘परिणममाणा’
परिणमन्तः=नैपुण्यं प्राप्नुवन्तः सन्तो वैद्यादयः ‘वमणेहि य’ वमनैः=स्वयं

‘तए णं ते’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके अनन्तर ‘ते बहवे विज्जा य’ नगरनिवासी समस्त
वैद्यों ने ‘इमं एयारूवं उग्घोसणं उग्घोसिज्जंतं णिसामेति’ इस प्रकार की
उनके द्वारा की गई घोषणा को सुना । ‘णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्ते
मच्छंधे तेणेव उवागच्छन्ति’ सुनकर वे जहां शौर्यदत्त का घर एवं वह
शौर्यदत्त था वहां पहुँचे । ‘उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य४ बुद्धीहिं
य परिणममाणा’ पहुँचते ही उन्होंने औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी
एवं पारिणामिकी बुद्धियों से संपन्न हो उसे ‘वमणेहि य छडुणेहि य

‘तए णं ते’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘ते बहवे विज्जा य’, ते नगरभां रहनेवाले तमाम
वैद्योअे ‘इमं एयारूवं उग्घोसणं उग्घोसिज्जंतं णिसामेति’ अे प्रकारनी करेदी
घोषणा-जडेशत सांलणी ‘णिसामित्ता जेणेव सोरियदत्तस्स गिहे जेणेव सोरि-
यदत्ते मच्छंधे तेणेव उवागच्छन्ति’ सांलणीने न्यां शौर्यदत्तनुं घर डतुं अर्थात्
शौर्यदत्त न्यां रहता त्यां गया. ‘उवागच्छित्ता बहुहिं उप्पत्तियाहि य ४ बुद्धीहिं
य परिणममाणा’ त्यां पडोन्थीने तुरतज तेमणे वात करी अेटवे ते वैद्यो औत्पातिकी,
वैनयिकी, कार्मिकी, अने पारिणामिकी बुद्धिओथी संपन्न डता तेओअे ‘वमणेहि य

सम्भूतैः 'छड्डणेहि य' छर्दनैः=प्रयोगकृतैर्वान्तिविशेषैः, 'ओवीलणेहि य' अव-
पीडनैः=कण्ठतात्वाद्यवपीडनैः, 'कवलगाहेहि य' कवलगाहैः=स्थूलकवलनिर्गालनैः
'सल्लुद्धरणेहि य' शल्योद्धरणैः=शल्योद्धरणयन्त्रप्रयोगैः 'विसल्लीकरणेहि य'
विशल्यीकरणैः=विशल्यीकारकौषधादिप्रयोगैश्च 'सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स' शौर्य-
दत्तस्य मत्स्यबन्धस्य 'मच्छकंटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्तए
वा' निर्हर्तुं=शस्त्रादिना निष्कासयितुं 'विसोहित्तए वा इच्छंति' विशोधयितुम्=
औषधादिप्रयोगद्वारा पूयादिनिस्सारणेन शोधयितुं वा इच्छन्ति, किन्तु 'णो चेव
णं' नैव खलु 'संचाएति' शक्नुवन्ति 'णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा' निर्हर्तुं
वा विशोधयितुं वा । 'तए णं ते' ततः खलु ते 'बहवे विज्जा य' बहवो
वैद्याश्च 'जाहे' यदा 'णो संचाएति' नो-शक्नुवन्ति 'सोरियदत्तस्स' शौर्यदत्तस्य
'मच्छकंटगं' मत्स्यकण्टकं 'गलाओ' गलात् 'णीहरित्तए वा' निर्हर्तुं वा विशोध-
यितुं वा, 'ताहे' तदा 'संता३' अत्र 'संता, तंता, परितंता' इति पदत्रयं

ओवीलणेहि य कवलगाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि य इच्छंति
सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा'
वमन द्वारा, छर्दन द्वारा, कंठ एवं तालु आदि अवयवों को दबाने
द्वारा, स्थूल ग्रासों को खिलाने द्वारा, शल्योद्धरणयंत्र के प्रयोगों द्वारा,
विशल्यीकारक औषधादि के प्रयोगों द्वारा, उस शौर्यदत्त मच्छीमार
के गले से मछली के कांटे को निकालने का अथवा उसे वहीं पर
पका कर गलाने का प्रयत्न किया । परन्तु 'णो चेव णं संचाएति णीहरित्तए
वा विसोहित्तए वा' वे अपने काम में कृतकार्य नहीं हुए । 'तए णं ते
बहवे विज्जा य० जाहे णो संचाएति सोरियदत्तस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरि-
त्तए वा विसोहित्तए वा ताहे संता३ जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडि-

छड्डणेहि य ओवीलणेहि य कवलगाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लीकरणेहि
य इच्छंति सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसो-
हित्तए वा' वमनद्वारा, छर्दनद्वारा, कंठ-तालु आदि अवयवों ने दबाववा द्वारा, स्थूल
ग्रासों अवराववाना उपाय द्वारा, शल्योद्धरणयंत्रना प्रयोग द्वारा, विशल्यीकारक औषधादि
प्रयोगों द्वारा, ते शौर्यदत्त मच्छीमारना गणामांथी माछलीओना कांटाने गडार डाढवा
भाटे अथवा त्यां आगण पाझीने कांटा गणी न्यय ते भाटे प्रयत्नो कर्था, परन्तु 'णो चेव
णं ते संचाएति णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा' ते वैद्यो घेताना काममां सक्ष
धया नहि. 'तए णं ते बहवे विज्जा य० जाहे णो संचाएति सोरियदत्तस्स
मच्छकंटगं गलाओ णीहरित्तए वा विसोहित्तए वा ताहे संता३ जामेव दिसं

बोध्यम् । तत्र 'संता' श्रान्ताः, 'तंता' तान्ताः=खिन्नाः 'परितंता' उपायरहितत्वाद् विशेषेण खिन्नाः सन्तः 'जामेव दिसं पाउब्भूया' यस्या दिशः प्रादुर्भूताः=समा-
गताः 'तामेव दिसं पडिगया' तामेव दिशं प्रतिगताः=स्वस्वस्थानं संप्राप्ताः ॥ सू० ७ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे विज्जपडियारणिव्विण्णे तेणं
दुक्खेणं अभिभूए सुक्के जाव विहरइ, एवं खलु गोयमा !
सोरियदत्ते मच्छंधे पुरापोराणाणं जाव विहरइ ॥ सू० ८ ॥

टीका

'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं से' ततः खलु सः 'सोरियदत्ते
मच्छंधे' शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः 'विज्जपडियारणिव्विण्णे' वैद्यप्रतिचारनिर्विण्णः=
वैद्यकृतोपचारैर्हताशः 'तेणं दुक्खेणं' तेन दुःखेन 'अभिभूए' अभिभूतः=पीडितः
सन् 'सुक्के' शुष्कः=शोणिताभावेन शुष्कशरीरः 'जाव' यावत्-अत्रैवं योजना-
'भुक्खे' बुभुक्षितः=अन्नादिरुचेरभावात्, 'लुक्खे' रूक्षः=शरीरकान्तिवर्जितः
'निम्मंसे' निर्मांसः=मांसोपचयरहितः 'अट्ठिचम्मावणद्धे' अस्थिचर्मावनद्धः=अस्थि-
संलग्नचर्मा-एतादृशो भूत्वा 'विहरइ' विहरति ।

गया' अतःवे सबके सब वैद्य जब इस शौर्यदत्त के गले से मछली
के लगे हुए कांटे को निकालने एवं गलाने में समर्थ नहीं हुए तब
श्रान्त तान्त एवं परितान्त होकर-उपाय-रहित होकर जहां से आये
थे वहां पर वापिस चले गये ॥ सू० ७ ॥

'तए णं से' इत्यादि ।

'तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे' इसके बाद वह शौर्यदत्त मच्छी-
मार 'विज्जपडियारणिव्विण्णे' जब वैद्यों द्वारा भी हताश हो गया, तब
'तेणं दुक्खेणं' उस दुःख से 'अभिभूए सुक्के जाव विहरइ' अत्यंत पीडित

पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया' ते कारुण्ये ते तमाभ वैद्य न्यारे ते शौर्यदत्तना
गणाभां लागेला मांछलीना कांटाने अडार काढी शक्या नही त्यारे थाडीने मनमां कलेश
पाभीने उपाय रहित जनीने न्यांथी आल्या होता त्यां पाछा आल्या गया. (सू० ७)

'तए णं से' इत्यादि.

'तए णं से सोरियदत्ते मच्छंधे' ते पछी जे शौर्यदत्त मच्छीमार 'विज्जपडि-
यारणिव्विण्णे' न्यारे वैद्योथी लाभ न थयो त्यारे हुताश थछ गयो. त्यारे 'तेणं
दुक्खेणं' ते दुःखेथी 'अभिभूए सुक्के जाव विहरइ' अहुज पीडा पाभीने कृश-

एवं शौर्यदत्तस्य मत्स्यबन्धस्य चरित्रं वर्णयित्वा भगवानाह—‘एवं खलु गोयमा’ इत्यादि । एवं खलु हे गौतम ! ‘सोरियदत्ते मच्छंधे’ शौर्यदत्तो मत्स्यबन्धः ‘पुरापोराणाणं’ पुरापुराणानां=पूर्वभवोपाजितानां ‘जाव विहरइ’ यावत्=दुश्चर्यानां दुष्प्रतिक्रान्तानामशुभानां कर्मणां पापकं फलवृत्ति-विशेषं प्रत्यनुभवन् विहरति ॥ सू० ८ ॥

॥ मूलम् ॥

सोरियदत्ते णं भंते ! मच्छंधे इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ! गोयमा ? सत्तरिवासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव जाव पुढवीसु । से णं तओ हत्थिणा-उरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ । से णं तओ मच्छिएहि

होकर कुशाशरीर हो गया । यहां यावत् शब्द से ‘भुक्खे लुक्खे निम्मंसे अट्ठिचम्मावणद्धे’ अन्न खाने को रुचि चली जाने से यह दुसुक्षित रहने लगा, शारीरिक कांति से रहित होने से यह बिलकुल रुक्ष बन गया । मांस की वृद्धि से रहित होने के कारण निर्मास और चमडी हड्डियों में अटका रहने के कारण यह अस्थिचर्मावनद्ध हो गया । इस प्रकार की परिस्थितिसंपन्न बना हुआ यह आज अपने जीवन के दिनों को निकाल रहा है । इस प्रकार शौर्यदत्त मच्छीमार के चरित्र को वर्णन करके भगवान ने कहा ‘एवं खलु गोयमा ! सोरियदत्ते मच्छंधे पुरापोराणाणं जाव विहरइ’ इस प्रकार हे गौतम ! यह शौर्यदत्त मच्छीमार पूर्वभव में उपाजित दुश्चर्या, दुष्प्रतिक्रान्त, अशुभ पाप कर्मों के पापमय फल को भोग रहा है ॥ सू० ८ ॥

शरीर (इण्णो) थध गये, अहीं यावत् शब्दथी ‘भुक्खे लुक्खे निम्मंसे अट्ठिचम्मावणद्धे’ अनाज भावानी इथी अध थवाथी ते लूण्ये रहेवा लाग्ये अने शरीरनी कांति नाश पासवाथी ते अकदम रुक्ष-गनी गये। मांसनी वृद्धि रहित थवाथी हाउकाभां आमडी चोटी रहेवा लागी ते कारणथी अस्थिचर्मावनद्ध (मांस-हाउकां अने आमडीवाणो) थध गये। आ प्रकारनी परिस्थितिसंपन्न थयेवा ते हवे पोतानां लुवनना द्विसे कडे छे। आ प्रमाणे शौर्यदत्त मच्छीमारना चरित्रनुं वर्णन करीने लगवाने छहुं । एवं खलु गोयमा ! सोरियदत्ते मच्छंधे पुरापोराणाणं जाव विहरइ’ आ प्रमाणे हे गौतम ! ते शौर्यदत्त मच्छीमार पूर्वभवमां उपाजित दुश्चर्या, दुष्प्रतिक्रान्त, अशुभ पापकर्मना पापमय क्षणने लोगवी रह्यो छे। (सू० ८)

जीवियाओ ववरोविए समाणे तत्थेव सेट्टिकुलंसि० बोहिं० सोह-
म्मे० महाविदेहे वासे सिज्झहिइ५। णिक्खेवो ॥ सू० ९ ॥

॥ अट्ठमं अज्झयणं समत्तं ॥ ८ ॥

टीका

गौतमस्वामी भगवन्तं पृच्छति—‘सोरियदत्ते णं’ इत्यादि । ‘सोरियदत्ते णं’ शौर्यदत्तः खलु ‘भंते’ हे भदन्त ! ‘मच्छंधे’ मत्स्यबन्धः ‘इओ कालमासे कालं किच्चा’ इतः=अस्माद् भवात् कालमासे कालं कृत्वा ‘कहिं गच्छिहिइ’ कुत्र गमिष्यति ? कहिं उववज्जिहिइ’ कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सत्तरिवासाइं’ सप्ततिवर्षाणि ‘परमाउं’ परमायुः ‘पालित्ता’ पालयित्वा ‘कालमासे कालं किच्चा’ कालमासे कालं कृत्वा ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए’ अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्याम् उत्कर्षेण एकसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु नैरयिकतया उत्पत्स्यते । ‘संसारो’ संसारः=भवान्तरे परिभ्रमणं ‘तहेव’ तथैव=मृगापुत्रवदेव ‘जाव पुढवीसु’ यावत् पृथिवीकायेषु अनेकशतसहस्रकृत्वः उत्पत्स्यते । ‘से णं तओ’ स खलु ततः ‘हत्थिणाउरे णयरे’ हस्तिनापुरे नगरे ‘मच्छत्ताए’

‘सोरियदत्तेणं’ इत्यादि ।

गौतमस्वामी ने भगवान से पूछा कि—हे भदन्त ! ‘सोरियदत्ते णं भंते मच्छंधे’ यह शौर्यदत्त मच्छीमार ‘इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ’ इस पर्याय से मृत्यु के अवसर पर मर कर कहाँ जायगा ? कहाँ उत्पन्न होगा ? भगवानने कहा—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सत्तरिवासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’ यह सत्तर (७०) वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु को समाप्त कर अब काल मास में मृत्यु के अधीन होता हुआ ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव जाव पुढवीसु, से णं तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उववज्जिहिइ’ इस रत्नप्रभा पृथिवी में उत्कृष्ट ?

‘सोरियदत्ते णं’ इत्यादि.

गौतमस्वामीने भगवानने पूछ्युं हे भदन्त ! ‘सोरियदत्ते णं भंते मच्छंधे’ ते शौर्यदत्त मच्छीमार ‘इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ’ या पर्यायमां मरणं याभीने कथां ज्ञेये ? कथां उत्पन्नं यज्ञे ? भगवाने कथुं ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सत्तरिवासाइं परमाउं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’ ते ७० सित्तेर वर्षाणी पोतानी उत्कृष्ट आयुष्य पूरी करीने काल समये मरणं याभीने, ‘इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव जाव पुढवीसु से णं तओ हत्थिणाउरे णयरे मच्छत्ताए उवव-

मत्स्यतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'से णं' स खलु 'तओ' ततः=तस्माद् भवात् 'मच्छिण्हि' मात्स्यकैः=मत्स्यबन्धैः 'जीवियाओ ववरोविण् समाने' जीविताद् व्यपरोपितः=मारितः सन् 'तत्थेव' तत्रैव हस्तिनापुरे 'सेट्ठिकुलंसि' श्रेष्ठिकुले उत्पत्स्यते । तत्र 'वोहिं' बोधिं=सम्यक्तत्वं प्राप्स्यति । अनगारो भूत्वा ततः 'सोहम्मो' सौधर्मे कल्पे=प्रथमस्वर्गे उत्पत्स्यते । ततो 'महाविदेहे वासे महाविदेहे वर्षे सिज्झिहिइ' सेत्स्यति । 'णिकखेवो' निक्षेपः । व्याख्या पूर्ववत् ॥ सू० ९॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्र-पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैन-शास्त्राचार्य'-पदभूषित-कोल्हापुरराज-गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां विपाकश्रुते दुःखविपाकनामक-प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् 'शौर्यदत्त' नामक-अष्टममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ । ८ ॥

सागर की स्थितिवाले नरक में नारकी की पर्याय से उत्पन्न होगा । इसका भव से भवान्तरूप संसार मृगापुत्र की तरह जानना चाहिये । अर्थात् यह भी उसी की तरह लाखों बार पृथिवीकाय आदिमें उत्पन्न होगा । जन्ममरण करेगा बाद में वहां से निकल कर यह हस्तिनापुर नगर में मच्छी की पर्याय में जन्म लेगा । 'से णं तओ मच्छिण्हि जीवियाओ ववरोविण् समाने तत्थेव सेट्ठिकुलंसि० वोहिं० सोहम्मो० महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ' वहां पर भी यह मच्छीमारों द्वारा जीवन से वियुक्त कराया जायगा, पश्चात् वहीं पर किसी श्रेष्ठी के कुल में पुत्ररूप से उत्पन्न होकर यह स्थविर

ज्जिहिइ ' आ रत्नप्रभा पृथिवीमां उत्कृष्ट ओष्ठ १ सागरनी स्थितिवाणा नरकमां नारकीनी पर्यायथी उत्पन्न थशे, तेनां ओष्ठ लवमांथी थीन्ना लवमां लवान्तर इय संसार मृगापुत्रना प्रमाणे ज्ञाणी देवे जेष्ठओ, अर्थात् आ शौर्यदत्त पणु मृगापुत्रना प्रमाणे दाओवार पृथिवी कायमां उत्पन्न थशे, ते पछी त्यांथी नीकजीने हस्तिनापुर नगरमां मच्छीनी पर्यायमां जन्म लेशे. ' से णं तओ मच्छिण्हि जीवियाओ ववरोविण् समाने तत्थेव सेट्ठिकुलंसि० वोहिं० सोहम्मो० महाविदेहे वासे सिज्झिहिइ' त्यां आगण मच्छीमारं द्वारा तेनुं जीवन नाश पावशे, पछी त्यां आगण कोष्ठ शेंठनां कुलमां

साधुओं के समीप धर्म-श्रवण करते हुए बोधि का लाभ करेगा । फिर यह इस पर्याय से छूट कर सौधर्म स्वर्ग में देव-और वहां से महाविदेह में जन्म लेकर सिद्धिगति को प्राप्त होगा । 'णिवखेवो' इस प्रकार श्री श्रमण भगवान महावीर स्वामीने इस अध्ययन का यह भाव फरमाया है । 'त्तिवेमि' जैसा मैंने भगवान से सुना है वैसा ही तुम से कहा है ॥ सू० ८ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम-
श्रुतस्कन्ध की 'विपाकचन्द्रिका' टीका के
हिन्दी अनुवाद में 'शौर्यदत्त' नामक
अष्टम अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-८ ॥

पुत्रइपे उत्पन्न थछ ते स्थविर-मुनिओनी पासेथी धर्म सांलणीने ओधि-भीजने लाल प्राप्त करशे, पछी ते जव ओ पर्यायथी छुटीने सौधर्म स्वर्गमां देव-अने त्यांथी महाविदेहमां जन्म लधने सिद्धि गतिने पावशे. 'णिवखेवो' आ प्रमाणे श्रमण भगवान महावीर स्वामीओ आ अध्ययनने लाव क्ह्यो छे. 'त्तिवेमि' भगवान पासेथी जेवुं मे सांलज्युं छे तेवुं मे तमने क्ह्युं छे. (सू० ८)

इति विपाकश्रुतना 'दुःखविपाक' नामना प्रथम श्रुतस्कंधनी
'विपाकचन्द्रिका' टीकाना गुजराती अनुवादमां
'शौर्यदत्त' नामक आठम
अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-८ ॥

॥ अथ नवमम् अध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

जइ णं भंते ! उक्खेवो णवमस्स । एवं खलु जंबू !
तेणं कालेणं तेणं समणं रोहीडणं णामं णयरे होत्था रिद्धं ।
पुढवीवडिंसणं उज्जाणे । धरणे जक्खे ! वेसमणदत्ते राया ।
सिरी देवी । पूसणंदीकुमारे जुवराया । रोहोडणं णयरे दत्ते-
णामं गाहावई परिवसइ अड्ढे । कण्हसिरी भारिया । तस्स
णं दत्तस्स धूया कण्हसिरीए अत्तया देवदत्ता णामं दारिया
होत्था, अहीण जाव उक्किट्टसरीरा ॥ सू० १ ॥

टीका

‘जइ णं भंते’ इत्यादि ।

‘जइ णं भंते’ यदि खलु हे भदन्त ! ‘उक्खेवो’ उपक्षेपः प्रारम्भवाक्यं
‘णवमस्स’ नवमस्याध्ययनस्य, तथाहि—‘समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं
दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते नवमस्स णं भंते अज्झयणस्स
दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ? । तए णं से सुहम्मं अणगारे जंबुं अणगारमेवं
वयासी—’ इति । जम्बूस्वामी—सुधर्मस्वामिनं पृच्छति—‘जइ णं भंते’ इत्यादि ।

नवमा अध्ययन ।

‘जइ णं भंते’ इत्यादि ।

‘उक्खेवो’ इस सूत्र का प्रारंभवाक्य इस प्रकार है—‘जइ णं भंते !
समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स
अयमट्ठे पण्णत्ते नवमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते ?
तए णं से सुहम्मं अणगारे जंबुं अणगारं एवं वयासी’ जंबू स्वामी सुधर्मा

नवमुं अध्ययन

‘जइ णं भंते’ इत्यादि.

‘उक्खेवो’ आ सूत्रना प्रारंभ वाक्य आ प्रभावे छे ‘जइ णं भंते !
समणेणं भगवया महावीरेणं दुहविवागाणं अट्ठमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे
पण्णत्ते नवमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पण्णत्ते’ तए
णं से सुहम्मं अणगारे जंबुं अणगारं एवं वयासी’ जंबू स्वामी सुधर्मा स्वामीने

यदि खलु हे भदन्त ! श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धिस्थानं प्राप्तेन दुःखविपाकानामष्टमस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः । नवमस्य खलु हे भदन्त ! अध्ययनस्य कोऽर्थः प्रज्ञप्तः ? । ततः खलु स सुधर्मानगारो जम्बूमनगारमेवमवादीत्—

‘एवं खलु जंबू’ एवं खलु हे जम्बू ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘रोहीडए णामं णयरे’ रोहितकं नाम नगरं ‘होत्था’ आसीत्, तत्-कीदृशम् ? इत्याह—‘रिद्धं-रिद्धत्थिमियसमिद्धे’ ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् । तत्र ‘पुढवीवडिसए’ पृथिव्यवतंसकम्=एतन्नामकम् ‘उज्जाणे’ उद्यानमासीत् । तत्र धरणे जक्खे’ धरणो यक्षः । तस्मिन् नगरे ‘वेसमणदत्ते राया’ वैश्रवणदत्तो राजा, तस्य ‘सिरी’ श्रीः=श्रीनाम्नी देवी=राज्ञी, ‘पूसणंदी कुमारे’ पुष्पनन्दिः

स्वामी से पूछते हैं—‘जइ णं भंते’ इत्यादि । हे भदन्त ! सिद्धिस्थान में प्राप्त श्री श्रमण भगवान् महावीरने दुःखविपाक के अष्टम अध्ययन का यह भाव प्रतिपादित किया है, तो हे भदन्त ! इसके नवमें अध्ययन का क्या भाव उन्होंने कहा है ? इस प्रकार जंबूस्वामी के पूछने पर सुधर्मा स्वामी कहते हैं—

‘एवं खलु जंबू’ इस प्रकार हे जंबू ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल और उस समय में ‘रोहीडए णामं णयरे होत्था’ रोहितक नामका एक नगर था । ‘रिद्धं पुढवीवडिसए उज्जाणे’ यह रिद्ध, स्तिमित और समृद्ध था । इसमें पृथिवी का आभूषण स्वरूप एक पृथिवी-अवतंसक नामका बगीचा था । ‘धरणे जक्खे’ इस बगीचा में धरण नामका एक यक्ष रहता था । ‘वेसमणदत्ते राया’ नगर का अधिपति ‘वैश्रवणदत्त’ इस नाम का एक राजा था । ‘सिरी देवी’ इसकी रानी

पूछे छे—‘जइ णं भंते’ इत्यादि । हे भदन्त ! सिद्धिस्थानमां गिराजता (सिद्धिस्थान प्राप्त) श्री श्रमण भगवान् महावीरे दुःखविपाकना आठमा अध्ययनमां ते भाव प्रतिपादन कर्या छे तो हे भदन्त ! आ नवमा अध्ययनना भाव तेभाणे शुं कहा छे ? आ प्रभाणे जंबू स्वामीछे पूछथुं त्यारे सुधर्मा स्वामी कहे छे—

‘एवं खलु जंबू’ आ प्रभाणे हे जंबू ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे ‘रोहीडए णामं णयरे होत्था’ अेक रोहितक नामनुं नगर હતું ‘રિદ્ધં પુઢવીવડિસએ ઉજ્જાણે’ તે રિદ્ધસ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતું. તેમાં પૃથિવીના આભૂષણરૂપે અેક પૃથિવી-અવતંસક નામનો બગીચો હતો. ‘ધરણે જક્ખે’ તે બગીચામાં ધરણ નામનો અેક યક્ષ રહેતો હતો. ‘વેસમણદત્તે રાયા’ નગરના અધિપતિ “વૈશ્રવણદત્ત” આ નામના અેક રાજા હતા. ‘સિરી દેવી’ તેનાં રાણીનું નામ

कुमारः 'जुवराया' युवराज आसीत् । तत्र खलु 'रोहीडए णयरे' रोहितके नगरे 'दत्ते णामं' दत्तो नाम 'गाहावई परिवसइ' गाथापतिः परिवसति । स कीदृशः ? 'अइढे' आढ्यः यावद् अपरिभूतः । तस्य दत्तगाथापतेः 'कण्हसिरी भारिया' कृष्णश्रीभार्या आसीत् । 'तस्स णं दत्तस्स' तस्य खलु दत्तस्य 'धूया' दुहिता 'कण्हसिरीए अत्तया' कृष्णश्रिय आत्मजा देवदत्ता नाम दारिका 'होत्था' आसीत् । सा कीदृशी ? इत्याह—'अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा' अहीन यावत् उत्कृष्टशरीरा—अत्र यावच्छब्दात्—अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरा, यौवनेन रूपेण लावण्येनातीवोत्कृष्टा, इति संग्रहः ॥ सू० १ ॥

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसइढे जाव परिसा णिग्गया । तेणं कालेणं तेणं सणएणं जेट्ठे अंतेवासी छट्ठक्ख-मणपारणगंसि तहेव जाव रायमग्गं ओगाढे हत्थी आसे पुरिसे पासइ । तेसिं पुरिसाणं मज्झग्गं पासइ एगं इत्थियं अवउ-

का नाम श्री देवी था और 'पूसणंदी कुमारे जुवराया' युवराज का नाम पुष्पनन्दि कुमार था । 'रोहीडए णयरे दत्ते णामं गाहावई परिवसइ' ईसी रोहितक नगर में दत्त नाम का एक गाथापति रहता था । 'अइढे' यह धनसंपन्न एवं अपरिभवनीय था । 'कण्हसिरी भारिया' गाथापति की भार्या का नाम कृष्णश्री था । 'तस्स णं दत्तस्स धूया कण्हसिरीए अत्तया देवदत्ता णामं दारिया होत्था' इस दत्त के कृष्णश्री से उत्पन्न एक देव-दत्ता नामकी दारिका थी । 'अहीण जाव उक्किट्ठसरीरा' जो इन्द्रियों की प्रमाणोपेत एवं लक्षणोपेत रचना से परिपूर्ण शरीरवाली थी, यौवन, रूप एवं लावण्य से अत्यंत उत्कृष्ट थी ॥ सू० १ ॥

श्रीदेवी હતું. 'પૂસણંદી કુમારે જુવરાયા' તેના યુવરાજનું નામ પુષ્પનંદિ કુમાર હતું. 'રોહીડએ ણયરે દત્તે ણામં ગાહાવઈ પરિવસઈ' તે રોહિતક નગરમાં દત્ત નામના એક ગાથાપતિ રહેતા હતા. 'અઇઢે' તે ધન સંપન્ન અને કોઈથી પરાભવ ન પામે તેવા હતા, 'કણ્હસિરી ભારિયા' ગાથાપતિનાં સ્ત્રીનું નામ "કૃષ્ણશ્રી" હતું. 'તસ્સ ણં દત્તસ્સ ધૂયા કણ્હસિરીએ અત્તયા' દેવદત્તા ણામં દારિયા હોત્યા', તે દત્તને કૃષ્ણશ્રીનાં ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી દેવદત્તા નામની એક દારિકા-બાળકી હતી. 'અહીણ જાવ ઉક્કિટ્ઠસરીરા' ઇન્દ્રિયોની સપ્રમાણતા અર્થાત્ યોગ્ય લક્ષણોની રચનાથી પરિપૂર્ણ શરીરવાળી હતી; તે યૌવન, રૂપ અને લાવણ્યમાં બહુજ ઉત્કૃષ્ટ હતી. (સૂ० ૧)

डगबंधणं उक्त्तिकण्णणासं जाव सूले भिज्जमाणं पासइ, पासित्ता इमे अज्झत्थिए ४ तहेव णिग्गए जाव एवं वयासी-एसि णं भंते ! ते इत्थिया पुव्वभवे का आसी ? ॥ सू० २ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘सामी’ स्वामी=श्रीमहावीरस्वामी ‘समोसइडे’ समवसृतः=समागतः ‘जाव’ यावत्-भगवदागमनं श्रुत्वा ‘परिसा णिग्गया’ परिषन्निर्गता=राजापि निर्गतः, भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य यावत् पर्युपास्ते । धर्मः कथितः । धर्मकथां श्रुत्वा भगवन्तं वन्दित्वा नमस्कृत्य परिषत् प्रतिगता, राजापि प्रतिगतः । इति पूर्ववद् बोध्यम् । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये भगवतो महावीरस्य ‘जेट्ठे अंतेवासी’ ज्येष्ठोऽन्तेवासी=ज्येष्ठशिष्यः गौतमस्वामी स्वाध्यायप्रतिलेख-

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल एवं उस समय में ‘सामी’ समोसइडे’ श्रमण भगवान् महावीर स्वामी ग्रामानुग्राम विहार करते हुए रोहितक नगर के पृथिवीअवतंसक बगीचे में पधारे । ‘जाव परिसा णिग्गया’ भगवान् का आगमन सुनकर नगरवासी जन एवं राजा प्रभु के दर्शन करने एवं उनसे धर्मकथा सुनने के लिये उस बगीचे में एकत्रित हुए । सबने भगवान् को वंदना नमस्कार किया । और उनकी पर्युपासना की । प्रभु ने धर्मदेशना दी । धर्मदेशना सुन कर जनता एवं राजा वंदना नमस्कार कर वहां से अपने-२ स्थान को गये । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ इसी काल और इसी समय ‘जेट्ठे अंतेवासी’

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल ते समयने विषे ‘सामी समोसइडे’ श्रमण भगवान् महावीर स्वामी ग्रामानुग्राम विहार करता करता रोहितक नगरनां पृथिवी-अवतंसक बगीच्यामां पधार्थि. ‘जाव परिसा णिग्गया’ भगवान्नुं आगमने सांभणीने नगरनिवासी भाणुसो अने राजा सौ भणीने प्रभुनां दर्शन करवा अने तेमनी पासैथी धर्मकथा सांभणवा भाटे ते बगीच्यामां ओकठा थया, अने सौओ भगवान्ने वंदन-नमस्कार कर्या, अने तेमनी पर्युपासना करी. प्रभुओ धर्मकथा इही सांभणावी, पेछी-नमस्कार करीने सौ त्यांथी पोताना स्थानके गया. ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे, ‘जेट्ठे अंतेवासी’ भगवान् महावीरनां भोटा शिष्य गौतम स्वामी

नादि कृत्वा भगवदाज्ञां गृहीत्वा 'छट्कखमणपारणगंसि' षष्ठक्षपणपारणके 'तहेव' तथैव=पूर्वोक्तवदेव 'जाव' यावत्-रोहितके नगरे भिक्षामटन् 'रायमग्नं' राज-मार्गम् 'ओगाढे' अवगाढः=समागतः । तत्र 'हत्थी' हस्तिनः 'आसे' अश्वान् 'पुरिसे' पुरुषांश्च 'पासइ' पश्यति । तेसिं पुरिसाणं' तेषां पुरुषाणां 'मज्झगयं' मध्यगतं 'पासइ' पश्यति । कां पश्यतीत्याह- 'एगं इत्थियं' एकां स्त्रियम् । कीदृशीम् 'अवउडगवंधणं' अवकोटकवन्धनां=व्याख्या प्रागुक्ता, 'उक्कित्तकण्णणासं' उत्कृत्तकर्णनासां 'जाव' यावत्-'सूले' शूले=शूलायां 'भिज्जमाणं' भिद्यमानां 'पासइ' पश्यति, 'पासित्ता' दृष्ट्वा तस्य भगवतो गौतमस्य 'इमे' अयं=वक्ष्य-माणः अज्झत्थिए०४' आध्यात्मिकः ४ आत्मनि मनोगतः-सङ्कल्पः 'तहेव' तथैव पूर्वोक्तप्रकार एव समुदपद्यत, 'णिग्गए' निर्गतः सामुदानिकां भिक्षां गृहीत्वा

भगवान् महावीर के बड़े शिष्य गौतम स्वामी 'छट्कखमणपारणगंसि' स्वाध्याय ध्यान एवं प्रतिलेखनादिक क्रिया समाप्त कर भगवान् की आज्ञा लेकर छठ के पारणा के निमित्त 'तहेव जाव रायमग्नं ओगाढे' पूर्वोक्त विधि के अनुसार रोहितक नगर के ऊंच-नीचादि कुलों में भिक्षा के लिये फिरते हुए राजमार्ग में आये । 'हत्थी आसे पुरिसे पासइ' वहां उन्होंने अनेक हाथियों, घोड़ों और पुरुषों को देखा । साथ में 'तेसिं पुरिसाणं मज्झगयं पासइ एगं इत्थियं अवउडग-बंधणं उक्कित्त-कण्णणासं जाव सूले भिज्जमाणं पासइ' उन पुरुषों के बीच में उन्होंने एक ऐसी स्त्री देखी कि जिसके दोनो हाथ पीछे की ओर करके बंधे हुए थे । नाक और कान जिसके दोनों कटे हुए थे । शूली पर जो चढ़ी हुई थी । 'पासित्ता इमे अज्झत्थिए४' ऐसी कष्ट दशा में पड़े हुई स्त्री को देखकर भगवान् गौतम के चित्त में ये वक्ष्यमाण संकल्प 'तहेव' पूर्व की

'छट्कखमणपारणगंसि' स्वाध्याय, ध्यान अने प्रतिलेखनादिक क्रिया पूरी करीने भगवान् की आज्ञा लधने-छठना पाण्णा-निमित्ते, 'तहेव जाव रायमग्नं ओगाढे' आगण डडेवाभां आवी छे ते विधि मुज्जण शोधितक नगरभां उंच-नीचादिक कुलोभां भिक्षा माटे करता करता राजमार्ग पर आव्या. 'हत्थी आसे पुरिसे पासइ' त्यां तेमणे अनेक हाथीओ, घोडाओ अने पुरुषोने जेया साथे 'तेसिं पुरिसाणं मज्झगयं पासइ एगं इत्थियं अवउडगवंधणं उक्कित्तकण्णणासं जाव सूले भिज्जमाणं पासइ' ते पुरुषोनी वयभां ओक ओवी स्त्रीने जेधुंके जेना अन्ने हाथ पाछणथी बांधेला हुता-नाक अने कान जेना कपेला हुतां अने जे शूली पर जठेदी हुती. 'पासित्ता इमे अज्झत्थिए४' ओवी कष्ट दशाभां पडेदी ते स्त्रीने जेधने, भगवान् गौतमना चित्तभां

श्रीगौतमस्वामी रोहितकात् नगरात्, 'जाव' यावत् पूर्ववद् भगवतः समीपे समागत्य 'एवं वयासी' एवमवादीत् 'एसा णं' एषा खलु 'भंते' हे भदन्त ! 'इत्थिया' स्त्री 'पुव्वभवे' पूर्वभवे 'का आसी' काऽऽसीत् ? ॥ सू० २ ॥

॥ मूलम् ॥

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे सुपइट्ठे णामं णयरे होत्था रिद्धं ३ । तत्थ महासेणे राया, तस्स णं महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोकखं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था । तस्स णं महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णामं कुमारे होत्था अहीणं जुवराया । तए णं तस्स सीहसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइं पंच पासायवडिंसय-सयाइं कारेंति, अब्भुगयं । तए णं तस्स सीहसेणस्स अम्मापियरो अण्णया कयाइं सामापामोकखाणं पंचण्हं रायवरकण्ण-गसयाणं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हवेंति । पंचसयओ दाओ । तए णं सीहसेणे कुमारे सामापामोकखेहिं देवीसएहिं सद्धि उप्पि जाव विहरइ ॥ सू० ३ ॥

तरह उत्पन्न हुए । पश्चात् 'णिग्गए' यथाप्राप्त भिक्षा प्राप्त कर फिर वे उस रोहितक नगर से चले और 'जाव' जहां श्री भगवान महावीर स्वामी विराजमान थे वहाँ आये । प्राप्त भिक्षा दिग्वा कर 'एवं वयासी' प्रभु से उन्होंने उस स्त्री का समस्त वृत्तान्त कहा । साथ में यह भी पूछा 'एसा णं भंते इत्थिया पुव्वभवे का आसी' कि हे भदन्त ! यह स्त्री पूर्वभव में कौन थी ॥ सू० २ ॥

'तहेव' पड़ेलानी भाइके संकल्प थयो. पछी 'णिग्गए' यथाप्राप्त भिक्षा प्राप्त करीने पाछा ते पोताना स्थान पर आइया, अने ज्थां श्री भगवान महावीर स्वामी विराजता हुता त्यां आओया. अने प्राप्त भिक्षा प्रभुने अतावीने 'एवं वयासी' गौतम स्वामीजे जेथेवी स्त्रीने तमाम वृत्तांत कइयो. अने ते साथे जे पणु पूछथुं. 'एसा णं भंते इत्थिया पुव्वभवे का आसी' केहे भदन्त ! ते स्त्री पूर्वभवमां केणु हुती. (सू० २)

ટીકા

મગવાન દેવદત્તાયાઃ પૂર્વભવં વર્ણયતિ 'एवं खलु' इत्यादि ।

एवं खलु 'गोयमा' हे गौतम ! तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'इहेव' इहेव—'जम्बूद्वीवे दीवे' जम्बूद्वीपे द्वीपे 'भारहे वासे' भारते वर्षे 'सुपइद्वे णामं णयरे' सुप्रतिष्ठं नाम नगरं 'होत्था' आसीत्, 'रिद्ध० ३' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम् । तत्र 'महासेणे राया' महासेनो राजा आसीत्, 'तस्स णं' महासेणस्स रण्णो' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञः 'धारिणीपामोक्खं' धारिणी-प्रमुखं 'देवीसहस्सं' देवीसहस्रं 'ओरोहे यावि' अवरोधश्चापि 'होत्था' आसीत् । 'तस्स णं' महासेणस्स रण्णो पुत्ते' तस्य खलु महासेनस्य राज्ञः पुत्रः 'धारिणीए देवीए अत्तए' धारिण्या देव्या आत्मजः 'सीहसेणे णामं कुमारे होत्था' सिंहसेनो नाम कुमार आसीत् । कीदृशः ? 'अहीण०' अहीनपरिपूर्णपञ्चेन्द्रियशरीरः 'जुवराया'

'एवं खलु गोयमा०' इत्यादि ।

गौतम के प्रश्न को सुनकर प्रभुने देवदत्ता के पूर्वभव का इस प्रकार वर्णन किया 'एवं खलु गोयमा' हे गौतम 'तेणं कालेणं तेणं सम-एणं इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे सुपइद्वे णामं णयरे होत्था' उस काल एवं उस समय में इस जंबूद्वीप के भरत क्षेत्र में सुप्रतिष्ठ नाम का एक नगर था । यह 'रिद्ध० ३' रिद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध था । 'तत्थ महासेणे राया' इसमें महासेन नाम का राजा रहता था । 'तस्स णं महासेणस्स रण्णो धारिणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था' इस महासेन नृपति के अन्तःपुर में धारिणी आदि एक हजार रानियां थीं । 'तस्स णं महासेणस्स रण्णो पुत्ते धारिणीए देवीए अत्तए सीहसेणे णामं कुमारे होत्था' राजा का एक पुत्र था जो धारिणी देवी की कुक्षि से

'एवं खलु गोयमा !' इत्यादि.

ગૌતમના પ્રશ્નને સાંભળીને પ્રભુએ દેવદત્તાના પૂર્વભવનું આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું 'एवं खलु गोयमा' હે ગૌતમ ? ' તેણં કાલેણં તેણં સમएणं' ઇહેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે સુપઇદ્વે ણામં ણયરે હોત્થા ' તે કાલ અને તે સમયને વિષે આ જંબુદ્વીપનાં ભરત-ક્ષેત્રમાં સુપ્રતિષ્ઠ નામનું એક નગર હતું. તે ' રિદ્ધ૦ ૩ ' રિદ્ધ સ્તિમિત અને સમૃદ્ધ હતું. ' તત્થ મહાસેણે રાયા ' તેમાં મહાસેન નામના રાજા રહેતા હતા. ' તસ્સ ણં મહાસેણસ્સ રણ્ણો ધારિણીપામોક્ખં દેવીસહસ્સં ઓરોહે યાવિ હોત્થા ' તે મહાસેન રાજાના અન્તઃપુરમાં ધારિણી આદિ એક હજાર રાણીઓ હતી. ' તસ્સ ણં મહાસેણસ્સ રણ્ણો પુત્તે ધારિણીए દેવીए અત્તए સીહસેણે ણામં કુમારે હોત્થા ' રાજાને એક પુત્ર હતો. જે ધારિણી દેવીના ઉદરથી જન્મ પામ્યો હતો, તેનું

युवराजः । 'तए णं तस्स सीहसेणस्स' ततः खलु तस्य सिंहसेनस्य 'कुमारस्स कुमारस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'अण्णया कयाइं' अन्यदा कदाचित् 'पंचपासायबडिसयसयाइं' पञ्चपासादावतंसकशतानि 'कोरति' कारयतः कीदृशानि? 'अब्भुगय०' 'अब्भुगयमूसियपहसिए विव' अभ्युद्गतोच्छ्रितानि=अत्यन्तोच्चानि, प्रहसितानीव, हसितुमारब्धानीवेत्यर्थः, इत्यादि सर्वं प्रासादावतंसकवर्णनं ज्ञाता-धर्मकथाङ्गसूत्रादितोऽवसेयम् । 'तए णं तस्स सीहसेणस्स' ततः खलु तस्य सिंहसेनस्य कुमारस्य 'अम्मापियरो' अम्बापितरौ 'अण्णया कयाइं' अन्यदा कदाचित् 'सामापामोक्खाणं' श्यामाप्रमुखानां 'पंचण्हं' पञ्चानां 'रायवरकण्णगसयाणं' राज-वरकन्यकाशतानाम् 'एगदिवसेणं' एकदिवसे (अत्र सप्तम्यर्थे तृतीया) 'पाणिं' पाणिं=हस्तं 'गिण्हावेति' ग्राहयतः । 'पंचसयओ दाओ' पञ्चशतको दायः=

तस्मै सिंहसेनकुमाराय पञ्चशतराजवरकन्यकानां स्वस्वमातापितृभ्यां हिरण्यसुवर्णादीनां दासीपर्यन्तानां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यको दायः प्रदत्त इत्यर्थः । 'तए णं सीहसेणे कुमारे' ततः खलु सः सिंहसेनः कुमारः 'सामापामोक्खेहिं' श्यामाप्रमुखैः 'पंचहिं' पञ्चभिः 'देवीसएहिं' देवीशतैः 'सद्धिं' सार्धं 'उप्पिं जाव' उपरि-प्रासादे यावत् दिव्यान् मानुष्यान् कामभोगान् भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ३ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से महासेणे राया अणण्या कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते णीहरणं० राया जाए महया० । तए णं से सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अवसेसाओ देवीओ णो आढाइ णो परिजाणाइ, अणाढियमाणे अपरिजाणमाणे विहरइ । तए णं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं इमीसे कहाए लद्धट्टाइं समाणाइं—एवं खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अम्हं धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ तं सेयं खलु अम्हं सामं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए, एवं संपेहेति, संपेहिता सामाए देवीए अंतराणि य छिदाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ२ विहरंति । तए णं सा सामा

सिंहरथ के लिये इन पांच सौ कन्याओं के मातापिताओं ने दहेज में हिरण्य सुवर्ण आदि से लेकर दासीपर्यन्त प्रत्येक वस्तु पांच पांच सौ की गणना में प्रदान की । 'तए णं सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पंचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ' सिंहसेन कुमार अब श्यामाप्रमुख अपनी पांच सौ स्त्रियों के साथ उन प्रासादों में रहता हुआ दिव्य मनुष्य-भव संबंधी कामभोगों को भोगने लगा ॥ सू० ३ ॥

हिःण्य-सुवर्ण आदिही लधने दासी सुधीनी प्रत्येक वस्तु पांचसोनी संख्या-प्रमाण आपी, 'तए णं सीहसेणे कुमारे सामापामोक्खेहिं पंचहिं देवीसएहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरइ' सिंहसेन कुमार ओ श्यामाप्रमुख पोतानी पांचसो स्त्रीओनी साथे ते भडेढोमां रूहीने दिव्य मनुष्यभव संबंधी काम-भोगोने लोगववा लाग्यो । (सू० ३)

देवी इमीसे कहाए लछट्टा समाणी एवं वयासी—एवं खलु ममं एगूणाणं पंचण्हं सवत्तीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं इमीसे कहाए लछट्टाइं समाणाइं एवं वयासी—एवं खलु सीहसेणे राया जाव पडिजागरमाणीओ विहरंति, तं ण णज्जइ णं ममं केणइ कुमारेणं मारिस्संति त्तिक्कट्टु भीया ४ जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता ओहय जावज्झियाइ ॥सू० ४॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं से’ ततः खलु सः ‘महासेणे राया’ महासेनो राजा ‘अणया-कयाइं’ अन्यदा कदाचित् ‘कालधम्मणा संजुत्ते’ कालधर्मेण संयुक्तः=मृतः । ‘णीहरणं’ निर्हरणं—अत्रैवं योजना—ततः खलु स सिंहसेनो दारको बहुभिर्मित्र-ज्ञातिप्रभृतिभिः सह रुदन् ३ सिंहसेनस्य=मृतशरीरस्य स्मशानदेशे प्रापणं करोति । लौकिक—मृतकृत्यानि करोति, ततः खलु स सिंहसेनो दारकः, ‘राया जाए’ राजा जातः, स कीदृशः ? ‘महया०’ महाहिमवान्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः, व्याख्यातमेतत् । ‘तए णं से सीहसेणे राया’ ततः खलु स सिंहसेनो राजा

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ अनन्तर ‘से महासेणे राया अणया कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते’ किसी एक समय महासेन राजा कालधर्म को प्राप्त हो गये । ‘णीहरणं’ सिंहसेन ने अनेक मित्रादि—परिजनों के साथ मिल कर अपने पिता की अन्त्येष्टि क्रिया की । मृत्युकृत्यों के बाद सिंहसेन ने अपने पिता के पद का भार संभाला अर्थात् यह ‘राया जाए’ स्वयं राजा हो गया ‘महया०’ यह महाहिमवान्, महामलय, मन्दर और महेन्द्र के जैसा शक्तिशाली था । ‘तए णं से सीहसेणे राया’ यह सिंहसेन राजा

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ ते पछी ‘से महासेणे राया अणया कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते’ के। अनेक समय महासेन राजा मरण पाव्या, णीहरणं पछी सिंहसेने अनेक मित्रादि परिजनोंनी साथे मणीने पोताना पितानी अन्त्येष्टि किया करी. मृत्यु पछी लोक व्यवहारनी किया कथा पछी सिंहसेने पोताना पितानुं पद संभाली—लीधुं. अर्थात् ते ‘राया जाए’ पोते राजा भनी गये. ‘महया०’ ते महाहिमवान्, महामलय, मंदर अने महेन्द्र जेवो शक्तिशाली हते. ‘तए णं से सीहसेणे राया’ अ सिंहसेन राजा. ‘सामाए देवीए’

‘સામાએ દેવીએ’ શ્યામાયાં દેવ્યાં ‘મુચ્છિએ૦’ મૂર્ચ્છિતઃ ગૃહઃ, ગ્રથિતઃ, અધ્યુ-
પપન્નઃ=અત્યાસક્તઃ સંજાત इत्यर्थः ‘અવસેસાઓ દેવીઓ’ અવશેષાઃ દેવીઃ=અન્યા
રાજ્ઞીઃ ‘ળો આઢાઈ’ નો આદ્રિયતે=ન મન્યતે ‘ળો પરિજાણાઈ’ નો પરિજાનાતિ,
દ્રષ્ટુમપિ નેચ્છતિ, ‘અળાઢિયમાળે’ તાઃ અનાદ્રિયમાળઃ તાસામનાદરં કુર્વાળઃ
‘અપરિજાળમાળે’ અપરિજાનાનઃ દૃષ્ટીગોચરીકર્તુમપ્યવાઢ્છન ‘વિહરઈ’ વિહરતિ ।
‘તએ ળં’ તતઃ સ્વલ્લુ ‘તાસિં’ તાસાં ‘એગૂળગાળં’ ઁકોનાનામ્-એકસંખ્યાન્યૂનાનાં
‘પંચળં દેવીસયાળં’ પશ્ચાનાં દેવીશતાનાં નવનવત્યધિકચતુઃશતાનાં રાજ્ઞીનામિ-
ત્યર્થઃ ‘એગૂળાઈ’ ઁકોનાનિ એકસંખ્યાન્યૂનાનિ ‘પંચમાઈસયાઈ’ પશ્ચમાતૃશતાનિ
એકોનપશ્ચશતમાતર इत्यर्थः ‘ઈમીસે કઢાએ’ અસ્યાઃ કથાયા ‘લઢ્ઢટ્ટાઈ’ લઢ્ઢા-
ર્થાનિ=જ્ઞાતસ્વસ્વસુતાપમાનાનિ ‘સમાળાઈ’ સન્તિ, અસ્ય ‘એવં સંપેઢેતિ’ इत्य-

‘સામાએ દેવીએ’ શ્યામા દેવી મેં ‘મુચ્છોએ૪’ અત્યંત મૂર્ચ્છિત, ગૃહ એવં
અત્યાસક્ત બન ગયા ઁર ‘અવસેસાઓ દેવીઓ’ બાકી રાનિયોં કી ઁર
‘ળો આઢાઈ ળો પરિજાળાઈ’ ઁસને સર્વથા ઉપેક્ષા ઢારણ કરલી-ઁનકા
ન યહ ઁદર કરતા, ન ઁનકી કિસી ઢી પ્રકાર સે અનુમોદન કરતા,
ન ઁનકી તરફ દેસતા ઁર ન વચનાદિક ઢ્વારા ઁન્હેં સંતુષ્ટ હી કરતા ।
‘અળાઢિયમાળે અપરિજાળમાળે વિહરઈ’ ઁનકા અનાદર કરને વાલા ઁર
ઁન્હેં અપની ઁંઁલ ઉઠાકર ઢી નહીં દેસને કી ઁચ્છા રસને વાલા યહ
સિંહસેન રાજા શ્યામા રાની કે સાથ હી સુલ્લ સે અપને દિન વ્યસીત
કરતા હુઁઁ ઁાનંદ સે રહને લગા । ‘તએ ળં તાસિં એગૂળગાળં પંચળં
દેવીસયાળં એગૂળાઈ પંચમાઈસયાઈ’ જબ ઁસકા ઁસ પ્રકાર કા વ્યવહાર
ઁન ૪૯૯ લઢકિયોં કી ૪૯૯ વેં માતાઁરોં ને ‘ઈમીસે કઢાએ લઢ્ઢટ્ટાઈ સમાળાઈ’

શ્યામા દેવીઢાં ‘મુચ્છિએ૪’ અત્યંત ઢોહ પાઢી અત્યાસક્ત બની ગયો અને ‘અવસેસાઓ
દેવીઓ’ ઁાકીની રાણીઓ તરફ ‘ળો આઢાઈ ળો પરિજાળાઈ’ તેણે ઁકેદઢ ઉપેક્ષા
કરી, ઁાકીની ળીલ કોઈ રાણીઓનો તે ઁદર કરતો નથી, નથી અનુમોદન ઁાપતો તેઢજ
તેના તરફ દૃષ્ટિ સરખી પણ કરતો નથી અને ઢીઠાં વચને વડે કરી સંતોષ પણ ઁાપતો નથી.
‘અળાઢિયમાળે અપરિજાળમાળે વિહરઈ’ ળીલ તમાઢ રાણીઓનો અનાદર કરવાવાળા
અને નેત્ર ઁંઁઁઁ કરીને સાઢું પણ નહિ ળેનારા તે સિંહસેન રાજા શ્યામા રાણીની સાથેજ
સુખપૂર્વક પોતાના દિવસો વીતાવે છે, અને ઁાનંદથી રહે છે. ‘તએ ળં તાસિં એગૂળ-
ગાળં પંચળં દેવીસયાળં એગૂળાઈ પંચમાઈસયાઈ’ જ્યારે રાજાનો ઁા પ્રકારનો વ્ય-
વહાર તે ૪૯૯ ઁારસો નવાણું રાણીઓ ળેના તરફ રાજા દૃષ્ટિ પણ નથી કરતો તે
ઁીઓની માતાઓના ળણુવાઢાં ઁાંઁઁ ‘ઈમીસે કઢાએ લઢ્ઢટ્ટાઈ સમાળાઈ’ ઁા હકીકત

णान्वयः, किं संप्रेक्षन्ते=किं विचारयन्तीत्याकाङ्क्षायामाह—‘एवं खलु’ इत्यादि ।
 ‘एवं खलु सीहसेणे राया’ एवं खलु सिंहसेनो राजा ‘सामाए देवीए’ श्यामायां
 देव्यां ‘मुच्छिण्ण’ ‘मुच्छित्तो गृद्धो ग्रथितोऽध्युपपन्नः सन् ‘अम्हं धूयाओ’ अस्माकं
 दुहितृः ‘णो आढाई’ नो आद्रियते ‘णो परिजाणाई’ नो परिजानाति=द्रष्टुमपि
 नेच्छति ‘तं सेयं खलु’-तच्छ्रेयः खलु ‘अम्हं’ अस्माकं ‘सामं देवि’ श्यामां
 देवीम् ‘अग्निप्पओगेण वा’ अग्निप्रयोगेण वा ‘विसप्पओगेण वा’ विषप्रयोगेण
 वा ‘सत्थप्पओगेण वा’ शस्त्रप्रयोगेण वा ‘जीवियाओ ववरोवित्तए’ जीविताद्
 व्यपरोपयितुम्, एवं ‘संपेहेति’ संप्रेक्षन्ते=विचारयन्ति । ‘संपेहिता’ विचार्य ता
 एकोनपञ्चशतमातरः, ‘सामाए देवीए’ श्यामाया देव्याः ‘अंतराणि य’ अन्त-
 राणि च=अवसराणि ‘छिदाणि य’ छिद्राणि च=दूषणानि ‘विरहाणि य’ विरहांश्च=
 राजानुपस्थितिरूपान्—एकान्तस्थानानि वा, ‘पडिजागरमाणीओर’ प्रतिजाग्रत्यः

सुना अर्थात् ‘एवं खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिण्ण अम्हं
 धूयाओ णो आढाई णो परिजाणाई’ यह सिंहसेन राजा हमारी लडकियों
 से न बोलता—चालता है और न इनकी तरफ देखता ही है, किन्तु
 रातदिन श्यामा देवी में ही अत्यंत आसक्त बना रहता है, तं सेयं
 खलु अम्हं सामं देवीं अग्निप्पओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवि-
 याओ ववरोवित्तए’ तो अब इसीमें हमारी भलाई है कि हम लोग उस
 श्यामा देवी को अग्नि के प्रयोग से विषके प्रयोग से अथवा शस्त्र
 के प्रयोग से जीवन से वियुक्त कर दें । ‘एवं संपेहेति’ इस प्रकार
 उन्होंने—सबने विचार किया । ‘संपेहिता’ विचार करने के बाद वे सब
 अब ‘सामाए देवीए अंतराणि य छिदाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओर
 विहरन्ति’ श्यामादेवी के छिद्रों की, दूषणों की, राजा की अनुपस्थिति

सांख्यी अर्थात् ‘एवं खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिण्ण अम्हं
 धूयाओ णो आढाई णो परिजाणाई’ ते सिंहसेन राजा अमारी पुत्रीओ साथे
 ओलता—यालता नथी तेमना तरई जेतो पणु नथी अने रात्री द्विस श्यामा देवी
 उपर अत्यन्त आसक्त णनी रहेला छे. ‘तं सेयं खलु अम्हं सामं देविं अग्निप्प-
 ओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए’ हुवे
 तो अमाईं हित ओ रीतेज छे के अमो ते श्यामादेवीने अग्निना प्रयोगथी, विषना
 प्रयोगथी अथवा शस्त्रना प्रयोगथी तेना जवनने नाश करी नांभीओ ‘एवं संपेहेति’
 आ प्रमाणे ते सौओ मदीने विचार कर्यो. ‘संपेहिता’ विचार करीने पछी ते सौ हुवे
 ‘सामाए देवीए अंतराणि य छिदाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओर विहरन्ति’
 श्यामादेवीनां छिद्रोनी, दूषणोनी, राजनी जेरहाजरी रुप विरहनी, अथवा कोछ समय

૨=ગવેષન્ત્યઃ૨ 'વિહરંતિ' વિહરન્તિ=તિષ્ઠન્તિ । 'તે ણં સામાદેવી' તતઃ
 સ્વલુ શ્યામા દેવી 'ઈમીસે' અસ્યાઃસ્વધાતરૂપાયાઃ 'કહાએ' કથાયાઃ=વાર્તાયાઃ
 લઢ્ઢટ્ટા સમાણી' લઘ્ધાર્થા સતી 'એવં વયાસી'=એવમવાદીતુ=સ્વમનસ્યેવમવદતુ-
 એવં વિચારયતિ સ્મેત્યર્થઃ-એવં સ્વલુ 'મમં' મમ 'એગૂણાણં પંચણં' એકોનાનાં
 પશ્ચાનાં 'સવત્તીસયાણં' સપત્નીશતાનામ્ 'એગૂણાં' એકોનાનિ 'પંચમાઈસયાં'
 પશ્ચમાતૃશતાનિ-એકોનપશ્ચશતમાતરઃ 'ઈમીસે કહાએ' અસ્યાઃ કથાયાઃ 'લઢ્ઢટ્ટાઈ
 સમાણાં' લઘ્ધાર્થાનિ સન્તિ 'અણમણં' અન્યોન્યમ્ 'એવં વયાસી' એવમવાદિષુઃ
 =વિચારયન્તિ સ્મ-એવં સ્વલુ સીહસેણે રાયા' એવં સ્વલુ સિંહસેનો રાજા 'જાવ'
 યાવતુ='શ્યામાયાં દેવ્યાં મૂર્ચ્છિતઃ૪ સન્ અસ્માકં દુહિતૃઃ નો આદ્રિયતે નો
 પરિજાનાતિ, તત્ શ્રેયઃ-સ્વલુ અસ્માકં શ્યામાં દેવીમગ્નિપ્રયોગેણ વિષપ્રયોગેણ
 શસ્ત્રપ્રયોગેણ વા જીવિતાદ્ વ્યપરોપયિતુમ્, એવં વિચાર્ય તાઃ એકોનપશ્ચશતમાતરઃ
 મમ અન્તરાણિ છિદ્રાણિ વિરહાંશ્ચ 'પઙ્ગિજાગરમાણીઓ વિહરંતિ' પ્રતિજાગ્રત્યો
 વિહરન્તિ ઇતિ, 'તં ણ ણજ્ઞં ણં, તન્ન જ્ઞાયતે સ્વલુ 'મમં' માં 'કેણઈ કુમારેણં'

રૂપ વિરહ કો, અથવા કિસ સમય યહ પરિજન સે રહિત અકેલી હોતી
 હૈ, ઇસ પ્રકાર કે અવસર કી પ્રતીક્ષા એવં ગવેષણા કરતી હુઈ રહને
 લગી । 'તે ણં સા સામા દેવી ઇમી સે કહાએ લઢ્ઢટ્ટા સમાણી એવં વયાસી'
 જબ શ્યામાદેવી કો યહ ડનકા વિચાર જ્ઞાત હુઆ તવ ડસને ભી
 અપને મન મેં ઇસ પ્રકાર વિચાર કિયા 'એવં સ્વલુ મમં એગૂણાણં પંચણં
 સવત્તીસયાણં એગૂણાણં પંચમાઈસયાં ઇમીસે કહાએ લઢ્ઢટ્ટાઈ સમાણાં અણમણં
 એવં વયાસી' કિ મેરી એક કમ પાંચસૌ સૌતોં કી માતાઓને જો યહ
 પરસ્પર મેં ઇસ પ્રકાર વિચાર કિયા હૈ કિ 'એવં સ્વલુ સીહસેણે રાયા જાવ
 પઙ્ગિજાગરમાણીઓ વિહરંતિ' સિંહસેન રાજા શ્યામા દેવી સે હી અધિક
 પ્રેમ આદિ કરતા હૈ ઓર હમારી લડકિયોં કી તરફ દેખતા તક ભી

નોકર, ચાકર અને પરિજન વિના ફક્ત શ્યામા એકલી હોય-એ પ્રકારના અવસરની
 રાહ અને શોધ કરવા લાગ્યાં. 'તે ણં સા સામા દેવી ઇમીસે કહાએ લઢ્ઢટ્ટા સમાણી
 એવં વયાસી' આ પ્રમાણે પોતાની ૪૯૯ શોક સ્ત્રીઓનાં માતા તરફથી ચાલતી પ્રવૃત્તિ
 શ્યામા દેવીના બાણવામાં આવી, ત્યારે તેણે પણ પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો
 'એવં સ્વલુ મમં એગૂણાણં પંચણં સવત્તીસયાણં એગૂણાં પંચમાઈસયાં ઇમીસે કહાએ
 લઢ્ઢટ્ટાઈ સમાણાં અણમણં એવં વયાસી' મારી શોક બહેનોની ૪૯૯ માતાઓએ જે
 પરસ્પરમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો છે કે 'એવં સ્વલુ સીહસેણે રાયા જાવ પઙ્ગિ-
 જાગરમાણીઓ વિહરંતિ' સિંહસેન રાજા શ્યામા દેવીની સાથે અધિક પ્રેમ આદિ
 રાખે છે, અને અમારી પુત્રીઓ તરફ નજર પણ કરતો નથી આદિ 'તં ણ ણજ્ઞં

केनापि कुमारेण=कुमृत्युना=अपमृत्युना 'मारिस्सेति' मारयिष्यन्ति 'त्तिकट्टु' इति कृत्वा=इति विचार्य 'भीया४' भीता त्रस्ता त्रसिता उद्विग्ना सती 'जेणेव कोवघरे' यत्रैव कोपगृहं 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'ओहय जाव' अपहत यावद्-अपहतमनःसंकल्पा 'झियाइ' ध्यायति=आर्तध्यानं करोति ॥ सू० ४ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से सीहसेणे राया इमीसे कहाए लच्छडे समाणे जेणेव कोवघरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता, सामं देवि ओहयजाव पासइ, पासित्ता एवं वयासी-किं णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जावज्झियासि ? तए णं सा सामा देवी सीहसेणेणं रत्ता एवं वुत्ता समाणी-उप्फेण-उप्फेणियं सीहसेणं रायं एवं वयासी-एवं खलु सामी ! ममं एगूणपंचसवत्तीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइं इमीसे कहाए लच्छट्टाइं समाणाइं अण्णमण्णं सदावेति सदावित्ता एवं वयासी एवं खलु सीहसेणे राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अम्हं धूयाओ णो आढाइ णो परिजाणाइ जाव अंतराणि य छिद्दाणि य विरहाणि य पडिजागरमाणीओ विहरंति, तं ण णज्जइ णं ममं केणइ कुमारेणं मारिस्सेति त्तिकट्टु भीया ४ जावज्झियामि ॥ सू० ५ ॥

नहीं है आदिरे । 'तं ण णज्जइ णं ममं केणइ कुमारेणं मारिस्सेति' सो न मालुम ये खव मुझे किस समय किस कुमार=कुमौत से मार डालें । 'त्तिकट्टु' ऐसा मन ही मन विचार कर 'भीया४' भयभीत, त्रसित और उद्विग्न चित्त होकर 'जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ' जहां कोप घर था वहां गई । और 'उवागच्छित्ता' जा कर 'ओहय जावज्झियाइ' विमनस्क हो आर्तध्यान करने लगी ॥ सू० ४ ॥

णं ममं केणइ कुमारेणं मारिस्सेति' आ प्रभाते छे तो भने शुं भगर छे ओ तमाग भणीने भासे नाश करे. अने कुमौते भरावे 'त्तिकट्टु' आ प्रभाते मनमांज विचार करीने 'भीया४' भयभीत, त्रसित अने उद्वेगमय चित्त णनीने 'जेणेव कोवघरे तेणेव उवागच्छइ' त्यां कोप घर छतुं त्यां गछ अने 'उवागच्छित्ता' लछने 'ओहय जावज्झियाइ' उद्वेगमय धरने आर्तध्यान करवा लागी. (सू० ४)

ટીકા

‘તણે નં સે’ ઇત્યાદિ ।

‘તણે નં સે સીહસેને રાયા’ તતઃ સ્વલુ સ સિંહસેનો રાજા ‘હમીસે કહાણે’ અસ્યાઃ કથાયાઃ પૂર્વોક્તાયાઃ ‘લલ્લદે સમાણે’ લલ્લાર્થઃ સન્ ‘જેણેવ કોવધરે’ યત્રૈવ કોપગૃહં ‘જેણેવ સામા દેવી’ યત્રૈવ શ્યામા દેવી સ્થિતા ‘તેણેવ ઉવાગચ્છડ’ તત્રૈવોપાગચ્છતિ, ‘ઉવાગચ્છિત્તા’ ઉપાગત્ય ‘સામં દેવિં’ શ્યામાં દેવીમ્ ‘ઓહય જાવ પાસડ’ અપહતમનઃસંકલ્પાં યાવદ્ આર્તધ્યાનં કુર્વતીં પશ્યતિ ‘પાસિત્તા’ દૃષ્ટ્વા ‘એવં વયાસી’ એવમવાદીત્ ‘કિં નં’ કિં સ્વલુ કેન કારણેન સ્વલુ ‘તુમં દેવાણુપ્પિયા’ ત્વં હે દેવાનુપ્રિયે ! ‘ઓહય જાવજ્ઞિયાસિ’ અપહત-મનઃસંકલ્પા યાવદ્ ધ્યાયસી=આર્તધ્યાનં કરોષિ ? । ‘તણે નં સા સામાદેવી’ તતઃ સ્વલુ સા શ્યામા દેવી ‘સિંહસેણે રન્ના’ સિંહસેનેન રાજા ‘એવં વુત્તા સમાણી’ એવમુક્તા સતી ‘ઉપ્કેણ-ઉપ્કેણિયં’ ઉત્કેનોત્કેનિતં=કોપવશાત્કેનપ્રકાશનપૂર્વકં

‘તણે નં સે’ ઇત્યાદિ ।

‘તણે નં’ અનન્તર ‘સે સીહસેને રાયા’ વહ સિંહસેન રાજા ‘હમીસે કહાણે’ હસ સમાચાર સે ‘લલ્લદે સમાણે’ પરિચિત્ત હોતા હુઆ ‘જેણેવ કોવધરે જેણેવ સામા દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છડ’ જહાં કોપગૃહ થા તથા ઉસમેં જિસ જગહ શ્યામા દેવી થી વહાં પર પહુંચા ‘ઉવાગચ્છિત્તા સામં દેવિં ઓહય જાવ પાસડ’ પહુંચતે હી ઉસને શ્યામા દેવી કો અનમની એવં આર્તધ્યાન કરતી હુઈ દેસ્વા । ‘પાસિત્તા એવં વયાસી’ દેસ્વ કર વહ શ્યામા દેવી સે ઘોલા કિ ‘કિં નં તુમં દેવાણુપ્પિયા ઓહય જાવજ્ઞિયાસિ’ હે દેવાનુ-પ્રિયે ! તુમ આજ અનમની ક્યોં હો ઓર ક્યોં આર્તધ્યાન કર રહી હો ? ‘તણે નં સા સામા દેવી સીહસેણે રન્ના એવં વુત્તા સમાણી ઉપ્કેણ-

‘તણે નં સે’ ઇત્યાદિ.

‘તણે નં’ તે પછી ‘સે સીહસેને રાયા’ તે સિંહસેન રાજા ‘હમીસે કહાણે’ આ સમાચારથી ‘લલ્લદે સમાણે’ પરિચિત્ત થયા પછી તે ‘જેણેવ કોવધરે જેણેવ સામા દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છડ’ જ્યાં કોપધર-કોપગૃહ હતું તથા તે ધરમાં જ ઠેકાણે શ્યામા દેવી હતાં ત્યાં આગળ ગયા. ‘ઉવાગચ્છિત્તા સામં દેવિં ઓહય જાવ પાસડ’ પહોંચતાંજ તેણે શ્યામાદેવીને ચિંતાતુર અને આર્તધ્યાન કરતાં જોયાં ‘પાસિત્તા એવં વયાસી’ જોઈને રાજા શ્યામાદેવીને કહેવા લાગ્યા કે, ‘કિં નં તુમં દેવાણુપ્પિયા ઓહય જાવજ્ઞિયાસિ’ હે દેવાનુપ્રિયે ! તમે આજે ઉદાસ શા માટે છો ? અને શા માટે આર્તધ્યાન કરો છો ? ‘તણે નં સા સામા દેવી સીહસેણે રન્ના એવં વુત્તા

‘સીહસેણં રાયં’ સિંહસેનં રાજાનં ‘એવં વયાસી’ એવમવાદીત્-એવં સ્વલુ સામી
 એવં સ્વલુ હે સ્વામિન્ ! ‘મમં’ મમ ‘એગૂણપંચસવત્તીસયાણં’ એકોનપશ્ચસપત્તી-
 શતાનામ્ ‘એગૂણપંચમાઙસયાઙં’ એકોનપશ્ચમાત્શતાનિ=સપત્તીનાં નવનવત્યધિક-
 ચતુઃ-શતમાતરઃ ‘ઈમીસે કઢાણ’ અસ્યાઃ-વક્ષ્યમાણાયાઃ કથાયાઃ ‘લઢ્ઢટ્ટાઙં સમા-
 ણાઙં’ લઘ્યાર્થાનિ સન્તિ ‘અણમણ્ણં’ અન્યોન્યં=પરસ્પરં ‘સદાવેતિ’ શબ્દયન્તિ=
 આહ્વયન્તિ, ‘સદાવિત્તા’ શબ્દયિત્વા ‘એવં વયાસી’ એવમવાદિષુઃ એવં=વક્ષ્યમાણ-
 પ્રકારેણ વિચારયન્તિ સ્મ-એવં સ્વલુ ‘સીહસેણે રાયા’ સિંહસેનો રાજા ‘સામાણ
 દેવીણ મુચ્છિણ’ ઇયામાયાં દેવ્યાં મૂર્ચ્છિતો ગૃહ્ધો ગ્રથિતોઽધ્યુપપન્નઃ સન્ ‘અમ્હં
 ધૂયાઓ’ અસ્માકં દુહિતૃઃ ‘ણો આઢાઙ્ ણો પરિજાણાઙ’ નો આદ્રિયતે નો પરિ-
 જાનાતિ ‘જાવ’ યાવત્અગ્નિવિષાદિપ્રયોગેણ માં મારયિતુમ્, એવં વિચાર્ય તાઃ
 એકોનપશ્ચશતમાતરઃ સમ ‘અંતરાણિ ય’ અન્તરાણિ ચ=અવસરાણિ ‘છિદ્દાણિ ય’

ઉપ્પેણિયં સીહસેણં રાયં એવં વયાસી’ સિંહસેન રાજા દ્વારા હસ પ્રકાર
 પૂછી ગઈ ઇયામા દેવી વહે હી ક્રોધ કે સાથ હસ પ્રકાર ચોલી ‘એવં
 સ્વલુ સામી મમં એગૂણપંચસવત્તીસયાણં એગૂણપંચમાઙસયાઙં ઈમીસે કઢાણ લઢ્ઢટ્ટાઙં
 સમાણાઙં અણમણ્ણં સદાવેતિ સદાવિત્તા એવં વયાસી’ સ્વામિન્ ! મેરી હન
 એક કમ પાંચસૌ સૌતોંકે એકકમ પાંચ સૌ માતાઓં ને હસ સમાચાર
 કો જાનકર પરસ્પર મેં મિલ કર ગુપ્ત મંત્રણા કી હૈ ઓર ઉસમેં
 ઉન્હેંને એસા વિચાર કિયા હૈ ‘એવં સ્વલુ સીહસેણે રાયા સામાણ દેવીણ
 મુચ્છિણ’ અમ્હં ધૂયાઓ ણો આઢાઙ્ ણો પરિજાણાઙ જાવ અંતરાણિ ય છિદ્દાણિ
 ય વિરહાણિ ય પઢિજાગરમાણીઓ વિહરંતિ’ કિં યહ સિંહસેન રાજા ઇયામા
 દેવી મેં હી અતિશય અનુરક્ત હૈ, હસસે યહ હમારી પુત્રિયોં કી ઓર

સમાણી ઉપ્પેણ-ઉપ્પેણિયં સીહસેણં રાયં એવં વયાસી’ સિંહસેન રાજાએ આ
 પ્રમાણે પૂછ્યું ત્યારે, ઇયામા દેવી મહા ક્રોધની સાથે આ પ્રમાણે કહેવા લાગી.
 ‘એવં સ્વલુ સામી મમં એગૂણપંચસવત્તીસયાણં એગૂણપંચમાઙસયાઙં ઈમીસે કઢાણ
 લઢ્ઢટ્ટાઙં સમાણાઙં અણમણ્ણં સદાવેતિ સદાવિત્તા એવં વયાસી’ સ્વામિન્ ! મારી
 ચારસો નવાણું શોક છે તેમની દરેક માતાઓએ મારી સાથેના તમારા પ્રેમની હદીકત
 બાણી છે તેથી તે સૌએ મળીને આ પ્રકારની છાની-ગુપ્ત વિચારણા કરી છે. અને
 તેમાં એવો વિચાર કર્યો છે. ‘એવં સ્વલુ સીહસેણે રાયા સામાણ દેવીણ મુચ્છિણ’
 અમ્હં ધૂયાઓ ણો આઢાઙ્ ણ પરિજાણાઙ જાવ અંતરાણિ ય છિદ્દાણિ ય વિરહાણિ
 ય પઢિજાગરમાણીઓ વિહરંતિ’ છે તે-સિંહસેન રાજા ઇયામાદેવીમાં ન અતિશય
 આસક્ત છે. તેથી તે રાજા, અમારી પુત્રીઓની સાથે દષ્ટિ પણ કરતા નથી તેમજ

છિદ્રાણિ=દૂષણાણિ 'વિરહાણિ ય' વિરહાન્=ભવદનુપસ્થિતિરૂપાન્ એકાન્તસ્થાનાનિ
વા 'પડિજાગરમાણીઓ' પ્રતિજાગ્રથ્યઃ=ગંવેષયન્ત્યો 'વિહરંતિ' વિહરન્તિ । 'તં ણ
જ્ઞઝઈ' તન્ન જ્ઞાયતે 'મમં' માં 'કેણઈ કુમારેણં' કેનાપિ કુમારેણ અગ્નિવિષા-
દિપ્રયોગેણ 'મારિસ્સેતિ' મારયિષ્યન્તિ 'ત્તિકદ્દુ' ઇતિ કૃત્વા-ઇતિ મનસિ
વિચાર્યાઢં 'મીયા ૪' મીતા ૪ સતી 'જાવજ્ઞિયામિ' યાવદ્ ધ્યાયામિ, યાવત્-
અપહતમનઃસંકલ્પાઽઽર્ત્તધ્યાનં કરોમિ ॥ સૂ૦ ૫ ॥

જરા મી આંચ ઉઠા કર નહીં દેખતા હૈ ઓર ન ડનસે ચોલતા ચાલતા
હી હૈ, હસલિયે અપની પુત્રિયોં કે હસ કાંડે કો જૈસે મી સંમલિત
ઉપાય સે બને વસે શીઘ્ર હી નષ્ટ કર દેના ચાહિયે; હત્યાદિ સબ
સમાચાર ડસને અપને પતિ કો કહ સુનાયા ઓર સાથ મેં યહ મી
કહ દિયા કિ 'તં ણં જ્ઞઝઈ મમં કેણઈ કુમારેણં મારિસ્સેતિ' ન જાને હસ
ઈષ્યાં ભાવ સે પ્રેરિત હુએ યે લોગ સબ મુજ્ઞે કિસ સમય કુમૌત સે
માર ઢાલેં । 'ત્તિ કદ્દુ મીયા ૪ જાવજ્ઞિયામિ' હસ વિચારસે મૈં અત્યંત મયમીત
બની હુઈ હું ઓર હસી લિયે અનમની તથા આર્ત્તધ્યાન સે યુક્ત હો રહી હું ।

ભાવાર્થ—રાજા કો જબ રાની કે કોપગૃહ મેં પ્રવેશ કરને કા
સમાચાર વિદિત હુઆ તબ વહ ડસકે પાસ ડસ કોપઘર મેં પહુંચા
ઓર પહુંચતે હી ડસને ડસે કોપઘર મેં આને કા સકલ વૃત્તાન્ત
અનમની ઘની હુઈ રાની સે પૂછા । રાનીને ગુસ્સે મેં આકર યથાસ્થિત
સમસ્ત વૃત્તાન્ત રાજા કો કહ દિયા, ડસમેં ડસને બતલાયા કિ હમારા
ઓર આપકા જો સ્નેહ હૈ ડસે યે હમારી સૌતોં કે માતાઈ સહન નહી

તેમના સાથે ઓલતા ચાલતા નથી, એટલા માટે અમારી પુત્રીઓના તે કાંઠો જે કોઈ
જે કોઈ સંભવિત ઉપાય હોય અને એ રીતે બની શકે તેમ તુરતજ તેના નાશ કરી
દેવો બેઠાએ, ઇત્યાદિ, તમામ સમાચાર પોતાના પતિને કહી સંભળાવ્યા, અને સાથે
તે પણ કહી આપ્યું કે-તંજ જ્ઞઝઈ મમં કેણઈ કુમારેણં મારિસ્સેતિ અને પૂરો
ભય છે કે તેઓ ઈર્ષાભાવથી પ્રેરાઈને માઈં અકાળે મૃત્યુ કરાવશે. (ત્તિ કદ્દુ મીયા
૪ જાવજ્ઞિયામિ) આ વિચારથીજ હું બહુજ ભયભીત બની ગઈ છું, અને તેકારણથી જ
ઉદાસીન થઈને આર્ત્તધ્યાન કરું છું,

ભાવાર્થ—રાણી કોપગૃહમાં છે એવા સમાચાર રાજાએ જાણ્યા ત્યારે તે રાજા
રાણીની પાસે તે કોપગૃહમાં આવ્યા અને રાજા આવ્યા પછી તેણે કોપઘરમાં આવવાની
તમામ હકીકત ઉદાસીન બનેલાં રાણીને પૂછી, ત્યારે રાણીએ કોધ સાથે તમામ હકીકત
હતી તે રાજાને કહી સંભળાવી, અને જણાવ્યું કે મારો અને તમારો જે અંતરનો સ્નેહ
છે તેને મારી જે શોક છે તેની માતાઓ સહન કરી શકતી નથી એટલુંજ નહિ પણ

॥ मूलम् ॥

तए णं से सीहसेणे राया सामं देविं एवं वयासी मा
 णं तुमं देवाणुप्पिया ? ओहय जाव ज्झियाहि, अहं णं तहा
 जत्तीहामि जहा णं तव णत्थि कुत्तोवि सरीरस्स आवाहे वा
 पवाहे वा भविस्सइ त्ति कट्ठु ताहिं इट्ठाहिं जाव समासासइ,
 समासासित्ता तओ पडिणिक्खमइ, पडिणिक्खमित्ता कोडुंविय-
 पुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवा-
 णुप्पिया ! सुप्पइट्ठस्स नयरस्स बहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं
 महं कूडागारसालं करेह अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं,
 करित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह । तए णं ते कोडुंविय-
 पुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता सुप्पइट्ठस्स नयरस्स
 बहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं कूडागारसालं करेंति
 अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं, करित्ता जेणेव सीहसेणे राया
 तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति ॥सू० ६॥

करती हैं । उन्होंने मिल कर परस्पर में यह विचार निश्चित कर लिया
 है कि हमारी पुत्रियों के सुख में बाधा डालने वाले इस श्यामा देवी
 रूप काँटे को किसी भी उपाय से जैसे बने वैसे जल्दी निकाल देना
 चाहिये । अतः हे नाथ ! ये लोग न मालुम किस समय मुझे कुमौत
 से मार डालें । इसलिये मेरा मन संचित है, कहीं पर भी मन को
 शांति नहीं है । और इसीलिये मेरी यह दशा हुई है ॥ सू० ५ ॥

ते सौअे परस्पर भलीने अे विचार निश्चय क्योँ छे डे “अमारी पुत्रीअेनां सुभमां
 विघ्न करनारी अे श्यामादेवी उप ने कटो छे-ते केअ पणु उपायथी नेभ अने तेभ
 जलदीथी कढी नाभवो जेअअे तेथी छे नाथ ! ते बोडो भने कयादे कभोते मारी
 नाअथे ते कही शकती नभी, तेथी माइं मन चितातुर छे. अने केअ पणु न्यणे भनने
 शांति यती नथी. ते कअणुथी न मारी आ दशा थळ छे. (सू० ५)

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं से सीहसेणेराया’ ततः खलु स सिंहसेनो राजा ‘सामं देवि’ श्यामां देवीं ‘एवं वयासी’ एवमवादीत् ‘मा णं तुमं देवाणुप्पिया’ मा खलु त्वं हे देवानुप्रिये ! ‘ओहय जावज्झियाहि’ अपहृत यावद् ध्याय=अपहृतमनः संकल्पा मा आर्त्तध्यानं कुरु । ‘अहंणं’ अहं खलु ‘तहा जत्तीहामि’ तथा यत्तिष्ये =तेन प्रकारेण यत्नं करिष्यामि ‘जहा णं’ यथा खलु=येन तव ‘णत्थि’ नास्ति-न भवति न भविष्यतीत्यर्थः, ‘कुत्तोवि सरीरस्स’ कुतोऽपि=कुतश्चिदपि शरीरस्य ‘आवाहे वा’ आवाधो वा=ईषत्पीडा ‘पवाहे वा’ प्रवाधो वा प्रकृष्टा पीडा वा ‘भविस्सइ’ भविष्यति, अस्य नास्तीति पूर्वण सम्बन्धः; यद्वा-‘णत्थि’ नास्ति इति निषेधार्थकमन्ययं क्रियाविशेषणम् । आवाधो न भविष्यतीत्यादिरर्थः । आवाधादि-सद्भावो न भविष्यतीति यावत् । पचति भवतीतिवदयं प्रयोगः । ‘त्ति कट्ठु’ इति कृत्वा=इति कथयित्वा ‘ताहि’ ताभिः=पूर्वोक्तस्वरूपाभिः ‘इट्ठाहिं’ इष्टाभिः ११=मनोभिलषिताभिः ‘जाव’ यावत्-‘मियमहुरसस्सिरियाहिं वग्गुहिं’ मितमधुरसश्रीकाभिः वाग्भिः ‘समासासइ’ समाश्वासयति=विश्वासमुत्पादयति । ‘समासा-

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ श्यामादेवी से इस प्रकार समाचार सुनने बाद ‘से सीहसेणे राया’ वह सिंहसेन राजा ‘सामं देवि’ श्यामा देवी से ‘एवं वयासी’ इस प्रकार बोला । ‘मा णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियाहि’ हे देवानुप्रिये ! तुम अनमनी मत बनो और न आर्त्तध्यान ही करो । ‘अहं णं तहा जत्तीहामि जहा णं तव णत्थि कुत्तोवि सरीरस्स आवाहे वा पवाहे वा भविस्सइत्ति कट्ठु ताहिं इट्ठाहिं जाव समासासइ’ मैं इस प्रकार का प्रयत्न करूंगा कि जिससे तुम्हारे शरीर को किसी भी तरह से किसी के भी द्वारा जरा सी भी पीडा न हो सकेगी । इस प्रकार

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ श्यामादेवी पासैथी आः प्रकारना समाचार सांलण्या पछी ‘से सीहसेणे राया’ ते सिहसेन राजा ‘सामं देवि’ श्यामा देवीने ‘एवं वयासी’ आ प्रभाष्टे बोल्या ‘मा णं तुमं देवाणुप्पिया ओहय जावज्झियाहि’ हे देवानुप्रिये ! तमे उदास थये। नडि अने आर्त्तध्यान पछु करथे। नडि. ‘अहं णं तहा जत्तीहामि जहा णं तव णत्थि कुत्तो वि सरीरस्स आवाहे वा पवाहे वा भविस्सइ त्तिकट्ठु ताहिं इट्ठाहिं जाव समासासइ’ हुं जेथा प्रकारने प्रयत्न करीश ते जेथी करीने तमास शरीरने डेडपछु प्रकारथी डेड पछु द्वारा जरा पछु पीडा नडि थछु शके. आ प्रभाष्टे

सित्ता' समाश्वास्य 'तओ' ततः=तस्मात्स्थानात् कोपगृहात् 'पडिनिक्खमइ' प्रति-
निष्क्रामति=निस्सरति, 'पडिनिक्खमित्ता' प्रतिनिष्क्रम्य=निस्सृत्य 'कोहुंवियपुरिसे'
कौटुम्बिक पुरुषान्=स्वनिदेशवर्त्तिनो जनान् 'सद्दावेइ' शब्दयति=आह्वयति,
'सद्दावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी' एवमवादीत्-
'गच्छह णं' गच्छत खलु 'तुब्भे देवाणुप्पिया' यूयं हे देवानुप्रियाः ! 'सुपइट्ठस्स नयरस्स' सुप्रतिष्ठस्य
नगरस्य 'वहिया' वहिः=वहिर्मार्गे 'पच्चत्थिमे दिसीभाए' पश्चिमायां दिग्भागे
'एगं महं' एकां महतीं 'कूडागारसालं' कूटाकारशालां=पर्वतशिखरतुल्यां शालां
'करेह' कुरुत=कारयतेत्यर्थः, कीदृशीम् ! इत्याह-अणेगखंभसयनिविट्ठं' अनेक-
स्तम्भशतसंनिविट्ठां=बहुशतस्तम्भयुक्तां 'जाव' यावत् 'पासाईयं' प्रासादीयां
दर्शकजनमनःप्रसादजनिकां 'दरिसणिज्जं' दर्शनीयां=दर्शनयोग्याम् 'अभिरूवं'
अभिरूपाम्=अभि प्रतिक्षणं नवं नवमिव रूपं यस्याः सा अभिरूपा ताम्, मनोज्ञ-

मित मधुर सश्रीक वचनों द्वारा उसे आश्वासन प्रदान किया ।
'समासासित्ता तओ पडिनिक्खमइ' आश्वासन देकर फिर वह वहां से
चला आया । 'पडिनिक्खमित्ता कोहुंवियपुरिसे सद्दावेइ' अपने स्थान पर
वापिस आते ही उसने नोकरजनों को बुलाया 'सद्दावित्ता एवं वयासी'
और बुलाकर इस प्रकार कहा कि 'गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया' देवानु-
प्रिय ! तुम लोग यहां से जाओ और 'सुपइट्ठस्स नयरस्स वहिया पच्चत्थिमे
दिसीभाए एगं महं कूडागारसालं करेह' सुप्रतिष्ठ नगरके बाहर पश्चिम दिशाकी
तरफ एक भारी कूट आकारवाली शाला जो पर्वत के शिखर के तुल्य
हो, 'अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं' तथा जिसमें सैकड़ों खंभे लगे
हुए हों, जो दर्शकजनों के चित्त को मुदित करने वाली हो, दर्शनीय
हो, जिसका रूप क्षण क्षण में देखने वालों को अपूर्व प्रतीत होता हो

प्रिय अने हिंसित भयों वयनेा द्वारा राज्ञे श्यामा देवीने आश्वासन आभ्युं.
'समासासित्ता तओ पडिनिक्खमइ' आश्वासन आपीने पछी ते राज्ञे त्यांथी
आव्या आव्या. 'पडिनिक्खमित्ता कोहुंवियपुरिसे सद्दावेइ' पोताना स्थान पर
पाछा आवतांज तेछे नोकरेने पोतानी पासे ओलाव्या 'सद्दावित्ता एवं वयासी'
अने ओलावीने आ प्रभाछे छुं छे 'गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया' देवानुप्रिय !
तमे सौ आँडथी न्छे अने 'सुपइट्ठस्स नयरस्स वहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए
एगं महं कूडागारसालं करेह' सुप्रतिष्ठ नगरना गडार पश्चिम दिशा तरङ्गना
लागभां ओक मोटी लारे कूट आकार वाणी शाला ने पर्वतना शिखरनां अरागर होय,
'अणेगखंभसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं' तथा नेभां सेंडो स्तंभ लागेला होय
अने ते स्थण नेतारना चित्तने प्रसन्न कर्त्तारी होय, नेवा लायड होय, नेवुं इप

रूपामित्यर्थः, 'पडिख्वं' प्रतिरूपाम्-अद्वितीयरूपाम् 'करित्ता' कृत्वा मम 'एय-
माणत्तियं' एतामाज्ञप्तिकां 'पच्चप्पिणह' प्रत्यर्पयत । 'तए णं ते कोडुंवियपुरिसा'
ततः खलु ते कौटुम्बिकपुरुषाः 'करयल जाव' करतल यावत् करतलपरिगृहीतं
शिर-आवर्त्त मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा राजाज्ञां 'पडिसुणेंति' प्रतिशृण्वन्ति=स्वीकुर्वन्ति
'पडिसुणित्ता' प्रतिश्रुत्य=स्वीकृत्य 'सुप्पइट्ठस्स णयरस्स बहिया' सुप्रतिष्ठस्य नगरस्य
वहिः, 'पच्चत्थिमे दिसीभाए' पाश्चात्ये दिग्भागे=पश्चिमायां दिशि 'एगं महं
कूटागारसालं' एकां महतीं कूटाकारशालां 'करेंति' कुर्वन्ति-कारयन्ति । 'अणे-
गखंभ०' अनेकस्तम्भशतसंविनिष्ठाम्, 'जाव' यावत् 'पासाईयं' पासादीयां दर्श-
नीयाम् अभिरूपाम् प्रतिरूपाम् । 'करित्ता' कृत्वा=कारयित्वा 'जेणेव सीहसेणे
राया' यत्रैव सिंहसेनो राजा 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता'

एवं जिसके सदृश और कोई शाला न हो ऐसी बनवाओ । 'करित्ता
मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' बनवा कर सुझे पीछे खबर दो । 'तए णं
ते कोडुंवियपुरिसा करयलजाव पडिसुणेंति' राजा के इस प्रकार की आज्ञा
को उन कौटुम्बिक पुरुषों ने दोनों हाथों को जोड़ कर स्वीकार किया
और 'पडिसुणित्ता सुप्पइट्ठस्स णयरस्स बहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं
कूटागारसालं करेंति' आज्ञा प्रमाण कर वे सबके सब सुप्रतिष्ठ नगर
के बहिःप्रदेश में पश्चिम दिशा की ओर जाकर उस कूटाकार वाली
शाला की रचना करवाने में लग गये । 'अणेगखंभसयसंनिविट्ठं पासाईयं'
उस में उन्होंने सैकड़ों खंभों की रचना करवाई । शाला देखने वालों
के चित्त को आनंद देनेवाली, दर्शनीय, अपूर्वरूप संपन्न एवं अद्वितीय
बनकर जब तैयार हो चुकी, तब 'जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छंति'

जेनारने क्षण्ण-क्षण्ण अपूर्व ऋणाय अने जेना समान भीष्म केछ पणु शाणा न डोय
तेवी जनावो. 'करित्ता मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह' जनावीने पछी भने जभर
आपो. 'तए णं ते कोडुंवियपुरिसा करयल जाव पडिसुणेंति' राजान्नी आ
प्रकारन्नी आज्ञाने ते कौटुम्बिक पुरुषोच्चे जे हाथ जेडीने स्वीकार क्यो अने 'पडि-
सुणित्ता सुप्पइट्ठस्स णयरस्स बहिया पच्चत्थिमे दिसीभाए एगं महं कूटागारसालं
करेंति' आज्ञा स्वीकारीने ते तमास सुप्रतिष्ठ नगरना जहारना प्रदेशमां पश्चिम
दिशा तरङ्ग जधने ते कूटाकारवाणी शाणानी रचना करवामां लागी गया. 'अणेगखं-
भसयसंनिविट्ठं जाव पासाईयं करित्ता' तेमां तेओच्चे सेंकडे थांललाओनी रचना
करावी, शाणा जेनारनां चित्तने आनंद आपनारी, दर्शनीय, अपूर्वरूप संपन्न, अर्थात्
अनेउ जनावी आपी. पछी न्यारे तैयार थर्ह त्यारे 'जेणेव सीहसेणे राया तेणेव

उपागत्य 'तमाणत्तियं तामाज्जप्तिकां=पूर्वोक्तामात्रां ' पञ्चप्पिणंति ' प्रत्यर्पयन्ति=
स्वामिन् ! कूटागारशाला संपादिताऽऽमाभिरिति निवेदयन्तीति ॥ सू० ६ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से सीहसेणे राया अण्णया कयाइं एगूणगाणं
पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं आसंतेइ । तए णं
तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं
सीहसेणेणं रण्णा आसंतियाइं ससाणाइं सवालंकारविभृसियाइं
जहाविभवेणं जेणेव सुपइट्टे णयरे जेणेव सीहसेणे राया तेणेव
उवागच्छंति । तए णं से सीहसेणे राया एगूणाणं पंचदेवीसयाणं
एगूणाणं पंचण्हं माइसयाणं कूटागारसालं आवसहं दलयइ ॥सू० ७॥
टीका ।

'तए णं से' इत्यादि । 'तए णं से सीहसेणे राया' ततः खलु स
सिंहसेनो राजा 'अण्णया कयाइं' अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये 'एगूणगाणं'
एकोनानां 'पंचण्हं देवीसयाणं' पञ्चानां देवीशतानाम् 'एगूणाइं पंचमाइसयाइं'
एकोनानि पञ्चमातृशतानि नवनवत्यधिकचतुःशतसंख्यकाः स्वध्वश्रूः 'आसंतेइ'
वे जहां सिंहसेन राजा विराजमान थे वहां पर आये और 'उवा-
गच्छित्ता तमाणत्तियं पञ्चप्पिणंति' आकर निवेदन किया कि हे राजा !
आपकी आज्ञानुसार कूटाकार शाला बन कर तैयार हो चुकी हैं ॥सू० ७॥

'तए णं से' इत्यादि ।

'तए णं' कूटाकार शाला के सम्पूर्णरूप से निर्मित हो चुकने
बाद 'से सीहसेणे राया' इस सिंहसेन राजाने 'अण्णया कयाइं' किसी
एक समय 'एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं आसंतेइ' एक

आमन्त्रयति-तासामागमनायामन्त्रणं प्रेषयति । 'तए णं' ततः खलु 'तासिं' तासाम् 'एगूणगाणं' एकोनानां 'पंचण्हं देवीसयाणं' पञ्चानां देवीशतानाम् एगूण-पंचमाइसयाइं' एकोनपञ्चमातृशतानि 'सीहसेणेणं रण्णा' सिंहसेनेन राज्ञा 'आमं-तियाइं' आमन्त्रितानि=आहूतानि 'समाणाइं' सन्ति 'सव्वालंकारविभूसियाइं' सर्वालङ्कारविभूषितानि 'जहाविभवेणं' यथाविभवेन=स्वस्वविभवानुसारेण 'जेणेव सुपइट्ठे णयरे' यत्रैव सुप्रतिष्ठं नगरं 'जेणेव सीहसेणे राया' यत्रैव सिंहसेनो राजा 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति । 'तए णं से सीहसेणे राया' ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'एगूणाणं' एकोनानां 'पंचदेवीसयाणं' पञ्चदेवी-शतानाम् 'एगूणाणं' एकोनानां पंचण्हं माइसयाणं' पञ्चानां मातृशतानां 'कूडा-गारसालं' कूटाकारशालाम् 'आवसहं' आवसथम्, वासस्थानं 'दलयइ' ददाति ॥सू०७॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से सीहसेणे राया कोडुंबियपुरिसे सदावेइ सदावित्ता
एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया विउलं असणं४

कम पांचसौ अपनी पत्नियों की माताओं को वहाँ पर आमंत्रित किया । 'तए णं तासिं एगूणाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं सीहसेणेणं रण्णा आमंतियाइं समाणाइं सव्वालंकारविभूसियाइं जहाविभवेणं जेणेव सुपइट्ठे णयरे जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छंति' आमंत्रित हुए वे सबके सब एककम पांचसौ माताएँ समस्त अपनी२ विभवसंपत्ति के अनुसार समस्त अलंकारों से विभूषित होकर सुप्रतिष्ठ नगरमें जहाँ सिंहसेन राजा विराजमान थे वहाँ आ पहुँचीं । 'तए णं से सीहसेणे राया एगूणाणं पंच-देवीसयाणं एगूणाणं पंचण्हं माइसयाणं कूडागारसालं आवसहं दलयइ' जब वे वहाँ आ चुकीं तब उस सिंहसेन राजा ने उन एककम पांचसौ अपनी भार्याओं की एककम पांचसौ माताओंको उस कूटाकार शाला में ठहरा दिया ॥सू०७॥

ओने ते कूटाकार शालाभां पधारवानुं आमंत्रणु आभ्युं 'तए णं तासिं एगूणाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं सीहसेणे रण्णा आमंतियाइं समाणाइं सव्वालंकारविभूसियाइं जहाविभवेणं जेणेव सुपइट्ठे णयरे जेणेव सीहसेणे राया तेणेव उवागच्छंति' आमंत्रणु भणतां ते तमाम आरसे नवाणुं माताओ पोतानी संपत्ति प्रमाणे तमाम अलंकारथी शयुगार करीने सुप्रतिष्ठ नगरभां जयां सिंह-सेन राजा विराजमान हुता त्यां आवी पडोन्थी. 'तए णं से सीहसेणं राया एगूणाणं पंचदेवीसयाणं एगूणाणं पंचण्हं माइसयाणं कूडागारसालं आवसहं दलयइ' ते तमाम जयारे राजा पासे आवी गछं त्यारे ते सिंहसेन राजाओ ते आरसे नवाणुं पोतानी पत्नीओनी आरसे नवाणुं माताओने ते कूटाकार शालाभां रहेवा सुकम करव्यो (सू० ७)

उवणेह, सुवहु पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं च कूडागारसालं साह-
रेह, तए णं ते कोडुंवियपुरिसा तहेव जाव साहरेति, तए णं
तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं
सव्वालंकारविभूसियाइं तं विउलं असणं४ सुरं च५ आत्ताएमा-
णाइं४ गंधवेहि य णाडएहि य उदगीयमाणाइं नच्चिज्जमाणाइं
विहरंति, तए णं से सीहसेणेराया अडूरत्तकाल समयंसि बहुहिं
पुरिसेहिं संपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छित्ता कूडागारसालाए दुवाराइं पिहेइ, पिहित्ता कडागार-
सालाए सव्वओ समंता अगणिकायं दलयइ, तए णं तासिं
एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणगाइं पंचमाइसयाइं सीह-
सेणेणं रण्णा आलीवियाइं सत्ताणाइं रोयमाणाइं३ अत्ताणाइं
असरणाइं कालधम्मणा संजुत्ताइं ॥ सू० ८ ॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से सीहसेणे राया’ ततः खलु स
सिंहसेनो राजा ‘कोडुंवियपुरिसे सदावेइ’ कौटुम्बिकपुरुषान् शब्दयति, ‘सदावित्ता’
शब्दयित्वा ‘एवं वयासी’ एवमवादीत्—‘गच्छह णं तुव्भे देवानुप्पिया’ गच्छत
खलु यूयं हे देवानुप्रियाः ! ‘विउलं’ विपुलम् ‘असणं४’ अशनं पानं खाद्यं

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ पश्चात् ‘से सीहसेणे राया’ उस सिंहसन राजा ने
‘कोडुंवियपुरिसे सदावेइ’ अपने नौकर-चाकरों को बुलाया ‘सदावित्ता’ और
बुलाकर ‘एवं’ इस प्रकार ‘वयासी’ कहा कि ‘गच्छह णं तुव्भे देवानुप्पिया’
हे देवानुप्रिय ! आप लोग यहां से जाओ ‘विउलं असणं४ उवणेह’

સ્વાદ્યમ્ 'ઉવગેહ' ઉપનયત=કૂટાગારશાલાયાં પ્રાપયત । તથા 'સુવહુ પુષ્પવત્થ-
ગંધમલ્લાર્કારં ચ' સુવહુ પુષ્પગન્ધમાલ્યાર્કારં ચ 'કૂટાગારસાલં' કૂટાકારશાલં
'સાહરેહ' સંહરત=નયત । 'તણ્ ણં તે કોહુંવિયપુરિસા' તતઃ સ્વહુ તે કૌટુમ્બિક-
પુરુષાઃ 'તહેવ' તથૈવ=રાજાજ્ઞાનુસારેણૈવ 'જાવ' યાવત્-'સાહરેતિ' સંહરન્તિ=
ઉપનયન્તિ 'તણ્ ણં' તતઃ સ્વહુ 'તાસિં' તાસામ્ 'એગૂળગાણં' એકોનાનાં 'પંચણં'
પચ્ચાનાં 'દેવીસયાણં' દેવીશતાનામ્ 'એગૂળપંચમાઙસયાઙં' એકોનપચ્ચમાતૃશતાનિ
'સન્વાલંકારવિભૂસિયાઙં' સર્વાલંકારવિભૂષિતાનિ 'તં વિઝલં' તદ્ વિપુલમ્ 'અસણં
૪' અણનં પાનં સ્વાદ્યં ચ 'સુરં ચ ૫' સુરાં ચ ૫ 'આસાએમાણાઙં' આસ્વા-
દ્યમાનાનિ, વિસ્વાદ્યમાનાનિ, પારિભાજયમાનાનિ, પરિભુજ્ઞાનાનિ 'ગંધવ્વેહિ ય'
ગાન્ધર્વૈશ્વ=ગાયકપુરુષૈઃ=ગાનકલાકુશલૈર્ગાયકૈઃ 'ણાહણિ ય' નાટકૈશ્વ-નર્તક-

और ४ प्रकार का आहार वहाँ ले जाओ साथ में 'सुवहु पुष्पवत्थगंध
मल्लालंकारं च कूटागारसालं साहरेह' अनेक प्रकार के पुष्प, वस्त्र, गंध
माल्य और अलंकार भी इस कूटशाला में ले जाओ । 'तण् णं ते कोहुं-
वियपुरिसा तहेव जाव साहरेति' राजा की इस प्रकार आज्ञा सुनने
के बाद उन कौटुम्बिक पुरुषों ने राजा की आज्ञा के अनुसार समस्त
खाने पीने एवं पुष्प वस्त्र गंध माला आदि सामग्री उस कूटाकार
शाला में उपस्थित कर दी । (तण् णं तासिं एगूणगाणं पंचणं देवीसयाणं
एगूणपंचमाङ्गसयाङ्गं सन्वालंकारविभूसियाङ्गं तं विजलं असणं ४ सुरं च ५ आसाए-
माणाङ्गं ४ गंधव्वेहि य णाहणहि य उवगीयमाणाङ्गं नचिज्जमाणाङ्गं विहरंति)
अनन्तर उन एक कम पांचसौ देवियों की एककम पांचसौ माता-
ओं ने उन आये हुए चारों प्रकार के आहार को खूब खाया, पीया,
दूसरों को भी खिलाया पिलाया, मदिरा भी खूब पी और पिलाई ।

'સુવહુ પુષ્પવત્થગંધમલ્લાર્કારં ચ કૂટાગારસાલં સાહરેહ' અનેક પ્રકારના પુષ્પ,
વસ્ત્ર, ગંધ, માલ્ય, અને અલંકાર પણ તે કૂટશાલામાં લઈ બેઠા. 'તણ્ ણં તે કોહું-
વિયપુરિસા તહેવ જાવ સાહરેતિ' રાજાની આ પ્રકારની આજ્ઞા સાંભળ્યા પછી તે કૌટુમ્બિક
પુરુષોએ રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે તમામ ખાવા-પીવાની વસ્તુ અને પુષ્પ, વસ્ત્ર-ગંધમાલા
આદિ સામગ્રી તમામ તે કૂટાકાર શાલામાં લાવીને મૂકી આપી 'તણ્ ણં તાસિં એગૂળ-
ગાણં પંચણં દેવીસયાણં એગૂળપંચમાઙસયાઙં સન્વાલંકારવિભૂસિયાઙં તં વિઝલં
અસણં ૪ સુરં ચ ૫ આસાએમાણાઙં ૪ ગંધવ્વેહિ ય ણાહણિ ઉવગીયમાણાઙં
નચ્ચિજ્જમાણાઙં વિહરંતિ' તે પછી ચારસો નવાણું (૪૯૯) પત્નીઓની (૪૯૯)
માતાઓ એ તે આવેલા ચાર પ્રકારના આહારના પદાર્થોને સારી રીતે આહાર કર્યો,
મદિરા પીધી, બીજાને પણ ખવરાવ્યા-પીવરાવ્યા, મદિરા પણ પાઈ, ગન્ધર્વોએ પણ

पुरुषैश्च 'उवगीयमाणां' उपगीयमानानि 'नच्चिज्जमाणां' नर्त्यमानानि 'विहरन्ति' विहरन्ति । 'तए णं से' सीहसेणेराया ततः खलु स सिंहसेनो राजा 'अद्धरत्तकालसमयंसि' अर्द्धरात्रकालसमये=अर्द्धरात्रौ 'बहुहिं पुरिसेहिं' बहुभिः पुरुषैः 'संपरिवुडे' संपरिवृतः=सहितः 'जेणेव' यत्रैव 'कूडागारसाला' कूटाकारशाला 'तेणेव' तत्रैव 'उवागच्छइ' उपागच्छति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'कूडागारसालाए' कूटाकारशालायाः 'दुवाराइं' द्वाराणि 'पिहेइ' पिदधाति=आवृणोति, 'पिहित्ता' पधाय 'कूडागारसालाए' कूटाकारशालायाः 'सन्वओ समंता' सर्वतः समन्तात् 'अगणिकायं दलयइ' अग्निकायं दापयति=कूटाकारशालां ज्वालयतीत्यर्थः । 'तए णं' ततः खलु 'तासिं' तासाम् 'एगूणगाणं' एकोनानां 'पंचण्हं' पञ्चानां 'देवीसयाणं' देवीशतानाम् 'एगूणगाइं' एकोनानि 'पंचमाइसयाइं' पञ्चमातृशतानि 'सीहसेणेणं रण्णा' सिंहसेनेन राज्ञा 'आलीवियाइं समाणाइं' आदी-

गन्धर्वों ने भी इनके आने की खूब खुशियां मनायीं, इसके उपलक्ष्य में उन्होंने खूब इनकी प्रशंसा के गाने गाये । नर्तक लोगों ने मनमाने अपने नृत्यों से भी इनका स्वागत किया (तए णं से सीहसेणे राया अद्धरत्तकालसमयंसि बहुहिं पुरिसेहिं संपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ) फिर वह सिंहसेन राजा अर्द्ध रात्रि के समय में अनेक अपने निजी पुरुषों से युक्त होकर उस कूटाकार शाला की तरफ आया । (उवागच्छित्ता कूडागारसालाए दुवाराइं पिहेइ) वहां पहुँच कर पहिले तो उसने उसके समस्त दरवाजों को बंद करवा दिया । (पिहित्ता कूडागारसालाए सन्वओ समंता अगणिकायं दलयइ) पश्चात् उस कूटाकार शाला में उसने सब तरफ से अग्नि लगावा दी । (तए णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणगाइं पंचमाइसयाइं सीहसेणेणं रण्णा

तेओना आववा माटेनो आनंदं जणुओ, तेओनां मानमां गंधर्वोओ तेओनी प्रशंसांना गीत गायां तथा नृत्य करनारा माणुसोओ मनमान्या पोताना नृत्यथी तेओनुं, स्वागतं शु' 'तए णं से सीहसेणे राया अद्धरत्तकालसमयंसि बहुहिं पुरिसेहिं संपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ' यही सिंहसेन राजा अर्द्धरात्रीना समये पोताना अनेक स्वजनोनी साथे ते कूटाकार शाला तरफ आया 'उवागच्छित्ता सालाए दुवाराइं पिहेइ' त्यां पछोंचीने प्रथम तो तेणे तमाम दरवाजा बंद करावी दीया 'पिहित्ता कूडागारसालाए सन्वओ समंता अगणिकायं दलयइ' यही कूटाकार शालाभां तेणे आदेश जालुथी अग्नि लगावी दीधी. 'तए णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणगाइं पंचमाइसयाइं सीहसेणेणं रण्णा आलीवियाइं समाणाइं

पितानि=प्रज्वालितानि सन्ति 'रोयमाणां३' रुदन्ति=रोदनं कुर्वन्ति 'कंदमाणां' क्रन्दन्ति, उच्चैः स्वरेण रुदन्ति 'विलम्बमाणां' विलपन्ति=शिरःस्फोटनपूर्वकं विलापं कुर्वन्ति, 'अत्ताणां' अत्राणानि=रक्षारहितानि 'असरणां' अशरणानि=शरणरहितानि 'कालधम्मुणा संजुत्तां' कालधर्मेण संयुक्तानि-तासामेकोनपञ्चशतदेवीनामेकोनपञ्चशतमातरो मृता इत्यर्थः ॥ सू० ८ ॥

आलीषियाई समाणाई रोयमाणां३ अत्ताणां असरणां कालधम्मुणा संजुत्तां) इससे एककम पांचसौ उन सब देवियों की वे ४९९ वे माताएँ सिंहसेन राजा के द्वारा जलाई गई हुई रुदन करते२ आक्रंदन करते२ और विलाप करते२ रक्षा के साधनों के अभाव में निःशरण होकर कालधर्म से संयुक्त हो गयीं ।

भावार्थ—उन सबके उस कूटाकार शाला में ठहर जाने पर राजाने अपने नौकर-चाकरों को बुला कर कहा कि—हे देवानुप्रिय ! तुम लोग यहां से जाओ और चारों प्रकार के आहार को वहां ले जाओ और साथ में अनेक प्रकार के-पुष्प, वस्त्र, गंध, माला, और अलंकारों को भी ले जाओ । राजा की आज्ञा पाकर वे कौटुम्बिक पुरुष राजा की आज्ञा के अनुसार चारों प्रकार के तैयार किये हुए आहार को एवं पुष्प वस्त्र गंध माला आदि सामग्रीयां को उस कूटाकार शाला में उपस्थित कर दीं । अनन्तर उन चार सौ नवाणु देवियों की ४९९ माताओं ने उस आये हुए चार प्रकार के आहार को खूब

रोयमाणां३ अत्ताणां असरणां कालधम्मुणा संजुत्तां' तेथी थारसे नवाणुं पोतानी पत्नीओनी थारसे नवाणुं माताओने सिंहसेन राजाओ सणगावी दीधी थारै ते सौ रुदन-आकंदन करती अने विलाप करती करती पोतानां रक्षाणुनां साधनोने अभाव जेध निःशरणु णनीने तसाम भरणु पाभी गध.

भावार्थ—ते तसाम ओ कूटाकार शालाभां गध अने स्थिर थध थारै 'राजाओ पोताना नोकर-आकरोने जोलावीने कहुं डे डे देवानुप्रिय ! तमे सौ अर्द्धीथी जओ अने थार प्रकारना आहारना पदार्थो त्यां शालाभां लध जओ तेमज साथे साथे अनेक प्रकारनां पुष्प, वस्त्र, गंध माला अने अलंकारोने पञ्च लध जओ. राजनी आ प्रमाणे आज्ञा मेणवीने ते सौ नोकर-आकर वर्गे राजनी आज्ञा प्रमाणे थार प्रकारना तैयार करावेजा आहारनां पदार्थो तथा पुष्प, वस्त्र, गंध माला आदि सामग्रीने लध कूटाकार शालाभां आव्या. पछी ते थारसे नवाणुं स्त्रीओनी मात-ओओ ते थार प्रकारना आहारना पदार्थो आधा-पीधा, पुष्प, वस्त्र, गंध, माला

॥ मूलम् ॥

तए णं से सीहसेणे राया एयकम्मे४ सुबहु पावकम्मं
समज्जिणित्ता चउत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालइत्ता कालमासे
कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं वावीससागरोवमट्ठिइएसु
गेरइएसु गेरइयत्ताए उववण्णे ! से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता
इहेव रोहीडए णयरे दत्तस्स सत्थवाहस्स कण्हसिरीए भारि-
याए कुच्चिंसि दारियत्ताए उववण्णे । तए णं सा कण्हसिरी
णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारियं पयाया सुकुमाल

खाया पीया, पुष्प वस्त्र गंध माला आदि का उपभोग किया और अनेक
प्रकार की मदिराओं को खूब पी और पिलाई । गंधर्वों के विविध
प्रकार के गाने सुने, एवं नर्तकों के नृत्यों को खूब देखा और खूब
खुशी मनाई । बाद में वह सिंहसेन राजा उसी दिन अर्द्ध रात्रि के
समय में अपने अनेक निजी पुरुषों को लेकर इस कूटाकार शाला
की तरफ आया । वहां पहुँचकर उसने पहले उन निजी पुरुषों द्वारा
कूटाकार शाला के समस्त दरवाजों को बंद करवा दिया पश्चात् उस
कूटाकार शाला के चारों तरफ आग लगवा दी । इससे वे ४९९
देवियों की सबकी सब ४९९ माताएँ सिंहसेन राजा के द्वारा जलाई गईं
हुई रुदन करते-रुदन करते और विलाप करते-रक्षा के साधनों
के अभाव में निःशरण होकर कालधर्म को प्राप्त हुई-मर गई ॥ सू० ८ ॥

आदि पदार्थोनि- पणु योग्य रीते उपभोग कर्षो साथे अनेक प्रकारनी मदिराओने
पणु भूण पीधी अने भीजने पणु आपी, गन्धर्वोनां विध-विध प्रकारनां गीत
सांलज्यां, अने नृत्य करनाराओना नाचने पणु भूण जेया तथा खुशी यथां, पछीथी
ते सिंहसेन राजा ते द्विसे अर्धरात्रीना समये पोताना अनेक निज जनने साथे
लधने ते कूटाकार शाणा पासो आव्या आवीने प्रथम पोताना माणुसेने आज्ञा करीने
शाणाना तमाम दरवाज गंध कराव्या अने ते पछी कूटाकार शाणानी आरेय णाणु
आग लगावी दीधी तेथी आरसे नवाणुं (४६६) देवीओनी (४६६) माताओ तमाम
सिंहसेन राजा द्वारा अग्निथी गणती थकी रुदन करवा लागी आकंदन अने विलाप
करती पोताना रक्षणुनां साधनोना अलावे आश्रय विनानी थधने कालधर्मने पाभी
गध-अर्थात् भरणु पाभी गध. ॥ सू० ८ ॥

जाव सुरूवां । तए णं तीसे दारियाए अम्मापियरो णिठ्वत्ते
एगारसे दिवसे संपत्ते बारसाहे विउलं असणं४ जावमित्त० णा-
मधेज्जं करेत्ति, तं होउ णं दारिया देवदत्ता णामेणं । तए णं
सा देवदत्ता दारिया पंचधाइपरिग्गहिया जाव परिवड्ढइ ॥सू०९॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि ।

‘तएणं सीहसेणेराया’ ततः खलु स सिंहसेनो राजा ‘एयकम्मै४’ एतत्कर्मा४-
एकोनपञ्चशतश्वश्रूहिंसनकर्मकारकः, एवमत्र—एतत्प्रधानः, एतद्विद्यः एतत्समाचार
इत्यपि बोध्यम् । ‘सुवहु’ सुवहु=अत्यधिकं ‘पावकम्मं’ पापकर्म ‘समज्जिणित्ता’
समज्ज्य=समुपाज्य ‘चउत्तीसं वाससयाइं’ चतुस्त्रिंशद्वर्षशतानि ‘परमाउं’ परमायुः=
उत्कृष्टायुः ‘पालइत्ता’ पालयित्वा कालमासे कालं किञ्चा कालमासे कालं कृत्वा
‘छट्ठीए पुढवीए’ षष्ठ्यां पृथिव्याम् ‘उक्कोसेणं’ उत्कर्षेण ‘वावीससागरोवमड्ढिइएसु’
द्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु ‘णेरइएसु’ नैरयिकेषु ‘णेरइयत्ताए’ नैरयिकतया

‘तए णं’ इत्यादि ।

(तए णं) इस के अनन्तर (से सीहसेणे राया) वह सिंहसेन राजा
(एय कम्मै४) कि जिसने अपनी समस्त सासों को मारने रूप महा
अधार्मिक कृत्य किया इसी भयंकर अपराध से (सुवहु पावकम्मं समज्जि-
णित्ता) अनेक प्रकार के पापकर्मों का उपार्जन कर (चउत्तीसं वाससयाइं
परमाउं पालइत्ता) ३४०० वर्ष की उत्कृष्ट आयु के समाप्त हो चुकने
पर (कालमासे कालं किञ्चा) मृत्यु के अवसर में मर कर (छट्ठीए पुढवीए
उक्कोसेणं वावीससागरोवमड्ढिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे) छठी पृथिवी
के उत्कृष्ट २२ सागर की स्थितिवाले नरक में नारकीपर्याय से उत्पन्न

‘तए णं’ इत्यादि

‘तए णं’ ते पष्ठी ‘से सीहसेणे राया’ ते सिंहासेन राजा ‘एयकम्मै४’
डे जेहे पोतानी तमाम सासुओने मारवा इय महु अधार्मिक कृत्य कथुं छे ते लयंकर
अपराधथी ‘सुवहु पावकम्मं समज्जिणित्ता’ अनेक प्रकारनां पापकर्मोने उपार्जनकर
‘चउत्तीसं वाससयाइं परमाउं पालइत्ता’ ३४०० यातरीससे वर्षनी उत्कृष्ट आयुप्य
पूरी थछ रह्या पष्ठी, ‘कालमासे कालं किञ्चा’ मृत्यु समये भरणु पामीने ‘छट्ठीए
पुढवीए उक्कोसेणं वावीससागरोवमड्ढिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णे’
छट्ठी पृथ्वीना उत्कृष्ट २२ पावीस सागरनी स्थितिवाणा नरकभां नारकीनी पर्यायथी

‘उववण्णे’ उत्पन्नः । ‘से णं’ स खलु सिंहसेनजीवः ‘तओ’ ततः=तस्मात् स्थानात्
 ‘अणंतरं’ अनन्तरम्=पश्चात् ‘उव्वट्ठित्ता’ उद्भूत्य=निस्सृत्य ‘इहेव’ इहैव=
 अत्रैव ‘रोहीडए णयरे’ रोहितके नगरे ‘दत्तस्स सत्थवाहस्स’ दत्तस्य सार्थवाहस्य
 ‘कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिसि’ कृष्णश्रियो भार्यायाः कुक्षौ=गर्भे ‘दारियत्ताए
 उववण्णे’ दारिकातया-पुत्रीत्वेन उत्पन्नः । ‘तए णं सा कण्हसिरी’ ततः खलु
 सा कृष्णश्रीः ‘णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं’ नवसु मासेषु बहुपरिपूर्णेषु ‘जाव’
 यावत् ‘अद्धट्टमाणं राइदियाणं वीइक्कंताणं’ अर्द्धाष्टमरात्रिदिवेषु व्यतिक्रान्तेषु
 ‘दारियं’ दारिकां ‘पयाया’ प्रजाता=प्रजनितवती । कीदृशीमित्याह-‘सुकुमाल
 जाव सुरूवां सुकुमार-यावत् सुरूपां, सुकुमारपाणिपादां यावत्सुरूपाम् । ‘तए णं’
 ततः खलु ‘तीसे दारियाए’ तस्या दारिकायाः ‘अम्मापियरो’ अम्बापितरौ
 ‘णिव्वत्ते एगारसे दिवसे’ निवृत्ते एकादशे दिवसे ‘संपत्ते वारसाहे’ संप्राप्ते
 द्वादशाहे=द्वादशे दिवसे ‘विउलं’ विपुलम् ‘असणं४’ अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं

हुआ । (से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता इहेव रोहीडए णयरे दत्तस्स सत्थ-
 वाहस्स कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिसि दारियत्ताए उववण्णे) वहाँ से स्थिति
 पूर्ण कर यह सिंहसेन का जीव निकल इसी रोहितक नगर में दत्त
 सार्थवाह की भार्या कृष्णश्री की कुक्षि में पुत्रीरूप से उत्पन्न हुआ ।
 (तए णं सा कण्हसिरी णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं जाव दारियं पयाया)
 जब नौ माह ७॥ दिन अच्छी तरह से व्यतीत हो चुके तब कृष्णश्रीने
 पुत्री को जन्म दिया । (सुकुमाल जाव सुरूवां) इस के हाथ पैर आदि
 अवयव बहुत ही सुकुमार थे और आकृति भी इसकी विशेष सुन्दर
 थी । (तए णं तीसे दारियाए अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते
 वारसाहे) जब इस की उत्पत्ति के ११ दिन व्यतीत हो चुके और १२

उत्पन्न थये। ‘से णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता इहेव रोहिडए णयरे दत्तस्स
 सत्थवाहस्स कण्हसिरीए भारियाए कुच्छिसि दारियत्ताए उववण्णे’ त्यांनी स्थिति
 पूर्ण करीने ते सिंहसेनने शिव निकणीने आ रोहितक नगरमां दत्तसार्थवाहनी भार्या-श्री
 कृष्णश्रीनां उदरमांथी पुत्री इपे उत्पन्न थये। ‘तए णं सा कण्हसिरी णवण्हं मासाणं
 बहुपडिपुण्णाणं जाव दारियं पयाया’ न्यारे नव मास अने उपर साडासात (७॥
 रात्री सारी रीते वीती गया, त्यारे कृष्णश्रीअे पुत्रीने जन्म आय्ये। ‘सुकुमाल जाव
 सुरूवां’ तेना हाथ-पग आदि अवयवो धणां सुकुमार हुतां अने आकृति पणु अहुज्ज
 सुन्दर हुती। ‘तए णं तीसे दारियाए अम्मापियरो णिव्वत्ते एगारसमे दिवसे संपत्ते
 वारसाहे’ तेना जन्मना न्यारे अगियार (११) दिवस पूरा थय (१२) पारमे दिवस

‘जाव’ यावत् उपस्कार्य ‘मित्त०’ मित्रज्ञातिस्वजनसम्बन्धिपरिजनान् पुष्पवस्त्र-
गन्धमाल्यालङ्कारेण सत्कृत्य संमान्य तेषां समक्षं तस्या दारिकायाः ‘नामधेज्जं
करेति०’ नामधेयं कुरुतः—यस्मात् कारणात् खलु इयं दारिका देवप्रसादात् लब्धा
‘ते’ तत्=तस्मात् कारणात् ‘होउ णं’ भवतु खलु ‘अम्हं दारिया’ अस्माकं दारिका
देवदत्ताणामेणं’ देवदत्ता नाम्ना। ‘तए णं सा देवदत्ता दारिया’ ततः खलु सा
देवदत्ता दारिका पंचधाईपरिगहिया’ पञ्चधात्रीपरिगृहीता=पञ्चधात्रीपरिपालिता
सती ‘जाव परिवड्ढइ’ यावत् गिरिकन्दरालीनश्चम्पकपादप इव परिवर्धते ॥ सू० ९ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं सा देवदत्ता दारिया उम्मुक्कवालभावा जोव्वणेण
य रूवेण य लावण्णेण य जाव अइंवर उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा
जाया यावि होत्था। तए णं सा देवदत्ता दारिया अण्णया कयाइं
पहाया जाव विभूसिया बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिविखत्ता उप्पिं
आगासतलंसि कणगतिंदूसएणं कीलमाणी विहरइ ॥ सू० १० ॥

वां दिन ज्यों ही लगा उस समय (विउलं असणं४ जाव मित्त० णामधेज्जं
करेति) इसके मातापिताने विपुल मात्रा में चारों प्रकार का आहार
पकवाया और मित्र, ज्ञाति, स्वजन, संबंधि और परिजनों का पुष्प,
वस्त्र, गंध, माल्य और अलंकार आदि से सत्कार कर उनके समक्ष
ही उस लडकी का नामसंस्करणविधान किया, ऐसा ख्याल कर कि
(तं होउ णं दारिया देवदत्ता णामेणं) यह कन्या हमें देव की प्रसन्नता
से वरदान रूप में प्राप्त हुई है, इस लिये इस का नाम देवदत्ता होओ।
(तए णं सा देवदत्ता दारिया पंचधाईपरिगहिया जाव परिवड्ढइ) वह देवदत्ता
पांच धायमाताओं की देखरेख में रहती हुई गिरि की कन्दरा में आलीन
चम्पक वृक्ष की तरह सुखपूर्वक बढने लगी । ॥ सू० ९ ॥

आ०यो त्यादे ते सभये, ‘विउलं असणं४ जाव मित्त० णामधेज्जं करेति’
तेनां माता-पिताये मोटा प्रमाणमां यार प्रकारना आहार तैयार कराव्या अने मित्र,
ज्ञाति, स्वजन संबंधी अने परिजनोना पुष्प, वस्त्र, गंध माल्य अने अलंकार
आदिथी सारे सत्कार कर्यो, अने ते सोना समक्ष पुत्रीनां नामकरण संस्कारनुं विधान
कर्युं तेमां ये दृष्टि राखी के, तं होउ णं दारिया देवदत्ता णामेणं’ आ कन्या
अमने देव-प्रसन्न धवाथी वरदानरूपमां प्राप्त थछ छे, ते माटे ते कन्यानुं नाम देवदत्ता
राखवुं छे ‘तए णं सा देवदत्ता दारिया पंचधाईपरिगहिया जाव परिवड्ढइ’
ते देवदत्ता पांच धाय मातायेनी देखरेखमां रहेती थकी पर्वतनी शुक्षमां रहेला अभ्यक्ष
वृक्ष प्रमाणे सुखपूर्वक बढवा लागी. (सू० ९)

टीका

‘तए णं सा इत्यादि ।

‘तए णं सा देवदत्ता दारिया’ ततः खलु सा देवदत्ता दारिका=कन्यका ‘उम्मुक्कवालभावा’ उन्मुक्तवालभावा ‘जोव्वणेण य’ यौवनेन ‘रूवेण य’ रूपेण=शरीराकृत्या ‘लावण्णेण य’ लावण्येन=शरीरकान्त्या ‘जाव’ यावत्-‘अतीवर’ अतीवातीव ‘उक्किट्ठा’ उत्कृष्टा ‘उक्किट्ठसरीरा’ उत्कृष्टशरीरा=परमसुन्दरी ‘जाया यावि होत्था’ जाता चाप्यभवत् । ‘तए णं सा देवदत्ता दारिया’ ततः खलु सा देवदत्ता दारिका ‘अण्णया कयाइं’ अन्यदा कदाचित्=एकस्मिन् समये ‘ण्हाया’ स्नाता=कृतस्नाना ‘जाव विभूसिया’ यावद् विभूषिता=सर्वालङ्कारविभूषिता परिहित-सुन्दरवस्त्राभरणा सती ‘बहुहिं खुज्जाहिं’ बहुभिः कुब्जाभिः ‘जाव’ यावत्-अष्टादश-देशीयाभिर्दासीभिः ‘परिक्खत्ता’ परिक्षिप्ता=परिवृता ‘उप्पि आगासतलंसि’ उपरि आकाशतले=प्रासादोपरिभागे ‘चांदनी’ इति प्रसिद्धे स्थाने ‘कणगतिंदूसएणं’ कनक-तिन्दूसकेन=सुवर्णकन्दुकेन=‘कीलमाणी’ क्रीडन्ती ‘विहरइ’ विहरति=वर्तते ॥सू० १०॥

‘तए णं सा’ इत्यादि ।

(तए णं सा देवदत्ता दारिया) जब वह देवदत्ता पुत्री (उम्मुक्कवालभावा) बाल्यावस्था के बाद युवावस्था आने पर (जोव्वणेण य रूपेण य लावण्णेण य जाव अर्धवर उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा जाया यावि होत्था) इसका शरीर आकृति और लावण्य से सुन्दर दीखने लगा । ‘तए णं सा देवदत्ता दारिया अण्णया कयाइं ण्हाया जाव विभूसिया बहुहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खत्ता’ किसी एक समय यह देवदत्ता लडकी स्नान कर और वस्त्राभूषण पहिर कर अपनी १८ देश की दासियाँ के परिवार के साथ ‘उप्पि आगासतलंसि कणगतिंदूसएणं कीलमाणी विहरइ’ ऊपर आकाशतल-प्रासाद के ऊपरी भाग-चांदनी-में सुवर्ण की गेंद से क्रीडा कर रही थी ॥सू० १०॥

‘तए णं सा’ इत्यादि.

‘तए णं सा देवदत्ता दारिया’ ज्यारे ते देवदत्ता पुत्री ‘उम्मुक्कवालभावा’ बाल्यावस्था पछी ज्यारे यौवनावस्थाभां आवी त्यारे ‘जोव्वणेण य रूपेण य लावण्णेण य जाव अर्धवर उक्किट्ठा उक्किट्ठसरीरा जाया यावि होत्था’ ते पोताना शरीरनी आकृति अने लावण्यथी सुन्दर हेभावा लागी ‘तए णं सा देवदत्ता दारिया अण्णया कयाइं ण्हाया जाव विभूसिया बहुहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खत्ता’ केछ ओछ समये ते देवदत्ता पुत्री स्नान करी अने वस्त्राभूषण पड़ेरीने पोतानी अठार देशनी दासीओना परिवार साथे ‘उप्पि आगासतलंसि कणगतिंदूसएणं कीलमाणी विहरइ’ पोताना आकाशतल जेवा भेडेलना उपरना लागभां-चांदनीभां सेनाना गेडी-दंडाथी रमती छती. (सू० १०)

॥ મૂલમ્ ॥

इमं च णं वेसमणदत्ते राया ण्हाए जाव विभूसिए आसं
 दुरुहइ, दुरुहित्ता बहुहिं पुरिसेहिं संपरिवुडे आसवाहणियाए
 णिज्जाएमाणे दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामंते वीइवयइ ।
 तए णं से वेसमणे राया जाव वीइवयमाणे देवदत्तं दारियं उप्पिं
 आगासतलंसि कणगतिंदूसेणं कीलमाणिं पासइ, पासित्ता देव-
 दत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेण य लावणणेण य जाव
 विम्हिए कोडुंवियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी-कस्स
 णं देवाणुप्पिया ! एसा दारिया ? किं वा णामधेज्जं ? तए णं
 ते कोडुंवियपुरिसा वेसमणरायं करयल० एवं वयासी-एस णं
 सामी दत्तसत्थवाहस्स धूया कण्हसिरि भारियाए अत्तया देवदत्ता
 णामं दारिया रूवेण य जोव्वणेण य लावणणेण य उक्किट्ठा
 उक्किट्ठसरीरा ॥ सू० ११ ॥

टीકા

‘इमं च णं’ इत्यादि ।

‘इमं च णं’ इतश्च खलु ‘वेसमणदत्ते राया’ वैश्रवणदत्तो राजा ‘ण्हाए
 जाव विभूसिए’ स्नातो यावत् सर्वालंकारविभूषितः ‘आसं दुरुहइ’ अश्वं
 दुरोहति=आरोहति दुरुहित्ता’ दुरुह=आरुह्य ‘बहुहिं पुरिसेहिं संपरिवुडे’ बहुभिः
 पुरुषैः संपरिवृतः ‘आसवाहणियाए’ अश्ववाहनिकायै=अश्वक्रीडार्थम्-अश्वारूढो

‘इमं च णं’ इत्यादि ।

‘इमं च णં’ એક સમય કી વાત હૈ ‘વેસમણદત્તે રાયા’ વૈશ્રવણ
 દત્ત રાજા ‘ણ્હાએ જાવ વિભૂસિએ’ સ્નાન કર કે વસ્ત્રાભૂષણોં સે અલંકૃત
 હો કર ‘આસં દુરુહઇ’ અપને ઘોડે પર સવાર હુઆ, ‘દુરુહિત્તા’ સવાર
 હોકર ‘વહુહિં પુરિસેહિં સંપરિવુડે’ અનેક પુરુષોં કે સાથર ‘આસવાહણિયાએ’

“ इमं च णं ” इत्यादि

(इमं च णं) એક સમયની વાત છે. (વેસમણદત્તે રાયા) વૈશ્રવણદત્ત
 =રાજા (ણ્હાએ જાવ વિભૂસિએ) સ્નાન કરીને વસ્ત્રાભૂષણોથી અલંકૃત થઈને (આસં દુરુહઇ)
 પોતાના ઘોડા પર સવાર થયા. (દુરુહિત્તા) સવાર થઈને (વહુહિં પુરિસેહિં સંપરિવુડે)

यत्राश्वगतिलीलाप्रदर्शनपूर्वकमश्वं धावयति साऽश्वक्रीडाऽश्ववाहनिका तथा तस्यै
तदर्थमित्यर्थः । 'निज्जायमाणे' निर्यान्=निर्गच्छन् 'दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स'
दत्तस्य गाथापतेर्गृहस्य 'अदूरसामंते' नातिदूरे नातिसमीपे पार्श्वभागे इत्यर्थः
'वीइवयइ' व्यतिव्रजति=गच्छति । 'तए णं से वेसमणे राया' ततः खलु
स वैश्रवणो राजा 'जाव' यावत् अश्वक्रीडार्थं निर्गच्छन् दत्तगाथापतेर्गृहसमीपतः
'वीइवयमाणे' व्यतिव्रजन् 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकाम् 'उप्पि आगा-
सतलंगंसि' उपरिआकाशतले प्रासादोपरिभागे 'कणगतिंदूसेणं' कनकतिन्दुकेन=
सुवर्णकन्दुकेन 'कीलमाणिं' क्रीडन्तीं 'पासइ' पश्यति । 'पासित्ता' दृष्ट्वा 'देव-
दत्ताए दारियाए' देवदत्ताया दारिकायाः 'रूवेण य जोव्वणेण य लावणणेण
य' रूपेण यौवनेन लावण्येन च 'जाव' यावत्-विम्हिए' विस्मितः=अहो !
अदृष्टपूर्वमीदृशं रूपमित्याश्चर्ययुक्तः सन् 'कोडुंवियपुरिसे सदावेइ' कौटुम्बिक-
पुरुषान् शब्दयति=आह्वयति 'सदावित्ता' शब्दयित्वा=आहूय 'एवं वयासी'

अश्व क्रीडा करने के लिये 'निज्जायमाणे' जाता हुआ 'दत्तस्स गाहावइस्स
गिहस्स अदूरसामंते वीइवयइ' दत्तगाथापति के घर के कुछ पास से होकर
निकला । 'तए णं से वेसमणे राया जाव वीइवयमाणे देवदत्तं दारियं उप्पि
आगासतलंसि कणगतिंदूसेण कीलमाणिं पासइ' जाते हुए उस वैश्रवण राजाने
ऊपर भकान पर सुवर्ण की कंदुक से क्रीडा करती हुई उस देवदत्ता
को देखा । 'पासित्ता देवदत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेण य लावणणेण
य जाव विम्हिए' देख कर देवदत्ता के रूप से यौवन से और लावण्य
से अति आश्चर्ययुक्त हुआ । ऐसा रूप तो आज तक देखने में नहीं
आया इस प्रकार चकितचित्त होकर उसने 'कोडुंवियपुरिसे सदावेइ' अपने
कौटुम्बिकपुरुषों को बुलाया 'सदावित्ता' बुलाकर 'एवं वयासी' ऐसा कहा

अनेक पुरुषोनी साथे-साथे (आसवाहणियाए) अश्वक्रीडा करवा भाटे (निज्जायमाणे)
जध रह्या हुता (दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामंते वीइवयइ) दत्तगाथापतिना
घरनी जरां पासै थधने नीकल्या, (तए णं से वेसमणे राया जाव वीइवयमाणे
देवदत्तं दारियं उप्पि आगासतलंसि कणगतिंदूसेणं कीलमाणिं पासइ) ते वधते
ते वैश्रवण राज्ञे भडेल उपर सोनाना गेडी-दडाथी क्रीडा करती-रमती ते देवदत्ताने जेध.
(पासित्ता देवदत्ताए दारियाए रूवेण य जोव्वणेय य जाव विम्हिए) जेधने
देवदत्ताना इपथी-यौवनथी अने लावण्यथी आश्चर्य पासी गये। आवुं इप आनसुधी
जेवामां आन्थुं नथी-आ प्रभाण्णे अकित-चित्त-अलायमान थधने तेण्णे (कोडुंविय-
पुरिसे सदावेह) पोताना कौटुम्बिक पुरुषोने भोलाव्या. 'सदावित्ता' भोलावीने

એવમવાદીત્-‘કસ્સ ણં દેવાણુપ્પિયા !’ કસ્ય સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિયાઃ ? ‘એસા’ ‘દારિયા’ એષા=પ્રાસાદશિખરે કનકકન્દુકેન ક્રીડન્તી દારિકા ? કિં વા ણામધેજ્જં કિં વા નામધેયમસ્થાઃ ? । ‘તણ્ણં કોહંવિય પુરિસા’ તતઃ સ્વલુ તે કૌટુમ્બિકપુરુષાઃ ‘વેસમણરાયં’ વૈશ્રવણરાજં ‘કરયલં’ કરતલપરિગૃહીતં શિર-આવર્ત મસ્તકેઽઞ્જલિં કૃત્વા ‘એવં વયાસી’ એવમવાદીત્-‘એસ ણં’ એષા સ્વલુ ‘સામી’ હે સ્વામિન્ ! ‘દત્તસત્થવાહસ્સ’ દત્તસાર્થવાહસ્ય ‘ધૂયા’ દુહિતા=પુત્રી ‘કણ્હસિરીએ ભારિયાએ’ કૃષ્ણશ્રિયો ભાર્યાયાઃ ‘અત્તયા’ આત્મજા દેવદત્તા ણામં દારિયા ‘દેવદત્તા નામ દારિકા ‘રૂવેણ ય જોવ્વણેણ ય લાવણ્ણેણ ય ઉક્કિટ્ટા ઉક્કિટ્ટ સરીરા’ રૂપેણ યૌવનેન લાવણ્યેન ચોત્કૃષ્ટા ઉત્કૃષ્ટશરીરા અસ્તિ ॥ સૂ. ૧૧ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ણં ણં સે વેસમણે રાયા આસવાહણિયાઓ પડિણિયત્તે સમાણે અભિંતરદ્વાણિજ્જે પુરિસે સદાવેદ્ધ, સદાવિત્તા એવં વયાસી-ગચ્છહ ણં તુવ્વમે દેવાણુપ્પિયા ! દત્તસ્ય ધૂયં કણ્હ-

‘કસ્સ ણં દેવાણુપ્પિયા એસા દારિયા’ હે દેવાનુપ્રિય ! કહો, યહ કિસ કી પુત્રી હૈ ? ‘કિં વા ણામધેજ્જં’ ઇસકા નામ ક્યા હૈ ? ‘તણ્ણં તે કોહં-વિયપુરિસા વેસમણરાયં કરયલં એવં વયાસી’ ઇસ પ્રકાર નૃપતિ કા કથન સુનકર ડન કૌટુમ્બિકપુરુષોને હાથ જોડ કર એસા કહા કિ ‘એસ ણં સામી દત્તસત્થવાહસ્સ, ધૂયા કણ્હસિરીએ ભારિયાએ અત્તયા દેવદત્તા ણામં દારિયા’ હે સ્વામિન્ ! યહ દત્ત સાર્થવાહ કી લડકી હૈ । કૃષ્ણશ્રી નામ કી ડસકી ભાર્યા સે યહ ઉત્પન્ન હુઈ ઓર ઇસકા નામ દેવદત્તા હૈ । ‘રૂવેણ ય જોવ્વણેણ ય લાવણ્ણેણ ય જાવ અઈવર ઉક્કિટ્ટા ઉક્કિટ્ટસરીરા’ યહ રૂપ, યૌવન એવં લાવણ્ય સે ઉત્કૃષ્ટ એવં અનુપમ-શરીરસંપન્ન હૈ । ॥સૂ. ૧૧॥

‘એવં વયાસી’ આ પ્રમાણે કહ્યું, ‘કસ્સ ણં દેવાણુપ્પિયા એસા દારિયા’ હે દેવાનુપ્રિય ! કહો. એ કોની પુત્રી છે. ‘કિં વા ણામધેજ્જં’ તેનું નામ શું ? ‘તણ્ણં તે કોહં-વિયપુરિસા વેસમણરાયં કરયલં એવં વયાસી’ આ પ્રમાણે રાજાના પત્નિ સાંભળીને તે કૌટુમ્બિક પુરુષોએ હાથ જોડીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે:- ‘એસ ણં સામી દત્તસત્થવાહસ્સ ધૂયા કણ્હસિરીએ ભારિયાએ અત્તયા દેવદત્તા ણામં દારિયા’ હે સ્વામિન્ ! તે દત્તસાર્થવાહનાં પુત્રી છે કૃષ્ણશ્રી નામના તેનાં પત્નીશ્રી તે ઉત્પન્ન થયેલ છે અને તેનું નામ દેવદત્તા છે. ‘રૂવેણ ય જોવ્વણેણ ય લાવણ્ણેણ ય ઉક્કિટ્ટા ઉક્કિટ્ટસરીરા’ તે રૂપ, યૌવન અને લાવણ્યથી ઉત્કૃષ્ટ અર્થાત્ અનુપમ-શરીરસંપન્ન છે. ॥ સૂ. ૧૧ ॥

सिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारिय-
त्ताए वरेह जइवि य सा सयं रज्जसुक्का । तए णं ते
अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा वेसमणेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा
हट्ठुट्ठा करयल जाव पडिसुणेंति, पडिसुणित्ता पहाया जाव
सुद्धप्पावेसाइं वत्थाइ पवरपरिहिया जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव
उवागच्छंति ॥ सू० १२ ॥

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं से वेसमणे राया’ ततः खलु स
वैश्रवणो राजा ‘आसवाहणियाओ’ अश्ववाहनिकातः ‘पडिणियत्ते समाणे’
प्रतिनिवृत्तः सन् ‘अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे’ अभ्यन्तरस्थानीयान् पुरुषान्=निजा-
न्तरिकजनान् ‘सदावेइ’ शब्दयति=आह्वयति, ‘सदावित्ता’ शब्दयित्वा=‘आहूय’
‘एवं वयासी’ एवमवादीत्—‘गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया’ गच्छत खलु यूयं
हे देवानुप्रियाः ! ‘दत्तस्स धूयं’ दत्तस्य दुहितरं=पुत्रीं ‘कण्हसिरीए अत्तयं’
कृष्णश्रिय आत्मजां=कृष्णश्रीभार्याकुक्षिसंभूतां ‘देवदत्तं दारियं’ देवदत्तां दारिकां
‘पूसणंदिस्स जुवरण्णो’ पुष्पनन्दिनो युवराजस्य ‘भारियत्ताए’ भार्यातया (भार्या-

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके बाद ‘से वेसमणे राया’ उस वैश्रवण राजाने
‘आसवाहणियाओ पडिणियत्ते समाणे’ अश्ववाहनिका-अश्वक्रीडा से प्रति-
निवृत्त होकर ‘अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे’ अभ्यन्तर स्थान पर नियुक्त पुरुषों
को ‘सदावेइ’ बुलाया ‘सदावित्ता’ और बुलाकर ‘एवं वयासी’ इस प्रकार
कहा ‘गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया’ हे देवानुप्रिय ! तुम शीघ्र जाओ !
और ‘दत्तस्स धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो
भारियत्ताए वरेह’ दत्त की पुत्री जो कृष्णश्री की कुक्षि से उत्पन्न हुई
है एवं जिसका नाम देवदत्ता है उसे अपने युवराज पुष्पनंदी के लिये

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से वेसमणे राया ते वैश्रवण राजाने’ ‘आसवाह-
णियाओ पडिणियत्ते समाणे’ अश्वक्रीडाथी निवृत्त थधने ‘अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे’
पोताना अंदरना स्थानपर राणेव पुरुषोने ‘सदावेइ’ बोलाव्या ‘सदावित्ता’ अने
बोलावीने ‘एवं वयासी’ आ प्रकारे उहुं ‘गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया’
हे देवानुप्रिय ! तमे बलही बळ्या, अने ‘दत्तस्स धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं
दारियं पूसणंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताए वरेह’ दत्तनां पुत्री ने कृष्णश्रीनी कुक्षि
उत्पन्न थछे अने नेनु नाम देवदत्ता छे, तेने आपणा युवराज पुष्पनंदी साथे वरावो.

ત્વેન) 'વરેહ' વૃણુધ્વમ્ 'જઙ્ગિ ય સા સયં રજ્જસુક્કા' યદપિ ચ સા સ્વયં રાજ્યથુલ્કા=રાજ્યદાનેનાપિ દેયા ભવેત્, યદ્વા યદિ સા સ્વયં રાજ્યથુલ્કા=પટ્ટરાણી ભવિતુમિચ્છેત્ તથાપિ તત્સ્વીકૃત્ય તાં વૃણુધ્વમિતિ ભાવઃ । 'તદ્દેવ' તતઃ સ્વલ્ભ્યે તે 'અર્ચિતરદ્વાણિજ્ઞા પુરિસા' આશ્યન્તરસ્થાનીયાઃ પુરુષાઃ 'વેસમણેણં રણ્ણા' વૈશ્રવણેન રાજ્ઞા 'એવં વુત્તા સમાણા' એવમુક્તાઃ સન્તઃ 'દ્વદ્વતુદ્ધા' દ્વદ્વતુદ્ધાઃ=દર્પિતહૃદયાઃ સન્તુષ્ટમાનસાઃ 'કરયલ જાવ' કરતલ યાવત્ કરતલપરિગૃહીતં શિર-આવર્ત્તે મસ્તકેઽઙ્ગલિ કૃત્વા-'પડિસુણેતિ' પ્રતિગૃણ્વન્તિ=સ્વીકૃવન્તિ । 'પડિસુણિત્તા' પ્રતિશ્રુત્ય=સ્વીકૃત્ય 'જ્ઞાયા' સ્નાતાઃ 'જાવ' યાવત્-કૃતવલિકર્માણઃ=વાયસા ઘર્ચકૃતાન્નભાગાઃ કૃતકૌતુકમઙ્ગલપ્રાયશ્ચિત્તાઃ=દુઃસ્વપ્નાદિદોષનિવારણાર્થે પ્રાયશ્ચિત્ત-રૂપેણ ઘૃતદધ્યક્ષતદૂર્વાદિકાઃ 'સુદ્ધપ્પાવેસાઈ' શુદ્ધપ્રવેશ્યાનિ શુદ્ધાનિ=શુચીભૂતાનિ શુદ્ધાનિ વા પ્રવેશ્યાનિ-રાજસભાદૌ પ્રવેષ્ટું યોગ્યાનિ 'વત્થાઈ' વસ્ત્રાણિ 'પવર-પરિહિયા' પવરપરિહિતાઃ=પવરતયા યથોચિત્તરૂપેણ પરિહિતાઃ=પરિધૃતવન્તઃ 'જેણેવ દત્તસં ગિહે' યત્રેવ દત્તસ્ય ગૃહે 'તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ' તત્રૈવોપાગચ્છન્તિ ॥મૂ. ૧૨॥

વરણ કરો । 'જઙ્ગિ ય સા સયં રજ્જસુક્કા' યદિ ઉસકે વરણ કરને કે શુલ્ક મેં રાજ્ય મી દેના પડે તો કોઈ ચિન્તા જૈસી વાત નહીં હૈ અથવા યદિ વહ સ્વયં પટ્ટરાણી હોને કી અપની ભાવના વ્યક્ત કરે તો મી ટીક હૈ, પરન્તુ જિસ તરહ સે યહ વરણ કી જાય ઉસ તરહ સે કરો । 'તદ્દેવ' તતઃ સ્વલ્ભ્યે તે 'અર્ચિતરદ્વાણિજ્ઞા પુરિસા' વેસમણેણં રણ્ણા એવં વુત્તા સમાણા' હિસ પ્રકાર રાજા કે દ્વારા કહે ગયે ઉન આશ્યન્તરિક પુરુષોને 'દ્વદ્વતુદ્ધા કરયલ જાવ પડિસુણેતિ' વડે હી હર્ષ સે યુક્ત હોકર હાથ જોડ-કર રાજા કે હિસ આદેશ કો સ્વીકાર કિયા । ઓર 'પડિસુણિત્તા' સ્વીકાર કર 'જ્ઞાયાજાવ સુદ્ધપ્પાવેસાઈ વત્થાઈ પવરપરિહિયા' સ્નાન કિયા, વાયસ આદિ કે લિયે અન્ન વિતરણ કિયા, એવં દુઃસ્વપ્ન આદિ દોષ કી

'જઙ્ગિ ય સા સયં રજ્જસુક્કા' તે કન્યા સાથે યુવરાજનો સંબંધ કરવામાં જે શુલ્ક-અંશી ધન તરીકે રાજ્ય આપવું પડે તો પણ કોઈ ચિન્તા નથી. અથવા તો જે તે પોતે (દેવદત્તા) પટ્ટરાણી ધવાની પોતાની ભાવના જણાવે તો પણ ટીક છે. પરન્તુ જે રીતે યુવરાજ સાથે તેનો સંબંધ થાય તે પ્રમાણે કરે. 'તદ્દેવ' તતઃ સ્વલ્ભ્યે તે 'અર્ચિતરદ્વાણિજ્ઞા પુરિસા' વેસમણેણં રણ્ણા એવં વુત્તા સમાણા' આ પ્રમાણે રાજ્યએ કહેલાં વચનો તે પોતાના અંદરના ભાગના માણસોએ-પુરુષોએ 'દ્વદ્વતુદ્ધા કરયલ જાવ પડિસુણેતિ' ધણાંજ હર્ષ સાથે હાથ જોડીને રાજાના એ હુકમનો સ્વીકાર કર્યો, અને 'પડિસુણિત્તા' સ્વીકાર કરીને જ્ઞાયા જાવ સુદ્ધપ્પાવેસાઈ વત્થાઈ પવરપરિહિયા' સ્નાન કર્યું, કાગડાં આદિ માટે અન્ન વહેંચ્યું અને દુઃસ્વપ્ન આદિ દોષોની નિવૃત્તિ

॥ मूलम् ॥

तए णं से दत्ते सत्थवाहे ते पुरिसे एज्जमाणे पासइ, पासित्ता हट्ठुट्ठु० आसणाओ, अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठित्ता सत्तट्ठपयाइं अब्भुग्गए आसणेणं उवणिमंतेइ, उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी-संदिसत्तु णं देवाणुप्पिया किमागमणप्पओअणं । तए णं ते रायपुरिसा दत्तंसत्थवाहं एवं वयासी-अम्हे णं देवाणुप्पिया ! तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरणो भारियत्ताए वरेमो, तं जइ णं जाणासि देवाणुप्पिया ! जुत्तं वा पत्तं वा सलाहणिज्जं वा सरिसो वा संजोगो दिज्जउ णं देवदत्ता भारिया पूसणंदिस्स जुवरणो, भण देवाणुप्पिया ! किं दलयामो सुक्कं ! तए णं से दत्ते ते अब्भि तरट्ठाणिज्जे पुरिसे एवं वयासी-एयं चेव देवाणुप्पिया ! ममं सुक्कं, जण्णं वेसमणदत्ते राया ममं दारियाणिमित्तेणं अणुगिण्हइ । ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेणं पुप्फवत्थ गंधमल्ललंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ, सक्कारित्ता सम्माणित्ता पडिविसज्जेइ । तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता वेसमणस्स रणो एयमट्ठं णिवेदेति ॥ सू. १३ ॥

निवृत्ति के लिये प्रायश्चित्तरूप से दधि दूर्वादिक मांगलिक वस्तुएं धारण कीं, पश्चात् राजसभा में प्रवेश करते समय पहिरने के योग्य उचित वस्त्रादिकों को पहिर कर वे 'जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवागच्छंति' जिस और दत्तसार्थवाह का घर था उस ओर रवाना हुए ॥ सू० १२ ॥

भाटे प्रायश्चित्त रूपे दही, दूर्वादि मांगलिक वस्तुओं धारण करी. पछी राजसभा में प्रवेश करवाना समये पहिरवा योग्य सुशोभित वस्त्रादिक पहिरी करीने ते 'जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवागच्छंति' जे तरइ दत्त सार्थवाहन धर छे ते तरइ रवाना थया. ॥ सू० १२ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘से दत्ते सत्थवाहे’ स दत्तः सार्थवाहः ‘ते पुरिसे’ तान् पुरुषान् ‘एज्जमाणे’ एजमानान्=आगच्छतः ‘पासइ’ पश्यति, ‘पासित्ता’ दृष्ट्वा ‘हट्ठुट्ठं’ हट्ठुट्ठहृदयः ‘आसणाओ अब्भुट्ठेइ’ आसनाद् अभ्युत्तिष्ठति, ‘अब्भुट्ठेत्ता’ अभ्युत्थाय ‘सत्तट्ठपयाइं’ सप्ताष्टपदानि ‘अब्भुगए’ अभ्युद्गतः तेषां पुरुषाणां संमुखं गतः ‘आसणेणं’ आसनेन-आसनदानेन ‘उवणिमंतेइ’ उपनिमन्त्रयति=आसनोपरि उपवेष्टुं प्रार्थयति । ‘उवणिमंतित्ता’ उपनिमन्त्र्य ‘ते पुरिसे’ तान् पुरुषान् ‘आसत्थे’ आस्वस्थान्=स्वस्थीभूतान् ‘वीसत्थे’ विस्वस्थान् विशेषेण स्वस्थान् ‘सुहासणवरगए’ सुखासनवरगतान्=सुखासनोपविष्टान् एवं वयासी’ एवमवादीत्-किमवादीत् ? इत्याह-‘संदिसंतु णं’ इत्यादि । ‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया’ संदिशन्तु=आज्ञापयन्तु खलु हे देवानुप्रियाः !

‘तए णं’ इत्यादि ।

‘तए णं से दत्ते सत्थवाहे’ दत्त सार्थवाहने ‘ते पुरिसे एज्जमाणे पासइ’ आते हुए उन राजपुरुषों को देखा । ‘पासित्ता हट्ठुट्ठं आसणाओ अब्भुट्ठेइ’ देखकर वह बड़े ही हर्षभाव से युक्त होकर एवं सन्तुष्ट मन हो अपने आसन से उठखड़ा हुआ और ‘अब्भुट्ठित्ता’ उठ कर ‘सत्तट्ठपयाइं अब्भुगए’ उन के सत्कार के लिये ७-८ पग सामने गया । उनको आगे लेकर फिर उसने उनसे ‘आसणेणं उवणिमंतेइ’ आसन पर बैठने की प्रार्थना की । ‘उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासण वरगए एवं वयासी’ प्रार्थना करने पर जब वे सब आसन पर बैठ गये तब आस्वस्थ एवं विशेषरूप से प्रसन्नचित्त बने हुए राजपुरुषों से दत्तसार्थवाह ने इस प्रकार कहा-‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया किमागमण-

‘तए णं’ इत्यादि.

‘तए णं से दत्ते सत्थवाहे’ दत्त सार्थवाहे ‘ते पुरिसे एज्जमाणे पासइ’ आवता ते राजपुरुषोऽने ज्ञेया ‘पासित्ता हट्ठुट्ठं आसणाओ अब्भुट्ठेइ’ ज्ञेयने धृष्टान् उषं लाव साथे अने सन्तुष्टमन थयने पोताना आसन उपरथी उला थया अने ‘अब्भुट्ठित्ता’ उठीने ‘सत्तट्ठपयाइं अब्भुगए’ तेना सत्कार भाटे ७-८ पंगला सामे गया. तेज्जोने आगण करीने तेभण्णे तेज्जोने (आवेला राजपुरुषोऽने) ‘आसणेणं उवणिमंतेइ’ आसन पर गेसवानी प्रार्थना करी. ‘उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी’ प्रार्थना कर्था पछी ज्ञ्यादे ते सौ आसन पर गेसी गया, ते सौ राजपुरुषोऽने विशेष प्रसन्न थयने दत्त-सार्थवाहे आ प्रभाण्णे कहुं-‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया किमागमणप्पओयणं’ कहे देवानुप्रिय ! आपने अर्धी

‘કિમાગમણપ્પઓયણં’ કિમાગમનપ્રયોજનં ભવતામાગમનં કિમર્થં જાતમ્ ? इति भावः । ‘तए णं ते’ ततः खलु ते ‘रायपुरिसा’ राजपुरुषाः दत्तं सत्थवाहं दत्तं सार्थवाहम् ‘एवं वयासी’ एवमवादिषुः—‘अम्हे णं देवाणुप्पिया’ वयं खलु हे देवानुप्रिय ! ‘तव धूयं’ तव दुहितरं ‘कण्हसिरीए अत्तयं’ कृष्णश्रिय आत्मजां=कुक्षिसंभूतां ‘देवदत्तं दारियं’ देवदत्तां दारिकां ‘पूसणंदिस्स जुवरणो’ पुष्पनन्दिनो युवराजस्य ‘भारियत्ताए’ भार्यात्वेन ‘वरेमो’ वृणुमः, ‘तं जइ णं’ तद् यदि खलु त्वं ‘जाणासि देवाणुप्पिया’ जानासि हे देवानुप्रिय ! ‘जुत्तं वा’ युक्तं=संगतं ‘पत्तं वा’ प्राप्तं वा=कुलोचितमर्यादाप्राप्तं ‘सलाहणिज्जं वा’ श्लाघनीयं=प्रशंसनीयं ‘सरिसो वा संजोगो’ सदृशो वाऽयं संयोग इति, जानासि इति पूर्वेण सम्बन्धः, तदा ‘दिज्जउ णं देवदत्ताभारिया’ दीयतां खलु देवदत्ता भार्या ‘पूसणंदिस्स

પ્પઓયણં’ કહિયે દેવાનુપ્રિય ! યહાં તક આને કા કયા પ્રયોજન હૈ ? ‘તए णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थावहं एवं वयासी’ दत्त सार्थवाह का प्रश्न सुन कर उन लोगों ने उससे इस प्रकार कहा—‘अम्हे णं देवाणुप्पिया तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरणो भारियत्ताए वरेमो’ हे देवानुप्रिय ! हम लोग आपकी पुत्री एवं कृष्णश्री की आत्मजा जो देवदत्ता है उसे अपने युवराज पुष्पनंदी के लिये भार्यारूप से वरण करना चाहते हैं ‘तं जइ णं जाणासि देवाणुप्पिया जुत्तं वा पत्तं वा सलाहणिज्जं वा सरिसो वा संजोगो दिज्जउ णं देवदत्ता भारिया पूसणंदिस्स जुवरणो’ सो यदि आपकी इसमें अनुमति हो तथा हे—देवानुप्रिय ! यदि इसे संगत और कुलोचित मर्यादा के अनुरूप एवं प्रशंसनीय समझते हों तथा ‘यह संयोग सदृश है’ ऐसा जो मानते हों तो

આવવાનુ પ્રયોજન શું છે ? ‘તए णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थावहं एवं वयासी’ दत्तसार्थवानો આ પ્રકારને પ્રશ્ન સાંભળીને રાજપુરુષોએ તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું— ‘अम्हे णं देवाणुप्पिया तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरणो भारियत्ताए वरेमो’ हे देवानुप्रिय ! અમે લોકો આપનાં પુત્રી એટલે કૃષ્ણ-શ્રીના આત્મજા જે દેવદત્તા છે તેનો અમારા યુવરાજા પુષ્પનંદી માટે સંબંધ (ભાર્યા-રૂપથી) વરણ કરવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ ‘तं जइ णं जाणासि देवाणुप्पिया जुत्तं वा पत्तं वा सलाहणिज्जं वा सरिसो वा संजोगो दिज्जउ णं देवदत्ता भारिया पूसणंदिस्स जुवरणो’ તેા જે આપની આ બાબતમાં સંમતિ હોય તથા હે દેવાનુપ્રિય ! આપ જે આ વિષે સહમત અને કુલોચિત મર્યાદાને અનુકૂળ તથા પ્રશંસા-પાત્ર સમજતા હો. તથા “આ સંયોગ ગરાળર છે” એવું માનતા હો તેા આપ

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘से दत्ते सत्यवाहे’ स दत्तः सार्थवाहः ‘ते पुरिसे’ तान् पुरुषान् ‘एज्जमाणे’ एजमानान्=आगच्छतः ‘पासइ’ पश्यति, ‘पासित्ता’ दृष्ट्वा ‘हट्ठुट्ठं’ हट्टुष्टुहृदयः ‘आसणाओ अब्भुट्ठेइ’ आसनाद् अभ्युत्तिष्ठति, ‘अब्भुट्ठेत्ता’ अभ्युत्थाय ‘सत्तट्ठपयाइं’ सप्ताष्टपदानि ‘अब्भुगए’ अभ्युद्गतः तेषां पुरुषाणां संमुखं गतः ‘आसणेणं’ आसनेन-आसनदानेन ‘उवणिमंतेइ’ उपनिमन्त्रयति=आसनोपरि उपवेष्टुं प्रार्थयति । ‘उवणिमंतित्ता’ उपनिमन्त्र्य ‘ते पुरिसे’ तान् पुरुषान् ‘आसत्थे’ आस्वस्थान्=स्वस्थीभूतान् ‘वीसत्थे’ विस्वस्थान् विशेषेण स्वस्थान् ‘सुहासणवरगए’ सुखासनवरगतान्=सुखासनोपविष्टान् एवं वयासी’ एवमवादीत्-किमवादीत् ? इत्याह-‘संदिसंतु णं’ इत्यादि । ‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया’ संदिशन्तु=आज्ञापयन्तु खलु हे देवानुप्रियाः !

‘तए णं’ इत्यादि ।

‘तए णं से दत्ते सत्यवाहे’ दत्त सार्थवाहने ‘ते पुरिसे एज्जमाणे पासइ’ आते हुए उन राजपुरुषों को देखा । ‘पासित्ता हट्ठुट्ठं’ आसणाओ अब्भुट्ठेइ’ देखकर वह बड़े ही हर्षभाव से युक्त होकर एवं सन्तुष्ट मन हो अपने आसन से उठखड़ा हुआ और ‘अब्भुट्ठित्ता’ उठ कर ‘सत्तट्ठपयाइं अब्भुगए’ उन के सत्कार के लिये ७-८ पग सामने गया । उनको आगे लेकर फिर उसने उनसे ‘आसणेणं उवणिमंतेइ’ आसन पर बैठने की प्रार्थना की । ‘उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासण वरगए एवं वयासी’ प्रार्थना करने पर जब वे सब आसन पर बैठ गये तब आस्वस्थ एवं विशेषरूप से प्रसन्नचित्त बने हुए राजपुरुषों से दत्तसार्थवाह ने इस प्रकार कहा-‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया किमागमण-

‘तए णं’ इत्यादि.

‘तए णं से दत्ते सत्यवाहे’ दत्त सार्थवाहे ‘ते पुरिसे एज्जमाणे पासइ’ आवता ते राजपुरुषोऽने नेया ‘पासित्ता हट्ठुट्ठं’ आसणाओ अब्भुट्ठेइ’ नेधने धणुंज उधं भाव साथे अने सन्तुष्टमन थधने पोताना आसन उपरथी उला थया अने ‘अब्भुट्ठित्ता’ उठाने ‘सत्तट्ठपयाइं अब्भुगए’ तेनो सत्कार भाटे ७-८ पगला सामे गया. तेओने आगण करीने तेमणे तेओने (आवेला राजपुरुषोऽने) ‘आसणेणं उवणिमंतेइ’ आसन पर नेसवानी प्रार्थना करी. ‘उवणिमंतित्ता ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी’ प्रार्थना कर्या पछी न्यारे ते सौ आसन पर नेसी गया, ते सौ राजपुरुषोऽने विशेष प्रसन्न थधने दत्त सार्थवाहे आ प्रभाणे कहुं- ‘संदिसंतु णं देवाणुप्पिया किमागमणप्पओयणं’ कहे देवानुप्रिय ! आपने अर्धी

‘किमागमणप्पओयणं’ किमागमनप्रयोजनं भवतामागमनं किमर्थं जातम् ? इति भावः । ‘तए णं ते’ ततः खलु ते ‘रायपुरिसा’ राजपुरुषाः दत्तं सत्थवाहं दत्तं सार्थवाहम् ‘एवं वयासी’ एवमवादिषुः—‘अम्हे णं देवाणुप्पिया’ वयं खलु हे देवानुप्रिय ! ‘तव धूयं’ तव दुहितरं ‘कण्हसिरीए अत्तयं’ कृष्णश्रिय आत्मजां=कुक्षिसंभूतां ‘देवदत्तं दारियं’ देवदत्तां दारिकां ‘पूसणंदिस्स जुवरणो’ पुष्पनन्दिनो युवराजस्य ‘भारियत्ताए’ भार्यात्वेन ‘वरेमो’ वृणुमः, ‘तं जइ णं’ तद् यदि खलु त्वं ‘जाणासि देवाणुप्पिया’ जानासि हे देवानुप्रिय ! ‘जुत्तं वा’ युक्तं=संगतं ‘पत्तं वा’ प्राप्तं वा=कुलोचितमर्यादाप्राप्तं ‘सलाहणिज्जं वा’ श्लाघनीयं=प्रशंसनीयं ‘सरिसो वा संजोगो’ सदृशो वाऽयं संयोग इति, जानासि इति पूर्वेण सम्बन्धः, तदा ‘दिज्जउ णं देवदत्ताभारिया’ दीयतां खलु देवदत्ता भार्या ‘पूसणंदिस्स

प्पओयणं’ कहिये देवानुप्रिय ! यहाँ तक आने का क्या प्रयोजन है ? ‘तए णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थावहं एवं वयासी’ दत्त सार्थवाह का प्रश्न सुन कर उन लोगों ने उससे इस प्रकार कहा—‘अम्हे णं देवाणुप्पिया तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरणो भारियत्ताए वरेमो’ हे देवानुप्रिय ! हम लोग आपकी पुत्री एवं कृष्णश्री की आत्मजा जो देवदत्ता है उसे अपने युवराज पुष्पनन्दी के लिये भार्यारूप से वरण करना चाहते हैं ‘तं जइ णं जाणासि देवाणुप्पिया जुत्तं वा पत्तं वा सलाहणिज्जं वा सरिसो वा संजोगो दिज्जउ णं देवदत्ता भारिया पूसणंदिस्स जुवरणो’ सो यदि आपकी इसमें अनुमति हो तथा हे—देवानुप्रिय ! यदि इसे संगत और कुलोचित मर्यादा के अनुरूप एवं प्रशंसनीय समझते हों तथा ‘यह संयोग सदृश है’ ऐसा जो मानते हों तो

आववानु प्रयोजन शुं छे ? ‘तए णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थवाहं एवं वयासी’ दत्तसार्थवानो आ प्रकारनो प्रश्न सांलणीने राजपुरुषोअये तेमने आ प्रभाणे क्खुं—‘अम्हे णं देवाणुप्पिया तव धूयं कण्हसिरीए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरणो भारियत्ताए वरेमो’ हे देवानुप्रिय ! अमे दोडो आपनां पुत्री अेटवे कृष्णश्रीना आत्मजा जे देवदत्ता छे तेनो अमारा युवराज पुष्पनन्दी माटे संयंघ (भार्या-इपथी)वरणु करवानी छ्छा राणीअे छीअे ‘तं जइ णं जाणासि देवाणुप्पिया जुत्तं वा पत्तं वा सलाहणिज्जं वा सरिसो वा संजोगो दिज्जउ णं देवदत्ता भारिया पूसणंदिस्स जुवरणो’ तो जे आपनी आ जाणतमां संभति होअ तथा हे देवानुप्रिय ! आप जे आ विषे सहमत अने कुलोचित मर्यादाने अनुकूल तथा प्रशंसा-पात्र समझता हो. तथा “आ संयोगं गराणर छे” अेवुं मानता हो तो आप

जुवर्णो' पुष्पनन्दिने युवराजाय, 'भण देवाणुप्पिया' भण=कथय हे देवानुप्रिय ! 'किं दलयामो सुक्कं' किं ददामः शुल्कम्=उपहारम् ? । 'तए णं' ततः खलु स दत्तः 'अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एवं वयासी' आभ्यन्तरस्थानीयान् पुरुषान् एवमवादीत्- 'एयं चेव देवाणुप्पिया' एतदेव हे देवानुप्रियाः ! मम 'सुक्कं' शुल्कं 'जण्णं' यत्खलु 'वेसमणदत्ते राया' वैश्रवणदत्तो राजा 'ममं' मां 'दारिया-णिमित्तेणं' दारिकानिमित्तेन 'अणुगिण्हइ' अनुगृह्णाति=अनुग्रहं करोति, इति कथयित्वा 'ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे' तान् आभ्यन्तरस्थानीयान् पुरुषान् 'विउलेणं विपुलेन 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं' पुष्पवत्तगन्धमाल्यालंकारेण 'सक्कारेइ

आप अपनी पुत्री को हमारे युवराज पुष्पनन्दी के लिये दे दीजिये । तथा साथ में यह भी 'भण' कह दीजिए कि 'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय ! 'किं दलयामो सुक्कं' इसके मूल्यस्वरूप में हमें क्या देना पड़ेगा । 'तए णं' राजपुरुषों की इस प्रकार से बात सुनकर 'से दत्ते ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एवं वयासी' उस दत्त सार्थवाह ने उन राजपुरुषों से इस प्रकार कहा- 'एयं चेव देवाणुप्पिया मम सुक्कं जण्णं वेसमणदत्ते राया ममं दारिया निमित्तेणं अणुगिण्हइ' हे देवानुप्रिय ! मेरे लिये यही मूल्य है जो वे वैश्रवणदत्त राजा हमारी पुत्री को निमित्त कर हमारे ऊपर अनुग्रह कर रहे हैं अर्थात् यही उनकी हमारे ऊपर बड़ी भारी कृपा है जो हमारी पुत्री के साथ अपने युवराज का संबंध चाह रहे हैं । इससे अधिक इस संबंध का मूल्य क्या हो सकता है ! 'ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेइ' इस प्रकार कह कर उस दत्त सार्थवाहने उन राजपुरुषों का विपुल पुष्प,

आपनी पुत्री अमारा युवराज पुष्पनन्दी माटे आपो ! तथा साथे ओ पण 'भण' कही आपो 'देवाणुप्पिया' के हे देवानुप्रिय ! 'किं दलयामो सुक्कं' ते कन्याना मुख्य तरीडे अमारे शुं आपनुं पडथे. 'तए णं' राजपुरुषोनी आ प्रभाणे वात सांलणीने 'से दत्ते ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे एवं वयासी' ते दत्तसार्थवाडे ते राजपुरुषोने आ प्रभाणे क्खुं- 'एवं चेव देवाणुप्पिया ममं सुक्कं जण्णं वेसमणदत्तेराया ममं दारियानिमित्तेणं अणुगिण्हइ' हे देवानुप्रिय ! मारा माटे ओन मूल्य-शुल्क छे के-वैश्रवणदत्त राजा अमारी पुत्रीने निमित्त राणी अमारा पर अनुग्रह करी रह्या छे, अर्थात् तेमनी अमारा पर मोठी कृपा छे. ने अमारी पुत्री साथे पोताना युवराजनेा संगंध करवा याडे छे आथी विशेष आ संगंधनुं मूल्य शुं डेअ थडे ? 'ते अब्भितरट्ठाणिज्जे पुरिसे विउलेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेइ' आ प्रकारे कहीने ते दत्तसार्थवाडे ते राजपुरुषोने पुष्प पुष्प वस्त्र,

सम्मानेइ' सत्करोति सम्मानयति, 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' सत्कृत्य सम्मान्य 'पडिविसज्जेइ' प्रतिविसर्जयति=प्रतिनिवर्त्तयति । 'तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा' ततः खलु ते आभ्यन्तरस्थानीयाः पुरुषाः 'जेणेव वेसमणे राया' यत्रैव वैश्रवणो राजा 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'वेसमणस्स रण्णो' वैश्रवणस्य राज्ञः 'एयमट्ठं' एतमर्थं=दत्तसार्थवाह-स्वीकृतरूपं वृत्तान्तं 'णिवेदेति' निवेदयन्ति ॥ सू० १३ ॥

वस्त्र, गंध, माला और अलंकारों से खूब सत्कार किया 'सम्मानेइ' संमान किया । 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' सत्कार एवं संमान कर फिर उसने इन सबको 'पडिविसज्जेइ' बिदा किया । 'तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति' वहां से बिदा होकर वे राजपुरुष भी जहाँ वैश्रवण राजा थे वहां पर वापिस आये और 'उवागच्छित्ता' आकर वेसमणस्स रण्णो एयमट्ठं णिवेदेति' उन्होंने वैश्रवण राजा के लिये दत्तसार्थवाह की स्वीकृति रूप सकल वृत्तान्त कह सुनाया ।

भावार्थ—जब दत्तसार्थवाहने अपने घर पर आये हुए राजा के खास व्यक्तियों को देखा तो उसके हर्ष का ठिकाना नहीं रहा । उसने उठकर सबका अभिवादन किया । सात आठ पैर चल कर वह उन्हें अपने स्थान पर ले आया । और सुन्दर आसन पर बैठा कर उनसे आने का कारण पूछा । शांतचित्त होकर उन लोगोंने अपने आने का कारण इस प्रकार प्रकट किया—श्रेष्ठिन् ! आपकी जो

गंध, माला अने अलंकारोथी भूषण सत्कार कयो 'सम्मानेइ' सम्मान कयुं 'सक्कारित्ता सम्माणित्ता' सत्कार अने सम्मान कया पछी ते सौने 'पडिविसज्जेइ' विदाय कया, 'तए णं ते अब्भितरट्ठाणिज्जा पुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छंति' त्यांथी विदाय थधने ते राजपुरुष न्यां वैश्रवणु राजा हुता त्यां आगण पाछा आव्या अने 'उवागच्छित्ता' आवीने 'वेसमणस्स रण्णो एयमट्ठं णिवेदेति' तेमणु वैश्रवणु राजा भाटे दत्तसार्थवाडे ने वातनो स्वीकार कयो हुतो ते तमास वात कही संलणावी.

भावार्थ—न्यादे दत्तसार्थवाडे पोताना घेर आवेला राजाना भास भाणुसोने जेया तो तेना हर्षनो पार न रह्यो. तेणु उठीने तमासने अभिवादन कयुं (दरेकनां नाम लधने नमस्कार कया) सात—आठ पगवां आगण आदीने तेमोने पोताना स्थान पर लध आव्या, अने सुन्दर आसन पर भेसार्या अने तेमोना आववानुं कारण पूछयुं—पछी शांत चित्त थधने पोते ने कारणथी आव्या छे, ते कारण कयुं, शेठणु !

॥ સૂલમ્ ॥

તણ ણં સે દત્તે ગાહાવડે અણ્ણયા કયાઈં સોમણંસિ
તિહિકરણદિવસણક્કલ્લમુહુત્તંસિ વિઝલં અસણંઃ ઉવક્કલ્લવેડે,
ઉવક્કલ્લવિત્તા મિત્તણાઈં આમંતેડે, આમંતિત્તા ણહાણે જાવ
પાયચ્છિત્તે સુહાસણવરગણે તેણં મિત્તં સંઘિં સંપરિવુડે તં

દેવદત્તા પુત્રી છે તેના લગ્ન સંબંધ અમે અમારા યુવરાજની સાથે કરવા
ચાહીએ છીએ. તે! આપ અમને જણાવો કે તેના બદલામાં ભેટરૂપે અમારે તમને શું
આપવાનું રહેશે? તમે ખાતરીથી માનશો કે આ સંબંધ ઘણો જ યોગ્ય છે. જો તમારી
ભાવના હોય તો સંબંધને આજથી જ નિશ્ચય કરી લઈએ, આ પ્રમાણે રાજપુરુષોનો
અભિપ્રાય સાંભળીને દત્તસાર્થવાડે ઘણા જ પ્રસન્ન થયા અને છેવટમાં તેમણે આ સંબંધ
ખાતે પોતાની શુભ સંમતિ જાહેર કરી બતાવી અને કહ્યું કે તમારો સૌનો મારો
ઉપર મોટો અનુગ્રહ છે કે આપ જેવા મોટા માણસો અમારા જેવા નાના-માણસો સાથે
તમારા યુવરાજનો લગ્ન સંબંધ સ્થાપિત કરવા ઇચ્છો છો. પછી સંબંધ વિષેનો
નિર્ણય થયા બાદ દત્તસાર્થવાડે-જયારે તે રાજપુરુષો વિદાય થવાં લાગ્યાં ત્યારે તેમને
પુષ્પ, વસ્ત્રાદિકોથી ઘણા જ આદર સત્કાર કર્યો અને વિદાય કર્યા. તે સૌ રાજપુરુષો
પ્રસન્નમુખ બનીને વૈશ્રવણ રાજાની પાસે આવ્યા અને સંબંધ નક્કી થઈ ગયો છે
તે હકીકત કહીને રાજાને પ્રસન્ન કર્યા. ॥ સૂ. ૧૩ ॥

આપની જે દેવદત્તા પુત્રી છે તેનો લગ્ન સંબંધ અમે અમારા યુવરાજની સાથે કરવા
ચાહીએ છીએ. તે! આપ અમને જણાવો કે તેના બદલામાં ભેટરૂપે અમારે તમને શું
આપવાનું રહેશે? તમે ખાતરીથી માનશો કે આ સંબંધ ઘણો જ યોગ્ય છે. જો તમારી
ભાવના હોય તો સંબંધને આજથી જ નિશ્ચય કરી લઈએ, આ પ્રમાણે રાજપુરુષોનો
અભિપ્રાય સાંભળીને દત્તસાર્થવાડે ઘણા જ પ્રસન્ન થયા અને છેવટમાં તેમણે આ સંબંધ
ખાતે પોતાની શુભ સંમતિ જાહેર કરી બતાવી અને કહ્યું કે તમારો સૌનો મારો
ઉપર મોટો અનુગ્રહ છે કે આપ જેવા મોટા માણસો અમારા જેવા નાના-માણસો સાથે
તમારા યુવરાજનો લગ્ન સંબંધ સ્થાપિત કરવા ઇચ્છો છો. પછી સંબંધ વિષેનો
નિર્ણય થયા બાદ દત્તસાર્થવાડે-જયારે તે રાજપુરુષો વિદાય થવાં લાગ્યાં ત્યારે તેમને
પુષ્પ, વસ્ત્રાદિકોથી ઘણા જ આદર સત્કાર કર્યો અને વિદાય કર્યા. તે સૌ રાજપુરુષો
પ્રસન્નમુખ બનીને વૈશ્રવણ રાજાની પાસે આવ્યા અને સંબંધ નક્કી થઈ ગયો છે
તે હકીકત કહીને રાજાને પ્રસન્ન કર્યા. ॥ સૂ. ૧૩ ॥

आमन्त्रयति, 'आमन्त्रिता' आमन्त्र्य 'ण्हाए' स्नातः 'जाव पायच्छित्ते' यावत्-
कृतवलिकर्मा कृतकौतुकमंगलप्रायश्चित्तः 'सुहासणवरगए' सुखासनवरगतः-सुख-
मासीनः 'तेणं' तेन, 'मित्त०सद्धिं' मित्रज्ञाति-स्वजनसम्बन्धिपरिजनेन साथे
'संपरिबुडे' संपरिवृतः 'तं विउलं असणं ४' तत्-पूर्वोपस्कारितं विपुलम् अशनं
पानं खाद्यं स्वाद्यम् 'आसाएमाणे ४ विहरइ' आस्वादयन् ४ विहरति । 'जिमि-
यभुत्तुत्तरागए' जिमित्तभुक्तोत्तरागतः=प्राग्व्याख्यातमेतत् । 'आयंते ३' आचान्तः,
चोक्षः, शुचिभूतः=हस्तमुखादिप्रक्षालनपूर्वकं शुचिभूतः, 'तं' तत् 'मित्तणाइ०'
मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनं 'विउलेणं' विपुलेन 'गंधपुष्पवत्थमल्लालं-
कारेणं' गन्धपुष्पवस्त्रमाल्यालङ्कारेण 'सक्कारेइ सम्माणेइ' सत्करोति सम्मानयति,
'सक्कारिता सम्माणित्ता' सत्कृत्य सम्मान्य 'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकां

ण्हाए जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए' फिर उसने अच्छी तरह से स्नान
किया, बलिकर्म किया, कौतुक मंगल एवं प्रायश्चित्त आदि भी किये ।
पश्चात् सुखासन पर बैठ कर उसने 'तेणं मित्त० सद्धिं संपरिबुडे तं विउलं
असणं ४ आसाएमाणे ४ विहरइ' अपने आगे हुए मित्रादिकों के साथ सम्मि-
लितरूप से उस चारों प्रकार के आहार को खूब रुचिपूर्वक जीमा
और जिमाया । 'जिमियभुत्तुत्तरागए' जीम चुकने के बाद फिर इसने
'आयंते ३ तं मित्तणाइ० विउलेणं गंधपुष्पवत्थमल्लालंकारेणं सक्कारेइ' अपने
स्थान पर आकर आचमन किया, हस्त मुख आदि का अच्छी तरह
प्रक्षालन किया । जब यह अच्छी तरह अपने हाथ मुंह को साफ
कर लिया तब फिर इसने भोज्य में सम्मिलित हुए मित्रादि परि-
जनों का गंध, पुष्प, वस्त्र, माला और अलंकार आदि द्वारा सत्कार

आप्पु अने तेडाव्या. 'आमन्त्रिता जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगए' पछी सारी
रीते स्नान कर्तुं डागडा आदि पक्षियोने अन्न आपवाइय अलि कर्म कर्तुं, कौतुक
मंगल अने प्रायश्चित्त आदि पणु कर्तुं. ते पछी सारी रीते सुखासन पर बेसीने तेभण्णे
'तेणं मित्त० सद्धिं संपरिबुडे तं विउलं असणं ४ आसाएमाणे ४ विहरइ'
पोताना आमन्त्रित-अर्थात् आवेदा मित्रादिके साथे भणीने ते आरेय प्रकारना आडा-
रने भूण इतिपूर्वक जम्मा अने जमाइया. 'जिमियभुत्तुत्तरागए' जमी रह्या पछी
तेभण्णे 'आयंते ३ तं मित्तणाइ० विउलेणं गंधपुष्पवत्थमल्लालंकारेणं सक्कारेइ'
पोताना आसन पर आवीने आचमन कर्तुं, हाथ मुणने सारी रीते धोया, पछी
ज्यारे सारी रीते पोताना भुण अने हाथने साइ करी दीधा पछी ते सौ मित्रादि
परिजनेनो गंध, पुष्प, वस्त्र, माला अने अलंकार आदि द्वारा सत्कार कर्तुं.

‘ण्हायं’ स्नातां ‘जाव विभूसियसरीरं’ यावत् सर्वालंकारविभूषितशरीरां ‘पुरिस-
सहस्सवाहिणिं सीयं’ पुरुषसहस्रवाहिनीं शिविकां ‘दूरोहेइ’ दूरोहाति आरोहयति
‘दूरोहिता’ दूरोह्य=आरोह्य ‘सुबहुमित्त जाव सद्धिं’ सुबहुमित्र यावत् सार्धं-
सुबहुमित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन सार्धं ‘संपरिवुडे’ संपरिवृतः ‘सन्वि-
ड्ढीए’ सर्वद्धर्या ‘जाव णाइयरवेणं’ यावत् नादितरवेण, अत्र यावच्छब्दकरणादेवं
योजनाऽवगन्तव्या-‘सव्वजुईए, सव्वबलेणं, सव्वसमुदएणं, सव्वारंभेणं, सव्वविभू-
ईए, सव्वविभूसाए, सव्वसंभमेणं सव्वपुप्फगंधमल्लालंकारेणं, सव्वतुडियसदसणिणा
एणं, महया इड्ढीए, महया जुईए, महया बलेणं, महया समुदएणं, महया वरतुडिय-
जमगसमगप्पवाइएणं, संख-पणव-पडह-भेरि-झल्लरि-खरमुहिहुडक्क-मुरय-मुअंग-
दुंदुहि-णिग्घोसणाइयरवेणं’ इति । तत्र ‘सव्वजुईए’ सर्वद्व्युत्था-सकलवस्त्राभरणानां
प्रभया, ‘सव्वबलेणं’-सर्वसैन्येन, सर्वसमुदयेन-सकलपौरपरिवारादिसमुदायेन,

किया । ‘सम्माणेइ’ सन्मान किया । ‘सक्कारित्ता सम्माणित्ता देवदत्तं दारियं
ण्हायं जाव विभूसियसरीरं पुरिससहस्सवाहिणिं सीयं दूरोहेइ’ सत्कार और
सन्मान करने बाद स्नान कराई हुई एवं समस्त अलंकारों से विभू-
षित शरीरवाली अपनी पुत्री देवदत्ता को उसने पालखी में-जिसे
एक हजार आदमी वहन कर रहे थे-बिठा दिया । ‘दूरोहिता सुबहु-
मित्त जाव सद्धिं संपरिवुडे सन्विड्ढीए जाव णाइयरवेणं रोहीडगं णयरं मज्झं-
मज्झेणं जेणेव वेसमणरणो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ’
जब वह पालखी में अच्छी तरह बैठ गई तब यह उसे लेकर मित्रादि-
परिजनों से युक्त होकर सर्व प्रकार की ऋद्धि से, सर्व प्रकार की
कान्ति से, सकल वस्त्र और आभरणों की प्रभा से, सर्वसैन्यसे, सर्व
समुदाय से सकल पौर परिवार आदि के समुदाय से, सर्व प्रकार के

‘सम्माणेइ’ सन्मान क्युं ‘सक्कारित्ता सम्माणित्ता देवदत्तं दारियं ण्हायं
जाव विभूसियसरीरं पुरिस-हस्सवाहिणिं सीयं दूरोहेइ’ सत्कार अने सन्मान क्युं
पछी स्नान कनपीने समस्त अलंकारेथी शणुगारेदी पोतानी पुत्री देवदत्ताने ने
पालखीने अक्क हुअर माणुसो उपाडी रडेला छे ते पालखीमां भेसारी आब्या
‘दूरोहिता सुबहुमित्त जाव सद्धिं संपरिवुडे सन्विड्ढीए जाव रोहीडगं णयरं
मज्झंमज्झेणं जेणेव वेसमणरणो गिहे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ’
न्यारे ते पालखीमां भेसी गध त्यारे तेने मित्रादि परिजनोना साथे सर्व प्रकारनी
कान्तिथी, तमाभ वस्त्र अने आभरणो-धरेणुओनां तेनथी. सर्व सैन्यथी, सकल
नगरजन आदि समुदायथी, सर्व प्रकारना आदरथी, सर्व प्रकारनी विभूतिथी, सर्व

सर्वादरेण-सर्वप्रयत्नेन, 'सर्वविभूर्हृण' सर्वविभूत्या-सर्वैश्वर्येण, सर्वसंपदेत्यर्थः, सर्वविभूषया-सर्वविधनेपथ्यादिधारणेन सर्वशोभयेत्यर्थः, सर्वसंभ्रमेण-सर्वेण औत्सुक्येन-स्नेहमयेन चाञ्चल्येनेत्यर्थः, सर्वपुष्पगन्धमाल्यालंकारेण=सुगममेतत्, 'सर्वत्रुडित्यसदसण्णिगाएणं' सर्वत्रुटितशब्दसंनिनादेन सर्वविधानां त्रुटितानां वाद्यानां शब्दास्तेषां संनिनादः संमिलितः संगतो नादः महान् घोषस्तेनेत्यर्थः । अत्र सर्वशब्दो बहुतरार्थबोधकः, इति बोधयितुं तद्व्याख्यारूपेण पुनराह-‘महया इड्ढीए’ इत्यादि । महत्या ऋद्ध्या, महत्या द्युत्या, महता समुदायेन=समूहेन महता वरत्रुटितयमकसमकवादितेन=महता-बृहता, वरत्रुटितानां श्रेष्ठविविधवाद्यानां यमकसमकेन=युगपत्, प्रवादितेन, ‘संख-पणव पटह-भेरी-झल्लरि-खरमुहि-हुडुक्क-मुरज-मुअंग-दुंदुहिणिगघोसणाइयरवेणं’ शङ्ख-पणव-पटह-भेरी-झल्लरी-खरमुखी-हुडुक्क-मुरज-मृदङ्ग-दुन्दुभिनिर्घोषनादितरवेण शङ्खादिदुन्दुभ्यन्तानां वाद्यविशेषाणां निर्घोषस्य नादितरवेण प्रतिध्वनिना, ‘रोहीडगं णयरं’ रोहितकस्य नगरस्य ‘मज्झं मज्झेणं’ मध्यमध्येन ‘जेणेव वेसमणरणो गिहे’ यत्रैव वैश्रवणस्य राज्ञो गृहं ‘जेणेव वेसमणे राया’ यत्रैव वैश्रवणो राजा ‘तेणेव उवागच्छइ’ तत्रैवोपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता’ उपागत्य ‘करयल जाव वद्धावेइ’ करतलपरिगृहीतं शिर-आवर्तं मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा वैश्रवणं राजानं जयेन विजयेन=जय-

आदर से, सर्व प्रकार की विभूति से, सर्व प्रकार के नेपथ्यादिक के धारण से, सर्व प्रकार के संभ्रम से, सर्व प्रकार के पुष्प, गंध, माला एवं अलंकारों से, सब तरह के वादित्रों की गडगडाहट से, महती ऋद्धि से, महती द्युति से, महान सैन्यादिरूप बल से, महान समुदाय से, अनेक प्रकार के सुन्दर साथर बजते हुए शंख, पणव, पटह, भेरी, झल्लरी, खरमुही, हुडुक्क, मुरज मृदंग दुन्दुभी के शब्दों की प्रतिध्वनि के साथ रोहितक नगर के ठीक मध्यभाग से होता हुआ जहां वैश्रवण राजा का प्रासाद था वहां पर गया । ‘उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेइ’ जाकर उसने दोनों हाथ जोड़कर राजा को

नेपथ्यादिक धारण्थी, सर्व प्रकारनां संभ्रमथी, सर्व प्रकारनां पुष्प, गंध, माला अने अलंकार्थी युक्त तथा तमाम प्रकारनां वाद्यत्रिना नाद साथे महान् ऋद्धि-द्युति, महान् सैन्य रूप ण अने मोटां समुदाय साथे-अनेक प्रकारना सुन्दर साज-वाजता-शंख, पणव, पटह, भेरि, झल्लर, खरमुही, हुडुक्क, मुरज, मृदंग, दुन्दुभीना शब्दोनां प्रतिध्वनि साथे रोहितक नगरना परापर मध्य भागमाथी पसार थधने ज्थां वैश्रवण राजानो भेडल इतो त्थां आगण गया. ‘उवागच्छित्ता करयल जाव वद्धावेइ’ जधने तेणे अन्ने हाथ जोडीने राजाने “आप जयवन्त हो, आपनो-विजय हो।”

विजयशब्देन वर्धयति 'वद्धावित्ता' वर्धयित्वा 'वेसमणस्स रण्णो' वैश्रवणस्य राज्ञः
'देवदत्तं दारियं' देवदत्तां दारिकाम् 'उवणेइ' उपनयति ॥ सू० १४ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से वेसमणे राया देवदत्तं दारियं उवणीयं
पासइ, पासित्ता हट्टुट्टु० विउलं असणं४ उवक्खडावेइ, उव-
क्खडावित्ता मित्तणाइ० आमंतेइ जाव सक्कारेइ सम्माणेइ,
सक्कारित्ता सम्माणित्ता पूसणंदिकुमारं देवदत्तं दारियं पट्टयं
दूरोहेइ, दूरोहित्ता सेयापीएहिं कलसेहिं मज्जावेइ, मज्जावित्ता
वरणेवत्थियं करेइ, करित्ता अग्गिहोसं करेइ, करित्ता पूसणंदि-
कुमारं देवदत्ताए दारियाए पाणिं गिह्हावेइ । तए णं से वेस-
मणदत्ते राया पूसणंदिस्स कुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए
जाव नादियरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं
कारेइ, कारित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्तजाव
परियणं च विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधम-
ल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ ॥ सू० १५ ॥

टीका

'तए णं से वेसमणे' इत्यादि ।

तए णं से वेसमणे राया ततः खलु स वैश्रवणो राजा 'देवदत्तं

"आप जयवन्त हों आपकी विजय हो" इन शब्दों से वधाया । 'वद्धावित्ता'
वधा कर 'वेसमणस्स रण्णो देवदत्तं दारियं उवणेइ' उसने उस वैश्रवण
राजा के समक्ष अपनी देवदत्ता कन्या को उपस्थित कर दी ॥ सू० १४ ॥

'तए णं से वेसमणे' इत्यादि ।

'तए णं' पश्चात् 'से वेसमणे राया' वैश्रवण राजाने 'देवदत्तं

या शब्दोद्गी, वधाव्या 'वद्धावित्ता' वधावीने 'वेसमणस्स रण्णो देवदत्तं दारियं
उवणेइ' तेह्ने ते वैश्रवण राजाना समक्ष पोतानी देवदत्ता कन्याने उपस्थित करी (सू० १४)

'तए णं से वेसमणे' इत्यादि.

'तए णं' पछी न्यादे 'से वेसमणे राया' ते वैश्रवण राजा 'देवदत्तं

દારિયં' દેવદત્તાં દારિકામ્ 'ઉવળીયં' ઉપનીતાં=સમીપમાગતાં 'પાસઈ' પશ્યતિ 'પાસિત્તા' દૃષ્ટ્વા 'હૃદ્વતુદ્વં' હૃદ્વતુષ્ટહૃદયઃ 'વિઝલં' વિપુલમ્ 'અસળં' અશનાદિકં ચતુર્વિધમાહારમ્ 'ઉવક્કલ્લાવેઈ' ઉપસ્કારયતિ, 'ઉવક્કલ્લાવિત્તા' ઉપસ્કાર્ય 'મિત્તળાઈં' મિત્રઙ્નાતિનિજકસ્વજનસમ્બન્ધપરિજનાન્ 'આમંતેઈ' આમન્ત્રયતિ=આહ્વયતિ 'જાવ' યાવત્-તાન્ વિપુલેન પુષ્પવસ્ત્રગન્ધગાલ્યાલંકારેણ 'સક્કારેઈ સમ્માણેઈ' સત્કરોતિ સમ્માનયતિ, સક્કારિત્તા સમ્માનિત્તા સત્કૃત્ય સંમાન્ય 'પૂસળંદિકુમારં' દેવદત્તં દારિયં' પુષ્પનન્દિકુમારં દેવદત્તાં દારિકાં ચ 'પટ્ટયં' પટ્ટકં=પટ્ટકોપરિ 'દૂરોહેઈ' દૂરોહયતિ=આરોહયતિ=ઉપવેશયતિ 'દૂરોહિત્તા' દૂરોહય 'સેયાપીઈ' શ્વેતપીતૈઃ રજતસુવર્ણમયૈઃ 'કલસેઈ' કલશૈઃ 'મજ્જાવેઈ' મજ્જયતિ=સ્નપયતિ 'મજ્જાવિત્તા' મજ્જયિત્વા=સ્નપયિત્વા 'વરણેવત્થિયં' વરણે-

દારિયં' દેવદત્તા દારિકા કો 'ઉવળીયં' અપને પાસ આઈ હુઈ 'પાસઈ' દેશ્વા, 'પાસિત્તા' દેશ્વકર વહ 'હૃદ્વતુદ્વં' વિઝલં અસળં ઉવક્કલ્લાવેઈ' વહુત અધિક હર્ષિતચિત્ત હુઆ । વાદ મેં ઉસને ચારોં પ્રકાર કે આહાર કો અધિકસે અધિક માત્રા મેં તયાર કરવાયા । 'ઉવક્કલ્લાવિત્તા' તયાર કરવા કર 'મિત્તળાઈં આમંતેઈ' ઉસને અપને મિત્રાદિ પરિજનોં કો આમંત્રિત ક્રિયા । 'જાવ સક્કારેઈ સમ્માણેઈ' ઉનકે સાથ વૈઠ કર ઉસને સ્વૂવ મનમાના ભોજન ક્રિયા ઔર સવકો કરવાયા । પશ્ચાત્ ગંધ માલા આદિકોં સે સવકા સત્કાર ઔર સન્માન કર ઉસને 'પૂસળંદિકુમારં' દેવદત્તં દારિયં પટ્ટયં દૂરોહેઈ' પુષ્પનંદિ કુમાર કો ઈવં દેવદત્તા કો પાટ પર વૈઠાયે 'દૂરોહિત્તા સેયાપીઈ' કલસેઈ મજ્જાવેઈ' વૈઠા કર ચાંદી ઔર સોને કે કલશોં સે ઉનકા અભિષેક કરાયા ।

દારિયં દેવદત્તા બાળિકા-કન્યાને 'ઉવળીયં' પોતાના પાસે આવેલી 'પાસઈ' લેઈ ત્યારે 'પાસિત્તા' લેઈને તે 'હૃદ્વતુદ્વં' વિઝલં અસળં ઉવક્કલ્લાવેઈ' ચિત્તમાં ધણેજ હર્ષ પામ્યા, પછીથી તેણે ત્યાર પ્રકારના આહારને વધારેમાં-વધારે પ્રમાણથી તૈયાર કરાવ્યા. 'ઉવક્કલ્લાવિત્તા' તૈયાર કરાવીને 'મિત્તળાઈં આમંતેઈ' તેણે પોતાના મિત્રાદિ પરિચ્છિનોને આમંત્રણ આપીને બોલાવ્યા. 'જાવ સક્કારેઈ સમ્માણેઈ' અને તેઓની સાથે બેસીને તેણે ખૂબ મન-ભાવતાં લોજન કર્યાં અને સોને લોજન કરાવ્યાં. પછી ગંધ, માલા આદિ વડે સોને સત્કાર અને સન્માન કર્યા પછી તેણે 'પૂસળંદિકુમારં' દેવદત્તં દારિયં પટ્ટયં દૂરોહેઈ' પુષ્પનંદી કુમાર અને દેવદત્તાને પાટ ઉપર બેસાર્યાં. 'દૂરોહિત્તા સેયાપીઈ' કલસેઈ મજ્જાવેઈ' બેસારીને ચાંદી-સોનાના કળશોથી તેમને અભિષેક કરાવ્યો. 'મજ્જાવિત્તા વરણેવત્થિયં કરેઈ' અભિષેક ક્રિયા થઈ

पथ्यिकां=श्रेष्ठवस्त्राभरणविभूषितां 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा 'अग्निहोमं करेइ' अग्निहोमं कारयति, 'करित्ता' कारयित्वा 'पूसणंदिकुमारं' पुष्पनन्दिकुमारं 'देवदत्ताए दारियाए' देवदत्ताया दारिकायाः 'पाणिं गिण्हावेइ' पाणिं-करं ग्राहयति । 'तए णं' ततः खलु 'से वेसमणदत्ते राया' स वैश्रवणदत्तो राजा 'पूसणंदिस्स कुमारस्स' पुष्पनन्दिनः कुमारस्य 'देवदत्तं दारियं' देवदत्ता दारिकां 'सव्वड्ढीए' सर्वद्वर्षा 'जाव नादियरवेणं' यावत्-नादितरवेणं, अत्रत्ययावच्छब्दबोध्योऽर्थः प्रागनन्तरसूत्र एवोक्तः । महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं' महता ऋद्धि-सत्कारसमुदयेन 'पाणिग्गहणं' पाणिग्रहणं=विवाहं 'करेइ' कारयति, कारित्ता कारयित्वा 'देवदत्ताए भारियाए' देवदत्ताया भार्यायाः 'अम्मापियरो' अम्बा-पितरौ 'मित्त जाव परियणं' मित्र यावत्परिजनं 'विउलेणं' विपुलेन=प्रचुरेण 'असणपाणखाइमसाइमेणं' अशनपानखाद्यस्वाद्येन 'पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य'

'मज्जावित्ता वरणेवत्थियं करेइ' अभिषेक क्रिया हो जाने के बाद सुन्दर वस्त्र और आभूषणों से उन्हें अलंकृत किया । 'करित्ता अग्निहोमं करेइ' अलंकृत करा कर उनसे फिर हवन कराया । 'करित्ता पूसणंदिकुमारं देवदत्ताए दारियाए पाणिं गिण्हावेइ' होमविधि जब समाप्त हो चुकी, तब राजाने देवदत्ता का पुष्पनंदि कुमार के साथ पाणिग्रहण करने की विधि करवाई । इस प्रकार 'से वेसमणदत्ते राया पूसणंदिस्स कुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नादियरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणि-ग्गहणं करेइ' उस वैश्रवण राजाने अपने युवराज पुष्पनंदि कुमार का देवदत्ता दारिका के साथ सर्व प्रकार की ऋद्धि आदि के अनुरूप बड़े ही ठाटवाट से गाजे बाजे के साथ विवाहविधि पूर्ण की 'कारित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्त जाव परियणं च विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ' इस प्रकार देवदत्ता भार्या के मातपिता को एवं मित्रादिपरिजनों

रह्या गाढ सुंदर वस्त्र अने अलंकारेथी शणुगार्या. 'कारित्ता अग्निहोमं करेइ' शणुगार्या पछी ते वर-कन्या पासे डवन कराव्यो. 'कारित्ता पूसणंदिकुमार देवदत्ताए पाणिं गिण्हावेइ' होम विधी थड रह्या गाढ राज्ञे देवदत्ताने। पुष्पनंदीकुमार साथे पाणिग्रहण विधी कराव्यो. ये रीते 'से वेसमण दत्ते राया पूसणंदिकुमास्स देवदत्तं दारियं सव्वड्ढीए जाव नादियरवेणं महया इड्ढीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं करेइ' ते वैश्रवण राज्ञे पोताना युवराज पुष्पनंदी कुमारनी, देवदत्ता कन्यानी साथे सर्व प्रकारनी ऋद्धि आदिने अनुकूल गावते-वावते मोटा समारंभपूर्वक लग्न विधि पूर्ण करी. 'कारित्ता देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्त जाव परियणं च विउलेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ'

पुष्पवस्त्रगन्धमाल्यालंकारेण च 'सक्कारेइ जाव पडिविसज्जेइ' सत्करोति यावत् प्रतिविसर्जयति - सत्करोति सम्मानयति, सत्कृत्य सम्मान्य प्रतिविसर्जयति= प्रतिनिवर्तयति ॥ सू० १५ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से पूसणंदिकुमारे देवदत्ताए भारियाए सद्धिं उप्पि पासायवरगए फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थएहिं वत्तीसइवद्ध- नाडएहिं उवगिज्जमाणे२ जाव विहरइ । तएणं से वेसमणे राया अण्णया कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते णीहरणं जाव राया जाए । तए णं से पूसणंदि राया सिरीदेवीए मायाए भत्ते यावि होत्था, कल्लाकल्लिं जेणेव सिरीदेवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता पायपडणं करेइ, करित्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेहेहिं अब्भिगावेइ, अट्टिसुहाए मंससुहाए तयासुहाए रोम- सुहाए चउव्विहाए संवाहणाए संवाहावेइ, संवाहावित्ता सुर- भिणा गंधवट्टएण उव्वट्टावेइ उच्चट्टावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ, तं जहा-उसिणोदएणं सीओदएणं गंधोदएणं, मज्जा- वित्ता विउलं असणं ४ भोयावेइ, सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए जाव जिमियमुत्ततरागयाए तओ पच्छा ण्हाइ भुंजइ वा, उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥सू० १६॥

टीका

‘तए णं से पूसणंदिकुमारे’ इत्यादि । ‘तए णं से पूसणंदिकुमारे’ को विपुल४ चारों प्रकार के आहार प्रदान से तथा पुष्प, वस्त्र, गंध, माला और अलंकारों के प्रदान से खूब सत्कार सम्मान कर राजाने विदा किये । ॥ सू० १५ ॥

‘तए णं से पूसणंदिकुमारे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इस के बाद ‘से पूसणंदिकुमारे’ वह पुष्पनंदि कुमार

आ प्रभाषे देवदत्ता अर्थात् माता-पिता अने मित्रादि परिजनाने पुष्पल चार प्रक- रना आहार आपीने तथा पुष्प, गंध, माला अने अलंकारेथी भूषण सत्कार सम्मान करीने शब्दसे तेअने विदाय कथा । ॥ सू० १५ ॥

‘तए णं से पूसणंदिकुमारे’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से पूसणंदिकुमारे’ ते पुष्पनंदी कुमार ‘देवदत्ताए

તતઃ સ્વલ્પ સ પુષ્પનન્દિકુમારઃ ‘દેવદત્તાય ભારિયાય સદ્ધિ’ દેવદત્તયા માર્યયા સાર્ધમ્ ‘ઉપ્પિ’ ઉપરિ ‘પાસાયવરગણ’ પ્રાસાદવરગતઃ ‘ફુટ્ટમાણેહિં મુદ્ગમત્થણ્હિં’ સ્ફુટ્યમાનૈર્મૃદ્ગમસ્તકૈઃ=વાદ્યમાનૈર્મૃદ્ગૈઃ ‘વત્તીસઙ્ગવદ્ધનાડણ્હિં’ દ્વાત્રિંશદ્વદ્ધનાટકૈ-
દ્વાત્રિંશદ્વદ્ધૈઃ=દ્વાત્રિંશત્પ્રકારકૈઃ- દ્વાત્રિંશત્પાત્રનિવદ્ધૈશ્ચ નાટકૈઃ ‘ઉવગિજ્જમાણેર’ ઉપ-
ગીયમાન ઉપગીયમાનઃ ‘જાવ’ યાવત્-ઉપલાલ્યમાનઃ ૨ શબ્દસ્પર્શરસરૂપગન્ધરૂપાન્
વિપુલાન્ માનુષ્યકાન્ કામભોગાન્ પ્રત્યનુભવન્ ‘વિહરઈ’ વિહરતિ । ‘તણ્ પં
સે વેસમણે રાયા’ તતઃ સ્વલ્પ સ વૈશ્રવણો રાજા ‘અણ્ણયા કયાઈ’ અન્યદા
કદાચિત્ ‘કાલધમ્મુણા સંજુત્તે’ કાલધર્મેણ સંયુક્તઃ=મૃતઃ । ‘ળીહરણં’ નિર્હરણં=
શ્મશાન-ભૂમૌ નયન્ સ્વરાજ્યોચિત્ક્રદ્ધિસત્કારસમુદયેન સંપાદિતમ્ । ‘જાવ’
યાવત્-લૌકિકાનિ મરણકૃત્યાનિ કૃત્વા કાલેનાલ્પશોકો જાતઃ । ‘રાયા જાણ’
રાજા જાતઃ=પિતુઃ પદં નૃપાસનમારૂઢઃ, રાજ્યાભિષેકં પ્રાપ્ત ઇત્યર્થઃ । ‘તણ્ પં’

‘દેવદત્તાય ભારિયાય’ દેવદત્તા માર્યાં કે સાથ ‘ઉપ્પિ પાસાયવરગણ’ ઉપર
પ્રાસાદ પર રહ કર ‘ફુટ્ટમાણેહિં મુદ્ગમત્થણ્હિં’ વજ રહે હૈં શ્રેષ્ઠ મૃદંગ
જિન મેં એસે ‘વત્તીસઙ્ગવદ્ધનાડણ્હિં’ વત્તીસ પ્રકાર કે નાટકોં દ્વારા કિ
જો ભિન્ન ૨ વત્તીસ પ્રકાર કે પાત્રોં દ્વારા રેલે જાતે થે ‘ઉવગિજ્જમાણેર’
પ્રશંસિત હોતા હુઆ ‘જાવ વિહરઈ’ શબ્દ-રૂપ-ગંધ-રસ-ઑર સ્પર્શ-
વિષયક વિપુલ મનુષ્યસંબંધી કામભોગોં કો ભોગને લગા । ‘તણ્ પં
સે વેસમણે રાયા અણ્ણયા કયાઈ કાલધમ્મુણા સંજુત્તે’ કિસી એક સમય કી
બાત હૈ કિ વૈશ્રવણ રાજા કાલધર્મ કો પ્રાપ્ત હુઆ । ળીહરણં જાવ રાયા
જાણ’ પુષ્પનન્દિકુમાર ને અપને પિતા કી શ્મશાનયાત્રા સ્વૂં ગાજે વાજે
કે સાથ નિકાલી । મૃત્યુ અવસર કે સમસ્ત કૃત્યોં સે નિશ્ચિન્ત્ત હોકર
અવ વહ સ્વયં રાજા બન ગયા । ‘તણ્ પં સે પૂસણ્ણદી રાયા સિરીદેવીણ

ભારિયાય’ દેવદત્તા ભાર્યાની સાથે ‘ઉપ્પિ પાસાયવરગણ’ મહેલના ઉપરના ભાગમાં
રહીને ‘ફુટ્ટમાણેહિં મુદ્ગમત્થણ્હિં’ જેમાં શ્રેષ્ઠ મૃદંગ વાગી રહ્યા છે. એવા
‘વત્તીસઙ્ગવદ્ધનાડણ્હિં’ બત્રીશ પ્રકારના નાટકોં દ્વારા કરવામાં આવતા ભિન્ન-ભિન્ન
બત્રીસ પ્રકારના પાત્રોં દ્વારા નાટક ભજવાતું હતું ‘ઉવગિજ્જમાણેર’ પ્રશંસિત બનીને
‘જાવ વિહરઈ’ શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ વિષયક વિપુલ મનુષ્ય સંબંધી
કામભોગોને ભોગવવા લાગ્યા ‘તણ્ પં સે વેસમણે રાયા અણ્ણયા કયાઈ
કાલધમ્મુણા સંજુત્તે’ કોઈ એક સમયની વાત છે કે, વૈશ્રવણ રાજા કાલધર્મ (મરણ)
પામી ગયા ‘ળીહરણં જાવ રાયા જાણ’ પુષ્પનન્દી કુમારે પોતાના પિતાની શ્મશાન
યાત્રા ખૂબ ગાજતે-વાજતે કાઢી મૃત્યુ પછીના સમસ્ત કાર્યો કરી નિશ્ચિન્ત્ત બનીને
હવે પછી પોતે રાજા બની ગયા. ‘તણ્ પં સે પૂસણ્ણદી રાયા સિરીદેવીણ માયાણ

ततः खलु 'से पूसणंदी राया' स पुष्पनन्दी राजा 'सिरीदेवीए' श्रीदेवीनाम्न्याः 'मायाए' मातुः 'भत्ते यावि होत्था' भक्तश्चाप्यभवत् । 'कल्लाकल्लि' कल्याकल्य प्रतिदिनं 'जेणेव सिरी देवी' यत्रैव श्रीदेवी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, उपागत्य 'पायपडणं' पादपतनं 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा तां मातरं 'सयपागसहस्सपागेहिं तेलेहिं' शतपाकसहस्रपाकैः तैलेः 'अब्भिंगावेइ' अभ्यङ्गयति, 'अट्टिसुहाए१, मंससुहाए२, तयासुहाए३, रोमसुहाए४' अस्थिसुखया१, मांस-सुखया२, त्वक्सुखया३, रोमसुखया४ च=अस्थि-मांस त्वक्-रोमसुखोत्पादिकया 'चउव्विहाए' चतुर्विधया 'संवाहणाए' संवाहनया=शरीरवैयावृत्या 'संवाहावेइ' संवाहयति=संमर्दयति, 'संवाहावित्ता' संवाह्य शरीरसंमर्दनं कृत्वा तत्पश्चात् सुर-

मायाए भत्ते यावि होत्था' और अपनी माता श्रीदेवी का भक्त भी हो गया । 'कल्लाकल्लि जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ' वह प्रतिदिन जहां पर श्रीदेवी होती वहां जाता 'उवागच्छित्ता पायपडणं करेइ' और उनके चरणों में अपना मस्तक रखता । 'करित्ता सयपागसहस्सपागेहिं तेलेहिं अब्भिंगावेइ' नमस्कार करने के बाद वह फिर अपनी माता की शतपाक वाले एवं हजार पाकवाले तैलों द्वारा मालिश करता, मालिश हो चुकने पर फिर वह उसके शरीर का इस प्रकार से मर्दन करता कि जिससे उसे 'अट्टिसुहाए, मंससुहाए, तयासुहाए, रोम-सुहाए' अस्थियों में सुख मिलता, मांसपेशियों में आराम पहुँचता, शरीर की त्वचा में सुख मालूम पड़ता एवं रोमराजि में जिससे उसे आनंद आता । इस प्रकार 'चउव्विहाए संवाहणाए संवाहावेइ' पुष्पनंदि कुमार इस ४ चार प्रकार की वैयावृत्य (वैयावच्च) से प्रतिदिन अपनी जननी को आराम पहुँचाता रहता । इतना ही नहीं किन्तु वह जब

भत्ते यावि होत्था' અને પોતાની માતા શ્રીદેવીના ભક્ત પણ થઈ ગયા. 'કલ્લાકલ્લિ જેણેવ સિરી દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ઉવાગચ્છિત્તા પાયપડણં કરેઈ' અને તેમના ચરણોમાં પોતાનું શિર રાખતા 'કરિત્તા સયપાગસહસ્સપાગેહિ તેલ્લેહિં અબ્ભિંગાવેઈ' નમસ્કાર કર્યા પછી ફરી પોતાનાં માતાની શતપાકવાળાં અને હજાર પાકવાળાં તૈલોદ્વાર માલિશ કરતો, અને માલિશ પૂરું થયા બાદ તેમનાં શરીરનું મર્દન કરતો (ચાંપતો) કે જેના વડે તેને 'અટ્ટિસુહાએ, મંસસુહાએ, તયાસુહાએ, રોમસુહાએ' હાડકામાં, માંસપેશીઓમાં સુખ અને આરામ મળતો હતો, શરીર-ચામડીમાં સુખ જણાતું અને નાનાં-નાનાં રૂવાડામાં આનંદ મળતો હતો. આ પ્રમાણે 'ચઉવ્વિહાએ સંવાહણાએ સંવાહાવેઈ' પુષ્પનંદી કુમાર તે ૪ ચાર પ્રકારની વૈયાવૃત્ત્ય (સેવા) થી હંમેશાં પોતાનાં માતાને આરામ પહોંચાડતો, એટલું જ નહીં

भिणा=सुगन्धयुक्तेन 'गंधवद्दण' गन्धवर्त्तकेन=गन्धचूर्णेन 'उवटना' इति प्रसिद्धेन 'उव्वद्वावेइ' उव्वर्त्तयति, 'उव्वद्वावित्ता' उव्वर्त्य 'तिहिं उदएहिं' त्रिभिरुदकैः 'मज्जावेइ' मज्जयति=स्नपयति । कीदृशेन त्रिविधोदकेन ? इत्याह—'तं जहा' तद्यथा 'उसिणोदणं' उष्णोदकेन, 'सीओदणं' शीतोदकेन, 'गंधोदणं' गन्धोदकेन । 'मज्जावित्ता' मज्जयित्वा=स्नपयित्वा 'विउलं' विपुलम् 'असणं' अशनम्=अशनादिकं चतुर्विधमाहारं 'भोयावेइ' भोजयति । 'सिरीए देवीए' श्रियां देव्यां 'ण्हायाए' स्नातायां 'जाव पायच्छित्ताए' यावत्-कृतकौतुकमङ्गल-प्रायश्चित्तायां 'जाव' यावत्—'जिमियभुत्तुत्तरागयाए' जिमितभुक्तोत्तरागतायां=भोजनानन्तरं स्वस्थाने समागतायां कृतहस्तमुखादिप्रक्षालनायां शुचिभूतायां

उसके शरीर की मालिश एवं मर्दन कर चुकता तब 'सुरभिणा गंधवद्दण उव्वद्वावेइ' वह सुगंधित चूर्ण से उसके शरीर का उवटन भी करता । 'उव्वद्वावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ' उवटना हो चुकने के अनन्तर वह उसे तीन प्रकार के पानी से स्नान भी कराता वह इस प्रकार से 'उसिणोदणं सीओदणं गंधोदणं' पहिले गर्म जलसे, बाद में शीतल जल से और फिर सुगंधित जलसे । इस प्रकार 'मज्जावित्ता विउलं असणं' भोयावेइ' जब स्नाता का स्नान हो जाता तब फिर बाद में वह उसे चारों प्रकार के आहार का भोजन कराता 'सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए जाव जिमियभुत्तुत्तरागयाए' इस भांति श्रीदेवी के स्नान आदि से लेकर कौतुक, मंगल एवं प्रायश्चित्त विधि के कर चुकने पर तथा भोजन से निवृत्त कर अपने स्थान पर आ चुकने पर और वहां हस्त मुख आदि का अच्छी तरह प्रक्षालन कर

पणु न्यारे ते मातानां शरीरने मालिश अने मर्दन करी देतो त्यारे 'सुरभिणा गंधवद्दण उव्वद्वावेइ' ते सुगंधित चूर्णेथी (सुगंधी पदार्थेथी) तेना शरीरने उवटनपणु करतो हुतो 'उव्वद्वावित्ता तिहिं उदएहिं मज्जावेइ' सुगंधी पदार्थेथी योण्या पछी-ते पोतानां माताने त्रणु प्रकारनां पाणीथी स्नान करावतो, ते आ प्रमाणे के 'उसिणोदणं सीओदणं गंधोदणं' प्रथम गरम पाणीथी, पछी शीतल जलथी अने पछी सुगंधित जलथी, आ प्रमाणे 'मज्जावित्ता विउलं असणं' भोयावेइ' न्यारे मातानुं स्नान थर्छ रहेतुं, त्यारे तेमने चार प्रकारना आहारनुं लोअन करावता हुता, 'सिरीए देवीए ण्हायाए जाव पायच्छित्ताए जाव जिमियभुत्तुत्तरागयाए' आ प्रमाणे श्रीदेवी स्नान आदिथी लधने कौतुक, मंगल, अने प्रायश्चित्त विधि करी रह्या आद तथा लोअन विधि पूरी कर्या पछी अने पोताना स्थान पर आवी जतां त्यां हाथ-मुण आदिनुं परापर प्रक्षालन करी रहीने पछी सुभासनपर गिराज-

सुखासनवरगतायां=स्वासने यथानुखमुपविष्टायां सत्थां 'तओ पच्छा' ततः पश्चात्= तदनन्तरं मातृसेवानन्तरं स पुष्पनन्दी राजा 'ण्हाइ' स्नाति=स्वयं स्नानं करोति, 'भुंजइ वा' भुङ्क्ते च=भोजनं करोति, तथा 'उरालाइं' उदारान्=श्रेष्ठान् 'माणु- स्सगाइं' मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनो 'भोगभोगाइं' भोगभोगान्=शब्दादि- विषयान् 'भुंजमाणे विहरइ' भुञ्जानो विहरति=तिष्ठति ॥ सू० १६ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं तीसे देवदत्ताए देवीए अण्णया कयाइं पुव्वर-
त्तावरत्तकालसमयंसि कुडुंवजागरियं जागरमाणीए इमेयारूवे
अज्झत्थिए४ सुमुप्पज्जित्था—एवं खलु पूसणं दी राया सिरीदे-
वीए माईए भत्ते जाव विहरइ तं एएणं विघाएणं णो संचा-
एमि अहं पूसणं दिणा रण्णा सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणी
विहरत्थिए, तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा
विसप्पओगेण वा मंतप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए ।
एवं संपेहेइ, संपेहित्ता सिरिए देवीए अंतराणि य३ पडिजागर-
माणी२ विहरइ ॥ सू० १७ ॥

टीका

‘तए णं तीसे इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘तीसे देवदत्ताए देवीए’

लेने पर एवं सुखासन पर विराजमान हो जाने पर- ‘तओ पच्छा’
उसके बाद राजा पुष्पनन्दी ‘ण्हाइ भुंजइ वा’ स्नान करता और भोजन
करता । और ‘उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ’ उदार
मनुष्य संबंधी कामभोगों को भोगता था ॥ सू० १६ ॥

‘तए णं तीसे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ कुछ समय के बाद ‘तीसे देवदत्ताए देवीए’ उस

मान यतां होता, ‘तओ पच्छा’ ते पछी राजा पुष्पनन्दी ‘ण्हाइं भुंजइ वा’
स्नान करता अने भोजन करता अने ‘उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे
विहरइ’ उदार मनुष्य संबंधी कामभोगों ने भोगवता होता ॥ सू० १६ ॥

‘तए णं तीसे’ इत्यादि.

‘तए णं’ कुछ समय पछी ‘तीसे देवदत्ताए देवीए’ ते देवदत्ता

तस्या देवदत्ताया देव्याः 'अणया कयाइं' अन्यदा कदाचित् 'पुव्वरत्तावरत्त-
कालसमयंसि' पूर्वरत्तापररत्तकालसमये=रात्रिपूर्वभागे पश्चात् भागेच 'कुडुंवाजागरियं
जागरमाणीए' कुडुम्बजागरिकां जाग्रत्याः=कुर्वत्या 'इमेयारूवे' अयमेतद्रूपः=
वक्ष्यमाणप्रकारः 'अज्झत्थिए' आध्यात्मिकः=आत्मगतः मनोगतः संकल्पः
'समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत । स कीदृशः ? इत्याह-एवं खलु' इत्यादि । एवं
खलु 'पूसणंदी राया' पुष्पनन्दी राजा 'सिरीदेवीए माईए भत्ते' श्रीदेव्या
मातृभक्तः 'जाव विहरइ' यावद् विहरति=सर्वप्रकारेण मातृसेवां कुर्वाण
आस्ते 'तं' तत्-एएणं एतेन=मातृभक्तिरूपेण 'विघाएणं' विघातेन-विघनेन
मदनुकूलकार्यकरणप्रतिबन्धवशादिति भावः । 'णो संचाएमिअहं' नो शक्नोमि
अहं 'पूसणंदिणा रण्णा सद्धिं' पुष्पनन्दिना राज्ञा सार्धम् 'उरालाइं०' उदारान्
मानुष्यकान् भोगभोगान् 'भुंजमाणी' भुज्जाना 'विहरत्तिए' विह^प न शक्नो-
मोतिपूर्वेणान्वयः । 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'सेयं खलु मम' श्रेयः=समी-
चीनं खलु मम 'सिरि देवी' श्रियं देवीं=मम श्वश्रूम् 'अग्गिप्पओगेण वा'

देवदत्ता देवीके 'अणया कयाइं' अन्यदा कदाचित् जब कि यह 'पुव्वरत्ता-
वरत्तकालसमयंसि' रात्रि के पूर्व पश्चिम भागमें 'कुडुंवाजागरियं जागरमाणीए'
कुडुंब की चिन्ता से जग रही थी, तब 'इमेयारूवे अज्झत्थिए४' समुप्प-
ज्जित्था' इस प्रकार का संकल्प उत्पन्न हुआ 'एवं खलु पूसणंदी राया
सिरीए देवीए माईए भत्ते जाव विहरइ' यह पुष्पनंदी राजा श्रीदेवी माता
का भक्त हो रहा है 'तं एएणं विघाएणं णो संचाएमि अहं पूसणंदिणा
रण्णा सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणी विहरत्तिए' इसलिये इस मातृभक्तिरूप
विघ्न से-जो उसे मेरे अनुकूल कार्य करने में प्रतिबन्ध स्वरूप है-
में पुष्पनंदी राजा के साथ उदार मनुष्यसंबन्धी कामभोगों के भोगने
से वञ्चित हूं । 'तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विस-

देवीओ 'अणया कयाइं' अन्यदा कदाचित् न्यारे के ते 'पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि'
रात्रीना मध्य भागमां 'कुडुंवाजागरियं जागरमाणीए' कुडुंगनी चिन्ताथी नगरी
रही छती, त्वारे 'इमेयारूवे अज्झत्थिए समुप्पज्जित्था४' आ प्रभाणे संकल्प-
विकल्प उत्पन्न थया. 'एवं खलु पूसणंदी राया सिरीए देवीए माईए भत्ते जाव
विहरइ' आ पुष्पनंदि राजा श्री देवी माताना लक्षत धर्ष जया छे. 'तं एएणं
विघाएणं णो संचाएमि अहं पूसणंदिणा रण्णा सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणी विहरत्तिए'
ओटला भाटे मातृलक्षित रूप विघ्न छे ते माता अनुकूल कार्य करवामां प्रतिबन्ध
स्वरूप छे. हुं पुष्पनंदि राजाना साथे उदार मनुष्य संबंधी कामभोगों भोगववामां
वञ्चित छु 'तं सेयं खलु मम सिरिं देविं अग्गिप्पओगेण वा विसप्पओगेण

अग्निप्रयोगेण विसृज्यओगेण वा' विषप्रयोगेण 'मंतप्यओगेण वा' मन्त्रप्रयोगेण वा
 'जीवियाओ ववरोवित्तए' जीविताद्व्यपरोपयितुं=मारयतुं श्रेयः इति पूर्वण सम्बन्धः।
 'एवं' एवम्=अनेन प्रकारेण 'सपेहेइ' संपेक्षते=विचारयति 'संपेहिता' संपेक्ष्य
 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्याः 'अंतराणिय ३' अन्तराणि-मारणानुकूलावसरान्
 छिद्राणि=विवराणि पुष्पनन्द्यनुपस्थितिरूपाणि, अन्यजनाभावेन गाढनिद्रावशेन च
 निःशङ्कतया मारणानुकूलसमयान् इति भावः । 'पडिजागरमाणि२' प्रतिजाग्रती२
 गवेपयन्ती२ 'विहरइ' विहरति=आस्ते स्म ॥सू० १७॥

॥ मूलम् ॥

तए णं सा सिरी देवी अण्णया कयाइं मज्जाविया विर-
 हियसयणिज्जंसि सुहपसुत्ता जाया यावि होत्था, इमं च णं
 देवदत्ता देवी जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
 सिरिं देविं मज्जावियं विरहियसयणिज्जंसि सुहपसुत्तं पासइ,
 पासित्ता दिसालोयं करेइ, करित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवा-
 गच्छइ, उवागच्छित्ता लोहदंडं परामुसइ, परामुसित्ता लोहदंडं

प्यओगेण वा मंतप्यओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए' इसलिये मुझे अब
 यही उचित है कि मैं इस श्रीदेवी को अग्नि के प्रयोग से अथवा
 विष के प्रयोग से या मंत्र के प्रयोग से प्राणों से रहित कर दूं ।
 'एवं संपेहेइ' ऐसा उसने विचार किया । 'संपेहिता सिरीए देवीए
 अंतराणि३य पडिजागरमाणी२ विहरइ' विचार कर के फिर अब वह
 श्रीदेवी को मारने के लिये समय की प्रतीक्षा करने लगी । पुष्पनन्दी
 के अनुपस्थितिरूप उसके छिद्रों कि बाट देखने लगी । सू० १६ ॥

वा मंतप्यओगेणं वा जीवियाओ ववरोवित्तए' अटला भाटे मारा भाटे ओण
 डाल उचित छे डे हुं ओ श्रीदेवीने आगनना प्रयोगथी अथवा विषना प्रयोगथी
 अथवा मंत्रना प्रयोगथी प्राणोथी रहित करी दडं अर्थात् तेना नाश करी नाथुं,
 'एवं संपेहेइ' आ प्रमाणे विचार करी 'सपेहिता सिरीए देवीए अंतराणि३
 य पडिजागरमाणी२ विहरइ' विचार करीने पछी ते हुवे श्रीदेवीने मारी नाथवा
 भाटे अनुकूल समयनी राह जेवा लागी, पुष्पनन्दिनी जेरडाजरी ३य तेना छिद्रोनी
 बाट जेवा लागी. ॥ सू० १७ ॥

तावेइ, तावित्ता तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं संडास-
एणं गहाय जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता
सिरीए देवीए अपाणंसि पक्खिवेइ । तए णं सा सिरी देवी
महया२ सहेणं आरसित्ता कालधम्मणा संजुत्ता ॥ सू० १८ ॥
टीका ।

‘तए णं सा’ इत्यादि ।

‘तए णं सा’ ततः खलु सा ‘सिरीदेवी’ श्रीदेवी ‘अण्णया कयाइ’ अन्यदा कदा-
चित्=एकस्मिन् समये ‘मज्जाविया’ मज्जिता=स्नपिता सती ‘विरहियसयणिज्जंसि’
विरहितशयनीये=एकान्तशय्यायां ‘सुहपसुत्ता’ सुखप्रसुप्ता=सुखनिद्रामुपगता ‘जाया
यावि होत्था’ जाता चाप्यभवत् । ‘इमं च णं देवदत्तादेवी, एतस्मिन्नवसरे देवदत्ता
देवी ‘जेणेव सिरी देवी’ यत्रैव श्रीदेवी ‘तेणेव उवागच्छइ’ तत्रैवोपागच्छति ।
‘उवागच्छित्ता’ उपागत्य ‘सिरिं देविं’ श्रियं देवीं ‘मज्जावियं’ मज्जितां=स्नपिताम्
अत एव ‘विरहियसयणिज्जंसि सुहपसुत्तं’ विरहितशयनीये सुखप्रसुप्तां=गाढनिद्रा-
समाक्रान्तां ‘पासइ’ पश्यति, ‘पासित्ता’ दृष्ट्वा ‘दिसालोयं’ दिशालोकं=चतुर्दिक्षु

‘तए णं सा’ इत्यादि ।

‘तए णं सा’ कुछ दिनों के बाद यह घटना घटी, श्रीदेवी
‘अण्णया कयाइ’ किसी एक समय ‘मज्जाविया’ स्नापित होती हुई
‘विरहियसयणिज्जंसि’ एकान्त में अपनी सेज पर ‘सुहपसुत्ता’ जाया यावि
होत्था’ सुख की निद्रा में सो रही थी ‘इमं च णं देवदत्ता देवी जेणेव
सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ’ यह देवदत्ता देवी उस सिरी देवी के
पास आई ‘उवागच्छित्ता सिरिं देविं मज्जावियं विरहियसयणिज्जंसि सुहप-
सुत्तं पासइ’ और उसने उसे स्नान कर एकान्त में सेज पर सुख
से सोती हुई देखा । पासित्ता दिसालोयं करेइ’ देख कर फिर इसने

‘तए णं सा’ इत्यादि.

‘तए णं सा’ डेटलोड समय गया पछी आ घटना थइ, श्रीदेवी ‘अण्णया
कयाइ’ डेह ओक समय ‘मज्जाविया’ स्नान करीने ‘विरहियसयणिज्जंसि’
ओकान्तमां पोतानी सेज-पधारीमां ‘सुहपसुत्ता’ जाया यावि होत्था’ सुभनी निद्रामां
सूइ रही हती. ‘इमं च णं देवदत्ता देवी जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ’
ते देवदत्ता देवी, ओ श्रीदेवीनी पासि आब्या ‘उवागच्छित्ता सिरिं देविं मज्जावियं
विरहियसयणिज्जंसि सुहपसुत्तं पासइ’ अने तेने स्नान करी ओकान्तमां सेज-पदंग
पर सुभेथी सुतेथी लेइ. ‘पासित्ता दिसालोयं करेइ’ लेइने पछी तेहे आदेय

इतस्ततोऽवलोकनं 'करेइ' करोति 'करित्ता' कृत्वा 'जेणेव भत्तघरे' यत्रैव भक्त-
गृहं 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य लोहदंडं
लोहदण्डं 'परामुसइ' परामृशति=गृह्णाति 'परामुसित्ता' परामृश्य=गृहीत्वा 'लोह-
दंडं' लोहदण्डं 'तावेइ' तापयति 'तावित्ता' तापयित्वा तं 'तत्तं' तप्तं 'समजो-
इभूयं' समज्योतिर्भूतम्=अग्निसदृशं 'फुल्लकिंसुयसमाणं' फुल्लकिंशुकसमानम्=विक-
सितपलाशपुष्पवद्रक्तं लोहदण्डं 'संडासएणं' संदंशकेन 'गहाय' गृहीत्वा 'जेणेव
सिरी देवी' यत्रैव श्रीदेवी 'तेणेव उवागच्छइ' तत्रैवोपागच्छति 'उवागच्छित्ता'
उपागत्य 'सिरीए देवीए' श्रियो देव्या 'अपाणंसि' अपाने=गुप्तस्थाने योना-
वित्यर्थः, 'पक्खिवेइ' प्रक्षिपति=प्रवेशयति । 'तए णं सा' ततः खलु सा
'सिरी देवी' श्रीदेवी 'महयार सद्देणं' महतार शब्देन=उच्चैः स्वरेण 'आरसित्ता'
आरस्य=आक्रन्द्य 'कालधम्मणा संजुत्ता' कालधर्मेण संयुक्ता=मृता ॥ सू० १८ ॥

चारों तरफ दिशाओं की ओर देखा 'करित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव
उवागच्छइ' दिशावलोकन कर यह जहां भक्तगृह था वहां पहुँची ।
'उवागच्छित्ता लोहदंडं परामुसइ' पहुँचते ही इसने वहां रखे हुए एक
लोहदंड को उठाया 'परामुसित्ता लोहदंडं तावेइ' और उठा कर उसे
तपाया 'तावित्ता' तपाकर फिर उस 'तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं'
तप्त अग्निमय एवं किंसुक के फूल समान लाल लोहदंड को 'संडा
सएणं गहाय' लोहे की संडासी से पकड़ कर 'जेणेव सिरी देवी तेणेव
उवागच्छइ' जहाँ श्रीदेवी थी वहाँ गई । 'उवागच्छित्ता सिरीए देवीए
अपाणंसि पक्खिवेइ' जाते ही उसने श्रीदेवी के अपान भाग में-गुप्त-
स्थान में उसको प्रविष्ट कर दिया । 'तए णं सा सिरी देवी महयार

तद्वन्ती दिशाभ्यां सासुं ज्ञेयुः 'करित्ता जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ' द्वरेऽ
दिशा सासुं ज्ञेया पक्षी न्यां लक्षत गृह-लोचनशाणा-रसोऽङ्गुं डतुं त्यां पडोन्ती गध.
'उवागच्छित्ता लोहदंडं परामुसइ' पडोन्तीतां न तेणे ज्ञे स्थणे राजेवे। ओक लोह-
दंडेने उपाडथे। 'परामुसित्ता लोहदंडं तावेइ' अने पक्षी तेने तपाव्ये। 'तावित्ता'
तापवीने पक्षी ते 'तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं' तपावेवे। अग्निसमान
लोहदंडं किंशुक-आभरानां पुल समान लालथे। तेने 'संडासएणं गहाय'
लोहानी साणसी वडे पकडीने 'जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ' न्यां श्रीदेवी
डती त्यां गध. 'उवागच्छित्ता सिरीदेवीए अपाणंसि पक्खिवेइ' नधने तुस्तन
तेणे ज्ञे लोहदंडेने। श्रीदेवीना अपान-भाग-शुभ्र-भागमां प्रवेश करव्ये-
'तए णं सा सिरी देवी महयार सद्देणं आरसित्ता कालधम्मणा संजुत्ता'

॥ मूलम् ॥

तए णं तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ आरडियसइं सोच्चा
णिसम्म जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता
देवदत्तं देविं तओ अवक्कम्ममाणिं पासंति, पासित्ता जेणेव
सिरी देवी तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता सिरिं देविं णिप्पाणं
णिच्चेट्ठं जीवविप्पजढं पासंति पासित्ता 'हाहा अहो अकज्जं'
तिकट्ठु रोयमाणीओ कंदमाणीओ विलवमाणीओ जेणेव पूसणंदि
राया तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता पूसणंदिं रायं एवं
वयासी एवं खलु सामी ! सिरी देवी देवत्ताए देवीए अकाले
चेव जीवियाओ ववरोविया । तए णं से पूसणंदी राया तासिं
दासचेडीणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म सहया माइसोएणं
अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव चंपगपायवे धसत्ति धरणी-
तलंसि सव्वंगेहिं सण्णिवडिए ॥ सू० १९ ॥

टीका ।

‘तए णं तीसे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ ततः खलु ‘तीसे सिरीदेवीए’ तस्याः श्रीदेव्याः ‘दासचेडीओ’
दासचेट्यः ‘आरडियसइं’ आरटितशब्दम्=आर्त्तनादं चीत्कारशब्दं ‘सोच्चा’ श्रुत्वा
सदेणं आरसित्ता कालधम्मणा संजुत्ता’ उसके बाद श्रीदेवी बडे उँचे
स्वर से चिल्लाकर कालधर्म को प्राप्त हो गई—मर गई ॥ सू. १८ ॥

‘तए णं तीसे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ जब ‘तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ’ श्रीदेवी की दासि-
योंने ‘आरडियसइं सोच्चा’ उसके चिल्लाने की आवाज सुनी तब वे

आ प्रभाछे दोढानो दंड शुभ्रद्वारमां जोसवाथी श्रीदेवी लारे उँचा स्वरथी इधन
करती करती शोक करीने मरण पायी गइ. (सू० १८)

‘तए णं तीसे’ इत्यादि.

‘तए णं’ ज्यारे ‘तीसे सिरीदेवीए दासचेडीओ’ श्रीदेवीनी दासीओओ
‘आरडियसइं सोच्चा’ तेना उडवाना अवाज्जने सांलज्ये। त्यादे तेछे सांलजतां न

‘ણિસમ્મ’ નિગમ્ય=શ્રીદેવ્યા અયં ચીત્કાર इति हृद्यवधार्य ‘जेणेव सिरी देवी’ यत्रैव श्रीदेवी ‘तेणेव उवागच्छंति’ तत्रैवोपागच्छन्ति ‘उवागच्छित्ता’ उपागत्य तत्र ‘देवदत्तं देवि’ देवदत्तां देवीं ‘तओ’ ततः=तस्मात्स्थानात् ‘अवक्कम्ममाणि’ अपक्रामन्तीम्=अपगताम् ‘पासंति’ पश्यन्ति, ‘पासित्ता’ दृष्ट्वा ‘जेणेव सिरी देवी’ यत्रैव शयनीये श्रीदेवी अस्ति ‘तेणेव उवागच्छंति’ तत्रैवोपागच्छन्ति, ‘उवागच्छित्ता’ उपागत्य ‘सिरिं देवि’ श्रियं देवीं ‘णिप्पाणं’ निष्प्राणां=प्राणरहितां ‘णिच्चेट्ठं’ निश्चेष्टां=चलनादिक्रियावर्जितां ‘जीवविप्पजढं’ जीवविप्रयुक्तां=जीवरहितां ‘पासंति’ पश्यन्ति, ‘पासित्तां’ दृष्ट्वा ‘हाहा अहो अकज्जं’ हा हा अहो अकार्यम्=अकृत्यमिदं जातम् ‘त्तिकट्ठु’ इति कृत्वा=इत्युक्त्वा ‘रोयमाणीओ’ रुदत्यः ‘हा मातः’ इति, ‘कंदमाणीओ’ कन्दन्त्यः=उच्चैः स्वरेण रोदनं कुर्वत्यः ‘विलवमाणीओ’ विलपन्त्यः=मस्तकादिस्फोटनपूर्वकं हा ! अस्माकं किं भविष्यतीति विलापं कुर्वत्यः जेणेव पूसणंदी राया ’ यत्रैव पुष्पनंदी राजा ‘तेणेव उवागच्छंति’

સુનતે હી ‘ ણિસમ્મ ’ આવાજ યહ શ્રીદેવી કી હૈ એસા વિચાર કર ‘જેણેવ સિરી દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ જહાં વહ શ્રીદેવી થી વહાં ગયીં । ‘ઉવાગચ્છિત્તા દેવદત્તં દેવિં તઓ અવક્કમ્મમાણિં પાસંતિ’ જાતે હી ઉન્હોને વહાં સે દેવદત્તા દેવી કો નિકલતે હુએ દેખા । ‘પાસિત્તા જેણેવ સિરી દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ દેખ કર વહ શ્રી દેવી જહાં સોતી થી ફિર યે વહાં પહુંચીં । ‘ઉવાગચ્છિત્તા સિરિંદેવિં ણિપ્પાણં ણિચ્ચેટ્ઠં જીવવિપ્પજઢં પાસંતિ’ પહુંચતે હી ઉન્હોને શ્રીદેવી કો નિષ્પ્રાણ, નિશ્ચેષ્ટ એવં જોવન સે રહિત દેખા । ‘પાસિત્તા હા હા અહો અકજ્જંતિ કટ્ઠુ રોયમાણીઓ કંદમાણીઓ વિલવમાણીઓ’ દેખ કર વે સવકી સવ ‘હા ! હા ! યહ મહા અનર્થ હુઆ, એસા કહતી હુઈ રોને લગીં, આક્રન્દન કરને લગીં ઓર સિર પીટતી હુઈ વિલાપ કરને લગીં । ‘ જેણેવ પૂસણંદી રાયા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ ’ રોતી

‘ણિસમ્મ’ આ અવાજ—ધ્વનિ શ્રીદેવીનો છે, એવો વિચાર કરીને ‘જેણેવ સિરી દેવી તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ જ્યાં શ્રીદેવી હતી ત્યાં ગઈ. ‘ઉવાગચ્છિત્તા દેવદત્તં દેવિં તઓ અવક્કમ્મમાણિં પાસંતિ’ ત્યાં જતાં જ તે દાસીઓએ ત્યાં આગળથી દેવદત્તા દેવીને નિકળતા જોયાં, ‘પાસિત્તા જેણેવ સિરીદેવી તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ’ જોધને તે શ્રીદેવી જ્યાં સુતાં હતાં ત્યાં તે પહોંચી. ‘ઉવાગચ્છિત્તા સિરિં દેવિ ણિપ્પાણં ણિચ્ચેટ્ઠં જીવવિપ્પજઢં પાસંતિ’ પહોંચતાં જ તેઓએ તે શ્રીદેવીને નિષ્પ્રાણ નિશ્ચેષ્ટ એટલે કે જીવનરહિત અવસ્થામાં જોયા. ‘પાસિત્તા હા—હા ! અહો ! અકજ્જં—તિ કટ્ઠુ રોયમાણીઓ કંદમાણીઓ વિલવમાણીઓ’ જોધને તે તમામ દાસીવર્ગ ‘હા—હા, આ મહા અનર્થ થયો, એ પ્રમાણે કહેતી અને ‘રડવા લાગી, આક્રન્દન

तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता उपागत्य 'पूसणंदिं रायं' पुष्पनन्दिनं राजानम्
'एवं वयासी' एवमवादिषुः—'एवं खलु सामी' हे स्वामिन् ! 'सिरी देवी' श्री-
देवी 'देवदत्ताए देवीए' देवदत्तया देव्या 'अकाले चेव' अकाल एव 'जीवियाओ
ववरोविया' जीविताद् व्यपरोपिता=मारिता । 'तए णं' ततः खलु स पूसणंदी
राया' पुष्पनन्दी राजा 'तासिं दासचेडीणं' तासां दासचेटीनाम् अंतिए' अन्तिके
समीपे 'एयमट्ठं' एतमर्थं=मातृमरणरूपं वृत्तान्तं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य=
देवदत्तया देव्या मारितः इति हृद्यवधार्य 'महया माइसोएणं' महता मातृशोकेन
'अप्फुण्णे समाणे' आस्पृष्टः सन्=आक्रान्तः सन् मूर्च्छावस्थां प्राप्य 'फर-
सुणियत्ते विव चंपगपायवे' परशुनिकृत्त इव चम्पकपादपः=कुठारच्छिन्नचम्पकवृक्ष
इव 'धसत्ति' धस इति शब्दपूर्वकं 'धरणीतलंसि' धरणीतले=भूमौ 'सव्वंगेहिं'
सर्वाङ्गैः 'सण्णिवडिए' संनिपतितः ॥ सू० १९ ॥

बिलखती हुई फिर वे जहां पुष्पनंदी राजा थे वहां पहुँची 'उवागच्छित्ता
पूसणंदिं रायं एवं वयासी' पहुँचते ही उन्होंने पुष्पनंदी राजा से इस
प्रकार कहा, 'एवं खलु सामी ! सिरी देवी देवदत्ताए देवीए अकाले चे
जीवियाओ ववरोविया' हे स्वामिन् सुनिये ! श्रीदेवी आज देवदत्त
देवी द्वारा अकाल में ही अपने जीवन से विपमुक्त करा दी गई है
'तए णं से पूसणंदी राया तासिं दासचेडीणं अंतिए एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म
महया माइसोएणं अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव चंपगपायवे धरणि
धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सण्णिवडिए' इस प्रकार पुष्पनंदी राजा उन दासियों
के पास से इस बात को सुन कर और विचार कर असह्य मातृ-
वियोग-जन्य शोक से आक्रान्त होता हुआ फरसा से काटे गये

करवा लागी અને માથું કુટીને વિલાપ કરવા લાગી. 'જેણેવ પૂસણંદી રાયા તેણેવ
ઉવાગચ્છંતિ' રોતી વિલાપ કરતી કરતી જ્યાં પુષ્પનંદી રાજા હતા ત્યાં પહોંચી.
ઉવાગચ્છિત્તા પૂસણંદિં રાયં એવં વયાસી' પહોંચીનેજ તેણે પુષ્પનંદી રાજા પાસે
આ પ્રમાણે વાત કરી 'એવં खलु सामी ! सिरीदेवी देवदत्ताए देवीए अकाले
चेव जीवियाओ ववरोविया' હે સ્વામિન સાંભળો ! આજે શ્રીદેવી દેવદત્તાદેવી
દ્વારા અકાલે જીવન પુરૂ કરી ગયાં. અર્થાત્ અકાલે દેવદત્તાએ શ્રીદેવીના જીવનને
અંત આણ્યો—(મૃત્યુ કર્યું) 'तए णं से पूसणंदी राया तासिं दासचेडीणं अंतिए
एयमट्ठं सोच्चा णिसम्म महया माइसीएणं अप्फुण्णे समाणे फरसुणियत्ते विव
चंपगपायवे धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सण्णिवडिए' આ પ્રમાણે પુષ્પનંદી
રાજા તે દાસીઓ પાસેથી એ વાત સાંભળીને અને વિચાર કરીને માતાના વિયોગના
અસહ્ય શોકથી આક્રાન્ત થઈને કુહાડાથી ચંપકના વૃક્ષને કાપતાં જેમ "धस" शब्द थाय

॥ मूलम् ॥

तए णं से पूसणंदी राया मुहुत्तंतरेण आसत्थे समाणे
बहुहिं^२ राईसरजाव सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य सद्धिं
रोयमाणे^३ सिरीए देवीए महया इड्डि^० णीहरणं करेइ, करित्ता
आसुरुत्ते देवदत्तं देविं पुरिसेहिं गिण्हावेइ, गिण्हावित्ता एएणं
विहाणेणं वज्झं आणवेइ । एवं खलु गोयमा ! देवदत्ता देवी
पुरापोराणाणं जाव विहरइ ॥ सू० २० ॥

टीका

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं से’ ततः खलु स ‘पूसणंदी राया’
पुष्पनन्दी राजा ‘मुहुत्तंतरेण मुहूर्तान्तरेण=किञ्चित्कालेन ‘आसत्थे समाणे’ आ-
स्वस्थः=लब्धचेतनः सन् ‘बहुहिं’ बहुभिः ‘राईसर जाव सत्थवाहेहिं’ राजेश्वर-
यावत्सार्थवाहैः—राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्चेष्टिसेनापतिसार्थवाहैः मित्त
जाव परियणेण य’ मित्रयावत्परिजनेन—मित्रज्ञातिनिजकस्वजनसम्बन्धिपरिजनेन
च ‘सद्धिं’ सार्थ ‘रोयमाणे^३’ रुदन् ‘कंदमाणे’ क्रन्दन्=उच्चैः—स्वरेण ‘वा
मातः ? क्व गतामि ?’ इत्यादि, ‘विलवनाणे’ विलपन्=‘हे मातः ! तव

चंपक वृक्ष की तरह धस शब्द पूर्वक सर्वाङ्गों सहित—एकदम जमीन
पर गिर गया ॥ सू० १९ ॥

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं से’ इसके बाद ‘से पूसणंदी राया’ उस पुष्पनंदी
राजाने ‘मुहुत्तंतरेण’ कुछ कालके पश्चात् ‘आसत्थे समाणे’ सचेत होकर
‘बहुहिं’ राईसर जाव सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य’ बहुत से राजेश्वर,
तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, सेनापति एवं सार्थवाहों
तथा मित्र से लेकर परिजनों के ‘सद्धिं’ साथ ‘रोयमाणे^३’ मिलकर
रोते हुए आक्रन्दन करते हुए एवं ‘हे मातः ! तुम आज हम को

ते प्रभाणे धस शब्दपूर्वक सर्वाङ्गो सहित एकदम जमीन पर पड़ी गया. (सू० १६)

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते पछी ‘से पूसणंदी राया’ ते पुष्पनंदी राजाने ‘मुहुत्तंतरेण’
थोडा समय गया पछी ‘आसत्थे समाणे’ सचेत थकने ‘बहुहिं’ राईसर जाव
सत्थवाहेहिं मित्त जाव परियणेण य’ धुंजान् राजेश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटु-
म्बिक, इभ्य श्रेष्ठि, सेनापति, सार्थवाहो तथा मित्रधी लकने परिजनोनी ‘सद्धिं’
साथे ‘रोयमाणे^३’ महीने देता-रुदन करता धका आक्रन्दन करता धका हे मात !

વિરહઃ શલ્યવદન્તરં દહતિ ' ઇત્યાદિ-વિલાપં કુર્વન્ ' સિરીએ દેવીએ ' શ્રિયો દેવ્યાઃ 'મહયા ઇદ્દિઢ૦' મહતા ઋદ્ધિસત્કાર-સમુદયેન 'ળીહરણં કરેઈ' નિર્હરણં કરોતિ=અગ્નિસંસ્કારં કરોતિ । 'કરિત્તા' કૃત્વા 'આસુરુત્તે' આશુરુષ્ટઃ-અતિકુપિતઃ 'દેવદત્તં દેવિ' દેવદત્તાં દેવીં 'પુરિસેહિં' પુરુષૈઃ=રાજપુરુષૈઃ 'ગિળ્હાવેઈ' ગ્રાહયતિ, 'ગિળ્હાવિત્તા' ગ્રાહયિત્વા એણં 'વિહાળેળં' એતેન પ્રત્યક્ષદૃષ્ટેન વિધાનેન પ્રકારેણ 'વજ્ઝં' વધ્યામ્ 'ઇયં હન્તવ્યા' ઇતિ 'આળવેઈ' આજ્ઞાપયતિ ।

એવં સ્વલ્લુ 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'દેવદત્તાદેવી' દેવદત્તા દેવી 'પુરાપુરાણાણં' પુરાપુરાણાનાં=પૂર્વભવકૃતાનાં 'જાવ'યાવત્-દુશ્ચીર્ણાનાં દુષ્પ્રતિક્રાન્તાનામ્ અશુભાનાં પાપાનાં કર્મણાં પાપકં ફલવૃત્તિવિશેષં પ્રત્યનુભવન્તી 'વિહરઈ' વિહરતિ ॥સૂ૦૨૦॥

॥ મૂલમ્ ॥

દેવદત્તા ણં ભંતે ! દેવી ઇઓ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા

છોડ કર કહાં ચલી ગઈ, તુમ્હારા વિરહ હમેં હસ સમય શલ્ય કે સમાન અરુન્તુદ હો રહા હૈ, તુમ્હારે વિયોગ સે મેરા હૃદય ફટા જા રહા હૈ, હસ રૂપ સે વિલાપ કરતે હુએ 'સિરીએ દેવીએ મહયા ઇદ્દિઢ૦ ળીહરણં કરેઈ' શ્રીદેવી કી વડે ઉત્સવ કે સાથ શ્મશાન યાત્રા-અર્થી નિકાલી 'કરિત્તા' અગ્નિ સંસ્કાર હો જાને કે પશ્ચાત્ ઉસને ફિર 'આસુરુત્તે' અત્યંત કુપિત હોકર 'દેવદત્તં દેવિ' દેવદત્તા દેવી કો 'પુરિસેહિં ગિળ્હાવેઈ' રાજપુરુષોં દ્વારા પકડવા લિયા । 'ગિળ્હાવિત્તા એણં વિહાળેળં વજ્ઝં આળવેઈ' ઔર પકડવા કર હસ પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટ વિધિ કે અનુસાર વધ્ય ઘોષિત કિયા હૈ ।

'એવં સ્વલ્લુ ગોયમા !' હસ પ્રકાર હે ગૌતમ ! 'દેવદત્તા દેવી' દેવદત્તા દેવી 'પુરાપુરાણાણં જાવ વિહરઈ' પૂર્વભવ મેં કિયે હુએ દુશ્ચીર્ણ, દુષ્પ્રતિક્રાન્ત એવં અશુભતમ પાપ કર્મોં કે વિશેષ ફલકો ભોંગ રહી હૈ ॥સૂ૦૨૦॥

તમે આજ અમને છોડીને ક્યાં ચાલ્યા ગયાં, તમારા વિયોગથી મારું હૃદય ફટી જાય છે, આ પ્રમાણે વિલાપ કરતા થકા 'સિરીએ દેવીએ મહયા ઇદ્દિઢ૦ ળીહરણં કરેઈ' શ્રીદેવીની મોટા ઉત્સવની સાથે શ્મશાન યાત્રા કાઢી 'કરિત્તા' અગ્નિ સંસ્કાર કર્યા પછી તેણે 'આસુરુત્તે' અત્યંત ક્રોધ કરીને 'દેવદત્તં દેવિ' દેવદત્તા દેવીને 'પુરિસેહિં ગિળ્હાવેઈ' રાજપુરુષો દ્વારા પકડાવી લીધી. 'ગિળ્હાવિત્તા એણં વિહાળેળં વજ્ઝં આળવેઈ' અને પ્રત્યક્ષ પુરાવાને કારણે તે દેવદત્તાવધ્ય છે એ પ્રમાણે બાહેર કરી દીધું.

'એવં સ્વલ્લુ ગોયમા !' આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! 'દેવદત્તા દેવી' દેવદત્તા દેવી 'પુરાપુરાણાણં જાવ વિહરઈ' પૂર્વભવમાં કરેલા દુશ્ચીર્ણ, દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અને અશુભતમ પાપ કર્મોના વિશેષ ફળને ભોગવી રહી છે. (સૂ૦ ૨૦)

कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! असीइं वासाइं
परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए
पुढवीए सागरोवमट्ठिइएसु नेरइएसु णेरइयत्ताए उववज्जिहिइ ।
संसारो तहेव । तओ अणंतरं उव्वट्ठिता गंगपुरे णयरे हंस-
त्ताए पच्चायाहिइ । से णं तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे
तत्थेव गंगपुरे णयरे सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ, बोहिं०
सोहम्मो० महाविदेहे सिज्झिहिइ५ ॥ णिक्खेवो । त्ति वेमि ॥ सू० २१ ॥

॥ नवमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका

‘देवदत्ता णं भंते’ इत्यादि ।

गौतमः पृच्छति—‘देवदत्ता णं’ देवदत्ता खलु ‘भंते’ हे भदन्त ! देवी
‘इओ’ इतः—अस्माद् भवात् कालमासे कालं किच्चा कालमासे कालं कृत्वा ‘कहिं
गच्छिहिइ’ कुत्र गमिष्यति ‘कहिं उववज्जिहिइ’ कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह—
‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘असीइं वासाइं’ अशीति वर्षाणि ‘परमाउयं’ परमायुष्कम्—
उत्कृष्टमायुः ‘पालित्ता’ पालयित्वा ‘कालमासे कालं किच्चा’ कालमासे कालं

‘देवदत्ता णं भंते’ इत्यादि ।

गौतमने पुनः पूछा ‘भंते’ हे भदन्त ! ‘देवदत्ता णं देवी’ यह
देवदत्ता देवी अब ‘इओ कालमासे कालं किच्चा’ इस भव से मर कर
‘कहिं गच्छिहिइ’ कहाँ जायगी ? ‘कहिं उववज्जिहिइ’ कहाँ उत्पन्न होगी ?
‘गोयमा’ हे गौतम ! सुनो, यह ‘असीइं वासाइं परमाउयं पालित्ता’ अस्सी
वर्ष की अपनी उत्कृष्ट आयु का परिपालन कर ‘कालमासे कालं किच्चा’

‘देवदत्ता णं भंते’ इत्यादि ।

गौतमे इरी पूछ्यु ‘भंते’ हे भदन्त ! ‘देवदत्ता णं देवी’ ते देवदत्ता
देवी हवे ‘इओ कालमासे कालं किच्चा’ आ भवमाथी मरण पाभीने ‘कहिं
गच्छिहिइ’ क्या जे ? ‘कहिं उववज्जिहिइ’ क्या उत्पन्न जे ? ‘गोयमा’
हे गौतम ! सांख्यो, ते ‘असीइं वासाइं परमाउयं पालित्ता’ अस्सी वर्ष नी पोतानी
उत्कृष्ट आयुष्यने लोगवीने ‘कालमासे कालं किच्चा’ मृत्युना समये मरण पाभीने

कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्याम् 'उक्कोसेणं सागरोवमट्टिइएसु णेरइएसु' उत्कृष्टं सागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेरइयत्ताए' नैरयिकतया 'उववज्जिहिइ' उत्पत्स्यते । 'संसारो तहेव' संसारस्तथैव=भवाद् भवान्तरभ्रमणं प्रथमाध्ययनवद् विज्ञेयम् । 'तओ' ततः पृथिवीकायात् 'अणंतरं' अनन्तरम् 'उव्वट्टिता' उद्धृत्य निस्सृत्य 'गंगपुरे णयरे' गङ्गपुरे नगरे 'हंसत्ताए पच्चायाहिइ' हंसतया प्रत्यायास्यति हंसो भविष्यतीत्यर्थः । 'से णं' स खलु देवदत्ताजीवः 'तत्थ' तत्र हंसभवे 'साउणिएहिं' शाकुनिकैः=पक्षिघातकैः 'वधिए समाणे' वधितः=मारितः सन् 'तत्थेव गंगपुरे णयरे' तत्रैव गङ्गपुरे नगरे 'सेट्टिकुलंसि' श्रेष्ठिकुले 'पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ' पुत्रतया उत्पत्स्यते । 'बोहिं०' तत्र बोधिं प्राप्स्यति । ततः 'सोहम्मे०' सौधर्मे=सौधर्मकल्पे देवो भविष्यति । ततः 'महाविदेहे' महाविदेहे वर्षे 'सिज्जिहिइ ५' सेत्स्यति ॥ 'णिक्खेवो'

मरण के अवसर में मर कर 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्टिइएसु' इसी रत्नप्रभा पृथ्वी के सागर की स्थितिवाले 'नेरइएसु' नरक में 'णेरइयत्ताए' नारकी के रूप में 'उववज्जिहिइ' उत्पन्न होगी । इसका भव से भवान्तर में भ्रमण प्रथम अध्ययन में कहे हुए मृगापुत्र के अनुसार समझ लेना चाहिये । 'तओ अणंतरं उव्वट्टिता' इसके अनन्तर वहां से-पृथिवीकाय से निकल कर 'गंगपुरे णयरे' गंगपुर नगर में 'हंसत्ताए पच्चायाहिइ' यह हंसरूप से उत्पन्न होगी । 'से णं तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गंगपुरे णयरे सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ' वहां यह शिकारी द्वारा मारी जाकर पश्चात् उसी गंगपुर नगर में किसी सेठ के घर पर पुत्ररूप से उत्पन्न होगी 'बोहिं० सोहम्मे० महा विदेहे सिज्जिहिइ' वहां यह बाधि को पायगी, संयम लेकर मर

'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए सागरोवमट्टिइएसु' ये रत्नप्रभा पृथिवीना ओष्ठ सागरानी स्थितिवाणा 'नेरइएसु' नरकमां 'णेरइयत्ताए' नारकानां रूपमां 'उववज्जिहिइ' उत्पन्न भवेत्ते। तेन ओष्ठ लवन्ती जीना लवमां-लवान्तरमां भ्रमणु ते प्रथम अध्ययनमां कर्त्तव्यामां आवेत्ता मृगापुत्रना प्रमाणे जाणु लेवुं 'तओ अणंतरं उव्वट्टिता' ते पछी त्यांती पृथिवीकायती नीकलीने 'गंगपुरे णयरे' गंगपुर नगरमां 'हंसत्ताए पच्चायाहिइ' ते हंस रूपती उत्पन्न भवेत्ते। 'से णं तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव गंगपुरे णयरे सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए उववज्जिहिइ' त्यां ते शिकारी द्वारा भार्या भवेत्ते, पछी ते गंगपुर नगरमां डोष्ठ ओष्ठ शेठना घेर पुत्र रूपती उत्पन्न भवेत्ते 'बोहिं० सोहम्मे० महाविदेहे सिज्जिहिइ' त्यां आगण ते ओधिरत्त पाभवेत्ते,

निक्षेपः=समाप्तिवाक्यं पूर्ववत् । स चैवम्-एवं खलु हे जम्बूः ! श्रमणेन भग-
वता महावीरेण यावत् सिद्धिगतिस्थानं संप्राप्तेन दुःखविपाकानां-दुःखविपाकना-
मकस्य प्रथमश्रुतस्कन्धस्य नवमस्याध्ययनस्यायमर्थः प्रज्ञप्त इति । 'त्ति वेमि,
इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ सू० २१ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-
कलापालापक-प्रविशुद्भग्नपञ्चनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्र-
पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-' जैन शास्त्राचार्य '-पदभूषित-कोल्हापुरराज-
गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-
व्रतिविरचितायां विपाकश्रुते दुःखविपाकनामक-प्रथमश्रुतस्क-
न्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् 'देवदत्ता'
नामक-नवममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ । ॥ ९ ॥

कर सौधर्म स्वर्ग में देव होगी, वहां से च्यवकर महाविदेह में जन्म
लेकर वहां से सिद्धिगति को प्राप्त करेगी । 'णिकखेवो' सुधर्मा स्वामी
कहते हैं-हे जंबू ! श्रमण भगवान महावीर स्वामीने इस नववें अध्ययनका
जो भाव फरमाया है 'त्तिवेमि' उसी प्रकार मैंने तुम से कहा है ॥ सू० २१ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम-
श्रुतस्कन्ध की 'विपाकचन्द्रिका' टीका के
हिन्दी अनुवाद में ' देवदत्ता ' नामक
नवम अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-९ ॥

संयम लधने भरणु पाभ्या पछी सौधर्म स्वर्गमां देव थशे, त्यांथी यवीने भडा-
विदेहमां जन्म लधने त्यांथी सिद्धिगतिते प्राप्त करशे. 'णिकखेवो' सुधर्मा स्वामी
कहे छे. हे जम्बू ! श्रमणु लगवान भडावीर स्वामीज्ये आ नवमा अध्ययनना जे
भाव कह्या हुता 'त्तिवेमि' तेज प्रमाणे में तमने कह्या छे. (सू० २१)

इति विपाकश्रुतना 'दुःखविपाक' नामना प्रथम श्रुतस्कन्धनी
'विपाकचन्द्रिका' टीकाना शुभराती अनुवादमां
'देवदत्ता' नामक नवम
अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-९ ॥

॥ अथ दशममध्ययनम् ॥

नवमाध्ययनश्रवणानन्तरं श्रीजम्बूस्वामी दशमाध्ययनविषये श्री. सुधर्म-
स्वामिनं पृच्छति—‘जइ णं भंते’ इत्यादि ।

॥ मूलम् ॥

जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेण दसमस्स
उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वद्ध-
माणपुरे णामं णयरे होत्था । विजयवद्धमाणे उज्जाणे । मणि-
भद्दे जक्खे । विजयमित्ते राया । तत्थ णं धणदेवे णामं
सत्थवाहे होत्था अडूढे० । तस्स णं पियंगू णामं भारिया ।
अंजू दारिया जावसरीरा ॥ सू० १ ॥

टीका

‘जइ णं भंते’ इत्यादि ।

‘जइ णं भंते’ यदि खलु हे भदन्त ! ‘समणेणं भगवया महावीरेणं’
श्रमणेन भगवता महावीरेण ‘दसमस्स’ दशमस्य—दशमाध्ययनस्य ‘उक्खेवो’
उपक्षेपः=प्रारम्भवाक्यं, तथाहि—‘जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं नवमस्स अञ्जयणस्स
अयमट्ठे पणत्ते, दसमस्स णं भंते ! अञ्जयणस्स दुहविवागाणं के अट्ठे पणत्ते ? ।

दशमा अध्ययन ।

नवमें अध्ययन को सुनने के बाद श्रीजंबूस्वामी अब दशमें
अध्ययन के विषय में श्रीसुधर्मास्वामी से पूछते हैं—

‘जइ णं भंते !’ इत्यादि ।

सिद्धिस्थान प्राप्त श्री श्रमण भगवान् महावीरने दुःखविपाक
के नववें अध्ययन का अर्थ देवदत्ता के आख्यान से स्पष्ट किया है,
तो उन्हीं श्रमण भगवान् महावीरने दशमें अध्ययन का क्या भाव

दशमं अध्ययन

नवमं अध्ययन सांख्यया पठ्ठी श्री जम्बू स्वामी डूवे दशमा अध्ययनना
विषयमां श्री सुधर्मा स्वामीने पूछे छे—

‘जइ णं भंते’ इत्यादि

सिद्धिस्थानने पासेला श्री श्रमण भगवान् महावीरे दुःखविपाकना नवमां
अध्ययनने अर्थ देवदत्ताना आख्यानथी स्पष्ट कर्यो छे तो तेज श्रमण भगवान्

तए णं से सुहम्मं अणगारे जंबू अणगारं एवं वयासि' इति । यावत् सिद्धि-
शतिनामधेयं स्थानं संप्राप्तेन दुःखविपाकानां नवमस्याध्ययनस्य अयमर्थः=पूर्वो-
क्तप्रकारो देवदत्ताचरित्ररूपो भावः प्रज्ञप्तः स मया श्रुतः, किन्तु दशमस्य खलु
हे भदन्त ! अध्ययनस्य दुःखविपाकानां कोऽर्थः=कीदृशोऽर्थः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः॥
'तए णं से सुहम्मं अणगारे जम्बू अणगारं' ततः खलु स सुधर्माऽनगारः
जम्बूमनगारम् 'एवं वयासि' एवमवादीत्—'एवं खलु जंबू' एवं खलु हे जम्बूः
'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'वद्धमाणपुरे
णामं णयरे होत्था' वर्द्धमानपुरं नाम नगरमासीत्, तत्र 'विजयवद्धमाणे उज्जाणे'
विजयवर्द्धमाननामकमुद्यानम् आसीत् । तस्मिन् उद्याने 'मणिभद्दे जक्खे'
मणिभद्रो यक्ष आसीत् । तत्र नगरे 'विजयमित्ते राया' विजयमित्रो नाम
राजा आसीत् । 'तत्थ णं' तस्मिन् खलु नगरे 'धणदेवे णामं सत्थवाहे होत्था'
धनदेवो नाम सार्थवाह आसीत् । स कीदृशः ? 'अड्ढे' आढयो यावदपरिभूतः
'तस्स णं' तस्य खलु धनदेवसार्थवाहस्य 'पियंगू णामं भारिया' प्रियङ्गुनाम
भार्या, 'अंजू दारिया' अञ्जुदारिका=अञ्जुनाम्नी पुत्री आसित् । सा कीदृशी-

प्ररूपित किया है ? श्री सुधर्मास्वामी कहते हैं 'एवं खलु जंबू' हे
जम्बू ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल में और उस समय में
'वद्धमाणपुरे णामं णयरे होत्था' वर्द्धमानपुर नामका एक नगर था ।
'विजयवद्धमाणे उज्जाणे' उसमें विजयवर्द्धमान नामका उद्यान था ।
'मणिभद्दे जक्खे' उसमें मणिभद्र यक्ष रहता था । 'विजयमित्ते राया'
विजयमित्र राजा इस नगर के शासक थे । 'तत्थ णं धणदेवे णामं
सत्थवाहे होत्था' यहां पर एक सार्थवाह भी रहता था, जिसका नाम
धनदेव था । 'अड्ढे' यह विशेष धनाढ्य था । 'तस्स णं पियंगू णामं
भारिया' इसकी भार्या का नाम प्रियंगु था । 'अंजू दारिया जावसरीरा'

महावीरे दशमा अध्ययनना भाव शुं कहेला छे ? श्री सुधर्मा स्वामी कहे छे,
'एवं खलु जंबू' हे जम्बू ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ते काल अने ते सभ-
यने विषे 'वद्धमाणपुरे णामं णयरे होत्था' वर्द्धमानपुर नामनु ओक नगर હતું.
'विजयवद्धमाणे उज्जाणे' तेમાં વિજય વર્દ્ધમાન નામનો બગીચો હતો, 'મણિભદ્દે
જક્ખે' તેમાં મણિભદ્ર નામનો યક્ષ રહેતો હતો. 'વિજયમિત્તે રાયા' વિજયમિત્ર
રાજા એ નગરનો રાજા હતો. 'તત્થ ણં ધણદેવે ણામં સત્થવાહે હોત્થા' ત્યાં
આગળ એક સાર્થવાહ પણ રહેતો હતો. એનું નામ ધનદેવ હતું. 'અડ્ઢે'
તે વિશેષ પ્રકારે ધનાઢ્ય-શ્રીમંત હતો, 'તસ્સ ણં પિયંગૂ ણામં ભારિયા' તેની

त्याह—‘जावसीरा’ यावत्शरीरा—अत्र यावच्छब्देन—‘अहीनपडिपुण्णपंचिंदियसरीरा जोव्वणेण य लावण्येण य उक्किट्टा उक्किट्टसरीरा’ इति बोध्यम् । अहीनपरिपूर्ण-पञ्चेन्द्रियशरीरा यौवनेन च लावण्येन च उत्कृष्टा उत्कृष्टशरीराऽऽसीत् ॥ सू. १ ॥

॥ मूलम् ॥

समोसरणं । परिसा णिग्गया जाव पडिगया । तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स ३ जेट्ठे जाव अडमाणे विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेणं वीडवयमाणे पासइ एणं इत्थियं सुक्कं भुक्खं लुक्खं णिम्मंसं किडिक्किडियाभूयं अट्ठि-चम्मावणद्धं णीलसाडगणियत्थं कट्टाइं कलुणाइं विस्सराइं कूय-माणं पासइ, पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी—एसणं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं ॥ सू० २ ॥

‘समोसरणं’ इत्यादि ।

‘समोसरणं’ समवसरणं—तस्य नगरस्य विजयवर्धमानोद्याने भगवत् आगमनं संजातम् । ‘परिसा णिग्गया’ परिषन्निर्गता=भगवदागमनं श्रुत्वा नगरजनसंहतिर्भगवन्तं वन्दितुं निस्सृता, ‘जाव पडिगया’ यावत् प्रतिगता

इनके अंजू नाम की एक पुत्री थी । जो अहीन एवं प्रतिपूर्ण पाँचों इन्द्रियों से विशिष्टशोभास्पदशरीरवाली थी । यौवन और लावण्य से जो उत्कृष्ट थी इसीसे जिसका शरीर भी बहुत ही उत्कृष्ट मालूम देता था ॥ सू० १ ॥

‘समोसरणं’ इत्यादि ।

उस नगर के विजयवर्धमान उद्यान में ‘समोसरणं’ श्री वीरप्रभु तीर्थंकर का आगमन हुआ । ‘परिसा णिग्गया’ भगवान का आगमन सुन कर नागरिक जन प्रभु को वंदन करने के लिये अपने घर से

पत्नीनुं नाम प्रियंशु इतुं. ‘अंजू दारिया जावसीरा’ तेने अंजू नामनी अेक पुत्री इती ते पांच इंद्रियोथी विशेषशोभास्पदशरीरवाणी इती, यौवन अने लावण्यथी ते उत्कृष्ट इती, तेथी तेनु शरीर धलुं साइं देआतुं इतुं. (सू० १)

‘समोसरणं’ इत्यादि.

नगरना विजयवर्द्धमान अगीथाभां. ‘समोसरणं’ श्री वीर प्रभु तीर्थंकरनुं आगमन थयुं. ‘परिसा णिग्गया’ भगवाननुं आगमन सांभणीने नागरिक जन प्रभुनां दर्शने अने वंदन करवां साटे पोताना घेरथी नीकणीने ते अगीथाभां आव्या. ‘जाव

धर्मं श्रुत्वा परिषत् प्रतिगता-प्रतिनिवृत्ता ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘समणस्स३’ श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य ‘जेट्ठे’ ज्वेष्ठोऽन्तेवासी गौतमगोत्र इन्द्रभूतिर्नामानगरः ‘जाव’ यावत्-भगवदाज्ञां गृहीत्वा वर्द्धमानपुरे नगरे उच्चनीच-मध्यमकुलेषु सामुदानिकीं भिक्षाम् ‘अडमाणे’ अटन् ‘विजयमित्तस्स रण्णो गिहस्स’ विजयमित्रस्य राज्ञो गृहस्य ‘असोगवणियाए’ अशोकवणिकायाः ‘अदूरसामंतेणं’ ‘अदूरसामन्तेन=नातिदूरेण नात्यासन्नेन पार्श्वभागत इत्यर्थः, ‘वीइवयमाणे’ व्यतिव्रजन्=गच्छन् ‘पासइ’ पश्यति, किं पश्यति? इत्याह-‘एणं इत्थियं, एकां खियम्, कीदृशीम्? इत्याह-‘सुक्कं’ इत्यादि । ‘सुक्कं’ शुष्कां शोणितापचयात्, ‘भुक्खं’ बुभुक्षितां क्षुधाबाहुल्यात् भोजनीयद्रव्याभावाच्च, ‘लुक्खं’ लृक्षां=लृक्षशरीरां कान्तिराहित्यात्, ‘णिम्मंसं’ निर्मासां मांसापचयात्,

निकल कर उस वगीचे में एकत्रित हुए । ‘जाव पडिगया’ भगवान को वंदन कर धर्मदेशना सुन कर बाद में सबके सब राजा सहित अपने स्थान पर गये । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स३ जेट्ठे जाव अडमाणे’ उसी काल और उसी समय में श्रमण भगवान महावीर प्रभु के बड़े शिष्य गौतमगोत्री श्री इन्द्रभूति मुनि जो विशिष्ट तपस्वी थे, वे छठके पारणा के निमित्त भगवान से आज्ञा प्राप्त कर वर्द्धमाननगर में भिक्षा के लिए गये और उच्चनीच आदि कुलों में इतस्ततः विचरण करते हुए । ‘विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेणं वीइवयमाणे पासइ’ विजयमित्र राजा के राजमहल की अशोकवाटिका के पास से होकर निकले इतने में उन्होंने वहाँ एक दृश्य देखा ‘एणं इत्थियं सुक्कं भुक्खं लुक्खं णिम्मंसं किडिकिडियाभूयं अट्ठिच-

पडिगया’ भगवानने वंदन करी धर्मदेशना सांलणी. पछी राज सहित सौ पोताना स्थान पर गया. ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स३ जेट्ठे जाव अडमाणे’ ते ठाव अने ते समयने विषे श्रमण भगवान महावीर प्रभुना मोटा शिष्य गौतम-गोत्रना श्री इन्द्रभूति मुनि ने विशेष तपस्वी छता, ते छठेना पारणानां निमित्ते भग-वान पासैथी आज्ञा भेगवीने वर्द्धमान नगरमां भिक्षा माटे गया अने उच्च-नीच आदि कुलोमां करीने ‘विजयमित्तस्स गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेणं वीइव-यमाणे पासइ’ विजयमित्र राजाना राजमहलानी अशोकवाटिकानी पासै थठने नीकल्या छे, अटलाभां तेमणे त्यां अक दश्य नेथुं ‘एणं इत्थियं सुक्कं भुक्खं

‘किडिकिडियाभूयं’ किडिकिटिकाभूतां=किडिकिटिका-उपवेशनादिक्रियायां निर्मा-
सत्वेनास्थां शब्दः, तां भूता=प्राप्ता, तां=शब्दायमानास्थिकाम् ‘अट्टिचम्मावणद्धं’
अस्थिचर्मावनद्धाम्=अस्थिचर्ममात्रावशेषामित्यर्थः, ‘णीलसाडगणियत्थं’ नीलशाटक-
निवासितां=अतिमलिनवस्त्रपरिधानामित्यर्थः, ‘कट्टाई’ कष्टानि=कष्टाऽऽवेदकानि
‘कलुणाई’ करुणानि=करुणारसवन्ति ‘विस्सराई’ विस्वराणि=आर्तस्वरयुक्तानि
वचनानि ‘कूयमाणं’ कूजन्तों=सगद्गदं वदन्तीं ‘पासइ’ पश्यति, पासित्ता’ दृष्ट्वा
‘चिंता’ चिन्ता तद्दर्शनेन गौतमस्य मनसि विचारः समुत्पन्नः ‘तहेव’ तथैव=
पूर्ववदेव ‘जाव’ यावत्-भगवतः समीपे गत्वा ‘एवं वयासी’ एवमवादीत्-

म्मावणद्धं णीलसाडगणियत्थं कट्टाई कलुणाई विस्सराई कूयमाणं पासइ’ वहां
एक स्त्री ऐसी देखी जो शोणीत के अपचय से बिल्कुल शुष्क हो
रही थी, वेदना को बहुलता से जो कुछ भी नहीं खा पाती थी,
इस लिये वुमुक्षित रहती थी । शरीर भी जिस का सर्वथा रूक्ष
हो रहा था, इसीसे जिसके शरीर में कांति का तो नाम ही नहीं
मिल रहा था । मांस के अपचय से जिसका शरीर निर्मांस हो रहा
था, इसीसे जब यह उठती बैठती थी, तब इसकी संधियों की अस्थियों
में ‘किटकिट’ इस प्रकार का अव्यक्त शब्द होता था । शरीर में
इसके नसाजाल और चमड़े के सिवाय और कुछ नहीं दिखाई देता
था । इसने सिर्फ १ नीली साड़ी ही पहिर रखी थी । इसके हार्दिक
दुःख को व्यक्त करने वाले वे शब्द थे जो प्रतिसमय करुणारस से
भीने हुए इसके गद्गद कंठ से निकलते रहते थे । ये विस्वर ये-
आर्तस्वर से युक्त थे । ‘पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी-एस णं

लुक्खं णिम्मसे किडि किडिकियाभूयं अट्टिचम्मावणद्धं णीलसाडगणियत्थं कट्टाई
कलुणाई विस्सराई कूयमाणं पासइ’ त्यां ओक स्त्री ओवी द्वेभी डे ने दोही
व्यय थवाथी तदन शुष्क थर्छ गछ डती, घणीज वेदना थवाना कारणे कांछ पणु ओराक
आछ शकती नहीं तेथी ते लूणी रछेती डती, नेतुं शरीर पणु तदन इक्ष डतुं ते
कारणुथी तेना शरीरमां नाम मात्र कांति न डती, मांसना व्ययथी शरीर पणु नेतुं
मांसरहित थर्छ रछेडुं डतुं, तेथी न्यारे ते उठती जेसती डती त्यारे तेना सांधा-
ओमां ‘किट-किट’ आ प्रकारना अव्यक्त अवाज थता डता, नेना शरीरमां नसेनी
जण अने आमडा विना पीणुं कांछ पणु देआतुं न नहीं. जेणे इकत १ बीला
रंगनी साडीज पछेरी राणी डती. तेना हार्दिक दुःखने जणुवनारा ते शब्दे डता,
जे प्रति समय कइणु रसथी बीजजोला अने तेना गद्-गद् कंठथी निकणता डता.
ते विस्वर डता-आर्तस्वर डता. ‘पासित्ता चिंता तहेव जाव एवं वयासी-

‘एस णं भंते’ एषा खलु हे भदन्त ! ‘इत्थिया’ स्त्री ‘पुव्वभवे’ पूर्वभवे ‘का आसी’ काऽऽसीत् ? ‘वागरणं’ व्याकरणं तस्याः पूर्वभववर्णनं वक्ष्यमाण-प्रकारेण भगवता कृतमिति भावः ॥ सू० २ ॥

॥ मूलम् ॥

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे इंदपुरे णामं णयरे । तत्थ णं इंददत्ते राया, पुढवीसिरी णामं गणिया होत्था, वण्णओ । तए णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे णयरे बहवे राईसर-जावप्पभियओ बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभिओगित्ता उरालाई माणुस्सगाई भोगभोगाई भुंजमाणी विहरइ । तए णं सा पुढवोसरि गणिया एयकस्मा४ सुबहुं पावं समज्जिणित्ता पणत्तीसं वाससयाई परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा । सा णं तओ उव्वट्ठित्ता इहेव वच्च-माणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियंगुभारियाए कुच्छिसि दारियत्ताए उववण्णा । तए णं सा पियंगू भारिया णवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारियं पयाया । णामं अंजू । सेसं जहा देवदत्ताए ॥ सू० ३ ॥

भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं’ दयनीय दशा में पड़ी हुई इस स्त्री को देख कर गौतम के मन में पूर्व अध्ययनों में कथित पद्धति के अनुसार विचार उत्पन्न हुआ । वे वहाँ से भगवान के समीप पहुँचे और बोले—हे भदन्त ! यह स्त्री पूर्वभव में कौन थी ? । गौतम की बात सुन कर प्रभुने उस स्त्री के पूर्वभव इस प्रकार से कहे ॥ सू० २ ॥

एस णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसि ? वागरणं’ दयाजनक दशा में पड़ेरी ते स्त्रीने जेष्ठने गौतमनां मनमां पूर्वना अध्ययनामां छेटी पद्धति प्रमाणे विचार उत्पन्न थियो, पछी ते गौतम त्यांथी नीकणीने भगवाननी पासि आठ्या अने ओठ्या छे लदन्त ! ते ओ पूर्वभवमां कौणु हुती. गौतमनी आ बात सांभणीने, प्रभुणे ते स्त्रीना पूर्वना लव विषे आ प्रमाणे कछु. (सू० २)

टीका

भगवान् कथयति—‘एवं खलु’ इत्यादि । ‘एवं खलु गोयमा’ एवं खलु हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये इहेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे ‘इंदपुरे णामं णयरे’ इन्द्रपुरं नाम नगरम् आसीत् । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु ‘इंददत्ते राया’ इन्द्रदत्तो राजाऽऽसीत् । ‘पुढवीसिरी णामं गणिया’ पृथिवीश्रीर्नाम गणिका ‘होत्था’ आसीत् । ‘वण्णओ’ वर्णकः=वर्णनमन्यत्र द्रष्टव्यः । ‘तए णं सा’ ततः खलु सा ‘पुढवीसिरी गणिया’ पृथिवीश्रीर्गणिका ‘इंदपुरे णयरे’ इन्द्रपुरे नगरे ‘बहवे’ बहून् ‘राईसरजावप्पभियओ’ राजेश्वरयावत्प्रभृतीन्—राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्चेष्टिसेनापतिप्रभृतीन् ‘बहुहिं’ बहुभिः ‘चुण्णप्पओगेहि य’ चूर्णप्रयोगैः ‘जाव’ यावत्—यावच्छब्देन—मन्त्रप्रयोगैः=कर्मणप्रयोगैः उन्म-

‘एवं खलु’ इत्यादि ।

‘एवं खलु गोयमा’ हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ अवसर्पिणी के चौथे काल में ‘इहेव जंबूद्वीवे दीवे’ इसी जंबूद्वीप नामक द्वीप के ‘भारहे वासे’ भरतक्षेत्र में ‘इंदपुरे णामं णयरे’ इन्द्रपुर नामका नगर था । ‘तत्थ णं इंददत्ते राया, पुढवीसिरी णामं गणिया होत्था, वण्णओ’ इन्द्रदत्त राजा यहां का शासक था । पृथ्वीश्री नाम की एक गणिका यहां रहती थी । इसका वर्णन दूसरी जगह से जान लेना । ‘तए णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे णयरे’ पृथ्वीश्री गणिका उस इन्द्रपुर नगर में ‘बहवे राईसर जावप्पभियओ’ अनेक राजेश्वर, तलवर, मडाम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी और सेनापति आदि को ‘बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभियोगित्ता’ अनेक प्रकार के चूर्णों के प्रयोगों से, मंत्रों के

‘एवं खलु’ इत्यादि.

‘एवं खलु गोयमा’ हे गौतम ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ अवसर्पिणीनां चोत्था कालमां ‘इहेव जंबूद्वीवे दीवे’ आ जंबूद्वीपना ‘भारहे वासे’ भरतक्षेत्रमां ‘इंदपुरे णामं णयरे’ इन्द्रपुर नामतुं नगर इतुं ‘तत्थ णं इंददत्ते राया, पुढवीसिरी णामं गणिया होत्था, वण्णओ’ त्यांना राजातुं नाम इंददत्त इतुं, पृथ्वीश्री नामनी एक गणिका त्यां रहती होती. तेतुं तत्थुं भीज स्थणथी जाणी देतुं. ‘तए णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे णयरे’ पृथ्वीश्री गणिका ते इन्द्रपुर नगरमां ‘बहवे राईसर जावप्पभियओ’ अनेक राजेश्वर, तलवर, मांडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठि अने सेनापति आदिने ‘बहुहिं चुण्णप्पओगेहि य जाव अभियोगित्ता’ अनेक प्रकारना चूर्णांना प्रयोगोथी, मंत्रोना प्रयोगोथी उन्मत्त यना-

त्तकरणादिप्रयोगैः हृदयोद्भापनप्रयोगैः = चित्ताकर्षणप्रयोगैः कायोद्भापन
 प्रयोगैः = कायाकर्षणप्रयोगैः = योगप्रयोगैः = पराभिवनप्रयोगैः वशीकरण
 प्रयोगैश्चेति संग्रहः, 'अभिओगित्ता' अभियुज्य=वशीकृत्य 'उरालाई' उदारान्
 'माणुस्सगाई' मानुष्यकान्=मनुष्यसम्बन्धिनः 'भोगभोगाई' भोगभोगान्
 =शब्दादिष्विषयभोगान् 'भुंजमाणी' भुञ्जाना=कुर्वति 'विहरइ' विहरति । 'तए
 णं सा' ततः खलु सा 'पुढवीसिरी गणिया' पृथिवीश्रीर्गणिका 'एयकम्मा४'
 एतत्कर्मा४-चूर्णप्रयोगादिना राजेश्वरादिवशीकरणपूर्वकविषयभोगकारिणी, एत-
 त्प्रधाना-चूर्णप्रयोगादितत्परा, एतद्विद्या-चूर्णप्रयोगादिविद्यावती, एतत्समा-
 चारा=एतदाचरणशीला, 'सुवहुं पावं' सुबहुं पापं 'समज्जिणित्ता' समर्ज्य=समु-
 पाज्य 'पणत्तीसं वाससयाई' पञ्चत्रिंशद् वर्षशतानि 'परमाउयं' परमायुष्कम्=
 उत्कृष्टमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं

प्रयोगों से, उन्मत्त बनाने वाले साधन आदि के प्रयोगों से, चित्त
 को आकर्षित करने वाले, काय को आकर्षित करने वाले, दूसरों का
 तिरस्कार करने वाले एवं वश में करने वाले ऐसे मंत्रादिकों के प्रयोगों
 से अपने वश में करके 'उरालाई माणुस्सगाई भोगभोगाई भुंजमाणी विहरइ'
 उदार मनुष्यभव संबंधी कामभोगों को भोगा करती थी । 'तए णं
 सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा४ सुवहुं पावं समज्जिणित्ता पणत्तीसं वाससयाई
 परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं वावीस-
 सागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा' इस प्रकार वैषयिक सुख
 भोगतेर उसने अनेक पापकर्मों का उपार्जन करने में ही पैतीस सौ
 ३५०० वर्ष की अपनी समस्त आयु व्यतीत कर दी । जब वह मरी

वनारां साधन अने तेवा प्रयोगोत्थी, चित्त आकर्षणु करनारा प्रयोगोत्थी, कायानु
 आकर्षणु करनारा प्रयोगोत्थी, भीजनो तिरस्कार करनारा-अर्थात् वश करनारा प्रयो-
 गोत्थी अेवा मंत्रादिक प्रयोगो वडे पोताने वश करीने 'उरालाई माणुस्सगाई
 भोगभोगाई भुंजमाणी विहरइ' मनुष्यभव संबंधी उदार कामभोगोने भोगवती छती.
 'तए णं सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा४ सुवहुं पावं समज्जिणित्ता पण-
 त्तिसं वाससयाई परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए
 उक्कोसेणं वावीससागरोवमट्ठिइएसु णेरइएसु णेरइयत्ताए उववण्णा' आ प्रभाण्णे
 विषय सुण भोगवतां भोगवतां तेण्णे अनेक पापकर्मोनी कमाणी करवामां ४ ३५००
 पांत्तीससो वर्षानी पोतानी तमाभ आयुष्य वीतावी छीथी. अने ते भरणु पाभ्या

त्वा 'छट्टीए पुढवीए' षष्ठ्यां पृथिव्याम् 'उक्कोसेणं बावीससागरोवमट्ठिइएसु
 रइएसु' उत्कर्षेण द्वाविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु नैरयिकेषु 'णेइयत्ताए' नैर-
 यिकतया 'उववण्णा' उत्पन्ना । 'सा णं' सा खलु 'तओ' ततः=तस्याः पृथिव्याः
 'उव्वट्ठित्ता' उद्भूत्य=निस्सृत्य 'इहेव वद्धमाणे णयरे' अत्रैव वर्धमाने नगरे
 धणदेवस्स सत्थवाहस्स' धनदेवस्य सार्थवाहस्य 'पियंगूभारियाए' प्रियङ्गु-
 भार्यायाः 'कुच्छिसि' कुक्षौ 'दारियत्ताए' दारिकातया 'उववण्णा' उत्पन्ना ।
 तए णं सा पियंगूभारिया' ततः खलु सा प्रियङ्गुभार्या 'णवण्हं मासाणं बहु-
 षड्पुण्णाणं' नवसु मासेषु बहुप्रतिपूर्णेषु 'दारियं' दारिकां 'पयाया' प्रजाता=
 जनितवती । तस्याः 'णामं' नाम 'अंजू' अञ्जुः-इति । 'सेसं' शेषं=शेष-
 वर्णनं 'जहा देवदत्ताए' यथा देवदत्तायाः वर्णनम् अस्यैव नवमाध्यने कृतं तद्वद्-
 बोध्यमित्यर्थः ॥ सू० ३ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से विजए राया आसवाहणियाए णिज्जायमाणे

उपाजित पापकर्मों के उदय से वह २२ सागर की उत्कृष्ट स्थिति-
 वाले छट्टी पृथिवी के नरकों में नारकी की पर्याय से उत्पन्न हुई ।
 सा णं तओ उव्वट्ठित्ता इहेव वद्धमाणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियंगू-
 भारियाए कुच्छिसि दारियत्ताए उववण्णा' वहां से निकल कर वह इसी
 वर्द्धमान नगर में धनदेव सार्थवाह की प्रियंगु भार्या की कुक्षि में
 अवतरित हुई । 'तए णं सा पियंगु भारिया णवण्हं मासाणं बहुषड्पुण्णाणं
 दारियं पयाया, णामं अंजू, सेसं जहा देवदत्ताए' जब नौ माह अच्छी
 तरह से पूरे निकल चुके तब प्रियंगुने एक पुत्री को जन्म दिया ।
 उसका नाम 'अंजू' रक्खा गया । अंजू का चाकी वर्णन देवदत्ता के
 वर्णनकी तरह समझ लेना चाहिये ॥ सू० ३ ॥

छट्टी भेजवेलां पापकर्मोना उदयथी ते २२ गावीस सागरनी उत्कृष्ट स्थितिवाणी छट्टी
 पृथिवीना नरकमां नारकी अवनी पर्यायथी उत्पन्न थई. 'सा णं तओ उव्वट्ठित्ता
 इहेव वद्धमाणणयरे धणदेवस्स सत्थवाहस्स पियंगूभारियाए कुच्छिसि दारिय-
 त्ताए उववण्णा' त्यांथी नीकणीने ते आ वर्द्धमान नगरमां धनदेव सार्थवाहनी
 प्रियंगु पत्नीना उदरमां पुत्रीना इपे अवतरित थई. 'तए णं सा पियंगू भारिया
 णवण्हं मासाणं बहुषड्पुण्णाणं दारियं पयाया, णामं अंजू, सेसं जहा देवदत्ताए'
 त्यारे नव भास सारी रीते पूरा नीकणी गया त्यारे प्रियंगुओ ओक पुत्रीना जन्म
 आओ, तेनुं नाम अंजू राखवामां आओ, आकीनुं विशेष अंजूनुं वर्णन देव-
 दत्तानां वर्णन प्रमाणे समझ देवुं. (सू० ३)

जहा वेसमणदत्ते तहा अंजुं पासइ, णवरं अप्पणो अट्ठाए
 वरेइ, जहा तेतली जाव अंजूए भारियाए सद्धिं उप्पि जाव
 विहरइ । तए णं तीसे अंजूए देवीए अण्णया कयाइं जोणी-
 सूले पाउब्भूए यावि हीत्था । तए णं से विजये राया
 कोडुंबियपुरिसे सदावेइ, सदावित्ता एवं वयासी-गच्छह णं
 देवाणुप्पिया ! वद्धमाणपुरे णयरे सिंघाडग जाव एवं वयह,
 एवं खलु देवाणुप्पिया ! विजयस्स रन्नो अंजूए देवीए
 जोणीसूले पाउब्भूए । जो णं इच्छइ विज्जो वाढ जाव
 उग्घोसंति । तए णं ते बहवे वेज्जा वाढ इमं एयारूवं
 उग्घोसणं सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवाग-
 च्छंति, उवागच्छित्ता बहूहिं उप्पत्तियाहिं य बुद्धीहिं परिणामे-
 माणा इच्छंति अंजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए, णो
 संचाएंति उवसामित्तए । तए णं ते बहवे विज्जा यढ जाहे
 णो संचाएंति अंजूए देवीए जोणीसूलं उवसामित्तए, ताहे
 संता तंता जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया ।
 तए णं सा अंजुदेवी ताए वेयणाए अभिभूया समाणी
 सुक्का भुक्खा णिम्मंसा कट्ठाइं कलुणाइं वीसराइं विलवइ ।
 एवं खलु गोयमा ! अंजुदेवी पुरा जाव विहरइ ॥सू० ४॥

टीका

‘तए णं से विजए’ इत्यादि ।

‘तए णं’ ततः खलु ‘से विजए राया’ स विजयो राजा ‘आसवाहणियाए’

‘तए णं से विजए’ इत्यादि ।

‘तए णं से विजए राया’ तत्पश्चात् यह विजय राजाने ‘आस-

‘तए णं से विजए’ इत्यादि.

‘तए णं से विजय राया’ त्थार यथी ते विजयराजाने ‘आसवाहणियाए’

अश्ववाहनिकायै 'णिज्जायमाणे' निर्यान्=निर्गच्छन् 'जहा' वेसमणदत्ते' यथा वैश्रवणदत्तः=वैश्रवणदत्तनामको राजा देवदत्तां प्रासादोपरि कनककन्दुकेन क्रीडन्तीं दृष्टवान् 'तहा' तथाऽयं विजयमित्रो राजाऽपि 'अंजूं अञ्जूं दारिकां 'पासइ' पश्यति किन्तु 'णवरं' नवरं=अयं विशेषः-विजयमित्रो राजा 'अप्पणो अट्टाए' आत्मनोऽर्थाय-स्वस्य प्रयोजनाय 'वरेइ' वृणुते । वैश्रवणदत्तस्तु स्वपुत्रस्य विवाहार्थमिति भावः । 'जहा तेतली' यथा तेतलिः=तेतलिपुत्रप्रधानवत् 'जाव' यावत्-ज्ञाता-धर्मकथाङ्गसूत्रस्य चतुर्दशाध्ययनवर्णिततेतलिपुत्रप्रधानवद् विजयमित्रो राजाऽपि 'अंजूए भारियाए सद्धि' अञ्ज्वा भार्यया सार्धम् 'उप्पि जाव' उपरि यावत्=उपरिप्रासादे उदारान् मानुष्यान् भोगभोगान् भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति ।

वाहणियाए' अश्ववाहनीकामें 'णिज्जायमाणे' निकलने पर 'जहावेसमणदत्ते' वेसमण दत्त की तरह जिस प्रकार अपने प्रासाद के ऊपर सुवर्ण की कंदुक से खेलती हुई देवदत्ता को अश्वक्रीडा के लिये जाते समय वैश्रवणदत्त राजाने देखी थी, ठीक इसी तरह अश्वक्रीडा के लिये जाते समय विजयराजाने प्रासाद के ऊपर सुवर्णकी गेंद से क्रीडा करती हुई 'अंजू पासइ' इसअंजू दारिकाको देखी । 'णवरं' परन्तु यहां इतनी विशेषता है कि वैश्रवणदत्त राजाने देवदत्ता का पाणिग्रहण संस्कार अपने पुत्रके साथ किया था, तब कि विजय राजाने 'अप्पणो अट्टाए' अंजू का पाणिग्रहण स्वयं अपने ही साथ किया 'जहा तेतली जाव अंजूए भारियाए सद्धि उप्पि जाव विहरइ' ज्ञाताधर्मकथाङ्ग सूत्र के १४ वें अध्ययन में वर्णित तेतलिपुत्र की तरह विजयमित्र राजाने भी अंजू भार्या के साथ अपने महलों में रह कर सर्वोत्कृष्ट मनुष्यभवसंबंधी कामभोगों को भोगा । 'तए

घोडागाडीमां भेसीने 'णिज्जायमाणे' नीकल्या त्यारे 'जहा वेसमणदत्ते' ने प्रभाण्णे देवदत्ता पोताना भडेल उपर सोनाना गेडी-दडाथी रभती હતી તેને વૈશ્રવણદત્ત રાજાએ અશ્વક્રીડા કરવા જતાં વખતે જોઇ હતી. ધરાબર તેજ પ્રમાણે આ 'અંજૂં પાસઈ' અંજૂ દારિકા (બાળકી) ને પણ વિજય રાજાએ અશ્વક્રીડા કરવા જતાં મહેલના ઉપરના ભાગમાં સોનાના ગેડી-દડાથી રમતી જોઇ. 'ણવરં' પરન્તુ અહિં એટલી વિશેષતા છે કે, વૈશ્રવણદત્ત રાજાએ દેવદત્તાનો વિવાહ-પાણીગ્રહણ સંસ્કાર પોતાના પુત્ર સાથે કર્યો હતો, ત્યારે વિજયરાજાએ 'અપ્પાણો અટ્ટાય વરેઈ' અંજૂનાં લગ્ન ખુદ પોતાની સાથેજ કર્યાં. 'જહા તેતલી જાવ અંજૂએ ભારિયાએ સદ્ધિ ઉપ્પિ જાવ વિહરઈ' જ્ઞાતા-ધર્મકથાંગ સૂત્રમાં ૧૪ ચૌદમાં અધ્યયનમાં પણ ન કરેલા તેતલીપુત્રના પ્રમાણે વિજય-મિત્ર રાજાએ પણ અંજૂ ભાર્યાની સાથે પોતાના મહેલોમાં રહીને સર્વોત્કૃષ્ટ મનુષ્યભવ

‘तए णं’ ततः खलु ‘तीसे अंजूए देवीए’ तस्या अञ्ज्वा देव्याः ‘अण्णया कयाइं’ अन्यदा कदाचित् ‘जोणीमूले पाउब्भूए यावि होत्था’ योनिशूलं प्रादुर्भूतं चाप्यभवत् । ‘तए णं’ ततः खलु ‘से विजए राया’ स विजयमित्रो राजा ‘कोडुंवियपुरिसे’ कौटुम्बिकपुरषान् ‘सद्दावेइ’ शब्दयति, ‘सद्दावित्ता’ शब्दयित्वा ‘एवं वयासी’ एवमवादीत्—‘गच्छह णं देवाणुप्पिया’ गच्छत खलु हे देवानुप्रियाः ! ‘वद्धमाणपुरे णयरे’ वर्धमानपुरे नगरे ‘सिंघाडग जाव’ शृङ्गाटक यावत्—शृङ्गाटकत्रिकचतुष्कचत्वरमहापथपथेषु=सर्वेषु राजमार्गेष्वित्यर्थः, ‘एवं वयह’ एवं वदत—एवं खलु देवाणुप्पिया एवं खलु हे देवानुप्रियाः ! ‘विजयस्स रण्णो’ विजयमित्रस्य राज्ञः ‘अंजूए देवीए’ अञ्ज्वा देव्याः ‘जोणीमूले पाउब्भूए’ योनिशूलं प्रादुर्भूतम् ‘जो णं’ यः खलु ‘इच्छइ’ इच्छति ‘विज्जोवाइ’ वैद्यो वा ‘जाव’ यावत्—अत्र यावच्छब्देन—‘विज्जपुत्तो वा, जाणओ वा, जाणयपुत्तो

णं तीसे अंजूए देवीए अण्णया कयाइं जोणीमूले पाउब्भूए यावि होत्था’ किसी एक समय अंजू देवी को योनिशूल उत्पन्न हुआ । ‘तए णं से विजये राया कोडुंवियपुरिसे सद्दावेइ’ विजय राजाने यह बात जानकर परिचारकों को बुलाया । ‘सद्दावित्ता एवं वयासी’ बुला कर ऐसा कहा कि ‘गच्छह णं तुमं देवाणुप्पिया वद्धमाणणयरे’ हे देवानुप्रिय ! तुम यहां से शीघ्र जाओ और, वर्द्धमाननगर में ‘सिंघाडग जाव एवं वयह’ शृङ्गाटक आदि राजमार्गों के ऊपर खड़े होकर इस प्रकार की घोषणा करो कि ‘एवं खलु देवाणुप्पिया विजयस्स रण्णो अंजूए देवीए जोणीमूले पाउब्भूए जो णं इच्छइ विज्जो वाइ जाव उग्घोसंति’ हे देवानुप्रिय नगर निवासियों ! सुनो—विजय राजा की रानी अंजू देवी को योनिशूल उत्पन्न हुआ है । जो कोई वैद्य, वैद्य का पुत्र, ज्ञायक, ज्ञायक का पुत्र

संबन्धी कामलोगोने लोगव्या. ‘तए णं तीसे अंजूए देवीए अण्णया कयाइं जोणीमूले पाउब्भूए यावि होत्था’ केछ अ्केछ समय अंज्जु देवीने योनिशूल रोग उत्पन्न थये. ‘तए णं से विजये राया कोडुंवियपुरिसे सद्दावेइ’ न्याये विजय राजाने आ बात सांखणी त्पारे परिचारकेने बोलाव्या ‘सद्दावित्ता एवं वयासी’ बोलावीने आ प्रमाणे छ्युं. ‘गच्छह णं तुमं देवाणुप्पिया वद्धमाणणयरे’ के छे देवानुप्रिय ! तमे अडिथी नलही वर्द्धमान नगरमां न्नाये अने, ‘सिंघाडग जाव एवं वयह’ शृंगारटक आदि राजमार्गो उपर उभा रहीने, आ प्रकारनी न्छेरात करे के ‘एवं खलु देवाणुप्पिया विजयस्स रण्णो अंजूए देवीए जोणीमूले पाउब्भूए जो णं इच्छइ विज्जो वाइ जाव उग्घोसंति’ छे देवानुप्रिय ! नगरमां न्छेनराये सांभये ! विजय राजाना राणी अंज्जुदेवीने योनिशूल रोग उत्पन्न थये छे. ने केछ

तेइच्छियो वा, तेइच्छियपुत्तो वा' इति संग्रहः । वैद्यपुत्रो वा, ज्ञायको वा, ज्ञायकपुत्रो वा, चैकित्सिको वा, चैकित्सिकपुत्रो वा, अञ्जुदेव्या योनिशूलमुपश-
मयितुं, तस्मै विजयमित्रो राजा वीपुलमर्थसंपदानं ददाति । ततस्ते कौटुम्बिक-
पुरुषाः विजयमित्रनिदेशानुसारेण 'उग्धोसंति' उद्घोषयन्ति=घोषणां कुर्वन्ति ।
'तए णं ते' ततः खलु ते 'बहवे विज्जा वाद' बहवो वैद्या वाद' इमं एया-
रूवं' इमामेतद्रूपां=पूर्वोक्तप्रकाराम् 'उग्धोसणं' उद्घोषणां 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म'
निशम्य हृद्यवर्धार्य 'जेणेव विजए राया' यत्रैव विजयमित्रो राजा 'तेणेव
उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'बहूहि' बहुभिः=बहु-
प्रकाराभिः, 'उप्पत्तियाहिं ४' औत्पत्तिकीभिः, वैनयिकीभिः, कार्मिकीभिः,
पारिणामिकीभिश्च चतुर्विधाभिः 'बुद्धीहि' बुद्धिभिः 'परिणामेमाणा इच्छंति'
परिणम्यमानाः=परिणामं प्राप्ताः सन्तः इच्छन्ति 'अंजुए देवीए' अञ्जुदेव्याः

और चिकित्सक अथवा चिकित्सक का पुत्र अंजु देवी के योनिशूल
को शांत करेगा तो उसके लिये राजा विपुल धनराशि देंगे । इस
प्रकार उन कौटुम्बिक पुरुषोंने विजयमित्र राजा के निर्देशानुसार जोरों
से घोषणा की । 'तए णं ते बहवे विज्जा वाद इमं एयारूवं उग्धोसणं
सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति' इस कृत घोषणा
को उन सबने सुना और अच्छी तरह उस पर विचार किया ।
पश्चात् वे सबके सब विजय राजा के पास आये ! 'उवागच्छित्ता'
आकर 'बहूहि उप्पत्तियाहिं ४ बुद्धीहि परिणामेमाणा इच्छंति अंजुए देवीए
जोणीसूलं उवसामित्तए' उन्होंने औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी तथा
पारिणामिकी इस तरह चार प्रकार की बुद्धियों से परिणत होकर

वैद्य, वैद्यना पुत्र, ज्ञायक, ज्ञायकना पुत्र अने चिकित्सक तथा चिकित्सकना पुत्र अंजु-
देवीना योनिशूल रोगने शांत करशे-मटाउशे, तो, राजा सारी रीते धन आपीने सत्कार
करशे. अर्थात् पुष्कल धन आपशे. आ प्रमाणे राजाना कौटुम्बिकपुरुषोअने राजानी आशा
प्रमाणे न्हाडेरत करी 'तए णं ते बहवे विज्जा वाद इमं एयारूवं उग्धोसणं
सोच्चा णिसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति' आ प्रमाणे न्हाडेरत
थय त्यारे ते न्हाडेरत सांभलीने सौअे ते विषे सारी रीते विचार कर्यो, पछी ते
काम करवानी शक्ति धरावता तमाभ-विजय राजानी पास आव्या. 'उवागच्छित्ता'
आपीने 'बहूहि उप्पत्तियाहिं ४ बुद्धीहि परिणामेमाणा इच्छंति अंजुए देवीए
जोणीसूलं उवसामित्तए' तेअोअे औत्पातिकी, वैनयिकी, कार्मिकी तथा पारिणामिकी

‘જોળીમૂલં’ યોનિશૂલમ્ ‘ઉવસામિત્તણ્’ ઉપશમયિતુમ્, પરન્તુ ‘ળો સંચાણંતિ’ નો શક્તુવન્તિ ‘ઉવસામિત્તણ્’ ઉપશમયિતું નાશક્તુવન્નિત્યર્થઃ । ‘તણ્ ણં તે વહવે’ તતઃ સ્વલુ તે વહવઃ ‘વિજ્ઞા યદ્’ વૈદ્યાશ્ચદ્ ‘જાહે’ યદા ‘ળો સંચાણંતિ’ નો શક્તુવન્તિ ‘અંજૂણ દેવીણ્’ અઙ્ગ્વા દેવ્યાઃ ‘જોળીમૂલં’ યોનિશૂલમ્ ‘ઉવસામિત્તણ્’ ઉપશમયિતુમ્, ‘તાહે’ તદા ‘સંતા’ શ્રાન્તાઃ—શ્રમાતુરાઃ, ‘તંતા’ તાન્તાઃ સ્વિન્નાઃ ‘પરિતંતા’ સર્વથા સ્વિન્નાઃ યોગિશૂલં નિવારયિતુમસમર્થાઃ સન્તઃ, ‘જામેવ દિસં પાઠ્ઠભૂયા’ યસ્યા એવ દિશઃ પ્રાદુર્ભૂતાઃ, ‘તામેવ દિસં પઢિગયા’ તામેવ દિશં પ્રતિગતાઃ=પરાવૃત્ય સ્વસ્વગ્રહં ગતા इत्यર્થઃ । ‘તણ્ ણં સા અઙ્ગ્જૂદેવી’ ‘તતઃ સ્વલુ સા અઙ્ગ્જૂદેવી’ ‘તાણ વેયણાણ્’ તયા વેદનયા ‘અભિભૂયા સમાણી’ અભિ-ભૂતા=પીડિતા સતી ‘સુક્કા’ શુષ્કા શોણિતાપચયાત્ ‘મુક્કા’ બુદ્ધિસિતા-અન્ના-દેરુચિસદ્ધાવાત્ ‘ળિમ્મંસા’ નિર્માસા-માંસાપચયાત્, એતાદૃશી સતી ‘કદ્દાઈં’

અંજૂ દેવી કે પ્રાદુર્ભૂત યોનિશૂલ કો શમન કરને કે લિયે ઉપાય કિયે પરન્તુ ‘ળો સંચાણંતિ ઉવસામિત્તણ્’ વે અપને ઉપાયોં મેં સફલપ્રયત્ન નહીં હુણ । ‘તણ્ ણં તે વહવે વિજ્ઞા યદ્ જાહે ળો સંચાણંતિ અંજૂણ દેવીણ્ જોળી-મૂલં ઉવસામિત્તણ્ તાહે સંતા તંતા જામેવ દિસં પાઠ્ઠભૂયા તામેવ દિસં પઢિગયા’ જવ્ ઇનકો યહ નિશ્ચય હો ચુકા કિ અંજૂદેવી કા યહ યોનિશૂલ હમારે દ્વારા શાન્ત નહીં હો સકતા હૈ, તવ યે સવ કે સવ શ્રાન્ત ઔર તાન્ત હોતે હુણ જો જહાં સે આયે થે વહાં ગયે । ‘તણ્ ણં સા અંજૂદેવી તાણ વેયણાણ્ અભિભૂયા સમાણી સુક્કા મુક્કા ળિમ્મંસા કદ્દાઈં કલ્લુણાઈં વીસરાઈં વિલવ્ઝ’ વૈદ્યોં કે દ્વારા પરિત્યક્ત હુઈ વહ અંજૂદેવી ઉસ વેદના સે અવ અત્યંત પીડિત હોને લગી । મારે કષ્ટકે યહ બિલકુલ સૂક ગઈ । શરીર

આ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિયોથી પકવ-બનીને અંબુદેવીને થયેલા યોનિશૂલ રોગનું શમન કરવા માટે ઉપાયો કયાં પરન્તુ, ‘ળો સંચાણંતિ ઉવસામિત્તણ્’ તે પોતાના કાર્યમાં સક્ષમતા પામ્યા નહીં. ‘તણ્ ણં તે વહવે વિજ્ઞા યદ્ જાહે ળો સંચાણંતિ અંજૂણ દેવીણ્ જોળીમૂલં ઉવસામિત્તણ્ તાહે સંતા તંતા જામેવ દિસં પાઠ્ઠભૂયા તામેવ દિસં પઢિગયા’ જ્યારે તે સૌ વૈદ્યોને નિશ્ચય થયો કે અંબુદેવીને એ યોનિશૂલ રોગ અમારાથી શાંત થઈ શકવાનો નથી ત્યારે તે તમામ થાકી ગયા અને જે જે સ્થળેથી આવ્યા હતા તે તે સ્થળે પાછા આવ્યા ગયા. ‘તણ્ ણં સા અંજૂ દેવી તાણ વેયણાણ્ અભિભૂયા સમાણી સુક્કા મુક્કા ળિમ્મંસા કદ્દાઈં કલ્લુણાઈં વીસરાઈં વિલવ્ઝ’ વૈદ્યોએ જ્યારે અંબુદેવીને રોગી તરીકે છોડી દીધાં પછી તે અંબુદેવી રોગની પીડાથી હુ ખ પામવા લાગ્યાં, અને રોગના કારણે પીડા થવાથી સુકાર્થ ગયાં અને તેના શરી-

કષ્ટાન=કષ્ટયુક્તાન='કલુણાઈ' કરુણાન=કરુણરસજનકાન 'વીસરાઈ' વિસ્વરાન=વિકૃતસ્વરાન 'વિલવઈ' વિલપતિ ।

‘એવં સ્વલુ ગોયમા’ એવં સ્વલુ હે ગૌતમ ! ઇયં. ‘અંજૂ દેવી’ અઙ્ગૂર્ણનામ્ની ત્રિજયમિત્રસ્ય રાણો દેવી ‘પુરા જાવ’ પુરા યાવત્-પુરાપુરાણાનાં યાવત્ પાપાનાં કર્મણાં પાપકં ફલવૃત્તિવિશેષં પ્રત્યનુભવન્તી=પ્રતિક્ષણમનુભવં કુર્વતી ‘વિહરઈ’ વિહરતિ ॥ સૂ૦ ૪॥

॥ મૂલમ્ ॥

અંજૂ ણં મંતે ! દેવી ઇઓ કાલમાસે કાલં કિચ્ચા કહિં ગચ્છિહિઈ કહિં ઉવવજ્જિહિઈ ? ગોયમા ! અંજૂ ણં દેવી ણઉઈ-વાસાઈં પરમાઉયં પાલિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્ચા ઇમીસે રયણપ્પમાણે પુઢવીણે ઉક્કોસં સાગરોવમટ્ટિઈણસુ ણેરઈણસુ ણેરઈ-યત્તાણે ઉવવજ્જિહિઈ । એવં સંસારો જહા પઢમે તહા ણેયઠ્ઠવં જાવ વણસ્સઈણસુ । સા ણં તઓ અણંતરં ઉઠ્ઠવટ્ટિત્તા સઠ્ઠ-ઓમહે ણયરે મયૂરત્તાણે પચ્ચાયાહિઈ । સે ણં તત્થ સાઉણિણહિં વહિણે સમાણે તત્થેવ સઠ્ઠઓમહે ણયરે સેટ્ઠિકુલંસિ પુત્તત્તાણે પચ્ચાયાહિઈ । સે ણં તત્થ ઉમ્મુક્કવાલભાવે તહારૂવાણં થેરાણં અંતિણે કેવલં બોહિં બુઙ્ગિહિઈ । પઠ્ઠવજ્જાઠ સોહમ્મેઠ । સે ણં તાઓ દેવલોગાઓ આઉઠ્ઠવણં ભવવણં ઠિઈવણં

મેં इसके मांस तक नहीं रहा, खाने पीने की रुचि भी चली गई । बस रात दिन यह कष्टयुक्त, करुणारसजनक और विकृतस्वरयुक्त ऐसे दीनवचनों को बोलते-अपना दुःखमय समय व्यतीत करने लगी । ‘एवं स्वलु गोयमा ! अंजू देवी पुरा जाव विहरइ’ इस प्रकार हे गौतम ! यह अंजू देवी पूर्वोपाजित, दुश्चोर्ण एवं दुष्प्रत्याक्रान्त अशुभ-तम पापकर्मों के फल को भोग रही है ॥ सू० ४ ॥

રમાં માંસ પણ રહ્યું નહિ. અને ખાવા-પીવાની રૂચી નાશ પામી. રાત્રિ અને દિવસ પીડા પામીને કષ્ટારસજનક અને વિકૃતસ્વરયુક્ત એવા દીન-વચનો બોલતાં-બોલતાં પોતાના દુઃખમય સમય ને વીતાવવા લાગી ‘એવં સ્વલુ ગોયમા !’ ‘અંજૂ દેવી પુરા જાવ વિહરઈ’ આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! તે અંજૂદેવી પૂર્વોપાર્જિત, દુશ્ચોર્ણ અને દુષ્પ્રતિક્રાન્ત અશુભતમ પાપકર્મોના ફળને ભોગવી રહી છે. ॥ સૂ૦ ૪ ॥

कहिं गच्छिहिइ कहिं उववज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासे
जहा पढसे जाव सिज्झिहिइ वुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ
सव्वदुक्खवाणसंतं काहिइ । एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव
संपत्तेणं दुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते ।
सेवं भंते ! ॥ सू० ५ ॥

॥ दुहविवागे दससु अज्झयणेषु पढमो सुयक्खंधो सम्मत्तो ॥
टीका ।

श्री गौतमस्वामी पृच्छति—अंजू णं भंते' इत्यादि ।

'अंजू णं भंते देवी' अञ्जूः खलु हे भदन्त ! देवी 'इओ' इतः
अस्माद् भवात् 'कालमासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'कहिं गच्छिहिइ'
कुत्र गमिष्यति 'कहिं—उववज्जिहिइ' कुत्रोत्पत्स्यते ? भगवानाह—'गोयमा' हे
गौतम ! 'अंजू णं देवी णउइवासाइं' 'अञ्जू खलु देवी नवतिवर्षाणि 'परमाउयं'
परमायुष्कम्=उत्कृष्टमायुः 'पालित्ता' पालयित्वा 'कालमासे कालं किच्चा' काल-
मासे कालं कृत्वा 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए' अस्यां रत्नप्रभायां पृथिव्याम्
'उक्कोसेणं सागरोवमट्ठिइएमु णेरइएमु' उत्कर्षेण सागरोपमस्थितिकेषु नैरायिकेषु

'अंजू णं भंते' इत्यादि ।

फिर गौतमने प्रभु से पूछा कि—'भंते' हे भदन्त ! 'अंजू णं
देवी' यह अंजू देवी 'इओ' इस पर्याय से 'कालमासे कालं किच्चा'
मृत्यु के अवसर में मर कर 'कहिं गच्छिहिइ' कहाँ जायगी ? 'कहिं उव-
वज्जिहिइ' कहाँ उत्पन्न होगी ? 'गोयमा !' हे गौतम ! 'अंजू णं देवी'
यह अंजू देवी 'णउइवासाइं परमाउयं पालित्ता' ९० वर्ष की अपनी पूरी
आयु को भोगकर 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्यु के अवसर में मर

'अंजू णं भंते' इत्यादि ।

पछी जानमे इरीथी प्रभुने पूछ्युं हे :- 'भंते' हे भदन्त ! 'अंजू णं देवी'
ते अंजूदेवी 'इओ' अ. पर्यायथी 'कालमासे कालं किच्चा' मृत्युना समये मरख
पानीने 'कहिं गच्छिहिइ' कथां यथे ? 'कहिं उववज्जिहिइ' कथां उत्पन्न यथे ?
'गोयमा !' हे गौतम ! 'अंजू णं देवी' ते अंजूदेवी 'णउइवासाइं परमाउयं
पालित्ता' ९० नेवुं वर्षना पोताना आयुथ्यने पूउं लोअयीने 'काल मासे कालं किच्चा'
मृत्युना समये मरख पानीने, 'इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसं सागरोवमट्ठिइएमु

‘गेरइयत्ताए’ नैरयिकतया ‘उव्वज्जिहिइ’ उत्पत्स्यते । एवं ‘संसारो’ संसारः= भवाद्भवान्तरे परिभ्रमणं ‘जहा पढमे’ यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्रवर्णनम् ‘तहा णेयव्वं तथा नेतव्वं जाव वणस्सइएसु’ यावद्वनस्पतिकेषु=वनस्पतिकायेषु तत्रापि कटुकवृक्षेषु निम्बादिषु कटुकदुग्धकेषु-अर्कस्तुहीप्रभृतिषु वनस्पतिषु अनेक शतसहस्रकृत्वः=अनेकलक्षवारम् उत्पत्स्यते । घोरदुष्कृताचरणेन जीवो वनस्पतिष्वपि निकृष्टवनस्पतिष्वेव समुत्पद्यते इति भावः ।

‘सा णं’ सा खलु ‘तओ अणंतरं’ ततोऽनन्तरं=तत्पश्चात् वनस्पतिभवात् ‘उव्वट्ठित्ता’ उद्घृत्य=निस्सृत्य ‘सव्वओभदे णयरे’ सर्वतोभद्रे नगरे ‘मयूरत्ताए’ मयूरतया ‘पच्चायाहिइ’ प्रत्यायास्यति=उत्पत्स्यते-इदमत्र बोध्यम्-अञ्जुदारिका-जीवो वायुतेजोऽपृथिवीकायेषु परिभ्रमणं कृत्वा वनस्पतिभवानन्तरं मयूरभवं प्राप्स्यतीति । ‘से णं तत्थ’ स खलु तत्र=मयूरभवे, ‘साउणिएहिं’ शाकुनिकैः=पक्षिघातकपुरुषैः ‘वहिए समाणे’ वधितः=वधं प्राप्तः सन् ‘तत्थेव सव्वओभदे

कर ‘इमोसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसं सागरोवमट्ठिइएसु गेरइएसु गेरइयत्ताए उव्वज्जिहिइ’ इस रत्नप्रभा पृथिवी के१ सागर की उत्कृष्ट स्थिति-वाले नरक में नारकी का जीव होगी ‘संसारो जहा पढमे तहा णेयव्वं’ इसका भव से भवान्तर में भ्रमण प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगा-पुत्र की तरह जानना चाहिये । यह उस भ्रमण में ‘जाव वणस्सइएसु’ वनस्पतिकायों में-कटुक वृक्ष-जैसे निम्बादिक वृक्षों में, कटुक दुग्धवाले वृक्ष-जैसे अर्क, स्तुही आदिकों में लाखों बार उत्पन्न होगी । क्यों कि घोर दुष्कृत्य के आचरणों से जीव वनस्पतियों में भी जो निकृष्ट वनस्पतियाँ होती हैं उनमें ही उत्पन्न होता है । फिर ‘सा णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता सव्वओभदे णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ’ यह वहाँ से निकलकर सर्वतोभद्र नामके नगर में मयूर के भव को लेकर जन्म धारण करेगी । ‘से णं तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभदे

गेरइएसु गेरइयत्ताए उव्वज्जिहिइ’ आ रत्नप्रभा पृथिवीना ओक सागरनी उत्कृष्ट स्थितिवाणा नरकमां नारकीना एव थशे. ‘संसारो जहा पढमे तहा णेयव्वं’ तेनुं ओक लवथी भील लवमां परिभ्रमाणु प्रथम अध्ययनमां वणुवेला मृगापुत्रनी माइक वणुवेला लेवुं. ते ओ प्रकारना भ्रमाणुमां ‘जाव वणस्सइएसु’ वनस्पति कायेमां कडवां वृक्ष-जेवां के लीणडा आदि वृक्षोमां, कटुक दुग्धवाणां वृक्षो-जेवां के आडडा, थोर आदिमां लाणोवार उत्पन्न थशे, कारणु के घोर दुष्कृत्योना आचरणुथी एव वनस्पति-ओमां पणु जे कडकी वान्तनी वनस्पति होय छे तेमांज उत्पन्न थाय छे, पछी ‘सा णं तओ अणंतरं उव्वट्ठित्ता सव्वओभदे णयरे मयूरत्ताए पच्चायाहिइ’

णयरे' तत्रैव=तस्मिन्नेव सर्वतोभद्रे नगरे 'सेट्टिकुलंसि' श्रेष्ठिकुले 'पुत्तत्ताए' पुत्रतया 'पच्चायाहिइ' प्रत्यायास्यति । 'से णं तत्थ' स खलु तत्र 'उम्मुक्क-
वालभावे' उन्मुक्तवालभावः=निवृत्तवालभावः- तरुणावस्थासम्पन्नः 'तहारूवाणं थेराणं अंतिए' तथारूपाणां=बहुश्रुतानां स्थविराणामन्तिके=समीपे केवलं=शुद्धं
'बोहिं' बोधिं=सम्यक्त्वं 'बुज्झिहिइ' भोत्स्यते=लप्स्यते, ततः 'पव्वज्जा०'
प्रव्रज्या=प्रव्रज्याग्रहणं करिष्यति । ततः कालं कृत्वा 'सोहम्मो०' सौधर्मे कल्पे
देवो भविष्यति । गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! 'से णं' स खलु पूर्वोक्तः
सौधर्मकल्पवासी देवः 'ताओ देवलोगाओ' तस्मात् देवलोकात्=सौधर्मकल्पात्
'आउक्खएणं' आयुःक्षयेण 'भवक्खएणं' भवक्षयेण 'ठिइक्खएणं' स्थितिक्षयेण

णयरे सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिइ' यह उस मयूर के भव में वधिकों
द्वारा मारी जाकर फिरसे उसी नगर में किसी सेठ के यहां पुत्र-
रूप से उसत्र होगी । 'से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे तहारूवाणं थेराणं
अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिइ, पव्वज्जा सोहम्मो०' जब अंजू का जीव श्रेष्ठी
के यहां पुत्र की पर्याय से उसत्र होकर क्रमशः अपने वाल्यकाल का
परित्याग करता हुआ तरुणावस्थाको प्राप्त करेगा तब इसे तथारूप-
बहुश्रुत स्थविरों के समीप धर्मश्रवण से शुद्ध बोधि का लाभ होगा ।
इससे यह भागवती दीक्षा धारण करेगा और मर कर सौधर्म कल्प
में देव होगा । 'से णं ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्ख-
एणं कहिं गच्छिहिइ कहिं उव्वज्जिहिइ ? गोयमा ! महाविदेहे वासे जहा पढमे
जाव सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं काहिइ' फिर

ते त्यांथी नीकणीने सर्वतोभद्र नामना नगरमां भेरने। लव-जन्म पाभशे, 'से णं
तत्थ साउणिएहिं वहिए समाणे तत्थेव सव्वओभदे णयरे सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए
पच्चायाहिइ' ते भोरना लवमां पानधि द्वारा भार्यो जशे पछी इरीथी ते नगरमां
के।ध ओक शेठना घेर पुत्रउपथी उत्पन्न थशे, 'से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे तहा-
रूवाणं थेराणं अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिइ पव्वज्जा सोहम्मो०' ल्यादे
अंजूने। लव शेठना घेर पुत्रना पर्यायथी उत्पन्न थधने क्रमशः पोताने। आत्यकाण
पूरे। इरीने तर्णावस्थाने प्राप्त थशे, त्यादे ते तथाउप-बहुश्रुत स्थविरा पासे
धर्म सांभणवाथी शुद्ध बोधिने। लाभ पाभशे अने बोधि प्राप्त थवाथी ते भागवती
दीक्षा धारण करशे, अने भरण पाभीने सौधर्म कल्पमां देव थशे, 'से णं ताओ देव-
लोगाओ आउक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं कहिं गच्छिहिइ कहिं उव्वज्जिहिइ ?
गोयमा ! महाविदेहे वासे जहा पढमे जाव सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ परिणिव्वाहिइ सव्व-
दुक्खाणमंतं काहिइ' इरीथी गोतमे पूछथुं के डे प्रलो। ते त्यांथी आयुष्य क्षय थतां। लव क्षय

‘कहिं गच्छिहिइ’ कुत्र गमिष्यति ? ‘कहिं उववज्जिहिइ’ कुत्रोत्पत्स्यते ? । भगवानाह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘महाविदेहे वासे’ महाविदेहे वर्षे ‘जहा पढमे’ यथा प्रथमे=प्रथमाध्ययने मृगापुत्रः तथा—तद्वद् ‘जाव’ यावत् ‘सिज्झिहिइ’ सेत्स्यति=सकलकृतकृत्यत्वेन सिद्धो भविष्यति, ‘बुज्झिहिइ’ भोत्स्यते=विमलकेवलालोकेन सकललोकालोकं ज्ञास्यति, ‘मुच्चिहिइ’ मोक्ष्यते=सर्वकर्मभ्यो मुक्तो भविष्यति, ‘परिणिव्वाहिइ’ परिनिर्वास्यति—समस्तकर्मकृतविकाररहितत्वेन शीतीभूतो भविष्यति=‘सव्वदुक्खाणंमंतं काहिइ’ सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति=मानसिक—वाचिककायिकक्लेशानां नाशं करिष्यति=अव्याबाधसुखभाग् भविष्यतीति भावः । श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूस्वामिनं प्राह—‘एव खलु जंबू’ एवं खलु हे जम्बू ! ‘समणेणं जाव संपत्तेणं’ श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत्—सिद्धि-गतिनामधेयं स्थानं सम्प्राप्तेन ‘दुहविवागाणं’ दुःखविपाकानां ‘दसमस्स अज्झय-

गौतमने पूछा कि प्रभो ! यह वहां से आयु के क्षय से, भव के क्षय से, स्थिति के क्षय से कहां जायगा, कहां उसन्न होगा ? तब प्रभुने कहा कि—हे गौतम ! प्रथम अध्ययन में वर्णित मृगापुत्र की तरह यह महाविदेह क्षेत्र में उसन्न होकर यहां से सकलरूप से कृतकृत्य हो जाने के कारण सिद्ध होगा, निर्मल केवलज्ञानरूप आलोक प्रकाशसे सकल लोक और अलोक का ज्ञाता होगा, सर्व प्रकार से ज्ञानावरण आदि कर्मों से मुक्त होगा और समस्त कर्मकृत विकारों से रहित होने से शीतीभूत होता हुआ त्रिविध—मानसिक, वाचिक, एवं कायिक क्लेशों का सर्वथा विनाशक हो जायगा अर्थात्—अव्याबाध सुख का भोक्ता होगा । ‘एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दस-

यतां, स्थिति क्षय यतां कथां नशे ? कथां उत्पन्न यशे ? तयारे प्रभुअे कहुं के—हे गौतम ! प्रथम अध्ययनमां वर्षवेला मृगापुत्र प्रमाणे ते महाविदेह क्षेत्रमां उत्पन्न यधने त्यां संपूर्ण रीते कृतकृत्य यध नवाना कारणे सिद्ध यशे. निर्मल केवलज्ञानरूप आलोक प्रकाशथी संपूर्ण लोक अने अलोकना ज्ञाता यशे. सर्व प्रकारे ज्ञानावरणीय आदि कर्मोथी मुक्त यशे अने समस्त कर्मकृत विकारोथी रहित होवाथी शीतलीभूत यधने त्रिविध—मानसिक, वाचिक, अने कायिक—क्लेशोथी रहित जनशे अर्थात्—अव्याबाध सुखना लोकता यशे ‘एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमदृष्टे

णस्स ' दशमस्याध्ययनस्य 'अयमद्वे पणत्ते' अयमर्थः प्रज्ञप्तः । श्रीजम्बूस्वामी प्राह—'सेवं भंते ! सेवं भंते !' तदेवं हे भदन्त ! तदेवं हे भदन्त ! = यद् भगवता मम प्रतिबोधितं तत्सर्वं तदेव = तथैवास्ति ॥ सू० ५ ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्र-पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त—' जैन शास्त्राचार्य '—पदभूषित-कोल्हापुरराज-गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां विपाकश्रुते दुःखविपाकनामक-प्रथमश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां व्याख्यायाम् ' अञ्जू ' नामक-दशममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ १ । ॥ १० ॥

॥ इति श्रीविपाकश्रुतस्य दुःखविपाकारव्यः प्रथमः श्रुतस्कन्धः सम्पूर्णः ॥ १॥

मस्स अज्झयणस्स अयमद्वे पणत्ते । सेवं भंते ! सेवं भंते !' सुधर्मास्वामी जंबूस्वामी से कह रहे हैं—कि हे जंबू ! श्रमण भगवान महावीर प्रभुने कि जो सिद्धिस्थान को प्राप्त कर चुके हैं दुःखविपाक के इस दशवें अध्ययन का यह भाव प्रतिपादित किया है, 'त्तिवेमि' जैसा भगवान से मैंने सुना है वैसा ही तुम से कहा है ॥ सू० ५ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुतके दुःखविपाकनामक प्रथम-श्रुतस्कन्ध की 'विपाकचन्द्रिका' टीका के हिन्दी अनुवाद में ' अञ्जू ' नामक दसवां अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-१० ॥

इति श्रीविपाकश्रुतका 'दुःखविपाक'नामक प्रथम श्रुतस्कन्ध संपूर्ण ॥ १॥

पणत्ते । सेवं भंते ! सेवं भंते ! सुधर्मा स्वामी जंबूस्वामीने कहे छे के:-हे जंबू ! श्रमण भगवान महावीर प्रभु, के ने सिद्धिस्थानने प्राप्त करी चुक्या छे तेमणे दुःखविपाकना आ इसमा अध्ययनना लाव ने प्रतिपादन करेला छे, 'त्तिवेमि' ते नेवी रीते में भगवान पासेथी सांलण्या छे. तेवाज तमने कहेला छे. ॥ सू० ५ ॥

इति विपाकश्रुतना 'दुःखविपाक' नामना प्रथम श्रुतस्कन्धनी 'विपाकचन्द्रिका' टीकाना गुजराती अनुवादमां

' अञ्जू ' नामक दशमुं

अध्ययन सम्पूर्ण ॥ १-१० ॥

इति श्री विपाकश्रुतनु दुःखविपाक नामक प्रथमश्रुतस्कन्ध संपूर्ण ॥ १ ॥

अथ

॥ द्वितीयः श्रुतस्कन्धः ॥

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

अथ विपाकश्रुतस्य सुखविपाकनाम-

द्वितियः श्रुतस्कन्धः ॥

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे णयरे गुणसिले
चेइए सुहम्मे समोसढे, जंबू जाव पज्जुवासमाणे एवं वयासी
-जइणं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अयमट्ठे
पण्णत्ते, सुहविवागाणं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे
पण्णत्ते ? तएणं से सुहम्मे अणगारे जंबुं अणगारं एवं वयासी-
एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस
अज्झयणा पण्णत्ता, तं जहा-सुबाहु १, भइणंदी य २, सुजाए ३,
सुवासवे ४ । तहेव जिणदासे ५, धणवई य ६, महब्बले ७ ।
भइणंदी ८, महचंदे ९, वरदत्ते १० ॥ जइ णं भंते ! समणेणं
जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता, पढमस्स
णं भंते ! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं
के अट्ठे पण्णत्ते ? तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबुं अणगारं
एवं वयासी ॥ सू० १ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन्

विपाकश्रुतका सुखविपाक नामका द्वितीय श्रुतस्कन्ध-

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ अवसर्पिणी काल के चतुर्थ आरे में

विपाकश्रुतना सुखविपाक नामना गीले श्रुतस्कन्ध

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ अवसर्पिणी कालना योथा आरामां

કાલે તસ્મિન્ સમયે 'રાયગિહે ણયરે' રાજગૃહં નગરમાસીત્ । તત્ર 'ગુણસિલે ચેઙ્ઁ' ગુણશિલકં ચૈત્યમાસીત્ । તસ્મિન્ ચૈત્યે=ઉદ્યાને 'સુહમ્મે' સુધર્મા=સુધર્મસ્વામિનામકો ભગવતઃ પશ્ચમો ગણધરઃ 'સમોસઢે' સમવસૃતઃ=શિષ્યૈ સહ સમાગતઃ । 'જંબૂ જાવ' જંબૂઃ યાવત્ 'પજ્જુવાસમાણે' પર્યુપાસીનઃ=સવિનયં સેવાં કુર્વાણઃ 'એવં વયાસી' એવમવાદીત્=એવં=વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ અવાદીત્=અપૃચ્છત્ 'જઙ્ઁ ણં મંતે ! સમણેણં જાવ સંપત્તેણં' યદિ સ્વલ્લુ હે ભદન્ત ! શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્સિદ્ધિગતિનામધેયં સ્થાનં સંપ્રાપ્તેન 'દુહવિવાગાણં' દુઃસ્વવિપાકાનાં=દુઃસ્વવિપાકારૂપપ્રથમશ્રુતસ્કન્ધસ્ય 'અયમદ્દે' અયમર્થઃ=અયં=પૂર્વોક્તપ્રકારઃ અર્થઃ=ભાવઃ 'પણ્ણત્તે' પ્રજ્ઞપ્તઃ=કથિતઃ સ મયા શ્રુતઃ, સમ્પ્રતિ 'સુહવિવાગાણં મંતે' સુહવિપાકાનાં હે ભદન્ત !, સુહવિપાકારૂપસ્ય દ્વિતીય-શ્રુતસ્કન્ધસ્ય હે ભગવન્ ! 'સમણેણં જાવ સંપત્તેણં' શ્રમણેન યાવત્સમ્પ્રાપ્તેન, શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્ સિદ્ધિગતિનામધેયં સ્થાનં સંપ્રાપ્તેન 'કે અદ્દે' કોઽર્થઃ=કો ભાવઃ 'પણ્ણત્તે' પ્રજ્ઞપ્તઃ=કથિતઃ ? । 'તણ્ણં' તતઃ સ્વલ્લુ

'રાયગિહે ણયરે' એક રાજગૃહ નામકા નગર થા । ઉસ મેં 'ગુણસિલે ચેઙ્ઁ' ગુણશિલક નામકા એક ચૈત્ય-ઉદ્યાન થા । વહાં 'સુહમ્મે સમોસઢે' ભગવાન કે પાંચવે ગણધર સુધર્મા સ્વામી શિષ્યોં સહિત પધારે । 'જંબૂ જાવ પજ્જુવાસમાણે' જંબૂસ્વામી ને સવિનય સેવા કરતે હુએ 'એવં વયાસી' ઉન સે હસ પ્રકાર પૂછા । 'જઙ્ઁ ણં મંતે સમણેણં જાવ સંપત્તેણં દુહવિવાગાણં અયમદ્દે પણ્ણત્તે સુહવિવાગાણં મંતે સમણેણં જાવ સંપત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે' હે ભદન્ત ! યદિ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર ને જો સિદ્ધિ કો પ્રાપ્ત હો ચુકે હેં દુઃસ્વવિપાક નામક પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ કા યહ પૂર્વોક્ત દશ અધ્યયન રૂપ ભાવ નિરૂપિત કિયા હૈ-તો હે ભદન્ત ! ઉન્હીં પ્રભુ ને

'રાયગિહે ણયરે' રાજગૃહ નામનુ નગર હતું તેમાં 'ગુણસિલે ચેઙ્ઁ' ગુણશિલક નામનુ એક ચૈત્ય-ઉદ્યાન-ગળીથો હતો. 'સુહમ્મે સમોસઢે' ભગવાનના પાંચમા ગણ-ધર સુધર્મા સ્વામી શિષ્યો સહિત ત્યાં પધાર્યા. 'જંબૂ જાવ પજ્જુવાસમાણે' જંબૂ-સ્વામીએ સવિનયપણે સેવા કરતા થકા 'એવં વયાસી' તેમને આ પ્રમાણે પૂછ્યું; 'જઙ્ઁ ણં મંતે સમણેણં જાવ સંપત્તેણં દુહવિવાગાણં અયમદ્દે પણ્ણત્તે સુહવિવાગાણં મંતે સમણેણં જાવ સંપત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે' હે ભદન્ત ! ને કે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ને સિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત થયા છે. તેમણે દુઃસ્વવિપાકનામના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના તે પૂર્વોક્ત દશ અધ્યયનરૂપ ભાવ નિરૂપણ કર્યા છે. તો હે ભદન્ત ! તે પ્રભુએ આ

‘से सुहम्मे अणगारे’ स सुधर्माऽनगारः ‘जंबुं अणगारं’ जम्बूमनगारम् ‘एवं वयासी’ एवमवादीत्—एवं खलु’ इत्यादि । एवं खलु हे जम्बूः ! ‘समणेणं जाव संपत्तेणं’ श्रमणेन यावत्सम्प्राप्तेन—श्रमणेन भगवता महावीरेण यावत् सिद्धि-गतिस्थानं संप्राप्तेन, ‘सुहविवागाणं’ सुखविपाकानां ‘दस अज्झयणा पणत्ता’ दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि, ‘तं जहा’ तद्यथा=तेषां नामान्याऽऽह—

‘सुवाहू ! भदणंदी य, २ सुजाए ३ सुवासवे ४ तहेव जिणदासे ५

धणवई य ६ महब्बले ७ भदणंदी ८ महचंदे ९, वरदत्ते १० ॥” ॥१॥

‘सुवाहू’ इत्यादि । सुवाहूः २, भद्रनन्दी च, सुजातश्च ३, सुवासवः ४ । तथैव जिनदासश्च ५, धनपतिश्च ६ महाबलः ७ । भद्रनन्दी ८, महाचन्द्रः ९, वरदत्तः १० तथैव च । एतानि दशाप्यध्ययनानि तत्तच्चरित्रप्रतिपादकत्वेन तत्तन्नाम्ना प्रसिद्धानि । श्री जम्बूस्वामी पृच्छति ‘जइ णं भंते’ इत्यादि ।

इस सुख विपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कंध का क्या भाव प्रतिपादित किया है ? ‘तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबुं अणगारं एवं वयासी’ इस प्रकार पूछे जाने पर सुधर्म अनगारने जंबू अनगार के प्रति ऐसा कहा— ‘एवं खलु जंबू समणेणं जाव संपत्तेणं दस अज्झयणा पणत्ता’ हे जंबू ! सिद्धिगति प्राप्त श्रमण भगवान महावीरने इस सुखविपाक नामक द्वितीय श्रुतस्कंध के १० अध्ययन प्रतिपादित किये हैं । ‘तं जहा’ वे इस प्रकार हैं—

सुवाहू १ भदणंदी य २, सुजाए ३, सुवासवे ४ तहेव जिणदासे ५,

धणवई य ६, महब्बले ७ भदणंदी ८, महचंदे ९, वरदत्ते १० ॥ १ ॥

सुखविपाक नामना भीष्म श्रुतस्कंधना भाव शुं प्रतिपादन कर्था छे ? ‘तए णं से सुहम्मे अणगारे जंबुं—अणगारं एवं वयासी’ आ प्रमाणे पूछतां सुधर्म—अणगारे जंबू अणगार प्रति आ प्रमाणे कहुं. ‘एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पणत्ता’ हे जंबू ! सिद्धि गतिने प्राप्त श्रमण भगवान महावीरे आ सुखविपाक नामना भीष्म श्रुतस्कंधनां १० दश अध्ययन प्रतिपादन करेलां छे. ‘तं जहा’ ते आ प्रमाणे छे—

‘सुवाहू, १ भदणंदी य, २ सुजाए, ३ सुवासवे, ४ तहेव जिणदासे, ५

धणवई य, ६ महब्बले ७ । भदणंदी, ८ महचंदे, ९ वरदत्ते, १० ॥१॥

‘जइ णं’ यदि खलु ‘भंते’ हे भगवन् ! ‘समणेणं जाव संपत्तेणं’ श्रमणेन भगवता यावत्संप्राप्तेन ‘सुवविवागाणं’ सुखविपाकानां=विपाकश्रुतस्य-
द्वितीयश्रुतमन्त्रस्य ‘दस अज्झयणा पण्णत्ता’ दशाध्ययनानि प्रज्ञप्तानि, तेषु
‘पढमस्स णं’ प्रथमस्य खलु ‘भंते’ हे भदन्त ! अज्झयणस्स’ अध्ययनस्य ‘सुव-
विवागाणं’ सुखविपाकानां ‘समणेणं जाव संपत्तेणं’ श्रमणेन भगवता महावीरेण
यावत् संप्राप्तेन ‘के अट्ठे पण्णत्ते’ को ऽर्थः प्रज्ञप्तः=को भावः प्रतिपादितः?।
‘तए णं’ ततः खलु ‘से सुहम्मं अणगारे’ स सुधर्माऽनगारः ‘जंघुं अणगारं’
जम्बुनामानसनगारम् ‘एवं वयासी’ एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण, अवादीन्-प्रथमस्य
सुवाहुकुमारस्य चरित्रमवर्णयत् ॥ सू० १ ॥

सुवाहु१, भद्रनंदी२, सुजात३, सुवासव४, जिनदास५, धनपति६,
महाबल७, भद्रनंदो८, महाचंद्र९, और वरदत्त१० । ये अध्ययन इन
नामों से इस कारण प्रसिद्ध हुए हैं, कि इनके चरित्रों का इन अध्य-
यनों से वर्णन किया गया है ‘जइणं भंते समणेणं जाव संपत्तेणं सुववि-
वागाणं दस अज्झयणा पण्णत्ता’ जंबू स्वामी पुनः सुधर्मा स्वामी से पूछते
हैं कि हे भदन्त ! श्रमण भगवान महावीर ने कि जो सिद्धिगति
को प्राप्त हो चुके हैं इन सुखविपाक नाम द्वितीय श्रुतस्कंध के १०
अध्ययन प्रस्तुत किये हैं । परन्तु ‘भंते’ हे भदन्त ! उनमें से ‘पढ-
मस्स णं भंते अज्झयणस्स सुवविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णत्ते’
उसके प्रथम अध्ययन का उन्हीं श्रमण भगवान महावीर प्रसुने क्या
भाव प्रतिपादित किया है ? ‘तए णं से सुहम्मं अणगारे जंघुं अणगारं
एवं वयासी’ इस प्रकार जंबू द्वारा पूछे जाने पर सुधर्मा स्वामीने उनसे
इस प्रकार कहा ॥ सू० १ ॥

सुअहु, १ लक्ष्मणदी, २ सुजात, ३ सुवासव, ४ जिनदास, ५ धनपति, ६
महाबल, ७ लक्ष्मणदी, ८ महाचंद्र, ९ अने वरदत्त १०, आ इस अध्ययनो ते ते नामधी
प्रसिद्ध के कारणधी यथा छे छे ने उपर अलुप्या तेना अस्ति ते अध्ययनभां वर्णित
करव भां अलुप्या छे, ‘जइणं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुवविवागाणं दस
अज्झयणा पण्णत्ता’ जंघु स्वामि ईर्षधी सुधर्मा स्वामीने पूछे छे छे छे लक्ष्मण !
श्रमण भगवान महावीर ने सिद्धिगतिने यान्था छे तेहे आ सुअविपाक नामना
धीन श्रुतस्कंधना १० दस ‘अध्ययन’ प्रस्थित करेवा छे, परन्तु ‘भंते’ हे लक्ष्मण !
तेसांधी ‘पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स सुवविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं
के अट्ठे पण्णत्ते’ प्रथम अध्ययनना ते श्रमण भगवान महावीर प्रसुने शुं जाव
प्रतिपादव थां छे ? ‘तए णं से सुहम्मं अणगारे जंघुं अणगारं एवं वयासी’
जंघु स्वामीने ते प्रसुने पूछथुं त्यारे सुधर्मा स्वामीने तेसने आ प्रसुने छथुं ॥ सू० १ ॥

॥ मूलम् ॥

एवं खलु जंबू । तेणं कालेणं तेणं समएणं हत्थिसीसे
णामं णयरे होत्था, रिद्ध ३ । तत्थ णं हत्थिसीसस्स णयरस्स
बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं पुप्फकरंडए णामं
उज्जाणे होत्था सव्वोउय० । तत्थणं कयवणमालपियस्स जक्ख-
स्स जक्खाययणे होत्था दिव्वे० । तत्थ णं हत्थिसीसे णयरे
अदीणसत्तू णामं राया होत्था महया० । तस्स णं अदीणसत्तुस्स
रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था । तए
णं धारणी देवी अप्पणया कयाइं तंसि तारिसगंसि वासभवणंसि
सीहं सुमिणे पासइ, जहा मेहसस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं,
णवरं सुबाहुकुमारे, जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति,
जाणित्ता अस्मापियरो पंच पासायवडिसगसयाइं कारेंति अब्भु-
ग्गय० भवणं, एत्थ जहा महब्बलस्स रण्णो णवरं पुप्फचूला-
पामोक्खाणं पंचण्हं रायवरकण्णसयाणं एगदिवसेणं पाणिं
गिण्हावेंति । तहेव पंचसइओ दाओ जाव उप्पि पासायवरगए
फुट्टमाणेहिं जाव विहरइ ॥ सू० २ ॥

टीका

‘एवं खलु’ इत्यादि । ‘एवं खलु जंबू’ एवं खलु हे जम्बूः ! ‘तेणं कालेणं
तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था’ हस्ति-

‘एवं खलु जंबू’ इत्यादि ।

प्रथम अध्ययन के अर्थ को स्पष्ट करने के लिये सुधर्म स्वामी
कहते हैं कि ‘जंबू’ हे जंबू ! ‘एवं खलु’ सुबाहु कुमार का चरित्र
इस प्रकार है ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ अवसर्पिणी कालके चतुर्थ
आरे में ‘हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था’ हस्तिशीर्ष नाम का एक नगर

‘एवं खलु जंबू !’ इत्यादि

प्रथम अध्ययनना अर्थने स्पष्ट करवा माटे सुधर्मा स्वामी कहे छे छे
‘जंबू’ छे जंबू ! ‘एवं खलु’ सुबाहु कुमारनु चरित्र आ प्रमाणे छे. ‘तेणं कालेणं
तेणं समएणं’ अवसर्पिणी कालना योथा आरामां ‘हत्थिसीसे णामं णयरे होत्था’

शीर्षे नाम नगरमासीत् । तत् कीदृशम् ? इत्याह—‘रिद्धं’ ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, इत्यादि । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु ‘हत्थिसीसस्स णयरस्स’ हस्तिशीर्षस्य नगरस्य ‘वाहिया’ वहिः=वहिर्भागे ‘उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए’ उत्तरपूरस्त्ये दिग्भागे= ईशानकोणे, ‘एत्थ णं’ अत्र खलु एकस्मिन् स्थाने ‘पुप्फकरंडे णामं उज्जाणे होत्था’ पुष्पकरण्डकं नामोद्यानमासीत् । कीदृशम् ? इत्याह—‘सन्वोउयं’ सन्वो-उयपुष्पफलसमिद्धे रम्ये नन्दनवनप्लगासे पासाईए दरिसणिज्जे अभिरूवे पडिरूवे’ सर्वर्तुकपुष्पफलसमृद्धं, रम्यं, नन्दनवनप्रकाशं, प्रासादीयं, दर्शनीयम्, अभिरूपम्, प्रतिरूपम् । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु तस्मिन्नुद्याने ‘कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था’ कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनमासीत् । तत्कीदृशम् ? ‘दिब्बे’ दिव्यं=रमणीयम्, इत्यादि । ‘तत्थ णं’ तत्र खलु ‘हत्थिसीसे णयरे’ हस्तिशीर्षे नगरे ‘अदीणसत्तू णामं राया होत्था’ अदीनशत्रुनाम राजा आसीत्, कीदृशः ? ‘महयां’ ‘महयाहिमवतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे’ महा-

था । ‘रिद्धं’ यह नगर ऋद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध था । ‘तत्थणं हत्थिसीसस्स णयरस्स वाहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं पुप्फकरंडे णामं उज्जाणे होत्था’ उस हस्तिशीर्ष नगर के बाहिर की और ईशान-कोण में पुष्पकरंडक नामका एक बगीचा था । ‘सन्वोउयं तत्थ णं कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था’ यह सब ऋतुओं के पुष्प और फलों से समृद्ध था, उस बगीचे में कृतवनमालप्रिय यक्षका एक आयतन था । ‘दिब्बे’ जो बहुत ही रमणीय था । ‘तत्थ णं हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तू णामं राया होत्था’ उस हस्तिशीर्ष नगर में अदीन-शत्रु नामका राजा था । ‘महयां’ जिस प्रकार महाहिमवान पर्वत क्षुल्लक हिमवत पर्वत की अपेक्षा ऊंचाई से, गंभीरता से, विष्कंभ

हस्तिशीर्ष नामनुं ओक नगर इतुं ‘रिद्धं’ आ नगर ऋद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध इतुं । ‘तत्थ णं हत्थिसीसस्स णयरस्स वाहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थ णं पुप्फकरंडे णामं उज्जाणे होत्था’ ते हस्तिशीर्ष नगरना अडारना लागमां धशान भुलां पुप्फकरंडक नामना ओक अगीथा इतो ‘सन्वोउयं तत्थ णं कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था’ ते सर्व ऋतुओना पुल अने झोथी लरपुर इतो, ते अगीथां कृतवनमालप्रिय यक्षनुं निवास स्थान इतुं ‘दिब्बे’ ते धलुं शोलायमान इतुं । ‘तत्थ णं हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तू णामं राया होत्था’ ते हस्तिशीर्ष नगरमां अदीनशत्रु नामना राजा इता । ‘महयां’ ते प्रभावे महाहिमवान पर्वत, क्षुल्लक हिमवत पर्वतनी अपेक्षा ऊंचाअथी, गंभीरताथी विष्कंभअथी अने

हिमवन्महामलयमन्दरमहेन्द्रसारः-महाहिमवानिव=एतन्नामकवर्षधरपर्वतः शुद्धहिम-
वत्पर्वतापेक्षया उच्चत्वायामोद्वेध (गाम्भीर्य) विष्कम्भपरिक्षेपादिना रत्नमयपद्म-
वरवेदिकानानामणिरत्नमयकूटकल्पतरुश्रेणिप्रभृतिना क्षेत्रमर्यादाकारित्वेन च महान्
तथाऽयमदीनशत्रुर्मेदिनीपतिरपि शेषराजापेक्षया जातिकुलनीतिन्यायादिना विपुल-
धनकनकरत्नमणिमौक्तिकशङ्खशिलप्रवाल-राज्य-राष्ट्रबल-वाहन-कोश-कोष्ठागारा-
दिना जातिकुलधर्ममर्यादाकारित्वेन च महान् वरीवर्त्ति, तथा सर्वजनमनोमोदक-
तथा विस्तृतयशःकीर्तिरूपसुगन्धतया च मलयवत्, औदार्यधैर्यगाम्भीर्यादिगुणै-
र्मन्दरवत्=मेरुवत्, भूपट्टन्दे दिव्यर्द्धिदिव्यद्युति-दिव्यप्रभावादिभिर्महेन्द्रवत्=महेन्द्रा-
भिधपर्वतविशेषवत् सारः=श्रेष्ठः । 'तस्स णं अदीणसत्तुस्स रण्णो' तस्य खलु

से एवं परिक्षेप आदि से तथा रत्नमय पद्मवर वेदिका से, नाना-
मणियों एवं रत्नों के कूट से, और कल्पतरुओं की श्रेणी आदि से
क्षेत्र की मर्यादा करने वाला होने के कारण महान माना जाता है,
उसी तरह यह अदीनशत्रु राजा भी अन्य राजाओं की अपेक्षा जाति
कुल, नीति एवं न्याय आदि से, तथा विपुल धन, कनक, रत्न, मणि,
मौक्तिक, शंख, शिला, प्रवाल, राज्य, सैन्य, राष्ट्र, सबारी कोश एवं
कोष्ठागार, इत्यादि द्वारा जाति और कुलकी मर्यादा करने वाला होने
के कारण महान था । तथा-सर्वजनों के मनको आनंदकारी होने से
और विस्तृत यश एवं कीर्तिरूप सौरभ से सुरभित होने से मलय
पर्वत के समान था, तथा औदार्य धैर्य गाम्भीर्यादि गुणों से मेरु
पर्वत के समान था । अन्य राजाओं में दिव्य ऋद्धि से, दिव्यद्युति
से, और दिव्य प्रभाव आदि से महेन्द्र पर्वत के समान श्रेष्ठ माना
जाता था । 'तस्सणं अदीणसत्तुस्स रण्णो धारणीपामोक्खं देवीसहस्सं ओरोहे

परिक्षेप आदिथी तथा रत्नमय पद्मवर वेदिकाथी. नाना मणियो अर्थात् रत्नाना कूटथी
अने कल्पतरुओनी श्रेणी आदिथी, क्षेत्रनी मर्यादा करनार होवाथी मोटो मानवामां
आवे छे, तेज प्रमाणे, ते अदीनशत्रु राजा पणु अन्य-णीन राजाओना मुकामले
नति, कुल, नीति, अने न्याय आदिमां, तथा विपुल धन, कनक, रत्न, मणि, मोति,
शंख, शिला, प्रवाल, राज्य, राष्ट्र, सैन्य, सबारी, कोश, अने कीर्तिरूप सुवासथी
सुवासपूर्ण होवाथी मलय पर्वतना समान હતો, तथा ઉદારતા. 'धीरता=' गंभीरता
आदि गुणोमां मेरु पर्वत समान હતો. अन्य राजाओमां दिव्य ऋद्धिथी दिव्यद्युतिथी
अने दिव्यप्रभाव आदिथी महेन्द्र पर्वतना समान શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવતો હતો.
'તસ્સ ણં અદીણસત્તુસ્સ રણ્ણો ધારણીપામોક્ખં દેવીસહસ્સં ઓરોહે યાવિ હોત્યા'

अदीनशत्रोः राज्ञः 'धारणीपामोक्खं' धारणीप्रमुखं 'देवीसहस्सं' देवीसहस्रं=धारणी प्रमुखाः सहस्रदेव्यः 'ओरोहे यावि' अवरोधे चापि=अन्तःपुरे 'होत्था' आसीत् । 'तए णं धारणीदेवी' ततः खलु सा धारणी देवी 'अण्णया कयाइं' अन्यदा कदाचित् 'तंसि तारिसंगंसि' तस्मिन् तादृशे=पूर्वभवोपाजितपुण्यपुञ्जानां प्राणिनां योग्ये 'वासभवणंसि' वासभवने-शयनगृहे सुप्ता सती 'सीहं' सिंहं 'सुमिणे' स्वप्ने 'पासइ' पश्यति 'जहा मेहस्सं जम्मणं तहा भाणियव्वं' यथा मेघस्य=ज्ञाताधर्मकथाङ्गसूत्रस्य प्रथमाध्ययने मेघकुमारस्य जन्मवर्णनं तथाऽत्रापि भणितव्यं =ज्ञातव्यम् 'णवरं' नवरं अयमेव विशेषः, अत्र अकालमेघदोहदवक्तव्यता नास्ति । ततः खलु तस्य सुबाहुकुमारस्य मातापितरौ—'सुबाहुकुमारे' सुबाहुकुर इति नाम 'जाव' यावत् 'अलं' परिपूर्णं 'भोगसमत्थं यावि' भोगसमर्थं चापि=चकारोऽवधारणार्थकः, 'अपि' निश्चयार्थकः 'जाणंति' जानीतः 'जाणित्ता' ज्ञात्वा

यावि होत्था' इस अदीनशत्रु राजा के अन्तःपुर में धारणी प्रमुख हजार देविया थी । 'तएणं धारणी देवी अण्णया कयाइं तंसि तारिसंगंसि वास-भवणंसि सीहं सुमिणे पासइ' एक समय की बात है कि धारणी देवी किसी समय पुण्यवान प्राणियों के सोने योग्य शय्या पर सोई थी उसने स्वप्न में सिंह देखा 'जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं' ज्ञाता-धर्मकथाङ्ग सूत्र के प्रथम अध्ययन में मेघकुमार के जन्म के वर्णन की तरह वहाँ पर भी समझना चाहिये । 'णवरं सुबाहुकुमारे जाव अलं भोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता' इस में विशेषता यह है कि मेघ-कुमार की माता को अकाल मेघका दोहद हुआ था, यहाँ पर ऐसा नहीं हुआ । इस शुभ स्वप्न से सुबाहु कुमार का जन्म हुआ ।

ते अदीनशत्रु राजाना अन्तः पुरमां धारणी प्रमुख हन्तर देवीओ इती. 'तएणं धारणी देवी अण्णया कयाइं तंसि तारिसंगंसि वासभवणंसि सीहं सुमिणे पासइ' ओक समयनी बात छे छे धारणी देवी ओक ओक समय पुण्यवान प्राणीओने सुवा-शयन करवा योग्य शय्या पर सुती इती. त्यारे तेणे स्वप्नामां सिंह जेयो. 'जहा मेहस्स जम्मणं तहा भाणियव्वं' ज्ञाताधर्मकथाङ्ग-सूत्रना प्रथम अध्ययनमां मेघकुमारना जन्मना वर्णन प्रभाणे अहीं पणु समञ्ज देवु 'णवरं सुबाहुकुमारे जाव अलंभोगसमत्थं यावि जाणंति जाणित्ता' तेमां विशेषता ओ छे छे मेघ-कुमारनी माताने अकाले मेघने दोहद मनोरथ थयो इतो; अहिं आगण ओ प्रभाणे नथी थयुं. ओ शुभ स्वप्नथी सुबाहु कुमारने जन्म थयो. सुबाहु कुमारने

‘अम्मापियरो’ अम्मापितरौ ‘पंच पासायवडिसगसयाइं’ पञ्च प्रासादावतंसकशतानि= पञ्चशतसंख्यकान् श्रेष्ठप्रासादानित्यर्थः ‘करेंति’ कारयतः । कीदृशान् प्रासादान् कारयतः ? इत्याह—अब्भुगय० ‘अब्भुगयमूसिय पहसियविव मणिकणगरयणभत्तिचित्ते’ अभ्युद्गतोच्छ्रितान्=अत्युच्चान् ‘अब्भुगय’ इत्यत्र द्वितीयाबहुवचनलोप आर्षत्वात्, प्रहसितानिव=प्रकृष्टहासयुक्तानिव=श्वेतोज्ज्वलप्रभया हसत इवेत्यर्थः, मणिकनकरत्नभक्तिचित्रान्=पञ्चवर्णरत्नानां भक्तिभिः=विच्छित्तिविशेषैः चित्राणि यत्र तान्; इत्यादि प्रासादवर्णनं ज्ञातासूत्रोक्तमेघकुमारप्रासादवद् विज्ञेयम् । तेषां प्रासादानां मध्ये ‘एगं च णं महं भवणं’ एकं च खलु महद् भवनं कारयतः । तत्र एकम्=अद्वितीयं शोभादिगुणतस्तत्सदृशद्वितीयरहितम्, महत्=अतिविशालं, प्रधानं षड्ऋतुसम्बन्धिविविधसौख्यसम्पन्नं सोत्सवं वा, भवनम्=अभयदानसुपात्रदानादिभिः समुपार्जितपुण्यपुञ्जानां पुण्यभोगाय भवतीति भवनं, तत् कारयतः । ननु किं

सुबाहुकुमार को माता और पिताने जब परिपूर्णरूप से भोगों के भोगने में समर्थ जाना, तब ‘अम्मापियरो पंच पासायवडिसगसयाइं कारेंति’ उन्होंने पांचसौं ऊंचे२ सुन्दर प्रासाद इसके लिये बनवाये ‘अब्भुगय० भवणं एवं’ ये प्रासाद अत्यंत ऊंचे थे । अत्यंत धवल होने के कारण ऐसे मालूम पड़ते थे कि मानों ये हँस ही रहे हैं । इन में नाना प्रकार के मणियो, सुवर्ण एवं रत्नों की विचित्र रचना से अनेक चित्र बने हुए थे । राजा ने उन प्रासादों के बीचोंबीच एक बड़ाभारी भवन भी बनवाया । जो अपनी शोभा से अद्वितीय एवं विशेष विस्तृत था । यह छहों ऋतुओं के समय की शोभा से संपन्न था । जिन्होंने अभय सुपात्र — दानादिक से पुण्य अर्जित किया हैं ऐसे पुरुषों को अपने कृत पुण्य के फलको भोगने के लिये जो स्थान विशेष

माता अने पिताये ज्यारे परिपूर्णरूपी भोगो भोगववामां समर्थ जणिया, त्यारे ‘अम्मापियरो पंच पासायवडिसगसयाइं कारेंति’ तेण्हे पांचसो (५००) उंचा अने सुन्दर भडेल ते कुमार माटे जनाव्या ‘अब्भुगय० भवणं एवं’ ते भडेल जडुज उंचा हुता. अत्यंत धवल (श्वेत) होवाना कारणे जण्हे डसता होय तेवा जण्हाता हुता, तेमां अनेक प्रकारनां मणियो, सुवर्ण अने रत्नानी विचित्र रचनाथी अनेक चित्रो जनाव्यां हुतां. राजाये ते भडेलोना वर्ये ओक मोटुं भवन जनाव्युं हुतुं. ते पोतानी शोभायां अनेउं अने विस्तृत हुतुं. ते छ ऋतुयोना समयनी शोभाथी संपन्न हुतुं. जेण्हे ‘अभय सुपात्रदान’ आपीने पुण्य प्राप्त क्युं होय जेवा रुपोने पोताना करेला पुण्यना क्षणने भोगववां माटे जे स्थान विशेष भणे छ तेनु

નામ ભવનં કથ પ્રાસાદઃ ? ઉચ્યતે-ભવનં, દૈર્ઘ્યાપેક્ષયા કિંચિન્ન્યૂનોચ્છાયકં, પ્રાસાદસ્તુ દૈર્ઘ્યાપેક્ષયા દ્વિગુણોચ્છાયકઃ । અથવા-એકભૂમિકં ભવનમ્, અનેક-ભૂમિકઃ પ્રાસાદ ઇતિ । ભવનવર્ણનમપિ જ્ઞાતાસૂત્રે મેઘકુમારભવને વર્ણને ત્રિલોકનીયમ્ । ઇહ ચ પ્રાસાદા વધૂનિમિત્તં, ભવનં તુ કુમારાયેતિ વિવેકઃ । એવમ્=અનેનૈવ પ્રકારેણ પાણિગ્રહણવર્ણનં ‘જહા’ યથા યેન પ્રકારેણ ‘મહબ્વલસ્સ રણ્ણો’ મહાવલસ્ય=મગવતી-સૂત્રોક્તમહાવલસ્ય રાજ્ઞો વર્ણનં, તથૈવ સર્વં વિજ્ઞેયં ‘ળવરં’ નવરમ્=અત્રાયં વિશેષઃ-અસ્ય સુવાહુકુમારસ્ય ‘પુષ્પચૂલાપામોક્ષાણં’ પુષ્પચૂલાપ્રમુખાણાં ‘પંચળં રાયવરકણ્ણા-સયાણં’ પશ્ચાનાં રાજવરકન્યાશતાનાં= પશ્ચશતસંખ્યકાનાં શ્રેષ્ઠરાજકન્યાનામ્ ‘એગદિવસેણં’ એકદિવસે=એકસ્મિન્નેવ દિવસે ‘પાણિં ગિળ્હાવેતિ’ પાણિં ગ્રાહયતઃ, સુવાહુકુમારસ્ય પશ્ચશતરાજકન્યાભિઃ સહ વિવાહં કારયત ઇતિ ભાવઃ । ‘તહેવ’

પ્રાસ હોતા હૈ ઉસકા નામ ભવન હૈ । દીર્ઘતા કી અપેક્ષા ઝંચાઈ મેં જો કુછ કમ હોતા હૈ વહ ભવન, તથા અપની દીર્ઘતા સે જિસ કી દૂની ઝંચાઈ હોતી હૈ વહ પ્રાસાદ હૈ, યહી ભવન ઓર પ્રાસાદ મેં અન્તર હૈ, અથવા એક ભૂમિ આગન વાલા ભવન ઓર અનેક ભૂમિવાલા પ્રાસાદ હોતા હૈ । રાજાને ભવન બનવાયા થા વહ કુમાર કે નિવાસ કે લિયે થા એવં પ્રાસાદ વધુઓં કે લિયે થે । મગવતી સૂત્ર મેં ‘જહા મહબ્વલ-સ્સ રણ્ણો’ જિસ પ્રકાર મહાવલ રાજા કે વિવાહ કા વર્ણન કિયા ગયા હૈ, ઉસી પ્રકાર સુવાહુકુમાર કે વિવાહ કા વર્ણન ભી સમજના ચાહિયે । ‘ળવરં’ યહાં યહ વિશેષ હૈ-હસ સુવાહુકુમાર કા પાંચસૌ (૫૦૦) કન્યાઓં કે સાથ પાણિગ્રહણ હુઆ થા । ‘પુષ્પચૂલા-પામોક્ષાણં પંચળં રાયવર-કણ્ણા સયાણં એગ દિવસેણં પાણિં ગિળ્હાવેતિ’ હન મેં પુષ્પચૂલા વડી થી ।

નામ ભવન છે. લંબાઈની અપેક્ષાએ જે ઉંચાઈમાં ઓછું હોય છે તે ભવન છે, તથા પોતાની લંબાઈથી જેની ઊંચાઈ હોય છે તે મહેલ છે. ભવન અને પ્રાસાદ-મહેલમાં અન્તર-ફરક એટલો છે, અથવા એક ભૂમિ આંગણવાળા તે ભવન અને અનેક ભૂમિ આંગણવાળા તે મહેલ કહેવાય છે. રાજાએ જે ભવન બનાવરાવ્યું હતું તે રાજકુમારના નિવાસ માટે હતું અને જે મહેલ હતો તે વહુઓના નિવાસ માટે હતો. ભગવતી સૂત્રમાં ‘જહામહબ્વલસ્સ રણ્ણો’ જે પ્રમાણે મહાબલ રાજાના વિવાહનું વર્ણન કરેલું છે. તે પ્રમાણે સુબાહુ કુમારના વિવાહનું વર્ણન સમજી લેવું. ‘ળવરં’ અહીં એટલું વિશેષ છે. તે સુબાહુ કુમારને પાંચસો (૫૦૦) કન્યાઓની સાથે પરિગ્રહણ (લગ્ન) થયું હતું. ‘પુષ્પચૂલાપામોક્ષાણં પંચળં રાયવરકણ્ણા સયાણં એગદિવસેણં પાણિં ગિળ્હાવેતિ’ તે સીમાં પુષ્પચૂલા મોટી હતી, તે તમામ

तथैव=महाबलराजवदेव 'पंचसइओ दाओ' पञ्चशतिको दायः=हिरण्यादीनां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यकः दायः=यौतुकम् पञ्चशतकन्यकानां स्वस्वमातापितृभ्यां दीयमानं द्रव्यम्, एकैककन्यकामातापितृभ्यां हिरण्यादीनां प्रत्येकं पञ्चशतसंख्यकः २ दायः प्रदत्त इत्यर्थः। 'उष्णिपासायवरगण' उपरिप्रासादवरगतः=सर्वोच्चप्रासादस्थितः=प्रासादोपरिभूमिकाऽवस्थितः, 'फुट्टमाणेहिं' स्फुटद्धिः सवेगं वाद्यमानैः 'जाव' यावत् अत्र यावच्छब्देन 'मुइंगमत्थएहिं' मृदङ्गमस्तकैः मृदङ्गमुख-पुटैः, वरतरुणीसंप्रयुक्तैः, द्वात्रिंशत्पात्रनिबद्धनाटकैः उपगीयमानः २ उपलाल्यमानः २ उदारान् मनुष्यसम्बन्धिनः कामभोगान् भुञ्जानः इति संग्राह्यम् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० २ ॥

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समए समणे भगवं महावीरे
समोसढे, परिसा णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए ।

इन कन्याओं का सब का एक ही दिन सुबाहु कुमार के साथ विवाह हुआ था। और जिस प्रकार महाबल राजा को श्वशुरपक्ष से दहेज में सुवर्ण आदि दायभाग ५००-५०० की संख्या में प्राप्त हुआ था। 'तहेव पंच सइओ दाओ' इसी प्रकार हर एक कन्या के माता पिताने भी अपने जामाता सुबाहु कुमार को ५००-५०० की संख्या में प्रत्येक दहेज की चीजें प्रदान का थीं। 'जाव उष्णि पासाय वरगण फुट्टमाणेहिं जाव विहरइ' सुबाहुकुमार इन ५०० स्त्रियों के साथ उपरिभवनों में रहकर कभी बाजों को सुनता तो कभी २ बत्तीस प्रकार के नाटकों को देखता। इस प्रकार उदार मनुष्यसम्बन्धी काम-भोगों को भोगता हुआ रहने लगा ॥ सू० २ ॥

कन्याओंना ओकञ् द्विसे सुणाहुकुमार साथे विवाह थया हुता. अने जे प्रमाणे महाबल राजाने सासरा पक्ष तरइथी दहेज-पडेरामणीमां सोना-आदि दाय-भाग ५००-५०० नी संख्यामां प्राप्त थया हुता, 'तहेव पंच सइओ दाओ' तेज प्रमाणे, आ स्थणे पणु दरेक कन्याना माता-पिताओ पणु पोताना जमाध सुणाहु कुमारने पांचसे-पांचसेनी संख्यामां तमाम दहेज पडेरामणीनी चीजे आपी हुती. 'जाव उष्णिपासाय वरगण फुट्टमाणेहिं जाव विहरइ' सुणाहु कुमार ते ५०० पांचसे स्त्रीओंनी साथे लवनना उपरना भागमां रहेता अने क्यारेक वाञ्छे सांलणता हुता. क्यारेक णत्रीस प्रकारनां नाटके जेता हुता. आ प्रमाणे मनुष्य संबंधी उदार कामलोगोने लोगवता थका रहेवा लाग्या (सू० २)

सुवाहु वि जहा जमाली तहा रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ राया परिस्ता गया। तए णं से सुवाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म हट्टुट्टे उट्ठाए उट्टेइ, उट्ठित्ता जाव एवं वयासी-सद्धामि णं भंते निग्गंथं पावयणं जाव जहा णं देवाणुप्पियाणं अंतिए वहवे राईसरजावप्पभिईओ मुंडा भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्व-इया णो खलु अहं तहा संचाएमि मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए, अहण्णं देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणु-व्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवजिस्सामि। अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिवंधं करेह। तएणं से सुवाहु-कुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जइ, पडिवजित्ता तमेव रहं दुरुहइ । दुरुहित्ता जामेव दिसं पाउव्वभूए तामेव दिसं पडिगए ॥ सू० ३ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमणो भगवान् महावीरः समो-सदे’ समवमृतः=ग्रामानुग्रामं विहरन् समागतः । ‘परिस्ता णिग्गया’ परिषद्

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समोसदे, परिस्ता णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए, सुवाहु वि जहा जमाली रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ, राया परिस्ता गया’ उस काल और उस

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समोसदे, परिस्ता णिग्गया, अदीणसत्तू जहा कूणिए णिग्गए, सुवाहुवि जहा जमाली रहेण णिग्गए, जाव धम्मो कहिओ, राया परिस्ता गया’ ते शब्दों में अने ते अभयने विषे अभय

निर्गता श्रीमहावीरस्वामिनं वंदितुं बहिर्निस्तता 'अदीणसत्तू' अदीशत्रू राजा
'जहा कूणिण' यथा कूणिकः=कूणिकराजवत् 'णिग्गए' भगवद्वन्दनार्थं निर्गतः
'सुबाहुवि' सुबाहुरपि=सुबाहुकुमारोऽपि 'जहा जमाली' (श.९, उ.३) यथा जमालिः=
भगवती सूत्रोक्तजमालिः 'तहा' 'तथैव' 'रहेण णिग्गए' रथेन निर्गतः=रथमारुह्य निर्गत
इत्यर्थः । 'जाव' यावत्-पश्चाभिगमेन भगवतः समीपे समागत्य वन्दननमस्कार-
पूर्वकं पर्युपासते । भगवता तस्यां महातिमहालयायां पर्षदि 'धम्मो कहिओ'
धर्मः कथितः 'राया' राजा अदीनशत्रुः, धर्मं श्रुत्वा स्वभवनं गतः 'परिसा
गया' परिषदपि प्रतिनिवृत्ता । 'तए णं से' सुबाहुकुमारे' ततः खलु स
सुबाहुकुमारः 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य

समय में श्रमण भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विहार करते हुए हस्ति-
शीर्ष नगर के पुष्पकरंडक उद्यान में आये । जनता उनके दर्शनार्थ
अपने-अपने स्थान से निकली, राजा अदीनशत्रु भी कूणिक राजा की तरह
बड़े ही ठाटबाट से निकला, भगवती सूत्र (श.९ उ.३) में प्रभुवन्दना के लिये
जमाली के निकलने का जिस प्रकार वर्णन किया गया है, ठीक उसी
प्रकार से सुबाहु कुमार भी श्रमण भगवान् महावीर प्रभु की वन्दना
निमित्त अपने स्थान से रथ पर स्वार होकर निकला । पञ्च प्रकार
के अभिगमन से भगवान् के समीप पहुँच कर वह वन्दनानमस्कार-
पूर्वक प्रभु की पर्युपासना करने लगा । प्रभुने उस आई हुई परिषद
में धर्म का उपदेश दिया । परिषद और राजा धर्म देशना सुनकर
अपने-अपने स्थान पर गये । 'तए णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महा-
वीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ' पश्चात् सुबाहु कुमार

भगवान् महावीर ग्रामानुग्राम विहार करता हस्तिशीर्ष नगरना पुष्पकरंडक उद्याना
पधार्था भावुसो तेमनां दर्शन भाटे पोताना स्थानथी नीकण्यां, राजा पणु कूणिक्
राजाना प्रभाणु भाटा ठाठ-भाठथी नीकण्या भगवती सूत्रमां प्रभु वंदना भाटे जमालीना
नीकणवा संभधे जे प्रकारनुं वर्णन छे तेज प्रभाणु सुबाहु कुमार पणु श्रमण भगवान्
महावीर प्रभुने वंदना करवा भाटे पोताना स्थानथी रथ-पर सवार थधने निकल्या छे,
पांथ प्रकारना अभिगमनथी भगवानना समीप जधने तेयो वंदना-नमस्कार पूर्वक
प्रभुनी पर्युपासना करवा लाग्या, प्रभुये ते आवेदी परिषदमां धर्मनो उपदेश आप्यो,
पछी ते परिषद अने राजा धर्मनो उपदेश सांभणी सौ पोताना स्थान पर गया
'तएणं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा
निसम्म हट्टुट्ठे उट्ठाए उट्ठेइ' पछी सुबाहुकुमार श्रमण भगवान् महावीरना पासैथी

‘અંતિ’ અન્તિકે=સમીપે ‘ધમ્મ’ ધર્મ=શ્રુતચારિત્રલક્ષણમ્=અગારાનગારલક્ષણમ્= ધર્મ ‘સોચ્ચા’ શ્રુત્વા ‘ગિસમ્મ’ નિશમ્ય=ગ્રાહ્યત્વેન હૃદયવધાર્ય ‘દ્વદ્વતુદ્વે હૃષ્ટતુષ્ટઃ=હૃષ્ટો હૃદયે પ્રફુલ્લઃ, તુષ્ટો મનસિ તૃપ્તઃ સન્ ‘ઉદ્ઘા’ ઉત્થયા= સ્વકૃતોત્થાનક્રિયા ‘ઉદ્ઘે’ ઉત્તિષ્ઠતિ, ‘ઉદ્ઘિત્તા’ ઉત્થાય ‘જાવ’ યાવત્ શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા ‘એવં વયાસી’ એવમવાદીત્-‘સદ્દહામિ ણં’ શ્રદ્ધામિ=‘ઇદં યથાર્થમસ્તી’-ત્યેવં વિશ્વસિમિ સ્વલુ, ‘મંતે’ હે મદન્ત ! ‘નિર્ગગ્થં પાવયણં’ નૈર્ગન્થં પ્રવચનં ‘જાવ’ યાવત્-‘પત્તિયામિ ણં મંતે નિર્ગગ્થં પાવયણં’ ‘પત્તિયામિ ણં’ પ્રત્યેમિ=‘યથા ભગવતા પ્રતિબોધ્યતે તથૈવં જીવાદિસ્વરૂપમસ્તી’તિ પ્રતીતિં કરોમિ સ્વલુ હે મદન્ત ! નૈર્ગન્થં પ્રવચનમ્ । ‘રોયામિ ણં’ રોચયામિ= પીયૂષધારાવદ્ વાઙ્છામિ સ્વલુ હે મદન્ત ! નૈર્ગન્થં

શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે સમીપ શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મકા સ્વરૂપ સુન- કર એવં ઉસકા અચ્છી તરહ મનન કર હૃદય મેં અત્યંત પ્રફુલ્લિત ઔર મન મેં સ્વૂં સંતુષ્ટ હોતા હુઆ અપને સ્થાન સે સ્વયં ઉઠા ‘ઉદ્ઘિત્તા’ ઔર ઉઠકર ‘જાવ એવં વયાસી’ પ્રભુકી ઉસને વંદના કી ઔર નમસ્કાર કિયા । પશ્ચાત્ ઇસ પ્રકાર બોલા-‘સદ્દહામિ ણં મંતે નિર્ગગ્થં પાવયણં જાવ’ હે મદન્ત ! મૈં ઇસ નિર્ગન્થ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરતા હૂં-મૈં માનતા હૂં કિ નિર્ગન્થ પ્રવચન હી યથાર્થ હૈ, એસા સુજ્ઞે દૃઢ વિશ્વાસ હૈ ‘પત્તિયા મિ ણં મંતે નિર્ગગ્થં પાવયણં રોયામિ ણં’ નિર્ગન્થ કથિત પ્રવચન કી હી મૈં “આપ જૈસા સમજાતે હૂં વૈસાહી જીવાદિક તત્ત્વોં કા યથાર્થ સ્વરૂપ હૈ” ઇસ રૂપ સે પ્રતીતિ કરતા હૂં । આપકા પ્રવચન અમૃતધારા કે સમાન હૈ નાથ ! મૈં આપકે ઇસ પ્રવચન મેં રુચિં કરતા હૂં ।

શ્રુત-ચારિત્ર રૂપ ધર્મના સ્વરૂપને સાંભળીને અને સારી રીતે તેનું મનન કરી અંતરમાં ઘણાજ પ્રસન્ન થયા, અને મનથી ખૂબ સંતોષ પામ્યા. પછી પોતાના સ્થાનથી પોતે ઉઠ્યા ‘ઉદ્ઘિત્તા’ ઉઠીને ‘જાવ એવં વયાસી’ પ્રભુને તેણે વંદના કરી-નમસ્કાર કર્યા પછી આ પ્રમાણે બોલ્યા- ‘સદ્દહામિ ણં મંતે નિર્ગગ્થં પાવયણં જાવ’ હે મદન્ત ! હું આપના નિર્ગન્થ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરું છું, હું માનું છું કે નિર્ગન્થ પ્રવચનજ સાચું છે, યથાર્થ છે, એ રીતે મને દૃઢ વિશ્વાસ છે ‘પત્તિયામિ ણં મંતે નિર્ગગ્થં પાવયણં રોયામિ ણં’ નિર્ગન્થ કહેલાં પ્રવચનોમાંજ હું “આપ જેવી રીતે સમજાવો છો. તેવીજ રીતે જીવાદિક તત્ત્વોનું યથાર્થ સ્વરૂપ છે.” અને તે પ્રમાણે જ હું માનું છું. સ્વીકારું છું. આપનું પ્રવચન અમૃતધારા સમાન હોવાથી હું આપના એ પ્રવચનોમાં રૂચી ધરાવું છું.

प्रवचनं, 'जहा णं' यथा खलु 'देवाणुप्पियाणं' देवानुप्पियाणां=भवताम् 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'बहवे' बहवः 'राईसरजावप्पभिईओ' राजेश्वर यावत्-प्रभृतयः-राजेश्वरतलवरमाडम्बिककौटुम्बिकेभ्यश्चेष्टिसेनापतिप्रभृतयः 'मुंडा' मुण्डाः=द्रव्यतः केशलुञ्चनादिना भावतः कषायापगमेन मुण्डिताः 'भवित्ता' भूत्वा 'अगाराओ' अगारात्=अगारं गृहं परित्यज्येत्यर्थः 'अणगारियं' अणगारितां=मुनित्वं साधुत्वं 'पव्वइया' प्रव्रजिताः=प्राप्ताः स्वीकृतवन्तः इत्यर्थः । 'णो खलु अहं' नो खलु अहं 'तहा संचाएमि' तथा शक्नोमि 'मुंडे भवित्ता' मुण्डो भूत्वा 'अगाराओ अणगारियं' अगारादनगारितां 'पव्वइत्तए' प्रव्रजितुं=स्वीकर्तुम् ; किन्तु 'अहण्णं' अहं खलु 'देवाणुप्पियाणं' देवानुप्पियाणां=भवताम् 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं' पञ्चाणुव्रतिकं सप्तशिक्षाव्रतिकं=पञ्चाणुव्रतमयं सप्तशिक्षाव्रतमयम्, एवं द्वादशविधं 'गिहिधम्मं' गृहिधर्मं=श्रावकत्वं 'पडिवज्जिस्सामि' प्रतिपत्स्ये=स्वीकरिष्यामि । भगवान् कथयति-'अहासुहं' यथा

'जहाणं देवाणुप्पियाणं अंतिए बहवे राईसरजावप्पभिईओ मुंडा भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइया' हे प्रभो ! जिस प्रकार अनेक राजेश्वर, तलवर, माडम्बिक, कौटुम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी, और सेनापति आदि; जो आप के पास धर्मश्रवण कर केशलोंच आदि क्रियारूप द्रव्य मुंडन से और कषाय के परित्यागरूप भावमुंडन से युक्त होकर घर छोड़कर प्रव्रजित हुए हैं 'णो खलु अहं तहा संचाएमि मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए' हे नाथ ! मैं उस प्रकार से मुंडित होकर गृह का परित्याग कर प्रव्रज्या धारण करने में असमर्थ हूँ । परन्तु 'देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामि' हे प्रभो ! मैं आपके पास पाँच अणुव्रत, सात शिक्षाव्रत इस

'जहाणं देवाणुप्पियाणं अंतिए बहवे राईसर जाव प्पभिईओ मुंडा भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइया' हे प्रभो ! आपनी पासे ने प्रमाणे अनेक राजेश्वर, तलवर, माडम्बिक, इभ्य, श्रेष्ठी अने सेनापति आदि, धर्म सांभलीने केशलुं लोचन आदि क्रिया रूप द्रव्यमुंडन, अने कषायना परित्याग रूप भावमुंडन करीने घर छोडी मुनि थया छे. 'णो खलु अहं तहा संचाएमि मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइत्तए' हे नाथ ! हुं ते प्रमाणे मुंडित थयने गृहने त्याग करी मुनिपणुं धारणु करवामां असमर्थ छुं, परन्तु 'देवाणुप्पियाणं अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जिस्सामि' हे प्रभो ! हुं आपनी पासे पांच अनुव्रत, सात शिक्षाव्रत अने प्रमाणे बार व्रत विधि रूप गृहस्थ धर्मने

सुखं=येन प्रकारेण सुखं भवेत् तथा कुरु । किन्तु 'देवाणुप्पिया' हे देवानुप्रिय != सुवाहो ! 'मा पडिवंधं करेह' मा प्रतिवन्धं कुरु= अस्मिन् कार्ये विलम्बं मा कुरु । 'तए णं से सुवाहुकुमारे' ततः खलु स सुवाहुकुमारः 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'पंचाणु-व्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं' पञ्चाणुव्रतिकं सप्तशिक्षाव्रतिकम् एवं द्वादश-विधं 'गिहिधम्मं' गृहिधर्मं 'पडिवज्जइ' प्रतिपद्यते 'पडिवज्जित्ता' प्रतिपद्य 'तमेवरहं' तमेव रथं 'दुरुहइ' दुरोहति=आरोहति 'दुरुहित्ता' दुरुह्य=रथमारुह्य 'जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए' यस्या दिशः प्रादुर्भूतः=समागतः तस्यामेव दिशि प्रतिगतः ॥ सू० ३ ॥

॥ मूलम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
जेट्ठे अंतेवासी इंदभूई णामं अणगारे गोयमगोत्ते णं जाव

प्रकार द्वादशविध गृहस्थ धर्म का अंगीकार करना चाहता हूं । इस प्रकार सुवाहुकुमार की भावना जानकर प्रभुने कहा—'अहासुहं देवाणु-प्पिया' तुम्हें जैसा सुख हो, वैसा करो, परन्तु 'मा पडिवंधं करेह' विलम्ब न करो 'तए णं से सुवाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसविहं गिहिधम्मं पडिवज्जइ' इस तरह प्रभुके फरमाने पर सुवाहुकुमारने श्रमण भगवान महावीर के समीप पांच अणुव्रत सात शिक्षाव्रत इस प्रकार द्वादशविधरूप गृहस्थ धर्म को स्वीकार किया । 'पडिवज्जित्ता तमेव रहं दुरुहइ दुरुहित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए' और गृहस्थ धर्म अंगीकार कर अपने रथ पर बैठकर जहां से आया वहां वापिस गया ॥ सू० ३ ॥

अंगीकार करवा प्युछु छुं. आ प्रभाणु सुण्णाहुकुमारनी भावना ज्ञाणीने प्रभुअे क्खुं. 'अहासुहं देवाणुप्पिया' तमने ने प्रभाणु सुण्ण उपणे ते प्रभाणु कसे, परन्तु 'मा पडिवंधं करेह' विलम्ब न कसे. 'तएणं से सुवाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावइयं दुवालसेविहं गिहिधम्मं पडिवज्जइ' आ प्रभाणु प्रभुअे क्ख्या पछी तुरत न सुण्णाहुकुमारे श्रमणु लगवान महावीर पासि पांय अणुव्रत-सात शिक्षाव्रत आ प्रभाणु णार व्रत इय गृहस्थ धर्मनो स्वीकार कर्यो. 'पडिवज्जित्ता तमेव रहं दुरुहइ दुरुहित्ता जामेव दिसं पाउब्भूए तामेव दिसं पडिगए' अने गृहस्थ धर्म अंगीकार करी पोताना रथ पर भेसी न्यांथी आण्वा हुता त्यां पाछा आइया गया. (सू० ३)

एवं वयासी-अहो णं भंते ! सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कंते
कंत्तरूवे पिये पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूवे मणामे मणाम-
रूवे सोम्मे सुभगे पियदंसणे सुरूवे, बहुजणस्स वि य णं भंते !
सुबाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरूवे, साहुजणस्स वि य णं भंते !
सुबाहुकुमारे जाव सुरूवे । सुबाहुकुमारेणं भंते ! इमा एया-
रूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा ? किण्णा पत्ता ?
कण्णा अभिसमण्णागया ? को वा एस आसी पुव्वभवे जाव
अभिसमण्णागया ? ॥ सू० ४ ॥

टीका

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि । ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले
तस्मिन् समये ‘समणस्स ३ भगवओ महावीरस्स’ श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य
‘जेट्ठे अंतेवासी’ ज्येष्ठोऽन्तेवासी=शिष्यः ‘इंदभूर्इ णामं अणगारे गोयमगोत्तेणं’
इन्द्रभूतिर्नामानगारो गौतमगोत्रः खलु ‘जाव’ यावत्-भगवतः समीपे समागत्य
भगवन्तं वन्दित्वा नमस्यित्वा ‘एवं वयासी’ एवमवादीत्-‘अहो णं’ अहो !
खलु=आश्चर्यमेतत् ‘भंते’ हे भदन्त ! ‘सुबाहुकुमारे’ सुबाहुकुमारः ‘इट्ठे’ इष्टः=
इष्ट्यते=वाञ्छ्यते प्रयोजनवशाद् यः स तथा, सकलजनमनोरथपूरकत्वात् । स

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि ।

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उसीकाल एवं उसी समयमें ‘समणस्स
भगवओ महावीरस्स’ श्रमण भगवान महावीर के ‘जेट्ठे अंतेवासी’ बड़े
शिष्य ‘इंदभूर्इ णामं अणगारे’ इन्द्रभूति नामक अनगार ‘गोयमगोत्ते णं
जाव’ जिनका गौतम गोत्र था (प्रभुके समीप आकर) ‘एवं वयासी’
इस प्रकार बोले । ‘अहो णं भंते ! सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कंते कंत्त-
रूवे पिये पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूपे मणामे मणामरूवे सोम्मे सुभगे पिय-

‘तेणं कालेणं’ इत्यादि.

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल अने ते समयने विषे ‘समणस्स
भगवओ महावीरस्स’ श्रमण भगवान महावीरना ‘जेट्ठे अंतेवासी’ मोटा शिष्य
‘इंदभूर्इ णामं अणगारे’ इन्द्रभूति नामना अणगारा ‘गोयमगोत्ते णं जाव’ नेने
गौतम गोत्र हुनु, ते प्रभुनी पासो आवीने ‘एवं वयासी’ आ प्रमाणे भोल्या ‘अहो
णं भंते सुबाहुकुमारे इट्ठे इट्ठरूवे कंते कंत्तरूवे पिये पियरूवे मणुण्णे मणुण्णरूवे
मणामे मणामरूवे सोम्मे सुभगे पियदंसणे सुरूवे’ हे भदन्त ! ते आश्चर्य छे के

ચ વિવક્ષિતકાર્યકારિતયાપિ ભવેદિત્યાહ-‘ઇદ્ઠરૂવે’ ઇષ્ટરૂપઃ-આકૃતેર્મનોહારિત્વાત્, ઇષ્ટઃ= ઇષ્ટરૂપો વા કારણવશાદપિ સ્યાદિત્યાહ-‘કંતે’ કાન્તઃ=અભિલષણીયઃ-સર્વસહાયકારિત્વાત્, સતુ કારણવશાદપિ સ્યાદિત્યાહ-‘કંતરૂવે’ કાન્તરૂપઃ-કમનીયાકૃતિકત્વાત્, એવંવિધોઽપિ સ્વકર્મદોષાત્પરસ્યાપ્રિયો ભવેદિત્યત આહ-‘પિણ’ પ્રિયઃ-સર્વોપકારપરાયણત્વેન પ્રેમોત્પાદકત્વાત્, સતુ સ્વાર્થવશાદપિ સ્યાદિત્યાહ-‘પિયરૂવે’ પ્રિયરૂપઃ-સર્વાંગસુન્દરત્વાત્, એતાદૃશ ઉપરિષ્ટાદપિ ભવેદિત્યાહ-‘મણુન્ને’ મનોજ્ઞઃ-હિતકારિત્વાત્ । એવં ‘મણુન્નરૂવે’ મનોજ્ઞરૂપઃ-દર્શકજનચિત્તાકર્ષકત્વાત્, એવંવિધ એકદાપિ સ્યાદિત્યત આહ-‘મણામે’ મનોઽમઃ-મનસા અમ્યતે=ગમ્યતે નિત્યં સંસ્મરણેન યઃ સ મનોઽમઃ=આર્તિહરણેન સર્વેષાં મનસ્યવસ્થિતત્વાત્, એવં ‘મણુણરૂવે’ મનોઽમરૂપઃ-સકલજનમનોઽનુકૂલાકૃતિકત્વાત્ । એતદેવ વિશદયતિ-‘સોમ્મે’ સૌમ્યઃ-ભદ્રસ્વભાવત્વેન સકલજનાહાદકત્વાત્,

દંસણે સુરૂવે’ હે ભદંત ! યહ આશ્ચર્ય હૈ કિ સુબાહુકુમાર (ઇદ્ઠે) સમસ્ત જનોં કે મનોરથ કી પૂર્તિ કરને વાલા હોને સે ઇષ્ટ હૈ । ‘ઇદ્ઠરૂવે’ આકૃતિ હસકી વડી હી મનોહર હૈ ઇસીલિયે ઇષ્ટરૂપ હૈ । ‘કંતે’ સવકા સહાયક હોને સે કાન્ત-અભિલષણીય હૈ । યહ તો કારણવશ મી હો સકતા હૈ અતઃ કહતે હૈં કિ યહ ‘કંતરૂવે’ રૂપ સે મી કાન્ત હૈ, ‘પિણ, પિયરૂવે, મણુણે મણુણરૂવે મણામે મણામરૂવે, સોમ્મે, સુમગે, પિયદંસણે, સુરૂવે’ યહ સવજનોંકે ઉપકાર કરને મેં પરાયણ હોને સે પ્રિય, સર્વાંગસુન્દર હોને સે પ્રિયરૂપ, પ્રત્યેકજન હસે અપને અન્તઃ કરણ સે સુન્દર માનતે હૈં, હસલિયે મનોજ્ઞ, એવં દર્શકજનકે ચિત્ત કા આકર્ષક હોને સે મનોજ્ઞરૂપ હૈ । જો વ્યક્તિ હસે એકવાર મી દેવ લેતા હૈ, વહ હસકી આકૃતિ કા સદા સ્મરણ કિયા કરતા હૈ હસ-

સુબાહુકુમાર ‘ઇદ્ઠે’ સમસ્ત માણસોના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર હોવાથી ઇષ્ટ છે (વહાલા છે) ‘ઇદ્ઠરૂવે’ તેમની આકૃતિ ઇદ્ઠ સુન્દર છે. એ કારણથી ઇષ્ટ રૂપ છે. ‘કંતે’ સર્વને સહાયક હોવાથી કાન્ત છે (સ્વામી છે) ઇદ્ઠવા યોગ્ય છે; તે તો કારણ વશ થઈ શકે છે. તેથી કહે છે કે તે ‘કંતરૂપે’ રૂપમાં પણ કાન્ત છે. ‘પિણ, પિયરૂવે, મણુણે મણુણરૂવે મણામે મણામરૂવે સોમ્મે, સુમગે, પિયદંસણે સુરૂવે’ તે સૌ માણસોને ઉપકાર કરવામાં પરાયણ હોવાથી પ્રિય, સર્વાંગ સુન્દર હોવાથી પ્રિયરૂપ, પ્રત્યેક માણસો તેને પોતાના અન્તઃકરણથી સુન્દર માને છે તેથી મનોજ્ઞ, અને જોનારના ચિત્તનું આકર્ષણ થવાથી મનોજ્ઞરૂપ છે, એ વ્યક્તિ તેને એક વાર પણ જુએ છે તે હમેશાં તેની આકૃતિનું

‘સુભગે’ સુભગઃ—કલ્યાણમાર્ગગામિત્વાત્ ‘પિયદંસणे’ પ્રિયદર્શનઃ—દર્શન-
માત્રેણાપિ પ્રેમાવિર્ભાવાત્, અતएव ‘સુરૂવે’ સુરૂપઃ=અપૂર્વરૂપલાવણ્યાદિસંસ્પન્નઃ ।
एतादृશસ્તુ કસ્યચિદેકસ્યાપિ ભવેદિત્યત આહ—‘બહુજનસ્સ વિ’ બહુજનસ્યાપિ
‘મંતે’ હે ભદન્ત ! અયં ‘સુબાહુકુમારે’ સુબાહુકુમારઃ ‘ઈદ્દે જાવ સુરૂવે’ ઇદ્દઃ
યાવત્ સુરૂપઃ, અયં ન કેયલં ગૃહસ્થાનામેવ ઇદ્દ ઇદ્દરૂપો યાવત્ સુરૂપઃ,
કિન્તુ ‘સાહુજનસ્સ વિ ય ણં’ સાધુજનસ્યાપિ—સંયમિજનસ્યાપિ ચ સ્વલુ ‘મંતે’
હે ભદન્ત ! ‘સુબાહુકુમારે’ સુબાહુકુમારઃ ‘ઈદ્દે જાવ સુરૂવે’ ઇદ્દો યાવત્
સુરૂપો વર્ત્તતે । ‘સુબાહુકુમારેણ મંતે’ સુબાહુકુમારેણ હે ભદન્ત ! ‘इमा’

લિયે અથવા વિપત્તિકાલ મેં મી સબકે લિયે સહાયતા પહુંચાતા હૈ
इसलिये भी यह मनोऽम है, मनोऽमरूप यह इस अपेक्षा से है कि
इसकी आकृति सकलजनों के मन के अनुकूल है, भद्रप्रकृतिवाला
होने से समस्त जनों को इससे आह्लाद उत्पन्न होता है, अतः यह
सौम्य है, हितविधायक मार्ग में सदा इसकी प्रवृत्ति रहती है इस-
लिये यह सुभग है, जो व्यक्ति इसे एकवार भी देख लेता है, उसे
इसके प्रति प्रेमका आविर्भाव हो जाता है, इस अपेक्षा से यह प्रिय-
दर्शन है, अपूर्वरूप और लावण्य से यह अलंकृत है इसलिये यह
सुरूपवाला है ‘बहुजनस्स वि य णं मंते ! सुबाहुकुमारे इद्वे जाव सुरूवे’
यह सुबाहुकुमार “इष्ट से लेकर सुरूप” पर्यन्त के सर्व विशेषणों
से युक्त किन्हीं २ खाश जनों की दृष्टि से ही हो सो बात नहीं है,

સ્મરણ કર્યાજ કરે છે એટલા માટે અથવા વિપત્તિકાલમાં પણ સૌને સહાયતા પહોંચાડે
છે તેથી પણ એ મનોમ છે. મનોમરૂપ તે અપેક્ષાથી છે કે, તેની આકૃતિ તમામ
માણસોના મનને અનુકૂળ છે, સરલપ્રકૃતિવાળા હોવાથી તમામ માણસોને તેનાથી પ્રસ-
ન્નતા ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી તે સૌમ્ય છે. હિત થાય તેવા માર્ગમાંજ હમેશાં તેની
પ્રવૃત્તિ રહે છે તેથી તે સુભગ છે, જે માણસ તેને એક વાર જોઈ લે છે તેને તેના પ્રતિ
પ્રેમ જન્મે છે તેથી તે પ્રિયદર્શન છે. અપૂર્વરૂપ, અને લાવણ્યથી તે અલંકૃત છે
(સુશોભિત છે) તેથી તે સુરૂપ વાળા છે, ‘बहुजनस्स वियणं मंते सुबाहुकुमारे इद्वे
जाव सुरूवे’ તે સુબાહુકુમાર “ઇષ્ટથી લઈને સુરૂપ સુધીના સર્વ વિશેષણોથી યુક્ત
કોઈ કોઈ ખાસ માણસોની દૃષ્ટિથી હોય તે વાત નથી પરન્તુ હે નાથ ! તે ઘણાંજ
માણસોની દૃષ્ટિમાં આ પ્રમાણે છે બીજી તો શું ! ‘साहुजनस्स वियणं मंते सुबाहु-
कुमारे इद्वे जाव सुरूवे’ એ તો સાધુ માણસની દૃષ્ટિમાં પણ એ પ્રકારેજ છે.

इयं 'एयारूवा' एतद्रूपा=उपलभ्यमानस्वरूपा 'उराला' उदारा=प्रधाना
 श्रेष्ठा 'माणुस्सा' मानुष्या=मनुष्यसम्बन्धिनी 'रिद्धि' ऋद्धिः=रूपलावण्यादि-
 सम्पत्तिः 'किण्णा' कथं=केन कारणेन 'लद्धा' लब्धा=उपार्जिता 'किण्णा पत्ता'
 कथं प्राप्ता=उपार्जिता सती कथं स्वायत्तीभूता 'किण्णा अभिसमण्णागया'
 कथमभिसमन्वागता=स्वायत्तीभूताऽपीयम् ऋद्धिः कथं=केन हेतुना-अभि=
 आभिमुख्येन सद्=साङ्गत्येन प्राप्तेः 'अनु' पश्चात् 'आगता' भोग्यतामुप-
 गतेति । 'को वा एस आसी पुव्वभवे' को वा एषः=सुवाहुकुमारः पूर्वभवे
 आसीत् ? 'जाव अभिसमण्णागया' यावत्-अभिसमन्वागता, अत्र यावच्छब्दा
 देवं पाठसंग्रहः किं नाणए वा किं गोत्तए वा कयरंसि णयरंसि वा गामंसि
 वा सन्निवेशंसि वा, किं वा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा समायरित्ता, कस्स
 वा तहारूवस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एगमपि आरियं सुवयणं
 सोच्चा निसम्म सुवाहुणा कुमारेणं इमा एयारूवा उराला माणुस्सिद्धी लद्धा
 पत्ता' इति ॥ तत्र किंनामको वा किंगोत्रो वा कतमस्मिन् नगरे वा ग्रामे वा
 संनिवेशे वाऽस्य जन्म संजातम् ? तस्मिन् भवे किं वा अभयदानसुपात्रदाना-

किन्तु हे नाथ ! यह बहुतजनों की दृष्टि में भी इसी प्रकार है, और
 तो क्या-‘साहुजणस्स वि य णं भंते ! सुवाहुकुमारे इट्ठे जाव सुरुवे’ यह
 तो साधुजनों की दृष्टि में भी इसी प्रकार से है ‘सुवाहुकुमारेणं इमा
 एयारूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा किण्णा पत्ता किण्णा अभि-
 समण्णागया’ हे भगवन् ! इस सुवाहुकुमारने ये उपलब्ध स्वरूपवाली
 -सुवाहुकुमारमें पायी जाने वाली-उदार-प्रधान-श्रेष्ठ मनुष्यसंबंधी
 ऋद्धिया-रूपलावण्य आदि सम्पत्तिया- किस कारणसे उपार्जित कीं,
 किस कारणसे प्राप्त कीं, अपने अधीन कीं, और किस कारणसे यह
 सर्व प्रकारसे इनका भोक्ता बना ? ‘को वा एस आसी पुव्वभवे जाव
 ‘अभिसमण्णागया’ पूर्वभव में यह कौन था ? इसका क्या नाम था ?

‘सुवाहुकुमारेणं भंते इमा एयारूवा उराला माणुस्सा रिद्धी किण्णा लद्धा किण्णा
 पत्ता किण्णा अभिसमण्णागया’ हे ભગવન ! તે સુવાહુકુમારમાં આ ભોવામાં આવતી
 ઉદાર, પ્રધાન, શ્રેષ્ઠ મનુષ્ય સંબંધી ઋદ્ધિઓ-રૂપ-લાવણ્યતા આદિ સંપત્તિઓ કયા
 કારણથી મેળવી (અર્થાત્ તેને શી રીતે મળી) કયા કારણથી તેને પ્રાપ્ત થઈ, કયા
 કારણથી તે સંપત્તિ તેને આધીન બની અને તેનો ભોક્તા કેવી રીતે બન્યો ?
 ‘કો વા એસ આસી પુવ્વભવે જાવ અભિસમણાગયા’ પૂર્વભવમાં તે કેણુ હતો ?
 તેનું નામ શું હતું ? કયું ગોત્ર હતું, કયા નગરમાં અને કયા ગામમાં અથવા કયા

दिकं 'दच्चा' दत्त्वा-वितीयं किं वा अरसविरसादिकमाहारं 'भोच्चा' भुक्त्वा किं वा शीलादिकं 'समायरित्ता' समाचर्य-परिपाल्य, तथा 'कस्स वा' कस्य वा 'तहारूवस्स' तथारूपस्य 'समणस्स वा' श्रमणस्य=निर्ग्रन्थसाधोः 'माहणस्स वा' माहनस्य=द्वादशव्रतधारिश्रावकस्य वा 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'एगमवि' एकमपि 'आरियं' आर्यम्=आर्यसम्बन्धिकं तीर्थकरप्रतिपादितमित्यर्थः, 'सुवयणं' सुवचनं=पापनिवृत्तिरूपं निरवद्यवचनं 'सोच्चा' श्रुत्वा 'णिसम्म' निशम्य तद्वाक्यमादेयतया हृद्यवधार्य सुबाहुना कुमारेण 'इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=उपलभ्यमानस्वरूपा 'उराला' उदारा=प्रधाना 'माणुसिद्धी' मानुष्यद्धिः=मनुष्यसम्बन्धिरूपलावण्यगृहदारादिसम्पत्तिः 'लद्धा' लब्धा 'पत्ता' प्राप्ता-इति । 'अभिसमन्नागया' अभिसमन्वागता=स्वाधीनतया भोग्यरूपेणोपस्था ? ॥सू० ४॥

॥ मूलम् ॥

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबूद्वीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णगरे होत्था, रिद्ध ३ । तत्थणं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ, अड्ढे० । तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसा णामं

क्या गोत्र था ? किस नगर में, किस ग्राम में अथवा किस देश में इसका जन्म हुआ ? इसने पूर्वभव में कौनसा अभयदान सुपात्रदान दिया ? स्वयं किस प्रकार का अरसविरस आदि आहार किया ? कौन कौनसे शीलादिक व्रतका आचरण किया ? किस तथारूप श्रमण निर्ग्रन्थके, अथवा १२ व्रतधारी श्रावकके पास तीर्थकर प्रतिपादित पाप-निवृत्तिरूप एक भी निरवद्य वचन सुना और अच्छी तरह उसका मनन किया ? जिससे इसने ये उदार प्रधान सर्वोत्तम मनुष्यसंबन्धी रूपलावण्यादि विभूतियां पाई हैं ॥ सू० ४ ॥

देशमां तेना जन्म थयो હતો, તેણે પૂર્વભવમાં કેવા પ્રકારનું અભયદાન, સુપાત્રદાન કર્યું હતું, અને તેણે કેવા અરસ વિરસ પદાર્થોના આહાર કર્યા હતા, કેવા પ્રકારના શીલાદિક વ્રતનાં આચરણ કર્યાં, તથા કયા તથાઇય શ્રમણ નિર્ગ્રન્થના અથવા ધાર વ્રતધારી શ્રાવકના પાસે તીર્થકરે પ્રતિપાદન કરેલાં પાપ નિવૃત્તિરૂપ એક પણ નિરવદ્ય વચન સાંભળ્યું અને સારી રીતે વચનનું મનન કર્યું જેનાથી તેણે આ ઉદાર પ્રધાન સર્વોત્તમ મનુષ્ય સંબંધી રૂપ લાવણ્યાદિ વિભૂતિઓ પ્રાપ્ત કરી છે ? (સૂ. ૪)

थेरा जाइसंपण्णा जाव पंचहिं समणसएहिं सद्धिं संपरिवुडा पुव्वाणुपुव्वि चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणैव हत्थिणाउरे णयरे जेणैव सहसंववणे उज्जाणे तेणैव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता अहापडिरुव्वं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति । तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते णामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ ॥ सू० ५ ॥

टीका

भगवान् सुवाहुकुमारस्य पूर्वभवं कथयति 'एवं खलु' इत्यादि ।

'एवं खलु गोयमा' एवं खलु हे गौतम ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'इहेव जंबूद्वीवे द्वीवे भारहेवासे' इहेव जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे 'हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्या' हस्तिनापुरं नाम नगरमासीत् । तत् कीदृशम् 'रिद्धं' ऋद्धस्तिमितसमृद्धम्, 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे' तत्र खलु हस्तिनापुरे नगरे 'सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ' सुमुखो

'एवं खलु गोयमा !' इत्यादि ।

गौतम के इस प्रकार पूछने पर प्रभुने कहा कि 'एवं खलु गोयमा' 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' उस काल में और उस समय में 'इहेव जंबूद्वीवे द्वीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्या' इस जंबूद्वीप के भरत क्षेत्र में हस्तिनापुर नामका नगर था 'रिद्धं' जो ऋद्ध, स्तिमित एवं समृद्ध था । 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ' उस हस्तिनापुर नगर में सुमुख नामका एक गाथापति

'एवं खलु गोयमा !' इत्यादि ।

गौतमे आ प्रभाहे 'पूछथुं' त्थारे प्रभुणे इहुं हे:- 'एवं खलु गोयमा' हे गौतम ! 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ते काल अने ते समयने विषे 'इहेव जंबूद्वीवे द्वीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे णामं णयरे होत्या' आ जंबूद्वीपना अस्तक्षेत्रमां हस्तिनापुर नामनुं नगर इत्तुं. 'रिद्धं' ते ऋद्ध स्तिमित अने समृद्ध इत्तुं. 'तत्थ णं हत्थिणाउरे णयरे सुमुहे णामं गाहावई परिवसइ' ते हस्तिनापुर नगरमां सुमुख नामना अेक गाथापति अहेता इत्ता. 'अइहे' ते अनादिक वैलव संपन्न इत्ता,

नाम गाथापतिः परिवसति 'अड्डे०' आढ्य यावत्-अपरिभूतः=पराभवरहितः ।
 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'धम्मघोसा णामं
 थेरा' धर्मघोषा नाम स्थविराः, अत्रादरार्थं बहुवचनम् ; स्थविराणां वर्णनमाह-
 'जाइसंपण्णा' जातिसम्पन्नाः=शुद्धमातृवंश्याः, 'जाव' यावत्-'पंचहिं समणसएहिं-
 'सद्धिं' पञ्चभिः श्रमणशतैः सार्धं 'संपग्गिबुडा' संपरिवृत्ताः=श्रमणसमूहसहिताः
 'पुव्वाणुपुव्वि चरमाणा' पूर्व्यानुपूर्व्याचरन्तः=तीर्थङ्कररीत्या विहरन्तः 'गामा-
 णुगामं' ग्रामानुग्रामम्=एकस्माद् ग्रामाद् ग्रामान्तरं 'दूइज्जमाणा' द्रवन्तः=गच्छन्तः
 सन्तः 'जेणेव हत्थिणाउरे' यत्रैव हस्तिनापुरं नगरं 'जेणेव सहस्संववणे
 उज्जाणे' यत्रैव सहस्राम्रवणमुद्यानं 'तेणेव उवागच्छंति' तत्रैवोपागच्छन्ति ।
 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अहापडिरुव्वं' यथाप्रतिरूपं=यथाकल्पं साधुकल्पानु-
 सारेण 'उग्गहं' अवग्रहं=वसतेराज्ञां 'उग्गिण्हित्ता' अवगृह्य 'संजमेणं तवसा

रहता थो । 'अड्डे०' यह धनादि वैभव संपन्न था तथा दूसरे अन्यजन
 इसका पराभव नहीं कर सकते थे । 'तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्म-
 घोसा णामं थेरा जाइसंपण्णा जाव पंचहिं समणसएहिं सद्धिं संपग्गिबुडा' एक
 समय उसी अवसरमें धर्मघोष नामके स्थविर जो जातिसंपन्न आदि
 विशेषणोंसे युक्त थे वे पाँचसौ अनगारों के साथ 'पुव्वाणुपुव्वि चर-
 माणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणेव हत्थिणाउरे णयरे जेणेव सहस्संववणे
 उज्जाणे तेणेव उवागच्छंति' पूर्व्यानुपूर्वी-तीर्थंकर प्रतिपादित पद्धति से
 एक ग्रामसे दूसरे ग्राम विहार करते हुए जहां हस्तिनापुर नगर था
 और उसमें भी जहां सहस्राम्रवन नामका उद्यान था वहां पर आये ।
 'उवागच्छित्ता अहापडिरुव्वं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा

तथा भील भाणुसे तेने पराभव करी शकता नहीं. 'तेणं कालेणं तेणं समएणं
 धम्मघोसा णामं थेरा जाइसंपण्णा जाव पंचहिं समणसएहिं सद्धिं संपग्गिबुडा'
 ओक समय ते अवसरमां धर्मघोष नामना स्थविर (मुनि) जातिसम्पन्न आदि
 विशेषणोथी युक्त हुता ते पांचसो अणुगारोनी साथे 'पुव्वाणुपुव्वि चरमाणा
 गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणेव हत्थिणाउरे णयरे जेणेव सहस्संववणे उज्जाणे
 तेणेव उवागच्छंति' पूर्व्यानुपूर्वी तीर्थंकर प्रतिपादित पद्धतिथी ओक गाभथी भीने
 गाभ विहार करता ज्यां हस्तिनापुर नगर हुतुं अने तेमां पणु ज्यां सहस्राम्रवन
 नामना गणीयो हुतो त्यां आगण आव्या. 'उवागच्छित्ता अहापडिरुव्वं उग्गहं
 उग्गिण्हित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरंति' आवीने तेओओ साधु

अप्पाणं भावेमाणा विहरन्ति' संयमेन तपसाऽऽत्मानं भावयन्तो विहरन्ति । 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' तस्मिन् काले तस्मिन् समये 'धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी' धर्मघोषाणां स्थविराणामन्तेवासी 'सुदत्ते' णामं अणगारे' सुदत्तो नामानगारः स कीदृशः ? इत्याह—'उराले' उदारः—निस्पृहत्वात् सकलजीवैः सह मैत्रीभावात् । 'जाव तेउलेस्से' यावत्तेजोलेश्यः, यावत्—'घोरे, घोरव्वए', संखित्तिविउलतेउलेस्से' घोरः=परीषदोपसर्गकषायशत्रुप्राणाशविधौ शूरः घोरव्रतः घोरं=कातरैर्दुश्चर्यं व्रतं=सम्यक्त्वशीलादिकं यस्य स तथा, संक्षिप्तविपुलतेजोलेश्यः=संक्षिप्ता=शरीरान्तर्गतत्वेन सङ्कुचिता विपुला=विशाला अनेकयोजनपरिमितक्षेत्रगतवस्तुभस्मीकरणसमर्थाऽपि तेजोलेश्या=विशिष्टतपोजनितलब्धिविशेषतेजोज्वाला

विहरन्ति' आकर वे साधु कल्पके अनुसार वनपालसे वसति की आज्ञा प्राप्त कर तप और संयम से अपनी आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे । तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते सामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ' उसी काल और उसी समय में उन धर्मघोष आचार्य के अन्तेवासी एक सुदत्त मुनि थे । जो सकल जीवों के साथ मैत्री की भावनासे उदार थे एवं सांसारिक पदार्थों से जिनके चित्त में निस्पृहतावृत्ति होने से उदार थे । यावत्—'घोरे' परीषद् उपसर्ग एवं कषायरूप शत्रुओं के नाश करने में जो शूर थे, 'घोरव्वए' कातरजनों से दुश्चर्य ऐसे सम्यक्त्व और शीलादिकव्रतों के धारक थे, 'संखित्तिविउलतेउलेस्से' अनेक योजन परिमित क्षेत्र में रहने वाली वस्तु को भी भस्मसात्

कल्पना नियम अनुसार वनपालथी वसतिनी आज्ञा भेजवीने, तप अने संयमथी पेटाना आत्माने लावित करता थका विचरवा लाग्या, 'तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते णामं अणगारे उराले जाव तेउलेस्से मासं मासेणं खममाणे विहरइ' ते काल अने ते समयने विषे ते धर्मघोष आचार्यना सुदत्त नामना अंतेवासी मुनि होता, ते सकल छवोना साथे मैत्री लावना पूर्वक वरत्ता होता अथांत ते उदार होता, अने संसारना पदार्थो प्रति नेना चित्तनां निस्पृहता होती तेथी ते उदार होता, यावत् 'घोरे' परीषद्-उपसर्गो एवं कषायरूप शत्रुओंना नाश करवाभां शूरवीर होता, 'घोरव्वए' कायर भावसेने कहिन अवा सम्यक्त्व अने शीलादिक व्रताना धरनार होता, 'संखित्तिविउलतेउलेस्से' नेछे अनेक योजन परिमित क्षेत्रभां रहवावाणी वस्तुओंने पण लक्ष्म करनारी तेने-

यस्य स तथा, 'मासं मासेणं' मासमासेन=मासेन मासेन=मासं मासं व्या-
प्येत्यर्थः 'खममाणे' तीव्रेण तपसा कालं यापयन् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ५ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से सुदत्ते अणगारे मासखमणस्स पारणगंसि
पढमाए पोरिसीए सज्झायं करेइ, जहा गोयमसामी तहेव धम्म-
घोसे थेरे आपुच्छइ जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं
अणुपविट्ठे । तए णं से सुमुहे गाहावई सुदत्तं अणगारं एज्ज-
माणं पासइ, पासित्ता हट्ठतुट्ठं आसणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भु-
ट्ठित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता पाउयाओ ओमुयइ,
ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ, करित्ता सुदत्तं अणगारं
सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ, अणुगच्छित्ता तिव्वुत्तो आयाहिण-
पयाहिणं करेइ, करित्ता वंदइ णमंसइ, वंदित्ता णमंसित्ता जेणेव
भत्तघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सयहत्थेणं विउलं
असणं पाणं स्वाइमं साइमं पडिलाभेस्सामि त्ति कट्ठु तुट्ठे,
पडिलाभेमाणे तुट्ठे, पडिलाभिएत्ति तुट्ठे ॥ सू० ६ ॥

टीका

'तए णं से सुदत्ते' इत्यादि । तए णं से सुदत्ते अणगारे' ततः खलु
स सुदत्तोऽनगारः 'मासखमणपारणगंसि' मासक्षपणपारणके 'पढमाए पोरि-
करनेवाली तेजोलेश्या को अपने शरीर के भीतर संकुचित करके रखे
हुए थे और जो मास-मास-क्षपण की तपस्या करते हुए विचरते थे ॥ सू० ५ ॥

'तए णं से' इत्यादि ।

'तए णं' इसके बाद 'से सुदत्ते अणगारे' वे सुदत्त अनगार

देश्याने पोताना शरीरनी अंदर संकुचित करीने राणी हुती. अने जे मास-मास
क्षपणनी तपस्या करता थका विचरता हुता. (सू० ५)

'तए णं से' इत्यादि.

'तए णं' ते पछी 'से सुदत्ते अणगारे' ते सुदत्त अणुगार 'मासख-

सीए' प्रथमायां पौरुष्यां 'सज्ज्ञायं करेइ' स्वाध्यायं करोति, 'जहा गोयम-
सामी' यथा गौतमस्वामी=गौतमस्वामी यथा भिक्षाटनसमाचारी प्रयुक्ते.
'तहेव' तथैवायमपि तादृक्सामाचारी समाचरन् 'धम्मयोसे येरे' धर्मघोषान्
स्थविरान् 'आपुच्छइ' आपृच्छति=भिक्षार्थमाज्ञां गृह्णाति 'जाव' यावत्-हस्तिना-
पुरे नगरे उच्चनीचमध्यमकुलेषु 'अडमाणे अटन=भिक्षार्थं भ्रमन् 'सुमुहस्स
गाहावइस्स गिहं' सुमुखस्य गाथापतेर्गृहम् 'अणुप्पविट्ठे' अनुप्रविष्टः=गतः ।
'तए णं से सुमुहे गाहावई' ततः खलु स सुमुखो गाथापतिः 'सुदत्तं अण-
गारं' सुदत्तमनगारम् 'एजमाणं' एजमानम्=स्वगृहमागच्छन्तं 'पासइ' पश्यति,
'पासित्ता' दृष्ट्वा 'हट्ठुट्ठुं' अनेन 'हट्ठुट्ठचित्तमाणंदिए पीइमणे परमसोमण-
स्सिए हरिसवसविप्पमाणहियए' इति संज्ञग्रहः । तत्र 'हट्ठुट्ठचित्तमाणंदिए' हट्ठ-
तुष्टचित्तानन्दितः-हट्ठतुष्टम्=अतितुष्टं, यद्वा-हृष्टं=हर्षितं तृष्टं=प्राप्तसंतोषं, तादृशं

'मासक्खमणस्स पारणगंसि' मासक्षपणपारणा के दिन 'पढमाए पोरिसीए'
प्रथम पौरुषी में 'सज्ज्ञायं करेइ' स्वाध्याय किये 'जहा गोयमसामी'
गौतमस्वामीकी तरह भिक्षा के समय में 'धम्मयोसे येरे आपुच्छइ'
धर्मघोष आचार्यसे भिक्षा लाने के लिये आज्ञा मांगें और 'जाव
अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविसइ' हस्तिनापुर नगर में उच्च-
नीच एवं मध्यमकुलों में भिक्षा के लिये घूमते हुए सुमुख गाथापति
के घर पर पहुँचे । 'तए णं' और 'से सुमुहे गाहावई सुदत्तं अणगारं
एजमाणं पासइ' ज्यों ही उस सुमुख गाथापतिने सुदत्त अनगार को
अपने घर पर आया हुआ देखा त्यों ही 'पासित्ता' देखकर 'हट्ठुट्ठुं
आसणाओ अब्भुट्ठेइ' वह बहुत ही हर्षित हुआ, सुदत्त अनगार को

मणस्स पारणगंसि' मास भिक्षा पारणाना दिवसे 'पढमाए पोरिसीए' प्रथम
पौरुषीमां 'सज्ज्ञायं करेइ' स्वाध्याय किये 'जहा गोयमसामी' गौतम स्वामीना
प्रभावे भिक्षाना अभये 'धम्मयोसे येरे आपुच्छइ' धर्मघोष आचार्यने भिक्षा लाववा
भाटे पूछथुं अने 'जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावइस्स गिहं अणुप्पविट्ठे'
हस्तिनापुर नगरमां उच्च-नीच एवं मध्यम कुलेमां भिक्षा देवा भाटे इरता इरता
सुमुख गाथापतिने घेर पहुँच्यो, 'तए णं' ते पछी 'से सुमुहे गाहावई सुदत्तं अण-
गारं एजमाणं पासइ' ज्यों ते सुमुख गाथापतिने सुदत्त अनगारने पोताना घर
पासे अवता लेया डे तेज वथने 'पासित्ता' जेडने 'हट्ठुट्ठुं आसणाओ
अब्भुट्ठेइ' ते धरेज हर्ष पाभ्यो, सुदत्त सुतिने जेडने मनमां वथुज हर्षथी तुप्पि

चित्तं यस्य स हृष्टतुष्टचित्तः, अतएव आनन्दितः आनन्दं प्राप्तः संजातमानसौल्लास इत्यर्थः । 'पीडमणे' प्रीतिमनाः=प्रीतिः=तृप्तिः सुदत्तानगारदर्शनेन मनसि यस्य स तथा; तृप्तमानस इत्यर्थः, 'परमसौमणस्सिए' परमसौमस्यितः=परमम्=उत्कृष्टं च तत् सौमनस्यं=प्रसन्नचित्तता चेति परमसौमनस्यं; तत्संजातमस्येति=परमसौमनस्यितः मुनिदर्शने परमानुरागपूर्णमनस्क इत्यर्थः, हरिसवसविसप्पमाणहियए' हर्षवशविसर्पद्दहदयः-हर्षवशेन विसर्पत्=परित उच्छ्वलद् हृदयं यस्य स तथा, सुदत्तानगारदर्शनादमन्दानन्दतरङ्गसमुच्छलितचित्त इत्यर्थः । 'आसणाओ अब्भुट्ठेइ' आसनाद् अभ्युत्तिष्ठति 'अब्भुट्ठिता' अभ्युत्थाय 'पायपीठाओ पच्चोरुहइ' पादपीठात् प्रत्यवरोहति=अवतरति, 'पच्चोरुहिता' प्रत्यवरुह्य=अवतीर्य 'पाउयाओ' पादुके 'ओमुयइ' अवमुञ्चति 'ओमुइत्ता' उवमुच्य 'एगसाडियं' एकशाटिकम्=एका अखण्डा स्यूतरहिता शाटिका=वस्त्रं यस्मिन्नुत्तरासङ्गे स तथा तं तादृशम्, उत्तरासंगं' उत्तरासङ्गं=यतनार्थं मुखोपरिवस्त्रधारणं 'करेइ' करोति, 'करित्ता' कृत्वा गृहागतं सुदत्तमनगारं 'सत्तट्ठपयाइं' सम्राष्टपदानि 'अणुगच्छइ' अनुगच्छति=सम्मुखं गच्छति, 'अणुगच्छित्ता' अनुगम्य 'तिक्खुत्तो' त्रिवारम्

देखकर मनमें उसके खूब तृप्ति हुई, मुनिदर्शन से उसके हृदय में असाधारण अनुराग जाग्रत हुआ । हर्ष के वश से उसका अन्तःकरण भर गया, आनन्द के मारे उसका चित्त उल्लसित होने लगा । वह शीघ्र ही अपने आसन से उठा और 'अब्भुट्ठिता पायपीठाओ पच्चोरुहइ' उठकर पादपीठ से होकर वह उससे नीचे उतरा 'पच्चोरुहिता पाउयाओ ओमुयइ' और उसने अपने पैरों से पादुकाएँ उतारीं 'ओमुइत्ता' एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ' पादुकाएँ उतार कर उसने एकशाटिक उत्तरासंग-जीवों की यतना के लिये मुख के उपर एक वस्त्र धारण किया । 'करित्ता सुदत्तं अणगारं सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ' वस्त्र धारण कर फिर वह सुदत्त अनगार के सामने सात आठ पग चला 'अणुगच्छित्ता

थर्ध, मुनि दर्शनवडे तेना हुदयमां असाधारण प्रेम जगृत थये। हर्ष थवाथी तेनु अन्तःकरण भरार्थ गथुं, अने आनंदने दीधे तेनु चित्त हुद्लासमां आवी गथुं; अने ते तुरतज पोताना आसनथी उठ्या अने 'अब्भुट्ठिता पायपीठाओ पच्चोरुहइ' उठीने पादपीठथी नीचे उतर्या 'पच्चोरुहिता पाउयाओ ओमुयइ' अने पोताना पगनी पादुकाओ उतारी 'ओमुइत्ता एगसाडियं उत्तरासंगं करेइ' पादुकाओ उतारीने तेणे ओक शाटिक-उत्तरासंग-जीवोनी यतना माटे मुख उपर ओक वस्त्र धारण कथुं. 'करित्ता सुदत्तं अणगारं सत्तट्ठपयाइं अणुगच्छइ' वस्त्र धारण करीने

‘આયાહિણ-પયાહિણં’ આદક્ષિણપ્રદક્ષિણમ્=અંજલિપુટં વદ્ધ્વાં તં વદ્ધાંજલિપુટં દક્ષિણકર્ણમૂલત આરમ્ભ્ય લલાટપ્રદેશેન વામકર્ણાન્તિકેન ચક્રાકારં ત્રિઃ પરિભ્રામ્ય લલાટપ્રદેશે સ્થાપનરૂપં ‘કરેઈ’ કરોતિ । ‘કરિત્તા’ કૃત્વા ‘વંદઈ’ વન્દતે=સ્તોતિ ‘નમંસઈ’ નમસ્યતિ=પશ્ચાદ્ગનનમનપૂર્વકં નમસ્કરોતિ । સ્તુતિપ્રકારમાહ—

‘અથ મે ફલિતો મેહે, સુરદ્રુઃ કુસુમં વિના ।

અનન્ના ચાતુલા વૃષ્ટિ,—મરુસ્થલ્યાં સુરદ્રુમઃ ॥ ૧ ॥

દરિદ્રસ્ય ગૃહે હેમ,—નિચયઃ પ્રકટોઽભવત્ ।

પ્રીણિતોઽહં ત્વદાલોકાત્, પીયૂષપાનતો યથા ॥ ૨ ॥

તિક્ષ્ણુત્તો આયાહિણ-પયાહિણં કરેઈ’ ચલકર ઉસને ત્રીનવાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણા કી-અંજલિ બાંધ કર દક્ષિણ કર્ણમૂલ સે આરંભ કર લલાટ પ્રદેશ પર ઘુમાતે હુએ વામકર્ણકે અન્તતક ચક્રાકર ઘુમાકર ફિર ઉસ અંજલિ કો અપને મસ્તક પર સ્થાપન કરના ઉસકો આદક્ષિણ-પ્રદક્ષિણ કહતે હૈં । ‘કરિત્તા વંદઈ નમંસઈ’ બાદ મેં ઉસને ઉનકી વંદના-સ્તુતિ કી કિ-

હે ભદન્ત ! આજ આપકા મેરે ઘર મેં પધારના માનો મેરે ઘર મેં કલ્પવૃક્ષ વિના ફૂલ કે હી ફલા હૈ, વિના બાદલ કે હી પ્રયાંસ વૃષ્ટિ હુઈ હૈ, મરુસ્થલી મેં કલ્પવૃક્ષ ઝગા હૈ ॥ ૧ ॥

દરિદ્ર કે ઘર મેં માનો નિધાન પ્રગટ હુઆ હૈ । હે ભદન્ત ! મેં આપકે દર્શન સે ઇતના પ્રસન્ન હું, જૈસે કોઈ અમૃતપાન સે પ્રસન્ન હોતા હૈ ॥૨॥

પછી તે સુદન્ત અણુગારના સામા સાત આઠ પગલાં ચાલ્યા. ‘અણુગચ્છિત્તા તિક્ષ્ણુત્તો આયાહિણપયાહિણં કરેઈ’ ચાલીને તેણે ત્રણ વાર આદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ કરી-એ હાથ બેડી દક્ષિણ-ગમણા કાનના મૂળથી આરંભ કરી લલાટ પ્રદેશ પર ફેરવી ડાબા કાનના મૂળ સુધી ચકાકારે ફેરવીને તે બે હાથ બેડેલી અંજલીને પોતાના માથાપર સ્થાપન કરવી તેને આદક્ષિણપ્રદક્ષિણ કહે છે. ‘કરિત્તા વંદઈ નમંસઈ’ પછી તેણે તેમની વંદના-સ્તુતિ કરી કે:-

હે ભદન્ત ! આપનું આજે મારા ઘરમાં પધારવું થયું તે બાજુ કે, મારા ઘરમાં કલ્પવૃક્ષ વિના કુદરથી ફળ્યું છે, વાદળ વિનાજ બાજુ-સંપૂર્ણ વૃષ્ટિ થઈ છે. મરુભૂમિમાં કલ્પવૃક્ષ ઉગ્યું છે. ॥ ૧ ॥

દરિદ્રના ઘરમાં બાજુ નિધાન-ભંડાર પ્રગટ થયો છે. હે ભદન્ત ! હું આપના દર્શનથી એટલો પ્રસન્ન થયો છું કે જેમ કોઈ અમૃતપાન કરીને પ્રસન્ન થયો હોય ॥૨॥

परोपकृतिधौरेया,—ऽवर्धाय वचनं मम ।

भवत्पादरजःपातात् पवित्रीकुरु मे गृहम् ॥ ३ ॥' इति ।

‘वंदिता वन्दित्वा=पूर्वोक्तप्रकारेण स्तुत्वा ‘नमंसित्ता’ नमस्यित्वा पश्चाद्भजनमस्कार-
पूर्वकं नमस्कारं कृत्वा सुमुखो गाथापतिः सुदत्तमनगारं पुरः कृत्वा ‘जेणेव’ भक्तघरे
तेणेव उवागच्छइ’ यत्रैव भक्तगृहं तत्रैवोपागच्छति, ‘उवागच्छित्ता’ उपागत्य ‘सयह-
त्येणं’ स्वहस्तेन ‘विउलं’ विपुलं=प्रचुरम् ‘असणं ४’ अशनं पानं खाद्यं स्वाद्यं
‘पडिलाभेस्सामि’ प्रतिलाभयिष्यामि चतुर्विधाहारदानेन लाभं ग्रहीष्यामीत्यर्थः
‘त्तिकट्टु’ इति कृत्वा=इति मनसि विचार्य ‘तुट्ठे’ तुष्टः=सन्तुष्टमनाः, ‘पडिला-
भेमाणे’ प्रतिलाभयमानः=विपुलमशनादिकं ददत् ‘तुट्ठे’ तुष्टः=प्रसन्नचित्तः,

हे परोपकारी महापुरुष ! आप मेरी प्रार्थना को स्वीकार कर
अपने चरण रज के कण से इस मेरे घर को पवित्र करें ॥ ३ ॥

इस प्रकार स्तुति करके नमस्कार किया । ‘वंदिता नमंसित्ता जेणेव भक्तघरे तेणेव उवागच्छइ’ पांचो अंग नमा कर नमस्कार करने के पश्चात्
जहाँ रसोई घर था वहाँ पर आया । ‘उवागच्छित्ता’ आकर ‘सयहत्येणं
विउलं असणं पाणं खाइमं साइमं पडिलाभेस्सामित्ति कट्टु तुट्ठे, पडिलाभेमाणे
तुट्ठे, पडिलाभिण्त्ति तुट्ठे’ जाकर वह दान देने के पहले ‘मैं आज
अपने हाथसे मुनिराजको विपुल अशनपान खाद्य और स्वाद्यका दान
दूँगा, ऐसा, विचार कर प्रसन्न चित्त हुआ फिर दान देते समय—
अहो भाग्य कि आज मैं मुनिराजको विपुल अशनादि दे रहा हूँ
ऐसा सोचकर प्रसन्न चित्त हुआ और जब दान दे चुका तब भी

हे परोपकारी महापुरुष ! आप मेरी प्रार्थना को स्वीकार करीने, तमारा
चरणरजना कण्ठही मेरा धरने पवित्र करे ॥ ३ ॥

आ प्रभाण्णे स्तुति करीने नमस्कार कर्या. ‘वंदिता नमंसित्ता जेणेव भक्तघरे
तेणेव उवागच्छइ’ वंदन नमस्कार कर्या पछी, जयां रसोडुं (रसोद्यधर—पाकशाणा—)
हुतुं त्यां आण्वा. ‘उवागच्छित्ता’ आवीने ‘सयहत्येणं विउलं असणं पाणं खाइमं
साइमं पडिलाभेस्सामि—त्ति कट्टु तुट्ठे, पडिलाभेमाणे तुट्ठे, पडिलाभिण्त्ति तुट्ठे’
ते दान आपवा पूर्वे “हुं आज मेरा हाथही मुनिराजने पुष्कण अशन, पान,
खाद्य अने स्वाद्यना दान आपीश, जेवी लावना—विचार करी प्रसन्नचित्त थये,
पछी दान देवा समये. अहो ! भाग्य छे के आज हुं मुनिराजने पुष्कण आहारना
अशनादि पदार्थो आपी रह्यो छुं. जेवो विचार करी प्रसन्न चित्त थये अने ज्यारे
दान—आहार—आपी चुक्या त्यारे पणु “आजे मेरो जन्म सकण थये के मे—मेरा

‘पडिलाभिण्’ प्रतिलम्भित = मया दानलाभः प्राप्तः ‘त्ति’ इति विचार्य ‘तुट्ठे’
तुष्टः = अतीव प्रसन्नतां प्राप्तः ॥ सू० ६ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स तेणं दव्वसुद्धेणं
दायगसुद्धेणं पडिग्गाहगसुद्धेणं तिविहेणं तिकरणसुद्धेणं सुदत्ते
अनगारे पडिलाभिण् समाने संसारे परित्तीकए, मणुस्साउए
णिवद्धे, गिहंसि य से इमाइं पंच दिव्वाइं पाउव्वभूयाइं, तं जहा-
वसुहारा बुट्ठा दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए चेलुक्खेवे कए ।
आहयाओ देवदुंदुहीओ अंतरावि य णं आगासंसि अहो दाणंर
घुट्ठे य । हस्तिणाउरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अण्णमण्णस्स
एवं आइक्खइ ४ धण्णे णं देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई
जाव तं धण्णे णं देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई ॥ सू० ७ ॥

टीका

‘तए णं तस्स’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘तस्स सुमुहस्स गाहा-
वइस्स’ तस्य सुमुखस्य गाथापतेः तेन सुमुखेन गाथापतिनेत्यर्थः, कर्तुः सम्ब-
न्धसामान्यविवक्षायां षष्ठी, ‘तेणं’ तेन ‘दव्वसुद्धेणं’ द्रव्यशुद्धेन = शुद्धद्रव्येण
प्राप्तुकैषणीयमनोज्ञाशनादिरूपेण ‘दायगसुद्धेणं’ दायकशुद्धेन = शुद्धदायकेन = उदार-

‘आज मेरा जन्म सफल हुआ कि मैंने अपने हाथसे मुनिराजको
विपुल अशनादि प्रदान कर लाभ लिया है’ ‘ऐसा विचार कर भी
प्रसन्नचित्त हुआ ॥ सू० ६ ॥

‘तए णं तस्स’ इत्यादि ।

‘तए णं’ उसके बाद ‘तस्स सुमुहस्स’ उस सुमुख ‘गाहावइस्स’
गाथापतिने ‘तेणं दव्वसुद्धेणं’ उस द्रव्य की शुद्धिसे, ‘दायगसुद्धेणं’ दाय-

हाथथी मुनिराजने पुष्कल अशनादि आपीने लाभ लीधो,” आ प्रभाणु विचार करीने
प्रसन्न चित्त थयो. ॥ सू० ६ ॥

‘तए णं तस्स’ इत्यादि.

‘तए णं’ ते यही ‘तस्स सुमुहस्स’ ते सुमुख ‘गाहावइस्स’ गाथापतिने
‘तेणं दव्वसुद्धेणं’ ते द्रव्य शुद्धिथी, ‘दायगसुद्धेणं’ दायकनी शुद्धिथी—उदारभाव युक्त

भावयुक्तेन दायकेन 'पडिग्गाहगसुद्धेणं' प्रतिग्राहकशुद्धेन-शुद्धप्रतिग्राहकेण निर-
तिचारतपःसंयमसम्पन्नेन, 'तिविहेणं' त्रिविधेन शुद्धेन द्रव्यादित्रयेण, 'तिकरण-
सुद्धेणं' त्रिकरणशुद्धेन=दायकस्य शुद्धेन मनोवाकायलक्षणकरणत्रयेण सुदत्ते अण-
गारे' सुदत्तेऽनगारे 'पडिलाभिण्ण समाने' प्रतिलम्बिते=भिक्षान्नग्रहणेन प्रति-
लाभदानाभिमुखीकृते सति, 'संसारे परित्तीकए' संसारः परीतीकृतः परि=
समन्तात् इतः=गत इति परीतः, अपरीतः परीतः कृत इति परीतीकृतः
अल्पीकृत इति यावत् । 'मणुस्साउए णिवद्धे' मनुष्यायुष्कं निबद्धम् । 'गिहंसि
य' गृहे च 'से' तस्य, सुमुखस्य गाथापतेः 'इमाइं' इमानि=वक्ष्यमाणानि
पञ्च 'दिव्वाइं' दिव्यानि=देवकृतानि 'पाउब्भूयाइं' प्रादुर्भूतानि 'तं जहा'
तद्यथा=तानि पञ्चदिव्यानि यथा 'वसुहारा' वसुधारा=सुवर्णवृष्टिः, 'बुद्धा'
वृष्टा देवैः सुवर्णवृष्टिः कृतेत्यर्थः १ । 'दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए' दशा-
र्धवर्णानि कुसुमानि निपातितानि, दशार्धवर्णानि=पञ्चवर्णानि कुसुमानि=
पुष्पाणि निपातितानि देवैर्वर्षितानि २ । 'चेलुक्खेवे कए' चेलोत्क्षेपः कृतः=

ककी शुद्धिसे-उदार भावयुक्त अपनी शुद्धिसे 'पडिग्गाहगसुद्धेणं' प्रति-
ग्राहककी शुद्धिसे-अतिचार रहित तप और संयमके आराधक सुदत्त
जैसे अनगारकी शुद्धिसे, इन तीन प्रकार की शुद्धियों से, एवं तीन
करण की शुद्धिसे अर्थात् शुद्ध मन वचन और कायसे 'सुदत्ते अणगारे
पडिलाभिण्ण समाने संसारे परित्तीकए' सुदत्त अनगारको आहार दान
देने पर अपना संसार अल्प किया । 'मणुस्साउए णिवद्धे' एवं मनुष्यायु
का बंध किया । 'गिहंसि य से इमाइं पंच दिव्वाइं पाउब्भूयाइं' मुनि के
प्रभावसे उसके घर पर पांच दिव्य बातें देवकृत हुई । 'तं जहा'
वे इस प्रकार हैं-वसुहारा बुद्धा, १ दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए, २ चेलुक्खेवे

पोतानी शुद्धिथी 'पडिग्गाहगसुद्धेणं' प्रतिग्राहकनी शुद्धिथी-अतिचार रहित तप अने
संयमना आराधक सुदत्त जेवा आणुगारनी शुद्धिथी, आ त्रणु प्रकारनी शुद्धिथी अवे
त्रणु करणोथी शुद्धिथी अर्थात् शुद्ध मन वचन अने कायाथी 'सुदत्ते अणगारे पडि-
लाभिण्ण समाने संसारे परित्तीकए' सुदत्त आणुगारने दान-(आहार) आपीने
पोताने। संसार ओछो कर्था। 'मणुस्साउए णिवद्धे' ओ प्रमाणे मनुष्यनी आयुष्यने।
पणु बंध कर्था। गिहंसि य इमाइं पंच दिव्वाइं पाउब्भूयाइं' मुनिने दान आ'पु'
ते पुण्यना प्रभावथी तेना घरमां पांच दिव्य बातो-देवकृत थछ 'तं जहा'
ते आ प्रमाणे के 'वसुहारा बुद्धा १, दसद्धवण्णे कुसुमे णिवाइए २, चेलुक्खेवे

વસ્ત્રદૃષ્ટિઃ કૃતેત્યર્થઃ ૩ । ‘આહ્યાઓ દેવદુંદુહીઓ’ આહતા દેવદુંદુભયઃ
 દેવદુંદુભયો વાદિતા इत्यर्थः ૪ । અંતરાવિ ય ણં આગાસંસિ’ અન્તરાપિ ચ
 खलु आकाशे=आकाशमध्ये ‘અહો દાણં ૨’ અહો દાનમહોદાનમિતિ ‘ઘુટ્ટે ય’
 घुष्टं च=घोषितम् ‘અહો ! સુમુખગાથાપતિના સુદત્તનામાનગારાય પરમોદાર-
 भावेन दानं दत्तम्, કોડન્ય એતાદશો દાતા ?’ इत्यादि वाक्यैः दानमहिमा
 देवैरुच्चैः स्वरेण प्रकटीकृत इत्यर्थः ૫ । ‘હત્થિણાઝરે’ હસ્તિનાપુરે ‘સિંઘાડગ-
 जाव पहेसु’ શૃંગાટક યાવત્પથેષુ-શૃંગાટક-ત્રિક-ચતુષ્ક-ચત્વર-મહાપથપથેષુ-
 प्राग्व्याख्यातमेतत् । ‘વહુજનો’ વહુજનઃ=જનસમુદાયઃ, ‘અણમણસસ’ અન્યો-
 ऽन्यस्य=परस्परम् एवं=वक्ष्यमाणप्रकारेण ‘આઈક્વઈ ૪’ આખ્યાતિ=આકસ્મિક-
 देवदुन्दुभिनादश्रवणजनितहर्षातिशयेन सगद्गदकण्ठतया सामान्यतो वदति ।

કણ, ૩ આહ્યાઓ દેવદુંદુહીઓ, ૪ અંતરાવિ ય ણં આગાસંસિ અહોદાણં ૨ ઘુટ્ટે ય’
 આકાશસે દેવોને સુવર્ણ દૃષ્ટિ કી?, પાંચ વર્ણવાલે ફૂલ વરસાચે, ૨,
 વસ્ત્ર વરસાચે, ૩, દેવદુંદુભિ વજી ૪, ઓર આકાશમેં દેવોને સુમુખ
 ગાથાપતિ ભાગ્યશાલી હૈ, જિસને સુદત્ત જૈસે મુનિકો આહારદાન
 દિયા, ઇસકે જૈસા દાતા ઓર કૌન હો સકતા હૈ ?’ ઇસ પ્રકાર
 દાનકી મહિમા વહે હી ઉચ્ચ સ્વરસે દેવોને ગાઈ । તથા ‘હત્થિણાઝરે
 સિંઘાડગ જાવ પહેસુ વહુજનો અણમણસસ એવં આઈક્વઈ ૪’ હસ્તિનાપુરમેં
 આકસ્મિક દેવવાણી ઓર દેવદુંદુભિ કા નાદ સુનકર સવલોગ ત્રીન-
 કોણે કે માર્ગ પર, જહાં ત્રીન માર્ગ મિલતે હૈં, જહાં ચાર માર્ગ મિલતે
 હૈં, જહાં વહુત માર્ગ મિલતે હૈં એસે માર્ગો પર ઓર રાજમાર્ગ તથા
 સામાન્ય માર્ગ ઇન સબ જગહ પરસ્પર મેં મિલકર હર્ષાતિરેકસે ગદ્-

કણ ૩, આહ્યાઓ દેવદુંદુહીઓ ૪, અંતરાવિ ય ણં આગાસંસિ અહોદાણં ૨
 ઘુટ્ટે ૫ ય’ આકાશમાંથી દેવોએ સોનાની વૃષ્ટિ કરી, પાંચ રંગના ફૂલ વરસાવ્યાં
 વસ્ત્ર વરસાવ્યાં, ૩, દેવનાં દુંદુહી વાગ્યાં, ૪, અને આકાશમાં દેવોએ “સુમુખ ગાથાપતિ
 ભાગ્યશાળી છે, જેણે સુદત્ત જેવા મુનિને આહારદાન આપ્યું” તેના જેવા દાતા
 બીજા કોણ હોઈ શકે છે ? આ પ્રમાણે દાનનો મહિમા મોટા ઉંચા સ્વરથી ગાયો તથા
 ‘હત્થિણાઝરે સિંઘાડગ જાવ પહેસુ વહુજનો અણમણસસ એવં આઈક્વઈ ૪’
 હસ્તિનાપુરમાં આકસ્મિક દેવવાણી અને દેવદુંદુહીના અવાજ સાંભળીને ત્રણ પુણ્યાના
 રસ્તા પર-જ્યાં ત્રણ રસ્તા એકઠા થાય છે, જ્યાં ચાર રસ્તા મળે છે, જ્યાં ઘણા
 માર્ગો મળે છે, એવા રસ્તા પર તથા રાજમાર્ગ અને સામાન્ય માર્ગ-આ તમામ
 જગ્યાએ પરસ્પર તમામ માણસો ઘણોજ હર્ષ પામી ગદગદ સ્વર થઈ ‘એવં માસઈ’

‘એવં ભાસઈ’ એવં ભાષતે=અહો ! સુમુખો ગાથાપતિ-રીટશઃ પ્રભાવશાલી યસ્ય મહિમા દૈવૈરપિ ગીયતે; इत्यादि विशेषवचनैर्वदति । ‘એવં પન્નવેઈ’ એવં પ્રજ્ઞાપયતિ=‘દાનં સ્વર્ગાપવર્ગકપાટોદ્ઘાટનસમર્થ-’ મિતિ વોધયતિ । ‘એવં પરુવેઈ’ એવં પ્રરૂપયતિ=અભયસુપાત્રાદિદાનમસ્માભિરવશ્યં કર્તવ્ય’ મિતિ વોધયન્ કથયતિ, કિં કથયતી ?-ત્યાહ-‘ધણે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ’ ધન્યઃ=ધન્યવાદયોગ્યઃ સ્વલ્લુ હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! સુમુખો ગાથાપતિઃ ‘જાવ’ યાવત્-યાવન્નલ્લવ્દેનાયં સહ્ગ્રહઃ-‘સપુણે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ, કયત્થે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ । કયલક્ષણે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ । કયવિહવે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ । સુલલ્લે ણં દેવાણુપ્પિયા ! તસ્સ સુમુહસ્સ ગાહાવઈસ્સ જમ્મજીવિયફલે, જસ્સ ઇમા એયાહુવા ઉરાલા માણુસ્સ-રિદ્ધી લલ્લા પત્તા અભિસમણ્ણાગયા’ ‘સપુણે ણં’ સપુણ્યઃ=પુણ્યેન યુક્તઃ સ્વલ્લુ

ગદ્સ્વર હોકર ‘એવં ભાસઈ’ इस प्रकार कहते हैं कि यह सुमुख गाथापति बड़ा ही भाग्यशाली है, देखो इसकी महिमा देवता तक भी गाते हैं । ‘एवं पन्नवेइ’ इस प्रकार प्रज्ञापना करते हैं यह बात-सच है कि-दान,स्वर्ग और अपवर्ग-मोक्ष के द्वार के कपाट को उघाड़ने में समर्थ है । ‘एवं परुवेइ’ इस प्रकार प्ररूपणा करते हैं कि-हमलोगों का भी कर्तव्य है कि हमलोग भी सुपात्र दान दिया करें । फिर कहते हैं कि-‘धण्णे णं देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई जाव तं धण्णे णं देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई’ देखो जब देवता तक सुमुख गाथापति की प्रशंसा कर रहे हैं-तो हमलोगों की तर्फ से भी यह अनिवार्य धन्यवाद का पात्र है । यावत् शब्द से ग्रहण किये गये पद इस प्रकार हैं-‘सपुण्णे णं देवाणुप्पिया ! सुमुहे गाहावई, कयत्थे णं देवाणुप्पिया !

આ પ્રકારે કહેવા લાગ્યા કે-આ સુમુખ ગાથાપતિ મહાભાગ્યશાળી છે, જુઓ, તેનો મહિમા દેવતાઓ પણ ગાય છે ‘એવં પન્નવેઈ’ અને આ પ્રમાણે બાહર કરે છે કે એ વાત સાચી છે કે સ્વર્ગ અને ‘અપવર્ગ’ ‘મોક્ષ’ ના દરવાજા ઉઘાડવામાં ‘દાન’ સમર્થ છે, ‘એવં પરુવેઈ’ આ પ્રમાણે પ્રરૂપણ કરે છે કે-આ ઉપરથી અમારું પણ કર્તવ્ય છે કે અમારે સૌએ સુપાત્રાને દાન આપ્યા કરવું જોઈએ, ફરી પણ કહે છે કે, ‘ધણે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ જાવ તં ધણે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવઈ’ જુઓ, જ્યારે દેવતાઓ સુધીના સૌ સુમુખ ગાથાપતિની પ્રશંસા કરે છે તો આપણા સૌના તરફથી પણ તે અનિવાર્ય ધન્યવાદને પાત્ર છે, ‘યાવત્’ શબ્દથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલાં પદો આ પ્રમાણે છે. “સપુણે ણં દેવાણુપ્પિયા !

હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! સુમુખો ગાથાપતિઃ । ‘કયત્યે ણં’ કૃતાર્થઃ=સમ્પાદિતઃ
 અર્થઃ=જન્માન્તરેષ્ટસિદ્ધિરૂપં પ્રયોજનં યેન સ તથા, કૃતવાચ્છિતકાર્યઃ સ્વલુ
 હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! સુમુખો ગાથાપતિઃ । ‘કયપુણ્ણે ણં’ કૃતપુણ્યઃ=પૂર્વભવોપાર્જિત-
 પુણ્યઃ સ્વલુ હે દેવાનુપ્રિયાઃ ! સુમુખો ગાથાપતિઃ । ‘કયલક્ષણે ણં’ કૃતલક્ષણઃ=
 કૃતં=સફલીકૃતં લક્ષણં=પુણ્યરેखाजीवनरेखादिरूपं યેન સ તથા । ‘કયવિહવે
 ણં’ કૃતવિભવઃ=કૃતઃ=સફલીકૃતઃ સુપાત્રદાનરૂપશુભકાર્યકરણેન વિભવઃ=ऐश्व-
 र्यसम्पत्तिरूपो યેન સ તથા । અતएव ‘સુલદ્ધે ણં’ સુલબ્ધં=શોભનપ્રકારેણ પ્રાપ્તં

સુમુહે ગાહાવર્ઘ ! કયપુણ્ણે ણં દેવાણુપ્પિયા સુમુહે ગાહાવર્ઘ ! કયલક્ષણે ણં
 દેવાણુપ્પિયા । સુમુહે ગાહાવર્ઘ, કયવિહવે ણં દેવાણુપ્પિયા, સુમુહે ગાહાવર્ઘ, સુલદ્ધે
 ણં દેવાણુપ્પિયા ! તસ્સ સુમુહસ્સ ગાહાવર્ઘસ્સ જમ્મજીવિયફલે, જસ્સ ણં ઇમા
 ‘एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमण्णागया’ इनका अर्थ
 इस प्रकार है—‘सपुण्णे णं देवां’ हे देवानुप्रिय ! यह सुमुख गाथापति
 बड़ा ही पुण्यशाली है ‘कयत्ये णं देवां’ इसने अब जन्मान्तर के
 लिए इष्ट की सिद्धि रूप प्रयोजन को सिद्ध कर लिया है । ‘कयपुण्णे
 णं देवां’ इसने पूर्वभव में अच्छे पुण्य का उपार्जन किया है जिससे
 सुपात्र दान देनेका अवसर हाथ लगा ‘कयलक्खणे णं देवां’ इसने
 अपनी पुन्यरेखा जीवनरेखा आदि शुभलक्षणों को सफल कर लिया
 है । ‘कयविहवे णं देवां’ सुपात्रदान देने रूप शुभकार्य के करने से
 इसका धन पाना सफल हो गया है । ‘सुलद्धे णं देवां’ धन्य है इस

સુમુહે ગાહાવર્ઘ, કયત્યે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવર્ઘ ! કયપુણ્ણે ણં
 દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવર્ઘ । કયલક્ષણે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવર્ઘ,
 કયવિહવે ણં દેવાણુપ્પિયા ! સુમુહે ગાહાવર્ઘ, સુલદ્ધે ણં દેવાણુપ્પિયા ! તસ્સ
 સુમુહસ્સ ગાહાવર્ઘસ્સ જમ્મજીવિયફલે, જસ્સ ણં ઇમા एयारूवा उराला माणु-
 स्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमण्णागया’ तेना अर्थ आ प्रमाणे छे. ‘सपुण्णे णं
 देवां’ हे देवानुप्रिय ! ते सुमुख गाथापति मोटा पुण्यशाली छे ‘कयत्ये णं देवां’
 तेणे હાલમાં આવતા જન્મ માટે અર્થાત જન્માંતર માટે ઇષ્ટ (ઇચ્છિત વસ્તુ) ની
 સિદ્ધિરૂપ પ્રયોજનને સિધ્ધ કરી લીધું છે. ‘કયપુણ્ણે ણં દેવાં’ તેણે પૂર્વભવમાં
 સારાં એવાં મહાપુણ્યને મેળવેલું છે, જેના વડે કરીને આવા સુપાત્રને દાન આપવાનો
 અવસર મળ્યો છે ‘કયલક્ષણે ણં દેવાં’ તેણે પોતાની પુણ્યરેખા, જીવનરેખા-
 આદિ શુભ લક્ષણોને સફળ કરી લીધાં છે. ‘કયવિહવે ણં દેવાં’ સુપાત્રને દાન દેવા
 રૂપ શુભ કાર્ય કરવાથી તેને જે ધન પ્રાપ્ત થયું તે પણ સફળ થઈ ગયું છે

खलु 'तस्स सुमुखस्सं गाहावईस्स' तस्य सुमुखस्य गाथापतेः=तेन सुमुखेन गाथापतिनेत्यर्थः, अत्र सम्बन्धसामान्ये षष्ठी । जम्मजीवियफले' जन्मजीवित-फलं-जन्मनो जीवितस्य च फलम् । अनेन सुमुखगाथापतिना मनुष्यजन्मापि सफलं कृतं जीवितमपि सफलं कृतमित्यर्थः, 'जस्स णं' अत्र तृतीयार्थे षष्ठी येन खलु 'इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=ईदृशी 'उराला' उदारा=प्रधाना सकलसामग्रीयुक्तत्वात् 'माणस्सरिद्धी' मनुष्यर्द्धिः 'लद्धा' लब्धा-उपार्जिता 'पत्ता' प्राप्ता-उपार्जिता सति स्वाधीनीभूता, 'अभिसमण्णागया' अभिसमन्वागता-भोग्यतामुपगता इत्यर्थः । 'जेणं एरिसो अणगारो, येनेददः=तथारूपः अनगारः=सुदत्तनामा मुनिः 'पडिलाभिओ' प्रतिलम्बितः=भिक्षाग्रहणेन प्रतिलाभदानार्थमभिमुखीकृतः, 'तं' तत्=तस्मात् कारणात् 'धण्णे णं' धन्यः खलु सुमुखो गाथापतिः ॥ सू० ७ ॥

॥ मूलम् ॥

તણે ણં સે સુમુહે ગાહાવઈં બહૂઈં વાસસયાઈં આડયં પાલેઈ, પાલિત્તા કાલમાસે કાલં કિચ્છાં ઇહેવ હત્થિસીસે ણયરે

सुमुखगाथापति को जिसने अपने जन्म और जीवन का फल वास्तविक रूप में प्राप्त कर लिया है, देखो तो सही, यह प्रत्यक्ष में दिखती हुई ऐसी उदार मनुष्यभवसंबंधी ऋद्धि कि-जिसमें किसी भी वस्तु की न्यूनता नहीं है, सो इसे प्राप्त हुई है, इसे इस पर पूर्णरूप से अधिकार प्राप्त हुआ है-एवं यह इसे निर्विघ्नरूप से भोग रहा है, इसीसे यह बात पूर्णरूप से सत्य प्रतीत होती है कि यह विशिष्ट पुण्यशाली है और उसी पुण्यके उदय का यह भी फल है कि जो इसे सुदत्त जैसे मुनिराजको आहारदान देनेका लाभ मिला। धन्य है इस माईके लाल को ॥ सू० ७ ॥

‘સુલહે ણં દેવા૦’ તે સુમુખ ગાથાપતિને ધન્ય છે, કે જેણે પોતાનો જન્મ અને જીવનનું ફળ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે. જુઓ તો ખરા ! આપણે નજરે જોઈ શકીએ છીએ તેવી ઉદાર મનુષ્યભવસંબંધી ઋદ્ધિ કે જેમાં કોઈ પણ વસ્તુની ઉણપ નથી તેવી તેને પ્રાપ્ત થઈ છે, અને તે સમૃદ્ધિ પર તેનો પૂરો અધિકાર પણ પ્રાપ્ત થયો છે, તેથી તે ગાથાપતિ તે સમૃદ્ધિને નિર્વિઘ્નપણે ભોગવી રહ્યો છે. તેથી એ વાત તો સત્યજ છે કે-તે વિશેષ પુણ્યશાલી છે અને તે પુણ્યના ઉદયનું એ પણ ફળ છે કે જેને સુદત્ત જેવા મુનિરાજને આહારદાન આપવાનો લાભ મળ્યો, ધન્ય છે તે માતાના પુત્રને ! (સૂ૦ ૭)

अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्चिंसि पुत्तत्ताए उव-
वण्णे । तए णं सा धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा
ओहीरमाणी २ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पि-
पासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा ! सुवाहुणा इमा एया-
रूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा ३ । पभू णं भंते ! सुवाहु-
कुमारे देवाणुप्पियाणं अंतिए मुंडे भवित्ता अगाराओ अण-
गारियं पव्वइत्तए । हंता पभू ! ॥ सू० ८ ॥

टीका

‘तए णं से सुमुहे’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘से सुमुहे गाहावई’
स सुमुखो गाथापतिः बहूँ वाससयाइं^१ बहूनि वर्षशतानि ‘आउयं पालेइ’
आयुष्कं पालयति, ‘पालित्ता’ पालयित्वा कालमासे कालं कृत्वा ‘इहेव हत्थि-
णासीसे णयरे’ इहेव हस्तिशीर्षे नगरे ‘अदीणसत्तुस्स रण्णो’ अदीनशत्रो राज्ञः
‘धारिणीए देवीए कुच्चिंसि’ धारिण्या देव्याः कुक्षौ ‘पुत्तत्ताए उववण्णे’ पुत्र-
तया उपपन्नः=उत्पन्नः । ‘तए णं ततः खलु सा धारिणी देवी ‘सयणिज्जंसि’

‘तए णं से सुमुहे’ इत्यादि ।

‘तए णं से सुमुहे गाहावई’ उस सुमुख गाथापति ने ‘बहूँ वास-
सयाइं आउयं पालेइ’ सैकड़ों वर्षोंकी आयु पाली ‘पालित्ता कालमासे कालं
किच्चा’ अपनी पूर्ण आयु भोगकर जब वह मृत्यु के अवसर पर
मरा तो ‘इहेव हत्थिसीसे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए
कुच्चिंसि’ इसी हस्तिनापुर नगर में अदीनशत्रु राजा की धारिणी
रानी की कुक्षि में ‘पुत्तत्ताए उववण्णे’ पुत्र रूप से उत्पन्न हुआ । ‘तए

‘तए णं से सुमुहे’ इत्यादि.

‘तए णं से सुमुहे गाहावई’ ते सुमुख गाथापति ‘बहूँ वाससयाइं आउयं
पालेइ’ सैकड़ों वर्षोंकी आयुष्म पाणी ‘पालित्ता कालमासे कालं किच्चा’ पालितानी
आयुष्म पूर्णरीते लोगवीने ज्यारे मृत्यु समये मरण पाव्या ते पछी ‘इहेव हत्थि-
सीसे णयरे अदीणसत्तुस्स रण्णो धारिणीए देवीए कुच्चिंसि’ आ हस्तिनापुर
नगरभां अदीनशत्रु राजानी धारिणी राजीना उत्पत्ती ‘पुत्तत्ताए उववण्णे’ पुत्ररूपती

शयनीये=शय्यायां 'सुत्तजागरा' सुप्तजाग्रती=किञ्चित्सुप्ता किञ्चित्जाग्रती 'ओहीरमाणी २' निद्राणा २ पुनःपुनरीषन्निद्रामनुभवन्ती सती 'तहेव' तथैव पूर्ववदेव स्वप्ने 'सीहं पासइ' सिंहं पश्यति । 'सेसं' शेषं=शेषवर्णनं नामकरणविवाहादि सर्व 'तं चेव' तदेवात्र वाच्यं 'जाव' यावत् 'उप्पिपासाय०' उपरिपासादावतंसके मानुष्कान् भोगभोगान् भुञ्जानः 'विहरइ' विहरति, 'तं' तत्=तस्मात्कारणात् पूर्वभवकृतसुपात्रदानप्रभावात् एवं खलु=निश्चयेन 'गोयमा' हे गौतम ! 'सुबाहुणा' सुबाहुना-सुबाहुकुमारेण 'इमा' इयं=प्रत्यक्षं दृश्यमाना 'एयारूवा' एतद्रूपा=शरीरसम्पत्त्यादिरूपा 'उराला' उदारा=प्रधाना 'माणुस्सरिद्धी' मानुष्यऋद्धिः 'लद्धा ३' लब्धा, प्राप्ता, अभिसमन्वागता । श्रीगौतमः पृच्छति-

णं से धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा ! सुबाहुणा इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा ३' जब वह गर्भ में आया तब धारिणी देवी शय्या पर कुछ जगती सी और कुछ सोती सी निद्रा ले रही थी एवं इसने स्वप्न में एक सिंह को देखा । गर्भस्थिति पूर्ण होने पर इसके बालक का जन्म हुआ । उसका नामकरण, एवं विवाह आदि संस्कार सब-पहिले ही वर्णित किया जा चुका है । बालक जब बड़ा हो गया तब यह अपने भवन में रहकर उत्कृष्ट मनुष्य संबंधी भोगों को भोगने लगा । इस प्रकार हे गौतम पूर्वभव में कृत सुपात्रदान के प्रभाव से निश्चय सुबाहुकुमार ने यह प्रत्यक्ष दृश्यमान शरीरादि संपत्ति रूप सर्वोत्कृष्ट मनुष्यभवसंबंधी ऋद्धियां प्राप्त

उत्पन्न थया. 'तए णं से धारिणी देवी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी २ तहेव सीहं पासइ, सेसं तं चेव जाव उप्पिपासाए विहरइ, तं एवं खलु गोयमा ! सुबाहुणा इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी लद्धा ३' न्यारे ते ते गर्भमां आव्या, त्थारे. धारिणीदेवी शय्यापर जरा जगती छाय तेवी रीते सुती अने निद्रा लध रही छती. ते समयमां तेण्ण स्वप्नमां अेक सिंहने जेथो; डवे गर्भने समय पूरे थतां योग्य समये जाणकने जन्म थयो. तेनुं नामकरण अने विवाह आदि संस्कार-तमामनुं वण्णुन पडेवां ज करी आप्थुं छे. जाणक न्यारे भेटा थया त्थारे ते पोताना भवनमां रहीने उत्कृष्ट मनुष्यसंबंधी लोगोने लोगववा लाग्या. आ प्रभाण्णो छे गौतम ! पूर्वभवमां करेवा सुपात्रदानना प्रभावथी निश्चय सुबाहुकुमारे अ प्रत्यक्ष नजरे देखाती शरीरादि संपत्तिइय सर्वोत्कृष्ट मनुष्यभवसंबंधी ऋद्धियो

‘પમૂ ણં’ પ્રમુઃ=સમર્થઃ=શક્તઃ સ્વલુ ‘મંતે’ હે ભદન્ત ! ‘સુવાહુકુમારે’ સુવાહુકુમારઃ ‘દેવાણુપ્પિયાણં’ દેવાણુપ્રિયાણાં=ભવતામ્ અંતિણ્ ‘અન્તિકે’ ‘મુંડે ભવિત્તા’ મુણ્ડો ભૂત્વા ‘અગારાઓ’ અગારાત્=ગૃહં પરિત્યજ્યેત્યર્થઃ ‘અણગારિયં’ અણગારિતાં=સાધુતાં ‘પવ્વહ્તણ્’ પ્રવ્રજિતુમ્ ? અણગારિતાં સ્વીકર્તુ સમર્થઃ કિમ્ ? ઇતિ ભાવઃ । ભગવાનાહ-‘હંતા પમૂ’ હન્ત ! પ્રમુઃ-હે ગૌતમ ! સુવાહુકુમારઃ સંયમગ્રહણે સમર્થોઽસ્તીતિ ભાવઃ । ‘હન્ત’ ઇતિ ઉક્તાર્થસ્વીકૃતિવાચકમવ્યયમ્ ॥ સૂ૦ ૮ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

તણ્ ણં સે ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ્
 ણમંસહ, વંદિત્તા ણમંસિત્તા સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે
 વિહરહ્ । તણ્ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે અણ્ણયા કયાહં હત્થિ-
 સોસાઓ ણયરાઓ પુપ્ફકરંડાઓ ઉજ્જાણાઓ કયવણમાલપ્પિયસ્સ
 જક્ખવસ્સ જક્ખાયયણાઓ પઢિનિક્ખમહ્, પઢિનિક્ખમિત્તા વહિયા
 જણવયવિહારં વિહરહ્ । તણ્ ણં સે સુવાહુકુમારે સમણોવાસણ
 જાણ અભિગયજીવાંજીવે જાવ પઢિલાભેમાણે વિહરહ્ ॥ સૂ૦ ૯ ॥

કી હૈં ઓર ઉન્હેં અચ્છી તરહ સે યહ ભોગ ભી રહા હૈ । ‘પમૂ ણં મંતે ! સુવાહુકુમારે દેવાણુપ્પિયાણં અંતિણ્ મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહ્તણ્’ શ્રી ગૌતમ પૂછતે હૈં કિ હે ભદન્ત । યહ સુવાહુકુમાર દેવાણુપ્રિય-આપ કે પાસ ધર્મ શ્રવણ કર દ્રવ્ય એવં ભાવરૂપ સે મુંડિત હો ઘર કા પરિત્યાગ કરકે પ્રવ્રજ્યા લેને કે લિયે સમર્થ હૈ ક્યા ? પ્રશ્ન કે સમાધાન નિમિત્ત પ્રમુને કહા ‘હંતા પમૂ’ હાં ! ગૌતમ ! યહ સુવાહુકુમાર સંયમ ગ્રહણ કરને મેં સમર્થ હૈ ॥ સૂ૦ ૮ ॥

પ્રાપ્ત કરી છે, અને ગહુજ સારી રીતે તે લોગવી રહ્યા છે ‘પમૂ ણં મંતે ! સુવાહુકુમારે દેવાણુપ્પિયાણં અંતિણ્ મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહ્તણ્’ શ્રી ગૌતમ પૂછે કે-હો ભદન્ત ! તે સુવાહુકુમાર દેવાણુપ્રિય-આપના પાસે ધર્મ સાંભળી દ્રવ્ય અને ભાવશ્રુતી મુંડિત થઇને ઘરને ત્યાગ કરીને પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) લેવા માટે સમર્થ છે ? પ્રશ્નના સમાધાન નિમિત્તે પ્રભુએ કહ્યું ‘હંતા પમૂ’ હા ! ગૌતમ ! એ સુવાહુકુમાર સંયમ ગ્રહણ કરવામાં સમર્થ છે. ॥ સૂ૦ ૮ ॥

टीका ।

‘तए णं से’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘से भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं’ स भगवान् गौतमः श्रमणं भगवन्तं महावीरं ‘वंदइ णमंसइ’ वन्दते नमस्यति, ‘वंदित्ता णमंसित्ता संजमेण तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’ वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरति । ‘तए णं’ ततः खलु ‘समणे भगवं महावीरं अण्णया कयाइं’ श्रमणो भगवान् महावीरः अन्यदा कदाचित् ‘हत्थिसीसाओ णयराओ’ हस्तिशीर्षान्नगरात् ‘पुप्फकरंडाओ उज्जाणाओ’ पुष्पकरण्डादुद्यानात् ‘कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ’ कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनात् ‘पडिनिक्खमइ’ प्रतिनिष्क्रमति ‘पडिनिक्खमित्ता’ प्रतिनिष्क्रम्य ‘बहिया’ बहिः ‘जणवयविहारं’ जनपदविहारं = देशविहारं ‘विहरइ’ विहरति = विचरति । ‘तए णं’ ततः खलुः ‘से सुबाहु-

‘तए णं से’ इत्यादि ।

‘तए णं’ सुबाहुकुमार का वृत्तान्त सुनने के बाद ‘से भगवं गोयमे’ भगवान् गौतम ने ‘समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ’ श्रमण भगवान् महावीर की वन्दना की, नमस्कार किया । ‘वंदित्ता णमंसित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’ वंदना एवं नमस्कार कर वे संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे । ‘तए णं समणे भगवं महावीरे अण्णया कयाइं हत्थिसीसाओ णयराओ पुप्फकरंडाओ उज्जाणाओ कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ पडिनिक्खमइ’ किसी एक समय श्रवण भगवान् महावीरने हस्तिशीर्ष नगर के पुष्पकरंडक उद्यान में रहे हुए कृतवनमालप्रिय यक्ष के यक्षायतन से विहार किया ‘पडिनिक्खमित्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ’

‘तए णं से’ इत्यादि.

‘तए णं’ सुबाहुकुमारनुं वृत्तान्त सांलज्या पछी, ‘भगवं गोयमे’ भगवान् गौतमे, ‘समणं भगवं महावीरं वंदइ णमंसइ’ श्रमणु भगवान् महावीरने वंदना-नमस्कर कर्या, ‘वंदित्ता णमंसित्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’ वंदन-नमस्कार करीने ते संयम अने तपथी आत्माने भावित करता थका विचरवा लाग्या ‘तए णं समणे भगवं महावीरे अण्णया कयाइं हत्थिसीसाओ णयराओ पुप्फकरंडाओ उज्जाणाओ कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणाओ पडिनिक्खमइ’ केअ अेअ समय श्रमणु भगवान् महावीरे हस्तिशीर्ष नगरना पुष्पकरंडक नामना जगीयाभां रहेला कृतवनमालप्रिय यक्षना यक्षायतन (निवासस्थान) थी

कुमारे' स सुबाहुकुमारः 'समणोवासए जाए' श्रमणोपासको जातः=द्वादशव्रतधारी श्रावको जातः । क्रीदशः ? इत्याह- अभिगयजीवाजीवे' अभिगतजीवाजीवः=सम्यग्विज्ञातजीवाजीवस्वरूपः 'जाव' यावत्- 'फासुयएसणिज्जेणं असणपाणखाइ-मसाइमेणं समणे णिग्गंथे'-प्रासुकैषणीयेन अशनपानखाद्यस्वाद्येन श्रमणान् निर्ग्रन्थान् 'पडिलाभेमाणे' प्रतिलम्भयन् 'विहरइ' विहरति ॥ सू० ९ ॥

॥ मूलम् ॥

तए णं से सुबाहुकुमारे अणण्या कयाइं चउदसट्टमुदि-ट्टपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ, उवा-गच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ, पमजित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ, पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ, संथरित्ता दब्भ-संथारगं दुरुहइ, दुरुहित्ता अट्टमभत्तं गिण्हित्ता पोसहसालाए पासाहिए अट्टमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ ॥सू० १०॥

टीका

'तए णं' इत्यादि । 'तए णं' ततः खलु 'से सुबाहुकुमारे' स सुबाहु-वहां से विहार करके ये देश में विहार करने लगे । 'तए णं' इसी अंतर में 'से सुबाहुकुमारे समणो वासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ' वह सुबाहुकुमार श्रमणोपासक हो गया-१२ व्रतधारी श्रावक बन गया । जीव और अजीव तत्त्व के स्वरूप का ज्ञाता भी हो गया, और प्रासुक एषणीय चतुर्विध आहारों का निर्ग्रन्थ मुनियों को दान देता हुआ विचरने लगा ॥ सू० ९ ॥

'तए णं से' इत्यादि ।

'तए णं से सुबाहुकुमारे' उसके बाद वह सुबाहुकुमार 'अणण्या

विहार कर्थे. 'पडिनिक्खमित्ता वहिया जणवयविहारं विहरइ' त्यांथी विहार करीने ते देशभां विहार करवा लाग्या. 'तए णं' ते समये 'से सुबाहुकुमारे समणोवासए जाए अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरइ' ते सुबाहुकुमार पणु श्रमणोपासक थई गया-भार व्रतधारी श्रावक भनी गया; छव अने अज्जव तत्त्वना ज्ञाणुकार पणु भनी गया, प्रासुक, एषणीय चतुर्विध आहारोनुं निर्ग्रन्थ मुनियोने दान आपता विचरवा लाग्या. (सू० ९)

'तए णं से' इत्यादि.

कुमारः 'अण्णया कयाइं' अन्यदा कदाचित् 'चउदसट्टमुद्धिपुण्णमासिणीसु चतु-
र्दश्यष्टस्युद्धिपौर्णमासीषु 'उद्धि' इति अमावास्या प्रोच्यते, अन्यत् स्पष्टम् ।
'जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ' यत्रैव पोषधशाला तत्रैवोपागच्छति
'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'पोसहसालं पमज्जइ' पोषधशालां प्रमार्जयति स्वयमेव
यतनया,—'पमज्जित्ता' प्रमार्ज्य 'उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ' उच्चारप्रस्रवणभूमिं
प्रतिलेखयति निरीक्षते, 'पडिलेहित्ता' प्रतिलेख्य निरीक्ष्य 'दब्भसंथारगं संथरइ'
दर्भसंस्तारकं संस्तृणाति, विस्तारयति, संथरित्ता' संस्तीर्य=विस्तार्य 'दब्भसंथा-
रगं दुरुहइ' दुरोहति=आरोहति 'दुरुहित्ता' दुरुह्य 'अट्टमभत्तं गिण्हइ' अष्टमभक्तं
गृह्णाति, 'गिण्हित्ता' गृहीत्वा 'पोसहसालाए पोसहिए' पोषधशालायां पौषधिकः=
गृहीतपौषधः 'अट्टमभत्तिए' अष्टमभक्तिकः=गृहीताष्टमभक्तः कृतोपवासत्रयः 'पोसहं'
पौषधं 'पडिजागरमाणे' प्रतिजाग्रत्=सेवमानः 'विहरइ' विहरति ॥ सू० १० ॥

कयाइं' किसी एक समय 'चउदसट्टमुद्धिपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला
तेणेव उवागच्छइ' चतुर्दशी अष्टमी अमावास्या और पूर्णमासी के दिन
पौषधशाला में आया । 'उवागच्छित्ता पोसहसालं पमज्जइ' आकर सर्व-
प्रथम यह पौषधशाला को स्वयं प्रमार्जित किया—पूजा 'पमज्जित्ता उच्चार-
पासवणभूमिं पडिलेहेइ' पौषधशाला को प्रमार्जित करके फिर यह उच्चार
एवं प्रस्रवण भूमि की प्रतिलेखना की । 'पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ'
इस भूमि की प्रतिलेखना करने के बाद फिर यह दर्भ का संथारा
बिछाया 'संथरित्ता दब्भसंथारगं दुरुहइ' बिछाकर उस पर बैठा 'दुरुहित्ता
अट्टमभत्तं गिण्हइ' बैठकर अष्टभक्त-तेले का प्रत्याख्यान किया 'गिण्हित्ता
पोसहसालाए पोसहिए अट्टमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ' अष्टमभक्त

'अण्णया कयाइं' कोछ ओछ संभये, 'से सुबाहुकुमारें' ते सुबाहुकुमार
'चउदसट्टमुद्धिपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव उवागच्छइ' चौदस,
अठम, अमावस्या अने पूनमना दिवसे पौषधशाणामां आव्या 'उवागच्छित्ता पोसह-
सालं पमज्जइ' आवीने सौथी पडेलीं आ पौषधशाणाने पोते पुंछ प्रमार्जन कथुं
'पमज्जित्ता उच्चारपासवणभूमिं पडिलेहेइ' पौषधशाणाने प्रमार्जन करीने—पुंछने
पछी ते उच्चार—प्रस्रवण भूमिनुं प्रतिलेखन कथुं 'पडिलेहित्ता दब्भसंथारगं संथरइ'
ते भूमिनी प्रतिलेखना कथी पछी तेणे दर्भने संथारे पाथर्यो—बिछाव्यो. 'संथरित्ता
दब्भसंथारगं दुरुहइ' भीछावीने तेना पर ओछा. 'दुरुहित्ता अट्टमभत्तं गिण्हइ'
ओसीने, अष्टम भक्तना प्रत्याख्यान कथी (पञ्चआणु कथी) 'गिण्हित्ता पोसहसालाए
पोसहिए अट्टमभत्तिए पोसहं पडिजागरमाणे विहरइ'—अष्टम—भक्तना पञ्चआणु

॥ मूलम् ॥

तए णं तस्स सुवाहुस्स कुमारस्स पुवरत्तावरत्तकालसम-
 यंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स इमेयारूवे अज्झत्थिए ५,
 धण्णा णं ते गामागरणगर जाव सण्णिवेसा, जत्थ णं समणे
 भगव महावीरे विहरइ । धण्णा णं ते राइसरं जे णं समणस्स ३
 अंतिए पंचाणुव्वइयं जाव गिहिधम्मं पडिवज्जंति । धण्णाणं ते
 राइसर. जेणं समणस्स ३ धम्मं सुणेति । तं जइ णं समणे भगवं
 महावीरे पुवाणुपुव्विं जाव दूइज्जमाणे इहमागच्छेज्जा जाव विरहिज्जा
 तए णं अहं समणस्स ३ अंतिए मुंडे भवित्ता जाव पव्वएज्जा ॥ सू० ११ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु ‘सुवाहुस्स कुमारस्स’ सुवाहोः
 कुमारस्य ‘पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि’ पूर्वरात्रापररात्रकालसमये=रात्रिप्रथमचरण-
 भागे ‘धम्मजागरियं जागरमाणस्स’ धर्मजागरिकां जाग्रतः ‘इमेयारूवे’ अय-
 मेतद्रूपः=वक्ष्यमाणप्रकारः, ‘अज्झत्थिए’ अत्र चिंतिए, कप्पिए, पत्थिए, मणो-

तेलेका प्रत्याख्यान लेकर पौषधशाला में तीन दिनका पौषध लेकर
 पौषधकी जागरणा करता हुआ विचरने लगा ॥ सू० १० ॥

‘तए णं तस्स’ इत्यादि ।

‘तए णं तस्स सुवाहुकुमारस्स’ एकरोज पोसे में रहे हुए उस
 सुवाहुकुमार के ‘पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि’ पूर्वरात्रि और अपररात्रि-
 पीछली रात्री के समय में ‘धम्मजागरियं जागरमाणस्स’ धर्म जागरणा
 करते हुए के मन में ‘इमेयारूवे अज्झत्थिए ५’ इस प्रकार का विचार

लधने पौषधशालाभां त्रणु द्विसनां पौषध व्रत धारणु करी पौषधनी नगरणु करता
 थका विचरवा लाग्या. (सू० १०)

‘तए णं तस्स’ इत्यादि.

‘तए णं तस्स सुवाहुकुमारस्स’ एक द्विस पौषधव्रतभां रहिने ते
 सुवाहुकुमादे ‘पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि’ पूर्वरात्री अने पीछलीरात्रीनां समयभां,
 धर्म नगरणु करता थका मनभां ‘इमेयारूवे अज्झत्थिए ५’ आ प्रकारने विचार

गए संकप्पे समुप्पज्जित्था' इति संग्रहः । तत्र-‘अज्झत्थिए’ आध्यात्मिकः= आत्मगतः अङ्कुर इव, तदनु ‘चित्थिए’ चिन्तितः=पुनःपुनः स्मरणरूपो विचारः द्विपत्रित इव २, ततः ‘कप्पिए’ कल्पितः=स एव व्यवस्थायुक्तः ‘इदमेवं सर्व-विरतिग्रहणरूपं करिष्यामी’ ति कार्याकारेण परिणतो विचारः पल्लवित इव ३ ‘पत्थिए’ प्रार्थितः=स इवेष्टरूपेण स्वीकृतः पुष्पित इव ४, ‘मणोगए संकप्पे’ मनोगतः संकल्पः=मनसि दृढरूपेण निश्चयः ‘इत्थमेव मया कर्त्तव्यम्’ इति विचारः फलित इव ५, समुप्पज्जित्था' समुदपद्यत=समुत्पन्नः-‘धण्णा णं ते’ धन्याः खलु ते ‘गामागरणगर जाव सण्णिवेसा’ ग्रामाकरनगरयावत्संनिवेशाः, अत्र यावच्छब्देन-‘खेडकब्बडमडम्बदोणमुहणपट्टणणिगमआसमसंवाहसंनिवेशा’

उत्पन्न हुआ । यह विचार सर्व प्रथम इसके मन में आया इसलिए अङ्कुर के समान होने से यह आध्यात्मिक कहलाया । पुनः पुनः स्मरणरूप होने से द्विपत्रित की तरह चिन्तित, व्यवस्था युक्त-‘मैं अवश्य सर्वविरतिरूप चारित्र को अंगीकार करूँगा” इस प्रकारकी दृढ धारणा से समन्वित होने के कारण पल्लवित के समान कल्पित, इष्टरूपसे स्वीकृत होने के कारण पुष्पित के समान प्रार्थित एवं मन में दृढरूपता से निश्चित होचुकने के कारण फलित के समान मनो-गत संकल्प नाम से कहलाया । जिस प्रकार वृक्ष पहिले अङ्कुर रूप में पश्चात् द्विपत्रितरूप में, फिर पल्लवितरूप में, बाद में पुष्पितरूप में, और फिर फलितरूप में होता है उसी प्रकार सुबाहुकुमार का विचार भी ठीक इसी तरह से हुआ, इसलिये चिन्तित कल्पित आदि पदों की व्यवस्था यहाँ घटित हो जाती है ‘धण्णा णं ते गामागरणगर जाव

उत्पन्न थयो, ते विचार सौथी प्रथम तेना मनमां आव्यो. ते माटे अङ्कुर समान होवाथी ते आध्यात्मिक कहेवाये, बारंवार स्मरणरूप होवाथी द्विपत्रितना प्रमाणे चिन्तित, व्यवस्था युक्त-“‘हु’ अवश्य सर्व विरतिरूप चारित्रने अंगीकार करीश.” आ प्रकारनी दृढ धारणा गोठवेदी होवाना कारणे पल्लवित प्रमाणे कल्पित, इष्टरूपथी स्वीकृत होवाना कारणे पुष्पितना समान प्रार्थित, एवं मनमां दृढ रूपताथी निश्चित थयेला होवाना कारणे फलित समान मनोगत संकल्प नाम कहेवाया. जे प्रमाणे वृक्ष थवा पूर्व प्रथम अङ्कुर रूपमां पछीथी जे पांढराना रूपमां, पछी पांढराथी भिलेला रूपमां, पछीथी पुष्पितरूपमां, अने पछी फलितरूपमां थाय छे, ते प्रमाणे सुभाहुकुमारना विचारे पणु गरागर ते प्रमाणे थया, अटला माटे चिन्तित कल्पित आदि पदोनी व्यवस्था अहि घटी शके छे. ‘धण्णा णं ते गामागरणगर जाव सण्णिवेसा’ धन्य छे

इति योजना, ग्रामाकरनगरखेटकञ्चडमडम्बद्रोणमुखपत्तननिगमाश्रमसंवाहसंनि-
वेशाः तत्र-ग्रामः=वृतिवेष्टितः । आकरः-सुवर्णरत्नाद्युत्पत्तिस्थानम् । नगरम्=
अष्टादशकरवर्जितम् । खेटं-धूलिप्राकारपरिक्षिप्तम् । कर्वटं-कुत्तिसतनगरम् । मडम्बं-
सार्धक्रोशद्वयान्तर्ग्रामान्तररहितम् । द्रोणमुखं-जलस्थलपथोपेतो जननिवासः ।
पत्तनं=समस्तवस्तुप्राप्तिस्थानम् । तद् द्विविधं भवति-जलपत्तनं, स्थलपत्तनं चेति,
नौभिर्यत्रगम्यते तज्जलपत्तनं, यत्र च शकटादिभिर्गम्यते तत्स्थलपत्तनम् । यद्वा
शकटादिभिर्नौभिर्वा यद् गम्यं तत् पत्तनं, यत् केवलं नौभिरेव गम्यं तत्
पट्टनम्, । उक्तञ्च—

“पत्तनं शकटैर्गम्यं, घोटकैर्नौभिरेव च ।

नौभिरेव तु यद् गम्यं, पट्टनं तत् प्रचक्षते ॥ १ ॥” इति ।

निगमनः-प्रभूततरवणिगजननिवासः । आश्रमः-तापસૈરાવાસિતઃ પશ્ચાદપરોડપિ
લોકસ્તત્રાગત્ય વસતિ । સંવાહઃ-કૃષીવલૈર્ધાન્યરક્ષાર્થં નિર્મિતં દુર્ગભૂમિસ્થાનમ્,

સણિવેસા' ધન્ય હૈં વે ગ્રામ (વાડસે વેષ્ટિત પ્રદેશ) ધન્ય હૈં વે આકર
(સુવર્ણ એવં રત્નાદિક કી ઉત્પત્તિ કે સ્થાન) ધન્ય હૈં વહ નગર-
(અષ્ટાદશ પ્રકાર કે કર સે રહિત સ્થાન) ધન્ય હૈં વહ ખેટ (ધૂલી
પ્રાકાર સે વેષ્ટિત સ્થાન) ધન્ય હૈં વહ કર્વટ (કુત્તિસતનગર) ધન્ય હૈં
વહ-મડમ્બ (ઢાઈ કોસ તક જિસકે બીચ મેં કોઈ ગ્રામ ન હો ઈંસા
સ્થાન) ધન્ય હૈં વહ દ્રોણમુખ-(જલસ્થલ માર્ગ સે યુક્ત સ્થાન) ધન્ય
હૈં વહ પત્તન (સમસ્ત વસ્તુઓં કી પ્રાપ્તિ કા સ્થાન) ધન્ય હૈં વહ
નિગમ (અનેક-વણિકૂજનોં સે વસા હુઆ પ્રદેશ) । ધન્ય હૈં વહ
આશ્રમ-(તપસ્વિજનોં કે રહને કા સ્થાન). યહ સ્થાન પહિલે તપસ્વિયોં
દ્વારા વસાયા જાતા હૈ, ફિર પીછે સે દૂસરે ઔર ખી લોગ વહાં

તે ગ્રામ (ફરતી વાડ હોય તે-ગામ કહેવાય છે) ધન્ય છે તે આકર (સોના અને રત્નાદિકનું
ઉત્પત્તિ સ્થાન) ધન્ય છે તે નગર-(અઢાર પ્રકારના કરથી રહિત સ્થાન) ધન્ય છે તે ખેટ
નાનું ગામડું-ધન્ય છે તે કર્વટ (કુત્તિસત નગર) ધન્ય છે તે મડમ્બ (અઢી ગાઉના પ્રમાણમાં
વચમાં કોઈ ગામ ન હોય એવું સ્થાન) ધન્ય છે તે દ્રોણમુખ, (જલ-સ્થલ માર્ગથી યુક્ત-
સ્થાન) ધન્ય છે તે પત્તન, (તમામ વસ્તુઓં મલી શકે તેવું સ્થાન) ધન્ય છે તે નિગમ,
અનેક વણિકજનોથી વસેલો પ્રદેશ) ધન્ય છે તે આશ્રમ, (તપસ્વિજનોને રહેવાનું સ્થાન)
તે તપસ્વિઓ દ્વારા પહેલાં વસાવવામાં આવે છે પછી બીજા માણસો પણ ત્યાં આવીને

પર્વતશિખરસ્થિતજનનિવાસઃ, સમાગતપ્રભૂતપથિકજનનિવાસો વા । સંનિવેશઃ—
સમાગતસાર્થવાહાદિનિવાસસ્થાનમ્ ।

તે ગ્રામનગરાદયો ધન્યાઃ ‘જત્થ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે વિહરઈ’
યત્ર સ્વલુ શ્રમણો ભગવાન્ મહાવીરો વિહરતિ=વિચરતિ । તથા ‘ધણ્ણા ણં તે’
ધન્યાઃ સ્વલુ તે ‘રાઈસરતલવરમાડંવિયકોડુંવિય-ઈમ્મ-સેટ્ઠિસેણાવડ્ડસત્થવાહપ્પ-
મિયઓ’ રાજેશ્વરતલવરમાડમ્બિકકોટ્ટમ્બિકેમ્મ-શ્રેષ્ઠિ-સેનાપતિસાર્થવાહપ્રભૂતયઃ,
તત્ર-રાજાનઃ=ચક્રવર્ત્યાદયઃ, ઈશ્વરાઃ=એશ્વર્યસમ્પન્નાઃ-પ્રભૂતક્રદ્ધિસમ્પન્ના इत्यर्थः,
તલવરાઃ=સન્તુષ્ટભૂપાલદત્તપટ્ટવન્ધપરિભૂષિતરાજકલ્પાઃ, માડમ્બિકાઃ=ગ્રામપતયઃ,
ઇતરે પ્રસિદ્ધાઃ । ‘જે ણં’ યે સ્વલુ ‘સમણસ્સ ૩’ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય

આકર રહને લગતે હૈં । ધન્ય હૈં વહ સંવાહ-(કૃષીવલોં દ્વારા ધાન્યકી
રક્ષા કે લિયે બનાયા ગયા દુર્ગભૂમિસ્થાન અથવા પર્વત કી ચોટી પર
રહા હુઆ જનાધિષ્ઠિત સ્થલ વિશેષ યા જિસમેં યહાં વહાં સે આકર
મુસાફિર લોગ નિવાસ વિશ્રામ કરેં એસા સ્થલ વિશેષ) ધન્ય હૈં વહ
સંનિવેશ-(જિસમેં પ્રધાનતઃ સાર્થવાહ આદિ બસ રહે હોં) પત્તન દો
પ્રકાર કા હોતા હૈં-૧ જલપત્તન ૨ સ્થલપત્તન । જહાં પર કેવલ નૌકા
સે હી જાયા જાતા હૈં વહ જલપત્તન, એવં જહાં ગાડી આદિ સવા-
રિયોં સે જાયા જાતા હૈં વહ સ્થલપત્તન હૈં અથવા નૌકા એવં શકટ
સે જો ગમ્ય હૈં વહ પત્તન તથા કેવલ નૌકા સે જો ગમ્ય હોતા હૈં
વહ પટ્ટન હૈં । ધન્ય હૈં વહ પત્તન ‘જત્થ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે વિહ-
રઈ’ જહાં પર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિચરતે હૈં વે ગ્રામાદિક ધન્ય

ત્યાં રહેવા લાગે છે.) ધન્ય છે તે સંવાહ-(ખેડુતો દ્વારા અનાજની રક્ષા પર રહેલું
સ્થળ વિશેષ અથવા તો જ્યાં ત્યાંથી આવીને માણસો નિવાસ કરે એવું સ્થળ) ધન્ય
છે તે સંનિવેશ, (જેમાં ખાસ કરીને સાર્થવાહ આદિ નિવાસ કરે છે) પત્તન બે
પ્રકારનાં હોય છે. (૧) જલપત્તન, (૨) સ્થલ પત્તન જ્યાં આગળ કેવળ વહાણ દ્વારાજ
જઈ શકાય છે તે જલપત્તન છે. અને જ્યાં ગાડી આદિ વાહનો વડે જઈ શકાય છે
તે સ્થળ પત્તન છે. અથવા તો નૌકા-વહાણ અને ગાડાના સાધન વડે જઈ શકાય તે
સ્થળ પત્તન છે. અથવા તો કેવલ વહાણથી જઈ શકાય તે પત્તન છે ધન્ય છે તે
પત્તન ! ‘જત્થ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે વિહરઈ’ જ્યાં આગળ શ્રમણ લગવાન

‘અંતિણ’ અન્તિકે=સમીપે ‘મુંડા જાવ પવ્વયંતિ’ મુંડા મૂત્વા-અગારાત્ અન-
ગારિતાં પ્રવ્રજન્તિ=દીક્ષાં ગૃહ્ણન્તિ । તથા ‘ધણ્ણા ણં’ ધન્યાઃ સ્વલુ તે ‘રાઈસરં’
રાજેશ્વરં રાજેશ્વરાદયઃ ‘જે ણં’ યે સ્વલુ ‘સમણસ્સ ૩’ શ્રમણસ્ય ભગવતો
મહાવીરસ્ય ‘અંતિણ’ અન્તિકે=સમીપે ‘પંચાણુવ્વડયં જાવ ગિહિધમ્મં’ પચ્ચાણુ-
વ્રતિકં યાવત્-ગૃહિધર્મ-પચ્ચાણુવ્રતિકં સપ્પશિક્ષાવ્રતિકં દ્વાદશવિધં ગૃહિધર્મ ‘પહિ-
વજ્જંતિ’ પ્રતિપદ્યન્તે । તથા ‘ધણ્ણા ણં’ ધન્યાઃ સ્વલુ તે ‘રાઈસરં’ રાજેશ્વરાદયઃ
‘જે ણં’ યે સ્વલુ ‘સમણસ્સ ૩’ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય ‘અંતિણ’ અન્તિકે
‘ધમ્મં’ ધર્મ=શ્રુતચારિત્રલક્ષણં ‘સુણેતિ’ શૃણ્વન્તિ ‘તં’ તત્-તસ્માત્કારણાત્ ‘જઈ

હૈ । ‘ધણ્ણાણં તે રાઈસરં જે ણં સમણસ્સ ૩ અંતિણ મુંડા જાવ પવ્વયંતિ’
વે રાજા ઓર રાજેશ્વર પ્રભૃતિ મ્હી ધન્ય હૈં જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
કે સમીપ મુંડિત હોકર દીક્ષા ધારણ કરતે હૈં । યહાં ‘રાઈસર’ પદ સે
‘તલવરમાડંવિયકોહુંવિય-ઇન્મસેટ્ટિસેણાવડ્ડસથવાહ્-પ્પમિયઓ’ इन पदों का भी
સંગ્રહ હુઆ હૈ । ચક્રવર્તી આદિ રાજા, ઐશ્વર્યસંપન્ન વ્યક્તિ ઈશ્વર,
જિન્હેં રાજા સન્તુષ્ટ હોકર લક્ષ્મીપટ્ટબંધ દેતા હૈ, એસે રાજ-તુલ્ય માનવ
તલવર, ગાંવ કે અધિપતિ માડમ્બિક કહે ગયે હૈં એવં કૌટુમ્બિક
આદિ જન તો પ્રસિદ્ધ હી હૈં । તથા-(ધણ્ણા ણં તે રાઈસરં જે ણં
સમણસ્સ ૩ અંતિણ પંચાણુવ્વડયં જાવ ગિહિધમ્મં પહિવજ્જંતિ ’ વે રાજેશ્વર
પ્રભૃતિજન ઇસલિયે મ્હી ધન્ય હૈં કિ જો શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કે
સમીપ પાંચ અણુવ્રત સામ શિક્ષાવ્રત એવં વારહ પ્રકાર કે ગૃહસ્થ ધર્મ

મહાવીર વિચરે છે તે આમાદિક ધન્ય છે ‘ધણ્ણા ણં તે રાઈસરં જે ણં સમણસ્સ ૩
અંતિણ મુંડા જાવ પવ્વયંતિ’ તે રાજેશ્વર પ્રભૃતિ પણ ધન્ય છે કે જેઓ શ્રમણ
ભગવાન મહાવીર વિચરે છે તે આમાદિક ધન્ય છે ‘ધણ્ણા ણં તે રાઈસરં જે ણં
સમણસ્સ ૩ અંતિણ મુંડા જાવ પવ્વયંતિ’ તે રાજેશ્વર પ્રભૃતિ પણ ધન્ય છે કે
જેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે મુંડિત થઈને દીક્ષા ધારણ કરે છે. અહીં
‘રાઈસર’ પદથી ‘તલવર-માડંવિય-કોહુંવિય-ઇન્મ-સેટ્ટિસેણાવડ્ડસથવાહ્-પ્પમિયઓ’
આ પદોનો પણ સંગ્રહ થયો છે. ચક્રવર્તીરાજા, ઐશ્વર્ય સંપન્ન વ્યક્તિ ઈશ્વર,
જેના પર રાજા પ્રસન્ન થઈને પટ્ટબંધ આપે છે એવા માનવ તે રાજા જેવો છે તેને
તલવર કહે છે, ગામના અધિપતિ તે માડમ્બિક કહેવાય છે, અને કૌટુમ્બિક આદિ
માણસો તો પ્રસિદ્ધ છે. તથા ‘ધણ્ણા ણં રાઈસરં જે ણં સમણસ્સ ૩ અંતિણ
પંચાણુવ્વડયં જાવ ગિહિધમ્મં પહિવજ્જંતિ’ તેજ રાજેશ્વર પ્રભૃતિ માણસ એટલા
માટે ધન્ય છે કે જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પાસે પાંચ અણુવ્રત સાત શિક્ષાવ્રત

ળં' યદિ સ્વલુ 'સમળે ભગવં મહાવીરે' શ્રમળો ભગવાન મહાવીરઃ 'પુઁવાણુ-
પુઁવિં' પૂર્વાનુપૂર્વ્યા=તીર્થઙ્કરપરમ્પરયા 'જાવ' યાવત્-ચરમાળે ગામાણુગામં'
ચરન્=વિચરન્ ગ્રામાનુગ્રામમ્=એકસ્માદ્ ગ્રામાદવ્યવહિતં દ્વિતીયં ગ્રામં 'દૂઙ્જમાળે'
દ્રવન્=ગચ્છન્ 'ઇહમાગચ્છેજ્જા' ઇહાઽઽગચ્છેત્ ઇહ=હસ્તિશીર્ષે નગરે પુષ્પકળ્ડ-
કોદ્યાને આગચ્છેત્ યથાપતિરૂપમવગ્રહમવગૃહ્ય સંયમેન તપસાઽઽત્માનં ભાવયન્
'વિહરિજ્જા' વિહરેત્ 'તણ ળં' તતઃ સ્વલુ=તર્હિ અહં 'સમળસ્સ ૩' શ્રમળસ્ય
ભગવતો મહાવીરસ્ય' 'અંતિણ' અન્તિકે=સમીપે 'મુંડે ભવિત્તા' દ્રવ્યતો ભાવતશ્ચ
મુળ્ડો ભૂત્વા 'જાવ' યાવત્ 'અગારાઓ અળગારિયં' અગારાત્=ગૃહાત્-ગૃહં પરિ-
ત્યજ્યેત્યર્થઃ અનગારિતા=સાધુતાં 'પવ્વણ્ણા' પ્રવ્રજામિ ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

તણ ળં સમળે ભગવં મહાવીરે સુવાહુસ્સ કુમારસ્સ ઇમં
ણ્યારૂવં અઙ્ગત્થિયં જાવ વિયાણિત્તા પુઁવાણુપુઁવિં જાવ દુઙ્-
ઙ્જમાળે જેળેવ હત્થિસીસે ળયરે જેળેવ પુષ્પકળ્ડણ ઉઙ્ગાળે

અંગીકાર કરતે હૈં 'ધણ્ણા ળં તે રાઈસર૦ જે ળં સમળસ્સ૩ અંતિણ ધમ્મં
સુળેતિ' વે મી રાજેશ્વર આદિ ધન્ય હૈં જે શ્રમળ ભગવાન મહાવીર
કે સમીપ શ્રુતચારિત્ર રૂપ ધર્મ કા ઉપદેશ સુનતે હૈં 'તં જઈ ળં સમળે
ભગવં મહાવીરે પુઁવાણુપુઁવિં જાવ દૂઙ્જમાળે ઇહમાગચ્છેજ્જા જાવ વિહરિજ્જા
તણં અહં સમળસ્સ ૩ અંતિણ મુંડે ભવિત્તા જાવ પવ્વણ્ણા' અતઃ યદિ
શ્રમળ ભગવાન મહાવીર તીર્થકર પરમ્પરા કે અનુસાર વિહાર કરતે
હુણ જો યહાં આયે - ઇસ હસ્તિશીર્ષ નગર કે પુષ્પકળ્ડક ઉદ્યાન
મેં પધારે તો મૈં ઉસ પ્રસુ કે સમીપ દ્રવ્ય ંવં ભાવસે મુંડિત હોકર
ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરુંગા ॥ સૂ૦ ૧૧ ॥

અર્થાત્ ળાર પ્રકારના શ્રાવકધર્મનો અંગીકાર કરે છે. 'ધણ્ણાળં તે રાઈસર૦ જે ળં
સમળસ્સ ૩ અંતિણ ધમ્મં સુળેતિ' તે પણ રાજેશ્વર આદિ ધન્ય છે કે જે શ્રમણ
ભગવાન મહાવીરનાં પાસે શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળે છે. 'તં જઈળં
સમળે ભગવં મહાવીરે પુઁવાણુપુઁવિં જાવ દુઙ્ગમાળે ઇહમાગચ્છેજ્જા જાવ
વિહરિજ્જા તણં અહં સમળસ્સ૩ અંતિણ મુંડે ભવિત્તા જાવ પવ્વણ્ણા'
તેથી જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તીર્થકર પરમ્પરા પ્રમાણે વિહાર કરનાર જે અહિં
આવશે આ હસ્તિશીર્ષનગરમાં પુષ્પકળ્ડક બગીચામાં પધારશે તો હું એ પ્રભુની
પાસે જઈ દ્રવ્ય અને ભાવથી મુંડિત થઈને ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરીશ. ॥સૂ૦ ૧૧॥

जेणेव कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे तेणेव उवा-
गच्छइ, उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं उग्गिणिहत्ता संजमेणं
तवसा जाव विहरइ । परिसा निग्गया, रायावि निग्गओ ।
तए णं से सुवाहुकुमारे तं महया० जहा पढमं तहा निग्गओ,
धम्मो कहिओ, परिसा पडिगया, रायावि, पडिगओ । तए णं
से सुवाहुकुमारे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं
सोच्चा णिसम्म हट्ठ० जहा मेहो तहा अम्मापियरो आपुच्छइ ।
निक्खमणाभिसेओ, तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव
बंभयारी । तए णं से सुवाहू अणगारे समणस्स भगवओ
महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एक्कारस
अंगाइं अहिज्जइ, अहिज्जित्ता बहुहिं चउत्थछट्ठुम० तवोविहा-
णेहिं अप्पाणं भावित्ता बहुइं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणित्ता
मासियाए संलेहणाए अप्पाणं भूक्खित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणस-
णाए छेदित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं
किच्चा सोहम्मो कप्पे देवत्ताए उववण्णे ॥ सू० १२ ॥

टीका

‘तए णं’ इत्यादि । ‘तए णं’ ततः खलु सुवाहुकुमारस्य तादृश-
विचरणानन्तरं ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमणो भगवान् महावीरः ‘सुवाहुस्स
कुमारस्स’ सुवाहोः कुमारस्य ‘इमं’ इमं-पूर्वोक्तम् ‘एयारूवं’ एतद्रूपं=संयम-

‘तए णं समणे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ इसके पश्चात् ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमण भगवान्
महावीर ‘सुवाहुकुमारस्स’ सुवाहुकुमार के ‘इमं’ पूर्वोक्त ‘एयारूवं’ संयम

‘तए णं समणे’ इत्यादि ।

‘तए णं’ ते पछी ‘समणे भगवं महावीरे’ श्रमण भगवत् महावीर-
‘सुवाहुकुमारस्स’ सुवाहुकुमारना ‘इमं’ पूर्वोक्त ‘एयारूवं’ संयम अडण्ठ करवानी

ग्रहणवाञ्छारूपं 'अज्झत्थियं' आध्यात्मिकम् अन्तरात्मगतं 'जाव' यावत् चिन्तितं, प्रार्थितं, कल्पितं, मनोगतं संकल्पं 'वियाणित्ता' विज्ञाय 'पुव्वाणुपुव्वि' पूर्वानुपूर्व्या 'जाव' यावत् चरन् ग्रामानुग्रामं 'दुइज्जमाणे' द्रवन्=गच्छन् 'जेणेव' यत्रैव हत्थिसीसे णयरे' हस्तिशीर्षं नगरं 'जेणेव' यत्रैव 'पुप्फकरंडए उज्जाणे' पुष्पकरण्डकमुद्यानं 'जेणेव' यत्रैव 'कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे' कृतवनमालप्रियस्य यक्षस्य यक्षायतनं 'तेणेव' तत्रैव 'उवागच्छइ' उपागच्छति, 'उवागच्छित्ता' उपागत्य 'अहापडिख्वं' यथा-प्रतिरूपं=संयममर्यादानुकूलं 'उग्गहं' अवग्रहं=वसत्यादेराज्ञां 'उग्गिण्हित्ता' अवगृह्य=गृहीत्वा 'संजमेणं तवसा' संयमेन तपसा 'जाव' यावत्-आत्मानं भावयन् 'विहरइ' विहरति । 'परिसा निग्गया रायावि निग्गओ' परिपद् निर्गता राजाऽपि निर्गतः-भग-

को ग्रहण करने की वाञ्छारूप 'अज्झत्थियंजाव' अन्तरात्मगत चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित, मनोगतसंकल्प को 'वियाणित्ता' जानकर 'पुव्वाणुपुव्वि जाव दुइज्जमाणे' तीर्थकर परंपरागत मार्ग के अनुसार विहार करते हुए 'जेणेव हत्थिसीसे णयरे' जहां वह हस्तिशीर्षनगर एवं 'जेणेव पुप्फकरंडए उज्जाणे' जहां वह पुष्पकरंडक उद्यान था, और 'जेणेव कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे' जहां कृतवनमालप्रिय यक्षका यक्षायतन था 'तेणेव उवागच्छइ' वहां पर पधारे । 'उवागच्छित्ता अहापडिख्वं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेण तवसा जाव विहरइ' आकर संयम मर्यादा के अनुकूल अवग्रह (वसति में ठहरने की आज्ञा) लेकर संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए विचरने लगे । 'परिसा निग्गया रायावि निग्गओ' प्रभु का आगमन सुनकर जनता अपने-२ स्थान से दर्शनार्थ एवं धर्मश्रवणार्थ निकली, राजा भी अपने

वांछनारूप, 'अज्झत्थियं' अन्तरात्मगत चिन्तित, प्रार्थित, कल्पित, मनोगत संकल्पने 'वियाणित्ता' जानकर 'पुव्वाणुपुव्वि जाव दुइज्जमाणे' तीर्थकर परंपरागत मार्ग के अनुसार विहार करता-करता 'जेणेव हत्थिसीसे णयरे' जहां ते हस्तिशीर्ष नगर अने 'जेणेव कयवणमालप्पियस्स जक्खस्स जक्खाययणे' जहां कृतवनमालप्रिय यक्षनुं यक्षायतन-निवासस्थान હતું 'तेणेव उवागच्छइ' त्यां आगण पधारे, 'उवागच्छित्ता' अहापडिख्वं उग्गहं उग्गिण्हित्ता संजमेण तवसा जाव विहरइ' आतीने संयम मर्यादाने अनुकूल अवग्रह, (वसतिमां रहेवानी आज्ञा) लईने संयम अने तपशी आत्माने भावित करता थका विचरवा लाग्या. 'परिसा निग्गया रायावि निग्गओ' प्रभुनुं आगमन सांलणीने भावुसे पोताना निवास स्थानथी दर्शन भाटे अने धर्म-

વદ્વન્દનાર્થે પરિષદ્ નગરાન્નિર્ગતા, રાજાઽપિ ચ વન્દનાર્થે નિર્ગતઃ । ‘તए णं’ તતઃ
 खलु ‘સે સુવાહુકુમારે’ સ સુવાહુકુમારઃ ‘તં’ તત્ ‘મહયા’ મહતા ઋદ્ધિસત્કારસમુ-
 दयेन ‘જહાપદ્મં’ યથા પ્રથમં—યથા=યેન પ્રકારેણ ભગવતીસૂત્રે શ.૯ ઉ.૩૩ જમાલિ-
 નિર્ગતઃ ‘તહા’ તથા—અયમપિ ‘નિગ્ગઓ’ નિર્ગતઃ—નવમશતકગત જમાલિવદ્ રથેન
 નિર્ગતિત્યર્થઃ । ‘ધમ્મો કહિઓ’ ધર્મઃ કથિતઃ—ભગવતા ધર્મકથા કથિતા ‘પરિસા
 પડિગયા’ પરિષદ્ પ્રતિગતા=ધર્મે શ્રુત્વા પ્રતિનિવૃત્તા ‘રાયાવિ પડિગઓ’ રાજાઽપિ
 પ્રતિગતઃ=પ્રતિનિવૃત્તઃ । ‘તए णं से सुवाहुकुमारे’ તતઃ खलु स सुवाहुकुमारः
 ‘સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ’ શ્રમણસ્ય ભગવતો મહાવીરસ્ય ‘અંતિए’ અન્તિકે=
 समीपे ‘ધમ્મં ધર્મે ‘સોચ્છા’ શ્રુત્વા ‘ણિસમ્મ’ નિશમ્ય=હૃદયવર્ધાય ‘હદ્દ’ હૃદ-
 तुष्टचित्तानन्दितः પ્રીતિમનાઃ હર્ષવશવિસર્પદ્હૃદયઃ ‘જહા મેહો’ યથા મેઘકુમારઃ

મહલ સે નિકલા । ‘તए णं से सुवाहुकुमारे’ તં મહયા જહા પદ્મં તહા
 णिगगओ’ સુવાહુકુમાર શ્રી ભગવતીસૂત્ર મેં વર્ણિત જમાલિ કી તરહ
 प्रभु की ‘વંદના’ એવં ઉનસે ધર્મશ્રવણ કરને કી ભાવના સે પહિલે
 કી તરહ ભગવાન કે સમીપ આયે । ‘ધમ્મો કહિઓ, પરિસા પડિગયા,
 रायावि पडिगओ’ પ્રભુને સમસ્ત પરિષદ એવં રાજા કો ધર્મ કા ઉપ-
 देश किया । ઉપદેશ શ્રવણ કર પરિષદ એવં રાજા સવ કેસવ અપનેર
 स्थान पर बापिस गये । ‘तए णं से सुवाहुकुमारे’ समणस्स भगवओ महा-
 वीरस्स अंतिए ‘ધમ્મં સોચ્છા ણિસમ્મ હદ્દ’ જહા મેહો તહા અમ્માપિયરો
 आपुच्छइ’ સુવાહુકુમારને શ્રવણ ભગવાન્ મહાવીર કે નિકટ ધર્મ-
 श्रवण कर और उसे अच्छी तरह हृदय में निश्चित कर आनंद
 एवं हर्ष से प्रफुल्लित हो मेघकुमार की तरह घर आकर अपने

શ્રમણ કરવા માટે નીકળ્યા રાજા પણ પોતાના મહેલથી નીકળ્યા ‘તए णं से सुवाहु-
 कुमारे’ તં મહયા જહા પદ્મં તહા णिगगओ’ સુવાહુકુમાર પણ ભગવતી સૂત્રમાં
 वर्णन करेले जमाली प्रभाणु प्रभुने वंदना अने तेमना पासैथी धर्मश्रमण करवानी
 ભાવનાથી પ્રથમ પ્રમાણે ભગવાનની પાસે આવ્યા ‘ધમ્મો કહિઓ પરિસા પડિગયા રાયા
 वि पडिगओ’ પ્રભુએ સમસ્ત પરિષદ અને રાજાને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. ઉપદેશ
 સાંભળીને પરિષદ અને રાજા સૌ પોતાના સ્થાનપર પાછા આવ્યા. ‘तए णं से सुवाहु-
 कुमारे’ समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए ‘ધમ્મં સોચ્છા ણિસમ્મ હદ્દ’ જહા
 मेहो तहा अम्मापियरो आपुच्छइ’ સુવાહુકુમારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે
 धर्मश्रमण करी अने सारी-रीते हृदयમાં निश्चित करी आनंद—हर्षथी प्रफुल्लित થઈને

मातापितरौ पृष्ठवान्, 'तहा' तथा सुबाहुकुमारोऽपि 'अम्मापियरो' अम्मापितरौ 'आपुच्छइ' आपृच्छति । 'निक्खमणाभिसेओ' निष्क्रमणाभिषेकः—निष्क्रमणोत्सवः 'तहेव' तथैव=मेघकुमारवदेव 'अणगारे जाए' अनगारो जातः । कीदृशः ? 'इरियासमिए' ईर्यासमितः=ईर्यासमितिसम्पन्नः 'जाव बंभयारी' यावद् ब्रह्मचारी यावद् भाषासमितः एवं मनोगुप्तः, वचोगुप्तः, कायगुप्तः, गुप्तेन्द्रियः, गुप्तब्रह्मचारी नववाटिकाविशुद्धब्रह्मचर्यसत्पन्नो जातः । 'तए णं' ततः खलु 'से सुबाहु अणगारे' स सुबाहुरनगारः 'समणस्स भगवओ महावीरस्स' श्रमणस्य भगवतो महावीरस्य 'तहारूवाणं तथारूपाणां=तादृशानां बहुश्रुतानां 'थेराणं' स्थविराणाम् 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'सामाइयमाइयाइं' सामायिकादीनि 'एकारस अंगाइं' एकादशाङ्गानि 'अहिज्जइ' अधीते 'अहिज्जित्ता' अधीत्य 'बहुहिं' बहुभिः 'चउ-

मातपिता से दीक्षा लेने की आज्ञा मांगी । उन्होंने जब आज्ञा दे दी तब इनका ' निक्खमणाभिसेओ तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव बंभयारी' मेघकुमार की तरह दीक्षामहोत्सव हुआ, और ये अनगार हो गये । एवं ईर्यासमिति से संपन्न होकर नवकोटी से विशुद्ध ब्रह्मचर्यव्रतके आराधक बन गये । इस अवस्था में साधु की समाचारी रूप भाषासमिति से, मनोगुप्ति से, वचनगुप्ति से, कायगुप्ति से, सुरक्षित बनकर इन्होंने अपनी इन्द्रियों पर विजय प्राप्त की । 'तए णं से सुबाहु अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एकारस अंगाइं अहिज्जइ' दीक्षित होने के पश्चात् सुबाहुकुमारने श्रवण भगवान महावीर के तथारूप स्थविरो के पास सामायिकादि ११ ग्यारह अंगों का अध्ययन किया । 'अहिज्जित्ता

मेघकुमार प्रमाणे घेर आवीने पोतानां माता-पिता यासे दीक्षा लेवानी आज्ञा भागी. तेओओ ज्यारे आज्ञा आपी दीधी त्यारे ते 'निक्खमणाभिसेओ तहेव अणगारे जाए इरियासमिए जाव बंभयारी मेघकुमारना प्रमाणे दीक्षित थया अने ते अणुगार थय गया. अने ईर्यासमितिसंपन्न णनीने नवकोटिथी विशुद्ध ब्रह्मचर्यव्रतना आराधक णनी गया. ते अवस्थाभां साधुनी समाचारीइय भाषासमितिथी, मनोगुप्तिथी, वचनगुप्तिथी, कायगुप्तिथी, सुरक्षित णनीने तेणे पोतानी इन्द्रियोना उपर विजय प्राप्त क्यी. (इन्द्रियोना निग्रह क्यी) 'तए णं से सुबाहु अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयाइं एकारस अंगाइं अहिज्जइ' दीक्षित थया पछी सुबाहुकुमारे भगवान महावीरना तथारूप स्थविरोनी यासेथी सामायिकादि ११ अंगीआर अंगोनु अध्ययन क्युं, 'अहिज्जित्ता बहुहिं

त्थच्छट्ठमं—चउत्थच्छट्ठमदसमदुवालसेहिं चतुर्थपष्ठाष्टमदशमद्वादशैः=चतुर्थादिरूपैः
 'तवोविहाणेहिं तपोविधानैः=तपःसमाचरणैः 'अप्पाणं भावित्ता' आत्मानं भाव-
 यित्वा बहूँ वासाइं' बहूनि वर्षाणि 'सामण्णपरियागं' श्रामण्यपर्यायं=चारित्रपर्यायं
 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'मासियाए संलेहणाए' मासिकया संलेखनया 'अप्पाणं'
 आत्मानं 'झूसित्ता' सेवित्वा 'सट्ठिं भत्ताइं' षष्ठिं भक्तानि 'अणसणाए' अनशनया
 'छेदित्ता' छित्त्वा 'आलोइयपडिक्कंते' आलोचितप्रतिक्रान्तः=आलोचितं=
 गुरवे निवेदितं यदतिचारजातं तत्प्रतिक्रान्तं गुरूपदिष्टप्रायश्चित्तेन पुनरकरणतया
 विशोधितं येन स तथा, 'समाहिपत्ते' समाधिप्राप्तः=समाधिभावमुपगतः 'काल-
 मासे कालं किच्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'सोहम्मे कप्पे' सौधर्मे कल्पे=
 सौधर्माख्ये प्रथमे देवलोके उत्कृष्ट सागरोपमद्वयस्थितिकेषु देवेषु 'देवत्ताए
 उववण्णे' देवतया उपपन्नः=उत्पन्नः ॥ मू० १२ ॥

बहुहिं चउत्थच्छट्ठमं तवोविहाणेहिं अप्पाणं भावित्ता बहूँ वासाइं सामण्ण-
 परियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अण-
 सणाए छेदित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे
 कप्पे देवत्ताए उववण्णे' जब ११ ग्यारह अगों को ये पूर्णरूप से अच्छी
 तरह पढ चुके, तब अनेक प्रकार की चतुर्थभक्त, षष्ठभक्त, अष्टम-
 भक्त, दशमभक्त, एवं द्वादशभक्तरूप विविध तपस्याओं के विधान
 से अपनी आत्मा को भावित कर बहुत वर्षों तक इन्होंने सर्व-
 विरतिरूप चारित्र पर्याय की आरधना की । बाद में एक मास की
 संलेखना से आत्मा को झूसित कर और अनशन से साठ भक्तों
 का छेदन कर, अतिचारों की गुरु के समीप आलोचना पूर्वक विशुद्धि

चउत्थच्छट्ठमं तवोविहाणेहिं अप्पाणं भावित्ता बहूँ वासाइं सामण्णपरियागं
 पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए
 छेदित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे
 देवत्ताए उववण्णे' ११ अगीआर अजोने। पूण्णु रीते अल्यास करी दीधे, अनेक
 विविध प्रकारनी चतुर्थलकत; षष्ठलकत (छठठे) अष्ठमलकत, दशमलकत, अने द्वादश-
 लकतइय तपस्याओना विधानथी पोताना आत्माने भावित करी, धण्ठां वर्षां सुधी सुणाहु-
 कुभारे सर्वविरतिइय आदित्र—(मुनिछवन) पर्यायनी आराधना करी. पछी ओक मासनी
 अलेखनाथी आत्माने झूसित (युक्त) करीने अने मासिक अनशनथी साठ लकतोनुं
 छेदन करी, अतिचारोनी गुरुनी समीपमां आलोचनापूर्वक विशुद्धि करीने समाधि-

॥ मूलम् ॥

से णं सुबाहुदेवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं भव-
क्खएणं ठिइक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं
लभिहिइ, केवलं बोहिं बुज्झहिइ, बुज्झित्ता तहारूवाणं थेराणं
अंतिए मुंडे जाव पव्वइस्सइ । से णं तत्थ बहूइं वासाइं
सामण्णपरियागं पाउणिहिइ, पाउणित्ता आलोइय-पडिक्कंते
समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सणंकुमारे कप्पे देवत्ताए
उववज्झिहिइ । तओ माणुस्सं, पव्वज्जा, बंभलोए, माणुस्सं,
महासुक्के, माणुस्सं, आणए, माणुस्सं, आरणए, माणुस्सं,
सव्वट्टुसिद्धे । से णं तओ अणंतरं उव्वट्टित्ता महाविदेहे वासे
जाइं अड्ढाइं जहा दढपइण्णे सिज्झिहिइ । एवं खलु जंबू !
समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स
अयमट्ठे पण्णत्ते त्ति वेमि ॥ सू० १३ ॥

॥ इति पढमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका

‘से णं’ इत्यादि । ‘से णं सुबाहुदेवे’ स खलु सुबाहुदेवः ‘ताओ देवलोगाओ’ तस्मात्=सौधर्मनामकात् देवलोकात् ‘आउक्खएणं’ आयुःक्षयेण=

करते हुए समाधिभाव से काल कर सौधर्मस्वर्ग में-जहां दो सागर की उत्कृष्ट स्थिति है वहां-देवकी पर्याय से उत्पन्न हुए ॥सू० १२॥

‘से णं सुबाहुदेवे०’ इत्यादि ।

अब ‘से णं सुबाहुदेवे’ वह सुबाहुदेव ‘ताओ देवलोगाओ’ उस देवलोक से ‘आउक्खएणं’ आयु के क्षय से-आयु कर्म के दलिकों की

लापथी काल पाभवाना अवसरे काल पाभीने सौधर्म स्वर्गमां-ज्यां थे सागरनी उत्कृष्ट स्थिति छे त्यां-देवनी पर्यायथी उत्पन्न थया. (सू० १२)

‘सेणं सुबाहुदेवे’ इत्यादि.

इवे ‘से णं सुबाहुदेवे’ ते सुबाहुदेव ‘ताओ देवलोगाओ’ ते देवलोकथी ‘आउक्खएणं’ आयुष्येना यक्ष थतां-आयुर्कर्मना दलिकोनी निज्जंरा थवाथी.

आयुर्दलिकनिर्जणेन, 'भवक्खएणं' भवक्खएणं=देवभवनिबन्धनकर्मणां गत्यादीनां निर्जरेण 'ठिक्खएणं' स्थितिक्षयेण=आयुःकर्मणः स्थितेर्वेदनेन 'अणंतरं' अनन्तरं=तदनु चयं=देवशरीरं 'चइत्ता' त्यक्त्वा 'माणस्सं' मानुष्यं=मनुष्यसम्बन्धिनं 'विग्गहं' 'विग्रहं'=शरीरं 'लभिहिं' लप्स्यते, तत्र 'केवलं' केवलं=शुद्धं परिपूर्णं निरतिचारमिति यावत् 'वोहिं' बोधिं=जिनधर्मप्राप्तिरूपां 'वुज्झिहिं' भोत्स्यते=प्राप्स्यति 'वुज्झित्ता' बुद्ध्वा=बोधिं प्राप्य 'तद्वास्वाणं' तथारूपाणां=तादृशानां बहुश्रुतानां 'येराणं' स्यविराणाम् 'अंतिए' अन्तिके=समीपे 'मुंडे जाव पव्वइस्सइ' मुण्डो यावत् प्रव्रजिष्यति-मुण्डो भूत्वा अगारात् अनगारितां प्रव्रजिष्यति=दीक्षितो भविष्यति । 'से णं' स खलु सुवाहुजीवः 'तत्थ' तत्र=तस्मिन् भवे संयमावस्थायामित्यर्थः । 'वहूइं वासाइं' बहूनि वर्षाणि 'सामणपरियाणं' श्रामण्यपर्यायं=चारित्रपर्यायं 'पाउणिहिं' पालयिष्यति 'पाउणित्ता' पालयित्वा 'आलोइयपडिक्कंते' आलोचितप्रतिक्रान्तः आलोचितं=गुरवे निवेदितं यदतिचारजातं तत् प्रतिक्रान्तं=

निर्जरा से 'भवक्खएणं, ठिक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता माणस्सं विग्गहं लभिहिं' देवभव के कारणभूत कर्मों की निर्जरासे, आयुर्कर्म की स्थिति के वेदन से देवशरीर का परित्याग कर मनुष्य संबंधी शरीर प्राप्त करेगा । वहाँ 'केवलबोधिं वुज्झिहिं वुज्झित्ता तद्वास्वाणं येराणं अंतिए मुंडे जाव पव्वइस्सइ' शुद्ध-परिपूर्ण-निरतिचार जिन धर्मप्राप्तिरूप बोधि को प्राप्तिकर तथारूप स्थविरों के पास द्रव्य और भावरूप से मुंडित होकर अगारी से अनगारी बनकर प्रव्रज्या लेगा । 'से णं तत्थ वहूइं वासाइं सामणपरियाणं पाउणिहिं' इस अवस्था में वह अनेक वर्षों तक श्रामण्य पर्याय-चारित्र पर्याय का पालन करेगा । 'पाउणित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सणकुमारे कप्पे देवत्ताए उव-

'भवक्खएणं ठिक्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता माणस्सं विग्गहं लभिहिं' देवलवनेः क्षय करीने आयुर्कर्मनी स्थितिना वीतवाधी देवशरीरने परित्यज करीने मनुष्य संबंधी शरीरने प्राप्त करेथे. त्यां 'केवलं बोधिं वुज्झिहिं, वुज्झित्ता तद्वास्वाणं येराणं अंतिए मुंडे जाव पव्वइस्सइ' शुद्ध परिपूर्ण-निरतिचार जिन-धर्म प्रप्तिरूप बोधिने प्राप्त करीने तथाइय स्थविरोना पासो द्रव्य अने भावरूपधी मुंडित वनीने अगारीधी अङ्गारी-(सुनि) वनीने प्रव्रज्या देखे. 'से णं तत्थ वहूइं वासाइं सामणपरियाणं पाउणिहिं' ते अवस्थामां अने अनेक वर्षों सुधी श्रामण्य पर्याय-चारित्र-पर्यायनृ पालन करेथे. 'पाउणित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सणकुमारे कप्पे देवत्ताए उववज्झिहिं'

ગુરુપદિષ્ટપ્રાયશ્ચિત્તેન પુનરકરણપ્રતિજ્ઞયા વિશોધિતં येन स तथा 'समाधिपत्ते' समाधिप्राप्तः=शुभध्यानमुपगतः 'कालमासे कालं किञ्चा' कालमासे कालं कृत्वा 'सणकुमारे' कप्पे सनत्कुमारे कल्पे=सनत्कुमाराख्ये तृतीये देवलोके उत्कृष्ट-सप्तसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु 'देवताए उववज्जिहिइ' देवतयोत्पत्स्यते । 'तओ' ततः तदनन्तरं तम्मादेवलोकाच्च्युत्वा 'माणुस्सं' मनुष्यं जन्म ग्रहिष्यति, 'पव्वज्जा' प्रव्रज्या-तत्र प्रव्रजितो भविष्यति । ततः कालं कृत्वा 'वंभलोए' ब्रह्मलोके=ब्रह्मलोकाख्ये पञ्चमे देवलोके उत्कृष्टदशसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते । ततश्च्युत्वा 'माणुस्सं' मनुष्यजन्म-प्रव्रज्यां च प्राप्स्यति । ततो मनुष्यभवात् 'महासुक्के' महाशुक्ले=महाशुक्राख्ये सप्तमे देवलोके उत्कृष्ट-सप्तदशसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु देवतया उत्पत्स्यते । ततः 'माणुस्सं' मनुष्यजन्म, तत्र प्रव्रज्याग्रहणं च भविष्यति । तस्माद् भवात् 'आणए' आनते=आनताख्ये नवमे देवलोके उत्कृष्टैर्वિंशतिसागरोपमस्थितिकेषु देवेषु

વજ્જિહિઈ' પાલન કર કે ફિર વહ આલોચિતપ્રતિક્રાન્ત હોકર સમાધિ કો પ્રાપ્ત હોગા । અપને દોષોં કા ગુરુ સે કથન કરના આલોચના હૈ, ઉનકે દ્વારા ઉમ દોષોં કી શુદ્ધિ કે લિયે પ્રદર્શિત માર્ગ કો સ્વીકાર કરના ઔર યહ નિશ્ચય કરના કિ “ અવ આગે મૈં ઇન દોષોં સે દૂર રહુંગા” ઇસકા નામ પ્રતિક્રમણ હૈ, શુભધ્યાન કા નામ સમાધિ હૈ । પશ્ચાત્ કાલ અવસર કાલકર સનત્કુમાર નામકે તૃતીય દેવલોક મૈં, જહાં જઘન્ય દો સાગર ઔર ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગર કી સ્થિતિ હૈ વહાં દેવ કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોગા । ‘તઓ માણુસ્સં, પવ્વજ્જા, વંમલોએ, માણુસ્સં, મહાસુક્કે, માણુસ્સં, આણએ માણુસ્સં, આરણએ, માણુસ્સં, સવ્વદ્ધસિદ્ધે’ વહાં સે ચ્યવકર ફિર વહ માનવ પર્યાય પ્રાપ્ત કર એવંદીક્ષિત હો મર કર બ્રહ્મલોક નામકે ૫મૈં સ્વર્ગમૈં-જહાંજ ઘન્ય સાત ઔર ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ સાગર

પાલન કરીને પછી તે આલોચિત-પ્રતિક્રાન્ત થઇને સમાધિને પ્રાપ્ત કરશે; પોતાના અતિચારો ગુરુની પાસે બાહેર કરવા તે આલોચના છે. ગુરુ પાસેથી તે અતિચારોની શુદ્ધિ માટે માર્ગ બાણીને જે માર્ગ બતાવે તેનો સ્વીકાર કરીને પછી તે નિશ્ચય કરવો કે “હવે હું આ દોષોથી દૂર રહીશ” તેનું નામ પ્રતિક્રમણ છે. શુભ ધ્યાનનું નામ સમાધિ છે; પછી કાલ અવસરે મરણ પામીને સનત્કુમાર નામના ત્રીજા દેવલોકમાં જ્યાં જઘન્ય બે સાગર અને ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરની સ્થિતિ છે. ત્યાં-દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થશે. ‘તઓ માણુસ્સં, પવ્વજ્જા, વંમલોએ, માણુસ્સં, મહાસુક્કે, માણુસ્સં, આણએ, માણુસ્સં, આરણએ, માણુસ્સં, સવ્વદ્ધસિદ્ધે’ ત્યાંથી ચવીને પછી તે માનવ પર્યાય પામીને દીક્ષિત થશે. પછી મરણ પામીને તે બ્રહ્મલોક નામના પાંચમાં સ્વર્ગમાં-જ્યાં જઘન્ય સાત અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૦ દશ સાગરની સ્થિતિ છે, ત્યાં-ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંથી

દેવતયા ઉત્પત્સ્યતે । તતશ્ચ્યુત્વા 'માણુસ્સં' મનુષ્યભવં તત્ર પ્રવ્રજ્યાં ચ લપ્સ્યતે । તતઃ કાલં કૃત્વા 'આરણ' આરણકે=આરણકાશ્ચ્યે એકાદશે દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટક-
વિંશતિસાગરોપમસ્થિતિકેષુ દેવેષુ દેવતયા । ઉત્પત્સ્યતે તતશ્ચ્યુત્વા 'માણુસ્સં' માનુષં=મનુષ્યજન્મ પ્રવ્રજ્યાં ચ પ્રાપ્સ્યતિ । તત્ર-આલોચિતપ્રતિક્રાન્તઃ સમાધિ-
પ્રાપ્તઃ કાલમાસે કાલં કૃત્વા 'સન્વદ્વસિદ્ધે' સર્વાર્થસિદ્ધે સર્વાર્થસિદ્ધિવિમાને દેવતયોત્પત્સ્યતે=સર્વાર્થસિદ્ધિવિમાને ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમસ્થિતિકેષુ દેવેષુ દેવતયા ઉત્પત્સ્યતે । 'સે ણં' સ સ્વલુ સુવાહુજીવઃ 'તઓ અણંતરં' તતોઽનન્તરં તસ્મા-
ત્સર્વાર્થસિદ્ધિવિમાનાત્ 'અણંતરં' અનન્તરમ્ 'ઉન્વદ્વિત્તા' ઉદ્વૃત્ય-નિસ્સૃત્ય મહાવિદેહે

કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હૈ વહાં-ઉત્પન્ન હોગા । વહાં સે ચ્યવકર મનુષ્ય જન્મ લે, દીક્ષિત હો, મર કર જઘન્ય ૧૪ સાગર ઓર ઉત્કૃષ્ટ ૧૭ સાગર કી સ્થિતિયુક્ત મહાશુક સ્વર્ગમેં, વહાં સે ચ્યવકર, માનવ પર્યાય ધારણ કર, દીક્ષા લે, મર કર નવમા આનત નામ કે દેવલોક મેં-જહાં જઘન્ય ૧૮ ઉત્કૃષ્ટ ૧૯ સાગર કી સ્થિતિ હૈ વહાં-ઉત્પન્ન હોગા, યહાં સે ચ્યવકર મનુષ્યભવ ધારણ કરેગા એવં દીક્ષા લેકર ૧૧ વેં આરણ નામકે દેવલોક મેં દેવકી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોગા । યહાં કી જઘન્ય ૨૦ ઓર ઉત્કૃષ્ટ ૨૧ સાગર પ્રમાણ સ્થિતિ કો ભોગ કર યહ યહાં સે ચ્યવકર માનવકે પર્યાય મેં જન્મ લેકર દીક્ષિત હોગા । વહાં યહ અપને પાપકર્મોં કી આલોચના એવં પ્રતિક્રમણ કર મૃત્યુ કે અવસર મેં મર કર સર્વાર્થસિદ્ધ નામક વિમાન મેં અહમિન્દ્ર હોગા । યહાં ૩૩ સાગર કી ઉત્કૃષ્ટ એવં જઘન્ય સ્થિતિ હૈ, ઇસે પૂર્ણ ભોગકર અર્થાત્ સ્વ દેવ લોકોમેં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ભોગ કર 'સે ણં તઓ અણંતરં ઉન્વદ્વિત્તા

અવીને મનુષ્ય જન્મ લઈને દીક્ષાધારણ કરી મરણ પામીને જઘન્ય ૧૪ સાગર અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૭ સત્તર સાગરની સ્થિતિ યુક્ત મહાશુક સ્વર્ગમાં જશે, ત્યાંથી અવીને માનવપર્યાય ધારણ કરીને દીક્ષા લઈ મરણ પામ્યા બાદ, નવમા આનત નામના દેવલોકમાં-જ્યાં જઘન્ય ૧૮ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૯ સાગરની સ્થિતિ છે ત્યાં ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંથી અવીને મનુષ્ય ભવ ધારણ કરશે, અને દીક્ષા લઈને ૧૧ મા આરણ નામના દેવલોકમાં, દેવના પર્યાયમાં ~~સ્વર્ગમાં~~ ઉત્પન્ન થશે, ત્યાંની જઘન્ય ૨૦ અને ઉત્કૃષ્ટ ૨૧ એકવીસ સાગર પ્રમાણ સ્થિતિને ભોગવી કરીને ત્યાંથી અવીને માનવ પર્યાયમાં જન્મ લઈને દીક્ષિત થશે. ત્યાં આગળ તે પોતાનાં પાપકર્મોની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરી મૃત્યુ સમયે મરણ પામીને સર્વાર્થસિદ્ધ નામના વિમાનમાં અહમિન્દ્ર થશે, ત્યાં તેત્રીસ (૩૩) સાગરની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એવં જઘન્ય સ્થિતિ છે તેને પૂર્ણ ભોગવીને અર્થાત્ બધા દેવલોકોમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ભોગવીને 'સે ણં તઓ અણંતરં ઉન્વદ્વિત્તા મહાવિદેહે વાસે જાઈ અહાઈ જહા દદપડણે સિજ્ઞહિ ૫'

वासे महाविदेहे वर्षे 'जाइं अइढाई' यानि 'महाविदेहेवासे' आढयानि=समृद्धानि कुलानि तेषामन्य तमस्मिन् कुले जन्म ग्रहीष्यति 'जहा दढपइण्णे' यथा दढ-
प्रतिज्ञः=औपपातिकसूत्रे यथा दढप्रतिज्ञो वर्णितस्तथाऽयमपि वाच्यः, तत्र 'सिज्झहिइ ५' सेत्स्यति=सकलकार्यकारितया सिद्धो भविष्यति, 'बुज्झहिइ' भोत्स्यते=विमलकेवलालोकेन सकललोकालोकं ज्ञास्यति, 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते= सकलकर्मभ्यो मुक्तो भविष्यति, 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति=समस्तकर्मकृत-
विकाररहितत्वेन शीतलीभूतो भविष्यति, 'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' सर्वदुःखा-
नाम् - शारीरिक मानसिक दुःखानाम् = अन्तं करिष्यति = नाशं करिष्यति
शं करिष्यति-अव्याबाधसुखभाग् भविष्यतीत्यर्थः । एतत्पर्यन्तमुक्त्वा श्री-
सुधर्मास्वामी प्राह-एवं खलु हे जम्बू : ! 'समणेणं जाव संपत्तेणं' श्रमणेन
यावत्-सिद्धिगतिस्था नं संप्राप्तेन 'सुहविवागाणं' सुखविपाकानां 'पढमस्स
अज्झयणस्स' प्रथमस्य सुबाहुनामकस्याध्ययनस्य 'अयमट्ठे' अयमर्थः=पूर्वोक्त-

महाविदेहे वासे जाइं अइढाई जहा दढपइण्णे सिज्झहिइ ५' यह सुबाहु-
कुमार का जीव सर्वार्थसिद्ध विमान से च्यवकर, महाविदेहक्षेत्र
में जो आढ्यकुल है, उनमें से किसी एक कुल में जन्म धारण
करेगा । औपपातिक सूत्र में जिस प्रकार दढप्रतिज्ञ का वर्णन है
उसी तरह यहां इसका भी वर्णन समझना चाहिए । यहां से यह
सिद्ध होगा, 'बुज्झहिइ' विमल केवलरूपी आलोक से सकल लोक
और अलोक का ज्ञाता होगा, 'मुच्चिहिइ' सकल कर्मों से मुक्त होगा,
'परिनिव्वाहिइ' समस्त कर्मकृत विकारोंसे रहित होने के कारण
शीतलीभूत होगा और 'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' समस्त क्लेशोंका
नाश करेगा । 'एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स
अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते त्ति वेमि' यहां तक कथन कर श्री सुधर्माने

ते सुबाहुकुमारने। ७७५ सर्वार्थसिद्ध विमानथी यवीने महाविदेह क्षेत्रमां ने
आढ्यकुल छे तेमां केछ ओक कुलमां जन्म धारणु करशे औपपातिकसूत्रमां ने
प्रमाणे दढप्रतिज्ञनु वर्णन छे ते प्रमाणे अहिं पणु वर्णन समं लेवुं। त्यांथी
ते सिद्ध थशे 'बुज्झहिइ' विमल-केवल रूपी आलोकथी सकल लोक अने
अलोकना ज्ञाता थशे, 'मुच्चिहिइ' सकल कर्मोथी मुक्त थशे, 'परिनिव्वाहिइ'
समस्त कर्मोना करेला विकारोथी रहित होवाना कारणे शीतलीभूत थशे, अने
'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' तमाभ क्लेशोना नाश करशे 'एवं खलु जंबू ! सम-
णेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पणत्ते-त्ति वेमि'

प्रकारो भावः 'पण्णत्ते' प्रज्ञप्तः=कथितः । 'त्ति बेमि' इति ब्रवीमि यथा भगवतः समीपे मया श्रुतं तथा त्वां कथयामीति ॥ सू० १३ ॥

॥ इति श्री - विश्वविख्यात - जगद्बल्लभ - प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापक - प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-
वादिमानमर्दक- श्रीशाहूच्छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-' जैन
शास्त्राचार्य' पदभूषित - कोल्हापुरराजगुरुवालब्रह्मचारि
जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री - घासीलाल
- त्रतिविरचितायां विपाकश्रुते द्वितीय-
श्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्याया
व्याख्यायाम् ' सुबाहुकुमार ' नामक-
प्रथममध्ययनं सम्पूर्णम् ॥२॥ ॥१॥

जंबू स्वामी से कहा कि-सिद्धगति प्राप्त श्रमण भगवान् महावीरने
हे जंबू ! सुखविपाक के प्रथम अध्ययन का पूर्वोक्त भाव कहा है
उनके समीप जैसा सुना उसी प्रकार मैं ने यह तुम से कहा है ॥१३॥

॥ इति श्री विपाकश्रुत के दुःखविपाक नामक
द्वितीय - श्रुतस्कन्धकी 'विपाकचन्द्रिका'
टीका के हिन्दी अनुवाद में
' सुबाहुकुमार ' नामक प्रथम
अध्ययन सम्पूर्ण ॥ २-१ ॥

અહિ સુધી શ્રી સુધર્માએ જંબૂસ્વામીને કહ્યું કે સિદ્ધિગતિને પામેલા શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરે હે જંબૂ ! સુખવિપાકના પ્રથમ અધ્યયનનો પૂર્વોક્ત (આગળ કહેવા પ્રમાણે)
ભાવ કહ્યો છે, તેમની પાસેથી જેવું સાંભળ્યું છે, તેવું જ મેં તમને કહ્યું છે. (સૂ. ૧૩)

વિપાકશ્રુતના સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કન્ધની
'વિપાકચન્દ્રિકા' ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદમાં
'સુબાહુકુમાર' નામનું પ્રથમ અધ્યયન

સમ્પૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૧ ॥

॥ अथ भद्रनन्दिनामकं द्वितीयमध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

वीयस्स उक्खेवो । एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं
तेणं समणं उसभपुरे णयरे । यूमकरंडगे उज्जाणे । धण्णो
जक्खो । धणवई राया, सरस्सई देवी, सुमिणदंसणं, कहणं,
जम्मणं, वालत्तणं, कलाओ य, जोव्वणं, पाणिग्गहणं, दाओ,
पासाया, भोगा य जहा सुवाहुस्स । णवरं भद्दं दी कुमारे,
सिरिदेवीपामोक्खाणं पंचसयाणं रायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं,
सामिसमोसरणं, सावगधम्मं, पुव्वभवपुच्छा, महाविदेहे वासे
पुंडरीगिणी णयरी, विजयकुमारे, जुगवाहू तित्थयरे, पडिला-
भिण्ण, माणुस्साउण्ण निवद्धे, इहं उत्पण्णे । सेसं जहा सुवा-
हुस्स जाव महाविदेहे, सिज्झहिइ, बुज्झहिइ, मुच्चिहिइ, परि-
निव्वाहिइ, सब्बदुक्खाणमंतं करेहिइ ॥ सू० १ ॥

॥ वियं अज्झयणं समत्तं ॥ २ ॥

टीका-

‘वीयस्स’ इत्यादि । ‘वीयस्स’ द्वितीयस्स-अध्ययनस्य ‘उक्खेवो’
उत्क्षेपः = प्रारम्भवाक्यरूपो वाच्यः । स चायम् - ‘जइ णं भंते !’
समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स
अयमद्वे पणत्ते वीयस्स णं भंते ! अज्झयणस्स सुहविवागाणं समणेणं भगवया

भद्रनन्दिनामकं द्वितीयमध्ययन

‘वीयस्स उक्खेवो एवं खलु’ इति द्वितीय अध्ययन का
प्रारंभ वाक्य इति प्रकार है ‘जइ णं भंते समणेण भगवया महावीरेणं
जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमद्वे पणत्ते, वीयस्स

भद्रनन्दि नामनुं थील्लु अध्ययन-

‘वीयस्स उक्खेवो एवं खलु’ आ थील्लु अध्ययननुं प्रारंभनुं वाक्य
आ प्रमाणे छे. ‘जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं
सुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमद्वे पणत्ते, वीयस्स णं भंते ! अज्झयण

મહાવીરેણ જાવ સપત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે ? । તણ્ણં સે સુહમ્મે અણગારે જમ્બૂ અણગારં એવં વયાસી, ઇતિ ।

જમ્બૂસ્વામી પૃચ્છતિ—‘જહ્ણં મંતે’ ઇત્યાદિ । યદિ સ્વલુ હે ભદન્ત ! શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્ સિદ્ધિગતિનામધેયં સ્થાનં સંપ્રાપ્તેન સુખ-વિપાકાનાં પ્રથમસ્ય અધ્યયનસ્યાયમર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, દ્વિતીયસ્ય સ્વલુ હે ભદન્ત ! અધ્યયનસ્ય સુખવિપાકાનાં શ્રમણેન ભગવતા મહાવીરેણ યાવત્સંપ્રાપ્તેન કોડર્થઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? । તતઃ સ્વલુ સુધર્માડનગારો જમ્બૂમનગારમ્ એવં=વક્ષ્યમાણપ્રકારેણ ‘વયાસી’ અવાદીત્—‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ । એવં સ્વલુ હે જમ્બૂઃ ! ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણ્ણં’ તસ્મિન્ કાલે તસ્મિન્ સમયે ‘ઉસમપુરે ણયરે’ ઋષભપુરં નામ નગરમાસીત્ । તત્ર ‘ધૂમકરંડગે ઉજ્જાણે’ સ્તૂપકરંડકં નામોદ્યાનમ્ । તસ્મિન્ ‘ધણ્ણો જક્કલો’ ધન્યો નામ યક્ષ આસીત્ । તસ્મિન્નગરે ‘ધણવર્હી રાયા’ ધન-

ણં મંતે ! અજ્ઞયણસ્સ સુહવિવાગાણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણ જાવ સંપ-ત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે ? તણ્ણં સે સુહમ્મે અણગારે જંબું અણગારં એવં વયાસી’—જંબૂસ્વામીને શ્રી સુધર્મા સ્વામી સે પૂછા કિ હે ભદંત ! યદિ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને કિ, જો સિદ્ધિગતિ મેં વિરાજમાન હૈં, હસ સુખ-વિપાક નામક દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધ કે પ્રથમ અધ્યયન કા જો વહ ભાવ કહા-હૈ તો ઉન સિદ્ધિગતિ કો પ્રાપ્ત શ્રી શ્રવણ ભગવાન મહાવીર ને દ્વિતીય અધ્યયન કે વયા ભાવ ફરમાયા હૈ ? શ્રી સુધર્મા કહતે હૈં—હે જમ્બૂ ! ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણ્ણં’ ઉસી કાલ એવં ઉસી સમય મેં ‘ઉસમપુરે ણયરે ધૂમકરંડગે ઉજ્જાણે ધણ્ણો જક્કલો’ ઋષભપુર નામકા નગર થા । ઉસમેં સ્તૂપકરંડક ઉદ્યાન થા । ઉસમેં ધન્ય નામકે યક્ષ

ણસ્સ સુહવિવાગાણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણ જાવ સંપત્તેણં કે અદ્દે પણ્ણત્તે । તણ્ણં સે સુહમ્મે અણગારે જંબું જણગારં એવં વયાસી’ જંબૂ સ્વામીએ સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યું કે હે ભદન્ત ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કે જેણે સિદ્ધિગતિ પ્રાપ્ત કરી છે. અર્થાત્ સિદ્ધિગતિમાં બિરાજમાન છે, જેમણે આ સુખવિપાક નામના બીજા શ્રુતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનના આ ભાવ કહ્યો છે તે સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત શ્રી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે બીજા અધ્યયનના શું ભાવ કહ્યા છે ? શ્રી સુધર્મા સ્વામી કહે છે, હે જંબૂ ! ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણ્ણં’ તે કાલ અને તે સમયને વિષે ‘ઉસમપુરે ણયરે ધૂમકરંડગે ઉજ્જાણે ધણ્ણો જક્કલો’ ઋષભપુર નામનું નગર હતું, તેમાં સ્તૂપકરંડક નામનો બગીચો હતો, તે બગીચામાં ધન્ય નામના યક્ષનું યક્ષાયતન

पतिर्नाम राजाऽऽसीत् । तस्य 'सरस्मई देवी' सरस्वती नाम देवी=राज्ञी आसीत् । 'सुमिणदंसणं' स्वप्नदर्शनम् । 'कहणं' कथनं=भूपाय निवेदनम् । 'जम्मणं' जन्म । 'बालत्तणं' बालत्वम् । 'कलाओ य' कलाश्च द्वासप्ततिकलाग्रहणम् । 'जोव्वणं' यौवनम् । 'पाणिग्गहणं' पाणिग्रहणं=विवाहः । 'दाओ' दायः । 'पासाया' प्रासादाः । 'भोगा य' भोगाश्च । एतत्सर्वं वर्णनं 'जहा सुबाहुस्स' यथा सुबाहु-कुमारस्य तथा विज्ञेयं, 'णवरं' नवरम्, अयं विशेषः—अत्र 'भद्रनन्दी कुमारे' भद्रनन्दी कुमारः । 'सिरिदेवीपामोक्खाणं पंचसयाणं रायवरकन्नाणं पाणिग्गहणं' श्रीदेवीप्रमुखाणां पञ्चशतानां राजवरकन्यकानां पाणिग्रहणम् । 'सामिसमोसरणं=

का यक्षायतन था । 'धणवई राया' धनपति राजा इस नगर का अधिपति था । 'सरस्मई देवी' इसकी रानी का नाम सरस्वती देवी था । 'सुमिणदंसणं कहणं जम्मणं बालत्तणं कलाओ य जोव्वणं पाणिग्गहणं दाओ पासाया भोगा य जहा सुबाहुस्स' रानी का स्वप्नावलोकन, स्वप्नका राजा से निवेदन, पुत्र का जन्म, उसका लडकपन, ७२ कलाओं का शिक्षण, यौवन का आगमन, राज्यकन्याओं के साथ पाणिग्रहण, दहेज का मिलना, राजप्रासादों का निर्माण एवं विविध भोगों का अनुभवन ये सब बातें यहां सुबाहुकुमार के वर्णन जैसी ही जाननी चाहिये । 'णवरं' विशेषता सिर्फ इतनी ही है कि 'भद्रनन्दी कुमारे' सिरिदेवीपामोक्खाणं पंचसयाणं रायवरकन्नाणं पाणिग्गहणं सामिसमोसरणं सावगधम्मं पुव्वभवपुच्छा' इस राजा-धनपति के पुत्र का नाम भद्रनन्दी कुमार था । इसका धनपति राजाने ५०० राजकन्याओं के साथ पाणि-

(निवास स्थान) હતું 'ધણવૈ રાયા' તે નગરના અધિપતિ ધનપતિ રાજા હતા, 'સરસ્મૈ દેવી' તેના રાણીનું નામ સરસ્વતી દેવી હતું 'સુમિણદંસણં કહણં જમ્મણં બાલત્તણં કલાઓ ય જોવ્વણં પાણિગ્ગહણં દાઓ પાસાયા ભોગા ય જહા સુબાહુસ્સ' રાણીને સ્વપ્ન આવવું, રાજાને સ્વપ્નની હકીકત જણાવવી, પુત્રનો જન્મ, તેનું બાળપણ, બહેનને કલાનું શિક્ષણ, યૌવનાવસ્થાનું આગમન, પાંચસો રાજકન્યાઓ સાથે પાણીગ્રહણ-વિવાહ, પહેરામણી મળવી, રાજમહેલોનું નિર્માણ, અને વિવિધ ભોજોના અનુભવ એ તમામ વાત અહીં સુબાહુકુમારનાં વર્ણન પ્રમાણે સંમત લેવું જોઈએ. 'ણવરં' વિશેષતા માત્ર એટલીજ કે, 'ભદ્રનંદીકુમારે' સિરીદેવી પામોક્ખાણં પંચસયાણં રાયવરકન્નગાણં પાણિગ્ગહણં સામિસમોસરણં સાવગધમ્મં પુવ્વભવપુચ્છા' આ ધનપતિ રાજાના પુત્રનું નામ ભદ્રનંદી કુમાર હતું. ભદ્રનંદી કુમારનાં ધનપતિ રાજાએ પાંચસો રાજકન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યાં

भगवतः श्रीवर्धमानस्वामिनस्तत्र समागमनम् । 'सावगधम्मं' श्रावकधर्म-भद्रनन्दिकुमारो भगवत्समीपे श्रावकधर्मं स्वीकृतवान् । 'पुव्वभवपुच्छा' पूर्वभवपृच्छा= गौतमस्वामिना भगवत्समीपे भद्रनन्दिकुमारस्य पूर्वभवपृच्छा कृता । भगवत्कथनम्- 'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे 'पुंडरीगिणी णयरी' पुण्डरीकिणी नगरी । तत्र 'विजयकुमारे' विजयकुमार आसीत् । तत्र तेन 'जुगवाहु' युगवाहुनामा 'तित्थयरे' तीर्थकरः=विहरमानतीर्थकरः 'पडिलाभिए' प्रतिलम्भितः । तेन 'माणुस्साउए निवद्धे' मनुष्यायुष्कं निवद्धम् । ततः कालं कृत्वा 'इहं उप्पण्णे' इहोत्पन्नः=धनपतिभूपस्य सरस्वतीदेवीकुक्षौ भद्रनन्दिकुमास्तत्वेन समुत्पन्नः ।

ग्रहण करवाया था । उन में मुख्य श्रीदेवी थी । भगवान् वर्धमान स्वामी का वहां जब समवसरण हुआ तब भद्रनंदी कुमारने उनके समीप धर्म श्रवण कर श्रावक के १२ व्रतों को धारण किया । गौतम-स्वामीने भगवान् से भद्रनंदी कुमार का पूर्वभव पूछा, भगवान्ने कहा 'महाविदेहे वासे पुंडरीगिणी णयरी विजयकुमारे जुगवाहु तित्थयरे पडिलाभिए माणुस्साउए निवद्धे' महाविदेह क्षेत्र में पुंडरीकिनी 'नगरी' है । वहां यह विजयकुमार था । इसने एक समय युगवाहु तीर्थकर को आहारदान दिया । उसके प्रभाव से इसे मनुष्य आयु का बंध हुआ । 'इहं उप्पण्णे सेसं जहा सुवाहुस्स जाव महाविदेहे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' बाद में जब यह वहां से मरा तो धनपति भूपकी भार्या सरस्वती देवी की कुक्षि में पुत्ररूप से अवतरित हुआ । कालान्तर में इसका जन्म हुआ ।

इंतां तेमां सुभ्य श्रीदेवी इतां भगवान् वर्धमान स्वामीनु समवसरण थयुं त्यादे भद्रनंदिकुमादे तेमना पासे धर्म सांख्यीने श्रावकनां गार व्रतो धारणुं कर्थां गौतम स्वामीओ भगवान्ने भद्रनंदि कुमारना पूर्वभव विषे पूछयुं । भगवान्ने तेना उत्तर आपतां क्खुं के, 'महाविदेहे वासे पुंडरीगिणी णयरी विजयकुमारे जुगवाहु तित्थयरे पडिलाभिए माणुस्साउए निवद्धे' महाविदेह क्षेत्रमां ओक पुंडरीकिनी नगरी छे, त्यां ते विजयकुमार इता, तेणे ओक समय युगवाहु तीर्थकरने आहार दान आयुं, तेना प्रलावथी तेने मनुष्यनी आयुने बंध थयो. 'इहं उप्पण्णे सेसं जहा सुवाहुस्स जाव महाविदेहे सिज्झिहिइ बुज्झिहिइ मुच्चिहिइ परिनिव्वाहिइ सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ' पछी ते त्यांथी भरणुं पाभीने धनपति राज्जनी राणी सरस्वती देवीना उदरमां पुत्ररूपे अवतर्या, कालान्तरमां तेना जन्म थयो. तेनु नाम

‘सेसं’ शेषम्-अवशिष्टं सर्ववर्णनं ‘जहा सुबाहुस्स’ यथा सुबाहोः-सुबाहुकुमारवद् विज्ञेयं ‘जाव’ यावत्-महाविदेहे वष ‘सिज्झिहिइ, बुज्झिहिइ, मुच्चिहिइ, परिनिव्वाहिइ, सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ’ सेत्स्यति, भोत्स्यते, मोक्ष्यते, परिनिर्वास्यति, सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति । एतत्पदपञ्चकं सुबाहुकुमाराध्ययने व्याख्यातम् ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री - विश्वविख्यात - जगद्बल्लभ - प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापक - प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-
वादिमानमर्दक- श्रीशाहूच्छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-‘ जैन
शास्त्राचार्य ’ पदभूषित - कोल्हापुरराजगुरुबालब्रह्मचारि
जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री - घासीलाल
- व्रतिविरचितायां विपाकश्रुते द्वितीय-
श्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् ‘ भद्रनन्दि ’ नामक-
द्वितीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥२॥ ॥२॥

भद्रनन्दी कुमार इसका नाम रखा गया । बाकीका अवशिष्ट वर्णन सुबाहुकुमार की तरह जानना चाहिये । यह महाविदेह क्षेत्र में जन्म लेकर सिद्धिगतिको पायेगा । ‘ सेत्स्यति, भोत्स्यते ’ आदि क्रियापदों की व्याख्या प्रथम अध्ययन में कथित व्याख्या के अनुसार जाननी चाहिये ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री विपाकश्रुत के दुःखविपाक नामक
द्वितीय - श्रुतस्कन्धकी ‘ विपाकचन्द्रिका ’
टीका के हिन्दी अनुवाद में
‘ भद्रनन्दी ’ नामक द्वितीय
अध्ययन सम्पूर्ण ॥२॥ ॥२॥

भद्रनन्दी कुमार राजपुत्र । आशीर्वाद तमाम वर्णन सुबाहुकुमारना प्रमाणे ज्ञानी देव,
ते महाविदेह क्षेत्रमा जन्म लधने सिद्धिगतिते प्राप्त करे-‘ सेत्स्यति, भोत्स्यते ’
आदि क्रियापदोनी व्याख्या प्रथम अध्ययनमा करेली व्याख्या प्रमाणे ज्ञानी देवी ॥सू०१॥

श्री विपाकश्रुतना सुभ विपाक नामना भील श्रुतस्कन्धनी

विपाक चन्द्रिका टीकाना गुजराती अनुवादना

‘ भद्रनन्दि ’ नामनु भील अध्ययन

संपूर्ण ॥ २ ॥ २ ॥

॥ અથ સુજાતનામકં તૃતીયમધ્યયનમ્ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

તત્ત્વસ્સ ઉક્ખેવો । વીરપુરં ણયરં, મણોરમં ઉજ્જાણં,
વીરસેણો જક્ખો, વીરકળ્હમિત્તે રાયા, સિરી દેવી, સુજાણ કુમારે,
વલસિરીપામોક્ખાણં પંચસયકન્નગાણં પાણિગ્ગહણં, સામી સમો-
સરિણ, પુવ્વભવપુચ્છા, ઉસુયારે ણયરે, ઉસમદત્તે ગાહાવડ્ઠિ, પુપ્ફ-
દત્તે અણગારે પહિલામિણ, માણુસ્સાઉણ નિવહ્ને, ઇહં ઉપ્પણ્ણે
જાવ મહાવિદેહે સિઙ્ગિહિહિ ૫ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

॥ તદ્વિયં અજ્ઞયણં સમત્તં ॥

ટીકા

‘તત્ત્વસ્સ’ इत्यादि । ‘तत્त્वस्स’ तृतीयस्य सुजातकुमारनामकस्याध्ययनस्य
-‘उक्खेवो’ उत्क्षेपः=पारम्भवाक्यं, स च द्वितीयाध्ययनोक्तवदत्रापि वाच्यः ।
तृतीयाध्ययनार्थविषये जम्बूस्वामिनः पृच्छा, ततः सुधर्मस्वामिनः प्रतिवचनम्-
एवं खलु हे जम्बू ! तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘वीरपुरं णयरं’ वीरपुरं
नगरमासीत् । तत्र ‘मनोरमं उज्जाणं’ मनोरमं=मनोरमनामकमुद्यानम् । ‘वीरसेनो

સુજાત નામક તૃતીય અધ્યયન-

‘તત્ત્વસ્સ ઉક્ખેવો’ । जिस प्रकार द्वितीय अध्यय के प्रारंभ करने
का उद्देश्य प्रकट किया गया है, उसी प्रकार इस तृतीय अध्ययन
के प्रारंभ करने का भी उद्देश्य समझ लेना चाहिये । जंबू स्वामी
से सुधर्मा स्वामी कहते हैं कि हे जंबू ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस
काल एवं उस समय में ‘वीरपुरं णयरं’ वीरपुर नामका एक नगर था ।
‘मनोरमं उज्जाणं’ उस में मनोरम नामका एक सुन्दर एवं सभी ऋतुओं में

સુજાત નામનું ત્રીજું અધ્યયન-

‘તત્ત્વસ્સ ઉક્ખેવો’ જે પ્રમાણે બીજા અધ્યયનો પ્રારંભ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય પ્રગટ
કરેલો છે તે આ ત્રીજા અધ્યયનના પ્રારંભ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય સમજી લેવો. સુધર્મા સ્વામી જંબૂ
સ્વામીને કહે છે કે જંબૂ ! ‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ તે કાલ અને તે સમ-
યને વિષે ‘વીરપુરં ણયરં’ વીરપુર નામનું એક નગર હતું. ‘મનોરમં ઉજ્જાણં’
તેમાં મનોરમ નામનો એક સુંદર અને સર્વ ઋતુઓમાં સુખ આપે તેવો સુખદાયિ

जक्खो' वीरसेनयक्षस्य यक्षायतनम् । 'वीरकण्हमित्ते राया' वीरकृष्णमित्रो राजा । 'सिरी देवी' श्रीदेवी=श्रीनाम्नी राज्ञी । तयोः 'सुजाए कुमारे' सुजातः—सुजात-नामा कुमारः । 'वलसिरी पामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं' वलश्रीप्रमु-खाणां पञ्चशतकन्यकानां पाणिग्रहणम् । 'सामी समोसरिए' स्वामी समवसृतः=श्रमणो भगवान् महावीरः समागतः । 'पुव्वभवपुच्छा' गौतमकृता पूर्वभवपृच्छा । भगवान् कथयति—'उसुयारे णयरे' इपुकारनामकं नगरमासीत्, तत्र 'उसमदत्ते गाहावई' ऋषभदत्तो गाथापतिः परिवसति । तेन 'पुप्फदत्ते अणगारे पडि-

सुखदायो उव्वान था । 'वीरसेने जक्खो' उसमें वीरसेनयक्षका यक्षायतन था, 'वीरकण्हमित्ते राया' वीर कृष्णमित्र यहां का राजा था । 'सिरीदेवी' श्रीदेवी इसकी रानी का नाम था । 'सुजाए कुमारे' इसका एक कुमार का नाम सुजात था । 'वलसिरी पामोक्खाणं पंचसयकण्णगाणं पाणिग्गहणं' सुजातकुमार का विवाह वलश्री आदि ५०० राजकन्याओं के साथ हुआ था । 'सामी समो सरिए' भगवान् महावीर स्वामी विहार करते हुए यहां पर आये । नगरनिवासी समस्तजन (राजा से लेकर प्रजा तक) प्रभु के वंदना के लिये आये । राजकुमार भी आया । धर्म श्रवण कर सब लोग वापिस गये । 'पूव्वभवपुच्छा' गौतमने प्रभु से सविनय राजकुमार का पूर्वभव पूछा । भगवानने उसका पूर्वभव इस प्रकार बतलाया 'उसुयारे णयरे' इपुकार नामका नगर था । उसम-दत्ते गाहावई' इस में ऋषभदत्त गाथापति रहता था । 'पुप्फदत्ते अणगारे

णगीथो' इतो, 'वीरसेनो जक्खो' वीरसेन यक्षतुं यक्षायतन इतुं, 'वीर कण्हमित्ते राया' अने वीरकृष्णमित्र नामना त्यांता राजा इता. 'सिरीदेवी' तेमनां राज्ञीनुं नाम श्रीदेवी इतुं, 'सुजाए कुमारे' तेना ओक कुमारनुं नाम सुजात इतुं. 'वलसिरी पामो-क्खाणं पंचसयकण्णगाणं पाणिग्गहणं' ते सुजात कुमारनां विवाह वलश्री अदि ५०० राजकन्याओना साथे कर्या इता. 'सामी समो सरिए' भगवान महावीर स्वामी विहार करता करता त्यां आगण आव्या. नगरनां तमाम भाणुसो—सज्ज सहित प्रज-सो भणीने प्रभुने वंदन करवा माटे आव्या, राजकुमार पण आव्या धर्म उपदेश सांख्यीने सो भाणुसो पाछा पोताना स्थान पर गया. 'पुव्वभवपुच्छा' गौतम स्वामीओ प्रभुने सविनय ते सुजात कुमारना पूर्वभवनी बात पूछी त्याहे भगवाने तेना पूर्वभवनी इतीकत आ प्रभाणे इही गतावी हे. 'इसुयारे णयरे' इपुकार नामतुं ओक नगर इतुं. तेमां 'उसमदत्ते गाहावई' ऋषभदत्त गाथापति रहेता इतुं,

लामिए' पुष्पदत्तोऽनगारः प्रतिलम्बितः, तेन 'माणुस्साउए निवद्धे' मनुष्या-
युक्तं निवद्धम् । 'इहं उप्पण्णे' ततः कालं कृत्वा इहोत्पन्नः—सुजातकुमारो जातः ।
'जाव' यावत्—'महाविदेहे वासे' महाविदेहे वर्षे 'सिज्झिहिइ' सेत्स्यति ५ ॥ सू० १ ॥

॥ तृतीयमध्ययनं सम्पूर्णम् ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ अथ चतुर्थाध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

चउत्थस्स उक्खेवो । विजयपुरं णयरं, णंदणवणं उज्जाणं
असोगो जक्खो, वासवदत्ते राया, कण्हा देवी, सुवासवे कुमारे,
भद्दापामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं जाव पुव्वभवो,
कोसंबी णयरी, धणपाले राया, वेसमणभेहे अणगारे पडिला-
मिए, इहं उप्पणो जाव सिद्धे । ॥ सू० १ ॥

॥ चउत्थं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका

'चउत्थस्स' इत्यादि । 'चउत्थस्स' चतुर्थस्याध्ययनस्य 'उक्खेवो'

पडिलामिए' पुष्पदत्त अनगार को इसने आहार दान दिया था । इस
प्रभाव से 'माणुस्साउए निवद्धे' इसे मनुष्यायु का बंध हुआ । वहां
अपना आयुष्य पूरा कर 'इहउप्पणो' इस भव में यह सुजातकुमार
हुआ है । 'जावमहाविदेहे सिज्झिहिइ' यह भविष्य में विदेह क्षेत्र में
मुक्ति लाभ करेगा ॥ सू० १ ॥

॥ तृतीय अध्ययन सम्पूर्ण ॥ २ ॥ ३ ॥

सुवासव नामक चौथा अध्ययन—

'चउत्थस्स उक्खेवो' चतुर्थ अध्ययन का प्रारंभ वाक्य कहना चाहिये

तेहे 'पुष्पदत्ते अणगारे पडिलामिए' पुष्पदत्त अणुगारने आहारदान आयु' हुतुं,
तेना प्रभावधी तेहे 'माणुस्साउए निवद्धे' मनुष्यायुने बंध कर्यो, त्यां पेतानु आयुष्य
युं करी 'इहउप्पणो' आ भवमां ते सुजातकुमार यथा छे 'जाव महाविदेहे
सिज्झिहिइ' ते भविष्यमां महाविदेह क्षेत्रमां मुक्तिदास कर्ये (सू० १)

॥ त्रीनु अध्ययन संपूर्ण ॥ २ ॥ ३ ॥

उत्क्षेपः=प्रारम्भवाक्यम् । भगवान् प्राह=‘विजयपुरं णयरं’ विजयपुरं नगरम् । तत्र ‘णंदणवणं उज्जाणं’ नन्दनवनमुद्यानम् । ‘असोगो जक्खो’ अशोको यक्षः । तस्मिन्नगरे ‘वासवदत्ते राया’ वासवदत्तो राजाऽऽसीत् । तस्य ‘कण्हा देवी’ कृष्णा नाम्नी देवी=राज्ञी आसीत् । तयोः ‘सुवासे कुमारे’ सुवासवः कुमारः ‘भद्रापामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं’ भद्राप्रमुखानां पञ्चशतकन्यकानां पाणिग्रहणम् । ‘जाव’ यावत्-पुत्रभवो’ पूर्वभवप्रश्नः । भगवत्कथनम्-‘कोसंबी

-उस काल एवं उस समय में ‘विजयपुरं णयरं’ विजयपुर इस नाम से प्रसिद्ध सुरम्भ्य नगर था । ‘णंदणवणं उज्जाणं’ इस में बहुत प्राचीन एक सुन्दर नन्दनवन नामका उद्यान था । ‘असोगो जक्खो’ इसमें अशोकयक्ष का यक्षायतन था । ‘वासवदत्ते राया’ इस नगर के राजा का नाम वासवदत्त था । ‘कण्हादेवी’ इसकी रानी कृष्णादेवी थी । ‘सुवासे कुमारे’ राजा और रानी के प्राणों का आधार एक पुत्र था, जिसका नाम सुवासव कुमार था । ‘भद्रापामोक्खाणं पंचसयकन्नगाणं पाणिग्गहणं जाव पुत्रभवो’ इसका विवाह भद्रा आदि ५०० राजकन्याओं के साथ हुआ था । एक समय श्रमण भगवान् महावीर विहार करते हुए इस नगर के उद्यान में पधारे । परिषद और राजा दर्शनार्थ प्रभु के समीप आये । राजपुत्र भी आया । प्रभुने सब के लिये धर्म का उपदेश दिया, सुनकर सब के सब अपने-अपने स्थान पर वापिस गये । गौतम ने राजपुत्र का पूर्वभव प्रभु से पूछा । प्रभुने कहा- ‘कोसंबी णयरी’ कोशांबी

सुवासव नामनुं येथुं अध्ययन

‘चउत्थस्स उक्खेवो’ यथा अध्ययनं प्रारंभं वाक्यं कहेवुं लेख्ये, ते काले ते समयने विषे ‘विजयपुरं णयरं’ विजयपुर ये नामथी प्रसिद्ध सुरम्भ्य येकं नगरं હતું. ‘णंदणवणं उज्जाणं’ तेમાં ઘણાજ પ્રાચીન અને સુંદર બગીચો હતો તેનું નામ નંદનવન હતું, ‘અસોગો જક્ખો’ તેમાં અશોક યક્ષનું યક્ષાયતન-નિવાસ સ્થાન હતું. વાસવદત્તે રાયા’ તે નગરના રાજાનું નામ વાસવદત્ત હતું, ‘કણ્હાદેવી’ તેને કૃષ્ણાદેવી નામના રાણી હતાં. ‘સુવાસે કુમારે’ રાજા અને રાણી એ બંનેના પ્રાણના આધાર રૂપ એક પુત્ર જેનું નામ સુવાસકુમાર હતું, ‘ભદ્રાપામોક્ખાણં પંચસયકન્નગાણં પાણિગ્ગહણં જાવ પુત્રભવો’ તેના વિવાહ ભદ્રા આદિ પાંચસો રાજકન્યાઓની સાથે કર્યો હતો. એક સમય શ્રમણ ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતા થકા આ નગરના બગીચામાં પધાર્યા. ભગવાનનું આગમન સાંભળીને નગરના રાજા અને પ્રજા સૌ મળીને પ્રભુનાં દર્શન કરવા ગયા. રાજપુત્ર પણ સાથે ગયા, સૌને પ્રભુએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, પછી ઉપદેશ સાંભળી સૌ પોતાના સ્થાન પર પાછા આવ્યા. પછી ગૌતમે તે રાજપુત્રના પૂર્વભવ વિષે

ળયરી' કૌશામ્બી નગરી 'ધળપાલે રાયા' ધનપાલો રાજા તેન 'વેસમળભદ્રે અળગારે પઢિલામિણ' વૈશ્રમળભદ્રોઽનગારઃ પ્રતિલમ્બિતઃ । તતઃ 'ઈહ ઉપ્પળ્ળે' ઇહોત્પન્નઃ-ઈહ વિજયપુરે નગરે સુવાસવકુમારત્વેન સમુત્પન્નઃ 'જાવ સિદ્ધે' યાવત્ સિદ્ધઃ યાવત્ સકલકર્મક્ષયં કૃત્વાઽસ્મિન્નેવ ભવે સિદ્ધોઽભવત્ ॥સૂ૦ ૧॥

॥ ચતુર્થમધ્યયનં સમ્પૂર્ણમ્ ॥ ૨ ॥ ૩ ॥

॥ અથ પચ્ચમાધ્યયનમ્ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

પંચમસ્સ ઉવ્વેવો । સોગંધિયા ળયરી, ળીલાસોળે ઉજ્જાળે, સુકાલો જક્કવો, અપ્પઢિહઓ રાયા, સુકળ્હા દેવી, મહચ્ચંદે કુમારે તસ્સ અરહદત્તા મારિયા, જિળ્હાસો પુત્તો, તિત્થયરાગમણં જિળ્હાસપુવ્વભવે, મજ્ઝિમિયા ળયરી, મેહરહો રાયા, સુહમ્મે અળગારે પઢિલામિણ જાવ સિદ્ધે ॥ સૂ૦ ૧ ॥

॥ પંચમં અજ્ઞયણં સમત્તં ॥

નગરી થી । 'ધનપાલે રાયા' ધનપાલ વહાંકા રાજા થા । 'વેસમળભદ્ર અળગારે પઢિલામિણ' ડસને કિસી એક સમય વૈશ્રમળભદ્ર મુનિ કો આહાર દાન દિયા, ડસકે પુણ્ય પ્રભાવ સે મનુષ્યાયુ કા ડસે વંધ હુઆ । 'ઈહ ઉપ્પળ્ળે જાવ સિદ્ધે' મરકર વહ અવ ડસ નગર મેં રાજાકા સુવાસવકુમાર નામકા પુત્ર હોકર ઉત્પન્ન હુઆ હૈ । યહ અવ ડસી ભવ મેં સમસ્ત કર્મોં કો કાટકર સિદ્ધ-મુક્તિગામી હુવા ।

॥ ચતુર્થ અધ્યયન સમ્પૂર્ણ ॥૨॥૪॥

પ્રભુને પૂછ્યું ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે 'કોસંબી ળયરી' કૌશાંબી નગરી હતી. 'ધળપાલે રાયા' ધનપાલ નામના ત્યાંના રાજા હતા, 'વેસમળભદ્રે અળગારે પઢિલામિણ' તેણે કોઈ એક સમયને વિષે વૈશ્રમળભદ્ર મુનિને આહાર-દાન દીધું, તેના પુણ્યપ્રભાવથી મનુષ્ય આયુનો તેણે બંધ કર્યો, પછી તે 'ઈહ ઉપ્પળ્ળે જાવ સિદ્ધે' મરણ પામીને હાલ આ નગરમાં રાજાના સુવાસવ કુમાર નામથી પુત્ર ઉત્પન્ન થયા છે, તે આ ભવમાં તમામ કર્મેના નાશ કરી સિદ્ધ-મુક્તિગામી થશે.

॥ ચોથું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ ૪ ॥

टीका

‘पंचमस्स’ इत्यादि । ‘पंचमस्स’ पञ्चमस्याध्ययनस्य ‘उक्खेवो’ उत्क्षेपः । ‘सोगंधिया णयरी’ सौगन्धिका नगरी आसीत् । तत्र ‘णीलासोणे उज्जाणे’ नीलाशोकसुधानम् । तस्मिन्सुधाने ‘सुकालो जक्खो’ सुकालो यक्षः । तत्र नगर्याम् । ‘अप्पडिहो राया’ अप्रतिहतो राजाऽऽसीत् । तस्य ‘सुकण्हा देवी’ सुकृष्णा देवी ‘महच्चंदे कुमारे’ महाचन्द्रः कुमारः आसीत् । तस्य ‘अरहदत्ता भारिया’ अर्हदत्ता भार्या तस्या अङ्गजातः ‘जिणदासो पुत्तो’ जिनदासः पुत्रः ‘तित्थयरागमणं’ तीर्थकरागमनम् ‘जिणदासपुव्वभवो’ जिनदासपूर्वभव-

जिनदासनामक पंचम अध्ययन-

‘पंचमस्स उक्खेवो०’ यहाँ इस पंचम अध्ययन का प्रारंभवाक्य कहना चाहिये । उसी काल और उसी समय में ‘सोगंधिया णयरी’ सौगन्धिका नामकी नगरी थी । ‘णीलासोणे उज्जाणे’ नीलाशोक नामका उद्यान था । ‘सुकालो जक्खो’ सुकालयक्षका यक्षायतन था । ‘अप्पडिहो राया’ यहाँ का नरेश अप्रतिहत था । ‘सुकण्हादेवी’ सुकृष्णा देवी इसकी रानी का नाम था । ‘महच्चंदे कुमारे’ राजा के पुत्र का नाम महाचंद्रकुमार था । ‘अरहदत्ता भारिया’ उसकी भार्या का नाम अर्हदत्ता था । ‘जिणदासो पुत्तो’ अर्हदत्ता की कुक्षि से पुत्र उत्पन्न हुआ, जिसका नाम जिनदास रक्खा गया । ‘तित्थयरागमणं’ कालान्तर में विहार करते हुए यहाँ श्री तीर्थकर वीर प्रभुका समवसरण हुआ । पूर्व अध्ययनों की तरह सब नर नारी तथा राजा प्रभुको वंदना के लिये उद्यानमें आये ।

जिनदास नामनुं पांयसुं अध्ययन-

‘पंचमस्स उक्खेवो०’ अर्थात् पांयसा अध्ययनने उपक्षेप छेवो नेछेवे, ने छेवे अने ते समयने विषे, ‘सोगंधिया णयरी’ सौगन्धिका नामनी नगरी हती, ‘णीलासोणे उज्जाणे’ नगरीनी गडार नीलाशोक नामने प्राचीन घण्टा सुंदर छेव गणीया हतो ‘सुकालो जक्खो’ तेमां सुकलयक्षनुं यक्षयतन हतुं ‘अप्पडिहो राया’ तेमां अप्रतिहत हतुं, ‘सुकण्हा देवी’ तेमां राणीनुं नाम सुकृष्णादेवी हतुं, ‘महच्चंदे कुमारे’ तेमां महाचंद्रकुमार हतुं, ‘अरहदत्ता भारिया’ तेमां भार्यानुं नाम अर्हदत्ता हतुं, ‘जिणदासो पुत्तो’ अर्हदत्ताका उदरसी पुत्र उत्पन्न थयो तेनुं नाम जिनदास राण्युं हतुं, ‘तित्थयरागमणं’ कालान्तरमां विहार छेवना छेवना थ्यां श्री तीर्थकर वीर प्रभुनुं समवसरण थ्युं आगण छेवला अध्ययनः प्रभावे तमां नगर निवासी नर-नारी तथा राजा प्रभुने वंदना करवा भावे ते गणीयां आव्यः प्रभुने

पृच्छेत्यर्थः । भगवत्कथनम्—‘मज्झिमिया णयरी’ मध्यमिका नगरी । ‘मेहरहो राया’ मेघरथो राजा । तेन ‘सुहम्मो अणगारे पडिलाभिण्’ सुधर्माऽनगारः प्रति-
लम्बितः ‘जाव सिद्धे’ यावत् अस्मिन्नेव भवे सिद्धो भवत् ॥ सू० १ ॥

॥ इति पञ्चममध्ययनं संपूर्णम् ॥ २ ॥ ॥५॥

॥ अथ षष्ठाध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

छट्ठस्स उक्खेवो । कणगपुरं णयरं, सेयासोण उज्जाणै,
वीरभद्दो जक्खो, पीयच्चंदो राया, सुभद्दा देवी, वेसमणे कुमारै
जुवराया, सिरीदेवीपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणि—

प्रभु ने धर्मका उपदेश दिया । जिनदास भी सबके साथ उद्यानमें
धर्म उपदेश सुनने के लिये आया था । धर्म का उपदेश श्रवण कर
उसे भी अपूर्व आनंद आया । ‘जिणदास पूर्वभवो’ गौतम स्वामीने
प्रभु से इसका पूर्वभवं पूछा । पूर्वभव के विषय में प्रभुने कहा—
‘मज्झिमिया णयरी’ मध्यमिका नगरी थी । ‘मेहरहो राया’ वहां का राजा
मेघरथ था । ‘सुहम्मो अणगारे पडिलाभिण् जाव सिद्ध’ उसने सुधर्मा
मुनि को आहारदान दिया था । इससे मनुष्य आयु का उसे बंध हुआ ।
वह मर कर यहां जिनदास हुआ है । अब यह इसी भवमें सिद्ध हुआ ॥ सू० १ ॥

॥ पंचम अध्ययन सम्पूर्ण ॥ २ ॥ ॥५॥

तेभने धर्म्मनो उपदेशे आण्यो, जिनदास णयु सौनी साथे णगीयाभां धर्म्म—उपदेश
सांलणवा भाटे आण्यो हुता धर्म्मनो उपदेशे श्रवणु करीने तेने णयु अपूर्व आनंद
आण्यो. ‘जिणदास पुव्वभवो’ गौतम स्वामीअे प्रभुने तेना पूर्वभव विषे पूछथुं,
त्यारे ते कुमारना पूर्वभव विषयनी छडीकत प्रभुअे छडी के—‘मज्झिमिया णयरी’
मध्यमिका नामनी नगरी हुती, त्यांना ‘मेहरहो राया’ मेघरथ नामना राजा हुता,
‘सुहम्मो अणगारे पडिलाभिण् जाव सिद्धे’ तेअे सुधर्मा मुनिने आहार-दान दीथुं
तेथी मनुष्यना आयुष्यनो तेअे बंध कर्यो पछी ते मृत्यु पामीने अहि जिनदास थया
छ. हुवे ते आ लवमां न सिद्ध थया. (सू० १)

॥ पांचम अध्ययन संपूर्ण ॥ २ ॥ ॥५॥

गहणं, तित्थगरागमणं, धणवई जुवरायपुत्तो जाव पुव्वभवो,
मणिवया णयरी, मित्ते राया, संभूतिविजए अणगारे पडिला-
भिए जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ छट्ठं अज्झयणं समत्तं ॥ ६ ॥

टीका-

‘छट्ठस्स’ इत्यादी । ‘छट्ठस्स’ षष्ठस्य अध्ययनस्य ‘उक्खेवो’
उत्क्षेपः । ‘कणगपुरं णयरं’ कनकपुरं नगरमासीत् । तत्र ‘सेयासोए’
उज्जाणे’ श्वेताशोकमुद्यानम् । तस्मिन् ‘वीरभदो जक्खो’ वीरभद्रो यक्षः ।
तस्मिन्नगरे ‘पियचंदो राया’ प्रियचन्द्रो राजा, तस्य ‘सुभद्दा देवी’ सुभद्रा देवी
‘वेसमणे कुमारे जुवराया’ वैश्रवणः कुमारो युवराज आसीत् । तस्य ‘सिरी-
देवीपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं’ श्रीदेवीप्रमुखाणां पञ्चश-
तराजवरकन्यकानां पाणिग्रहणं जातम् । ‘तित्थगरागमणं’ तीर्थकरागमनम् ।
‘धणवई’ धनपतिर्नाम ‘जुवरायपुत्तो’ युवराजपुत्रः । वैश्रवणयुवराजस्य पुत्रो धन-

धनपति नामका छट्ठा अध्ययन

‘छट्ठस्स उक्खेवो’ ‘छट्ठस्स उक्खेवो’ छठवें अध्ययनका प्रारंभ वाक्य ।
उसी काल और उसी समय में ‘कणगपुरं णयरं सेयासोए उज्जाणे’ कनकपुर
नामका नगर था । श्वेताशोक नामका वहां उद्यान था । ‘वीरभदो
जक्खो’ वीरभद्र यक्ष का इस उद्यान में यक्षायतन था । ‘पियचंदो
राया सुभद्दा देवी वेसमणे कुमारे जुवराया’ यहां का राजा प्रियचंद्र था ।
इसकी रानी का नाम सुभद्रादेवी था । वैश्रवण कुमार युवराज था ।
‘सिरीदेवीपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं’ इसका पाणि-
ग्रहण संस्कार ५०० उत्तम राजाओं की कन्याओं के साथ हुआ था ।
इन में मुख्य श्रीदेवी थी । ‘तित्थगरागमणं धणवई जुवरायपुत्तो जाव

धनपति नामनुं छट्ठं अध्ययन-

‘छट्ठस्स उक्खेवो’ छट्ठा अध्ययननु प्रारंभ वाक्य-ते काल ते समयने
विषे ‘कणगपुरे णयरे सेयासोए उज्जाणे’ कनकपुर नामनुं एक नगर હતું, શ્વેતાશોક
નામનો ત્યાં બગીચો હતો, ‘વીરભદો જક્ખો’ વીરભદ્ર યક્ષનું ત્યાં યક્ષાયતન હતું,
‘પિયચંદો રાયા સુભદ્દા દેવી-વેસમણ કુમારે જુવરાયા’ ત્યાંના રાજા પ્રિયચંદ્ર
હતા, તેમનાં રાણીનું નામ સુભદ્રા દેવી હતું, વૈશ્રવણકુમાર યુવરાજ હતા. ‘સિરીદેવી
પામોક્ખાણં પંચસયરાયવરકન્નગાણં પાણિગ્ગહણં’ તેના પાણીગ્રહણ સંસ્કાર પાંચસો
(૫૦૦) ઉત્તમ રાજાઓની કન્યાઓની સાથે થયા હતા. તેમાં મુખ્ય શ્રીદેવી હતાં.

पतिनामाऽऽसीत् 'जाव' यावत् 'पुंवभवो' पूर्वभवः=पूर्वभवपृच्छेत्यर्थः । भगवान् तस्य पूर्वभवं कथयति—'मणिवया णयरी' मणिपदा नगरी । तत्र 'मिन्ने राया' मित्रो राजा । तेन 'संभूतिविजए अणगारे' सम्भूतिविजयः अनंगारः 'पडिलाभिए' प्रतिष्ठाभितः 'जाव सिद्धे' यावत् सिद्धः—अस्मिन्नेव भवे सिद्धोऽभवत् ॥ सू० १ ॥

॥ इति षष्ठमध्ययनं समाप्तम् ॥ २ ॥ ६ ॥

॥ अथ सप्तममध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

सत्तमस्स उक्खेवो । महापुरं णयरं, रत्तासोगे उज्जाणे, रत्तपालो जक्खो, बले राया, सुभद्दा देवी, महब्बले कुमारे, रत्तवईपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं, तित्थ-

पुंवभवो' कालान्तर में यहां श्री वीरप्रभु का आगमन हुआ । वैश्रवण कुमार का एक पुत्र था जिसका नाम धनपति था । इसका पूर्व-भव भगवान् से गौतमने पूछा, प्रभुने इस प्रकार कहा—'मणिवया णयरी मिन्ने राया संभूतिविजए अणगारे पाडिलाभिए जाव सिद्धे' मणिपदा नामकी एक नगरी थी, वहां का राजा मित्र था । उसने संभूतिविजय मुनिराज के लिए आहार दान दिया, उससे उसे मनुष्यायु का बंध हुआ । सो मरकर अवयह धनपति हुआ है । यह इसी भव में सिद्ध हुआ ॥ सू० १ ॥

॥ षष्ठ अध्ययन सम्पूर्ण ॥ २ ॥ ६ ॥

'तित्थगरागमणं धणवइ जुवरायपुत्तो जाव पुंवभवो' डेटलोक सभय गया पछी लगवान वीर प्रभु त्यां पधार्या, वैश्रवण कुमारने एक पुत्र हुतो जेनु नाम धनपति हुतुं, तेनां-पूर्वभव विषे गौतम स्वामीजे लगवानने पूछ्युं तयारे लगवाने आ प्रभाणे कह्युं, 'मणिवया णयरी मिन्ने राया संभूतिविजए अणगारे पाडिलाभिए जाव सिद्धे' मणिपदा नामनी एक नगरी हुती, त्यांना राजानु नाम मित्र हुतुं तेणे संभूतिविजय मुनिराजने आहार दान आप्युं, तेना प्रभावथी तेने मनुष्यनी आयुने बंध थयो, ते मरण पावनीने डालमां ते धनपति थयो छे, ते आ लवमां सिद्ध थये. (सू० १)

॥ छठुं अध्ययन सम्पूर्ण ॥ २ ॥ ६ ॥

गरागमणं जाव पुब्बभवो, माणीपुरं णयरं, णागदत्ते गाहावई,
इंददत्ते अणगारे पडिलाभिण जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ सत्तमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका

‘सत्तमस्स’ इत्यादि । ‘सत्तमस्स’ सप्तमस्य-सप्तमाध्ययनस्य ‘उक्खेवो’
उत्क्षेपः । ‘महापुरं णयरं’ महापुरं नाम नगरमासीत्, तत्र ‘रत्तासोगे उज्जाणे’
रक्ताशोकनामकमुद्यानम् । तस्मिन् ‘रत्तपालो जक्खो, रत्तपालो यक्ष आसीत् ।
तस्मिन्नगरे ‘बले राया’ बलो=बलामिथो राजा । तस्य ‘सुभदा देवी’ सुभद्रा
देवी, ‘महब्बले कुमारे’ महाबलः=महाबलनामाकुमारोऽभूत् । ‘रत्तवई पामोक्खाणं’
पंचसयरायवरकन्नागाणं पाणिग्रहणं रक्तवतीप्रमुखानां पञ्चशतराजवरकन्यकानां
पाणिग्रहणं जातम् । ‘तित्थगरागमणं’ तीर्थकरागमनम् । ‘जाव पुब्बभवो’

महाबलनामक सप्तम अध्ययन-

‘सत्तमस्स उक्खेवो०’ सप्तम अध्ययनका प्रारंभ वाक्य । उसी काल
और उसी समयमें ‘महापुरं णयरं’ महापुर नाम का एक नगर था । ‘रत्तासोगे
उज्जाणे’ उसमें रक्ताशोक नामका सुन्दर प्राचीन उद्यान था । ‘रत्त-
पालो जक्खो’ उसमें रत्तपाल नामके यक्ष का यक्षायतन था । ‘बले-
राया’ नगर का राजा बल था । ‘सुभदादेवी’ इसकी सुभद्रा नामकी
रानी थी, ‘महब्बले कुमारे’ महाबल नामका कुमार था । ‘रत्तवई पामो-
क्खाणं पंचसयरायवरकन्नागाणं पाणिग्रहणं’ राजा ने ५०० उत्तम राजाओं
की कन्याओं के साथ इसका पाणिग्रहण कराया । इन ५०० स्त्रियों
में रक्तवती मुख्य थी । ‘तित्थगरागमनं’ कालान्तर में विचरते हुए

महाणल नामनुं सातमुं अध्ययन-

‘सत्तमस्स उक्खेवो’ सातमा अध्ययननुं प्रारंभ वाक्य-ते डाल अने ते
समयने विषे ‘महापुरं णयरं’ महापुर नामनुं एक नगर डतु, ‘रत्तासोगे उज्जाणे’
तेमां रक्ताशोक नामने सुंदर प्राचीन णगीयो डतो, ‘रत्तपालो जक्खो’ तेमां रक्त-
पाल नामना यक्षनुं यक्षायतन डतुं ते ‘बले राया’ ते नगरना राजनुं नाम णल
डतुं, ‘सुभदा देवी’ तेमनां सुभद्रा नामनां राणी डतां, ‘महाबले कुमारे’ महाणल
नामना कुमार डता; ‘रत्तवई पामोक्खाणं पंचसयरायवरकण्णागाणं पाणिग्रहणं’
राजने पांचसो (५००) राजनेानी कन्यानेानी साथे तेनां विवाह कर्यो डतो, ते
पांचसो राणीनेमां रक्तवती मुख्य डती, ‘तित्थगरागमणं’ डालान्तरमां विचरता-
विचरता लगवान तीर्थकर महावीर प्रभु त्यां पधायो यणी सोने प्रभु पासे बधने

यावत्पूर्वभवः=पूर्वभवपृच्छा गौतमेन कृतेति भावः । भगवान् कथयति-‘मणी-
पुरं णयरं’ मणीपुरं नगरम् । तत्र ‘णागदत्ते गाहावई’ नागदत्तो गाथापति-
रासीत् । तेन इंददत्ते अणगारे पडिलाभिए’ इन्द्रदत्तोऽनगारः प्रतिलम्बितः ।
‘जाव सिद्धे’ यावत्-अस्मिन्नेव भवे सिद्धोऽभवत् ॥ सू० १ ॥

॥ इति सप्तममध्ययनं समाप्तम् ॥ २ ॥ ७ ॥

॥ अथाष्टममध्ययनम् ॥

॥ मूलम् ॥

अष्टमस्स उक्खेवो । सुघोसं णयरं, देवरमणे उज्जाणे,
वीरसेणो जक्खो, अज्जुणो राया, दत्तवई देवी भदणंदी कुमारे,
सिरिदेवीपामोक्खाणं पंचसयरायवरकन्नगाणं पाणिग्गहणं, जाव

श्री तीर्थंकर महावीर प्रभु का यहां आगमन हुआ । सब ने प्रभु
के पास पहुँचकर धर्माभूत का पान किया । ‘जावपुव्वभवो’ महाबल
कुमार के पूर्वभव को गौतमने प्रभु से पूछा । प्रभुने कहा-‘मणीपुरं
णयरं’ मणीपुर नामका एक नगर था । ‘णागदत्ते गाहावई’ वहां नाग-
दत्त नामका एक गाथापति रहता था । ‘इंददत्ते अणगारे पडिलाभिए
जाव सिद्धे’ उसने इन्द्रदत्त नामके मुनिराज को आहार-दान दिया ।
इससे उसने मनुष्यायु का बंध किया । वही मर कर महाबल हुआ है ।
आगे यह दीक्षा लेकर इसी भव में मुक्तिका लाभ प्राप्त किया ॥ सू० १ ॥

॥ सप्तम अध्ययन सम्पूर्ण ॥ ७ ॥

धर्म उपदेश इपी अभूत पान कथ्युं. ‘पुव्वभव पुच्छा’ महाबल कुमारना पूर्वभव
विषे गौतम स्वामीअे प्रभुने पूछथुं त्यादे प्रभुअे कथ्युं ‘मणीपुरं णयरं’ मणीपुर
नामनुं अेक नगर इतुं, ‘णागदत्ते गाहावई’ त्यां नागदत्त नामना अेक गाथापति
रहेता इता; तेअे ‘इंददत्ते अणगारे पडिलाभिए जावसिद्धे’ इन्द्रदत्त नामना
मुनिराजने आहारदान कथ्युं, ते पुण्यथी तेने मनुष्यना आयुष्यनेा बंध थयेा,
पछी ते मरअु पाभीने अडिं महाबल थयेल अे, आगण पर दीक्षा लअेने आ भवभां
मुकितनेा लाभ भेणवथे. (सू० १)

॥ सातसुं अध्ययन संपूर्ण ॥ ७ ॥

पुवभवो, महाघोसे णयरे धम्मघोसे गाहावई धम्मसीहे अण-
गारे पडिलाभिण जाव सिद्धे ॥ सू० १ ॥

॥ अट्टमं अज्झयणं समत्तं ॥

टीका

‘अट्टमस्स’ इत्यादि । ‘अट्टमस्स’ अष्टमस्याध्ययनस्य ‘उक्खेवो’
उत्क्षेपः । ‘सुघोसं णयरं’ सुघोषनामकं नगरमासीत्, तत्र ‘देवरमणे उज्जाणे’
देवरमणमुद्यानम् । तस्मिन् ‘वीरसेणो जक्खो’ वीरसेनो यक्षः । तस्मिन्नगरे
‘अज्जुणो राया’ अर्जुनो राजाऽसीत्, तस्य ‘रत्तवई देवी’ रक्तवती देवी,
‘भदणंदी कुमारे’ भद्रनन्दी कुमारः । तस्य ‘सिरिदेवीपामोक्खाणं पंचसयराय-
वरकन्नगाणं पाणिग्गहणं’ श्रीदेवीप्रमुखानां पञ्चशतराजवरकन्यकानां पाणिग्रहणं
जातम् । ‘जाव पुवभवो’ यावत्पूर्वभवः=पूर्वभवपृच्छा । भगवान् कथयति—

भद्रनन्दीकुमार नामक अष्टम अध्ययन ।

‘अट्टमस्स उक्खेवो’ अष्टम अध्ययन का प्रारंभ वाक्य । ‘सुघोसं णयरं’
सुघोष नामका नगर था । ‘देवरमणे उज्जाणे’ उसमें देवरमण नामका
उद्यान था । ‘वीरसेनो जक्खो’ वीरसेन यक्षका इसमें यक्षायतन था ।
‘अज्जुणो राया’ अर्जुन इसनगर का राजा था । ‘रत्तवई देवी’ इसकी रानीका
नाम रक्तवती था । ‘भदणंदी कुमारे’ भद्रनंदी नाम का कुमार था ।
‘सिरिदेवी पामोक्खाणं पंचसयरायवरकणगाणं पाणिग्गहणं’ राजाने कालान्तर में
इसका विवाह ५०० राजकन्याओं के साथ किया । स्त्रियों में प्रधान श्री
देवी थी । ‘जावपुव भवो’ गौतमने प्रभुसे इसका पूर्वभव पूछा । भगवानने

भद्रनन्दीकुमार नामनुं आठमुं अध्ययन—

‘अट्टमस्स उक्खेवो’ आठमा अध्ययननुं प्रारंभ वाक्य—‘सुघोसं णयरं’ सुघोष
नामनुं नगर હતું. ‘देवरમણે ઉજ્જાણે’ તેમાં દેવરમણ નામનો બગીચો હતો. ‘વીરસેનો
જક્ખો’ વીરસેન યક્ષનું તેમાં યક્ષાયતન હતું, ‘અજ્જુણો રાયા’ ત્યાંના રાજાનું
નામ અર્જુન હતું, ‘રત્તવઈ દેવી’ તેનાં રાણીનું નામ રક્તવતી હતું, ‘ભદ્દણંદી કુમારે’
અને ભદ્રનંદી નામે કુમાર હતો, ‘સિરીદેવીપામોક્ખાણં પંચસયરાયવરકણગાણં
પાણિગ્ગહણં’ રાજાએ કેટલાક સમય પછી તેનો વિવાહ પાંચસો રાજકન્યાઓની સાથે
કરાવ્યો હતો, તે તમામ સ્ત્રીઓમાં મુખ્ય શ્રીદેવી હતા. ‘જાવ પુવ્વભવો’
ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુને તેના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું, તો ભગવાને તેનો પૂર્વભવ આ

‘મહાઘોસે ણયરે’ મહાઘોષં નામ નગરમાસીત્, તત્ર ‘ધમ્મઘોસે ગાહાવર્ડે’ ધર્મ-
ઘોષો ગાથાપતિઃ પરિવસતિ । તેન ‘ધમ્મસીહે અણગારે પઢિલામિણ’ ધર્મસિંહો-
ઽનગારઃ પ્રતિલમ્ભિતઃ ‘જાવ સિદ્ધે’ યાવત્ અસ્મિન્નેવ ભવે સિદ્ધો ઽભવત્ ॥ સૂ. ૧ ॥

॥ ઇત્યષ્ટમમધ્યયનં સમાપ્તમ્ ॥ ૮ ॥

॥ અથ નવમમધ્યયનમ્ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

ળવમસ્સ ઉક્ખેવો । ચંપા ણયરી, પુણ્ણભદ્દે ઉજ્જાણે,
પુણ્ણભદ્દે જક્ખે, દત્તે રાયા, દત્તવર્ડે દેવી, મહચંદે કુમારે
જુવરાયા, સિરિકંતાપામોક્કલાણં પંચસયરાયવરકન્નગાણં પાણિ-
ગ્ગહણં જાવ પુઠ્ઠભવો તિગિચ્છિયા ણયરી, જિયસત્તૂ રાયા,
ધમ્મવિરર્ડે અણગારે પઢિલામિણ જાવ સિદ્ધે ॥ સૂ. ૧ ॥

॥ ણવમં અજ્ઞયણં સમત્તં ॥

ટીકા

‘ળવમસ્સ’ ઇત્યાદિ । ‘ળવમસ્સ’ નવમસ્યાધ્યયનસ્ય ‘ઉક્ખેવો’
ઉત્ક્ષેપઃ । ‘ચંપા ણયરી’ ચમ્પા નગરી । તત્ર ‘પુણ્ણભદ્દે ઉજ્જાણે’ પૂર્ણભદ્રમુદ્યાનમ્ ।

इसका पूर्वभव इस प्रकार कहा—‘महाघोसे णयरे’ महाघोष नामका
नगर था । ‘धम्मघोसे गाहावर्डे’ वहां धर्मघोष नामका गाथापति रहता
था । ‘धम्मसीहे अणगारे पडिलाभिण जावसिद्धे’ इसने धर्मसिंह नामक
मुनि को आहारदान दिया सो इससे उसे मनुष्यायु का बंध हो
गया । वही मर कर भद्रनंदी कुमार हुआ है । यह इसी भव में
दीक्षा लेकर सिद्ध हुआ ॥ सू. १ ॥

॥ अष्टम अध्ययन सम्पूर्णं ॥ ८ ॥

પ્રમાણે કહ્યો, ‘મહાઘોસે ણયરે’ મહાઘોષ નામનું નગર હતું. ‘ધમ્મઘોસે ગાહાવર્ડે’
ત્યાં ધર્મઘોષ નામના ગાથાપતિ રહેતા હતા, ‘ધમ્મસીહે અણગારે પઢિલામિણ જાવ
સિદ્ધે’ તેણે ધર્મસિંહ નામના એક મુનિને આહારદાન દીધું તેના વડે તેને મનુષ્યના
આયુનો બંધ થયો પછી તે મરણ પામીને ભદ્રનંદીકુમાર થયા છે. તે આ ભવમાં
દીક્ષા લઈને સિદ્ધ થયો. (સૂ. ૧)

આઠમું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૮ ॥

तस्मिन् 'पुण्णभदो जक्खो' पूर्णभद्रो यक्षः । तस्मिन्नगरे 'दत्ते राया' दत्तो राजाऽऽसीत् । तस्य 'दत्तवई देवी' दत्तवती देवी 'महच्चंदे कुमारे जुवराया' महाचन्द्रः कुमारो युवराज आसीत् । तस्य 'सिरिकंतापामोक्खाणं पंचसयरायवरकण्णगाणं पाणिग्गहणं' श्रीकान्ताप्रमुखाणां पञ्चशतराजवरकन्यकानां पाणिग्रहणं संजातम् । 'जाव पुव्वभवो' यावत्पूर्वभवः=पूर्वभवपृच्छा । भगवान् पूर्वभवं कथयति, 'तिगिच्छया णयरी' चिकित्सिका नगरी । तत्र 'जियसत्तू राया' जित-

महाचन्द्र नामक नवम अध्ययन—

'णवमस्स उक्खेवो' इस नवमें अध्यय का प्रारंभ वाक्य 'चंपा णयरी' चंपा नामकी नगरी थी । 'पुण्णभे उज्जाणे' उसमें पूर्णभद्र नामका उद्यान था । 'पुण्णभदो जक्खो' उस उद्यान में पूर्णभद्र नामका यक्ष रहता था । 'दत्ते राया' राजा का नाम दत्त था । और 'दत्तवईदेवी' इसकी रानीका नाम दत्तवती था । 'महच्चंदे कुमारे जुवराया' महाचंद्र कुमार युवराज था । 'सिरिकंतापामोक्खाणं पंचसयरायवरकण्णगाणं पाणिग्गहणं' ५०० राजकन्याओं के साथ जिनमें श्रीकान्ता मुख्य थी युवराज का विवाह हुआ था । 'जावपुव्वभवो' जब तीर्थंकर श्रीवीर प्रभु विहार करते हुए वहां आये तब गौतमने उनसे युवराज का पूर्वभव पूछा । प्रभुने युवराज का पूर्वभव इस प्रकार कहा— 'तिगिच्छया णयरी' चिकित्सिका नामकी नगरी थी । 'जियसत्तू राया' जितशत्रु उसका राजा

महाचन्द्र नामनुं नवमुं अध्ययन ॥ ६ ॥

'णवमस्स उक्खेवो' आ नवमा अध्ययननुं प्रारंभ वाक्य—'चंपा णयरी' चंपा नामकी नगरी होती। 'पुण्णभदे उज्जाणे' तेमां पूर्णभद्र नामको अगीथो होता, ते 'पुण्णभदो जक्खो' अगीथां पूर्णभद्र नामको यक्ष रहतो होता, 'दत्ते राया' राजानुं नाम दत्त हुतुं, 'दत्तवई देवी' अने तेमनां राणीनुं नाम दत्तवती हुतुं, 'महच्चंदे कुमारे जुवराया' महाचन्द्रकुमार युवराज हुता। 'सिरिकंतापामोक्खाणं पंचसयरायवरकण्णगाणं' तेनो पांचसो राजकन्याओना साथे विवाह थतो होता, तेमां श्रीकान्ता मुख्य होती। 'जाव पुव्वभवो' न्यारे तीर्थंकर श्री वीरप्रभु विहार करता करता त्यां आव्या त्यारे गौतम स्वामीओ प्रभुने युवराजना पूर्वभव विषे पूछथुं त्यारे प्रभुओ युवराजना पूर्वभवने धतिहास आ प्रभाणि कह्यो—'तिगिच्छा णयरी' चिकित्सिका नामकी नगरी होती। तेमां 'जियसत्तू राया' जितशत्रु नामको राजा हुता, तेणे 'धम्म-

શત્રૂ રાજાઽઽસીત્ । તેન ' ધમ્મવિરઈ અળગારે પહિલાભિણ ' ધર્મવિરતિરનગારઃ
પ્રતિલમ્બિતઃ । ' જાવ સિદ્ધે ' યાવત્ અસ્મિન્નેવ ભવે સિદ્ધોઽભવત્ ॥ સૂ૦ ૧ ॥

॥ નવમમધ્યયનં સમાપ્તમ્ ॥ ૯ ॥

॥ અથ દશમમધ્યયનમ્ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

જહ્ ણં દસમસ્સ ઉક્ખેવો । એવં ' યલ્લુ જંબૂ ! તેણં
કાલેણં તેણં સમણં સાણ્યે ણામં ણયરે હોત્થા, ઉત્તરકુરુ
ઉજ્જાણે, પાસમિયો જક્ખો, મિત્તણંદી રાયા, સિરિકંતા દેવી,
વરદત્તે કુમારે, વીરસેણાપામોક્ખાણં પંચસયદેવીણં પાણિગ્ગહણં
તિત્થગરાગમણં, સાવગધમ્મં, પુઠ્ઠભવો ય, સયદુવારે ણયરે,
વિમલવાહણે રાયા, ધમ્મરુઈ અળગારે પહિલાભિણ સમાણે
માણુસ્સાઉણ નિવદ્ધે, ઇહ ઉપ્પણે, સેસં જહા સુબાહુસ્સ
કુમારસ્સ ચિંતા જાવ પવજ્જા, કપ્પંતરે તઓ જાવ સઠ્ઠસિદ્ધે,
તઓ મહાવિદેહે જાવ સિંઙ્ગિહિહિ ૫ । એવં યલ્લુ જંબૂ ! સમ-
ણેણં જાવ સંપત્તેણં સુહવિવાગાણં દસમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અંય-
મદ્ધે પણ્ણત્તે । સેવં ભંતે ૨ ! ॥ સૂ૦ ૧-॥

॥ દસમં અજ્ઞયણં સંપત્તં ॥

થા । ' ધમ્મવિરઈ અળગારે પહિલાભિણ જાવસિદ્ધે ' એક સમય ધર્મ-
વિરતિ અનગાર કો આહાર દિધા સો મનુષ્યાયુ કો બાંધકર વહ મરા,
વહી હસ નગર મેં મહાચંદ્ર હુઆ હૈ, યહ દીક્ષા લેકર હસી ભવ મેં
સિદ્ધ હુવા ॥ સૂ૦ ૧ ॥

॥ નવમ અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૯ ॥

વિરઈ અળગારે પહિલાભિણ જાવ સિદ્ધે ' એક સમય ધર્મવિરતિ અળગારને
આહાર-દાન દીધું. તેના વડે તેને મનુષ્યના આયુષ્યનો બંધ થયો. પછી તે મરણ
પામ્યો અને તે આ નગરમાં મહાચંદ્ર થયા છે તે હવે ભવિષ્યમાં દીક્ષા લઈને આ
ભવમાં મુક્તિનો લાભ કરશે. (સૂ૦ ૧)

નવમું અધ્યયન સંપૂર્ણ ॥ ૯ ॥

टीका

‘जइ णं’ इत्यादि । ‘जइ णं’ यदि खलु ‘दसमस्स’ दशमस्याध्ययनस्य उक्खेवो उत्क्षेपः=जम्बूस्वामिपृच्छारूपं प्रारम्भवाक्यम् । श्रीसुधर्मास्वामी प्राह—एवं खलुजंबू एवं खलु हे जम्बूः ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘साएये णामं णयरे होत्था’ साकेतं नाम=सम्प्रति ‘अयोध्या’ इति प्रसिद्धं नगरमासीत् । तत्र उत्तरकुरु नाम ‘उज्जाणे’ उद्यानम् । तस्मिन्नुद्याने ‘पासमिओ जक्खो’ पार्श्वमृगो यक्षः । ‘मित्तनंदी राया’ मित्रनन्दी राजा । तस्य ‘सिरिकंता देवी’ श्रीकान्ता देवी, ‘वरदत्ते कुमारे’ वरदत्तः कुमारः । तस्य

वरदत्त नामक दशम अध्ययन—

‘जइ णं दसमस्स उक्खेवो’ दशमं अध्ययनं का उत्क्षेप इति प्रकार है— जंबूस्वामीने श्रीसुधर्मास्वामी से पूछा कि हे भदंत ! सिद्धि गति प्राप्त भगवान् महावीरने सुखविपाक नामक दूसरे श्रुतस्कंध के नौ अध्ययन के ये भाव प्ररूपित किये हैं, तो उन श्रमण भगवान् महावीरने इस दशम-अध्ययन का क्या भाव निरूपित किया है ? सुधर्मास्वामी कहते हैं ।— ‘एवं खलु जंबू ! हे जम्बू ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ उस काल एवं उस समय ‘साएये णामं णयरे होत्था’ साकेत नामका नगर था । वर्तमान में इसका नाम अयोध्या है । ‘उत्तरकुरु उज्जाणे पासमियो जक्खो मित्तणंदी राया सिरिकंता देवी वरदत्ते कुमारे’ उस में उत्तरकुरु नामका उद्यान था । पार्श्वमृग नामके यक्षका यक्षायतन था । मित्रनंदी इस नगर का राजा था । इसकी रानी का नाम श्रीकांता और कुमार

वरदत्त नामनुं दशमं अध्ययन—

‘जइ णं दसमस्स उक्खेवो’ दशमं अध्ययनं का उत्क्षेप आ प्रमाणे छे । जंबू स्वामीने सुधर्मास्वामीने पूछ्युं के लहन्त ! सिद्ध गतिने प्राप्त भगवान् महावीरे सुखविपाक नामना भीष्म श्रुतस्कंधना नवमाअध्ययनना ओ भाव प्ररूपित कर्था छे । तो ते श्रमण भगवान् महावीरे आ दसमा अध्ययनना भाव-शुं प्ररूपित कर्था छे ? सुधर्मास्वामी कहे छे के— ‘एवं खलु जंबू ! हे जम्बू ! ‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ ते काल ते समयने विषे ‘साएये णामं णयरे होत्था’ साकेत नामनुं नगर छतुं, कालमां तेनुं नाम अयोध्या छे । ‘उत्तरकुरु उज्जाणे पासमियो जक्खो मित्तणंदी राया सिरिकंता देवी वरदत्ते कुमारे’ तेमां उत्तरकुरु नामना अगीथा छतो, पार्श्वमृग नामना यक्षनुं ते यक्षायतन (निवास-स्थान) छतुं, मित्रनंदी नामना ते नगरना राजा छता । तेमनां राणीनुं नाम श्रीकांता छतुं,

‘वीरसेनापामोक्त्वाणं पंचसयदेवीणं पाणिग्गहणं’ वीरसेनाप्रमुखानां पञ्चशत-
देवीनां पाणिग्रहणम् । ‘तित्थगरागमणं’ तीर्थकरागमनं संजातम् । तत्पार्थे
‘सावगधम्मं’ श्रावकधर्म=द्वादशविधं गृहिधर्मं स्वीकृतवान् । ‘पुव्वभवो’ पूर्वभवः—
गौतमेन भगवत्सन्निधौ तस्य वरदत्तस्य पूर्वभवापृच्छा कृता । भगवान् पूर्वभवं
कथयति—‘सयदुवारे णयरे’ शतद्वारं नगरम् । तत्र ‘विमलवाहणे राया’ विमल-
वाहनो राजाऽऽसीत् । तेन ‘धम्मरुई अणगारे पडिलाभिण्ण समाणे’ धर्मरुचि
अनगारे प्रतिलम्बिते सति ‘माणुस्साउण निवद्धे’ मनुष्यायुष्कं निवद्धम् । ततः
‘इह उप्पण्णे’ इहोत्पन्नः । ‘सेसं जहा सुवाहुस्स’ शेषं=शेषवर्जनं यथा सुवाहोः
=सुवाहुकुमारस्य तथा विज्ञेयम् । एवमेव ‘चिता’=चिन्ता=पौषधे प्रव्रज्याग्रहण-
विषयो विचारः संजातः । ‘जाव’ यावत्—‘पव्वज्जा’ प्रव्रज्या=प्रव्रज्याग्रहणं

का नाम वरदत्त कुमार था । ‘वीरसेनापामोक्त्वाणं पंचसयदेवीणं पाणि-
ग्गहणं, तित्थगरागमणं सावगधम्मं पुव्वभवो’ वरदत्त कुमार का मित्रनंदी
राजाने वीरसेना प्रमुख ५०० राजकन्याओं के साथ विवाह कर दिया ।
विहार करते हुए तीर्थकर महावीर प्रभु वहां पर पधारे । उपदेश
श्रवणकर वरदत्त कुमारने उनके समीप श्रावक के १२ व्रत धारण
कर लिये । गौतम गणधरने प्रभु से वरदत्त का पूर्वभव पूछा, प्रभुने
कहा ‘सयदुवारे णयरे विमलवाहणे राया धम्मरुई अणगारे पडिलाभिण्ण
समाणे माणुस्साउण निवद्धे इह उप्पण्णे’ शतद्वार नामका नगर था ।
विमलवाहन वहां का राजा था । उसने धर्मरुचि नामके मुनि
को आहार दिया । उससे उसे मनुष्यायुका बंध हुआ । मनुष्यायु
का बंध कर वहां से मर कर अब वह मित्रनंदी राजा के यहां वर-

अने कुमारनुं नाम वरदत्त कुमार હતું. ‘વીરસેનાપામોક્ત્વાણં પંચસયદેવીણં પાણિ-
ગ્ગહણં, તિત્થગરાગમણં સાવગધમ્મં પુવ્વભવો’ વરદત્તકુમારનેા મિત્રનંદી રાજાએ
વીરસેના પ્રમુખ પાંચસેા રાજકન્યાએના સાથે વિવાહ કરી દીધો. એક વખત વિહાર કરતા
કરતા તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુ ત્યાં આગળ પધાર્યા, ત્યારે તેમનેા ઉપદેશ સાંભળી વરદત્ત
કુમારે તેમની પાસે શ્રાવકના બાર ૧૨ વ્રત ધારણ કર્યા, પછી ગૌતમ ગણધરે પ્રભુને
વરદત્તના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું, ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું—‘સયદુવારે ણયરે વિમલ વાહણે
રાયા ધમ્મરુઈ અણગારે પડિલાભિણ્ણ સમાણે માણુસ્સાઉણ નિવદ્ધે ઇહ ઉપ્પણ્ણે’
શતદ્વાર નામનું નગર હતું, તેમાં વિમલવાહન નામના રાજા હતા, તેણે ધર્મરૂચિ
નામના એક મુનિને આહાર આપ્યો—તેના પુણ્યથી તેણે મનુષ્યના આયુનો બંધ કર્યો
મનુષ્યના આયુનો બંધ કરી ત્યાંથી મરણ પામી મિત્રનંદી રાજાને ત્યાં વરદત્ત કુમાર

कृतम्, 'कप्पंतरे' कल्पान्तरे-अन्यान्यदेवलोके-सौधर्मादारभ्य तृतीये-सनत्कुमारे, पञ्चमे-ब्रह्मलोके, सप्तमे-महाशुके, नवमे आनते, एकादशे-आरणे-देवलोके देवो भविष्यति, 'तओ' ततः तस्माद्देवलोकाच्च्युत्वा 'जाव' यावत्-तत्र-मनुष्यजन्म गृहीत्वा संयमं परिपाल्य कालं कृत्वा 'सव्वट्ठसिद्धे' सर्वार्थसिद्धे-विमाने उत्पत्स्यते। 'तओ महाविदेहे' ततश्च्युत्वा महाविदेहे वर्षे 'जाव' यावत्-तत्र यानि आढ्यानि कुलानि सन्ति, तेष्वेकस्मिन् कुले जन्म गृहीत्वा सुबाहुवत् संयमं परिपाल्य कालमासे कालं कृत्वा तत्र 'सिज्झहिइ ५' सेत्स्यति 'बुज्झहिइ' भोत्स्यते 'मुच्चिहिइ' मोक्ष्यते 'परिनिव्वाहिइ' परिनिर्वास्यति 'सव्वदुक्खाणमंतं करेहिइ सर्वदुःखानामन्तं करिष्यति ॥

दत्त कुमार हुआ है, 'सेसं जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव पव्वज्जा कप्पंतरे तओ जाव सव्वट्ठसिद्धे, तओ महाविदेहे जाव सिज्झहिइ' पौषध में दीक्षाकर विचार किया अवशिष्ट वर्णन इस का सुबाहु कुमार की तरह समझना चाहिये। यावत् - दीक्षा लेकर प्रथम स्वर्ग में जायेगा। सौधर्मस्वर्ग से लेकर तृतीय सनत्कुमार, पंचम-ब्रह्मलोक, सप्तम-महाशुक्र नवम-आनत, एवं एकादशम-आरण, इन स्वर्गों में जन्म धारण करेगा। एक एक स्वर्ग से च्यवकर बीच २ में मानव पर्याय का धारण करना एवं प्रव्रज्या ग्रहण करना यह सब सुबाहुकुमार के समान ही समझना चाहिये। अन्त में यह सर्वार्थसिद्ध में जायगा वहां से च्यवकर महाविदेह क्षेत्र में जो आढ्य-संपन्न-कुल होंगे उनमें से किसी एक कुल में उत्पन्न हो दीक्षा लेकर तप की आरधना से काल अवसर में काल कर सिद्धगति को प्राप्त करेगा।

थया छे. 'सेसं जहा सुबाहुस्स कुमारस्स चिंता जाव पव्वज्जा कप्पंतरे तओ जाव सव्वट्ठसिद्धे तओ महाविदेहे जाव सिज्झहिइ' भाषीनु वणुं सुबाहुकुमारना प्रमाणे णाणी देवुं यावत् दीक्षा लधने प्रथम स्वर्गमां जशे, सौधर्म स्वर्गथी लधने त्रीण सनत्कुमार, पांचमां ब्रह्मलोक सातमुं-महाशुके, नवमुं-आनत, एवं अगी-आरमुं-आरण, ते स्वर्गमां जन्म धारणु करशे, पछी ओक ओक स्वर्गथी करीने वर्य्यमां वर्य्यमां मानव पर्यायने धारणु करशे अने दीक्षा धारणु करशे-आ तमाम डक्कीकत सुबाहुकुमार प्रमाणे समणु लेवी. अन्तमां ते सर्वार्थसिद्धिमां जशे, त्यांथी यवीने महाविदेह क्षेत्रमां जे आढ्य-संपन्न कुल डशे तेवा डोछ ओक कुणमां उत्पन्न थछ दीक्षा लधनेतप-संयमनी आराधना करी मृत्युना अवसरे मरणु पाभीने सिद्धगतिने प्राप्त करशे.

શ્રીસુધર્માસ્વામી ઉપસંહરન્ જમ્બૂસ્વામિનં પ્રાહ-‘એવં સ્વલુ’ ઇત્યાદિ ।
 ‘એવં સ્વલુ જંબૂ’ એવં સ્વલુ હે જમ્બૂ ! ‘સમણેણં જાવ સંપત્તેણં’ શ્રમણેન યાવત્
 સમ્પ્રાપ્તેન ‘સુહવિવાગાણં’ સુખવિપાકાનાં ‘દસમસ્સ અઙ્ગયણસ્સ’ દશમસ્યા-
 ધ્યયનસ્ય ‘અયમદ્દે’ અયમર્થઃ=પૂર્વોક્તરૂપો ભાવઃ ‘પણ્ણત્તે’ પ્રજ્ઞપ્તઃ=પ્રરૂપિતઃ ।
 સુધર્મસ્વામિનો વચનં શ્રુત્વા શ્રીજમ્બૂસ્વામી સવિનયં તસ્ય વચને શ્રદ્ધાં પ્રકટય-
 ન્નાહ ‘સેવં મંતે ૨’ ઇતિ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! =હે મદન્ત ! ભવતા
 મયિ કૃપાં વિધાય યત્પ્રતિપાદિતં તત્ એવમ્=એવમેવ=સત્યમેવાસ્તિ, યત્ સુખવિપાકે
 દશાધ્યયનાનિ કથિતાનિ તાનિ યથાર્થતયા શ્રદ્ધયાનિ સન્તીતિ ભાવઃ ॥મૂ० ૧॥

દશમધ્યયનમ્ સમાપ્તમ્ ॥ ૨ ॥ ૧૦ ॥

॥ મૂલમ્ ॥

ળમો સુયદેવયાણ । વિવાગસુયસ્સ દો સુયક્કલંધા-
 હુહવિવાગો ય સુહવિવાગો ય । તત્થ હુહવિવાગે દસ અઙ્ગયણા

શ્રી સુધર્માસ્વામી હસ અધ્યયનકા ઉપસંહાર કરતે હુણ શ્રી
 જંબૂસ્વામી સે કહતે હૈં ‘એવં સ્વલુ જંબૂ ! સમણેણં જાવ સંપત્તેણં સુહવિવા-
 ગાણં દસમસ્સ અઙ્ગયણસ્સ અયમદ્દે પણ્ણત્તે’ હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન્
 મહાવીરને-જો સિદ્ધિગતિ કો પ્રાપ્ત હો ચુકે હૈં, સુખવિપાક નામક
 શ્રુતસ્કંધકે હસ દસમ અધ્યયન કા યહ વરદત્ત કા કથાનકરૂપ ભાવ
 પ્રકટ કિયા હૈ । શ્રીસુધર્માસ્વામી કે હન વચનોં કો સુનકર શ્રી
 જંબૂસ્વામી સવિનય હનકે વચનોં મૈં શ્રદ્ધા પ્રદર્શિત કરતે હુણ વોલે-
 ‘સેવં મંતે ૨’ હે મદન્ત ! આપને કૃપા કર જો સુનાયા હૈ વહ હસી
 પ્રકાર હૈ-સત્ય હી હૈ, હસ સુખવિપાક શ્રુતસ્કંધ મૈં જો ચે દશ અધ્યયન
 પ્રરૂપિત હુણ હૈ, વે યથાર્થતઃ સત્ય હૈ, શ્રદ્ધેય હૈ ।

સુધર્મા સ્વામી આ અધ્યયનનો ઉપસંહાર કરીને શ્રી જંબૂ સ્વામીને કહે છે
 ‘એવં સ્વલુ જંબૂ ! સમણેણં જાવ સંપત્તેણં સુહવિવાગાણં દસમસ્સ અઙ્ગયણસ્સ
 અયમદ્દે પણ્ણત્તે’ હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર ને સિદ્ધિગતિને પામ્યા છે
 તેમણે સુખવિપાક નામના શ્રુતસ્કંધના આ દસમા અધ્યયનનો આ વરદત્તના આખ્યાન
 રૂપ ભાવ પ્રકટ કર્યા છે. શ્રી સુધર્માસ્વામીના આ પ્રકારનાં વચનો સાંભળીને શ્રી જંબુ-
 સ્વામી સવિનય તેમનાં વચનોમાં શ્રદ્ધા પ્રદર્શિત કરીને બોલ્યા ‘સેવં મંતે ૨’
 હે મદન્ત ! આપે કૃપા કરીને ને સંભળાવ્યું છે તે આજ પ્રમાણે છે-સત્યજ છે; એ
 સુખવિપાકશ્રુતસ્કંધમાં ને આ દસ અધ્યયન પ્રરૂપિત કરેલાં છે તે યથાર્થ-સત્ય છે
 અને શ્રદ્ધા રાખવા યોગ્ય છે.

एकसरगा, दशसु चैव दिवसेषु उद्दिसिज्जन्ति । एवं सुहविवा-
गेवि । सेसं जहा आयास्स । एकारसमं अंगं समत्तं ॥

॥ इति विवागसुयं समत्तं ॥

टीका ।

‘णमो सुयदेवयाए’ नमःश्रुतदेवतायै । ‘विवागसुयस्स’ विपाकश्रुतस्य
‘दो सुयक्खंधा’ द्वौ श्रुतस्कन्धौ स्तः, तथाहि—‘दुहविवागो य, सुहविवागो य’
दुःखविपाकश्च सुखविपाकश्च । ‘तत्थ’ तत्र=तयोर्मध्ये ‘दुहविवागे’ दुःखविपाके
‘दस अज्झयणा’ दशाध्ययनानि ‘एकसरगा’ एकस्वरकाणि=समानवर्णनकानि-
सन्ति । दशसु अध्ययनेषु पापकर्मणां विपाकवर्णनं प्रायः समानमस्तीत्यर्थः ।
तानि ‘दशसु चैव दिवसेषु’ दशस्वेव दिवसेषु ‘उद्दिसिज्जन्ति’ उद्दिश्यन्ते=
वाच्यन्ते । ‘एवं’ अनेनैव प्रकारेण ‘सुहविवागेवि’ सुखविपाकेऽपि दशाध्याय-
नानि एकस्वरकाणि-समानवर्णनकानि, दशसु अध्ययनेषु पुण्यकर्मणां विपाक-

‘णमोसुयदेवाय’ श्रुत देव के लिये नमस्कार हो । ‘विवागसुयस्स’
दो सुयक्खंधा’ इस विपाक श्रुत के दो श्रुत स्कंध है । ‘दुहविवागो य
सुहविवागो य ’ १ दुःखविपाकश्रुतस्कंध और २ दूसरा सुखविपाक
श्रुतस्कंध । ‘तत्थ दुहवियागे दस अज्झयणा एकसरगा’ प्रथम श्रुतस्कंध
के १० दश अध्ययन हैं । इसी प्रकार दूसरे श्रुतस्कंध के भी १०
दस अध्ययन हैं । इन सबका वर्णन प्रायः एक सरीखा ही है ।
१ दुःखविपाकश्रुतस्कंध में पाप कर्मों के फलका विपाक का वर्णन है,
तथा सुखविपाकश्रुतस्कंध में पुण्य कर्म के फलका वर्णन है । ‘दशसु
दिवसेषु उद्दिसिज्जन्ति एवं सुहविवागेवि’ ये दोनों श्रुतस्कंध १०-१० दिनों में

‘णमोसुयदेवाय’ श्रुतदेवताने नमस्कार थाओ, ‘विवागसुयस्स दो सुयक्खंधा’
विपाकश्रुतना के २ श्रुतस्कंध छे. ‘दुहविवागो य सुहविवागो य’ (१) दुःखविपाक
श्रुतस्कंध अने (२) भीजे सुखविपाक श्रुतस्कंध, ‘तत्थ दुहवियागे दसअज्झयणा
एकसरगा’ प्रथम श्रुतस्कंधना १०-दस अध्ययन छे, आवीज्ज रीते भीजे श्रुतस्कंधना
पण १० अध्ययन छे. आ तममिनु वर्णन प्रायः ओक सरअणुं छे. १ दुःखविपाक
श्रुतस्कंधमां पापकर्मोना विपाकनुं वर्णन छे. २ तथ सुखविपाक श्रुतस्कंधमां पुण्यकर्मोना
विपाकनुं वर्णन छे. ‘दशसु दिवसेषु उद्दिसिज्जन्ति । एवं सुहविवागेवि’ आ णन्ने

वर्णनं प्रायः समानमस्तीत्यर्थः। तानि दशाध्ययनान्यपि दशस्वेव दिवसेषु दिश्यन्ते, इति भावः। 'सेसं' शेषं=शेषवर्णनं 'जहा आयारस्स' यथाऽऽचारस्य- आचाराङ्गसूत्रस्य तथा विज्ञेयम् ॥

॥ इति श्री-विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषाकलितललित-कलापालापक-प्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मायक-वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्र-पतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैन शास्त्राचार्य'-पदभूषित-कोल्हापुरराज-गुरु-बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-प्रतिविरचितायां विपाकश्रुते द्वितीयश्रुतस्कन्धस्य विपाकचन्द्रिकाख्यायां एकादशमङ्गं समाप्तम् सम्पूर्णम् ॥ ११ ॥

॥ इति विपाकश्रुतं समाप्तम् ॥

वांचे जाते है। 'सेसं' जहा आयारस्स' शेष वर्णन 'आचारांग सूत्र की तरह समझना चाहिए। 'एकारसमं अंगं समत्तं' ११ वां अंग विपाकश्रुत समाप्त हुवा।

॥ इस प्रकार विपाकश्रुत के विपाकचन्द्रिका टीका का हिन्दी-भाषानुवाद संपूर्ण हुवा ॥

श्रुतस्कन्धो दस-दस (१०-१०) दिवसोमां वाच्यमां आवे छे. 'सेसं जहा आयारस्स' आक्षेपुं वर्णुं न आचारांग सूत्र प्रमाणे समञ्ज देवुं 'एकारसमं अंगं समत्तं' ११ अंगीआरमुं अंग विपाकश्रुत समाप्त थयुं.

“ आ प्रमाणे विपाकश्रुतना विपाकचन्द्रिका टीकाने।

“गुजराती” भाषानुवाद संपूर्ण थये ॥

श्री विपाकश्रुतस्य शुद्धिपत्रम्-

नं.	अशुद्धिः	शुद्धिः	पृ.	पं.
१	‘घण्णानं ते राईसर० जे णं समणस्स ३ अंतिए पंचाणुव्वइयं जाव	घण्णा णं ते राईसर-वल्लवर-भा- डंवि-कोडुंवि-इम्म-सेड्ढि- सेणावइ-सत्यवाइ-प्पभियओ जे णं समणस्स ३ अंतिए मुंडा जाव पव्वयंति, घण्णा णं ते राईसर० जेणं समणस्स ३ अंतिए पंचाणुव्वइयं जाव	४२	५
२	इत्तसिचा	इत्तिचा	४८	१३
३	प्रव्रज्याप्रइणं	प्रव्रज्याप्रइणं	५५	११
४	आनते=आनताख्ये नवमे देवलोके उत्कृष्टविंशतिसागरोपमस्थितिकेषु	आनते=आनताख्ये नवमे देवलोके उत्कृष्टैकोनविंशति- सागरोपमस्थितिकेषु	५५	१२
५	उत्कृष्ट एकविंशति.....	उत्कृष्टैकविंशति.....	५६	२

हिन्दीमें

जयन्त्य २८

जयन्त्य १८

५६ ५

शुद्धातीर्णं

जयन्त्य २८

जयन्त्य १८

५६ ४

पर्यायिमां २० चीस उत्कृष्ट उत्पन्न थये

पर्यायिमां उत्पन्न थये

५६ १

